

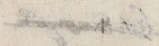

V. 1. 156

Biblioteca de Santa Cruz

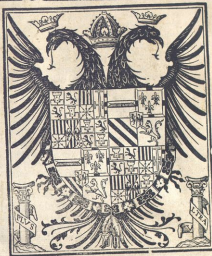
Estante 1°
Tabla 3
Número 11950

~~Let's go~~

UVA.BHSC

Fernando Calzado & Co. Ld.

HABES IN HOC VOLVHINE AMICE LECTOR.

ÆLII ANTONII
NEBRISSENSIS RERVM A FERNANDO
& Elifabe Hispaniarũ feliciffimis Regibus gestaꝝ Decades duas.
Necnõ belli Nauariensis librorũ duos. Annexa infuper Archiepi
RODERICI Chronica, alijsq; hiftorijs antehac non excuffis.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.
Ne quis alius excudat aut vendat

ANNO. M. D. XLV.

ОТЪ СЪВЪТЪ АРХИЕПИСКОПА И ЕПИСКОПОВЪ
СВЯТЫХЪ РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ ПЕТРА И ПАВЛА
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ ПЕТРА И ПАВЛА
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ ПЕТРА И ПАВЛА
СВЯТЫХЪ СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ

PHILIPPO AVGVSTO
 HISPANIARVM PRINCIPI CAROLI
 Cæsaris Quinti filio Xanthus Nebriffensis. S.

TSI CATHOLICORVM REGVM

historiam a patre meo conscriptam, multorum etiam
 efflagitationibus reluctatus, hæcenus typis excudere di-
 stuleram, tamen cum nullum commodius tempus, nul-
 laque felicior occasio ad id exequendum se offerre posset,
 quam quod te Principe, tuis auspicijs, tuoque nomine
 in lucem ederetur, non amplius cunctandum existima-
 ui, quin quod alijs optatissimum & parenti meo maxi-
 me honorificum videbatur, tuo nomini sacratum emita-
 terem. Neque vero Celsitudini tuæ magis consenta-
 neum quicquam esse duxerim, quam si librum hunc, quo Proauorum tuorum mo-
 numenta velut in sacrario reposita continentur, tuendum fouendumque suscipias,
 certe Proavis ipsis tuis nihil gratius, quam si identidem & euoluas, & legas. Etenim
 si Reges ipsos & Principes (dum a negociorum tumultu vacare datur) interim phi-
 losophari non dedecet, imo hæc etiam res eorum dignitatem maxime commendat,
 profecto partem illam, quæ in gestis fortium virorum narrandis versatur, quam hi-
 storiam dicimus, Principum eruditioni vtiliorem, & reliquæ philosophiæ antepo-
 nendam esse, plerique sapientes censuerunt. Quis enim dubiat ad res optimas ex-
 quendas, vehementius exemplis quam rationibus animum excitari? Quod si vi-
 rorum illustrium res fortiter gestæ legentem vel incendunt, vel confirmant, quam
 Celsitudinis tuæ animus ad ea legenda, quæ maiores tui cum tanta vniuersi or-
 bis Christiani admiratione fecerunt, alacrior est futurus? Nullum tibi melius, nul-
 lum efficacius exemplar ob oculos proponi, nullum vehementius classicum canere
 poterit ad animum excitandum, quam rerum a Proavis tuis gestarum vel lectio, vel
 recordatio. Fecerunt illi quidem, vt posteris suis regnorum hæreditatem cum mul-
 tarum vrbium, & prouinciarum (quas ab hostium tyrannide vindicarunt) accessio-
 ne propagarent, vt pacatam rempublicam optimis & institutis & legibus ornatam
 relinquerent, illud tamen Celsitudini tuæ & felicius & gloriosius existimandum est,
 si cum regnorum successione, virtutem quoque, qua hæc omnia effecerunt, quasi he-
 reditatio iure possessam retineas. Quorum si vitam & acta consideres, ampliorem
 tibi ad imitandum virtutum congeriem quam ad imperandum regnorum ditonem
 relictam inuenies. In quo enim Regum sic pariter viguisse admirabimur, in nego-
 ciorum difficultate constantiam, in rerum angustia magnanimitatem, in necessitate
 consilium, in dubijs prudentiam, in aduersis fortitudinem, in prosperis modestiam,
 in prælijs industriam, in victoria clementiam, in pace æquitatem, in omnibus de-
 nique inuictum animum? Adde etiam illud quo ceteris omnibus præstiterunt, quod
 eximiam fortitudinem cum egregia pietate copularunt. Nulla enim vnquam bella
 susceperunt, in quibus non magis reipublicæ vtilitati, atq; Christianæ religionis, cuius
 amantiissimi obseruantissimi fuerunt, decori, quam suis priuatis commodis con-
 suluisse vili sunt. Et ego quidem hæc breuiter non perstrinxisse, in tantorum Re-
 gum commendatione non potui, vt animo meo morem gererem, cui diutius in eo

rum laudibus immorari iucundius foret. Tantorum igitur Principum res gestas, Pater meus ipsius Fernandi iussu & autoritate dum litteris mandare vellet, perpetuam seriem a princio regni ad exitum vsq; vitæ contexere, per temporis breuitatem non potuit. Extremo enim fere tempore Fernandi Regis, quo bellum Nauarriense ceceptum est, historiam scribere aggressus, quæ deinceps gesta sunt, continuo ductu abfoluit, reliqua autem dum a principio repetere, & cum his coniungere festinaret, morte præuenit imperfecta & aliquot locis interrupta reliquit. Quæ ego nõ aliunde supplere ausi refarcire ausus sum, sed eo modo, quo ab eo scripta inueni, edenda curauit. Atque vt iusti voluminis modus impleretur, libros duos, quorum alter autorem suum præfert, alter ignorat, quod germanæ materiæ, nimirum Hispanæ historiæ essent, adiunxi. Accipe igitur Princeps Auguste tuorum Proauorum historiam, & offerentis animum in primis intueri, quorum enim gesta non sine fauoritate maxima ab omnibus audiuntur, hæc patris mei scriptis contenta, dum tui nominis autoritate præmuniuntur, & auidius multo legentur, & cum honore maximo, quem a te maioribus tuis deferri par est, exhibunt in lucem. Vale. Ex officina nostra literaria apud inclytam Granatam. Anno millesimo quingentesimo quadraagesimo quinto, calendis Decembris.

AD PHILIPPVM HISPANIA-
rum Principem carmen.

Philippum uno quidem, sed omnibus
Per digne regitur, qui sit, ut
Oblivione libda Hispanorum bonos
Impare carpatu lateat
Et nocte longa huc usq; pressis fatime
Caruerit an quod desit
Nostri fas olim leat, vel amplii nominis
Celebritas an quod maris
Terrar. uos res gestarum peruenit
Charis reponendas sihil
Tale obstat, at ne addonar esris et polo.

Nam siue laude nitram,
Sen Marte prospero sensu secula
Certat, foremas protinat
Primar, ne alla glorie amptudine
Cedemas extrinis locis.
Sed quando scriptorum elegantiam nam,
Vatumq; carminas sonis,
Taciturnitas nostris meritis dia oblitit
Idem superbe Ronelli
Fatura proli, si, quod egisset, modo
Charis fides proderent.

IN NEBRISSENSIS LA VDEM.

Rertulit & multos estus, & frigora multa,
Abstinuit somno sæpe, ciboq; libens,
Conderet vt mira nobis has Antonius arte,
Fernandi historiam Elisabæque simul.
Quam natura negat, certam post funera vitam,
Credidit eterno nomine posse dari.
Et tu hunc miraris tantos subiisse labores?
Fecit id optata posteritatis amor.

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS EX GRAMMATICO ET RHETO.

re Historiographi Regij ad Clariss. Hispaniarū atq; vtriusq;

Siciliæ insularumq; maris nostri moderatorem

Ferdinandum diuinitio in scribenda

historia incipitur.

NON POSSVM NON MAGNIFACE

re tuum de me iudicium clarissime Princeps, quod ex tanta doctissimorum virorum copia, qui per omne ditionis tuæ imperium diffusæ sunt, me potissimum delegeris, cui immortalia tua gesta latino sermone describenda mādares. Vereor tamen, ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi eueniret; quale Alexandro Macedonum Regi. Ille nāq; vt scis, post superatam omnē Asiam & Aegyptū magni cognomē adeptus edicto publicæ vetuit, ne quisq; ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles. Nemo ex typis æream duceret, nisi Lyssippus. Nemo in anulorum vsus gemmis insculperet, nisi Pyrgoteles; cum essent illi tres quisq; in sua arte eminentissimus. Hoc nimirum famigeratus ille vir faciebat sapientissime, ne quisquā opifex artis imperitia quicquam ex vera facie deprauaret. Quod si fuisset Alexander tam solers in nominādis autoribus, qui literis mandarent res ab eo gestas & victorias, quibus totum prope orbem terrarum illustrauit, quam sūt in deligendis artificibus, qui lineamenta & corporis ductus effingerent nihil profecto in tanto Principe desideraretur, quod ad summam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita sit, vt nihil vnquam natura omni ex parte absoluerit (tanquam cæteris non sit habitura, si vni cuncta concesserit) ille, cui neq; ingenū, neq; doctrina sed neq; rerū vsus deficit in cunctis artibus, q̄ sunt homine libero dignæ, vna tantū in re legitur fuisse deceptus. Ex tāta nāq; poetarum, historicorum, oratorumq; copia, quibus tunc abundabat Græcia, vnū Chcerilum delegit, qui res a se gestas carmine describeret, cum esset omnīū sui tēporis poeta ineptissimus, inuitans etiā illū, p̄posita laboris mercede, p̄ singulis versibus aureo Philippo magni pōderis moneta, quā pater Philippus percuti iusserat. Hæc sunt a me clarissime Rex tā multis repetita nō quo velim me Apelli cōparare ad depingēdos fortunæ tuę successus incredibiles, non Lyssippo ad experimēdas ingenij tui dotes innumeras, nō Pyrgoteli ad sculpēdas figēdasq; posteritatis memoriæ animi tui virtutes. Nō cōme moro nūc illas, q̄ sub fortunę dominio politę sunt, potētia, victoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior. Nō illas, q̄ sunt hominis, p̄prie, qua homo est, tēperantia, fortitudo, māsuertudo, liberalitas, comitas, in quibus etiā priuatus excellis. Sed illas, quę sunt Regum proprię, magnificentiā, magnitudinem animi, clemētia, iustitia, scueritas, grauitas, in cunctos mortales beneficentiā, rerum omnīū sub fortuna positarum contemptus. Quod vero celsitudo tua me præ cæteris delegerit, cuius humeris tantam rerū molem imponeres, non deerunt, qui existiment, te nō minori fuisse in errore, quam fuerit Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Chcerilo inferiorē, quippe qui fuerit posteritatis iudicio poeta non contēendus. Sed Alexandrum in tanta doctissimorum virorum multitudine, qui tempestate illa floruerunt, non delegisse optimum, quis nō possit iure reprehēdere. Tu vero Princeps inuicēssime, quos habebas Onescritos, quos Callisthenes, quos Clitarchos, quos Aristobulos, quos Ptolemęos, quos alios complures viros eruditissimos itineris tui comites; vt in deligendo historiogra

Alexander

Apelles,
Lyssippus
Pyrgoteles

Chcerilus

Onescritus,
Clitarchus,
Aristobulus,
Ptolemęus

A ij

pho nō facilis eſſet iſta deliberatio. Sed quod apud nos huiusmodi viri non facile reperiuntur in Italiā puto eundem fuit, vt Angelus Politianus, vt Picus Mirandula, vt Hermolauus Barbarus, aut ex ijs, qui ſupſunt, vt Antonius Flaminius, vt Aldus Romanus inde acciſerētur. Nō tamē opinor ſatis tuto peregrinis hoibus hitorie fides cōcederetur, Italis maxime nullius rei magis q̄ glorię auaris. Inuidēt nobis laudem, indignantur quod illis imperitemus, coniurauerunt inter ſe oēs odiſſe peregrinos, noſq; Barbaros opicoſq; vocātes infami appellatione ſcedāt. Quodq; M. C. ad filium de Græcis ſcribēs, poſſumus & nos de Italis dicere, quādo cūq; q̄s iſta nobis lras dabit, oīa corrūpet. An qui latinæ linguæ alterū lumē Quintilianū, qui Siliū Italicum, quos Hiſpanos fuiſſe conſtat, qui alios cōplures, nō veriti legem Fanniæ de plagiaris extorquere conātur, pure ac ſyncere Hiſpanarū rerū hitoria proſequētur: Quid? qd res noſtrę nō minus ignotę ſunt illis, quā nobis Italię, atq; vt eſt in adagio illo vulgari. Multo callidior eſt inſipiēs domi ſuæ, quā ſapiēs alienæ. Sed eſto æquo illis ac nobis res Hiſpaniæ ſant notæ, vtri magis ex animo res ipſas ſcribēt, illi, qui ſimulatae cuiuſdā libertatis amore Regiū nomē odere, regumq; imperia detrectāt, an nos, q̄ ſine Regibus degere neſcimus, qui religioſe Reges ſalutare cōſueuimus, de quorū ſalute nō minus quā de noſtra ſolliciti ſumus, quos nō minori obſeruatia colimus, q̄ ducem ſuū apiculā? Et quonā, vt inquit poeta, vitijs nemo ſine naſci, optimuſq; ille eſt, qui minis vrgetur, vter vitia mitiorē in partē nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui ſtrabonē filiū amat, petum vocat, varum eū, qui lit vatiā ſive competiſ. Apelles ille nūquā ſatis in arte pingēdi laudatus cū Antigoni Regis imaginē pingeret, qui altero lumine orbat⁹ erat, catagraphrā, id eſt, obliquū fecit, vt qd⁹ corpori dēerat, picturæ potius deſſe videretur, atq; ab honeſtiori parte oſtēdit, cum poſſet totā oſtēdere. Erit itaq; hitoria tanquā pictura, pulchra extollet, turpia, ſi tolerabilia ſunt, diſſimulabit, ſi latere nō poſſunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatq; potius vitū ſpecie virtutis & vmbra, quam is, qui ſit fortis, a timido vocetur audax, ab audaci timidus. At qui dicit quiſpiā, prima hitorie virtus eſt, vt vera narret. Sit ita ſane, ſed ſi paululum eſt a veritate declinandū, q̄ nō eſt cuiuſq; mediū aſſe qui, tutius atq; magis ingenuū in ſuauiorē partē declinare. Quādo igitur ab Italiā hiſ rationibus excludimur, forſan ex Pannonia, aut ex Germania, aut ex Gallia ſuppētas implorabim⁹? Quid? ſi apud nationes illas nō minus literatorū hominū penuria eſt, q̄ in Hiſpania? Quid igitur in tanta rerū difficultate faciendū fuit? Nimirū, vt ſi optimi nō poſſunt, eligātur tolerabiles aut minus mali. Hæc forſan cauſa te Princeps lapētiffime in mediocriſ literaturæ hoīem impegit. Qui ſi nō ſumus ex prima claſſe, poſſumus tamē in ſecūda cēſeri, & ſi nō poſſumus magnitudinē rerū geſtarū ſtylo ex æquare, ac certe conabimur, vt imbecillitatē noſtrā atq; ingenij paruitatē ſtudio ac diligentiā cōpēſemus. Et ſi latinæ lras in Latio nō didicimus, nec in Sarmatia quidē, ſed in Baetica, quæ, vt inquit Strabo, prima oīm Hiſpanoꝝ ſe in Romanoꝝ rit⁹ & linguā trāſformauit. Et ſi Romanoꝝ ſermonē Romæ nō didicimus, nec Lilybæi quidē, ſed Bononiæ, vt be ſcilicet oīm bonarū artū altrice. Neq; adeo a muſarū fonte abortem⁹, vt nō ſumus corruales Columellæ, Canio, Siliō, Helnæ, duobus Senecis, vnicoq; Lucino, aliſq; poetis Cordubeniſibus, quibus ſcribat Cicero pingue quiddā illos & peregrinū ſonare. Quid? qd⁹ hiſ in reb⁹, ijs ſcripturi ſumus, aut ipſi interfuim⁹, eū gererēt, aut ab ijs, q̄ interfuērūt accepim⁹? & q̄ ſi diuinatē ſoꝝ re, vt aliquando hanc operā nauaturus eſſem, ita oīa inquirebā, oīa explorabā, oīa notabam. Vale Princeps clemētiffime, quo ſoſpice nunq; res Hiſpana detrimentū patiet. Ex muniçipio Cōplutenſi ad idus Aprilis. Anno ſalutis Chriſtiangę, M. D. I X.

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE

historiographi Regni ad beneuolum candidumq; lectore, vt Ferdinãdi et
Elisabes Principũ auspicijs præclare res gestas legat exhortatio.

VLLVM FVIT TEMPVS CANDIDE LE-
ctor, in quo res Hispanæ ab idoneis scriptoribus magis illus-
trari cuperēt, q̄ illud in quo nra resp. Ferdinãdo & Elisabe
Principibus administrata est. Nunq̄ enim ad etatem nram
Hispania finitimis, nũq̄ lōginquis nationib⁹ arma circũtulit,
quin potius ediuerso semp̄ exterarũ gentiũ p̄da fuit. Atq; vt
a cataclysmo illo ingenti exordiamur, in q̄ tot⁹ orbis terrarũ
aquis obrut⁹ est, ac p̄ter illas octo aias, q̄s lrae sacre cōmemo-

rant, omne mortale genus intercidit. Iubal siue Tubal, nã de noie inter autores nõ satis
cõstat, primus in Hispaniã venit missus a Noa, quẽ Berofus Chaldæus lanũ patrẽ in-
terp̄tat, sub quo diluuius illa fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est in Hispania
anno post diluuiũ circiter ceterisimo quinquagesimo, ante salutẽ vero Christianã supra
bis milleimo ceterisimo septuagesimo, regnauitq; annos centũ quinquaginta quattuor, cu-
ius anno centesimo sexto decimo ipse Noa venit in Hispaniã, vbi duas vrbes condidit
Noelã & Noegã, priorẽ in Galicia, q̄ ex noie nurus suę Iapeti vxoris cognomiãuit,
alterã in Asturibus dictã ex noie alterius suę nurus Chami vxoris. Iubali successit
Iberus, ex cui⁹ noie dicta putat Iberia atq; Iberus amnis. Cui rursus Iubalda, a q̄ mōs
Iubeda cognomiatus, q̄ postea dictus est Aucẽs supra Burgos. xxx. millia passuũ, in
quo sedẽ regni sui fixisse autor est Berofus. Atq; ita deiceps ex eadẽ familia Reges alij
successerũt, de quib⁹ alibi differemus, & quo ordine apud Celtiberos rerũ potitũ sũt,
Curetes p̄terea Iouis educatores Gargoro Duce ex Creta i Iberiã venire, q̄ Tartessio
salu occupato. iij. millibus passuũ a Calpe Tartessũ, q̄ postea cognomiata est Carthea,
regnauerũt, vnde totã puincia moderati sunt. Eo in salu bellũ cõtra gigantes p̄ ea tẽpo-
ra gestũ est, qd̄, quẽadmodum poetæ dicũt, postea in Thessalia fuit finitũ. Gargoro
deinde successit Abydus ex filia nepos, atq; deiceps alij Reges ex eadẽ familia, donec ad
Argãthoniũ vêtũ est, quẽ regnasse annos. lxxx. vixisse autẽ. cl. autores sũt Anacreõ,
Herodotus, Strabo, & ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius alijq; cõplures. Ante exci-
diũ Troiẽ annos prope. cc. quo tẽpore Israeliticũ populũ iudicabat Debora cũ Bara-
cho, qui fuit ante salutẽ Christianã annus mille simus circiter quadringentesimus, Dio-
nysius, q̄ & liber pater est cognomiatus, eũ exercitũ in Hispaniã venit, nõ tam dnationis
cupiditate, q̄ vt parẽ gloriã reportaret ei, quã ex supata India retulerat. Itaq; victor
nullũ aliud sui aduētus apud nos vestigiũ reliquit, q̄ qd̄ in Bẽtica inter estuaria Bætis
fluminis Nebri sã patriã meã cõdidit, quodq; ex Lybia itineris sui comite ac socio Ly-
stantiã appellauit, atq; vt in alijs multis, ypsilo verso in. u. vocalẽ postea cognomiata est
Lusitania. Eodẽ p̄terea tẽpore Zacynthij & ipsi q̄q; Hercules comites ex Zacyntho
maris Ionij insula nõ p̄cul a Cephalonia, quã superioribus annis exercitus n̄ expugna-
uit, Hispaniã petiere, q̄ Sagũto vrbe cõdita, Dianã, quã ex patria secũ aduexerãt, tẽplũ
insigne cõstruxerũt. Cuius religiõẽ induc̄ Hannibal cũ oppidũ expugnaretur, iussit
parci & tẽplo & ijs, qui se in tẽplũ receperãt, autor est Plinius, q̄ etiã addit, adhuc suo
tẽpore durasse trabes ex iunipero, q̄bus tẽpli cõsignatio erat cõtexta. Post Liberũ pa-
trẽ annos. p̄pe centũ sub tẽpus Gedeonis iudicis Israel Hercules, q̄cũq; tadẽ ille fuerit,
Hispaniã illustrauit, q̄ supato Gerione victor in patriã redijt, Ceretanis vię suę comi-

Iubal.
Berofus.
Noa.
Iberus.
Iubalda.
Curetes.
Gigantes.
Gargoro.
Abydus.
Argãtho.
Dionys⁹.
Nebri sã.
Zacynth⁹.
Hercules.
Ceretan⁹.

EXHORTATIO

Pyren. tibus relictiſis, qui Pyrenæi mōtis radices incoluerunt, Nam qd' de Pyrene nympha
 ab Hercule cōpreſſa Silius Italicus pdit, tanq̄ fabulā P'linius excludit. Illa vero q̄ de
Græc. Caco ſiue Caio mōte, & de Hiſpano, Liberia Pyroco; dicunt, a nugiuēdo quodam ſa-
Hiſpan. bulatore conſicta ſunt. Troia cuerſa ex Græco; reliquos cōplures eodē q̄q; tēpore
Diomed. in Hiſpaniam nauigarūt, atq; in primis Diomedes Tydei Actolorū Regis filius, qui
Tyden. poſt excidiū Troiæ cū cōperiffet Aegialam vxorē a Cilleboro Stheneli hīlo adultera
 tā, p̄ pudore in Italiā migravit, cōditaq; in Appulia vrbe Argirippa, atq; inde in Hi-
 ſpaniam, puectus Tyden in Gallicia vrbē ex noīe Tydei patris ſui dictam fundauit,
 populofq; inter Minium & Letben fluuios ſubit, q̄s noīe corrupto, p̄ Graijs, hoc eſt,
Teucr. Græcis. u. Iſa interiecta Graulos dixerunt. Rex idem q̄q; tēpore Teucer Telamonis fi-
Telamon. lius atq; Aiaceſ frater, q̄s pater ad bellū Troianū miſerax ea lege, vt alter ſine altero nō
 rediret, mortuo Aiace cū a p̄re in patriā nō recipereſ, in Cypriū nauigauit, vbi Salami-
 ne vrbe cōdita in Hiſpaniā puectus, Carthaginē nouā, q̄ & Spartaria cognominata
 eſt, a fundamētis excitauit, quā poſtea Haſdrubal Carthaginēſiū Dux reſtituit. Teucris
 etiā comites Hellen & Amphiloehus in Galliciā inde p̄fecti duo cōdiderunt oppida
Hellen. ex ſuis noibus appellata. Vlyſſes p̄terea in decēnali illo ſuo errore Hiſpaniæ exteriō-
Amphilo. res luſtrauit oras, vbi Olyſſiponem vrbē ex ſuo noīe cognominatā fundauit, atq; ibi
Vlyſſis. Mineræ, quā peculiariter colebat, tēplū erexit. Auctor eſt Aſclepiades Myrleanus, q̄
 in Turdetania prouincia Bæticę litterarij ludi magiſter fuit. Is monumenta q̄dam de
 Vlyſſis errore i tēplo illo ſe vidiffē cōmemorat, parmas ſuſpēſas & a pluſtra, roſtraq;
Aſtur. naualia. Per idē tēp̄, quæadmodū ſcribit Sili' Italicus, Aſtur auriga Mēnonis, quē Ti-
 ton' ex Auriga genuit, in Hiſpaniā q̄q; nauib' eſt apuſſus, vbi Aſturicę vrbi a ſe cō-
Ibera. ditę atq; Aſturib' nomē ex ſuo noīe cōmunicauit. In eadē q̄q; Hiſpaniā Iberes Aſig
 populos Albanis Colchicq; ſinitimos veniſſe, auctor eſt. M. Varro. Sūt tamē qui di-
 cūt n̄ros in Aſiaticā Iberiā penetraſſe, qd' eſt cōſentaneū ei, quod in parte ſuperiori de
Phonicea Ibero Rege ſcripſimus, vt in dubio relinquat, vtri populi alteris nomē indiderint. Ex
 Aſia q̄q; in Hiſpaniā nauigare phœnices oſtingētis annis ante Chriſtianā ſalutem,
 quo tēpore maris imperio poſiti ſūt. Cauſa vero huc nauigadi ſuit mercū pmutadariū
 ratio auri maxime & argenti & aeris, q̄ ex incendio Pyrenæi montis fluxiſſe, auctor eſt
 Diodor' Siculus. Cōdiderūt etiā in ea nauigatiōe vrbes quam plurimas, in inſulis Hi-
 ſpaniæ adiacētibus vtraſq; Baleares, hoc eſt maiorē minorēq;, vtrāq; Pityuſam, id eſt,
 Ebuſum & Ophiuſam, & in Oceano exteriōri Gades Hercules cognominatas. In cō-
 tinenti q̄q; in n̄ri maris ora Mellariā, Malacā, Hexos, Abderā. Ex Phocidē inter Atti-
 cam & Bæoticā regiōe penetrauerūt in Hiſpaniā Græci, vrbēq; in collimitio Bæticæ
 & Tarraconenſis prouinciæ fundauerunt Caſtalonem ex nomine Caſtalij fontis in
 mōte Parnaſſo, a quo muſe Caſtalides cognominatę ſunt. Ex eadem vrbe Hannibal
Græc. vxorē duxit Himilcē, ex q̄ natus eſt illi Aſpar in obūdiōe Segūti, Maſſilienſis etiā a
Maſſilien. Phocētib' oriſūdi Emporia Indigetoy; vrbē, & a qua nō lōge Rhodijs Rhodē, cōdi-
Rhodj. derūt. Lacedæmonijs q̄q; Laconimurgos & Laconiū in Bætica & alterū Laconiū in
Lacedæ. Luſitania poſuere. Venere p̄terea varijs tēporibus Perſe, Maſſagetes, Sarmatę, Celte,
Perſe. qui p̄ omnē Hiſpaniam oppida cōplura excitariūt. Annos circiter tercētos ante Chri-
Maſſaget. ſtianam ſalutem Gaditani cum terra maricq; florereſ, atq; illorum potentia inuidio-
Sarmat. ſa foret, a ſinitimis bello laceſſiti ſuppeticas a Carthaginenſibus petierunt, qui non mo-
Celte. do conſanguineis ſupplicibus opitulati ſunt, ſed & Hiſpanis bellum intulere. Quo
Gaditani. deinceps cum validiori exercitu Barcam deinde Hamilcarem Duces ſuos miſerunt.
Carthagi. Hic per annos nouem magnis rebus geſtis in inſidias ab hoſtib' illeceſſit.
nient.

AD LECTOREM.

In huius locū Hadrubal gener est substitut⁹, q̄ et ipse octo annis omnē Hispaniā usq̄ ad Iberū annē Carthaginēsiū dicioni subegit, et fœdus cū Romanis renouauit, vt Ibe-
 rus finis esset vtriusq̄ imperij, Sagūtinis, qui i parte Carthaginēsiū erāt, exceptus, p̄p̄te-
 rea q̄d eo tēpore in societate Romanorū fuerāt recepti. Sed et Hadrubal a seruo, q̄ vt
 mortē dñi vlcisceret, occisus est. In eius locū Hānibal Hamilcaris filius Imp̄ator ab
 exercitu salutatus succedit, qui Sagūto expugnata, q̄d reliquū fuerat Romanorū suo
 Imp̄io adiecit. Circa ipsa belli Punici secūdi initia, Cn. & P. Scipiōes i Hispaniā cum
 exercitu a Romanis missi primo aduētū magnā puinciae partē i studia partēsq̄ Ro-
 manorū flexere. Sed illis occisis cū oīa essent incerta, nemoq̄ iueniret, qui succedere il-
 lis vellet. P. Scipio. P. Scipiōis nup̄ occisi filius, qui postea Aphricanus est cognomi-
 natus, Imperiū sibi depoposcit, atq̄ i Hispaniā p̄fectus exclusis Carthaginēsiū vni-
 uersū populo Romano restituit. Atq̄ ita sub Romanorū dñatiōe fuit ad Gethorū,
 Vādalarū, Alanorūq̄ tēpora ānos p̄p̄modū sexcētos. Hos Roderico vltimo Gos-
 thorū Rege fugarūt, atq̄ Hispaniarū possessiōe spoliare Pccni Mauriq̄, qui totā
 fere aut magna ex parte p̄ ānos circit̄ septingētos quinquagita tenuere, q̄ ad nostra aeta
 te ductū atq̄ auspicijs optimorū Principū Ferdinādi et Elisabes pulli sunt, atq̄ Hispa-
 nia tota sibi ipsi restituta est. Q̄d vero Plato i eo dialogo, qui Timaeus inscribit̄, atq̄
 iterū in volumine, q̄d de bello Atlātico scribit̄, Atlātes ex Erythraea insula Hispaniae
 adiacēti per Galliā Italiāq̄ cū magno exercitu oīa populātes iuasisse Athenas, atq̄ tā
 dē ab Atheniēsiūbus suos delectosq̄, totū hoc cōmētitiū videri potest, quāq̄ Plato, nō
 vt fabulā, sed quasi verā historiam se narrare testē. Nam neq̄ q̄ sit Erythraea insula Gra-
 dibus cōtigua ego video, neq̄ alios Atlantes noui, nisi qui sunt i Africāe cōtinenti.
 Nisi forte, q̄d refert Plinius, in totū abstulit terras mare, q̄d nunc Atlantiū dicit̄. Il-
 lud p̄terea q̄d i historia, quam vocant gen̄alē, vulgo legitur, venisse i Hispaniā
 nescio quos Almonides, nemo arbitror dicit mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut
 quo postea cōcesserit. Quin potius autim affirmare, nūq̄ fuisse tale gen⁹ hominū, sed
 totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinatore. Nisi forte quisquam ve-
 lit dicere sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum vo-
 lumine scribit̄ Miculum Almonidem ex Graecia in Italiam penetrasse, ibiq̄ Cro-
 tonem urbem condidisse, licetque historico atque poētāe, vndecumque accepta ma-
 teria suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit̄ accolis Sicoris
 fluminis Hispani, qui agrum Herdensis rigat, venisse i Siciliam, atque ex suo flu-
 mine Sicaniā nomē illi indidisse, cui Seruius quoq̄ grammaticus astipulatur, quidē
 si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui a Sicano Rege ante belli Troiani tem-
 pora eo nauiganti, vt regnaret, dictam fuisse putant. Sed esto Hispani Sicoris acco-
 lae venerint i Siciliam, haec erit rara avis in terris, nigroque simillima cigno, quemad-
 modum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenses ad Imperi-
 um eo acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonsus eorundem Rex fortuna-
 tissimus huius nostri Ferdinandi Regis patruus Neapolitanorum atque Appalarū
 regno positus est. Sed vnde obsecro tanta ignauia nostrorum animos occupauit, vt
 per tot annorum volumina non modo non lacerent bello exteras nationes, sed neq̄
 se ipsos ab hostium incurſu tutati sint. Quo minus ignoscendum nobis est, quod non
 arma, non equi, non commentus, non reliqua belli instrumenta, non deniq̄ animus
 ad propulsandas atq̄ etiū ad inferēdas iniurias deest. Quidē quod ea est regiōis na-
 tura, vt ab omni latere munita sit, hinc mari nostro, illinc Atlantico atq̄ Britannico,
 atque vbi continēti adnectitur, arduis praeruptisq̄ mōtib⁹ inaccessibilis. Hispaniā,

Hadrubal.

Hānibal.

Cn. Scipio.

P. Scipio

parr.

P. Scipio

filius.

Roderi-
cus Rex.

Plato.

EXCVSATORIA.

Inq̄e Florus, nunquā anim⁹ fuit aduersum Romanos vniuersæ cōsurgere, nūquā in-
ferre vires suas libuit, neq̄ libertatē suā tueri publice, alioq̄ ita vndiq̄ mari Pyreneo-
q̄ vallata est, vt ingenio sit⁹ nec adiri qdē potuerit. Sed ātea a Romanis obfessa est, quā
se ipsa cognosceret, & sola oīm puinciarū vires suas, posteaq̄ victa est, intellexit. Hæc
Flor⁹. Vñ igit̄ tā graui torpere passa est sua regna veterno: An q̄a gētes extremē aut
soli malignitate, aut finiu āgustia laborātes cū nouas sibi q̄rerēt sedes, audita celi elemē-
tia atq̄ terræ fertilitate eo le cōtulcrūt, cū e diuerso indigētes oīm rerū copia affluētēs
nullā haberēt causam, q̄ illos cogeret patriā deserere: An q̄a cæteræ nationēs quantū
uis liberæ Ducib⁹ suis i bello haud grauate obcē perāt, facillimeq̄ sub disciplina milita-
ri cōtinent: Ex q̄ sit, vt milites neq̄ tā crebros cōmeatus petāt, neq̄ sint aut emālores,
aut stationū suarū desertores. At Hispani ea est animi pyruicacia, vt neq̄ cupiditate
alijs i peritadi, neq̄ cōmunis libertatis defendēdæ causa, neq̄ vitę dulcedine persuasi al-
teri quā Regi suo parere velit. Quare euocati nō facile cōueniūt, coactiq̄ diu persta-
re neq̄unt. An q̄a cæli vertigine i pulsūq̄ syderū ab Ortū ad Occasū lege quadā fata-
li regna trāsmutant: idq̄ expimēto haud dubio videm⁹, qd cū ex paradiso voluptatis,
q̄ ad Oriētem Solē a Deo plāt⁹ est, primi parētes egressi gen⁹ hominū p̄pagassent,
prima monarchia i Assyrios, & ab Assyrijs i Medos, & a Medis i Persas, & a Per-
sis i Macedones, & a Macedonib⁹ i Romanos, & a Romanis i Gallos Germanosq̄
cū cæli cōuersiōe trāslata est. Nūc vero q̄s est, q̄ nō intelligat, quamq̄ titul⁹ i perij sit
i Germania, rē tñ ipsā esse penes Hispanos p̄cipes, q̄ Italiae magnæ partis atq̄ ma-
ris nostri insularū dñi iam molinunt bella i Aphricam transmittere, atq̄ missi classi-
b⁹ cæli motū secuti iā p̄tingūt ifulas Indorū populis adiacētes. Neq̄ eo cōtēti alteri⁹
orbis magna parte explorata parū abest, vt Hispaniæ atq̄ Aphricæ finis occidu⁹ cū
orbis terrarū frōte Oriētali adiūgatur. Sed vt ad nostri sermonis exordiu redam⁹, vi-
des amice Lector, quātæ se nobis res describēdæ offerāt, nō mō bella, q̄ fuerūt necessa-
ria ad stabilēda Regnorū fundamēta cū Lusitanis, vt Hispaniæ daret vnū caput, cū
Pœnis et Gallis ad cōsueudos refarciēdosq̄ sin⁹, q̄ fuerāt auulsū, cū Italis ad augēdas Im-
p̄ij vires, cū Indorū ifulans, ad p̄pagādā Christiani nōis religionē. Quid illa dome-
sticæ repurgasse religionē, vdicasse reip. vectigalia, hoc est, regale patrimoniū, ius su-
um cuiq̄ reddidisse. Vides inq̄ quā lōge lateq̄ patet rerū scribēdarū, cūpus vt quā-
quam natura neget, ipsa tamen materiæ amplitudo, indulgentissimiq̄ Principis nostri
fauor ingenij vires per quā exiguas excitare possit.

Ad. Antonij Nebriffi, historiographi excusatoria p̄fatio, in qua enumerat diffi-
cultates, q̄ scriptorē rerū gestarū tā Hispaniarū quā Hispaniēsū ex loco-
rū p̄sonarūq̄ et aliarū rerū tēporis nostri nominibus cōsequūtur.

Cripturo mihi res Hispanas atq̄ Hispaniēs, q̄ Ferdinandi atq̄ Elisabes
P̄cipū auspicijs gestæ sunt, ingēs qdam sylua occurat, imensumq̄ ape-
rit op⁹, & qd ab vni⁹ hominis integra ætate p̄sci nō possit, nedū ab homi-
ne p̄cipiti iā senio cōfecto. Et quāquā sunt multa, q̄ mētis meę acie p̄strin-
gūt, nihil tñ est, qd me magis a scribēdo deterreat, q̄ locorū atq̄ hoim̄ p̄pria noia, que
maiori ex parte vsq̄ adeo sunt aspa & dura, vt nullo cultu moliri, nulla diligentia pos-
sint māsuere. Accessit altera nō minor difficultas i nominādis latine publicis Ma-
gistratibus, cum in plerisq̄ alia sit nostro tempore forma reip. quā ea quæ

☞ Hoc in loco in Nebriffensis autographis desideratur folium, quod
ab improbo aliquo suffuratum non dubito.

PRAEFATIO.

riffima omnium foeminarum atq; proinde omni immortalitate digniffimâ huius no-
minis tertia Hispaniarû Regina, Franciscus Noianusin Sicilia Cephaleditanus Epi
scopus et Antonius Geraldinus Apostolicae sedis logotheta viri pãgēdis carminibus
omniũq; qui apud nos peregrinati sunt (Petrũ martyre meũ semp excipio) eruditiffi-
mi, atq; ingenio propemodũ singulari, in epigrãmatibus ad eandẽ Reginã scriptis Elisa-
berã vocabãt, quã appellationẽ ipsa non dissimulãter auerfabatur. Baptista Mantua-
nus adhuc licentius alludens ad nomẽ Didus Elisãm dixit adiecto Belle cognomẽto.
Alij ex Euãgelio cognominẽ Zachariã vxori Elisãbet vocitãbãt. Quid si nos non
Elisãbet, nõ forma declinabilĩ extẽtĩõẽ vnĩus syllabę Elisãbetã, nõ Elisãm Bellã, nõ cor-
rupto nomine Isabelã, sed Elisãben cũ doctĩssimorũ virorũ vsu ex declinatione gręca
dixerimus. Nã cũ sit hæc vox origine Hebraica, eius literatura ex Hebręo fonte pe-
tenda est. Duas omnino huius nominis foeminas in sacra scriptura legimus, alteram
in veteri testamento filiam Aminadab atq; Aaron sacerdotis vxorẽ, alterã ex qua, vt
Euãgelista scribit, Zachariã Ioannem Baptistã genuit, quã prioris illius Elisãbes
quali gentilis nomen referebat, cum præsertim fuerit ex eadẽ familia. Vxor inquit
Zachariã fuit de filiabus Aaron, & nomẽ eius Elisãbe. Sic enim debere scribi, & nõ
per. t. exile, vt gręci, vel per. th. aspiratum in fine, vt Latini scribunt, ex Hebraica li-
teratura manifestum est. Interpretaturq; Dei meũ iuramentum, siue Dei mei septima,
siue Dei mei saturitas. Sabe nãq; per. sin. scriptum iuramentum siue septem significat,
per. fame. vero abundantia, ex Hieronymo, Remigio, Samuẽ Talmudista, omni-
busq; Hebræis. Vñ tamẽ siue. t. exile, siue. th. aspiratũ in hoc nomine iereperit, aliubi
disputauimus. Nos vero interim cum plerisq; viris doctĩssimis Elisãbe accẽtu in pe-
nultima accuto eademq; breui ex gręcorum regula proferemus, quã etiam si sit bre-
uis, ex gręcorum regula vltima existẽte longa non patitur accentum in tertiam a fine
syllabam transferri.

Tertia difficultas a Magistratibus.

ERTIA difficultas accessit a nominibus Principum Magistra-
tumq; & officiorum, ex eo quod apud antiquiores alia fuerunt re-
rum, formę, quam sint nostro seculo, atq; proinde alij Magistrat-
us, cũ præsertim ex aristocrata Romanorũ latine appellationes in
regiam gubernationem sint transferendę. Sed sunt quedã nomina
latina, quę ex æquo Hispaniã respondent, vt Regi, Reĩ: Ducĩ, Du-
que; Comiti, Conde. Quedã, cum sint multa, atq; proinde videantur esse diuersa,
in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, sub Con-
sulibus fuit Magister equitũ, sub Imperatoribus Præfectus prætorio, is Magistratus
a nostris dicitur Capitan dela guarda, cũ alioqui Præfectus prætorio sit prouocationũ
Iudex. E diuerso idẽ nomẽ aliquãdo varijs accõmodat officijs, vt Pręses ei, qui præsi-
dio tenet arcẽ, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocit, et ei, qui Vrbẽ siue Ca-
stellum, siue montium iuga, vel fauces, siue locum aliũ armis tuetur, Capitan de guar-
nicõõ vulgo dicitur. Qui præterea Hispanẽ dicitur Corregidor, si vrbẽ siue muni-
cipiũ p̄sidio tenet, p̄ses est, si rẽ hęc agit Præcurator, si tantũ iuridicũõ p̄est, p̄tor, si vi-
ce regis fungit, p̄cõsul. Sũt etiã vocabula, quib; nihil in altera gubernatiõẽ respõdet, vt
ei, quod est Dictator siue Cęsor apud Romanos, nihil respondet apud nos, et ei, qd est
apud nos Marques aut Almirãte, nihil respondet apud Romanos. Quare in huius-
modi rebus noĩa fingenda sunt, vt illum appellemus Marchionẽ quasi a Marcha, hũc

DESCRIPTIO

classis præfectū, aut si te magis Græca delectat, Nauarchū siue Architalassum dicere licet. Nam Archimarinus, quo aliqui viuunt, neq; græce neq; latine diceretur, cū nullū sit nomē, quod ex duobus peregrinis cōponatur. Atq; idē de alijs rebus est faciendū, quæ non cōstant natura, sed hominū arbitrio cotidie immutātur. Ex hoc genere sunt vestes, arma, naues, vasa, instrumēta, machinæ. Tercenū aut nō multo plures anni sunt, ex quo inuentū est hoc tormētī genus, quam vocant bombardā, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cū res nuper inuētās nō possis latine dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidā doctus nimis audacter de ostia Tiberina dixit. Tun si tacet bombis ardentibus ostia. &c. Alij sulphurarias aut nitrarias machinas, aut ali quid tale fingere auli sunt. Nam scelopetra, quod a sonodiceatur, hoc est, ab spiritu illo sono, qui ex buccarū perflatarū cōpressu erūpit, haud dubiū est. Cū sit igitur a nobis omnīū, quæ scripturi fumus reddēda ratio, illarū maxime, quæ possunt lectorum vel auditorū aures offēdere, visum est, iteaquā rē ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorū cōmunē vsum tāta licētia vti simus: ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi nō penit' aliena, diuertere. Atq; imprimis de ijs, quæ ad locorū rationē, hoc est, ad cosmographiā pertinent.

Descriptio totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriēte, qua est angustior, aquarū diuorij Pyrenæi mōtis a Gallia distinguitur. Is a Veneris tēplo, quod est Promōtorij prope Ilberros, initū capit; inde in ipsam Hispaniā, hoc est, in Caurū ventū incubens porrigitur, desinit in ora Septētrionalis Oceani ad Oceanū. Vnde ipsius Hispaniæ Septētrionale incipit latus, tēditq; in Zephyrū, id est, Oceanum æquinoctialē per Valconū, Cantaborū, Astorū, Callai corūq; littora, terminaturq; in Nerio Artaborū Promōtorio. Ab eo latus Occidē tale inchoatur, rectaq; in Austrū per Callaicā, Lusitanāq; orā ad sacrū Promōtorij tenditur, deinde per Bæticā littora hyemalē ortū versus ad fretū Herculeū contahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilā Africæ Promōtoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculeū, quemadmodū est in fabulis, fuerant cōtinentes. Atq; ita nouo Nostri maris nomine Hispaniā a lēua, a dextra Mauritanā Tingitanā relinquit, ortū æquinoctialē, & quo ulterius procedit, magisq; Europam vndis obruens, dum se per Bæticā atq; Tarraconēsis prouinciæ orā Meridionalē explicat, Hispaniam cōtrahit ad Promōtorij siue tēplū Veneris, vnde paulo ante illā fecimus exordium capere. Atq; in hūc modū lōgior quā fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæū nō modo cōfini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodū inquit Strabo, exhibet nobis imaginē pellis vaccinæ in solo explicatæ. Interiora Hispaniæ in tres partes diuiduntur, in Bæticā, Lusitanā, Tarraconēsemq;. Hæc citrior, illæ ambę vno nomine Hispania vltior vocantur. Bætica a Septētriōe terminatur Ana fluuiio. Ab occasu Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostiū fretumq; Herculeū. A Meridie mari Nostro, quod est inter fretū & Charidemi Promōtorij. Ab oriente vero terminat linea, quæ protenditur a Promontorio eodem per Castulonem, cuius vestigia hodie monstrantur, quindecim millibus passuū Occidentē æquinoctialē versus a Batiā, deinde recta ad fluuiū Anā, vbi est oppidū, quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania a Septētrione terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua crupit in Oceanū Atlanticiū flumine aduerso, ad pontē, qui est e regione ad Septimancas. Ab occasu terminatur

pelago Atlantico, quod est inter Duria atq; Anæ fluuium. A Meridie habet latus, quod diximus a Septentrione Bæticâ habere. Ab Oriente terminatur linea recta, quæ ducitur ab Oretania veteri ad p̄stem Duria, qui nunc est cōtra Septimancas. Quod reliquū est Hispaniæ cōplectitur prouincia Tarraconēsis, q̄ habet terminos a Septentrione Oceanum Britannicum, ab Oesone ad Nerium siue Artaborum promontorium. Ab Occasu litus, quod est inter idē promōtorii & Duria ostiū in Atlantico Oceano, & latera orientalia, quæ diximus Bæticâ & Lusitaniâ habere. A Meridie terminatur latere, quod a Septentrione dedimus Lusitaniæ, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promōtorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenæos montes, quibus diximus Hispaniam a Gallia determinari. Ex ijs, quæ dicta sunt, conuincitur error illorum, qui eam, quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniâ appellant: cum Lusitania latius pateat, quippe quæ complectatur Caurium, Castra ecclia, Castra iulia, Placentiâ, Abilam, Salmanticam & eam, quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; e diuerso pars illa Tarraconensis prouinciæ, quæ interiacet Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallensium Regi cōtributa est, quem tamen in historia Lusitanorum Regem nominauimus, ita tamen vt per totum eius potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione, qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ Rex, Tarraconensium Regem semper in historia diximus, cū alioqui Tarraconēsis prouincia præter Bæticam & Lusitaniam omne quod reliquum est Hispaniæ contineat, apud antiquissimos tamē Romanos Tarraconēsis tantum vocabatur portio illa breuis, q̄ citra Iberum amnem erat, dicta a Tarracone eiusdē regionis vrbe nobilissima. Neq; sunt audiendi, qui furore quodam Bellonæ perciti diuināt, aut illa q̄ somniarūt, dicunt se pro cōperto habere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine appellato sic ex eo, quod Hercules, quo tēpore in Hispaniâ venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes sacrificaturus: itaq; dictus Arago ab ara & agendo, vnde sit postea ductum Aragoniæ nomē. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri defendi possent. Quæ vulgo nunc Andaluzia, Gothorū temporibus a Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata, ea putatur esse quæ fuerit apud Græcos & Romanos Bætica, & nos totâ Bæticam Vandalia cōtineri dicimus, sed nō idcirco tota Bætica est Vandalia. Nam Murgi, Mentésa, Vbeta, Biatia Tarraconensi prouinciæ cedunt, q̄ tamen sub Vandalia cōprehenduntur. Portio illa quoq; Bæticæ, q̄ protenditur inter Anam fluuiū mōtesq; Marianos, q̄ Magistratibus diui Iacobī & Traiano ponti contributa est, a nemine in Vandalia cōnumeratur. Quare & nos non oīa dabimus antiquitati, sed neq; semper incertū vulgus sequemur, fugiemus tamē, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, sequemurq; voces sermoni latino vsitatas, etiâ si cōtundē nō valeant. Itaq; Portugallensium Regem Lusitanorū potius appellabimus, & Aragonensium Regem potius Tarraconensium, & Nauariorū potius Vasconum, & Castellanorū potius Hispanorū, nō ignorantes Lusitaniâ & Tarraconēsem & Vasconiâ latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine continebatur Narbonensis prouincia Neumasium vsq; & Auenionem, deinde sub Romanis principibus cōtracti sunt fines ad Pyrenæum. Atq; iterum Gothi Reges ad terminos illam præficos extēderunt. Vnde & in concilijs, quæ sub Gothorum principibus in Hispania sunt habita, Narbonenses & Bessenses & Carcaffenses & Carpentoraçtenses & Helenenenses & Beterrenenses Episcopi nomina sua in decretis subscriperunt.

De montibus Hispaniæ.

INTER Hispaniæ montes Pyrenæi altitudine cæteros excedunt, cognominati, vt Silius Italicus in primo Punicorū volumine scribit, a Pyrene nymp̄ha Bebrycis Indigenę principis filiã, quam Hercules illas traiciens violatõ iure hospicię vitauit. Aut si quis non admittit poetarum fabulas, quẽadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis hiſtorię scribit totum illud de Pyrene fabuloſum eſſe, credat Diodoro Siculo: qui libro bibliothecę prodit, dictos Pyrenæos eſſe a pyr vocabulo græco, quod latine vertitur ignis, quo mōtes illi diu cõſtagrarũt. Hiſicut in ſuperioribus dictum eſt, poſteaq̄ a templo Veneris ad Oeaſonẽ diſterminarũt Gallias ab Hispania, per Cantabros & Auſturos maritimos porrecti occidẽtẽ æquinoctialẽ verſus in Gallicia tandẽ euaneſcunt. Idem præterea mōtes ab ortu ſolis in occaſum porrigunt brachium per mediã Hispaniã longitudinem paribus interuallis ad eos, quos diximus p̄tendi per orã maritimã ab Oeaſone in Galliciam. Hoc Pyrenæi brachiũ diſtinguit Hiſpanos, vt hi vocẽntur Citramōtani, illi vero vlttramōtani, terminaturque ad in ora Luſitanie occidentali. Eſt & Iubeda mōs, quẽ Saltũ auenſem hodie vocant, ab Auca vrbe antiſſima vnde incipit, cuius veſtigia cũ nomie adhuc viſunt iuxta Villã francã oppidũ ſupra Burgos circiter viginti paſſuũ millia. Dicitur eſt autẽ hic mōs Iubeda a Iubalda Iberi Regis filio, qui a Beroſo Chaldeo ibidẽ regnaſſe tradit. Hic mōs ab Auca p̄tendit meridiẽ verſus æque diſtante Pyrenæis mōtibus, arcens Iberũ amnẽ ne fluat in occaſum, quo cætera Hiſpaniã flumina maiora inſuãt in mare occidentale. Mons quoq; Oroſpeda initiũ capit nõ longe a noua Carthagine, tenditq; in occaſum per nr̄i maris orã maritimã tangẽs Illiberos, Malacã, Arũdam, deficitq; tandẽ in Atlantici maris ora cõtra Herculis Gades. Mariani mōtes incipiunt a Tygenſi ſaltu, porrigunturq; occaſum verſus per mediã Beticã, euaneſcuntq; in mari Atlantico; Hos Ptolemæus corrupto nomine Temetianos vocat pro Marianiſ. Sunt & alijs complures Hiſpaniã montes, ſed vt brachia ſiue articuli ſuperiorum quatuor ſunt, aut per ſe colles potius dicendi, quam montes.

De maximis fluminibus Hiſpaniã.

FLVMINA quẽadmodũ & mōtes crebro memorant in hiſtorijs, p̄pterea qd̄ ſunt a natura poſita q̄ ſines regionũ aternũ, p̄ quos in cognitionẽ multarũ rerũ puenim⁹. Quare viſum eſt de omnibus Hiſpaniã, qui maxime principes ſunt, aliquid delibare, & imprimis de q̄ Lucanus. Qui ſerit heſperia poſt oia flumina Bætis. Hic ortus in Salto Tygenſi nõ lõge a Caſtione fluit in occaſũ, atq; ab Andugãro Beticã mediã ſecat, & puincię nomẽ imponẽs, et̄ vrbes nobiliſſimas Cordubã, Italicã, Romuleãq; quõdã Hiſpalim vocitatã p̄terlabit. Hæc a poenis deinde Iſpilia, & a barbaris poſtea inuerſis Iſis prioribus, &, p. in. b. mutata Sibilia dictã, nũc Seuilla nominatã. Tandẽq; p̄ vnũ oſtium exit in mare iuxta municipiũ quod Luciferi tẽplũ ab antiquis dicebatur. Olim hic fluius duo habuit oſtia, quorum alterũ, quod erat meridionalius, oblitum eſt cum alueo eodem pertendente a Nebriffa per Aſtam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile ſoluitur illa dubitatio, quã ſolet harũ rerum curioſos mouere, & meipſum plerũq; ambiguum reddidit: cum Strabone, Ptolemæo, Mela, Plinio omnibus cosmographis autoribus Nebriffa & Aſta colonia inter eſtuaria Bætis poſitæ ſint, qui potuit fieri, vt hodie nõ paucioribus quã oſtonis paſſuũ millibus a flumine diſtẽt: Nimirũ, quia vt ſtatim dixi, alueus ille, q̄ Nebriffam & Aſtã

HISPANIAE.

præterfluebat, oblimatus est, sic tamen, ut illius vestigia hodie videntur cum æstuariis atq; diorygibus manu factis, ut inquit Strabo, ad exportandas schaphis & linteibus fruges ex agris in vicinis vrbes. Sed quemadmodum a Bæti fluuio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuersa Iberia cognominata est, qui vnus ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Austros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in Occasum de labantur. Cuius rei causa altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cognitum ab ortu Solis ad occasum porrigitur excellens mons, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad Septentrionem, partim ad Meridiem. Hi montes, dum per Indias tendunt, appellantur Caucasus, cum per Syrias, Taurum, cum per Ciliciam, Amanum. Tum duo porrigit brachia, alterum per Isthmum interiacentem sinum Arabicum atq; mare Nostrum, deinde per mediam Africam procurrentes vsq; ad ✕ maris Atlantici Promontorium. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus, qui diuidunt Thraciam a Macedonia, qui deinceps respondent alpebus Italiæ, a quibus per omnem longitudinem surgunt in Apenninum. Tum per Cænos montes medius Gallias pertendens applicatur Pyrenæo, a quo, quemadmodum paulo ante diximus, porrigitur mons, qui Hispaniam diuidunt per mediam longitudinem, desinuntq; in ora maris Atlantici iuxta ✕ Lusitanie oppidum. Cum itaque omnes fluuij capitales ex causa superius tradita partim in Septentrionem, partim in Meridiem de labantur, sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad Occasum, euntq; recta in Atlanticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, ut diximus, a Septentrione labitur in Austrum, ab Iubeda monte prohibitus ire Occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano prouinciæ Tarraconensis ortus nunc se in terræ cuniculos mergens nunc in stagna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri secundo flumine Bæticam a Lusitania determinat, præterlabiturq; Cæciam Gemellinam, Emeritam, Pacemq; Augustam Lusitanie vrbes præclaras, factoque flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia non procul a ✕ effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpetaniam secat, deinde Talabricam præterfluit, & a ponte, quæ nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniam diuidit mediam, atq; non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Oceanum. Hic a Poëtis aureas arenas in mare tradit voluere, quod non omnino fabulosum est, cum cernamur nunc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius amnis oritur in Pelendonibus prouinciæ Tarraconensis, fluitq; in Meridiem quoad perueniat Numantiam vrbe Celtiberorum clarissimam, deinde flectitur Occasum versus, præterfluitq; Cluniensis cõuētus oppida nobilissima a pōte, qui situs est e regione ad Septimacæ, Lusitania a Tarraconensi determinat per Turre sellarum, Taurum et Ocelum, tandem exit in Oceanum Atlanticum iuxta vrbes, quæ vocantur portum Callaicorum. In Lusitania flumens est Munda in eadem ortum, exitq; in Oceanum quoq; Occidentalem. Est & in Bætica ciuitas eiusdem nominis, iuxta quam Cæsar Pompeij liberos superauit, bellisq; ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt, qui accipiant vrbes pro fluuio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumens & vrbes interint centum parasangarum, aut non multo minus. Liniam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obliuionis appellant, & Minium amnem quoq; insignem eiusdem Galliciæ, quem Poëtæ dicunt voluere in Pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de omnibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse sufficiat, nunc de regionibus, populis, vrbesq; differendum est.

The text on this page is extremely faint and appears to be bleed-through or very light printing. It is largely illegible but seems to consist of several paragraphs of text, possibly including a list or index of items. Some words like "MISCELLANEA" are visible at the top, and there are some faint markings throughout the page.

ÆLII ANTONII NEBRISÆ

SENSIS HISPANARVM RERVM FERDINANDO

Rege & Elisabe Regina gestarum Primæ Decadis Liber Primus. Præmittit quædam necessaria ad sequentis historię declarationem.

Caput primum.

ENRICVS HVIVS NOMINIS Tertius Hispaniarum Rex, qui ex longa valetudine valetudinarius est cognominatus: cum obiret diem suum: Ioannem bimulum fere puerum: quem ex Catharina filia ducis Ioannis ab Alencastro Britanni susceperat: sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fratris, heredem regniq; successorem ex testamento reliquit.

Qui cum ad pubertatis annos peruenisset: vxorem duxit Mariam patruo atq; tutore suo Ferdinando genitam: ex qua Enriquum primogenitum procreauit. Hæc postea quam vita functa est: alterâ superinduxit Elisabem Ioannæ Ioannis Lusitanorū Regis filio natâ: ex qua duos suscepit liberos, Elisabem matri cognominem, q; postea Hispanorum auspiciatissima Regina fuit, & Alphonsum, qui inter ipsa statim regni exordia morte immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit Ferdinandi atq; Elisabes vxoris historiâ Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt: vt ostendamus quo iure, vel quo potius numine ad Hispanę reipublicæ moderationem peruenerit: & qua via Ferdinandum prouincie Tarracensis, atq; insularum nostri maris Regem designatum coniugio sortita est. Enriquus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum Rex: Ioanne patre defuncto regni administrationem inijt: qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliæ quot expeditiones in Mauros Bæticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesq; in summa tranquillitate continuit. His cum adhuc princeps esset, sic enim vocant Hispani filium regis primogenitum, qui omnium procerū & ciuitatum populorumq; iure iurando futurus Rex designatur, Blancham Ioannis Nauariæ atq; deinceps Tarracensium Regis filiam duxit vxorem: sed ab illius nuptijs se continuit: siue impotentia: suæ conscius, siue ex aliâ quadam ratione incognita: vnde ingentes sequute sunt querelæ atq; dissensiones: altero in alterū sterilitatis causam rejiciente: donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est: qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege coniugali soluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram superinduxit Ioannam Eduardi Regis Lusitanorum filiam: ex qua nihilo magis quàm ex priore liberos genuit.

Cumq; apud omnes Hispanos atq; exterar quoq; nationes constaret Regis in seculo ditas: idq; multis experimentis virginum, corruptarum, natu grandiorum, atq; mulierum etiam vulgo prostitutarum omnibus testatum esset, quinto anno postea quam conuenerant, Regina præter omnium spem deprehensa est concepissee: neq; fuit qui dubitaret illam a quodam ex Regis amicis adulteratam: cuius nomen honore causa etiam nunc tacendum esse decreuit. Sunt qui opinentur Regem ipsum ex cacozele per manus, vt aiunt, in manus amico potius tradidisse. Quæ res cum non solum apud regni primores, sed etiam apud infimæ conditionis homines certo certior esset, indignita-

B

DECADIS PRIMÆ.

te rei omnes permoti Regem aduersari, detestarique: Reginam vero non dissimulanter odisse: quod vir ū tam insigni macula dedecorauerit. Ipsum uero tanti sceleris autorem violatæ fidei publicæ atq; prodicionis insimulare. Non desuerunt interea præfules & religiosi atq; ordinis equestris boni viri, qui tum sermone præsentis, tum per literas absentes Regem hortarentur: suaderentq; factum illum male ominatum turpiq; ex adulterio conceptum ablegaret aliquo: ubi lateret æternum: atq; eadem via & regis ipsius ignominia dilueretur: & regni perniciosa illa sax intercideret. At Rex secum reputans Regine conceptum non posse celari: atq; proinde si partus cuiuscumq; alterius nomine exponeretur: magnum dedecus inde subeundum: nullam exhortationibus, monitisq; amicorum reliquit locum: quin potius quicquid Regina peperisset: decreuit tollere: atq; pro suo educare. Peperit itaq; filiam: cui inditum est nomen Ioannæ: quæ multorum postea malorum causa fuit.

Ioanna Enriqui designatur princeps: atq; abiurata Alphonfus substituitur: salutaturq; Rex, ex partium dissidio pugnatur, vinciturq; Alphonfus.

Caput. II.

REX cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætere: si puellam prostitueretur ex se genitam: simul etiam ut suæ virilitatis argumentum aliquod relinqueret, ex primoribus regni alios pollicitationibus, quosdam etiam præmijs, nonnullos quoq; precibus, complures & minis: cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumq; procuratores inducens eo rem deduxit: ut suppositiciam illam recens natam pro vera filia iureiurando principem, regniq; heredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestum. Quæ res cum publice transigeretur a plerisque: tamen secreto reclamatum est dicentibus se iusto terrore compulsos peierasse: propterea quod Regis potentia esset illis tunc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remq; ipsam professi palam a Rege disciuerunt: missis oratoribus qui dicerent illi: se nolle stare iuri iurando: quod esset ab illis extortum, aut nimis aut illicitis pactioibus: quin potius illum per superiores, perq; maiorum suorum manes & per ipsius regni maiestatem obtestabantur: puellam vel ipso teste atq; iudice ex seipso concubitu genitam abdicaret: ablegaretq; aliquo vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Petiere insuper ut Hispaniæ reipublicæ prospiceret: ne quid detrimenti pateretur: quod fieri non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minorem declararet principem heredem, regniq; suffessorem. At Rex permotus siue conscientia: quæ valet pro mille testibus, siue quod verebatur: ne proceres atq; populi nisi id faceret: se ab imperio subduceret, siue quod intelligebat vno omnium consensu fratrem expeti: qui sibi succederet, oratoribus responderet: quandoquidem iusta & honesta petebant: se illorum precibus velle acquiescere: id quod est ab eo factum e vestigio. Nam & Alphonsum fratrem principem sibi suffessorem, regniq; heredem declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinum viris, qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundissima fuit. Nam ex ea principis hæredisq; nuncupatione pax Hispaniæ reipublicæ haud dubie promittebatur.

Cum deinde Rex ceperisset omnia ex arbitrio paucorum agere: quippe qui erant illi vobis superatum administrati: idq; regni primores egresserent cum vellent alioqui rerum nouitatem experiri: publica utilitate neglecta, & quisq; sua commoda secutus dissidium fecere.

Nam & altera pars Alphonsum principem designatum salutauit Regem, dicens non

esse parendum homini tam molli & effeminato: tamq; rerum gerendarum negligent
& securo: & qui neq; proprio decori parceret, neq; publicae tranquillitati prospiceret.

Quare Apium exemplum eum, qui sit deterior ex duobus Regibus, neci dedendum,
ignauumq; fucos pecus a praesepibus arcendum. Altera vero pars Enriquem secuta ex
cusare: quod esset Rex: & ab illo quidem vnctus in Regem cuius manu cor regis est,
& per quem Reges regnant. Quodq; si ex ea causa Rex esset abdicandus, quod ma-
iorem rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius
aetatis tunc erat Alphonfus: regnaturus erat. Attestante scriptura sacra. Vae tertio
illi, cuius Rex est puer. His se vtraq; pars rationibus tuebatur apud multitudinem:
re autem vera secreto sua quisq; commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtriusq;
bello decernendi: quam cunctando vtriusq; regis potentiam infirmandi: quo facilius pos-
sent deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento comper-
tum est. Sed cum vtraq; pars exercitus cogeret: atq; oportunam castris sedem explo-
rare: Vlnetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est: vt qui eo potiretur
meliolem esset belli condicionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur
tradere victoriam Regi: qui, potiore videbatur causam habuisse: exemplo illius pugnae:
quae eodem in loco Ioanni Regi de Ferdinandi liberis victoriam dederat. Congregatis
igitur vtrinque copijs: cum de condicionibus pacis non posset conuenire: neq; fieri, quin
signis collatis demicretur: victoria penes Enriquem mansit. Quod vero ea pugna
citra voluntatem primorum fuerit, ex eo facile coniectare licet, quod victores in persequen-
dis belli reliquijs non perstiterunt, bellum namq; non tam finire quam protrahere vole-
bant. Cum essent in prociectu acies: diceretq; quispiam nulla ne ratio inueniri potest,
qua praelium hoc possit dirimi? Optime, factus quidam homo respondit, qua namq;
inquit ille, At hic rursus; si alter exercitus aufugerit.

Alphonfus obit: illiusque partes hortantur Elisabeth so-
rorem, vt Regni sceptrum arripiat: quod illa recusat.

Caput. III.

ALPHONSVS acie superatus sub tutoribus illis, qui sibi in bello
fuerant adiutores, vixit annos tres: obiitq; diem suum Cardenose agris
Abilensis exiguu pago in pestilentia illa infami, quae per id tempus gra-
uissimum fabatur. Erant autem ea tempestate cum illo: qui suarum partium stu-
dia fouebat Alphonfus Charillus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes
Patiequus, qui ex Marchione Villenati Magister militiae diui Iacobi
Spathiferi fuit. Aluarus a Strunica comes Placentinus: qui deinceps fuit Aretuacorum
dux, Alphonfus Pimentellus Comes Beneuentatus: atq; alij complures omnium ordi-
num viri principes: qui ex morte sui ducis animo consternati formidantes Enriqui Re-
gis auctam ex victoria potentiam: quem probris & maledictis per literas, perq; acclama-
tiones saepe lacesserant: nullum aliud sibi praesidium ab irato Rege inueniebant, quam
si inde mortui fratris locum Elisabeth sororem, quae eodem tempore, atque in eadem erat
vrbe, substituerent: Regnamq; salutarent. Sic enim posse & factionem suam confir-
mare, & commissorum impunitatem assequi: cum esset praesertim Regis filia: atq; soror
vnica: ad quam non minus hereditarium regni ius, quam ad Alphonsum fratrem germa-
num pertinebat. Adeunt itaq; illam, & dicta, acceptaq; salute, Alphonfus antistes To-
letanus, cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi sere sermonem ha-

buit. Si apud Deum immortalem vota nostra voluissent optima Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc fruereris, & nos haberemus regem, quem sequeremur, obseruaremufque. Sed quando superis ita visum est, vt ille raperetur, ne malicia forte mutaret mentem, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nunc restas altera spes, atque vnica lux, quæ possit Hispaniæ reipublicæ tenebras illustrare. Quanta reipublicæ labes ab Enriquo fratre orta est, ex eo tempore quo suppositiciam illam, & quam simulat abbat esse filiam hæredem, Reginamque futuram, etiam iureiurando procerum interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tempus illud primum tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatum genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisq; & iniuriæ nullum tam esset discrimen, coacti sumus quasi inde mortui Regis locum Regem, alterum nobis sufficere, qui illius negligentia rem perditam instauraret. At nunc illo acerba, nec indigna minus morte precepto, quid reliquum est, nisi quod bonum, scilicet, faustumque sit, vt regni gubernacula suscipias, fessisque rebus atq; luxatis operam tuam, operamq; accommodes. Neque est, quod oblatâ a nobis conditionem recuses, nisi maior te ipsam, tuosque ciues perditam. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu conferunt pertinet, non arripis occasionem, vide ne frater auctus hac quoq; parte, quam nos tibi tradimus, totam regni molem in subditiâ illam tui æmulam transferat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensi. At illa ex recenti fratris obitu in mœnore, ac luctu degens, paululum lachrymis, & cogitatione morata paucis tandem respondit. Ego venerande Præsul, vosque principes mihi charissimi, voluntatem istam, quam geritis erga me admodum laudo, atque proinde magnifacio, & si quando mihi dabitur facultas, gratiam vobis cumulatiſſime refferam. Sed qualis ante hæc mihi animus fuerit, quemque in præſentiarum habeam, quia, vt intelligo, vobis perspectum non est, breui ostendam. Quo tempore frater meus, idem que germanus mihi dulcissimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enriquo fratre communi vivebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sane mentis probare fraternas acies, alternatq; bella profanis decertare odijs? quis fas & nefas miseri, legesq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur; Sed quoniâ sic fata voluerunt, vt ex duobus alter alteri cesserit, non censeo amplius repughandum esse diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestissimis argumentis declarauit. quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atque iterum cum fratri vitam abstulit. Quod si vos o amici Hispaniæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, vt res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipse deferendum esse iudicauit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam ipso, qui ab aliquibus dicebatur esse pater iudice, abdicata est illa, quam dicitis mei æmulam, si me Ioannis Regis filiam, si dignam tanto nomine putatis, efficit per ipsum Regem, perque reliquos Hispaniæ proceres, vt res Hispana in alienam familiam illegitime non transferatur, sed post fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur esse causa.

Agitur de concilianda Elisabe Regi fratri, & Archiepiscopus Hispalim negotium suscepit,
Caput, IIII.

IS rationibus commoti proceres abierunt addubitantes, quam potissimum viam insisterent, quos ancipiti consilio distractos Iouannes Patricus Magister equestris ordinis sub diuo Iacobo mcerentis in hunc modum alloctus est. Quae sit magnanimitas huius puellae mens sapientissimi viri, quod consilium videns, quam non sibi lo regnandi, non odia in partis aduersae studiosos flexerunt, tam nos miremur oratione in sententiam nostram non potuisse impellere. Credite mihi o proceres, magnum quidem haec indoles promittit. Non est puellae huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes, quibus nunc vsa est, confutare, aut resellere potest? Quis enim non videt reipublicae, atque etiam nobis ipsis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum, quod vtriusque perniciosum est?

Nam timor ille noster a Rege, quem offendimus, facile sedari potest vel per ipsum regni participem factam sororem. Cuius ea est prudentia, vt vel vno verbo nos possit facere illi beniuolos. Quid, quod ego pulcherrime noui Regis ipsius ingenium in media iracundia, etiam minima excusatione, placabilis est. Quare sententiam meam ego breui vobis ostendam. Sororem censeo fratri conciliandam, ea condicione, vt ille solus imperio potiat, illa vero si fuerit superstes, in regni administrationem succedat, idque ex gentis nostrae consuetudine, procerum, procuratorumque totius Hispaniae iure iurando sanciat. In Magistri sententiam omnes pedibus manibusque tunc ierunt, quod videbatur aequabilior, & cui nemo possit obistere, tametsi non erat illis ignotum ipsum iam pridem cogitasse de reditu in gratiam cum Rege, quippe qui cotidie apud omnes testaretur, praedicareturque illum vnicum benefactorem suum, sequae omnium fortunatum suarum illius esse debitorem. Ex quo factum est, vt omnes laetionis illius socii, atque ille imprimis, ceperint agere de concordia inter fratrem & sororem. Is namque autor fuit, vt Alphonsus Fonseca Archiepiscopus Hispanensis vir bonus, atque dicendi non imperitus, & qui vtriusque partis esset amicus, Regem adiret, atque imprimis ab illo venia petita, de pacis condicionibus ageret. Qui vt erat homo ad res agendas natus, non grauante negotium suscipiens regem adit, apud quem huiusmodi sermone vsus est. Cum in constituendo Rege clarissime Princeps omnia virtutum genera sint necessaria, & quae possint illum, & bonam virum facere, & sapientem, duae tamen iure videntur primas sibi vindicare sedes clemetia, & iusticia, quae solae possunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipse clemetissimus, iustissimusque est. His duabus ita moderat orbem, vt in suis operibus nunquam altera sine altera reperiat. Pars illa optime Rex, quae fratrem tuum sequetur, forte sibi persuaserat ea tua Celsitudine duriusculum tractari, quod videbat te propere sibi quodam modo amicis, quos tibi priuatiim delegeras, indulgere, quodque beneficia, quae consueuerunt a regali beneficetia proficisci, non perueniret ad illos pro dignitate. Sed esto partim inuidia, partim indignatio illos a te alienauerat, iam pudet eos, pigetque facti, iam lateat se & tuo Marte, & diuina sententia victos. Erit igitur clemetiae tuae, & illos facere tibi obsequentes amicos, et tibi illis condonando, et iusticiae, si regni tui vires sparsas recolleris, copulacisque rerum statum preserues, & deinde futurae tranquillitati prospexeris. Quod vtriusque vno tuo singulari beneficio in temp. efficias, si sorore ita prope vno omnium consensu principem non modo expectata, sed animo quoque designata tibi illam successuram, regni quoque legitimam heredem de claraueris, atque eadem via te ab omni molestia liberabis, omnesque primores obnoxios tibi facies, & rebus Hispanis quietem, pacemque in longum relinques, efficiesque, vt misericordia

& veritas obuiet simul, & iusticia, & pax osculentur se. At Rex tamen si erat illis non diu simul iratus, a quibus hæc petebantur, benigne tamen patienter. Archiepiscopus audiuit, responditque se die postero illi responsa daturum, atque ita illum in hæc verba dimisit. Erant familiares, atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis forori, altera quæ partis suppositiciæ illius filiae sustinebat. Qui audita legatione, cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento posse huc vel illuc impelli, regem aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulterinæ Regis filiae partesuebantur, dicebant venisse tempus in quo Deus traderet hostes in manus suas, quâdo spoliati duce, atque consilij inopes, nesciebant, quo se conferrent, nisi ad eum, quem re, & verbis læserant. Reuoarentque in memoriam, quo pacto ab imperio suo deciderunt, atque contra diuina, & humana iura creato sibi Rege armati, etiam in acie contra suum verum Regem decertauerint. Meminisset, quæ probra, & maledicta in vulgus sparserint, atque etiam ad principes exterarum gentium scripserint ea, quæ de maiestate regis confixerunt, prædicaueruntque, quibus etiam scorta, & postribulæ meretrices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi, non modo ueniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello persequendos, exagitantosque ad extremas mundi oras, quo adluerent commissa, dignasque pro suis sceleribus poenas reportarent. Exaggerabatur præterea hominum superbiam, vel impudentiam potius, qui cum debuissent petere veniam supplices, postularent suo arbitrio designari debere principem, regni que hæredem, imponentes legem, quam victores victis imponere consueuerunt. At pars altera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque fœcordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, siue quod intelligebant regni hæreditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant male impudentia nullum esse habitura finem, nisi frater, & soror redirent in gratiam, obtestabantur Regem, ut ex hostibus faceret amicos illos, qui ante hac sibi obstitierant, simul etiam sororem sibi beniuolam faceret, declararetque illam principem, regnorumque futuram hæredem, si foret, sibi aliquando superstes. Erant, qui suaderent illi omnia superiora per simulationem esse faciendâ, quo ad soror in potestatem suam redigeretur, posse enim tunc illam alicui exterarum gentium principi matrimonio locare, atque eadẽ viâ tradere filia, siue putatiua, siue ex se genita regnũ, quod a maioribus suis receperat.

Regem dubium in Elisabeth partes Andreas Caprarius proniorem facit, Statuunturque pacis condiciones.

Caput. V.

LX tam varijs sententijs Regem ancipitem, dubiumque quid faceret, Andreas Caprarius, quem Magisterio domus præfecerat, & cui ex omnibus amicis magis fidebat, quam nulli alteri, hunc in modum est allocutus. Et si intelligo clarissime Rex me apud Celsitudinem tuam non habere tantum autoritatis, ut audeam te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ, & obsequij, quod tibi debeo, testatum apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio, quo te implicatum esse video. Audiui nuper ex quodam viro doctissimo, qui se philosophum profitebatur, scriptum esse apud Platonem, tantum quemque in sua rep. debere contendere, quantum ci

uibus suis persuadere possēt. Nam quemadmodum patri, sic etiam patrię non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atq; omnium ordinum viris persuasum est, hanc quam Regina uxor tua peperit, non esse ex te genitam, idq; factum est illis probabile argumentis, quę nos amici tui, qui sæpe cum populo disceptamus, nulla ratione possumus dissoluere. Si tibi animus est, quam cupis credi tuam esse filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam est nemo, qui non indignetur parere illi, ad quem regni successio iure non pertinet. Quod si viderint te arces munitionesque & castella præsidio firmare, atq; amicis tuis credere, ut post obitum tuum filię tradant, hoc est patrię vim asserere, hoc est contendere plus, quam effici possit. Hoc est gigantum more contra superos pugnare, voluntatiq; diuinæ obistere. Neq; imperio tuo subditi magis id patientur, quam si velis illos in manus infidelium tradere. Si res publica Hispana loqui posset, non aliud opinor diceret, quam quod ego nunc sentio, esse videlicet ignoscendum illis, qui pro fratre tuo contra te arma sumpturunt, qui forte non tam offendendi tui causa, quam vilitati publicæ prospiciendi id fecerunt. Deinde sororem tibi conciliandam, tractandamq; proinde ac si esset filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, ut tu sine prole decessurus esses, illicq; regni successione[m] volens nolensq; decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur esse debitores, tibiq; libentissime obtemperabunt, tu summo ocio & tranquillitate fruens, res Hispaniæ in dies magis magisque efflorescent. Pro quibus in reipublicam meritis illud præmiū tibi dabitur, quod omnibus, qui commissum sibi imperiū conseruauerint, adiuerint, auxerint, adeo propositum est. In hanc sententiam, quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facillime acquieuit, iubetq; vocari Archiepiscopū, cui responderet velle se reipublicæ, & cōmunis vtilitatis causa condonare illorū errata, qui ab imperio suo descuerint. Velle præterea sororem sibi conciliare, atq; in principem regniq; successricem cooptare, modo illa in sua verba per sancte iuret suo iniussu nuptū ire mortalium nemini. Suscipit Archiepiscopus se & illorum, quibus est concessa venia, & sororis designandæ principis & Hispaniæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam mansueti benignoq; ingenio. Tum agi ceptum de condicionibus pacis, ictumq; fœdus est in hæc pacta conuenta. Imprimis, ut soror princeps designanda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magister, & ex reliquis, qui in eadem causa fuerunt, qui velent, regalem curiam frequētarent, quo per omnem Hispaniam reditus in gratiā, atq; concordia illustrior esset, quodq; Rex intra quadrimestre tempus Reginam ex surtiuo illo cōcubitu filiam dimitteret in Lusitaniam, curaretq; per pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum fœdus coniugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuerit legibus soluti, experiundi tantum gratia in vtro esset gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi esset cum priori vxore. Tum denum, ut in alimenta sumptusque nouæ principis decerneret stipendiaria oppida cum iurisdicione, ex urbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipijs Methymnā campestrem, Vinctum, Alcalonem. Ipsa vero Princeps iurauit stantibus his condicionibus, nisi per Regem fratrem liceret, se nemini mortalium nupturam. Constitutum est præterea ad præfinitum diem, ut Rex & soror conuenirent in eadē ac cœnobio diui Hieronymi, quod est ad locum, quod vulgus Guisandī tauros appellat.

Enriqueus & Elisabes soror conueniunt, rursus designatur princeps, & Ioanna Regina fugit.

B iij

RAT ea tempestate Rex in oppido, quod ipse plurimum frequens
 tabat, antiqui Carpetaniae Mantuam vocabant, nostra aetas Madri-
 tum nominat. Soror vero Abila morabatur. Quae accepto Re-
 gis responso convocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebre-
 ros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordi-
 ne ecclesiastico Toletanus & Hispalensis Archiepiscopi, & Enicus
 Manriqus praeful Cauriensis. Ex ordine vero militari Magister diui Jacobi, &
 Placentinus, Beneuentanusq; & Oforninus, Comites, alijq; complures vtriusq; ordi-
 nis principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalsum, qui in agro
 Alcalonitano pergrandis est vicus. Locus, in quem constitutum est se conuenturos,
 distabat vtrinq; intervallo pari. Quo posteaquam conuenerunt, seq; iniuncti filuta-
 runt, Rex benigne, ac comiter forem longo post tempore visam, breuiter allocutus est,
 nam caetera dixit, se in aliud tempus referuare. Tunc accedens diui Jacobi Magister,
 genua Regis amplexus pauca pro se, atque pro caeteris, qui in eadem causa fuerunt, est
 locutus, partim excusans, partim confitens suum, atque aliorum errorem, pollicens suo,
 atque sociorum nomine compensaturos se obsequiorum crebritate pristinas offensio-
 nes, si quid fuisse, in quo laeserint Regiam maiestatem. Erat in ea conuentus celebra-
 te ad hoc ipsum inuitatus Antonius Venerius Apostolicae sedis legatus, idemq; Legio-
 nensis Episcopus, & qui deinceps fuit Conchenensis praeful, atq; S. R. E. Cardinalis.
 Is petente ipso Rege absoluit, atq; relaxauit a priori iure iurando illos omnes, qui iam
 pridem Madriti iurauerant principem, regniq; haereditem futuram illam, quae falso dicti
 tabatur filia Regis. Atqui Rex ipse declarauit extemplo imperij successione, haeredi-
 tatemque, ac regni dominium ad sororem pertinere, quemadmodum & antea Alphonsus
 sum fratrem futurum Regem designauerat. Quo intercepto in superstitem vnicam so-
 rorem haereditarium ius esset deuolutum. Nam quae sua dicebatur esse filia, illam ab-
 iurabat abdicabatq; perinde, atq; alienam. Iurauitq; euestigio in apostolici legari uer-
 ba, se hanc vnicam sororem regni haereditem agnoscere, & praeter eam neminem, atque
 hanc haereditis institutionem, declarationemq; sub eodem iure iurando affirmauit, se nun-
 quam per se, aut per alium quempiam interpellaturum. Idemq; coegit omnes om-
 nium ordinum viros, summates & infimates, qui aderant, iure iurando lancire. Per
 edicta quoque praecipit, ut omnes ciues, oppidani, municipes, & populi suo imperio
 subditi idem secum iurarent, atque si contingeret, ipsum e vita priorem excedere, habe-
 rent illam certam, legitimum, & indubitatum Reginam. Edixit praeterea, vt omnes
 ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Oceaniam, vbi futurus erat con-
 uentus procerum, in quo de statu reipublice decerneretur. Per idem fere tempus Ioana
 Regis vxor, quae mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita
 est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Pe-
 tro a Castella ex sorore nepoti suo in arce, quam ipse edificauerat munitissimam Ala-
 hegns. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatu esset cuctis, oculos in
 adolescente coniecit, & non multos post dies coeperta est ex eo pregnas, neq; eo conten-
 ta, ausa quoq; est inges hincinus. Agit cu adolescente, vt illa p muros noctu deducat. Co
 posita re cu secessisset custodes primu, deinde circitores & vigiles lapsa p funes, atq; cre-
 pes tandē veredo imposta duce adultero postridie Butra cu venit, q in loco erat Ioana
 filia, quam exfurtiuo cocubitu genuerat, obseruabaturq; publice ab Enriqueo Medoza

Tendillano Comite, Exactis diebus paucis, Rex cum sorore principe, caeteroq; procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoq; ciuitatum & municipiorum eodem conuenerunt, quemadmodum per Regis aedicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius forem loco principis, haeredisq; & post eiusdem obitum pro uera, certa, legitimaq; Regina.

Agitur de coniugio Elisabes principis cum Alphonso Lusitanorum Rege, & cum Ferdinando Siciliae.

Caput VII.

LETTERA vero pars, quae Vmetano praelio Enriquum Regem secuta fuerat, indignabatur, quod non fuisset habita ipsorum ratio in illa Regis Principisq; concordia. Nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui utriusque illud idem iure iurando sanxerunt. Hi fuerunt Marchio sanctae Iulianae, Comes Pharius, Episcopus Secontianus, alijsq; complures eiusdem factionis.

At Rex siue Magister Spatharii suasu, siue quod ipse per se natura erat varius, & mutabilis, nihil eorum exequabatur, de quibus cum sorore transactum erat, quin e diuerso per literas egit, ut Alphonso Rex Lusitanorum, qui tunc orbatus erat vxore, peteret coniugio sororem principem designata, eoq; venit Archiepiscopus Olyssiponenfis cum literis, & mandatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus e contrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliae, ac principi heredi Ioannis Tarraconensis Regis. Qui, ut posset commodius atq; citra vllam suspensionem peragere negocium, concessit Hyppeos dicionis suae municipium, cepitq; exequi rem per Gutierrez Cardenium ipsius Principis structorem, ut spreto Lusitanorum Regis condicionebus, acquiesceret potius Regi Siciliae. Rationes autem, quae possent illam in Siciliae Regem pellicere, atq; e diuerso a Lusitanorum Principe detertere, complures fuere, sed illa in primis quod Enrici fratris consilia eo tedere videbantur, ut sorore extra regni limites ablegaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret, quod cupiebat, id est, quo posset commodius subditiciam filiam in regni possessione substituere. Ex quo illud efficiebatur, ut quoniam Lusitanorum Rex haberet ex priori coniuge filium heredem, si susciperet ex ea liberos, relinqueret eos exheredes, sin minus suscepisset, ipsa nihilominus maneret indotata. At rex Siciliae, idemq; Tarraconensium Princeps designatus, qui necdum vxorem duxerat, neq; liberos procrearat, non modo posset habere filium, qui succederet in gubernationem, sed etiam posse fieri, ut auitum regnum cum regno dotali coniungeretur. Accedebat etatis aequalitas, quae ad animos conciliandos valet plurimum, cum alioqui Lusitanus esset natu grauior. Eoquoq; accedebat, quod si res in discrimen esset ventura, ut inter duos principes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Siciliae idemq; Tarraconensium Princeps habebat in Hispania ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniunctos, qui cuperent ipsum potius, quam alienum regnare, & qui si vires suas cum ipsius principis viribus coniunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania amulam illam, atq; in ipsius regni perniciem genitam eradicare. His suasionibus apud Elisaben Principem Gutierrez utebatur. Quas illa secum reputans, simul etiam quod videbat fratrem Regem nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes, & municipia, quemadmodum inter eos conuenerat, sed illud imprimis, quod frater nihil aliud moliebatur quam ipsam ex Hispania pellere, atq; perinde regni successione spoliare,

facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obistere: qui per se, atque per amicos instabat, ut in hoc sibi obsequeretur: promittens (ut aiunt) maria, & auri montes. Quare vtriusque patris rationibus obtusa, & dubia quid potissimum sequeretur: tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ proceres velle deferre: precata Deum imprimis, ut quod reipublicæ foret utile, sibiq; honestū, id illis animū induceret. Sed cum vtraque pars instantius vrgeret, atq; intelligeret plerūq; omnes ex proceribus, atq; infimæ mediocriq; conditionis hominibus in Sicilia Regem propēiores Olyssiponensi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandē, & quæ non tam sua, q̄ omnium cōmunis esset, cū Hispaniæ primoribus cōmentari: atq; ita demum re cum omnibus cōmunicata, se per oratores summam totius negocij missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorē Toletano præfuli respondet: si per priores proceresq; regni sibi liceret: se facturam, quod ille tam instanter efflagitabat:

Enriqus a pactis conuentis discedit: atq; in Bæticam profecturus
Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.

Caput, VIII.

AETERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationesq; suas in cassum recidisset, veritus ne se inuito soror nuberet: cui minime ipse velle: cepit agere cum amicis quo pacto illam posset in vincula conijcere, idque fecisset: nisi timeret, ne proceres ab eo deciderent: illamque bello vindicarent. At Toletano præfuli factus est infestior: tanquam auctori conciliatoriq; matrimonij sororis cum Rege Siciliae, succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hic nunc cumulus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia inturbaret consilia. Itaque cum pararet cohortes, quæ illum comprehenderent: suspicio fuit Magistrum Spatharium fecisse Præfidem omni de re certiorē: monuisseque, ut caueret sibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine propinquus: quam quod secreto fouebat alterius partis primores: ut ex illa cunctatione discordiæ in dies crescerent: vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ accessiones. Quare cum ad consiliatum erat veniendum: nunquam sinebat alteram partem euadere superiorem: sed subleuabat semper partem: quæ esset abiectior. His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat: & ipsius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blandicijs, neque precibus, sed neq; minis posset sororē in sententiam suam attrahere, neq; auderet illam in vincula conijcere: statuit ad tempus dissimulare: atq; in Bæticam proficisci: ut conciliaret sibi vrbes, & municipia, atq; illius prouinciæ primores: qui Alphonso fratris factionem aduersam secuti fuerāt. Et quod id facilius assequeretur: extorsit a sorore literas: quibus significaretur cum illo reditus in gratiā: neque alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi ut res vtriq; cōmunes agerentur. Profectusq; est cū illo Magister Spatharius alijq; complures ex primoribus. Princeps vero, ut daret inferias, iustaq; persolueret Alphonso fratri defuncto: profecta est Areuacū municipiū illud ornatissimū, quod decretum erat in sumptus Elisabes Regine ipsius principis & Alphonso Regis matri. Tenebatur autem præsidio a Placentino comite: qui veritus ne princeps illū excluderet: atq; municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magistrum, ut Rex donaret ipsum & municipiū & Areuacorum ducis cognomine. Magister vero reputans, si rem perageret

eadem via & Regis potentiam debilitari, simul etiam & Comitem Placentinum, qui eò tempore inter Hispaniæ proceres eminebat, apprehensa municipij possessione in tantum re implicatum fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipij titulo sub Ducis nomine. Quod Rex fecit non grauate, siue vt forori negocium fa- cesseret, siue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profusam omnes omnium ordinum viri ægre ferbant, partim inuidia, quod videbant comitem Placentinum in dies fieri potentiorē, partim quod regiae vires huiusmodi largitionibus minuebantur, partim etiam, quod Reginae viduae miserebantur calamitatem, cum illud vnicum suae viduitatis subsidium eripiebatur.

Princeps itaque ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentas ret. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successio- nem ad Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutā, simul etiam peti coniugio a duobus Principibus sibi ex factione publica inensis, quod illorū erat vtique confederatus Bri- tannorū Regi, veritus ne ab altero illorū duceretur vxor, atque proinde partis aduersae vires auferrentur, & suae decreverent, statuit mittere legatos, qui peterent illam coniu- gio Caroli fratris sui Aquitaniæ ducis. Erat autem legationis eius princeps.

S. R. E. Cardinalis. Cum interim princeps obtunderetur cotidie rationibus, ut in alterutrum ex duobus competitoribus flexeretur, ecce legatio a Gallorum Rege ad- uentabat. Erat illa tempestate Elisabe princeps in municipio Matricali, quod quemad- modum de Areuaco diximus, erat decretum Elisabe Reginae matris, quo postquam oratores accessere, dataque est illis copia principis abeundae, cum assisterent aliquot ex optimatibus, qui illam affectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

Cardinalis Oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum Regis
fratri coniugem petit, cui excusans se, illa respondet,

Caput, IX.

NISI Galliae regnum atque principum Hispaniae vetus amicitia & foedus aeternum apud omnes nationes testatum esset, atque iam inde a multis illustribus officijs confirmata societas, poteram ego clarissima Princeps multa nunc commemorare, quae ad eam rem pertinere. Sed in hac causa de qua oratores aduenimus, nolo, proferre nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos, atque socios, idemque semper de re communi sensisse. Non nobis proferre Consuetudinis tuae competitors semper fuisse aduersae factionis, semperque Britannorum Regi confederatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicitias & incurabile odium inter utrosque populos confirmatum multis stragibus hinc inde acceptis. Illa tantum prosequar, quae sunt propria huius causae, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorum Rex, petit Rex Siciliae, petit Aquitaniae dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit diligendus. Lusitanorum Rex omnino excluditur, & quod est natu gratior, & quod habet filium heredem, vnde quot tuae dignitati sequatur incommoda, facile est videre. Querelae propter aetatum disparitatem, quod filij a patre futuri essent exheredes, quod inter Lusitanos, & Hispanos semper est simultas, atque utriusque partis alterius contemptio. Atqui Siciliae Rex tametsi etate florescit, noster tamen illi non cedit & corporis elegantia, & ingenij acrimonia, & animi sapientia. Sed neque est illi potentia inferior, Neque tamen Aquis

tania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu coeli, prouinciae Tarraconensi cedit, Esto tamen sint vtriusque omnia paria, non valebunt in electione hinc amicitia, illinc inimicitiae paternae & auitae; non summus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicitias? Quod si apud eos, qui vita excesserunt, alius quis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectauit vtriusque Regis defuncti manes, quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt; ita & posteri sui in eadem manent charitate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur? idque Rex Ludouicus curabit atque conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum aemula diceptandum, vnde tibi certius, vnde firmitus subsidium putas venturum a Lusitanorum Tarraconensiumve principibus; an a Galliarum Rege potentissimo? Quare, ut vno verbo legationis huius mandati colligam, Rex Gallorum offert tuae praesentis coniugio bellissimum fratrem viribus ingenioque praestantem; patrimonio amplissimo praeditum - cuius maiores cum maioribus tuis vixerunt in summa concordia. Quo pignore & antiqua foedera re nouabuntur; & vtriusque regni vires cotidie magis magisque inualescent. Idque, ut facias, non solum te vehementer rogat, tibi quoque, oblitus se regem, supplicat; atque eo nomine omnia, quae possidet, non modo utenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa responderet: recordationem auitae amicitiae atque societatis antiquae fuisse multo iucundissimam; & si quando rerum Hispanarum potiretur; se curaturam, ut idem foedus vinculis firmiter sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo, quem erga se, resque suas ostendebat: quodque dignam existimaret, cui fratre matrimonio coniugi peteret; sed se ea de re omnem curam in regni proceres operamque reiecit; quandoquidem sibi non esset pater, qui patrimonium fundaret; neque frater, qui vtriusque parentis curam sustineret. Rogabat praeterea Cardinalem, ut se apud Regem excusaret, quod non fuerit in potestate sua, ut illius voluntati obsequeretur; quoniam haec deliberatio iam non ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat. In hac verba oratores dimissi re infecta domum redierunt.

Elisaben quid faceret dubiam structoris impellit oratio, ut Ferdinando Siciliae Regi nubat; celebranturque nuptiae.

Caput. X.

AT Princeps non tam a competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiarum praesulibus, religiosis, optimatibus ciuitatum, regni primoribus domesticis ac familiaribus; ut ex tam longa deliberatione tandem decerneret, cui potissimum vellet nubere; quamquam plerisque omnibus videretur Siciliae Regem esse caeteris praeterendum. Id etiam, ut faceret, Enriqui fratris amici, ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam, obtestabanturque illum, ut prospiceret rebus Hispanis; quae proculdubio tendebant in interitum, nisi daret operam, quemadmodum ex se prolem relinqueret. Sed iam primis structor ille suus, qui hac de re saepius cum illa familiariter loquebatur, cogitans secum hunc esse virginum morem, ut praes pudore nolint facile connubio praebere assensum, his illam verbis adortus est. Scio ego clarissima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, non ad ipsas, sed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atque ad ipsos in quorum potestatem sunt adiri solere. Tuae vero Celsitudini omnia haec propinquitatis vincula fors ademit. Pater, qui hac de re imprimis consultare debuit, obiit diem suum.

Mater, quae secundas post illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis suae do-

lori in

tori indulgens in luctu ac merore degit. Frater, qui debuit vitij succedere, te in dō
 riam regno spoliare nititur. Familiares, & amici restant soli, qui non sine lachrymis tibi suppliciant, ne stabiliendi regni, quod tuę posteritati relinqns, tantam occasionem oblatam ammittas. Hoc te Prælati omnes ecclesiastici obsecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omnium ordinum Hispani, conuentiam tuam testantur, ne fraudes illos legitimis successoribus, ne sinas regnum Hispaniæ in alienam transire dominationem, ne des locum, vt frater a te vera indubitate q̄ hærede, in subditiã atq; ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te a tribus potentissimis principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo sedeat.

Quod si te pudor impedit, quo minus edas nomen, dicã ego, quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliae Regem, eundemq; Tarraconensium principem, est tibi cõueniens, est robore, atque animi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos, a viribus & diuitijs præpollẽtes, proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atque vniuersæ Hispaniæ republicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, quando inquit, omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam numine, atque diuina prouidentia euenisse. Quare vos o amici efficit, quod videtur e republica debere fieri, neque amplius hac de re sententiã meam expectetis.

Quicquid enim de me statueritis, id ratum, firmum, gratumque habebō. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorẽ Archiepiscopum Toletanum, qui huius meæ sensus semper mihi fuit autor. Quẽ ego certo scio, cum acceperit hunc nunciũ peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum per grandem, quo se iam Princeps e matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti sunt Valladolidum, vbi tunc erat Archidia Lassus Fredericus Regis Siciliae maternus auus, aliq̄que complures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad sponsaliorum pacta conuenta, nuptiarumque læticiã celebrandã. Rex ipse Siciliae, idemque Tarraconensium princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo comite a Triunio, qui dinceps fuit Dux Nariensis, atq; ex prouincia Tarraconensi, alijs quamplurimis proceribus, optimatibusq;. Longum esset enumerare, qui complexus, & quanta gaudia vtriusq; partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tantorum principum celebratæ sunt. Nemo enim fere fuit, qui non læticia gestiret, non exultaret, non Deo gratias ageret non municipium, non ciuitas, quæ non supplicationes, ludosq; publicos decerneret.

DECADIS PRIMÆ LIBER SECUNDVS, DE EPISTOLIS FERDINANDI & Elisabeth principum ad Enriquum Regem missis.

Caput Primum.

VP TIIS sceleriter peractis, instauratisq; repotijs, visum est Principibus facere omni de re certiorẽ Enriquum Regem, atque per litteras exulare, quod illius iniussu nuperit soror. Missæ itaque per honestos viros literæ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hispaniarum Regi, Fratrique piẽtissimo. Elisabethe Princeps cademque soror bene agere. Non sum ignara te mihi succensere,

C

quod iniussu tuo Regi Siciliae nupserim. Sed cum audieris causas rationesque, quae me id facere coegerunt, facile opinor, placaberis. Nam si aliqua in re culpa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanissime Rex neque enim te latere potuit, quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regum tibi nomen assumpsit, & quam mihi dissidium illud displicebat, quamque detestarer inter duos fratres decertari de regno, quod alter possidebat, alter si foret superstes, possessurus erat. Scis praeterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnum, quod mihi ab aduersarijs tuis offerebatur, abdicauerim, dicens te superstiti, non licere regnare. Adhuc nihil est in meis operibus, quod tibi displicere possit. Iussisti me venire, quo tu volebas, declarasti me Hispaniae principem, fecisti, quod iure debuisti facere, tametsi ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es te intra quatuor menses repudiaturum vxorem, si vxor appellanda est, quam neque per iura diuina, neque humana tibi habere licebat, missurumque in Lusitaniam cum filia tali matre digna. Pollicitus quoque es te mihi traditurum in sumptibus, oppida quaedam vectigalia. Acta transacta omnia, iuravi stantibus his conditionibus, te inuito me nupturum nemini. Posses tu me eo nomine periurij accusare, si fecisses illa, quae te facturum mihi promissisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nunquid tradidisti municipia, & vrbes, vnde hoc inane principatus sustinerem? Omitto caetera, quae sunt omnibus nota, quo me nitentaris obrudere, alteramque quasi inde mortui locum substituere? Quando igitur tu mihi non prospexisti, prospexi egomet mihi. Conscienciam tuam recole, comperies me fecisse nihil, cuius pudeat, pigeatve. Sed omnia haec omissa faciamus.

Mihi nunc idem est animus, qui fuit semper, te diligere vt fratrem, te colere vt patrem, te obseruare vt Regem, precarique Deum immortalem, vt quam diutissime viuas.

Quod si tu aliud cogitas, aut me cupis regni haereditate mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatum, contestabor vicinos reges, deseram querelem meam denique ad Deum immortalem. Haec sunt, quae putavi ex cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei sensum tibi declararem.

Quae sequuntur meo, atque dulcissimi coniugis mei nomine rogo, vt quae gesta sunt, boni consulas, probeque nosque ambos in filiorum numerum adoptes, vitaeque, necesseque ius penes te sit, perinde ac si ex te essemus procreati. Vale. At Sicilię Rex in hunc modum,

Et si decretum mihi fuerat non dare literas ad illustrissimam Dignationem tuam, quod mihi foret compertum, quali animo esses in me, coniugemque meam, eandemque sororem tuam non potui tamen non obsequi voluntati illius, cui nihil denegare possum, quae me admonuit, vt aliquid omnino ad te scriberem. Sed impraesentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi vt petam ab humanitate tua, obsecranteque, vt quae facta sunt te absente, a quietiori animo feras, quoniam Deo imprimis auspicio, & cunctorum deinde summatum infirmaturumque consensu facta sunt. Neque te iniquorum concilia transuersum agant, qui sua comoda non tua, & que reipublicae sunt, requirunt. Scis opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgens, & nos erimus tibi filij obsequetes, & si fueris nobis Rex mitissimus, & nos erimus tibi elientes obseruatissimi. Caetera per amicum ac familiarum meum Petrum Vaccam, qui isthuc cum his literis, ac mandatis proficiscitur, commodius loquemur. Cui, vt Dignatio tua fide habeat, vehementer oro. Vale. At Rex, vt erat natura incertus animi, suae Magistrum illius Spatharum suum, cuius arbitrio agebat omnia, non literis, non mandatis, non viris, qui ad eum fuerunt missi, respondit aliud quicquam, nisi

velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, vt ex illorum consilio daret responsum, quid facturus esset.

Magister Sancti Iacobi agit per literas cum Rege Gallorum, vt Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat vxorem.

Caput. II.

AT Spatharius Magister, qui egerime tulerat matrimonium illud, dies noctesque nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labe facta etque successionem illam principum qui iam omnium ordinum consensu fuerant adiurati. Angebat callidissimi hominis spiritum, quod ex illarum nuptiarum scedere, dissoluebatur patrimonio sui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura infantium, sic enim appellant Hispani filios Regum post primogenitum, qui posteaquam adiuratus est successor, atque regni haeres, dicitur Princeps. Filij namque Ferdinandi illius, qui Ioannis Regis fuerat tutor, atque ex tutela fuit adscitus ad Tarraconensiam ac Siculorum, Insularumque nostri maris imperium, infantes sunt cognominati, vnde & Gentilicij agri, qui hodie a Mendocinis possidentur, infantatus appellatur. Igitur cum Enriqus Princeps adhuc ab Ioanne Rege patre suo dissideret, hic Ioannes Patiequus autor fuit, vt pater cum filio rediret in gratiam, vt ex ea concordia viriusque copijs viribusque coniunctis Ioannes Nauariorum Rex, idemque pater Ferdinandi huius Siciliae Regis, & Tarraconensium principis cum Enriquo fratre, qui & ipse fuit vnus ex infantibus, regno pellerentur, spoliarenturque Gentilicij haereditatibus, quae illis ex testamento Ferdinandi patris obigerant. His regno pulsus, fugatusque bello, bona publicata sunt, ex qua honorum publicatione Marchionatus Villenensis Ioanni Patiequo cessit, quae deinde transtulit in filium primogenitum haerem. Magistratus quoque ordinis Cisterciensis a Calatraua cognominatus, quo fuerat multatus. Alphonus Ferdinandi Regis Tarraconensium filius, eodem iure, siue iniuria ad Petrum Geryonum eiusdem Ioannis Patiequi fratrem deuo lutus erat. Qui cum videret Hispaniae regnum per illas nuptias ad Regem Siciliae peruenturum, veritus ne postliminij iure Marchionatus, & fratris Magistratus ab illo repererentur, nihil omittebat, nihil intentatum relinquebat, quo minus omnia inturbata, et, ceterumque, ac terram miseret. Itaque secreto mittit literas ad Ludouicum Galliarum Regem hortans illum, vt mitteret peticum connubio Ioannam, quae dicebatur Enriqui Regis filia fratri suo Carolo Aquitaniae Duci, qui iam pridem fuerat repudiatus ab Elisabe Principe, quemadmodum in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriqus Rex erat in oppido, quod vocant Methymnam ad campum Emporiu illustre Hispanorum. At qui Rex Galliarum, qui ex petitione illa passus fuerat repulsionem, iratus Elisabe principi, & quod sibi, atque fratri suo conducere videbantur huiusmodi nuptias cum Ioanna principe altera destinata, atque iterum si opus esset designanda, mittit oratores, quorum princeps fuit idem Cardinalis, S. R. E. quem superius dictum est venisse ex simili causa petiti Elisaben principem. Erant cum Enriquo Rege Methymnae complures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispaniensis, Episcopi Secontinus & Burgensis, Rodericus Pimentellus Comes Bencuentanus. Quo cum venisset Cardinalis, honorificeque esset exceptus, vsus est eadem prope oratione, qua in petenda Elisabe principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum, atque Hispanorum Regum antiquam amicitiam, sociosque Penates, quod scedus dicebat nunc arctiori vinculo

posse connecti, si Regis filia traderetur coniux duci Aquitaniz. Ostentabat præterea Gallorum Regis potentiam, si inter duos principes de regni possessione decernendum foret. At Rex Enriqus, & quod forori erat insensus, & a Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iuris iurandi ratione, quo illam principem declarauerat, non curans, quod ex tam turpi facinore multa sequerentur mala, Respondet se libentissime uel le facere, quod petebatur, seq; daturum operam, ut quamprimum fieri posset, filia princeps, regniq; hæres, a cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causa interpellari posset, dixit se statim uelle exequi, quod spondebat. Itaque comitatus, quibus dictum est proceribus, & Gallis oratoribus, cepit tendere iter Butracum, ubi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentate Rege profecta est in occursum, cum filia uirgine iam nubile ad quatuor millia passuum stipata ex primoribus Marchione sanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tendillano, alijsq; compluribus ex eadem familia uiris nobilissimis. Atq; ita in medio agro utriq; cõsistetes, pro pudor, Hispani sanguinis, illi ñdem, qui ad tauros Gruisandi, atq; iterum ad Oceaniam Elisaben iurauerant principem, nunc eandem abiurarunt, atq; in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hispaniæ principem, hæredemq; iure iurando rursus sanxerunt, perinde ac si, ut clauus clauo sic iuramentum perituro refrigeretur.

Sponsalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriqus literis Ferdinandi & Elisabes principum inculatur.

Caput. III.

Tempora, o mores, strenui milites illi, & duces, qui sub præcis regibus fuce, cum pro religione, atq; pro republica multum sanguinem fudissent, equum, & arma merebant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera, quasi magnum uirtutis suæ præmium allequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri proceres pro iuris iurandi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiz suæ precium urbem paciscitur, alius municipium, alius arcis prætidium, unde iniquam possit exercere dominationem, agrosq; populatur, alius tertias decimarum ad commectus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Episcopatum, alius Magistratum, & quisque pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates, & populi sibi ipsis consulissent, seque integros ventris principibus reseruassent, actum erat de pulcherrima Hispanorum republica: nullam certe hodie haberemus. His transactis Cardialis procuratorio nomine ducis Aquitaniz & noua Princeps se inuicem cõmentes, ille promissis arris, hæc spe regni dotalis ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt, signatæ tabulæ, dictum scilicet, ingens coena sedet, nihil aliud desuit, nisi ut iaceret gremio noua nupta mariti. Inde Segouiani regiam urbem profecti, unde Cardinalis e. m. cæteris oratoribus collegis dimissus est. Et populi, ciuitatesq; & optimates, immo uero optimus quisque audita sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyrenæum, & ex altera parte cogentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserèbatur fortunã Hispaniæ, ita flebant omnes casus impendentes, & quæcunq; solent in bellis intestinis acciderere. Erant tamen pleriq; omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantq; in dies & Regem, & Magistrum tanquam omnium impendentiu malorum autores, concinnatoresq;. Sed Magistrum imprimis, qui nouã Aquitanorum ducis

ſponſam curauit, vt in poteſtatem ſuam redigeretur, quo pignore vt, atq; abuti poſſet re-
 giã poteſtate pro arbitrio ſuo. Quo nuncio ad Ferdinandum Elifabenzq; principes de-
 lato, cum intelligerēt omnia iam ad arma ſpectare, conſtituerunt antea, quam aliud quic-
 quam molirentur, obſtationibus ipſum Regem ab incepto detertere. Qui ſi nolēt
 abſiſtere, illum diris imprecationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum,
 quæ inde prouentura forent. Literæ autem in hunc ſere ſenſum ſcriptæ. Superio-
 ri anno miſimus ad Ceſtitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus continebatur
 excuſatio, quod te inconſulto inſimus ſcedera coniugalia, quodque id non eſt a nobis
 peractum eo animo, vt regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius, vt libe-
 rius illi obſequeremur, inſeruiſſemusque non tanquam alieni, ſed vt filij obnoxij, atque
 obæratj, cuius animi noſtri certa quædam pignora nos daturus eſſe pollicebamur.

Reſponſum eſt certi nihil potuiſſe nobis reſcribi, niſi re comunicata prius cum
 quibuſdam ex regni primoribus, quos Ceſtutudo tua erat ad hoc ipſum conuocaturus.

Quod reſponſum expectantes nihil interim omiſimus eorum, quæ probos atque
 obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, &
 ſentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Teſtes ſunt complu-
 res ciuitates, & municipia, quibus ſuſimus, vt tibi, tuiſq; iuſſis obſequerentur, atq; im-
 primis ornatiffimum hoc oppidum Valladoliũ, quod a Ceſtitudine regia plane de-
 ſciuerat. Quod ſi aliud officium noſtrum deſideratur, parati ſumus illud crebri-
 tate obſequiorum reſarcire. Erit itaque tuum iubere, noſtrum vero iuſſis obtempe-
 rare. Cum vero ſupplicationis noſtræ oraculum expectaremus, non modo nihil
 reſponſum, ſed etiam facti ſumus certiores te animo in nos hoſtili excitare exteras nã-
 tiones genti noſtræ inuſas in perniciem, euerſionemque republicæ Hiſpaniæ, quodq;
 ægrius ſerimus, id non tam arbitrio tuo, quam ſuauſ quorundam hominum, qui neq;
 tuum obſequium, neq; publicam vtilitatem, ſed propria commodi ſequuntur. Nam
 quæ alia potuit eſſe cauſa tantæ nouitatis poſt iuratam a te imprimis, deinde a cunctis
 ſummatibus, & inſimatis regni ſucceſſionem nobis per iura diuina & humana debi-
 tam, cum præfertim nihil omiſerimus eorum, quæ filios erga parentes facere oportue-
 rit? Quod ſi nos cum eo ſimus animo, non impetramus tanquam a patre, at licet
 nobis obtinere tanquam a bono viro, iuſtoq; iudice, vt ius noſtrum non amittamus.

Id autem quo pacto libere poſſit fieri nos hanc rationem excogitauimus, niſi alia po-
 tius tuæ videbitur prouidentię. Conſtituatur municipium natura, arteq; munium,
 idq; teneatur præſidio quatuor ex regni primoribus ex vtraque parte duobus, qui ſub
 fide publica præſent ſecuritates de ſuo iure diſceptantibus, atq; etiam iſtis iudicibus
 de cauſa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hiſpaniæ procura-
 tores & viri religioſi probatę fidei, iſdęq; doctiffimi quotquot in regno parari poſſunt,
 qui perſanctę imprimis iurati ſe decreturos, quod ex iure decernendum eſſe cenſuerint.

Audiant rationes, quas vtraq; pars pro ſuo iure tuendo attulerit. Quorum ſententię
 ex hoc tempore nos ſtaturos parituroſq; neq; vnquam prouocatuos pollicemur, cui di-
 ſcrimini cauſam noſtram ſubiſciamus, ne ciuilibus, atq; peregrinis armis diuini cultus ob-
 ſeruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atq; vt ad breuiorem nume-
 rum iudices redigantur, ſimul etiam, vt ſuff. cõi reſciantur, licet vtriq; parti quinquage-
 nos, aut centenos, aut quotquot viſum fuerit ex omni numero reprobare. Quod ſi,
 vt plerunq; fit, inter ipſos iudices non conuenerit, eſt Petrus Veracius Comes Pha-
 rius vir bonus, idemq; ſapiens, vel vtriuſque partis, vel potius omnium conſenſu huius

modi iudicatus. Is cum quatuor viris religiosis, quatuor ordinum prælati beatorum Francisci, Dominici, Hieronymi, Cartuxensis, qui & ipsi iure iurandi addicti pro arbitrio suo atq; conscientia decernant, atq; componant inter partes, quid sequi, aut quid fugere debeat. Quando igitur non sine vlla doli suspitione submittimus causam nostram iudicio talium virorum, petimus, obtestamurque per ipsum, qui est iudex uiuorum & mortuorū scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id, quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neq; hoc quidem impetramus, ipsam cœli pietatem, quæ talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis penam. Nos plane omne scelere immunes erimus, tibi omnia reipublicæ, atq; diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia Rex nihil respondit aliud, quam ipsam potius forem fuisse autorem omnium malorum, quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito immo etiã prohibente ausa esset maritum sibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur in se ipsam, atque in eos quibus talia placebant, potius esse retorquenda.

Sepulueda, Arunda, Agreda, Turdesellæ municipia
Ferdinando & Elisabe principibus se dedunt.

Caput IIII.

T principes habito Regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis, contulerunt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hispaniarum Archidhalassi, ibiq; aliquot dies manserunt expectantes quid Rex interim moliretur. Magister vero ille Spatharius, cui nihil vnquam satis fuit, petijt a Rege artis suæ stipendium Sepuluedam municipium ornatisimum, quod sibi, atque posteris suis hereditario cederet iure. Quod Rex non grauate, quemadmodum & alia huiusmodi multa cōcessit, paratus etiã donare quicquid per improbitatē ille ausus esset petere. Id fuit initium, vt vrbes, oppida, municipia, castella, & arces non habita vlla Regis ratione desciscerent, quando videbant patrimonium regale tam facili ex causa dissipiari. Sepuluedani itaq; facti certiores de municipij sui alienatione munire oppidū vallo & fossa, reficere muros, & pinnas, disponere pluteos & propugnacula, intēdere tormenta & machinas, parati vitā pro libertate pacisci. Macti virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua Regis iussa, & interminationes flectere potuerūt. Sed quia decrat illis tam præclari facinoris autor adsciuerunt sibi principes, ad quos videbant eius oppidū quemadmodū aliarum omnium rerum possessionē ex iure peruenturā. Qui nuncio accepto, ne amitteret occasionē, accurrerūt. Itaq; in hunc modū oppido sunt potiti atq; ex eisdem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complutum, vbi erat Archiepiscopus Toletanus ibiq; per aliquot dies morati sunt. Per idē vero tēpus Arundā ad Duriū municipiū pulcherrimū, quod erat decretū Ioannē Regine sumpibus, pulsus, qui eiusdē Regine nomine res administrabat, se quoq; principibus dederūt. In eorūdem quoq; potētatē venit Agreda municipiū itē celebrē, quā Rex donauerat Ludouicū Cincinnatum Comitē Methynæceli. At oppidani quantū ex hoste detrimēta multa pertulerant populatis agris & parte oppidi ambusta, nihilominus tñ se in libertatē vendicarūt. Per idē quoq; tēpus castri Inui præses, q̄ lōge lateq; p vias publicas perq; agros, vicoseq; gras fibatur, præsidio occupauerat oppidū Turdesellas ad Duriū flumē. Id hac ratione venit in principū potētem. Erat Alphōsus Quintanilla vnus ex familiaribus Elisabes principis.

vir ingeniosus & prudens, & cuius opera posteaquam principes rerum potiti sunt, fuit in rep. singularis. Is egit cum quibusdam oppidanis, vt deceptis vigilibus, & circuitibus ostenderent aditus, per quos principum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse cum Duce Albanorum in tempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt, alteri a Durij fluminis parte secreto scaphis, cymbisq; inuecti; alteri a parte fluminis aduersa, tandemq; admissi oppido sunt potiti. Praes vero per tenebras fugiens in castru inuise recepit. Haec quatuor municipia venterunt in dicionem principum, anno a natali Christiano Millesimo Quadringentesimo septimo secundo.

De morte Caroli Aquitaniae ducis. Laborat quoq; Enriqus, vt det filiae sponsum Alphonsum Lusitanorum Regem, & deinde Enriqum Enriqui filium.

Caput. V.

ANNO in sequenti Carolus Aquitaniae Dux, cui auribus sinistris Ioannam filiam putatiam, immo nec putatiam quidem Enriqus Rex desponderat, veneno extinctus est, cum esset Oesone Vangionum Aquitaniae municipio nobili. Fuerunt qui opinarentur a Ludouico fratre Gallorum Rege perpetratum id facinus, propterea quod sentiebat cum Ducibus Britannorum, Burgundiorumq; accerimis hostibus Regis aliosq; quamplurimis, quin illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enriqum Regem peruenisset, doluit plus quam pro materia, cum praesertim hominis ingenium esset, vt ille doleret nihil, quod soleat homini dolorem incutere. Itaq; exclusus illa se aliam viam aggressus est. Agit per nuncios cum Alphonso Lusitanorum Rege, vt conueniant ad pacem Augustam, quae ciuitas est in collimitio vtriusq; regni commentaturi, scilicet de rebus ad vtriusq; regis vtilitatem spectantibus. Igitur constituto loco, & tempore conueniunt ad praescriptum. Qui collocti inter se quaedam communia paucaq; ad rem pertinentia, caetera quae ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos, & familiares. Petebat Lusitanorum Rex arraboni, siue pignori earum rerum, quae spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & caestella, arcesq; in limiibus vtriusq; regni; id quod Enriqus nullo pacto praestare poterat, propterea quod illius vires, & potentia erat iam per exigua, atq; multo minor autoritas in alienandis maxime rebus, quae ad regale patrimonium pertineret. Quare nihil est effectum ijs de rebus, propter quas eo conuenerant. Fuit suspicio Lusitanorum Regem declinasse coniugium illud propositis condicionibus, quas intelligebat adimpleri non posse, re autem vera alias fuisse causas, siue quod diffidebat iuri neptis ex sorore, eo quod iam erat divulgatum Reginae sororis adulterium, neq; poterat salua conscientia huiusmodi uxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda. Siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Siciliae Regem, qui praeter suas vires, quae erant aliqui satis validae, haberet in regno, de quo certandum erat, complures ex primoribus sanguine, & affinitate propinquos, atq; alios complures amicos ad haec ipsius Regis Siciliae propria. Quid quod iam prauidicata, atq; adiurata erat regni successio Elisabe principis ab optimo quoq; viro, atq; vrbium, populorumq; procuratoribus. Itaq; ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine uxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem suam, suorumq; complures annos videbatur duratum, atq; infecto negotio digressi sunt. Exclusus ea quoq; spe Enriqus Rex, iniecit.

C iij

DECADIS PRIMAE.

finimum alio. Erat Enriqus Ioannis Tarraconensium Regis ex Enriquo fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere, quod Vmetano prælio acceperat, diem suum obiit, perinde atq; filium ex se genitum educarat. Huic Enriqus Rex destinat despondere, quam volebat nuncupari filiam, vt inter patruales de regno dotali disceptaretur, agitq; per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitem, qui erat Enriquo propinquus arctissimo sanguinis vinculo, vt ascisceret illum ex Tarraconensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur a Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito a patre Rege commeatu, properat ad regni spem, tamen sciebat, cum patruale sibi fore decernendum, cuius aduentus Enriquo Regi fuit incundissimus.

Magister sancti Iacobi disturbat Ioannæ sponsalia cum Enriquo Enri-
qui filio. Obtinet Madriti arcem, Petique Segouiensem.

Caput. VI.

INTER Spatharium Magistrum, & Comitem Beneuentanum illius generum erat non obscura similtas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratum illum assequendi, locer quibusdam caulis anteuerit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem, quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima. Videns itaq; Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquum alioqui propinquum suum, veritus ne si ad regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi laes alicui suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cepitq; disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cùmq; Rex instaret perducere rem ad id, quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicitias cum genero, atq; proinde cum Principe futuro, petebatq; a Rege arcem Madriti, quo posset tuto in curia permanere, quandoquidem Rex municipium illud frequentare consueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem Rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum Regi, iam inde ab eo tempore quo deficiuerat, sequebaturq; partes Alphonsi fratris, & Magister ipse latebatur se eo nomine multum Villico debere, sed in hac re, quæ sibi esset tam conducibilis, & opportuna: non debere illum, dicebat, sibi obistere, cum præsertim alijs in rebus, quæ ad illius utilitatem, honoremq; pertinerent, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualè se esse profitebatur, ex lege quæ de amicitia est a philosophis constituta, negocium erat dimittendum. Ea est, quod amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequantur amico grandia commoda; & quæ poterant esse maiora quam sui capitis securitas: quæ proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata militiq; sui præsidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ, atq; parum grati animi incusationes valuerunt, quin Magister ex præcepto Regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat cautus iterum pericula, quæ sibi inde tam a genero, quam a futuro Principe impendebant, neq; satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandâ Madriti arcem, nisi etiam Segouienensis adiungeretur, propterea quod illud quoq; oppidum, & maiori quidem anni parte Rex frequentaret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex Regis voto omnia consisterent. Caterum Rex intelligens se delusum Magistrî dotis, & quod post traditam illi arcem Madriti, petebat rursus Segouiensem, quam si tra-

deret, suspicabatur pari ratione aliud quicquam petiturum, coepit subindignari Magistro, neq; enim id palam facere audebat, veritus ne si beneficium beneficio non cumulasset, omni sua spe fraudaretur, & amicum qualitercumq; fidum perderet, maxime cum in illius potestate filia esset, quam cupiebat Enriquo infanti quamprimum collocare.

In ea igitur perplexitate positus, dubiusq; quid faceret secutus est tandem aletorum perditum illud consilium. Sic ne perdidit non cessat perdere lusor, Imperat praesidi, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui coepit illudere Regis iussa, dicens nihilomags magistrum effecturum, quae pollicetur arce obtenta eo argumentum, quod qui vna in re fidem sefellere, credibile esset, & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum Regis villico inimicitiae confirmatae, neq; id iam occultis odijs, sed palam, donec ventum est ad arma, Magistro nitente oppugnare arcem, praeside non modo propugnare, sed ipsum oppugnatorē vrbe atq; suburbio pellere, id quod factum est, nec difficulter quidem. Nam & portae vrbis, & templa, ceteraq; munita loca tenebantur a praeside, in quem oppidani erant propēiores, vt in bonum ciuem, potioremq; causam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Mendoza Episcopus Secontinus a Xysto Pontifice huius nominis quarto creatus est. S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctae crucis, vocatusq; est deinceps Cardinalis Hispanus. Isdem praeterea diebus Michaelus cognomento Lucas, quem Rex comestabilem creauerat, per tumultum a Mentefena plebe armis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Verascus comes Pharius, idemque Regis cubicularius maximus.

De aduentu Vicecancellarij Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriqus redit in gratiam cum sorore principe, & deinde frustratur,

Caput. VII.

ANNO insequenti, qui fuit quartus & septuagesimus supra millesimum quadringentesimum Rodericus, S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum potestate legati de latere venit in Hispaniam.

Qui primo suo aduentu coepit agere de concordia inter Enriqum Regem, & sororem, coniugemq; illius principes designatos, quibus imprimis curauit Magistrum reconciliandum, quod intelligebat illum esse inimicitiarum caput, atq; interpellatorem pacis. Caeterum Rex cum videret ex ea cum Magistro reconciliatione consilia sua impediri, & ipse per amicos egit, quemadmodum principes in gratiam secum redirent, qui cum eius accitu venissent Segouiam eos benigne excepit, atq; verbo, & opere illos honorifice tractauit. At principes educto se posthac Regi obsecuturos, neq; ab illius voluntate deinceps vnguem transuersum declinatos professi sunt simul etiam se illi ostensuros dicebant, quibus praestigijs a quibusdam hominibus eluderetur, qui non ipsius Regis decus, non reipub. vtilitatem sed sua propria commoda sequerentur. Hic reditus in gratiam, Magistro permolestus fuit, coepitq; & ipse nouas aliunde amicitias quarere. Venit itaq; Collariū, quod municipium erat Ducis Alburquerqueri. Is erat qui putabatur a cunctis subditiuae principis alterius pater. Agitq; cum illo de molendis rebus nouis contra factionis aduerſae partes, sed imprimis contra Regis villicum, qui conatus suos in obtinenda Segouienſi arce impediit. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum

DECADIS PRIMAE,

nihil inausum relinqueret, secreto Regem sollicitat, si vellet omnia ex voto sibi succedere, filiamque sine controversia cui destinaret, matrimonio tradere, atque proinde dum visceret nullo interpellante regno potiri, atque post obitum certam regni heredem filiam relinquere, vno facto haec omnia la cillime posse confici, si principes simul & Archiepis scopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula conijcerentur. Ex altera quoque parte Comes beneuentanus, qui sum mopere cupiebat propinqui sui cum subditiua principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Caeterum Rex homo matura quoquo versus impelli leuissimus, simuletiam maturandi filiae matrimonij cupidus, neque minus Tolertani praefulis puniendi auidus, non veritus fidei, atque violatae amicitiae iura soluere, non abnuuit scelus oblatum. At quod peragendum constitutum est, ut milites clam intra urbem certis in locis disponerentur, qui signo dato erumperent ex composito, remque conficerent. Non defuerunt, qui Regi dicerent tam pessimi exempli facinus non attentandum. Posse enim fieri, ut ciuitates, & populi indignitate rei permoti iudices, assertoresque accurrerent, ipsiusque regis capite lucretur, quicquid consilij pessimi delirarent. Certiores facti principes omnium, quae aduersum se gererentur, Ferdinandus in castellum munitissimum Turocanum se recepit. Elisabe vero vxor, tametsi admonebatur a cunctis, ut & ipsa quoque ad tempus secederet, voluit potius fortunam suam, atque amicorum fidem experiri, magnoque animo, magnaque sui fiducia perstat in vrbe, curatque per Regis Villicum, caeterosque amicos fidos portas, & templa, & urbis loca munitissima praesidio firmari, ne quid detrimenti ab aduersarijs capere posset. Rex cum videret se frustratum sua spe, cessit urbem sorori, scilicet Madritum contulit, quem euestigio secutus est Magister, ut odij stimulos acriores admoueret in sororem, coniugemque ipsius, atque imprimis in Villicum Segouienis arcis praesidem, tanquam in praecipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

De castri Iulienſis arce Magistro sancti Iacobi tradita, deque illius obitu & concertationibus inter competidores Magistratus.

Caput. VIII.

LINTER vrbes & municipia, quibus Rex Magistrum donauerat, fuerant castra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio situs, & ciuium opulentia in Lusitania nobilissimum. Eius arcem sub fide publica tenebat praesidio Gracianus quidam cognomine Sefius, qui noluit Magistro possessionem cedere, quamquam esset id sibi a Rege crebro imperatum: causatus nescio quos sumptus, quos in munitiores, & milites praesidiarios distribuisset. Qua de causa Rex eo profectus non potuit alia condicione Gratianum arcis praesidio extrudere, quam si haereditario iure concederetur illi castellum sancti Felicis Callaicorum cognomento.

Quo die tradita est arx, cui Magister suo nomine tradi voluit, ipse ex accessu quodam pernicioso in altera maxilla oborto diem suum obiit in vico sanctae Crucis, qui distat a castris Iulis, austrum versus, duodecim millibus passuum. Cum animam singularet moriens, quae rebat identidem ab abstantibus, an Iulienſis arx praesidi suo iam esset tradita.

Pulchra in morte cogitatio, atque vitae exactae simillima. Sed pro Deo immortalis quam dissimilis hic Epaminonda illius Thebani, qui cum apud Mantineam quae praesidio Lacedaemonios superauit, pro patria pugnas vulnus illud letale accepisset, noluit ferrum ex vulnere tra-

here, quoad audiuit victoriam penes Thebanos esse, quaerens quo in statu res Thebana foret. Hic vero quaerit moriens, an arx iniuria, & contra temp, sibi donata praesidi suo per manus, vti aiunt, tradita sit. Sed, neque qui precio arcem prodidit, superuixit diu. Si quidē a sancti Faecilis sui inquilinis, lapidibus per tumultū obrutus, poenas suae proditionis debitas exoluit. Ex obitu Magistrī aliquot secutae sunt simultates, atq; Spathiferorū ordinis dissidium inter duos acerrimos Magistratus competitores Rodricum cum Manricū Parietinum Comitem eiusdem milicie commendatarium a Secura, & Alphonsum Cardeniēsem prouinciae Legionensis cōmendatariū maximū. Cumq; illius ordinis duae sine prouinciae, Legionis altera, cuius conuentus est sub primore diu Marci, altera Castellae, cuius conuentui praesidet Primor Velenis, vterq; ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationē tredecim cōmendatariorū ad quos Magistri electionē ex ipsius ordinis cōsuetudine atq; decreto pertinebat. Parietinus namq; Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, a Primore Velenis.

Commendatarius maximus ediuerso, a Primore sancti Marci, cum praesertim in ipsius ordinis constitutionibus esset definitum comitia debere fieri in illius prouinciae conuentu, in qua Magister diem suum obiit, obiisse autē decessorem in agro Castroliensi, qui proculdubio ad legionis prouinciā pertinebat. In hac controversia suffragatoribus ab utroq; primore conuocatus, vterq; ex competitoribus eligitur, salutaturq; Magister, Comes parietinus Castellanae prouinciae commendatarius maximus Legionensis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Joannis Patiequi decessoris Magistrī filius, idemq; Marchio Villenatum dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicasse Magistratū in manus summi Pontificis, spectareq; in dies Apostolicae sedis confirmationē, habereque sui studiosos, fautoresq; non nullos ex tredecim viris, atq; in primis Osornini Comitis Castellanae prouinciae, cōmendatarij maximi suffragationē nō contēndam.

De institutione primi ordinis miliciae Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus est.

Caput. IX.

ED quando in Spathiferorū ordinis, ipsiusq; Magistratus, quae dignitas post regiam apud Hispanos habetur, prima mentionem incidimus, neq; satis constat inter autores, quo tempore, aut quibus incitis, & per quos fuerit tam insignis militia constituta, visum est hoc in loco quid hae de re pro cōperto habemus exponere. Sunt qui dicat hunc ordinē cepisse sub Alphonso, cui foret cognomen casto, Christiane salutis Anno circiter Vigesimo supra Octingentesimum. Sed neq; produnt, quis fuerit ordinis instituenda autor, aut quis illi tanta uectigalia donauerit, vnde tam numerosus exercitus ali possit, aut quid tam longo temporis spacio per ensiferos equites sit gestum, cum nulla ipsorum in historiārum libris, quos ego legerim, mentio sit habita. Quantum vero ex priuilegijs huic ordini cōcessis colligere possumus, haec militia videtur institutum habuisse sub Alphonso Hispanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertij Pontificis maximi, anno Pontificatus sui septimo decimo, salutis vero Christianae sexto & septuagesimo supra Milleimum Centesimum in fauore ordinis priuilegium concessum. In quo refertur fuisse in Hispania temporibus illis, viros quosdam nobiles ordinis equitris, qui se ipsos, omniaq; bona sua Christi militiae

deuenerunt, professi quoad uiuerent, se gesturos bellum contra nominis Christiani hostes Sarracenos, qui totam prope Baticam magnamq; Tarraconensis prouinciae partem occupauerant, tenuerantq; per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempestate equitum illorum facultates per quam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti Castella, & ea quidem munitissima possiderent, quae sub obscuris nominibus in ipso priuilegio numerantur. Per idem tempus Magister ipse, cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plarisq; sui ordinis equitibus Romam profectus, suo atq; suorum omnium fratrum nomine, rem omnem cum personis Apostolicae sedis subiecit, supplicauitq; ut ab eadē in proprios, ac peculiare filios admitterentur, traderetq; illis uiuendi normam, id quod est a Pontifice factum. Nam & illos in filiorum suscepit locū, & bona omnia sub Apostolicae sedis patrimonio reposuit, normaq; uiuendi tradidit, quā deinceps in ordinē cum monitorio pccnali Magister Albertus, S. R. E. Cardinalis uir plane optimus, atq; eiusdem militiae admodum studiosus, qua nostra quoq; aetate recensuit, confirmauitq; Iulius secundus Pontifex Maxi. Anno Christianae salutis septimo supra Milleimum Quingentesimum. Ex paruo itaq; illo principio per quosdam incrementi gradus eo potentiae hae equestris ordo peruenit, ut nostro saeculo mille cataphractos equites bello armatae possit quas copias beneficio principū acquisiuit, ob insignes res gestas in bello, quod sine intermissione contra mauros Baticae in iustos possessores ad haec tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili, qua Miramolinum superauimus sub Petro Ario eiusdem ordinis Magistro singularem operam nauauit, quae victoria parata est Anno salutis duodecimo supra Milleimum Ducentimum Hispanorum Rege Alphonso nono. Atque deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vbetae, & Cordubae per quā strenue hic ordo militauit, sed praecipue in obliuione Hispalensi, ubi Pelagius Corrigia cognomento, ensiferorum equitum Magister firmissimum tenuit praesidium. Fuere deinde huius ordinis Magistri uiri splendidiissimi, quorum insigni opera in bellis Reges uisi sunt, quae contra nominis Christiani hostes Mahumetis cultores gesta sunt, unde militia hae diu Jacobi nomine instituta ex praeda hostium, Regumq; beneficia, & Pontificum benignitate opulentiam, ex crebris uictorijs immortalē gloriam consecuta est. Sed de ordinis huius origine, atque regulae primordijs fortasse plura hoc in loco, quā oportuerit dicta sunt, cum de magnis rebus satius fuerit omnino silere, quam pauca dicere.

De Marchione Villenate comprehenso, & absoluto. Et de obitu Enriqui Regis, eiusq; habitu & moribus.

Caput. X.

ED ut eo, unde digressi sumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patie quus Magistratus obtinendi causa suffragatores ambit, simulans innocentiae suae fiduciam, sed re uera cupiditate quadam praecipiti Osornino Comiti, qui & ipse eo dignitatis aspirabat, se satis inconsiderate credidit, a quo ex insidijs, quas parauerat, comprehensus, & in arcem commendati sibi oppiduli Fontis dominae cognominati, perductus custodiae adseruandus traditur. Cuius rei nuncius cum ad Regem esset delatus, magis quam pro materia, & quam Regem decebat aegre tulit. Amabat namq; praeter ceteris omnibus amicis Marchionem, atq; illa potissimum causa fuit Osornino comiti cum comprehendendi,

comprehendendi, quod putabat illo pignore se habiturum magis propicium ipsum Regem ad magistratus consecutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abtemius, lithanicus tamen & nephriticus & ileosus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametsi a medicis prohiberetur iter facere, intentantibus immisnens periculum, quod inde sequebatur, nihilo tamen segnus iter arripuit. Quem assectati sunt Cardinalis Hispanus, Comestabilis, idemq; Comes Pharius, Marchio sanctæ Juliane, Comes Beneventanus, Comes itē Cluniensis, alijq; complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præterea eodem, Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgensis. Qui omnes pro parte sua negotio insistentes, rem sic transferunt, ut Marchio sub certis conditionibus tandem absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi de cōcordia Regis cū principibus, sed dum altera pars Regē placat, exulcerat altera, nihil est consecutum. Rex vero, cū in dies morbi conualescerēt, nihil iam medicis promittētib; Madritum redijt, vbi vita defunctus est, quinto decimo posteaquā eo conuaserat die, qui fuit tertius ante idus Decembris, Anno a natali Christi Quartus & Septuagesimus supra Milleimum Quadringentesimum. Regnavitq; annos viginti, Menses quatuor, Dies duos & viginti, Vixit annos quinquaginta. Deposituū est corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madritū, deinde non multos post dies, translātū est in monasteriū Gundalupi, vbi cū moreretur se humandū præceperat. Inferias duxit, curauitque funus, & cum deponeretur cadauer, & cum transferretur, Cardinalis Hispanus, qui Mausolæum quoq; illi, vt benefactori suo simulacrumq; faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacerdotū collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum quod cum solēnitare, quemadmodū dicitur, fecerit reperitū est nullum, nisi quatenus cum moreretur dictauit pauca voluntatis suæ verba, quę notis exceptit Ioannes Quetanus, cui ex omnibus secretarijs maiorem habebat fidē. In quibus continebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatē, atq; voluntatis exequendę Cardinali Hispano & Marchioni Villenti. De principe vero, quæ diceretur ipsius filia putatiua fieret, quod ab eisdem testamentarijs & insuper a Marchione sanctę Juliane & Areatorū Duce & Comite Beneuentano faciendū decerneretur. Fuit statura aliquāto procerior, corpore bene compacto, facie lauiuscula, nasoq; cōplanato, citra deformitatē tamen. Delectabatur plurimum in venationibus, propter quas frequēter petebat solitudines, & loca deserta. Insuumebat multū tēporis in musica, tum audiēs cantores, fidicinesq;, tum ipse per se fidibus accinens, & quidē cum vocis quadā suauitate. Erat mirum in modū edificandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædesq; sacras a fundamentis excitauit, monasteriaq; construxit: locupletauitq; vt: tigalibus, & donarijs. Fuit natura clemētior, quā regno gubernatores decet, profusior in largitionibus, quā regum magnificentia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationibus. Vtebatur vestibus, neq; ex preciosa materia, neq; figura exquisitiori, sed qualibus mediocris conditionis ciues honeste vti possent. Exercitiū pergrandē alebat, tū p̄torianarū cohortiū, quę semp̄ exuberarent in armis, tū etiā euocatorū, quibus vtrifq; summa fide stipēdia, statutis tēporibus reddi curabat, & hæc oia vsq; ad regni sui annū decimū, i dies cōualuerūt, vnde nō subditis modo, verū etiā finitimis Regib; erat verēdus, cū subito paulatim oia desuere atq; deinde in p̄ceps ire cœperūt, alteroq; decimo tantarū gloria rerū intercidit, vt ne vestigiū quēdē illius vllū relinq̄retur. Nā & amicorū suasu, quę prima labes maluit illi, p̄torianas cohortes emisit, quibus exarmatus cū voluptatibus suis indulget, primū ab ijs quibus fidebat, deinde ab alieniorib; contēptui simul & ludibrio haberi cœptus est, atq; eo tandē calamitatis des-

DECADIS PRIMÆ.

uenit, vt ex publicis vectigalibus nihil aliud reciperet, quã quod per regni primores, gubernatoresq; ciuitatum licebat. Quæ omnia fortissime patiebatur, non tam ex insensibilitate, cum alioqui natura esset ingeniosissimus, quam ex quadã sibi innata animi equitate. Iocabaturq; sæpe in fortunam suam, nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac per quã factus. Cum aliquando insimularetur quibusdã de rebus, quarum non erat sibi conscius, miror, inquit, cur me non insimulant quoq; quod monetam ferio, quod de falsarijs dici consuevit. Cumq; illius iussis non obtemperaret quispiam, non absit mihi impune dicebat, nemo enim me vnquam læsit, qui non euestigio debitas mihi penas exoluerit. Sed de vita & moribus plura, si contigerit nobis aliquando illus historiam latiori stylo profequi.

PRIMÆ DECADIS LIBER TERTIVS, ELISABE CVM FERDINANDO

coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui obsequium exhibuerunt, qui restitere contumaces.

Caput Primum.

VO tempore Enriqus Rex vita defunctus est: Elisibe princeps agebat Segouisæ. Quæ cum primum facta est de obitu fratris certior, inferias illi, iustaq; magnificentissime persoluit, seq; Reginam declarari, salutariq; ab omnibus curauit.

Nam coniux ea tempestate aberat ex bello Ruscinonensi, multis negocijs in Tarraconensi prouincia implicitus.

Paucis enim mensibus ante Ioannes pater Perpiniana obsidione Gallis oppressus, suppetias a filio implorauerat, qui comparato quam maximum potuit exercitum ex Hispanis Tarraconensibusq; tum grauis, tum leuis armaturæ militibus, patrem de facienda sub iniquis conditionibus deditione cogitantem, repentino suo aduentu obsidione liberauit. Segouientes ciues editissimo suggestu facto, quo omnium ordinum viri conuenerant, signa vexillaq; regia substitulerunt, inclamantes identidem Ferdinandum Regem, Reginaque Elisaben iustos, legitimos, & indubitatos hæredes ac dominos Hispaniarum naturales. Ipsi deinde Reginae in subiectionis argumentum ex patria consuetudine manus exosculati, sub fide publica iurarunt, se futuros illi, atque suo coniugi subditos fideles, obnoxios, atque ius forum omnium obtemperantes. Comes deinceps Bencuentanus, Marchio sanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comestabilis, idemque Comes Pharius, Beltranus Dux Alburquerqueus, Comes Triuinus, Archialassus quoque Alphonfus Enriqui ipsius Ferdinandi Regis auunculus, alijque complures regni proceres, optimatesque ciuitatum. Ac præterea ex Antistitum numero imprimis Cardinalis Hispanus, idemq; Archiepiscopus Tolcianus, alijque Præsules eodem conuenerunt, qui Reginae fidem quoque suam, iure iurando simili obstrinxerunt. Quibus aliqua ex causa facultas veniendi non fuit, misere procuratores, qui suo nomine, idem munus exequerentur. Qui omnes postea eandem fidelitatem se præstaturos Ferdinando Regi, per sancte polliciti sunt. Is namq; accepto nuncio, rerum omnium, quæ gerebantur, ad Reginam

vxorem magnis iniuriis contendit. Atqui illa ex parte Arcuacorum Dux, Villenas Marchio, in cuius potestate adseruabatur Ioanna, quae falso dictabatur princeps. Magister a Calatrava, Vrenas Comes, Marchionis uterque patruelis, neque eodem venerunt, neque suos misere procuratores, qui obsequium debitum Regibusque nuper creatis exhiberi solitum deservent. Arcuacorum namque Dux petebat Arcuaci titulum, atque Iohanni filio Magistratum a Traiani ponte confirmari. Marchio petebat Marchionatum, quo Iohannes Tarraconensium Rex fuerat superiori bello civili spoliatus, verebaturque a Rege filio repetendum. Insuper & vrbes, municipia, castella, vectigalia, quae pater suus Iohannes Patiequus ex patrimonio regali fuerat depeculatus. His adiungebat Magistratum diui Iacobi, quo pater fuerat perfunctus, debere sibi reddi, cum reliquis omnibus, quae sibi haereditario iure obuenerant. Neque tantum ea efflagitabat, quae ad se pertinere diceret, sed quae ad fratres, ad propinquos, ad clientes, ad amicos, quae omnia, si principes illis induliscent, magnum regale patrimonium, atque profunde resp. Hispana detrimentum patere tur. At Principes interim temporarij cedere, responsi in longum protrahere, dubios praemissis pollicitationibusque allicere, amicos honorifice alloquendo comiterque tratando in sese de retinere. In peruelles nihil noui decretum. Creati sunt Quaestores maximi Gutierrez Cardenius, quae superiori parte diximus fuisse matrimonij conciliandi auctorem praecipuum. Gondisalvus Cacoñius, & ipse quoque Reginae antiquus familiaris. Adiectus & tertius Rodericus Villosa, qui & ipse Enrique Regi fuerat quaestor quoque maximus.

Legati ad Regem Gallorum mittuntur, qui de scedere confirmando, & de Ruscinone cum illo agant, interque Regem & Reginam disceptatio.

Caput. II.

T Q V I Rex & Regina, ut aliquod specimen futurae gubernationis ostenderent, seruire iusserunt iusticiae administratos ingrassatores, latrones, homicidas, depeculatores, reliquosque id genus facinorosos homines. Quae res quemadmodum optimum quemque ad bene de republica sperandum erexit, ita criminosos alienauit, coegitque scelus suorum impunitatem quaerentes se perduellibus adiungere.

Horum cum esset magna copia, ex qua partes aduersae videbantur inualescere, temerari iustum est ab hac iuris animaduersione, data malefactorum impunitate ab ea die, in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua praeterea consuetudine obseruata inter Hispanorum & Gallorum Reges, ut cum eorum quispiam descenderet, aliter de illius obitu fieret certior, missi oratores, qui Ludouico Galliarum Regi nunciarent Enricum vita functum, foedusque & antiquam societatem renouarent, simul etiam Regem admonerent, ut si amici, si boni, si iusti principis munere fungi vellet, restitueret Iohanni Tarraconensium Regi comitatum Ruscinonis, quem illi Gothalamice bello sub certis conditionibus oppignerauerat, quibus non obseruatis ad pristinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enrici obitu aliquot sui doloris argumenta monstrauit, atque ediuerso de noua Regis & Reginae successione oratoribus est gratulatus, velleque se libentissime antiqua foedera instaurare respondit.

Quod vero ad Ruscinonis comitatum attinebat, dixit se nihil ex conditionibus oppignerationis immutasse, quin potius deberi sibi summam illam aureorum stipendij nomine, quod bello Barcinonensi suus exercitus meruerat, velleque se mittere iuriconsultum, qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri,

D ij

quoad stipendium sibi redderetur. Venit itaq; consultus, cum principes essent Valladolidi, disputataque est causa in senatu regio, cumq; nihil inter partes ea de re conueniret decretum, vt tam ad iuris disquisitionem, quam ad foedera renouanda mitterentur vtrinque oratores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rem omnem transligerent. Per idem vero tempus, cum Rex & regina Segouiae agerent, ceptum est inter virum & vxorem de iure successionis, gubernationisque disceptari, non tam emulationis dissidijsque causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit: sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstiti eidemque haerede succederet ex propinquis is, qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia alijsque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispaniae, qui erant Regi sanguine propinqui qui asseuerabant, quandoquidem Enriqus sine prole decesserat, successionem ad Ioannem Tarraconensem Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginae coniugem pertinere successionem, regniq; administrationem non quasi dotalis, sed quasi haereditarij. Ediuerso, pro parte Reginae obijciunt ex legibus, atque Hispanorum consuetudine Castellanos praesertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, feminas esse legitimas heredes, regniq; idoneas moderatrices, asseueranturque exempla iam inde ab infante Pelagio repetita, cuius filia Ormilinda cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni haereditatem successit, nupsitque Alphonso, qui Catholicus est cognominatus.

Otilinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem praeterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. E regione etiam Castellae asseuerantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina haereditario iure obtinuit Castellae Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanos Rex fuit. Vrraca etiam, quae Raimundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensium Regi nupsit, Castellani atque Legionensis regni haeres fuit. Berenguela quoque Enriquo fratre immatura morte Palantiae intercepto, regni haereditatem adiit. Catharina praeterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Idem e contrario asseuerant, ex historijs nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta haerede femina ex laterali serie quisquam in regni gubernationem adscisceretur, quo iure Ioannes Tarraconensium Rex omnino excluderetur. Quod vero ad regni administrationem atinebat, pro parte ipsius Reginae obiectum est ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat.

Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum dotis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure, qui rei dominus non est, aut regale patrimonium administrare, aut in bene merentes ex regio censu collocare beneficia, aut arcium praesidia sub publica fide alicui potest credere? Haec partium concertatio, tandem hunc in modum composita est, Regni haereditatem successionemque ad ipsam Reginam pertinere tametsi feminam, propterea quod esset vni ea Ioannis Regis filia superstitis a Regibus Castellae & Legionis recto stemmate descendens, neque posse ad alium quemquam pertinere haereditatem, qui per lineam late-

ralem ab eisdem Regibus descenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni administrationem in tribus præsertim illis, quæ in parte supericri memorata sunt. Hunc itaque in modum rebus compositis, Regina his verbis Regem allocuta est.

Post disceptationis definitionem Oratio Regine ad Regem.

Caput. III.

IL opus fuerat o felicissimæ Coniugis altercatione tam longa, ubi tanta est animorum coniunctio. Nam si, quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritissimo, in sponsalibus hæc fuisse verba sponsæ ad sponsum, ubi tu Caius ibi ego Caia, hoc est, ubi tu dominus, ibi ego domina, Cur mihi non liceat inde mutuari, ubi ego Regina, ibi & tu quoque rex? qui cum sis mihi Coniugis dulcissimus, idem que dominus, non modo meus, sed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum consultis decretum sit, nihilominus tu Hispaniarum Rex es, quam ego Regina, mihi que hoc animo sedet, æternumque sedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio administranda permittere, cum præsertim futuri sint nobis omnium rerum nostrarum communes hæredes. Sed quando ita visum est regni primoribus, qui hoc negocium in controuersiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire possit, ex legibus & consuetudine Hispanorum decidisse. Vides optime Coniugis vnicam esse nobis filiam Elisabeth, ad quam, nisi quicquam Deus interim prospexerit, regni successio ex Hispanorum legibus pertinebit.

Quod si quispiam ex regia stirpe stemmate recto non descendens asserat rem Hispanam ad se pertinere, quia vir, non ad communem filiam, quia femina: libe factaret profecto, aut, quod Deus auertat, forsitan posteritatis nostræ seriem conuelleret. Quæ res, quam sit indigna, vel miseranda potius, nemo est, qui non intelligat. Sed esto, sine vlla controuersia rerum, potiatur ex nobis genita, nubatque cuiuspiam externo principis: num minus periculum inde sequetur, si regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque potest, ut ille quisquis est nobis futurus gener, arcium præsidia, publicorum vectigalium quæsturas, dignitates ecclesiasticas, atque publicos magistratus ad eos sit delaturus, non qui sint Hispaniarum indigens, sed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris decisio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, sed fuerint quasi quoddam præiudicium ad ea, quæ possunt aliquando contingere. Atqui Rex intelligens, quæ sunt ab vxore perorata, non solum veritati consentanea, sed esse quoque iusta & æqua, imperatū est ab vtroque, ut hac de re in posterum non disceptaretur. Constitutumque inter eos, ut diplomata, & dicta, literæque publicæ sub vtriusque nomine ederentur, quedamque sigilli characteres sub Hispani, Tarracoenensisque regni insignibus fierent. In moneta quoque percipienda vtriusque imago cum nominibus in typis excuderetur.

Villenatum Marchio & Archiepiscopus Toletanus præterdunt causas a Regis & Regine obsequio discedendi,

Caput, IIII.

D ij

DUM hæc Segouia geruntur, Marchio Villenatum literas cum manditis ad Regem Reginamq; mittit, quibus postulabat Magistratum sancti Iacobi sibi debere decerni, quo dicebat patrem suum Ioannem Patiequum adhuc viuentem se abdicasse, ea conditione, vt sibi traderetur, quodq; subditua illa princeps, quæ suæ fidei credita erat, locaretur viro decenti pro personarum dignitate constituta dote. Quorum vtrumque si denegaretur sibi, se habiturum causam iustissimam, vt aliunde sibi rebusque suis prospiceret, quasi vellet interminari se facturum dissidium cum reliquis primoribus eorundem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationem, responsum est, tametsi Ioanna, quæ falso diceretur esse princeps, non erat ipsa natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dissidium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse habitam Enriqui Regis filiam, quodque Magistratus iam esset partim in potestate Comitis Parictini, partim Commendatarij maximi Legionensis prouinciae, quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherrime meritus, vt tamen res ad concordiam, regniq; tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decenti marito collocare, libellosque supplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Marchioni a Sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam sequestro deponendam, ne ante aut post illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hispana respublica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio respondit se non iraditurum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam, nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestre non conueniret, cepit res in dissidium tendere. Marchioni accedebant omnes, qui scelerum suorum poenas extimescebant, quicq; erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdem Marchionis fratres patruales, omnesq; illorum clientelæ, quæ per Hispanias longe, lateq; patebant. At Marchio interim perfidos inter nuncios clanculum agebat cum Alphonso Lusitanorum Rege, eodemq; Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seq; habere dicebat eiusdẽ consilij socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinem, quæ sufficeret rem inceptâ conficere. Archiepiscopus Tolitanus, qui vsq; ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellionẽ, cepit prætereundere causas quibus honeste posset a Regibus ad perduellium partes desciscere. Polcit ab illis munera, quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore, quo fuerant adurati principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petiit & alia complura, quæ solent ab his, qui occasionẽ quærunt ab amicitia discedendi.

Atqui Rex memor obsequiorum, atque hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cepit hominẽ placare, tum datis presentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellendo, tum commures mittendo amicos, qui illum in fide retinerent, obsecrarenturque ne vellet ab officio desistere. Ipse præterea Rex per se ipsum eadem omnia exquebatur etiam diuersorum adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstitit nemini. At ille nihilomags flecti, aut sententia sua peli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obstinatius inceptis persistebat.

Neque fuit, qui dubitaret, pertinaciæ suæ causam extitisse emulationem, quam non dissimulante gerebat cum Petro Mendoza. S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex omnibus Rex & Regina plurimũ indulgebant, cum esset Archiepiscopus alioqui natura factiosus, & qui plurimũ delectaretur armorũ strepitu, familiaq; nobilissimorum hominum ampliori. Atque ita cum neq; blandicijs, neq; precibus, neq; pollicitationibus

principum vllum reliquisset locum, frendens, fremensq; , & minabundus ex curia discessit, stimulosq; perduellibus, faciesque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non, multos post dies Rex, & Regina Segouia profecti Methymnā campestrē venire petieruntque a Duce Albano eiusdem municipij arcem, quæ ipsius præsidio tenebatur, id quod ille, haud grauate fecit, nam continuo arcem tradidit, cui principes tradi iusserunt.

Deinde Valladolitum iter facientes, ab oppidanis magnificentissime excepti sunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis, atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eodem ciuitatum, populorumq; procuratores, qui antea non venerant obsequium debitum sub fide publica oblaturi, inualecebantq; in horas causæ iustioris auxilia.

Marchio per literas Lusitanorum Regem ad bellum capeffendum hortatur, Regisque ad Marchionem responsum.

Caput. V.

INTEREA Marchio non cessat sollicitare, quos secum ad studia Ioannæ principis trahat, simulq; mittit ad Lusitanorum Regem literas cum mandatis in hanc sententiam. Iam sibi exploratum esse, quemadmodum ex obitu Enriqui Regis hereditas cum admistratione deuoluta erat ad Ioannam filiam, quam omnes primores bis iam iure iurando declarauerant principem, regniq; paterni hæredem vnicam.

Quodque Rex Siciliae, atque Elisabe coniux, humano, atq; diuino iure contempto rem Hispanam nihil omnino ad se pertinentem arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno, atq; auito imperio spoliatam, non habere alium quemquam, ad quem conlugeret, quam ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidē potentissimus, & qui posset illā solus ab iniuria vindicare. Obstabatutq; , vt puellam omni præsidio destitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, idque fore factū facillimum, si comparentur vitrarumque partium vires. Habiturum se illum ex primoribus Hispaniæ belli firmissima robora, atque imprimis se, fratresq; suos patruales Magistrum à Calatraua, atq; Comitem Vrenatem, nec non sororum suarū maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilariū, Comitem Bencuentanum, Archiepiscopum præterea Toletanum, Ducesq; Arouaci atq; Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientis, atq; hi omnes hostes ex professo infestissimi. Quatuordecim quoq; vrbes, quæ nihil aliud expectant, nisi ducem, quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum Regis sibi nomen assumpserit, atq; in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniæ principibus futuros, qui declarent odia sua in aduersarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat superioribus omnia Hispaniæ oppida in duas factiones esse diuisa, quarum alteræ necesse erat, vt Lusitanorum partes sequerentur. Iam vero quod ad ipsos belli gerendi Imperatores attinet, Regis Siciliae vires esse perquam exiguas, quippe qui esset in summa rerum omnium egestate, & in maximo are alieno, & qui non modo non haberet, vnde posset stipendia militibus soluere, sed neque ad sumptus cotidianos pecunias, nisi emendicatas, aut violenter extortas. E diuerso Lusitanorum Regem habere exercitum robore, ac numero firmissimum. Habere pecuniarum tantam vim, quæ sufficiat ad alendam milites, quo ad res conficiatur. Habere comuentus, cæteraque alia belli aduamenta.

Cumq; semel per Hispanorum agros, vel vnam excursionem populabundus fecerit, fore ut ciues, oppidani, agricola, mercatoresque illum sequantur, seque eius arbitrio, ac fidei continuo tradant. Ad hæc Lusitanus, tametsi animo secum versabat, quantum facinus aggredereur, quamque foret arduū cum possessore in ipsis regni penetralibus decertare, rescribit tamen velle se oblatam belli condicionem accipere, neque tantum ex sorore sua nepti regnum asserere, sed & illam cupere matrimonio sibi cōplecti. Seq; ad breue tempus cum exercitu, quam maximo posset: intraturum per mediam Hispaniam, qua sibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipsum, vt ceptis insisteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur.

Simul etiam scribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam suarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret; ad hos, vt præmijs, pollicitationibusque ad studia sua pelliceret. Stimulabat eius animum repulsa, quam fuerat passus ex eo tempore quo Elisabeth principem coniugio petierat. Regnandi præterea immoderata cupiditas, imperijque terminos pulchritudo prorogandi. Obseruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, simul & opulenta, tantarumq; gloria rerum.

Sed antequam rem ipsam adoriretur, placuit experiri sui regni proceres, & quali animo erga se forent explorare. Consilio itaq; ex omnium ordinum viris habito, suam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope consensu pedibus, manibusq; in Regis sententiam ire, siue quod intelligebant, id sibi animo sedere, neq; posse iam a proposito dimoueri, siue quod illorū quisq; sperabat, aut ex bello prædam ingentē, aut ex victoria dignitates amplissimas, aut ex rerum nouitate fortunarū suarum accessiones, quorū omnium esset in Hispania per magna facultas. Dicebant præterea non esse amplius hac de re consultandum, sed cum primum fieri posset, rem exequendam, antea quam hostium vires magis magisque inualescerent.

Lusitani Regis per legatos obtestatio, vt Rex & Regina
na iuri suo cedant, cui respondent.

Caput. VI.

ERTVS propositi sui Lusitanus, compositis belli gerendi conditionibus cum Marchione Villenate, cum Aeuacorum Duce, cū Archiepiscopo Toletano, cum reliquis omnibus eorundem partium studiosis, mittit ordinis equestris virū quendam nobile, qui procuratorio nomine desponderet sibi Ioannam ex sorore sua neptem, cuius refas- cit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Solum equitem auratum, qui diceret Regi & Reginae, eo ipso tempore Valladolidi commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem fuisse filiam Enriqui Regis legitimam, bisque iuratum principem, regniq; hæredem, successricemq; his declaratam, eoq; iure post obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere.

Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare. Rogareq; illos, obtestarique: vt sibi regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure, atque futuræ coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat regni possessio cedere. Itaque debere illos

quoque interim se regni administratione abdicare, & veluti sequestro deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorum possessio, cui dandam esse leges, iuraque decreuerint. Quod si nihilominus persistere obstinate vellent, neque ab incepto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturque Deum immortalem, vt omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani principis legationem, Rex & Regina ex consultatione procerum, qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atque exulcerare, vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum praesertim fororis adulterium esset illi compertissimum, neptisque spurcos natales, vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilij particeps. Rogabant etiam obtestabanturque ne violaret affinitatis, propinquitatisque tot pignora, ac praeterea inter Hispanorum Lusitanorumque Reges amicitiam, multis & illustribus officijs confirmatam. Neque auscultaret hominibus perditis, qui non aequitatis amore, sed propriae vtilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quærentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse, qui per omnes Hispanias perque exteras nationes diuulgarint hanc Ioannam non modo non fuisse, sed neque esse potuisse Regis Enrichi filiam: ob eamque causam defecuisse a suo Rege, comparatoque exercitu collatis signis contra illum depugnasse. Homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iure iurando sanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis, quo Enrichus Rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum successione dotali, seque noluisse condicionem accipere, non ob aliam causam, nisi quod de regni hereditate sibi non satis ex iure constaret. Quæ omnia si animo defecato, omnibusque mentis perturbationibus libero perspiceret, non aggredieretur negotium, quod esset cum vtriusque populi cædibus tot incommoda illaturum. Quod persistere vellet, neque ab incepto desistere, id potius iure ageret, quam iniuria, se paratos esse ius suum bonorum, atque proinde sapientissimorum virorum iudicio submittere. Nam quod ille de possessionis cessione dicebat tametsi per, dum de iure disceptaretur, neque iustum, necque honestum petere. Sim vero potius ferro, quam iure velit decernere, se curaturos, vt regnum quod Dei benignitate possidene, viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, vt omnia mala quæ inde secutura sunt, in illorum autorem, incentiuumque retorqueat. In hoc responsum Lusitanus orator dimissus est.

Rex & Regina Marchionem, atque Archiepiscopum frustra tentant in officio retinere, atque vtrique pars se bello parat.

Caput. VII.

EX vero & Regina ex postulatione Lusitani, responsoque illius oratori dato perspicentes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, ne quid tamen intentatum relinquere, decreuerunt admonere perduelles, obtestarique ne vellent mala, malis accumulare: atque igni fomitem, oleumque addere camino, non quo timide, aut summisse agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, neque suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaque bonos, atque prudentes viros imprimisque ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in saniores mentem rediret, reduce

rent; in memoriam fuisse patrem eius, qui fuerit primus autor desciscendi ab Enrique Rege ad Alphonsum fratrem. Vnde quot Hispaniae reip. detrimenta sint secuta, nemi non esse, qui ignoraret. Nunc vero filium patris vestigia insistendo, quid aliud esset, quam Patiequorum familiam ad Hispanorum perniciem principem lege quadam fatali fuisse ortam. Videt ne maiorum suorum scelera ipse cum posteritate sua lueret.

Recordareturque originis familiae suae, quae pari ex causa Lusitaniam amisit. Quis enim ignoraret Patiequos fuisse Lusitanorum exules? Quod si res suae in eo statu forent, ut reparari nullo modo possent, neminem mirari, si in occasu proprio decerneret omnia secum inuoluere. Nunc autem si velit, posse illum rupta, conuulsa relaxare. Vel le nunc ipsos publicae utilitatis causa omnia errata illi condonare, atque obliuione semper terrena delere. Qui ad Archiepiscopum missi sunt oratores, nihil benignius rettulerunt.

Respondisse namque perquam superbe, ac minaciter, seque habere iustissimas desciscendi causas, quod non sibi debitus honor haberetur, quodque in alia fortuna promissis, pollicitationibusque, nunc in prospera fraudatus esset. Minabaturque ostensurum se nunc, quid esset Archiepiscopum Toletanum ledere. Exulcerabat hominis atrocitate Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiscopus nimium indulgebat, vir superstitiosus, ac plane impostor, & callidus, seu versare dolos, seu certe occumbere morti, quem Marchio subornauerat, praemissisque corruerat, ut se in familiam illam insinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Henercalios, idemque Archiepiscopi frater, cui fratris consilia non placebant, exhortabatur illum, atque etiam liberius increpabat, quod ex causa tam leui, tam insigni communi familiae vellet infamiae notam inurere, quodque iustissimorum principum gratiam, tot annorum obsequijs collectam, occasione minima effunderet. Hoc ipsum familiares, & amici, hoc ipsum orabant omnes, qui bene consultum illi esse volebant. Sed qui obstinato animo fenel obdurerunt, deteriores admoniti fiunt, quare neque blandicij principum, neque fratris exhortationibus, neque amicorum consilijs locum reliquit vllum, neque magis incepto mouetur, quam si dura silex, aut stes marmelita cautes.

Ex insolenti Marchionis, & Archiepiscopi responso grandis amicorum secuta est immutatio, non eorum modo, qui suorum scelerum conscij nihil magis quam rerum omnium perturbationem optabant, sed eorum etiam, qui antea putabantur esse pacis amatores.

Nam viri religiosi, optimates, ciues, opifices, agricolae, atque fere optimus quisque spemque metumque interdubij animo peiora verebantur. Omnes itaque in duas factiones diuisi, suum quisque Ducem insequi statuit. Lusitanum illi, hi vero Regem, & Reginam. Prima igitur providentissimis Hispanorum principibus cura fuit scribere ad ciuitates, quo in statu res esset, hortarique, ut vrbes, oppida, castella, muris, fossis, aggeribus, vallisque munirent: machinisque instruerent, vigiles, circitoresque adhiberent, excubijs exploratoresque dimitteret, qui hostis consilia, quidque moliretur, captaret. Ad primores quoque regni litteras dederunt, quibus faciebant illos, & de Lusitani legatione, & de responso illi reddito certiores. Hortabantur etiam eosdem, rogabantque, ut ad belli expeditiones, quod proculdubio impendebant, omnes essent parati. Interim Lusitanus audito Hispanorum principum responso, simul etiam factus certior, quo animo in se forent Marchio, & Archiepiscopus, Aeuacorumque Dux, atque eorum appendices: auxilia vndeunque potest sibi contrahit, & quam maximum potest exercitum, comparat, Hispanorumque perduelles admonet, ad certum diem sint in armorum procinctu, ut communi consilio, atque ex composito vno tempore rem gerant.

Rex Valladolidi manet, & Regina Toletum proficiscitur.

Caput. VIII.

RRANT illa tempestate Valladoliti Rex & Regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione, nihil amplius cunctandum esse rati, constituere, vt Rex Valladoliti maneret prospicietur citramontanis regionibus. Regina vero Toletum proficisceretur, vnde Bæticæ, alijsq; vltromontanas Hispaniæ regiones in fide retineret, prospice retq; ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius duces Infantatus, atq; Albanorum, & comestabilis idemq; comes Pharius. Tentauit Regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tēpore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquæ memor, atque obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa præsens, hominem conuenire, Blandicisq; ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaq; per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tametsi homo prudens, idemq; singulari quadam facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipsum antea missi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quam alij propinqui & familiares, qui fere omnes præter vnum Ferdinandum illum Alarconium, quem diximus a Marchione subornatum, studebant ad iustiorum causam ipsum reducere. Atqui Rex cum videret in huiusmodi temporum motibus, omnia etiam tuta esse timenda, statuit ire Salmanticam, atq; deinde Zamoram, vt illarū ciuitatum optimates, decuriones ordinis equestris viri, atq; tribuni plebis, iurarent iterum in sua verba, renouarentq; fidem publicam, quam sibi, atq; Regiæ coniugi obstrinxerant, cum primum regnare coepissent, id quod omnes præstiterunt, atq; imprimis Alphonsus Valentinus castorum metatus, qui Zamoranam arcem præsidio tenebat. Taurum urbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et si enim arx oppidi tenebatur a Roderico Villosa regio quæstore maximo, Regisq; & Regiæ per quam studio. Frater tamen illius natu maior Ioannes Villosa, disposuerat præsidia per loca vrbis munitissima, obfirmaueratq; contra arcem, stationes latronibus armatis perpulchre instructas. Idem sæuebat in ciues, quos putabat suæ tyrannidi obstaturos.

Nam & Enrique Rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atq; pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virum, alijsq; complures nobilissimos ciues, quos dominationi suæ formidolosos existimabat, bonis spoliatos in exiliū miserat. Is igitur timens scelorum suorum debitas poenas, statuit ad Lusitanum descendere, illicq; urbem tradere, sperans se eo munere admissorum impunitatem assecuturum.

Erat castri inui præses, & ipse quoq; pariu facinorū conscius, atq; grassatorum, latronumq; receptor, qui non satis lidens Regis & Regiæ fidei publicæ, atq; promissis, quibus illum non solum patris criminibus donabāt, sed etiam se multis illum beneficijs cumulatos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populoscq; finitimos confirmat, Bæticæ Colonias, & oppida: quæ illi ab initio obsequia sua derulerant, vt in fide permanent hortatur. Suspectos & dubios, partim minis, partim pollicitationibus, ad studia sua trahere conatur.

In eos vero qui se hostes ex professo declararent, inimicicias bellumq; gerent. Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui se diui Jacobi militiæ magistrum profitebatur, rei administrandæ negocium commendat. Ipsa Valladolum ad Regem proficiscit

tur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsam, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino, qui non iuste, sed violenter in ipsos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deque se in libertatem asserendo, seque suis principibus dedendos agere incipiunt. Arma corripiunt, arcem inpositam vrbi obsident; Marchionis amicos, & qui ab illo iuridicundo, aut vectigalibus exigendis præfecti erant, vrbe fugant.

Parietinum Comitum orant, vt auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiendum negotium mittat. At ille non impiger cum præsentibus copijs accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamque operam ad id pollicetur: oppidanorum animos erigit, atque hortatur, vt arcem obsidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem peruenisset, contrahit copias, quàm maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex his quas Magister a Calatraua improcinctu habebant paratas, vt se Lusitano coniungerent. Cumque satis magno exercitu se ad soluendam obsidionem accingeret, iamque aduentaret, oppidanos trepidantes, ac dubios, iamque incepti poenitentes, Parietinus Comes, vt magno animo sint, neque se duce quicquam timeant, hortatur. Confirmauit illorum animos, opportunus aduentus Alphonso Fonseca oppidi Cauensis, & Alahegiorum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilensi, quos Rex, & Regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum, qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti stationes extra urbem, & in agrum spectantes, firmiori præsidio muniunt. Itaque Marchio a dissoluendæ obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transfudit, atque imprimis oppida, & castella, arcesque suæ ditioni subditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum secuti exemplum, ad hostes desciscerent.

Ad Lusitanum præterea literas mittit, nihil esse actum, scribens, nisi properet, atque suo aduentu opem ferat, partemque dissipatas atque conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitum fidei ex pacto conuento tradit.

Marchio Lusitanum hortatur per literas, vt properet, & venit.
Rex & Regina Lusitaniæ bellum inferunt.

Caput. IX.

MARCHIO cum intelligeret posse fieri, vt alia quoque oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant Alcaracenorum exempla sequerentur, literas ad Lusitanum dat, vt quam celerrime veniat, omnem benegerendæ rei in celeritate positam esse scribit, quod si remissus agat, fore vt partium suarum feruor, quem spes excitauerat, cum illius mora refrigeret. Ioannam vero principem, quam Enriqus moriens illius fidei credidit, ab Aiscalone in castra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus Rex, & si iam paratus erat, vt viam ingrederetur, hostiumque fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui proceres, tam ecclesiastici, quam sæculares, quorum & ex ordine equestri elegantissimus, & strenuissimus quisque, sed neque superioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alij agros vendebant, alij oppignerabant, alij pretio viliori locabant.

Atque vt est hominum genus superbum, & arrogans, ex sumptuosiori cultu, facti arrogantiores, nihil non sibi pollicebantur, & imprimis Regis, & Reginiæ Fugam in suâ Tarraconensem,

raconensem, neq; spectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebatur inter se profugorum spolia, deinde oppida, municipia, castella, vicos, agros eorum, qui fuissent Siciliae Regem Reginamq; coniugem secuti. Atq; ita Placentiam perueniunt, quæ tunc sub Areuacorum Ducis ditione erat: eodemq; Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ Regiam profitebatur. Deinde in mediâ vrbis arca suggesto Rex & Regina resident, dataq; & accepta fide spõsalia cõtrahunt, acclamant Lictores, & oēs, qui aderant, vna voce viuunt, viuunt Alphonfus Lusitaniae Rex & Ioanna Hispaniæ Regina. Tunc notorū Principum ex Hispanorū cõsuetudine manus auersas exofculantur, fidemq; suam illis iure iurando obstringunt. Habitacq; deinde cõsultatione, quo potissimū iter arripere, Areuacū placuit, propterea quod & cõmætu rerum omnium abundabat, & ad belli cū hostibus pacisq; cū finitimis res gerendas erat locus oportunus. Cæterum Rex & Regina cum accepissent nuncium eorum rerū, quæ Placentiæ gesta sunt, atq; hostes Areuaci, hoc est, in medijs regni penetralibus confedisse, seq; Hispaniæ Reges iussisse appellari, & ipsi quoq; se Lusitaniae Reges appellari, atq; Limitaneis in ipsam Lusitaniâ bellū inferri iusserunt. A Paucæugusta visum est Lusitaniâ inuadere, atq; in ipsis regni penetralibus Nodarū castellū expugnant, & Regi Reginæq; Hispaniarū subiiciunt, qui arcis p̄sidium Martino euidâ Septempubliano ciuitatis Hispanensis Viginti quattuor viro credunt. Is triennio in sede permãit Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudeq; in prædâ agens, captos, nisi qui se redimerent in vinculis seruans. Cūq; omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius interim sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemq; Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumq; patria extorris in exilio esset, alteramq; prodicionem moliretur, deprehendi timēs, nescitur, quo profugus exilium mutauit. Alphonfus quoq; Monroius, qui se Traiani p̄tis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorū fines transgressus Alogretum cepit, biennioq; tenuit multa incommoda finitimis inferēs. Tandēq; a Lusitanis obsessus, eū non potuit ferri auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditionē facere. Alphonfus præterea Cardenius Legionensis prouinciæ Commodatarius maximus, & qui se ex parte Magistrū militiæ sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitaniæ fines pergrandi equitatu coactus excursions maximas fecit, p̄damq; ingentem reportans, domū se recepit. In ea quoq; Tarraconensis prouinciæ parte, quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ cõtributa est, & ea Galliciæ, quæ e regione ad Septentrionem adiacet, nihilo secius excursions populationes & latrocinia vtrinq; aguntur, atq; intra ipsos Galliciæ terminos Petrus Aluarides a Soto maiori, qui pro Lusitano stabat, Tydem urbē, quæ ad Episcopium Tydensem pertinebat, non magno negotio capit, iussitq; se eius regionis Vicecomitē appellari. Atq; ut est genus illud hominū a labore in libidine: & ab alienarū rerū abstinentia procliuē ad latrocinia & rapinas: post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

Lusitanus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamoram capit, Hispanus copias parat, Lusitanum obsidit.

Caput. X.

Alphonfus Lusitanorū Rex auctus amplissimis regnorū titulis, repertas secum quantā rē inchoasset, quodq; sine ignominia nō posset tam ab incepto desistere, præter illos, quos in Hispania habebat, ex p̄fesso hostiū suorū hostes, statuit a finitimis auxilia sibi asciscere, atq; in primis a Gallorū Rege, eū quo sciebat aduersariū suum pro Rusconis Comitatu repetēdo belligerandi causas Tarraconensium Principē eun-

E

demq; Regem Siciliae habere necessarias. Mittit itaq; Legatos ad Gallum, atq; per illos ostendit, quã iusto titulo Hispaniæ regnũ dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partẽ maiorẽ potiorẽq;. & ad rẽ cõficiendã nihil aliud deesse, q̃ fauorem moderatõrẽq;, cuius auspicijs res tanta gereretur. Hunc esse vnũ Gallorũ Regẽ, & præter cum neminẽ Hispanos oēs estimare. Gallus suę gentis vitio nõ satis constãs in fcede re, quod iam inde ab initio eũ Rege & Regina cõtraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mētio facta erat, quẽ non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouũq; cũ Lusitano icit. Et quo expeditior esset ad bellũ Hispaniẽ inferendũ, cum Eduardo Britannorum Rege, qui bellum Galliaẽ illaturus ex Britannia ingēti classe cũ exercitu quã maximo mare traiecerat: is nãq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionũ Duci suppetias ferret, atq; deinde, vt ipse per se auitas maiorũq; suorum antiquas inimicitias persequeretur, transiegit vero in hunc modũ, vt inductiæ in septẽnium proximũ cõstituerentur. Gallus Britanno centum coronatorũ aurcorũ millia statim daret, atq; deinceps quotannis quin quagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus, sic enim a Gallis appellatur, quẽ Hispani Principẽ Regis regniq; heredẽ vocant, Briannorũ Regis filiam duceret vxorem. Liber itaq; in p̃sentiarum Gallus ab Osonẽ Aquitaniz oppido in Barduliã Hispaniæ regionẽ bellũ infert. Ioannes Villos Taurũ Lusitano tradidit, qui arcẽ expugnauit, quat pro Roderico Villos fratre suo Quẽstore maximo Hispaniẽ stabat, eidem Ioãni credit. Ioannem deinde Porriũ, qui Zamoranæ ciuitatis per partẽ populi facile Princeps erat, pollicitationibus allicit, vt urbem sibi tradat: generumq; suum ⁊ Hispaniæ Metatum, qui vrbis arcem praesidio tenebat, secũ inducat, vt suã factionẽ sequatur. Magnã pecuniarum vim illico se daturũ promittit: atq; deinde post rem peractã agri Zamorani ad certum incolarũ numerũ vicis & Castellis se illos donatorũ. Quod cum Rex Ferdinãdus p̃sensisset, mittit ad illos nunciũ, rogãs, vt in fide p̃maneãt, neq; ius iurandũ, quo se sibi Regiẽq; cõforti obstrinxerant, cũ magna ipsorũ infamia violarẽt, fideiq; suę ingentia p̃æmia illos relatuos pollicetur. Quod si ad tenendã vrbẽ grãdiori p̃sidio erat opus, se missurum cohortes, q̃ illis viderẽtur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis p̃sidij in ciuitibus esse, dolere vero se per fidiẽ insimulari, nõ se ijs maioribus ortũ, qui talia facerẽt. Nihilominus tamẽ de proditiõis cõditionibus cũ Lusitano agit, atq; accepto p̃cio urbem illi prodit, secũq; in eandẽ proditiõnẽ Metatum arcis p̃sidem trahit. Lusitani vexilla cũ suis vulturibus attollunt, Regemq; Hispaniæ cũ vxore identidẽ inclamitant. Vrbe Rex potius arcem eidem Metato credidit, pontis vero praesidium Francisco Valdeio Ioãnis Porrij ex sorore nepoti committit, atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam cõiugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recensent, euocantq; omnes, quos ante monuerãt, vt essent in procinctu, & parati ad bellũ futurũ, & qui e quo merebãt, suas immunitates ex antiquo Hispaniarũ more promittit, & alios quoq; propositis premijs & honoribus puocat. Conuenerũt præterea oēs ex oibus oppidis, ciuitatibus, & municipijs totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, præterquã illi, quibus alterius factionis Duces negotium faceiebãt. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mẽdoza Cardinalis Hispaniarum cũ illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atq; ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonus Enriqus Archihalassus Hispaniæ, Gaspar Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriqus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Verafcus Hispaniarum Comestabilis, idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Behucntanus Comes, Petrus Manriqus Triuinus Comes,

Petrus Oforius Asturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinaru m Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Manriqus Castanci Comes, Gabriel Manriqus frater eius Oforinus Comes. Alij quoq; summates & infimates Præfules, atq; ordinis equeſtris mediocriſq; conditionis & opibus cenſiti viri ſuperioribus acceſſerunt. Dux a Methymna Aſindica cum ſibi affectis Hiſpalenſibus, & Aegabrenſis Comes nõ venerũt, ſed neq; fuerũt vocati, ppter ea quod alteri cũ Marchione Gaditano, q Aſindũ opprimebat, alteri cũ Alphõſo Aquilario q per fauorẽ populi oibus omniũ ordinũ ciuib; imperitabat, erat diſſidiũ. Qui proculdubiõ diuerſarũ partiũ habebãtur, neq; dubitabant, quin Marchionẽ Villenatẽ, atq; totam factionẽ illã ſequerẽtur, cum præſertim duæ illius ſorõres vtriq; eſſent nuptæ. Beltranus a Cueua dubius erat virã in partẽ traheretur. Hinc amor in ſuppoſitionẽ illã, quẽ vulgo parabatur eſſe illius filia, quod neq; ipſe inſiciabatur; hinc timor, quod in hui' belli diſcrimine victoria in Regẽ & Reginã videretur. Hi omnes, quos enumerauimus, Valladoliți cõgregatis acceſſerunt, quos a Toledo Regina exciuerat, atq; obiter quos a Segouia & ab Abila locis finitimis coegerat, cũq; exercitũ cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere luſtrari militũ numerũ, cenſiq; ſunt cataphractorũ equitũ quattuor millia, leuis armaturæ octo millia, peditũ vero ex Callaicis Aſturbus & Bardulis Citracq; mõtanis ad triginta millia. Tot tantiq; copijs Rex auctus diſtribuit exercitũ in quinq; & triginta cohortes, motiq; ſignis ad Dorij dextrã ſecũdo flumine Taurum petit, vbi eo tẽpore Luſitanus erat. Qui, cernens hoſtem & militũ numero atq; robore & populorũ fauore lõge ſuperiorẽ, continuit ſe intra muros vrbiſq; munitiones, ceſſitq; tẽpori, non auſus credere ſe campo Martiq; cõmuni. Hiſpanus ad quinq; horas in prociñctu armorũ ordinatq; cohortibus in medio cãpo ſtetit, expectans an Luſitanus quicq; auderet, velletq; fortunã belli experiri.

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS RERVM HISPANARVM AC HISPANIENSIVM
Hiſtorici Decadis Primæ Liber Quartus.

De nuntijs hinc inde miſſis, ac prouocationibus vtro citroq; ad pugnam factis, deq; penuria, quam exercitus noſter eſt paſſus.

CAPVT PRIMVM.

FERNANDVS VBI SE FRVSTRA IN ARMIS eſſe, neq; ab hoſte copiam pugnandi fieri vider, Gomezũ Manricum ad Luſitanum mittit, qui hæc illi nunciaret, Meminiſſe eum debere, Rodericum Soſiam domeſticum ſuum nuper a ſe miſſum, poſtulatũ, vti Fernandus atq; Iſabella eius vxor ex ijs regnis, quæ ad Ioannam eius neptim, quam vxorem ſibi deſponderat, attingere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideq; reſpondiſſe, mirari ſe, quod tantus Princeps, tot egregijs artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamq; iniuſtam petere vellet. Rogari etiam ſe, ne tantam ſeditionem egẽdum, incendiõrum, non ſolũ in Caſtellę Legion, ſq; regnis, ſed in ipſa etiam Luſitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iurifq; partes amplexus ab eo incepto, quod nulla ratione tuſari poterat, deſiſſeret. Quod eum minime ſcere voluiſſe, quin exercitu inſecto eorum inuaſiſſe regna, Regioq; titulo abuz

DECADIS PRIMAE.

sum esse. Proinde Fernandum hęc in summa dicere, se instructis copijs ad oppidum suū Taurum eo animo opperiri, vt lacerenti quouis modo responde ret. Petere se, vt ex tribus vnum, quod malit, Alphonfus eligat. Primum, vt ex ea parte regni, quam vi occupasset, regio etiā nomine, quod perperam sibi arrogasset, abnegato, quam primum egredia-
 tur. Si quod autem ius sponsa eius sibi esse contenderet, caula coram Summo Pontifice ageretur, quod is decreuisset, id vtrique parti ratum fore. Deinde, vt quoniam Alphon-
 fus collatis signis cum Fernando se dimicare velle professus esset, ne cunctaretur in pugna descendere, nullam per eum moram fieri. Quod si neutrum placeret, quoniam opibus & copijs impar esset, ne tot homines innoxij duorum causa prelijs & cedibus confice-
 rentur, singulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum dei ope, quam iniuste Alphonfus id negocium aggressus esset, eo duello planum fore. Ad hæc Lusita-
 nus per Alphonsum Ferreram respondit. Sibi ius esse Castellę, Legionisque regna repe-
 tendi, vt pote sponso Ioannę Reginaę, quam Enriqui Regis filium hæredem esse consta-
 bat. Cuique etiā tres regni ordines publico consensu simul & iurciurando patris re-
 gnum tradiderant. Quare postulare se iterum, vt Fernandus cū vxore sua Regina Sic-
 liae a Castella, quam occupatam habebat, primum discederet, deinde placere sibi, vt cor-
 ram Pontifice maximo ius suum vterque persequeretur. Nam quod ad pugnam, ad
 quam Fernandus prouocat, attinet, se regni sui proceres vna cum copijs quas diuisis in
 locis diuisas haberet, quam primum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem descendat.
 Quod vero de singulari certamine Fernandus proposuisset, se id pro statu & commu-
 ni salute omnium non detractare, modo inter ipsos prius conueniat, qua ratione, & lo-
 ci, & pugnae inter vrumq; conferendę periculum præstari possit, ne victor suo frustre-
 tur præmio, alter enim frustra alterutrum victurum esse. Cuius rei firmitudinem alio
 modo obtineri non posse, nisi ab vtroque Rege Isabella simul & Ioanna, pro quibus am-
 bo Reges in contentione de iure regni venissent, obliides darentur. Quæ vbi Fernan-
 do nunciata sunt, videri sibi respondit, Alphonsum verbis præsto non esset, qui licet dirime-
 ret, neque sibi honestiores validioresque causas desore, quod Enriqus Rex cum regni
 sui proceribus, approbante etiā rem summi Pontificis Legato, Isabellam Principem he-
 redem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium con-
 sensum iurciurando vallatum. Ad hæc Enriquum ipsum, paulo ante quam e vita dece-
 deret, Conuentum Segouiaę agere decreuisse. Vbi cōuocatis totius regni magnatibus &
 ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellę confirmaretur. Eiusq; de-
 crei autores fuisse, cum proceres multos Castellę Primates, virosque alios religione, cō-
 filio, litterisq; præstantes, Tum Marchionem Villenatem, qui nunc pro Lusitano sta-
 ret. Conscium etiā sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quam nul-
 lo iure ad regni petitionem Ioannā niteretur. Iam vero, quo liberius inter eos singulare cer-
 tamen fieri, & victor victoriā facilius frui possit, quando per alios Reges aut nationes se-
 curitas ea præstari nequirit, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oport-
 tere. Vt duos pro se Castellanos Alphonfus, duos item Fernandus Lusitanos eligant,
 notæ probitatis & fidei viros, qui solemnibus sacramentis astricti, pari equitum nume-
 ro ab insidijs & violentiā campum certaminis tutum liberumq; reddant, vt in tali re fie-
 ri solet. Paratum esse se intra triduum, quod sua intersit, exhibere. Indecorum enim esse
 tantis Principibus, negocium id in longius tempus differri. Quod autem de obsidi-
 bus Alphonfus peteret, indignum nimis esse, Ioannam cum Isabella conferri, longe ma-

ximum inter vtramque esse discrimen, quod cum omnibus, tum Alphonso ipsi ignotum esse non poterat. Daturum se tamen Principem filiam obsidem, & alia insuper quæ ad præstandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Isabella obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiam si ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo sæpe ab utroque missis remisissique nuncijs, vbi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanum querere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat. Triduoque ibi stativa habita sunt. Quo tempore tanta commentus inopia in castris fuit, vt ad decem denarios in eas mensuras annonæ peruenerit, quæ pridæ duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res indies magis ingrauescebat. Nullum enim frumentum aliunde in castra supportari poterat. Ex ijs namque oppidis & castellis, quibus circa Taurum Lusitanus præsidia imposuerat, eorum præfecti cum magna armatorum manu egressi, frumentatum euntes prælio lecessere, prædas vndique agere, importata omnia intercepte, denique itineribus interclusis nostros frumento facile prohibere. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare coepit. Non erat enim, Lusitanum copia rerum omnium abundare, sibi non commentum modo, sed pecuniam etiam deesse, vnde militibus stipendia persolueret, aliquid ad usum belli necessarium compararet. Præterea hostem obsidione premi non posse. Nam neque Durium vado transiri poterat, & ultra eum magna vi militum opus erat, quæ egressibus oppido Lusitanis obsisteret, quorum magna manus cum Rege incenibus continebatur. Nullasque denique ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum inde fieret, castra moueri. Hoc autem cum militibus ijs cognitum esset, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum quod cum tantis copiis Rex coegisset, quibus facile bellum patratum iri omnibus persuasum esset, ita discederet, quin aliquid memoratu dignum egisset, neque enim eam posthæc tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquosque Duces transferre, quod ea Regi consulerent, quæ non ex dignitate ipsius, sed ex usu atque dignitate sua essent. Qui non contenti seditionibus bellisque pristinis, nunc denuo protrahendi belli causas quærent, vt interim ab utroque Rege firuorem & præmia emererentur, suisque priuatis commodis consulerent, & potestatem Regiam imminuerent. Postremo aliquot eorum Regem ipsum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitam non seruarent, quod aperte illi imponerent, quod suæ ipsorum utilitatis potiusquàm dignitatis Regi rationem haberent. Sibi ipsi Rex prouideret, se ad omnia, quæ aggredi vellet, patrandæ paratos esse, Regem suum non delecturos, quoad bellum conficeretur. Quæ cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris iri coepit. His indigne ferentibus, quod a vulgo militum falsoque accusarentur, dum ex commo-
modo Regis atque e republica cuncta prouiderent, illis in suspitione sua atque accusatione perseverantibus. Denique Rex, vt qui vtrorumque fidem integram esse sciret, magnatum, qui vrgenti necessitati & damnis imminenti-
bus occurrerent, militum, qui magna erga Regem suum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos nunc illos seorsum allocutus, magnates apud milites defendere, commentum, rerumque aliarum inopiam excusare, belli denique difficultatem ostendere. Ad hæc militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorandum ratus, castra confestim mouere iussit.

Rex & Regina ex Segouienſi arce ararium accipiunt, ex eccleſijs argenti dimidium. Villena & Requena capiuntur.

CAPVT. II.

Onclarmatis vasis caſtriſq; deſertis, Hiſpanus Medhymnã, atq; ex Turdeſellis Regina eodem tendit, ceptumque eſt conſultari de conquirendis pecunijs, vnde cūq; honeſte poſſent, neque enim erat vnde militibus ſtipendia ſolucrentur. Nam in ſuperiori militia iam exhaustum erat ignotū illud argenti pondus & auri, quod Enriqus Rex in Segouienſi arce depoſuerat, quodque Andreas Caprarius arcis Preſes idemq; eiusdem Regis villicus Luſitano poſtulanti denegauit, Regique ac Reginae vltro tradidit. Quo factō magnam ab illis gratiam inijt, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præſidio atque alijs compluribus beneficijs donatus eſt. Cumque ex ſuperioribus bellis & ex præſenti rerum omnium perturbatione ciuitates & populi eſſent extenuati, non ſunt auſi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque a ſe in aduerſarium transferret. Plæriſque omnibus viſum eſt, argentum, quod erat in eccleſijs diuino cultui dedicatum, in præſentes vſus debere mutuo accipi, idque non eſſe nouum, ſed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri viſatū. Vt pecuniæ & templorum vaſa, quæ ornamenti cauſa fuerant donata, in huiusmodi neceſſitates conuerterentur, quando & in ipſam ædium ſacrarum vtilitatem erogatio illa eſſet ceſſura, neque minus emolumenti prouenturum eſſe eccleſijs & monaſterijs, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate, quam bene iuuante Deo ſperabant omnes, quam ipſæ ciuitates & populi ex pace, quæ victoriam ſequeretur. Quid quod negotio conſectio ſupererat tempus, in quo poſſent ablata multiplicato ſcenore reſtitui. Quod ſenatusconſultum cum ad Regem Reginaque delatum eſſet, principio auerſati ſunt, atque a tali ſacrilegio abſtinendum eſſe cenſuerunt. Sed cum illos præſens neceſſitas vrgeret, neque inſtans periculum remedij moram pateretur, conſecti ſunt ad proverbium illud, quod eſt frequens in ore Hiſpanorum. In extrema neceſſitate res Deo etiam dicatas non eſſe neſis ex ſacrario tollere. Conſtitutumque eſt, vt argenti dimidium tolleretur ex vasis, quæ diuino cultui minus eſſent neceſſaris. Caucum eſt præterea eccleſijs, vt ex tricies centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, ſolutio fieret. Quod eccleſiarum Præſules atque omnis clerus habita ratione temporum & Regiæ neceſſitatis non grauate fieri paſſi ſunt. Primoribusq; monaſteriorum diui Hieronymi in ſua cuique prouincia ea cura demandata eſt, vt ſine vlla fraude argentum illud, aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes, qui ſe Diui Iacobi militiae Magiſtrum dici volebat, & Aegabrenſis Comes iuſſu Regis & Reginae Magiſtrum a Calatraua & Vrenatium Comitum fratrem eius, & vtriuſq; patruem Villenatum Marchionem bello laceſcebant. Atque imprimis ciuitatem Regiam, quæ grandi præſidio violenter a Magiſtro tenebatur, in libertatem aſſerunt, in obſequiumque Regis & Reginae reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos, agros & caſtella, quæ ditioſius Magiſtri erant, bello vaſtant, aut a tributarijs veſtigalia exigunt. Quod negotium impedimento fuit, ne a Magiſtro in auxilium belli Luſitano auxilia mitterentur, cum neque ipſe ad Magiſtratus ſui tuenda loca ſatis præſidij haberet. Comes deinde Aegabrenſis ex certis cauſis in Beticam ſuam ſe recepit, in Comitum Pa-

rietinum omnem rei gerendae curam reijciens. Ille vero ex ciuitate regia Vclesium se recipit, vt inde Marchionatus incolae infestaret, aut tributa exigeret. Sed incolae, quod Lusitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebant. Villenates oppidani eum cernerent finitimis in locis Regium Praefectum, qui sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcem obsidione cingunt. Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis spoliatos oppido fugant. Ex Tarraconensi prouincia venire auxilio copiae, quae obsessos adeo coarctarunt, vt paucis diebus seipsos, arcemque victori dederint. Villenatum exemplum caeteri Marchionatus incolae secuti, partim sponte sua, partim formidine in imperium se regium transtulerunt, sed omnes Rex & Regina in turelam suam reposuere ea lege, ne vnquam a corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Praefectus, quam Marchionis nomine praesidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, praeruerit & ipse illorum conatus, arcemque Regi & Reginae tradidit. His difficultatibus Marchio in angustiis positus, nesciebat, quo se potissimum conuerteret. Angrebant praeterea illum reliquarum arcium suarum Praesides, vt mitteret pecunias, commeatus & subsidia, quibus possent munitiones fidei suae commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per caetera municipia, castella arcesque suas dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magister a Calatraua eius que frater Vrenatum Comes, & Dux Areuacorum aliique eiusdem sectae fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxilia promissa transmittere.

Agitur de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet, Regina Legionis Germanicae turres,
Caput. III.

TQVI Lusitanus videns se ab ijs destitutum, quorum pollicitationibus moliri res nouas coeperat, simul etiam regni sui penetrabilia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriae tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinque mille illos cataphractos equites, quos se missuros ad commune bellum administrandum polliciti sunt,

incusans etiam illos, quod non ante miserint, cum saepe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondent, se habere in armis promissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad tuendas vrbes, oppida, castella & arces, quae pro illo stabant. Se quoque ipsos multis periculis obnoxios, rerumque suarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad regni fastigium euehant. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto litteras ad Lusitanum mittit, consulens, an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus conditionibus ea de re vellet agi. Ad quae Lusitanus, cum cerneret se desertum ab ijs, quibus maxime fidebat, respondet sibi placere concordiam, seque in Lusitania sua rediturum, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamora vrbiu, quas obtinebat, & Callaici regni, quae omnia Lusitaniae suae annexerent. Petebat insuper magnam pecuniarum vim, quas dicebat se in militum stipendia reliquosque expeditionis illius apparatus distribuisse. Ad haec Lusitani postulata per eundem Cardinalem magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubia etiamnum fortuna belli pederent. Se tamen non permissuram, vt vel minimus vicus ex regno a maioribus suis accepto immineretur, cum e diuerso nihil magis animo sedeat, quam quemadmodum imperij fines propagare.

possit. Passuram tamen, ut pro redimenda Hispani orbis tranquillitate dependeretur, ita tantum auri, quantum bonis viris vtriusque partis aestimatoribus videretur. Sed cum ea de re vtroque citroque per honestos viros ageretur, nec satis inter partes conveniret, nisi eius a ciuitate Burgeni est allatus, qui diceret: Ioannem a stunica, qui pro Aretuacorum Duce patris sui arcem praesidio tenebat, militum auxilio ad id misso eruptiones in urbem crebras duas noctuque facere, ciues trucidare, praedas in arcem conuhere, iamque demolitum ex armorum vicoad tercentum domos, quae fuerant arcis munitionibus proximae, necque posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimum sibi mittatur auxilium. Lodouicum praeterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lulitanam sectabatur, excursiones longe lateque per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hunc nunciu Principes grauiter commoti, curam animi quam acerrimam intendunt, ut ciuitati bene de se merita, & quae totius regni caput esset, semperque habita fuisset, auxiliares copias quam primum mitterent, quas Rex cum gradiori exercitu mox sequeretur, qui arce obsidione cingeret. Subsidiariisque militibus dati Duces Alphonfus Arellianus. Comes Aquilarius, Petrus Manriqueus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacercensis. Qui cum primum in urbem uenerunt, stationes quam maxime possunt arce admovent, atque adiculae diuae genitricis proximae, quam vallo, fossa, ballistis, tormentis, machinisque munitant, unde facilius erumpere, comodiussque ciuibus de trimenta inferri possent. Ex arce praeterea per musculos egressi agros populabantur, frumentatores, lignatoresque interscribunt. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, comuocato pediatu ex Asturibus, Cantabris, Vasconibus, finitimisque populis, cum equitat, uquem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoque eodem Alphonfus a Villa formosa Dux ipsius Regis frater nothus. Venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intimi extimaeque urbis parte muniri stationes, valloque ac fossa duplici arce edecp illa sacra cingi, ne cui aditus aut reditus pateat. Interim Regina, quam Valladoliti manserat, a Germanica legione nunciu accipit: Alphonsum quendam cognomento Blancā secreto agere cum Lulitano de tradendis turribus, quas urbi superimpositas praesidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis praesidem acceriri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam e republica id esset. At ille cum tradedi mora faceret, praetextu sarcinularum exportandi, non antea permisit a se abire, quam imperata exequeretur, Xanthoque a Castella munitionem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolitum rediit. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasque machinas, quibus arcem oppugnaret, & quia aedes illa sacra videbatur oppugnata facilius, simul etiam quod ea capta obsidio angustius praemeretur, iubet intendi machinas, atque quantum fieri potest ecclesiae admoueri. Inuadunt aedis munimenta omni genere missilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur, propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenentes deturbant, oppugnatur, propugnaturque vehementer, utrobique cadentium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex, cum videret suorum caedem, quamquam multo maiora damna inferebant obsessis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaque ab oppugnatione desistere, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis: praecclarum, inquit, facinus hodie gestum est a vobis milites fortissimi, quod hostibus intra munitionum septa circumuallatis maiorem cladem intulistis, quam vos acceperitis. Sed hoc vos consolari potestis, quod illi contra patriam impia arma sumpserunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauissimae poenae, vos pietatis vestrae debita

præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosq; oppugnationi castrinæ parate, quam non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit precipites. Erant in ædificiis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars caesa, maior vulnerata, reliqua exantlantibus laboribus defessa erat. Deerant præterea illis non solum fouendis vulneribus medicamenta, sed etiam victui necessaria. Itaque timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, ceperunt de facienda deditioe cogitare. Erat munitionis Præfectus Iohannes quidam Sarmentus Burgensis Episcopi frater. Is pacis scitur cum Rege suisque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod Rex victoriæ diffideret, sed quod natura erat clementissimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

Lusitanus parat se ad solvendam Burgensis arcis obsidionem, & Centufontani Comitit cum Lusitanis pugna tumultuaria.

Caput. IIII.

EDIS munitione obienta promouentur arcis stationes, obsessi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fiducia, illis propugnandi desperatio. Est in medio arcis impluuium, profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hunc Rex imperat a sex partibus agere cuniculos. Quos cum hostes præfensiceret ceperunt & ipsi transuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorum, qui obidebantur, eo deterior condicio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fauebat auxiliij spes, quod a Lusitano expectabant, idq; cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Arcuacorum Ducem, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versarentur, futurumque, vt non possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Arcuacorum Dux in ciuitate illa complures clientellas, tum per se ipsum partas, tum a maioribus veluti hæreditario quodam iure susceptas, ex eo tempore, quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non solum honorifica, sed etiam firmissimum sui patrimonij fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaq; cum accepisset, præfidearios suos in tanta rerum omnium angustia versari, dat eisdem Iohanni Sarmento litteras cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus, quæ apud Burgos gererentur, certiorē. Quodq; si castellum illud, a quo, tanquam a capite, Hispaniæ regnum Castella est cognominata, in hostium potestate deueniret, se non modo facturum grandem patrimonij sui incerturam, sed neq; ipsum quidem facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur. Cū præsertim viri usq; partis fautores, & qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos coniecerint, spectantes, quem fortuna rerum sequatur euentum, haud dubium, inclinatuos omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat, obestabaturq; vt obsessis quâprimū ferret suppetias, nisi mallet hostibus cū regni possessioe victoriâ tradere. Stimulatus eo nūcio Lusitanus, reputis secū vera esse omnia, quæ ab Arcuacorum Duce dicerentur, tamen si habebat copias iminutas ex eo nūero, quæ a principio belli ex Lusitania secū adduxerat, q; pars suorum desiderio ex longa mora in patriâ redierat,

pars ex caeli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuarijs quibusdã pugnis profligata, statuit tamen quantum posset exercitum contrahere, openque obsessis ferre, antequam de faciendã deditiõne cogitarent. Tauroque profectus Areuacum se cū praesenti exercitu consulit. Cui se Archiepiscopus Toletanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducentes, eidemque non modo auxiliaries manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnituros alium Hispanorũ Regẽ attestati sunt. Erat illa tẽpestate Regina Valladoliti, quã facta certior de aduentu hostis Areuacum mittit praefectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutterium Cardenium quaestorem suum maximum Methymnam ad campum, Iohannem Syluium Comitem Centifontanum Vlnetum, qui non paterentur Lusitanos libere per agros viscosque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non desinit, restaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani continebant, in condẽso quodam spineto insidias collocat, mittit excursores, qui agros populentur. Quosingentẽ prae se agentes praedam Lusitani facta ex oppido eruptione e vestigio insequuntur, quoad uentum est insidias. Vnde Comes prodicens iubetigna inferri, antequam subsidio aueretur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum sententia fuit anceps, erant enim qui dicerent cedendum esse temporis, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete pedum equitum equorumque recens alacritas, a tergo subsidia in horas succedentia. Nostris vero militum paucitas, ex noctis hesternae laboribus corporum lassitudo, auxiliõrum praeterea nulla spes. Quare canendum esse receptui censebant, antequam hostes ab exploratoribus cognosceret, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alij dicebant turpem esse fugam, neque committendum, vt Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando teritur, iam ultimis nostrorum excursõribus primi Lusitanorum instabant, neque poterant pauci multorum impetum sustinere. Missi qui ferrent opem laborantibus, crescent virinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari ceptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos, partim vulneratos, partim ex multo labore defessos in proximam se verrucam recipit, collectisque ex pugnis reliquis Vlnetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti cum erepta ex hostibus praeda spoliisque Areuacum rediere.

Regina Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiãque residet, Comes Beneuentanus Baltanalsj capitur.

Caput. V.

VSITANVS interim non cessat partium suarum fautores, vt ad praescriptum diem sibi adsint, conuocare, & quam maximis copijs ferre opem obsessis festinent, hortatur. Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitis Vrenatis oppidum, proficiscitur: vt illic auxiliaries copias expectaret. At Regina eius rei facta certior Pallantiã ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Architalassus, Comesque Beneuentanus, & alij complures Hispanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui capient hostis consilia, vt quum primum iter arripuerit, faciant se certiores, vt illum a tergo inse-

queretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simul etiam, ut hostibus comatus intercluderet, disponit praesidia in locis Pinne Fidei finitimis, inter quos erat Baltanasiurum oppidulum neque arte neque natura satis munitum, sed muro semirusso fossaque non bene cruderala. Hoc sibi Comes Beneuentanus praesidio suorum collo-cando deposcit, unde multa incommoda hostibus inferre posset. Stationes in locis iniurię obnoxijis disponit, vigiles Circitoresque distribuit, ne adventu hostium repentinoprimatur, alioqui erat animo tam excelso, ut nihil a partis aduersae copijs omnibus formidaret. Socij vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, ut locum non multo negotio munitum desereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illum exmunitione tam propinqua deturbent, idque haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neque precibus neque exortationibus ullum reliquit locum, quin potius in incepto praestans excursores cotidie mittit, qui populentur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresque intercipient. Atqui Lusitanus videns se ab hostibus contemni, paucosque intra maceris parietesque potius quam muros se continentes commeatu sibi intercludere, decernit Castellum oppugnari, atque tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempesta, atque sub lucem per ruinosas murorum partes Castellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant formacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina caeli deiecerant, magnaque ex parte per intervalla nudauerant incolis. Bos aditus Lusitani inuadunt. Stationarij milites vigiliam Circitorumque clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, sed ab hostibus non tam muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemque nomine proprio cum honoris praefatione appellans stationes circuit, laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiendi, illinc desperatio, si hostis admittatur, utrorumque animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur utrobique strages maxima, vis vi repellitur. Atque ita partim instando, partim cedendo, pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerant intra munitiones recepti, bisque sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem difractam irrumpunt Lusitani, obstantes impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angiportum quandam occupat, ubi fortiter pugnas vulnecatur, capiturque. Lusitanus ea victoria spoliisque superbus cum Comite alisque principibus viris quasi in pompa triumphi praemissis Pinnam Fidelem rediit. Eam calamitatem Rex & Regina magis quam pro materia agere tulerunt. Nam praeter id, quod Pimentelorum familia est in Hispania facile princeps, Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritissimus, talem amicum tamque obsequentem suae partis socium amisisse, non poterant non dolere. His duabus cladibus per praefectos acceptis, Regina se cum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam, quod rumor inter crebre secebat, illum habere iter ad Burgensis arcis obsidionem soluendam, contrahit praesidia, quae per locos hosti finitimos disposuerat: ut cum primum ille castra moueret, ipsa e vestigio consequeretur, copiasque suas cum mariti Regis exercito iungeret, aut ex communi consilio alter a fronte, alter a tergo hostem anceps pugna distringerent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgere, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilantiam, alterius in obsidione praemenda, alterius in auxiliarijs copijs vndique contrahendis, seque duobus exercitijs futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum: simul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hostes deiecere, diuertit ab

instituto itinere, vt Zamoram Taurumq; validiori praesidio firmaret, putans illas duas vrbes esse regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Lusitanie suae confines, eoq; consilio Areuacum redijt. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorum familia Bencuentani Comitis soror patruelis, quae illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationem sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cum socijs, qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide, quam victi victoribus dederant, soluerentur, ea conditione vt partis aduersae arma non iuuarent. Dantur obsides Comitis filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur. Maiorica, Portellum Villa alba, quae Lusitanus firmissimo praesidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tametsi magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanum transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremq; se exhibuit.

Marchio amissa Ocania, quam praesidio tenebat, Lusitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat,
Caput. VI.

A NNO insequenti, qui fuit a salute Christiana sextus & septuagesimus supra millesimum quadragintimum, in ipso statim anni exordio Ocanienses, quibus Marchio grauissimum imposuerat praesidium, ceperunt agere cum Centifontano Comite cumq; Ioanne Ripario, qui eo tempore Toleti commorabatur, de tradendo per illos municipio Regi & Reginae, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atq; imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos a Marchione reuocant, vnoque omnium consensu praedictarios milites oppido pellunt. Accurrunt etiam templo Centifontano Comite subsidia, quae sequitur cum Toletanis cohortibus Ioannes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorum Magistro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, simul etiam videns opes maximas & patrimonium, quod a patre acceperat amplissimum indies minui, comentum a Lusitano petit, & quam maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione, quam ex nuncio acceperat. Urgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui Jacobi militiae Magister, nitebaturque paucis oppidulis, quae supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat litteras ad Lusitanum, commemorans quanto studio & fide sit illius signa secutus, quodque sibi pollicitus fuerit eo tempore, quo illi uxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturum, nec passurum, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam si seiret omnes vires suas fortunae belli opponere, addebat insuper, quod noluerit sequi partis aduersae duces, quamquam magnis conditionibus inuitaretur. Nunc vero eo se calamitatis deuenisse, vt parum abie, quin non omne patrimonium a suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius Regis, ad quem pertinebat, suarum partium studiosos tueri, atque seruare incolumes. Itaque orabat, obtestabaturque Regem, vt cum exercitu copijsque omnibus quamprimum Taurinos montes traeseret, conferretque se Madritum, quod oppidum cum arce ipse praesidio teneret, futurum namque, vt inde commodius assequeretur, quod concupiebat. Erant namque in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atque Magister a Calatrava,

qui es

qui essent in totâ prope Carpetania facile principes, suas quoq; vires non esse adeo exhaustas, vt ex corde, quam esset hostibus illaturus non sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet considere, fore vt Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Tolitani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæq; proximæ vrbes, municipia, & castella se illius fidei, maiestatiq; dedant. Esse præterea in Bætica Marchionem Gaditanum, qui Alindum armis, & equis, oppidum perquam nobile, firmissimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarem, qui Cordubam, qua nulla est in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnum e suis municipijs possideret, vtrumq; duarum fororum viros vtrumque rei militaris peritissimum. Esse alios complures, qui cum primum audierint ipsum cum præpotenti exercitu in Carpetania consedisse, declaraturi essent animi sui sensum, quem ante hac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis, vltimæq; necessitati non opitularctur, neminem esse tam perditum, tamq; consilij inopem, qui vellet sequi ducem, cuius animum suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes querelasq; Marchioni ad proceres, senatumq; suum refert, illorumq; sententiam exquirat. Omnibus visum nullo modo illi montes esse traiciendum. Afferbant, quæ rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem esset, atq; illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarum Rex, qui possideret ceterioribus Hispaniæ oppida Valadolito & Methymnæ adiacentia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ, & ciuium frequentia munitissimas, atq; Lusitaniæ suæ finitimas Taurum, Zamoramq; quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde transferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non discessionem, sed fugam, cum esset hostis in conspectu, iam iamq; decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaq; Marchioni, vt consulcret interim rebus suis, qua ratione melius posset: se daturum operam pollicetur, vt cum primum per temporis occasionem posset, omnia damna resarciantur, amissa restituantur, sequentium amplissimis beneficijs cumulaturum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cepit animo fluctuare, occasionemq; modo honeste possit, ad Regem Reginamq; desiscendi quaerit, modo sibi amissa, ex quo Lusitanum sequi cepit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodehenda hostibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationem patefecit, quattuorq; ex primoribus oppidanis deprehensis non est ausus in illos iure suo vt, metuens ne per tumultum populus concitaretur. Regina quoq; videns hostem a mittendis ad Burgensem arcem auxiliarijs copijs destituisse, & ipsa Valadolitum redijt, præsidiaq; quæ maxime potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicosq; Lusitani vagarentur. Neq; cessat interim blandicijs, donis, pollicitationibus, precibusq; aduersæ partis sectatores pellicere.

Zamoram Pontis, atq; vrbis præter arcem Ferdinando facta deditio.

Caput, VII.

LRAT Zamoram, Pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi Regi atq; Regine familiaris, & a quibus honoribus amplissimis, atq; muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit Regina, vt sibi Pontis munitionem tradat, aditusq; in vrbem patefaciat. Non abnuuit ille conditionem.

Cum Petro Mazarieco, quem ipse Pontis præfecturæ substituerat,

F

de re commentatur, qui cum esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impedit, ut Regine per omnia obsequatur. Constitutum est, ut Rex ab obsidione Burgensium discesseret, sine quo tantam rem non posse peragi existimabatur. Neque enim sola modo Pontis munitione, sed & tota ciuitas cum Lusitanorum principe, vna opera videbatur tradi. Huius consilij per pauci fuere conscij. Rex eius negotij factus certior, simulasse minus recte valere, & quo validitudine suam commodius curare posset, velle se intra cubiculum ad paucos dies continere. Obsidionis curam fratri Notho reliquitque primoribus, qui cum eo tunc erant comunicata re commendat. Ipse cum duobus tantum ex familiarissimis, de media nocte Valladolidum arripit iter. Nec latere potuit Lusitanum ea res, siue quispiam secretum prodidit, siue quod audiebat exercitus ab hostibus conuocari, siue quod multis suspicionibus, non nimium fidebat iam Francisco illi Valdesio. Quem iubet Rex ad se accersari. Respondet sui, abesse nescio quo. Statuit ea nocte siue dolo siue viribus Pontis munitione potiri. Mittit Joannem Porrium, qui erat Valdesij propinquus, atque omnium consiliorum socius, qui diceret Petro Mazarieco, qui praesidio Pontem obtinebat aperiret Pontis aditus, simulans se ea nocte milites transflumen velle mittere, qui hostium fines popularentur, re autem vera, ut intra munitionem recepti, praesidem cum praesidio loco deturbaret. At praeses id quod erat suspicatus respondet, non esse illud tempus quo deberent armati intra arcem recipi, se tamen postridie sub lucem imperata facturum. Quod responsum tamen visum est Lusitano suspicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei prope diem declarandum. Interea praeses ex immani lapide ducit alterum murum a parte munitionis interiori, quae spectat urbem, nunciisque ad Ferdinandum Regem mittit, qui dicat conspirationem esse detectam, Lusitanosque esse in animi Pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre suppetias, nisi mallet cum Ponte spem omnem potiundae urbis amittere. Prima luce mittit Lusitanus Joannem illum Porrium cum equitibus centum cataphractis, qui iussa exequerentur. Qui cum ad Pontis primum accessissent caput, sagittis, selopetris, lapidibusque, pulsi fugatique sunt, inelamatumque est a praesidiariis, Ferdinandum, atque Elisabetham se agnoscere Hispaniarum principes, at praeterea neminem. Quae vox cum ad Lusitanum perlata esset, ira percitus omnes ad arma vocat, ipseque armatus adest, Pontemque omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim sui Regis pudore, partim formidine commoti, testudine adacta, munitionis portas incendio corripunt, putantesque nihil esse aliud quod aditus intercluderet, non sine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium sibi iam confectum existimarent, offendunt alterum murum a parte munitionis interiori.

Pugnatur utrinque vehementer, hi ut vallum quod obsistebat demolirentur, illi ut vallum cum vita propugnarent. Lusitanos tamen ab incepto arcebat fumus ex incendio, quod ipsi portas admouerant, quodque ex tanta ipsorum multitudine cum pauci pugnant, plures vulnerantur, nullum namque telum erat inane, cum edam uerso Pontani praeter laborem sudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hostibus acciperent. Durauit ea oppugnatio, a prima luce ad horam eius diei uespertinam, cum interim Lusitanus non suorum strage permotus, non quod tanto dispendio nihil proficisceretur, suos exhortari non cessat, quemque ex amicis nomine appellans, stimulosque admouens, increpans etiam segniores, quae res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum sic affectum: Archiepiscopus Tolanus hunc in modum alloquitur. Non est mihi ignotum clarissime Rex indignationem

istam in proditores illos esse iustissimam. Sed quid opus est tanta sanguinis effusione, ubi nihil proficitur? Quod si te in ultionem ira præcipitat, non minus commiseratio in tuos reuocare debet. Audui ego quendam ex numero illorum septem, quos Græcia iactat sapientes dicere solitum, victoriam non esse optandam, quæ sanguine constatura esset. Quid igitur ille diceret de pugna, quæ sine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel constantia potius, patientiaq; rebelles illi Pontis munitiones tueantur. An putas id futuros fuisse, aut te presente tale aliquid ausuros, nisi expectarent quam celerrime sibi auxilia missum iri? Noui ego hostium mores, neq; omisuros tantam sibi oblatam occasionem. Quod si a me princeps optime, sententiam exigis, censeo temporis cedendum, neque expectandum quoad hostes robore ac numero plures intra moenia recepti sint, neque arbitror cum illis esse pugnandum, per vrbes vias, per domos, perque religiosa Deorum templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus, iubet ab oppugnatione receptui canere, timensque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare. Comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa supellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem secutus est Portius ille Ioannes, veritus iram principum, quos iam pridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum euestigio Aluarus Mendozius, cum exercitu per alteram portam vrbes ingreditur. Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas, explorat, spoliat, comprehenditque, quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obsidione cingit, summisque viribus pugnat, illi contra, se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse Rex, cum Archithalasso, Duceq; Albano, alijsq; principibus, viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra moenia receptos, ceperunt ipsi priores de deditiois condicionibus agere, vt sospites cum rebus, quas possent comportare, secum dimitterentur. Quod Rex clementissimus haud difficulter indulgit, & quod natura mitissimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem, cui potissimum intendebat, ecclesia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad Regem suum conferunt. Quos vt confortaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cecepit, totum hoc regni potiundi negotium non constare, capiendis, amittendisq; arcibus, castellis, aut vrbes, sed vno negotio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturus. Mittitque continuo ad filium Lusitanorum principem designatum, literas cum mandatis, quibus imperat, vt omne Lusitaniæ robur, in vno exercitum contrahat, sibi que quam cum maximis possit copijs, cum primum euocaretur adsit. Rex vrbe positus, metati bona Ioannisque Portij aliorumque rebellium publicat. A parte quoq; vrbes extrema, vni decem munitissimas stationes disponit, firmissimisque præsijs instruxit. Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum, machinarumque genera conportari, & reliqua omnia parari, quæ obsidioni, oppugnationiq; futuræ vsui forent.

Burgen. Arcis obsessio continuatur, & quæ ab vtraque parte sunt exponitur.

F 4

V M hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnatio non cessat, sed neq; præsidiorum crebræ in obseffores urbemq; eruptiones, vnde crebri ab vtraq; parte milites cadebant. Sed cum viderent obseffi suorum numerum cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere, rem satis magnam se facere arbitrans, si fidei suæ arcem commissam tuerentur. Quæ res obseffores admonuit, stationes arcis ad iactum lapidis admouere. Ex qua vicinitate, orta est ab vtraq; parte colloquendi familiaritas, illis iactantibus se in dies Lusitani auxiliû expectare, idq; se pro comperto habere, Gallorû quoq; Regem aduentare cû ingentibus copijs, populaturûq; Vasconum Cantabrorumq; fines, tandè longa obsidione sessis opem laturum, quæ spes faciebat eos obstinatiores, inclamitabantq; diu noctuq; voce quadâ stentoria geminantes idensidem Alphonsi, atq; Lusitaniæ nomen. At nostri contra, o stulti dicebant, qui ab vsq; Lusitania expectetis auxiliû in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallorum leuitate spes vestras posueritis. Operiuri, atq; temeritatis vestræ poenam prope diè luituri, non putet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere hostes. Equis putaret Zamoranos Lusitania finitimos paucorum potentia oppressos, ad nos deciuissè, Burgensès uero Castellanos columen a suis principibus Castellanis ad Lusitanos deficere? Resipiscite miseri ciues, atq; ad vos tandè redite. Reuocate in mentè uestram vulnus, quod vobis cotidie obijcitur, sub Ioanne primo horum principû nostrorû pro auo acceptum, Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus esset, vsq; adeo Castellæ Castellanosq; nomen illis fuit odiosum, vt potius sint passi Magistrum Auilium, quâuis Nothum & ex professione fratrem religiosum, nihilq; ad illum regni administratione pertinente, in Lusitania regnare, quàm Regem Castellanos ipsi præsidere. Nunc vero vos cum habere possitis Regem Castellani, Castellanisq; Regibus procreatû, coniugaliq; fide cum vera indubitataq; Ioanni secundi Regis filia, legitimaq; hærede, potius sequimini generis inuili Regem, præsertim coniunctû matrimonio vxori ex turpi adulterio cõceptæ: Qui neq; vobis auxilio esse potest, neq; vestri laboribus quos ipsi non mine exantlastis, gratiam referte, qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxiliû properaret, nostrorum principum timore reuocatus Zamoram quasi ex limine ad sui regni latebras fugituras se recipit, atq; inde iterum pulsus Taurum hoc est ad latronum speluncam potentissimus iste Rex vester aufugit. Circumspicite demum o miseri ciues, & cernitis, bonam murorum partem tormentis machinisq; labefactum impendere, quæ si vos destituerit nudos, faciabitis, opinor, sanguine vestro inimicorum hostiumque oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinisque spectaculum perquam triste exhibebitis. Itaque dum licet, ad victorum potius clementiam misericordiamq; confugite. Mittissimi sunt, erroribus vestris ignoscent. Neq; vos solum vobis reiq; publica vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamenta vestra restituent, atq; etiã fortasse cumulabunt. His vobis obseffi visi sunt paululû acquiescere. Videbãt nãq; propemodum vera esse, quæ ab hostibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri pars maxima, ruinam minabatur, quodq; auxiliorum nulla spes certa esset, quodque commentus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse parendum, quam faciendam turpem deditiõnem. Alij non poterant adduci, vt putarent se auxilio ab Aruacorum duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitiõne quid esset illis faciendum. Plurimiq; tamen censebant non esse illis vltimam necessitatẽ expectan-

dam, cum victor daturus esset, quas vellet condiciones, non quas victi peterent. Dum tempus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente corruit, alterumq; patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fecerant, qui & ipse cum tormentis periuandi coepisset, alterius muri collapsi impeditabat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neq; muri possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidarij milites partim vulneribus, partim langore, partim lassitudine, atq; simul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, coepit assentiri illis, quorum sententiâ fuerat, agendum esse conditionibus, quibus se victori dederent. Conuocatoq; ad id Comestabili, cui Rex discedens fratriq; Notho summum belli commisserat, pacti sunt se tradituros arcem, si a Rege Reginaq; vitæ incolumitate atq; erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuētis Regina ex Valladolido accersitur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia condonat, illisq; bona restitui iubet. Compositisq; ciuitatis clarissimæ rebus, Valladolidum redit, atq; inde Tordesellas, vt esset hosti propior, ad incutiendū terrorem, captandumq; quid ille consilij caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tēpus venit eodem, Petrus Stunica Ducis Aruacorū filius primogenitus, qui dissidebat plurimum a viâ, cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginâq; fuerant non obscura, semperq; de illis bene sentiebat, honorificeq; loquebatur, quod ipsum princeps non latebat. Is cum primum facta est Reginam alloquendi copia, coepit exponere quanto studio ac diligentia, quanta obseruantia & pietate, regalibus iussis obtemperauerit, quodq; nihil vnquam reliquerit faciendum, quod putaret ad ipsius Reginae Regisq; statum pertinere, eaq; fiducia venire dixit, ut peteret patri veniam, ne filio plesteretur parentis culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissa, addebat quoq; id, quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ conscientiam, omnem rei domesticæ curam administrationis ad vxorem, quæ sibi esset no uerec, transfuisse. Ea quoq; Ioannem filium ab Alcantara Magistrum ordinis Cisterciensis faceret, omne fas, atq; nefas, omnia iura diuina simul, & humana miscuisse omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur dissipasse, omnemq; totius familiæ statum, qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe maximis periculis obiecisse. Nunc vero dicebat se venisse, missum a patre, qui illius nomine sua omnia poneret in ipsius Reginae potestate, vt omnibus rebus, quæ ad se, quæ ad patrem, quæq; ad noueram pertinerent, pro arbitrio suo vteretur. At Regina tamesi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamē habita ratione ipsius Petri, ad quæ spectabat familiæ illius hæreditaria successio, quodque pater senio confectus, omnem domus atque voluntatis suæ administrationem ad vxorem transfulerat, quæ cupiditate quadam omnibus parentibus ingenua filios extollendi viam illam inuasit, omnes venia condonauit, sibi quoque beneficio reddidit impostero obsequentissimos. Aruacum eo pacto recuperatum est, ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni filio cum insignibus, & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiâ, ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contulerat. Dictum est in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum illis antiquum sœdus, quod fuerat a multis annis inter Gallorum Hispanorūq; principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanūq; de regni successione disceptari, iniecit animum in Ruscinonis comitatū, quæ Ferdinandus a Ludouico petebat debere restitui. Repudia-

toq; priori foedere cum Lusitano foedus nouum percutit. Quos cum videret bello im-
 plicitos, ratus illud esse tempus rei bene gerende, bellumq; hostibus inferendi, compositis
 cum Britannorū Rege simulatibus, mittit Ocasionem armatorum quadraginta millia,
 qui Vasconum fines Hispaniæ contributos, ferro ignique vastarent. Imprimisq; ca-
 stellum & loci situ, & hominum structura munitissimū, fontem Rabiam nostro seculo
 indigenæ appellant, quod in ipso Hispaniæ citerioris Aquitanicæq; Galliæ collimitio-
 situm est, habens portum in secessu Britannici maris, atq; a latere flumen nomine Al-
 duidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, castellumq; præterfluens, in ipsum por-
 tum influit. Itaq; Galli trajecto flumine, quod per æstus reciprocaionem non erat
 difficile, vicos populantur, castellaq; finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Bur-
 gis, nam Rex interea Zamoranam arcem obsidione premebat, quæ facta rerum om-
 nium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitem a Salinis, cum facul-
 tate habendi delectus, conuocandiq; ad arma finitimos, & comportandi commatus, fa-
 ciendiq; equalia, quæ forent vsui ad bellum gerendum. Ipsa præterea mittit literas, ad
 omnes Vasconum Cantabrorumq; & Astorum populos, vt cuncti ad regni fines ab
 hostibus tuendos confluant, seq; Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoq;
 Gamboam virum rei militaris peritum, præsidio castelli præficiet, qui cum mille dele-
 ctorum militum indignarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, sta-
 tiones, turres & murorum propugnacula, scorpionibus, catapulis, tormentis, machinis
 quæ instruit. Neq; Galli segnius omnia quæ ad oppugnationem castelli erant neces-
 saria, vndiq; cõportant. Erāt cū Gallis ex Vasconū finitimis Gregarij leuis armaturæ
 pedites complures, qui per anfractus deuioseq; trames, calleseq; occultos, in nostrarū fi-
 nes penetrabant, multaq; detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioan-
 nes quidam cognomento Purgeta vir strenuus, atq; regionum illarum peritissimus,
 qui cum in vico fonti Rabiae propinquo cum Vasconibus ad mille numero confedis-
 set, indigenæ stimulati, partim detrimentis, quæ ab illo acceperant, partim quod vide-
 bant se a tam paucis contemni, collecta manu trium millium leuis armaturæ peditem,
 nocte intempesta illos adoruntur, & somno vinoq; sepultos, alios trucidant, alios furi-
 dunt, fugantq; in Gallorum castra, quæ non procul aberant. Domum in quam
 præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripiunt, ipsum-
 que præfectum cum ducentis qui erant cum eo comburunt, seq; in fontem Rabiam
 ad suos recipiunt. Tribus milibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra,
 nam bombardis, colubrinis, serpentinis, alijsq; sulphurarijs machinis propius accede-
 re prohibebantur. Itaq; statuunt ducere fossam, decem pedum altitudinis, non re-
 ctam ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram nunc
 ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam oppo-
 nunt, constituuntq; non ex loco superiori, sed ex æquo fossaque, & vallo cum Gallis
 pugnare, quando loci angustia non his magis quam illis faueret. Murorum quo-
 que altitudinem demoliuntur, ne ruinae ex machinarum concussu libefactatae, in ipso-
 rum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo &
 fossæ castelli admotam non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum op-
 pidanis configebant. Ex vicis populisq; finitimis confluxerat maxima hominum
 multitudo, qui ex arduis præruptisque montium iugis, in plana descendentes, pu-
 gna lacebant eos qui tuendis castris relinquebantur, pugnatur vrobique, Galli
 pro castris, Hispani pro murorum defensione, cadunt ab vtraque parte, complu-

res: Sed oppidanis crescebat spes: quod læcessiti non referrebant pedem. Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferrebant, quodque non poterant obsequis auxilia, & comœtus intercludere, propterea quod per æstus pelagi, naues non poterant probaberi ad muros accedere. Ipsi e contrario, victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hispanorum classe comœtus sibi importari, vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra, tumultuarijs pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent: Ocasionem redierunt, quod oppidum a fonte Rabia millibus passuum viginti abest,

Gallorum Rex a fonte Rabia suo exercitu pulso:
maiori apparatu obsidionem repetit.

Caput. IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesq; addit machinas omnium generum: iubet maiorem comœtus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidiōe desisterēt: imperat ne ab oppugnatione diu, noctuq; cessent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea fonte Rabiani reditum verentes hostium, fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuissimum quemq; militem adlescunt. Regina quoq; mittit eodem grauis armaturæ militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum a campo, Ioannem Lezanum, Ioannemque Salazarum, sulphurariamque ingentis magnitudinis machinam, aliacq; tormentorum genera machinatorumque præfectos, earum rerum peritissimos. Igitur cum nuncius attulisset, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna spe attolunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Rex igitur vtrinque missilibus telis, machinarumque globis, lapideis, plumbeis, ferreis. Editur vtriusque cædes maxima: sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnabant. Qui videntes suorum coaceruatas cadauerum strages, castra reduxerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum socijs incendio conflagrasse. Is aberat a fonte Rabia quatuor fere millibus passuum. Die postero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an possent castra, proprius oppidum mixari. At oppidani anfractuuum, diuerticulorumq; & tramitum peritissimi, magnā hostium partem circumueniunt, atque ex tutiori loco, miseranda cæde conficiunt, compluresque cum spolijs machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesternis se recipiunt castra. Dieque insequenti cautius exercitum mouent, vitantque insidias, perq; fossam illam machinas oppido adiuuent, castraq; locant, neq; potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hostium numerus erat multo amplior, & ex lassitudine diei hesterni fatigati, statuunt se intra munitiones continere, oppidumq; modo tueri, atq; ita per bimestre spacium, illi muros, hi castra, machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuarijs se pugnis læcessunt.

Rex obsidionem continuat, neque a Lusitano læcessit desistit; tandem
Reginæ suauis in certamen descendens, ille non sustinet.

Caput. X.

REX interim Zamoræ non cessat hostes obsessos vrgere, atque metatum alia ex parte blandicijs pellicere, vt tradat sibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem omniumq; bonorum, dignitatumq; restitutionem: sed etiam maximorum prætorum accessiones. Ex parte alia præconijs, & acclamationibus declarabat illū, eosq; qui cū illo sentirent, infidelitatis, prodicionis, læsæque maiestatis reos. Illi vero contra suorum scelerum conscientia, nihil fidum sibi fore putantes: simul etiam quod in horas expectabant Lusitanum sibi auxilio venturum, perstabant inceptis, seq; in summa rerum omnium difficultate, patientia obdurabant. Videns itaq; Rex, tempus longa obsidione teri, iubet machinas validiores, aliq; necessaria futuræ oppugnationi comportari. Lusitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, aliq; sulphurarias, ligneaq; machinas Zamoram aduhi, omnes copias armari iubet, atq; ipse proficisciatur contra, vt illas intercipiat. Exploratum namq; habebat, hostis exercitum non esse tantum, qui obsidioni continuandæ, & machinarum subsidio posse sufficere. Itaq; alterum eduobus erat illi necessarium, aut machinas amittere, aut obsidionem soluere.

Cumq; a Zamora non amplius quatuor millibus passuum distaret, nuncium accipit, machinis omnes iam in hostium castra receptas. Ea spe Lusitanus delusus, mittit caduceutores, qui dicant Regi se venisse, vt cum illo armis decerneret, medioq; illum campo expectare, nisi mallet sibi regni possessione cedere, seq; in Tarræconensem suam, cum coniuge recipere. Iuuenes & strenuissimus quisq;, ac bello viuida virtus, eam cōditionem oblatam libentissime accipiunt, pugnamque alacri animo deponunt. At Rex Lusitani mandata refert ad proceres, & quod responsum hosti redderetur, exquirat.

Atq; imprimis placuit rogare sententiam, Comitem Albensem cuius fides egregia in principes, prudentia singularis, atque militaris disciplinæ admirabilis quædam solertia fuit. Is pro consuetudine sua, hac breui oratione est vsus. Maluissimè ego Clarissime Rex aliorum sententiam hac de re prius audire, quam dicere meam. Sed quando præter ordinem a Celsitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo absoluiam, quid ego de præsentis negotio sentiam. Si nobis essent duo exercitus, optime Rex, vt altero posses obsidionem hanc continuare, & altero collatis signis cum hoste confingere, adhuc subdubitem, an vtrumque certamen nobis esset subeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neque copiarum sunt tantæ, vt vtrique negotio sufficiant, neque vlllo modo semel incepta obsidio soluenda est. Tu Regum Clarissime cinxisti obsidionem hanc arcem, quæ ad hostes descuerat. Lusitanus cunctis artibus nititur obsidionem soluere. De hoc est inter vos certamen, vt tu perstes inceptis, ille vero suis opem ferat, quod quia non potest recta efficere, aliam aggreditur viam. Lacescit te ad pugnam, quæ si admiseris ille assequitur quod vult: tu ab incepto desistis, ille sit voti compos, tu, operâ & impensam perdidideris. Neq; est quod quis possit obijcere, tibi non esse animū, & vires ad decernendum cum hoste, quando quidem non audes credere te campo Martiq; cōmuni. Immo vero tu, o Rex, in medio campo stas, hostemq; in omnes horas illius arcem obsidens expectas.

Quod si tu non inuadis illum: cur ipse non inuadit te? Iam vero ex disciplina militari latis constat illū esse victorē, qui perstat in eo quod semel cepit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arcem opē ferre: de hoc inter vos nunc omnis cōtentio. Tu igitur victor si perstas, ille victus, si quod proficisci non efficit. Atq; vt vno verbo sententiā meā colligam, nullo modo censeo ab hac obsidione cessandum, quo ad negotium conficiatur.

Eo confectio, tunc poteris libere, quo velis exercitum ducere, atque alias cohortes
 quæ ad intercludendos hosti commeatu nunc sunt in præsidia distributæ, vt se tibi ad-
 iungant euocare. Conueniunt præterea ex obfidiõne Burgenfis arcis copie, & quas in
 dies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc beneuuante Deo poteris hosti faculta-
 tem pugnandi offerre. In hanc Albenfis Comitum sententiã: quia videbatur tempori
 accõmodatior, omnes pedibus, manibusq; ierunt. Per caducatores vero responsum
 est Lusitano, si corde illi erat acie decertare, veniret opẽ suis laturus, & a parte vrbs exti-
 ma experiretur armis, vter exercitus foret superior. Nam Regi statutum esse in ob-
 fidiõne persistere quoad expugnaretur arx, pœnasq; ab ijs qui illã præsidio tenerent exi-
 gere. Lusitanus videns se delusum ea spe qua fuerat egressus, Taurum redijt, expectans
 Zamorenfis obfidiõnis euentum, simul etiam & copias, quas filius Princeps erat ex Lu-
 sitania ducturus. Complures interea frumentatorũ, pabulatorũ, lignatorum, explo-
 torũque vtriusq; partis occurfationes, atque pugnae tumultuariæ fiebãt, in quibus nunc
 hi, nunc illi euadebant superiores, nunc illatis acceptisque vulneribus mutua cæde con-
 flicabantur. Vnum tamen prælium non est silentio dissimulandum, quod ab Hispania
 duce Aluaro Mendoza, a Lusitania Comite Pinnamacorio cõmissum peractumq; est.
 Nam cum ad interceptendos hostium commeatu hia Tauro, a Zamora illi fuisset
 sent progressi, atq; se in medio campo procul conspexissent, tanta ferocia inuicem irruerunt:
 adeoq; obstinate pugnam ad horas quatuor produxerunt, vt neq; iam eminus hastis,
 & missilibus, neq; cominus gladijs, & pugionibus; sed pugnis, & lacertis rem gererent
 neutri alteris cedentes, cum ex quingentis vix iam duocenti superessent, qui possent arma
 tractare. Lusitanis demum suis fugatisq; hispani spolijs potiti sunt, ipsũq; hostium
 ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores non inruenti de-
 portarunt. Regina quæ eo tempore Valladolidi erat, cum accepisset Lusitani audacia,
 vel potius temeritatem, eo progressam, vt etiam Regem coniugem fuerit ausus ad
 pugnam prouocare, verita ne ea fama, studia populorum erga se alienaret, quod lacessitus
 ad certamen non decederit, iubet euocari prætorianas cohortes, & eas quæ fuerant
 sparfe per diuersa præsidia, ad intercludendos hostium commeatu. Cardinalem
 Hispanum rogat, vt cum præsentibus copijs ad Regem proficiscatur, ad quem dat lites-
 ras, vt det operam quemadmodum non intermissa obfidiõne, detur ediuerso hosti pug-
 nandi copia: id esse magnum momentum asserens, ad retinendos in fide animos illo-
 rum, qui leui opinione ducti, huc & illuc impelluntur. E Gallicia interim Petrus Al-
 uarus Oforius Lemnius Comes, misit cataphractorum equitum cohortem, pedita-
 tumq; pulcherrimum ad duo milia hominum belli peritissimorum. Venit præterea
 Comes a monte regio cum alteris copijs ex eadem regione. Instructis itaq; stationi-
 bus, paratisq; reliquis quæ ad premendam obfidiõnem videbantur necessaria, placuit ire
 questum hostes, qui se in Tauri latebris continebant. Proficiscebantur acies instru-
 ctæ sine vllis sarcinis, sine impedimentis vllis. Neq; enim ibant ad ludicra feriati, sed
 expediti ad pugnam. Cumq; iam abesset exercitus a Tauro duobus fere passuum mi-
 libus, missi sunt caducatores, qui offerrent hosti pugnandi facultatẽ. At ille vidẽs se præ-
 liõ imparem, conditionem oblatam noluit accipere, seq; intra vrbs munitiones conti-
 nuit, nisi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egressi, tumultuarias quãdam
 pugnas proludentes inierunt. Hispanus vero cum per horas quatuor hostem in me-
 dio tempo esset opertus; iussit canere receptui, seque Zamorã ad continuandam arcis
 obfidiõnem recepit.

PRIMÆ DECADIS LIBER

QVINTVS, QVOD IOANNES PRINCEPS

ex Lusitania cum exercitu per grandi ad patrem venit, qui
suis atq; filij copijs, & Archiepiscopi cohortibus
obsidionem Zamoræ parat soluere.

Caput Primum.

LUSITANVS cum videret se Burgensi arce, Zamoranaq; ciuitate exclusum, atque proinde illorum studia, qui sibi fuerant autores alienos fines inuadendi, paulatim ad hostes deficere, euocat filium Lusitaniæ Principem, quem antea iusserat habere militum delectus, imperatque, vt cum exercitu quam maximo possit, ad se venire festinet.

Qui patris iussu obtemperans, coactis ex omni regno equitum, pedatumque ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hostem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiasq; suas paternis auxiliarijsq; & gregarijs coniunxit.

Auctus itaq; atq; recreatus Lusitanorum recenti exercitu Alphonus, putansq; se habere satis virium ad decernendum acie cum hostibus, antequam belli fortunam experiretur, mittit literas ad partium suarū Duces, atq; imprimis ad Aluarum a Stunica Ducem Placentinum, quem nesciebat, aut se nescire simulabat ad hostes defecisse, nunciatus venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copijs, vellesque se hostem ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori eum obsidione præmere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitu rem conficeret, rogabat Ducem, vt sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse namque dicebat tempus, in quo vel vno confictu posset hostis profligari, & arx Burgensis cum reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lusitani postulationem, Dux, non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxilium, quem in summa rerum omnium difficultate deseruit. Inde quærat sibi suppetias, vbi non sit cognitum quo pacto Burgensis arcis præsidium reliquerit hosti trucidandum, nisi victoris clæmētia prædiarios nostros, vt cumque meritos, seruasset incolumes. Itaq; se non agnoscere nunc alios principes, nisi a quibus acceperit beneficia, neq; alios habere hostes, nisi a quibus acceperit tantam re familiaris iacturam. Accepisse autem a Ferdinando Rege, atque ab eius consorte Regina, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonij sui certam firmitudinem, ab illo autem venisse sibi complura detrimenta. Quare se illum pro hoste habiturum, si quidem ille hostis est habendus, qui nobis offert incommoda. In hæc verba Lusitani dimissus est nuncijs. A Marchione Villenate reliquisque vltromontanis nihil copiarum potuit accedere Lusitano, propterea quod & ipsi erant eodem bello impliciti, cum Regis & Reginae præfectis. Constituit itaque cum suo, atque exercitu filij, cumque auxiliarijs Archiepiscopi cohortibus, nam is solus cum Lusitano mansit, quærere hostem non qua debuit via. Nam cum ciuitas, ciuitatisque arx obfessa posita sit in ripa Durij, quæ pertinet ad prouinciã Tarraconensem, ipse de prima nocte exercitum per aduersam ripam secundo flumine adducit, & postridie a prima luce, cum omnibus copijs ad pontis caput exercitus hostibus apparuit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset accedere. Rex cum videret

ret hostem interposito grandi flumine castrametatum, non poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimenti, aut hostibus emolumenti afferre posset. Nam neque poterat ille acroent obsidione liberare, neque suis commentus intercludere, sed neque cum suo exercitu etiam si cuperet decernere. Erant tamen complures ex nostris, qui cuperent per ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis, & tormentis repellabantur. Consilium autem Lusitani posse ea fuisse compertum est, quod cum perspiceret se impari solvendae arcis obsidione, volebat captare aliquid fauoris, ex Rumore qui solet per vulgum spargi. Mittit namque literas ad partium suarum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamoram, cinxissetque Regem hostem suum obsidione, quem Deo propicio putabat se tenere conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum rumorem spargi in finibus Hispaniae, suaeque Lusitaniae, sed & dimisit tabellarios ea de re ad Galliarum Regem, ad Italiae principes, ad Imperatorem, ad summum deusque Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateque falsa, quicquam utilitatis sibi comparere, aut verbis & inanis fama non viribus & armis, res fore decernenda.

Ea fama, tamen vana, non nihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vellet hostis honorem aucupari, unde si campi libertas daretur, esset reportaturus malam crucem.

Sed id multo acrius Regina ferebat, quae per id temporis Tordelesis morabatur. Mittit itaque Ducem a Villa formosa, & Comitem a Triusnio, cum millenis equitibus, qui teneant praesidio fontem Sabuci, & Alahegios, quae oppidula distant a Zamorra ex ea parte qua Lusitanus castra metabatur, vicinis millibus passuum, unde commentus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum condicio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub aetheris axe, nostris vero ex diemibus, & diuersorij, si quando esset opus ad pugnam exendum. Ceptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos Principes, constitutumque ut Lusitanus secreto per noctis tenebras, cymba trajiceret flumen ad partem ripae in qua Hispanorum Rex illum ad certam horam operiretur, cumque hora constituta secessisset viri rumpere semel atque iterum, cessatum est ab ea commentatione, neque desuerunt qui interpretarentur, non sine diuina quadam providentia rem interurbatam. Erantque alioqui Reginae in animo, quo auerteret mala quae solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingenti summa auri & argenti: qua & Ioanne Principi dos constitueretur, & in Lusitani exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam querebant viam, qua honorificentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

Quod Lusitanus de mutandis castris cogitat, peritque inducias, quo id commodius agit.

Caput, II.

M eo in loco Lusitanus castro labore quindecim dies consumpsisset, videretque commentus ab hostium praesidijs interceptos, quodque alia ex parte aeris inclementia vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in Taurum suam in hiberna recipere. Idque quo posset commodius exequi, excogitavit huiusmodi commentum.

Mittit noctu clam Aluarum, Brigantini Ducis filium, atque Antonium Ninium iurisperitum per celebrem, qui procuratorio nomine constituat

cum Rege aliquot induciarum dies sub eo pretextu, quod illo tempore possit agi de concordia inter ipsos principes, re autem vera, vt sine detrimento sui exercitus possit castra relinquere, seque ad hospita nota conferre. Qui cymba per flumen traiecit adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones.

Rex desert negotium ad suum illud augustius, secretiusque consilium. Omnibus visum est, neque iusta, neque honesta Lusitanum petere. Tunc ventum est ad id, cuius causa venerat, vt daret tempus quo possit agi de concordia: constitueruntque induciarum dies quindecim, quibus utriusque possent hinc inde libere commeare, conuentusque ea de re fieri, tum etiam ipsius Reginae, quae tunc aberat sententiam exquirere. Erant qui Regi suaderent concedendas inducias, esseque opus regium hosti supplicii petita condonare, cum velo ipso se inferiorem fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, vt ex eo loco tutius castra moueret, & illud quidem esse Regi per quam honorificum, si qui veniebat suis opem laturus re infecta rediret. Addebant praeterea Lusitanum esse in solo alieno, sibi que alioqui infesto: faceretque indies sumptus maiores quam sua vestigalia censusque paterentur. Quare necesse erat illius nervos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter esse fugiendum in patriam, aut eadem maximam accipiendam.

At Cardinalis Hispanus, & quibus erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse concedendas decernunt, quas non alia ex causa hostis peteret, quam vt eo temporis interuallo tuto possit vasa conelamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo circuitas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse opus regium supplicii postulata hosti concedere. Immo vero iniquum esse animi degeneris, atque dimissi ab hostis temeritate in tanta occasione poenas non exigere, qui sit ausus castra castris conferre, non quidem medio in campo, iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci commoditate, atque dolis quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. Quod vero illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiorem, victumque fateretur, neque vnquam posthac vires resumpturum: immo vero isti subiiciunt, iam hostis assecutus est, quod ab initio concupierat, disseminare per omnes Hispanias, perque totum nominis Christiani orbem se habere copias, quibus possit intercludere aduersarium, qui tam & si arcem obsideret, ipse arctiori obsidione premeretur.

Qui rumor, & si vanus erat, non nihil falsae opinionis apud homines credulos rerumque nouarum auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in officio perstant, aut a fide publica desciscunt. Quare non esse dissimulandam tantam hostis temeritatem, qui penetret in regna aliena, metetur castra, & tollat vbi, & quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falsos, vnde sit ignominiam reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperij nostri limitibus dedecorosum, neque villo modo tolerandum, quin totis viribus, in tanti facinoris vltionem iretur: quid non faciendum est in illum, quem non puduit tumultuaria castra statis, legitimisque castris opponere, non quidem campo explicito, & aperto, & qua oportuerat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quali latro ex insidijs, rem gerens occupatis angustijs, atque medio flumine interiecto ne possit cum illo equo marti configi. Quas ob res inuictissime Princeps si nos consulis, quid aduersarii tui oratoribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse concedendas, qui pro arbitrio suo huc, atque illuc castra mouendo nos deludat, sed in eo potius insistendo, quo pacto temeritatis poenas debitas, simul etiam, vt qui ex falsis rumoribus ab illo sparsis acceperat, tuas copias ab illius tumultuario exercitu obsessas: cognoscant etiam non impune id ab illo attentatum, atque stultitiae suae iusta
 pramia

præmia tullisse. Nam quid opus est, inquit, inducias illi concedere, cui velis nolite castra deserere, sed in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem conferre necesse sit?

Nec enim diu possunt durare, quibus omnia sunt aduersa, castra in media hyeme sub dio, detrimenta ab hostibus in horas illata, & quod omnium est difficillimum, com meatus interclusi, atq; proinde rerum omnium penuria. Quod si tibi o clarissime Rex, atq; dulcissimæ coniugi animo sedet pro communi vtilitate, id quod aduersarius petit, quodq; tuis omnibus non displicet, cum hoste decidere, modo pacis condiciones sint tollerabiles, præscribe illi tempus breue, intra quod negotium transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquam discedere. Quæ sententia, quia videbatur conducibilior, cum Regi placuisset, iubet secundum eam per Cardinalem Hispanum oratoribus responsum dari. Quos in secretis, aliisque consilium accitos, in hunc modum est allocutus. Quod Regis vestri nomine postulatum est oratores nobilissimi de componenda similitate hac inter Hispanos, Lusitanosq;, non omnino displicet religiosis Principibus nostris, neq; illorum seruatui prouidentissimo, modo interueniant pacis condiciones honestæ, non quæ paulo ante sunt a vobis expositæ, sed quas veriuseq; partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in statu res Hispana, atq; proinde Lusitana sit? nos numero plures, atq; robore præstantiores, arcem vestram obsidione premimus, cui vos infirmitatis vestræ conscij aperto Marte suppetias ferre non audetis; nos domi nostræ omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni commutatus genere destituti in solo alieno fortunam lacessitis. Nos medio in campo expectamus hostem, vos veluti ex arce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac disputatione in aliud tempus omissa, Princeps noster iubet impræsentiarum hoc breuiter vobis dari responsum, Regi vestro referendum. Si illius animo sedet, ut de pacis condicionibus agatur, & quoq; sibi placere dicit, quando tam prope sunt, ut internuncij crebro commeare, atq; in horas singulas ire, & redire possint, constituatur breue induciarum tempus, in quo negotium transigatur. Alioqui, si de pacis condicionibus inter eos non conuenerit, se non permissurum, ut pro arbitrio suo castra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & sentiat vter illorum viribus, & armis euadat superior. In hæc verba oratores dimissi, in castra redierunt.

Quod Lusitanus castra mutat, atq; Hispani abeuntem persequuntur.

Caput. III.

HO C responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, com meatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra mouere, sed in Taurum suam recipere, & quia hostium excubitores, Pontisque custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum, atq; sine villo strepitu expediri. Itaq; præmittit calones, lyxas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipse interea equites, peditesq; in suos ordines redigit, ac tempore noctis ante lucano castra deserit, impedimentaq; Taurum versus subsequitur. At vigiles, excubitoresq; sub primam lucæ castra, viris, equis, & iumentis vacua cernentes, Regi nunciant hostes abiisse.

Qui extemplo imperat omnes armari, atq; per Pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atq; expectare, quoad dispositis ordinibus hostem insequatur. Obstabant erumpere volentibus non modo Pontis angustia, sed &

G

vallum, fossæq; & aliæ munitiones, tum castris, tum etiam Ponti a nostris prætentæ; obstabat etiam ipsa erumpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alij tam longas moras non passi, per fluminis lapideos obijces euadunt, aut flumen tranant, aut scaphis, & lintribus traiciunt, tanta erat cum hoste congregandi libido, sed non potuit fieri quin in tanta difficultate transeundi bona pars diei laboretur, & quia, ut quisque prior eruperat, ita hostem insequeretur, atque agmine intercomposito procedebat, mittit Rex Iacobum a Castris Cæcilijs cum bis centum equis, qui præuertant, immorenturque temere incendientium profectionem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam instrui ex contubernaliibus, & regijs amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas a Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Ulmerum, Methymna, Valladolidum cataphrastris equis atque equitibus insignes. Huic præfecit Enricum Enríquez regie domus Oeconomum maximum. Instrui quoque imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianam, ordine suo disponit. Primam ducit Aluarus Mendosa, quem Rex & Regina nuper Castri cognomento Xericij comitè creauerant, hanc quoque sequebantur duo quæstores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Villoa. Alteram cohortem ducebant patruels duo Alphonfus Fonseca Episcopus Abilensis, & Alphonfus item Fonseca, cuius oppida erant Cauca & Alahegi. Tertiam Petrus Guzmanus, Quartam Bernardus Francus, Quintam Petrus Verafcus, Sextam Vascus Viarius Gonsalui Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atque rei militaris periti. Ad cohortis prætorij sinistram, Cardinalis Hispaniam primam cohortem ducebat, Alteram Garcias Albanorum ad Tormin fluium Dux, Tertiam Enricus Enríquez Albensium ad Alistem Comes, Quartam Garcias Osorius, qui nepotis sui Marchionis Asturicensis copias equestres, pedestresq; ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua stropetarios, sagittatores, hastatos, velites, omnemque pedatum collocat, atq; sic totum exercitum seruat ordinibus iubet procedere, quoad ventum est ad angustias, quæ media regione inter Taurum, Zamoramq; hoc est, decem millibus passuum, utrinq; sitæ sunt. Has cliuorum arduitas flumina dextra incumbentium, atq; a leua ipsius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana sit, latioresq; vias admittat. Et quia posituri sumus ante oculos inter potentissimos Reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnandi auspiciæ erat reportaturus, non importune locus, ubi tanta res geritur, impræsentiarum est a nobis explicandus, cum præsertim a nobilissimis historiarum scriptoribus huiusmodi locorum descriptio non solum particularis, verum etiam totius regionis nunquam sit prætermilla.

Quod Numantia non est ea, quæ vulgo dicitur Zamora,
sed Soria, aut vicus in agro illius,

Caput. IIII.

POST exactam studiorum meorum rationem, cum primum in Hispaniam ex Italia redij, offendi opinionem disseminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atq; inuestigandæ antiquitatis curiosos, qui dicerent, assue rateq; stultitiam suam defenderent, Numantiam illam nobilem, quæ per annos viginti Romanorum duces non solum sustinuit, sed pluries

fregit, profligauitque eam esse, quæ sit nostra tempestate Zamora. Non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum, & Neoterici quidam scriptores hoc dicunt, & quod antiquissimi cosmographi, & historici scribunt Numantiam ad Dorium flumen esse sitam. Sed si perconteris, qui sunt auctores illi, quos isti sui peruicacitæ testes citant, obijciunt nescio quem Lucam Tydensem, & Fratrem quendam Aegidium Zamoranum, atque alios eiusdem classis viros obscuros, quos ego nunquam legi, neque me non legisse pudet. Atque, ut nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Historiam generalem, quæ sit ab Alphonso huius nominis decimo Hispaniarum Rege perquam illustri, aut illius iussu concinnata. Sed quantæ sit autoritatis imperita multitudo: alij quoque in rebus experimento cotidie discimus. Nam quod ad novos attinet scriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum, qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitantur somnia. Quod vero de Alphonso afferbant historia, nemo reperitur hodie, qui operis illius patrocinium susceperet. Sed quid opus est in re tam manifesta verbis contendere. Stant contra probatissimorum autorum testimonia, qui manifeste ostendunt, neque sub vlla dubitatione relinquunt, quid hac de re tenere debeamus, atque huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorij fontes ad occasum solis vergere facit, si ad Numantiam situm comparentur, cum sit Zamora illis occidentalior, atque per longitudinem distet a Numantia partibus quatuor, quibus in Parallelo, qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus, & quadraginta, in quo sitæ sunt Numantia, & Zamora, respondent eiceter biscentum millia passuum, quæ distantia nunc prope modum reperitur inter Zamoram, & Numantiam, quam nos Soriam interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc Pontis vestigia seruantem. Est & alia ratio breuiter demonstrans Numantiam non eam esse, quæ sit hodie Zamora ex Strabone, qui numantiam facit octingentis stadijs, hoc est, centum millibus passuum a Cæsarea Augusta distare, & Antonini Pij itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc est, octo minus.

Atque Zamora, inquiunt, ad Dorium sita est, id quod omnes de Numantia dicunt, esto, sed non ex eo colligitur eandem esse urbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimanicas, Turdesellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram, quod vel ex eo nouum esse putamus, quod neque Gothorum temporibus, sed neque Romanorum vsquam Zamoræ sit mentio, nisi forte, quod alijs compluribus oppidis accidit in Ocelum, Dorij successit. Sed ut eo, vnde digressi sumus, tandem redeamus, qui Hispaniam in tres prouincias diuisere, per Dorium animum Lusitaniam a Tarraconensi distinguunt, atque ita, ut fluuius ab ortu solis ad occasum incedens Lusitaniam ad leuam, ad dextram vero Tarraconensem relinquat, in qua posita est Zamora, numeraturque inter populos, quos antiqui uocabant Vaceos, hos a uetionibus Lusitanicæ populis Dorius amnis determinat, atque utrosque per Pontem, de quo dictum est, ad commercia peragenda coniungit. Cumque Lusitanorum statua Tauri residerent, atque Zamoranæ arcis obsidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum, qui suis laborantibus opem ferre volebat secundo flumine, atque eadem ripa exercitum ducere.

Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel utroque hostibus impari putabat, Taurinum Pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam trassatum est.

Deliberatur a nostris utrum in castra sit redeundum, an potius hostis
Taurum vsque persequendus.

G ij

M itaq; ventum esset in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam, quae a Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos, aut ternos milites: substitit exercitus, atq; in se conglobari cepit. Regisq; nunciatus est hostes iam eo profregissos, ut prius se possent in Taurum suam recipere, quam nostros angustias illas euadere. Iubet itaq; uocari proceres, cohortiumq; praefectos, & quid pro tempore locoq; faciendum sit, exquirat. Quibusdam videbatur redeundum esse in castra, & diuersoria nota, quoniam antea quam tantus exercitus fauces traiceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quam suos frustra vexare, & viros, equitesq; fame, sitiq; confectos periculo exponere. Namquod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat, qui non diceret, & Lusitanum fugisse, & Hispanum eo usq; persecutum, quoad illum in latebras suas occultaret. Ad haec Cardinalis, nondum inquit satis liquet Rex clarissime, hosti sine fugiat, an agmine composito proficiscatur, & quoniam adhuc neq; exercitus noster vidit hostem, neq; ille nos, non dedit, qui dicat, neq; hostes fugatos, neq; nostros fuisse ausos abeuntis proficui. Licet itaq; mihi per tuam Celsitudinem, angustias illas euadere cum paucis equitibus, ut colere hoc superato: possim libere de hostium copijs iudicare, atq; inde ea de re mea sententia dicere. Alioquin non ausim decernere fugiant ne hostes, an potius laeti, exultantesq; se in tabernacula sua recipiant. Assensus est Rex Cardinalis sententiae, hortaturq; illum, ut id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrum Guzmanum cum parte cohortis, quam ducebat, acciri iubet, cliuumq; fascium illarum superat, ad verticemq; montis peruenit, vnde Lusitanorum copias aestimare posset quam facillime. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil deniq; per tumultum fieri. Igitur ad Regem redit. Quae viderit exponit: atq; sententiam suam praeter aliorum opinionem dicit. Vidi, inquit, inuictissimè Rex atq; meis oculis contemplatus sum Lusitanorum acies ordinatas incedere, magnisq; expectare insequentes, quam fugere. An non Lusitanorum superbia, verbaq; magnifica sunt omnibus nota? Pudet certe magna locutos cedere, atq; timidissimo cuiq; aliquando redit in praecordia virtus. Estq; credibile verocq; similitudinem Lusitanum animo extimare quantum subiturus sit dedecus, si hostem fugiat, quae vltro ad certamen lacererit. Ideo nunc agit pedetentim incedens, ut possit aliquando dicere, se non fugisse sed medio in campo expectasse hostem, cum praesertim nemo fugientem possit vere appellare ab eo, quem non videt. Quod si hoc ex loco nostrae copiae domum redierint, anteaquam hostem vident, atq; ab hoste videntur: relinquatur in dubio apud absentes, eosq; qui nascituri sunt, vter vestrum ex hoc die victoriam reportauerit. Quod id quod antea hac ex militibus nostris strenuissimis, quisq; illum diem sibi dari optabat, in quo decerneretur qua stio illa inter Hispanos, Lusitanosq; diu agitata, vtri forent viribus animisq; praestantiores. Quod si nunc in tanta occasione subtrahatur a pugna, refrigescet profecto ardor ille, virtusq; in exercitata languet. Atqui dicit quispiam, si citra cruorem victoria ex hostibus comparari potest, quid opus est acies in pugna committere? Immo vero Rex optime si hodie in fortuna praelij non descendis: bellum hoc de die in diem protrahetur, neq; vnquam tuto in Hispania solus regnabis. Nunquam Caesar imperium orbis obtinisset, si non cum Pompeio confluxisset, nunquam Augustus cum Narchia, si non cum Antonio. Atq; ut est in fabulis, Coelum suo

seruire tōnanti. Non nisi fauorum potuit post bella Gigantum. Sed vt vetera illa omittamus, non hoc in Hispania nostra experimento saepe didicimus. Si Ioannes foer tuus non cum patre patrisque tuis ad Ulmetum conflixisset: neque cognosceret, vtique postea securus, neque Enriqus, coniugis tuæ frater regnum illud suum qualecumq; continuasset: si non cum Alphonso germano item fratre in eodem loco fortunam quoq; belli fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarissime Rex: nisi vt bene iuuante Deo tuisque auspicijs hostem regni alieni affectorem inuadas, ex quo siue fugerit trophaum, siue expectauerit triumphum haud dubium sis hodie reportaturus.

Quemadmodum exercitus vterq; se parat ad pugnam.

Caput. VI.

T Q V I Rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cum cerneret suorum omnium alacritatem, atque animi præstantiam, clamoresq; dari sibi hostem deposcentium; iubet exercitum angustias illas euadere, atq; rursus in suum ordinem redigi. Vocatisq; ducibus cohortiumq; præfectis, admonet illos, ut magno animo sint, meminerintq; verborum, quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Lusitanorū arrogantia, temeritateq; sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suam quemque prouinciā bonis auibus ire, atq; vt rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortem profecti, quid cuiq; faciendum sit docet, atq; ita euasis faucibus eodem itinere, quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cum intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quantum dedecus esset in fuga, potiusq; pulcherrimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atq; in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare.

Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atq; hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam constituit ex amicis, & familiaribus, atq; aulicis purpuratis, ac præterea ex Hispanis, viros quosdam non obsecuros, qui sub illo stipendia faciebant, quibus addit Comitē Phariū, qui & ipse turmā equitum ex suis adduxerat, his omnibus præfecit Perefrati cohortium prætorianarum ducem. Huius ad leuam erat cohors, quam Ioannes Regis filius idemq; Lusitanorum princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborenensis Episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens stlopetarum, & sagittatorum numerus, atq; diuersorum generum tormenta, & machinæ carris impositæ.

Ad dextram cohortis regiæ erat Pharij Comitibus manus ex suis, atq; fratris Guimari Comitis militibus structa, hanc sequebat Archiepiscopi Tolctani cohors, post quā villæ Regiæ, montisq; Sacri comitum cohortes duæ. Peditatus omnis quattuor in partes distributus non procul a prætoriana cohorte ad fluminis ripam dispositus erat. Tunc Rex acciri iubet duces, primoresq; exercitus, quos in hanc sententiā dicitur allocutus.

Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis, venit dies, in quo decerneretur quæstio illa inueterata inter vos, aduersariosque vestros: vtri sint armis, animisq; potior res. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnant diuistiorem, decertandum est cum illis, quorum maiores a maioribus nostris sunt

DECADIS PRIMAE.

ad Alubárotam superati. Neque obstitit, quod illi intra pátriam: nos extorres: illi omnibus rebus abundantes: nos omni comineatu destituti sumus. Necessitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabie concitatos in hostem ire præcipites, vt post victoriam, bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste abutuntur.

Sic animati Duces a Rege discedunt, suos quisq; hortatur, vt forti magnoque sine animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusq; cohortes, militari gra du contra se intuec tendunt, quoad ventum est ad spacium, vnde a ferentarijs res agi posset.

De pugna inter Hispanos Lusitanosq; ad Taurum.

Caput. VII.

INTERIM Alphonsus Fonseca, quem diximus ad Regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit a Rege dari sibi primas certaminis ineundi partes, idem petit Aluarius Mendoza, idem alij eiusdem ordinis, quibus erat incurrendum in Lusitanorum principis aciem. Quibus Rex, immo simul omnes inquit, inuadite: cuius agmen video equitatu peditatuque confertissimum. Sex igitur ille cohortes quas

diximus, ad Hispani dextram positas, signo vtrinque tubarum dato, in Lusitani principis atque Eborensis Episcopi cohortes, signis collatis incurrun, sed magna pars tormentorum globis, stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus faucia ex pugna discedit. Alij cum in hostium robur firmissimum incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus sinistri cohortes receperunt.

Igitur cornu nostrorum dextro fuso, fugatoque in sinistro, quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors prætorica cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inuadit, æditur hinc, atque ilinc magna strages, pugnatum est ad tres horas nusquam inclinante victoria. Sed fortuna tandem cepit aspirare nostris, atque hostem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque persequentium illata cædes, neque princeps suus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaque fusi pallantesque alij alia via Taurum petebant, alij se in flumen præcipites dabant, mortemque timore mortis opperebant, quorum cadauera secundo anni deucta, postridie eius diei, cum armis spolijsq; visa sunt.

Illud pro certo compertum est, ex Lusitanis multo plures flumine absorptos, quam ferro caesos occubuisse. Lusitanus cum fusas fugatasq; cerneret copias suas, hostem que fugientibus instare, neq; subsidij quicquam a filio superuenire, ne in aduersæ partis armatos incideret, viam, quæ Taurum ducebat, declinans cum paucis, dubia iam luce ad Castruinui tendit, vbi ab arcis præside suarum partium fauore excipitur, magnificeque tractatur. Captum est Lusitani vexillum, cuius erat insigne vultur, sed Petri Verafci, & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum est, vt asseruaretur, ab hostibus postea est receptum. Vnde non sine causa inter Hispanos Lusitanosque in hunc vsque diem disceptatur: captum ne fuerit, an non, vexillum illud regium.

Illud certe inter vtrosque satis constat, significum ipsum in prælio comprehensum: Zamoramque deuctum, armisque spoliatum, quæ Regis & Reginae iussu in Hispanorum Regum conditorio, quod est Toleti in maximo diuæ Mariæ, vsque in hunc diem suspensa cernuntur. Capta sunt & alia quoque octo signa, & cum Antefi-

gnano complures alij viri nobiles. Eorum qui ex alterutra parte desiderati sunt: non potuit certus numerus colligi, fuisse autem caesos multo plures, quam toto huius belli tempore nemo vnquam dubitauit. Ex nostris viris tantum captus est, Enriqus Enriqwez Albenium ad Listim Comes, qui putans se non deserendum a suis, dum persequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini pontis caput exterius vsque progressus est.

Vbi circumspiciens, an se quisquam ex suis sequeretur, a Lusitanis est comprehensus: Taurumque perductus. Atqui Lusitanorum Princeps cernens patris copias suas, profligatasq;, contrahit suam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus subsidium praestet. Ea quanquam nocte iam aduentate, dubiaq; luce supererat animus quibusdam ex nostris Ducibus, cohortem illam euadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites, pediteq;que, per omnem campum sparsos, partim in hostibus persequendis, partim in cadaucribus occisorum spoliandis, instabatque nox, in qua nihil insigne agi poterat, cum praesertim in horas pluuia increbresceret. Tum Hispanus cum intelligeret in campo nihil iam hostile, nihil insectum, sed victoriam penes suos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale, atque Albanorum Duce, qui campum colligerent, ipse per noctis tenebras, pluuiaque urgente, ad inceptam obsidionem redire properat. Erat namque suspicio Lusitanum per alteram fluminis ripam: copiarum partem potuisse praemittere, quae stationes raris custodibus munitas disturbarent, & obsessis cum commeatu recentes armatos immittere.

Quid Lusitani fugati fecerunt Tauri, Rege suo amisso,

Caput. VIII.

QVO tempore Lusitanus acies ducebat eo consilio, de quo in superioribus dictum est, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum praesidio, interim oppidani ad hostem deficerent. Qui videns Lusitanos suos suos, fugatosque, incermes, caesos, mutilatis membris truncos, atq; interrogatos quo modo se Lusitanorum haberet, aut vbi esset, nihil certi respondere, suspicatus proditionis aliquid ab Hispanis subesse,

iubet portas obstrui, muros, turreq; praesidio firmari, ne cum Lusitanis Hispanos quoq; intra munitiones admitteret. Toletanus praesul, & qui sub illo militabant Hispani, & qui ex praelio fugerant Lusitani, Ducem orabant, ne de Rege suo benemeritos excluderet, simul etiam a persequentibus imminere periculum dicitabant, si non intra moenia reciperentur. Vulneratique imprimis ad caelum vsque clamores tollebant, crudelitatem in se a suis exprobrabant. At Lusitanus Princeps posteaquam ex suis, quos potuit, in suam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admissus Archiepiscopum deducit secum, atque alios omnes in suum quemque diuersorium excipit subter.

Qui posteaquam partem suorum numero abesse comperit: vt erat ingenti animo, vix dissimulat Regis amissi damnus, premitq; altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat praesulis Toletani fides suspecta, atque aliorum Hispanorum, qui in partibus suis merebant. Nam quae potest miserior esse condicio, quam illorum, qui neque amicis audent confidere. Iubet itaque vulneratos curari, fessos recreari, moestos bene sperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux, cui fuerat a Rege custodia vrhis credita, potest se continere, quin omnibus manifesta doloris signa depromat, prorumpit in lachrymas, pulsat pectus, comam vellit,

DECADIS PRIMAE.

vestes dilacerat atq; in quoscunq; obuios deserti Regis inuidiam concitat. O degene-
res, inquit, & ingrati, beneficiorumq; immemores. Vbi est Dux vester? vbi Rex? vbi
Dominus? vbi specimen? vbi Lusitanæ reip. columen? Non potuistis seruare vnum,
in quo salus omnium continebatur, vitæque omnium sita erat? Non pudet vos veni-
re, postq; Ducem vestrum desertum, proditumque, hominum conspectum intueri?

Ab apibus saltem cōdiscere debuistis obseruare Regem, quæ ductorem circumstante
suis fremitu denso, stipantq; frequentes, & saepe attollunt humeris, & corpora bello obie-
ctant, pulchramq; petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt, quæ in pace
quondam pollicebimini; in Regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio igna-
ui, & desertores. Itaq; non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amicitiæ legem
violastis, quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non ni-
si vocatos. Hæc & huiusmodi moestus, ac lugubris Dux iactabat. Illi vero præ pu-
dore, scelerisq; admitti conscientia, nihil respondebant; sed fortunam suam lamentaban-
tur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atq; imprimis præfulem Lu-
sitaniæ non tam res male gesta, damnatq; in prælio accepta cruciabant; quam quod reli-
ctæ potiori causa, pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab ijs, in quorum par-
tibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud
hospitem suum varijs sermonibus nocte producit, quid de filio, quid de cohortium præ-
fectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus; & quamquam animi dolorem vultu dis-
simulabat stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit
certiores, quo illum pugne tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens,
omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seq; suis
expectatum reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se
hilarem, benignūq; exhibet, atq; Reginae literas tantæ victoriæ nuncias mittit, quæ Tur-
desellis eo tempore morabatur, belli euentum expectans. Supplicationes itaque so-
lennescq; pompas decernit; puluina in templis iubet sterni. Ipsa nudis pedibus ex au-
la regia ad ædē vsq; diui Pauli extra muros progreditur, laudans, & magnificās Deum,
atq; gratias agens pro tantis in se, cōsortemq; suum, omnēq; exercitiū collatis beneficijs.

Zamorana arx capitur. Magister a Calatrava, & Vrenatium
Comes a Lusitano desciscunt, a quo Toletanus discedit.

Caput. IX.

INTEREA Rex imperat obsidionem arctari, stationes & machi-
nas arci admoueri, vtque se ad oppugnationem parent, voce præconis
edicit. Quod Alphonsus Valentinus arcis præfectus cum videret
a Lusitano nihil auxiliij amplius expectandum, quippe quæ acceperat in
aciem profligatum, agit per Cardinalem, cui erat consanguinitate pro-
pinquus, vt pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium, famuli-
ciumque Regium restitueretur: dicebat velle se, omniatq; suæ vitæ, necisq; arbitrium re-
gæ maiestatis dedere. Cardinalis propinqui misericordia cōmotos, excusare apud Regē
etatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius socerum conferre: responde-
re pro illo fidelem deinceps operam, perpetuamque in Reges Hispanorum obseruan-
tiam. Annuit Rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti re-
ratum, omnia bona restituit, arcem recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum,
argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congefferat. Erant qui a Re-

ge peterent illa omnia spolijs nomine in manubias redigenda, vnde restare rentur damnā in eo bello a multis accepta. At Rex neque sibi quicquam inde accepit, neque alijs habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce vasidiorique praesidio, commatuque munita, Methymnam ad campum proficiscitur, quo se venturam ad certam diem ex Turdesellis Regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud Regem, & Reginam laborat de reconciliandis obsequijs regio duobus egregijs fratribus, altero a Calatraua Cisterciensis militiae magistro, altero Comite Vrenati, quos Villeratium Marchio patruellis natu maior ad Lusitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, despondet Comiti filiam, atq; a principibus impunitatem errorum pollicetur. Principes vero nostri tam & si intelligebant ex ignoscendi facilitate, quantum mali sequeretur, reputantes tamen si duos iuvenes aetate florentes, armis instructos, opibus copiosos ab aduersario subtraherent, sibi que obsequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & suas augendi vires & hostiles debilitandi, Comestabilis precibus acquirunt, errata condonant, illosque deinceps suorum numero esse iubent. Toletanus quoque Archiepiscopus cum fieret quotidie certior, omnia quae ad ipsum praesulatus ratione pertinebant iura impediri, atq; oppida, municipia, castella, & arces partim a circumstantibus praesidijs vexari, partim delicere, aut de defectione cogitare, petiit a Lusitano comitatum, facultatemq; ad suos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit praeterea turmam equitum, quae illum comitetur, quoad se, ad suos reciperet. Id cum Hispano Regi compertum esset: mittit Petrum Marriquem Comitem a Triuinio cum sua, cohortisq; praetorianae parte, qui illum persequeretur, praehensumq; ad curiam perduceret. Sed ille antea se Complutum, quod erat suae ditionis oppidum, recepit, quam Comes cum consequi potuisset, ea itaque frustratus spe, ad Regem, Reginamq; rediit. Inter illos, qui Lusitani partibus fauebant, erat Attencie arcis praeses, natura hominumq; labore munitissimae, qui non contentus regijs vectigalibus, quos ex Salinis opima percipiebat, finitimos populabat agros, atq; in remotiores quoq; excursiones faciebat. Erat praeterea terrae illius indigena Gasias quidam Brauus ordinis equestris vir acer, & strenuus. Is agie cum simulo quodam praesidis, vt qua nocte sortiretur vigiliam, ex muro demitteret funem, per quem scilicet sursum attollerentur, quod cum ex voto processisset, scandit primus omnium Gasias ipse, tum alij centum instructi armis quos ad negotium peragendum duxerat, comprehensosq; praeside, vxore, omniaq; familia potitus est opimis spolijs, quibus propter insignem viri operam in arce recuperanda, a Rege, atque Regina donatus est: aestimata sunt spolia centum millibus ducatum aureorum. Idem Brauus paucis postea diebus oppugnat Camarenam, opidulum id erat, quo se recipiebat Ioannes quidam Touarius famosus alter latrunculus, atque viarum grassator insignis, qui & ipsi Lusitani partes sequbatur. Quibus duobus mōstris emedio sublati, pax regionibus illis restituta est.

Lusitanus redit in regnum avitum, petiturus inde Gal-

liae Regem: & quae Madriti gesta sunt.

Caput. X.

LUSITANVS cum videret se acie superatum, amissis duabus arcibus, quibus plurimum fidebat Burgensi, ac Zamorana debilem, & ab his qui fuerant auctores tanti belli inchoadi desertum, suarum quoq; partium fautores indies minus, quid consilij caperet ignarus: huc atq; illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam, quam itus

DECADIS PRIMAE.

rus ad bellum peregrinum pecunijs exhauserat. Turpe putabat venire in conditiones, quas victor hostis proponebat. Vires suas imparces iam prelio expertus erat.

Pecunię vnde nouum exercitum cōduceret, aut stipendia presentis solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret nisi ab eo, cum quo nuper foedus inerat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello lacesserat? Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere, vnde facilius, tutiusque nauigare posset. Itaque partem copiarum per arces, castella, & munitiones, quę adhuc pro se in officio perstabant, in prædidiarias cohortes distribuit, partem secum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Villosa, qui sibi Taurum urbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat: Mariabnanorum Comitem in vrbe cum validiori præsidio relinquit. Præsidiorumque præfectus edicit, vt quam diu ipse abesset, hostium agros populi lentur, ferro & igni omnia vastent, sequę breui ex Gallia cum auxiliarijs copijs venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Mantuum interpretamur, erant, inquam, duę factiones, quarum, altera cuius caput erat Ioannes Zapata vir, qui inter indigenas nobilis, & factiosus Marchionem Villenatem sequebatur, qui non modo arcem, vcrumetiam totum oppidum firmissimo præsidio tenebat, cui præfeci Rodericum Castanetum Cifontani Comitis fratrem, pulisquę alterius factionis principibus propterea, quod Regis, & Reginaę partes tuebantur, soli Marchionarij oppidum habitabant. Nam plebs sequitur fortunam, vt semper, & odit præsentem statum, & concupiscit nouum. Erat pullę factionis caput Petrus Nunius a Toledo equestris ordinis vir. Is agit cū clientibus, & amicis, quos in oppido habebat quam plurimos, quemadmodum intra micnia reciperetur, si maiores copias quam essent prædidiarię, conduceret. Communicat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus, omnibus visā est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem operam non solum Regi, & Reginaę: sed etiam vniuersę Hispanię reipub. nauaturos. Dux Reginaę consulit, quid sibi in tali negotio faciendum esset. At illa, vt ad rem consiciendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat, obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætorię tres, cataphractorum equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne a Roboribus, Ioanne item a Turribus: quibus imperat, vt Ducis iussa facerent, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copijs a Regina missis, simul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse adiumento, cum omnibus suę domus grauis, & leuis armaturę militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis præfectus sensisset, neque enim tantus belli apparatus latere potuit, fugat ex oppido, quos suspicabatur partis aduersę fautores, plebem in partes regię procliuem minis terret, muros, portasque oppidi præsidio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. Atqui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur: oppidum arctissima obsidione cingit, commentus intercludit, vt quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet præterea cuniculos agere ad portā, qua itur Guadalaiarā, cui præsidebat Petrus Aiála ex ordine equestri diui Iacobi commendatarius, qui suspicatus id quod erat, portę munitiones cum muri parte suffosās iam lignis incumbere, atq; supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris, quę inter oblesores merebat, in aduersę factionis partes acrius læuiret, cœpit agere cum

Duce de tradendo oppido certis conditionibus, quibus praecipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime, quibus cum erant inimicis ex inueterato factionis aduersae odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchionis praesectus cum omni praesidio se in arcem recipit communitatis, armis, tormentisque munitissimam.

Sed nihilo secius illam Dux arctiori obsidione premit. Musculosque duplices a parte arcis extrema ducit, atque viris, armis, machinisque munit, ut non modo quisquam ingredi aut egredi non posset, verum etiam si grandior exercitus aliunde veniret auxilio nihil obsessis usui esse posset. Alterum quoque murum duxit per arcem, quae est inter arcem, oppidanorumque domos intermissis, quibusdam aditibus per quos tumultuarijs, pugnis se inuicem lacerarent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Reginam. Ceciderunt & alij complures viri nobiles, & obscuro, tam ex obsessis, quam ex obsessores. Ex munitionibus praeterea, quas in agro Madritano infederant Ioannes ille Zapata, & Petrus a Corduba, cotidie fiebant excursions, incendia, caedes, populationesque pecudum, & armorum, usque ad oppida, loca suburbana, quoad profectum est a Duce, ut certis in locis equitum praesidia disponerentur, qui latuncullos illos passim exultantes in latebras suas cogere se recipere, atque hunc immo dum obsidione in duos menses protraxit.

PRIMÆ DECADIS LIBER SEXTVS, MATRICALI PANHISPANION

celebratur, vbi ceptum est de societate, quam fraternitatem vocant constituenda agi.

Caput Primum.

M hae Madriti geruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina senatusque regius Matricali citra montes in victionibus oppido celebri erat. Ibi quoque panhispanion, id est, omnium ciuitatum, municipiorumque Hispaniae conuentus agebatur, curias in numero multitudinis indigenae appellant, in quibus cum aliae res cuplures decretae sunt, tu vel maxime quod Elisabe iunior vno omnium consensu declarata est Hispaniarum Princeps, atque haec res regnorumque successrix, quod et iure iurando sanxerunt ciuitatum, municipiorumque procuratores, si modo proles virilis Regi & Reginae non contigisset.

Ceptum est agi praeterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates ad hoc potissimum institutas, ut latrocinia caedesque in vris publicis, & agris perpetratae vindicarentur, quae mala, in vrbes quoque & municipia vicisque tyrannorum arcibus subiectos adeo serpebant, ut domi forsique nihil esset tutum, sed ubique terror, ubique pauor, & plurima mortis imago, eoque miseriarum deuentum est, ut grassantibus sceleratis hominibus, nemo iam esset vir bonus, & pie, iustique viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentissime dimidium fortunarum suarum non pacisceretur. Idque cum omnes vellent, omnes cuperent, deique nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat,

qui negotium assumeret, atq; rem tam desperatam aggredere-
tetur, & morbo tam pernicio-
sioso medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quasi signum aliquod ad
bene de Hispana rep. speridum substitit Alphonsus Quintanilla equestris ordinis vir
nobilis, ingeniosus, acer, & vehemens: idemq; fisci rationumq; regiarum quaestor ma-
ximus. Hic certus ex astutibus montanis facile ostendit, summos viros in obscura
quoq; patria plerumque nasci, ac e contrario ignobiles in patria illustri. Et quo maior
tantae rei peragenda acederet autoritas, assumit sibi socium Ioannem Ortegam.

Ambo Regem, Reginamq; conueniunt, quo in statu res Hispana sit, commemorant,
quod in tanta rerum omnium perturbatione debeat, & possit fieri demonstrant, hoc bo-
nos omnes, hoc in commune populos exposcere, nil aliud deesse, quam regiam faculta-
tem, vt bene iuuante deo negotium perageretur. Placuit iustissimis principibus op-
portunus sermo, ad rem exequendam hortatur, autoritatem suam omnibus in rebus de-
cernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adunt. Mala, quae susti-
neant impraesentiarum, quaeq; in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt, ex ne-
gligentia quot pericula impendeant, atq; ediuerso ex prouidentia quot bona sequantur,
identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ij, quorum procuratoria
nomine res agebant; placuit constitui diem, & locum, in quibus haec disputanda essent.

Locum in quem vndiq; confluerent, placuit esse Donias, quo posteaquam ad consti-
tutum tempus conuenerunt, ecce ptumque esset de re cuius causa venerant disceptari, alij
aliud sentiebant, altercationibusq; tempus consumebant frustra, & contentio illa eo tan-
dem est deducta, vt omnes in eo iam essent articulo, vt quisq; ad suos re infecta rediret.

Quorum dissensionem cum Alphonsus Quintanilla sensisset, videns omnes suos
conatus cessisse frustra, ne quid in expertum relinqueret, hac, aut non multum disti-
mili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

Alphonſi Quintanillæ concio, pro ineunda Hispanorum societate.

Caput. II.

I quisquam ex vobis est viri Hispani, qui miretur: cur ego qui neq; in
genio, neq; doctrina, neq; multa rerum experientia praeditus delum-
pserim mihi, vel potius arrogauerim hoc dicendi munus, desinet profe-
cto mirari, cum vitae meae rationes, institutaq; ab ineunte mea puritia
suscepta cognouerit. Ego viri optimi, cum statuissem omne tempus
meum in aula regia consumere, atque sine aequalium meorum inuidia,
obsequium meum infelicissimo Regi primum, ac deinde inuictissimis his principibus
meis praestitissim, nunquam destiti cogitare, si qua in re Hispanis meis a commodus es-
se possem. Habeo huius animi mei testes cum alios quam plurimos, tum maxime ex
vestro numero non paucos, qui ex me saepe audierunt partim publicae in huiusmodi lo-
ci verba facientem, partim priuate in sermone familiari, quam me hic status reip. non de-
lectaret, in quo honorum nulla, aut certe per quam exigua ratio haberetur. Malorum
vero passim grassaretur impunitas. Neq; id quidem principum nostrorum vitio,
quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari potest: sed temporum
culpa, quae non sinunt illos animaduertere in facinorosos; atq; pro dignitate bonos pra-
emijs afficere, & quod ad commutatuam pertinet iustitiam, ius suum cuique tribuere.

Itaq; cum nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulissimus ad illos
de sermonibus,

deserionibus, quos de incunda inter Hispanos societate Matricali habere cœpimus, per quam omnia in meliorem statum reformari possent, incredibile dictu est, quanta sint voluptate affecti, quanta gestierint lætitia, quanta nobis diligentia, studio, & cura cōmendauerint, ut vobiscum de tanto, tamq̄ inopinato bono ageremus operam omnem, atq̄ auctoritatem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad rem, cuius causa huc venistis redeamus, negotium est, quod non modo animos vestros a summo excitare, verumetiam ad facinorosorum hominum vltionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris, quas in agris, in pastionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars aut pactione, aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppressione, de filiorum integritate, de filiarum pudicitia, de vxorum castitate, declinentium vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regisq̄ vestitigalibus, quæ si non fide summa, & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue census vestrum distribui omnia, quæ ad illorum sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neq̄ per noctem domo egredi, neq̄ per diem extra vrbium munitiones prodire audeatis. Agitur de pietate, de religione, deq̄ omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atq̄ indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi vrbonis aurbus inxatur societas, quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totq̄ commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes, quæ nos Deo, atq̄ proinde hominibus faciant beniuolos, quæ nos ira, atque proinde libidine superatis duabus animi pestibus ingentis reddant nobis ipsis amicos, & quoniam satis demonstratum est hanc societatem suæ illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, superest vt ostendamus an possit fieri, & a nobis quidem fieri, ac præterea facile & a nobis fieri. Nam de impossibilibus aut simpliciter aut a nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, nemo de liberat per se, neque alios in consultationem admittit. Quod autem id de quo est præsens consultatio possit fieri, & a nobis quidem fieri, & facile fieri notius est, quam quod demonstrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deest plærisque omnibus conferendi voluntas, abundamus viris, armisque, neque opus est aliunde illa accersere. Habemus auctoritatem principum, qui nostris inceptis fauent.

Habemus causam potiore, hoc est, iustam contra iniquos, quietis amatorum contra seditiosos multos, & fortes viros contra paucos, & ex scelerum conscientiam pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustissimi nostri principes regnare cœperunt, cum iussissent in huiusmodi homines acriter animaduertendum, id quod est Segouix gestum. Mirum dictu, vno atque altero ad suspendium adacto, repente omnes alij aufugere, neque vsquam deinde visi sunt. Qui status in hunc vsque diem permansisset, si non Lusitanorum illa tempesta quietem nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam, quæ sub Enrique Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis, & grassatoribus essent obfessæ, cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent, nonne ad primam præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quo ad ipsi ad ministris suis legibus abusi sunt, atque dicionis suæ terminos transgressi. Ex quo necesse fuit ab Enrique societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non potest, quibus non est alia cura, quam iuicera pacare, latrocinia, furta, homicidia cœcere, ac præterea nihil. Erunt fortasse nonnulli, qui huic sententiæ meæ obstant, dicantque non posse ijs de rebus facile conuentus fieri, ex tam longinquis regio-

H

nibus, aut si fiant, non conferendis stipibus non fore concordēs. Erunt præterea qui dicant huiusmodi societates non posse diu consistere, quod in alijs quoque huiusmodi societatibus factitatum, sumus experti. Et quos interim æquo iure cogimus venire, aut illi, in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores, quam antea fuerint.

Immo vero si opus fuerit non magna erit difficultas semel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus, aut nundinas fieri, quæ admodum pastores mestruas faciunt, quas vocant mestas, atq; etiam nunc annuas, quæ sunt solenniiores. Illi pro re tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni substantia nostra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad stipium collationem attinet, nemo est, qui paruo arte mercari nolit, quod alioqui sit omni patrimonio redimendum: Nemo est, qui cū hac de re sum locutus, qui nõ gestiat, q nõ pruriat, qui non percipiat, vnde cūq; de promere, æstuarè, extricare, quod sit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, neli aliquando dissoluantur istæ societates, acrius insurgant arcium præsidēs in subiectos populos, in quos ante hac exercebant iniquam dominationem, qui receptabant latrones, qui facinorosos tuebantur: Quin potius si nos intra dicionis nostræ terminos continuerimus, si nos nobismet ipsis non defuerimus, si condiderimus leges, quibus factum hoc collegium sustinetur, non modo non dissoluetur, sed manebit, æternumque durabit, quandiu pessima hominum seges suborietur. An inter ciuitatis regniæ incolæ Talsbricensēq; potuit per annos quam plurimos permanere, qualiscumq; illa fraternitas ab hominibus obscuris instituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam grassatoribus referam attulit, & vos Hispani, proceres illos saltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? Expergiscimini aliquando viri Hispani, & a maioribus vestris ingentes animos concipite: quam iustam habeatis causam recogitate: cum quo hostium genere vobis res gerenda est intelligite: in facinorosorum hominum vltionem insurgite: pro quibus meritis non solum in hac vita mercedem optimam laborum vestrorum consequamini, sed etiam in beatorum numero vestra nomina transcribentur.

Hispanorum societatis leges, legumq; executores constituuntur.

Caput. III.

POSTEA quam dicendi finem Quintanilla fecit, vili sunt omnes prope modum illius orationi, atque sententiæ acquiescere, postulatūq; est vna omnium voce, vt conderentur leges, quibus sacra societas illa sanciretur, atque stipis conferendæ statueretur modus, & militum numerus, qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regum contributio illa æternum cederet, cautum est, vt esset temporaria, duraretq; in æternum, Summa concilij ad principes deuoluta est, & ab illis ad secretius illud Augustumq; senatum, quo res Hispana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data est facultas optimis quibusdā viris ex ordine equestri, atq; vtriusq; iuris agendarūq; rerum peritis, numerus militū decretus bis mille equites, per classes vero stipibus distribuendis, præfecti sunt viri boni suarū rerū frugales, alienarū vero abstinentissimi. Constitutū est præterea collegiū ex bonis, prudentibusq; viris, quos Hispani consuevere deputatos appellare. His præsidere voluerunt Lupum Ripariū Carthaginensē Episcopum, Nemo vnquam a principio putauit societatem illam tandiu per-

mansuram, siue quod in primo illo triennio putabatur viarum latrocinij, grassationis
 busque posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri
 exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoque
 posset dissolui. Constitutæ itaque sunt ab initio tumultuarie quædam leges, quip-
 pe quas putabant non longo tempore duraturas, sed qualescumque ille fuerint, nihilomi-
 nus confirmatæ sunt, additumque robur, regiaque autoritas, cum esset curia Matricæ
 Anno salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumque
 postea ex triennio in triennium & deinceps, societas illa propagaretur, & ex negotiorum
 varietate cotidie noui casus emergerent, opus quoque fuit nouo principum remedio.

Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi, exequendique iudicij facultatem
 haberet, quinque. Primus in illos, qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vul-
 nusque aut vim aliquam in loco deserto intulissent. Secundus in eos, qui illa eadem sa-
 cinorosa in populo commisisset, perpetratoque scelere solum vertisset, in fugamque se pro-
 ripuisset. Tertius in eos, qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent,
 aut incendia ualuis apponerent, aut scalis admosis dietas noctu conscenderent. Quartus
 in eos, qui stuprum in cuiusque ætatis, aut sexus, aut conditionis hominem inferrent.

Quintus in eos, qui iuris, iudicijque executores impedirent, quo minus rem deman-
 datam exequerentur. Constituanturque, ut in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipijs,
 castellis, vicisque grandioribus, bini pedanei iudices quotannis creentur, & executor
 vnus, qui haberent facultatem iudicandi, determinandi, absoluedi, condemnandi, sen-
 tentiamque exequendi in his dumtaxat casibus quinque. Si quid autem præter hos
 quinque casus legibus expressos emerisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem
 ne illam an ad ordinarios recurrendum esset, placuit rem integram ad ipsos principes
 deferri, ex quorum arbitrio ea de re, aut nouæ leges conderentur, aut si videretur iuri
 communi definiendum relinquerent. His itaque ordinatis omnes ciuitates, oppida, po-
 pulique sanctam & salubrem illam fraternitatem inierunt, præter quam illi, qui domi-
 nos priuatos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerentur, alteras, quas
 priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata es-
 set, non modo non reuicit, sed vltro illos, qui dominationi suæ subditi erant, hortatus
 est, ne tam vtilem, iustam, honestamque societatem recusarent. Huius exemplore
 liqui omnes Hispaniæ proceres secuti sunt, neque secutos fuisse postea penituit.

De Cantapetra, Regis & Regine iussu obfessa,
 Deque Beneuentani Comitis liberatione,

Caput. IIII.

P O S T victoriam partam ex ea pugna, quæ in agro Taurino
 Dorij fluminis pugnatum est, Lusitani partes paulatim desuere, Re-
 gisque, ac Regine procedere in melius ceperunt. Amissæ namque
 munitiones, quæ pro Lusitano steterant, ad Hispanos principes ac-
 crescebant & ij, quibus autoribus ille tantum negotium inchoauerat,
 partim suis difficultatibus impliciti, partim fortunam secuti victoris
 auxilia præmissa non mittebant. Sola itaque Taurus cum paucis adiacentibus castellis,
 & oppidulis in fide permansit, inter quæ fuerit castrum inui, septem ecclesiis, Cantapetra,
 vnde Lusitani excursions crebras in agros finitimos faciebant. Quas ut compescer

H ij

rent, visum est principibus nostris Cantapetram in primis debere obsideri, propterea quod & captu facilius videbatur, & ad res deinceps gerendas locus opportunior, & quod impraesentiarum latrones, grassatoresque plura nocumenta quam aliunde inferebant, non solum in vicos, agrosque finicimos Salmanticensium, Methymnatium, Matricalsium, sed etiam in longinquiora loca, excursions, populationes crebras facientes. Erat oppidum illud non ingenio loci, quippe quod erat in planicie situm, non arte, neque hominum cura munitum, cuiusmodi sunt episcopia, hoc est, episcoporum praedia, quorum usus fructus non perpetuus, sed temporarius est, & cum illorum vita terminatur, neque tam futuris prospiciunt, quam praesentibus utuntur, fruunturque. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia munit, atque aggere, vallo, fossaque praecipiti, & cuniculis rectis, tranversisque, & murorum cavis inexpugnabilem reddidit, ex equitibus, pedibusque ad id strenuissimum quemque, quibus praefecit Alphonsum Petridem Viarium, pariter strenuitatis, & audaciae virum. At noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinasque eo comportari iubet, stationes a tergo, & a fronte munitas disponit, militesque per illas distribuit, praefectosque accommodat, quid cuique sit agendum praecipit. Contra castrum inui septemque ecclesias certis in locis praesidia disponit: ad compescendas latronum excursions per agros, ne pabulatorum, lignatorumque ac framentorum ministeria interciperent, & quia necesse erat Regem ipsum Panhispanis, quod Matricali agebatur interesse, obsidionis curam Duci a villa Formosa fratri Notho, & comiti a Triunio commendat, ipse itaque reditque viam, toties quoties utrobique illius praesentia opus erat.

Nullum interea tempus ocio dabatur, quin stationarii milites stationes muris promoverent, machinarii tormentis mania quaterent, stlopetarii glandibus, arcuarii sagittis, fistibularij lapidibus obsessos lacerarent. At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improviso securos impetere, tumultuariisque pugnis medio in campo cum illis de certare. Editur utrinque caedes maxima, sed in Lusitanis proportione multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui suppleri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaque ad Regem suum, quo in statu res sit, certiore faciant, nisi supplementum cohortibus reiciendis mittat, non posse diutius obsidionem sustineri, neque fieri, quin se aut victori dedant, aut ferro, fameque mors oppetenda sit. At Lusitanus recensitis corporis, quas habebat imminutas, tum suorum abitu, qui desiderio domus sine comitatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus, victuque maligno, tum quod ex auxiliariis nemo apud eum remanserat, cum non auderet ad soluendam obsidionem recta proficisci, ad alias artes se contulit, exercitum statuit in Salmanticensem agrum ducere, vicis igni, ferroque vastare, eo consilio, ut noster intermissa obsidione, suis laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locum daret, & ad comitatus, aliaque necessaria importanda, & ad permutandos bene valentibus aegrotos, vegetis, integrisque fessos, atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent huiusmodi populationibus insistere non esse opus regium, sed latronum, grassatorumque. Illud vero magnificum, generosum, atque ingentis animi opus: suis laborantibus opitulari, in summis periculis positos media ex morte recipere. Quod si non suppetebat vires, ut cum hoste signis collatis decertare posset, vastatione illam vicorum, agrorumque populationem honestius, tutiusque per praefectos fieri posse dicebant. Erant qui suaderent, ut ad Gallorum Regis pacta, praesertim quo tempore sperari posset. Alij contra, leuitati Gallicae non multum esse fidendum, cum praesertim quo tempore coeque illud initum fuerat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quae nunc ad-

uerfa refragaretur. His sententijs Lusitanus incertus quid faceret, perguit, vt id exequatur, quod ab initio constituerat, in agrumq; Salmanticensem ducit exercitum. Quod vbi noster compertit, cum parte exercitus comitem a Triunio mittit, qui Lusitani conatibus aduerfetur, seq; cum Salmanticensibus iungat. Id cum Lusitanus ex interceptis exploratoribus accepiffet, simul etiam & Hispanu, cui non erat par, comitem subfequi, reputans secum non esse e dignitate regia cum comite pugnare, neq; prudentis cum superiore confligere, cepit se paulatim in Taurum suam, hoc est, in latebras notas recipere.

Sed ne suos in tanto periculo desereret, cepit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipse Beneuentanum comitem data fide abfolueret, oppidaq; & castella, que secreto data erant, redderet, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionemq; Cantapetræ tolleret, ea lege, vt praesidiarij milites anno ab armis cessarent id quod Pharij comitis interuentu peractum est. Beneuentano comiti in damni accepti compensationem, a Rege & Regina aureorum ducalium millia decem dona data, la coruña quoque ciuitatis, cum portu iam pridem illi facta, tursus confirmata est, imperatumq; arcis praesidi, vt illam comiti traderet. At oppidani, tametsi seditionibus intestinis erant discordes, ad hoc vnum facta conspiratione arcem in comitis potestate positam videntes, seq; a regali corona alienatos, pro communi libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra, mariq; oppugnant. Caterum comes ex familiaribus cognatisq; & amicis, ac gregarijs militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittit. Oppidani vero ex instanti periculo facti acriores, obsidionem premunt, stationes à terra, marique muniunt, diu, noctuq; obsessis negocium faciunt. Comes denique, cum eo, quod semel intenderat, nihil proficeret, spe frustratus, cum oleum perdidisset, & impensam, ab incepto desistit. At ciues magna cum sua ex comitis seruitute, in perpetuum se libertatem vendicarunt.

De profectioe Regis ad patrem, deque fontis Rabidi obsidione ab eodem Rege obiter soluta,

Caput. V.

VM hæc apud Vectones in Hispania geruntur superiori, Ioannes Tarraconensium Rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sepe cum mandatis filium pellexerat, vt cum sibi per instantium negotiorum intermissionem liceret, veniret ad se commentaturus de rebus, quæ ad vtriusq; comoda, regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore Rex & Regina Valladolidi. Sed Rex vt patris voluntati obsequeretur, in Tarraconense regnum proficiscitur. Regina vero Turdesellas cum presenti exercitu, vt se Lusitani conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoq; tempus Gallorū Rex fontē Rabidum obsideri iusserat, atq; in Bardulos finitimos vicorū direptiones agrorūq; populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio Rex noster, postea quā patris desiderio satisfecerat, & rebus, propter quas venerat ordinatis, ad Cantaborū urbem, victoriā venit, atq; ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisq; Hispaniæ populis, ad quinquaginta peditū millia diuersorū generū armaturæ cœgit, omniq; hoc belli apparatu ad fontis Rabidi obsidionē proficiscitur. Iam Galli de aduentu Regis cum exercitu intellexerant, Regemq; suum quid illis faciendum esset consulerant, illisque responderat, vt cederent tempori, seq; Orasionem reciperent, ibique hibernarent, vtrē proximo eandem obsidionem redintegraturi, nec secus

H ij

atq; sunt iussi, faciunt. Noster vero de Gallorum habitu factus certior, & ipse quoq; suas copias dimittit. Utrosq; Bardulos, Montanosq; populos lustrat, imperio suo legibusq; obsequentes laudat, in criminosos animaduertit, totamq; prouinciam pacatam relinquit, atq; ad res inchoatas Reginamq; rediens, controuersias procerum ex regno Naruarie obiter componit. Nam erant ex illis, qui Pompeiopolim urbē totius regni Metropolim, aliaq; oppida, & castella uellēt illi tradere, atq; se ipsos omnesq; fortunas suas illius fidei permittere. Quod Rex auersatus renuit, Phœboq; ex sorore sua nepoti ad iudicauit. Inter Lermatem comitem, Petrumq; Peraltanum similitates composuit, & cum aeternam pacem non posset, inducias tēporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officij partes esse ratus operam suam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum Regem mittit. Hispanorum, Gallorumq; antiquam societatem amicitiamq; commemorat. Bardulorum officia in Gallos, inimicitias in Britannos ex professo narrat, in quos nunc seuire, armaq; inferre iubeat in illorum fauorem, qui quondam fuerint illi hostes acerrimi. Rogat, immo obsecrat, obtestaturq; ut tanta rei indignitate se abstineat, neq; velit amicos veteres inimicis permutare. Nam, quod ad Rulcinonis comitatum pertinebat, nō erat tanti, ut tam inueterata societas solueretur, cū præsertim si quid fractum, aut dissolutū erat, facile posset refici, ac refarciri, si ad utriusq; regni collimitium mitterentur utrinq; uiriboni, & sapientes, quorum arbitratu, & sententialitates contentionesq; sedarentur. Per eundem Cardinalis familiarem Gallorum Rex rescribit, non displicere sibi reditus in gratiam cum principibus Hispanis, si condicionibus æquis, negotium transigeretur, & Lusitani quoq; qui se illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem inchoatam ultro citroq; internuncius comeat, remeatq; quoad ventum est ad illud, ut in annum induciæ constituerentur, quo tempore dissensiones inter Hispanorum, Gallorumq; reges transigerentur, ex qua transactione totus Lusitani conatus pendebat.

Parietinus Comes Velefium capit, arcem obsidet, ac deinde in dedicionem accipit.

Caput. VI.

QUO tempore in Hispania superiora Rege nostro hæc gerebantur, Dux infantatus in Carpetania Madriti arcem, que adhuc pro Marchione stabat, iussu principum obsidione cingebat. Comes Parietinus, qui, ut sæpe dictum est, diui Jacobi Magistrum militiæ se profitebatur: Velefium oppidum illius ordinis alterum caput, proficiscitur, oppido que positus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blanditijs, & pollicitationibus nihil proficisset, minis agere cepit. & nisi pareat, se arcem obsessurum, neq; quieturum, quoad illam expugnet, pœnasq; ab illo exacturum, quas proditores solent pendere. At præses uir constans, fortisq; nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni comteatus genere munit, seq; ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magister hominis pertinaciam cernens arcem obsidet, perq; biemstre spacium obsessos eo angustiarum redigit, ut iam & ad victum necessaria, & ad ægotantium medicamenta, & ad vulneratorū remedia oīa, quibus erat opus, deficerēt. Quo in statu sit res Marchionem præses certiore facit, & nili quam primum suppetias ferat: nullam esse moram quin qualicunq; conditione faciat dedicionem. Erat eo tempore Marchio Com-

pluri cum Archiepiscopo Toletano, cuius vtriusq; idem erat sensus de re communi.

Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amissione, quam magnū detrimentum sequeretur, ad impendentis, ac futuri belli opportunitatem: simul etiam quod Lupus Vascus Archiepiscopi frater, atque eiusdem factionis perquam studiosus, qui praedidio tenebat optum civitatem finitimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquisq; & alios eiusdem sectae participes cogunt grauis & leuis armaturae equitum ad tria milia, qui numerus multo superabat obsessores. Non potuit Magistrum late-re tantus belli apparatus, qui contra se fieret, Rem ad commendatarios, cohortiumq; praefectos, ac primarios viros refert, quae sit eorum sententia exquirat. Omnibus visum tempore esse cedendum, neq; expectandum, vt tanta spes fortunae belli committeretur, posse namq; alio tempore obsidio illa commodius repeti, & tutius continuari.

At Magister, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine rerum, quas gesserat magnam sui fiduciam habens: fretus quoq; meliori causa, & cui non dubitabat diuum sacroburni, cuius tesseram, belliq; insignia gerebat: propieū fauoreq; fore obfirmat animum, cōmilitonibusq; respondit se velle in obsidione perstare: vitamq; si opus sit, pro laude, atq; maiorum suorum dignitate pacisci. Cum vidissent illum commilitones animo tam obstinato, vt neq; passum ab incepto retrocedere vellet, alacres operi se accingunt, fossas murorum erudrant, aggeres, vallosq; erigunt propugnaculis incenium, pinnisq; pluteos appendunt. Stationes vero crebras vallo, fossaq; munitas contra arcem disponunt, & fortissimo quoq; milite complēt. Nunquā putarant Archiepiscopus, & Marchio Magistrum tantas copias expectaturū. Sed cum ad oppidi muros accessissent, stlopetarum glāibus, scorpionumq; sagittis repulsi: per extrariam arcis portam, posticumq; admissi, in stationes agminis facto irrumpunt. Pugnatum est vtrinq; vehementer ab ortu solis ad occasum. Cadebant ex vtracq; parte multi, sed a Marchionis, & Archiepiscopi multo plures: ppter quod iniquis loci hos impediēbat, illos vero adiuuabat, & quia succinēti venerant putantes Magistrum non expectaturum hostes, neq; machinas ad oppugnandum, neq; victum ad permanendum, neq; commeatum & necessaria ad arcem instruendam: opus intermittunt, atq; in tempus aliud differunt, receptisq; vulneratis, & aegrotis, atq; in eorum locum validis, robustisq; succēctis ad suos quisq; reuertitur: intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoq; commeatu grandioriq; exercitu redituri. Eodem tempore, quē admodum paulo ante diximus, Dux Infans tatus Madritanam arcem Regis & Reginae iussu obsidebat. Qui factus certior Toletanum, Marchionemq; a Compluto Velesum versus copias ducere, carrisq; & palustris, numerosas grandisq; machinas, magnamq; vim commeatu secum vehere, partem exercitus retinet ad continuandam obsidionem, partim Magistro mittit in auxilium ad distribuendos Marchionis, & Toletani praefulis conatus, copisq; Furtatū fratrem praefuit, monetq; quid illum facere oporteat. Ille, qua hostes venturi erant, locum opportunum occupat. Magistrum de aduentu suo, & qua de causa venerit certiore facit.

Ille vero relictus, recreatusq; tam insperato auxilio: munitis stationibus tantum relicta obsidione cum reliqua exercitus parte auxiliariis se cohortibus adiungit. Iamq; hostes aduentabāt, iam se medio in cāpo mutuo conspiciēbāt, neq; amplius inuicē aberāt, quam quo telorum ictus poterant pertingere. Continuerunt se tamen: & neutri in alteros irruerunt: quia orto iam vespere non supererat lux ad decernendum armis.

Itaq; locum tutiorem ad pernoctandū vtriq; sibi eligunt, ordinatisq; cohortibus in armorum procinctu, vtriq; expectant, quid alteri molirentur. Marchio vero & Ar-

chiepiscopus cum perspicerent se non posse exequi id cuius causa venerant, nisi armis vim aperirent, veriti summam omnium rerum suarum, fortunae vnus prelij committere, sub ipsum mediae noctis silentium in castellum quoddam quod pro ipsis stabat, neque longe aberat, se recipiunt, posteroque die sine vlla spe arcis recuperandae, complutum rediere. Atqui praeses praesidiariorum milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse diuicius famem tolerare, deditionem faciunt, rebus proprijs quae ante obsidionem possederant, & vita quae iam in potestate victoris erat concessa.

Lusitanorum Rex Tauro relicta in regnum suum redit, atque inde ad gallos Regem proficiscitur, & quid illis egerit.
Caput. VII.

LUSITANVS Rex cum videret se delusum ab ijs, quibus autoribus, tantum negocium susceperat, atque omnia cessisse aliter, quam ab initio putauit, Mari albano Comiti arcis vrbisque tauri praesidium commendat, nam Ioannes vlloa ille qui sibi urbem tradiderat, repentina morte interceptus erat, dispositisque praesidijs per castella & arcis quae pro illo stabant, ducta secum Ioanna ex sorore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuicijs secum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alienos, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neque iam spes vlla esset reliqua, nisi in gallos Regis foedere quod pepigerat, pollicitationibusque quas illi iure iurando sanxit, statuit iam non per literas non per nuncios legatosque, sed per se ipsum res suas agere, ordinataque regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticum necessarijs implet, conscensa naue, praetoriam galliam Narbonensemque nauigat, Massiliamque urbis portum subit, Regemque gallos qui in turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certiores facit. Gallus eo nuncio laetus, aut laetitiam vultu simulans: honorifice hospitem excipi benignaque tractari iubet, & pro regia dignitate omnia ministrari. At Lusitanus iter suum eo dirigit, vbi Rex gallos esse dicebatur. Rusticabatur autem tempore non longe a turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare, oppidoque propinquum esse, mittit in occursum qui rogaret dicantque vt ex nauigationibus viaeque laboribus in oppido quiesceret, seque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroque habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies gallos Rex Parisios proficiscitur, quem subsecutus est Lusitanus, qui videns Regem alijs negocijs implicatum, sua vero quorum causa tam longam viam terra marique fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & graues viros Regisque amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in galliam, commemorantque ictum foedus spemque auxilij quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes ipsius Regis, quo Ruscionis comitatum repetere audent, suos cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Illique tanti Regis etiam si non de sua veilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere. Hoc esse Regum opus honorificentius quam regnare. Quare oblitus se Regem, genitricemque amplectens orabat, obstestabaturque ne in causa tam iusta & honesta desereret, fortunaeque Regum miseretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste.

Sed neq; fortunas suas tam esse perditas, vt non haberet regnum autum adhuc incolus me, atque in ipso vnde summo veretur vrbes, oppida, castella, proceres, viros, principes ac primarios, quorum idem sit cum illo sensus de rep. Hispana. Ad rem tamen conficiendam vnum tantum deesse caput ducem, moderatoremq; cuius auspicijs omnia gereretur, cum esse regem galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Lusitanij petitionem, ac potius promissi ac debiti exactionem gallus per eodem inter nuncios respondet, non debere mirari Lusitanum, si homo tot tantisq; negotijs implicitus ad res illius non respexerit. Sum(inquit) amici sollicitus bellorum, quæ mihi(vt videtis)impendent, alterum hinc a Burgundionum Duce, alterum illinc a Britannorum Rege, quorum conatibus reprimendis binæ copiæ sunt comparandæ, quas iam oportebat fuisse conscriptas præter eas quæ sunt Oeasone contra Bardulos Hispaniaeq; superioris incolæ, quibus erat sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua bellum erat gerendum fieret iusti or, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta consuetudinem Romanæ ecclesiæ vxorem ducere. Alioqui neq; ille posset esse Rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas sanguinis quæ esset impedimento, quo minus iure posset fieri, supplicandum esse a summo Pontifice, vt illos a legibus solueret, quem prohiberent in iura connubij matrimoniumq; cõuenire. Hoc Regis Gallorum responso Lusitanus non multum lætus; exequitur tamen quod Gallus monebat. Literaq; supplices ab vtroque ea de re ad summum Pontificem date, ceptumque in curia de negotio disceptari, neque defuerunt vtriusque partis aduocati, qui rem in summam difficultatem deducere. Urgebant Pontificem Regis & Reginae Hispaniarum Legati, dicentes ex illa dispensatione, si cõcederetur, sequerentur multa detrimeta per omnem Hispaniam, caedes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atque dari materiam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumque dispensationes huiusmodi, conciliandæ pacis, & tollendarum litium contentionumque causa concedi debeant, nunc concederetur, in seminarium discordiæ, ac similitatis, non modo ipsorum Regum, sed etiam summatum, & infamatum, & mediocris conditionis hominum odii, inimiciæ, diffensiones oriretur, & quæ bello implicitis sequi consueuerunt. Instabant ex altera parte Gallorũ Regis Legati & procuratores: dicentes iniuste sibi denegari quod alijs concedi solet, neque Regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones in cassum cederent. Quibus Pontifex videbatur fauere: propterea quod opera Gallorum Regis indigebat, ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicam pertinentes. Tandem vicit vtilitas, dispensationem concedit, datque Lusitano perferendam, secreto tamen ne res aduersarijs nunciaretur. Interea Lusitanus ad Burgundiæ Ducem profisciscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas: experiri volens, si posset illum cum Rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias a Gallo posset habere. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus, in bello quod cum Lotoringiæ duce gerebat. Locuti que inter se multa de conditione reditus in gratiam ducis cum Rege Gallo: Lusitanus partes negotij peragendi suscipit, rediensque Parisios nuncium accipit de morte Burgundionum Ducis, in prælio quo pugnatum est, cum Lotoringiorum Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux sine liberis decesserat sexus virilis: ex Gallorum legibus ad coronam corpusque regnorum Galliz deuoeluebatur. Rex occasionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc unum agit, Lusitanum dimitte in Hispaniam vt redeat hortatur, seque confecto Burgundiæ negotio missurum maiores copias, quæ se limitaneis coniungant, qui erant Oeasone pollicetur. Lusitanus

omni iam spe fraudatus, eo miseræ fortunarum suarum deuenit, vt de religionis ingressu cogitaret, idque Hierosolymis vt esset longius, quam quo rerum Hispanarum nuncijs peruenire posset, fecissetque nisi a familiaribus atque imprimis a Phario Comite: qui illum in tota peregrinatione illa fuerat secutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia a Gallorum Rege petita, & obtenta, eadem via remenso mari in Lusitaniam suam qua venerat, reuersus est.

De Segouienti Arce dolo à Maledonato capta, & a Regina rursus in potestatem suam redacta,
Caput. VIII.

ANDREAS Caprarius, quem in parte superiori saepe diximus, sub Enriquo Rege fuisse Regiæ domus villicum, atque Segouientis Arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediâ Hispaniam irruerat, Regi & Reginæ familiarissimus fuit, propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti, Lusitano relicto partes illorum secutus est, thesaurosque

Regis Enriqui quos in Arce seruandos deposuerat, oportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita principum voluntatem demeruit, tantamque ab illis gratiam inierat, vt non modo nihil ex ijs quæ antea possidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficijs & honoribus accumularent, inter quæ arcis præsidium vrbisque tutelam & quod grande pignus amoris erga illum, & illius erga se fidei fuit, quod vnicam filiam Elisaben iuniorem iam principem designatam, nondum enim Ioannes erat natus, illi ad seruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonfus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius Arcem sui loco tenendam crediderat, qua postea Petro a Bouadilla socio suo Beatricis bouadillæ vxoris suæ patri tradi iusserat.

Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitque amplius quàm pro materia decebat. Habitaque temporum ratione, in quo non modo sceleris quod parabat, impunitatem assequeretur, verumetiam grande aliquid sibi prouenturum, cepit cogitare quæ admodum Arcem prenderet. Elisabenque principem in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum Rege & Regina si posset, proditiõis precium pacifceretur, quod si nõ liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo: vt ingrediendi Arcem & exeundi, facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno quod erat in Arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ vsus, & cum vix a pluribus versari posset, armat quattuor facinoris quod incipit conscios. Arma fuerunt occulta, & quæ facile tegi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset oriri proditiõis suspicio. In Arcis portas irruunt, Ianitorem trucidant, Præsidem in vincula conijciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus nõ potuisse nisi a plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam, vbi Elisabe Princesps erat, se recipiunt. Cum illam proditores oppugnarent, nihilque proficerent, reliquas Arcis munitiones & propugnacula occupant, & quia pauci erant ad tantam rem tuendam, ex ciuibus qui alterius erant factiones, complures admitunt. Ioannes Arius ciuitatis præsul, qui propter similitudines, quas cum villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actû nunciû accurrit, seque vrbis primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quæ villico stabat, nõ magno negotio capiunt. Regina certior facta eorû rerû quæ Segouie gerebantur, eo iter arripit. Iamque vrbis aduentu, cum ciuitatis pæces legatos ad illam in occursum mittit, qui supplicet illi ne admittat secum in urbem comitè beneuolentem, quippe qui pedibus manibusque fauebat villico, eiusque

Vxori Beatricis Bouadellæ. Quod nisi prohiberetur urbem intrare, posse fieri ut populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius Reginæ offensum & villici atque eius vxoris pernicionem cederet. Ad quam petitionem Regina respondet, iniquum esse quod Segouienles ciues, vellent imponere leges principibus, quas subdatis consueuerunt imponere Reges, victoresque victis. Itaque inquit atque meis verbis dicite illis, ut desinant insanire, molianturque aliquid, quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, urbem cum vniuerso comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumque arcis pars a ciuibus teneretur, pars ab ijs qui in auxilium villici præsidisque confluerunt, neque cessarent missilibus se laceßere: Cardinalis, & beneuentanus Comes, alijque quibus Regina auscultabat, suadebant illi ut arcis portas claudi iuberet, ne si furor populi frequentis, arcem occuparet, pugna conferretur, quã nemo, nec ipsa quidem, posset dirimere. At illa contra, iubet omnes portas aperire, populumque admitti: quantum arcis impluuium capere posset. Quos Regina ex superiori loco comiter allocuta: Dicite (inquit) o amici, quis furor agitat vos, aut quid sibi vult in media rerum omnium tranquillitate hæc armorum tumultus? Si quid est quod in rem vestram sit, aut male tractationis aliqua hæbetis in villicum actionem, en ego adsum: quæ remediũ ponam, neque patiar a quoquam ex ijs quibus iustitiam, aut partem aliquam recipi, administrandam commendavi, iniuriã fieri. Omnes vna voce clamant, excludatur villicus, cuius insolentias, atque suorum, pati non possumus. At illa iubet omnes qui a ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario ex munitionibus pelli, eiusque præsidium Gonfalo Aconi Regiæ domus Oeconomo & quæstori maximo, sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, ut deputent certos, bonos sapientesque viros, qui deferant ad ipsam aut ad eos: quibus ipsa causæ cognitionem commiserit, querelas illorum quos Caprarius aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgavit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam comperit postea, totum illud inuidia & malivolentia quorundam nobilium esse constitutum. Quare Regina, & arcis præsidium & alia ornamenta dignitatis, illi restitui iubet.

De Archiepiscopi Toletani & Marchionis villenatis cum Rege & Regina reditu in gratiam.

Caput. IX.

QVANTA pertinacia & rebellionem Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio, Lusitanorum Regis partes secuti sunt, in libris superioribus demonstratum est: eorum fortunæ illos deduxerat, ut nihil iam quererent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, seque ad melioris causæ principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamque rei conficiendæ magnam Tarraconensium habebant, qui de illorum reditu in gratiam cum Rege & Regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesque viros & religiosos, qui errata exculent, poenitentiamque errorum exponant, & petant veniam, voluntatemque impofterum, intermissa obsequia emendandi, declarent. Acta est causa diligenter apud Regem & Reginam per amicos, quorum orationi & precibus accesserunt literæ a Tarraconensium Rege, qui conficiendo negotio plurimum studebat. At principes nostri habita ratione temporis & fortunæ, quæ in rebus bellicis plurimum dominatur, & paruo momento huic & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiscopi, quæ apud ipsos fuerunt illustria, quo tempore in

multarum rerum difficultate laborabant: & quod Marchio trahebat secum multas nobilissimasq; familias propinquorum & affinium amicorumq;: qui illum sequebatur, stantunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio: & Rex patri & Regina Socero obsequeretur, simul etiam vt illos ex hostibus amicos faceret, exequereturq; Vergilianum illud, quod fuerat Romanorum peculiare, parcere subiectos, & debellare superbos. Atq; vt beneficium beneficio contulerent, vestigalia & bona quorum vsu illis fuerat interdictū, restitui iubent. Sed & Lupus Vascus Archiepiscopi frater Optum urbem cum Arce tradidit, tametsi ab Enriquo Rege hereditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; Arcem quam Dux infantatus longa obsidione premebat, Regis & Reginae arbitrio relinquunt. Castrorum etiam Lusitorum Arcem quae Praefide Petro a Beata pro se stabat, sequestro tradendam Gonsalo ab Auila pollicetur, quo ad sibi satisfiat quibusdam de rebus ex pacto conuento quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iururando sanxerunt, se permanuros in fide atq; obsequio Regis & Reginae, seque pro hostibus habituros, quos illi hostes esse, & pro amicis, quos illi amicos esse decreuerint. Archiepiscopus insuper ad summum Pontificem, sedemq; apostolicam dat literas de suo reditu in gratiam cum Rege & Regina, partim excusans se quod fecerit tot mutationes in exhibendo suis principibus obsequio, partim accusans, poenitentiamq; agens quod abiurata Elisabe Principe ac deinde Regina, quam antea iurauerat, Ioannam subditam Enriqui Regis filiam iururando Principem Reginaeq; postea designauerit. Nunc vero se bona fide redisse in ipsorum gratiam, quos laeserat, idq; assecutum non tā suis meritis, quā illorum singulari humanitate atq; elementia, quare a sanctitate sua precebat supplicabatq; vt quod a se factum erat boni consuleret, atq; in bonam partē acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum Rex trecentarum & eo amplius nauium Euboeam Insulam Boeotiae adiacentem petit, & primo aduentu Storum & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcedem urbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisq; muros quatens, atq; vicissim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaq; diei hora capit. Turci victores debacchati sunt, in omnem sexum & aetatem, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladem acceperant.

PRIMÆ DECADIS LIBER SEPTIMVS. QVA RATIONE TAURVS CIVITAS, quae pro Lusitanorum Rege stabat pastoris cuiusdam industria recepta est.

Caput Primum.

VM adhuc per ea tempora Rex esset cum Ioanne patre in provincia Tarraconensi, Regina vero Segouiae, quo venerat pacificandae ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione quam induxit Maledonatus de quo dictum est in superioribus. Venit ex insperato nuncius, qui fecit ipsam ipsa laetitia laetiorē. Taurum urbem in potestatem Praefectorum suorum venisse sine vilo militum sanguine, sine vilo dispendio, sine detrimēto deniq; vilo. Quae res in hunc modū gesta est. Pastor quidam ouium Bartholomaeus nomine ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonsecam Abilensem

Abilenſem Episcopum, dixitq; daturum se viam, qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatum fuisset. Quoniam inquit, modo Episcopus, aut vnde id compertum haberet? ego, inquit, iam inde a puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas pasci, atq; abſeruari, frequenterq; illas egi pastum in cliuum illum arduū, qua est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vquam attenterit, nec reptando quidem per eum ascendere. Sed neque vquam in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaq; Lusitani ab illa murorum parte securi non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore qui illum sequerentur, viderentq; an eſſet credibile, posse fieri, quod pastor promittebat se præstaturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorum radices eundunt, ascendunt, descendunt, mediq; in vrbe consistunt, non canis, non gallus, non anser, non denique vllus mortalium strepius auditur. Neque id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Redeunt itaq; ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrant. Episcopus munitionum duces, qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longinquioribus, per literas facit certiores. Omnibus placuit redēbere experiri. Mittunt itaq; sexcentum armatos, qui pastore sequantur & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua possunt. Sed inter eundum venit illis in mentem posse fieri, vt oportunitas illa, tantumq; rerum omnium silentium ex composito cum pastore fuisset factum, neque committendum, vt vnus hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli tantæ copię periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus, & quid facerent dubijs, Petrus Verascus vnus ex ijs, qui partem copiarum ducebāt, in hunc modum locutus est.

Audite obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem vestram laudo, atque probō, neque enim vquam nocuit prospicere, vnde pericula possint ingruere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum aliquem subesse. In eum statum res iam deducta est, vt non possimus nisi magna cum ignominia negotio inexperto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendū. Nam audaces fortuna plærunq; iuuare solet, quæ admodū & timidū perdere, & ingens gloria sine magno labore, atq; periculo, cōparari minime potest. Cūq; omnes hæterent inter spem, metūq; interdubij nescirent quid facerent. Antonius Fonseca adoleſcens animosus ætatis seruore percitus in muros tēdit, sequitur illum Petrus verascus, atq; hunc Vascus Viuarius, puduit reliquos non suū quenq; ducē sequi, neq; cessatum est, quoad omnes in vrbem sunt recepti. Fuerunt autē hi sexcenti milites, reliqui omnes iussi sunt tenere locum, qui erat contra certam quādam ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoq; fracta porta reciperentur intra vrbe. Qui vrbe tenebāt, in partes duas distributi. Altera forū occupāt, altera portā vrbis inuadunt, portarum claustra, ferascq; refringūt, suos qui expectabant admittūt. Prima cotio fuit eū Lusitanis, qui vrbe circuibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiūsdē facti conscios, eū comite, ac duce suo in arcē se recipiūt. Qui cum vidisset totam vrbem in potestatē hostium redactā, arcē deserta se cum suis in castrū Inui recipit.

At Maria Sarmēti Ioannis Viloz vxor arcē occupat, cumq; notis & domesticis familiaribusq; suis propugnat. Non quo proposuerit sibi a Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori cōditione arcis deditōne faceret. Ad huius rei nunciū Regina accurrit. Vrbe magno emnium plausu, atq; læticia ingreditur, ciuibus qui exulabant bona restitui iubet, Pastori, qui tā præclari facinoris autor fuit, in alimēta hæreditario iure, &

quod ad posteros illius transfiret, decreuit, quantum ad honestum victum sufficeret, illum præterea, omnemq; illius posteritatem ab omni exactiōe liberauit. Maria Sarmenti, quæ arcem tenebat, erat soror Jacobi Sarmenti Comitis Salinarum, qui in toto illo bello Regem, Reginamque secutus, non vltimam operam nauauit. Erantq; multi alij affines, & propinqui, qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt preces supplicandi pro illius vita fortunisque. Causasq; supplicandi præferebant, quod erat femina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa, quodq; omni tempore belli, nunquam maiestatem Regiam verbo læsisset, nam re qui poterat: cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit importunius, neq; minus suorum amicus. Non post illius mortem cum arcem Lusitanum occupauit. Nunc vero cum munitione illa videretur esse in eius potestate, illamque armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum, quæ in hoc bello gerenda essent, impediret, sed vt fidei, & misericordiæ illius se dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum comitis, & affinium, propinquorumq; obsequijs omnem culpam condonauit, omnesq; illius clientes domesticosq; ac familiares scelere absoluit. Arcem capit. Munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Villoa maritus vi, atq; iniuria tenebat, Iacobo Benauidio metatori regio iubet restitui. Atq; in hunc modum ciuitate composita, omnibusq; rebus in ordinem redactis, Valladolidum proficiscitur. Nam eo Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Paricino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitani bellum renouant.

Caput. II.

RO tēpore Regina nunciū accepit de obitu Roderici Enrici Manrici Comitis Paricini, qui se Magistrū dici malebat diui Iacobi. Nam partem illam Magistratus, quæ pertinet ad prouinciā Castellæ possidebat. Accipit etiam, Alphonsum Cardeniū prouinciæ Legionēsis commendatarium maximū cum multis cohortibus Vclesiū properare, vt a

tredecim cōmēdatarijs, qui ex instituto illius ordinis antiquo soli habēt ius nouum creandi Magistrum, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis instituto fieri deberet. At quia Regi & Reginae omnes tres regni Hispani magistratus Regio censui annuere animus erat, quod & postea fecerunt. Regina vt instantis electionis comitiā impediret, triduo Vclesiū ex Valladolido venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerāt, quos Regina iubet aduocari, atq; illos in hunc modū alloquitur.

Scitis spathiferi immo vero cruciferi milites, qd' Magistratus diui Iacobi ab initio consuetus est tuendæ, atq; ex occasione ampliandæ religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot castella, tot arces, tot munitiones a regibus, prælatis, a bonis viris, & honestis sunt concessæ. Sed quoniam aliquando ad eisdem vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime qui cum Granatenibus Mauris bellum gerebant, autoritate Sedis apostolicæ administrationem eius inierunt, aut concedi filijs Regū primogenitis, aut viris illustribus procurarēt. Nunc vero cum sit nobis in animo, postea quā Hispaniarum bella quiescerint, omnē armorū impetum in Mauros transferre, e re publica nostrā esse duximus, vt interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno Imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad cōmēdatariū maximū attinet, ego curabo vt boni consular, & pro fide, qua erga me, Regemq; habet, non ægre laturus sit.

Ad hoc vero perficiendū duas modo avobis res peto, primū, vt suffragationē istam impresentiarū differatis, alterū, vt ab apostolica sede per libellos supplices petatis, vt pro Magistro, sine quo ordinis corpus esse nō potest, det vobis Hispanorū Regē, quod nō modo erit vnicuiq; vestrū vtile, sed & vniuerso ordini honorificū. Contilij huius sui commendatarium maximū facit participē, idq; vt æquo animo serat ab eo petit, seq; pollicetur si de iure suo experiri vellet, non obstatūrā, quo minus ius suū persequeretur.

Commendatarij quod a Regina sunt iussi faciunt libēter, nam & comitia dissimulant, & a summo Pontifice pro administratione ordinis Regem sibi deponunt. Commendatarius vero maximus, vt cumq; Regina imperium acceperit, assensus est illi. Et vultu hilari nihilo segnus ad bellum cum Lusitanis gerendū in suam prouinciā redit. Interim dum hæc Velefija Regina geruntur, Rex e Bardulia Taurū venit, recensitq; cohortibus, quæ erant in stationibus, & præsidjs contra castrum Inui, aliq; castella, & munitiones, quæ pro Lusitano stabant, commendatq; bellicæ rei summa Ducī a Villā formosa fratri Notho, & Comiti Phario Hispaniæ Comestabili, ipse Oceanum proficiscitur, vbi Regina erat, & inde vterq; Toletum se confert, vbi pro victoria toties parata, & periculis eiusis in bello Lusitano concepta vōta persoluunt. Diui Francisci ecclesiam, & templū illi annexum sub nomine diui Ioannis aedificant, & omnia quidem magnificentissime, & pro dignitate Regiæ absoluta. Inde Madritum profecti accipiūt nuntium per fines pacis Augustæ, & ciuitatis Rodērici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniam rursus hostiliter irruere, atq; omnia ferro, igniq; vastari. Scribunt itaq; ad commendatariū maximum Legionensis prouinciæ, & ad Laurentiū Stuarium comitem Emporitani, quibus commendant tuendorum finium custodiam, cum facultate quoties opus esset euocandi ad arma omnes, qui aut stipēdia regiæ mererant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinq; in aliorū finibus excursionēs, agtorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, caedes, captiuorum venditiones permutationesq; & multo maiora facinora, quam ab hostibus nominis Christiani fieri consueuerunt. Nec segnus in ciuitatis Rodērici finibus res agit. Nam ex munitionibus, quæ pro Lusitano stabant, erumpebant latrones, grassatoresq; eo audacius, frequentiusque, quod audiebant Lusitanos intra fines Hispaniæ versari. Négocio itaque in regium consiliū missō, cum alij aliud sentirent, & a qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illam Lusitaniam, quæ ad pacem Augustam pertinet. Rex vero trajecto montē Tauro contra castrum Inui, & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

Ferdinandus Rex castella, quæ pro Lusitano adhuc stabant, simul obsideri iubet.

Caput. III.

VM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre Notho, & Comestabili cum cohortibus, quibus illos præfecerat, de obsidēdis castellis illis vnde tot mala oriebātur, animū intendit, & quo modo id fieri posset cōmodius in cōsultationē mittit. Euocatisq; equitibus, pedibusq; omnis generis armaturę, ex ciuitatibus, oppidisq; finitimis, vno die quatuor castella distributis cohortib; obsidione cingi iubet. Alphonsō Fōsee Abilē Episcopo, & alteri Alphōso Fōsee Cauceliū, & Alahegiorum domino, & Vasco Viuario Salmāticē Episcopi fratri Cantapetræ

negocium mandat. Septem ecclesiarum munitionem fratri Notho, Cappularum Petro Guzmáno, Castrum vero Inui Ludouico Hemerobij comitis filio, & Frederico Manrico. Paucis post diebus Cappularū preſes cōceſſa ſibi, et vita & fortunis deditiōe fecit preſectumq; obſidionis illius ad caſtrum Inui ire iubetur. Dux a Villa formoſa poſteaquam ſeptem eccleſiarum munitionem bimēſtri tempore tormentis, machinis, crebrisq; oppugnationibus afflixiſſet, adeo concuſſit, eoq; anguſtiæ rem deduxit, vt tantum vita cōceſſa cogeret obſeſſos in deditiōe venire. Omnia latrocinio inſames, atq; ſceleribus inſignes, quos interim poterant intercipere Rex iubet patibulo ſuſpendi. Quo terrore perculſi, qui Cantaperam præſidio tenebant, & ipſi de deditiōe faciēda cogitare cœperunt, quod & factum eſt illis facultate libera in Luſitaniam ſuam redeundi. Solum reſtabat iam caſtrum Inui, in quo Rex transferri iubet totam belli, & altiarum obſidionum molem, juſtiq; metari bina caſtra, altera ad Dorium flumen, altera in agro ſuburbano, quæ prohiberent, ne terra, aut aqua commeatu in oppidum importaretur. Poſt aliquot dies Regi videbatur oppidum debere oppugnari, quia ita erat omnibus neceſſarijs inſtructum, vt longo tempore obſidio eſſet duratura. Erant qui oppugnationem illam in aliud tempus eſſe differendam cenſerent, quo ad obſeſſorum vires, & victui neceſſaria deficerent, & rumor ad eos perueniret, de ſociorum deditiōe. Edituerſo alij inſtandum eſſe oppugnationi dicebant, propterea quod inſtabat hyems, in qua neq; milites ſub dio hyemare, neq; equi paſci, neq; machinæ, puluiſq; Nitratius defendi poſſet, quin corrumpetur. Capto vero oppido poſſe obſidionem arcis continuam quoad caperetur a militibus facile tolerantiſſibus ſub teſto temporis iniuriam. Huic ſententiæ Rex accedit, iubetq; poſtridie ſub primam lucem tormenta, & machinas intendi, ſoſſas ea parte, qua oppugnationi erat ineunda rudere, atq; materia compleri, teſtudines, pluteos, arietes, ſcalasq; parare. Erumpunt, obſeſſique hoſtes, accedere prohibent, miſſilibuſq; ſubmouent, pugnatur aliquando quominus. Editur vtrinq; cædes maxima, durat pugna per totum diem, quo ad nox aduentans vtroſq; dirimit, poſtridie repetunt idem opus, atq; deinceps idem faciunt vſq; in decimum diem, quoad & ſoſſæ ſunt oppletæ, valli, & propugnacula diruta, ſcalæ admouentur muris, quos præſidiarj ſeſſi, laboribuſq; conſecti deſerunt, atq; in arcem moſiuntur, diu noctuq; pugnatur, erant qui arcē præſidio tenebant plures quā quadraginti ſtrenui milites, & ex ſclerum cōſentia ſortes, & qui nullum periculum formidarent. Rex hoc in ſtatu obſidionem relinquit, cæteraq; præſectis commendans Methymnam ad campum ſe conſert res alias creaturus.

Rex Ferdinandus Montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat.

Caput. IIII.

RA T Salmantiæ prætor maximus Garſias Oſorius, is detulit ad Regem Rodericum quendam Maledonatum ordinis equeſtris virum eundemq; Salmanticensem ciuem tenere præſidio arcem munitam, quæ ad ciuitatem pertineret, cognominatū Leonis montē, vnde in finitimis agricolæ, paſtorēſq; , atq; in viatores interdum lenginquius iniquam excrēret dominationem, quem nihil puderet iura diuina, & humana violare, non æquo iure cum ſuis ciuib; viuere, non maiores obſeruare, non a mīnōrum iniuria ſe abſtinere. Accedebat hiſ omnibus falſarj crimē, quod monetam aū

torſitat ſua ſclicbāt, vērāque permutabat, fugitiuorum denique receptator erāt, & ſa-
cinoroſorum omnium aſylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis
comitibus Salmanticā iter arripit, ad prætorem clanculum diuertit. Vbi ſit Rodē-
ricus ille Maledonatus requirit. Domi ſute aiunt cum alijs ordinis ſui eſſe. Conſcē-
dit equum Rex, prætorem cum executore officiali ſatellitibuſq; ianuam obſideri iubet.

Atqui Maledonatus intercluſam ſibi viam qua fugeret cernens, per ſolaria, tabulata-
que, perq; tectorum imbrices claſus, in diui Franciſci ædem ſe recipit. Rex impe-
rat monaſterium obſideri, & niſi a fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atq; ſi fue-
rit opus eſſringi. Egreſſitur cum fratribus ſacræ domus cuſtos. Regis genua com-
plectitur, ſupplicat vt ignoſcat homini, vel ob eam cauſam, quo ad religioſam do-
num conſugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis, naturaque indulgentiſſimus,
precibus fratrum commotus, hominem quantumvis criminofum vita condonat, mo-
do arcem quam iniuria tenebat, Regiæ poteſtati traderet. Fratres Regis iuſſa exe-
quuntur, fugitiuum ex latebris produnt, cum Regis miniſtris in vinculis ducunt, quo
arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid ſuis dicere debeat, præ-
ſcribit. Ille ſuos ex arce ſub fide publica egredi ad ſe iubet, & vos inquit, o amici quo
me mea traxerit fortuna videtis. Libertas mea in poteſtate Regis eſt, ſed vita in ma-
nibus veſtris. Nunc expetiar an quo tempore vos mihi autorau præſtatis fidem,
quam mihi dediftis, ſi demq; permanetis, quos ſore vos eſtis polliciti. Dicite hæc meo
nomine vxori, atq; vt Regi ſuam arcem quia iam mea non eſt, ſine morâ tradat, niſi
mauult & maritum perdere, atq; omnem familiam noſtram proditiōnis ignominia eter-
num notari. Cæterum illi in arcem recepti, ſiue vxore volente, ſiue nolente clamant,
ſe nolle arcem tradere, niſi magnis, atq; inſignibus donentur præmijs. Quod ſi Rex
in præſidem ſeuerit, ſe facturos minantur, vt ille non inultus ad Manes descenderet.

Nam Luſitanorum res non vſq; adeo erant deperditæ, vt non poſſent redintegrare
bellum in Hiſpania, ſeq; non adeo parui eſſe momenti, vt quo ipſi inclamarent, non &
eodem ſtatera propenderet. Hæc & huiuſmodi verba ex munitione homines perdit
blaterabant. Cumq; iam vinc̄tis manibus, & lugubri veſte, vultuq; miſerando eo lo-
ci deduceretur Maledonatus, vnde crudele ſpectaculū ex arce videri poſſet. Iam iamq;
carnifex gladium ſtringeret, iugulicq; partem tentaret, qua ferrum immergeret, clamabat
identidem, miſerabilis homo, perfidiamq; ſuorum exprobrabat, ſed præcipue in vxorē
rem quærelas ſuas referebat. Hæc eſt illa fides, inquit, o Vxor, qua matrimonij ſce-
dus iniuimus? hic amor, hæc pietas eſt illa, quam te mihi exhibituram in proſperis & in
aduerſis pollicebaris? Nunc demum exior, quanti viuum ſecuris, cum ſic morien-
tem paruiſicias. Neq; me Rex iubet occidi, cum ſuum repetit, neq; carnifex hic, qui
iuſſus ligauit manus, mucronemq; iugulo intentat, ſed familiares, & amici mei, ſed tu ſi-
mul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus, qui munitionem tenebant
commoti deditiōnem faciunt, atq; ex pacto præſidem ſuum a morte redimunt, ſibiq; li-
bertatem, abeundi quo velint, a Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis poteſtatem
reducta, Rex Salmanticam, & e Salmantica Inuicaſtrum regreditur obſidiōnis ſtatum
reuſendi cauſa.

Caſtrorum Iuliorum arcem, quam Præſes adhuc pro
Marchione tenebat, Regina tandem obtinet.

Caput, V.

I iij

REGINA Madritia Rege quo tempore digressa est, Fanum illud in toto orbefamigeratum, quod est ad annem Lupi religiose adit, atq; inde mittit vnum e secretarijs suis ad Petrum e Batiã, qui castrorum Iuliorum arci pro Villenatum Marchione praesiderat, atq; vt ex pacto conuento, quod cum illo factum erat, munitionem Gonsaluo ab Abila tradere sequetro tenendam postulat, quo ad Marchionem de certis quibusdam rebus fieret satisfactio. Praeses per eundem secretariũ respondet, se visio nunquam in Regiam potestatem arcem sibi creditam esse venturam. Non si sciat se omnino perpeffurum, quae longo tempore obsessi perpeti consueuerunt. Ad hoc praesidis responsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet, quod exequi non posset, arcemq; sine effectu obsideret, mittit alterum, qui blanditijs, & pollicitationibus, praemijs, & muneribus illum pelliceret. At ille multo durior factus non modo ab incepto non mouetur, sed orat, hortaturque Reginam, ne ad urbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinem suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure suo possit facere. Regina hoc responso indignata, dignas tanta principe iras contempit, omnis armaturae milites conuocari, & ex eadem prouincia vbi res agebatur, finitimorum acciri, parari omnia, quae ad obsidionem, oppugnationemq; forent necessaria, ipsaq; ad castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata veniebat, apparatu magnifico, sed maiori Igiticia omniũ est excepta. Igitur omnes, qui e Batiã, & ex prouincia, locisq; finitimis erant euocati ad praescriptũ tempus, eo conuenerunt. Quibus a Calatraua Magister, qui cum Marchione patruale suo iam in Regis & Regine gratiã redierat, & Alphonsus Monroius, qui se Magistrum a Traiani Ponte profuebatur, se agglomerant. Accesserunt praeterea proceres alij, qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitã operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinarij quoq; omnia tormentorum genera ex finitimis locis comportare iussi, ceteraq; parari, quibus erat opus. Tum Regina non iam blanditijs, & pollicitationibus vt antes, sed cõminationibus terrorem incutiens praesidem aggreditur, atq; nisi pareat, se non cessaturã minatur, quoad illũ proditiõis, atq; maiestatis reum peragat, poenasq; debitas scelerũ suorum pendat. Ad haec praeses Reginae supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non dubitabat, imperata facturum si Regina iuberet. Nam se quã iutoratus obnoxiusq; illi esset, non debere nec posse facere neminem esse, quin fateretur. Placuit Reginae consiliũ, dat literas ad Marchionem, vtq; ad se veniat, illum rogat, idq; quod e re vtriusq; negociũ futurũ dicit. Marchio & si non ignorabat, qua de causa vocaretur, tantumq; praesidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginae indignationẽ in se concitaret, venit, & quod Regina voluit exequitur, praesidiq; praecipit, vt Reginae iussis obtemperet. Regina arci posita cum potuisset illam cuiuscũq; alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonsaluo illi ab Abila, cui ex pacto cum Marchione, vt diximus, sequetro deponenda erat, credit, atq; ex conuento cum Marchione vt satisiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cecilia itinere vnus dies proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, latissimaeque satishi ubet, dumque adilitates & decurionatus, villicatumq; oppidi, qui magistratus quotannis suffragatorũ punctis creabatur, & in comitijs oriebatur contentiones, & ex contentionibus caedes, & vulnera: immortale odiũ, & non sanabile vulnus. Statuit deinceps vt nõ annui, sed perpetui magistratus essent, Primi autẽ in hunc modũ creati sunt. Ex veracq; fictione certi quidam viri ex ipsis nominati sunt, ex his fortiri iussi

quibus cuique magistratui cederet, et cui fors cōtingeret, eius officiū cū vita finiretur, atque deinde in eius locum is sufficeretur, quē Rex & Regina atque deinceps qui pro tēpore regni culmen obtineret, sufficiendum esse decreverint. His peractis Regina Hispalim versus molitur viam, quo eundi necessitas urgebat.

Regina Hispalim adit, & quid illic egerit multis verbis enumerat.

Caput. VI.

AVSA tam longam viam ad eundem Reginae fuit, quod lumen illud non modo Baeticae, verum etiam totius Hispaniae propemodum erat extinctum bello cum finitimis urbibus, quae aliqui sibi fuerant contributae, & quasi urbibus Metropolitanis hoc est matricis filiae & partitae membra Afundum, Astygi, Carmona, diffensionibus duorum eiusdem civitatis qui totum populū in duas partes distrahebant, a Methymna asindica Enriquis Guzmani Ducis, Roderici Pontij a Germanica Legione Marchionis Gaditani. Non erat plebis a patribus dissensio illa, non ordinis equestris a senatu & plebe, non sacrorum ordinum a profanis, sed omnia totius corporis membra in factiones binas quaeque partita, inter patrem & filium, inter virum & uxorem, inter fratres propinquos & affines discordiae & simultates, hinc odia & inimicitiae, quae non sinebant illos esse quietos. Latius adhuc serpebat malum, quod se ad aliarum civitatum dicionem extendebat. Nam cordubae duae quoque erant factiones, altera quae Alphonsum Aquilarium Montillae dominum, altera quae Iacobum a Corduba Egabrensem comitem sequebatur. Atque hic duces a Methymna asindica, ille Marchioni Gaditano foederatę. Igitur Regina partem illam Baeticae, quae non solum vestigalia Regibus pendere consuevit ad belli supplendas necessitates, verum etiam ad ornamenta pacis extra ordinariosque sumptus sufficit, Hispalim venit. Quae civitas ex gentis illius consuetudine ludos magnificentissime parat, urbem fertis & coronis, auleis & tapetis, vestis & caustis, fontibus aqua & vino saturientibus ornat, magnaque omnium ordinum laetitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium precibus a deo immortalis postulata. Deducitur deinde ad templum illud insigni virgini Deiparae dedicatum, ex consortio cum diuo Claemente martyre atque Pontifice Romano, cui aedes illa fuerat a Ferdinando dicata, propterea quod in die illius festi urbem illam ex Maurorum potestate ceperat, atque ad Christianam religionem restituit. Diua igitur Dei genitricis eademque virgine salutata, habitisque gratijs pro tot tantisque erga se coniugentisque suum Regem beneficis, ad palatia Regum perducitur, quae fuerant a maioribus suis pavimento vermiculato, parietibus muscaeis, laquearibus cedrinis, in poenorum morem arte punica constructa. Cumque ex itinere laboris per aliquot dies quietisset a negotijs, audissetque civium querelas, de civilibus criminalibusque causis a multis temporibus non decilis, iubet institui septimum quemque diem veneris, in quo ipsa pro tribunali sedens ius diceret. Sedebant ex altera parte Praefules qui curiam comitabantur, & ex altera Regij Senatores & civilis Pontificis iuris peritissimi, ante se subsidebant tabelliones, Scribae, Secretarij & qui praerant a commentarijs, astabant & qui insignia Regia praerunt hectores, nullae dilationes, nullę nūdinae nisi in die perēditū tergiversantibus reis conceduntur, si qua his adeo implicita quae non posset brevi tēpore finiri, delegabat diffiniendā alicui ex iuriscō saltissimis. Mirum dictū, intra bimestre tempus omnes quae impendebant compositione laes, aut per se ipsam, aut per illos quibus causae delegabantur. Infeleros facinor

rososq; in depeculatores decoctoresq; in adulteros & stupratores, in grassatores & latrones animaduersum est, præterquam in eos qui vertere solum, aut in exilium timore aufugerunt. At ciues cum viderent urbem malefactoribus plenam, & esse neminem fere quem non belia aliqua tangeret, si iustitiæ rigor in vniuersos sæuiret, fore vt ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum solisium Episcopum Gaditanum: qui eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinali atq; Archiepiscopo Hispanensi Vicariū Prouisoremq; agebat in illa ecclesia. Is cū magna populi multitudinem ex omnibus ordinibus collecta Reginam adit, proq; venia impetranda longam orationem habet, locisq; communibus vtitur in commendanda iustitia, & misericordia, veritate & pace, ita tamen vt sit propensior in pacem & misericordiam. Afferebatq; illud ex Psalmografo. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt, & de Samaritano (hoc est) de Iesu Salvatore nostro, qui vulnerato a latronibus in quos incidit, infudit vinum & oleum, sed plus olei quod leniret dolorē, quam vini, quod excitaret. Itēq; illud, vt sitis filij patris q; in caelis est, qui facit solē suū oriri super bonos & malos, Quodq; et si nulla hominū societas sine iustitia diu stare nō posset, tamē cū iā flagitia & facinora crebrescāt, iustitiæ mun⁹ restringēdū est, nisi quaten⁹ exēplo aliorū temeritas est, coercēda. Sed qd factas cū omnes pariter in eadē labē trahūtur qd cū in eodē sunt? Quid igitur faciemus inquit, o Regina omnium mortalium clarissima atq; proinde indulgētissima? Nimirum vt confugias ad sententiam illam Poetæ quæ iam abēt in Adagiū, quidquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladium non expresse rit, omnia in antiquam solitudinem redigentur. Audacius aliquid dicā optima Princeps, quæ hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello in quo cū Lusitanorū Rege non de gloria, sed de summa imperij decertastis, in clamāte iam ad vos victoria, omnia pro iure vestro psequi velletis, nōne incideretia in illud pro uerbiū etiam vulgo comprobatum. Summum ius, summa iniuria est: an non potius illam sequeremini sententiā Senecæ Poetæ tragici in Hercule furenti,

Si æterna semper per odia mortales agent,

Nec ceptus vnquam cedat ex animis furor,

Sed arma scælix teneat, infœlix paret,

Nihil relinquent bella. Tum vastis ager

Squallebit aruis, subdita te cæcis face

Altus sepultas obruet gentes cinis,

Pacem reduci velle victori expedit:

Victio necesse est. Adiecit tandem in peroratione miserationis fomētā, quæ Reginā faciēde iustitiæ cupidam cōpescuit, eoque deduxit, vt omnes donaret venia, omninq; a crimine absolueret, præterquā eos, qui aut Erescos impietate, aut eris alieni debito erant obnoxij.

Ducis a Methymna Oratio apud Reginam contra

Marchionem, & Marchionis excusatio.

Caput. VII.

POSTEA QUAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud Reginam criminantur, altero in alterum omnem culpam reiiciente. Dux a Methymna Afindica occasione arrepta priorem locum occupat, atq; in hunc prope modum est allocutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum Reges decessores tuos charissima Prin-

ceps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispaniam beneficia extent, neminem esse opinor, quem lateat. Nam vt omitam illa vetera, non est silendum quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphòsus petrides Guzmanus, qui p̄sidio Mellariam quam existimo esse quem nūc dicitur Tarifa pro Sancio Hispanorum huius nominis Rege quarto tuebatur, cum obsideretur a Ioanne Regis fratre exule auxiliariibus copijs Bellamariorū Regis Abeniūza copijs adiutus, admoñereturq; vt munitionem traderet in Maurorum hostium potestatem, nisi malet filium suū qui a Mauro Rege in vinculis tenebatur, ante ipsius patris oculos trucidari, non modo Arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miraculo stupefactus hostis & filium iugulari iussit & deditiois spē sublata obsidionem soluit. Illud quoq; omnibus notum, quo pacto Enriqus Guzmanus nebulae Comes secundus Ioannis Alphonsi primi Comitis eiusdē oppidi filius, idemq; Alphòsi Petride Guzmani nepos, cum terra maricę oppugnaret Gebeticum a terra Ioanux filius pater meus, a maris Oceani parte ipse pater idemq; auus meus classarijs oppugnatoribus, astu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scapham recepisset, potuissetque incolumis euadere, dum misericordia pereuntium plures admittit quam nauigium potuisset sustinere, ipse cum omnibus perijt. Quid de patre meo primo a Methymna Asindica Duce Ioanne Guzmanso dicam? qua fide, qua constantia, qua vigilanti bello plus quam ciuili quod pater tuus gessit cum fratribus suis patruelibus Ferdinandiq; Tarraconensium Regis patris sui filijs, hanc ipsam vrbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitime ad illos defecissent? Qua scelicitate immo qua celeritate Gebeticum illam familiæ nostræ fatalem post centū & triginta annos a Mauris possessam recepit, Christianeq; fidei reddidit. Sed nolo Maiorum meorum obsequia in Reges suos debita cōmemorare, nam genus & Proauos & quæ non facimus ipsi, vix ea nostra voco, sed tantum mea quæ quia omnibus nota sunt, paucis perstringā. Quanta labe vniuersam Hispaniā inuasit postea quam Enriqus frater tuus gubernationis habenas remisit, sc̄p̄ totum paucorum amicorum arbitrio tractandū dedit, nostri clarissimi Princeps omnes ciuitates siue volentes, siue nolentes aliquem sibi ducem ex primoribus finitimis ascuerunt, malueruntq; tyrannorum impotentiam pati, quā suo Regi seruire. Huic ciuitati duo imminabant qui de principatu parati erant decertare, ego vt ingenue fatear & Rodericus Pontius Marchio Gaditanus, sed dispari ex causa, ego vt patriam mihi clarissimam conseruarem atq; in obsequio regi suo debito cōtinerem, atq; in eo statu quo illam a Maioribus meis accepi, persistere sunderem, ille vero vt quacuncq; ratione posset, eā labe factaret. Vterq; quidem nostrum ciuis & indigena, sed qua pietate fuerimus in reip. Hispanensem, non dico me & illū qui in hac tempora incidimus, sed mei atq; illius maiores qui fuerant contemporanei ciuis ipsi sunt testes, cum mei semper coluerint hanc vrbem quasi matrem, illius vero tractauerint quasi Nouercam. Et nunc uterq; nostrū in suo studio permanet, atq; maiorum suorum instituta persequitur. Omitto Enriquo Rege quid uterque nostrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed postea quam Celstudo tua Hispaniarum rerum potita es, facta Regni diuisione per Marchionem Villenatem, ego prior pro vobis in hac vrbe signa acclamationemq; substuli, ille vero siue scelerum suorum poenas timens, siue quod est ingenio rerum nouarum cupido, statim ad hegist rjs ducibus, qui primi sumpserunt arma contra vos Reges clarissimi, atq; gubernationis vestre initia inturbare, sunt conati, & ipse quoq; per se cū Lusitanorū Rege cepit agere, quemadmodum illi hanc vrbem traderet. Habet Alindum equis & armis no-

bilem civitatem grandi praesidio oppressam, pulsus civibus qui illius audaciae non obtē-
perabant. Habet Arcem cum Oppido Alcalá ad fluvium iram in agro propemodū
suburbano huius civitatis. Habet complures facinorum suorum adiutores & conscii
os, qui nihil magis spectant, quam huius urbis direptionem, atq; imprimis Ferdinandū
Ariam metatorem, qui Tarifam infreto gaditano Castellum munitissimum & Verari
am pergrande municipium cum Arce munitū tenet. Quid autem hoc tempore cogitet,
argumento est, quod neq; per litteras quicquam benignum ad Celsitudinem vestra scri-
pserit, quo se excusaret, neq; nunc quidem, cum sit tam prope, observantiam suā erga vos
declaraturus venit. Erit igitur iustitiae tuae Regina clarissima bene de te deque patria
sua meritos premijs afficere, male vero meritos male perdere, atq; imprimis hanc civita-
tem vobis atq; maioribus vestris obsequentem, malis perniciosiq; civibus purgare, bo-
nis autem pacisq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationem Regina
comiter & benigne respondet, obsequia sua erga Regiam celsitudinem & Maiorum suo-
rum beneficia in remp. Hispanam sibi esse gratissima, atq; eo nomine se habituram rati-
onem, vt non frustra fecerint ea, quae ex officio boni viri facere tenebantur. Quod ve-
ro ad Marchionem pertinebat, se ea causi potissimum Hispalim venisse dixit, vt illius
urbis statum componeret, pacificaretq;. At Marchio videns se eo Fortunae delapsū,
vt si quid antea simulaverat, iam simulare non posset, cum praesertim nihil vnquam palā
fecerit, quod posset dici factum in quo Regia maiestas imminueretur, Hispalim venit
vno tantum familiari comitatus, atq; a lanitoribus in conclauē admīssus, quo se iam Re-
gina receperat, suspicatus, longa Ducis oratione & causa quae videbatur esse melior re-
sultam, alia via se insinuauit, breuiterq; illam sic allocutus est. En tibi Regina, praepo-
tens Marchio ille Gaditanus quem aduersarij mei apud te criminati sunt, in manibus tu-
is est. Veni non vt crimina illorum in ipsos autores retorquerem, delicatissimas aures
tuas obtundens, sed vt in me ab illis obiecta purgarem, atq; innocentiam meam ostende-
rem, quae me securam facit, vt sine vlla fide publica huc venirem. Veni inquam, non
vt alios accusem, sed vt me ipsum a suspitione de me concepta excusem. Dicunt ad-
uersarij mei, me tenere armis oppressam Alindum & Alcalá ad Iram fluvium, ex hoc lo-
co faciam tradi cui Celsitudo tua iusserit. Quod si etiam ijs quae mei patrimonij sunt,
opus est ex hoc loco & tēpore tibi trado, quando me ipsum quoq; tibi tradidi. Quod
vero ad suspicionem de me habitam attinet, si vllum fuerit reperiunt factum aut dictū
in quo Celsitudinem vestram leserim, ecce me paratū vt lege maiestatis crimen tuae Cel-
situdinis arbitrio suā. Quod si sui negligētior in declarādo hūc animi mei sensum, hic
ipse aduersarius meus fuit in causa, qui mihi domi negociū facebat. Hac Marchionis
oratione Regina placata ad tradēdas munitiones illū omni crimine absolutū dimisit.

Quod Regina receptis munitionibus quae ad Hispalim pertine-
bant totam regionem illam pacauit. Caput. V III.

VNQ VAM putarat dux a Methymna Alindica, Marchionē
Gaditanū eo venturū, sed neq; familiares amici opinati fuerāt, quod ob-
sequiū exhiberet Regine, arcēq; Alindicā traderet, cui Regina traden-
dā esse iuberet. Nūc vero cū viderēt omnia cecidisse aliter quā existi-
marāt, omnes spes suas inanesq; cogitationes abiecerūt, atq; se paulatim
ad alia studia trāstulere. Nam antea toti a spe belli gerēdi contra Mar-
chionem pendebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuicijs agrestibus, quas
Rustici Agricolaē & Pastores illius iussibus subditi possidebant. Nunc vero

alios curare mercaturam, alios prædia colore, alios rem pecuariam exercere, & ex opifici-
 bus turbacq; vrbana suam quisq; artem repetere. Itaq; Arce Afindica a Marchione
 tradita Ioanni a Robreto & munitione Alcalá ad iram fluuium, imperat Duci a Methy-
 mina, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones, quæ ad ciuitatem Hispalensem
 pertinebant, idq; non est cunctatus facere, ne videretur in exequendis Reginae iussis le-
 gnior, quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fra-
 xinetum, Arechium, Aracena, Alanisum, Constantina, citra montes Nebriffa, capita
 sancti Ioannis, Ponticulus, quibus præsidere bonos viros ciues Hispalenses, qui modo
 fuissent alterutrius factionis exortes. Iussit quoq; nomine suo Ferdinando Arce me-
 tatori, qui præsidio vtrariam tenebat, vt Oppidum cum Arce Hispalensibus redderet,
 Mellariam quoq; quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonso En-
 riquo Hispaniarum Architalasso, cuius præsidium hæreditario iure ad illum pertinebat.
 Ad hæc Reginae iussa præmeditatus respõdet, iniuste secũ agi, si qd' semel iure possedit,
 sibi inuito subripjatur, Arces illas ab Enriquo Rege sub fide publica Gonfalo Sauedrae
 patri suo perpetuo iure traditas, seq; illius hæredem esse indubitatum, simuletiam Preshi
 di qui pro illo vtrarie Arcem tenebat, iubet vt se muniat tuenturq; polliceturq; si Regi-
 na obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præses non minori
 animo iussa metatoris accipit, quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat
 ad se comitesq; suos propugnandos, qui & ipsi parati erant aut munitionem creditã tu-
 tari, aut indubitatam mortem oppetere. Regina hominum pertinaciam audiens iubet
 illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas & qui ex curiali-
 bus armari potuerunt, & eos qui sponte sua huic se necessitati obtulcrunt, eodem mittit,
 tormentis & machinis muros quati præcipit, atq; ita per dies circiter quadraginta nihil
 prætermittitur eorum quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueue-
 runt. Igitur Regina cum videret negocium in dies protelari, Guterrium Cardenium
 Quæstorem suum maximũ mittit, vt quo in statu sit res inquirat, & quibus esset opus
 cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur vt deditionem faci-
 at, antea quam Reginae indignationem in se conuertat. Quod nisi faciat, atq; potius
 Fortunam quam rationem experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pere-
 undum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditionis cõditiones velle audire, quin
 potius malle omnia perpeti quæ victi a victoribus perpeti consueuerunt, Quæstor ma-
 ximus videns se nihil proficere, neq; a peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugna-
 tionem a quattuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, stlopetras & scorpiones,
 arietes testudinesq; intendi præcipit, atq; sub primi lumina solis & ortus negocium inci-
 pi, quod sine vlla intermissione ad vesperam vsq; perdurauit. Cum ex vtraq; parte
 plures cecidissent, neq; iam obsessi oppugnantium vires sustinere possent, cum recentes
 ex pppugnatoribus fessis vulneratisq; succederent, neq; obsessis requies ulla daretur, tan-
 dem victi succubuerunt. Omnes caesi, aut ad mortem vulnerati præter duos & vigin-
 ti, qui postridie Hispalim ad Reginam in vinculis transuecti suspendio vitam finierunt,
 Nam Præses imprimis pugnans miserabiliter & digne iam perierat.

Quod Regina dum esset Hispali Ioannem peperit, qui fuit deinceps
 Primogenitus Princeps atq; hæres designatus.

Caput, IX.

DV M hæc administrantur a Regina Hispani, Rex non cessat Castris Inui obsidionem interuifere, atq; mittere in consultationem frequenter, si quo modo arx illa siue dolo, siue pactione, siue quocunq; alio modo sine viribus capi possit. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, velletq; Rex non multo sanguinis dispendio negocium confici. Resicit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera quibus se absente opus esset, imperat fieri, ipse ad Reginam properat, in Batiçii rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, Regina quæ ex longo temporis intervallo non peperat, atque ea ex causa iam se inter effectas numerabat, ex inopinato pregnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem Regnorum hæredem, ex puncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab alijs iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes princeps Anno a salute Christiana Millefimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio, KL. Julias. Ingens ex eo Nuncio secuta est læticia per omnes terras Hispanorum principum imperio subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensium Rex per Legatos petijt inducias a Rege & Regina, responsumque Legatis, induciarum condiciones placere, sibi modo soluerent censum a Granatensium Regibus Hispaniarum Principibus pendi solitum. Legati rursus missi eadem de re, quo ad exactionem cõsus peruehebant, respondent. Reges illos, qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetarijs officinis cadebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus, quibus se ab exactione illa tributaria liberarent. At nostri, tametsi responsum illud superbia arrogantiæque plenum videbatur, quia tamen induciæ illæ vtrisque conducebant, & Lusitanorum temeritas & audacia pendeat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebellionem vlcisci Metatoris Ferdinandi Saavedrae, principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur Cohortes cum Præfectis qui illum querant, questumque vndecumque ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetq; complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos, quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerant illustria, vt cumque merito venia donata, bona honoresque restituti, præsidium Tarifa cum Arce Alfonso Enrique Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi qui tres Carmonenses Arces præsidio tenebat, imperatum, vt illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem Regis & Reginae iram veritus nulla conditione tradit, traditaque Guterio Cardenio Quaestori maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello quemadmodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat, obsequiorum suorum fiducia petit a Rege & Regina, supplicatque, velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari, se fuisse tredecim commendatariorum suffragijs creatum, Magistratu atque totius ordinis cõsensu pro magistro expeti, seque ita meritum de re publica Hispana vt repulsam pati nõ mereretur. Regina vero & si cupiebat dignitatem illam in Regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarij maximi tam præclare de se meriti, a Rege petit, vt illi cedat, neq; vllam esse rationem, vt in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubent itaq; illum a tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis cõsensu & vna omni um voce magistrum creati, mittuntq; libellos supplices ad Pontificem Max. vt electio

illa

illa apostolicę Sedis auctoritate confirmetur, id quod est a summo Pontifice concessum;
 Questor vero maximus in locum Magistri in commendatariū maximū est successus,

Rex Victoriā proficiscitur, vt cum Ioanne patrē quosdam res commentaretur,
 & inde Hispalim ad Reginam redit. Caput. X.

PACATIS Beticę contētionibus, munitionibusq; receptis, Rex, an-
 mo reuifendi patrē Tarraconensiu Regē a Regina digressus, ad castra
 Iulia venit, quorū arcem, quā Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in
 Xanthū ab Aquila ciuē, equitēq; Abilensem trāsferri iubet, presidioq;
 & necessarijs alijs rebus instruit. Inde Victoriā recta proficiscitur, quo
 iam pridē constitutū erat, Tarraconensiu Regem esse venturū, & qui-
 dem iam aduentabat, cum filius in occursum patri progrediens, iam cōgredere-
 tur, filius
 patris dextrā manu prensans conatur illam exosculari, atq; ille diu reductus manū sub-
 ducit, seq; ad filij sinistrā locat. Cumq; ad Tarraconensiu diuersoriū sic venissent, Hispa-
 nus equo descendēs patrē volebat in domū deducere. At ille absit, inquit, a me, atq; a di-
 gnitate tua fili charissime, vt cum sis Rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui omnes ex
 eadē stirpe propagari obsequiū, & obseruantia debent, ego sim tibi dexter, & tu mecū si-
 nister. hoc est exterior incedas, atq; ita pater filiū comitatus est vsq; ad illius diuersorium,
 & inde ad suum rediit. Ortus est deinde sermo inter Palatinos, vt fieri solet, an recte pā-
 ter primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterq; Rex erat, & Tarraconen-
 sis hospes Hispani filij, atq; idcirco maiori honore afficiendus, & ijs accedebat, quod erat
 pater. At alij dicebāt recte factum esse, quod tamen Reges erāt, sed tamen ita dispares,
 quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore presens
 vir
 iuris consultissimus, & orator satis vehemens & probatus, atq; antiquitatum, & exem-
 plorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus ijs de rebus ignaris re-
 spondit recte se fecisse vtrumq; Regem, & patrem, qui filio primas concesserit, & filiu,
 qui acceperit, atq; imprimis assererat illud quod. **Q.** Fabius maximus consul cum
 pater proconsul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit Licitori, vt iuberet pa-
 trem ex equo descendere, qui iustus paruit, filiumq; collaudauit. Atq; hunc tenorē vter-
 que, in deferendis alteri honoribus per totos illos viginti dies, quibus Victorię sunt com-
 morati, in sedendo, & assurgēdo, in deducendo, & reducendo, & ceteris in rebus omnibus,
 in quibus vita humana prioris, & posterioris, ordinē posuit, seruaui. Igitur cū primū
 de re communi ccepissent inter se commētari, primū de regno Nauarię constitutum
 est, vt decerneretur Phcebo ex filia nepoti Regis Tarraconensiu, conseruareturq; in eo
 tanquam vnus familię Regum Tarraconensiu prouincię, tamen non per agnationem,
 sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoq; sunt multa alia ad
 regni Tarraconensiu, & Sicilię, & Insularum nostri maris administrationem pertinen-
 tia. Inde digressi, Tarraconensiu Tarraconensem suam, & Hispanus Castri Inui obsi-
 dionem reuilit, quam offendit ex voto per pulchre instructam, & obsessos iam ad des-
 ditionem clamantes, & libenter iam de se dedendi condicionibus audientes. Erant
 enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atq; omnium rerum, quę
 ad victum pertinebant copiā defecisti. Cum enim res in eo esset statu, vt facile transi-
 gi posset, cceptum est agi de arcis deditioe, & Rege cupido ad maiora eundū, & illis
 vltimum exitum timentibus sic conuenerunt, vt preses cum suis satellitibus, hominq;
 liberi abirent quocumque vellent, arcemque Regis arbitrio relinquerent, traditamque

K

demosiri, atq; solo sequari iussit, illi vero in Lusitaniam transmigrarunt. His peractis Rex Hispalim ad Reginā proficiscitur, atq; inde Cordubam ire constituunt, vt quādammodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaq; sua pacarēt. Sed antea quam inde discederēt, vt futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti, vt liceret sibi per regiam potestatē, arquo iure cum duce a Methymna in patria cōmuni viuere, responderūt non esse e rep. Hispalensi, ut reditus in vrbe illi pateret, quod cum Marchio ægre tulisset, vt ipso exulante æmulus in vrbe maneret, Duces quoq; a Methymna idem imperarunt. Illis namq; absentibus facile poterat ciuitas esse quæta, cum causæ disceptandi tollerentur.

Decadis primæ & Libri sept. Finis.

Reliqui tres temporum iniuriā desiderantur.

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS AVTORITATE REGIA HISPANARVM

atq; Hispaniensium rerum Historici in secundam Decadem, quæ est de bello Granatensi Præfatio, in qua ostenditur, neq; Principibus Hispanis fuisse vnquam ad bellum inferendum vires maiores, neq; hostibus ad propulsandum auctiores.

SEQVITVR bellum Granatense, quod & tēporis spacio, & expeditionū apparatu, & hostiū robore, & locorum difficultate fuit maximū omnium quæ post delatas Gotthorū opes in Hispaniā vnquā gesta sunt. Superiorū nāq; Regū in Maurorū expeditione partim tumultuariæ, partim intercessit multorū annorū intercapedine fuerūt. At posteaq; semel Prīcipes nrī bellū hostibus inferre decreuerunt, nunquā cessatū est, quoad per continentes annos prope decem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interet quies dati militibus, non in domibus suis, non in ædiuis, non deniq; in hibernis, quin potius prioris cuiusq; victoriæ finis, principū erat sequentis. Quod si te ad belli apparatū conuertas, nihil defuit, quod ad maximæ potētiae vires ostendādas pertinet, non peditū, equitūq; cataphractorū, non leuis armaturæ numerus incredibilis, non carrucariorū, mulionum suffartaneorū, non calonū, lixarū, pabulatorū copiosa multitudo, non tormentorū, machinarūq; genus vllū, non cōmeatus vsq; ad satietatē terra, marique aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nunquā ad ea tēpora res Maurorū fuerunt auctiores, & militū numero, robore, exercitatione armorū, atq; ad exercitus, stipendiāq; persoluenda ditiores. Ad septies mille stipendiarios equites e publico in belli procinctū semper habebāt, præter euocatorū, gregariorūq; innumerā multitudinē. Nam peditum tēntus erat numerus, vt Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferēbatur solita sit per singulas vrbs portas, quæ numero erāt septē, ferentiorū, sagittatorūq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectīgalia pertinet, ad stipendia militū persoluenda, arces muniēdas, machinas aptādas, aliq; ad tantū bellū necessaria, si quis tractus illius angustias, & soli malignitatē, præruptaq; montiū cōsideret, incredibilē, quod sum dicitur, videbitur, dicam tamen nihilominus, septies centū mille aureos patrios Regi suo Granatē regnū quorannis pēdebat, qui numeros ratione pōderis in duales nostros aureos in decies centū mille excreuit. Vnde igitur

dicet quispiã sub principibus nostris tãta fisci diminutio regni illius facta est: Quia nimirũ alia tributorũ ratio sub illorũ Regibus quondã fuit, quã nũc est sub nostris. Illorum imprimis agricolæ & pastores frugũ pecudũq; Regi suo p̄debãt sep̄timas, quẽadmodũ nostri sacerdotibus, & ecclesiã, atq; ipsi etiã tantũ decimas. Illis quibus nõ erãt filij, necesse erat Regẽ ex asse relinquere h̄redẽ, & quibus erãt, pro virili portione cũ illis cohærẽdẽ instituire. Quo præterea die nouellæ pecudes, aut armẽta cuiusq; signo inurebãtur, tertã partẽ ualoris quãti aestimabãt, fisco annotabãt. Iã vero ex portorij, uecturis, delationibus, calũñijs, innumeris exactiõibus, incredibile dictũ est, quantũ regius cẽsus augetur. At uero apud nostros nihil tale, aut si quid est, perquã modicũ est. Quare nihil mirandũ si tãtis copijs, tãtisq; rerũ omnĩũ facultatibus hostes freti tandiu potuerũt principum nostrorũ potentã sustinere. Sed bene, quod tandẽ penes illos victoriã fuit qui erant, quẽadmodũ iure, ita & armis potiores.

Enumerat causas, cur iuste Hispani principes bellum Granatensibus Mauris intulerunt. Et quemadmodum Zahara castellum in collimitio litum a Mauris captum est. Caput Primum.

COMPOSITIS Hispaniã rebus, quẽadmodũ in superioribus decem libris præscriptũ est, iam Principũ nostrorũ fortuna laborabat in inueniẽdis causis, quẽ illos ocio, ac lãgã pace indormiẽtes excitarẽt. Et si enim iam inde ab inẽite regni sui exordio illa maxima cura eorũ animis infederat, quo pacto delere possent dedecus illud Hispaniã, atq; p̄inde totius Christiane religionis insigne opprobriũ, ingruẽtia tamẽ ne gociã nõ sinebãt illos de tãti belli magnitudine cogitare, cũ præsertim ex superioribus bellis atq; rerũ oim̄ perturbatione Hispana resp. esset penitus labdata. Et quamq; nulla belli iustior poterat uideri causa, q̄ pro religione cõtra nois Christiani hostes arma corripere, cũ aliqui philosophi tradãt, eos, q̄ intellectu vigẽt, atq; ratione sua pte natura, Barbarorũ esse dños, atq; eodẽ iure bellũ illis iuste inferri posse. Accedebãt tamẽ aliæ, pp̄iores causę, quæ nõ tã patiebãtur nostros tã longo tẽpore desiderare, atq; illa imprimis, quod ab hesternis nationibus iã pridẽ probro nobis obijciabatur, qd' nõ modo hostes in cõspẽctu nostro, atq; ante oculos positos nõ submoueremus, verũ etiã crebris nos iniurijs uetro lacessentes uix possemus sustinere. Quis enim ab orbe nostro tã remotus, atq; rerũ nostrarũ tã ignarus erat, q̄ nesciret agrorũ populationes armentorũ, gregũq; cũ suis pastoribus direptiones vicorũ, castellorũ expugnationes ab immanissimis hostibus illatas? Erat & altera causa, quẽ nos prop̄eriori quodã mō stimulabat, ea q̄ maiorũ nostrorũ locordia fuerat abalienata, quẽq; ad nos hereditario quodã iure p̄tinebãt, iusta clarigatione, ac longi postliminij iure nõ repetere. Quid? quod hostes cotidie magis magisque inualẽscobãt, & in dies plura minabãtur, atq; p̄clare nobiscũ agi putabam, si æquo cũ illis iure Hispanarũ rerũ imperio potiremur. Superiorib' his causis accessit alia propinquior adhuc, quẽ belli hostibus inferẽdi occasionẽ adhuc faceret iustiorẽ. Nam principes nostri dũ studẽt bella intestina, dissensionẽq; ciuiles cõponere, atq; piratarũ, grassatorũq; latrocinia cõterere, ac præterea leges ferre, q̄bus futuræ trãquillitatis, pacisq; fundamenta iacerẽt, permiserãt tẽporarias cũ hostib' inducias fieri. Erat ea tẽpestate Maurorũ Rex Hassi Abẽhazã vir in bellicis artib' apprimẽ doct', nec minus rerũ nouarũ cupidus. Is cũ intelligeret, nostros alijs i reb' occupatos, fact' certior Zaharã, castellũ id erat mediã regione inter Asindũ, Arundãtq; litũ, negligẽti' custodiri, ac p̄sidio esse vacuũ, arripit occasiõnem, & cõtra fas, iuraq; scialia, ac induciarũ pacta conuenta castellũ noctu oppugnat, ad

non multo negotio capit, arcis præfidē præfidariosq; obrucat, mères, virgines, viros, puerosq; victos cū armētis, & gregibus pecudū in speciē triūphi ducēs arce, castelloq; validiori præsidio munitis victor se ad suos recipit. Eo tēpore Rex & Regina Methymnæ ad campū agebāt, qui, eorū quæ ad Zaharam gesta sunt accepto nūcio, nihil cunctans dum esse rati, omnia cōsilia in hostes vertunt, arma parāt, exercitus cōscribunt, pecunias vndeūq; honeste possunt, magna cū diligētia cōquirunt, cū primū fieri possit bellū hostibus illaturi, illa maxime fiducia læti, quod violati scederis, iurisq; gentiū nefas ab hostibus primū steterit. Et ne quid interea detrimētī Limitanei poterēt, scribūt ad ciuitatū præfectos, ad arcū, castellorūq; præfides, & ad eos duces quibus prouincię Bæticæ, atq; Murgitani regni antiqua Hispanorum consuetudinē finium tuendorū cura demanda est, vt excubent in armis, arces, atq; oppida muniunt, limitēq; summa vigilantiæ tue antur. Alphonso præterea Cardenio equestris ordinis, qui sub diui Jacobi noīe dicitur est, Magistro per literas imperant, vt quā maximo possit equitatu astygitanā Coloniam insideat. Alterius quoq; militiæ a Calatrava Cisterciēsis Magistro Roderico Tello Gironi, vt Mentalam præsidio teneat, omnibusq; in cōmune edicūt, vt non modo hostiū excursions per agros compeſcant, vtrum etiā ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddant. Quæ omnia nihilo secius quam illis sunt imperata, exequuntur.

Quemadmodum Alama Duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hispalensis præfecto expugnata, & capta est. Caput. II.

DVM hæc per vtriusq; partis Limitaneos agūtur, Iacobus Merulus, quem Rex & Regina ciuitatis Hispalēsis prætoribus, senatoribusq; assessore dederant, atq; impēdētis belli necessitatibus præfecerāt, agit per exploratores, ac semitarū, diuerticulorūq; viros peritos, vt perentēt oppidū aliquod, siue castellū hostile, si quo modo possit a nostris intercipi. Paucis post diebus referūt Malacā urbē maritimā, atq; mediterraneā segniter, Alamā negligētius ab hostib; obseruari, Merulus rē oēm ad Rodericū Pontiū Marchionē Gaditanū refert, atq; vterq; Petrū Enriquez prouincię bæticiæ præfectū in cōsiliū adfascūt. Cūq; de alterutra urbe petēda diutius cōsultassent, placuit tandē Alamā debere peti, propterea qd' videbatur ex pugnata, captūq; facilior. Omnibus visum facin^o præclarū, atq; omni laude dignissimū, & in quod esset totis viribus incūbendū. Sed quā grādiori exercitū opus erat, hortātur alios proceres, arcūq; præfides, vt veniāt ipsi, aut auxiliaries mittāt copias. Enriquē Guzmanū a Methymna a Sindica ducē hui^o cōsiliū nō fecere participē ob antiquas similitudes, quæ illi cū Marchione Gaditano intercesserāt. Coiere ad negociū peragendū leuis armaturæ equitū ad tria milia, peditū aliquātō numer^o amplior, q per montiū anfractus, perq; iuga, vallesq; depressas, noctū magis q; die iter faciētes nō sine magna difficultate perueniunt tandē noctē intēpēsta in cōuallē, quæ aberat ab Alama passuū circiter duo milia. Trecēti ex omni numero strenui milites iubētur seq duces iūneris. Cūq; urbē propius accessissent, præmittūt excubias, vt capēt, qd apud hostes agatur. Referūt ab arcis parte omnia esse quietā, nō circitorū exhortationes, non vigiliū acclamationes, non deniq; vllum audiri strepitū. Igitur per amicē noctis silentiū scalas muro exteriori admouēt, scan die primus omniū Ioannes Ortega, qui se profusebatur scalariū, vir paratus in vtrumq; facinus, siue rem conficere, seu certē occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir ab Astygi urbe nobilissimus eques, sed a quodam familiari suo instantis periculi admonitus locū cedit. Ille gradū occupat, qui ab Scalario inter

rogatus, quis tu es, qui me sequeris? Ioannes ait, ille Toletanus. Subijcit Ortega, a Toletano in tanta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nam paulo post experietis. Tum sequitur Martinus ipse Galindus, & post illos concendunt alij triginta, qui occupato exteriori arcis portuario transiliunt murum interiorē, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosque ex eadem arce auxilio subeūtes pari ratione concēiunt. In quo Toletanus ille quem admodum erat pollicentus egregie rem gessit. Capiuntur mulierculę cum pueris, praesidiarij ex muro deturbantur. Nostri arce potiti seras postici in agrum spectantis frangunt, socios in arcē ad se recipiunt. Oppidani, qui in mediā vrbis parte siti, summa in pace securi agebāt nihil tale formidantes, terrore subito percūsi eos rapiūt arma, vt arci, quam primū suppetias serant.

Quam ab hostibus occupatā vidētes murorū turres, & propugnacula, ciuitatis portas, & tēpla praesidio muniūt, vias ad arcē spectantes vallo, & fossa, beronibusque occludunt, coque ferreos arcus, scorpiones, ballistas, sclopetras, & alia tormentorū genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plūbeas, & saxeos orbes in arcis portā pariter intendunt, metuētes id quod erat futurū, vt inde hostes ad vrbē diripiendā erumperent. Augebat illis animū ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabāt suorum auxilia tum a castellis, oppidisque finitimis, tum etiā a Granata ipsa equitū, peditumque egregia altrice, quę nō amplius quā triginta millia passuū aberat, & quę vnus diei itinere posset longe maiore exercitum auxilio submittere quā noster esset. Quod ipsum nostros vehemēter angebat, intelligebāt namque, si eo die tota vrbis in potestate suam non venisset, omnes suos labores frustra susceptos, atque postridie tantā hostium multitudinē superuenturā, vt neque arcē tueri, neque cum illis conflagere, neque illorū impetus sustinere, neque se deum nisi maximo accepto detrimento posse ad suos recipere. Interim dum quid consilij capiant duces exquirunt. Xanthus ab Abila Carmonēsis arcis praefectus, vir nobilis, atque animi princeps, qui & ipse insignē equitū cohortē ducēbat, est ne quisque ex vobis, inquit, viri fortissimi qui me in hostes erūpere volentē sequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse arcuēsis arcis praefes, qui ait, Ego, te mi Xanthe & si nemo alius, sequar. Vnū & cōmune periculū vna salus ambobus erit. Qui alios vt sequerentur exhortati vix prima portarum limina attingerāt, & in medio statim eruptionis conatu hostiū telis obruuntur. Eorū caede nostri animo cōsternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo se consilio ex tantis angustijs explicēt. Visum est quibusdā arcem demoliri, seque ante quā hostes auxilio veniāt, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouincę Bæticę praefectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus praefens, ac bello viuēda virtus, arcē nullo modo deferendā esse censent, Causabātur illi imprimis difficiles in vrbē aditus, hostiū auxilio subeuntū in breui tēpore aduentū, ac praeterea rerū cōmeatus penuriam. Hi vero cōtendunt ab incepto nullo modo esse desistendū, & quando in arce capiendā semel sibi bene cessit, virgēdos esse successus, atque viam inueniendā, qua tota vrbis capiatur, & quo alacrius rem adoriatur, ciuitas diripiendā militibus proponitur, vt quod cuique ex praeda cesserit, extra sortē possideat, neque in manubias redigatur. Itaque placuit demoliri partē muri, quia arcē ab vrbe dirimebat. Per vrbis ruinas nostri duce Marchione agmine facto erūpunt, alij per arcis partē, alij per muros, qua parte erāt arci cōtinētes. Alij domorū culmina concendunt, alij parietes cōmunes suffodiūt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndique vehemēter eminens telis, cōminus gladijs. Hos praedae atque victoriae spes alit, illos vrbis amissae desperatio agit praecipites, vtrosque auxiliorū aduentus acuit, nostros, vt ante hostiū aduentū rem peragāt, illos, vt partē vrbis captae integrā seruent, qua suos opem laturos receperent, pugnatū est tota die ad vesperam. Mauri deinde

paulatim pugna cedere, sed in templum quod non longe a muris erat recipere. At nostri, ne quid intra muros esset hostile, oppugnationem templi non differunt, testudines, pluteosq; parietibus admouent, arctibus limina quatunt, apponunt incendia, obfessi tandem partim capiuntur, partim trucidantur. Atq; ita nostri præda ingenti, & grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierat, florentissima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnū Zaharæ ab hostibus illatū compēlauimus, præterquā quod ad futuri belli momentū plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu intellectū est, parua Zaharæ amissæ in limitibus præsertim accepta iactura, atq; ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorū detrimento dira calamitas, atq; pernicies erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidam senex non dissimulauit, qui cum primū de Zahara expugnata nūcius Granatam est allatus, aut me, inquit, mea salunt oracula, at de regno Maurorū in Hispania, quod per tot annos possederant actū est.

Quod Granatenisum Rex ex Alamæ nuncio cum ingenti exercitu venit, atq; oppidum a nostris captum oppugnat.

Caput. III.

LX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ consecuta est. principio nemo erat, qui crederet nostros tantū facinus aggressuros, vt vrben in medijs regni penetralibus sitā attentarent. Sed postea quam vnus & itē alter rem certiorē facit, atq; alius tantū arcem, alius partem quoq; vrbis, alius totā vrben captā nūciat, omnes in cōmune fortune, nam suā lamentari, lugere regnū, quod tanto tēpore possederant, breui periturū. Rex ipse tantū mali nuncio percussus rē ad populi primores refert, quod possit esse tantæ calamitatis remediū exquirat. Placuit totis viribus incumbendū, aut quā primū suis laboratibus, atq; in vltimo periculo cōstitutis ex præsentibus copijs suppetias ferat.

Deinde cū omni equitatu, pediatuq; atq; tota regni mole laborandū, vt hostem in medijs regni visceribus exultantē abigat. Missi itaq; subsidio mille armaturę leuis equites, qui postredie eius diei quā vrbs capta est sub primā lucē visi muros bis, terq; obequitarunt, vidētēsq; omnia iam in hostiū potestatē redacta, neq; quicquā auxiliij suis præstare posse redierūt. Rex interea scribit ad omnes omnium præfectos, atq; arcium præfides, vt pro negocij magnitudine cogant exercitus quā maximos possint, atq; ad Alamā obsidendā quatrīduo cōueniāt. Intelligebat nāq; omnē spem vrbis recuperandæ in celeritate positā esse, antea quā hostes se validiori præsidio muniāt, & maiores Christianorū copię confluant, atq; tormēta, & machinæ cū grandiori cōmeatu eo cōportentur. Qui nihilolēcius quā sunt iussi ad locū, tempusq; constitutū omnes conueniunt. Erat equitū ingens numerus, sed peditū incredibilis multitudo, inter quos sagittatores, stlopetarij cōplures.

Castris positis cōstituunt ab omnibus simul partibus vrbe incessere, non diu, non noctu ab oppugnatione desistere, vt nostri ancipiti periculo distracti, atq; vigilijs, & laboribus defelli cederent. At duces nostri multitudine hostiū cōmoti nihilo legnius agunt, milites permurorū pinnas, propugnaculaq; partiūt, cohortes quæ laboratibus opem ferant certis in locis disponūt. Ipsi per vrbis pomeria propugnatores hortātur, ne in tāto discrimine rē somniculose, negligētēq; agāt. At hostes tamen nō venerāt instructi machinis, sulphurarijsq; tormētis, magno tamē animo, vel potius temeraria quadā desperatione, muros vndiq; adoriūtur, pluteos, ac testudines murorū radicibus admouēt, funda

menta suffodiunt, ardent portas, scalas admovent, nullūq; tēpus intermittūt in quo non hostibus obsessis negociū facebant. At nostri & si numero pauciores erāt, non modo sufficit animus ad deturbandū hostes, verū etiā ausi portas erūpere, oppugnantes vltro incessabant. Cadebant ex illis complures propterea quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatū propugnatūq; est oppidum eo die summis vtrinque viribus. Sed Mauri cernentes nihil seæ oppugnatione proficere statuunt flumen, quod urbem præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis vsus interciperet, cū alioqui non essent in vrbe fontes, nō putei, nō cisternæ, coacti sunt pro aqua cū hostibus pugna conferere. Cūq; ex vtraque parte complures caderent, non potuit effici quo minus hostes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumen aquationis vsui iam pridem ab Oppidanis comparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aquatores summouerentur, non potuit cuitari, quin pro vsu rei tam necessariæ ab vtrisque diu noctūq; pugnaretur, atque plures vtrinque caderent. Laborabant præterea nostri aliarum rerum multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diriperetur, multitudo ignara consiliorum putans urbem non eo expugnatā vt muniretur præsidio, sed vt direpta dirutaq; desereretur, frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt, atq; corrumpunt alia, quæ possent aliquando vsui esse futura. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi ab vrbibus finitimis per litteras auxilia petunt, proceres primoresq; populorum ad ferendas suppetias hortantur, quanto in periculo sint exponunt. Ducem a Methymna Afindica ob memoratas similitudines veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deteriorem sibi implacationemque, cum præsertim de tanta re illum a principio non consuluerint. Ad Regem præterea Reginamq; scribunt, quo in statu res sit enarrant, atq; vt copias auxiliares quamprimum curret mittendas, hortantur.

De auxiliariis copijs cum comatu obsessis misso, & quod Rex ex Methymna profectus magnis itineribus properat, vt negotio interesset.

Caput. IIII.

VNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas nostrorum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capessenda concutere, atq; suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari.

Sed imprimis Enriqus a Methymna Afindica Dux simultatum quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut obliuione sempiterna memoriã delens, aut ad tempus dissimulans equites peditesq; aut suæ dicionis, aut suæ æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud Mensarios ingentem pecuniarum acruū, vnde stipendia Gregarijs militibus persoluerentur. Atq; in hunc modum quam maximò exercitu comparato, accedunt alteræ copię a Corduba, Astygi, Hispali, Afindo, cæterisque Oppidis & municipijs in hostium collimitio positis. Conueniunt præterea eodem comas Egabrenis & Alphonus Aquilarius atq; Limitaneorum Præfecti, qui omnes grandi rerum omnium comatu & qui possent sibi obsessisq; sufficere iu metis imposito Alamam contendunt. Mirum tam breui tempore tantam equitū peditumq; multitudinem potuisse vnum in locum conuenire, atq; tanto omnium consensu tanquã animi alacritate ad præclarum facinus peragendum coniurasse. Erat ea tem

pestate Rex & Regina Methymnæ ad campū, qui nuncio accepto de Alama a nostris expugnata & deinde ab hostibus obsessā nihil cunctādum esse rati cunctis viribus optulandum esse interclusis decernunt. Ad batiacæ prouincie ciuitates, Oppida, Castella, arciumq; præsidēs, & ad limitaneorum præfectos scribunt, vt sint in armorum prociuctu. Ipse vero Rex quo die nunciū accepit, a Regina digressus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus dux Alburquerqueus, Petrus Manriqueus comes a Triuinio, Enicus Mēdoza comes quoq; a Tendilla, quibus se dein de adiunxit Ioannes Siluius Cifontanus comes ex Toledo vrbe regia progrediens in occursum. Cumq; peruenissent ad Amuzum, oppidum est id a Corduba distans septentrionem versus passuum circiter millia viginti: misit literas ad ducem Methymningum, ad comitem Aegabrensem, ad Alphonsum Aquilariū: & ad alios cohortiū præfectos, imperans illis ne properēt, seq; expectent, velle se dicit ferendo subsidio interesse. Atqui duces, qui iam intra hostium fines exercitum ductabant cum grandi armorum commotusq; impedimento putātes iam non esse integrum, sed neq; tutū retrocedere, tum quod obsessi laborabant in summa rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, rescribunt ad Cellitudinem suam se voluisse illius iussis obtemperare, sed rem eo loci deductā, vt iam non sit in ipsorum potestate, vt saluis rebus possent repedare. Orabant, obtestabanturq; illum quando aliud fieri non poterat, id quod fecissent, boni consuleret. At Rex nihilo segnius institutū iter peragit, quod ad ventum est ad locū, quem accolæ Pontonem magistrī vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neq; posse illum ob memoratas causas expectare, properabat tamen vt copias consequeretur, nisi periculi a finitimis hostibus imminētis admonitus fuisset. Itaq; statuit Ramblæ rei euentum expectans immorari. Vbi vero postridie nuncium accepit de hostium fuga, deq; Alama obsidione soluta Cordubam rediit, quo venturam esse Regīnam cōuenerat, cum qua de futuri belli ratione consultaretur. Constat namq; Granatenes Mauros dum haberent hostem in agro propemodum suburbanum nunquam quieturos, sed neq; cessaturos ab obsidione repetenda, quo ad urbē amisam recuperarent. Ex quo alterum e duobus erat necessarium, aut urbem relinquendam, aut bellum esse continenter gerendum. Nam quod erat tertium alternis mensibus tam grandem exercitum cogere, qui sufficeret ad commentus importandos infiniti cuiusdā erat sumptus, & vnde multo maius detrimentū nostri, quam hostes acciperent.

Soluitur Alamae obsidio, commentus in urbem importatur, Dux a Methymna cum Marchione ex antiqua similitate in gratiam redit.

Caput. V.

MA VRVS deserta obsidione cum se Granatam recepisset, nostri summa rerum omnium inopia laborantes spem, metumq; interdubij pendebant, cum speculatores nunciant auxiliares nostrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atq; in occursum venientium hilares procedunt. Ruunt vtriq; in amplexus, & oscula, dicunt accipiuntq; salutem. Hi percontari, illi narrare pericula gestunt. Hos iuvat, beneficia in tam bene meritos collocaſſe, hi conseruatores, atq; vitæ salutisq; suæ autores venerantur. Jam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi ala

eritate dux a Methymna se gessit principem in contrahendis auxilijs, quantaq; liberalitate in stipendio militibus perloquendo fuerit vsus, quantos praeterea labores in ductando exercitu subierit, cum alioqui potuisset iure suo in aduersarij calamitate, aut laetari, aut saltem dissimulare. Ipse prior ducē adit, atq; post arctissimos amplexus dicta, acceptaq; salute huiusmodi verbis est vsus. Hic dies clarissime Dux, mihiq; imprimis obseruan de controuersijs, similitudinib; nostris finem imposuit, idemq; spero initium dabit necessitudinis, amorisq; inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficij a te hodie accepti, atq; salutis, quam tibi vni acceptam refero, & tu e diuerso cum de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meae salutis autorem fuisse laetabere.

Sed quando neq; fortuna tua desiderat, vt tuis in me beneficijs gratiā referam, neq; pro tui animi magnitudine id a me exigis, reliquum est, vt Deus immortalis, & mens sibi conscia recti praemia digna serant. Ad quae breuiter Methymneus dux missa, inquit, isthaec fac perquam illustris Marchio. Neq; enim decet in causa maxime religionis Christianae bonos viros priuatarum similitatum meminisse, quin potius omnes offensas, si quae hinc inde, aut illate, aut acceptae sunt, condonemus patrie, atq; nomini Christiano, aeternaq; obliuione sepeliamus. Nunc quando bene vtriusq; cessit, genialis agatur iste dies, sitq; inter nos gratiae reconciliatae testis sempiternus. Iungunt itaq; hospitia, & quem admodum est in adagio illo veteri, pares cum paribus facillime congregantur. Sed quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliaris miles hospitem suum feruis, ancillis, armis, omniq; preciosa supellectili aduictum, coepit inuidere, atq; alium mussans extimulare, cur non inquies, & nos quoq; ex praeda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio, qua isti in capienda vrbe laborauimus?

Neq; enim minor est labor, quam quaerere parta tueri. Itaq; cum postmodum de relinquendo in vrbe praesidio, deq; reducendo exercitu a ductoribus ageretur, coeptum est non iam obscure, sed palam atq; pro concione publica disceptari de praeda inter praesidiarios, subsidiariosq; diuidenda. Hi namq; dicebant deberi sibi non modo partem spoliiorum, sed & omnem praedam, quando vt ait poeta, non minor est labor, quam quaerere, parta tueri. An qui in summa rerum omnium difficultate atq; angustia positi iam iam in hostium potestate venturi erant, aut caedem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitae, salutisq; suae autoribus? pellem, inquit scriptura sacra, pro pelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure, legibusq; iam inde ab ipsa hominum origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt sui iuris omniumq; bonorum suorum facultatem amiserunt, atq; sui ipsorum dominium in victores transfudere. At vos, inquit, omniaq; bona vestra, tam ea quae antea iure possidebatis, quam ea quae nunc ex belli huius manub; obuenerunt, vestri iuris esse desiere, cum iam iam in hostium potestatem ventura essent, nisi nos auxilium tulissemus. Quae igitur inuidia est, non concedere partem illis, qui vobis omnia reddiderunt, vitam, libertatem, fortunamq; omnes, tam iure antea possessas, quam nunc ex bello aduenticias? Illi vero contra, immo inquit, quae aequitas, quod iure nostrum semel esse coepit, quodq; vigilijs, & laboribus, atq; insuper vitae periculo nobis accessit, atq; in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle praeripere? At liberafistis obsidione detentos, aperuistis viam, qua ciuib; vestris in patriam reditus pateret, fecistis quod ex iure diuino, & humano sicere debuistis. Nunc vero pro eo mercedē exigere, quod vltro bene fecistis, quae humanitas est? immo quis pudor, atq; inciuilitas, beneficiū semel bene collocatum exprobrare? His se stimulis, atq; iurgijs in rixam, & ex rixam se in pugnam prouocans.

tes Dux à Methymna sic alloquitur. Quo pergitis o comilitones mei, quis furor, iraq; mentem præcipitat: hoc tatum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua honorum fortunæ accessione tantâ rei benefactæ gloriam cõmaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, vt cum ciuibus nostris pugna confereremus, an potius vt ex periculo, & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habent illi parua, atq; minuta fortunæ bona, quæ sibi sorte sua obtigerunt, dum modo vos beneficiæ vestræ conscientia frustra mini, quæ sola bonis, atq; sapientibus viris præmium recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarissimi, deq; omnibus benemeriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarij cesserunt, puditicj illos incepisse, quod non fuerunt consecuti. Tum exercitus parte cum omni comæatu, quem importauerant, in vrbs præsidio relicto, cæteri cum Duce, & Marchione in domos quique suas læti redierunt.

Maurus Alamae obsidionem repetit. Regina Cordubam venit. Bellum Mauris apparatu maiori decernitur.

Caput. VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama diceſſu, obsidionem maiore belli apparatu repetit, atq; die noctuq; omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hispanensis ciuitatis præfectus, & Martinus a Corduba ex familia comitis Aegabrensis, & Ferdinãdus Carillus vir nobilis, qui relicti fuerãt vrbs tuenda causa præfecti, stationes distribuunt, vigiles, circitoresq; partiũtur, & qua parte murus erat infirmior, strenuissimus qsq; miles collocatur. Cũq; per aliquot dies cõtinuos omne tempus mutatis oppugnationibus nostros ad lassitudinẽ usq; oppugnãdo defatigassent, statuũt in matutino quodam diei crepusculo, qua parte munitionis nulla erat suspicio, scalas admouere. Iamq; vigilibus trucidatis ad septuaginta intra vrbem recepti erant, atq; ascendentiũ numerus magis magisq; augebatur. Ad clamorem tellerẽ nostri excitati arma corripunt, admissosq; intra mœnia hostes cædunt, fugant, atq; impulsos ex muris deurbant. Actum erat de retinẽda vrbe, deq; omnibus qui illam præsidio tenebant, actum quoq; de omni spe regni illius recuperãdi, quod per septingentos annos hostes possederant, si non Hispaniæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi, atq; aptandi spicula sagittis peruigilẽ seruasset, qui, hostium sciens strepitũ, socios dormientes ad arma capiẽda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarũ ille politor, quam Romanis aser ille Capitolinus, qui Senones mœnia subeũtes, iamq; pinnas murorum prænsantes primus omnium sensit, atq; clangore suo vigiles, propugnatoresq; excitauit.

Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermitit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnationibus, atq; tota illius regni mole auctus vrbe amissam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnæ reliquerat, cum ad bellũ, quod cum Mauris gerebatur, in Beticã proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus cõparari, & ad euocatos, qui regia stipẽdia merabant, literas dat, quibus oēs hortatur, vt ad certũ diem sint in armorum procinctũ, & se cũ Rege agglomerent, vt quã maximo fieri possit exercitu, hostiũ fines adoriãtur. Comestabilem quoq; Hispaniarũ accersiri iubet, vt superioris Hispaniæ citra Taurũ mõtem, p se, & pro Rege gubernationẽ cõmedet. Qui veniẽs & qua ex causa iussus sit venire factus certior, hac vna in re dicit se cogi nõ posse, neq; debere, vt Rege suo militãte, atq; cũ hostibus rem

gerente, Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agit. Non potuit Regina illius ad obsequium pronā volūtatem non laudare, laudatumq; vt suum in bello munus exequeretur, scq; vt ad Regem quam primum fieri possit, conferret, hortatur. Prouinciae deinde administrationem in Archithalassum Regis transfert, quem regij consilij iure consultis praeficit, atq; praetoribus maximis, quibus in locis opus erat constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicae resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri, atq; senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis, & loci situs erat notus, qui Regi & Reginae suadebant, vt demolirentur urbem, quae nisi magno totius Hispaniae dispendio retineri non posset. Nam cum esset in medijs hostium penetralibus sita, esse opus quot annis quater, aut quinque comitatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogere. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt euerfa funditus Alama, consilia verterentur omnia: quemadmodum Loxa posset capi, quae minori sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quae, vt obsideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum praesertim illa tempestate Baetica rei frumentariae penuria laboraret, fatiscq; esset quod Rex cum praesenti exercitu comitatum importaret. Alamam, siue placeret urbem dirui, siue muniti, praesidiarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina, quae propogandi fines Hispaniae ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiā, qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum a gerendo bello, quod semel inchoauerant, & cuius causa quo tempore alijs rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum, quod ex hostium potestate in suam dicionem uenerat, & vnde totius belli futuri auspicia erant capienda, nullo modo esse deserendum, sed potius in eo laborandum, quemadmodum castella, & oppida, munitionesq; finitimae caperentur, vnde hostibus damna inferrentur, & Alamae nostrae quies tranquillitasq; perueniret. Huic Reginae tam pie honestaeq; voluntati Rex accessit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui absentes postea aduenerunt assenti sunt, scq; ad bellum, quod impendebat, parant, atq; alacri animo se ad arma accingunt, Rex cum proceribus, qui aderant, & cum praesenti exercitu Astygitanam Coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis ecclesiastici Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispanensi, fuit Toletanus Antistes, Ex eadem familia Iacobus Furtatus ex episcopo Pallantino Archiepiscopus Hispanensis, & Alexandrinus Patriarca & S. R. E. Cardinalis. Ordinis equestris Magistri, Alphonfus Cardenius militiae diui Iacobi, Rodericus Tellius Cisterciensis militiae a Calatraua, A ponte Traiani, hoc est ab Alcantara Magister Ioannes Stunica non adfuit, quia aetate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus. Ex seculari militia Dux a villa formosa Regis frater Nothus, Ludouicus Cincinnatus a Methymna caeli Dux, Aenicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux, Beltranus a Cauea Alburquerqueus Dux, Petrus Verascus Hispaniarum comestabilis, Rodericus Pontius a legione Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villeratum Marchio, Alphonfus Tellius Vrenatum Comes, Iacobus a Corduba Aegabrensis comes, Petrus Manriqueus a Triunio comes, Aenicus Lupides Mendoza Tendillanus comes, Ioannes Siluius Cepitfontanus comes, Guterius a

septo maiori Caietanus comes, Alphonsus a Corduba domus Aquilariæ dominus.

Alij quoq; ex equestri ordine viri principes, qui partim acciti a Regina, partim rogati, partim sponte partim vitro venerunt. Nec defuerunt duo quæstores maximi, Ioannes Chaconius & Rodericus Villosa. Regij præterea census, & fisci procuratores, domusq; regie Villicus maximus Enriqus Enriquides. Tū lustrato exercitu censi sunt equites ad octo millia, peditū vero numerus amplior, ordinatisq; cohortibus ex Astygi colonia cum ingenti cōmeatu Alamam petit. Iacobum Merulum aliosq; duces, & milites, qui cum illo erant, laudat, laudatosq; a præsentī militia soluit. In Meruli locū Ludouicum Ferdinandū comitem a Palma sufficit, & quadringentorum equitum cum suis ducibus præsidium illi relinquit, vrbes, quibus in locis erat opus, munit, atq; omnium rerum copia, quæ sunt ad victum necessaria in trimestre tempus instruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum sana, mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatas Cardinalis Hispanus Regis & Reginae iussu Christianæ religioni dedicauit. Primam Dominicæ incarnationis nomine. Alteram diui Iacobi Hispanorum patroni. Tertiam Michaelis archangeli. Has Regina vasis aureis, argenteisq; vestibus, & auleis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum necessaria sunt adornauit. Ipsa quoq; religionis ardore commota suis digitis textilia quaedam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum suarum monumenta extant.

Rex Granatensium agros populatur. Loxam obsidet, atq; obsidionem intermittit.

Caput. VII.

IS ad Alamam peractis, Rex antea quam Cordubam rediret, campos Granatæ adjacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores succidit, & omnia vasta reddit. Interea Regina non cessat, alios principes, qui Regem non fuerant secuti literis conuocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt se futuro bello, quod in Loxam parabatur, accigant, hortatur. Ex omnibus quoq; locis vndecunq; fieri poterat, commodius frumenta, vina, succidia, reliquumq; omnem commeatum in certum tempus, locumq; comportari, machinas quoq; & tormenta, cæteraq; omnia, quibus ad obsidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent nostros omni bellico apparatu in illorum perniciem coniurasse, & ipsi vires, & consilia, quibus se tueantur, arceantq; nostros, excogitant, aggeribus, fossis, vallibus, & propugnaculis muris, & pinis, vrbes, oppida, & castella muniunt. In quanto sint periculo transmarinos Mauros faciunt certiores, atq; auxiliares ab illis copias, & ad victum necessaria implorant. At Principes nostri illorum consilia præuertunt, nam ingenti omnis generis nauigiorum classe, in freto Gaditano comparata vtriusq; Mauritaniæ litora, portusq; & stationes lustrari iubent, ne quisquam ex illis ad suos iuuandos transire, aut aliqua in re opitulari possit. Igitur Rex cum exercitu, quem Regina parauerat, dum ipse Alamam instruit, Granatensiumque agros populatur, cumq; omni commeatu, quem vnum in locum comportari iusserat, ad alterum exercitum proficiscitur, atq; vtriusq; exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atq; inter oliueta suburbana, quæ in vallibus, & collibus consistit Singulis annis præterlabitur, castrametari iubet. Erat prope vrbem cliuus ex Loxensium religione sancto Alboacemi suo dicatus, qui propterea, quod vrbi impendebat, & stationes in eo dispositæ videbantur posse hostium eruptiones compe-
scere, &

cere, & castra redere tutiora, iubet Rex considerare Rodericum Telliū militiæ a Calatraua Magistrū, & Vrenatium Comitem illius fratrem, Gaditanū quoque, Villenatemque, Marchiones, & Alphonsum domus Aquilariæ dñm, strenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum, peditatumque ductabant. Ceteros, pro commodo quemque suo, atque, ob sidionis, quæ parabatur, tabernaculi figere, & tentoria collocare iubet. Erant in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta sub duce rei militaris experientissimō; alatarum, hoc est Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris laceffebant nostros, multaque illis damna inferebant. Et quia castra erant anfractibus, præruptisque montium intercisā, non poterant sibi inuicem auxilia mittere. Quarto die, postea quam Mauri sunt obsessi, bonā armatorum partem in insidijs collocant, partem in eos mittunt, qui sancti Alboaceni clium infederant. Committitur pugna cum stationarijs, atque his militibus, qui erant in præsidio positi contra subitas Maurorum eruptiones, accurrunt subsidiarij, hostesque subeuntes in fugam compellunt, fugientesque persequuntur inmemores castrorum, quæ sine defensoribus, & deserta reliquerant. Interea ex insidijs Mauri prodeuntes ex altera parte clium conscendunt, castra oppugnant, capiuntque. Quod cum nostris esset nunciatum, in castra iam capta redeunt, eos hostes ex vrbe insequuntur, nostri ancipiti pugna distracti, & cum illis, qui castra deripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex alijs castris auxiliarijs copijs subuenit, hostes fundit, fugat, atque intra sua mœnia includit. In ea pugna coplures primarij viri ceciderunt, sed imprimis Rodericus Telliū a Calatraua Magister duabus sagittis confixus interijt. Cuius mors non modo Regi & Reginae, sed quia curialium iuuenum erat Princeps, vniuersæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo essent, non modo ij, qui Alboaceni clium, sed etiam illi, qui alia loca infederant, cum neutri possent in hostium superuentu alijs auxilium ferre, statuit castra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere, quoad geminatis copijs bina aut terna castra possit vrbi admouere. Neque enim aliter poterat obsidio coarctari, quo minus obsessi socios auxiliares possent admittere, & ea quæ ad victum necessaria erant in vrben importari, itaque statuit postridie eius diei castra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari castra iuberentur, plebei, & turbae, & gregarij milites, & qui sub nullo certo duce militabant, cum viderent procerum tentoria reuelli, sarcinas, & impedimenta inuehes aptari, cliumque Alboaceni ab infessoribus deseri, atque ab hostibus occupari, suspicati auxiliares copias nocte hesternā intra urbem admissas hostium numerum auxiliisse, omnem spem suæ salutis in fuga posuerunt. Non illos pudor retinuit, non desertorum, castrorumque ignominia, non timor, qui plerumque degeneres animos arguit, quemadmodum generosos fiducia ex periculo explicat. Supererat hosti animus ad persequendos fugientes, nisi Rex equum conscendens procerū cohortes iustrasset, acies trepidantium steriliet, labentemque animos in pugnam reuocasset. In eo conflictu Comestabilis tria vulnera in facie accepit. Dux a Methymna coeli equo deiectus ab ijs, qui illum obseruabant, pugne restitutus est. Comes Tédillanus, qui stationē habuit vrbis munitionibus proximā prætermodū telis hostiū impetie, cessisset in interitū, nisi Frāsciscus Stunica, q patris sui Placētini Ducis cohortes ductabat, accurrisset, atque in summo periculo positū vite, pugneque reddidisset. Gaditanus Marchio illa die insignē operā nauauit, quæ cum suis pugnas non solū hostes repressit, verū etiā egredere in eos ingentē edidit, atque in vrbis muros impexit. In hūc itaque modū mulionib, & lyxis, calonibusque spaciū, atque tēpus datū colligēdi sarcinas, & impedimēta, iumentisque, & carris imponēdi, nisi quatenus vehicu

L

Iorum defectu magna rei frumentariae copia est relicta, Regina earum rerum, quae ad Loxam non satis feliciter gesta sunt, facta certior indoluit, plusque pro materia decuit, sed premeans altum corde dolorem, spem vultu simulat, sedque maiori animo erigit ad ea quae restabant peragenda.

Maurus Alamam iterum obsidet, nofter obsidionem soluit, urbemque commentu instruit. Caput. VIII.

VI Alamam praesidio cum Palmensi Comite, aliisque ducibus a Rege sunt relicti, cum audissent Loxae obsidionem solutam, Regemque copiis inde mouisse, ex cuius captiuitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem, periculosamque, quod pro comperito habebant, hostes non quieturos, quoad Alamam in suam redigerent potestatem, mutantes inter se dicebant, non esse expectandum, donec

hostes venirent, eosque obsidione cingerent, quin potius urbem esse diruendam, ipsos cum spolijs, atque omni praeda debere se ad suos, tutioraque loca recipere. At Comes, & qui cum eo duces in urbis praesidio erant intelligentes, quam ignominiosum, ac turpe facinus esset, urbem suae fidei creditam deserere, dissuadent, hortanturque ne tale aliquid cogitent, nunc precibus orant, nunc minis deterrent, nunc admonent, ut in Regis aduentum rem integram referunt, neque quicquam interea ea de re statuant. His rationibus milites confirmati obsidiant animos ad se, urbemque sibi commissam tuendam, aut mortem pulchram sibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam, Regemque nostrum cum exercitu se Cordubam recepisse, cum duobus equitum millibus, & ingenti peditum numero Alamam inuadit, diu, noctisque oppugnat, nostri propugnant, in eoque dies aliquot insistitur. Sed obsessos alimenta, viresque defecere, atque in dies propugnantium numerus minui, vigiliarum, laborumque vicissitudo creescere. Illos tamen recreabat, reficiebatque vna, & ea quidem certissima spes, quod breui Rex suppeditas esset allaturus cum ingenti rerum omnium compectu, neque illos sua opinio sefellit, nam & ad constitutum diem venit, obsessores impugnantisque fugauit, urbem alimentis, & aliarum rerum copia instruxit, duces, militesque felices recentioribus permutauit. Nam Palmensis Comitris in locum, Ludouicum Olorium ecclesiae Asturienensis Archidiaconum, qui postea mentefanus Praeful fuit, virum probum suffecit.

His rebus peractis alteram per Granatensium agros excursionem facit, praediorum villas, speculatorumque turres diruit, frumenta, frugesque in herba corrumpit, pecora, armentaque abigit, pastores, agrorumque cultores in speciem triumphi ante se captiuos agit, atque sic cum integro exercitu Cordubam Victor redit. Quanta esset principum nostrorum potentia, quantaque animi magnitudine bellum hoc inchoarunt, vel ex eo animaduerti potest, quod hoc eodem anno quater coegerunt exercitum, quam maximus poterat ex vniuersa Hispania comparari, quater hostium fines hostiliter ingressi omnia illius regni penetralia proculcarunt: vnde secuta est tanta rerum penuria, quae ad victum pertinent, ut nulli gens illa cibi parcissima, vini abstemia, frigoris, calorisque patiens, propositaque tenax fuisset, vel sola huius anni diligentia potuisset illos in sui, rerumque omnium suarum deditorem cogere. Sed neque in aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, verum etiam cum magis afflicti esse viderentur, ad hostes lacessendos supererat audacia. Ostenderunt hoc in obsidine Canneti, quod erat castrum nostrum in collimitio vtriusque regni positum, namque dum hostes intra ipsorum fines omnia vastant, populanturque, illi intra nostros Cannetum oppugnant, ca-

piunt, diripiuntq; & cum præda vtriusque sexus, atq; omnis ætatis, conditionisq; mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid? quod eodem ipso tempore, cum inter patrem & filium de summa regni certamen esset, omnesq; ciuium, populorumq; vires in duas factiones essent diuersæ, quarum altera patrem, altera filium sequebatur, neutra tamen a nobis in perniciem alterius auxilium petijt, sed ipsi inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu, consilioq; bellum publice gerebant.

Nam cum pater in regni sui primores quosdam nobiles seuiçiam exerceret, proximi, & affines non ausi alium sibi Regem creare, filium loco patris delegerunt, statueruntque in regni culmine, Granata vrbe Metropoli cum suis munitionibus illi tradita. Pater regno pulsus Bastam vrbe amicam se contulit, inde similitates inter patrem & filium ortæ, atq; inde cædes, mortesq; & odia consecuta. Interea pater per temporis occasionem Alambream vrbis arcem, quæ pro filio stabat, admotis scalis interceptit, præsidioq; munit, inde per vias publicas erumpit, ciues, suas quiseq; partes, secut vrbe in media vbiq; pugnant. Sed factio, quæ filium sequebatur, superior euadit, aduersariosq; tota ex vrbe fugat, Alambream captam recipit, suoque Regi restituit.

Et quamquam concordia illa discors hostium inter se victoriam nostram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo sine multo sanguinis dispendio, minoriq; negotio se, omniaque sua tam sacra, quàm profana nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, vt Rex & Regina alijs quoque rebus prospicerent, quam illis, quæ ad insequentis anni bellum pertinebant, antea quam e Corduba discederent Limitaneos, ducesq; Limitaneorum certis in locis disponunt, Petrum Comitem a Triuinio, quem paulo ante Anagaresium ducem creauerant, Mentelanis finibus præesse voluerunt. Alphonsum Cardenium diui Jacobi militiæ Magistrum in Astigitanis consistere. His duobus maximis imperatoribus iubent ceteros duces, Comites, Marchiones, & præfectos, ciuitatum, oppidorumq; prætores, & arcium, castellorumq; præsides obtemperare. Commandantq; non solum, vt fines ab hostium incursum tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adoriantur, atq; omnia ferro, & igni populentur. His rebus ita compositis cum Regina conualuisset e partu, quo Ioannam regnorum postea heredem successioem fuerat enixa, Cum Rege Madricum proficiscitur.

Rex & Regina Madrici Hispanas societates reformat, pecunias vnde cumque honeste possunt ærulsant, Nauariæ res nouas inchoant.

Caput. IX.

PRIMA nostrorum Principum, postea quam venerit Madricum, cura fuit reformandi, atq; in pristinum statum redigendi societates, sive vt Hispanorum vulgus nunc loquitur, fraternitates, quæ pro viatorum securitate fuerant in Matricensi Panhispanio constitutæ. Legum autem illarum, quibus societates illæ fuerunt sancitæ, transgressores, violatoresq; multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eiciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouincijs iussi in vnum locum conuenire, is fuit Pintum, quod est oppidulum Diocesese Toletanæ. Ii detulerunt quærelas earum rerum, quæ vsquam in Hispania perpetratæ sunt, quod facinus mansit impunitum, in eos vero prætermodum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ærarium depeculati sunt, qui partem administrationis sibi commissæ negligentius exercuerunt.

Dati quoque iudices, qui repetundarum accusatos, aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi novas leges; atque abrogandi veteres, pro ut reipublicae utilitas exigere videretur. Et quia reconditum aerarium, neque fensus, regiusque census erat satis ad tantae maiestatis molem sustinendam, statuunt, vnde cumque honeste possent pecunias auferre. Ab Hispaniae societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo millia, qui iumenta omni genere commensus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A Sede quoque apostolica auxilium implorare ad stipendia militibus persolueda, tam ipsi, qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam ipsi, qui in certis Hispaniarum partibus, quae nondum satis erant pacatae, in praesidijs agebant, quam ipsi etiam, quibus erat opus ad custodiã principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est a Pontifice summo cum senatus apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium ecclesiasticorum classes, ut in redditibus onerandis ex iusticia distributiva nemini fieret iniuria. Ex ecclesiae quoque thesauro bullas mittit, quae, cruciferis in Christianorum hostes euntibus, concedi solent, ea lege ut stipex ex fidelibus emendicatae, non alia in re, quam in ipso bello cum hostibus gerendo infunderentur. Ad extra ordinarios vero sumptus a mercatoribus, opitecentibusque, & assiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia Regiae domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini visa est iniqua, cum praesertim illud mutuũ, quod impraesentiarum dabatur, suo tempore ad dominos esset redditurum. Per ea tempora nuncius Regi & Reginae allatus est Phcebum Phcebi Nauariensis Regis filium, atque Foxani Comitis pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in aetatis flore diem suum obiisse, ex cuius morte in Catharinam sororem regni hereditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumque ad eas similitates, quae inter Gallos, & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariae regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei, quem Catharina maritum fortiretur, ceptum est in secretiori curiae senatu agi, quemadmodum inter Joannem Hispaniarum Principem, & Catharinam Nauariae Reginam sponsalia fierent. Decretumque, ut ad hoc pertrahendum, mitterentur legati ad Reginae matrem, qui illam de recenti obitu filij consolarentur, & de filiae matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoque censuerunt copias, quae Nauariae vrbes, oppida, castella, munitionesque occuparent, firmarentque praesidijs, ut pro nobis starent, si quod de matrimonio ceptum esset, transigeretur. Missus itaque ex senatu regio Rodericus Maledonatus a Talabrica iuris consultissimus, qui legationis summam Nauariae Principi exponit. Quot, & quanta inde commoda sequerentur, enumerat, enarrat praeterea quanta honoris accessio Nauariae Reginae fieret, si Hispaniarum Principi nuptui daretur. Ad quae Nauariae Princeps, tametsi affectu Gallicis quam Hispanis erat propensior, comiter, tamen oratori respondet, se eò nemine posse felicem appellari, si contingeret sibi, Hispaniarum Principem fortiri generum, atque parentes illius Regem & Reginam tot, tantarumque rerum dominos inter affines numerare.

Sed ea de re inconsulto Rege fratre suo, quicquam certi respondere, non esse honestum. Illo tamẽ cõsulto se missurã Regi & Reginae respõsum ad ea, quae proposita legatio continebat, atque ita legatorem infecta rediit. Interea Ioannes Riparius, qui Hispaniarum cohortium praefectus erat, missus in Nauariam, ut se iungeret Lerinatum Comiti, cui Regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque, & magnam illius regni partem affectu, praesidiisque

obtinebat, utque communi vtriusque consilio rem gererent, seque ad excipiendos Gallorum impetus pararet, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatum in Mauros bellum refrigeraret, & res in Nauaria inchoate cessarent, Rex & Regina prouincias inter se diuiserunt. Hęc superiorē Hispanię partē, quę Nauarię finitima est, Ille Beticā est sortitus.

Rex in Galliciā proficiscitur, contentiones inter Comites, Lemnium, & Beneuentanum componit.

Caput. X.

ANTEA quam Rex in Beticam proficisceretur, res uouę in Gallicia ortę illius iter remoratae sunt. Nam cum Ferdinandus a Cunia, cui Rex & Regina illius regni gubernationem commiserant, inter cętera oppida, & castella, quę superioribus annis a corona regia fuerant alienata, in censum regalem redegisset, arcem quoque Augusti Luceo impositā, quę cum oppido ad Lucensem ecclesiā pertinebat, siue iure, siue iniuria ditioni regię subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarus Osorius Lēni Comes, Pōtiffque Ferrati dominus, atque illius regni totius omnium facile princeps. Qui spoliati fratris dolore commotus arcem obsidet, tametsi Regis & Reginae praesidio teneretur.

Quorum iussibus, ut ab incepto desisteret, cum exclamationes quasdam ineptas astrens non obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, Rex magnis itineribus in Galliciā contendit. Et quamquam inter eundem accepisset nuncium de arcis obsidio ne soluta, nihilominus ire pergit, sed antea quam Asturicam urbem accessisset, de Comitē morte certior factus est, ibique per aliquot dies subsistit, quoad tumultus quosdam sedaret, qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virili sexus non fuerant liberi, praeterquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus haeredit instituit. Isque viuens in bonorum possessionem misit, oppida, castella, arces, munitionesque tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem continuat, quem propinqui, & affines, domestici, & familiares, socij, & amici, quos auus habebat quamplurimos, atque vniuersa propemodum Gallecorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitē Lemnij filiabus vna erat desponsata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodem iure asseuerabat omnia defuncti Comitē bona ad nulum suam pertinere. Idque se non solum iure, sed etiam si opus foret, armis persecuturum. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento possideret, & quod natalium defectum per apostolicę Sedis literas iam esset suppletus. Itaque cum alter iam possideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere maluerunt. Vterque suos conuocat, ad arma omnia spectant.

Atqui Rex, quod ad bellum in Baetica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicę immoratus est. Iubet imprimis, ut Comites, vterque suos, quos habebant in armis, domum quem que suam remitterent, deinde ut ad se veniant, iusque coram ipso persequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota componi posset, se rediturum cuique quod suum esset pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciunt, nam & quisque copias dimittit, ad Regem venit, causamque suam apud illum defendit, aduersarij rationes impugnat. Rex litem arbitrio iudicum dijudicandam remittit,

atq; rebus ordinatis Madritum se ad Reginam confert, vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperat exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tamen si honeste poterant dissimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam non interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano a Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis, & venetorum: Florentinorum, & Ferdinandi Regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiae principes, & ciuitates, quæ sub reipublicæ forma gubernantur. Ferdinandi, Florentinorumq; copiæ in agro Romano castra metantur, ciuitatem eo angustia delectant, quam obsessi perpeti consueuerunt.

Superuenit deinde Pontificis, Venetorumq; exercitus, hostesq; ex improuiso aduersus, fundit, fugatq; castra diripit. Ferdinandus copias suas recipit, bellumq; instaurat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt, necerat vnde tantis malis remedium asserri posset, nisi Principes nostri partim obseruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi Regis cognatione, partim etiam populorum omnium misericordia permoti, componendæ discordiæ curam susceperant.

Mittunt itaq; oratores ad Pontificem Maximum, ad Venetos, & Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates, quæ illos sequebantur, rogantq; vt relictis armis concordie potius, & paci acquiesquant, se velle, inter vtrosq; de pacis conditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes Gerundensis Episcopus, & Bartholomeus Berrius iuris, legumq; peritus. Qui ab omnibus, ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos, & illos ambiendo Principum nostrorum nomine nunc exhortationibus, & monitis, nunc precibus, & promissis, ita omnium animos flexerunt, vt non solum concordie, paci; faciendæ sint assensu, verum etiam Regi & Reginae eo nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis molestijs, curisq; liberauerint. Missæ hæc de re literæ breues a Pontifice, missæ & ab apostolico Senatu, missæ quoq; a populi Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma postridie Calendarû Ianuarij datæ. Anno a salute Christiana Tertio & Octogesimo super Millefimû Quadringentesimû. Paucis diebus postea quâ negotium peractum est in hunc modû, procuratoribus principû vocatis in senaculû, Pontifex pacè, paci; conditiones pronüciare facit, Regis & Reginae legatos cæteris omnibus nudis capitibus genibusq; flexis, sedentes pileatosq; laudat, principibusq; a quibus missi sunt, pro tam benigna opæ gratias agit. Inter pacis cõditiones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neq; venit vocatus, neq; conditionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timentes in ipsorû excidium omnes Italiae principes coniurasse, Turcarum societatem inire incipiunt, vt eorum auxilio, & se tueantur, & reliquis omnibus non modo Italici, sed etiam Christi nomine signatis bellum inferant. Eosdem Turcas Neapolitanorum Rex in Venetorum perniciem allicere tentat. Ad Regem & Reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro suscepto labore gratias agat, certioresq; faciat, quemadmodû Veneti concordia totius Italiæ auersati, cum turcis societatem inire parant, vt Italiæ bellum inferant, atq; imprimis Sicilia, insulisq; adiacentibus, quæ periculo maiori essent expositæ. Quare huiusmodi homines pro publicis hostibus habèdos, quippe qui ex aliorû iactura viuât, atq; cum aliorû detrimento vires suas augere conentur. Ad hanc Treuētini Comitis legatione Rex & Regina respõdēt, se Venetos, Venetorumq; Ducem, inter amicos numerare, neq; illos adhuc fecisse quicquam, cur es

sent ex amicitia semel inita submouendi, se tamen missuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui suaderent, vt modestius agerent, seq; intra fines suos continerent. Quod si nolent assentiri, atq; in meliorem viam redire, tunc se, non modo illorum amicitiam abdicaturos, verum etiam illos pro hostibus habituros, atque ita orator dimissus ad Regem suum reuersus est.

ÆLII ANTONII NEBRISÆ SENSIS HISPANARVM ATQVE HISPANIEN- sium rerum historici Decadis Secundæ Liber secundus, De Canaria in- sula Regis & Reginae auspicijs a Petro vera duce expugnata.

Caput Primum.

VASI deessent Principibus nostris domestica negotia, quibus intenderent, ita nulli parcentes labori animum suum huc atq; illuc diuidunt, in partesq; rapiunt varias, perq; omnia versant. Nam cum esset in manibus, atq; inter oculos haberent Granatense bellum, in quo tam de gloria, quam de summa imperij certandū erat, haberentq; res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamē suas in alterum orbem mittunt, non modo sæculi nostri hominibus, verum etiam quantum suspicamur antiquis Et quemadmodum in historiae huius apparatu diximus, in oceano Atlantico, qui Europæ, atq; Africæ latera occidentalia abluit, complures sunt insulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ, atq; rursus, adiacentes duplices sunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Africam pertinentes, de remotis Hispaniæ adiacentibus alias diximus, & fortasse dicturi sumus, nunc de adiacentibus Africæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco scripturi sumus, pauca dicenda sunt. Canariæ a Canum magnitudine dictas fuisse, Plinius in historia naturali autor est, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiusmodi Canes. A Græcis fortunatæ sunt cognominatæ, de quibus tam poëtæ, quam historici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolomeus, Martianus, Plinius, atq; alij autores, tam Græci, quam Latini explicant sed quibus non possumus nomina reddere, quibus nostro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumq; ambitus, & incolarum mores descriptos reliquerunt. Sed qua ex causa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata est, ignoratur, nauigationis defectu id esse factum credibile est. Illud certe constat, illarum noticiam ad nos peruenisse ab hinc annos circiter Viginti supra Centum, sub initium regni Ioannis huius nominis secundi, qui sub Catharina matre, & Ferdinãdo patruo tutoribus regnare orsus est. Anno a salute Christiana Millesimo quadringentesimo quinto. Eo tempore Bahancor quidam Gallus, vt aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occidentum Africæ latus abluit. Is igitur siue quod ab ijs, qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, siue quod fortunã suam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cepit, atq; in primam incidit, quam nostro tempore Lanzarotam corrupte, pro eo quod est lanceam ruptam,

sive fractam, aut ipse ex factio vocavit, aut ab alijs sic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomena fortunæ vnum est fortis, de qua Columella in horto. Et celebres fortis fortunæ dicite laudes. Varro quoq; de lingua Latina. Dies, inquit, fortis fortunæ dicta Seruio Tullo Rege, quod is sanum fortis fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauerat.

Has duas insulas Bethancorus in cultum vitæ melioris, Christianamq; religionem conuertit. Huius Bethancori hæc res Hispanensibus quibusdam ciuibus precio manciparunt, ex his deinde in alios, & ex alijs in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinandum Arium deuolutum est. Horum maiores Gomeram, & Ferream non magno negotio expugnarunt, in eundemq; cultum, religionemq; reducerunt, nunc Guilielmus Paraza illas sub comitis titulo possidet. Restabant adhuc ex septē insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ, & inertia turpes, sed ingenio loci, & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum uellent quasi prædia suburbana Hispanijs iungere, classem parari, armis, comætuq; instrui iubent. Petrum a Vera, & Alphonsum Moxicam viros strenuos, atq; terrestres, nauisq; pugne expertissimos præficiunt. Insulam de repente inuadunt, Barbari se more suo preparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præuustis, non faxis, & lapidibus ex fundis, & fustibus, sed læcerorum viribus, quasi ex ballista, aut tormento aliquo sulfurario contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo contingerent.

Iam vero ad excipiendos, euitandosq; ictus tanta erat dexteritas, ut teli uenientis plagam sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispani, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris, qui illud fieri sæpe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in eodem vestigio sinistri pedis insistentis, ab octo passibus uolentibus illum saxo petere, se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione uenientem ictum fugiebat, tantocius periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreum quadrantem porrexisset. Quod ad victum, vestitumq; pertinet, tanta cibi, potusq; parsimonia, tanta omnium membrorum nuditas, ut facile & in promptu habere possent omnia, quibus ad propulsandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiusmodi hominum genere ducibus nostris habendum erat negocium. Quibus accedebat altera difficultas ex inopia comæatus, qui longa navigatione ex Hispania usq; aduehendus erat, & quod bellum non collatis signis gerendum erat, ut ex vno prælio breui tempore victoria in alterutram partem declinaret, sed quod expectandum erat, quo ad hostis pugnare uellet, ita se in crypras, & cuniculos, in cauernas, & ferarum latibula abdidicant, ut nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed principum nostrorum fortuna, quorum auspicijs res gerebatur, occasionem attulit, qua negocium compendio finiretur. Erant in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus, & iniurijs vtro citroq; illatis ita discordes, ut nulla satis ratio posset illos in concordiam reducere. Ex his, alterum nostri duces sibi conciliant, eiusq; opera vruntur ad alterum Regem profligandum, atq; ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginae potestatem venit. Ciuitas qualicumq; tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamq; ex Rubi conë quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopij sedes transfertur. Rex, cuius ope nostri Duces vsi sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ Teneriphion, & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alpho ab Augusti luco rem

gerente aliarum quinque numero, & cultu, & religione accesserunt.

Strages nostrorum in praeceptis ad Malacham iugis accepta Magistro diui Jacobi & Marchione Gaditano ducibus.

Caput. II.

REGEM & Reginam ex tot, tantisque victorijs exultantes, ne ex continuo successibus arrogatiores fierent, fortuna, vel potius diuina quaedam providentia, dignata est admonere illos, vt meminissent se mortales esse, atque iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendum, hoc Regem admonuit, cum ad Loxam castra metatus obsidionem vrbs parabat, & perturbato exercitu rem inchoatam reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas, quam ad Malacham suis in ducibus experti sunt. Erat, quemadmodum in libro superiori dictum est, in Astigitana colonia Alphonfus Cardenius, diui Jacobi militiae Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis praefecerant. Erat praeterea finitimis in locis Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul a Malacha mari nostro impendentes, Axarquiam Mauri sua lingua vocant, qui incolerentur ab agricolis, & pastoribus, vnde magna praeda ex hostibus auchi posset. Esse praeterea Malacham equibus exhaustam, & loca, per quae nosser exercitus permeare, & remeare sine vilo impedimento posset. Et quia ad loci penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces, & praefectos rei militaris deserunt, hortanturque, vt ad tam insigne negocium peragendum, omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus comes, qui praetoribus, & decurionibusque populi Hispalensis assistebat, Alphonfus a Corduba domus Aquilariae dominus, Petrus Enri qui prouinciae Baeticae praefectus, Gaspar Manrique Cordubae, & Ioannes Roboreus Asindi praetores maximi, arcium quoque praesides, & regij exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum, & oppidorum populis, quibus praesidebant, ex composito ad diem certum Antiquariae, quae ciuitas est in hostium collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neque enim omnes bellum hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videndi studium, alios emendi, vendendique, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianae religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaque non tam exercitus ad pugnam paratus, in qua plerumque pauci superant multos, quam hominum quaedam multitudo inordinata, numerositas, & frequentia, quae impedimento sibi esse solet, & quamquam iam decreuerat, Axarquiam esse petendam, denuo ceptum est consultari, in quas potissimum partes copiae ducerentur. Nam erant, qui dicerent Axarquiam esse confragosam, atque praeceptis montium amfractibus intercellam, tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quo illos exploratorum error impegerat. Ordinatis igitur cohortibus primae partes obtigerunt Alphonso domus Aquilariae domino, & prouinciae Baeticae praefecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militiae diui Jacobi Magister, Medie comiti Centifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchionique Gaditano cui Asindenses accedebant. Caeteri omnes in ternas has copias distributi, ab Antiquaria in auspiciatis auihus profecti, die insequenti ad vesperam locum designatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo tempo-

ris intervallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus, & armentis in loca tutiora. Pylas, faucesq; montium, & semitarum diuercula occupant: armatisq; muniant, copiarum nostrarum primi in finitimos locos sparguntur, villas, vicosq; cultoribus vacuos incendunt, saltus ab armentarijs, pastoribusq; desertos reperiunt. Extremorum equites, quos Magister diui Jacobi ductabat, cum in cōfractuosa quædam loca incidissent, neq; se satis explicare possent, ex castello proximo, quod Moelinetum appellant, erumpentes hostes inuadunt, turbatos, atq; quo se vertant incertos cædūt coniunctus, & fixis, sagittisq; & telis eminus pctunt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu, quem habebat paratissimum, illosq; ex angustijs, in quibus herabant, in patientiores expedit campos. Superueniunt etiam, qui omnem exercitum ductabant principes. Quid consilij capiant in commune consultant, inter omnes conuenit, se ab exploratoribus, & itinerum mensuris fuisse deceptos, qui in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti, quam emolumenti essent reportaturi, relinquendam esse prædam, quam pertinem & exiguam collegerant, deniq; consulendum esse salutem, quocumq; modo possent, nam honeste iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria cõclusis hostium arbitrio esset pereundū. Nam quid facerent bidui inedia confecti, diei, noctisq; laboribus & vigilijs defessi, ab hostibus vndiq; circumuenientibus interclusi? Superuenit aliud malum, quod fuit omnium perniciosissimum, quod in tenebris res esset gerenda, & in locis, quos ipsi ignorabant, hostibus erant noti.

Itinerum duces iussi, vt exercitum, qua melius ratione fieri posset, ex illis angustijs in apertos campos perducerent, vbi aut collatis signis cum hostibus sit pugnandum, aut vnde reducibus in domum cuiq; suam esset redeundum. At illi contra siue quod iter ignorabant, siue quod illis dei voluntas omnem mentē abstulit, incipiunt ducere per arduum, & faxis, dumisq; cliuum inæqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamq; oboribantur tenebræ, cum sentiunt iuga montium, qua illis eundum erat, ab hostibus occupata. Regrediuntur itaq; & in vallem, quam mediã torrens quidam præruptus fecerat, inopes consilij descendunt. Erant a tergo præterea montes in præcipiti stantes, atq; vallibus impendentes, quos iam hostes occupauerant. Nostri anceps, & quo se potissimum verterent dubij, stabant attoniti: expectantes quid hostes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus in ore suo montes, & valles implent, crebros excitat ignes, saxa rotatilia, rupeq; in hostes deturbant, atq; interim ausi cominus accedere in illos, tanquam in signum positos, scorpionum sagittas, stlopetarum glandes, fundarum, & fustibus lorū saxa dirigunt, neq; veniebat telū, quod in cassum mitteretur, atq; ita ad mediã vsq; noctem nulla quies data. Cum Magister, quousq; degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam vinctæ, necari? At si defunt vires o viri, non desit animus ad aperiendam viam, qua nobis aut saltem salutem consequamur, aut honestam mortem optetamus. Et simul hoc dicens cliuum ascendere cœpit, quem signis prætentis reliqui omnes, qui sub illo merebant, secuti sunt, quo ad ventum est ad montis iuga, quæ iam hostes infederant: ibi pugnatum est acriter, compluresq; vtrinq; ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, signumq; cum eo amissum, cæsus quoq; Ioannes Osornius ipsi Magistro arcta sanguinis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioannes Bazanus, & alij equestris ordinis complures viri nobilissimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplum secutus duce itinerum altero, atq; aliã ex parte eundem cliuum conscendit, atq; incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoq; locum eligit in quo subsidiariam disponit aciem, qua & se tueretur, & eos qui sequebantur palantes, sparsosque ad se reciperet,

Magister vero ex montium iugis repulsus ad eos duces, qui se a tergo sequebatur; adglomerat, & quod reliquum erat noctis in excipiendis hostium telis consumunt. Neque illis profuit in alteram se vallem recipere: nam & in eisdem iugis hostes se medios interposuerunt, ne se Marchioni cōiungerent. Qui tamen iuga montium euaserat, otiosus non erat. Dum enim expectat illos, qui a tergo sequebantur, non potuit effici, quominus cum hostibus esset pugnandum. Sed quæ potuit esse pugna, in qua ex altera parte vegeti, & recentes, ex altera defatigati, & lassæ erant: alteri alacres ex præsentis victoriæ, alteri ex accepta calamitate animo deiecti. In ea pugna Marchio tres fratres amittit, Jacobum, Lupum, atque Beltrandum, duos quoque ex fratribus nepotes Laurentium, & Emanuelum, quibus vero superauerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegerunt.

Reliqui omnes aut caesi, aut capti sunt. Magister militiæ sancti Iacobi, & Alphonsus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus nacti priuos quosque suos itinerum duces per loca tesqua, & inuia, & qua neque hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquandiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedit, captusque cum Petro Siluio fratre suo in urbem Granatam in vinculis est ductus. Capti quoque sunt præfides arcium Antiquariæ, Moronis, & Allindi, Bernardinus Manriqueus, Ioannes a Pireto, & Ioannes Montifaluis, & alij complures viri nobiles, quos erat infinitum numerare. Illud quoque non omittendum, quod superat omnem fidem, binos, aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vinculis captos, senos, aut octonos. Quid memoro viros? Mulieres quoque ex urbe Malacha egressæ ante se captiuos agebant, ut liqueat illud non hominum fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potentes de sede, & exaltare humiles. Id quod Laedæmonius Chilon sciscitanti Aesopo quid Iupiter faceret, respondit, extollit mites, atque superbos deprimat. Hic est Iuppiter noster, id est, iuuans pater, hic & sol iusticiæ, qui ut ait Macrobius, fulgentia obscurat, & quæ sunt in obscuro illuminat.

Idem est Nemelis, hoc est indignatio, qui virginis effugit contra superbiam colitur.

Maurorum Rex iunior ab A Egabrense Comite, & regij ministerij præfecto in pugna capitur.

Caput. III.

LX tanto moerore, & luctu recreauit, refecitque gentem Hispanam Dei benignitas, ne acceptæ calamitatis desperatione languescens ad inchoatum bellum fieret remissior, castigauit namque Hispanorum superbiam, non ut animos ad pugnam remitterent, sed ne per insolentiam hostes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum stare fauorem, vel his duobus argumentis demonstratum est, quod, ut paulo ante diximus, ex vno, atque simplici regno duos Reges excitauit, quodque nunc dicturi sumus, alter illorum in nostrorum principum venit potestatem. Quis enim non videt, ex discordia illa patris filio factum esse dissidium, vnde victoria nostra de hostibus originem duxit? Salvatore nostro prædicente. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quæ res in hunc modum est gesta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior, qui patre potentior erat, cernens se apud suos, vel ex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini esset infensior, atque belli gerandi cupidior, quam maximum potest equitatum, peditatumque tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neque ita enim desi-

debant animis, vt non maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaq; parato exercitu, quos potissimum fines hostium inuaderent consultantibus, placuit in Cordubenses, & Astygitanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacham accepta, totus ille tractus erat equitum, peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt. Nuncius ad Aegabrensem Comitem venit, qui ex Væna oppido suo pergrandi equitum, peditumque semper habebat cohortes ad huiusmodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerij regij præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed exercitus specie in hostes credent, si qui sunt, ad quos scripta mea peruenient, sed neq; ego crederem, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes, qui mihi attestabuntur, quorum aliqui interfuerunt, alij ab ijs, qui interfuerunt, audierunt, aut si adeo sunt curiosi ab ipsis audire possunt. Si acie iusta, signisq; collatis fuisset dimicandum, cuiq; nostrum cum decem, decem cum centenis, & centum cum millenis res fuisset peragenda. Mauri cum audissent nostros aduentare, castra tollunt, equos conscendunt, pedites, Rex iubet, ex armentis pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis copijs expectat, an se hostes persequantur, interdum dum pedites, quos præmiserat subsequitur. Iamque transerat locū, quē indigenæ Martini Condiali torrentem appellent, qui sex passuum millibus a Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtrique, Mauri, quid nostri auderent, nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant, Nostri, quo ad se pedites, qui sequebantur, sibi adiungrent. Equites auxilio peditum aucti ex vtriusque agmine facto signis infestis inuadunt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnā faciunt, quæ a tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicij prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatariū. Qui barbaricum illud more suo inclamans, quo etiā nos clamore cū hostiū vires extenuare volumus, vti solemus, excipit nostros ex aduerso venientes tanto conatu, tantisque viribus irruentes, vt neque primos quidem incursum sustinere potuerint. Hoc est illud grande miraculum, & quod alijs incredibile visum iri præfatus sum, vbi deinde omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Alphonfus a Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præfenti equitatu superuenit, hostesque fugientes anteuertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse a fronte, comes Aegabrensis, atq; regij ministerij præfectus a tergo ferientes magnā in illos stragem edunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos qui passim fugientes ceciderant. Rex ipse captus, Alatar & duces alij hostiū cæsi, atq; ita victores nostri ex eo conflictu redierunt in morem triumphi cum captiuis, & præda, quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuis extra sortem Comiti donatus, apud quem honorifice, atque pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur a Rege & Regina Comitibus insignibus additum est coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clipei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerij Regis præfectus fuerat particeps eadem insignia, atq; insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus, & ob eandem causam illi communicata sunt.

Belli

Belli apparatus census illorum, qui cum Rege ad Granatensis
regni populationem profecturi erant.

Caput. IIII.

LINTER cætera negocia, quæ ad senatum regium cotidie referebantur nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis esset incunda. Cumq; ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilijs, aut comæatus a Mauritania inueheretur, atq; in sinibus adhiberentur custodes, ne a terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionem, aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum, vicorumq; incendia: arborum, frugumq; succissiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogentur in deditionem venire. Dispositis itaq; a terra, mariq; custodibus conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabilis, Metati, prouinciarum, vrbiumq; præfecti, arciumq; præsides, utq; veniant cum suis cohortibus regia auctoritate moneantur, atq; in diem, locumq; certum, vbi Rex esset, omnes cõuenire iussi. Coe runt itaq; in loco, qui ab incolis appellatur Carectum, vbi factõ censu, inuenta sunt equitum cataphractorũ, atq; leuis armaturæ decẽ millia, peditũ armatorũ ad pugnam, ad succidendam arbores, frugesq; instrumẽtis rusticis armatorũ triginta millia, fabricorum, & machinariorum ingens numerus, mulionum, agasontumq; & carrucariorum, qui iumenta, asinos, bouesq; agerent quadraginta millia, præter lyxarum, calorum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum, cooquorum, dulciariorũ numerosam multitudinem, meretricum prostibularumq; & eorũ qui exercitu nulli sunt vsui, sed magno potius impedimento magnam turbam. Exercitus vero a rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Jacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquislarie domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes a Palma, priores sunt cõmissiæ partes. Posteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni Septo maiori Conchelli domino, & cohortium a Duce Infantatus missarũ, & quas Dux a Methymna caeli misit præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris dño, Mediarum partium cohortes hunc in modum dispositę. Primã ducebat Gasias Lupides Patellanus Cisterciensis militiæ a Calatrava Magister. Secundã a monte regio Comes. Tertã Frãsciscus a Stunica præfectus copiarũ, quas Dux placentinus pater, & quas eiusdẽ Ducis filius Cisterciensis militiæ a Ponte Traiani Magister. Quartã Guterius a Septo maiori Caletanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorũ filius. Quintã Dux Triciensis, cũ ijs q sub illo merebãt, & qui a Mentese, & Vbeta, & Biacia venerãt. Sextã Dux alburquerqueus, & Ioannes a Methymna Assindica Ducis filius, q ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidia ria cohorte, quę alijs omnibus maior, atq; firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidẽq; leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoria Regis & Regiņe fuerãt delecti, hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio. Signũ vero regiũ præferebat Alphõsus Siluius, nã Ioãnes Siluius cuius hæc hereditario iure illud erat munus, Granatę in vinculis adseruabatur, ex clade, quam ad Malacham accepimus, quemadmodum in superiori parte dictũ est, captus. Ex alia quoque parte pedites cum suis centurionibus in cohortes distributi locos opportunos tene-

ri iussi, ballistae, & tormenta, aliasq; machinas obseruabant equites, pedesq; ab Hispa
 li, & Corduba, atq; Astygitana colonia, & reliqua omni Baetica missi. Copijs hunc
 in modum ordinatis ventum est in locum, quem Indigenae equitem Collem appellant,
 vbi ea nocte substituerunt. Postridie eius diei hostium fines ingressi prope Illoram op-
 pidum arte, & ingenio loci munitissimum castrametati sunt, oppidani ex munitionibus
 erumpunt, & cum primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam praetentant.

Sed nostrorum viribus impulsus cedunt, insequuntur nostri, atq; vtriusq; simul oppi-
 di suburbia intrant. Inde quoq; hostes repulsi in castellum, arcemq; se recipiunt, vnde
 sagittis telisq; petebant eos, qui frumenti areas in cenibus propinquas incendebant, inde
 quoq; tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, missilibusq; fugantur,
 atq; ita incendium peractum est. Et qui oppidum expugnari non potuit, incensa quo-
 que suburbia, missi quoq; a Rege Comes Aegabrensis, & domus Aquilariæ dominus,
 qui cum parte exercitus Montis frigidi, castellorumq; agros vastarent. Atq; ita non
 modo Illora, & Illoræ finitima prædia igni, ferroq; corrupta sunt, sed & omnia, quæ
 intra quatuor millia passuum erant, in cineres, fauillasq; abierunt.

Tagara oppidum capitur. Alama comiteu instruitur.

Tendillanus Comes praesidio sufficitur. Caput. V.

HIS rebus ad Illoram, Montemq; frigidum peractis castra mutantur
 in locos, vnde possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam qua-
 cumq; tantus exercitus procedebat, non solum pedites ad hoc manus
 designati, vt runcinis, falcibusq; messorijs, & scenarijs, atq; rusticis se-
 curibus omnia arborum genera, frugesq; vastarent, sed & ipse castro-
 rum tractus omnia sternebat, & milites e castris egressi villas, vicosq;
 finitimos, & molas equarias, molendinaq; dolabris demoliebantur. Erat Tagara op-
 pidum non minus quam superiora munitum, quod inter Alamam, & Loxam positum
 nostris perniciosum, hostibus vero accommodum. Hoc iubet Rex oppugnari, fabri ligna-
 rij, & ferrarij operi se accingunt. Testudines, arietesq; pluteos, vineas, turresq; lignas
 aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris adiuuent, atq; murorū fundamen-
 ta rutibus, & hidetibus subruere tentant. Extra muros, & intra moenia vehementer la-
 boratur, neq; vllū interea telorū cessat genus, oppugnatores ballistis, & tormentis, pro-
 pugnatores cæmæterijs lapidibus, & ollis sulfure, ac pice plenis, & admoto igne ardentis-
 bus rem suam agunt. Obsessi tandē nostris instātib; cedunt, atq; deserta murorū de-
 fensione in castellum, arcemq; se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt.

Capto oppido ceptum est deliberari de arce oppugnanda. Erant qui dicerent absti-
 nendum esse ab oppugnatione, propterea quod muri erant crassiores, atq; signo ope-
 re ex calce, & harena compacti, neq; aderant sulfurariæ machinæ ita grandes, quibus
 tam solida materia dirui posset. Alij dicebant adiuendas esse machinas, atq; tentan-
 dum putres ne essent muri: an ita firmi, vt praesentes machinæ non possent illos de-
 moliri? Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat vtriusq; sexus
 & ætatis multitudo, quæ eo se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur se
 dedere. Iubet itaq; arcē a quatuor partibus oppugnari, Magistro militiæ diui Jacobi, &
 Marchioni Gaditano, & domus Aquilariæ domino primā cōmendat, Tricēsi Duci, &
 Ludouico Ferranti Palmæ Comiti alterā. Garfiæ Ferrati Mārico cū copijs Cordubensī
 bus tertiā, Ferdinando Verafco, qui Ducis infantatus copias ducebat, alterā ex turribus,

quæ pro arcis porta stabat, oppugnandam committit. Quisq; illorum, quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negocium rapit, pugnatur, propugnaturq; pro viribus ab utriq; durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex utraque parte complures viri nobiles, inter quos Enriqus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod utriq; erât defatigati, vt amplius durare non possent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri, & vehementi conatu ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere ceperint cum oppugnatoribus de dedicione agere. Inducie in paucas horas data, quoad negocium cum Rege transigaretur, & sub fide publica missus illorum sacerdos, Alsi qui vocant illi, qui ipsorum nomine Regi arcem traderet, si vellet miseris vitam, atq; libertatem cum bonorum retentione concedere, vitam Rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod ausi sunt bis oppugnationem expectare.

Et erant Mauri, qui dicerent mortem potius oppetendam, quam vt se sine vlla dedicione dederent. Alij nihil excipientes, & Regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dissidio vires hostium, atque animos defecisse, instant oppugnati, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt, præda Regis arbitrio pro cuiusq; dignitate, & rei bene gestæ merito distributa, arcem cum castello, & oppido placuit dirui, atq; solo adæquari. Inde Rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumentorum vehibus instruit, quibus commentus importabatur, atque vrbis præsidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatq; vt non modo arcem tueatur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferant.

Granatensium agrorum vastatio, atq; Regis in Cordubensem coloniam reditus.

Caput. VI.

INSTRVCTO Alamae penarío, & vrbis munitionibus relictis omnis cura Regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa cur tanto exercitu, tantoq; rerum omnium apparatu hostium fines ingressus est, vt urbem, quæ erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem Metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus,

tanta equitum, peditemq; armatorum multitudine referta, vt nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia, quæ in via, aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ a dextris, sinistrisq; intra quatuor milia passuum ab utroq; latere continebant, vt erât vici, villæ, armentorû stabula, magna pecorû, speculæ, & turres, quo se pastores, & agricolæ temporibus dubijs, atq; suspectis recipiebant.

Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in oppidulo Alendino, quod a Granata quatuor milia passuum distat, castra figunt. Est illud oppidum ad radices Orospe dæ montis positum cõtra collem Niuolum, ab eo sic dictum, quod niuibus semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atq; omnium generum arborum consitus, vbi non sunt arbores, sata omni frumentorum genere, atque leguminum & panici culta sunt. Hæc omnia Rex iubet succidi, & sterni, atq; lumarijs & messorijs salibus meti. Dum hæc a pedibus fiunt, equites, vt illos a quocumq; superuentu se-

M ij

curos reddant, certis in locis dispositi tumultuarias pugnas cum hostibus exercent, qui deinde armatorum peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt, diripiuntque, & frumenti arces oppido propinquas igni corrumpunt. Die insequenti Rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo dispositis suburbanos Granatæ agros populandus inuadit, atque proxime urbem cum subsidiaria cohorte tota die ad vesperam vique consistit, dum arborum, messiumque strages conficeretur. Et quia totus ager ille fossis incilibus, atque voraginosis aquæ ductibus intercitus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus explorata erant, certis in locis prædiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum arborum, messiumque studio intentis pericula prohibeant, securitatemque præstent. Populatione itaque agrorum peracta hostes cum viderent se nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes, aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia, quæ nostris vsui esse poterant inrecipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto, atque Regis sententia iubet mutari castra. Et cum adhuc tempus superesset, in quo aliquid fieri posset, quod ad bellum inchoatum nostris conduceret, hostibus nocumonto foret, deficiente tamen comœtu earum maxime rerum, quæ ad victum pertinent, coacti sumus domum quisque suam repedare. Rex igitur Cordubam petiit, ubi stipendia militibus, atque arborum, messiumque succissoribus pactam mercedem persolui iubet. Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos a mari classe ingenti, a terra crebris prædijs, regni penetralia ferro, ignique desolata, mittunt ad Regem legatos, qui pollicerentur suo, atque regis ipsorum nomine se redituros quotannis vim maximam Granatensium aureorum, atque in eius tributis pignus impræsentiarum se duros obsides nobilium filios, atque ex regio sanguine procreatos. Rex negotium in quo de re tanta agebatur, ad Reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur intentâ rebus, quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouinciæ illius administrationem pertinebant. At Regina tamen nihil magis optabat, atque ab immortalis Deo precabatur, quam ut videret diem, in quo urbe Granatæ, & Granatæ regno potiretur, ad Regis consultationem responder, non placere sibi vllas hostibus inducias concedi. Sed quia multa simul restabant peragenda non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de Cætanis, deque Ruscinonis comitatu iam pridem lis pendeat, atque de Nauaria quoque spectabatur, non desplicere tamen temporarias hostibus inducias concedi, dum modo sequestro deponerent arces, & castella, quo pignore tributum illud, quod se reddituros quotannis pollicebantur, esset certum, neque dubia fide soluendum. Nam quod de obsidibus dicebant, apud illos, qui non multi obsides faciunt, nihil certi assererat. De castellis, & oppidis sequestro deponendis non placuit hostibus, sed neque Regi & Regine de dandis obsidibus condicio. Res itaque infecta mansit, & Regine iussu, quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior imperatum, ut fines diligentius utique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, unde aliquid alimenti hostibus accederet, quin potius ipsa patiebatur, ex re sua pecuniarum partem contribui, quam huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum hostibus fieri.

Dereddenda libertate Maurorum Regi iuniori deliberatur,
& primo quod non sit reddenda.

Caput. VII.

V M adhuc Rex Cordubæ & Regina in Cantabris Victoriæ mo-
raretur, Maurorum Regis iunioris mater, & qui factionem illius se-
cabantur, miserunt legatos, qui agerent cum Rege nostro quemad-
modum Rex, qui apud Aegabrensem Comitē in vinculis erat, dona-
retur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle re-
dimere. Imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum, qui se in
Granatæ regno sequebantur. Deinde certo aureorum vestigalium numero, qui tri-
buti nomine quotannis Hispanorum Regibus penderetur. Tum Christianorum, qui
in Granatæ regno captiui erant, certo quoque numero eorum, quos Rex ipse nomina-
ret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Aegabrensem Comitē, utque ducat, aut
mittat ad se Maurorum Regem, petit. At ille non grauate iussis Regis obsecutus, Re-
gem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum Rege
accipitur, gratiasque illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit, Regem ca-
ptiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præfidi adseruandum tradit, ipsum Re-
gem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed be-
ne ut de se, deque Regina coniuge speraret, illi nunciari iussit, utque interim hac vna spe captiui-
tatis suæ cōsolaretur. Ad hæc tam benigna regniæ volūtatis oracula Maurus respōdet, se
non posse sub tantis, ac tam beneficiis Principibus in luctu, atque mœrore esse, & quod
vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc necessitate compul-
sus facere id, quod cum esset liber summopere concupierat, hoc est, subijcere se illorum
potestati, ut ab illis acciperet regnum Granatense, quemadmodum auus paternus suus
illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorum Rege secundo so-
cero suo, atque Regiæ suæ consortis patre fortunatissimo. Et quia Regis præsen-
tia alijs compluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus, quas Regina in Na-
uarie sinibus inchoauerat, sed etiam in ijs, quæ in prouincia Tarraconensi per vr-
bium præfectos, atque ciuitatum gubernatores administrabantur, antea quam Rex
ex Bætica proficisceretur, prospiciens bello, quod cum Mauris acceptum, atque de-
inceps gerendum erat, disposuit, quibus in locis oportebat, Limitaneorum militum
cohortes, quibus præfecit & duces, qui fines ab hostium incuribus tuerentur & quo-
ties illis videretur bellum inuicem inferrent. Quod vero ad Regem Maurorum
iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ci-
uibus, atque ciuilibus, & Pontificij iuris consultissimis, sed ecclesiarum etiā prælatis, & to-
tius Hispaniæ principibus viris. Mauri Regis procuratores pro libertate illius ius-
dicanda offerebant quemadmodum paulo ante diximus perpetem Hispanorum Regi-
bus subiectionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christiani-
nis, qui in Granatensi regno inuenirentur, tercentum eorum, quos Rex noster nomi-
nasset. Datturos quoque se impræsentiarum pollicebantur obsides, filiū vnicū Regis
legitimum cum alijs Maurorum illustrium filijs, eorum scilicet, qui essent factionis eius
dem studiosi. Postulabant etiam captiui Regis nomine auxilium ad ea expugnanda
oppida, & castella, quæ post captiuitatem suam ab illo desierant ad Regem senio-
rem patrem suum, idque nisi mature fieret, alios ex desperatione suæ libertatis illorum
exempla secururos. Sententiæ procerum, atque infimatum etiam ea de re fuerunt
variae. Alij dicebant nulla conditione reddendum esse, qui semel in vinculis te-
neretur. Alij contra, non modo reddendum esse libertati, verum etiam auctum

præmijs, & honoribus dimitendum, afferbantq; vtriq; rationes, quibus sententiam suam tuerentur. Eorum, qui priorem defendebant, Princeps erat diui Jacobi Magister, qui post longam in senatu regio disceptationem huiusmodi apud Regem habuit orationem. Tria, inquit, sunt clarissime Rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hostibus inferendo deliberatur. Primum de genere belli. Alterum, quibus medijs conatus nostri victoriam consequantur. Tertiū, quo pacto ea, quæ victoria nobis peperit, quam diutissime conservari possint. Genus belli est ita iustum, & honestum, vt nullum magis esse possit, ita vtile & necessarium, vt nullo modo sit dissimulandum. Nam quid honestius excogitari potest, quam pro Christiana religione contra nominis Christiani hostes arma induere? Quid iustius, quam repetere armis ea, quæ iniuste nobis fuerunt erepta? Quid magis necessarium, quam aduersarios nostris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines nostros propagare, atq; hostium limites compescere? Sed hac de re nulla mihi controuersia est cum ijs, qui huic meæ sententiæ refragantur, idem sentimus, in eodem statu causæ sumus, de hoc omnis contentio est, sit ne reddendus libertati Rex captus, an potius æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum sit impendendi bello conducibilius nunc disceptamus. Est autem hoc bellum, cui nunc insistimus non ita difficile, vt sit extimescendum, non ita facile, vt sit contemnuendum. Quare pro belli magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia sunt quaerenda, sed ea tantum, quæ nos honeste iuuare possunt. Nunc autem pensatis vtriusq; partis viribus, omnia sunt nobis potiora, militum numerus copiosior, corporis, atq; animi vires multo alacriores, belli gerendi duces præstantiores, machinæ, & quibus hostes petantur, & quibus nos ab hostibus tuamur, magnitudinis, & multitudinis incredibilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timent, & quid nos speremus, vel hoc est argumentum maximum, quod sæpe tentarunt emere pacem, vel saltem inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributii nomine perpetuam seruitutem. Quam oblatam condicionem quasi turpem reiecitis, quia vobis erat in animo non per partes, sed totam simul extinguere gentem Mahumeticam ex Hispania. Et quid prodest, postea quam hoc bellum inchoatum est, tot fecisse belli apparatus, tot expeditiones, toties congregasse populos, tot adijisse labores, & pericula, si nunc in medio rerum conatu negotium infectum relinquatur?

Quod si hunc Regem, quem in vinculis habetis, iuri suo restituitis, omnia hæc perdidimus, vt de nobis dici possit illud, quod est in Græcorum prouerbio: oleum perdit, & impensam, qui bouem mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt isti, pro libertate sua offert duodecim millia aureorum annua, dicant mihi obsecro, quanta portio est hæc ex summa illorum millionum, quæ in hoc superiori biennio exhausta sunt in huius belli sumptus? non dico ex vectigalibus regijs, & fisco, ex mutuis, & exactionibus, impositionibus, & tributis, ex cruciatis, & apostolicæ Sedis subsidijs, sed ex violenta conuocatione, & defectu ciuitatum, oppidorum, ex coactione angariarum, & perangariarum, per omnes totius regni populos. Atq; vt iam veniā ad vltimum ex tribus, illis que proposui me dicturū, quomodo possint, quæ in bello parta sunt, quæ diutissime retineri, quaero ab istis, si captiuo Regi libertas reddatur? an cum libertate etiam pars illa regni, quam nunc possidebat, condonanda est? & altera pars, contra quam gesturus est bellum, cui cessura est, illi ne? an vobis? a quibus in auxilium belli copias petit. Respondebitis, opinor, quod vtraq; pars vobis est cessura, quoniam semel seruitio suo libertatem emit, & vt iurisperiti dicunt, quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit. Ita ne o cæci

fidendum est libertati alicuius, quam necessitas dedit. Omnis seruitus violenta est, nihil autem est violentum, quod diutius permanere possit. Cum viderit se liberum, dicet se non teneri reddere, quæ necessitate coactus pollicitus est se daturum. Est igitur vero quam simillimum, quod libertus hic vester non nobis, sed sibi ipsi militabit. Quid? quod neutra Maurorum factio isti obtemperabit. Non quæ patrem sequitur observantia suæ religionis, & obsequij, quod illi debent, non quæ ipsum sequitur, cum eum viderint deinctu regibus, qui alienam religionem sequuntur. Atq; vt vno verbo sententiam meam tibi o clarissime Rex ostendam, ita sentio, bellum hoc prosequendum esse, Regem captiuum retinendum esse in vinculis, ne ex hoste vno, & eo quidem senecta ætate confectum, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robustiores, neq; in libertate nomine tributum pendant vobis quantum, & quandiu ipsi volent, sed in seruitute, & sub munitionibus vestro præsidio instructis reddant quot annis, quantum Celsitudo vestra reddendum esse statuerit.

Marchionis Gaditani oratio, quod Rex Maurorum
iunior sit reddendus libertati.

Caput. VIII.

LORVM, qui in senatu regio partem alteram tuebantur, sentiebantq; captiuum Regem libertate donandum esse, princeps erat Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iussus a Rege sententiam dicere, huiusmodi habuit orationem. Ex tribus rebus, quas Magister militiæ diui Jacobi vir perquam illustris, de prima nullum est mihi cum illo certamen, nam de bello hoc prosequendo quid ego in secretiori senatu vestro, atq; hoc in loco publice, & alijs in locis cum familiaribus meis, & amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarissime Rex, & illi, quibus cum hac de re sæpe sum locutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atq; imprimis discernendum, an ex miserandi huius Regis captiuitate Celsitudini regię, si detineatur in vinculis, aliquid honoris accesserit, magis quam gloriæ, & veræ laudis accederet, si libertate donaretur. Fuit quidem regię maiestatis vestræ, ab vno, atq; altero ex subditis Regem hostium prælio superari, captiuum in pompam triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum immortalem obsecro, quid habet honoris? Quid? quod apud genus hoc hominum non est ita sanctum, ac venerabile nomen regium quemadmodum apud nos, itaq; pro libidine, atq; leui ex causâ Reges abdicant, proseribunt, occidunt, atq; in eorum locum alios sufficiunt. Quod si in viuos, & incolumes, atq; in sua potestate constitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod sæculo nostro fecerunt hoc ipso Rege capto, quem nunc in vinculis habemus, pleriq; omnes suæ factionis ad Regem patrē descuerunt obliui, & nominis, & fidei, quam suo Regi obstrinxerant, vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuum Regem, sed ex media plebe obscurum hominē. Sed videamus nunc, & æqua licet perpendamus, quid utilitatis ex hac Regis captiuitate nobis accrescat, aut e diverso quid detrimenti ex eius libertate. Dum inter se pater, & filius dissidebant, atq; de principatu belligerabant, vterq; negocium nostrum agebat, vterq; nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorum vires, vt & nobis resistere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic Rex captus est, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negocium nobis accessit, quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in

vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquit optime Rex, tu faciendum censes? nimirum vt redintegretur discordia inter patrem, & filium Reges, & se mutuis vulncribus conficiant, vt non sit nobis cum vno duplici bellum gerendum, sed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans faciat aduersarij nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa, & timor, ne pater, & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redcant in gratiam. Hoc inter priuatos passim fieri solet, inter Reges vero nunquam, si semel regnandi dulcedine incitati sunt. Quoties legimus, non solum apud poetas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim domesticos, patres a filijs regno eieetos in exilio vixisse? Nam fratres a fratribus vulgare est, vsq; adeo, vt, quod ait poeta, Nulla vnquam potestas consortem patiatur. Quare pater, & filius nunquam cessabunt inter se certare ille de regni possessione tuenda, hic de patre ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atq; non solum hic dimittendus, sed etiam si potest fieri tertius aliquis submittendus, vt si vnum e tribus fors interceperit, nunquam desint regni competitores. Neq; multifaciendum est, quod de rebellionem isti formidant, si non permanserit in officio, nam & ingrati crimen apud illum manebit, si si dem violauerit, apud te vero beneficentiæ, atq; magni animi opus immortale, cuius nunquam poenitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentia magnitudinem ostendes, cum audierint, Regi, cum quo bellum gesseris, dedisse libertatem, & in regni partem restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris præstare monstrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo nostro viuo, & vero tribuimus optimum, & maximum appellantes, optimum propter beneficentiã, qua erga cunctos mortales vtitur, & maximum propter omnipotentiam, qua non per partes, vt cætera, sed per omnia se extendit. Per beneficentiã igitur captiuum donabis libertate per potentiam non timebis rebellionem. Dicant igitur nunc isti, qui huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fauorabilior, & magis ad pulchritudinem, honestatemq; accedens, mei, in qua dico Regem captiuum libertate donandum, an sua, in qua dicunt in vinculis, ac seruitute detinendum? Cumque tria sint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honestum, quæ utilitas prouenit ex vnius non Regis iam, sed hominis in seruitute, & vinculis positi captiuitate, cui neq; tu possis vti opera, neq; sui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an stridor ille catenarũ, & manicarũ, compedumq; strepitus delectat? Quæ pulchritudo, & honestas, vt te iuuat beneficisse, & benefactorum frui conscientia, atq; vnde spectare possis gloriam immortalem? Hæc Marchionis sententiã plerosq; mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex ijs etiam, qui antea refragabantur, atq; imprimis Rex ipse visus est propensior in eandem sententiã. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoq; illi assentiebant, placuit rem integram ad Reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi, quæ Marchio sentiebat, præsertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorũ suorum exemplo multi Maurorum Reges olim illi fuerint subditi, atq; tributarii. Iussus itaq; Rex iunior venire Cordubam, Regis nostri ad genua supplex cum dextram manum auersam exosculari vellet, eamq; vt porrigeret ab astantibus admoneretur, propterea quod subditus, & tributarius, facerem, inquit Rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus comiter, atq; honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo libertus conceptis verbis iurauit se staturum pactis consuetis rerum omnium, quæ transacta fuerant, atque intra certum tẽpus omnia executurum, atque ita liber, & multa supellectili, & vestium

ornamentis donatus in regnum suum redijt, ex cohorte pratoria adhibitis custodibus, qui illum in patriam prosequerentur, incolumenque reducerent.

Maurorum Regis senioris copiae a Palmensi Comite ad Lupariam turrim delecte,

Caput. IX.

MAVRORVM Rege iuniore dimisso, ordinatisq; rebus, quae ad limites Beticae tuendos, & ad bellum hostibus inferendum pertinebant, Rex e Corduba profectus iter suum ad Reginam tendit, quae per idem pus Victorię in cantabris morabatur, atq; obiter illustravit sanum illud per omnes Hispanias celebre, quod ad annum Lupi diuę matri Deiparę dedicatum est, in quo nouendialibus vigilijs ex nostro religionis more operatus est. Interea Mauri, qui Regem senioreni sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse a Rege nostro non modo inducias, & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas, quae patrem sequebantur, ad odium, quod antea illius habebant ex publica similitate, accessit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam, atq; nefariam, & contra Mahumeti legem fecisse, quod cum Christianis foedus percussisset in perniciem suę gentis. Sed & pleriq; illorū, qui eum antea sequebant, suę religionis amore ducti ab illo ad senioreni Regem defecerunt. Cumq; audissent Regem nostrum ad superiores Hispanię partes profectum, coegerunt totas Granatenis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus, & peditibus facto pergrandi exercitu statuunt Beticae nostrae fines inuadere, populari agros, & ferro, atq; igni omnia vastare. Erat gens hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui praedandi, atq; homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum, armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almogauares lingua punica vtriusq; vocant, exijs Christiani septem fines hostium transgressi, dum ex vertice quodam montis interdum speculantur, quo in loco noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites, qui ad Hispalim, & Asindum pertinent. Hi omissa speculatione, cui erant inerti, partiti inter se locos, quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicum Portuarrerium Palmę ad Singilim dominum eo tempore, ac postea comitem, alius ad Astygistanam coloniã, alius ad Asindū, aliq; ad arcium praesides, & cohortiū praefectos eunt, illosq; morant, quo proficiantur, & quid essent facturi. Palmensis comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum praesentibus copijs in certum locum cocant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & alijs, qui se illi agglomerarāt, pergit in occursum, eo quo suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas, faucesq; montium peditum praesidio munierūt, ne postea occupatas a nostris consecuto negotio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursionem populationesq; missa, altera que firmiore erat in insidijs collocata est. Excursiones in Vtrariae agros faciunt, per cāposq; sparli p̄das gūt. In eos Portuarrerius cum socijs, & cōmilitonibus exercitū mouet, in eosq; palantes irruit, ipsi se ad insidias recipiunt. Nostri cedentibus instant, quoad ventum est ad insidias. Et quia in partes duas erant diuisi in anteriore Moroni, & Vrsinae oppidorū praesides, & cohortium Magistri a ponte Traiani, & Hispanae societatis praefecti, in hos insidiarum subsefores erumpunt. Pugnatur e quo Marte ab vtriusq; fractisq; hastis iam cominus gla-

dijs, & pugionibus res agebatur, superuenit Portucarrerius cū recentibus copijs, & non magno negotio hostes in fugam vertit, atq; in duas partes diuisos, alteram persequitur, altera in Marchionis Gaditani casu incidit, cum adhuc nuncium auxilio veniret Asidensibus, & suis comitatus. Cæli sunt complures ex hostium principibus, & capta signa quindecim. quæ Portucarrerius cū huius victoriæ nuncio misit ad Reginam, quæ eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium læticia ex eo nuncio, vt publice sint decretæ supplicationes, candelæ, & funalia per vrbs vicis accensa. Regina vero tanta cinoris autorem, eiusq; victoriæ socios collaudat. Vxorem Palmensis comitis veste auro intertexta donat, qua in festo Magorum, quos vulgus appellat Reges, quotannis vteretur, vt illius diei, in quo tanta res gesta est, sempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos post dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepisset Zaharam castellum, quod in belli huius initio diximus a Mauris captum, exhaustum esse incolis, & negligentius obseruari, atq; non difficulter capi posse, Portucarrerium eundem acciscit, & ex Asindo, atq; finitimis vndececunq; potuit equitatum sibi adiungit, perq; mediæ noctis silentium Zaharam proficiscitur. Iuxta muros secreto quodam loco armatos decem ponit, & post illos proxime alios septuaginta, ipse autem cum reliqua manu non longe in insidijs latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex pedibus, qui per campos grassarentur. Ex castello crumpunt equites ad septuaginta, neq; enim plures erāt, quos sequuntur vigilēs, & circitores, & q nocte hesternā in stationibus fuerant, murorumq; custodiam deserunt, non enim putabant interdū castellum oppugnari posse. Interea ex militibus nostris vnus scalas munitionibus admouet, murum scandit, quem decem illi sequuntur, quos diximus, partemq; muri occupant, pugnamq; cum Castellanis conferunt. Accurrunt reliqui septuaginta, atq; vnā ex portis capiunt. Qui ex castello eruperant, cum audissent hostes intra munitiones admissos, ad mœnia se recipiunt, quos insequuntur, qui latebant in insidijs, & cū fugientibus simul Castellī portas intrant. Castellani in arcem cocuentes ebidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obsidione durare non poterant, ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipsis autem abeundi quo vellent permissa libertas. Atque ita castellum nuper amissum Marchionis industria receptum est.

Tendillani Comitis in vrbe Alama Stratagemā in signe, atq; aliæ res ibidem gestæ.

Caput. X.

HOC in loco restat nobis narrandum Stratagma illud in signe, quod non solum per omnem Hispaniam celebratur, sed per vniuersum nominis Christiani orbem circumfertur, autor illius, atq; inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem Rex & Regina præfecerant cohortium præsidio, quas ad Alamam tutandā reliquerant. Is cum primum huius negotij administrationem suscepit, milites nimia solutos licentia coercuit, atq; imprimis Scipionis Aemiliani, & Q. Metelli exempla fecutus aleatores, & scorta, popinas, & cauponas, & cætera exercitus impedimenta e castris sustulit, ipsos milites in studijs equestribus, pedestribusq; exercuit, in Granatenſes agros, quoties dabatur occasio, excursores, atq; exploratores mittebat, neq; vnquam ipse quiescebat, neq; hostes quietos esse patiebatur. Tantumque terrorem Mauris finitimis iusserrat, vt neq; suburbana prædicia excolēdi tempus, locumq; daret, neq; saltem intra cur

eulium fomnos perpetes ducere liceret. Hyems illa, quæ præcesserat, fuit pluuiosa, muri que putres ebibebant imbres ex stillicidijs cadentes, cum subito compagibus faxorum solutis corruerunt, magnamque vrbis partem nudam reliquere. Quod si casus tantæ calamitatis ad hostium aures pèruenisset, actum erat iterum de Alama, multosque per annos regni illius excidium imminòratum fuisset. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præfidiarios omnes inualit, vt ex desperatione nihil iam nisi de fuga, & de vrbe deserenda cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atque, vt ait Poëta, duris vrgens in rebus egestas, & illud. Ingenium mala sæpe mouent, & illud quoque, & labor ingenium miseris dedit. Iubet itaque comes Tendillanus qua parte murus ingentem fenestram patefecerat, consulis lintheis præterea di muri speciem, tam similem vero, vt procul aspicientibus nulla videretur esse differentia inter verum, & assimulatum. Et ne quis transfuga proderet hostibus quid intra vrbem accidisset, iubet diligentius portas, & posticos custodiri, ne quispiam temere intraret, & egrederetur, aut moenia transiliret. Iubet interea partem muri lapsam substrui non opere tumultuario, sed ex calce, & cementicijs lapidibus multo firmius, quam antea fuerat. Sæpe hostium exploratores venerant captantes ex occulto quid apud nostros ageretur, sæpe etiam excursores equites, vrbem obequitas bant, nunquam tamen senserunt quicquam in ea parte murorum fuisse immutatam, non colorem, non speciem, non quicquam aliud vnde ruina illa posset percipi.

Cumque rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod stipendia suo tempore non soluèrentur, neque de futura solutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad stipendia soluenda iam essent a Celsitudine regia decreta, seque non modo indies, sed in horas singulas spectare illas, quare vt bono animo forent hortatur, polliceturque se daturum interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerum venilium commercia exerceant, fidemque suam interponit vmbrales illas pecunias veris se redempturum.

Ex charta igitur panucea hæc schedulas sua manu, atque subscriptione signatas, quibus imponit nomina, precium quantum quæque sit valitura, quasdam vocans numeros aureos, quasdam argenteos, quasdam aereos, & in vno quoque genere plures differentias, puta asses, semisses, trientes, quadrantes. Iubet vt nemo suppositicijs illas pecunias recuset. Ex illis ficticijs pecunijs stipendia militibus persoluta sunt, & per illas emptiones, venditionesque factæ, tanta fuit Comitum autoritas, atque reuerentia. Idem quoque sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, constituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Arabiarum diem suum obiit. Cui successit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorum Rex animaduerti iussit in ✱ ✱ Vergancensem Ducem, de quo suspicio erat cum alijs ex eiusdem regni nobilibus in Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium missi, Lusitanorum Comestabilis, & ✱ ✱ Comes Pharius, & Aluarus a Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis & Reginae senatus princeps.

ÆLII ANTONII NEBRISÆ
SENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIEN.

ſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ liber Tertius. De Ruſcinonis & Ce
retaniæ comitatu reddendo, & legationibus hinc inde ea de re miſſis.

Caput Primum.

LVDOVICVS, de quo in fine libri ſuperioris diximus, cum moreretur, teſtamento ſuo iuſſit, Ruſcinonis, & Cretaniæ comitatus Ioannis Tarraconenſium Regis hæredibus reſtitui, & qui viuens Ioanni viuenti, neque illo vita ſuncto Ferdinando filio hæredi reddendum curauit, idem morti proximus conſcientia teſte coactus legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam ſoluens, mittit literas ad eos, qui arces præſidio tenebant, vt transferrent poſſeſſionem in illos, quos Rex & Regina Hiſpanorum Principes nominaveſſent. Interim Ludouicus moritur, quibus negotium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionem differunt, quo ad Carolus Rex Ludouici ſucceſſor conſuleretur, an quicquid noui ea de re velle decernere, qui per literas iubet, executionem teſtamenti, & reſtitutionem illam debere protelari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet. Mittitque oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & ſuam in regnum Galliæ ſucceſſionem nunciaret, dicerentque ſibi gratam fore ſocietatem, atque amicitiam maiorum ſuorum cum Hiſpanorum Regibus ab antiquis temporibus obſeruatam, & vt ipſi quoque, ſi ipſis videretur, inuolubiliter obſeruent. Cui legationi a Rege & Regina reſponſum eſt, ſe dolere, atque ægre ferre obitum clariffimi Regis patris ſui, tum quod erat amicus, atque foedere ſibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atque ſociorum, & amicorum ſocius, & amicus, & quod magis in Rege laudatum eſt, iuſtus, ac timens Deum.

Quod tamen eum relinquere filium, qui patris mores imitaretur, amicosque & ſocios conſeruet, atque in officio retineret, eo nomine ſe gaudere dixerunt, ſequè breui miſſuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem conſolarentur, partim congratularentur illi de noua regni ſucceſſione, ſimul etiam, vt antiquum foedus cum illo renouarent, & vt quod pater moriens de Ruſcinonis, & Cretaniæ comitatibus legauerat, executioni mandaret. In hæc verba oratores dimiſſi redierunt. Nec multo poſt miſſi legati duo, Ioannes Riparius vir domi, & militiæ inſignis, & cum eo Ioannes Arius vnus ex regis ſenatoribus, & qui poſtea fuit Epiſcopus Segobienſis, qui cum literis, & mandatis, ſimul etiam & publicis instrumentis, atque facultate faciendi omnia, quæ Regis & Regini nomine faciendæ eſſent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas noſtro tempore vocant turres in Turonia, quo cum veniſſent, publicæ legatio expoſita eſt, atque omnia peracta, quæ in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex ſcripto reſponderi iubet, ſibi omnia eſſe grata, quæ Regis & Regini Hiſpaniarum nomine fuerunt expoſita. Quod vero ad Ruſcinonis, & Cretaniæ comitatus attinebat, quia inde videbatur inſtaurandæ ſocietatis, & amicitie fundamentum pendere, reſpondet ſine vlla conditione ſibi placere foedus cum Hiſpanorum Regibus, quemadmodum a maioribus ſuis ſemper fuerat percuſſum. De comitatibus vero Ruſcinonis, & Cretaniæ reddendis ſibi non conſtare quo iure poſſideret, atque ſi e poſſeſſione cedendum ſibi foret, aliam rationem futuram cum Hiſpanorum

Regibus

Regibus, eorum scilicet, qui Castellæ appellatur, atq; aliam cum Tarraconensiu Rege, qui per Reginim coniugem Hispaniæ dotalis regno successit. Quare ea de causa dicitur missurum legatos viros bonos, & legum, iurisq; peritos, qui causam omnem cum Hispanorum iure consultis disputent, atq; decidant, quid vtriq; parti sit faciendum, quo minus antiquū fœdus inter Hispanos, Gallosq; violetur. Hoc responso nostris oratoribus dato, quia videbant negotium, cuius causa venerant, in longū tempus differri, neq; unquam habiturū esse finem, statuunt contestari Regem ipsum, regiumq; senatum, atq; illius regni triplicem virorū ordinem, vt quoniam per ipsos stare, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum, Gallorumq; societas instauraretur, neq; iustam esse causam, cur rei effectus impediretur, immo prætextum non reddendi cōmitatus illos, quos iure diuino, & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atq; imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si vsquam iusticia est, & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atq; alios omnes, qui partem aliquā publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimētū ex ea causa alterutri regno accidisset, in caput illorum recideret, qui tantorū malorum occasionē dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore multarū, quæ sunt fœderis violatoribus impositæ, præter iuris iurandi contempnam religionem, quæ solum Deum habet vltorem. Ad hanc oratorum contestationē Gallorum Rex iubet responderi illud idem, quod antea responderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle & quidem libentissime stare pactis conuentis, & antiquo fœderi, quod maiores sui pepigerant cum Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos, Ruscinonem vero, & Ceretaniam, quæ Gothalaniciæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Castellam, cum qua fœdus ab antiquo percussum erat. Nihilominus tamen se missurum legatos pollicetur, qui in ipsius Regis & Reginae curia quæstionem illam disceptent decidantq;, atq; deinde fœdus sanctiant, atq; confirmant. Atq; ita oratores infecto negotio, cuius causa venerant, dimissi sunt, atq; a Rege digressi redierunt.

Oratores a Gallorum Rege dimissi cum responso dubio de confirmando fœdere,

Caput. II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso, quod Hispanorum Principum oratoribus dederant, nihil aliud sequi, quam inter duos potentissimos Reges dissidium in vtriusq; regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus, atque imprimis Ioannem Riparium, qui legationis erat Princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior esset Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate non dum regnandi fundamenta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam suam illud responsum, quod dederat, leniret, interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet, quam illorum beniuolentiam societatemq;. Et quod de Ruscinone, & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent. Et quoniā cum Rege & Regina gratia, & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodū fœdus illud instauraretur, atq; pro virili sua parte inter virosq; Principes autor esset pacis. Et quo magis illum opprimeret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui possent. Et per structorem suum, qui argentum illud detulerat, rogabat, vt munuscula sua non sperneret, sed tanquam pignus

N

& monumentū amoris sui erga illum seruaret, daturus multo plura si rem inchoatā per-
 ficeret. Ioannes Riparius reputans secum id, quod futurū erat, nunquā scodus illud bo-
 na fide percutiendū esse, tanq; eo venturam, vt non bono & æquo, sed armis decernen-
 da foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem contemneret, sed
 ne vllum beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias
 paulo post exerciturus esset. Hoc gallorum Rex agerrime tulit, neq; potuit vincere
 oratoris contumaciam, quamquā iterum atq; identidem miūisset rogatum, ne munera sua
 sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorū Regis intellexissent, rem omnem
 ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalanā & Ruscinonis, & Ceretanā fines,
 incipereq; iubent, ex ea parte bellum inferre Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte ini-
 micitarum causę, quod Gallorum Regis ex sorore Nauarię Regina neptis, quā Hispa-
 niarum Regina cupiebat Matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causa
 ætatum disparitatē, nupsit Ioanni Labritensiū domini filio, natione & animi affectu
 Gallus erat, neq; dubiū, quin bello Gallico inchoato Gallū sequeretur, atq; per Naua-
 rię fines daret Gallis aditum in Hispaniam hostiliter penetrandam, visum est Regi &
 Regine, atq; belli gerendi consilio præfectis occupare, præsidioq; munire in ipso Naua-
 rię regno castella, & munitiones aliquas, quæ pro illis starent. Munierunt itaq; Tu-
 telam castellum arte, & natura firmissimum, atq; sinibus custodiendis præsidia dispo-
 fuerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumq; bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea
 parte Hispania acciperet.

Rege & Regina absentibus bellum cum Mauris per Hispanos
 proceres continuatur.

Caput. III.

QUAMquam Rex & Regina cum eodem hoste duobus maximis bel-
 lis essent impliciti, altero Ruscinonē si pro vendicando comitatu, quem
 amiserant, & altero Nauariensi, quod putabant ereptam sibi partem il-
 lam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habe-
 bant, in suum corpus rediturā, magis tamen stimulat illos, quod bel-
 lum cum Mauris inchoatum intermittebatur, atq; refrigescibat. Et ne
 duces, per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atq;
 per literas hortantur illos, vt aliquid agant interea, quod ad bellum postea gerendum con-
 ducat, vtq; agrorū populationibus, & incendijs intendant, neq; hostes in pace quietos
 esse sinant. Proceres itaq; Hispani se ipsos inuicem hortati cum quā maximis possunt
 copijs Cordubā conueniunt, atq; inde profecti Antiquarię campos petunt. Vbi exer-
 citu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui om-
 nes vno omnium consensu belli gerendi maximos duces deligunt Magistrū militiæ di-
 ui Iacobi, & Marchionē Gaditanū, & Alphonsum domus Aquitarię dñm. Qui tres
 exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuiq; sit agendū ordinant, castra nebulonibus
 & scortis, alijsq; impedimētis purgant, partes exercitus priores sortiuntur domus Aqi-
 larię dñs, & regij ministerij præfectus, & Portucarrerius Palmēsis comes, & prætorū
 natorum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus. Posteriores
 vero Commendatarius maximus a Calatraua militiæ cum Afindensium, & Astygitā-
 norum, & Carmonensium ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militiæ
 diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus a Corduba, & Ferdināus Carillus.
 Hi tres cohortiū prætorianarū duces, exercitib⁹ hunc in modū ordinatis, cāpos Malacita
 nos populabundū inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt, ne pedites

dum lata, segetesq; & messes sternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atq; aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Alorum adjacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazarabonellæ, & Sabincti, & Cartimæ vallibus, quibus in locis non defuerunt equitū, peditūq; pugnae tumultuariae, ad Cartinam praecipue, vnde pro hortorū suburbanorū defensione equites cum peditibus, ex castello erumpentes cū priori exercitu nostro ausi sunt pugna cōserere, sed tandē repressi, castelliq; muris impacti hortorū defensione, suburbanaq; aedificia hostibus diripiēda reliquerūt. Inde in Pupianæ agros, arboretaq; pergētes paria fecerūt ad Alanēdinū vsq;, cuius incolae cum ducibus pacificebātur se daturos captiuos omnes Christianos, quos in vinculis habebant, dum modo arboribus parceretur, fecissentq; duces, nisi quod arborū succifores per agros sparsi iam prope omnia corruperant, in humumq; deiecerant. Pars quoq; exercitus trans Cartinianos mōtes traiecta in Pupianæ, & Churianæ, & Tympanitidis turris agris quicqd frugiferū inuētū est ferro, igniq; vastauit. Dum hæc intra regni Granatenis viscera gerebātur, classis ex Hispali, & Alindo e regione ad Malacitam ad nostri maris oram maritimā accesserat omni genere cōmixtus onusta, vnde refocillatus exercitus tota belli moles in Malacitanos cāpos incubuit, omnia disturbat, nihil relinquit intactum ex ijs, quæ agri procreāt, quæ boues arāt, quæ homines aedificant, omnia, in quā humi strata iacent, totumq; negocium intra dies quadraginta peractum est.

Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque inde domum quisque suam reperit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus, locumq; conuenirent, vt cum Rege, quem breui vēturum esse expectabant, Granatenes agros populaturi redirent, simul etiam vt Alamæ penarium, quod iam exhaustum esse putabatur, omni commeatu genere instruerent.

Rex & Regina Turiassonam ad Tarracōnensium conuentum per agendum proficiscuntur:

Caput. IIII.

VM hæc in partibus diuersis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina e Bardulorum finibus profecti Victoriam eodem tempore cōueniunt.

Et quia instabat dies Turiassonæ celebrandus erat Tarracōnensium conuentus iam pridem institutus, Rex & Regina simul eodem perueniunt. Conueniunt præterea omnes regni primores, ciuitatumq;, & municipiorum procuratores partim sponte sua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina fisci procuratores in conuentu proposuerunt ætarium regium, & pecunias regijs sumptibus decretas exhaustas esse, impendere quæ multa, quibus opus esset ad bella, quæ necessario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruscinonis, & Ceretaniæ comitatibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde stipendia solui possent prætorianis cohortibus, sine quibus regni summa constare non potest. Procuratores quoque ciuitatum, & populorum detulerunt querelas ex iniurijs a potentioribus illatis, & legibus in iudicio non seruatis, & fori consuetudine obsoleta. Succrescebantq; in dies negocia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermissione redintegrabatur, quæ superioribus annis per Aprilem mensem fieri consueverant, qui iam maiori ex parte lapsus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia, quæ suboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumque illum tantoperè expectitum incipiunt soluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata essent, alterum cum

N ij

DECADIS SECVNDAE.

Gallis, & cum Mauris alterum: ceptum est in senatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur, nam, duo maxima bella simul administrari posse, non videbatur.

Regina, quae nihil magis praec oculis habebat, quam Mahumeticum nomen ex vniuersa Hispania tollere, Baeticamque prouinciam ex Limitanea media facere, huic bello intendendum esse dicebat. Rex vero pro Ruscinonis, & Ceretanicae comitatu retinendo potius laborandum esse, quanto iustius videbatur, sua repetere, quam inuadere aliena.

Simul etiam dicebat, semper fore occasionem Mauros bello lacessendi, at Gallos, nulla vnquam fuit maior, cum Rex puer, & sub tutoribus esset, multisque in regni nouitate negocijs implicitus. Pro vtraque parte non deerant rationes, vtrum bellum foret profectum, sed cum omnes cernerent Regnam tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammata, plerique illius sententiae acquiescebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduersari, hanc rationem excogitauit. Quid, inquit, o coniunx dulcissime si Deo iuuante vtrumque potest fieri, partiamus copias, tu cum tuis Tarraconensibus, & Valentinis, & Gathalanis, & Hispanorum, Castellanosque aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto sumptu, & impensis, & laboribus inchoatum profectum. In hanc Reginae sententiam vtraque pars pedibus, manibusque abierunt. Rex ad peragendum Turiassonem conuentum misit. Regina vero Baeticam versus iter tendit, qua Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus est profectus, qui cum Toletum aduentasset, Toletanus Clerus Cardinali obuia processit, atque illum admonuit, vt consuetudinem ab antiquis temporibus obseruatam non perturbaret. Ea erat, vt cum primu illius ecclesiae Antistes urbem ingrederetur, senatores, & equites, & ex ciuibus nobilissimi, & legum, iudicijque administri illum equo, aut mula, aut alio vehiculo insidentem pedes stiparent, atque in templu vsque deducerent, vbi stipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium, quod agebatur, Cardinalem pompam illam recusantem rogat, vt munus suum exequatur, atque per ipsam non est, quo minus consuetum more non perturbet. Absita me, inquit ille, o Regina omnium, quaeque fuerunt, clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam, vt liceat Consuetudini tuae praestare obsequium debitum, & a tuis subditis exhiberi consuetum. Et quae potest esse perniciosior consuetudo, quam quae faciat me minus obsequentem illi, cuius munere mihi constat quicquid habeo, quicquid possideo, frangatur itaque potius incepta haec consuetudo, quae iubet me ingratitude crimen incurrere, quam, vt quisquam possit dicere, quod Cardinalis Hispanus vel vno temporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus consuetu more obseruari, aliud tempus erit, in quo sine mea ignominia, & pudore possit haec ciuitatis consuetudo retineri, & simul hoc dicens regalis mulae habenas prensat, atque in urbis portas agit. Tres igitur dies, quibus resurrectionis dominicae Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Baeticam continuatur, in Oretaniamque tandem perueniunt. Lustratijque Mentefa, Biacia, Vbeta, Castulone, & Andugaro, vrbibus deprauatis illarum ciuitatum mores emendauit, tales, & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos atque huiusmodi fortunae ludicra, alcatoresque omnium generum sustulit, atque in alea se exercentes a praetoribus, & iusticiae administris animaduerti grauiter iussit. Mirum dictu quod breui tempore vix reperiebatur, qui, se uidisse, talis quempta ludere, diceret, cum antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellarijs vinarijs nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiscitur, quo iusserat conuocari omnes, qui superioribus annis ad bellum hoc gerendum vocari consueuerant, & postea nomina sua dederunt.

Rex Turiaffonę in contentu manet, & Regina Cordubam
proficiscitur, & Alora capitur.

Caput. V.

RE X, qui Turiaffonę ad conuentum petendum manserit, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellū pro Ruscinonis, & Cefetanię comitatu vendicando, intelligens in bellum, quod Mauris inferendum erat, presentia suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispanię proce-
res conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tota mēta parari iusserat a Gallia vsq; & Germania machinarijs accersitis. Erat præterea vehiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum cōmectus, tum machinarū, & quia Rex non putabatur esse vterus, Regina Cardinali rei militaris summā cōmēdat, ducēq; maximū creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, ceptūq; deuotū cōsultari. quod belli genus inchoandū esset. Alij dicebāt insistendū esse in eo quod semel inceperāt, in agrorū scilicet populatione, pascuorum direptione, vicorū, villarūq; vastatione: quę iam hostes ad summā prope inopiā redigerant, atq; adhibita nostri maris aciori custodia, & affinis prouisio ne quid alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam, vt interio-
res agri vastarentur. Alij dicebāt genus illud hominū non esse, quales ceteri sunt mortales, sed tenui victu, nullo vini vsu inedia, & sitis, frigoris, & caloris, & aliarū naturę iniuriarū pacientissimi, & qui huiusmodi essent, longā obsidionem passuros cum longo obsessorum dispendio, Rex & Regina rationibus, quę pro vtraq; parte referebātur per spectis, Aloram imprimis debere obsideri consent. propterea quod inde plura nocumēta nostris finibus ingruēbāt, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autē hęc capi, non erat dubiū, considerata Maurorū, & munitionis fragilitate, & machinarū numero, & magnitudine. Et ne consiliū hoc Aloram petendi ad hostes perueniret, secreto paucis cōmunicatū est, atq; rumor in vulgū spargi iussus, quod tota belli moles in Loxam parabatur, neq; enim putabant Aloram posse vllis viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatę, simulantes, atq; prædicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Alorę confederunt. Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis locis disponi iubet, turres, & muros saxeis orbibus tundi, neq; cessatū est a tormentorū lusu, quoad turres duę cum parte muri intercepta repente corruūt. Interea Mauri citra murū, qui ceciderat, tentarunt alterū ducere, sed sagittis, & silepētis, & minorū machinarum ictibus repulsi, non potuerunt opus perficere. Sed attoniti, & amētes defensione deserta præsidē suum horētuntur, contestāturq; vt se, atq; oppidum quā meliori possit cōditione Regis misericordię dederēt. Iamq; parabatur oppugnatio ea parte, qua muri, turresq; ceciderāt, iam pluri, & scalę iam ardetes, & testudines: iam turres lignę, ciconęq; muris admouebantur, cū tres Mauri perfugę ad Regē veniunt, quo in statu sint hostes narrāt, si vita, & bonis mobilibus donent, nullā esse morā, quin se, atq; oppidū dedāt pollicētur. Rex per inter-
prete iubet oppidanis conditionē se dedendi, illi præsidē, velit, nolit, deditionē facere cōpellunt. Captum est oppidum, XI. KP. Iulias. Anno Christianę salutis. M. CC. C. LXXXIIII. Christiani captiui, qui erant in oppido a Rege sunt redēpti.

Fanū quod erat hostiū Mezquita in honorem, atq; nomē diuę Matris Dei incarnationis dominicę dedicatum. Præsidium oppidi cum ducentis equitibus totidemq; pe-

N ij

DECADIS SECVNDÆ.

ditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmensi commendatum est. Murorum, turriumq; ruinae instauratae: Mauri sub fide publica iussi abire, quo vellent.

Cartimitanæ vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades
accepta, & Caietani Comitis occisio, Caput. VI.

AP T A Alora Rex iubet in le castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus, Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, se, atq; omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem, atque tutelâ suam. Marchio negotium ad Regem refert, Rex respondet, vt illos suscipiat, fidemq; publicâ nomine suo cum illis interponat, modo stent promissis de fidelitate, & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eisdem vallis oppidum munitissimum Cazarabonellam tendit, quam obûdione, quam potest artissimè cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias, & diuerticula nota cum nostris locorum ignaris tumultuarias pugnas conferunt. Cadunt ex nostris complures non magno hostium detrimento. Cohortium præfecti videntes suos extra ordinem palantes, fusosq; imprudenter ruerè, iubent canere receptui, minusq; audientes, atq; nimio pugnae ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipsi quoq; in idem periculum incidere. Atq; imprimis Guterius a septo maiori Caietanus Comes, qui dum suos colligit, atq; in ordinem reuocare nititur, ex sagitta lethak vulnus accepit. Agebat annum ætatis quartum & vigesimum, dederatq; sui magnam speciem, qualis futurus esset vir, cum in adolescentia fuerit iuuentutis facie princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, sed præcipue Regi & Reginae, non solum propterea quod in ætatis flore generosus adulescens occidit, sed quia instantis belli successum retardauit. Nam & ex eius morte hostibus accreuit animus, & nostris imminutus est, tantaq; fuit vnus hominis iactura, vt qui paulo ante se dediderant, statim rebellarint, & qui se dedere parabant, deditionem facere recusauerint.

Facta est tamen nihilominus agrorum vastatio, ita vt per totam vallem Cartimitanam colligendæ frugis nulla spes relinqueret. Cûq; omnibus visum est, per id tēporis nihil restare, quod agi possêt, placuit domû reddere, & ipso quidem Rege non aduersante. At Regina, quæ tota pendeat ex spe, atq; nuncio rerû, quæ in exercitu agerent, noscensq; & dies non cessabat mittere arma, cōmeatum, pecunias, & alia, quæ ad bellû profectum videbâtur necessaria, cum audisset Regē cum omni exercitu redire, iamq; in Antiquariae campis castra metatû, mittit literas eû mandatis scribens, se mirari cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi possit, cur rei bene gerendæ occasionem relinqueret. Et quâdo exercitû haberet paratû, & machinas, & alia omnia, quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Granatenfes agros popularetur, aut oppidum aliquod obûderet, aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerent.

Puduit Regem, atq; proceres in studio belli contra nominis Christiani hostes genedi superatos fuisse a Regina. Turbatissq; iam ordinibus, atque militibus ex parte dimissa, cohortes reuocant, in ordinemq; reducant, atque in Granatenfium agros redeunt, & quod ex superioribus populationibus relictum fuerat, vicorum, & villarum arbores, frugesq; succidunt, domorum, tētorumq; aedificia demoliuntur.

Dilarumq; oppidum ad radices niuosi Montis positum, & Vrigarum, & Acilium in

suburbano Granatæ ipsius posita direptioni exponunt, frumenti, atq; panici areas comburunt, molas aquarias, partim longinquas, partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe erumperent, qui in populatores agrorum, arborumq; succifiores grassarentur, Rex cum cohorte prætoria contra vrbes portas duobus ab vrbe passuum milibus stetit, quo ad negocium confectum est. Ex alia parte Regina hortata fuerat, atq; rogata Ducent a Methymna Asindica, & Aegabrensem comitem, vt dum Rex ad Granatam moraretur, non essent ociosi, sed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hostium fines inuaderent. Qui Reginae iussis obtemperantes pro virili parte, quæ illis contigit, nihil omiserunt intactum, quod hostibus vsui esse posset. Atq; rebus vtriusq; in hunc modum gestis, recentem comæatum quinquies mille iumentorum vebes, quas legena miserat, Rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano comite Guterio Patellano præsidio vrbis supposito Cordubam petit cum integro exercitu, quoad Regina confuleret, nunquid vellet opus aliud incipi, antea quam in domum quisq; suam dimitteretur.

Septinilum oppidum expugnatur, & Arundenses campi vastantur, atq; Rex & Regina Hispali agunt hycem.

Caput. VII.

AT Regina, cui nullum tempus erat gratum, siue iucundum, quod non in bello cum Mauris consumeretur, & cur, inquit, hæc anni pars vltima sic præteribit iners, quo minus aliquid agatur: sed quid potissimum ageretur non satis constabat, visumq; est tandem plerisque omnibus, Septinilum oppidum cum castello in finibus vtriusq; regni positum debere tentari, quod expugnato, & fines nostri ex ea parte pacabantur, & hostium interius fierent angustiores. Igitur Rex cum exercitu cohortibus, quemadmodum superius dictum est, ordinatis e Cordaba profectus Marchionem Gaditanum cum duobus equitum millibus, & conuenienti peditatu præmittit, qui, vt fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus, & rusticis aliquos comprehendi, a quibus accepit, nullos esse hospites, sed Castellum tantum incolas, & habitatores, qui tamen pararentur ad moenia, munitionesq; tuendas posse sufficere. Fixis, deinde tabernaculis, machinisq; & tormentis suis in locis dispositis, machinarij, & tormentorum præfecti opus suum aggrediuntur, perq; dies tres, noctesq; continuas non cessant maioribus tormentis turres murosq; quatere, minoribus vero intra muros saxeos orbis passim intorquere. Principio cum obliderentur, ceperunt cum nostris pugnae simulachra conserere. Sed cum viderent se non esse numero pares, & sagittarum ictibus, & filoperarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri, statuunt continere se intra munitiones, portas oppidi non solum obserant, sed structili opere ex lapidibus, & mortario claudunt.

Cumq; intellexissent parari oppugnationem, cui non poterant resistere, cum viribus, & armis non sufficerent, ceperunt de se dedendi conditionibus agere, quod facile intrarunt, quoniam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti aestimanda, vt vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari opportuerit. Iussi sunt igitur ex conditione, vt bonis suis suffarcinati abirent, datis custodibus, qui illos ad Arudam vsq; terminos deducerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium cum ducentis equibus Francisco Enriquez commendat, quos armis, & alimentis instructos relinquit. Ipse cum exercitu, cohortibus ordinatis Arundam, quæ octo

millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis, & armis nobilem, & quæ illo tñapõre Afindum aut Astygitanam coloniã animis, & viribus æquabat, cõtendit. Potuissetq; urbẽ obsidere, sed quia instabat hyems, fatius esse duxit, non tentare quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica, & urbana populatus, demolitus est.

Rex itaq; ex Arunda, & Regina ex Corduba ad certũ diem Hispali conueniunt, vbi hyemem illã totam permanserunt, non solum regni gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum, quod erat cum Mauris continuandum expeditionem parantes. Sed neq; limitanei, qui Abme, & Alorẽ, & Septenili in præsidijs erant reiecti, fuerunt interea feriat, in fines hostium excursions cotidie, populationesque faciebant, & quibus poterant in rebus Regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

Hispanæ societatis conuentus Orgazij agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur.

Caput. VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonfus a Quintanilla, & prouisor a villa Franca inuectores, quibus Rex & Regina auctoritate sua curã demãdauerunt, ad omnia quæ ad illã pertinerent sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentũ. Cumq; de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum a Toledo distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenierunt eodem Dux a villa formosa Regis frater Nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum scilicet, qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphõsus Burgensis Conchenis Episcopus, qui eodem tempore regij senatus erat princeps. Inter cætera, quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt, & de nouo sancita, Alphõsus Quintanilla nomine Regis & Reginae exposuit, id quod omnib; erat notum, quam exhaustum esset publicum ararium, & res fisci in quanta esset egestitate, quot præterea sumptus emergeret cotidie, qui nulla cuitari possent ratione nisi totius regni summam perditum iri vellent. Quod si rem Hispanam saluam esse cupiebant, opus esse, vt non aegre ferrent, si per omnes Hispaniarum tributarios populos exactiõnes pecuniariẽ spargerentur. Cumq; de summa disceptaretur, quantum esset exigendum ad præsentẽ necessitatem supplendam, placuit aureorum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad instruenda arthis, & alimentis oppida in medijs hostium penetralibus relicta, quibus imprimis prospiciendum erat. A cæteris autem rebus, quæ videbantur impresentiarum non ita necessariæ, iussit Regina supersederi, ne exactiõnes continuarentur, simulve exigenterentur.

Quod Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patrualem suum occidit.

Caput. IX.

SVB idem tempus Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patrualem suum propria manu confodit. Causa autem occidendi rex anno superioris pendebat, quo tempore iusserat exerceri quæstionem contra Ducem Guimaranensem læsæ maiestatis reum, quem damnatum iure capitali supplicio puniri fecerat, atq; illius fratres, & propinquos, amicos, & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui, & amici ceperunt minus familiares se Regi exhibere, obsequia consueta, & debita minus obedire, Rex non ita

beneuolum ac familiarem se illis præstare, inde querelæ, & detractiões, atq; in Regem maledicta passim disseminare. Non potuit Regem latere, quæ illi minus proinde in vulgus spargebant, patefacta est illi tandem coniuratio, aut certæ coniurationis suspicio.

Et erat de Rege occidendo, deq; in eius locum sufficiendo Duce Auiseo, qui iam quasi Rex salutabatur, ambiebat, neq; immaturos honores adolescens imprudens abnebat, iam se coli, obseruari, atq; adorari patiebatur. Neq; deorant adulatores, hoc est blandi inimici, neq; Astrologi, et Mathematici, qui ex geneleos horoscopo illi regnum portende rent. Harum rerum factus certior Rex, qui alioqui adolefcentem diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod vxoris frater, quod adolefcentis annos vndeuginti natus, se creto apprehendit illum, quasi filium monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, et a temq; suam consideret, quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdem artibus permaneret, Rex magnanimus in adolefcentem succensus, non poterat iam iram a multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terq; petit, humiq; porrectum extendit, dicens. Siccine o proditor te putabas pro Rege tuo regnaturum. Nunc morere, atq; affer nuncium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquant. Sauium est deinde in illius coniurationis socios, sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquæ. Ad tanti facinoris nuncium, quem Rex & Regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quo pacto res gesta est. Nam erant, qui dicerent, ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu Regis, atq; de illo quæstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce Rex fecerat. Miserunt itaq; legatos, qui Lulitani acerbitatem in Ducem patruelē suum temperarent, lenirentq; ac suaderent, nullam vnquam de morte hominis cunctationem esse longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manricus Legionensis Epi scopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconēsi prouincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quæquā apud Regem oratorio nomine functi non sunt, alterū tamē quod in mādatis habuerūt, sunt executi, atq; mortui Ducis matrē pro tēpore, & pro materia sunt consolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

Caput, X.

IN Superiori libro scriptum est, causam iunioris Regis dimitteudi fuis se, vt cum seniore de summa regni certaret, utq; mutuis odijs, cardibus se uterq; conficeret, & nobis inter se decerentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quam a principio putabamus. Et si enim inter patrem, & filium de principatu magna erat simultas, & quæ nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suæ religionis amor, qui non passus est, auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti.

Quare iuniore Rege libertati suæ restituta, quia videbatur non sibi, sed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo suis factus est insensior, neq; iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atque inde auxiliaribus copijs nostrorum adiutus gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illum suis magis inuiliū. Interea Mauri cū viderent, Regem

seniorem annis, & laboribus fessum, rem bellicam negligentius administrare, alium sibi ducem eligunt, ipsius Regis senioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiserunt. Hic cepit sollicitare Almeriæ sacerdotes, quos illi vocant Alfaqies, atque multa pollicitus per religionem suam rogare, ut sibi viam aperirent, qua possent iuniorum Regem capere, quippe qui iam non Mahumetæus, sed Christianus erat, Christianorumque sectator. Sacerdotes condicionem accipiunt, atque ex potentioribus oppidanis alios sibi adiungunt, tempus, locumque constituunt, quo, & quando Baadilus sit venturus.

Venit itaque cum equitatu peditumque quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita est illi ciuitas. Rex iunior, cum quaereretur, furtim elapsus est. Frater illius minor in domo regia est inuentus, qui cum alijs eiusdem factionis sectatoribus caesus, trucidatusque est. Atque ita ciuitas in potestatem Regis senioris venit, sed coactus tandem est, se regni administratione abdicare, & Baadilus frater pro Rege salutatus, habitusque est.

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIEN-

sium rerum historici Decadis Secundæ liber Quartus. In sequentis
anni. M. CCCC. LXXXV. apparatus belli.

Caput Primum.

TSI omne tempus illud, quo Rex & Regina Hispali fuerunt, fuit autem Semestre, consumptum est in admistratione reip. tum animaduertendo in eos, qui partem sibi commissam negligentius administrarunt, tum in eos, qui ob ius dicendum re petidarum postulabantur. In legationibus præterea audientis, quæ a diuersis partibus orbis mittebantur. Nullus tamen in aula principum frequentior erat sermo, quàm de bello, quod anno instanti, qui a natali Christiano erat millesimus quadringentesimus octogesima quintus, gerendum erat. Hoc in senatu publico, hoc in illo secretiori, qui ad rem procurandam institutus est, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in ecclesijs, in monasterijs, in vijs, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis de nulla alia re sermo oriebatur, quam de belli expeditione, quæ parabatur. Anno superiori cum exercitus dimittebatur, omnes fuerunt admoniti, ut in annum sequentem primo vere in prociectu armorum essent parati, atque ut Cordubæ adessent iussi hoc secundo, ac tertio in huius anni initio factum est.

Omnes ad prædictum tempus, locumque conuenerunt, perinde ac iussi sunt, & multo quidem quam antea instructiores. Iam machinæ, & tormenta sulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant. Iam carri & plaustra, boues & iumenta conuenerant, neque aliud deerat quam Dux, qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit, nam ad præscriptum tempus Rex & Regina cum omni sexus scemine prole regia, & ex regni primoribus, qui regiam curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitu in vnum locum congregato in tanta procerum totius Hispaniæ celebritate maius certamen erat de ostentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & sumptu cotidiano, in culina, & penu omnium generum epulis vndecumque petitis, ut conuitia

sumptuosiora pararent, quam de armorum cura quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agitare, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex & Regina per honestos, & religiosos viros procerum principes rogarunt, atq; obsecrati sunt, vt ab eiusmodi in ordinatis sumptibus temperarent potiusq; intra modū, & parcius quam sumptuarie permittit leges se gererent, quā eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumpent. Hoc Principes ipsi faciunt, imprimis vno, aut duobus serculis in cena contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius conuiuia exercere volebant, luxuria suæ pudebat plures adhibere testes. Mirum dictū omnes certatim frugalitati operam dare, modestius mensis struere. Minores Abacos apponere. Exoletorū numerū minorē mensæ adhibere, corū, qui funalia per noctis tenebris præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, vt multum reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies durauit. Fuit deinde inter belli duces contentio, vt instantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, neq; Regi consilium displicuit. Sed, prius alia oppida expugnari, opus esse, quo tuius itinere terrestri in castra commutatus importari possent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum est, castellum montis Frigidī furtim capi, si quo modo per tenebras id fieri potuisset, sed frustra id tentatum est. Erant qui dicerent obsidendum esse castellum, ne quid a tergo relinqueretur hostile. Alij vero dicebant castellū illud non esse tanti, vt tātus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaq; Regi, totā belli molē inde promoueri in maioris negocij oppidū aliquod obsidendū.

Cartima, & Coinum castella munitissima obsidentur, &
Benaniaque oppidum diruitur.

Caput, II.

MVMQVE duo essent castella inter se proxima, quæ, ratio exigebat, debere oppugnari, anteaquam Malaca obsideretur, & proceres, atq; rei militaris periti duces, vtrum prius oppugnandum esset, inter se decertarent, Coinum, & Cartima ea erāt, quid prohibet, inquit Rex, quando copię supersunt, vtrumq; castellum obsideri? Hoc placet omnis, quia Regi placuit. Mittit itaq; Magistrum militiæ diui Iacobū, & Hispaniæ Comestabilem, & Alphonsum domus Aquilariæ dominū, & Portuçarerium comitem Palmensem, qui Cartimam obsidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & comitem Cluniensem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hispani cohortibus, & præfectum Beticæ mittit, qui eodem ipso temporis articulo Coinum obsident. Rex ipse in vtriusq; castelli conspectu medius castra metatur, vnde vtriusq; obsessioribus quoties opus esset, possent auxilia submittere. Postridie eius diei obequitauit duo illa castella captans vbi commodius castra collocaret. Cartunitanæ vallis incolæ, quos anno superiori intercedente Marchione Gaditano Hispanorum Regum obsequio se dederant, deinde ad Coinum accepta clade rebellant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia se iterum dederunt causati quod non in potestate sua fuerit, in fide permanere. Benamixichum vocabatur oppidum, quod huiusmodi deditici incolabant. Quos Rex benigne allocutus, muneribusq; affectos hortatus est, vt essent constantes in obsequio, neq; se, vt antea fecerant, tam cito mutarent. Quod si minus possent facere, saltem se medios, atque sequestres inter

vtrosq; feruarent, quo ad omnis illa regio in Christianorum dicionem redigeretur.

Agros illorum interea & saltus, sata, & arboreta rustica, & urbana prœdia iussit non attingi neq; saliter tractari, quam si Christiani essent, atque in hunc modum incolumes dimitti sunt, atq; proinde scœlices, si condicionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis, factique sunt multo quam antea deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod vbi Regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumq; dirui, in viros, qui ex oppugnatione superfuerant, passim sauiiri, ex primoribus oppidanis octo supra centum patibulo suffigi. Cœtera multitudo ex omni sexu, & ætate sub hasta venum data, atque in manubias redacta est. Quæ res quemadmodum Benamaxichi gesta est per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in castellis omnibus, & oppidis limitimis, per eosdem quoque interpretes totius vallis incolas omnes admonuit, vt se Regis clementiæ dederent, neq; vellent vltimam experi fortune, atq; omnia perpeti, quæ victoribus in victos facere collibuisse. Benamaxitanorum exemplum poterat vicinos populos mouere, sed illi nihilo scœcius perstant, seq; pro vita, ac libertate tuenda periculis omnibus exponunt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum, ac machinarum ad eos mittit, qui Cartimam obsidebant, partem ipsæ ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones, quas arte, ac natura validissimas habet, vndiq; cinctum est arborum densis, atq; confragosis nemoribus, aggeribus, & maceris præruptas vias, in cilib⁹ fossis vorticosis riuulos faciētib; vt difficile sit peruium, nili indigenis, & quibus iterum diuerticula nota sunt. Huic Rex iubet admoueri stationes, quâ potest arctissime, oppidani quam longissime possunt a muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conferta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta, & machinæ suum opus exercent. Murum, ac turres extrarias crebris ictibus quatunt. Neque cessatum a murorum concussionem, quoad magna pars cum suis turribus cecidit, latiusq; apertum hostibus reliquit.

Coinum frustra oppugnatur a nostris. Gomeritis adiuuantibus Coinates, sed tandem vtrique se dedunt.

Caput. III.

L S T in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi, sed mercede conducti alijs populis bella gerunt, Gomerites appellant, nomen, vt videtur, deductum a Gomer filio Iapheth, de quo in libro Genesios, & in Paralipomenonis. Et nisi Iosephus in antiquitatibus, & Hieronymus in Hebraicis quæstionibus posteritati Iapheth tribuerent incolatum Asiæ, & nominatos a Gomer Iapheth filio primogenito scriberent fuisse cognominatos Galatas, qui præculdubio populi sunt Asiatici, videri poterant Gomeritæ, a Gomer filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi, de quibus hoc in loco loquimur, non ad Gomer filium Iapheth, sed ad Phuth filium Cham filij Noë referuntur, quibus partes Libyæ cesserunt habitandæ, quare hi Gomeritæ non a Gomer filio Iapheth, sed a Phuth filio Cham, sunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis, quos diximus Lybiam incolere, appellatur nostro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinque insulis fortunatis la Gomera. Eo igitur tempore, quo obsidebatur Coinum, ingens multitudo Gomeritarum, quos diximus Mauritaniam incolere, fretum Herculeum traiecere, non tam vt stipendia inter suos mererent, quàm amore religionis inducti. Et Mundæ, quod diximus

diximus castrum Coino proximum, confedere, captantes occasiōem obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod Regem nostrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curae inuigilantem ne quispiam ingrederetur, aut egrederetur?

Quare custodijs alios custodes adhibuit, excubias extra castra per tramites, & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ atq; temeritati imperuim. Ex Gomeritis namq; unus si quis, inquit, est viri fortissimi, quem Coinatam fortuna moueat, me sequatur, & simul hoc dicens sequentibus alijs compluribus in medios custodes intruit, viamq; vi aperit, & ad horam Coinatam ex composito facta eruptione stationem nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, suos intra mœnia recipiunt, atq; tam præfenti, opportunoq; auxilio adiuti animum ad se acrius tutandos erigunt. At Rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, pluteos, & testudines aptari: arietes, & ciconias muris, atq; ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Aragarensi, & Beneuentano Comiti mandat, atq; alios, qui succederent, ordinat. Dumq; alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes more Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem præuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuijs quibusq; pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plusculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum est acriter, atq; ex nostris complures ceciderunt redintegrande pugnam sæpius Petro Alarconio. Qui cum a suis admoneretur: vt se a pugna subtraheret, non, inquit, ea de causa in hoc certamen descendit, vt se a pugna subtraheret, vidisse terga hosti vertentem. Atq; ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confossus est, cecidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fugam conuersi adiuuante magna ex parte muliercularum manu, quæ ex solarijs, & fenestris iactu lapidum, tegularum, & vrceorum singularem viris operam nauarunt. Atq; hunc in modum hostes mœnibus exclusi sunt, oppidi oppugnatione deserta est, sed non cessatum interea a murorum concussionem, & saxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil intactum relinquentium.

Hactenus in Nebrissenis archetypis & protocollis inuentum est, cætera incuria quorundam, & furorum rapacitate nihil aliud rimantium, quam quomodo auctorum lucubrationibus insidientur, perierunt.

○

ÆLII ANTONII NEBRIS

SENSIS. EX GRAMMATICO ET RETHORE HI-

storici Regij de bello Nauariensi, Liber prior incipitur, cui præmittitur Præfatio de antiquitate, nomine, & situ huius Regni.

INTER Gallos, Hispanosq; gentes belligerandi cupidas natura ingenij humani conscia Pyrenæi montis præcipiti posuit, vt vtriq; populi se intra fines suos continerent. Sed quo non penetrat hominis ambiciosa temeritas? Ecce Gothi Narbonensem Galliam Hispaniæ annectunt. Profugiq; agente vetusta Gallorum Celtæ permiscunt nomina Iberis. Sed omittamus nunc illa vetera, non videmus etate nostra, partem Brachatæ Galliæ Tarraconensi contributâ? non vidimus nuper factionis Gallicæ principi Nauariâ seruientē? Tametsi diuersa fuit ratio alteris in alterorū solo permittatis finibus aberrandi. Nec enim Gallia Narbonensis sub Gothis tantū principibus Hispaniæ portio fuit, verum etiam sub Romanis, atq; ante Romanorum tempora totus ille tractus Hispaniæ annumeratus est. At Nauariam, quis æquus rerum aestimator iudicet, ab Hispaniâ posse distingui? An cū natura voluerit nos a Barbarorū incursum præruptissimorū montū obiectu esse tutos, pateremur hostes intra patriæ nostræ regiones debachari? Quam ob causam hæc cura magnanimitæ illi viragini Elisabæ Hispaniarum Reginæ semper insidebat, quemadmodum angulus ille à toto suo corpore ditulsius, vel permutatione, vel dotis nomine, vel alia quacunq; honesta ratione informam pristinam redigeretur. Semperque Horatianum illud in ore habebat: O si angulus ille proximus accedat, nostros qui fecit lberos. Nam præter itingendi pulchritudinem, ve rebatur ab ea parte nunquam Gallos esse qui tutos. Hoc bis per oratores egit, & quidem summa diligentia, atq; etiam iniquis conditionibus attentauit, vt Catharina Phœxensis comitis filia vnica, atq; proinde illius regni hæres Ioanni filio Hispaniarum Principi nuberet, atq; eadem viâ dotale regnū in suum corpus rediret. Sed fortuna in omni bus alijs indulgentissima hoc vnum illius felicitati denegauit, quippe quæ alia viâ tante rei gloriam dulcissimo coniugi reseruabat. Vtrunq; tamen Nauaria illa, quæ antea fuerat abscessa iam nostra est, nobis cessit, in censu nostro numeratur. Sed priusquā dicamus quo iure, quibusq; viribus in nostrâ venerit potestatē, pauca nobis de nomine, de situ, de natura regionis præmittenda sunt. Nauaria nomen est nouū, nuperq; excoGITATUM, dicta quantum assequi possumus coniectura, quod Hispani vocant Nauas camporum arcas planas, arboribusq; purgatas quæ tamen habeant in circuiu syluas, dumetaq; fruticosa, & inde Nauaria fortasse dicta loca, quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc regionem sere incolunt Vascones, in quibus ista numeratur. Pompelo in primis regionis caput, quā Strabo Pompeiopolim vocat, sic dictâ, quod sit a Pompeio magno, aut eius nomine cōdita, quo rēpore cōtra Sertoriū in ea regione bellū gessit Metello missus adiutor a senatu, est & Iturissa, & Alantona, & Cascantū, & quæ iā pridē nobis cesserat Triciū, Lucroniū, & Quintiliani oratoris patria Calaguris. Terra tū peccorari, tū agricolationi aprime fertilis, & quæq; Pyrenæo apposita lōge tñ Celtiberos, et Bardulos vtrinq; finitimos, & æris clemētia, & solis benignitate superat. Habet Nauaria in Galliâ Aquitanâ duas tantū pyhas, hoc est, portas, siue adit⁹, alterâ per Runcatas ualles

alteram per vallem Runcetanorū. Ronças, hoc est, runcas Hispani vocant vepreta runconibus instrumētis succisa, vnde vtræq; valles illæ, quæ non aliã quã runcationis culturam admittūt, runceta possunt recte appellari, & populi huiusmodi locorū incolæ Runcetani. Verumq; aditum Benearnensis Gallie regiuncula excipit, dicta a Benarno oppido, quod Antonino p̄so autore distat a Cæsaraugusta millia passuū centū duodecim, atq; a summo Pyreneo eadē via millibus passuum sex & triginta. Sed ante quã de bello Nauariensi scribere incipiã, quia video cōpures dubitare, frequenterq; disputare, quo iure Hispani Nauariam inuasertint, inuasamq; subegerint, pauca de huius belli iure hoc in loco dicamus.

Deiure gentium, & diuino, atq; humano, quo Hispani orbis moderator Nauariam obtinuit.

Caput Primum.

H T S I regni propugnadi libido non omnino caret vicij suspitione, cum Reges magis debeat fines tuos, quã inuadere alienos. Fit tamen ali quãdo, vt necessitate cogãtur bellū succipere, quod esset alioqui iniustū, atq; proinde nefariū. Hinc est illud Augustini in quarto de ciuitate Dei volumine, belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilatare regnū malis videt̄ sc̄licitas, bonis necessitas, sed quia peius esset, vt iniuriosi iustioribus dominarentur, non incongrue ista necessitas facit ex causa aliqua iniqua iustissimam. Vnde factum est, vt iniuquitas illorū, quibus cum bella iusta sunt, regnū adiuuerit, vt cresceret. Itaq; Romani iusta bella gerendo imperium ita magnū acquirere poterunt, quia sortiti sunt hostes iniustos, quibus cum bella iusta gererentur. Atq; ita causas ex causis trahendo, eo usq; peruenerūt, vt totius nostri orbis imperio potir̄entur. Nunquã enim hostibus bellū indixere, nisi per legatū facta imprimis clarigatione, deinde per sacerdotē faciem deuotione, diratūq; imprecatione. Quare nihil mirandū est, si rector, idemq; mundi arbiter, qui dat, admitt̄q; regna, in cuius manu cor Regis est, & per quem Reges regnant, abstulit mentē Nauariorū Regi, indurauitq; cor illius, vt noster belli gerendi causam haberet iustiorē, atq; proinde membrū illud abscissum in suum corpus restitueretur. Neq; iniuria id, quod aduersarij putant, sed per leges diuinas, & humanas, Pontificias, & ciuiles, perq; tus ipsum, quod natura omnia animalia docuit, quodq; per omnes gentes ita disseminatū est, vt nulla sit natio tam Barbara, atq; a cōmuni sensu tam obhorrens, quæ non illi naturæ legi acquiescat, vt arma tenēt̄ omnia det, qui iusta negat. Nam quid iniustius excogitari poterat, quã ad iustum bellū proficiscenti negare aditum, viamq; ex iure gentium cunctis mortalibus cōmuni? Cum præsertim de regni indemnitate illi satis caueretur. Quid? non ex lege diuina, quæ naturali cōsentanea est, Moyli præcipitur, vt inuadat, ac deinceps possideat regnū Seon Regis Amorrhæorum, propterea quod denegauit filijs Israël rēdentibus in terrā promissionis transitū per fines suos? Misit, inquit scriptura in libro numerū, Israël nuncios ad Seon Regē Amorrhæorū, dicēs: Obsecro vt trāsire mihi liceat per terrā tuā, nō declinabimus in agros, nec vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regiā gradiemur, donec trāsierimus fines tuos. Qui cōcedere noluit, quin potius exercitu cōgregato egressus est obuiā in desertū, & venit in Iasa, pugnauitq; cōtra eū, quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius. Tulit ergo Israël oēs ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi. Eadē prope, atq; eisdē verbis scribūtur in Deuteron. In primo quoq; Machabæorū volumine, Iudas inquit, ex Galaaditis superatis rediens victor in terrā Iuda venit vsq; Ephron, & hæc ciui-

tas magna, & munita valde in media via sita, & nō erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per mediū iter erat. Et inclusērūt se, qui erāt in ciuitate, & obstruxerūt portas lapidibus, & miāt ad eos Iudas verbis pacificis dicens, transeamus per terrā vestrā, vt eamus in terram nostrā, & nemo vobis nocēbit, tantū pedibus trāsbimus. Et nolebant eis aperire. Et oppugnauit ciuitatē illam tota die, & tota nocte: & tradita est ciuitas in manus eius, & peremerūt omnē masculū in ore gladij, & erradicauit eam, & accepit spolia eius, & tranlauiit per totā ciuitatē super interfectos. His itaq; huiusmodi exemplis manifeste ostenditur, quā sit Dei voluntas transformantis imperiā, & mutantis regnā, qui inducit cor Seon Regis Amorrhæorū & Ephronitarū, vt horū spolijs Iudas potiretur, & illorū ciuitates Israëliticis populus iuste possideret, sub illo prætextu, quod negauerūt id, quod iure gentium erat commune, sicut fluminis aqua, aeris spiritus, solis lumen.

Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariā materno rem gerente auo, a Ioanne in Carolum, hoc est, a Gallis ad Hispanos reducere? & quā alia potuit iustior esse causa, quā quod regnū iniuste acquisitū iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorē Ioannis Nauarię, ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatā, quā fuit Enriquo huius nominis Hispanorū Regū quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno interceptā a Leonora sorore, eiusq; marito Foxelli comite, vt ad ipsos regni successio perueniret: id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim postea quā sibi regnū nomen adoptauit, miserabiliter, & digne periit. Sed ex ea & Comite Phœbeni natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstite Catharina sorore, qua sinistris aibus Ioanni vltimo Nauariensium Regi nupti dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Eschodo Hebræorū legis lator est interminatus? Ego, inquit, sum domus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatē patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem corū, qui oderunt me. Illud quoq; ex libro Sapientie: Degeneres, inquit, stolones non agent radices atas, neq; stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoq; Pontificis, & ciuiles Ioannes Nauarię Rex vere potuit regno spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorū fautor, atq; proinde hæreticus læsæq; maiestatis reus, atq; eodem iure instabilis ipse, & omnis eius posteritas Gentilico regno mulctanda, quod vtriusq; iuris consultissimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisq; probant, ex eo quod in sequentis historię Contextu narrabimus.

Quod Nauarię Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismatici fautor.

Caput. II.

LVDOVICVS Gallorū Rex more gentis suę homo leuissimus non contentus se intra pelliculam suam, hoc est, intra regni sui fines continere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, querit ex Italię principibus amicos, & socios, non optinates ex ciuitatibus, non iustos oppidorū dominos, sed quos audiebat violentā in subiectos exercere dominationē, quos rerū nouarū cupidus norat, quos deniq; ex professione hostes ecclesię Romane sciebat. Torquebat tñ illū talia molientē Iulius secūdus Pontifex max. patrimonij ecclesiastici vindex acerrim⁹ idēq; fortissimus propugnator, quē solū videbat conatib⁹ suis obstraturū, ac p̄ terea neminē. Agit cū Georgio, S. R. E. Cardinali Rotomagēsi tē pestate illa vtrūq; de Pōtibor

merito in Gallia tamen legato a Latere, homine ambitioso, nec minus res notas molienti cupido, ut cum reliquis apostolici senatus conscriptis patribus, quos ambire posset ipse per se, quosq; antea Rex ipse pecunia, muneribusq; corruperat, indicat Pontifici Oecumenicū cōciliū, crimina intēdant, testes subornēt, qui dicāt se vidisse, quod nō viderint, per quē cogat pōtificatu se abdicare rigidus ille patrimonij ecclesiastici defensor, ut in eius locū adoptet quispiā, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat. Ex omni patrū numero quin; tm̄ ad se pellexit. Nā alij oēs in officio apud Pontificē permāserūt, quos prouētib; ecclesiasticis, si quos habebāt in Gallia multauit, Gallis oibus, qui sub ditionis suae imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoque iussit, ne apostolicis literis quāsi piam obtemperaret, ex ecclesie subditis amicis, & socijs, quos potuit sibi cōciliatū, quos non potuit, pro hostibus habēdos esse cēsuī, atq; hunc in modū schismate, id est, diuisione facta, incōsuetū illā nostri Saluatoris tunicā, hoc est, ecclesie vnitatē laceratū, quā neq; fatellites quidē, & Christi carnifices soluere sunt ausi, sedq; publicū hostem profellus ecclesie Romanae, apostolicoq; senatui bellū indixit. Iterū Bononia capitur a Pontifice, pulsa Bentiuolorū familia, quibus miserāda ciuitas miserā seruierat seruitutē. Flaminig quoq; ciuitates ad ecclesiā pertinentes Venetis iniuste possidētibus detraxit. Ferrariā prēterea, quā & Mutina sequebatur, ex manibus Alphonſi ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si non haec dira pestis negocium interpellasset. Ferrarienses nāq;, atq; proinde Mutinēses nihil aliud sperabāt, quā siue iure, siue iniuria dedere se Pontifici, atq; ab Alphonſo decidere, qui nō modo in ciues facillimā tyrannidē exercebat, sed & tributū, & tributariā obedientiā Pontificibus debitā demegabat. Sed cū iam securis ad arboris radicē admoueretur, ad quē Alphonſus confugeret, nisi ad fugitiuorū receptato rem; ad tyrannorū propugnatorē; ad facinorosorū hominū singulare subsidiū? Igitur Pontifex, quod iure nō poterat viribus affecuturus Bononiā venit, ut ex proximo rem gerat. Eo senatū apostolicū conuocat. Adsunt omnes prēter paucos illos nigri genij notatos cauterio. Et ecce Gallorū Regis prēfectus, qui Mediolanū praesidio tenebat, Bononiam venit cū exercitu, urbē obsidet cum suo Pontifice, tormētis, machinisq; oppugnat, atq; fortassis rē peregisset, nisi exercitus Hispanus a Neapoli, duce fabricio columna Pontifici suppēcias tulisset, cōegissetq; Gallos se in Mediolanū suā recipere. Sed alia ex parte Gallos ecclesie hostes fouere nō cessat, Bentiuolis Bononiā extorribus exercitiū tradit, qui, dum Pontifex Rauēnae ageret, recepti in urbē a proditoribus quibusdā Bononiensibus omnia sacra, & profana; diuina, & humana miscuerūt, arē munitā a Pontifice sumptu immodico demoliunt, statuā p̄rem Pontificis nomine dicatā deturbāt, subiectis que ignibus confundunt, ecclesie insignia radunt, in quorū loco Gallia reponunt edicta, p̄conia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales, amicaq; Pontificis partes faciunt. Interea Cardinales illi, qui ad ecclesie hostes transfugerant, non concilium, sed concilij vmbra simulant. Nam quis appellarit concilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod spiritu deniq; viuificante caret. Pontificem citant, alios nostri orbis Principes conuocant, terminos, intra quos sint conuocaturi praescribunt, de summa vniuersalis ecclesie decernere statuunt. Locum placuit esse Pisas, tempus Kalendas Septembris, vtrunque tamen frustra. Nam & Florentini prohibiti sunt Pisas accedere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non cessat illos ad ecclesie vnitatem hortari, ne sint tantorum causa malorum commondacere, praescribit terminos, primo quinquaginta dierum, deinde quindecim, deinde octo intra quos respicerent, & ad meliorem sensum redire possent, & ne quid fraudis

subesse suspicentur, interponit fidem publicam, cuius sponsores offert ipsum senatus apostolici consensum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores Pontificis indulgentiam interpretantur timorem, & a crimine maiores sumunt animos, multoque per tinatius insistant ceptis. Igitur pontifex ira percitus quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles, contumacesque stringit, honorum in signibus expoliatur, dignitatibus ecclesiasticis, beneficijs omnibus mulctatur obiectis, & ad ob tinenda posthac inhabiles, & indignos facit. Ipsos, atque ipsorum fautores schismaticos, atque proinde hereticos declarat, bona publicat, ad huius sententiae executionem Christianos principes inuocat, atque imprimis nostrum, ut ecclesiae causam tueatur. Qui tametsi eo tempore in Africa belli expeditione implicatus erat, atque in ipso Herculeo fretu trajecti articulo interitus nihilominus tamen respexit ad Petri nauicalam fluctuantem, & ommissa in aliud tempus Africa, & exercitu, quem in Mauros parauerat, classe comparata equitum, peditemque bonam partem in Italiam mittit, sed ut Neapolitano praesidio iungatur, duobus, atque cohortium praefectis imperat, ut si qua in re fuisset opus, voluntati Pontificis obsequerentur. Antea tamen Gallum, quo cum non modo officinas, sed etiam sedes archaestimum erat, ut ab ecclesiae iniuria se abstinere, ne hostes illis foueat, ne se foederatis immisceat hominibus monet, inquit cum illo amicitiam commemorat, quae necessario soluenda erat, si ille contra ecclesiam, ipse pro ecclesia staret. Itaque franguntur foedera, rumpitur amicitia, affinitas, quia vinculo archaestimo conglutinata erat, dissolui non potuit: Bononia interim Pontificis iussu a nostris obsidetur, Galli beniuolus auxilia mittunt, & quia in dies auxilium, cessere nostris, illi Rauennam obsident, nostri dum obsessis auxilia ferunt, non potuit curari fatale illud, simul & lachrymabile praesidium, in quo propius fuit periculo qui vicere. Nam & victoria tandem apud Gallos permansit, non illa quidem inuicta, sed uti aiunt cadmea, quippe in qua multo plures ex hostibus quam ex nostris ceciderunt. Ex victoria Galli vitio getis suae facti insolentiores Rauennam oppugnant, expugnantque diripiunt, in omnem sexum, & aetate baechantur, non templis, non edibus sacris, non Christo dicatis virginibus parcunt, tantum, quod Italiae vniuersae terrorem iniocere, ut de vrbe deserenda iam Romani agerent, idque fecissent, nisi magnitudo animi, atque praestantia Pontificis trepiditates, & attonitos, & iam nihil aliud quam de fuga cogitantes in vrbe reuulsisset, deique rep. Christiana bene sperare iussisset. P. Cornelius Scipio nondum Africa non similis, qui post Cannensem cladem cum ex reliquijs Canusium plures perfugissent, deique deserenda Italia nobilissimi quidam adulescentes delibarent, stricto super capita consultantium gladio iurauit se pro hoste habiturum, qui non in sua verba iurasset, effecitque, ut omnes iure iurando astringerentur, nunquam se Italiam deserturos. In haec diuertimus, ut ostederemus, quod praeter ius illud naturale, ac diuinum, etiam per leges Pontificias, & ciuiles debuit regno mulctari Nauariae Rex, quod per litteras apostolicas identidem admonitus Gallum schismatis concinnatorem noluit deserere.

Quod Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, Regemque Nauariae dubium sollicitat. Caput. III.

L G I T V R Hispani orbis moderatur, cernens Gallorum rabiem magis magisque saeuire, illorum furori nihil iam posse obistere, concurrit illud consiliorum peccus fecundum, & qua via pestilenti occurrat morbo dies, noctesque cogitat, statuit hostis vires, quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquum Britanorum Regem, eundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia

pertinebat, vt ductum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iustior eſſet re-
petendi cauſa, apoſtolica intercedit autoritas, qua Gallum Aequitania priuat, Britannoq;
occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Caſarem conſoceroſum ſuum, atq;
Caroli maximi Burgundionum ducis ex filia nepotis tutorem ſolicitat, vt ab vtriuſque
Germaniae ſinibus Gallum adoriatur. Italiae res publicae, quae belli euentum ancipites
expectabant, ad ſocietatem inuitat. Mittit itaq; Britannus copias ſuas, quae in collimi-
tio baſtulorum, Aequitannorumq; conſiderent, quibus vt ſe Hiſpanorum exercitus iun-
geret commodius, per Nauariam iter aperiendum erat, cuius Rex in Gallorum partes vi-
debatuſſe propenſior, ſiue quod natione Gallus erat, ſiue quod patrimonij ſui bona
pars in Gallia erat, qua ſi ſequeretur Hiſpanorum ſtudia, videbatur amiſſurus, cuſi alioqui
eſſet principis noſtri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoenſes dominos,
primum patrem, ac deinde filiam, ac ex parte alia Ioannem Labritenſis domini filium de
Nauariae regno iure, viribuſq; certaret, haberetq; vtraq; pars ſuos fautores, Phoenſes
Gallum, Labritenſis Hiſpanum, noſtro ſtudio Ioannem obtinuſſe regnum? & eo no-
mine quaecumq; fortuna ſequeretur, adiuratiſſimus Hiſpanorum cliens eſſe deberet.

Igitur ne quid detrimenti exercitus noſter per alienos ſines incendens pateretur, petit a
Ioanne certa quaedam pignora, quae ſiue volentem, ſiue nolentem cogunt in fide perma-
nere, & quae ei eſſent quaerenti, tres arces reſponſum eſt, ſtellam, Amaianam, & ad Pyrenaei
Galliam ſpectantis radices ſanctum Ioannem, poſt negocium peractum redendas, interea
tamen apud ſequeſtros deponerentur Hiſpanos viros nobiles, & ingenuos, qui fide pu-
blica interpoſita pacta conuenta ſeruaarent, pollicetur praeterea noſter, ſe reddituruſſe Ar-
cos, & Guardiam oppidula, dico quae quondam Nauariae regno fuerant contributa, in-
demnitatem inſuper, quaecumq; regius exercitus progredieretur, protectione quoq; ſi Gal-
lus bellum in Nauariam intetaſſet vnquam. De arcibus illis tribus ſibi placere Ioan-
nes reſpondet, de ſequentibus non placere, niſi faceret indigene, dumq; tempus de die in diem
protrahit, ſecreto Galluſſe omnibus ſiſ de rebus facit certi orre, ſibiq; vt auxilia mittat, quam
primum etiam atq; etiam implorat, Hiſpanos eſſe in armorum procinctu, ſibiq; viam
ferro aperiendam, ſi non ſit qui obſtet, non eſſe dubium. Nuntius earum rerum, quae
in Hiſpania geruntur, ad Pontificem perſertur, cogit conſcriptorum parum frequentem
ſenatum, bono animo vt ſint hortatur, ex Hiſpania, vt quondam ſaepe, ita & in praesentium
perditae rei ſpectandam eſſe ſalutem dicit. Quare iuuandus eſt inquit opti-
mus ille princeps, in communes bonorum omnium hoſtes, noſter vterq; ſtringendus eſt
gladius, atq; dum ſaecularem alterum acuiamus, interim ſpiritualem alterum in ſchiſma-
ticorum ceruices intentemus. Conſultant itaq; patres conſcripti, quid nam ſit de Na-
uariorum Rege decernendum, ſit ſenatus decretum, in quod omnes pedibus, manibuſq;
eunt, declaratus eſt ſchiſmaticus, atq; proinde hereticus, quia identidem admonitus pertina-
cius agebat, & ſe iam non obſcure Gallum profitebatur. Mulſtatur regno, & omni-
bus fortunis non modo ipſe, ſed & vxor, & filij cum omni poſteritate ſua, in Hiſpanum
omne ius regnandi tranſfertur. Gallus interim omnes copias ſuas contrahit, & quas
in Italia in praedidijs habebat & quas in ſtatiuis, aliaſq; in Germania conſcribit, Ioanni
ſuo quamprimum poſſit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noſter negocium
peragit. Intelligens namq; belli momenta in celeritate magis, quam in militum robo-
re poſitam eſſe, federico a Tolto Albanorum ad Tormim duci coſobrino ſuo inſtan-
tis belli ſummam commendat, praefectumq; exercitus maximum, ſiue vt more noſtro
loquar, ducem generalem facit, quid illi faciendum ſit, edoctr, vt quam celerrime Nauariae

fines inuadat, hortatur, vt rem gerat strenue monet, & quia nullum esse bellum iustum nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & in dictum, nequid inexpertum relinquat, saepe monitum, adhuc monendum esse dicit Permetatum, qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, nisi e vestigio pe titasarcos, in quos vsus dictum est, traderet, se omnia rapturum, qui citra & vltra Pyreneum adilum pertinerent, Atq; in haec verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionibus nihilo melior factus, interea Gallum sollicitat, atque si vult saluis rebus adesse, properet auxilium ferre, neq; iam simulationi locum esse denunciat, se ab Hispano pro hoste haberi, hostem cum ingenti exercitu in limitibus esse, neque inuadendi regni accalio nemintermissurum, quod omni praesidio vacuum esse optime nouerat.

Nostrorum militum numerus censetur, & qua via Pompe-
lo cum magna regionis parte capta est.

Caput. IIII.

LRant in exercitu nostro, partim ex stipendiaris militibus, partim ab Hispanis proceribus ad hoc bellum missis cataphractorum equitum mille, & mediocri armaturae mille quingenti, peditem vero ad sex millia, qui omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam, sic appellant Bastulorum urbem in Nauariae collimitio sitam. Igitur Albanus iussu Regis, qui tempestate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites grauis armaturae in centurias distribuit, singulis centuriones praeficit, Leuioris armaturae equites per suos duces partitur, pedites praeterea in suos ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum, machinarumque, vis maxima, iumentorum quoque ac commeatus pro militum numero copia satis magna, atque hoc belli apparatus Nauariae fines ingreditur. Nauaria iam inde a multis seculis in duas factiones diuisa est, Agramontanorum altera, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus comes Lerinas, idemque Nauariae comestabilis, atque Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadam singulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri cohortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege suo similitates apud nos agebat regno ex torris. At nunc in patriam reduci minutula quaedam oppida, & castella, quae antea fuerant in illius clientela nulla vi coacta se dedunt, alia praetimore in deditionem veniunt. Albanus non dediticijs modo, sed etiam dubijs parcendum esse iubet, neque in alios quam imperduelles, contumacesque saeuendum esse praecipit, quae Albani ducis modestia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumque nihil offendisset hostile, & quod progredienti posset obfistere, quinis castris peruenit ad locum, qui ab ipsa totius regni capite Pompelone distat passuum millibus octo, vnde urbs ipsa facile perspicere poterat, illic metari castra iubet, praeterea quod locus erat tum pabulationi tum aequationi, tum lignationi commodus. Ioannes interea cum videret fortunas suas eo angustiatarum deductas, vt neque iam fallere hostem posset, neque Gallum deserere integrum sibi videretur, statuit dotale regnum dulcesque relinquere sedes, non ausus hostem domi spectare, omnemque recuperandi regni spem in Gallorum leuitate posuit.

Quaerentibus vero ciuibus suis quid illos vellet facere, si hostes ingruerent, vt se tuerentur quandiu possent, respondit, sin minus tempore cederent, salutisque consulerent, dummodo scirent se breui redditurum, cum multo grandioribus Gallorum copijs, quam est

sent Hispanæ. Atq; triduo ante discessit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cerneret se præsidio destitutos, & a Rege suo desertos, atq; ex alia parte hostem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant & fidem. Mittunt itaq; oratores ex populi primoribus, qui cum in victore de conditionibus deditionis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti, mandata exponunt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Post longam concertationem, Albanus in pauca verba sententiam colligit, non solere, inquit, victoribus victos dare leges, sed ab illis datas accipere. Ite igitur & vestri s ciuibus hæc dicta reportate, aut mihi ex templo sine vllis conditionibus se tradant, omnia sacra, & publica in manus meas permittant, ipsi cum libertate fortunæ priuatis fruantur, aut si non placet illis hæc conditio, sciant se passuros omnia, quæ in vrbium expugnationibus accidere solent, omnis ætatis, & sexus cædes, sacrarum, priuarumq; rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimissi, promissa, mtraq; ducis ad suos perferunt, & ne tempus in cassum abiret, atq; interea hostis rem suam perageret. Albanus instandum esse ratus postridie eius diei signa tolli iubet, copias omnes suas explicat, atque in suos ordines redigit, vrbem versus agmine infesto tendit. Cumque propius accessisset tantum terrorem oppidanis incussit, vt mulierculæ, & pueri e muris manius tenderent supplices victoris misericordiam implorantes. At proceres nihil iam de Gallico subsidio spectantes eosdem oratores remittunt, se velle ducis imperata facere dicunt, modo illis diecula concedatur, non quo tam breui tempore auxiliare e Gallia copias spectarent, sed quo se possent apud reliquos mortales, atq; imprimis Regi suo excusare, quod neq; momento quidem temporis hostem sustinuerint.

Castris itaq; in suburbio positis, tota illa nox in vigilijs perpes agitur, ne quid hostis ex loci occasione moliretur. Die in sequenti, qui fuit dominicus, idemque diui Iacobi Zebedei festo celebris, atq; alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hispani subleui a natali Christiano millesimus quingentesimus duodecimus. Magistratus ex vrbe progrediuntur, atq; omnium ciuium nomine, se fortunæq; suas omnes ducis fidei dedunt, sterq; vt promissis, pactisq; conuentis orant, obtestanturq;. At ille nihil moratus vrbem ingreditur, inq; ipso portarū limine in verba vnus ex primoribus procuratorio nostri principis nomine iurat se, atque proinde Regem suum, cuius auspicijs, atq; imperio rem gerebat, obseruaturum priuilegia, immunitates, libertates, tum publice, tum priuatim a Regibus suis antea concessas, neq; passurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius si in fide permanerint, alijs multo maioribus præmijs cumulaturo. Tum portarum clauis in argumentum possessionis illi concessit, atq; hunc in modum ciuitatis primaria cum omni regione contributa præter admodum pauca Hispaniæ sue annumerata est, cum fuisset par annos circiter sexcentos, vt ab Enrico Arista incipiamus per indigenas, aut aliunde ascitos Reges gubernata.

De toto Nauariæ regno, cum Pompelone pacato.

Caput. V.

Albanus ciuitatis statui composito, præsidijq; quibus in locis opus erat, dispositis, nuntios ad reliqua oppida, vicosq; & castella, & munitiones, ac pagos mittit. Quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet, vt matricis ciuitatis exempla sequantur admonet, idq; per lictores, præcones, tibicines agit. At illi siue nuntiorum contemptu, siue quod indies Regem suum cum auxiliarijs copijs expectabant, siue quod nondum

quid essent acturi constituerant, inducias consultationi, tempusq; petunt, nuncios inanes, dubiosq; remittunt. Dux vero instandum esse ratus, dumq; per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obfidesq; deditionis pignora mittant, proscripturum se illorum capita, publicatorem bona, omniaq; direptioni daturum minatur. Alioq; se non minori facilitate illos suscepturum, quam Pompelonenses. Ad has ducis minas, pollicitationesq; permoti omnes statuunt se dedere, sub eisdem conditionibus, quibus se metropolitanae ciuitatis incolae dederant, fuere autem oppida, & municipia haec fere, Elumberri, Sangueffa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, praeter arcem & Runcitanos, Efcuanosq;, qui praeruptissimorum montium, atq; locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neq; se venturo cum auxilijs Regi suo reseruare.

Hispanus interea, non cessat copias submittere, Nauariensemq; exercitum augere, non modo ad praesidia municipatim distribuenda, tuendosq; regni fines, verum etiam ad prosequendum Regem profugum, qui dicebatur ex Bearnensibus, Vasconibus, Transpyrenaeis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quib' amissi regni fines inuaderet, quando Gallorum suppetiē immorabantur. Cum Runcetanis, vallibusq; Salazariae incolis agit, vt se muniant, tueanturq;, se velle apud eos Gallorum auxilia spectare dicit. Albanusa Rege suo admonitus Antonium a Cunia Zamoranū Episcopū ad Ioannē mittit, qui illi suadeat, vt resipiscat tandē, atq; Hispanis partibus adhaereat, neq; omnē suā spem in Gallorum auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mādatis futurum, vt regnū restituitur, sin aliter sit animatus, videat ne omnia, quae sua causa sint prouentura, in autoris caput retorquantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad haec peragenda orator properat in media comprehensus via, atq; non satis modeste habitus est.

Dubiumq; fuit, iussu ne Regis, an Bearnensium perfidia sit factum, qui natura inimanes non legibus humanis, & diuinis, sed neque legi nuturæ, atque proinde iuri gentium astricti sunt. Sed quod a Rege tam foedum facinus sit imperatum, non caruit suspitione, quod iuris violatores clarigatione iusta postulatū non reddiderint, neq; Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redēptus est. Eratq; in animo duci exercitum in autores violati iuris inducere, nili quod Tutela, Olitum, Taphalia, Stelatalatq; iam cum praeside suo consentientes, cum audissent Ioannem cum Valestribus quibusdam populis montium praerupta occupasse, ceperunt herere, atq; se ancipites in belli euentum reseruare. Sed noster nequid hostile a tergo relinqueret, substitit, vindictāq; in aliud tempus distulit, conuersusq; ad rebelles, siue dubios, omnia parauit, atq; in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Runcitanos, Efcuanosq;, siue vt se Britannis cōiungeret ad commune bellum gerendum libuit experiri Pompelonenses animos, & quali fide in absentem futuri essent, praetere. Coactis itaq; in diui Francisci aede huiusmodi apud illos orationē habuisse dicit.

Albani Ducis ad Pompelonenses oratio, atq; iuris iurandi de futura illorum fidelitate extorsio. Caput. VI.

I apud ignotos sermo mihi faciendus esset ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non principis nostri res praclare gestas, quae adeo notae sunt, vt cum admiratione per totum orbem terrarum circumserrantur, non potēti aemulo, ac competitore superato dotalis regni membra diuersa in suum corpus redacta, non bonam Hispaniae partem a poenis per

multa sæcula possessam quasi longo postliminio Christianæ religioni redditam, non classes armatas in Perioecos, in Antichthones, in Ascios missas, superatosq; aliterius orbis incolas, quos nemo vnquam attingerat, sed neq; audierat quidem, aut suspicatus fuerat. Non purgatam religionem pulsas, aut regeneratis Hæbregis, Mauris reconciliatis pseudo Christianis, atq; omnium ordinum simulatis, falsiq; fratribus in meliorem statum reductis, quæ adeo sunt illustrata, vt non modo vobis, qui propemodum aduastis, verum etiam cunctorum mortalium oculis sese cotidie ingerat, adeo stupenda, vt nulla vnquam ex hominum memoria delere possit obliuio. Sed hæc omnia fuerit partim inuidiæ cuiusdam foelicitatis, partim singularis, ac pene diuinæ prouidentia. His tamen omittis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro iustior? quis clementior? quis equitatis, bonitatisq; obseruantior? Sed hæc virtutes regie sunt: quid ille priuate? liberalitas comitas, affabilitas, cum maiestatis grauitate semper in vultu hilaritas. Quis igitur se non putet beatum a tali principi gubernari: atq; etiam beatorum, cui licet conspectu proprio frui. De titulo forsam dubitatis, doctoribus civilis, ac pontificij iuris consultissimis credite, bonis viris, atq; religiosis credite, ipsi denique vniuersali ecclesiæ, atque Apostolico senatui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, apostolicæ Sedis hostem publicum, atq; reum læsæ maiestatis declararunt, bona publicarunt primo occupanti, atque nominatim principi nostro concesserunt.

Aur igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen est inane, aut Rex verset dijs, & hominibus inuisus, infamis, intestabilis ex Christianorum communione segregandus est, cui si quis est, qui adhaereat, qui faueat, qui Regem putet, qui Regem nomet, similis illi est, atq; vt Apostolus ait, communicat operibus eius. Atqui dicit quispiam ex vobis viri Pompelonenses, quis vnquam audiuit Regem & eum quidem Regem, qui superiorē non habet, vocari in ius, in auditum, causaq; indicta condemnari, regnoq; spoliari: quasi nouum sit, & nunc primum ad aures vestras peruenerit a summo sacerdote Reges multari regno, atq; imperio Imperatores? Non Zacharias Pontifex Chulderici Gallorum Regē abdicare se coactū, atq; religionem ingredi compullū, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit: inq; illius locum Pipinum substituit? Non idem Pontifex Desiderium Longobardorum Regem nouissimum, eandemq; ecclesiæ hostem regno priuauit? Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinum, & Leonem orientis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Fœdericum Siciliae Regem impotentius persequebatur? Non Innocentius quartus eundem Fœdericum vtracq; Sicilia, & imperio multauit, propterea quod Apostolicis præceptis non obediit? Longum esset alios complures ex summorum pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis etiam leuionibus Imperatores, Reges, Principes ex summo rerum fastigio deiecerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes, & prophetae Reges impios, principesq; iniquos regnorum administratione aut multarunt, aut multandi causa fuerunt?

Sic per Samuelem propheta Saul Rex regno excidit, sic per Ioiadam pontificem Athalia Regina. Sic per Hieremiam Sedechias, sic per Heliam Achaz, sic per Danielem Nabuchodonosor, & Balchafar Caldeorum Reges, sic alij complures ex causa simili non solum regno, sed & vita priuati sunt, & dubitat quispiam omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsomet testante data est omnis potestas in caelo, & in terra: an de successoribus ambigatur deq; potestate illis communicata: non est opinor quispiam ita demens, vt hoc

dicat, consulite igitur in medium ciues optimi, & quo in statu res vestrae sint considera-
te. Rex meus tam armis, quam iure, & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo
de iure certare, curam hanc in diuos rejicite, arma deponere victori expedit, victo necesse
est, cui semel victas manus dedistis, eidem & animos dedite. Noluit Ioannes vos
bis esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi a Gal-
lorum Rege mitendo, cur non & hic vobiscum expectauit, & qui pro tali tantaque
vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam principi
meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello ar-
ma in Aquitaniam transferre, atque vt vos in medio Hispaniae regno tranquilla pa-
ce fruamini, Beneaenenses, atque Transpyreneos, Vascones armis debellare, nequid
interea per ocium moliamini, exigit a vobis fidem publicam, iurisque iurandi sanctissi-
mam religionem, vt quod vobis felix, suatum, fortunatumque sit, iam non Galli, sed
Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini, quod erit vobis non mi-
nus vtile, quam iucundum, Regi certe nostro quam gratissimum. Ad hanc Albani
orationem postulatam est, vt in diem perendinum responsum differretur, idque supplic-
bus est concessum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus suis, redeunt
ad diem constitutum, referuntq; in mandatis placere omnibus in communi, se victoris le-
gibus subijcere, atq; in illius verba iurare se prestaturos omne obsequium, quod subditi
regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Hispanorū namq;
vulgus inter subditū, & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis, & cōsuetis
tantum legibus, moribusq; obsequitur, atq; iuris dicudi magistratibus pareat. At vasal-
lus quicquid domino suo libitū fuerit sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has
supplicū voces Albanus, non equum, inquit, postulatis viri Pompelonenses, qui victori
modum imperandi prescribere vultis. Quod nisi extemplo abiurata pristini Regis ve-
stri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permāsueros, quādiu rerum vestrarū po-
tietur, experiemini profecto & quidem breui quid victor armatus, idemq; iratus possit.

At illi videntes tergiversationi suae nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege
cōceptis verbis iurāt, se deinceps Hispanos, atq; Hispanis principibus dedititios fore, ob-
testantes ipsum ducē vt dictis, promissisq; stare, id quod est a Rege postea cōfirmatum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyreneum tran-
silit, vt se Britannis agglomeret.

Caput. VII.

DVX Albanorum, cernens maiorem rei bene gerendae vim in celeri-
tate, & occasione, quam in robore, numeroq; militum cōsistere, cum pre-
sertim ex vultu, verbisq; omnium alacritatem videret, statuit Transpy-
reneum bella transmittere, vt totius negotij reliquias cōficeret, secp; dein-
ceps Britannorum castris adiungeret, qui iam in Aquitaniae finibus me-
tabantur, vt omnium deinde cōsilio, vterq; exercitus Aquitanicum bel-
lum administraret, premitit itaq; equitum tres turmas, pedum vero ad tria millia, quo-
rum prefectis imperat, vt Pyreni angustias, qua per rucas valles iter in Gallias patet,
occupēt, sanctiq; Ioannis castellum cum arce ad mōtis radicem positū, quod iam inde ab
inicio belli nostris cesserat, validiori presidio firmēt. Castellani nāq; presidiaris non pe-
nitus obtēperabant, quin potius cum Transpyreneis obsidere moliebantur. Erant pre-
terea Elcuanorum, Runcetanorūq; & Salazarensum valles, quae aliquatenus culturam
patiuntur,

pàtiantur, non satis pacatæ, ad quarũ incolas, ne quid a tergo lateribusq; detrimẽ ti int̃ferrent, partẽ exercitus mitti iubet, qui non magno negotio rem conficit, & cũ obt̃dibus in castra se receperũt. At in Garritanę vallis incolas acrius factitũ est, tũ quod Hispaniæ iugũ non facile patiebantur, tum etiã vt alijs exẽplo essent, quãta illos pericula mernerent. Quo terrore finitimi omnes perculsi pars in tutiores montiũ recessus fug. runt, pars victorũ arbitrio paruerẽ. Accessit quoq; nostris castellũ nomine mons Gelatus, opera, & industria * Villalbani centurionũ præfecti. Qui cum audisset Gallorũ copias aduẽtate, paulatimq; Saluaterre quod est oppidũ * in dies increbrescere, vt hostem longius submoueret, castellũ expugnat, validissimocq; tercentorũ militũ præsidio, triumq; centurionũ præfectura munit. Quo cum auxilites Galli accessissent, facile a præsidarijs repulsi sunt. Erat in animo Hispanorũ moderatori confecto bello Aquitanico Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorem sensum quandocũq; redisset, qui cum Locronium venisset, vt futuri belli necessitatibus prospiceret, accepto nuncio de Zamorani præfulis prehensione, atq; vi contra ius gentium illata, dignas tanto Principe concipit iras, totusq; inultionem iuris, religionisq; violatæ insurgit. Atq; impietatis concionibus crebris imperat publicari, declarariq; schismaticos. Ludouicum Gallorum Regem, illiusq; impietatis adiutores, fautoresq;, ac nominatim Nauariorum Regem, qui tam non dissimulante se hostẽ ecclẽsiæ profitebatur. Intelligentesq; omnia tam ad arma spectare, bello prius hostibus indico paulatim copias Albanorũ duci submittit, tum ex euocatorũ numero, tum ex curialiũ, euocatorũq; iuuentute, qui mira animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebãt. Igitur Albanus cum perspiceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe, castellisq; presidio, quantum esse opus intelligebat, exercitum Pyrenæ versus mouet, primaq; castra die altero metatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub Alphonso Hispanorum Rege cognomine Casto, cum Mauritanorum auxiliarijs copijs, duodecim illi Pares in toto orbe decãtati cum Imperatore suo Carolo magno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus dum tormenta, & machinæ, per montium cliuos, rupiumq; anfractus præcipitiq; trahuntur, dum commeatu, & impedimenta vndiq; cõportantur, dum ex militibus tardiores, emansoresq; expectabat tandem Pyrenæos saltus, atq; aquarũ diuortia transgreditur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, bellisq; apparatus exponit, omne Nauariæ regnum Hispanis cecidisse, nihil restare peragendum, nisi quod ad Britannos ipsos pertineret. Hortatur illos, vt copias simul iungant, Aquitaniamq; inuadant, Vaionamq; imprimis, ne quida tergo relinqueretur hostile. Erant in Britannorum exercitu sagittatorum ad octo millia, manus robore, atq; animo præstans. His accedebant ex auxiliarijs Germanis hastatorum, stlopetariorumq; sexcenti, qui si se Hispanis agglomerassent, atque vno consilio rem gessissent, nemo dubitabat, non modo Vaionam breui tempore expugnari potuisse, sed Victrices copias, nihil prohibitorum, quin intra paucos dies in agro Burdegalenli metarentur. At Britanni mandatorum sui Regis immemores, ceperunt inter se tumultuari, atque in varias sententias abire. Alij nanque instantis hyemis inclementiam causabantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret, alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli sollicitabat. Erant, qui opinarentur cohortium præfectos, atque exercitus Duces a Gallo pecunia corruptos cessisse militum voluntati, alij suspicabantur ex incerta quadam causa a suo Rege danculum reuocatos. Quare

vno omnium summatum, atq; infirmatum consensu respondent, temporis importunitati obsequendum esse, atq; in patria commodius hibernaturos, quam sub pellibus, & in tabernaculis in solo alieno. Pollicentur tamē se cum primo vere ad inchoatum bellum redituros, datoq; responso naues conscendūt, seq; in Britanniam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum responso, statuit sancti Ioannis arcem, castellumq; munire.

Montem vero Gelatum, quia non facile praesidio teneri poterat, ne eo hostes aliquando potirentur dirui, soloq; aequari iubet. Post Britannorum namq; discessum erat illi in animo non tam alienos fines inuadere, quam Nauariae regnum pacare, pacatumq; tueri.

Quod Gallorum copijs Ioannes Rex auctus ad vrbis se obsidionem parat.

Caput. VIII.

INTERIM Gallus accepto nuncio rerū, quae inter Hispanos Gallosq; vltro, citroq; gerebantur, quodq; Britanni se in patriam recepissent quod praetera Hispani illius copias longa Nauariae finibus submouerent, decernit maiori belli apparatu negocium facessere, turpe existimans Regem, qui sua causa regnū amiserat, in pristinum statum non reducere. Igitur praesidia, quae varijs in Cisalpine Galliae locis disposita erant ad se vocat, ex Alpibus quoq; Taurinis, Sueuis, atq; Germanis, ad octo militū millia conducit. Leuis armaturae equites Epyroticos complures adiungit, machinas vendicūq; potest comportari iubet, & quia Hispanus per praefectos rem gerebat, ipse quoq; summam belli Delphino commendat. Delphinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui inde mortui Regis locum successurus est, addit & alios duces, qui Delphino obsequantur, Do, Palizam. Do, Borboniū. Do, Dilautre, viros nobilissimos, & qui copias ingentes ductare consueuerant. Quibus belli gerendi rationē in hunc modū praescribit, vt ad certū diem omnes ad limites cōueniant, seq; Ioanni Regi, copijsq; illius, quas ex Bearnensibus, Vasconibusq; contraxerat, ac praetera Limitaneis, qui regni fines tuebantur, alijsq; eorundem partium studiosis adiungerent. Quibus in eundem locum ad constitutum diem coactis, visum est summo duci debere in primis exercitum lustrari. Censaq; sunt grauis, & leuis, mediocrisq; armaturae peditum ad viginti millia, sclopetariorū, hastatorūq; & sagittariorū par numerus. Ex equorum praetera transuentione probatorū equitum ad quatuor millia Gallorum consuetudine multiplicata. Tum copię ad hunc modum partite, Ioanni Regi, cui adhibitus est Do, Paliza comes, Germanorū duo millia, Vasconū, Bearnensiumq; peditū quatuor millia, atq; equites mille decreti. Do, Borbonio, atq; alteri Do, Delautre discernuntur ex Bearnensibus, Vasconibusq; decem millia, quibus adduntur equites quadringenti. Reliquas vero copias Delphinus sibi retinuit. Rex igitur Ioannes, per Runcetanorū valles copias sibi creditas ducens obiter castellū obidet, cui praesidebat Valdesius cohortis praetorie praefectus eū peditibus, qui nuper in castris seditionē fecerāt. Oppugnatur castellū vehementer ea parte, qua facilius captu videbatur, sed non minoriani mo a praesidiarijs propugnatur. Postridie vero eius diei maiori conatu, Germani praecipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdesius quid alios facere oporteret demonstrans duabus tragulis perfolius occumbit. Ex cuius caede negotio non magno castellum capitur. Seditiosi milites illi passim trucidantur praeter paucos, qui se in arcem receperant, quin & ipsi facta deditione armis spoliati caelerat. Ex alia vero parte Borbonius cum suo eonforte Bardulorum fines depopulantur,

vicos ferro, igniq; vastant: atq; sancti Sebastiani oppidanis, & finitimis tantum terroris incutiunt, vt satis habuerint se defendere, nedum Hispano exercitui suppeditas ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando semel illi bene cessit, pompeloniem recta copias ducat, se Albanorum ducem, quocunq; se receperit, obseruaturum, curaturumq; ne suis laborantibus auxilio esse possit, ipse urbem obsidione premat, expectariaturq; an in suis quondam ciuibus pristinus amor, obseruantiaq; resideat. At ille metus est castra duodecim prope millibus passuum ab vrbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua molirentur. Quod si euestigio vrbe propius copias admouisset, quia non satis firmo erat presidio munita, potuisset, & suis ad res novas molendas animu addere, & non magno labore hoste ex toto Regno fugare, cum presertim statim ad suum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia signa pro eo iustulissent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrensis montibus Pompelonem se recepit.

Caput. IX.

ED interim Antonius Fonseca alter ex duobus maximis quaestoribus, vir domi, militiaq; peritus, & qui in re bellica fortunam semper habuit obsequentem cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis per noctis silentium mira celeritate superuenit, oppidaq; iam abalienata nobis restituit, atq; obsidibus acceptis presidio firmavit. Ipse uero cum reliqua cohortium parte se in urbem recepit. Sed neq; Stellates diu in fide permansere, nam & praesidio excluso ad Ioannem descuerunt, & acclamationibus crebris perfidiam suam testati sunt. Neq; violati iuris poena fuerunt immunes.

Franciscus namq; Beaumontanus Nauarientis Comestabilis frater collecta indigenarum manu de repente superuenit, portam occupat, oppidumque ferro, igni, & dirptione vastandum exponit, defectionis autores partim gladio caeduntur, partim se in arcem recipiunt, quam ille obsidione, quam potest arctissime, cingit, Menaq; firmiori quam potest presidio munit. Albanus praeterea cum videret Gallorum copias in dies augeri, suas vero quotidie imminui, statuit non decernere cum hostibus aequo Marte, signisq; collatis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaq; relicto presidio in sancti Ioannis castello, quod solum Transpyrenaeum a nobis stabat, nam mons Cellatus ne hostes eo potirentur, iam in flammis, cineresq; abierat, statuit iugo montis superato Pompelonem totius regni columnam se recipere, urbemque tutari, in qua vna re totius belli summa, victoriaq; vertebatur. Quod sentiens Delphinus Ioannem Regem monet, vt Hispanorum summo Duci, quem erat credibile per Runcatas valles profecturum se a fronte opponeret, seque a tergo persecuturum hostem pollicetur, vt ancipiti discrimine circumuallatus, & dubius, quo se potissimum verteret, cum spolijs victoriam hostibus cedat. At ille, tamen instans periculum intelligebat, dissimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumq; timorem praeseferens, cum magno tubarum, musicorumque instrumentorum, & bellicarum machinarum strepitu, sub meridie castramet, ac primo noctis conticinio ad Burgerum confidet, postridie vero duodecim millibus passuum confectis altera metatur castra ad locum, quem incolae Rifonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est certior ab eo loco duobus tantum millibus passuum Regem cum Do. Paliza distare, esseq; illis in animo a tertia noctis vigilia copias mouere, atq; montium portas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompelonensem. At uero Albanus intelligens

periculum instans, eoq; se necessitatis devenisse, vt alieno tempore, atq; ex inferiori loco, esset illi cum hoste maioribus copijs aucto decernendum, cum praesertim Delphinum a tergo instaturum putaret, a secunda noctis vigilia magno cum silentio castra mouet.

Et ne abcutentes hostis perferret, recta via praetoriarum per montium diuerticula, per que anfractus, condensaque sylvarum copias ducit, donec superatis Pyrenaei iugis in loca plana descenderunt. Fonsca interim factus certior earum rerum, quae in vtriusque castris gerebantur, simulat se per noctem velle eruptionem, atq; Ioannis Regis castra de improviso inuadere. Hortatur secreto fortissimum quenq; vt se ad tam praeclearum facinus parat, sic tamen, vt simulatio ad hostes per exploratores reformidans, vigiles, circitores, excubitoresq; maiori cum diligentia disponit, atq; in statione omnes manere iubet, existimabat namq; urbanas, atq; castrenses hostium copias ex composito castra sua inuasuras, atq; ita delusus de intercludendis hostibus, portisque occupandis oblitus est, tandem sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem, copiasq; Hispanorum reduces se in urbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum moderator, Regij ministerij praefectum, quem postea Marchionem Comariensem creauit, cum cohortibus mittit, qui stelarum arcis obsidionem premeret, atq; diu, noctuq; oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat namq; magnum in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere, in potestatem Hispanorum arx venisset. At praefectum rem non somniculose gerens, tormentis, machinis, crebrisq; armatorum oppugnationibus, eo angustiarum arcis praesidem deduxit, vt coactus sit pacisci nisi intra paucos dies a Rege suo obsidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimentis traditurum, ex pacto igitur arx tradita magnam nostris spem, maiorem Hostibus de desperatione attulit.

DE EIVSDEM AVTORIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTERIOR.

Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus, maiores copias contrahit.

Caput. I.

IOANNES Rex cum videret omnes suos cogitatus, multo aliter cessisse, quam putarat, non tam fortunam suam, quam negligentiam proximam incusans, missis a Delphino duobus alteris Germanorum millibus, ad urbem se oppugnationem parat, copiasq; suas urbi primum ostentans, vt ciuibus animum adderet res novas molendi, non longe ab urbe castra disponit, interq; metandum nostri voluerant castra turbare, pugnaq; tumultuaria quid hostes auderent experiri, nisi dux tuendis potius munitibus, quam extra muros pugnandi, tempus illud esse admonuisset. partitur itaq; milites per stationes, certisq; in locis praesidia disponit, quibus fortissimum quemq; ex proceribus praeficit.

Lumina per compita, domorumque omnes fenestras accendi iubet. Ex factione Agramontanorum, quos putabat suspectos, urbe pellit, vtque hostium fidem exploraret, sub mediū noctis silentiū, subornat tumultus simulati conscios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorum culmina pressare dicant, atq; tota castra in urbis oppugnationem ruere, iubet itaq; signa moueri, tubas, & cornua bellicum canere. Accurrit quisq; ad stationem sibi destinata, ibi oppidani, quem animū apud res Hispanas haberent, facile ostende-

runt, fideiq; suæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem in- clamitantes, quid sibi faciendum esset a Duce flagitabant, nec ab armorum concussio- ne cessatum est, quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioannes Rex è castris copiarum partem educit, ex vrbe præterea strenuissimus quisq; eruptionem facit, ex quo non potuit effici quin animosi iuuenes, cum parisi animi iuuenibus congre- derentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui alijs duobus altero equite, & altero pedite comitatus sese in armis ostēdebat, solus intudit, ha- staq; in sinistrum humerum impacta, illum aequo deturbat. Ibi Pinnalosa ex cohorte prætoria eques nobilissimus, vnum ex equitibus Epyrotarum aggressus, cum se ille ad alios gentis suæ decem recepisset, illo omissio alium ex eodem numero, qui procerior vi- debatur, hasta medium transfixit, cumq; instarent cæteri vt pudorem suum, & comi- litonis cædem vlcerentur, noſter ex illorum medio elapsus paulatim se ad suos inco- luntem recepit. Die inſequenti Ioannes iterum cohortes per vrbs suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis suæ ciues aliquid noui molirentur, neq; enim adu- ei poterat, vt existimaret ciues suos in tam præſenti auxilio quieturos. Erat inter ami- eos regio ex Vasconibus vir nobilis, idemq; auratus eques, qui genere, diuitijs, animiq; ac corporis robore præſtantior alijs videbatur, sed vt in eiusmodi fortuna plærunque contingit, superbus, arrogans, iracundus, atque animi præceps facilius cedit, Barronem Alimacū cognomine appellabant. Cūq; Regis præſentia suos in pugna accenderet, no- ſtriq; impetum multitudinis non ſuſtinentes sub vrbs mœnia, vallum, munitioneſq; se recipere, pudit Vasconem digna modo, atq; indigna locutum, non aliquid egre- gium de se præſtare. Iſq; alios, qui a tergo ſequerentur hortatus, equo calcariſus incita- to, in medios hoſtes haud dubium periturus incurrit, Vbi a duobus pedibus excipi- tur, equoq; deturbatus facta deditioe tētauit se tribus aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quam aureorum cupidi superbum illum, atq; arrogantem, & adhuc plura miſerabiliter pollicentem trucidarunt. Sunt qui dicant Nauatienſis Come- ſtabilis iuſſu propter antiquas cum illo ſimilitates occiſum. Huius cæde alij deterriti paulatim pugnam exceſſere, ſeq; iam non patriæ aſſertores, & vindices, ſed hoſtes profeſ- ſi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana, ſacræq; miſcent.

De suburbani agri a Gallis facta vaſtatione, & de pri- ma vrbs oppugnatione.

Capit. II.

RANT in suburbano agro ſacrarum virginum templa duo, altera rum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum.

In hoc potissimum Barbarorum impetus apparuit. Alij namq; spon- sarum Christi stupro incubunt, alij cellarū penetralia rimantur, alij stris- cito ense necē edituis virginibus minantur, nili auri, argentiq; desossa va- ſa indicunt, alij frangunt, diruunt, reſuſpirant quicquid illis sit obuium. Sed illud sacrilegium non est ſilentio prætereundū, quod a trecentorum Germanorum præſecto commiſſum est. Neq; enim contentus ſanctuariā profanāſſe, adyti fores cf- fringit, argentum ſacratiffimi corpōris Chriſti conditōrium rapit, atq; irreuerenter ho- ſtiam illam viuam, Deoq; placentem in medio altari ſiſtit. Cumq; ab ædificata templi increparetur, quodam inhoneste corpus domini, Deiq; noſtri attrēctat et, hic, inquit, non Germanorum, ſed Hispanorū Deus est. Sed pieculi huius vindictam iuſtum Dei

P ij

iudicium in aliud tempus distulit, illud tamen non dissimulavit, quod ab altero Germano commissum est, qui cum sacrarum alterius fores effregisset, hostiarumque quasi profanum cibum devorasset, conditorium ipsum auro, argentoque ad fabre celatum, in priuatos usus conuertisset, non multo post disento paulatim ventre medius crepuit, comunicata scilicet cum illo proditoris Iudae poena, quandoquidem in mundi Salvatorem par fuit virtusque sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? aut di facinus indignum clarissimi viri, qui erat filius Northus domini Labritensis, idemque Ioannis Regis frater: Is quasi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoque sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusque vestibus illum spoliat, vasa sacra, quibus sanguis, corpusque dominicum ministratur, diripit, profanatque. Meminerat, opinor, verbi domini, quod in Exodo preceperat: Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus.

At hic qui ad rem sacram inaniter venerat, dum vacua pudet redire manu, vasa sacra, vestesque sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Haec omnia in conspectu, atque ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamen, siue volens, siue inuitus dissimulabat. Cumque videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterum urbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium suorum fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro se auderent.

At illi siue praesidii metu, quod suis capitibus imminere, siue quod fortunam victoris secuti iam non dissimularent, sed ex animo a Gallis ad Hispanos defeuerant, a se his data non discessere. Repulsus igitur inde, non sine magna suorum strage non ad priora castra, sed ad alia, quae longius ab urbe adstant, se recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam suam lamentabatur, videbat namque milites tum auxiliare, tum etiam suos, non tam urbis capiendae, quam praedae cupidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniariae, atque proinde commatus difficultas, sed imprimis quod huius impendebat, in qua si semel exercitus dissolueretur, non facile postea cogeretur.

Statuit itaque semel de summa regni decernere, urbemque totis Gallorum, Germanorumque viribus oppugnare. Quam ob causam altera a Delphino copias, machinasque oppugnationis implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arietes, testudines, vineasque parat, totusque in futurae oppugnationis imagine versatur. At Do. Paliza, qui constantiam Hispanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bello bis erat expertus Hispanorum robur, animique vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negocium, quod efficere non possit, etiam si omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur, quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum, qui suae curae demandati essent, neque permitturum, etiam si cupiant, vires suas in cassum effundere.

His ducum altercationibus vltro citroque agitata, conuenit inter eos, ut Rex cum ditionis suae militibus, hoc est, Bencarnensibus, Labritensibus, Phoxensibus, Trispyrenaisque Vasconibus primas partes occupet, se autem cum Gallis, Germanisque subsidio futurum, siue obsessis animus superstiti facta eruptione in hostes ingruere, suae, quod erat credibile, Hispanus moderator suppetias obsidione laborantibus suis mitteret.

De apparatu partis vtriusque ad diem insequentis oppugnationem, propugnationemque.

Caput, III.

FAMES interea non minus obsessores, quam obsessos vrgebat, atq; virosq; precipitabat negotium omne incompendium mittere, obsessos, vt se ex obsidionis expedirēt angustia, obsessores, vt capta vrbe spo- lijs onusti se in patriam, aut in hiberna reciperent. Rex itaq; alteris Germanorum copijs a Delphino auctus, atq; tormentis, machinisque munitus vrbis oppugnationem parat, totusq; in hanc vnam, cogitatio- nem fertur, non tam, vt recuperata ciuitate potiretur, quam, vt animus ex ciuium suo- rum sanguine faciretur. Agricolae, pastoresq; & omnem rusticam iuuentutem in ci- uium perniciem natura propensam conuocat, illisque vrbis direptionem proponit.

Quod oppidani formidantes ducem obstabantur, ne exponeret illos irato Regi tra- cidandos, neve vxores, liberosq; rapi, horta- q; distrahi lineret. Quare illius genib' ob- uoluti supplicabant Hispanum Regem faceret certio- rem, quo in statu res Pompelonen- sium esset, mitteretque quam primum suppetias, quae sufficerent hostem ex Hispania- rum sinibus propulsare, hoc ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestate, patrocini- umq; dederet. Ad hoc Albanus, ego, inquit, o amici si fidem vestram explo- ratam haberem, superest mihi animus praesentibus copijs vrbem hanc, vt cunq; munitam, non solum defendere, sed etiam in medio campo cum hostibus signis collatis decernere. Nunc vero satis habeo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contendunt.

Sed vos interim bono animo este, quiescite, atq; defensores vestros pro vobis, mce- nibusq; vestris decertantes spectate. Hoc ducis sermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hispanum Regem literas dat, hostium vires, & quid ab eis timeant, exponunt, vt fortunarum suarum miseretur orant, obsecrantq;. Igitur Hispanus ne rem fortu- nae beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis, Asturibus, locisque finitimis co- git, alios qui longius aberant euocari iubet, aut vt in armorum procinctu sint, hortatur.

Praesentibus copijs Triciensium ducem praeficit, atq; superuenientib', vt se illi aggre- merent ad certum diem, locumq;, imperat. Ducem, vt quam primum laborantibus ope ferat, hortatur. Qui, qua celerrime potest, ad Reginae pontem, quae locum inuis- te regij praefectus praesidio tenebat, recta proficiscitur. Dumq; auxiliares copias ex- pectat, nuncios Albano duci mittit, qui dicant se missum a Rege cum exercitu, laturum suppetias illi pro vtriusque arbitrio, proinde faceret se certio- rem de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Ad haec Albanus rescribit, vt coacto exercitu in eodem loco resideret, se illi significaturum tempus, quando illius subsidio foret opus. Esse vero e- rep. Hispana expectare, quid interea hostes molirentur, neq; enim dubitabat prope diem oppugnaturus vrbem, sed nihil inde periculi impendere, ea sibi erat fiducia ex militum suorum alacritate, cumq; iam oppugnationis dies constituta instaret, comperit ex trans- fugis, & exploratoribus, qua ex parte hostes vrbem inuaduri essent. Ea erat statio An- tonio Fonsecae, quae stori maximo decreta, propterea quod murus e vetustate putris, atq; proinde ruinofus erat, neq; in tam praecipiti necessitate a quouis alio facile muniri posset, cum propter nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiam propter singularem quandam viri solertiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab incunte ado- lescentia non solum interfuit, verum etiam praesuit, quam sepiissime. Is itaq; partem muri, quae ab aede diui Iacobi protenditur ad portam, qua itur ad diui Francisci templum agge- re, fossa, valloq; muniti iubet, atq; paris longitudinis, latitudinisq; decem pedum alterum murum eorum tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauca trabibusque con- texta, beronibusque harena oppletis, & culcitris praemunit. Hunc immitatus Petrus

Lupides Patellanus in statione sua munitionem alteram erigit inter flumen, vrbisq; muros, complexus molem, quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alij præterea partem muri sibi designatam fulciunt, erigunt, instaurant, propugnaculisq; prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, infestisq; signis ad urbem recta proficiscitur, & quam proximè potest castra metari iubet. Postero deinde die, qui fuit festus diuæ Chatafinæ nomine relatus in fastos, cum prima luce machinæ sulphurariæ, non contra quæstoris maximi stationem, vt putabatur, sed e regione ad murum, qui Oformini comitis filio Garfiae Manrico fuerat demandatus, visæ sunt. Neq; toto eo die cessatum est a torquendis saxeis orbibus, quoad bona muri pars cum suis munitionibus solo equaretur. Sed pro muro putri, beronibusq; caducis, firmissima armatorum acies successit. Nam cum commentarius maximus pro muris se hostibus ostendisset, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negotio referuandus erat. Sed illos superueniens dux, e loco tam periculoso iussit secedere, atq; hostem potius inter muri ruinas expectare monuit, quàm se tormentorū ictibus imprudèter obiectare. Sed nox superueniēs certamē in aliud tēpus distulit, requiesq; data est, non tū somno, q̄p̄ reficiēdis muris, munitionibusq; reponendis,

De secunda oppugnatione vrbis a Gallis facta, & e diuerso de Hispanorum propugnatione.

Caput. IIII.

DI E insequenti omne tēpus in quatiendis incenibus contritū est non tanto impetu quāto superiori. Nox deinde, quæ præcessit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiujs, comotationibusq; ludis, iocisq; et iubilis, cantilenis, & clamoribus acta est, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & vicissim Do. Paliza tabernacula frequentat. Alij primos sibi scalarum ascensus deposcunt, alij se sibi posituos inter murorum ruinas pollicentur, alij ex Hispanorum manibus arma detracturos, alij deniq; nisi confecto negotio in castra non relatuos pedem. At Rex e diuerso, ihs, qui primum signa in vrbem retulissent, milenos aureos spondet, qui primi, qui secundi, qui deinceps manibus ruinarum summa prensassent gradatim præmia proponit. Do. Paliza barbam permulctens manu at ego, inquit, prædico vobis o milites, neminem vestrum ad nos rediturum si promissa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citantur, seq; vt oppugnationi parent, ædicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita est, omnis ætas, omnis sexus ad porteria, munitionesq; concurrunt. Neq; enim armati solum stationes sibi decretas, & designata subsidia occupant, sed & senes emeriti, ac pueri imbelles contos, & sudes conuehūt, atq; pro viribus suis quisq; saxa, trabesq; comportant. Mulierculæ ollas, ahenasq; caldaria, feruenti oleo, resina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros subeuntium capita fundant. At qui dux Albanus murum, qui partim dirutus, partim conuassatus erat, ne qua pars ductoris præsentia, testimonioq; orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonseca quæstoris maximo, alteram Ferdinando a Vega diui Jacobi commendatorio maximo commendat, tertium ipse sibi retinuit. Cumq; strenuissimus quisq; primas instantis periculi partes sibi deposceret, ne præscriptus ordo turbaretur, iubet suum quemq; locum, sibi iam inde a principio consignatum tenere, deinde tria disponit subsidia, quæ vicissim laborantibus a prima fronte succedant. Præ-

rioriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtranque partem prospiciat, a frontefi quo in loco esset opus subsidio, & oppidani aliquid a tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dū hostis incursum oēs expectāt, vt forti, magnocq; & præfenti animo essent, hortatur. Alijs Hispanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis superioribus in Bardulorum finibus ad Fontem Rabidum, & ad Salsulas in Gallia Narbonēsi obtinuerāt. Repetebat alijs Alphōso Rege cognomine Casto, Carolū magnum cū suis duodecim Paribus in eo ipso loco fusos, fugatos, profligatosq;.

Admonēbat præterea, ne terrent eos Germanorum vasta corporis molēs, vultusq; truculenti, meminissentq; potius, quod historici de illis produnt, haberet cognationem quandam, & similitudinem cum suis nūibus, quæ frigore rigentes calore resolvuntur, & quemadmodum primicorum impetus maiores essent, quam virorum, ita & sequentes, posteaquam caluerint, esse minores, quam sceminarum. Dum hæc intra muros geruntur. Iouannes Rex copias suas explicat, atq; ex amicis familiaribusq; & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi sequebantur purpureum signum quibusdam aurcis baltheis variēgatū. Hos obseruabant ex Transpyrensis, Valconibusq; sagittatores, stlopetarij, & velites ad octo peditum millia, post quos Germanorum sex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Do. Paliza tuebatur, nequid a tergo auxilia nostra molirentur, oppugnaturumq; ordinem interturbarent.

Ad vtrunq; armatorū latus, Benearensem, Labritensium, Phoxensiumq; & Gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arictes, testudines, aliaque opugnatoria instrumenta comportabat. Cumq; bona diei pars iam esset peracta, armatiq; omnes in prociuctu essent, machinarū simul tormenta in partem muri librant, quæ in hoc fuerat referuata, vt cum ictibus concussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi, qui se Regis obsequio deuouerāt, an teligianum suum secuti fossam euadunt, munitionesque subeunt, & ruinarum fastigia manu prensant, pila, hastasq; ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Hos Germanorum quoque altera cohors sequitur, non tam propositi a Rege præmij spe ducta, quam gloria inferendi signa sua in vrbe. At contra Hispani arma armis, signa signis obuia cōferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachijs, pectora pectoribus impellunt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non sustibulorum, fundarumq; lapides, non stlopetarum glandes plumbeæ, non machinarum laxæ orbes contortit. Erat stans in præcipiti turris propugnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Cōmendatariū maximum imprimis, Villalbanumq; Chiltarcum, quorū insignis opera huius diei fuit.

Similis ruina oppressit Petrum Mantricum, cui semianimi expugna subtracto Iouannes Ramirus Cisterciensis ordinis a Calatraua eques religiosus successit. Neque quæstoris maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atq; aliorum stationes lustrans, voce, manu, & auctoritate multa simul faciebat, frequentius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbs penetrata hostibus denudabat. Eam igitur, quia faciliores aditus ostendere videbat, summis viribus oppugnant, sed non minoribus a nostris propugnatur. Cumq; neutri alteris cedere statuisent, edebatur interim magna vtrinq; caedes.

Neque iam nostri pro incenibus, atq; superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto

muro quasi in medio posuit Deus omnia campo daturus tandem victoriam causae meliori. Tum Galli cernentes se nihil proficere, atque plura vulnera accipere, quam inferre, paulatim pugna excedunt, atque in tabernacula pedem referunt humeris portantes duodeviginti insignium virorum cadauera relictis in media fossa duobus signis, quae illa obstinate, pertinaciterque tuebantur numero prope centum immortui herentes, atque illa complexi. Interea Rex accitis notarijs dictabat epistolas, quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellarijs daret, quibus fieret illos certiores rerum omnium, quae ad Pompelonem gerebantur, neque restabat quicquam apponendum, nisi qua die, quotaque hora fuisset urbs capta. Sed cum vidisset omnes negotio infecto se in castra recipere, alios fessos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura palidos, audissetque sua causa tot amicos, familiaresque caesos, flens, heulansque, pectusque plangens agnosco, inquit, fortunam meam, eoque miseriarum me adductum, ut nulla possit me fortuna facere felicem.

De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis, qui minabundi ad Ducem venerunt.

Caput. V.

RE GEM sic afflictum, affectumque Germanorum primores conveniunt, bono animo esse, deque suo regno bene sperare iubent, pollicentur, se die postero negotium suscepturos, effecturosque quod aliorum ignavia non esset factum, ac tradituros se per manus urbem cum suis civibus, ut se de illorum sanguine ad satietatem usque visceretur. His pollicitationibus recreatus, relictusque Rex illis gratias agit. Illorum fidei, fortitudinisque se atque fortunas suas commendat. Re omni perditam, & exploratam, quicquid acquisierit in illorum potestate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret et hostes intermissa pugna secedere, quasi victor, utque suos animaret, alienisque terrorem incuteret, iubet tympana cum cimbali tintinnabulisque pulsari, tubas, cornuaque, ingenisque classicum edere, & quasi victos, ac fugientes clamoribus prosequi. Sed antequam in praetorium se ille reciperet, murorum interrupta, minasque inuisit, ac refici, instaurarique iubet, fossas, & pomeria eruderari. Mœnia quoque eo diligentius adseruari, quo propius hostes essent, atque male gestae rei pudore magis irati. Vulneratos deinde consolatur, fortes laudat, atque omnes comiter, benignaque affatur. Die insequentem, qui fuit Christo a mortuis resurgenti dicatus, Hispani pro mœnibus in procinctu armati steterunt, expectantes Germanos acris quam in hesternam oppugnatione incessuros. Sed cum ad multam diem omnia in castris quieta viderent in alias curas animum convertere. Alij mutationes respicere, alij arma insubulare, praeparare hastas, spicula producere. Pars iuvenum quae pugnandi erat avidior, portis erumpit, pugnasque tumultuarias conferit.

Erant inter eos ex Hispani Regis amicis, & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconensi provincia eques auratus, qui stlopetariae glandis ictu perfolius subito corruit, magnumque moriens amicis, quos habebat quam plurimos, desiderium sui reliquit. Prius deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus tibi sine militari praeiudicio ad Naurientis comestabilis stationem recta tendunt, velle se cum duce commentari non nihil dicunt, quod in rem communem exercitus utriusque foret. Albanus, quamquam statuerat nullam condicionem audire, quae ab hostibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atque dicendi quid sibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum, qui prociator

videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego clarissime Dux Germanorum mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tametsi non sibi, sed illis militent, a quibus sint mercede conducti, non tamen fide minori, ac diligentia bella gerant, quam si aut de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum millia virorum conducti a Rege Gallorum in auxilium Navariæ Regis.

Qui maioribus Regis vestri viribus regno pulsus, viribus quoque restitui vult Gallorum Rex, cuius causa regnum amiserat. Quod vero ante hac multa sunt facta, quæ Regis vestri maiestatem ostendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, ut Hispanorum audacia cum suo duce pœnas suæ pernicietis mox sit luitura, venimus rogatum, atque admonitum, ne velit experiri extrema illa, quæ victi a victoribus armatis, iratisque perpeti consueverunt.

Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, vallibus nudatis, omnique auxilio destitutis? contra Germanorum tot phalanges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, ut aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem oppetant. Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed sponte nostra, ut animum nostrum vobis declararem, & quod nos in simili fortuna positi faceremus. Quid illud esset quispiam diceret, Nimirum cedemus tempori, atque victori herbam porrigenes veniam peteremus. Quo in statu res vestrae sint, videtis, quæ vos pericula maneat, circumspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla conditione victoris arbitrio dedideritis. Mites, atque benigni sunt Duces nostri, ex fortuna sua metientur vestra, omne ius belli vobis remittent, atque incolumes abire sinent, armis tantum aliisque ornamentis spoliatos, quæ vobis etiam est illorum mansuetudo, forte condonassent, nisi in prædâ, manubiisque Germanorum iam pridem fuissent ab ipso Rege delignata.

De ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquenda Gallorum consilium,

Caput. VI.

AT Q VI Dux noster, tametsi erat natura placidus, atque ineptiarum huiusmodi contemptor, ac derisor potius, subitatus tamen his Germani verbis. Vana, inquit, spes vos o Germani tenet, qui ex animo vestro putatis hispanos nisi cibo, potuque ad satietatem usque relictos languidius arma tractare. Nesciebatis Hispanos in fame similes esse lupis, quos improba vestris exegit caecos rabies, per ignes, per tela, per hostes cibum, si desit, querere? Quod si numero pauciores, fameque debilitatos, atque hostium cede fessos, interceptisque muris nudatos, nos putabatis, cur cellastis hodie occasionem arripere? sociisque vestris caelis, sulis, fugatisque opem ferre, atque in oppugnatione inchoatam succedere? cum praesertim bona diei pars superesset, in qua possetis auaritiæ vestrae cupiditatem explere.

Quod si feriata vobis haec dies fuit crastina experiri potestis, an Hispanos vires desererint, idque ut faciatis rogo vos sitisque primi, in quos, quicquid virium nobis restat, effundamus. Hi namque comilitones mei dedignantur iam ignauos hostes sibi dari, neque preberi materiam, unde possint egregium aliquod facinus edere. In hæc verba illos dimisit interminatus ne post hæc, aut illi, aut alius quisquam huiusmodi nugas ad se perferant, sed aut veniant armati perfidiae suæ pœnas luituri, aut victi supplicetque a victoribus veniam petentes. Nam quod egregius Poëta de populo Ro. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius usurpare, Parcere subiectis, & debellare superbos. Hoc re-

sponso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt. Hispanorumque alacritatem, vigoremque animi socijs exponunt. Fames interea magna, magisque indies extra intraque muros crescere, utroque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere, sed Regem acrius urgebat, quem non modo commentus, & pecunie deficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum etiam quod ingentes copiae ab Hispano Rege mitabantur, quae suppetias Albano duci ferrent, quae si semel intra urbem reciperentur, omnis spes sua in ventos esset abitura. Supplex itaque Germanos rogat, ut sicut promissis, fidem seruent, nihil spei sibi iam esse relictum nisi in illorum fortitudine, hostium spolia, civiumque bona illorum tradit, protestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem civium expetere. Penituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos, tamque arduum, ac difficile negotium suscepisse, puduit tamen illos promissa non reddere. Respondent itaque perendinum in diem urbem captam se per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam perniciosae pollicitationis Domi. Paliza factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque praefectos, ac centuriones in vincula coniecit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam inconsideratam, impromissamque attentarent, unde non solum ipsi miserabiliter, & digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiae, atque rei male gestae notam inurerent. Quod si tale aliquid posthac unquam admiserint, per Galli principis genium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum. Deinde in Regis praetorium tendit, quem cum se pugnae aptantem offendisset, acerbius, quam regia dignitas sustineret, increpat illum, temeritatisque illi crimen obijcit, quippe qui tentet incallum vires effundere, atque florentissimas copias interfectioni hostibus dedere. Quod si tam praecipis animi, & consilij erat, ut suum tempus, fortunamque non agnosceret, idque penitus volebat, ut rei perditae se, suosque omnes adderet, se tamen non passurum, ut exercitum sibi a Rege commissum hostibus sine causa tradendum obijceret. Sed neque censebat diutius in obidione permanendum, cum iam hyems impenderet, famesque indies cresceret, nec esset unde commentus in castra satis commode comportari posset. Multi sermone cum Rege, Regisque familiaribus in hac disputatione consumpti sunt. Sed Rex tandem inuitus cessit consilio Do. Palizae, placuitque postridie obidionem solvere, & sub prima luce vasa conclamare, signaque tollere.

Quod Galli soluta obidione discedunt, quo die Dux Tricicis cum auxiliarijs copijs venit.

Caput. VII.

IGIT VR nocte in sequentia quarta vigilia, dum tormenta, machinaeque carris aptantur, binae acies factae ex omni equitatu, peditatuque quasi ad pugnam paratae in procinctu steterunt. Principio nostri putarunt Gallos se ad oppugnationem parare, quam erecto, & alacri animo expectabant, sed cum illos vidissent in diuersum paulatim secedere, omnes subito portis, ruinisque murorum erumpunt, hostesque insequentes ad pugnam lacessunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inutilidum, vulneribusque, aut morbo confectum erat, negligentes compositis ordinibus bene scio noctis se intuta receperunt, sinemque insequendi nostri in posuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quantum quisque poterat, hostes insequuntur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in urbem sunt regressi, id quod gestum

gestum pridie calendas Decēbris, qui est diui Andree nomine relatus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntque in pro-
 cinctu quasi pugnaturi, siue vt suos aberrantes ex fuga recipere: aut si nostri persequeretur, vt pugnaret, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel vt tutiores in lines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis cum auxiliaribus copijs ad urbem accessit, erant in comitatu illius regalis ministerij Praefes, quem diximus Reginae pontem infedisse, Dux Secobriensis Hispani Regis fratris patruelis, Dux a Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius. Comes ab Accuto monte, Comes a Ripa Gorza: & reliqua fere omnis regalis curiae iuuentus. Quos sequebatur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraque fulgentes. Pedum vero generis omnis armaturae numerus fuit sex milium, quos ducebant Gomētius Buitronus, Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Crescebat indies auxilium, quod ad Reginae pontemangebatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigilijs, laboribusque confecti Gallorum vegetam atque recentem multitudinē sustinere diutius non possent, cum praesentibus copijs, atque quam maximo potest commeatu in auxilium properat. Cuius aduentus & si omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sequitiam in se domosque suas pertimescebant. Albano tamen Duci non satis constabat fuerit ne gratus, an potius molestus. Dolebat namque solidam tibi gloriam eripi, quam nemo cum altero quocumque libenter patitur esse communē: quicquid animi magnitudine praecellunt, libentius se fortunae periculum exponunt, quam rei bene gerendae alteri parti cepent. Itaque saepe Duce[m] Triciensem per literas & nuncios hortatus est, ne ferret superpetias, ni accersitus sibi: satis praesidijs esse, non solum ad propulsandas ex urbe hostium oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atque medio campo collatis signis confliendum. Hos animos illi dabant Hispaniae lumina, quae in suo erant comitatu, & qui maioribus saepe rebus non solum interfuere, sed etiam praefuerunt. Atque in primis duo fulmina belli Antonius Fonseca quaestor maximus, & Caucentium & Alabeiorum dominus Ferrandus a Vega Commendatorius maximus a Castella, non alter a Legione Germanica tantum huic negotio interfuit. Coronarij quoque Centurionum praefecti Vilalbinus & Rengiphus, quorum opera compluribus alijs in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tempore non defuerunt. Sed neque Petrus Lupides Patellanus cum gentili suo Ioanne Patellano. Ludouicus quoque a Corduba Comarensis Marchionis filius, atque alter Ludouicus a Cauta: Petrus & Ioannes ambo a Cunta cognominati. Iacobus Rogius, atque eodem cognomēto Rodericus Diaz, Petrus Manricus, & Manricus quoque Gasias Comitis Offormini filius. Iacobus Merulus Ioannis filius animos atque nomē cognomēque aui referens. Ioannes, & Gasias uterque a Vuloa cognominati, Comestabilis Nauariensis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonfus Carrillus, Petrus a Tapia, Ioannes a Castella, Aluarus a Luna, Iacobus a Vera, Sanctius a Leiuua, Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionē a Villafraanca magni Ducis filium inter ceteros memorem? qui per vestigia patris idem hoc tempore silebitur, atque alias meritis laudibus non fraudabitur. Quid alios complures eiusdem ordinis viros? quos infinitum erat memorare, quorum fiducia, nihil erat, quod magnanimus Dux sibi non polliceretur, victoriae ex hostibus maxime, quam praemanibus habebat. Vtuncque tamen erat animatus agit hospitem lectum, Duce[m]que aduertentem longe ab oppidi portis excipit, atque data acceptaque salute in templum misericordiae, quod erat extra muros, quam honorificē iussit me potest illum collocat. Copias vero auxiliares eadem castrametari subiecta paulo ante

BELLI NAVARIENSIS.

re Germani infederant. Hic dies, quo & Galli soluerunt obsidionem, & auxilium nostris superuenit, fuit calendarum Decembris.

Quo pacto Galli in fugam conuersi, iterum urbem obsidio-
ne cingere simulant, deque nuncio per Feciales ab illis misso,
Ducumq; nostrorum responso. Caput. VIII.

Offridie vero eiusdem diei Galli, qui nostris insequentibus trans flumi-
nis pontem se in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus
montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumq; iam ab
vrbe quattuor millibus passuum abessent, nostricq; putarent, illos nihil
nisi de canendo receptui cogitare, de repente urbem versus redierunt, in-
certum qua ex causa. Sed quia trahas, claustraq; & carros pręmiserant,
non erat dubium, illos substitisse primum, ac deinde regressos, vt sui exercitus reliquias
colligerent, atq; præcedentiū impedimentorū terga redderent tutiora. Interim Dux nos-
ter non cessat Bardulos, & Valcones, Cantabrosq; exhortari per nuncios, vt vias cor-
rumpant, atq; arborum ramis fossisq; & aggeribus faciant imperuias, atq; hostes fame,
ac frigore cōfectos ex superiori loco incesserent. Sed Galli, cum intelligerent nostros nō
esse numero pares ad decertandū Marte dubio, puderetq; illos huius belli principio ma-
gna pollicitos, nunc inglorios abiectosq; discedere, decreuerunt subsistere. Atq; vt vela-
men aliquod pudori prætenderent, disponunt acies, cohortesq; in ordinē redigunt, mit-
tuntq; Feciales ad Duces nostros, qui decernendi locum, tempusq; indicant, quod ipsum
fuit argumento, illos non militū numero, non animi robore, non vlla alia re, quā com-
munitas, victusq; penuria ab vrbis obsidione destitisse. Ad hanc Fecialium contestationē
vterq; Dux alterū rogat, vt respondeat, comiterq; in collegā partes suas reiecit. Sed vicit
tandem Albani Ducis urbanitas. Erat autē Dux Tritienis, cū de rebus bellicis ageretur,
paulo liberior, ne dicam lætatiorem, is cū aliis multa facere, & ex more suo solitus esset
arrogāter dicere, in expeditionis huius initio, duo potissimū illius dicteria circūferuntur.
Nam cū Gallorum Rex Hispanorū paupertatem exprobrās diceret: non amplius illos
in hoc bello duraturos, quam dum emendicatæ stipes stipendio militum soluēdo suffi-
cerent. Hoc male falsus Rex dicebat alludens ad pecunias, quas ex sedis apostolicæ indul-
gentijs ad belli Mauritanij sumptus exigebātur. Quid, inquit, Tritienis Dux nostra re-
tere, armis an calathis hostium ora contundamus? Calathis nāq; solēt mendici stipes fru-
staq; & quadras panis rogatas excipere. Cumq; illi rursus Albani Ducis auxilio proli-
ciscenti Rex noster multa benigne polliceretur, seq; summissurum non solum copias
cōmeatumq; rerum omnīū, quæ sunt ad bellum necessaria, sed etiam pecunias stipendio
militibus persoluendo necessaria, cepit subnectere carmen illud, quod est in ore omnīū.
Vamos nos dixo el mi Tio a Paris ella ciudad. Ac si diceret, nisi me copie militū, cōmea-
tus stipendiaq; deficient, nulla per me mora erit, quin victor Parisios vq; perueniam.
Igitur nunc libertate vsus Fecialibus respōdet se, non ea causa venisse, neq; id sibi a Prin-
cipe, a quo mitebatur, mandatum, vt collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, vt
oblesam urbem firmiori præsidio muniret. Neq; enim, inquit, de eo nunc certamen est,
vter exercitus medio in campo sit armis superior, sed ex duobus Principibus vter Na-
uarie regno potiat: in eoq; nunc victoriæ momentum consistere, vt ille victor sit,
qui semel parta defenderit, possederitq;: ille victus, qui præterdit hostem possessione
deturbare, nec tamen quod aggreditur efficit. Quo si Gallis, inquit, tantum animi su-

pereſt, vt velint nobiſcum armis experiri, expectent aliquos dies, dum Hiſpanorum caſpiae, quae me ſequuntur a tergo, in vnum locum conueniant. Tunc ſe cum collega ſuo non modo in agro Pampylonenſi, ſed in medijs campis pugnandi copiam daturus. Hoc per Feciales reſponſo accepto, Galli euſtigio, vt erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaq; ſe in patriam atque ad ſuos recipiunt.

Quomodo Do. Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diſſidentem conſolatur, Ducumq; noſtrorum de perſequendis hoſtibus conſultatio.

CAPVT. IX.

Ex interim Ioannes, qui vſq; in tempus illud ſpem metumq; interdubius, atq; animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret ſuos, atq; illos maxime, quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandae fiduciam collocauerat, non ſolum vrbiſ obſidionem deſerere, ſed etiam ſe abire, ac ſi eo nunquam eſſent redituri; non vt antea ſpem vultu ſimulans, premens altum corde dolorem, non fortunam ſuam lamentis quaeritibusq; inculans, ſed praee nimio dolore omnem triſticiae imaginem facie ac vultu praeferebat, vrbeſq; nunquam amplius videndam, dotaleſq; agros identidem reſpiciens attonito ſimilis hgebat. Quem ſic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex hiſtoria, multiſq; rationibus ex communi vita depromptis conſolari nitebatur. Sed ille tanquam egrotus iam deploratus, ac de ſalute deſperans, nulla medicorum ſomenta admittebat, neque ſe aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atq; re male geſta patrimonio orbatus; idq; non tam aduerſa fortuna, quam ſua culpa: quippe qui neſcierit inter duos Reges potentiffimos ſe medium ſequeſtreſq; praefare, aut ſi non poſſet vtrumque, alterum ex illis ſaltem demereri. Atqui Duces noſtri cum viderent, hoſtes nihil iam niſi de reditu in patriam, domoſq; ſuos, atque diuerſoria nota cogitare, quid in tali tēpore factu opus eſſet, inter ſe conſultant. Albanus pallantes, ſuſos, & fame ac frigore conſectos ad internectionem vſque perſequendos eſſe dicebat, neq; rei bene gerendae occaſionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, glorioſamq; omittendam eſſe. Tritienſi vero diſſimulandam eſſe hoſtium fugam, neque illis inſtandum ne ex deſperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde eſt notum illud carmen. Quondam etiam victis redit in ſcordia virtus. Aſſerebatq; multorum exempla, qui neceſſitate compulſi ex victis euolare victores. Reſerebat praeterea Pyrrhi Epirotarū Regis praeeptum illud memorabile. Hoſtibus fugientibus non eſſe pertinaciter inſtandum. Petebat Albanus a Tritienſi ex exercitu, quae vegetum recentemq; ductabat, aliquot equitum turmas, peditumq; cohortes, quae hoſtem abeuntem inſequerentur, nam ſuas cauſabatur partim vigilijs, partim morbis laboribusq; conſectas. At ille, cui non placebat conſilium illud de inſequentibus hoſtibus, dicebat ſe non ea cauſa veniſſe, vt medio in campo conſligeret ſed vt obſeſſis, atq; vltima neceſſitate & anguſtia poſitis opem ferret, idq; a Rege tibi in primis fuiſſe mandatum, atq; hunc in modum alter ab altero digreſſi ſunt. Tritienſiſq; Lucronium cum ſuo exercitu ad Regem rediit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacatiq; permanſit, quoad illam ordinaret, atq; per manus traderet, cui Rex tradendae eſſe decreuiſſet. Sed ne hoſtis intrepidus ſecurusq; ſic impune abiret, mittit litteras ad viros principes, qui erant ſinicimi his locis, per quos Galli Germaniq; iter faciebant, hortaturque illos, vt fugientibus negotium

ficeffant, neq; finant illos sic quietos abire. Qui non feignius quam imperatum eft iuffa exequuntur. Nam & Gongore dñs trecentos ducens equites agmina fequebatur, neque præ frigore ac fame confequi ceffat: nam prima luce adortus partim caëfis, partim captis cum ducentis equitibus fpolijsq; militanibus per medias vrbis portas viasq; publicas victor regreditur. Ex altera quoq; parte Lizari dñs cum tercentum pedibus expeditis extrema Gallorum agmina infeccutus inuadit Germanos, quos machinis afferuandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnū coiffe, impetumq; illorum non poffe fuffinere glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneq; iniectis instantes glandibus perturbāt, ipfiq; per fumū fulphurariaq; tenebras elapfi, peranfractus, fyluarumque diuerticula fugiunt. Quos vbi Barduli aufugiffe intellexerunt, nam in principio subellē infidias aliquas fufpicabuntur, machinas inuadunt, iumentifque tenuiores reportādas imponunt, maiores vero plauftris carrifq; trahēdas applicant. At non mediocri negotio in vrbem aduehunt, non fine quadam triumphu fpecie, nam & armatorum peditem ingens multitudo præcedebat, & non minor fequebatur acclamantium vno ore: Io Triumpe. Quod geftū eft idibus Decembris, hoc eft, poftidie eius diei in quo Diuæ Lucie feftum celebratur. Anno a falute Christiana Millefimo quingentefimo duodecimo.

Belli Nauariensis finis.

Apud indytam Granatam. Anno a virgineo partu millefimo quingentefimo quadragesimo quinto.

REVEREN-
DISSIMI AC ILLV.
 strissimi Domini Domini Roderici
 Toletanæ Diocesis Archiepiscopi
 rerum in Hispania gestarum Chro-
 nicon Libri novem nuperrime ex-
 culli, & ab iniuria obliuionis vin-
 dicati. Adiecta insuper Ostro-
 gothorum, Hugnorum,
 Vandalorum, cæte-
 rorumq; hys-
 toria.

Necnon Genetlogia Regum Hispano-
 rum Reuerēdi patris Domini Alphōsi
 de Carthagenā Episcopi Burgenſis.

APVD INCLYTAM GRANATAM. ANNO. M. D. XLV.
 Mense Octobri.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.

VM IN ANIMO SEMPER HABVE

rim Lector candide, patris mei scripta ac monumenta ingenij sui lucubrationes, quibus ille tempore Hispani ad bonarum literarum studia pro virili portione erigere conatus est, ab obliuionis tinearumque iniuria vindicare: statui illius vigilias, quibus ille vitam, i. lucem non dederat, publicare: quas vero ipse, dum vita rexerat artus, euulgaret, ut e nostra typographica officina correctiones, limationesque prodirent curauim. Idque ut melius ac facilius fieret, prelosum ipsum calographum intra sedes nostras priuatosque parietes admisi-

mus. Itaque cum antea diebus Aelii Antonij patris mei historiam rerum in Hispania simul & Nauaria a serenissimis indelebilibusque memorie dignis Regibus Fernando & Elisabe coniugibus gestarum torculari subdere, edereque, ac celsitudini Philippi Hispaniarum Principis consecrare in mentem venisset: Roderici Toletanę Duceis Archiepiscopi nouem Chronicorum libros, ac Ostrogothorum historiam ab eodem, ut coniectura duco, autore conscriptam, simul Alphonsi de Carthagena Episcopi Burgensium Hispanorum Regum genealogiam, necnon cuiusdam ignoti Historici de rebus in Hispania gestis ab alijs historiographis destitutis scribentis Chronicam, quae oia cum blatis ac tinctis ricabatur, supradictae historię paternę annectere visum est. Quae autem de eiusdem causa fecerimus, patris nostram nunc accipe mentem, quia ea, quae ab Aelio Antonio patre nostro de praedictis Regibus memoriae prodita fuerant, non ita copiosa erant, ut iustum codicis volumina absoluerent, veriusque historię fragmentum, quam annales integri censenda forent. Cuius rei causa extitit, quod iam auctori ipsi senio confecto multisque alijs laboribus implicatus provincia haec demandata fuerat, eiusque in historia describenda conatus repentina morte interceptus est. Fuit & insuper alia ratio, quoniam eiusdem germanęque materię, quae ab illis, & quae a patre exarata fuerat, licet de diuersis Regibus, omnibus tamen Hispaniis, ac diuersimodo styli genere, videbantur. Nec vero mihi crimini vertendum erit, quod Archiepiscopi Roderici historiam sermone humiliori styloque rudi contextam prelo committere typisque excudere ausus fuerim, cum sermo ille incultus obtusaque styli acies non illi merito iure imputari debeat, sed potius infelicis illi saeculo, in quo pene res literariae obdormierat, vixque aliquis eloquens saltem disertus repertus est. Sunt tamen alij in illo virtutes, si recte bene perpendere voluerimus, quibus Gothicum illud dicendi characterem conpensabimus, puta historię veritas, qua nulli maiorem in historico virtute esse reor, fides ac ipsius historici grauitas, quae rebus in historiis enarratis plurimam auctoritatem impartitur. Praeterea genus illud dicendi simplex ac minime fucatum, nullisque verborum lenocinijs ornatum, nullaque cerussa aut purpurilla incrustatum magis lectorum animos conciliat, quamuis sint nonnulli, inter quos Sallustius annumeratur, qui affirmant, sortium virorum facta tanta esse, quanto verbis, qui scripserunt, ea extollere poterunt. Tunc etiam quod nullus alius hac nostra tēpestate extat, qui de eisdem rebus aliquid posterorum notitiae literis madauerit. Sed haec in re suis superque extra proposita meta euagati sumus, iam dudumque commota mihi multo virga innuit, ut receptui eam. Sed illud vnum, antequam finem imponam, lectorē admonero, nos de Roderici historia varia cotulisse exemplaria manu scripta (nam haec tenus non fuerat typis excussa) quae tamen omnia concelsata perperamque scripta erant, multa correximus, nonnulla inmutauimus, quaedam lectorum iudicio emendanda reliquimus. Quod etiam in caeteris historiis effectum est. Haec sunt, quae nostra licet te voce moneri. Vale. Anno a Christo nato millesimo quingentesimo quadragésimo quinto, quarto calendas Octobris.

TABVLA.

¶ Index capitū, q̄ in libris Chronicō. D. Roderici ecclīe Tolētane Antistitiis cōtīnētur. per. a. priorē folij faciē, per. b. postēriorē designamus. & primo libri primi.

Prologus in Historiam. De san damento huius historie. caput. l. folio. 1. a. De Europa & generationibus Israhel. caput. ij. fol. 4. De primis incolis, & primo nomine Hispanie. ca. iij. fol. 3. b. De adventu Herculis in Hispaniam, & pugna illius cū Gerione triphite. caput. iij. fol. 3. a. De uictorijs Herculis, & edificacione ciuitatum in Hispania. caput. v. fol. 4. b. De morte Caci & uastatione Ilij, & morte Herculis. caput. vi. fol. 4. a. De operibus Regis Hispanie. caput. viij. fol. 4. b. De origine & primis adibus Gothorum. caput. viij. fol. 4. b. De opulentijs originibus gentis Gothorum, & commendatione eorum. caput. ix. fol. 4. a. De sūta Scythie, & de Gothorum exercitus regitio. caput. x. fol. 4. b. De Tana & orta Parthorum. caput. xi. fol. v. a. De famulis Gothorum, que postea dicitur sunt Amazoni. caput. xij. fol. v. a. De adibus Gothorum, & de Telepho & Euripilo Gothorum Regibus. caput. xij. fol. v. a. De uictorijs Gothorum cōtra Persas & Græcos. xlij. fol. v. a. De sapientijs Gothorum, & consiliarijs eorū. ca. xvj. fol. v. b. Itera de bellis Gothorum, & Gnaui & Ostrogotha Regibus eorum. caput. xvj. fol. v. a. De Gallo & Volastano & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gōthi. caput. xvij. fol. v. a. De Constantino Imperatore, & Geberic, & Hermasario Gothorum Regibus, & eorum bellis. caput. xvij. ab in nauero capitis est erratum, corrige ut hic est. fol. v. b. De Hunis, & morte Hermasari. caput. xix. fol. v. b.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

De subsinatu in Athasuriam & Erdilgeram, & heresi Arriani. caput. 4. fol. vii. b. De sancto Gotharē, & morte Vācti Imperatoris. ca. 5. fol. 2. a. De gubulano uastationibus & pace Romanarū, & morte Athasuri & Erdilgeri. caput. 5. fol. 2. a. De frage Ralagasi & Stiliconis, & uastatione Italie. Caput. 6. fol. 2. b. De destructione urbis, & morte Alarici. caput. 7. fol. 2. a. De uictorijs Adalphi, & morte eius. caput. 7. fol. 2. b. De Sigerico et Valia et uictorijs in Hispania. ca. 8. fol. 2. a. De Theodoro et casa Honorum. caput. 8. fol. 2. a. De Theodorico & Regijs Sueuorum. caput. 8. fol. 2. b. De Emerico Rege. caput. 9. fol. 2. a. De Alarico & Gilderic. caput. 9. fol. 2. a. De Thraulo. caput. 11. fol. 2. b. De Agla Rege. caput. 11. fol. 2. a. De Athanagildis, et Leuba, & Leouigildis. xliij. fol. 2. b. De Recharado Rege. caput. 12. fol. 2. b. De Leuba, et Vlerico, ac Gondemero. caput. 12. fol. 2. a. De Sisebuto Rege. caput. 12. fol. 2. b. De Sautilla, & Rechiniro filio eius. ca. xliij. fol. 2. b. De Sisenando & Cluila, & concilijs eorum temporibus celebratis, & de Talsa. caput. 12. fol. 2. a. De Clodisindo, & uastatione Morali per Talonem Episcopum. caput. 12. fol. 2. b.

De morte Clodisindi, & Primatu ecclīe Tolētane. Caput. 12. fol. 2. a. De Reuocacione, & concilijs eius tempore celebratis, & de sancto Ildesonso. caput. 12. fol. 2. a.

CAPITA TERTII LIBRI.

¶ De regno Ramba. caput. 1. fol. 2. b. De rebellione Hilderic. caput. 1. fol. 2. b. De prodicione Pauli. caput. 1. fol. 2. b. De processibus Regis contra Pauli. caput. 1. fol. 2. b. De transfu Pyrenei. caput. 1. fol. 2. b. De aluita exercitus ad Nemasum. caput. 1. fol. 2. a. De irrupcione Nemasii, et desperatione Pauli. ca. 1. fol. 2. b. De legatione Argebadi Epi ad Regem. caput. 1. fol. 2. a. De fuga Lapi Ducis, & mru Francorū. ca. 1. fol. 2. a. De reformatione provincie Narbonensis, & reditu Regis in Hispaniam. caput. 2. fol. 2. a. De reparatione urbis Tolētane. caput. 2. fol. 2. b. De regno Ernigi, & Illiano Pomerici. caput. 2. fol. 2. a. De regno Agilce. caput. 2. fol. 2. b. De morte Agilce, & regno Vitize. caput. 2. fol. 2. a. De facturibus & fraudibus Vitize. caput. 2. fol. 2. a. De casu Iudithonis, propter quas fuit destructio Hispanie subiecta. caput. 2. fol. 2. b. De regno Regis Roderici. caput. 2. fol. 2. a. De uoluntate facta filie Comitiss Illiani, & de conuentione ne cum Arabibus. caput. 2. fol. 2. a. De secūdo introitu Arabū in Hispaniā. ca. 2. fol. 2. a. De destructione Gothorum, & commendatione Hispanie. caput. 2. fol. 2. a. Deploratio Hispanie, & de classe exilijs Gothorum. ca. 2. fol. 2. a. Quasi Turic urbes et oppida occupauit. ca. 2. fol. 2. a. De captiue Malate, Marite et Granate. ca. 2. fol. 2. b.

LIBRI QVARTI CAPITA.

De Pelagij Regis initio. caput. 1. fol. 2. b. De introitu Pelagij in caucam, & frage Arabū, & captiue ne Oppi. & ca. caput. 1. fol. 2. a. De translatione arce, & reliquiarum, & sacrorum librorū in Asturia. caput. 1. fol. 2. b. De morte Maxime, & filiorum Vitize, & Comitiss Illiani, & Regis Pelagij. caput. 1. fol. 2. a. De regno Fesile, & Aldesufi Caballri, & eorum morte. caput. 1. fol. 2. a. De Freda, et operibus eius, & morte. caput. 1. fol. 2. b. De Aurelio, & Silaxe, & Marigato, & Veremido Dilecto. caput. 1. fol. 2. a. De Aldepho Caldo, et pijs operibus eius. 1. fol. 2. a. De Angelich Aurisilior, & Bernardo. ca. 1. fol. 2. b. De legatione ad Carolan, & uictoria Regis Alphonfi. caput. 1. fol. 2. b. De ciuitatibus Hispanie, et eius acq̄sita. 2. fol. 2. b. De uictorijs Aldephosi, & morte eius. ca. 2. fol. 2. a. De frage Normannorū, & uictorijs Ranimi. ca. 2. fol. 2. a. De Rege Ordasio, et eius magnitudine. ca. 2. fol. 2. b. De Aldephosis Magno, et eius filijs. 2. fol. 2. b. In de pijs operibus, et pijs Aldephosi. ca. 2. fol. 2. a. Epistola Iohāni Pape ad Aldephusum Regē. fol. 2. b. Alia epistola. fol. 2. b. De subsinatu Ouerijs urbis in Metropolim, et dedicatione ecclesie sancti Iacobi, et obitu Ouerijs. ca. 2. fol. 2. a. De reuocacione Gasie filij Regis, & morte Aldephosi. ca. 2. fol. 2. a.

TABVLA.

De prelijs Gasie & morte eius. caput. xx. fo. xxxvij. b.
 De Rege Ordouo & bello eius, & de translatione ecclesie Legionensi. caput. xxv. fo. xxxv. ij. b.
 Item de prelijs Ordouo, & vxoribus eius, et capiteo magnum, & morte Regis. caput. xxxij. fo. xxxvij. a.

CAPITA LIBRI QVINTI.

¶ De Proila, & iudicibus caput. f. fo. xxxvij. b.
 De Nudo Rufura et filijs eius. caput. ij. fo. xxxv. a.
 De Comite Saxio & morte eius. caput. iij. fo. xxxv. b.
 De Aldephonso, & Raminiro, & discordia fratrum. caput. iij. fo. xxxv. b.
 De regno Raminiri, & rebellione monachi Aldephonsi. caput. v. fo. xli. a.
 De victoria Raminiri, et Comitis Fernandi Gaudisal. caput. ij. fo. xli. a.
 De palatio Abenale, et victoria Raminiri. ca. v. ij. fo. xli. a.
 Item de prelijs Raminiri. caput. viij. fo. xli. b.
 De Rege Ordouo, et dissensione cum Castellanis, et morte eius. caput. ix. fo. xli. a.
 De Rege Sancio, et Ordouo malo capiteo. fo. xli. a.
 De Rege Raminiro, et Strage Raminirorum. ca. fo. xli. b.
 De usuratione Castelle, et Zomora, et Gallecte, et morte Raminiri. caput. xij. fo. xli. a.
 De Rege Veremando, et miraculo Tauri. ca. xij. fo. xli. a.
 De infamibus Veremandi, et vxoribus eius, et de victoria Almazgori. caput. xij. fo. xli. b.
 De usuratione Legionis, et Asturicensi. fo. xli. b.
 De morte Almazgori. caput. xv. fo. xli. b.
 De fuga Abdimelich, et morte Regis Veremandi. caput. xvj. fo. xli. b.
 De Aldephonso, et tuberculo foris sue, et morte Comitis Gasie Fernandi. caput. xvij. fo. xli. a.
 De Sancio Comite, et patre eius. Aldephosi. ca. xvij. fo. xli. b.
 De Rege Veremando, et filiabus Sancio Comitis Castellani. caput. xv. fo. xli. b.
 De ortu & genealogia Regis Namerisii. ca. xx. fo. xli. a.
 De Rege Gasie Ezechon, et filio eius Sancio. ca. xx. f. xli. a.
 De Rege Gasia, qui dicitur est Tremolusio. ca. xx. f. xli. b.
 De Rege Sancio, et generationibus Regum Naurre. ca. pat. xxij. fo. xli. b.
 De infante Gasia, qui fuit occisus in Legio. ca. xxij. f. xli. a.
 De dissidie regis, et infamibus Regine. ca. xxv. fo. xli. b.

CAPITA LIBRI SEXTI.

Caput primum. fo. xli. v. a.
 De dissensione Aragonensium, & de regno monachi Raminiri. caput. ij. fo. xli. v. b.
 De Inione regis, & Comitibus Baricoone, & filijs Comitis. & Regine. caput. iij. fo. xli. v. b.
 De Petro Rege Aragonie, & eius morte. ca. iij. fo. xli. v. a.
 De Rege Iacobo, & filijs eius, & magnalibus eiusdem. caput. v. fo. xli. v. b.
 De matrimonio Regis Ferdinandi cum sorore Veremandi. caput. vi. In est erratum in numero. fo. xli. a.
 De victoria Regis Gasie contra Regem Raminirum. ca. pat. vi. fo. xli. a.
 De morte Regis Veremandi. caput. viij. fo. xli. b.
 De valore regum Castellie & Legionis, & de filijs Regis Ferdinandi. caput. ix. fo. xli. b.
 De discordia fratrum & morte Regis Gasie. ca. x. fo. xli. b.

De Monarchia Regis Ferdinandi, & de acquisitione Portugallie, & dissensione regum. caput. xj. fo. li. a.
 De usuratione regni Toliti, & de translatione reliquiarum in regnum suum. caput. xij. fo. li. a.
 De religiosis actibus Regis Ferdinandi, & morte eius, & vxoris illius. caput. xij. fo. li. b.
 De discordia fratrum, & qualiter uicis Sancio Aldephonsi sum. caput. xv. fo. li. b.
 De pugna fratrum, & transfus Aldephonsi ad Regem Toliti. caput. xvj. fo. li. a.
 De uisitationibus & pignificationibus Aldephonsi. ca. xvij. fo. li. b.
 Qualiter regna fratru Rex Sancio occupauit. ca. xvij. f. li. b.
 De obsidie Zomora & Sancio Regis morte. ca. xvij. f. li. a.
 De recessu Aldephonsi ab Almonte, & reditu in terram suam. caput. xx. fo. li. b.
 De submissione Aldephonsi in Regem, & de vxoribus & filiabus eius. caput. xxj. fo. li. a.
 De uirtutibus Aldephonsi. caput. xxij. fo. li. a.
 De obsidie & captione ciuitatis Tolitane. ca. xxij. f. li. b.
 De dote ecclesie Tolitane. caput. xxij. aduerte erratum in numero. fo. li. a.
 Quid Margalita Maurorum facta est ecclesia Christianorum. caput. xxv. fo. lxx. a.
 De commutatione officij Tolitani. caput. xxvi. fo. lxx. b.
 De schismate clericorum, & de reditu Primiti, & de bonis abis a Galijs ductis. caput. xxvij. fo. lxx. a.
 De schismate, & de positione Burdini. ca. xxvij. fo. lxx. b.
 De captione Alcalae, & Valentie. caput. xxix. fo. lxx. b.
 De morte Regis Gasie, & seruis eius. ca. xxx. fo. lxx. b.
 De aduentu Arabum, & morte Amalabet. ca. xxx. f. lxx. a.
 De strage Christianorum in Saradisa, et victoria Aldephonsi in proxima. In Hi fuerit. caput. xxx. fo. lxx. a.
 De obsidione Velestet morte Infantis Sancio. caput. xxxij. fo. lxx. v. a.

¶ Quid Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragonie Aldephonso. caput. xxxij. fo. lxx. b.
 De morte Regis Aldephonsi, & miraculo progressio maris eius. caput. xxxv. fo. lxx. a.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

Caput primum. fo. lix. b.
 De uictoria Regis Aragonie contra Gallectos, & Castellanos, & morte Comitis Gomiti. caput. ij. fo. lix. a.
 De electione Aldephonsi Regis in Regem. ca. iij. fo. lix. b.
 De magnalibus Regis Aldephonsi circa principium regni sui. caput. iij. vbi est error in numero. fo. lix. b.
 De ortu & genealogia Regum Portugallie. ca. v. fo. lxi. a.
 De insigniis preclarum Regis Portugallie Aldephonsi. caput. vj. fo. lxi. b.
 Quid Imperator diuise Imperij suis filijs. ca. vij. fo. lxi. a.
 De captione Cordabe. cap. viij. fo. lxi. b.
 De aduentu Regis Francie in Hispaniam. caput. ix. fo. lxi. b.
 De ortu Almoradum. caput. x. fo. lxi. b.
 De captione Beatie, & Almorie. caput. xi. fo. lxi. a.
 De successione Regis in regno Castellie. ca. xij. fo. lxi. b.
 De restitutione Magnanum Legionis per Regem Castellie. caput. xij. fo. lxi. b.
 Quid Calatrana data fuit Abbati Elerensi, & de morte huius Regis Sancio. caput. xij. fo. lxi. a.
 De rege Aldephonso, & pacificatione, quam in Infanta reuerat. et de usura eius. caput. xv. fo. lxi. b.
 De dissidie magnarum Castellie sup custodia regis Castellie.

TABVLA:

De fuga claudii Matinza. caput. xvi. folio. lxxij. b.
 Quod Rex Ferdinandus obtinuit fere totam Extremaduram
 Caput. xvii. folio. lxxv. b.
 De commendatione fratris sui fidelitatis. ca. xviii. folio. lxxv. b.
 De regno Fernandi Legionensis filio Imperatoris. caput. xix.
 folio. lxxvi. a.
 De bello claudii cū Salamantini. cap. xx. folio. lxxvii. a.
 De successu civitatis Rodrici. cap. xxi. folio. lxxvii. b.
 De bello Fernandi Roderici. caput. xxii. folio. lxxviii. b.
 De auctoritate regis Fernandi, et morte eius. caput. xxiii.
 folio. lxxvii. a.
 De regno Aldephonsi, et eius militum, et filij. cap. xxiiii.
 folio. lxxviii. b.
 De alibus Aldephonsi Regis Legionensis. ca. xxv. folio. lxxviii. b.
 De insignibus Nobilium Aldephonsi et captione Conche.
 Caput. xxvi. folio. lxxviii. a.
 Item de magnatibus et pijs operibus Nobilium Aldephonsi.
 Caput. xxvii. folio. lxxviii. b.
 De populatione Placentie, et exercitu Martini Primarii.
 Caput. xxviii. folio. lxxviiii. b.
 De bello Alarcis. caput. xxix. folio. lxxix. a.
 De discordia Regum Legionensis et Navarra a Rege Aldephonsi
 Nobili. caput. xxx. folio. lxxx. a.
 Quod Rex Aldephonsus Nobili dedit filiam suam Regi Le
 gionensi. caput. xxxi. folio. lxxx. b.
 De captione vici Barce, Galpuzebue et laide. ca. xxxii. folio. lxxx. b.
 De discordia Didaci Lapi, et oblatione Castellae, et assis
 tione monasterij Regali. caput. xxxii. folio. lxxx. a.
 De constructione hospitalis, et institutione scholarum, et
 acquisitione Vasconie. caput. xxxiii. folio. lxxx. b.
 De captione Salne terre. caput. xxxiv. folio. lxxx. b.
 De cōditiō obediē, et morte Iuliani Fernandi. ca. xxxv. folio. lxxx. a.

OCTAVI LIBRI CAPITA.

Caput primum. folio. lxxxi. b.
 De adventu Ultramariorum ad bellū. ca. ij. folio. lxxx. b.
 De successu Ponthicum et Magatum Hispanie ad con
 grissum. caput. iij. folio. lxxx. a.
 De praerogativa ubertati Nobili Aldephonsi. ca. iij. folio. lxxx. b.
 De processu ad bellū et captione Machabim. ca. v. folio. lxxxii. a.
 De captione Calatrave, et discordia Ultramariorum.
 Caput. iv. folio. lxxxii. a.
 De captione montis unde ad prelium processit Christiano
 rum exercitus. Caput. v. folio. lxxxii. a.
 De processu ad locum pagne, et successu Agamorum.
 Caput. vi. folio. lxxxii. b.
 De dispositione exercitus, et ordinibus bellatorum. ca. ix. folio. lxxxv. a.
 De victoria Christianorum et fuga Saracenorum. ca. x. folio. lxxxv. b.
 De magnatibus bellatorum. caput. xi. folio. lxxxvi. a.
 De captione Bratie, et Vite, et aliorum castrorum, et
 vici exercitus. Caput. xii. folio. lxxxvi. b.
 De captione Alcaralis et Alcantare, et aliorum Castro
 rum, et fœderi cū Rege Legionensi. ca. xii. folio. lxxxvii. a.
 De victoria Christianorum et fuga cum Arabibus, et populatione
 ut Miracali, et prese famo. cap. xiii. folio. lxxxvii. a.
 De morte Regis Nobilium Aldephonsi. cap. xv. folio. lxxxvii. b.

CAPITA LIBRI NONI.

Caput primum. folio. lxxxviii. a.
 De contumacia Regis Barce, et Domine Masfide.
 Caput. ij. folio. lxxxviii. b.
 De morte navis, et captione Montis alarici, et oblatione
 Valle albe. caput. iij. folio. lxxxix. a.
 De morte Regis Barce. caput. iij. folio. lxxxix. b.
 Quod Iulianus Fernandus factus est Rex castelle. ca. v. folio. lxxxix. b.
 De translatione Regis Barce. ca. vi. folio. lxxxix. a.
 De largitione Regine Verengarie, et de captione Comitum
 Alarici. Caput. vii. folio. lxxxix. a.
 Quod Comes Alarcus, et Comes Fernandus resisterunt
 quendam castra novo Regi. caput. viii. folio. lxxxix. b.
 De Comitum morte Alarici et Fernandi. ca. ix. folio. lxxxix. a.
 De laudibus regis Fernandi, et uxore Beatrice. ca. x. folio. lxxxix. a.
 De relictione quorundam magnatum, et morte Comitum Gau
 disalari. caput. xi. folio. lxxxix. b.
 De filijs Regis, et primis nuptiis contra Maurus.
 Caput. xii. folio. lxxxix. b.
 De captione Caple et fundatione ecclesie Toleth, et A
 benub. caput. xiii. folio. lxxxix. b.
 De morte Aldephonsi Regis Legionensis et accessione Re
 gis Fernandi. caput. xiiii. folio. lxxxix. b.
 De ingressu Legionensi, et concordia Regis cum forovis.
 Caput. xv. folio. lxxxix. a.
 De oblatione et captione Cordube. ca. xv. folio. lxxxix. b.
 De reformatione, et dote ecclesie Cordubensis, et carpa
 ni relictu ad sanctum Iacobum. cap. xvi. folio. lxxxix. a.
 De translatione secunde uxoris Regine Ioanne. cap. xvii.
 folio. lxxxix. b.

OS TROGOTHORVM HISTO ric libri vici capita.

Prologus. folio. lxxxv. a.
 De reg. Ostrogotorum, et de assis Theodorici. ca. i. folio. lxxxv. a.
 De Olatore et morte eius. caput. ij. folio. lxxxv. b.
 De regno Theodorici in Italia. Caput. iij. folio. lxxxv. b.
 De Theodorici heredi et morte eius. ca. iij. folio. lxxxv. a.
 De Gothis, et successu sordibus eius. cap. v. folio. lxxxv. a.
 De Totila et alibus eius. cap. vi. folio. lxxxv. b.
 Hagnorum et Vandalorum, et Sarracenorum, et Alancorum, et
 Salignorum historie prologus. caput. i. folio. lxxxvi. a.
 De origine Hagnorum. caput. ii. folio. lxxxvi. a.
 De Honora et morte Achile. caput. iij. folio. lxxxvi. a.
 De Vandalis. caput. iv. folio. lxxxvi. a.
 Quod Barhari a Pannonia in Gallias transfugerunt. caput. v.
 folio. lxxxvi. b.
 De introitu Barbarorum in Hispaniam. ca. x. folio. lxxxvii. b.
 De regno et fuga Vandalorum, et primo introitu Gotho
 rum. caput. xi. folio. lxxxvii. a.
 De Glycerio, et transfugatione in Aponia. ca. xii. folio. lxxxvii. b.
 De transfuga Vandalorum in Sicilia. ca. xiii. folio. lxxxvii. b.
 De Hugnerto. caput. xiv. folio. lxxxvii. a.
 De Garamundo et Theodorico. ca. xv. folio. lxxxvii. a.
 De historia Alancorum. caput. xv. folio. lxxxvii. a.
 De regno Sarracenorum. caput. xv. folio. lxxxvii. a.
 De Rhetario et morte eius. caput. xvi. folio. lxxxvii. b.
 De Sarris regibus. ca. xvi. folio. lxxxvii. b.

Capitum repertorium finis.

PROLOGVS.

SERENISSIMO, INVICTO ET SEMPER AV.

gusto Domino suo Fernando Dei gratia Regi Castellæ & Tolæ
Legionis, & Gallicæ, Cordubæ atq; Murtiæ Rodericus indi
gnus cathedræ Toletanæ Sacerdos hoc opusculum &
Regi Regum perpetuo adhærere optat.

FIDELIS antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrinæ & genitrix posterorum credidit actibus minorari, si sibi soli se genitricem reputaret. Cum enim, per ea quæ facta sunt, Dei inuisibilia perciperent, quia morte interueniente non poterant permanere ea, quæ diuina reuelatione, studio vigilanti, doctrina, vsu, memoria, intellectu circa creaturarum opera ratione præuia inuenerunt: inuestigantes experimenta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderunt, & duce spiritu præsentia perciperunt, & futura indagis prænouerunt. Sed obliuio quæ semper memoriæ aduersatur pedissequa negligentia subsequente, quod diligentia adinuenierunt, gressu obliuio liturauit. Cæterum ne desidia sapientiæ inimica itinera studij occultaret, illi, qui pro luce sapientiæ habuerunt, & eam rebus omnibus præculerunt, figurales litteras inuenere, quas in syllabas congesserunt, ut his compingenter dictiones, quibus ut ex trama & stamine quasi a textentibus oratio texeretur: & per hoc futuris sæculis præterita ut præsentia nunciarent, & vigilata studia artium liberalium & officia mechanica subtiliter adinuenta scriptura posteris conseruarent. Cursus syderum, motus planetarum, dispositiones signorum, effectus astrorum, quæ astronomorum curiosa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ distinctiones, & graduum differentias, & punctorum distantiæ, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclipse Solis claritas tenebrescat, qua indagine herbarum notitiæ & earum efficaciam experimentis physicalibus percipere, sine scriptis qua memoria posset quâlibet instans solertia reminisci, ne dixerit inuenire, nisi principiorum notitiâ præcessisset, quæ primæui inuenta successoribus conscriperunt: Verum quia humana studia multifarè variantur, pari prouidentia & eodem studio sollicitudo diligens eorundem descripsit acta sapientium, & stultorum fidelium, et Ethnicorum virtutes catholicas et politicas, iura canonica & ciuilia, ut per hoc mundi cursus in suo ordine dirigatur, Et gesta principum, quorum aliquos ignauia fecit viles, alios sapientiâ, strenuitas, largitas & iustitiâ futuris sæculis cõmendauit, ut quanta sit differentia vitiorumq; exitu cõprobetur, Et discant posteri bonorum exemplis inniti, & malorum semitis declinare. Quæ et si ad tempus bonorum videatur dominus obliuisci in fine misericordiâ non abscedit. Et si ad tempus etiam impij prosperentur, tolluntur, in altum ut lapsu corruant grauiori. Quis enim de creatione mundi, de patriarcharum successione, de exitu de Aegypto, de lege veteri, de Regibus terræ sanctæ, de termino eorundem, de annũciatione, de natiuitate, de passione, resurrectione, & ascensione Domini Iesu Christi carum testibus morte sublatis posset relatione veridica esse certus, nisi libri canonici, aut euangelia testarentur? Quibus, eo quod scripserunt, tanto amplius obligamur, quãto per eorum doctrinã in præteritorum notitiâ inuouamur. Gloriosa etiam prælia Romanorum & aliarum gentium, quæ in mundo varietate mirabili acciderunt, sine scriptura a memoria excidissent. Cũ igitur Hispaniarum successus variorum principum cruciatibus iteratus & linguam mutarit, & origo suæ gentis pluribus intercepta dominij sit oblita, illa fere gens et origo incolarum Hispaniæ ignorat. Quia igitur placuit vestræ excellentiæ maiestati, meæ requirere ignorantiam paruitatis, ut si quid de antiquitatibus Hispaniæ, et de ipsius

PROLOGVS.

etiam, quæ ab antiquis vel modernis temporibus acciderunt, meæ memoriæ occurrissent, petitioni vestræ describere laborarem, et ut a quibus gentibus calamitates Hispania sit perpeffa, & Hispanorum Regum originem, & eorum magnalia, qui patrum gloriam imitatione sequuti sunt gloriosa, per scripturæ meæ indaginem ad diligentiam nostræ notitiam peruenirent. Ego vero tanti domini, tam excelsi non possum precibus contraire, & vix possibile cogor ob reuerentiam attentare. Tempore enim vastationis Arabum scripta & libri cum pereunte patria perierunt, nisi quod pauca diligentium custodia eua fere. Itaque quæ ex libris beatorum Isidori, & Illephonfi, & Isidori junioris, & Hidirij Gallicie Episcopi, & Sulpitij Aquitanici, & concilij Toletani, & Iordani sacri palatii Cancellarij, & Claudi Ptolemæi orbis terræ descriptoris egregij, & Dionis, qui fuit historiæ Gothicæ scriptor verus, & Pompei Trogi, qui fuit historiarum Orientalium sollicitus supputator, & alijs scripturis, quas de mēbris & pictarijs laboriose inuestigatas laboriosius compilauit, a tempore Iaphet Noe filij vsq; ad tempus vestri gloriosissimi Rex Fernande ad historiæ Hispaniæ contexendam, quam solite postulastis, prout potui fideliter laboraui. Inter omnes autem principes Gothorum Reges secula præcipuos habuere, & testamentali edicto Hispaniæ legauere, quorum insignia vsq; ad tempora, quæ me præterierunt, deriuauit, addens aliqua, quæ eorum historiæ famulantur, nec non & clades, quas Hispania pertulit ante eos. In qua Hispania peragratis Asiæ & Europe prouincijs & vastatis vltimo dominio residerunt, vbi etiam ab Arabibus sub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Castellæ, & Toleti, & Legionis, & Gallicie, Cordubæ, & Lusitanie, Murciæ & Gienni inclite domine Rex Fernande ortum eorum, qui primo in Hispanijs habitauere, & bella Herculis, quæ exercuit super eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quibus Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitijs cōsumpserūt, put ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ Sacerdos stylo rudi & sapientia tenui ad præconium vestræ gentis, & vestræ gloriæ maiestatis sollicitus compilauit: pro venia supplicans eo, quod munus tam exiguum ausus sui lectorum diligentiam exhibere, & conspectui tanti Principis præsentare.

... quibusdam ...

D. RODERICI VIRICLARISSIMI IDEMQUE TOLETANAE ECCLESIAE

Antistitis, atque proinde Hispaniarum protomythæ rerum gestarum
in Hispania Chronicon Libri incipiuntur. De fundamento
huius Historiæ. Caput
Primum.

T veritas Genes attestatur, quâ Moyses scripsit Spi-
ritu prophetiæ, humanū genus vagum, & profugū in
terra miseræ aberravit, donec culpa hominū inundan-
te ceteris evectis periculo cataclysmi. Noe solus cum
filijs & vxoribus domino protegente fuere vt semina-
rium humani generis reseruari. Hæc sunt nomina filio-
rum eius: Sem, Cham & Iaphet. Sed horum filij pœ-
nas peccantiū iam obliiti culpas ablutis criminibus ad-
icerunt, & volentes altissimo (similari turrim superbiæ
erexerunt, Sed pares in culpa pari, vt Lucifer, præcipi-
tio corruerunt. Et sicut ibi diuisi angeli, diuisa officia sunt sortiti. Ita cum omnia in di-
uina essentia sint contenta, ab his vbiq; ei semper assistitur, & per eos in terris salutis
ministeria disponuntur. Boni vero his cõsimiles habēt præ oculis diuinæ iudiciū maie-
statis, & filiali timore altissimi offensam metuēs Dei dulcedinē licet in enigmate iam
præ gustat, Alij autē angeli, qui dānando homini inuiderūt, & mortifera suggesserunt,
Dei iudiciū non euadunt, sed semper eos culpa, & supplicium comitant, sic & mali, qui
iniquitatis iudiciū secū ferunt, voluptatū sollicitudine cruciatur. Noe itaq; generatio
in Chaldæa, & Damasci Syria, & maiori Armenia, & Assiria, in qua Ninus dicitur
esse sita, in certis sedibus vagabatur, & ceteræ regiones Asiæ Africa, & Europæ vacuæ
habitoribus solitudine quiescebāt, donec primordia nostræ originis superbia cõfun-
dente unitatē simpliciū linguarū diuisio separauit. Et quia loquelæ diuersitas cõuietus,
mores, & animos variauit vnilingues, aliā & ceterarū linguarū alias sortitæ sunt re-
giones, & prout vnus lingue professio exigebat, diuersos populos effecere, & ab inui-
cem segregati climata, prouincias, & patrias diuiserūt, & lingua alia alienationē a pro-
ximo suggerebat, & nō tā discidio, quā odio separati loca placida elegerūt, in quibus
sedes cõmodas locauerunt, & proprijs terminis non cõtenti alios inuadere præsumpserunt,
& ex iniurijs mors & gladius prouenerunt, & nomina sua in terris, & cognationib; vo-
cauere, postea linguas idiomaticis distinxerūt. Filij Sem possederūt Asiā, sed nō to-
tam. Filij Cham Africā habuerunt, Filij Iaphet ab Amano, & Tauro mōtib; Ciliciæ,
que sunt in Asia, & totā Europā vsq; Gades Herculis in sinibus Hispaniæ possede-
runt. Et qd' filij Cham, & Iaphet aliqd in Asia habuerunt, existimo actū bello. Sed qd
de generatione Iaphet cura est proficere in hoc Libro, de alijs fratribus huc omitto.

De Europa, & generationibus Iaphet. Caput. II.

Europa autē incipiens a Tanai fluuio, ex vna parte Tyrreno, & x aliā
Septentrionali, & Gaditano Oceano terminatur. Tanain vero hunc d-
co, qui ex Rypheis mōtib; Oriēs ad hæc præceps ruit, vt cū vicina flu-
mina Mæotis, & Bosphorus gelu sepissime solidetur, solus ex cõfractuo-
sis mōtib; euaporās nūquā Algore Scythico indurefcit, hic Asiæ Euro-

Noë

Sem;
Cham;
Iaphet.Angeli
boni.Angeli
mali.
Noe habi-
tatio.Diuisio
linguarū.Tanais;
Mæotis.
Bosphorus

pæq; terminus famosus habetur. Fretū autē Gaditanū in finibus Gallicię a Gadibus Herculis in se tenet, scilicet Schanthis, Frisiā, Scotiam Angliā, & Iberniā, & alias minores. Deinde oēs regiones citra Tyrhenū cum insulis, quę Tyrheni littore includunt scilicet Maiorica, Minorica, Euiza, Frumētaria, Corsica, Sardinia, Sicilia, Mitilene, Venetię, Creta, donec ad paludē Mæotida peruenit. Constantinopolitana & ciuitas in Europa noscitur cōstituta. Hos omnes terminos, & vsq; ad Gadirā, quę cū pella includit Decapolim. Filij Iaphet Gomeri, & Magog, & Madat, Iauan, Tubal, Mosch, Tiras in linguis, & cognationibus: vt dicit Isidorus, possidere. Porro filij Gomer Af senec, a quo Rhagini Calabrię Isidorus Ascenez, a quo Sarmatę siue Sauromatę, quos Graeci Rheginos vocāt, & ab his processerūt Calabri, Siculi, Appuli, & Latini, qui Latii habitauerūt, & Riphata, a quo Paphlagones, Paphlagonia cōtigua Galacię, & sicut dicit Cornelius nepos, Paphlagones in Italiā trāsuecti mox Veneti sunt vocati, a quibus Veneti Lygures, & Aemilij, processerūt, & Togorma, a quo Phruges, qui terrā suā Phrugiā appellauerūt. Filij autē Iauan Elifā, a quo Graeci, qui Aeolide dicunt, Tharsis, a quo Cilices, qui Ciliciā habitauerūt, quorum Metropolis Tharsus. Cetim, a quo Citigi, Isidorus Cyprij, & secundū hoc Cyprus a filijs Iaphet, nō filijs Sem provenit, quorū ciuitas Citii dicitur. Dodanin, a quo Rodij, quorū ciuitas Rhodus dicitur. De Gomer filio Iaphet Galatę secundū Iosephū, & Isidorū: qui Latine Gallograeci dicuntur. Olim enim Senones Galli quandā partē Græcię inuadentes, a Gallis, & Græcis Gallatiū quasi Gallograeciā appellauerunt. De Magog Scythę, qui & Massegetes appellant, & Gothi secundū Isidorū. Vādali, Sueui, Alani, atq; Hugui. De Madat Medi, a quibus Media nomē sumpsit. De Iauan Ioues, qui & Græci, a quibus Ionniū mare, ex quibus Græci, qui Troiā, & fines eius habitauerūt, processerūt, qua destructa duo fratres Priamus & Antenor Venetiās nauigio puenērūt, ex quib; Antenore mortuo, & Paduę tumulto, Priamus cū comitib; Germaniā occupauit, & ab ipso Germano Antenore Germania fuit dicta. Quę nūc a Teutates, qui est Mercurius Teutonia nominat, a Latinis autē Lemannia dicitur a Lemāno fluuio, de quo Lucretius: Deseruere cauo rētorij fixa Lemano, qui has cōtinet regiones. Lothoringiā seu Brabantia, Vestfalia, frisiā, Thuringiā, Saxoniam, Sueuiā, Bariariā, Eranconiā, Thuringiam Austriam, & inde Gallias infringentes a fractione patrię, & eorū ferocitate Francia fuit dicta, a nauigio simili e Troia Brutus adueniens eam, quę nunc Angliā dicitur, a suo nomine Britannia nominauit, a qua & olim Siluaria, nūc citra mare minor Britannia nominat. De Mosoch filio Iaphet Cappadoce, quorū Metropolis Maza ca, quā Tyberius Cęsar a suo nomine Cęsarē appellauit. Thiras, a quo Thracas quasi Thiraces: vt dicit Isidorus, & an nomine patris sui terra incolatus su Thraciā vocauerūt. Hęc ideo dixi, quia cogit Historia, quā assūpsi, de incolis Europę aliqua declarare,

De primis incolis, & primo nomine Hispaniæ Caput. III.

Virtus autē filius Iaphet fuit Tubal, a quo Iberi, qui & Hispani, vt dicit Isidorus, & Hieronymus processerunt. Filij autē Tubal diuersis prouincijs peragratis curiositate vigili occidētis vltima petierunt, qui in Hispaniam venientes, & Pyrenæi iuga primitus habitantes in populos excreuerunt, & primo Cetubeles sunt vocati, quasi cetus Tubal, & atēdentes stellam, quæ ibi post solis occubitum occultatur, occasum eius vesper

tinum stellā Hesperum, & patriā a stellę nomine Hesperia vocauerunt. Dicitur autem Europa a quadā filia Regis Agenoris sic vocati, quā Iupiter rapiēs tertię parti mundi ex eius nomine nomen dedit. Hi post diuisionē linguarū, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidē cuitarent, diuisi sunt in linguas, & nationes, & linguā, quę nunc Latina dicitur, obseruarunt, alij & filij Iaphet, qui in Europę partibus resederūt, linguas alias habuerunt, Gręci aliā, Baci, & Bulgari aliā. Cumani aliam, Sclauj, Boemj, Poleni aliā. Vngari aliā. Insulę etiā Hibernia, & Scotia specialibus linguis vtūtur. Teutonia vero, Dacia, Noruegia, Suecia, quę a Sueuis, & Scythis nomē accepit. Flaria, & Anglia vnicā habent linguā, licet idiomatibus dignoscantur. Scantia, & alie Septentrionales Oceani insulę, quę Europę annumerātur, alijs linguis vtuntur.

Valia contigua Anglię, & Britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias sunt sortite, simuliter Vascones, & Nauarj, Cetebeles, itaq; in populos dilata ti ad plana Hispanię descēderunt, & iuxta fluuiū, qui nunc Iberus dicit, villas & pagos, & oppida cōstruxerūt, & inibi remanētes, qui prius Cetebeles ab Ibero fluuiō, corrupto vocabulo Ceteberes se vocarūt: vnde & eadē prouincia Ceteberia appellatur, quę Oceano Tyrrheno, & Pyrenęis montibus terminatur. Hanc Carpentaniā, quę in se quatuor habet oppida, scilicet Aucā, & Calagurrā, Tyrassonā, & Auripam, quę post Cæsaraugusta ab Augusto Cæsare fuit dicta, vis Romanorū principū occupauit, quę tamē sicut referūt Plinius, & Sisebutus, ad Carthaginēsem prouinciā pertinebāt. Deinde ad alias partes Hesperię procedētes in terris suis cognationes, & nomina vocauerunt, & in diuersis prouincijs diuersos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alij, qui vsq; ad Hercule durauerunt. Phaleg autē tēpore cuius linguarū diuisio facta fuit, vsq; ad Gerionē sub quo Hercules fuit natus. M. CC. LXIII. sunt anni, a morte Herculis vsq; ad captiōnē Troiæ Annj, XIII. A captiōne Troię vsq; ad Romulū, qui Romā cōdidit, Annj, CCCC. XLII. A Romulo vsq; ad Cōsules, Annj, CC. XL. I. A Tarquino superbo vltimo Regū Cōsules rexerunt populū Ro. per annos. CCCC. LX. III. Et post hunc regnauit solus Caius Iulius Cæsar annis. IIII. Mensibus. VI. tēpore Consulū. Africa, & Hispania a Sci piōne destructis. Tolemō, & Brutus duo Consules cōdiderunt Tolerū Centū & octo annis ante quam Iulius Cæsar regnare cœpisset, tempore Ptolemæi Evergetis Regis Aegypti. Nunc ad historiam Herculis reuertamur.

De aduentu Herculis in Hispaniam, & pugna illius cum Geryone
tricipite. Caput. IIII.

VM itaq; Hercules fere tota Asia occupata peruenisset ad saxum mirę magnitudinis, & excelsum: vt saxum, & populos, qui se inibi receperūt, expugnaret, & incolas in deditiōnē cogeret, terrę motu repulsus in Libyā nauigauit, habens Atlantē astrologū magū nepotē magni Atlantis fratris Promethæi, qui fabulose dicitur homines de luto formasse, & spiritū immisisse. Mercurius, & nepos eius multarū artū peritus tēpore Moyfi scribū claruisse. Atlantē Hercules clarū habebat, eo quod eius cōsilio rogebatur. Erat & mons altissimus, qui dicebat Atlas, sed quia Hercules Atlantē magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poeta: Hercule supposito sydera fult Atlas. Habebat etiā secū Traxilinū in musica clarū contra periculū Sirenarum. Eo enim tēpore Argonautarū dicitur periculū accidisse, & in sinibus Hæspertię nauū suarum stationē locauit, & in illa parte turres fore

Gades, tissimas fabricauit, quæ essent posteris in monumentũ, quæ adhuc hodie Gades Hercules nũcupatur. Erat autẽ tunc tẽporis in Hesperia Princeps quidã, Geryon vocabatur, & abundabat gregibus, & armentis, & habebat tria regna, quæ nunc dicuntur Gallecia, Lusitania, Bætica: vnde & iste Geryon cũ esset alias sortis, & ferox, tricepẽ scribitur fabulose, de quo Ouid. in nono Metamorph. Nec me pastoris Iberi forma triiceps, nec forma triplex tua Cerbere mouit. Et idẽ in lib. Heroidũ: Pro dignũ triplex armẽti diues Iberi Geryonis quãuis in tribus vnus erat. Expressius autẽ de morte Vergil. in septimo Aeneid. Cum iam Laurẽtia victor Geryone extincto Tyrrhithius attingit arua, Tyrrhenocq; boues in flumine lauit Iberas. Contra hunc pugnavit Hercules, & repetito bello ferocẽ virtute domuit, & prostrauit, priuatũ vita patrimonio, & armẽtis, obtentãq; partẽ illã Hesperie populis, qui secũ a Gallatia venerãt, captam tradidit habitandam: vnde & a Galatis Gallecia quinta prouincia Hispaniæ nomen accepit, licet ab antiquis alia causã eius nominis assignetur.

De victorijs Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hispania.
Caput. V.

Lusitania,
Ana,

Bætica.

Hispania.
Bæta.
Spali.
Vega.

Carthago.
Carpetania.
Cacus. M.

Sireũ iugũ.
Lerna.
Socorbica.
Lacinia.
Aetnium.

Tyriaßo.

Tyraßonũ.
Aufonia.
Vrgellũ.
Annus.

LT inde procedens in eam, quæ nunc Lusitania dicitur, prope fluiuium Anam in cãpo Hispaniæ propter victoriã habitam ludos instituit recolens Olympiadẽ, quam Pelops auus eius maternus instituerat in Olympo, & eam prouinciã a Iusu Liberi patris filij Iouis, & Ana flumine Lusitaniã nominauit, eoq; in Olympiadẽ portentũ Ioui Olympiaco fabricabãt. Inde procedens ad Bæticiã in planicie, quæ Bæti flumine irrigatur, ciuitatem Hispaniã erexit, nomen adaptans, eo quod prima habitacula palis suppositis tegimen susceperunt, & in ea spalos, qui secũ de prope Scythiam venerant, colas collocauit. Prouincia autẽ illa a situ, & flumine nomẽ sortitur, Hispani enim valles planicie cõmodas Vegas vocãt. His tribus regionibus præditus Geryon dicitur præfuisse, procedensq; per Cartaginẽsem prouinciã occupans deustauit, & Caci, qui in Carpetania, & Celuberia morabãt, bello contritũ in fugã cõegit. Hic dicitur Vulcani filius, cuius habitatio principalis in monte Carpetaniã, qui adhuc hodie mons Caci dicitũ, celebris habebãt, cui armentorũ, & gregium, & venationũ copia famulabãt, & in Sirreo iugo sublimior inuenitur, cuius principiũ prope Lærinam, Tyrrheno prope Socorbicã terminatur. Cacus autẽ bello inferior fugæ prodigius Laciiniã petijt, & in montẽ, qui nunc Auẽtinus dicitur in spelũca faxea, & profundissima, tenebrosãq; metu Hercules se recepit, cuius aditũ grauis moles catenis appensa ferreis protegebat, quã ipse paterno artificio fabricauerat. Hic semitũ, & semifer dicitur fabulose, eo quod immanitate horribilis, & atrocitate terribilis ad iacentium orãrũ homines inopes cladibus infestabat, & tam hominũ quã ferarũ strages innumeras exercebat, quorum capita dira superbia detestandis postibus affigebat. De truncis vero miserabilibus execrandam ingluuius rabiẽ satiabat. Verum Hercules in radice montis Caci exijs, qui secum de Tyro & Aufonia venerant, de qua dicit Lucanus: Cumq; superba foret Babylon spolianda trophæis Aufonijs, ciuitatẽ propter victoriã habitã auxit, & ex Tyrijs, & Aufonijs nomen indidit Tyraßonã. Inde quæ ad munitiones Celuberiẽ properãs coactos in deditionẽ recepit. Et quia bellis vrgebat, ciuitatẽ Vrgellũ ædificauit eidẽ, Aufonijs etiã, qui secũ venerãt, Annues opipidum cum territorio subiugauit, nãq; cõtradidit, quod Aufoniam nominauit, cuius

ciuitas Vicus hodie nūcupatur, ibiq; ex nouē haubus sui pedissequis, cæteris ad Gal-
 leciam applicatis, nona ad litrus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatē ædificauit, quā ex
 nona barcha Barchinonā appellauit, tractusq; Græcorū delicijs ad stationē nauium
 in freto Britannico remeavit, & ob tenta Hispaniā, immo verius desolata, quæ a sui
 principio, quā primo Cetebeles habitauerunt, fati prospera foelicitate gaudebat, in foeli-
 ces populos, quos longa quies incemes fecerat, & ignauos Græcorū iugo, qui natura
 liter subditis sunt infesti, gladius Hercules subitugauit, dimissosq; eis Hispano quodam
 nobili, qui secum ab adoleſcentia fuerat conuerſatus, ab eius nomine Hesperiam Hi-
 spaniam nominauit, ipſe autem aſcendiſ nauibus in Italiam eſt profectus,

Auſoni
 Vicus
 Barchinonæ

Hiſpaniæ

De morte Caci, & vaſtatione Ilij, & morte Herculis.

Caput. VI.

VMquad loca, vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules per-
 ueniſſet, & Hæros Tyrinthius vnus ex magnis Heroibus cum ar-
 mentis Gætrionis a ſimbis Hiſpaniarum edomitis remearet, & mon-
 tis Auentini vallib⁹ ſe cum Iberis armentis ſecus ripā Tyberis flumi-
 nis receptaret, & armēta nobilia per amœna pascua ſub ſamoli Ty-
 beris marginibus laſciuerent, Vulcanides inſuſpecta tranquilli ſo-
 ris gratitudine fruēbatur, ſed ne quicquā ſceleris intentuū ſuæ nequitie remaneret,
 quatuor prælectos Tauros cum totidē paris formæ coniugibus ex armentis ſalla-
 citer abſentauit, & vt falleret veſtigantē per caudam traxit retrogrado in ſpeluncam.

Aurora vero poſtera rubefeſcente clauiger cum armētis cepit iter carpere conſuetum,
 & pecudes in reſeſſu deuexas valles mœſtis mugitibus impleuerunt, ad quarū vo-
 ces aliſonæ vna bouum remugijt in ſpelunca, & ex inſperato furta ſacrilegi reuclauit.

Tunc Hercules furibūdus collis Auentini ambitū anhelis curſibus ter luſtrauit ſu-
 ſtra ſublataſ pecudes inueſtigans, cum potius reſeſſum, quam acceſſum veſtigia
 teſtarentur. Demū vero cernens ſemiferum in ſpeluncæ aditu reſidentē ærii culmen
 montis curſu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrantē. At proles Vul-
 cania tunc timore trepidans inſueto curſu reſugit concito in ſpeluncā aditu accu-
 rēte mole ſaxæ iā obſtruſto. Ad quē cū Hercules nullo modo poſſet aditū reperire,
 ſicut erat præualidus cornu rupis duris impulſibus læcerauit, & aditu ad ſpeluncam
 virtute valida præparato, cepit Hercules Vulcanidē nunc telorum imbribus, nunc
 ſaxorum impugnare grandinibus. Sed ſemifer impar viribus ad eum Hercule propin-
 quāte fruſtra artium paternarū auxiliū inuocauit, ignes fumificos inceſſanter ore ſty-
 gio euomendo, quibus innataſ ſpeluncæ tenebras cōdenſabat. At orbis domitor ex-
 ſpers metus contēpto diſcrimine tetri rogi caliginoliſ ignibus ſaltu præcipiti ſe iniecit,
 & ſemiferū trepidantē arreptū gutture ſuffocauit, & vaſtatiſ partibus Italiæ, ac ſubie-
 ctis in Græciam tranſfretauit, reſumptoq; exercitu vaſtauit Ilij, & Antæum pa-
 leſtræ inuentorē cum non poſſet in terra eleuatū in ære interfecit. Poſtea Olympi-
 des diu neglectas ob memoriā Pelopiſ reſtaurauit, & tandem dolore coli vexatus py-
 ræ ardenti coactus impie ſe ingeſſit, & qui multos extinxerat ſe extinxit, licet ſabulo-
 ſe dicatur a Deianira data camiliā concrematus, quæ tamen dedit ignorans. Nam
 quidam maleficiſ Deianiræ ſuaſit, quod Hercules aliam præferbat, ſed ſi hanc ca-
 miliā indueret, captus amore manerēt. Maleficiſ autem venenū in centium ca-
 miliæ miſcuit, quā indutus Hercules viuus arderet: vnde Ouidiuſ, Incedit demum

Trōi-
 Ilijum

a ij

Deianira virum. Anno vitæ suæ. LII. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, bellumq; Troianum Decennale surrexit.

De operibus Regis Hispanis, Caput. VII.

HISPANIA autem vir industrius strenuus & de Heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miseræ Hispanorum, dissipatam Hispaniam reparauit, & opera fortissima prudenter extruxit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Gallæciæ, & in Gadibus, quas & Moderna tempora admirantur. Ciuitatem iuxta iugum Dorij ædificauit in loco subiecto promontorio, quod Cobæ dicitur, & quia secus Cobiam sita, Secobæ nuncupatur, vbi aquæductum construxit, qui miro opere ciuitati aquarum iniectionibus famulatur, & in multis alijs locis inueniuntur opera ab operibus nostri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extant. Græcorum ergo seruitute Hispania remansit oppressa vsq; ad tempora Romanorum. Medio tempore regno diuiso plurimum præda diripientium vastatione non potuit fugere, quia leonum faucibus cogebatur inferri.

De origine, & primis actibus Gothorum, Caput. VIII

IGITUR quia magnorum petitio me cœgit Gothorum originem, & acta describere, prout ex diuersis historiographorum scripturis recolligere potui, vsque ad mea tempora contexui, & descripsi. Verum cum diuersæ sint opiniones de Gothorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terre descriptor egregius refert, in Oceano solo esse magnam insulam nomine Scanthiam, quam Pomponius Melior dicit esse positam in Codono Oceani maris sinu, lateribus pandis per longum ducta sese concludens, & habet ab Oriente Vistulæ fluuium, quia Sarmaticis motibus ortus in conspectu Scanthiæ Trifidus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scythiam, & Germaniam, & habet ab Oriente vastissimum lacum, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quali eius utero generatus, & transiens per partes australes Vndosus voluitur in Oceanum. Ab Occidente immenso pelago circumdatur. A Septentrione in nauigabili Oceano est cœclusa. Et licet in Scythia multæ & diuersæ maneant nationes, septem tantum nomina eorum meminit Claudius Ptolemæus, scilicet Gothi, Vsegothi, Ostrogothi, Dani, Rugi, Arothi, Thanij, quibus postea Rodolphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Thodorici, contempto proprio regno eius militie sese dedit. In cuius Scythiæ quadam parte tanta est frigiditas, quod apes nusquam reperiunt, & circa solstitium æstiuale. XL. diebus, & noctibus continue lux habetur, & in solstitio hyemali eodem diebus, & noctibus numero nox continua tenebrescit. Sunt & ibi aliæ gentes, qui velut Turingi eximij vtuntur equis, & pelles saphyrinas cum alijs rebus commercantur, & decora nigredine pellium, cum viuunt inopes, ditissime vestiunt. Ostrogothi autem, & Dani, qui ex ipsorum stirpe progressi Herulos proprijs sedibus expulere. Hæ itaque gentes corpore, & animo grauiosiores pugnant sequebantur beluina. Ex hac ergo Scanthia insula quasi gentium officina, & nationum vagina, Gothi cum Rege suo nomine Verio quondam memorantur egressi, & quæ cito terram exiuites a nauibus attigerunt, dedere illico nomen loco Gothi, cantiam nominantes, & locus ille hodie Gothi cantia appellatur. Et inde venientes ad sedes VI

merrugorum, qui tunc in ripis Oceani habitabant, cōmisso praelio eos a proprijs sedibus pepulere, eorumq; vicinos Vandalos subiugantes suis victorijs applicarunt, & diuersos Reges ex suo genere habuerunt.

De opinionibus originis gentis Gothorum, & commendatione eorum.

Caput. IX.

POST mortem Veric, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia, quae nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philemer, & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent, & cum diu sedes altissimas, & congrua loca perquirerent, ad vltiores Scythiae terras venit, vbi regionis vbertatem, & votiuia gaudia admiratus decreuit, vt in proprijs resideret. Et cum terram requireret vt explorans, & pontem in vasto flumine reperisset, & regionem vltra placidam prospexisset, decreuit regionis intima peragraré, & parte exercitus iam transmissa pontis structura corruit transeuntium pedibus conuulsata, nec transmissis licuit remeare, nec alijs transuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulus concluditur voragine circumiecta, qui vtraque confusione imperuius inuenitur, verum tamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & iudicia hominum deprehendi, quamuis a longe commentantium relatio protestetur. Pars vero Gothorum, quae apud Philemer citra remanserat, optatum potita solum ad gentem Spalorum aduenit, vbi cōserto praelio victoriam sunt adepti, ex inde vt victores ad extremam partem Scythiae, quae adiacet ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victorijs subiecere. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen tenere, Scythiae vt indigenae sunt vocati. Et licet Gothi ad gētos alias sepius diuertissent, rectores suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tutio consistebat. Haec, quae diximus de Gentis Gothorum principio, Abauis descriptor gentis Gothorum egregius verissima historia attestatur, in quam sententiam multi de maioribus cōsenserunt.

Spali.

Iosephus quoq; animalium relator verissimus, qui veritatis regulam, & causarum origines retraxit fideliter, & Isidorus Gothicae gentis indigena, & chronicorum disertor optimus, haec, quae diximus de Gothorum principio, cur omiserint, ignoramus.

Sed tantum ab hoc loco eorum prosapiam memorantes, Iosephus Scythas, Isidorus Getas asserunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine, opiniones varie habentur, plus occultat varietas, quam declarat. Iosephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas & Massagetes processisse. Vnde quidam nituntur ea, quae Ezechiel propheta contra Gog, & Magog spiritualiter prophetauit, Gothorum actibus adaptare. Isidorus doctor nullius scientiae expers eos Getarum, siue Scytharum docet ex genere processisse, & e, litera mutata in, o, Getae dicunt Gothi. De quibus Poeta, Mortem contemnunt laudato vulnere Getae. Sed Iosephus, & Isidorus, quia ortum eorum a Scandia omiserunt, Scythas, & Getas ab incolatu patriae, non ab origine appellarunt, hi septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc hodie Gothia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum est lingua nostra fortitudo, & re vera nullius enim gentis strenuitas ita regnis, & imperijs se obicit. In primo enim egressu a Scandia gentem stolidam Vlmerrugorum, & Vandalorum a suis sedibus eiecerunt, iuga Schythica subiecere. Vexorum

Vexorum.

a iij

Regem Aegypti praelio fugauere. Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remanere, ex quibus Parthi, vt dicitur, processere, horum lœminæ reliquæ a viris armis in prælijs claruere, & partem Asiæ subiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciâ, Galatiam, Paphlagoniam, Ioniam, & Aeoliam domuere. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, interemit Therlandrum, insecutus fuit Vlixem. Cyrus famosus a Thomyri fuit occisus. Darius filius Hystapis, & filius eius Xerxes ab Anciro Rege Gothorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pirrus pertimuit, Cæsar exhorruit, cum Pompeius pro arripiendo republicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, & isti ceteris fortius dimicauerunt. Thraciam irruere, Italiam vastauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarunt nomen imponentes, quas siue Roma in odium Romanorum, & Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibiq; apud Toletum sedem vitæ & imperium locauerunt. Hi postquæ Scanthiâ reliquerunt, in tabernaculis, & tentorijs habitauerunt, terras vberes seminabant, nusquam munitiones, vel domicilia fabricabant, & licet terras & ciuitates, & oppida subiugarunt, semper bellis, & vastationibus insisterent contenti dominio populorum prædis diuites, & tributis. A sui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attendebant. At postquam mores aliarum gentium videre, & vrbes humaniores effecti benignitatem, & mansuetudinem induere, adeo quod & philosophos habuerunt, ad quorum sapientiam humili studio peruenierunt. Diu proprijs ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium a seiuere, quod & sacerdotio ornauerunt. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium obijces his cesserunt. Post exterminium Scythiæ gens Vandalica a Panonia non tam eorum præsentia fuit trita, quam opinione fugata, Eorum impetu Alani sunt extincti. Sueui inter fractuosos Hispaniarum angulos eorum armis periculum finis sunt experti, & regno quod desidiöse tenebant, in priori dispendio caruere. Libertatem semper bello, quam pace potius seruauerunt. In bellandi necessitate vires precibus prætulere, & in armis spectabiles hastis, & iaculis, arcibus, & sagittis, ensibus, atq; clauis, equestri, & pedestri prælio confligebant. Cura tamen equorum charior illis fuit, telis, & iaculis, pro recreatione præcludere affectabant. Ludorum certamina vsu gerebant in armorum experiētia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vsq; ad tempora Selebuti, sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignijs non solum terras, sed & ipsa maria subsulcarunt. Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & subriles, in proposito prouidi, & constantes, gestu, & habitu approbandi, viribus pollentes, statura ardui, & proceri, diri vulneris manu prompti, corpore validi, membris apti, dispositione compositi, & coloris albi.

De situ Scythiæ, & de Gothorum exercitus regimine.

Caput. X.

CYTHIA siquidem Germanæ terræ confinis ab occidente, vbi Ister amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in sui principio Caspij maris litus. Ab occidente Germanos, & flumen Vistula, a meridie ponto, & extremo alueo Danubij terminatur. In principio Scythiæ sunt montes Riphei, qui Asiam diuidunt, & Europam, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Mæotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriente sunt Gepidæ, ad aquilonem Miffa, ab

Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populosa, quorum nomina licet nunc per varias familias, & loca mutantur, principaliter tamen Sclauiae nominantur. Gothi ergo de fecen sisalpis, quibus inhabitabant, destructa Graecia, Macedonia, Ponto, & Asia, & Illyrico, Macedoniam, & Illyricum annis fere. XV. tenuerunt, & post iuxta Meotidam, quae fuit eis prima sedes Scythiae, commorantes Philimer Regem habuisse noscuntur. In secunda, id est, Dacie, & Mysiae Zentam eruditum philosophum habuerunt. Post hunc Dicineum, post hunc Zamolxem, quem mirae philosophiae, & eruditionis historiographi proferant. Nec deserunt eis, qui eos in sapientia erudirent, vnde & Gothi sapientiores poene omnibus Barbaris extiterunt, Graecis poene confimiles, vt refert Dion, qui eorum historias composuit Graeco stylo, & generosos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus Reges, & Sacerdotes ordinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars, quem poetae deum belli pronunciant, ex eis dicatur ortus fuisse. Vnde Vergilius, Graduumq; patrem Geticis, qui praesidet aruis. Vnde Gothi Martem semper cultura asperissima placuere, opinantes bellorum praesulen captorum sanguine complacendum. Tertia vero sede super Ponticum confederunt, iam humaniores, & prudentiores effecti, & diuisi per familias castra figebant. Arcus ex neruis magno studio compingebant. Vnde Lucretius, Armeniosque arcus Geticis intendite neruis. Habuere & carmina, & modulationes, & instrumenta musica, & psallentes.

De Tanai, & ortu Parthorum. Caput. XI.

Cythis, quos Amazonarum viros prisca tradit autoritas, Vexores Rex Aegypti bellum intulit, in quo a Gothorum exercitu victus fuit, quibus praerat Rex Tanais, & nisi Nilus, & munitiones, quas propter incursum Aethiopum Vexores fecerat, obstitissent, cum cum patria extinxisset. Cumq; eum ibi positum laedere non valeret, reuertens fere totam Asiam subiugauit, & Formi Regi Medorum tunc sibi charo ad persoluendum tributum subditam esse fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias subditas contuentes in omni fertilitate pollere, deserto suorum agmine in Asiae partibus resederunt. Ex quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum profapiam descensisse. Vnde & lingua Scythica Parthi, id est, fugaces, siue exules dicuntur, suorumq; generi respondentes inter omnes poene Asiae nationes, soli sunt sagitarij, & accerrimi bellicatores. De nomine vero Parthorum, aliqui etimologiam traxerunt, vt diceretur Parthi, quasi parentum fugaces, quia a parentibus recesserunt.

Scythia.
Vexores.
Tanais.

De foeminis Gothorum, quae postea dicuntur Amazones.

Caput. XII.

VNC ergo Tanaim post mortem sui inter numina posuere, post cuius decessum exercitus eius collocatis ibi foeminis ad gentes alias diuertunt, quibus diutius immorantibus mulieres coactae ad incursum hostium arma sumpsere, ex quibus aliquae redire ad viros, aliae remanserunt. Illae autem quae remanserunt, in praedam a vicinis gentibus tentabantur, sed doctae armis fortiter resistere, hostesq; super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Eodem tempore fuere apud eos, qui in Scythia remanserunt, duo iuuenes elegantes ex regali progenie procreati, alter Plinius, alter Scolopocius vocabatur, qui egressi de

terra sua cum multitudine iuuenum habitauerunt iuxta fluium, qui dicitur Thermo doontus. Incolae autem eius terrae eos, & suos bellis, & fictionibus occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes paucos, qui euaserint, occidere, ut omnes viduae pari fletu virorum sanguinem vindicarent, nec ex inde maritalia gaudia admiserunt, sed tantum pugnis, & prelijs institerunt. Cum quibus autem pacem habebant concubitu se tradebant, & partus tempore masculos incubant, & foeminas reseruabant, & dexteras mamillas abscidere decreuere, ut armis, & figitandi officio expeditius vterentur. Virgines autem earum spretis officijs mulierum armis, & venationibus insitebant, quae audientes alias foeminas sui generis a Gothis relictas prelijs exerceci, in eorum Coloniam transierunt, quae omnes simul frater maiori audacia se ad inuicem cohortantes, quia sine principatu incertius ferebantur, duas prudentiores, & audaciores Lampedo videlicet, & Marpesiam elegere, easque principatu praefecere. Quae dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vastarent, Sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos, Marpesia vero foeminarum agmine sumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Asiam proficiscens diuersas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucaasum remeauit, ibique certum tempus demorans locum saxum Marpesiae appellauit. Vnde & Vergilius, Ac si dura silex, aut steter Marpesia cautes. Hic ergo multum temporis Amazones confortatae, inde egressae Tale fluium transiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam: omninoq; loca scelicj exercitu domuere, & reuerse Ioniam, Acoliamque deditas sibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes ciuitates, castraque suo nomine dicauerunt. Ephesi quoque templum Dianae mirae pulchritudinis ob sagittandi ac venandi studium, quibus se artibus dedicarunt, effusis opibus condidere. Tali ergo casu ex Scythia gentis foeminae positae victoria, per centum fere annos regna Asiae tenuere, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias, quas superius diximus, ad montem Caucaasum repedarunt. Quae videntes proles suas rarefcere, a vicinis gentibus concubitu petiere, ita, ut facta nundina in anno semel masculis miscerantur, & eadem die futuro tempore reuertentes concubitu se concedunt, patribus masculos, sibi foeminas reseruantes, & armorum vsui deputantes. Dum vero hae foeminae partes Asiae deuastrarent, Persarum exercitus superuenit, qui cum foeminis bellum aggressi, XL. millia foeminarum cum Marpesia occidere. Post Marpesiam Sinope filia eius materno principatu subrogatur, post hanc regnauit Orithyia, quae aduersus Menalaum, & Herculem mouit bellum, & plus dolo, quam pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu foeminarum fere centum milia in ore gladij cecidere. Hercules autem restituit Orithyiam forori suae Antiope, quae cum Orithyia corregebat, Postea Orithyia misit ad Scythiam, ut Scythae auxiliu sibi destinarent, quo contra magnum Herculem prelium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recoleas Amazonas ex Scythiam, seu Gothiorum genere processisse, dolens tam insignes foeminas deperisse, misit filium suum in auxilium Amazonarum, cum magna multitudine bellatorum, a quorum facie vericus Hercules in Graeciam se recepit. Post Orithyiam suscepit regnum Penthesilea, quae audiens Graecos in Troie exterminium aduenisse, succursui se consulit Troianorum cum, LXX. millibus armatarum, & ibi strenue multa gessit. Tandem ibidem cum multis ex suis ab Achille dicitur interfecta. Post Penthesileam Thalestris suscepit regnum Amazonarum; Haec acta pace cum Alexandro, qui & Pa-

Lampedo.
Marpes
fia.

Thales
fia.

ris, Græcos desijt infectare. Erant autem Amazones varia veste compositaë, capillis a fronte tonsis, a ceruice demissis, mamillis dextris abscissis, sinistras stricatura tunicaë coarctabant. Et erant eo tempore plusquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gothorum scemina: vsq; ad Iulium Cæsarem regnum egregie tenuerunt ex inde vsque ad hæc tempora regnum tenent in terra, quæ vulgariter dicitur Fœminea.

De actibus Gothorum, & de Thelepho, & de Euripilo

Gothorum Regibus, & regni Athamari.

Caput, XIII.

SED quia de viris Gothorum sermo assumptus fuerat, & quanta fuerit gentis illius gloria, de sceminis fecimus mentionem, quarum fortitudine hoc probatur. Orosius dicit, Gothos Regē nomine Telephum post multa tempora habuisse. De quo Iuuenalis, Impune diem consumpsit ingens Telephus. Is ergo Telephus Herculis filius, forori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, sed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem proprijs viribus æquans genas, & formam similitudine præferbat. Huius regnum Misiā appellauere maiores. Cum itaq; Hercules tempore Gedeonis fuisse dicatur, & ante Telephum filium Herculis, plures Reges habuerit gens Gothorum, scilicet, Variæ, & Gadariæ, & Philemer, & Zamolxem, & Tanaim; & diu post Telephum filium Herculis, & Hercules fuerit tempore Gedeonis, qui iudicauit populum Israël centesimo octogesimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tempora Gedeonis Gothi a Scanthia sunt egressi. Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Thersandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem infectus inuadit, Vlixemq; prosequitur, icibus equo cadente, ipse corruit. Achillisq; sticulo femore fauciatu diu mederi nequiuit, Græcos tamen quanuis faucius ex suis sinibus propulsauit. Telepho vero defuncto, Eurypilus successit in regno ex Priami Regis germana progenitus, qui cum ob Calandreae amorem bello interesset Troiano, parentibus, socerq; ferre auxilium cupiens, mox veniens est extinctus. Post longa vero tempora Cyrus ille famosus Rex Persarum cum Tomiris Regina Getarum, siue Massagetarum sibi execiabile bellum inseret, transmisso Araxe fluuio mortis, & regni pœnas subiuit, cuius caput abscissum Tomiris in vitrè humano sanguine plenum misit, dicens. Satiare sanguine, quem sitiisti. Tunc Regina Tomaris adepta victoriâ, tantamq; prædam in partem Misiæ, quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abscellit, & mutato nomine, minorem Seythiam appellauit, & ciuitatem Tamera suo nomine ædificauit, & adhuc hodie successrices earum sceminae agentes militiam strenuaë habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

De victorijs Gothorum contra Persas, & Græcos.

Caput, XIII.

POST hæc Darius filius Hyftapis Rex Persarum, Anchiri Regis Gothorum filiam in matrimonio postulauit, rogans, pariter & deterrens, nisi suam petageret voluntatem. Cuius affinitatē Gothi spernentes legationem, & petitionem pariter frustra uere, qui quia repulsus, & dolore stimulatus, contra ipso egit exercitum septingentorum millium armatarum, nauibusq; pœne a Chalcedonia vsq; ad

Chalcedon

Bizantijs: Bizantium instar pontium tabulatis duobus mensibus fatigatus octo millia perdidit armatorum. Timens autem ne potem eius aduersarij occuparet, celeri fuga in Ghra ciam repedauit, nec Misie solum credidit esse tutum. Post cuius decessum Gerxes filius eius paternas iniurias vlcisci desiderans, de suis septingenta millia, de auxiliantibus vero trecenta millia habuit armatorum. Naues rostratas mille ducentas, quæ ad nauale bellum rostris ferreis armabantur, onerarias autem ad tria millia legitur habuisse. Et contra Gothos profectus bellum non fuit ausus tentare, sed eorum animositate, & constantia superatus absque certamine confusus recessit. Philippus quoq; pater magni Alexandri cum Gothis amicitias foederans Medumpam Gudile Regis filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firmaret. Qua tempestate Philippus inopta pecuniæ passus Odificanam Mosie ciuitatem, quæ propter viciniam Tomiri Reginae Gothidæ erat subiecta, vastare curauit.

Odificana.

**Athen.
enes.
Babylon.**

Sed sacerdotes Gothorum, qui pij vocantur, patefactis portis cum citharis, & vestibus candidis obuiam egressi patrijs dijs, vt sibi propictj Macedones repellerent, voce supplici modulantes, quos Macedones sibi fiducialiter occurrere contuentes, si fas est dicere, ab inermibus terrentur armati, & soluta acie, quam ad bellandum non ad vrbis excidium construxerunt, inuito foedere ad propria sunt reuersi. Quem doctum cum post longum tempus cognouisset Sitalcus egregius doctor, & ductor Gothorū, C. L. millia pugnantium congregauit, & Atheniensibus bellum intulit. In eis Perdicia tunc regnante, quæ Alexander apud Babyloniam ministri insidijs potans interitum porrecto anulo in Athenensium principatu reliquerat successorem, magnoq; prelio in hoc inuito Gothi inuenti sunt pro victoria superiores, & pro iniuria, quæ in Mesia Græci fecerant, Gothi in Græcia discurrentes cunctam Macedoniam vastauere.

De sapientibus Gothorum, & consiliarijs eorumdem.

Caput, X V.

DINDE regnauit in Gothis Boruista, & venit ad eum in Gothiam Dicineus, quo tempore Silla in Romanis habuit principatum, & Dicinei consilio Germanorum terras, quas Franci detinent, occuparunt, & dedit ei Boruista fere regiam potestatem. Gothorum regnum Cesar, qui pene totum mundum suo subiecit imperio, crebro pertentans non potuit subiugare, neq; Caius Tiberius Imperator tertius Romanorum, licet sepius attentarit. Gothi autem hoc commodum, hoc salubre, hoc votiuum, hoc agendum in agendis, & in iudicijs iudicabant, quod Dicineus eorum consiliarius approbat, ipse autem mores eorum barbaricos immutauit. Ipse fere omnem Philosophiam, Physicam, Theoricam, Practicam, Logicam, Dispositiones, XII. signorum, planetarum cursus, augmentum lunæ, & decrementum, Solis circuitum, Astrologiam, & Astronomiam, & naturales scientias Gothos docuit, & ex belluina ferocitate homines, & philosophos instaurauit. Hæc, & alia Dicineus Gothis peritia sua tradens mirabiliter enituit apud illos, & non solum mediocribus, immo & Regibus imperauit. Elegit præterea nobiliores, & prudentiores, fecitq; sacerdotes, quos ad Theologiam instituens vocauit speciali nomine Pileatos, & quia Tyaris capita palliabant, arbitror sic vocatos. Decedente vero Dicineo pene pari veneratione Eumolicum habere, quia nec impar insolkrtia habebatur. Et enim Rex, & Pontifex ob sui peritiam illis fuit,

illis fuit, & in summâ iusticiâ populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, succedit in regno post multa tempora Dörpanceus.

Iterum de bellis Gothorum, & Ostrogotha, & Gniua Regibus eorum.

Caput. XVI.

ANNO .XII. ante æram conditâ vsq; ad gram. C. XXV. in quâ regnavit Domicianus, & fiunt anni. C. XXXVII. scriptum non reperi, & ideo hic omisi. Demum autem Domiciano imperante era. C. XXV. Gothi eius auaritiâ metuentes fœdus, quod cum alijs principibus pepigerant dissoluentes, ripam Danubij diu possessam a Romano imperio deletis militibus, cum eorum ducebus vasta vere. Caput Opj Sabini, qui inibi Romanis præerat absidentes castella, & ciuitates & oppida Romanis subdita deuastarunt, qua necessitate Domicianus cum omni virtute sua Illyricum properauit pene republica iam exhausta, & Fusco eis prelo cum electissimis viris annem Danubij consertis nauibus instar Pontis transire coegit contra exercitum Dörpinaei. Tum Gothi insignes reperti arma capssunt, primoq; conflictu Romanos deuincunt, magnaq; potiti gloria per loca proceres suos pro gloria, & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gothi, illi autem, qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebant, Ostrogothi, qui in Occidentali, Vefegothi specialiter vocabantur. Et gens ista mirum in modum in ea parte Scythie, qua mandabat, in Ponti littore tanta terrarum spacia, tot sinus maris, tot concursus fluminum tenens enituit, vt Vandalus, & Margomanus Squadoru Princeps eorum essent subditi, Fastida Rex Gepidarum ab Ostrogotha Rege Gothorum, aut bellum sibi parari, aut terre spacium legatione præmissa petijt derelinqui. Tunc Ostrogotha, vt erat animi solidi, respondit relatis, bellum talle se abhorrere, durumq; fore, & omnino scelestum configere cum propinquis, loca vero non cedere fore dignum. Gepidæ autem in bella irruunt, & inclinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendus opprobrijs ad patriam fugit bello coactus. Victores Gothi discessione contenta in sua patria toto tempore feliciter remanserunt. Post decessum Ostrogothæ Gniua ad regimen sublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnâ partem ad vastandam Mesiam dirigit, quæ negligentibus principibus fuerat destituta. Ipse vero Philippolim ire festinat, & diu obsessam inuadit, prædaq; potitus Priscum duccm, qui inerat, fœderauit, quasi cum Imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cepit regnare era. CCL. X. VII. Ad conflictum igitur venientes, illico Decij filium sagitta crudeli funere sauciuit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixisse. Perditio nevnus militis nihil est reipublicæ diminutum, affectu tamen paterno compatiens hostem inuadit, aut mortem, aut vltionem filij exposcendo, dispositoq; prælio finem consequitur vitæ, Imperij, vltionis.

De Gallo & Volusiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gothis.

Caput. XVII.

b

DEFUNCTO autem Decio Gallus, & Volusianus filius eius regnum adepti sunt Romanorum, & regnauere Annis duobus. æra CC. LXX. Gallo autem infata cedente, Galienus per se arripuit principatum, æra. CC. LXXI. tempore cuius Gothorum exercitus cum multis nauibus per Hellespontum in Asiam transferunt, ubi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentissimum templum Dianæ, quod superius diximus Amazones condidisse, extractis diuitijs succendere, & spoliata Chalcædoniam subuertere, quam postea Cornelius habitus reparauit.

Quæ & si vrbs regis dignitatem obtineat, antiquæ pugnae posteris signa præfert. Hac ergo felicitate victoris, spolijs, prædaq; ditati trañsuentes per Hellespontum in suo itinere Troiam, & Ilium vastauere, & quæ erant a bello Agamemnonis vix aliquantulum reparatae, hostili gladio iterum feriuntur. Post tale excidium iterum Asia corum experta est feritatem. Nam Anchialon ciuitatem aggressum mari vicinam Sardaniapalus Rex Assyriorum dicitur construxisse, ibi multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat autem ad infirmorum efficacissimè sanitatem. Ex inde ad propria repedarunt. Cumq; regiones Romanis subditas deuastarent, Claudius Imperator, qui cœpit regnare æra. CC. LXXXVI. occurrit. Et victos cœgit ad primas sedes scythiæ remeare. Romani autem Claudium Augustum, pro eo quod tam fortissimam gentem a sinibus reipublice remouisset, insigni gloria honorantes in foro illi aureum clypeum in Capitolio aureum statuam collocarunt,

De Constantino Imperatore, & Geberic, & Hermanarico Gothorum Regibus, & eorum bellis,
Caput. XCII.

BMVM cum auxilia plurima Diocleciano, & Maximiano Romanorum principibus præbuisissent, succedente Constantino Cæsare magno, qui cœpit regnare, æra. CCC. XXVI. aliquandiu sunt neglecti, eo quod Cæsar magnus succedentibus sibi prosperis contra Parthos, & Persas in superbiam tumuisset. Et cum Dioclecianus Achillem in Alexandria superasset, & Maximianus Herculeos, & Quingentinos in Africa atriuisset, cœperunt Romani Gothorum auxilia dedignari. Tunc Gothi Sarmatarum regionem aggressi copiosissimis super Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta depredatione, & gladio vastauere. Aduersus quos Constantinus acie instaurauit, ingentiq; certamine Danubiũ compulsi petrañsire de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus, quem Romani acclamante senatu laude sunt publica profecuti, quod tantam getem vicerit, quod patriam reipublice reformarit. Gothi autem ad iuga propria reuertentes ibidè aliquandiu habitauerunt, sed quia licet vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebelliã attentarunt, & sub Ararico, & Aurico, qui tunc temporis Gothis præerant Pannoniam, & Italiam deuastantes Liguriam inuasertunt, & commoditate regionis illecti studuerunt famosissimam Romanæ vrbs æmulam in suo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuisse Verona, quæ vt alibi diximus quasi vix Roma est appellata. Alii qui dicunt fuisse Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Marotidam ædificata.

æra. cc. lxx
Gothi.
Hellespō
tus.
Temporē
Dianæ.
Chalcēdō

Troia.
Ilium
Anchialō

æra. cc.
lxxxvi.

æra. cc.
xxvi.

Gothi.
Sarmatæ.

Verona.

Liguria.
Sicambria.

Post Ariacum & Auricum Geberid succedit in regnum Anno Constantini. XX. VII. æra. CCC. LIII. Nam hic cū esset nobilissimus, generis gloriā, generis sui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gēte Vandalica cupiens ostētare contra Huimar Regem eorū bella tentauit, victumq; coegit a patria exulāre.

Huimar autē, & Vandalī expulsi a sedibus ad Constantinū principem Pannoniā petierunt, ibiq; fere per. LX. annos locatis sedibus Imperatorum decretis velut incole paruere, & post longum tempus a Stilicone magistro Romanæ militiæ Consule, & patricio inuitati Gallias occuparunt. Vbi finitimos deprædantes impediētib; Gothis non potuere ad primas sedes in Pannoniam remeare. Nam Giberido rebus humanis exempto Hermanaricus regimen suscepit in Gothis anno Constantini Imperatoris secundo. æra. CCC. LVII. Hic multas, & bellicosissimas gentes perdomuit, suisque legibus parere cōegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes domitas haberet subiectas, & apud omnes earum subiectione clarus floretet, non est contentus nisi gente Herulorum, quibus præerat Alaricus, fere trucidata residuum suæ subieceret ditioni. Nam gens prædicta quanuis multos sua velocitate subigeret, Gothorum tamen subieciuit stabilitati, vt & ipsa inter gentes reliquas Hermanarico seruiret. Post Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quanuis armis despecti præ numerositate tamen primo resistere conabantur, & licet ab vna stirpe exorti Venetiani, & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus subegit, & vt proprijs laboribus imperauit.

De Hunis, & morte Hermanarici.
Caput. XIX.

HERMANARICVS autem Rex Gothorum, qui, vt superior retulimus, multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere faucibus ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Alamber Rex Hunorum in Ostrogothas, qui iam a Gothis seiuñcti manebant, insiluit, & prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hunorum potius vitæ suæ Anno. VX. est defunctus. Cuius mors Hunis occasionem præbuit præualendi, ipsiq; Gothi, qui remanserant extinctis pene Ostrogothis, & Vefegothis ad Valentem Imperatorem nuncios transmiserunt, vt partes Thraciæ, & Mœsiæ eis traderet ad manendum, qui annuit, & petitas terras contulit excolendas, & Danubium transmeantes Daciæ & Thraciæ largitione principis infederunt.

Libri primi
finis.

b ff

✓ RERVM IN HISPANIA ✓

GESTARVM CRONICON LIBER SECVN-

duſ, de Schiſmate in Athanaricum, & Fridiger-
num, & hæredi
Arriana. Caput Primum.

æra. CCC.
LXXXIX.

æra. CCC.
LXXXIX.

Gudila.

P R I M V S Gothorum gentis adminiſtrationem ſuſcepit
Athanaricus æra. CCC. LXXXI. & regnauit annis. XIII,
qui perſecutione crudeliſſima aduerſus fidem commota con-
tra Gothos, qui in gente ſua Chriſtiano nomine cõſebantur,
cædes cepit. Ex quibus plurimos, qui nolbãt idolis immo-
lare, fecit martyres, reliquos autem multis perſecutionibus
afflictos, dum interficere præ multitudi- ne abhorreret, dedit
licentiam in Romanorum prouinciã tranſmigrare. æra.
CCC. LXXXIX. Gothi in Hiſtrum aduerſus ſe metipſos in Athanarico, & Fri-
digerno diuili alternis ſe cædibus deuãſtarunt. Sed Athanaricus Fridiger-
num Valentis Imperatoris auxilio ſuperauit, & ei cepit potentia præminere. Verũtamen Fri-
digernus quaſi ſub Regulus habebatur. Tandem vero ne gentis Gothicæ gloria ſcin-
deretur, Fridigernus cum ijs, qui in Oriente Oſtrogothi dicebantur, & Athanaricus
cum Veſegothis in Occidente tabernacula metabantur. Tunc Gudila Epiſcopus eos
legem docuit Chriſtianam, & ſcripturas noui, ac veteris Teſtamenti, lingua tranſtu-
lit in candẽ. Et Gothi, qui hæctenus idololatriæ ſuperſtitioni dediti gentilibus ſacri-
ficijs ſe vouebant, iam nunc ſide ſuſcepta eccleſias conſtruxerunt, & ſacerdotes Euan-
gelicos habuere, ſpecialiq; literas, quas eis cum lege Gudila eorum Epiſcopus tradi-
derat. habuerunt, quæ in antiquis Hiſpanorũ, & Galliarum libris adhuc hodie ſuper-
extant, & eſt litera, quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus
ad Valentem Imperatorem miſerunt, & doctores propter ſuſcipiendam Chriſtianæ
fidei regulam poſtularunt. Valens autem a veritate catholica deuius, & Arrianae hæ-
reſis peruerſitate detentus, vt audiuit Gothos fidem catholicã ſuſcepſiſſe, applauſit eis-
dem, & miſſis hæreticis ſacerdotibus Gothos perſuaſione nefanda ſui erroris dogma-
ti aggregauit in tam præclarã gentẽ virus peſtiferum tranſfundendo. Sicq; errorem,
quem recens credulitas bibit, tenuit, diuq; ſeruauit vſq; ad tertã ſynodũ Toletanam,
quæ fuit ſub Recharedo principe celebrata. Gothi autem ſtatim, vt Valentis literas ſuſ-
cepere, & ſibi dogmatis ſui eccleſias conſtruxere, & talia iuxta eundẽ Arrium de ipſa
diuinitate documenta ſumpſere, vt crederent filium patris maiestate eſſe minorem,
& æternitate poſtერიorem. Spiritum autẽ ſanctum nec dominum eſſe, nec ex ſubſtan-
tia patris exiſtere, ſed per ſilum creatum eſſe, vt iuſq; miniſterio deditũ, & amborum
obſequio ſubditum. Aliam quoq; patris ſicut perforam, ſic & naturam aſſerentes,
aliã filij, aliã deniq; ſpiritus ſancti, vt non iam ſecundũ ſanctę ſcripturę traditio-
nem vnus Deus & vnus dominus coleretur, ſed iuxta idololatriæ ſuperſtitionẽ tres
Deos & dominos fiterẽtur. Cuius blaſphemię malũ per deceſſum temporũ, Regum
que ſucceſſum annis pluribus tenuere. Qui tandem ſalutis ſuæ remiſcentes, & ino-
litam perfidiam deteſtantes ad vnitatem catholicę fidei redierunt. æra. CCC. XC.

æra. CCC.
XC.

De ſume Gothorum, & morte Valentis Imperatoris.

Caput. II.

GOTH I, qui primum Christianos a sedibus suis expulerunt, rursus ab Hunis, & ipsi cum Athanarico, & Frigiderno suis Regibus sunt expulsi transito Danubio, cum vim ferre non possent, Valentis Imperatoris imperio armis depositis se dederunt. Sed ubi viderunt se opprimi a Romanis, contra consuetudinem libertatis rebellia tractauerunt. Verum famis periculo eminente Frigidernus, & Athanaricus, qui vice Regum illis praeerant, exercitus inopiae condolare, & immundorum animalium morticina eis dare, ita ut mancipium pro vno pane, aut decem libris carniū mercaretur. Mancipijs autem, & suppellectili iam distractis, filios eorum auarus mercator poscebat, patentes autem salutis pignorum providentes elegerunt ingenuitatem potius perire, quam vitam, dum qui venditur vitae seruetur. Contigit illo tempore, ut dictator Romanorum Frigidernum Gothorum Regulum dolo ad conuiuium inuitaret. Sed cum Frigidernus doli nefcius cum paucis conuiuium aduenisset, suorum in praetorio occisorum vox suspectis auribus intonuit, & voce flebili non ignota illico velocitate egreditur Frigidernus, suosque socios eripiens ab interitu imminente ad Romanorum necem instigat. Qui nacti votiuam occasionem elegerunt bello magis quam fame deficere, & Lupicinum & Maximinum duces gladio occidere, & illa dies Gothi famem Romanis securitatem ademit, ceperuntque Gothi iam non ut aduensi, & peregrini, sed ut ciues, & domini possessoribus imperare totaque Septentrionales usque ad Danubium sub iure tenere, quod conueniens in Antiochia Valens Imperator mox armato exercitum in partes Thraciarum egreditur, ubi lachrymabili bello commisso vincens Gothi in quodam praelio iuxta Andrianopolim Sautius ipse fugit, ignorantibusque quod Imperator in tam vili castris delitesceret Gothi ignem, ut assolent, apponentibus cum regali pompa crematur, & merito ipse ab eis temporali crematur incendio, qui tam pulchras animas aeternis ignibus traderat concremandas. Inuenere autem Gothi illo praelio confessores priores ex Gothi, quos dudum propter fidem a suis finibus expulere, & voluere eos participes fieri praedae suae, qui cum acquiescere noluisse, suere ex eis aliqui interfecti, alij montuosa loca tenentes sibi refugia construxere, & non solum persecutione Christiani catholici, sed & in concordia Romanorum, a quibus dudum excepti fuerant, permansere. Eo tempore Velogothi Thraciam, Daciamque Ripensem post tanti trophaei gloriam, tanquam solum genitale potiti colere inceperunt.

Hinh

A. d. b. n. o. p. o. i. s.

De quibusdam vastationibus, & pace Romanorum, & morte Athanarici, & Frigiderni. Caput. III.

RATIANSVS utem, qui cepit regnare aera. CCC. XC. I. & regnavit annis. VI. post obitum Valentis patris sui. Theodosium, qui agnominabatur Hispanus, filium Theodosij Comitis electum praefecit imperio Orientis anno regni sui quinto, & fratrem paruum Valentinianum Romano imperio subrogavit. Qui Valentinianus regnavit cum Theodosio annis. VIII. Cum autem esset Theodosius acris ingenij consilio, & virtute praeclearus praceptorum severitatem sic liberalitate, & blanditia temperavit, ut remissum exercitum ad fortia praeuocaret. At vero milites Principe meliore conueniente impetendi Gothos fiduciam acceperunt, eosque Thraciae finibus pepulere. Sed cum Theodosius pene usque ad desperationem aegrotasset, Frigidernus cum Gothi diuiso ex-

A. B. a. c. c. o. l. s. c. i.

b ij

Thessalia
Epyros.
Achais.
Alabai.
Pannonia.

citu Thessaliam, Epiros, Achalam, & Alatheos cum residuis copijs deprædatus Pan-
noniæ superuenit. Quod cum Gratianus Imperator, qui a Roma in Gallias seces-
serat, comperisset, mox ad eos collecto exercitu venit, & eorum exercitum, cui præ-
erat Frigidernus, primo aduentu prostrauit. Sed cum qui euaserant ad Athanarici
exercitum confugissent, & mox Athanaricus deliberauit collegæ sanguinem vindic-
care. Sed Gratianus occurrens venit ad eos non tam armis, quam gratia, & mu-
neribus complanandos, pacemque firmat, victualia concedendo. Quod audiens
Theodosius postquam conualuit gratum tulit, & in hanc pacem ipse consensit, Atha-
nariumque Regem, qui Frigiderno successerat, sibi benignis moribus, & muneribus
sociauit, & Constantinopolim accedere inuitauit, qui acquiescens cum Theodosio
urbem Regiam est ingressus, miransque vrbs situm, stationemque nauium, populosque
diuersarum gentium, quasi in vno fonte e diuersis mundi partibus scaturire: En, inquit,
cerno, quod incredulus audiebã. In tali ergo admiratione maiorisque a principe sufful-
tus honore, obiit paucis mensibus interiectis, quem Princeps affectionis gratia ple-
ne plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit sepulturæ

Constan-
tinopolis.

De strage Radagasi, & Stiliconis, & vastatione Italiae.

Caput. IIII.

Aera. cc
xc. iij.

EFVNCTO igitur Athanarico gra. CCCCX. IIII. attedentes
Gothi Theodosij benignitatem Romano Imperio sededere, suereque
sine Rege. XXVIII. annis. Et exinde dicti sunt Fœderati, quos
Theodosius contra Eugenium tyrannũ, qui occiso Gratiano Gal-
lias occuparat, plusquam viginti millia armatorũ fideles, & amicos
intelligens secum duxit, victoriaque de prædicto tyrãno potius vlti-

Alani.
Vandalis
Suiui.
Silingi.
Aera. cc
cc. xc. ij.

tionem exegit. Sub Theodosio Alani, Vandali, & Sueui Hispanias sunt aggressi. Ala-
ni Carthaginẽ, & Lusitaniam fortiuntur. Pars Vandalorum, qui Silingi diceban-
tur, Baeticæ resederunt. Reliqui Vandali cum Sueuis Galliciã sunt adepti. Postquã
vero Theodosius, qui cepit regnare cũ Gratiano aera. CCC. XC. II. & regnauit
cum eo annis quinque, & Valentinianus regnauit Romæ annis septẽ, & Theodosius
in oriente post mortem Valentiniani junioris regnauit monarches annis decem, & fi-
unt in vniuerso anni. XVII. Hic pacis, & Gothorum gentis amator fuit, & rebus
excessit humanis aera. CCCC. XII. & succedere ei Arcadius, et Honorius filij eius.

Aera. cc
cc. xj.

& regnauere annis. XXV. qui luxuriose viuentes Gothis consueta donaria subtra-
xerunt. Mox Gothis increuit fastidiũ, veretibus ne longa pace eorũ strenuitas solue-
retur. Et iudicãrũt indignũ se Romanorũ subditos potestati, eosque sequi, quorum le-
ges, & imperiũ contẽplere, & quos in prælio sepius deuicerũt. Sed dum Regẽ eligere
procurarent anno. XI. Arcadij, & Honorij aera. CCCC. XXIII. in Radagaso, &

Aera. cc
cc. xij.

Alarico diuisi se varijs cædibus læcetarũt. Tandẽ in concordia veniũt, ob excidiũ Ro-
manorũ, & pari intentione vnaforme consiliũ inierunt, vt ambo pariter corregerent,
Alaricus tamen potior haberetur, & ad deprædandas Italiae regiones adiuuicem di-
uiduntur. Sed Radagasus genere Scytha cultui idololatriæ deditus Barbaricæ in-
humanitatis feritate sæuissimus cum ducentorum armatorum millibus Italiae partes
vastatione aggreditur. vehementi spondens in contemptum Christi dijs suis Roma-
norũ sanguinẽ immolaturũ. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mœtuo-
sis locis Thulscie circẽclusus fame est potius quã ferro consumptus. Ipse postremum.

Thracia.

Rex captus, & interfectus. Quo extincto consors regni Alaricus cepit regnare solus, nomine quidem Christianus, sed hereticus professione. Qui dolens tantam multitudinem Gothorum extinctam habito suorum consilio, ad Honorium misit legationem, ut, si permetteret, Gothi pacati in Italiam residerent, sin autem aliter bello foret agendum. Sed Honorius utramque pollicitationem formidans inito consilio cum fenatu, ut eos a finibus Italiae pellerent, prouincias longe positas, scilicet, Gallias, & Hispanias, quas pœne perdiderant, concesserunt. Gothi autem acceptant donationem sacro oraculo confirmatam, & ad patriam sibi traditam processerunt. Post quorum discessum nihil mali in Italia perpetrato, Gothi nihil a Romanis suspicantibus, Stilico patricius, & socer Honorij, qui fuerat natus de genere Vandalorum gente perfida, & dolosa, in alpinas Gothos inuadere procurauit. Sed Gothi recollectis animis, ut solebant, & recolectes tantam multitudinē cum Radagaso extinctam omnem pœne exercitum Stiliconis vsque ad interfectionem furibundo animo prostrauerunt, & in Lyguriam quam transierat redire eamque prædis, & spolijs deuastantes Aemiliam pariter vastauere, & Tusciam discurrerunt.

Gallia.
Hispania.

Vandali.

Aetolia.

De destructione vrbs, & morte Alarici.

Caput. V.

H TNE victrix caediu expers remaneret, Alaricus cum suis in vna dictam sanguinis Radagali aduersus Romam praelium inceperunt, obellamque magnę cladis impetu irruerunt. Sicque vrbs cunctarum gentium victrix Gothicis triumphis victa subcubuit, & captiua. Gothi autem tantę fuerunt clementiæ, quod omnibus indulserunt, qui ad sanctorum limina confugerunt, nec quemquam a sanctuarijs extraxerunt. Ingressi urbem omnibus pepercerunt, sed ijs, quos extra loca martyrum inuenerunt, Christi, & sanctorum nomina inuocantibus, simili misericordia indulserunt, in reliquis autem & si præda hostibus patuit, ferendi licentiam pietas refrenauit. Incurtantibus vero Gothi in illa vastitate per urbem dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam in transitu reperisset, eam modeste admo- nuit, ut si quid apud se auri, argenti que haberet, voluntarie exhiberet, illa fidei conscientia, quod habuit, reuelauit. Cumque ille vasorum formam, & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulentiã miraretur, Virgo ait. Hęc vasa mihi de sacrario beati Petri Apostoli sunt commissa, præsume, si audes. Ego sacram hostiam non audeo tibi dare. Gothus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confestim reportari omnia ad sacrarium sancti Petri per virginem illam summa cum reuerentiã iussit, dicens. Cum Romanis se bellum gerere non cum apostolis Iesu Christi. Redit igitur virgo reuerentissimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei se sociauerunt super capita sua vasa illa aurea, & argentea cum hymnis, & canticis reportantes. Concurrerunt vndique ad voces canentium de latibulis agmina Christiana. Concurrerunt & Pagani Christianis admixti, & dum seruos Christi se esse fingerent, calamitatis excidium euaserunt.

Hoc &
Augusti,
in pri. de
choitate
Dei testa-
tur.Mira Go-
thi cuius-
dam reuo-
ta erga
virginem
& pias
erga deū.
Alarici de-
cum reli-
giosum.Roma ca-
pitur ab
Alarico
Gothorum
Rege.

Capta est itaque Roma ab Alarico anno. M. C. LXIII. ditionis suæ. Et beatus Innocentius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Raenam positus, ut peccatoris populi non videret excidium, illa irruptione non hostis fortitudine, sed Dei iudicio acta fuit. Hac tempestate Gothi Placidium Theodosij Imperatoris filium Ar-

b iij

Ciparis.
Eucia.
Lu. 270.
Sicilia.

cadij, & Honorij Imperatorum fororem, cum ingenti auri, argentiq; thesauro Romę capiunt, adeptisque multis opibus Romanorum, tertia die euerſa vrbe partibus, & incensa, inelyti & spolijs, & victoria recesserunt. Deinde per Campaniam Bruciā, Suciā, inq; simili strage bachantes Rhegium peruenere. Inde confectis nauibus cum Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponunt, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanę vrbs obtentu, vt nihil mali se passos arbitrarentur euentum naufragij victoria compensantes.

Ciferia.
Ara. cc.
col.
Baronũ.

Post paucos autem dies apud Consentiam, quam ipse destruxerat, Alaricus morte subita est defunctus. XXVII. regnianno, æra. CCCCL. quem sui nimia dilectione iugentes Barfento amne a suo aluco deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine, locum effodiunt sepulturę, in cuius foueę gremio Alaricus cum multis copijs sepelitur, & loco oblecto, rursus amnem proprio cursui reddidere, & vt neſciretur ab aliquo, omnes fossores captiuos, qui interfecerant, extinxerunt.

De victorijs Athaulphi, & morte eius,

Caput, VI.

Ara. cc.
ccclix.

ALARICO sepulto, ad regni fastigium Athaulphum confirmatum eius forma, mēteq; consimile sublimarunt æra. CCCCL. XLIX. & regnauit annis sex, qui & si nō adeo proceræ stature, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratiosus. Hic suscepto regno rediens Romam si quid remāserat, totum abraſit morte consumentium locustarum, nec tūc priuatis diuitijs, immopulis Italianam spoliāuit, Imperante Honorio resistere non valente. Cuius sororē Placidiam, quam Gothi Romę ceperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulij, ciuitate Emilie, sibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhausto iam quasi cognato deferens reliquit Italianam, & ad Gallias se conuertit, quod cum audissent Burgundiones, & Franci, qui prius Gallias infestabant, ceperunt se suis finibus coarctare. Vandali, Alani, & Sueui, quos Gothi fugauerant a Pannonia, qui & in Gallijs se receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Giberid Rex Gothorum incommodis, & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & a Gothis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, se ad Hispanos transfulerunt. Cumque Athaulphus diu Gallias infestasset, ei vt principi parere. Confirmato itaq; Gothorum regno, Athaulphus audiens insolentias barbarorum, cepit condolere miserijs Hispanorum, & occurrere incursibus Vandalorum. Dum autem relicta Gallijs Hispanias peteret, a quodam suorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, æra. CCCCLV. Huius Athaulphi, & Placidie matrimonio conatur quidam adaptare prophetiam Danielis, Filiam Regis Austri assumet Rex Aquilonis, nec stabit ex eis germen. Et vocant Regem Austri Teodosium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec stetit ex eis germen, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syrię, & Aegypti, nec respectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum versus austrum consistit. Interea Stilico comes, de quo diximus, cogitauit Honorium pellere de imperio Romanorum, & suum filium Eucherium subrogare. Sed Honorius stratam bello cum Eucherio filio interfecit.

Athaulphi
mors.
ara. ccc.
lv.

De Sigerico, & Valia, & victorijs in Hispania.

Caput. VII.

POST obitum Athaulphi Princeps Gothis eligitur Sigericus, æra. CCCCLV. & regnavit anno vno. Erat autem Sigericus Romanorum clade in vrbe notissimus, statura mediocris, profundo animo, sermone rarus, cōtempitor luxuriæ, ira turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes prudentissimus, contentionum semina facere odia miscere paratus, claudicans equi casu. Hic, cum plures haberet filios, sperans regnum filijs prouenturū, ne intestino bello, sicut in reliquis gentibus assolet prouenire, populus vexaretur, cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filijs iste fuit. Primus Gisericus pater, & dominus. Sequens Hunericus. Tertius Guntemandus. Quartus Tralamundus. Quintus Hildericus.

Cum igitur Sigericus proponeret Gothos ob causam filiorum pacē diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conuiuere, Gothi, quorum belli quam pacis potior causa fuit, contra ipsum continuo conspirarunt, & cum factione impia peremere. æra. CCCCLVI. Valia Sigerico in regno succedens regnum tenuit tribus annis belli causa Princeps a Gothis effectus. Sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim, ut regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit. Placidiam fororem eius olim captam ei restituit honoratam, promittens Imperatori se propter rempublicam adiutorem. Itaq; ad Hispanias per Constantium patricium euocatus, Romani nominis causa barbaris intulit magnas caedes. Vandalos Silingos in Bætica bello prostrauit. Alanos, qui dominabatur Vandalis, & Sueuis adeo cecidit, ut ex tincto Athace ipsorum Rege pauci, qui supersuere ex Alanis, obliuio regni nomine Gunderico Regi Vandalorum, qui in Gallicia residebat, sese darent, & dum cum Valia confligere tentauissent, non potuerunt eius potentiam sustinere. Deuictus itaq; cum Vandalis Gundericus fugam in Africam meditatur, & dum a bello Hispaniæ vellet in Africam transfretare, in freto Gaditani maris vi gratissimæ tempestatis effractus, memor illius sub Alarico naufragij omisso navigationis periculo relicto Hispanijs fugam in Gallias procurauit. Prostratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis potitus victoria ab Hispanijs gloriosus Valia reuertitur in Tolosam, Romano imperio fugatis hostibus aliquantas prouincias, secundum quod promiserat, derelinquens.

Et data est sibi ab Imperatore ob meritum victoriæ secunda Aquitania cum prouincijs, & ciuitatibus aliquantis. Post hæc apud Tolosam longa valetudine deprimente excessit a rebus humanis, qui sex lxx fuerat, licet parum.

De Theodoro, & casu Hunorum.

Caput. VIII.

VALIA Rege defuncto Theodoreus succedit in regno æra. CCCCLIX. & regnavit annis. XXXIII. qui regno Aquitanie conon contentus, pacis Romanæ fœdus reculat, pleraq; municipia Romanorum suis caedibus occupauit, Aurelianum nobilissimum Gallie oppidum oblectum multis viribus oppugnauit, a cuius obsidione eminente virtute Ethij Romanæ militiæ Ducis non impunitus abcessit. Iussu igitur Valentini Imperatoris Ethio remoto a militie principatu, cum Theodoreus Narbonem urbē fame, & obsidione diutina infesta-

fer, rursus a Litorio Romanæ militiæ duce Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primū gessisset bella rei publicæ contra Gothos, denuo dæmonum signis, aruspicumq; responsis fallaciter circumuentus, bellum cum Gothicis inijt morturus, anil loq; Romano exercitu, miserabiliter interiijt superatus. Fecitq; intelligi, quantum illa, quæ cum eodem periijt multitudo, prodesse potuerit, si fide, potius quam fallacibus dæmonorum auspicijs dimicasset. Extincto igitur Litorio, & receptis epistolis Valentiniani, Theodoredus cum Romanis pace inita, denuq; aduersus Hunos Galliarum prouincias deuastantes, atque vrbes plurimas euertentes in campis Cathalanicis contra Hunos, & Regem eorum Athilam bellum assumpsit. A parte Romanorum tanta Eehij patriçij, cui innitebatur respublica, virtus enituit, vt in ea parte Hunorum ferocitas sopiretur auxiliantibus Francis, Burgundionibus, Saxonibus, Vrionibus, qui quondam fuerant Romani milites, sed tunc in auxiliū requisiti. Sangibanus autē Rex Alanorū metu perterritus futurorum Aurelianus ciuitatē Gallicę vbi sistebat, pollicet Athilę se daturum. Sed vbi Theodoredus, & Ethius cognouere, ante aduentū Athilę iniectis aggeribus occuparunt, & quia suspectū custodiri faciunt Sangibanū, quem cū gente propria in die belli medium statuere. Athila autem Rex Hunorū tali discrimine conturbatus timuit experiri, & futura cepit per aruspices sciscitari, qui prænunciantes infausta hoc solatiū prædixere, quod ductor aduersæ partis occūberet, & sua morte triumphum sedaret. Erat autē in campis illis locus super excrefens, quem vterq; cupiebat exercitus obtinere, dexterā partē Huni, sinistrā Gothi, & Romani cum suis auxilijs occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theodoredus, sinistrum Ethius cum Romanis, medium Sangibanus. Ex aduerso autem acies Hunorum ordinatæ in quorum medio cum suis Athila consistebat, vt hac ordinatione ab imminente periculo seruarietur, excepto cornu Athilæ multiplices populi, & nationes diuersæ, quas suæ subdiderat ditioni suæ gentis exercitum ambiabant. Athila autem sollicitus super omnes suos erigit ad certamen. Sed Thurismundus Theodoredi filius, & Ethius dux Romanus cruento Marte collis supercilium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum, qui ob nimiam fidelitatem consilijs intererat, & secretis, & Valamer Rege Ostrogothorum, qui erat secreti tenax, doli ignarus, blandus alloquio, cum essent audacia strenui, & eos Huni sæpius inestassent, ne dixerim subiecissent, adiuantibus supramodum venientes Hunos collis beneficio facile turbauerunt. Athila autem videns suos causa dicta turbatos, eos alloquitur, ne qui hæc tenus inuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur. Hæc, & alia illo dicente, accensi in pugnam præcipitantur, & præsentia Regis cunctationem inertibus auferrebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile antiquitas nulla narrat, in quō gesta talia referantur, vt nihil esset quod in vita sua conspici potuisset egregius, qui huius spectaculi non fuit cōtemplator, tãta enim fuit cruoris effusio, vt fluminis alueus, sicut solet imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theodoredus Rex Gothorum dum adhortās suos discurreret per exercitum, qui pugnabat, cuius telo occidit, ignoratur, nisi quod equo desiliens calcantium pedibus cōculcatus vitæ clausit vltimæ senectutis, hoc fuit quod aruspices Athilæ prædixerunt. Ibi etiã fuit occisus cognatus Athilæ Laudericus. Tunc Gothi se ab Alanis diuidentes Hunos fortiter inuaserūt, & pene Athilam extinxerunt, nisi quod videns suorum interitum fugit ad castra, & in ambitū, quem ex paulstris, & scrinijs sibi firmauerant, se recepit. Thurismundus autem Theodoredi filius de col-

quem cum Ethio occupauerat, credens se nocte ad agmina propria remeare, ad carperit hostium ignarus accessit quem fortiter dimicantem, quidam de equo deiecit capite vulneratum, sed suorum prudentia liberatus a preliandi intentione cessauit. Ethius etiam noctis confusione diuisus, cum inter hostes medius vagaretur, si quid aduersi Gothi acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad castra veniens reliquum noctis seu torum defensione transegit. Die autem postera clarescentem cum pos plenos cadaueribus aspexerunt, & tamen Huni erumpere non audebant. Sciebant autem Gothi Athilam non nisi magna clade percussum certamina deuiare, quamuis tamen armis teperet, tubis canebat minans incurfus, velut leo confusione venabuli prouocatus, qui speluncæ aditus obambulando, nec audet insurgere, nec cessat fremitibus vicina terre. Sic Athila Rex bellicosus licet inclusus suos turbabat. Fertur autem desperatis rebus in supremo agmine de sellis equinis pyram struxisse, vt si irriruerent aduersarii, flammis se ingereret consumendus, ne aut aliquis eius vulnerè lætaretur, aut in potestatem hostium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gothi de ignoto Regis interitu admirati, & quod in eius absentia tanta fuit scelicitas subsecuta, doloribus stimulari exploratum diutius, & ploratum demum inter densissima cadauera repererunt, & cantibus honoratum inimicis spectantibus abstulere, & per globos diffusionis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & subrogati filij gaudium funesto funeri miscuerunt. Thurimundus autem gloriosus pro bello, vt tanti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis virtutis impetu in Hunos mortem patris voluit vindicare, & super hoc Ethium patricium tanquam seniore, prudentia maturum duxit in articulo consulendum. Ille vero metuens ne cleuati victoria Gothi conurgerent in Romanos, consuluit, vt ad sedes proprias remearet, & regni paterni initium roboraret, ne Germani eius procuratis copijs præuenirent.

Quod consilium non vt callide fuit actum, sed vt fides sincera, vt utile acceptauit. Sic enim humana fragilitas dum suspicionibus carere conatur, agenda plurimorum rerum occasione relinquit. Thurimundus patre mortuo in capis Cathalanicis ubi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur æra. ^{æra. cccc.} ^{x. ccc.} CCCXCII. & regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet fratrum, & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia temperauit, vt nullius reperiret de regni successu certamen. In hoc itaq; famosissimo bello ab vtriusq; partibus trecentum ferme millia caesa feruntur, exceptis, XV. millibus Francorum, & Gepidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa signa cæli, & terræ eodem tempore præcesserunt, quorum prodigijs tanta belli crudelitas signabatur. Nam assiduis terræ motibus homines conturbati, a parte Orientis Luna fusca, a Solis occasu apparuit stella cometes, atq; ingenti magnitudine inaususta diu fulsit, ab Aquilonis plaga cælum rubuit, sicut ignis immixtis per ruborem igneum lincis clarioribus, quæ in speciem hastarum fulgentium rutilabant. Nec mirum si tantarum gentium tanta strages, tot portentis diuinitus monstraretur. Athila igitur cognita discessione Gothorum, & tamen dolo metuens procuratum diu se continuit intra crista. Thurimundus vero Tolosam a campis Cathalanicis est reuersus. Euphromus autem Episcopus Augustudini, in numerata cadauera sepeluit.

Igitur Athila Danubium transiens post bellum Cathalanicum contra Alanos mouit bellum. Quod cum Thurimundus Rex Gothorum, non imparis gloriæ premississet, in auxilium Alanorum exercitui Athilæ mox aduenit. Consertoq; prelio

sicut in campis Cathalanicis pauendo Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipsumque et Athilam fugientem coegit oblitus olim trans Danubium repetere mansiones. Et ille famosus Athila victoriarum dominus bello gemino consternatus inglorius effugatur. Turismundus vero repulsus ab Alanis Hunorum cateruis Tolosam rediit, & pace composita inter suos dum insolentius solito cœpisset agere, anno regni sui secundo, cum de vena sanguinem minuisset, fuit a suo cliente consilio fratrum interfec-tus. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, sui sanguinis vitior fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit.

De Theudericis, & regulis Sueuorum.

Caput. IX.

THEVDORICVS germanus eius post hæc fratrem gra-
CCCCXIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuo-
rum Regem cognatum suum reperit inimicum. Hic enim Re-
chiarus ex quo Theodoredi Regis filiam duxerat, de se præsumens
vniuersam pœne Hispaniam sibi credidit occupandam, habens sedes
Galliciam, & Lusitaniam. e quibus egrediens Hispanias inuade-
bat, cui Theudoricus cognatus suus, vt erat modestus, per legatos pacifice deman-
dauit, vt non solum recederet a sinibus alienis, verum etiam nec præsumeret atten-
tare. Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisset, tumido animo sic respon-
dit. Si hic murmurans Tolosam venio vbi sedes, & si poteris ibi resiste. His au-
ditis Theudoricus compacatis gentibus, quibus arma mouerata Gallia Gothica con-
tra Richiarium properauit. Cui cum Richiarus cum magna copia occurrisset,
conferto prælio iuxta fluum Urbicum inter Astoricam, & Legionem Theudori-
cus victor enituit. Cæsis Sueuorum agminibus aliquantibus, & multis captis, pluri-
misque fugatis, ipse postremo Rex Rechiarus telo faucibus cum paucis aufugit, ex-
rensque præsidio Sueuorum nauem conscendit, solius fugæ præsidio comitatus, aduer-
sacque pœcella Oceani Portuale proiecit, ibique captus aduersario redonatur priua-
tus regno victoria, atque vita. Theudoricus vero victor existens, subactis pepereit,
eisque præfecit clientem proprium nomine Alialphum, qui Sueuorum persuasioni-
bus incitatus præuaricari præsumpsit, credens se æqua cum domino potestate pro-
uinciam obtinere. Erat quippe Auernorum stirpe genitus a nobilitate Gothici san-
guinis alienus. Quo comperto Theudoricus contra eum exercitum destinauit,
qui mox veniens eum in primo certamine superauit, & suorum auxilio destitutus ca-
pite plectitur, sensitque iratum, quem nesciuit seruare placatum. Tunc Sueui re-
ctoris intuitum conuertes sacerdotes suos ad Theudoricum supplices direxerunt;
quos ob pontificalem reuerentiam grate suscipiens non solum impunitatem Sue-
uis indulxit, sed, vt sibi de suo genere principem eleuarent, flexus misericordia con-
donauit. Occiso Rechiaro Theudoricus de Gallicia ad Lusitaniam pertransi-
uit, & dum Enseritanium urbem intenderet depre-dari, Sanctæ martyris Eulaliæ mi-
raculo territus cum suo exercitu mox discessit, & cum parte exercitus duces dimisit,
qui ea, quæ in Hispaniis acquiserat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum
duce, qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam destinauit. Partem aliam cum Sune-
rico, & Nepotiano ducibus Gallicie deputauit, qui Sueuos apud Lucum suis caedibus
vastauere

vastare, & ex tunc Gothorum Duces in Hispanijs presuerunt. Ex inde Theodoricus Sueuorum gentecum suis principibus subiugata in Gallijs Gothicam est reuerfus. Et tunc Agrippinus Comes, vt Gothorū auxilia mereretur, Narbonam tradidit Theodorico. Post cuius discessum Sueuicibarie sunt diuisi, alij Masdrā Masilia filium in Principem eligere, qui tantum duobus annis regnavit, alij Frantam.

Agrippi
nos.
Masdrai
Frans.
Remi
mundis.
Fransus

Masdra autem statim mortuo, pars Masdræ filium eius substituit Remismundum. Qui cū Franta illico pacē fecit, & ambo pariter foederati partes Lusitanie deuastrabant. Post bienniū mortuo Franta pars eius Frumarium sibi præfecit, qui cum Remismundo super regni prementia litigaret, evertit Flauiam vastationes in patria exercendo, Remismundus, & Lucum, & Auriam, & maritima deuastrabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim cum sibi in Regulum præfecerent, qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace detentam diripuit, & exhaustis, Vlyborem etiam occupauit, Lusidio ciue & incola, qui illic præerat eum tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theudoricum Regem Gothorum nuncios destinauit, & pacem, & amicitiam postulauit. Quos Theudoricus benigne recipiens annuit postularis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Salanum quendam ex officio Palatino cum adiectione munerum, & armorum. Et recepta coniuge & muneribus cepit amplius superbire, & Salanum donarijs honestatum remittit ad Theudoricum cum epistolis suæ laudis. Qui cum ad Galliam redisset, Theudoricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

Colibrāi
Vlybore
na.
Lusidius

Salanus

Eurico

De Eurico Rege. Caput. X.

EURICVS pari scelere, quod & frater successit in regno æra. D. VI. & regnavit annis. XVII. in quo honore prouectus, & crimine, partes Lusitanie impetu deuastrauit. Pampilonam, & Cesaraugustam misso exercitu in deditionem recepit, superioresq; Hispaniam suæ subdidit potestati. Tarraconem, & prouincię nobilitatem, quæ ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuertus percipida festinatione succensus audiuit Volentinianum a Maximo interfectum, & ipsum Maximum ab Vrfo Romano milite interemptum. Vnde attendens Romanum imperium conturbatum Arelatū, & Massiliam subiugatas principatus suo adiecit, & contra Riothimum Regem Britonnum, qui cum. XII. millibus in auxilium venerat Romanorū, bella restauras victor extitit, & oppressor. Ad hæc omnia cum Gizericus Rex Vandalorum, qui expulsus ab Hispania regnabat in Africa, consilio, & muneribus incitabat, vt dum res publica turbaretur, ipse in Africa quiete placida frueretur. Quod Euricus grate suscipiens Hispanias, Galliasq; cum Burgundionum prouincijs subiugauit. Cumq; quadam die apud Arelatum Gothos ad colloquium congregasset, & Gothi manibus tela tenerent a parte ferri alia viridi, alia rosso, alia nigro, alia croceo colore, naturalem ferri speciem vidit aliquandiu immutatam.

Arelate.
Massilia.
Riothimo.
Gizerico

Sub hoc Rege Gothi legum suarum statuta ad scripturæ seriē redegerunt, nam antea tantum moribus, & consuetudine tenebatur. Obijt Arelati Eurico Rex, & morte propria vitam finiuit.

De Alarico, & Giseleico.

Caput. XI.

AVRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Tolosam ad Gothorum regimen sublimatur aera. D. XXIII. & regnavit annis. XXIII. aduersus quem Fludingius Francorum princeps Gallicę Gothicę regnum affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fusisque Gothorum copijs ipsum postremo Regem apud Patauium p̄lio interfecit. Gisaleicę superioris Regis filius ex concubina, quia Amalaricus filius Alarici ex Amalasuente Regina filia Theodorici Regis Ostrogothorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquēnis Narbonę Alarico mortuo subrogatur aera. D. XL. VI. regnans annis quatuor. sic ut genere vilis: ita infelicitate, & ignauia summus. Denique, vt eadē ciuitas a Gundebalo Burgundiorum Rege direpta fuisset, iste cum magna suorum clade Barcinone se recepit, ibi moratus donec regni fascibus fugę ignominia prius retur. Videnque non posse proficere, in Africam transfretauit poscens suffragium Vandalorum, qui sine auxilio ab Africa rediens ob metum Theudorici in Aquitaniam se recepit. A qua post anni circulum in Hispaniam est reuersus, atque Theudorici Regis duce duodecimo a Barcinonia miliario commisso p̄lio effugatur, & interijt trans Druentiam fluiuium Galliarum. Sicque honore prius caruit, & post vita.

Amalasu-
uentis.

De Theudio. Caput. XII.

POST mortem Amalarici mater professa sexus fragilitatem cum sperneretur a Gothis, Theudem consobrino olim filij sui tutorem ob germanitatis gratiā a Tuscia accersiuit, vbi priuate degebat, & cum in Regē cum conuiuentia Principum eleuauit aera. D. LXX. & regnavit annis. XVII. mensibus quinque. Qui dum esset hereticus, pacē tamen concessit ecclesię, adeo vt licentiā catholicis Episcopis daret in vnum apud urbem Regiam conuenire, & quęcunq; ad disciplinam ecclesię pertinerent, libere ordinaret. Eo regnante dum Francorū Reges cum infinitis copijs in Hispaniam conuenissent, & Tarraconensem prouinciā deuastarent, Gothi duce Theudifelo obijcibus Hispanię interclusis Francorum exercitum multa cum admiratione victorię prostrauere. Sed dux idem prece, atque ingenti pecunia sibi data viā fugę hostibus residuis vnus diei, noctisque spacio condonauit, cętera infelicij turba, cui trāitus collati tēporis nō occurrit, Gothorū perempta gladio non euasit, & sic insidiosam Francorū calumniā repulit ab Hispanis. Theudis vero immemor beneficij Amalasuentis, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari. Et quia ipsa se, & filium Iustino Catholico Orientis principi commendarat, cum audisset, ficinus condoluit interfectę, & misit Belisarium Ducem, & Patricium, vt in Theudem vindicaret. Sed ipso intercepto negotijs Romanorum ante aduentum eius fuit Theudis interfectus, & sic remansit impietas impunita. Post tam felicis successum victorię trans fretum Gothi minus prouide nauigarunt. Denique dum aduersus milites, qui Septam oppidū pulsus inde Gothorū militibus Tyrrheni littora pertrāsissent, & eidē castrū magna vi certaminis expugnaret, adueniente die Dominico armis depositis quieuerūt, ne diē sacrū p̄lio funestaret. Hac igitur occasione reperta milites repentino incurfu aggressi exercitū mari vndique, terraque conclusum inermem exercitum adeo prostrauere, vt nec quidem vnus superesset, qui tantę cladis exci-

Theudi-
felus.

dium nunciaret. Nec mora ipsum principem debita moris praeuenit, vulneratus enim a quodam in palatio, qui iam dudum dementis speciem, ut Regem deciperet, simularat. Fingit enim arte insaniam, ut principem trucidaret, quo vulnere Rex prostratus vi gladij indignanter animam exhalauit. Fertur autem in emissionē sanguinis coniuurasse, ne quis interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus commiserat in ducem suum. Intererens pro Theudio, Theudifolus Dux exercitus Gothis praeficitur incunctanter. æra. D. LXXXVII. & regnauit anno vno, mensibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia prostitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, praeuentus manu coniuuratorum Hispali confoditur, & inter epulas iugulatur.

De Agila Rege. Caput. XIII.

IXTINCTO Theudifolo in regnum Agila sublimatur æra. C. LXXXVIII. & regnauit annis quinque. Ille aduersus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholice sepulturam beatissimi Aciceli martyris hostium, & iumentorum presentia profanauit, & inuito certamine contra ciues poenas dignas factis inferentibus, prout meruit, est expertus. Nam belli praesentis ultione percussus filium cum copia exercitus interfectum, & thesaurum omnem cum insignibus opibus confusus amisit. Ipse victus, ac miserabili metu fugatus apud Emeritam se recepit, aduersus quem interfecto aliquanti temporis spacio Athanagildus tyrannide regnum praesumpsit, dum exercitum contra se missum Athanagildus apud Hispalem prostrauisset. Hinc Gothi videntes excidio proprio se eueri, & magis metuētes ne in Hispaniam Romani milites hac inuaderent occasione Agilam Emeritę peremerunt. Et Athanagildi se regimini tradiderunt.

De Athanagildo, & Luiba, & Leonigildo. Caput. XIII.

CCCISO Agila Athanagildus Tyrannide sic successor æra. D. XC, III. & regnauit annis, XIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano poposcit, sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit Agila interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti propria morte, & vacauit regnum mensibus quinque. Post Athanagildum Narbonę praeficitur Luiba Gothis æra. DC. VII. & regnauit tribus annis, qui secundo anno postquam adeptus est principatum, Leonigildus fratrem non solum successorē, sed & participem regni fecit, & Hispanię prouisorē. Ipse Gallię regno contentus sic regnū duos sustinuit, cum nulla potestatis patiens sit cōfortis. Huic autē vnus tantū annus in ordine temporū reputatur, reliqui Leonigildo fratri annumerantur. Duxerat autē Leonigildus vxorē nomine Theodosiam filiā Severiani ducis prouincię Carthaginēsis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Leonigildus adeptus est Hispanię, & Gallię principatū. æra. DC. X. regnauit annis. XVII. Hic bellis regnū desideris ampliare, opes instituit cōgregare, studio eius exercitu concordante fauore victoriarum, & animositate preclarus multos populos subligauit, Cantabriam nanque iste obtinuit, & destruxit. Bæregiam iste

cepit. Sabaria ab eo fuit deuicta, cesserunt ei plurimæ rebelles Hispaniæ ciuitates.

Hemergil
dus.

Fudit quoq; diuerso prælio milites aduerfantes, & quædam castra, quæ occupauerant, eis abstulit dimicando. Hemergildum deinde filium contra imperium tyrannizantem obfessum Hispali dolo cepit, & quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis varijs cruciauit. Demum securi percussum parricida impius dignum Deo martyrem consecrauit. Postremum bellum Sueuis intulit, regnumq; eorum in ius Gothorum bello celeri commutauit, & magna ex parte potitus Hispaniam ampliauit, nam antea gens Gothorum angustiis finibus arctabatur. Sed offuscavit in eo error impietatis tanta gloriam probitatis. Denique Arrianae perfidiæ furore repletus in catholicos persecutione commota Leandrum Hispalensem, & Mausonam Emeritensem sanctissimos Episcopos, & alios plurimos exilio relegauit, ecclesiarum reditus inuiscauit, & priuilegia carū abstulit, multosq; terroribus Arrianae persequentiae applicauit, plærosq; sine persecutione illectos auro rebusq; decipit. Ausus quoq; inter cætera hæresis suæ contagia catholicos rebaptizare, non solū ex plebe, sed & sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentium Casaraugustanum, quem de Episcopo apostatam esse fecit, & tanquam a caelo decidit in infernum. Exiit autem quibusdam suorum perniciosus, nam quoscunq; potentissimos, ac nobilissimos vidit, aut capite mutilauit, aut ablatis opibus spoliauit, & proscriptos in exilium relegauit. Fiscum quoq; iste primus locupletauit, primusq; ararium de rapinis ciuitatum, hostiumq; manubijs avarus locupletauit. Primus etiam inter suos regali veste regia coopertus resedit in regali folio more Regum. Nam ante eum Reges qui fuerant in vestibus, & confessionibus militibus communiter conuiuiebant.

Condidit ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij sui Recopolim nominauit.

In legibus quoque ea, quæ ab Eurico videbantur incondite constituta, correxit studio vigilantī. Plurimas leges adijciens prætermittas, plæræq; superfluas rescacuit.

Sed dum infirmitate acriter torqueretur, præcepit filio Recaredo, vt Episcopos ab exilio reuocaret. Et Leandrum Hispalensem, & eius germanum Fulgentium Astigitanum, qui in doctrina ecclesiastica fulgebat insignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obijt autem defunctus propria morte Toleti.

De Recharedo Rege.

Caput. XV.

LEONIGILDO defuncto in regno successit eius filius Recharedus æra, DC, XXVIII. & regnauit. XV. annis. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille irreligiosus, & bello promptus, hic fide pius, & pace præclarus. Ille armatorum exercitio gentis imperium dilatauit, hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit. In ipsis enim regni sui exordijs per Leandrum & Fulgentium in fide catholica institutus totius Gothicæ gentis populos inoliti erroris libæ deterfa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta duorum ad condemnationem Arrianae hæresis de diuersis Hispaniæ, & Galliæ prouincijs in vrbe Regia congregauit. Et eidem concilio religiosissimus Princeps deuotus aduenit, gesta que concilij subscriptione firmauit, abdicans Pontificibus, & palatij primoribus; clero & militia approban-

tibus cum populo vniterſo perſidiam, quam hucusque Gothorum populus didicerat ex dogmate Arriano prædicans trium perſonarum vnitatem. Vnum Deum filium a patre conſubſtantialiter genitum. Spiritum ſanctum inſeparabiliter a patre, & filio procedentem & eſſe amborum vnum Spiritum, vnde & vnum ſunt.

Egit etiam glorioſe bellum aduerſus infeſtas gentes fidei auxilio ſubleuatus. Francos enim cum LX. ferme millibus armatorum Galliam Gothicam irruentes miſſo aduerſus eos Emeritēſi duce Claudio glorioſo triumpho repulit, & proſtrauit. Nulla vnquam in Hiſpanis Gothorum victoria, vel maior, vel ſimilis inuenitur. Proſtratis enim, & captis plurimis millibus hoſtium, reſidua pars exercitus Gothiſ ſequentibus vſq; ad regni ſui conſinia caeſa fugit. Saepe etiam contra inſolentias Romanorum, & irruptiones Vaſconum plurima bella geſſit. Vnde non magis bella traſtaſſe, quam gentem Gothicam, quaſi in ludo paleſtrae pro vſu certaminis videtur exercuiſſe. Provincias autem, quas pater prælio conquiſiuit, iſte pacifice conſeruauit, æquitate diſpoſuit, moderamine gubernauit. Fuit autem placidus, mitis, egrægiæ bonitatis, tantaque in vultu gratia abundabat, & tanta animi benignitate dulcis erat, vt omnium mentibus influens, & malos in ſuae dilectionis reuerentia conſeruaret, adeo liberalis, vt opes priuatorum, & eccleſiarum prædia, quaſi paterna labes ſiſco addixerat, iuri debito reſtauraret clæmens, vt tributa populi indulgendo ſæpius relaxaret. Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus ſublimauit. Opes ſuas in miſeris, theſauros in egenis recondens. Sciens ad hoc illi fuiſſe regnum collatum, vt eo ſalubriter fruereſetur, bonis inſitijs addidit bonum finem. Fidem rectæ gloriæ, quam in initio regni percepit, nouiſſime publica confeſſione, & poenitentia conſummauit. Toleti ſine pacifico migravit ad Chriſtum. Anno Quarto glorioſiſſimi Regis Recaredi, Idibus Maij, Tertia Toletana Synodus celebratur, & inter Secundam Synodum, ſub Montano, & iſtam fuerunt. LXII. anni. Et hæc fuit ſub Heladio. Et interfuerunt Maſona Emeritenſis, Euphemius Tarraconenſis, Leander Hiſpalenſis, Migecius Narbonenſis, Pantardus Braccharenſis, & ſuffraganei eorum. Et in hoc concilio fuit ab Hiſpanis eliminata hæreſis Arriana, qua infeſta fuerat gens Gothorum a tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris, qui dedit Gothiſ doctores, vt eos in Arriana perſidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata ſpurcitia eius ſectæ Gothi in vera confeſſione fidei catholice remanſerunt, & ponitur ibi Omelia ſancti Leandri Epilcopi de laude eccleſiæ pro conuerſione Gothorum, quaſi ſic incipit: Feſtiuitatem hanc omnium eſſe ſolemnioſam feſtiuitatem nouitas ipſa ſignificat, & cætera. Et fuit iſtud concilium. LXII. Epilcoporum.

De Luiba, & Viſterico, Gundemaro.

Caput. XVI.

ROST Recaredum Regem cepit regnare Luiba filius eius æta, æta. de.
DC. XL. III. & regnauit annis duobus ignobili quidem matre alio.
progenitus, ſed virtute indolis inſignitus, quem in primo flore adoleſcentiæ Viſtericus ſumpta tyrannide in nocuū Regem decicit præciſaſq; dextra occidit anno ætatis. XVI. regni autem ſecundo æra.
DC. XLV. Exiſtincto Luiba, Viſtericus regnum, quod viuente illo inuaſerat, vindicat annis. VII. vir quidem ſtrenuus in armorum arte, victoriæ

c ij

tamen expers. Nam cum aduersus Romanos bellum sapius intentasset, semper in-
 glorius est inuentus, nisi quod quosdam milites ducens Segonciam captos cepit.
 Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio periit, quia gladio fuerat opera-
 tus, mors quippe innocentis non pertransiuit multa. Inter epulas enim prandij con-
 iuratione quorundam extitit interfectus, corpus autem viliter exportatum, vilis est
 sepulchrum ara. DC. LII. Gondemarus post Victoricum regnum suscepit, & regna-
 vit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Roma-
 num obsedit. Propria morte Toleti decessit.

De Sisebuto Rege. Caput. XVII.

ISEBVTVS Rex Christianissimus post Gundemarum ad
 Regale fastigium euocatur ara. DC. LIII. regnans annis. VIII.
 mensibus sex. Qui in initio regni Iudaeos ad fidem Christianã per-
 monens, emulationẽ quidem habuit, sed non secundum scientiam,
 potestate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione, sed
 sicut Paulus dicit, siue per occasionem, siue per veritatem Christus
 annuncietur, in hoc gaudeo, & gaudebo. Sisebutus itaq; Iberiam, vt vir sapiens, &
 nimium literaturæ deditus per annos VIII. retentat. Hic per Hispaniam vrbes
 Romanas sibi subiecit, venerabilem Helladium Toletanæ sedis Metropolitanũ Epis-
 scopum sanctitatis præconio præfulgentem ecclesia veneratur, Isidorum Hispalen-
 sem Metropolitanum tunc temporis Hispania celebrabat sanctissimum doctorem,
 egregium, & præclarũ. Qui anno septimo præfati principis Sisebuti contra Ace-
 phalorum hæresim apud Hispali in secretario sanctæ Hierusalem concilium cele-
 brauit, atq; per veridica doctorum testimonia Syrum quendam Acephaleum Epis-
 scopum supra fatum hæresim vendicantem exuperat, & vera concilij assertione eius
 eloquia condemnauit, atq; a suo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetua-
 liter liberauit. Fuit autem Sisebutus eloquio nitidus, literarum sapientia doctus,
 in iudicijs strenuus, ac præstantissimus pietate, mente benignus, gubernatione regni
 præcipuus, in bellicis documentis, & in victorijs semper clarus. Astures enim sæ-
 pius rebellantes misso exercitu in deditionem reduxit. Rucones montibus arduis
 conceptos vndique per duces euecit. Ecclesiam sanctæ Leocadiæ Toleti miro
 opere fabricauit. De Romanis quoque personaliter bis feliciter triumphauit, &
 quasdam eorum vrbes pugnando subegit, residuas intra fretum omnes exinaniuit,
 quas gens Gothorum post in suam redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ exti-
 tit erga uictos, vt quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, dato precio resti-
 tueret libertati, cuiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij pro-
 prio morbo, alij immoderato medicaminis haustu, alij veneno asserunt decessisse.

Cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis Laicis extitit luctuosus. Hu-
 ius temporibus nefandus Mahomat nequitiam scctæ suę stultis populis prædicauit.

Obijt itaque Sisebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui post patris obitum
 Princeps paucorum dierum, id est, septem mensium consummatur, huius vitę bre-
 uitas nihil habuit memoria dignum.

De Suintila, & Rechimiro filio eius.

Helladius
 Episcopus
 sanctitatis
 fulgens.
 Isidorus
 Hisp. den-
 sissim. do-
 ctiss. cele-
 bratiss. Hi-
 spali.
 Syrus eps
 hereticus.

Caput. XVIII.

Loriossimus Suintila filius Regis Recaredi suscepit diuina gratia regi sceptrum aera. DCLXII. & regnauit annis. X. Iste sub Rege Sisebuto ducis naetus officium castra domuit Romanorum, Ruchones etiam superauit. Postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas quas in Hispanijs manus occupauerat Romanorum, conferto prelio obtinuit, & subiecit, auctamq; triumphij gloriae praeceteris Regibus felicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hispaniae monarchiam intra fretum Oceani quod nulli retro principum est collatum, exclusis Romanis primus obtinuit inter Gothos. Auxit eo praelio virtutis eius titulum duorum patrioiorum obtentus, quorum alterum prudentia suum fecit, alterum virtute praelii subiugauit. In initio regni incursum Vasconum coarctauit, qui Tarraconensem prouinciam infestabant. Montiuangi ubi populi aduentus eius terrore percussi coelestem quasi debita iura noscentes remisit telis, & complolis ad preceam manibus supplices submitunt ei colla. Ologitis ciuitatem Gothorum stipendijs suis, & laboribus, vt eis parceret, fabricarunt, hanc quidam dicunt Olorum, quidam Olitum, pollicentes iurisdictioni parere, & imperio obedire. Praeter has militaris gloriae laudes plurimae in eo virtutes regiae effulsere, fides, prudentia, & industria, in iudicij examinatione prouida, in regimine cura praecipua. Circa omnes largitas laeta, erga inopes misericordia semper prompta, ita vt non solum princeps populorum, sed etiam pater pauperum vocaretur. Toleti propria morte decessit aera. DCLXXIII. Huius filius Rechimirus in consortio regni assumptus pari cum patre solio corregnauit, in cuius infantia ita sacrae indolis splendor enituit, vt in eo & vultu, & meritis paternarum virtutum effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo superstites remanere alij duo filij Suintilae Sisenandus, & Cindasuinus, quos susceperat ex Theodora filia supradicti principis Sisebuti. Sed beatus Ildorus Gothorum historiae descriptor egregius, vsq; ad quintum annum principis Suintilae fuit seruae historiae prosecutus, & quarto anno regni Scintile, non dico Suintilae, a quo tertius fuit iste, cum beatus Ildorus in Hispaniensi ecclesia solemniter celebrasset, & populum sibi commissum coelestis frumenti adipe satiasset, se eorum orationibus commendauit, & vltimum vale dicens obitum suum, quem propheticè nouerat, reuelauit. Obijt itaque quarto principis anno, aera. DCLXXXI. secundo nonas Aprilis.

ara. dc.
lxxii.
Ruchon
nes.

Vascones

Ologitis.
Olorum.
Olitum.

ara. dc.
lxxij.

Beati Ildori obitus.
ara. dc.
lxxxii.

De Sisenando, & Cintila, & concilijs eorum temporibus celebratis, & de Tulga.

Caput. XIX.

OST Suintilam, & Rechimirum filium eius, cepit regnare Sisenandus aera. DCLXXIII. & regnauit annis Quinque, & mensibus. XI. Iste per tyrannidem in Gothorum solio collocatur. Qui anno regni tertio sui. LXVIII. Galliae, & Hispaniae apud Toletum Episcopis congregatis cum absentium vicarijs, & palacij senioribus in ecclesia sanctae Leocadiae virginis, & martyris Christi, exstante adhuc Ildoro Hispanensi Episcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de diuersis causis concilium celebrauit sub iusto vrbis regie primare, & subscribitur ibi Ildorus Hispanensis, Setua Narbonensis, Iulianus Bracharentis, Audax Tarraconensis, Imirus vicarius Emeritenis, & suffraganei eorū, & fuerunt omnes. LXVIII.

ara. dc.
lxxij.

III. con- & istud fuit quartum concilium Toletanum. Post mortem Sisenandi Cintila Go-
 ciliun. this præficitur æra. DCLXXIX. vno anno mensium numerato regnans quatuor
 V. con- annis. Hic quintum concilium Toletanum, XXIII. procurat sub Eugenio Re-
 lum. giæ vrbis primate. Vbi non solum de rebus mundanis, verum etiam de diuinis
 multa ignaris mentibus a lumine gratiæ sunt infusa. Quanta vero sanctorum con-
 gregatio cum Episcoporum vicarijs assistentibus, & cum senioribus palatii, qui digni
 interesse concilio habebantur, extitit aggregata in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis, li-
 ber canonum gloriose declarat. Huic Synodo Braulio Cæsaraugustanus Episco-
 pus præ ceteris illustribus effulsit, atq; piam doctrinam Christianis mentibus decenter
 infudit, cuius & opuscula nunc vsq; ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma
 vrbium mater, & domina per epistolare alloquium est mirata. Et in hoc concilio sub-
 scripsit Selua Tarraconensis, & aliqui de suffraganeis suis, & vicarijs absentium Epi-
 scoporum. Sextum concilium de obseruatione fidei Catholicæ, & alijs ecclesiasti-
 cis disciplinis fuit tempore eiusdem Principis Cintilæ celebratum sub Eugenio vr-
 bis Regiæ Metropolitano, & primate, subscribentibus Selua Narbonensi, & Iuliano
 Bracharenfi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraga-
 neis, & vicarijs absentium Episcoporum. Mortuo Cintila Tulgas bonæ indolis,
 III. d. c. & radicis Gothorum regnum suscepit æra. DCLXXXIII. & regnavit duobus
 lxxvi. annis. Iste blandus, & Catholicus in omnibus est inuentus. Regna sibi subdita
 pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna fuit lenitate. Sy-
 nodos a suis prædecessoribus confirmatas simili autoritate confirmauit. Doleat gens
 Gothorum tam cito talem indolem amisisse. Cunctis flentibus, quia flos tantæ in-
 dolis in fructum non adoleuit, Toleti propria morte decessit.

De Cindasuindo, & intentione Moralium per Taionem Episcopum.

Caput. XX.

OST Tulgam Cindasuindus per tyrannidem regno Gothorum in-
 uaso cepit Iberiæ triumphaliter principari, æra. DCLXXXV. &
 regnavit annis decem. Hic Toletana vrbe Synodale decretum
 XXX. Episcoporum cū omni clero, & vicarijs eorū episcoporum, quos
 langor, vel inopia detinuerat, & cū palatino collegio, quod interessē col-
 legijs credebatur. Anno regni sui quinto indixit laudabiliter celebrandum discurs-
 rentibus tantum notarijs, quos ad recitandum ordo requirit, & hoc fuit septimum con-
 ciliū Toletanum sub Eugenio Metropolitano, & primate vrbis Regiæ celebratū.
 XV. Kal. Nouembris, de refugijs, & præsidijs, ecclesiasticis disciplinis; & interfuert,
 & subscripserunt Orontius Emeritenfis, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraco-
 nensis, & eorum suffraganei, & absentium vicarij, omnes numero. XL. Et fuit in hoc
 concilio magna turbatio, eo quod liber Moralium, quem beatus Gregorius ad petitio-
 nem beati Leandri composuerat, deperditus negligentia in Hispanijs non extabat.

Vnde & idem Princeps sacro concilio approbante, Taionem Cæsaraugustanum
 Episcopum religione, & literatura præstantem, & sollicitum scripturarum ad Roma-
 num Pontificem cum sua petitione pro libris Moralium nauigio destinauit, & dum
 a Papa de die in diem responsio differretur, quasi in armario Romane ecclesie præ mul-
 titudine voluminum non posset quæsitum de facili reperire, orationis causa Taio Epi-
 scopus in Basilica apostolorum principis pernoctauit, ab ostiarijs ecclesie conuiuen-

tia est petita, at ubi impetrauit, circa noctis medium cum lamentis nimis ante beati Petri loculū irrigasset, & mox luce missa cœlitus adeo tota ecclesia illustratur, vt nec modicum quidem luminaria ecclesie relucere, & tunc vidit sanctorum agmina in voce plallentium introire. Deniq; ubi timore nimio Episcopus territus, & quasi exa nimis iam iaceret, oratione ab eis completa ex illa sanctorum curia ad eam partem in qua Episcopus consistebat, duo senes inde albatis vestibus accesserunt, & cum eum iam pœne mortuum inuenissent, ad statum pristinum reduxerunt dulci alloquio salutatum. Cumque interrogarent ob quam causam a tam remotis partibus aduenisset, aut cur in ea basilica sic vigilijs institisset, & quasi in seipsum omnia quæ fuissent, Episcopus multis eloquijs consolatus fiducialiter sic est fatus. Obsecro domini, qui sum illi, & quæ sanctorum illa cetera, quæ sese tanto lumine comitetur. Cui dixerunt, duo principes, quos cernis manibus se tenere, sunt Petrus, & Paulus Apostoli domini nostri Iesu Christi. Ceteri successores eorum, qui in ista basilica requiescunt.

Cumque causam cur venerat explicasset, & percunctatur, qui essent ipsi, qui ad eum venerant consolandum, alter eorum respondit se esse Gregorium pro cuius libris deuotissimè aborasti, & ideo venimus vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario libro-rum in theca penultima inuenies, quod requiris. At ille pro oraculo lætus, querit si in illa tam sancta multitudine sanctus Augustinus adesset, pro cuius libris non minori quam pro libris beati Gregorij desiderio tenebatur. Tunc ille vir clarissimus, & omni spectatione gratissimus, inquit. Augustinum, quem queris, altior nobis continet locus. Certe ubi ad eorum pedes coepit proruere, citius ab eius oculis senes sanctissimi cum luce, qua venerant abire ipso, & ostiarijs simul territis vehementer. Cumq; sequenti die visionem Romano Pontifici reuelasset, in Apostolorum sede venerabilis Taio exiit gloriosus, qui antea despicibilis habebatur.

Et reperto libro prout sanctorum oraculum reuelarat, recepta benedictione Papa si ad suum principem est reuersus libro, gaudio, & gloria comitatus habitus Romæ, & in Hispanijs venerandus.

*Libri
nec
dantur.*

De morte Cindasuindi, & primatu ecclesie Toletanæ.

Caput. XXI.

INDAS VINDVS Recensuindum filiū suum regno Gothorum præponit regnans per se annis sex, mensibus nouem, & cum filio suo Recensuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iste a Romano Pontifice obtinuit priuilegium, vt secundum bene placitū pontificum Hispanorum primatiæ dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo, & per multas synodos cum Episcopis celebratas ecclesiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hispania conqueuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma sumeret rebellandi. Libros sanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & instituta beati Isidori firmiter obseruari. Hic per fidum Theodisium Hispalensem Episcopū synodali sententia in exiliū misit, & dignitatē primatiæ, quam ab antiquo habuerat, totius approbatione concilij Toletanæ ecclesie confirmauit. Obijt Toleti.

*Toleti
primatiæ.*

De Recensuindo, & concilij eius tempore celebratis, & de sancto Ildefonso.

era dcccv

RECENSIVINDVS post mortem patris successit in regno
era.DC.XCV. & regnavit annis. XVIII. & mensibus. XI.
in vniuerso. XXIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporum
non computantur, quia patri cui correghauerat numerantur. Re-
stat, vt ei decem & octo anni, & menses vndecim computentur.

VIII. cō-
cilium.

Hic ter concilia clarente Eugerio vrbs Regiæ Metropolitanò
Toleti instituit celebrari. XLVI. Episcoporum cum infinito clero, & vicarijs desi-
stentium, atq; officarijs dignissimis palatinis in basilica prætorienfi sanctorum Petri,
& Pauli apostolorum. Et non solum de mundanis actibus, verum etiã sanctæ
trinitatis mysterium animas instituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni
eius fuit octauum concilium Toletanum, præsentibus, & subscribentibus Orontio
Emeritenfi, Antonio Hispalenfi, & Potamio Bracharenfi, & eorum suffraganeis, nec
non & Episcopis prouinciæ Nrbonenfis, & Tarraconenfi sub Eugenio Toleta-
no pontifice, & primate solemniter celebratum, & fuerunt numero. LII. Episcopi, &
X. vicarij absentium, & plures abbates, & XVI. de viris illustribus officij palatini,
& ponuntur in serie eiusdem concilij leges quædam a prædicto Recensiuindo prin-
cipe promulgatæ.

IX. concilium.

Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis
anno, VII. regni sui sub Eugenio vrbs Regiæ pontifice celebratum, præsentibus, &
subscribentibus Episcopis aliarum prouinciarum, numero. XVI. & vicarijs absen-
tium, & viris illustribus ex officio palatino. Decimum concilium Toletanum fuit
tempore eiusdem principis, anno. VIII. regni sui, & sub Eugenio pontifice celebra-
tum, & subscripserunt Fugitinus Hispalenfi, Fructuosus Bracharenfi, & suffraganeus
neus, & vicarij aliorum, numero. XXV. Hic fidem catholicã ex corde diligens a scio
lis sanctæ scripturæ petebat dubia scripturarũ, & articulos fidei declarari, adeo quod
eum diuinæ scripturæ semper collatio delectabat.

X. cōcilium.

Altaria Christi ornamentis va-
rijs decorabat. Huius temporibus eclipsi Solis stellis meridie apparentibus, omnis
Hispania territur, atq; incurfationem Vasconum non cum modico exercitu repu-
lit sine damno. Recensiuindus itaq; cunctos mire dilexit, & a cunctis dilectus fuit in
villa propria, quæ tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Pallantino obiit
Kf. septembris, ibique sepultus fuit, æra. DCCXXIII. Nono huius Recensiuindi
principis anno suscepit sanctus Ildefonsus pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit
autem beatus Ildefonsus genere nobilis, discipulus beati Isidori, monachus professio-
ne, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus.

Gerticos.
Bamba.
Pallantina
era. dcc.
xiiij.
Ildefon-
sus.

Huius tempore cum Heluidius, & Pelagius a Gallis venientes, plerascq; partes Hi-
spaniæ infecerunt, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonsus illis oc-
currens sacrarum scripturarum testimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs
suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispanijs confusus abegit. Vnde &
in sexto gloriôsæ virginis, quod in Hispanijs. XV. Kf. Ianuarij celebratur, cum ipse
ad matronale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiã
conuenisset, apparuit ei beata Virgo choris Apostolorum, martyru, atq; virginum
comitata, & sic ait. Quia fide certa, conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingu-
lo cinxisti, & gratia labijs tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium
depinxisti, accipe vestem de thesauris filij mei, vt etiã in hac vita vestimento gloriæ
adornaris, & ea in meis, & filij mei solemnitatibus vestiariis. Et his dictis cum glorio

so coetu, quo apparuerat, ad gloriam filij remeavit. Beatus autem Ildefonsus de promissis securus suscepto munere laetus remanuit. Hac autem veste nullus post eum vti praesumptit, nisi Sifibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus, fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus mensibus in cathedra Tolentina. Et expleto. XVIII. Recensuendi principis anno, qui sine patre Cindaluingo. XVIII. annis regnauerat. X. Kf. Februarij vitā finiuit Tolerā, et in ecclesia beate Leocadię ad pedes beati Eugenij decessoris sui cum magna reuerentia est sepultus, & multae operibus, quae conscripsit ante pontificatum, & caetera post pontificatum miro eloquio consumauit. Aliqua etiam morte praeventus imperfecta reliquit. Et quia diuina gratia perfuderat os illius, Ildefonsus os aureus dicebatur, & etiam quia in diuersis libris mellisue loquebatur, & de virginitate beatae Virginis nitido, politoq; eloquio perorauit, anchora fidei eius tempore in tota Hispania, Gothica, Gallia roboratur, & libri ab eo editi, postquam fuere in concilijs lectitati, & ab omnibus approbati, tanquam cibi diuinae gratiae in fide pusillanimes refecerunt. Et cum beatus Isidorus scripsisset Gothorum originem vsq; ad quintum annum Regis Suinthilae, sanctus Ildefonsus scripsit tempora Gothorum, Alanorum, Vandalorum, & Sueuorum, a quinto anno Suinthilae, vsq; ad octauū decimum Recensuendi. Et Isidorus iunior, qui a principio mundi incipit chronica, vsque ad octauum decimum Recensuendi annum fideliter prosecutus, & vsque ad destructionem Hispaniae per Arabes, ipse scripsit.

Sifibertus

LIBER TERTIVS RE

RVM IN HISPANIA GESTARVM

chronicon, de regno Bambae.

Caput Primum.

BEVNCTO itaque Recensuendo ibidē ab omnibus Bamba vir nobilis, de Gothorum nobili genere strenuus, pacificus, mansuetus, qui ante regni fastigium multorum reuelationibus celebris habebatur, ad regni fastigium vnanimiter sublimatur aera. DCCXIII. & regnauit annis nouem, mense vno, & quāuis reuens, & inuitus, demū tamen minis, & terrorib; vix cōsensit, sed decreuit se a Regis nomine temperare, donec in maiori ecclesia vrbis Regie vnctionis reciperet sacramētum. Mox igitur a principibus Tolentum ducitur, & in primae ecclesia beate virginis a Quirico eiusdē Pontifice in Regem omnibus annuentibus cōsecratur, & omnes in electione eius promissione spōtanea subscripserunt, & fidem ei, & patrię iurauerunt, & Paulus futurus proditor subscripsit cum alijs, & iurauit, & iam cultu regio insignibus ante altare diuinū fidem Catholicā est professus, & iuramento leges, & consuetudines iuri consonas confirmauit.

702. dec.
2004.

Et in ipsa hora, qua a Pontifice vngebatur, cunctis cernentibus visus est vapor ab eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modum virgæ funeae ascendisse, & visa est apis de eius capite profuuisse, & ad ecclos continue volitasse. Et qui diligētius cogitabant, intelligebant per cum Gothorum regnum feliciter exaltandum, & in pacis dulcedine gubernandum.

De rebellionē Hilderici. Caput. II.

Nemaufum.
Magalonensis.
Tudai.
Aregius.

ED quia nouitas perturbationibus raro caret, in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus, qui Nemaufensis vrbis comitatum tenebat fauentibus sibi Gumildo perniciofo Magalonensi Epifcopo, & Ranimiro Abbate contra statuta Gothorum Iudaeos in patriam reuocauit, & virum venerabilē Aregium Nemaufensem Epifcopum rebellionis suae vecordia nifus est irritare, quem quia non potuit laequare, a fede expulfum Francorum manibus tradidit illudendum, & Raminum abbatem perfidiae focium in pontificatu exulis fubrogauit, & a duobus Epifcopis proditiōnis confortibus fecit contra statuta canonum consecrari. Demum a temeritatis infania non verentes Hildericus comes, Gumildus Magalonensis, Ranimirus Nemaufensis intrufus coniuratione iterum innouata a monte Cameli vsq; ad Nemaufum terram diuidunt, coniurationis complices afeifentes, vt fidelitatem infidelitas superaret, & furoris fui vesania non contenti, ciues, & agricolas, qui aduentum Bambae noui principis expectabant, coeperunt praedis, & vastationibus laeffere. Quod cum ad Regis noticiam perueniffet, milico cū exercitu Paulum ducem, qui ex Graecorum profapia nobili ortus erat, sed gentis suae veteritiam non oblitus coepit remiffius agere, & militum corda, qui accensia ad praelium veniebant, vt regni iniuriam vindicarent, a gradu propero retardabat, & persuasionibus inclinabat, dicens, impediment a principis militanibus expedire. Et iam publice fidem promiffam Bambae principi violauit, & vt ad optatum fastigium perueniret, Renosindum Celnberiae ducem, & Hildifum adhuc in palatino officio confistentem arcano consilio circumuenit, vt fuis insidijs consentiret. Simulabant enim fuis desiderij virus occultans contra rebelles regiae potestatis exercitum circumferre, quod vir magnae sanctitatis Argebodus Antistes ecclesiae Narbonensis sollerter percipiens nifus est praeccludere aditum ciuitatis. Sed & hoc ipsum ad noticiam Pauli venit, & anteaquam reuerendus Antistes, quod fideliter cogitauerat, effectui manciparent, Paulus portas Narbonae praecursoribus militibus occupauit, & circumfufi exercitus multitudine habita concione coepit iniurias in Antistitem retorquere, eo quod vrbis ingressum nifus fuerat impedire.

Renosindus.
Hildifus.
Argebodus.

De proditiōne Pauli. Caput. III.

T cum iam corda fere omnium inclinasset, rebellionem contra regiam maiestatem, quam corde conceperat, publice denudauit, iure iurando promittens Bambam pro Rege se nullatenus habiturum, nec in eius consistere famulatu, sed suafit, vt Regem ex se ipsis eligerent, cui & ipse, vt ceteri in omnibus obediret. Ad haec Renosindus factionis confcius sic respondit, Regem nolumus nisi Paulum, & & ipsum in Regem eligimus, & ei, vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione astricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, praesumptione superbus, coñsensit crimini proditorum, & mox regalibus insignijs insignitas omnes sibi allcuit iuramento sub eadem forma, qua ipse cum alijs Toletum iurauerat Bambae Regi. His peractis regnū obtentās alios minis, alios donis, alios pcenis sibi alliciens Francos, & Vascones datis muneribus ad fuis auxilia incitauit. Hildericum comitem, Gumellum, Ranimirus pseudo pontifices de

Gumellus.
Ranimirus.

facili suæ perfidiæ sociavit, & nec solum Gallia Gothica, sed & pars Celtiberiæ acquieuit consilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam securus se cepit parare, vt intraret Hispanias proditor contra dominum pugnaturus, & regni confinia inuasurus. Dum hæc agerentur, Vascones quictis ignari loca Pyrenæi & Cantabriæ inuasurunt rapinas agentes, vt eius gentis etiam hodie facta, & desideria attestantur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum Bambæ noticiam peruenisset, contra iniuriosos de iure procedens a finibus Cantabriæ, & Pyrenæi confusos abegit.

De processibus Regis contra Paulum.

Caput. IIII.

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem a partibus Galliæ pertulit celer rumor de rebellionem Pauli & Hilderici.

Cumq; illustribus palatij rumoris instantiam reuelasset, bifarie consilia diuiduntur, alij redire ad patriam, & ampliotem sumere apparatusum contra proditores patriæ processuri, alij suadebant, vt incontinenti procederet perfidos inuasuri. Cumq; Regis Catholici sollers cura consilia nutantia audiuisset, suos magnanimus sic affatur. Quid Paulus & sui attentauerunt, iam audistis, eos ergo expedit præueniri, ne crescat incendium tanti mali, & Gothorum gloriam non deceret repetere propria: donec tanti facinoris iniuria vindicetur, & pudendum esset, vt Paulus proditor, qui fraude non armis patriam supplantauit, Gothorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem gentem pro quiete patriæ non valuit subiugare, Gothorum militis hostem se audeat exhibere, quasi nulla virtute eius tyrannidi resistere valeamus, cum a sæculis Gothorum magna omnes populi, omnesq; Principes sint experti. Et si enim de Francorum viribus Paulus præsumat, claret clare, quod sepe Franci inuasi ab hostibus Gothorum auxilia implorarunt, & eorum beneficijs sunt crepti. Si quædo & prælium intercessit, semper Gothi superiores Gallicis sunt inuerti. Properemus igitur resistitium contubernia deuastare, vt armis impares armis duplicibus deuastentur, & gloriosus erit etiã deficientibus alimonijs arma capessere, quã abundantia ignauia detorpere. Iuuat & quod Gothorũ nobilitas semper donauit nobiles libertate, quos Franci seruitute nobilissima oppresserunt. Ab hinc ergo Vasconum cladibus accedamus, & per eos ad sedicioforum interitũ properemus. His auditis exercitus gratulatur, & accensis animis Gothorum gloriã emulatur, & scissurã patriæ resarcire viribus meditatatur, & transitũ faciens per Calagurram, & Oscam per vallem Pyrenæi, quæ Aspa dicitur, Vasconias sunt aggressi, quas dies aliquot deuastantes, & eorũ campos incendijs concremantos, & castra plus lignea, quã lapidea fabrica eleuata, pugnibus, & machinis deiecerunt, ita vt, qui se adiutores Paulo sponderant, deposita seritate vitam seruari, pacemq; largiri datis obsidibus postularunt, quas non tam præcibus, quam muneribus vix potuerunt a Principe obtinere. Et acceptis obsidibus, & tributis, paceq; firmata, Rex Bamba & suus exercitus ad Galliam processerunt, & diuisit exercitũ in tres manus, Vnam partem versus Ruthenum, & Albam aquitanicã ciuitates, cui præfecit Desiderium nepotem suum, qui tunc temporis in Narbonensi habebatur. Aliam partem versus Aufoniam contra eos, qui suentes Paulo in Celtiberia rebellarant. Tertiam vero per viam Tolosã versus Narbonam, Biterram, & Agatham destinauit. Rex autem cum potiori multitudine eam manum, quæ per Aufoniam ierat, sequebatur. Sed quia inimicus bonorum operũ semper nititur in bonis operibus Zizaniam

Calagur
ra.
Oscã.
Aspa.

Rutheni
Alba.
Aufonia.
Celtiberia
Narbona
Biterra.
Agatha.

d

feminare, quidam de exercitu rapinis, & adulterijs delectati, etiam domos incendijs consumebant, quod Rex iustus ita acriter vindicauit, ac si laese maiestatis criminis essent rei, vt caeteris fieret exemplum, ne similia attentarent, & alloquens exercitum perorauit. Cum bellum imminet non licet illicitis implicari, quia Dei benignitas est omnis immundiciae execratrix. Cauendum est ergo ne Dei iudicium facinoribus proocemus, & non viribus hostium, sed nostris sceleribus consternamur, & quod Gothorum gloria armis efficere consuevit, nostris excessibus amittamus, & ego, qui praesum, merito confusioni subiaceam, si impunita facinora derelinquo. In domino igitur confidentes, purgati a crimine procedamus. Cumq; Barcinonem peruenisset, quae erat vna de rebellantibus, tam incurfu celeri acquisiuit, & eadem capiens satellites repugnantes, scilicet Euredum, Pompedium Guntfredum, Vulfum diaconum, & Naufredum. Deinde Gerundam incurfu simili subiugauit, vbi suae ei literae presentatae, quas Paulus proditor amatori eiusdem urbis Antistiti miserat sub his verbis. Auditi quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire disponat, sed tua prudentia non conturbetur, nec enim hoc fieri puto, & tamen quem primum de nobis ambo ibi tua sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum, & in eius debet persistere charitate, haec miser scripsit nescius, quod contra se iustum iudicium proferebat. Vnde & verba rescripti Rex Bamba considerans dixit ei: Non in his scriptis Paulus a semetipso locutus, sed nesciens prophetaffe.

De transitu Pyrenaei. Caput. V.

LGRESSVS itaq; Princeps a ciuitate Gerunda conferto exercitu venit ad municipium Pyrenaei, quod Cauco liberi nuncupatur, vbi est portus maris nauigantibus commodus, & securus. Ibi etiam Pyrenaeus mari finitur, & castra alia Vulturiam & Libyam sibi subiecit, quae quidem castra auro, & argento, & feris, & bonis alijs abundabat, quae omnia exercitui aduenere, glorioso principe manus ab his omnibus continete, Vnde & ad seruendum sibi animos omnium inflammabat. Cumq; ad castrum Libyae, quod est caput Ceraetaniae peruenisset, Hyacinthus Episcopus Elenensis cum Aragifelo sibi castrum capere nitentur, sed nec castrum capere potuit, nec Bambae Principis manus euasit. Missiq; duobus Ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba castrum, quod Clausura dicitur, eidem decertantibus occupauit, caeteris ibidem Ranosindo, & Hildigifiso cum multo agmine perfidorum, qui ad defensionem castrum conuenerant fastuosi, quod iidem duces post terga manibus alligatis glorioso principi praesentantur. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui se in Sardoniam receperat, relicto castrum aufugit timidus in Narbonam, & Paulo usurpato principi facta Bambae Principis nunciauit, qui corde solutus, vt fuerat particeps factionis, sic fuit etiam & timoris. Vnde & a Narbona fugiens seruilis animo consternatus, aduentum Principis non sustinuit expectare, & Victimiro, qui a Sardoniam fugerat, tuitionem Narbonae comisit relicto ibi Ranimiro Pseudoepiscopo, Argemundo, & Gulericione primicerio, qui etiam Ranimirus viso exercitu, ante quam ciuitas inciperet expugnari, fugam petijt, sed mox in territorio Biterreni, capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis gloriosus Bamba fatigatum exercitum, & manum, quem per Tolosam miserat recollectit, & se, & suos donans quieti, biduo ibi mansit. Cumq; exercitus vndiq; conuissent, manum vnam militum per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarent. Ipse vero quatuor praemissit

Principes cum electo exercitu armatorū, qui Narbonā mōchinis impugnarent. Cūq; ad muros vrbis Principes peruenissent, secundū legem oblata pace salutē, si se Regi redderent, pollicentur. Victimirus autē, qui pro Paulo inibi rebellabat, cōcepit Regem conuictijs laescellire, & cæteris mortis periculū, & Pauli potentiā minitari. Quod Gothorū animositas impatiens tolerare, incanduit animis, & ora blasphemātium iaculis impetiuit, immanis vtrinq; pugna conficitur, & alternatim sagittarum immisionibus impetuntur. & dum ab vtriusq; fortiter agitur, a Regis exercitu tot lapidum ictibus ciuitas infestatur, vt videretur omnibus quasi alluione grandinis subuertenda, per quatuor enim fere horas a fundibularijs sic fuit ciuitas infestata, vt nequidē respiraculū superesset. Tunc Gothorum agmen virtute magnanima dilationem victoriæ non prestolans, ad portas vrbis fiducialiter accesserūt, & succensis porris ingressi sunt ciuitatē. Tunc Victimirus ingressu Gothorū turbatus, in ecclesia beatę Virginis se recepit, plus gladio, quē manu tenebat, se iactans defensusurū, quam reuerentiā argē sacræ. Vnus autē de exercitu audiens cum verbis superbie intonare, sumpta tabula inuasit eum: sed miser, & vilis corde dissoluitur, & in terra cadēs viuus capitur, & priuatus gladio, quē tenebat, vincētus ducit, & cum his, quibus vrbē tueri decreuerat, flagellis durissimis flagellatur. Ciuitate itaq; triumpho nobili iam obtēta, & multis bellatoribus cōmunita Biterrā, & Agathā ciuitates victoria simili subiugant, cōprehensis Agathę Vilismundo Episcopo, & Aragifelo, & Ranosindo germano Episcopi Vilismundi. Post hæc contra Magalonā suas acies direxerūt, quod audiens Gumildus Pseudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat prodicionis conscius, mente & animo confestim fugam iniit, & ad Nemausum Paulus peruenit, Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuso, & nauali prælio sic arcētauit, quod Magalonam simili victoria subiecit pariter, & muniuit.

Biterrā
Agathā.

Magalonā.

De aduentu exercitus ad Nemausum, Caput. VI.

ROST hæc contra Nemausum Gothorū acies diriguntur, prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorū agmine cōmendatur, in qua erat robusta iuuentus fere triginta milliū pugnatorū, & isti seduli præcursores Regis exercitū præcedētes in ortu aurorę Nemausi conspectibus aduenerunt corā oculis conclusorū clari nobilitate animorū, pariter & armorum. Erat autē Paulus Nemausi cum complicitibus factionis, & cum Francorū exercitu in auxiliū aduocato. Verū in eadē ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tādū cōperfidia pertinaciter adhęserē, donec cū ipso facti degeneres perierūt Gumildus Episcopus, Fruisē, Flodorarius, Victimirus, Ranemundus, Adosyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantiū synagoga quasi stuppa pertinacis simili colligata. At vbi veniētē Regis exercitū conspexerunt, cū paucos crederent, in campo confluere decreuerunt, sed suspicantes insidias superesse, eligunt in vrbe rē exitum præstolari, præsertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autem terris solis claritas est infusa, tubis clangentibus cōcepit Gothorum exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiam, qui erant in vrbe fundis, iaculis, & sagittis exicialiter coarctare, & pugna simili, qui interius resistebant, exteriores exercitum impetebant, & equali certamine tota die, & tota nocte crudelli Marte vndique concertarunt. Vnus autem conspirationis particeps eminens ex muro proloquens, talia proclamauit. Quid hic, inquit, pugnae insistitis mori-

d ij

turi? cur ad lares proprios non redditis? cur ante tempus vitæ dispendium procuratis? cur prærupta montiū, concaua vallium, condensæ nemorum, aspera collium non requiritis? vt cum auxiliij nostri aduenerit fortitudo: possitis ibi saltem admodicū vitæ dispendio prouidere: nec vt terram sic peroro: sed vestrę miserę condescēdo. Iminent enim auxilia aduenticia, quę tanto vos durius extirpabunt: quanto virtute & multitudine præminebunt, & tertia dies est hodie: ex quo ab illo exercitu huc adueni. Nec enim vestro principe confidatis: quem vobis ostendam a nostris auxiliatoribus captiuatum. Non ergo expedit pro eo vterius decertare: quem forte iam constat nostrorum gladio interisse: & cum nostra victoria vos inuoluerit: spes vobis veniæ nulla erit: nec hec dicens bellantes terruit: sed ad pugnam potius animauit: ad murumq; viriliter accedentes pugnam aciuuntacius dimicantes. Et tunc ad Regem Bambam nuncios destinantur: vt exercitus in auxiliū properaret: ne forte aduersę partis auxilia præuenirent. Auditis nuncijs in noctis initio Rex Bamba præmisit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum, qui tota nocte gradu propero incedentes in ortu diei ad eos, qui Nemausum obsederant, aduenerunt, & quanto obsessōibus creuerunt animi, tantum obsessis elanguidis fuit demptum. Cum enim viderunt hostibus exercitum accreuisse, existimarūt Bambam Principem aduenisse. Cumq; Paulus in quandam turrim, vt exercitum conspiceret, ascēdisset, deiectus animo sic est affatus. Aemulum meum video aduenisse, quem in suis dispositionibus recognosco. Hæc sunt vires, hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius quid spectet, nihil est, quod de cetero timeatis. Famosa enim Gothorum virtus, qua gentibus præminebat, penitus iam desecit, quia præliādi desuetudo torpore consecit, quos consuetudo assidua virtute præfecit, Et si ad certamen venimus, facti degeneres potius fugient, quam resistant. Ad hæc ex suis aliqui asserēbant, Regem sine vexillorum insignijs non venire. Ad quod Paulus, Idco, inquit, sine insignijs aduenisse, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum superesse, & hoc fraude agitur, vt quos bello non sufficit, dolis tueret. Hæc Paulo dicente coepit tubis regalibus exercitus concrepare, & urbem varijs insultibus infestare, sed qui intus erant, licet alia iactarent, plus de muri fortitudine, quam de suis viribus confidebant. Vixit lapidum, & iaculorum iniectionibus insistebant, & ingeminantes certamina rediuita plus ipsi, quam exterior exercitus lædebantur. Cumq; pars Pauli sagittis, & fundis, & spiculis, & vulneribus grauitur vrgeretur, iam timore affecti, & animo consternati Paulo dixerunt. Non videmus Gothorum audaciam decreuisse, non strenuitatem in eorum aliquibus desecisse, sed instans magnanimitas hoc cōfirmat, quod gentis illius antiqua nobilitas asseuerat, & plagarum & vulnerum profunditas. Iam nos docet a quantis viribus insignantur, & excussio iaculorum non prius percutit, quam extinguat, iactus lapidum simul vulnerat, & occidit præter instantiam sagittarum, quibus nequeunt arma resistere, vel cautela. Quorum Paulus dum verbis trahitur desperationis iaculo figebatur.

De irruptione Nemausi, & desperatione Pauli. Caput. VII.

RXERCITVS itaq; Regis Bambe reputas tardū si victoria in crastinum differatur, accensis animis concitati fere vsq; ad horam nonam muros fortiter impugnarūt, portas urbis ignibus succenderūt, & muros irrumpunt, & in plariseq; locis aditu patefacto occupant ciuitatē. Cūq; inclusi non possent ferocitatē intrāitum tolerare, in præsidium confugiunt

arenarum, quod a Gothis fuerat antiquitus cōtra Romanorū potentiam obfirmatum, sed viri exercitus persequentes v̄ sc̄q̄ ad p̄sidiū cædere non desistunt, adeo quod omnia fere habitacula, & plateę plene iacent cadaueribus mortuorū. Aliqui tamen de vulgo, qui p̄gdæ insistere nitentur, aduerso gladio perierūt. Cumq̄ in parte Pauli dissensio oriretur, eo quod incolæ prodicionem in suorum aliquos retorquebant, mutuis se vulneribus concidebant, & adeo inualuit ista cædes, quod licet ipse Paulus quendam esse de suis vernulis acclamaret, de manibus ferientium non potuit liberare.

Vnde & factus contemptibilis tam ipse, quam sui, qui cum eo ab Hispania venerant, ab omnibus incolis suspicioni, & despectui habebantur. Verebantur enim ne in suis capitibus admittam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuita concertatione concili mirabili spectaculo cetera prosternitur perfidorū, & qui Gothorum euaserant vim armorum suorū gladijs ceciderunt, ita vt penetralia, & abdita cadaueribus essent plena, aliqui etiā letali vulnere fauciati mortuorū effigiem simulant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate deposita, magna cordis miseria arcebat, cum nec posset hosti resistere, nec ciuibus subuenire. Vir autē quondā de familia Pauli calamitati cōpatiens, inquit Paulo. Quid agis? vbi sunt consiliarij, qui te ad tanti ludibrii spectaculū perduxerunt? Quid tibi profuit contra Regem, & tuas insurgere, cū nec te, nec tuos valeas adiuuare? Hęc vir ille insultandi animo hæc dicebat, sed memor beneficij ex compassionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori confusionē non admisceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi talia proferbat, a Pauli militibus est occisus, licet frequenti lachryma diceret esse suum, & vt parcerēt, flagitaret, sed negligitur contēptui habitus, quasi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino desperans, quæ superbe præsumpserat regalia deposuit ornamenta, & ea die reuoluto anno, hoc est, in Kalendis Septēbris, qua religiosus Bamba fuit ad regimē sublimatus, ea die fuit eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus spoliatus, coronam deposuit cum fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus tertia die postquam deposuit regni culmen, suis loquitur, vt mortis vale, aut vitę consilium sibi darent,

De legatione Argebadi Episcopi ad Regem. Caput. VIII.

INC omnes cōmuniter flagitant Argebadam Antistitem Narbonensem, vt regi occurreret veniā petiturus. Hic eorū actibus non consensit, sed coactum duxerat a Narbona, & tamen pietate solita condescendens suscepit officiū supplicandi, & celebratis diuini mysterij sacramentis, eisdē sacris vestibus, cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam Principi veniēti. Et cum ad Regis p̄sentia peruenisset, de equo descendēs corā maiestate regia se prostrauit, quē Rex, vt vidit, pietate motus illico subiuit, & iussit a terra Pontihęc eleuari, & Pontifex voce fiebili Principi supplicauit etulans, atq; dicēs Peccauimus, inique egimus, nec tanti Principis venia digni sumus, cum sit nostra iniquitas non tantū terrę, sed ecclō etiā reuelata, quia & promissę fidei pacta fregimus, & lesę crimen incurtimus maiestatis, sed pietatis tuę cōdescoendat, & præstet venia, quod petitio non merei, vt ad interuentionē mucro nō seuiat, & gladius reliquias nō extinguat, & saltē remaneat seminariū incolarū. Iube ergo cessare a sanguine, q̄ pauci euasimus, & pro paucis veniā postulamus, si enim cito nō p̄perceris, nō supererit cui parcas. Regis clemētia his cōmota vitā omnibus pollicet talia iusticia tātę culpæ. Pro tanta gratia P̄sul letus

Argebadus antistes Narbon. p̄se & ahs, q̄ ab ecclesia ualidus, uenā R. e. ḡi peti.

d ij

addidit supplicare, vt ad iusticiam condonaret. Sed Rex inquit, quod iam dixi penitus obseruabo, sed condiciones alias non admitto: tibi autem soli sufficiat me in omnibus pepercisse. Rex itaq; propter nimiam instantiam aliquantulum indignatus properauit ad arenarum praesidium capiendum. animosus eo quod audierat Francorum auxilia aduenire. Rex itaq; cum exercitu procedente armorum fulgor ex Solis reuerberatione praefulgidus terram quasi splendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus, quod vix posset ei aliqua gloria comparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes sic procederent ordinate, vt nullus esset, qui a suo ordine dissideret, & specialibus vexillis quae libet acies signabatur, fertur etiam angelorum praesidia affuisse, & multis videtibus pugnantium animos crexisse. Cumq; duae manus, quae secum aderant, & illa quae in Aquitaniam iuerat Principi aduenissent vno ab vrbe stadio visione iam anglica roboratus dispositis aciebus corda suorum ad bellum exitat perfidorum. Inualerat quippe rumor Francos, & Saxones, qui in subsidium venerant obfessorum ad belli dubia se parare, sed cum nil esse Princeps strenuius comperisset, nisi quod aliqui, qui nuper aduenerant talia factitabant, mox praecipit, vt de caucis arenarum proditores cum sibi fauentibus abstrahantur, vt viui Principi praesententur. Bellatoribus autem iussa complentibus Paulus cum complicitibus mox extrahitur de abditis arenarum, & per murum fune depositus a duobus Ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus Principi praesentatur. Quo viso Rex magnificus prorumpens in lachrymas coepit Regem omnium collaudare, & protensis in caelum manibus proclamauit: O Rex omnium te collaudo, qui humiliasti superbum, vt vulneratum, & in brachio virtutis tuae aduersarios disperdisti. Sed mox Paulus, vt faciem Regis vidit, soluto cingulo, quo cingebatur, super terram coram Regis pedibus se prostrauit, & collum cingulo proprijs manibus alligauit, iam enim exanimis, & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui paulo ante se viderat gloriosum. Cum itaq; ante Principem Paulus, & complices sic facerent, Regis compassio, inquit, ita. Cur ad tantum malum vesaniae prorupistis, vt malum pro bono beneficio redderetis? vitam dono, sed sub arcta custodia praecipio conseruari, donec de vindicta iudicium agitur. Tunc traditi sunt per exercitum certis custodijs deputati. Francos autem, & Saxones, qui capti fuerant, iubet mitius pertractari. Erant enim nobiles, & stipendio non odio trahebantur, quos omnes post diem octauum datis muneribus suis terris restituit manumissos.

POST haec autem Rex condolens diruta ciuitati praecipit muros cum instantia reparari, & incensas ianuas renouari, & occisorum corpora sepeliri, & vulneratos medicorum officio conseruari, & thesauros omnes, qui capti fuerant, solerter inquiri, & cum diligentia custodiri, non cupiditate illectus, sed sacrorum reuerentia prouocatus. Proditor enim Paulus timens ne aeternum, quod a Rege susceperat, sibi deficeret, sacrorum spolijs aeternum augmentauit, & vasa aurea, & argentea, quae habere potuit, de thesauris domini sacrilegus inuiscauit, & coronam auream, quam Recaredus Princeps deuotissimus Gerundae ad altare beati Felicis obtulerat, Vesanus Paulus suo capiti vsurpauit. Tertia feria post victoriam Paulus cum alijs, qui erant custodiae deputati, ligatus Principi exhibetur. Cumque vinculatus cum suis tribunali adisteret: Adiuro te per fidem, inquit Princeps, vt si telae

Angelo-
rum praesidia.

Regis
passio.

Sacris
Felicis.

in aliquo, aut tibi malum occasione maliciæ procuravi, hic edisseras coram cunctis, ut contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares.

Paulus
proditor.

Mox Paulus coram omnibus protestatur, se a principe nunquam læsum, nec in aliquo molestatum, sed suis beneficijs plus merito exaltatum, & quod fecerat, instinctu diaboli se fecisse, similiter & omnes factiones complures responderunt. Tunc iuben-
tibus senioribus, & viris illustribus ex iudicio palatino, qui iudicialiter assistebat, pro-
latum est instrumentum Tolei confectum, in quo, sicut superius diximus, Paulus si-
delitatē sicut alij, Regi, & patriæ iuramento, & subscriptione manus propriæ roboravit. Allatæ sunt etiam, & relectæ condiciones, quibus iurare popolum sibi fecit, ut ei in
separabiliter adhererent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem observarent,
& contra Regem Bambam, & defensores illius efficaciter adiuverent, & contra deie-
ctionem eius, vel periculum vsq; ad effusionem sanguinis totis viribus dimicarent, &
gloriosum Bambam infaustum Regem in concione sua sententialiter iudicarent. His
condicionibus, & electione Bambæ in commune perfectis a senioribus, & viris illu-
stribus iudicati sunt sententialiter Paulus, & sui Regis, & patriæ proditores, eo quod
in Regis mortem, & patriæ exterminium coniurassent, unde & capitali sententia con-
demnantur. Sed Rex verax, promissi non immemor, præcepit eis vitam, sicut
Archiepiscopo promiserat, conservari, sed decalvationis obprobrio tunc confusos ef-
follis oculis præcepit in vinculis custodiri.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum.

Caput. IX.

TERVM rumor increbuit ex aduerso Francos, & Teutonicos
contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ
iniuriæ suæ gentis gratanter accepit, experiri cupiens contra Fracos.

Vnde & aliquandiu expectauit. Sed falso rumore penitus expi-
rante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta
pacis cum Rege Francorum intercesserunt, noluit pacis fœdera vio-
lare, & tamen Francorum vrbes, quæ magnis munitionibus præminebant, aduentu
Regis in Galliam Gothicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & propriū excidium
deplorantes, a proprijs sedibus recesserunt, vitæ suæ latebrosis subsidijs providentes.

Cumq; Rex Francorum a vastationis proposito iam cessasset, & Nemausensem
vrben fossatis, & muris fortissimis restaurasset, nunciatum est ei Lupum Ducem
de nobilioribus Franciæ Biterrensem territorium deuastare. Quod Rex audiens
cum exercitu properans Lupi fugam voluit præuenire. Sed cum Lupus iuxta vil-
lam, quæ Asperianum dicitur, regressum principis audiuisset, tanto timore fugæ peri-
culum meditatur, ut sui sibi, & ipse suis viderentur penitus iam deesse, & partita fuga
omnes sine comitatus solatio aufugerunt, prædas, & spolia, & diuitias, quas attulerant,
hostibus reliquerunt, & multi, quibus timor abstulit alas, capti postea rem auferunt,
& tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit consequi studium subsequens, & sic
fugerunt ad abscondita latebrarum, quod pauci, aut nulli potuerunt inueniri.

Lupus.

Asperia-
num.

De reformatione prouinciæ Narbonensis, & reditu Regis in Hispania.

Caput. X.

d. liij.

Ruteni
Alba.

FVGATO itaque Lupo duce, princeps victor felici regressu Narbonam peruenit, & disponens de prouincia Narbonensi, & de Ruteno, et Alba ciuitatibus, quæ tunc ad eam ciuitatem pertinebant, præcepit diruta restaurari, & eos, qui ob metum discidium fugerant, reuocari, & consuetudines indebitas in melius immutari, & omnia loca a malis visibus reformari, & locis debitis rectores, qui clementer

agerent deputari, ut terra tantis sordibus deformata quasi nouo baptismo purgaretur, Præcepit etiam, ut Iudæi, quos Hildericus uocauerat, ab illis finibus pellerentur, statutum omnium pacis concordia roborauit, & radicem rebellionis, & schismatis penitus extirpauit, & dimisit ibi manum validam fortium bellatorum, Francorum prælia non formidans, immo potius vilipendens, cum nullus esset principum vicinorum, qui cum eo præsumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, disposuit in Hispaniam remeare. Cumq; ad locum, qui Canebat dicitur, peruenisset, concione totius exercitus conuocata, omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, & tam strenue sibi in omnibus astitissent, & quod eorum prælijs tam cito rebellia subiecisset. Vnde & imperterritus animo princeps clemens cunctos absoluit, dans licentiam, & sumptus itineris, ut quo placeret itinere rem caferet, ipse quoq; Helenam veniens, biduum ibi mansit. Indeq; veniens in Hispaniam sexto mense a suo recessu re diji gloriosus, & quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum socijs factionis decal uatis capitibus, ralis barbis, pedibus denudatis, indutus saccis, camelis impositi, & Paulus confusionis potior corona picea cornuatus, sequente longa deductione suorum, quos cecitas, & proditio deducebat, facti omnibus in derisum, & ludibrium, in obprobrium & cachinnum, urbem ingressi sunt Toletani, & carcere deputati, ut qui supra se nequiter leuauerunt, sedcant solitarij, & tabescant.

Canebat.

Helenam.

De reparatione vrbis Toletanæ.

Caput, XI.

POSTquam igitur Rex cum triumpho nobili fuit sedi regie restitutus, ceptra regni medians eleganter, ciuitatem Toleti muros, & exquisito opere renouauit, quam & opere sculptorio verisimiliter, cando prætitulans hoc in portarum epigrammatibus stilo ferreo in nitido, lucidoq; marmore fecit scribi. Erexit factore Deo Rex inelytus urbem Bamba, suæ celebrem protendens gentis honorum,

In memorijs quoq; martyrum, quas super eisdem portarum turribus titulauit, hoc similiter exarauit. Vos domini sancti, quorum præsentia fulget. Hanc urbem, & plebem solito seruate fauore. Hic anno regni sui quarto in Toletana vrbe beatæ Mariæ semperq; virginis atrio in secretario post transactos octo & decem perturbatorum, & diuersarium cladum annos, concilium salutis parauit, & istud fuit concilium vndecimum Toletanum sub Quirico vrbis regie primite. Interfuerunt huic concilio sedecim Episcopi, & multi vicarij absentium Episcoporum, cum quibus & tempora absq; concilio prætereuntia deplorarunt. In hoc vero concilio consolatoriam cum tantis viris recepit, & ibi fuit tunc illud concilium constitutum, ut vicini Episcopi singulis per annum mensibus in vrbe regia debeant commorari. Huius tempore ducentæ septuaginta naues Arabum ad litus Hispaniæ peruenierunt, cumq; cædes, & vastationes agerent, & ad Regis noticiam peruenisset, misso exercitu bella-

Conclium. xi.

edix. nas
ues Ara-
bum.

torum ilico capiuntur, & naues incendio concremantur, & pars potior aduentorum gladio detruncantur, & pars alia captiuatur, & sic exercitus ad Regem cum gloria est reuersus. Tempore autem Cindafuindi Regis ex Græcia vir aduenit nomine Ar-

Ardaui
fren.

quem Rex Cindafuindus suscepit magnifice, & consobrinam suam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit filium, quem Eruigium nominauit, qui Eruigijs in palatio nutritus processu temporis honore comitis sublimatur, mortuoq; Cindafuindo in superbiam eleuatur, & contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare, & Regis potui ingessit herbam, per quam Regis memoria turbaretur. Cuius Quiricus Episcopus vrbs Regiæ, & optimates palatii intelligerent Regem memoria destitutum, & causâ penitus ignoraret, ne Rex Catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis, & penitentię antidotum obtulerunt, & Rex gloriosus deuote suscepit, & religionis habitum postulauit, & ad monasterium conuolauit in villa, quæ Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus, & vixit in regno annis nouem, & in monasterio annis septem.

Eruigijs

De regno Eruigij, & Iuliano Pomerio,

Caput. XII.

HVIC succedit Eruigijs, eo quod esset Recesuindi sobrinus, sed tyrannide non de iure. Reliquerat enim Recesuindus filium paruum Theodophredum, cui regni successio debebatur. Cœpit autem regnare Eruigijs æra septingentesima vicesima tertia, & regnauit annis, VII. Hic Cæilonem filiam suam magno viro Egiciæ Bambiæ principis consobrino dedit vxorem propter Recesuindi filium

Theodo-
phredus,
Cæilone,

Theodophredum, ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames valida Hispaniam per parte depopulauit. Hic anno regni sui primo procurauit fieri concilium duodecimū Toletanum quinto idus Maij, in quo fuerunt triginta quinque Episcopi cum inestimabili clero, & Christianorum collegio laicorum, & hoc concilium fuit sub Iuliano vrbs Regiæ primate, & subscripserunt Iulianus Hispalensis, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, & suffraganci, & vicarij Absentium prælatorum. Anno quarto flauij Eruigij principis fuit celebratum tertium decimū concilium Toletanū sub eodem Iuliano primate, & interfuerunt Episcopi numero quadraginta octo, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritenensis, Spandus abbas agens vicem Tarraconensis, Pacitus abbas agens vicem Sumpfredi Narbonensis, & alij Episcopi Hispaniæ, & Galliæ cum vicarijs absentium vices agentibus. Quartum decimū concilium Toletanum fuit anno quinto Flauij Eruigij sub Iuliano vrbs Regiæ primate, subscribentibus Vitaliano Cypriani Tarraconensis Metropolitanici vicario, & Ioanne abbate Sumpfredi Narbonensis archiepiscopi vicem agente, & Maximo abbate vicario Stephani Metropolitanici Emeritenensis, Recesindo vicario Luibæ Archiepiscopi Braccharenensis, Gaudentio vicario Florisindi Archiepiscopi Hispalensis, & subscripserunt sedecim Episcopi, & alij vicarij absentium prælatorum. Et fuit celebratum hoc concilium die dominico duodecimo Kl. Decembris. In cuius tempore iam Iulianus Episcopus dictus Pomerius ex traduce Iudæorum, vt flores rosarū de inter vepres spinarū productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus, qui & iam a parentibus Christianis progenitus splendide in omni pri-

Concilio
lium. xij.

Concilio
lium. xij.

Concilio
lium. xij.

dentia Toleti manebat edoctus, vbi & post modum episcopatu extitit decoratus.

De regno Aegicę.

Caput. XIII.

AEGICA gener. & successor Eruigij post mortē eius ad regni Gothorum assumitur principatum aera septingentesima trigesima, & regnavit annis decem, & cum filio annis tribus sed isti tres anni patri non filio computantur. & ita in vniuerso regnavit annis tredecim, & dū regnū accepit, filiā Eruigie cōiuratione Bambæ abiecit. Hic Gothos morte fuit & odio persecutus. Huius tempore inguina-

174. d. c. c. xxx.

Narbo.

lis plagæ necessitas inualuit in prouincia Narbonensi, occasione cuius ad Narbonensem cathedram Episcopi pertinentes a Toletano concilio excusantur, ita tamen quod eiusdem sacri concilij instituta in singulis cathedralibus ecclesijs nuncientur, & admittantur, & si quis Episcoporum hoc non fecerit, & anathemate feriat, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo quintum decimum concilium celebratur Toleti in ecclesia prætorienſi sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli omnibus Hispaniæ, & Galliæ Episcopis aggregatis beatæ memoriæ Iuliano clarescente sub sexagenario numero Episcoporum, & multiplicitate Christianorum collegio in circuitu assistente. In quo pro diuersis causis, & pro absolutione iuramenti, quod præfato principi Eruigio noxaliter fecerat, exposcit synodum, vt solueretur a iuramento.

xv. concilium.

Eius in tempore liber de tribus substantijs, quem dudum Romam miserat, primas sanctissimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum ob id, quod voluntas genuit voluntatem. Sed sanctus Iulianus veridicis testimonijs in hoc concilio ad exactionem præfati principis per oracula eorum, quæ Romam transmiserat, verum esse firmavit, & apologeticum fecit, & Romam misit per suos legatos presbyterum, diaconem, & subdiaconem viros eruditissimos, & in omnibus Dei seruos, & in diuinis scripturis imbutos, cum versibus etiam adclamatorijs, secundum quod & olim transmiserat de laude Romani Imperatoris.

Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atq; Imperator ad clamando, laus tua Deus in fines terræ lectum sæpius notum fecit, qui & rescriptum domino Iuliano per suprafatos legatos cum gratiarū actione, & cum honore remisit, & omnia, quæ cumq; scripsit, iusta, & pia esse deprompsit, & fuit hoc quintum decimum concilium Toletanum celebratū anno primo Regis Aegicę quinto idus Maij sub Iuliano vrbis Regiæ primatē, & subscripserunt Sumpfredus Narbonensis, Florensindus Hispanensis, Faustinus Braccharenſis, Maximus Emeritēſis, Metropolitanus, & Sisulduſ vicarius Cypriani Tarraconensis, & alij vicarij Episcoporum, qui non venerant causa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios sexaginta vnus. Anno sexto Flauij Aegicę nonis Maij fuit celebratum sextum decimum concilium Toletanum sub Fœlice vrbis Regiæ primatē, & subscripserunt Faustinus Hispanensis, Maximus Emeritēſis, Vera Tarraconensis, Fœlix Braccharenſis, Metropolitanus, & alij Episcopi suffraganei, & vicarij absentium vices agentes. Anno septimo Flauij Aegicę Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum septimum decimum concilium Toletanum in ecclesia sanctę Leocadiæ, vbi sanctum eius corpus requiescit in suburbio Toletano sub Fœlice vrbis Regiæ primatē, qui grauitatis, & prudētie excellentia nimia præpollerat, & subscripserunt Faustinus Hispanensis, Maximus Emeritēſis, Vera Tarraconensis, Fœlix Braccharenſis, Metropolitanus, præter absentes, qui pro

xv. concilium.

xvi. concilium.

xvii. concilium.

se vicarios destinarent. In quo concilio idem Rex præsentialiter adfuit, & coram omnibus humi prostratus se eorum orationibus commendavit, & tomum, quam manu tenebat primati, & concilio offerens super ijs, quæ ibi continebantur, sibi satisfieri postulat, & hæc omnia in libro canonum plenissime declarantur.

De morte Aegicæ, & regno Vitizæ.
Caput. XIII.

Flavius Aegica tribus annis ante mortem Vitizæ filium suum, quem ex Cusilone susceperat, præfecit Galliciæ, quæ olim regnum fuerat Sueuorum, & præcepit, vt in Tuda, quæ est vna de antientioribus Galliciæ ciuitatibus residere, & illuc etiam Flavius Aegica Faslam ducem patrem Pelagij, licet inuitum, exilio relegaret. Quem Faslam

Galliciæ
Sueu.
Vrbicum
Duodecim
manus
palatium

Vitiza occasione vxoris fuisse in capite vulnerauit, ex quo vulnere mortuus fuit iuxta Vrbicum, & ibi sepultus in villa, quæ Duodecim manus ab alijs Palatium appellatur. Post hæc Flavius Aegica propria morte Toleti moritur, & ibidem honorifice sepelitur. Cui successit filius eius Vitiza, æra septingentesima quadragesima, & regnauit annis nouem, qui patri succedens in solio, quamquam petulcus, clementissimus tamen fuit, & non solum, quos pater exilio condemnauerat, verum etiam quasi clientulos, vt restitueret, laborauit. Nam quod pater imposuerat graue iugum, ipse modice releuabat. Quos & pater patrio solo abdicauerat, ipse restituens scælici statui redonabat, & postremo conuocatis omnibus cautiones instrumentorum, quas pater in dolo consecrasset, ipse in conspectu omnium digno incendio concremavit, & non solum liberos reddidit ab insolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia restituit, quæ Aegica infiscarat, & expulsos officio restituit palatino. Hic in ecclesia sancti Petri, quæ est extra Toletum cum Episcopis, & magnatibus super ordinatione regni concilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumq; Vitiza circa initium optime inchoasset, cœpit postmodum flagitiosius se habere, & Pelagium filium Fasile ducis Cantabriæ, qui postea contra Sarracenos cum Asturibus rebellauit, ob causam patris, quam prædiximus, ab vrbe regia cœgit expulsus, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus impudiciam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio se subtraxit, & vtiq; solus in suis sordibus perijisset, ne nobilitatem Gothorum cleri, & populi suis immundicijs infecisset. Ad tantæ enim perditionis & dissolutionis peruenit cumulû, vt plures vxores & concubinas ad satietatem libidinis insimul detineret, & exemplo simili viros illustres, & potiores Gothorum ad similia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata similia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ Sedis primas sanctimoniam dono illustris habetur, & in multis mirabilibus clarior celebratur. Huic successit Sinderedus Episcopus vrbis Regiæ primas, vir sanctimonie studio clarus, & durauit vsque ad tempora Roderici, & sub isto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longeuos, & honorabiles, quos in ecclesia Toletana repererat, post mortem sancti Faelicis & Gunderici decessorum suorum zelo sanctitatis, licet non secûdum scientiam, cœpit grauius infestare, & hoc ad instictum Vitizæ, qui propter sui nequitiam eorum iustitiam timebat.

æra. dcc.
xl. d. c. iij.

De facinoribus, & fraudibus Vitizæ.

LIBER
Caput.XV.

ERVVM quia ista sibi in facie resistebant, propter vexationem pontificis ad Romanum Pontificem appellabant, Vitiza facinorosus timens ne suis criminibus obuiarent, et populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, ut uxores, et concubinas vnã, et plures haberent publice iuxta libitum voluptatis. Et ne Romanis constitutionibus, quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & sic per eos populos retineret. Tanta igitur temporibus facinorum alluio inundauit, ut sepe Gothorum strenuitas, quæ consueuerat regnis, & gentibus imperare, in viciorũ altitudine iam submersa omnibus abominationibus subiaceret. Itaque Gothorum, Hispanorumque regnum diffusum magnitudine dominabatur a mari vsque ad mare, & a Tingi ciuitate Aphricæ, vsque ad Rodanum suæ sceptræ propaginis dilatauit, excelsum nobilitate, largum abundantia, deuotum suæ sceptræ propaginis dilatauit, excelsum nobilitate, largum abundantia, deuotum religioni, pacificum vnione, clarum conciliorum eloquentia, Episcoporum frequentia, religiosorum reuerentia, sanctorum pontificum Leandri, Hadori, Helladij, Eugenij, Ildelsoni, Iuliani, Fulgentij, Martini Dumienfis, Idalij Barcinonensis, Talonis Cedaragustani clara doctrina, & Zazzi Cordubensij, profunda philosophia. Sed quoniã humani generis inimicus, humano generi non desinit inuidere, seminauit in potestate superbiam, in religione acidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignauiam, adeo: ut sic ut populus, sic & sacerdos, sic ut impij, sic & princeps, qui cum pro suis iniquitatibus timeret expelli, muros præcepit dirui ciuitatum præter paucas, quarum muros destruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, ut quasi omnibus conuiuens illicita, videretur quietem, & pacem, & licita procurare. Ipse tamen dolose agebat, ne possent sibi resistere, qui volebant eius secleribus obuiare. Alluione ergo voluptatum in tota Hispania inundante Vitiza principe maiestatis oculos prouocante, repleta est terra iniquitate. Omnis quippe cito corruerat viam suam, & qui optimus, quasi paliurus, & qui rectus, quasi spina de sepe.

Tingi.
Rhoda
nus.

Dumien
fis.

De causis dissensionis, propter quã sicut destructio Hispaniæ subsecuta.
Caput. XVI.

ED quia dominus voluit Gothorum gloriam incuruare, Sathan immisit in pacem, quam simulauerat Vitiza. Cum enim Theodosfredus filius Recesuindi, qui in etate paruula a patre fuerat derelictus, & in iuuenili etate placidus, elegantis formæ, & indolis gratiosus ab omnibus amaretur, timens Aegica pater Viticæ ne iuuenis tanti generis, & tantæ spei ad regni fastigium aspiraret, a proprijs sinibus Cordubam exilio relegauit. Cumq; sibi mansio Cordubæ placuisset, ibi pacium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adolescens, & dilatauit, & obfirmavit, qui aliquandiu ibi moratus duxit uxorem de regali genere nomine Ricilonem, ex qua suscepit filium Rodericum.

Cum autem Vitiza regni gubernacula post patrem suum Aegicam suscepisset, æmulatione, qua pater, coepit persequi Theodosfredum, donec captum vitroq; lumine fecit

Corduba

ne fecit orbem. Pelagium etiam, cuius patrem apud Tudam fuisse peremerat, volebat poena simili condemnare, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat Dominus liberationis asylum in Hispaniis conseruare. Vitiza autem sacrorum Canonum inimicus Oppæ fratri suo Archiepiscopo Hispanensi contulit ecclesiam Tolitanam, eiusdem ecclesie inuente Pontifice Sinderido, ut si cur ipse carnali, ita & frater spiritali adulterio foedaretur, & ut iniquitatem iniquitati adijceret, uolatis priuilegijs ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis, quam ecclesias priuilegijs honorauit. Sed quia iusto iudicio Dei agitur, ut actores scelerum poenas subeant ultionis, de manu Domini duplicia susceperunt, qui pro simplicibus satisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theudofredi, quem Vitiza, ut patrem priuare oculis uisus fuit, fauore Romani senatus, qui cum ob Recinsucindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui uiribus præeminens cepit eum, & quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulsum, sibi regnum electione Gothorum, & senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, uacuum regno, orbis oculis, propria morte Cordubæ, quo Theudofredum relegauerat exul, & Exrex uitam finiuit. ara. D CC. LI. Cumq; duos filios reliquisset, Siferbutum & Ebam, neuter successit in regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi.

Tuda.

ara. doc. li.
d. cc. li.

De regno Regis Roderici. Caput. XVII.

HORTANTE autem & adiuuante senatu, & adhuc Vitiza uiuente cepit conregnare Rodericus ultimus Rex Gothorum.

ANNO VII quarto, Arabum uero. XC. primo. ara. DCC. XLV. IX. Anno septimo Vitizæ, & tantum tribus annis regnauit. Vno per se, duobus etiam cū Vitiza. Erat autē Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus non dissimilis Vitizæ: nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Siferbutum, & Ebam pro-

ara. doc.
xix. doc.
xi

bris, & iniurijs lacessitos a patria propulsauit, qui relicta patria ad Recilam Comitem Tingitanæ ob patris amicitiam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatiū a multorū Regū tēporibus semper clausū, & feris pluribus oblectatū, hoc fecit Rex Rodericus contra uoluntatem omnium aperiri, ut sciret quid inerior haberetur, putabat enim thesauros maximos inuenire, sed cum aperuit, præter unam arcam repositam nil inuenit, qua aperta reperijt quendam pannum, in quo Latinis literis erat scriptum: Quod cum contingeret keras frangi, arcam, atq; palatium aperiri, & uideri, quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei, quæ in eo panno erant depictæ Hispanias inuaderent, & suo dominio subiugarent, quod Rex uidens doluit aperuisse, & ut erat prius, fecit arcam, & palatium inkerari. Erant autem in panno depictæ facies, ut uultus, dispositio, & habitus Arabum adhuc monstrat, qui sua capita tegunt vittis, sedentes in equis, habentes uestes diuersis coloribus variegatas, tenentes gladios, & ballistas, & vexilla in altum tensa, qua pictura Rex, & proceres timuerunt.

Toletum

De uolentia facta filiz Comitis Iuliani, & coniuratio
ne cum Arabibus.

e

MOS erāt tunc temporis apud Gothos, vt Domicelli, & Domicellæ magnatum filij, in Regali curia nutrentur. Inter ceteras Domicellas filia Comitis Iuliani præstantior habebatur. Erat autem Iulianus vir nobilis de nobili Gothorum Profapia ortus, illustris in officio Palatino, in armis exercitatus. Comes Spathariorū, familiaris, & consanguineus Vitizæ, & in oppido, quod Confoera

Confoera

dicitur, & in maritimis diuersarum possessionum titulis abundabat. contigit autem vt idem Iulianus legationis causa a Rege Roderico in Aphricam mitteretur, qua legatione pendente, Rex Rodericus filiam eius, de qua diximus, violenter oppressit.

Hæc erat Regi promissa, sponsaliter non traducta, alij dicunt vxori Comitis vim fecisse, sed virum libet fuerit Gallizæ Gothicæ, & Hispaniæ exitialis excidij causa fuit.

Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt stuprum comperit vxore, vel filia reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione exposita recessit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorem cum rebus domesticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & egrotantis matris desiderium simulans a Rege filiam impetrauit infirmæ matri solatio destinandam, quam receptam restituit matri suæ. Eo tempore Comes Iulianus Insulam viridem, quæ nunc Arabice Gelzirat alhadra dicitur, detinebat: ex qua Barbaris Aphricanis damna plurima inferebat. Vnde & ab eis plurimum timebatur. Erat autem tunc temporis in Aphrica Princeps quidam, qui Muza proprio nomine dicebatur. Et erat Abulit a Miramomenino præses Aphricæ constitutus: huic fuit Iulianus Comes factioso colloquio federatus promittens ei si sibi crederet, Hispaniam sedaturum. Muza autem cognomento Abenozair audiens Comitem Iulianum gaudio est gauisus eo, quod strenuitatis eius magnalia expertus fuerat in periculis gentis suæ, & continuo verbum huiusmodi Abulit Amiramomenino Arabum nunciavit, quæ inhiuit ei, ne in Hispaniam cisteret, timebat enim posse in periculum redundare, sed paucos mitteret, per quos posset promissum Comitis aperiri. Muza autem misit cum Comite Iuliano quendam Tarif nomine, & cognomine Abienzarcha cum. C. militibus, & CCCG. peditibus Aphricanis, & hi in quatuor nauibus transierunt, Anno Arabum. XC. primo,

Septa.

Insula viridis.
Gelzirat.
alhadra.

Muza.

Tarif.

Anno. dcc. l.
dcc. l.Gelzirat.
harif.
Gelzirat.

in mense, qui dicitur Ramadan. Et iste fuit primus aduentus Arabum citra mare, & applicuerunt ad insulam citra mare, quæ ab eius nomine dicitur Gelzirat harif, & ibi subsistit donec ad se cognati, & complices ex Hispania aduenerunt, & primos insultus fecit in Gelzirat alhadra, & inde abstulit magnam prædam, & alia loca maritima deuastauit, & Hispania misera, quæ a tempore Leouigildi Principis fere per. C. XL. annos in pace subsisterat, iam nunc incipit in nouatis antiquæ miseriæ cladibus laniari, cædibusque in Lusitania, & Bactica pro parte peractis. Iulianus cum Arabibus, quos adduxerat ad Muzam, redijt factuosus. His diebus Sinderedus, de quo diximus, vrbs regiz Præsul, & Primas aduentum Arabum expauescens, & Vitizæ insolentis fatigatus, Romanæ patriæ se se dedit, oues deserens, vt mercenarius, non vt pastor. Viri autem longæui, de quibus diximus Vrbanum virum sanctimoniz in Episcopum elegerunt intrusionem Oppæ, qui iam nil poterat non obstante,

Urbanus.

De secundo introitu Arabum in Hispaniam,

Caput. XIX.

OST hæc Muza vocatus Abulit a Miramomenino iuit in Frisquam, relicto in patrię principatu Taric Abentiet, qui erat strabo, cui iniunxit, vt Iuliano comiti auxilia largiretur, & amicitia conseruaret. Tunc autem dedie Comiti Iuliano, XII. millia bellatorum, quos separatim duxit in Hispaniam in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, & conuenerunt ad montem, qui ab illo Mauro Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur. Arabię autem Gebel mons interpretatur, Mensę Regeb. Anno regni Arabum. XC. secundo. ęra. DCC. LI. quę cum ad Regis Roderici noticiam peruenisset, misit contra eos sobrinum suum nomine Eneconem, qui cum eis sepius dimicans, sepius fuit victus, & ad vltimum interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis, audaciam assumpserunt, Iuliano Comite eos per Bęticam, & Lusitaniam deducente. Gothorum enim exercitus prima vastatione percussus, & longa pace armorum visibus defactus antiqua magnalia ignorabat, & facti desides, & imbelles, ignari certaminis sunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius, quam ad fugę subsidia peruenerunt. Taric autem cum Iuliano Comite ad Musam in Aphricam est reuersus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric, & Comiti amplio rem exercitum sociauit, & retinuit Ratilam Comitem Tingitanum, terrebant enim eum doli Comitis laqueosi, si forte cum alijs mitteretur, qui cum in Hispaniam applicassent in Bętica, & Lusitania coeperunt direpciones, & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & prouincię vastatione, Gothis omnibus congregatis, aduentui Arabum se obiecit, & ad incursum eorum strenue properauit. Cumq; venissent ad flumini, qui Guadalete dicitur prope Affidonam, quę nunc Xerez dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis, a duobus mulis in lecto Eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas exiģebat, & per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decem & sex milia ceciderunt. Sed Iuliano Comite, & Gothis, qui secum aderant dure instantibus, franguntur acies Christianę, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti, & obicibus terga dantes, die Dominica, quinto Idus mensis Xauel. Anno Arabum. XC. tertio ęra. DCC. LII. Rex Rodericus, & Christianus exercitus vincitur, & fuga inuili perierunt. Duo autem filij Vitizę, qui cum Iuliano Comite conspirauerant, Regi Roderico in hoc pręlio astiterunt, & alter a sinistris, alter a dextris collaterales acies gubernabant, & dicitur in pręcedente nocte, cum Taric consilium habuisset, vt ipsi a bello cessantibus, Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permitteret se occidi, & eo mortuo posset eis regnũ perditũ prouenire, non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patriã retinere, vnde & in cõsistũ armis depositis, quãtotius effugerunt, hoc ipsum Taric promiserat, quod restitueret eis omnia, quę fuerant patris sui. In exercitu Christiano no fuisse constat plus quam centũ millia armatorũ, sed erat populus duorum annorũ peste, & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab

Gebel
mons vi
dedicauit
m. d. c. l. i.

Muza:

Affidona:

ęra. d. c. c.
l. i. d. c. c. l. i. i.

Hispanis gens illa vitrix, gens illa nobilis, gens Gothorum, cui se dederant Asia, & Europa, & eius fugacibus. Vandalis orbis cesserat Africani, triumphis Arabicis incuruatur. Conserto praelio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter instabat, sed iners manus strenuitatis Gothicae recuruata, quae multorum sanguine confluxerat gloriari, hostes suo cogitur satiare. Iulianus autem animabat Gothos, qui secum aderant, necnon & Arabes, ut bellum acrius restaurarent. Cumque bellum ex utraque parte instantius efferueret, alternis caedibus plurimi cecidere. Iam iamque Gothorum aciebus fere vndique consternatis, Rex Rodericus interdum fuga, interdum occurribus nitebatur, sed aliquandiu bello protracto, gens Gothorum in parte caeditur, in parte fugae praesidio liberatur, & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit ignoratur, tamen corona, vestes, & insignia, & calciamenta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta fluiuium sine corpore sunt inuenta. Quid autem de corpore fuerit factum penitus ignoratur, nisi quod modernis temporibus apud Visum ciuitatem Portugalliae, inscriptus tumulus inuenitur. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum.

Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & indignatio, quia dura, Vesanus furia animosus indignatione, impetuofus furore, oblitus fidelitatis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in se, homicida in Dominum, hostis in domesticos, vastator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amarescet, & nomen eius in aeternum putrescet.

De destructione Gothorum, & commendatione Hispaniae.

Caput. XX.

ROdolor hic finitur gloria Gothicae maiestatis aera. DCC. Lij. & quae pluribus bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla suae gloriae inclinauit, qui Scythiam, Pontum, Asiam, Macedoniam, Graeciam, & Illyricum varijs caedibus vastauerunt, & eorum mulieres. Orientalem plagam praesens sublecerunt, & Cyrum magnum Dominum Babyloniae, Aegypti, & Mediae, Syriae, & Hircaniae victum & captum in vtre sanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarum Domina flexit genu, cui Imperator Valens cessit incendio, cui ille eximius Atila Rex Hunnorum Catalonico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo praelio Pannoniam dimiserunt, cui Vandali cesserunt Gallias fugitiuo, quorum bella minachus, tonitruis toti mundo a saeculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito exidio consummauit, ut discant omnes, ne diues in diuitijs, ne potens in potentijs, ne fortis in fortitudine, ne sublimis in gloria gloriatur. Qui gloriatur autem in Domino gloriatur, quoniam ipse vulnerat, & medetur: ipse percutit, ipse sanat. Cum enim sit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia cursu instabili uariantur, creatore omnium semper & in omnibus, stabili ac permanente, qui mundi partes, & climatum singula donis dissimilibus adornauit, inter quas Hispaniam in Occidentis finibus constitutam omnium desiderabilium copia vbertauit, hanc, ut diximus, pergratis ferme omni

bus, & obtentis Asiae, & Europae prouincijs, & experti bella, & certamina, & quibus infederant, varias mansiones attendentes in locorum commoda, ipsam omnibus praetulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias specialibus vbertatis titulis redundabat, quae Pyrenaeis montibus a mari vsque ad mare protensis Oceano circumducitur, & Turreno. Gallia, & Gothica, id est, Narbonensis prouincia cum Rutheno, Alba & Viuario ciuitatibus, quae Gothorum tempore ad Narbonensem prouinciam pertinebant, & in Africa, & vna prouincia decem ciuitatum, quae Tingitania dicebatur, ad Gothorum dominium pertinebant. Hispania quippe quasi Paradisus domini vere principalibus fluminibus irrigatur, scilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Beti, montanis inter quaelibet interiectis. Mediaeque valles sui latitudine deseruiunt vbertati, & humore fluminum fecundantur, & pro magna parte riuus, & fontibus irrigantur, sed & puteorum suffragia raro defunt, fecunda frugibus, amena fructibus, deliciae piscibus, lapida lacticijs, clamosa venationibus, gulosa armentis, & gregibus: superba equis: commoda mulis: priuilegiata castris: curiosa vino, defes pane: diues metallis: gloriosa feris: dulcis mellibus: copiosa oleo: lata croco: praecellens ingenio: audax in praelio: agilis exercitio: fidelis dominio: facillis studio: pollens eloquio: fertilis in omnibus, nulla in fertilitate similis: nulla munitionibus comparabilis: paucae magnitudine aequales: in libertate praecipua fidelitate preciosa: in audacia singularis. Sunt & alia flumina, quae retentis nominibus capitalia nuncupantur, vt Minius, qui in parte Galliciae oritur, & per eandem discurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris, & Succaris, quae oriuntur in territorio Segontinensi Tolctanae prouinciae in Rhenū retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum patriae gladio in se uerso, quasi in eo manus hostium non ceperissent, succubuit vno impetu vix incepto, & captae fuerunt omnes Hispaniae ciuitates, & maribus dissipentium sunt subuersae.

Gallia
Gothica.
Ruteni.
Alba.
Viuaris.

Minus

Minea.
Abaris.
Succaris.

Deploratio Hispaniae, & de causa excidij Gothorum.

Caput. XXI.

BELLUM autem miserabiliter consummato, cum vix superesset, qui ad bellū ex alterutra partū non venisset, omnibus in se cessis, remansit terra populis vacua, sanguine plena, fletu madida, vltulatu clamorosa, aduenis hospita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filijs, confusa Barbaris, infecta sanguine, stupida vulnere, destituta munimine, & suorum solatio desolata. Iam clades Hercules innotuantur, iam Vandalorum, Alanorum, & Sueuorum obducta vulnera repulscunt, quae olim Romanorum gladio fauciata, Gothorum medicamine post curata, nunc ipsa factu caeditur, iam extincto, & oblita cantica in loquela labij, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coecineis, & equorum igneae sunt habenae, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quasi oleae, & eorum oculi vtut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior vespertino. Enimvero gens Aphrorum, quae olim de viribus non praesumens dolis & diuitijs nitebatur, nunc ei cedit Gothorum strenuitas in momento, quae citius cecidit, quam dici possit, & vix relinquatur, vt deploret, quod mortis instantia non reliquit, vt clamat transeuntibus iam non

e ij

viua. Attendite si est dolor similis sicut meus, vox eius percipitur, vt Phitonis, & elo-
 quium eius mutatur, vt ex humo, ploratus & vhlatus lugubris vix auditur. Hispa-
 nia suos filios plorat, & consolari non potuit, quia non sunt, facta est eius habitatio
 iam deserta. eius gloria iam confusa, iam eius filij gladio ceciderunt, & eius inelyti iam
 captiui, Principes eius in opprobrium habuerunt, & vix bellator in exterminiu, qui
 erant liberi, mancipati sunt seruituti. Qui consueuerant in militia gloriari, cogun-
 tur culro, & vomere incuruari. Qui vescebantur voluptuose, nec vilibus satian-
 tur, & qui nutriti sunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio plu-
 uiarum, nec alluuio tempestatum eis potuerunt adaquari, quae Hispaniam non praes-
 tereant tempestatas, paruuli alliduntur, adolefcentes cedibus inuoluuntur, iuuenes
 gladijs extinguntur. Viri praelys proferuntur. Senes excidio consumuntur,
 & quos senium, & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abiicit ex-
 tirpandos, mulieres seruantur ad ignominiam, & earum speciositas ad contume-
 liam. Qui robustus animo occubuit gladio, qui velox pedibus a sagittarijs est
 confossus, pepercit gladius inimicis, & in domesticos debacchatur, non eras, qui re-
 sisteret Gothis dimicantibus in seipos. Quis dabit capti meo aquas, & fontem ocu-
 lis lachrymarum, vt plorem excidium Hispanorum, & miseriam gentis Gothorum?
 Conticuit religiosa sacerdotum, cessauit frequentia ministrorum, abscessit diligentia
 praelatorum, perijt doctrina fidei, & sanctorum vnio, pater soluitur orthodoxorum,
 sanctuaria destruuntur, ecclesiae diruuntur. Et quae laudabant in cymbalis, prouo-
 cant in blasphemijs, lignum salutis a sanctis eijcitur, non est, qui aspiciat, vt saluetur,
 solemnia penitus cessauerunt, & ecclesiae organa in blasphemiam transferunt, non est
 qui iubilet in ecclesijs, & subsannat confessio Machometi, descedat abusio ornamen-
 ta, & vasa sancta contaminant alieni, religionem deuorant inimici, & omnis habitatio
 desolatur, cum occiditur habitator, ciuitates ignominijs consumuntur, & quaeq;
 viridia succiduntur. Aeko enim pestis inualuit, quod in tota Hispania non reman-
 sit ciuitas Cathedralis, quae non fuerit aut incensa, aut diruta. Arabes enim, qua vi
 non poterant subiugare, falso foedere deceperunt Oppa filio Aegicae Hispaneni
 Episcopo suadente, vt subiecti Arabibus viuerent sub tributo, & si forte Dominus
 patriam visiteret, fierent subuenientibus in succursum, & sic fraudibus circumuenti
 reddiderunt oppida, & praesidia ciuitatum, & isti dicti sunt Mixti Arabys, eo quod
 mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos, nomen perseverat, & genus
 & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto federe
 thesauros ecclesiarum, & diuitias incolarum pariter exhauerunt: Nisi quod Epi-
 scopi postmodum cum reliquijs Asturns se dederunt. Quicquid illa Babylon
 magna inter regna saeculi prima a Cyro & Dario subuersa pertulit, nisi quod per-
 petuo exterminio solu a bestijs, & serpētibus habitatur, Quicquid domina prouin-
 ciarum Roma ab Alarico, & Athaulpho Gothoru Regibus, & Giserico Vandalo
 rum Principe est perpeffa, Quicquid Hierusalem iuxta dominicā prophetiā lapide
 sup lapidē non relicto sustinuit diruta, & incensa, Quicquid Carthago nobilis a Sci-
 pione Romano direptione, & incendio passa fuit, hoc misera Hispania omnium
 cladum coniectis miserijs est experta, nec est, qui adnciat misereri, Sed quia Regis
 ad exemplum totus componitur orbis, peccata Vitizae, & vltimi Roderici, & alio-
 rum Regum, qui praecesserant, quorum aliqui factione, aliqui fratricidio, seu parrici-
 dio regni vsurpauerant potestatem, successione legitima non seruata, incanduit ira Dei,

Ecclesia-
 rum de-
 struio.

Oppa.
 Aegica.

& Gothorum gloriam, quam hactenus sustentarat, eiecit a facie maiestatis, & quos su-
stinuit in hæresi Arriana a tempore Valentis Imperatoris, vsq; ad tempora Recare-
di, sicut superius est descriptum, nunc Vitizæ abominationibus, & aliorum Regum
feceribus prouocatus non addidit vlternus tolerare. Nomina autem Regum hic
duximus exprimenda, qui factioso gladio perierunt. Athaulphus apud Barchino-
nam inter familiares fabulas a quodam suorum fuit prodionaliter interfectus. Sege-
ricus fuit a suis similiter interfectus, & Turismundus apud Tholosam concilio frat-
ris sui a suo famulo interfectus, Theudoricus fuit a fratre suo similiter interfectus, Al-
maricus apud Narbonâ in foro fuit a suo exercitu interfectus, & Theudis fuit interfe-
ctus a quodam, qui se insanum, vt Regem interficeret, simulauit, Theodisclus apud
Hispalim a quodam suorum fuit inter epulas iugulatus, Agila a suis est apud Emeri-
tam interfectus, Leouigildus interfecit filium suum Hermeuigildum, eo quod volebat
hæresi consentire, & Luiba filius Recharedi a Viterico fuit prodionaliter interfectus,
Vitericus cõiuratione quorûdam fuit inter epulas interfectus, & Vitiza a Roderico
exoculatus, & Rodericus a Iuliano, vt creditur, interfectus, Froila fratrem suum Vimara-
m proprijs manibus interfecit, & sui vindictam apud Canicas Froilam occidit.

Barchino.

Tholosa.

Narbo.
Hispalis.

Qualiter Taric vrbes, & oppida occupauit.

Caput. XXI.

OST bellum autem infauste patratum, Taric Christianos fuit
vsque in Ecijam secutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui extra,
fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurre-
runt, & bello infelicitè inchoato, infelicitus perierunt, & oculis plu-
ribus, plures ad ciuitatis ambitum redierunt. Taric autem cum
suo exercitu recessit iuxta fluuium Cilosontis, qui ex tunc dicitur fons

Taric.
Alypis.

Tarici. Christiani autem audientes quod gens aduenat, quæ Gothorum gloriam
sua multitudine superaret, & licet falso, quod humanis carnibus vesceretur, tanta se
ignauia abiecerunt, vt nec resistere cogitarent, & quia Toletum cunctas vrbes fortitu-
dine præcallebat, curabant omnes inibi receptari, & alie ciuitates, & oppida reman-
runt paucis defensoribus habitata. Tunc Comes Iulianus Taric consuluit, vt de suo
exercitu bellatoribus compartitis, per diuersas partes Hispania vastaretur, & ipse da-
ret de suis complicitibus, qui ducatu, & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc Taric di-
uisit exercitum, & milit quendam, qui de Christiano factus fuerat sarracenus qui dice-
bat Arabice Mogeit aironi: & erat seruus Amiramamonini, & duxit secum, dec. mi-
lites, & Cordubam est profectus, vix enim inter Arabes pedes quispiam reperiebatur:
Nam ex equis Gothorum de pedestri ordine milites fuerant facti, & milit alium
exercitum contra Malicam, & Granatam. Iple autem cum maiori exercitu ve-
nit Mentefam prope Giennium, & ciuitatem funditus dissipauit. Mogeit autem
cum Cordubæ venisset, in villa, quæ Secunda dicitur prope Cordubam, insidias oc-
culauit, & quidam de exercitu a quodam pastore, quem ceperat, rumores Cordubæ
seiscitarunt, qui & retulit maiores Cordubæ ad Toleti præsidium confugisse, & præse-
ctum vrbis cum. cccc. militibus remansisse, et urbem circumdatam muro forti, nisi
quod iuxta pontem erat muri ambitus intercisus. Mogeit autem cum suo exerci-
tu transiuit Behim, et aëre & rore noctuo tenebroso venit ad locum, per quæ muri in-
terruptio viam dabat, vbi etiam erat ficulnea, cui, vt scalarum auxilio adherentes ad locum

Toletum

Mogeit.
Corduba
Malica.
Granata.
Mentefa
Corduba

c iij

intercidij ascenderunt, & vitis Mogeit vsi pro funibus ad muri ardua cōscenderunt, & vigilibus interfectis seras, & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt, quod cum vrbis dominus percepisset, in ecclesie præsidium, quod erat fortissimum, se recepit, sed ibi cum tribus mensibus obsederunt, post quos idem dominus ciuitatis ad montana, quæ imminet ciuitati, dimissis aliquibus in ecclesie munimento, abijt fugitiuus, quod cum ad Mogeit noticiam peruenisset, post eum infecutores continuo destinauit, infelix autem fugitiui equi casu præcipiti conuassato, desperatis rebus, vñ in proprio clipeo residbat, quem Mogeit superueniens cepit viuum, nec aliquis de senioribus Hispanorum captus dicitur præter istum. Omnes enim alij deditione, aut foedere se dederunt. Mogeit autem Cordubâ rediens tandiu præsidium ecclesie impugnauit, donec captos capitibus mutilauit, & ex tunc dicta fuit ecclesia captiuorū. Iudeos autem, qui inibi morabantur, cum suis Arabibus ad populationem, & custodiam Cordubæ dimiserunt. Dominum autem vrbis, quem ceperant, Vlit Amiramamonino Arabo præsentarunt.

De captione Malacæ, & Murtiæ, & Granatæ.

Caput. XXIII.

LXERCITVS autem, qui Malacam iuerat, cepit eam, & Christiani, qui inibi habitabant ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatam diutius impugnatam victoria simili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus, & Arabibus stabiliiuit. Deinde ad vrbem, quæ tunc Oreola nunc Murtia dicitur properauit, & dominus Murtiæ egrediens contra eos infeliciter est aggressus, & in vrbis ambitu circumseptus, cum esset prouidus, & discretus, fecit mulierū capita circumcidi, vt in muris afforis apparentes viri, eminus crederentur, & cannæ, quas manibus præferebant, lanocæ putarentur, ipse autem se simulans nūcium ciuitatis exiuit ad obfessores, & blandiens domino eorundem securitatis gratiam impetrauit, interposito foedere treguarum. Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatem, & cum vidissent hominum raritatem, de datis treguis doluerunt, nec tamen pro religione iuramenti treguas violarunt, sed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletum iuere, vbi Taric tunc temporis consistebat. Cum enim Toletum venisset, inuenit eam fere habitatoribus destitutam, plures enim ad Amayeram, alij ad asturias, alij confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus, quos secum duxerat, & Iudæis, quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum, exinde iuit Guadalaiaram, & ad montem, qui dicitur Gebelculeman, & imposuit ei nomen Gebeltarie, inde venit ad ciuitatem Montiuicinam, in qua inuenit mensam viridem ex lapide preciofo, & mensa, & pedes ex vno lapide erant, & erat immensæ latitudinis, & longitudinis, & imposuit villæ nomē Medina talmelda, quod interpretatur ciuitas mensæ, exinde venit Amatiam olim Patriciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat multitudo, sed quia fame, & penuria fere laborabat tota Hispania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & thesauros, & donaria magnatum, exinde campos Gothicos, & Asturiam deuastauit, & in Asturijs ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpositos stabiliiuit, & Toletum post modum est reuersus anno Arabum. XCIII. Muza autem filius Azair anno prædicto mensē Ramadan audiens magnalia, quæ Taric princeps sui exercitus

Mogeit.

Malaca.

Oreola.
Murtia.

Toletum
Taric.

Guadal-
fajara.
Gebelcu-
le.
Gebelcu-
lema.
Medina-
talmelda
Cioicas
mensæ
Amatia.
Campi
gothici.
Asturica
Gegion.
Muza.

exercuerat in Hispanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hispanias cisfretauit, ducens secum plusquam. XII. millia bellatorum, & cum venisset ad insulam viridem, quae Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolae suaserunt, vt ea via, qua Taric intrauerat, ipse iret, quod noluit acceptare. Tunc auditores, qui dicuntur Adalides, & alij Christiani suaserunt, vt per alia loca, & ciuitates, quae a Taric non dū fuerant acquisitae, ipse procederet maiora praeteritis patraturus, & ipse gaudens eorum cōsilio approbato venit ad locum munitum, qui latine Ciuitas salua, ab Arabibus Medinatfidonia exinde fuit dicta, haec est inter mare, & eam quae nunc Xerez, latine autem dicitur Assidona, & eam pugnae violentia occupauit. Deinde venit Carmonum, & quia dictum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua posset capi, misit comitem Iulianum cum aliquibus Christianis, vt fugam, quasi victi a praelio simularēt, & sic a ciuibus receptati, pro hospitalitatis officio, hospitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt, noctu enim vigiles occiderunt, & per portam, quae Cortoba dicitur, Arabes induxerunt. Deinde venit Hispalim, in qua Gothorum subsisterat multitudo, quae ante Gothorum aduentū a Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, sed Gothi ab ea mutauerunt curiam in Toletum, hanc Hispalim, cum Muza aliquando obsedisset, Christiani, qui iuerant ad villam, quae Beia dicitur, aufugerunt. Ipse autem captam Hispalim de Iudaeis, & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam dispendio simili occupauit. Deinde iuit Emeritam, quae multis, & antiquis edificijs antiquae dignitatis gloriam testabatur, & incolae de multitudine praesumentes contra eum ad praelium exierunt, sed ea die Muza non potuit praualere. Videns autem quod vi non poterat obtinere, in Lapidicina vrbi proxima insidias occultauit, & sequenti die, vt heri fecerant, ciues ad praelium proccesserunt, sed inter celatam, & acies intercepti ex castris plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbs ambitum confugerunt. Erat enim muri firmitas miro opere fabricata. Christiani autem corde pusillanimitate desperantes sequenti die colloquium petierunt. Cumque permisi ad Muzae praesentiam accessissent, & viri canicem attendentes, ad suos post colloquium redierunt, & exposita canicie obsessoris opinati sunt senem breui tempore desitutum, & ille illa die a compositionis colloquio desititit. Tunc Muza praecipit murum perfodi circumquaque, obsessi autem abintus exeuntes plures ex fossoribus occiderunt. Die tertio iterum colloquium postulantes ad Muzae praesentiam redierunt, & quos pridie canos notauerant, tincturae opere coloris contrarij inuenerunt, & fatuitate attoniti miraculum reputarunt, & ad suos ilico redeuntes nunciarunt virum virtute praeditum, qui nunc iuue nili, nunc senili praestantia iuxta beneplacitum mutabatur, & hoc miraculo conturbati urbem protinus reddiderunt, interposito tamen pacto, vt saluis rebus recederent & personis. Cepit itaque villam anno Arabum. XCIII. vltima die mensis Ramadan. Et dum haec fierent Christiani de Elepla, & Veia, & alijs partibus insurgentes Hispalim adierunt, & vrbs praesidium occupantes plures ex Arabibus, quos Muza reliquerat occiderunt, caeteri, qui euadere potuerunt, ad Emeritam, quam Muza ceperat, confugerunt. Tunc Muza filium suum Abdulaziz misit Hispalim cum exercitu copioso, qui veniens urbem, ilico occupauit, & Christianos, qui eadem egerant, interfecit, Eleplam etiam occisis incolis occupauit. Dum haec aguntur, Pelagius in Asturijs rebellauit. Muza autem victorij, & spolijs gloriosus iuit Toletum, vbi Taric non minori gloria residebat, qui in occursum Muza ad Talaurę confinia est egressus, & iuxta riuum, qui Teitar dicitur, simulato gaudio conuenerunt. Muza autem,

Insula
viridis.
Citicinat.
aladra.

Ciuitas
salua.
Medinat
fidonia.
Xerez.
Assido-
na.
Carmon-
um.
Hispalim.
Silingi-
Vandalis.
Beia.
Emerita.

Elepla.
Veia.

Pelagius.

Talaurę
Teitar.

qui Taric calumnias cogitabāt, Taric redarguit indignanter, eo quod licet foeliciter mandatum pręterierat in peractis, & Toletum pariter venientes de optentis, & acquiritis, de diuitijs, & thesauris, de mēsa exquęsui exactissime rationem, & receptis mensa viridi, & pecunijs, quę Taric volūtarie reuelauit, veniētes ambo CęsarAugustam ipsam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetanię, & Celtiberię occuparunt.

Cęsarau-
sa.
Carpet-
ania.
Celtibe-
ria.

LIBER QVARTVS RE- RVM IN HISPANIA GESTARVM CHRO-

nicon, de Pelagij Regis initio.

Caput Primum.

Pelagius.

Cābria.

T dum tot dispendijs Hispaniam dissecarent, Deus omnipotens in ira sua misericordię non oblitus Pelagium quasi scintillam modicam in suo cōspectu voluit conseruare, hic Pelagius, vt est dictum, fugiens a facie Vitizę, qui cum voluerat excęcare, licet spatharius eius fuisset, apud Cantabriam se recepit, sed audiens suę cubuisse exercitū Christianum, & Arabes quęq; desiderabilia inuasisse, sumpta secū sorore propria, Asturijs se donauit, vt saltem in Asturiarum angustijs posset Christiani nominis aliquam scintillam conseruare.

Asturie.
Biscaglia.
Alaua.
Guipuz-
coa.
Rucoma.
Arago-
nia.
Munuza.

Sarraceni enim totam Hispaniam occupauerant gentis Gothicę fortitudine iam contrita, nec alicubi resistente exceptis paucis reliquijs, quę in montanis Asturiarum, & Biscagę, Alauę, Guipuzcōę, Ruchonię, & Aragonię remanserunt, quos ideo Dominus reseruauit, ne lucerna sanctorum in Hispanijs coram domino extinguere tur. Pręfecerunt itaq; Sarraceni in singulis regionibus prępositos, qui a pauperibus, vinitoribus, & agricolis Christianis, quos sub tributo permiserant permanere, cęsus colligerēt, & tributa. Erat enim in regione Gegionis iā Sarracenis subdita, qui et in mōtanis aliqua loca occuparūt pręfect⁹ quidē Munuza nomine, Christianus quidē, sed Arabibus foederatus, qui captus pulchritudine sororis Pelagij, cum eo amicitias simulauit, & singēs causam legationis Pelagium misit Cordubam, quę olim patricia tunc erat Arabibus sedes regni, eo misso Munuza procurante quodam liberto sibi sororem Pelagij copulauit, sed postquam Pelagius redijt, facinus noluit tolerare, & resumpta sorore, licet cōsimulans, in Asturijs se recepit non minus magnanimus, quam sollicitus, liberationem patrię adhuc sperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans se contempum, Taric principi nunciāuit iam manifeste Pelagium rebellare, qui missis militibus pręcepit Munuzę, vt Pelagium caperet, & Cordubam destinaret. Cumq; milites ad Asturias peruenissent, voluerunt Pelagium dolo composito retinere, sed consilium per quendam amicum in vico, qui Vrete dicitur, Pelagio reuelato, quia non poterat armis resistere, ad oppositam ripam Pionię fluminis equo insidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni persequi cęsauerunt, & ad valem, quę Canico dicitur solus venit. Inueniensq; plurimos, qui metu ad edicta Arabū properabant, spiritu fortitudinis, & spe in domino confortauit, quia & si propter peccata flagellat filio pestilentes, in fine tamen non obliuiscetur misereri.

Vrete.
Pionia.

VallisCa-
nic.

Illi autem sacra monita attendentes excusso metu facti magnanimi, & fideles ad montem magnum, qui Auscua dicitur, confunderunt, & per omnes Astures sacra monita persuadens quasi de graui somno pusillanimes excitauit, & de omnibus partibus Asturiarum ad eum tanquam ad Dei nunciū concurrentes in tāta defolatione ipsū in principem elegerunt. Cœpitq; per loca deuia, & incerta cœdes agere cōtra Mauros, & quasi Girouagus eorū totam victoriam perturbare, & suos ad perfectionem Arabum roborare. Exercitus autem, qui in capturam eius venerat, Cordubam est reuersus, Quod cum audisset Taric, qui Cordubæ residebat, Alchaman principem militiæ contra Pelagium destinauit, & Oppa Episcopum Hispalensem filiū Aegicæ, vt Pelagium ad obediendum sibi monitis suaderet.

Auscua

Alchamā

De introitu Pelagij in caueam, & strage Arabum, & captione Oppæ &c.

Caput. II.

QVORVM aduentum cum Pelagius percepisset, in cauea quadam, quæ est in latere montis Auscuae, de quo diximus, se recepit, est autem hæc cauea quasi diuino artificio rupe inexpugnabili circumclusa, & ab impugnatione secura. Et cum illa cauea vix sit mille hominum receptiua, assumptis secū, quos strenuiores credidit, reliquos diuinæ gratiæ commendauit, vt in tutis montium Dei misericordiā, & rei exitum expectaret.

Auscua

Ipsæ autem in cauea cum ijs, qui secum aderant, Dei misericordiam implorauit. Cumq; Alchaman, & Oppa Episcopus cum multitudine fundibulariorum, & pedum ad Asturias peruenissent, & vastationes aliquas peregrissent, demum in circuitu caueæ fixis tentorijs recederunt. Oppa autem, qui multos Christianos suaserat, tunc, vt fertur, mulo insidens dicitur Pelagium taliter allocutus.

Quanta fuerit Gothorum gloria in Hispanijs ipse nosti, & licet semper cōtra Romanos, & gentes barbaras inuicta fuerit, nunc Dei iudicio victa plorat, quæ est ergo fiducia tua, vt clausus in antro cū viris pauculis nitaris resistere contra Arabes, quos totus exercitus gentis Gothicæ sub vno Rege non potuit sustinere: recole Gothorū regnum quanta doctrina, quanta potentia abundauit, & nunc vltimæ virtutis exinanitione consumptum ad nihilum est redactum. Consule igitur vitæ tuæ, & eorum, qui tecum pari miseria consumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati, vt & honoribus redoneris, & cum ijs, qui tecum sunt, vita, & operibus perfruaris.

Oppæ oratio

Cui respondit Pelagius. Etsi ad tempus Deus percutiat filios pestilentes, non tamen proieciat in æternum. Nosti autem Episcopo Oppa qualiter tu, & fratres tui, & pater tuus Rex Vitiza vestris foederibus cum Iuliano comite irā altissimi prouocastis, propter quod excidium gentis Gothicæ superuenit, & flet ecclesia penitus destituta si hos perditos, & extinctos, nec consolari sufficit, donec Dominus cōsoleatur, sed per id modicū, & momentaneum exterminij nostri pondus adiciet ecclesia, vt resurgat, & ego sperans in misericordia Iesu Christi hanc multitudinem, cum qua venis, nullatenus pertimesco, habemus enim aduocatum apud patrē dominum Iesum Christum, in quem credimus, & speramus. Tunc Oppa Episcopus de persuasionem desperans exercitui dixisse ferunt. Inueni hominem obstinatum, nil restat de cætero nisi pugna,

Pelagij responsum.

Tunc Alchaman præcepit fundibularijs, sagittarijs, iacularijs ostium speluicę fortiter impugnare. Sed Dei manu pro suis conclusis misericorditer dimicante lapsi

des, sagittae, & iacula in emissorum intentum vertebantur. Sicque tali iudicio ser-
me. XX. millibus Arabum interfectis, caeteri quasi vertigine iurabantur. Quod
Pelagius cum vidisset, laudans Dei potentiam, & spiritu fortitudinis roboratus cum
suis egreditur a spelunca, & Alchaman cum maxima multitudo Arabum interse-
cit, praeter eos, qui cueris iaculis perierunt. Reliqui vero ad Aufeug ardua fugien-
tes ab ijs, quos Pelagius reliquerat, cedibus perierunt. Qui autem ab ijs euaserant,
in Libana ad ripam Deue fluminis peruerunt, & super quodam montis supercilio in-
cedentes eodem supercilio in fluuium corruente, & aggere opprimente in flumine
sunt submersi, & Aegyptiorum submersio nouo miraculo presentatur. Oppau-
tem a Pelagio captus mansit, ab aliquibus dicitur Oppa fuisse filius Vitize, ab aliqui-
bus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Aegicæ, & frater Vitizæ, sed v-
trumlibet istorum fuerit, certum est fuisse Archiepiscopum Hispalensem.

De translatione arce, & reliquiarum, & sacrorum librorum in Asturias.

Caput. III.

VRBANVS autem Sinderedi successor, de quo superius dixi-
mus, arcam reliquiarum, & scripta beati Ildefonsi, & Iuliani Pome-
rii, & vestem sacram, quam beata Virgo dederat Ildefonso, cum iam
videre: in Hispanijs destructionem ecclesie, & populi Christiani, ad
Asturias dicitur detulisse, & de loco in locum, vt persecutio exposce-
bat, a fidelibus ferebatur. Postquam vero vrbs regia fuit non irru-
ptione sed foedere ab Arabibus occupata, quod tamen foedus Sarraceni postea irru-
perunt. Clerus, & Christiani cuncti cum alijs, qui in Hispanijs seruituti barbaricæ man-
cipati elegerunt degere sub tributo, permixti sunt in lege, & ecclesiasticis institutis, &
habere pontifices, & euangelicos sacerdotes, apud quos viguit officium Isidori, & Lean-
dri, & viget hodie in vi. parrochijs Toletanis. Eo & tēpore, quo Vrbanus in vrbe re-
gia praesidebat, Ouātius Archidiaconus Toletanus doctrina, sapiētia, & sanctitate se-
cundū scripturas spe, fide, charitate precipuus habebat, & Frodoarius Accitanę vrbis
Episcopus religione, & sapiētia predicabatur insignis, & vsq; ad tēpora Almohadū,
q; Imperatoris Ildefonso tēpore inceperūt, in pace instituta euāgelica seruauerūt, &
in isto medio fuit apud Hispalim gloriosus, & sanctissim⁹ Ioānes Episcopus, q; ab Arabi-
bus Caxit alnatran vocabat, & magna scientia in lingua Arabica claruit, multis mi-
raculorū operationib⁹ gloriosus effulit, qui etiā sacras scripturas catholicis expositio-
nibus declarauit, quas ad informationē posterorū, Arab ce conscriptas reliquit, quas
fuit etiā ibi alius electus nomine Clemens, qui fugit a facie Almohadū Talauerā, ibiq;
diu moratus vitā finiuit, cuius contēporaneos memini me vidisse. Venerūt etiā tres
Episcopi, Assidonensis, & Elepēsis, & tertius de Marchena, & quidā Archidiaconus
sanctissimus, pro quo etiā dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice di-
cebatur, & vsq; ad mortem in vrbe regia permanserunt Episcopalia exercentes, & v-
nus eorum in ecclesia maiori est sepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur quod a
Iuliano pontifice Toletano, & Pelagio principe reliquiarum arca, & sanctorum scri-
pta ab ecclesia Toletana in Asturias sunt translata, stare non potest, cum Iulianus
Pomerius tertius fuerit ab Ildefonso, & Sinderodus, sub quo Hispania destructio,
quartus fuerit a Iuliano, hoc modo Ildefonso successit Quiricus, cui Iulianus Pome-
rius, cui Silibertus, cui scelix, cui Gūdericus, cui Sinderodus, sub quo fuit ab Arabibus
ciuitas

Christina.
Frodoarius
1100.

Ioannes.

ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod Primatus Hispaniæ prius fuit in ecclesia Hispalensi, & post trāsatus ad ecclesiā Toletanā, quod etiā stare non potest. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Silibertus Archiepiscopus Toletanus fuit depositus merito culpe fugā generali concilio omniū Archiepiscoporū, Episcoporū, & Clerici Hispaniarū, & Gallie Gothiæ, decreuerūt nihil tractandū in cōcilio donec provide ret primæ sedi Urbis regiē de pastore. Et electus, & trāsatus fuit Fœlix Archiepiscopus Hispalensis ad ecclesiā Toletanā factus Pontifex Toletanus, & in eodē concilio Faustinus Bracharenfis Archiepiscopus factus est Hispalensis, Fœlix Portugalenfis Episcopus factus est Megarenfis Archiepiscopus, & postea de ordinatione earū concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod si Hispalensis ecclesiæ maior esset, non transfretur eius Episcopus ad minorē. Quia igitur propter diuersas relationes scriptorum inter dum de veritate historiæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex scripturis autentis videat, quid debeat approbare.

De morte Munuzę, & filiorum Vitizę & Comitis Iuliani, & Regis Pelagij.

Caput. III.

VNC ergo ad ordinem Historiæ reuertamur. Cum itaq; Dominus diuino prælio inimicos suos ad ostium cauæ Pelagij Principis, & in rupe Deuzę fluuiū imminētē præcipitiō, & iaculis prostrauisset, Munuza, qui ciuitati Gegioni maritimę, & Asturijs præsidebat, fugę periculo se commisit, sed ab Asturibus in vico, qui Olalies dicitur, fuit captus, & interfectus. Licet autē Gegio ciuitas sit deserta, Gijon terra vulgariter appellatur, in qua est monasteriū sancti Saluatoris. Muza autem condolens itragi suspicatus est factiōne filiorum Vitizę, & Iuliani Comitis prouenisse, & eos pariter captis & capitis, & vita priuauit. Gothi autem, quibus fugę facultas affuerat, audientes quod a Gothis manus Domini non discesserat, clanculo se furātes ad Pelagium Principem adueniunt, & zelantes legem, & Machabæorum iusticiam amulantes pro se de commori elegerunt. Ciuitatem etiā Legionem, quæ in descensu Asturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaserunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonsus Catholicus filius Petri Ducis Cantabrię, in Asturias transmigravit bella Domini cum Pelagio Principe pugnaturus, cui Princeps Pelagius in vxorem dedit suam filiam Ormisindam. Pelagus vero post multa bella decenter exercitata migravit cum domino apud Canicas anno. XVIII. regni sui.

Dem.

Canicas.

Canicas.

Gegio.

De regno Fasilę, & Aldefonsi Catholici, & eorum morte.

Caput. V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fasila filius eius æra. DCC. LXX. & regnauit annis. II. qui leuitate ductus plus debito venationibus insistebat, & quadā die dū vrsū insequi niteretur, decreuerat enim cum vrsō singulariter decertare, ab eodē vrsō fuit miserabiliter interfectus. Iste dignū memoria nihil egit, nisi quod quadā ecclesiā sanctę Crucis pulchro opere decorauit. Post hunc cœpit regnare gener Pelagij Aldefonsus æra. DCC. LXXII. & regnauit annis. XIX. Hic agno minatus fuit Catholicus, quia documenta fidei in se legaliter obseruauit, & ad id alios, vt zelator fidei, prouocauit, & ideo ab omnibus amabatur, & communi voto ab omnibus in Regem est receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabrię,

æra. dcc.

lxx

æra. dcc.

lxxij.

f

Froila.
Recaredus

& habuit fratrem, qui Froila dicebatur, fuit autē Petrus Dux ex progenie gloriosissimi Principis Recaredi, qui cum fratre suo Froila sepius Arabes bellis intentans plurima bella gessit, & ciuitates multas occupatas ab eis Christianæ potentie redonauit, quasdam muniens, quasdam prosterneis, quas bellatorū defectū non poterat retinere. Retinuit autē in Gallecia Lucum, & Tudam, & Astoricam. In descensu autē Asturiarum expugnato exercitu Arabū, Legionem, quæ postea ex frequenti Regū habitatione Vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiā campos Gothicos, qui ab Estola, Carrione, Pisorica, & Doria fluminibus includuntur, & in partibus Castellæ Septēmanicæ, Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandā, Cínifariam, Alefancum, Transmerā, Supportam, Cattrantiū. Eta Malaua, et Ordunia, Viscagia, & Nauarra, et Ruconia, et Saualacio vsq; ad Pyreneū plurima castra muniuit populis Christianis. Et multis ex his qui tenebantur captiui reduxit ad patriam, & ad loca, quæ potuit communire. Ad ipsum enim tanquam ad singulare Christianæ professionis asylum ex vicinis regionibus, quas Arabes occupauerant, Christiana mancipia concurrebant, & quāuis diuina gratia tantis cum honoribus exaltaret, humilitatem non deserens omnibus se amabilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus, quas obtinuit. Secundum quod potuit opportune, dedit operam, vt Episcopi crearentur, quorum doctrina reliquæ Christianæ in fide catholica firmarentur, ecclesias etiā, prout tanta desolatio tolerabat, structuris, & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam sacræ scripturæ vndecunq; poterat colligebat, & omnia opera pietatis Deo & ecclesijs, & hominibus pro viribus exhibebat. Reliquit autem ex Ormilinda Regis Pelagij filia duos filios Froilam, & Vimaranum, & filiam Oclisindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & propria morte vitam finiuit, in cuius transitu voces psallentium in aëre feruntur audite. Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo cōsiderat, ablatus est a facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. Sepultus est autem cum vxore sua Ormilinda in ecclesia sanctæ Mariæ in tentorio Canicatum.

Ormilinda.
Vimaranum.
Oclisinda.
Mauregatus.

De Froila, & operibus eius, & morte. Caput. VI.

vix. dcc.
xci.
Quatum.

POST mortem eius, Froila filius eius successit in regno, æra . DCC. XCI. & regnauit annis. XIII. Iste populauit Ouerum, & fecit ibi ecclesiā cathedralem. Cumque a tempore Vitizæ insolens abominatio nolesset, vt Clerus carnalibus coniugijs potiretur, iste intelligens iram Dei pro tanta immundicia aestuasse, iuxta sacrorum canonū instituta præcepit, vt ministri ecclesiæ castitate seruata, nullatenus matrimonijs,

vel connubijs foedarentur, & licet alias austerus fuerit, & crudelis: propter hæc, quæ circa Clerū instituit, direxit Dominus manū eius. Cumq; Omar Dux Cordubæ fines Galleciæ infestasset, occurrens ei Froila bello prostratū cepit, & interfecit, & in eō prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt, rebellantē etiā suo dño Gallicie populū subiugauit, eorū prouinciā depredata. Nauarros, & rebellantes inualis, & sibi conciliās vxorē ex eorū regali progenie, Momeranā nomine, sibi duxit, & cū eis Vascones sibi infestos suę subdidit ditioni, rediēs ad Asturias suscepit filiū ex Momerna nomine Aldefonsum. Cūq; frater eius Vimaranus esset pulcher, strenuus, & affabilis, ab omnibus amabatur, quæ Froila ob zelū regno proprijs manibus interfecit, & filiū eius Veremundū, quasi pro satisfactiōe, in hūi adoptauit. nec tamen cessauit in dignatio sui generis contra eum. Vnde & a suis apud Canicas fuit factiōe simili

Momerana.

Vimaranus.

Veremundus.

interfectus, & apud Ouetum cum vxore sua Momerna fuit traditus sepulturae.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono.
Caput. VII.

P O S T huius interitum Aurelius frater eius successit in regno, æra DCCC. IIII. & sex annis regnavit, cuius tēpore seruilis origo cōtra proprios dominos insurrexit, sed eius industria in seruitutē pristinā sunt redacti, & in diebus eius Silo frater eius Odifindē Froilē Regis forori coniugio copulatur, propter quam postea optinuit regni sceptrū, et in principio anni septem regni sui vitā finiuit morte propria, post cuius mortem Silo causa Odifindē regnum accepit, æra. DCCC. X. & regnavit annis. VIII. & in prauia ad regni solū subleuatur, cum Arabibus pacē firmavit, & Galleciam rebellantem in monte Ciperio superauit, & suo Imperio subiugauit. Aldefonsus autem filius Froilē, & Momernæ propter Odifindam amicam suam regale palatium gubernabat, & Silonis negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odifinda desperans iners fiebat, & anno regni sui octauo humanis actibus est ademptus, & in ecclesia sancti Ioannis apostoli, quam ipse construxerat, fuit sepultus. Silone autem defuncto. æra. DCCC. XVIII. omnes magnates palatii cum Regina Odifinda ad regni solium eleuant Aldefonsum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla, vt superius diximus, elatus in superbiam ad Arabes conualuit, eisq; concederatus auxilium postulauit, spondens se eis fideliter seruiturum, si eorum auxilio nepotis Imperium obtineret. Cumq; enim esset affabilis, persuasit, & dato sibi exercitu Arabum regnum nepotis inuauit fauentibus sibi aliquibus Christianis. Aldefonsus autem a facie eius verens fugit in Alauam, & Nauarram, ipse autem Mauregatus, vt fauorem Arabum retineret, contra Dei legem multa commisit. Puellas enim nobiles ingenuas, & plebeias stupris Arabum concedebat. Vnde Deo, & hominibus odiosus, expletis in regno. V. annis, & prauus in Pravia habuit sepulturam. V. annis regnavit, sed eius anni in computatione temporum annis Aldefonsi Regis antumerantur. Eo mortuo Veremundus filius Froilæ in Regē eligitur, & quamuis magnanimus regnum tamen sponte dimisit recolens se olim diaconi ordinem suscepisse, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldefonsum, qui ad Nauarras confugerat, reuocauit, & in regno substituit susceptorē, & cū eo alijs. IIII. annis, & sex mensibus dulcissimā duxit vitam, & propria morte vitam finiuit sepultus Oueti cū vxore sua Imilone, quam viuens a se, propter conscientiam ordinis, separauit, relictis ex ea duobus filijs paruulis Ranimiro, & Garzia.

De Aldefonso Casto, & p̄js operibus eius. Caput. VIII.

A ldefonsus itaq; dictus Castus filius Regis Froilæ vir virtutū, castitate, & pietate præcipuus absq; contactu fœminæ Cēlibem duxit vitam. Vnde & Aldefonsus Castus meruit nominari. XLI. annis regnavit, anno sui regni tertio exercit⁹ Arabū cū duce suo nomine Mu gay Asturias est ingressus, sed Aldefonsi milites in loco, q. Lucos dista Arabes præuenērūt, & cū eodē Duce bello inito septuaginta milia Arabū ceciderūt multisq; prælijs repellens Arabū pacē patriæ cōfirmavit. Anno autē regni sui. XI. a suis per tyrannidem regno expulsus in Abelenſi monasterio se recepit. Inde q; a Theudo, & alijs suis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur,

f ij

Cetum Nunc misericordiae suae opera prosequamur. Hic cum multis virtutibus emicaret, palatia regia pulchra, & forti opere construxit Oueti. Fundauit etiam ecclesiam cathedrali, & maius altare in honore sancti Saluatoris, & altaria duodecim a postolorum cum suis titulis eleuauit, ecclesiamque sanctae Mariae iuxta Basilicam sancti Thyrri ex lapidibus, & columnis marmoreis argento, & auro cum regali palatio adornauit. & Gothorum gloriam tam in ecclesijs, quam in palatijs, ut olim Toleti fulserat, prout potuit, reparauit, & sic reparato templo per Eldram & Neemiam, laetabatur iuuenes, qui prioris templi gloriam ignorabant, & senes flebant, qui prioris templi magnificentiam recolabant. Sic & ibi qui gloriam viderant Toletanā, perfundebantur lachrymis, & mcerore. Iuuenes autem tempore praeteritae gloriae in seipso Regis magnalia cum laudibus extollabant. In altari etiam sancti Michaelis posuit arcam reliquiarum, quam Rex Pelagius, & Urbanus Episcopus urbis Regiae tempore perditionis Hispaniae ad Asturias transfulerunt, ad quam hodie ex vniuersis partibus deuote concurrunt populi Christiani laudantes Dei beneficia, quae Dominus Iesus Christus ibidem suis fidelibus impartitur, & in eadem ecclesia dicitur esse vestis illa gloriolissima, quam beata Virgo contulit glorioso Pontifici Ildesonso. Haec autem arca reliquiarum dicitur Hierosolymis constructa fuisse, & tempore persecutionis Pseudomachomei per mare Hispalim fuisse translata, indeque Toletum adducta, demum, ut dictum est, tempore qualificationis cum multis alijs sanctorum reliquijs in Asturias collocata.

De Aegleis Aurificibus, & Bernardo. Caput. IX.

AD haec cum Rex preciosos lapides coram aspiceret, cogitauit crucem de auro eisdem lapidibus fabricare, ipsique ab ecclesia ad palatium uententi occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, se esse aurifices asserentes, Rex autem datus auro, & lapidibus etiam dedit domum, in qua posset exercitui operari. Cumque in praedio consedissent, misit nuncios ad aurifices sollicitatis, qui non essent. Cumque nuncios accessissent, inuenerunt crucem miro opere consummatam, & corusco splendore totius domus penetralia illustrantem, adeo ut non possent tantum splendorem intuentium oculi tolerare, quod Rex audiens festinauit, & tanto splendore cognito agens gratias saluatori conuocato Clero, & populo, & Pontifice gloriosam crucem altari obtulit Saluatoris, & ista referens Leoni tertio, qui sedi apostolicae praesidebat, obtinuit, ut in Oueti ecclesia Archiepiscopus crearetur. Cumque circa talia, & circa praemia existeret animosus, Semena soror eius Comiti Sanci viro nobili fortissimo conubio clara consensit, ex quo suscepit filium nomine Bernaldum.

Luna.

Quod cum ad Regis noticiam peruenisset, Comitē Sanci in castris, quod Luna dicitur, carcere, & vinculis coarctauit mortis, & vinculorum statuens unum finem. Sororem autem Semenam religioni in monasterio mancipauit, Bernaldum, quia non habebat filium, delicta nutriuit, qui postquam adoleuit statura, vultu, eloquio, ingenio, & consilio, & etiam armis fere omnibus praeminebat.

De legatione ad Carolum, & victoria Regis Alphonfi. Caput. X.

REX autem longo regimine, & laboribus fatigatus ad Imperatorem Carolum, qui Italiam, & Theutonicis, & Gallicis imperabat, secreta nuncios destinauit, qualiter carebat filijs, & regnum, si veniret in adiutorium, sibi daret. Imperator autem Carolus impugnationi Arabum infidebat. Qui cum Hispanias occupasse ut transiitio Pyrenaeo Galliam Gothicae Bur

degalam, Pataviam, & Turoniam, & fere totam Aquitaniam occuparunt. Sed eos Carolus ab occupatis sedibus virtute prelii abiebat enā trans Pyrenæum partē Celtiberiæ, quæ Cataloniā dicitur, vt victor inualit, vt prepotens cōseruauit, & tamen his prelijs occupatus spondit nuncijs ad Regis Aldefonsi auxiliū se venturū. Post nunciōrum autē reditum innotuit legatio magnatibus Aldefonsi, qui cōquanimiter non ferentes suaserūt Regi cum instātia, vt quod mandauerat, reuocaret, alioquin ipsū a regno expellerent, & pacta ei nullatenus obseruarent, & sibi de alieno domino prouiderent, malebant enim mori liberi, quā in Francorū degere seruitutē, in his instante fortius cæteris Bernardo bonæ indolis, bonæ spei. Rex autē licet turbatus minis, & consilio satisfecit, & iteratis nuncijs ad Carolū, quæ sponderat, reuocauit. Iratus autē Carolus fidē mentitā intētans, cepit Regi Aldefonso terribiliter cōminare, & postpositis bellis Arabū direxit acies in reliquias Hispaniarū, qui cū ad montana Hispaniæ peruenisset, in quibus pauci, qui gladiū effugerāt habitabant, cū clamore valido, tacti dolore cordis intrinsecus lacrymas cū sacrificijs Domino miscuerūt, quasi non super esset eis vterius vivere, cum cæli sententiā gladio Arabū iam experti rediuuē mortū iterū parabantur, quæ tanto amplius cruciabat, quanto ab illis timebant, de quorum debebant præsumere charitate, & quibus erant coniuncti sibula Christiāna. Cumq; hoc verbum fuisset in Asturijs, Alaua, & Biscaglia, Nauarra, Ruconia, & Aragonia, diulgatum, omnes eodem animo, & pari studio elegerunt mori potius, quam seruire, collectiq; in simul cum Rege Aldefonso contra Carolum processerunt. Carolus autem ad radicē Pyrenæi ex opposito in valle quadā exercitum collocauit, quæ adhuc hodie Hospita vallis vocatur. Indeq; procedens per vallem, quæ vallis Caroli dicitur planior inuenitur, ne ascendentes impediret asperitas Pyrenæi, vsq; ad summitatem montis porrecto agmine processerunt. In prima acie vnerunt præfectus Britannia, Rollandus, & Anselmus Comes, & Egjardus, qui erat præpositus mensæ Caroli, qui bus occurrens Rex Aldefonsus cū prædictis populis virtute gladij, immo domini su perauit, & eis fratris, plures ex eis, qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallē Caroli veniente. Cumq; stragem præcedentium comperisset, turbatus insonuit buccina, quam ferebat damno, metu, fuga, & periculo comitatus, & aliqui, qui a strage præcedentium aberrabant, eisdem comitibus sociati ad eum semianimes audita buccina confugerant. Et ad eos, qui extrema exercitus obseruabant, propter Bermaldum, de quo fama erat, quod cum exercitu Arabum per partes Aspæ, & Secolæ veniebat, postrema exercitus inuasurus, & ipse tamen in strage primorum semper astitit Aldefonso. Carolus autem indignatione, & confusione demonitus, tantam multitudinem suorum extinctam deplorans, & clades quas Arabibus intulerat parui pendens, ad Germaniam repedauit, vt reperto exercitu Hispaniam retentaret. Sed thermarum delicijs interceptus exercitum crastinando obijt Aquisgram, & in glorioso tumulo sepelitur, qui erat præcarum victoriarum epita phijs circumscriptus, ea parte uacua remanente, qua valle Caroli vindictam minitans ingloriosus redijt, & inultus. Nonnulli istorum fabulis inhaerentes ferunt Carolum ciuitates plurimas, castra, & oppida in Hispanijs acquisisse, multaq; prælia cum Arabibus strenue perpetrasse, & stratam publicam a Gallis, & Germania ad sanctum Iacobum recto itinere direxisse. Quod quidē quantū ad partem Cataloniæ scilicet Varemōnēsis, Gerūdēsis, Aufonēsis, Vrgelēsis territoria satis cōstat, q̄ cū Gothica Gallia Rex Francorum dicit ad se ex ea acquisitione, quā superius diximus, pertinere,

Patavia.
Turoniam.
Aragonia.

Vallis ho-
spita.
Vallis.
Caroli.

Aspæ.
Secolæ.

Aquisgra

Sed Comes Barcinoniæ dicit se transactione ab eius feudo liberum & exemptum.

De ciuitatibus Hispaniæ a quibus acquisitæ. Caput XI.

ERVM cum Carolus tempore Regis Casti, qui cepit regnare æra. DCCC. XXV. fuisse noscatur, non inuenio, quas ciuitates, castra, vel oppida in Hispanijs acquisisset. Nam Tarracona diu destructa fuit tẽpore Bernardi Tolctani primatis, sicut patet in regeſto Urbani Papæ secundi, qui Urbanus eundẽ Bernardũ de restauratione ciuitatis ecclesię suis literis animauit, post recuperationẽ etiam

Tolcti regiẽ ciuitatis Comes Barcinoniẽ Ierdam, Dertosam, & Fragã noscitur acquisisse. Mentionẽ Titio quidã nobilis ex Aragonia acquisiuit, & ei castrũ illud pro ditione sublatũ Comiti Barcinoniẽ deditione prouenit. Oſca a Rege Petro Aragoniẽ noscitur acquisita. Cefaraugustã, Tiraſonã Calataiub, & Darocam cũ ceteris adiacentibus Aldefonſus Rex Aragoniẽ dicitur acquisisse, assistentibus sibi retro Comite Pertricarum, cui conuenit Tutelẽ cũ alijs castris, quę postea dedit Garſiẽ Ranimi ro Regi Nauarię cũ sua filia Margelina, & Gastone vice Comite Benearnensi, cui etiã castra, & possessiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiã Rex habens vxorẽ Verã cam filiã Regis Aldefonſi, qui cepit Tolctũ, populauit Soriã, Almazan, Valeranicã, quę nunc Verlanga dicitur, & Bellisoramẽ. Sed in finibus regni Castellę Aldefonſus, qui cepit Tolctũ, cepit etiã Talauerã, Maquedã, S. Eulaliã, & Allanum, populauit Sealonam, cepit Margeritum, Canales, & Vinos, Talamancã, Vzeta, Guadalſaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore eius Bernaldus, qui tunc temporis erat Primas Alcalã acquisiuit. Idem etiam Rex Aldefonſus Secouiam, Abulam, Salmãticam cum omnibus oppidis, & suarũ diocesium populauit, quę a tempore vastationis Arabum semper manserant desolatę. Medina, quę nunc Celum, olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipsum, & suos suis victorijs accesserunt. Oxoma, sanctus Stephanus, & Gormatũ tempore Comitum Castellę Christiano nomini prouenerunt. Optam, & Anteliam, & Cauliam optinuit Imperator, Veleſium Santius filius eius suę subdidit ditioni, Concã, Alarconẽ, Moſiam, Placentiã, Beiarã, Alarcuis, Calatrauã, Caracuel olim perdita Aldefonſus nobilis cum omnibus ante dictis addidit fidei Christianę. Rex Fernandus pater Regis Aldefonſi, qui cepit Toletum, Conimbriam acquisiuit. Vlyſbonam, Sanctam Hyrencam, Elborã, Sintriã cepit Aldefonſus, qui primus in Portugallia habuit Regis nomen, Cetera oppida earum diocesium quędam ipse, quędam filius eius Rex Sancius populauerunt. Ea autem quę sunt nostris temporibus acquisita, suo loco, prout Deus dederit, prosequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum spacium potestati accreuerunt Christianę, non video quid in Hispanijs Carolus acquisierit, cum ab eius morte anni pene effluxerũt quadringentesimi. Facti igitur euidentia est potius annuendũ, quã fabulosis narrationibus attendendũ, siue enim a Christianis, siue a Sarraçenis, ipse, vel eius exercitus fuit victus itinere retrogrado comitatus damnis, & periculis retrocessit, nec stratam sancti Iacobi suo itinere potuit publicare, cui non obuenit transitũ vallis Roscidę penetrare. Sed longe post cũ gloria apostoli Iacobi miraculis publicata pœnitentiũ animos incitasset, propulsis a strata Sarraçenorum incurſibus, occultę semitę in viam publicã concreuerunt, per quam ferme ab vniuersis Christianorum finibus beati apostoli limina visitantur, nisi forte aliquod insigne fecerit eò

tempore, quo cum Rege Galafro Toleti degebat, fertur enim in iuuentute sua a Rege Pipino Gallijs propullatus, eo quod contra paternam iustitiam insolebat, & ut facti dolorem inferret, Toletum adire indignatus, & cum inter Regem Galafrum Toleti, & Marsiliū Cæsargustę dissensio provenisset, ipse sub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat, post quę audita morte patris Pipini, in Gallias est reuersus du- cens secum Galienam filiam Regis Galafri, quam ad fidem Christi commisitam du- xisse dicitur in vxorem, fama est, & apud Burdegalam ei palatia construxisse.

Galafrus.

Galienę
palatia.

De victorijs Alphonsi, & morte eius.

Caput. XII.

VNC ad prosequenda facta Regis Alfonso a quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigésimo, duo exercitus Arabū Gal- letiam sunt ingressi. Dux vnus vocabatur Abolabez, Dux alte- rius Melhi, & audacter ingressi, audacius sunt repulsi. Alter in loco, qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subse- quente tempore anno regni eius trigésimo septimo, cum fama sui no- minis Christianos, & Arabes dulcoraret, vir quidam ciuis Emeritenfis Mahamut no- mine, de familia Abderrame Regis Cordubę, cui rebellionem procurauerat, indigna- tionem veritus confugit ad clemenciam Aldefonsi cum multis Arabibus, qui ei faue- bant, & clemēter susceptus per septem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo an- no sui aduentus Arabum manu ascita, habitatoribus Gallecię molestias inferebat, & prodicionis præterita non oblitus addidit congeriem fictioni. In castro enim, quod sancta Christina dicitur, in præiudicium clemētis domini, & exterminium telluris ho- pite, nisus est rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum, obsedit castrū cum mul- tis milibus bellatorum. Cumq; bellum contra Regem prædictus proditor præ- sumpsisset, victus capite mutilatur, quod Regi ilico præsentatur, castrūq; capitur Re- gis dominio restitutum, & de Arabibus, qui primum secum venerant, & de alijs, qui post modum aduentauerant, caesa vsq; ad quinquaginta milia remanserunt. Rex au- tem Aldefonsus Oueturū cum victoria est reuersus, licet autem dicatur quinquaginta duobus regnasse annis, quinque tempore Mauregati, & duobus in regno particeps Veremūdi, solus autem quadraginta vno, in quibus, licet vxorem habuit, ab eius con- tactu semper extitit alienus caste, sobrie, immaculate, ac pie regni gubernacula dirigens, do, amabilis Deo, & hominibus apud Ouetum morte propria consumatus immacu- latum spiritum ad caelos dimisit, cuius corpus omni veneratione delatum in ecclesia sanctę Marię, quam ipse fundauerat, in tumulo lapideo sepelitur.

Naron,
Anceus
fluuius.Sancta
Christina

De strage Nomanorum, & victorijs Ranimiri.

Caput. XIII.

OST obitum eius Ranimirus filius Veremundi Regis, & diaco- ni ipso Rege Aldefonso adhuc in extremis laborante, & hoc ipsum præcipiente, ad regni fastigium sublimatur, æra octingentesima quin- quagesima nona, & sex annis regnavit, sed quia in Bardulia pro ac- cipienda vxore aliquandiu fecit moram, Neporianus quidā comes palatij attentauit regnum tyrannide obtinere, Ranimirus autē hoc audiens festinato reuertitur, & apud ciuitatem Gallecię, quę Lucas dicitur, exerci-

ara, dccc.
lix.
Bardulia.

Lucas.

f iij

tum congregauit, & Asturias irruptione inuasit, eo quod Astures Nepotiano faue-
 bant. Nepotianus autem sumpta manu Asturum, & Vasconum Regi Ranimi-
 ro occurrit, & ad pontem fluuij, qui Narcei nuncupatur, nec mora destitutus a suis
 Narcei. in ipso certamine fugam parat, fugitiuus a duobus comitibus Somna, & Scipione in
 Pramaria capitur, & sic regnum Ranimiro pacifice subiugatur. Rex autem Nepo-
 Pramaria tianum in monasterio relegari præcepit, vt ibi finem vitæ orbis, & monachus expe-
 Nomani ctaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudelissima, & pagina, ad Pha-
 Pharus. rum Gallæciæ applicuit, cum multis nauibus, & tricribus, quod, vt comperit Rex Ra-
 nimirus, congregauit exercitum comitum, & magnatum, & in Pharo Gallæciæ supra
 dictio, inulit eis bellū, & Domino adiuuante, gens Normantica, licet aspera, fuit victa,
 & septuaginta naues eorum incendio concrematae, magna eorū multitudine interfe-
 cta, qui supererant, nauigio aufugerunt spolijs multis victoribus derelictis. Fugientes
 autem Hispalim confugerunt, & prædas agentes plurimos occiderunt, vsque adeo
 quod ipsam Hispalim irruerunt, & post anni circulum ad propria redierūt. Dum
 hæc aguntur Ranimirus bellis impellitur intestinis. Nam comes Palatij Aldere-
 dum & Piniolus procer palatij cum septem filijs contra Regem in superbiam sunt cla-
 ti, sed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Piniol-
 um cum septem filijs interfecit. Post hæc autem Rex Ranimirus nolens ociosus
 a Dei seruicio inueniri, aggressus est loca Arabum, & tam in villis, quam in agris cun-
 ctis, quæ reperit etiam Anagarum incendio concremauit. Tunc Sarraçeni cum ma-
 xima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri visa multitudine
 in loco, qui Clauigium dicitur, se recepit. Cumq; in nocte de certamine dubita-
 ret, apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certius de victoria sequenti die bel-
 lum Arabibus instauraret. Cumq; diluculo surrexisset, visionem Episcopis, & ma-
 gnatibus reuelauit. Qui pro visione gratias exoluentes, ad pugnam omnes se com-
 munitè parauerunt apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraçeni de mul-
 titudine confidentes, ad prælium processerunt. Hinc inde itaq; conferto prælio Sar-
 raçeni confusione turbati Christianorum Gallijs terga dederunt, ita quod ex eis fere
 septuaginta millia occiderunt. In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum
 manu baiulans fertur apparuisse. Tunc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Clauig-
 Albaida. gium, Calagurram, & multa alia, quæ regno adiecit. Ex tunc, fertur, hæc inuocatio
 Clauigij. inoleuit, Deus adiuua, & sancte Iacobe. Tunc etiam vota, & donaria beato Iaco-
 Calagur- bo persoluerunt, & in aliquibus locis, non ex tristitia, aut ex necessitate, sed deuotione
 ra. voluntaria adhuc soluunt. Aderant autem cum Rege Garsias frater eius, qui a patre
 eorum Veremundo Diacono post mortē patris infantulus est relictus, quem Rex
 Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam seipsum diligeret, & partici-
 pem faceret regni sui. Vrraca autem vxor Ranimiri, quam ex Castella duxerat, cum
 esset Christianissima ecclesias sancti Iacobi, & sancti Saluatoris, multis donarijs ador-
 nauit. Construxit etiam Rex Ranimirus ecclesiam sanctæ Mariæ opere opere forniceo
 in latere montis Naurantij, duobus miliaribus ab Oucto. Anno sexto regni sui
 propria morte decessit. Oucti honorifice tumulatus.

De Rege Ordonio, & eius magnalibus.
 Caput, XIII.

ANIMIRO defuncto Ordonius filius eius successit in regnū
era octingentesima sexagesima sexta, & regnavit annis decem, vir pa-
tiens, & modestus, uxorem duxit nomine Mamadona, ex qua ge-
nuit quinq; filios. Aldefonsum, Veremundum, Nunium, Odoas-
rium, Froilam, qui dicitur est Aragonus. Ciuitates desertas, quas
dicitis Arabibus Aldefonsus maior inuasionē destruxerat, adductis

populatoribus reparauit, scilicet, Tudam, Astoricam, Legionem, A maiam, Patrieā.

Contra Arabes sepiissime dimicans triumphauit, in primo anni regni sui aduersus
Vascones rebellantes exercitum congregauit, & coactos eadibus suo iuri eos, & pa-
triam subiugauit. Cumq; victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra se cum
exercitu aduenire, & cum toto sui exercitu apparatu occurrit interpidus ad bellan-
dum, & victor in Arabes plurimis eorum gladio detruncatis ceteri aufugerunt, &
sumptis spolijs, & captiuis Rex Ordonius redijt gloriosus. Interim autem quidam
princeps Sarracenorum natione Gothus, sed ritu Machometico inquinatus cum to-
ta sua gente deceptus, quos Arabes Bencaharim dicunt, contra Regem Cordubæ re-
bellauit, eiq; plurimas ciuitates, quasdam fraude subplantauit, quasdam gladio, Cæsa-
ragustam, Toscam, Tudeliam, & Toletum, vbi filium suum nomine Lupum præpo-
suerat ciuitati, postea autē in Fracos Cataloniae, & Galliae Gothieq; arma vertit, præ-
das, & caedes plurimas inferendo, duosq; eorū Francorū duces Saneū, & Pulionem
fraude, & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mācipauit. Duos etiam tyrānos Sar-
racenorum Ibebeanza, & Alporz cum filio suo Azeth partim Muza, partim filius
eius Lupus præliando coeperunt. Carolus autem Rex Francia non ille magnus,
qui iam decesserat, videns quod sine magnis sumptibus, & discrimine ei non poterat
obuiare, decreuit Muzam muneribus compescendum, & acceptis muneribus inquie-
tare cessauit. Tunc de tot victoriarum successibus eleuatus præcepit suis, vt cum
Regem tertium in Hispania appellarent. Post hæc præsumptione præterita non
contentus, collecta manu valida, contra Regem Ordonium se parauit, sed Rex Ordo-
nius ad eius insaniam comprimendam venit Albaidam, quam dicitur Muza nuper
Christianis ablatam construxerat, & muris, & turribus in ea præsidium obfirmarat,
ad quam veniens Rex Ordonius conclusit obsessam. Quod audiens Muza manu
valida in succursum Albaidæ festinauit, & veniens ad montem, qui Laturcius dici-
tur, fixis tentorijs spectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medica-
tem exercitus in obsidione dimisit, cum reliqua contra Muzam animose processit, in
toq; certamine Muzam cum suo exercitu superauit interemptis plusquā decem mili-
bus de numero militari exceptis plebibus interfectis, quæ hunc numerū excedebant.

Muza vero trino vulnere fauciatus vix seminiuus euasit, & totius exercitus appa-
raturum, & munera, quæ a Carolo susceperat gloriosus, deuictus amisit, quæ Rex Ordo-
nius, & suus exercitus habuerunt, & sic victor inclytus ad eos, quos in obsidione di-
miserat, est reuersus, & septima die postquam redijt irruptione munitionem accepit,
omnibus, qui intrant, interfectis, & ciuitate vsq; ad fundamenta subuersa, ad propria
redijt cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toleta-
no, auditis, quæ circa patrem suum acciderant, cum omnibus, quæ habebat, Regi Or-
donio se subiecit, & dum vixit, subditus ei fuit, & contra Arabes pro Rege Ordonio,
cui se dederat, plurima bella gessit. Rex autem Ordonius Cauriam cum rege suo
Zeyt, & Salmanticam cum Rege suo Muzereq; potenter inuasit, & pluribus interfe-

ma. decem.
lxvi.Tudā.
Astoricā.
Legio.
A maiā.
Patriā.

Albaida.

Laturcijs.

Cauria.
Salmantica.

Normani cū reliquum vulgus cum vxoribus, & filijs fecit vendi. Eisdem temporibus Normani piratæ ad Hispaniæ littora peruenerunt, & loca maritima depredantes, homines gladio, terras incendio consumpserunt. Exinde intransmarinā Mauritaniam transfricantes, Nacorū ciuitatem eius prouinciæ inuasērunt, magna Sarracēnorum multitudinē interfecērunt. Deinde Maioricam, Minoricam, Euzam, Frumentariam, Baleares insulas vastauerunt. Deinde aduecti Græciam patris incursionibus eodē nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius supradictus expleto anno decimo, quidam dicunt decimo sexto regni sui morbo podragico interceptus Oueti defunctus in ecclesia sanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

De Aldefonso magno, & eius prælijs gloriosis.

Caput. XV.

OST mortem Ordonij regnauit Aldefonsus filius eius, qui quatuordecim annorū erat cū regnare cœpisset, æra octingentesima septuagesima quinta, & regnauit annis quadraginta sex. Hic in morte patris a palatio absens erat, sed audita morte patris festinus uenit Ouetum, ibiq; ab omnibus gratanter susceptus regni fastigiū est adeptus. Cumq; regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex partibus Galliciæ cum magno exercitu ueniens regnū præsumere attentauit. Sed tamen ex improviso Rex Aldefonsus Alauæ se recepit, ut collecto maiori exercitu Froilæ Veremundi obuiaret. Inter hæc autem dum prædictus Froila plus tyrānicæ, quam regaliter se haberet, Oueti interficitur a senatu, cuius mors quanto iustior, tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonsus ab Alaua ad Asturias properauit, & statim utilitati inhians, Sublātiā, & Ceiū populauit, muris, & turribus communiuit. Eilo autem Alauenſium comes corda suorum contra Regem indebite incitauit extimās rebellare, sed dum Rex collecta manu fictioni resistere properaret Alauenſium, aduentu Regis territi manus deiecerunt, pollicentes se de cætero subditos, & fideles. Sicq; Alaua a suo imperio subiugata, Eilonem comitem ferro uictum misit Ouetum. Eisdem diebus legionem exercitus Arabum attentauit cum duobus duobus Imundar, & Alchana, quorum aduētum audiens Aldefonsus cæde, & gladio effugauit. Post hæc uolens, omnis alijs, stragi Arabum insudare, & fidei terminos dilatare, Gallos, & Nauarros amicitia sibi iunxit, & ex Francorū regali genere vxorē duxit nomine Amelinā, quæ postea Ximena mutato nomine fuit dicta, ex qua suscepit quatuor filios, Garſiam, Ordonium, Froilam, & Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus ecclesię Ouetensis. Hic Aldefonsus uir bellorum, pietatis, religionis, & iustitię fuit amator. Hic uolens bellis domini tempora dedicare, assumptis Gallis Gothig, & populis Vasconum, & Nauarrorum terras, quas Arabes detinebāt, fame, flamma, cædibus, & incursionibus coartauit, Lentiam turribus igne consumptis optinuit habitatoribus interfectis. Inter cetera autem pietatis, & religionis opera thesauros, quos pater suus sibi reliquerat, ecclesijs, & pauperibus erogauit, ecclesiam sancti Iacobi, quæ erat terra, quadris lapidibus, & columnis marmoreis reparauit, ecclesias multas, & palatia intra diocesim Ouetensem, & per omnia loca regni sui oppida, munitiones, & castra. Factum est autem, ut Arabum maxima multitudo ex regno Tolæti ad regni sui exterrimum adueniret, sed Aldefonsi Regis occurſu cõsul-

era. dcc.
lxxv.

Alaua.

Substantia
Cria.

Lentia.

S. Iacobi.

& carere optatis, & que attulerant perdidit, & maxima multitudine bello perempta, etiam, que fuge se dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorij, Rex rediit cum gloria, & honore, & in his bellis Bernardo fortissimo milite sibi strenue assistente. Verum quia pater eius, licet orbis, & decrepitus adhuc in vinculis tenebatur, Bernardus extruxit castrum, quod Carpium appellauit in territorio Salmanticensi; indeq; foederatus Arabibus cepit regni confinia infestare. Vnde & Arabes assumpta maxima multitudine Legionem, & Astoricam, & adiacentia loca vastare ceperunt. Sed Rex Aldefonsus absolutioe patris Bernaldum concilians contra Arabes exercitum instaurauit, Arabes vero praeter multitudinem nil verentes in duas partes exercitum diuiserunt, vnam partem Puluerariam cum alia Regis exercitui occurrerunt, sed Bernaldus cum parte exercitus tam medietate, quae contra Regis exercitum nitebatur in Vallemori peruenit, & eos cepe mirabili deuastauit. Rex vero eis, qui Puluerariam iuerant occurrendo, iuxta Urbicum, vt potens prostrauit, vt victor occidit, vt praegualens exterminauit, & praeter eos, qui fuge periculo perierunt, in campo caesi vsq; ad duodecim millia remanserunt, ita quod de vtroq; exercitu nulli alij euaserunt, praeter decem, qui obtehti sanguine remanserunt.

Item de prelijs, & pijs operibus Aldefonsi.

Caput. XVI.

POST haec iterum exercitus Arabum congregatus obsedit Zamoram, quod Rex audiens improuisus cum ijs, quos ad manum habuit, ingressus est ciuitatem madans omnibus suae gentis, vt in succursum eius quam totius properarent, & Bernaldo solliciter instigante exercitus adunatus Arabes exterminio conuulsauit Alchaman eorum propheta gladio interfecto, quibus cedibus coacti Arabes ad tempus cum Regis pacis foedera firmauerunt. In diebus huius Aldefonsi dicunt quidam fuisse bellum Rofidae vallis, & non cum Carolo magno, sed cum Carolo agnominato Marcello, cum quo asserunt accidisse, sed cum tres Caroli fuerint successiue, scilicet, Carolus magnus, Carolus Caluus, Carolus Marcellus ex causa superius assignata, & quia in libris authenticis inuenitur, & quia publica fama Francorum, & Hispanorum communiter hoc proclamat, tempore magni Caroli dicimus accidisse. Si quis autem melius dixerit correptionem in hoc corpulculo non recuso, pro idem tempus Froila frater Regis cum alijs quatuor fratribus, vt fertur, mortem Regis procurans, factio re detecta in Bardulia se recepit, sed Rex frater eum insequens comprehendit, & omnes fratres suos Veremundum, Ninium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac causa. Veremundus autem clanculo fugit Astoricam, & per septem annos gessit tyrannidem, cum quibus etiam actio exercitu Galiare obsedit, sed ab Aldefonso Rege prostrato exercitu. Veremundus orbis ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventosam, & Astoricam, eo quod Veremundum receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam a Sarracenis obsessam soluta obsidione suo imperio conseruauit. Tunc etiam vrbes Portugalesis, Vifensem, Flauuiensem ceperunt habitari ab incolis Christianis, etiam vsque ad fluuium Tagum in partibus Portugaliae aliqua populauit. Quidam dux, & proconsul Arabum nomine Abohali bello comprehensus Regi est praesentatus, qui datis pro se centum millibus aureorum permissus liber abiit, & securus. Idem etiam Rex Septem mancas, dominas, & alias villas in campis Gothicis

Carpium
Salmanticae

Vallis ro
fida.
Caroli
tres.

Bardulia.

Galiare.

Ventosam.
Astoricam.
Colibrinam.
Portugalesis.
Vifensem.
Flauuiam.

populauit. Post hæc Rex partes Toleti deuastans, & aliquas munitiones euerrens habitatoribus trucidatis, accepta a Sarracenis pecunia, eis per triennium pacem dedit. Sicque reuersus ad propria, Addanium quendam de familia Palatina in mortem Regis comperit machinatum, quem fecit ilico lanari. Ecclesias quoque beati Iacobi, & sanctorum Facundi, & Primitiui magnifice fabricauit, quas postea Arabes destruxerunt, castrum Gozon in maritima Asturiarum obtuicionem patriæ obfirmavit. Ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepisse.

S. Iacobi.
S. Facundi
Gozon.

Zamora.

Cum Rex ipse locum ascenderet ad videndum, satelles quidam, qui inter ceteros Regem cum spiculo præcedebat, vacæ nigræ dicitur inuenisse, quam volens rusticæ applausus vocabulo delinire fertur dixisse Zemora, vacas enim eius coloris Hispani armëtarij moras vocant. Unde Rex Zamoram nomë indicit ciuitati, & cum Rex tantis prosperis letaret, duos presbyteros Seuerum, & Desiderium ad Ioannem Papam cum suis literis destinauit, quos reuersi cum Reinaldo eiusdem Papa gerulo epistolâ huiusmodi detulerunt,

Epistola Ioannis, PP. ad Aldefonsum Regem.

Caput. XVII.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis beati Petri apostolorum principis sempiterna providentia successores, et domini nostri Iesu Christi constrigimur adhortatione, qua beatum Petrum apostolum monuit, dicens quadam voce. Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni celorum, & reliqua. Hinc rursus imminente domini nostri articulo gloriose passionis, inquit.

Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoque quia vestre noticiæ fama per hos fratres limina apostolorum lustrantes per Seuerum, & Desiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata, paternam vos adhortatione commoneo inceptis bonis operibus gratia duce perseuerare, quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri, & nostra protegat benedictio, & quotienscunque filij charissimi ad nos venire quilibet vestrum, aut transmittere voluerit, tota cordis exultatione, & animi gaudio de vltimis Galliciæ finibus, cui vos præter me dominus rector constituit, tanquam iure filios nostros vos colligimus, & ecclesie Quetenfis, quam vestro consensu, & assidua petitione metropolitanam constituimus, omnes vos subditos esse mandamus, & concedimus etiã prædictæ sedi, ut ea, quæ Reges, seu quibus fideles iuste obtulerunt, vel in futurum domino opitulante contulerint, ratum, firmum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus, hos quoque latores literarum nostrarum omnes hortor, ut habeatis commendatos, bene velet. Item alia epistola ab eodem Papa Romano directâ per Arnaldum gerulum mense Iulio.

Quæstio
ecclesiæ.

Alia epistola.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei. Dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galleciarum. Literas deuotionis vestre suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga vestram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus dominum exorantes, ut victor regni vestri abundet de inimicis vestris, victoriam vobis concedat.

Nam vos

Nam vos filij charissimi sicut petistis sedulas preces Domino, fundimus, vt regnum vestrum gubernet, vos saluos faciat, custodiat, & protegat, & super inimicos vestros, Ecclesiam autē beati Iacobi ab Hispanis Episcopis cōsecrari facite, & cum eis cōcilium celebrate, & nos quidem gloriose Rex sicuti vos, a Paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella cōmittimus, sed omnipotēs Deus dat nobis de illis triūphum, huius rei gratia, rogamus dilectionē vestram, & animū deprecamur, vt quia, vt diximus, valde a Paganis opprimimur, aliquantos vtilēs, & optimos Mauricos, cum armis, quos Hispani cauallos Alphasces vocant, ad nos dirigere non omitatis, qualiter nos recipiētes Dominū collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portionem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene vale dilectissime fili, & clarissime Rex.

De sublimatione Ouetensis vr̄bis in Metropolim, & dedicatione ecclesie sancti Iacobi, & concilio Ouetensi. Caput. XVIII.

REX itaq; vilijs Epistolis gaudio est gauisus, & cōstituit diem, in qua conuenirent nobiles, & magnates, & Pontifices, qui ecclesiā beati Iacobi dedicarent, & celebrata dedicatione, omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in dedicatione multi Episcopi, Vincentius Legionensis, Gomellus Astoricensis, Hermegildus Ouetensis, Didacus Tudensis, Egila Aurienſis, Sisnandus Iriensis, Recharedus Lucentis, Theodosinus Britonienſis, horū ciuitates iam per Dei gratiā a Christianis possidebantur. Fuerūt ibi alij Episcopi, quorū ciuitates aliq̄ue deserte, aliq̄ue ab Arabibus tenebantur, Iohannes Auensis, Dulcidius Salmanticēsis, Iacobus Caurienſis, Faustus Coimbricēsis, Ardimirus Lamecenſis, Theodemirus Vifensis, Guimagus Portugalenſis, Argimirus Bracharenſis, Helea Cefaraugustanus, horū vr̄bes, & si aliquando Asturiarū Reges optinuerunt propter impotentiam retinendi, ab Arabibus occupatę aut retentę, aut disruptę remanserunt vsq; ad tempora Aldefonsi, qui cepit Totum. Et carū Episcopi ad Asturias fugientes tam in ciuitate, quam in dicecesi Ouetensi partitū sibi territorijs, vt poterant, victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetū dicitur ciuitas Episcoporū, & transactis autē. XI. mensibus prædictus Rex viā eū vxore & filijs, Episcopis, Comitibus, & magnatibus autoritate Domini Pape Iohanni Ouetum ad celebrandum conciliū conuenerūt, in quo cū vniuersali conuentia ciuitas Ouetensis dignitate Metropolitana insignitur, & Hermigildus in Archiepiscopū sublimatur, quia Hispania captiuatis quinq; sedibus Metropolitanis, silebat officio Metropolitanico destituta. Incurfantū enim hostilitate fugati intra Asturiarū angustias Pręlati, qui gladiū effugerant, confugerūt, & vt tanta angustia tolerabat, antiqua Toletani concilij instituta sollicitē conuēntes Ouetensem ecclesiā, & cęteras, quibus iam, vt metropolis præminebat, ordinabant iuxta Canonum sanctiones, multisq; secundum Deum vtiliter ordinantis, soluto concilio ad propria redierunt.

S. Iacobi
ecclesia.
Legionēſis
Aſtoricēſis
Ouetēſis.
Tudēſis.
Lucentis.
Aurienſis.
Iriēſis.
Britonienſis
Salmanticeſis.
Caurienſis.
Coimbricēſis.
Lamecenſis.
Vifentis.
Portugalenſis.
&c.
Ouetum;

De incarceratione Garſie filij Regis, & morte Aldefonsi. Caput. XIX.

POST hæc veniens Zemoram Garſiam filium suū comprehendit, & apud Gazonem ferreis vinculis mancipauit, quia suspectum habebat, eo quod focer eius Munio Fernandi tyrannidē actitans contra Regē rebellare parabat, ex quo factō alij filij indignati cōiuratione facta, patrem

Gazonē

suum regni regimine priuare parabant. Huius autem dissensionis causa fuit Regina Semena, quæ dicta fuerat Amelina, quæ factis inhumana studebat noua grauamina, & feruitutis onera inuenire, nihilominus discidia, & schismata procurare. Hæc Regem Aldefonsum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virum regno priuare, & filium suum Garfiam, quæ pater vinculauerat, subrogare. Albã, Gordonẽ, Arbolũ, atq; Lunam cõmouit, vt filius eius in his rebellans auxiliãte fœcero Munione, captiõnis iniurias vindicaret coniuratione fratrum cum ad talia incitante. Rex autem tam filij, quam suorum persecutionibus coarctatus in villa, quæ Boides dicitur in Asturijs, regni regimine se priuauit, & filium suum Garfiam licet inuitus regni constituit successorẽ præsentibus filijs, & potioribus regni sui. Post hæc orationis causa beati Iacobi limina visitauit, & rediens a filio suo Rege Garfia, quæ exaltauit, quia iam tunc fratribus præminabat, vt semel impeteret Sarraenos, & obtento a filio, quod petebat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris stragibus, & incendijs deuastatis, & factus in clytus spolijs, & captiuis victor ciuitatis restituitur Zemorensi, & sicut principium, sic finem regni victorijs adornauit, ibiq; proprio morbo coactus scelerem spiritum creatori restituens vitæ cursum sceleriter consumauit. Et sepultus Astorica, post translatus Ouetum, in ecclesia sancte Mariæ cum vxore sua Semena Regina finalem obtinuit sepulturam, cum regnasset annis, XLVI.

De prælijs Garfiæ, & morte eius. Caput. XX.

ALDEFONSO defuncto Garfias filius eius successit in regno æra, DCCCC. XXI. regnauit annis, III. Garfias igitur in initio regni sui terras Arabum est aggressus, & duris incursionibus peragratis, euertis plerisque munitionibus campestra flamma vorata consumpsit, & habito prælio cum Aiola Rege Arabum, plurima strage contritum vicit, & captiuauit. Prædaque rerum, gregum, & captiuorum maxima subsequente venit ad locum, qui Tremulus nuncupatur, ibique custodiam incuria Aiolas curiosus abscessit, & ad suos redijt fugitiuus. Garfias autem .III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte decessit, Ouetumque delatus in monumentis Regalibus est sepultus.

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione ecclesiæ Legionensi.

Caput. XXI.

POST Garfiam Ordonius frater eius regni gubernacula legitur suscepisse æra, DCCCC. XXIII. & regnauit annis, VIII. mensibus sex. Hunc Ordonium Rex Aldefonsus Galleciæ præfecerat adhuc regnans. Hic autem Ordonius paterna facta scelerici æmulatione capesses, prudens, & solers: iustus, & pius, & in necessitatibus pauperum consolator regnum prouide gubernabat. Cum enim viuentem patre principatum teneret, collecto exercitu aliquantas Beticæ prouinciæ ciuitates irrum pens loca capestria deuastauit plurimis habitatoribus interfectis. In initio autem regni Rex Ordonius collecto exercitu Talaueram oppidum animosus obsedit, venientemque Arabes, vt obsessis fierent in succursum, & ipsi pugna prostrati, & obsessi frustrati, utriusque gladio perierunt, & direpto oppido, quæ ibi erant, Regis Ordonij præda cessa

Funt & principē exercitus Cordubēsis captū adduxit, qui multis prędis, & captiuorū exterius eius gloriant subſequentibus in regnum ſuum reuertitur glorioſe. Poſt hæc autem tantis vaſtationibus arctati Arabes ad Regem Cordubę Abderramen, & Almotaraph Regem Tingitanię miſerunt auxilia poſtulantes, qui legationi lugubri annuentes in terminatione pccnali exercitus cōegerunt, & Auolapaz Alcaidus Cordubēſis cum magno exercitu Arabū, & cum alio Rege Tingitanię Almotaraph nomine ad Caſtrū, quod ſanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorj peruenerūt. Quod Rex Ordonius cū audiſſet, conuocato magno Chriſtianorū agmine feſtinus occurrit, & triūphali pręlio, pſtratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat Duce magno, & alijs Ducibus interfectis, cęteros aut eęde, aut captiuitate poſſedit, & cū triumphali gloria ad propria eſt reuerſus. Sed a bellorū magnalibus impatiens abſtinere contra Emeritam exercitū congregauit, & totā Luſitaniam fere deuſtās caſtrum Colubri, quod Turne Alariz dicitur occupauit, & acta præda auri, & argenti, & ferici, & hominū triumphaliter remeauit. Sed illius prouincię incolę occurrētes, oblatiſ muneribus pacem humiliter poſtulabant, qua ad tempus indulta ad propria eſt reuerſus, & ueniens Legionem pro tantis victorijs omnipotenti Deo gratias referens. conuocatis Epiſcopis, & magnatibus, maiorem eccleſiam ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli, quę minus tunc liſtebat, intra vrben decreuit prouide transferendam, & in palatio regio, quod olim Balneum fuerat Paganorum. Epiſcopalem cathedram collocauit, conueniente Fruminiõ Legionenſi Epiſcopo cum alijs Epiſcopis, qui tunc temporis ibi erant, Et cum tres eſſent in palatio manſiones, in prima domo altare maius in honorem ſanctę Marię ſemper Virginis crexerunt. In ſecunda domo ſancti Saluatoris, & apoſtolorum omnium conſtruxerunt. In tertiã domo ſancti Ioannis Baptiſtę, & omnium martyrum, & conſeſſorum, quibus omnibus dedicatis prædicta altaria ornamentis aureis, & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem eccleſię poſſeſſiones varias cumulauit, & in eadem eccleſia communi fauore principū, & magnatum a duodecim Pontificibus fuit diademate inſignitus.

S. Stepha-
nus.Emerita.
Alariz.
Colubri.
caſtrum.

Item de prædijs Ordonij, & vxoribus eius, & captione magnatum
& morte Regis. Caput. XXII.

HIS peractis Rex Cordubēſis dolens tantum interitum ſuę gentis inuaſit terminos regni ſui, & ad Roindontam vſq; peruenit, cui occurrens Rex Ordonius, conſerto pręlio multi ex parte Regis Ordonij, & ex Arabibus corruerūt. & cū per totā diē fortiter dimicaſſent, neuter victor, neuter victus fuit, ſed utriq; redierūt ad propria cum iactura. Poſt hæc venit Abderramen cū magna multitudine

R. d. d. n. s.

ſuorū, & Africę, quos cōduxerat, terręq; ingreſſus eſt Nauarrorū vſq; ad locū, qui Muez adhuc hodie nuncupaſ, quos Rex Garſias filius Regis Saneij nequies tolerare Regi Ordonio nūciauit, qui cōfeſtim occurrēs cū ingēti auxilio properauit. Cūq; in valle Vincaria ſibi adinuicē exercitus obuiaſſent, ſicut Dñs voluit ſuſtinere, multū de Chriſtiano exercitu corruerūt, etiã duo Epiſcopi Dulcidius Salmaticēſis, & Hermigius Tudēſis fuerūt ibi ab Arabibus cōpreheſi, & pro iſto Hermigio fuit ſobrinius eius ſanctus Pelagius datus obſes, q poſtea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit dato obide liberat'. Is autē Rex Ordonius, puocatus ex ſuis agmina cōgregauit, & ingreſſus terrā Arabū, quę Sintilia dicitur, ſtrages, & plurimas eędes egit, caſtra, & op-

Muez.

Sintilia.

g ij

Sarmatijs. pida plurimā in ore gladij occupauit, Sarmation, Heliph, Palmatium, & Castellionē,
Eliph. & Magnantiā, & multa alia castra diripuit, & destruxit. Exinde Zemorā rediens cū
Palmatijs. triumpho vxorem suam Muninam Domnam, quę & Geloira alio nomine vocabatur,
Castro. inuenit defunctam, ex qua susceperat duos filios Aldefonsum uidelicet, & Ranimi-
Magnatijs. mirum plus de morte coniugis contristatus, quam de victoria iucundatus aliā quoque
duxit vxorem ex partibus Gallicię nomine Aragonum, quā postea suspectā reliquit,
pro quo condigne postea satisfecit. His transactis milit pro Comitibus, qui Castellam
Tegulare. regere videbatur ad locum, qui Tegulare dicitur in ripa fluminis Carrionis, quā
si cum eis colloquium habiturus, & uenerunt ad eum Nunius Fernandi, & Almondar
Anagauri. albus, & filius eius Didacus, & Frenandus Ansurus filius, & nullo conscio exceptis
Tycium. consiliarijs cepit eos, & uinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mācipatos post
aliquantum tempus iussit occidi, & posuit maculam in gloria sua. & cruore innocuo
balthem glorię obfuscauit. Et foederatus Garsie Enechonis Arisatę Principi Natarrorum
hiliam eius nomine Sāciam duxit vxorem. Post quod etiam cepit Anagaurum,
quod olim Tycium vocabatur, & Vicariam, quę ex eo nomen dicitur habuisse,
quod Gothorum tempore sedes iudicij habebatur. Reuersus autem ad propria,
cum egredereetur, Zemoram in infirmitate percussus vitam finiuit, sepultus Legionē
in ecclesia cathedrali.

LIBER QVINTVS RE RVM IN HISPANIA GESTARVM CRONL

con. De Froila & iudicibus.
Caput Primum.

era dccc
xxxij.

POST mortem Ordonij Froila frater eius successit in regno ara. DCCCC. XXXII. & regnauit anno. I. mensibus. II. & duxit vxorem nomine Munina Domna, ex qua suscepit tres filios, Aldefonsum, Ordonium, & Ranimirum, & quartum de concubina nomine Aenare. Hic nihil egit memoria dignum, nisi quod filios Olmundi nobilis sine culpa fecit occidi, & Fronimiū fratrem eorum Legionensem Episcopum exilio condemnauit, & quia viri impij non dimidiant dies suos, percussus lepra vnus anni, & duorum mensium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrem suum Ordonium Legionē inglorius sepelitur. Episcopus Fronimius statim fuit sedis proprię restitutus. Eisdem diebus nobiles Bardenia, quę nunc Castilla dicitur, attendentes nobiles suos Nunium Fernandi Almondar Album, & filiu eius Didacum uocatos ad colloquium, ex factione a Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia, quę eis euntibus ad iudicium a Regibus & magnatibus Legionē iniuriöse fiebant, videntes etiam quod termini gentis suę ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus, & contumelias reportabant, sibi & posteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus, sed de prudentioribus elegerunt, quos & iudices statuerunt, ut dissensiones patrię, & querelam nū causę eorum iudicio sopirentur. Vnus fuit Nunius Nunij, dictus Rasoria, filius Nunij Bellidez, Alter dicebatur Flauinius Caluus, iste tñ aut nil, aut parū de iudicij

Iudicia.

cogitabat, sed armis, & militiae infistebat. Erat enim facile iracundus, nec causerum varia pacifice sustinebat, quod non competit iudicanti. Ex huius genere processerunt multi, & alij magni nobiles de Castella, Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandum Flauinum, & Veremundum Flauini. Fernandus genuit Flauinum Fernandi. Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem, ex qua suscepit filium Flauinum Nunij. Flauinus Nunij genuit Didacum Flauini. Didacus Flauini duxit vxorem filiam Roderici Aluari de Asturijs viri nobilis, & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit Veremundus Flauini. Veremundus genuit Rodericum Veremundi. Rodericus genuit Fernandum Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi, non illum, qui dictus fuit Castellanus.

De Nunio Rasura, & filijs eius. Caput. II.

NVNIUS autem cognomento Rasura fuit vir patiens, & modestus, sollers, & prudens, industrius, circumspectus, & sic ab omnibus amabatur, vt vix esset, cui eius iudicia displicerent, aut eius sententias causaretur, quas tamen rarissime proferebat, quia in cōpositione amabili fere omnia terminabat, & sic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidie non pateret. Hic habuit filium nomine Gudifaluum Nunij, qui cum esset adolescens, bona indole coartans praeminabat, & futurorū iudicijs omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Castellae militibus Domicellos filios petijt nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus sic instruxit, vt patres adolescentium de profectu filiorum profiterentur se tali nutritio obligatos, & ipsi adolescentes sic erant Gudifaluo Nunij dilectione coniuncti, vt eū quasi Dominū sociarent, nec possent ab eius consortio, vel ad modicū separari. Cumq; creuisset factus miles, militiam strenuus exercebat, & pa eis dulcedine in patria retinebat, ita quod patre suo mortuo, patri fuit fauore omnium substitutus, & etiam principatū militie coniuuentibus ijs, qui secū nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobilissimam Semenam nomine filiam Nunij Fernandi, ex qua suscepit filium nomine Fredinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in sermone verax, in iudicio iustus, in militia gloriosus, multa enim strenue contra Arabes peragendo fines patrie ampliavit. Hic habuit filiū, qui dictus est Fredinandi Gudifalui. Hunc Deus supra patrē, & auū tot gratijs exaltauit, vt ipso non attendente, tam a magnatibus, & militibus, quā ab vniuersis populis Castellanis in Comitē crearet, & omnes se suę subijcerēt ditioni. Qui factus Comes totā Castellā sic pacifico dño confoebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talē Comitē a populo suo releuauerat sarcinā seruitutis. Hic cōtra Arabes plurima bella gessit, quoniā & sanctū Stephanum, & alia plurima loca Christiane restituit ditioni. Ex quo iste suscepit suę patrie comitatū, celsauerunt Reges Asturiarū insolescere in Castellā, & a flumine Pisorica nihil amplius vindicarunt, strenuitate enim sua eorum insultibus resistebat, nec propter eos a bellis Arabum desistebat. Monasterium sancti Petri in ripa Aslancie fluminis aedificauit, & multis possessionibus illum dotauit, morte propria defunctus, in eodem monasterio est sepultus, cui successit filius eius Garfias Fredinandi homo Catholicus, qui bella plurima contra Reges Asturiarum conantes Castellae finibus praeminere, gloriose peregit, & castra plurima in ripa Dorij munifice reparauit,

S. Stephanus.
Pisorica.

Aslancie
flu.

Dorim.
Caosa ru
ba.

& vsq; ad fluitium Carrionem iurisdictionis suae terminos dilatauit. Hic construxit monasterium in honore sancti Cosmae, & Damiani iuxta ripam Dorii fluminis Alantiae, in villa, quae Caueae rubeae nuncupatur, & amplissimis possessionibus dilatauit, & loca, quae dedit, statuit, Infantaticum appellari eo intuitu, quod si aliqua de genere suo non posset, aut nollet mariti comparis solatia adipisci, de bonis monasterij prouiderentur eidem largiter, & decenter, demptis duntaxat necessarijs clericorū, qui inibi Deo, & sanctis martyribus deseruiant. Obijt autem morte propria, & in monasterio sancti Petri de Cardonia tumulatur

De Comitē Sancio, & morte eius. Cap. III.

HVIC successit filius eius Comes Santius Fernandi, vir virtutum, amator patriae, & in subditos totus pius. Hic optinuit Pennam si delem, & Septem publicam, & Madolium, & Montelionē, & Varinatium, Oromam, & sanctum Stephanum, quae in captione patris perdidierant Christiani, & multa intulit agarenis, Antiquos foros Septemi publicę iste dedit. Castellanus militib⁹, qui & tributa soluere, & militare cum Principe tenebantur, contulit libertates, videlicet, vt nec ad tributum i liquid teneantur, nec sine stipendijs militare cogantur. Hic habuit filium, qui dictus fuit Infans Garfias, & Legione fuit prodionaliter interfectus. & habuit filiam nomine Gelofram, quam duxit in vxorem Sancius maior Rex Aragoniae, & Navarrae, de quo, si Deus dederit, postea prosequemur. Huius mater optas commercium cuiusdam Principis Sarraceni, proposuit filium interficere, vt sic cum munitioribus, & oppidis optatis nuptijs potiretur. Cumq; quodā sero lectali poculo virus mortiferū miscuisset, filius reuelatione pedisecae hoc praesensit, & matri, vt prius biberet, supplicauit, quod ipsa renuens demum coacta, quod male miscuerat, degustauit, & parricida mater haulit, & meruit mortē in poculo, quod parauit. Et tandē Comes Sancius contriti cordis, poenitentia stimularus construxit monasteriū nobile, quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hispanico appellabat. Demum post multas victorias strenue consummatas scelicem spiritum suo restituit creatori, & in monasterio Onienli, quod ipse construxerat, est sepultus. Nunc autem ad genus, & acta Regum Asturum reuertamur.

Garfias.
Geloira.
Sancius.

Onia.

De Aldephonso, & Ranimiro, & discordia fratrum.

Caput. III.

MORTVO Froila, Aldephonso filius Regis Ordonij adeptus est scepra patris aera. DCCCC. XXXIII. & regnauit annis. V. mensibus. VII. anno vno mensum numerato. Nomen vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus est malus, & fuit iuxta Cordubā interfectus. Hic Aldephonso leuitate potius, quā virtute deliberauit apud se, vt ad viam confessionis, & poenitentiae se transferret, & ideo religionis operibus deuouit se, & aliquandiu huic proposito inhaerendo decreuit sibi substituere fratrem suum nomine Ranimirum. Cumq; propositum fratri per nuncios intimasset, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldephonso regni regimen resignante, Ranimirus substituitur fratri suo, Aldephonso autē iam Exrex ad locū, qui Dominos sanctos vulgariter

Mort. deccc
xxxij.

dicitur, super ripam Cete fluminis properauit, habitumque monachalem assumens
viam perfectionis elegit.

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonsi.

Caput. V.

RANIMIRVS autem successit in regno æra nongentesima tri-
gesima nona vno anno mēsum numerato, & regnavit annis decem,
& nouē mensibus, diebus, II. & cum esset vir bellis deditus, mouit
exercitū contra Mauros, & dum exercitū congregabat, frater suus
ca leuitate, qua de Rege se monachum fecerat, a monasterio apostata
resiliuit, & Legionem veniens cepit inibi rebellare, & ad regnum ite-
rum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra
eum, & duobus annis obsessum, in dedicionem recepit ad suæ beneplacitum volunta-
tis, & statim in carcere mitti iussit. Et dum hæc fierent Aldefonsus, & Ordonius, &
Ranimirus filij Regis Froisæ supra dicti cum conuientia in Asturijs rebellauerunt, &
tyrannidem exercentes Aldefonsum, qui maior erat, honore regio præferebant, Astu-
res enim indignati eo, quod incesione Aldefonsi, & substitutione Ranimiri non fue-
rant euocati, rebellionem huius modi factitabant. Vnde & Astures in dolo euocant
Ranimirum, vt si fieri posset, in manus filiorum Froisæ deueniret, quod præsentens
Ranimirus armata manu Asturias est ingressus, & coactos prælijs mancipauit, se-
cumq; ducens cum fratre suo Aldefonso quōdam Rege in eodem carcere coarctauit,
& post aliquantulum temporis interuallum fratrem, & sobrinos crudeliter execa-
uit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turij mo-
nasterium sancti Iuliani construxit, & in eo fratrem, & consobrinos pie prout potuit,
collocauit, vbi vsq; ad finem vitæ necessaria habuerunt. Mortuus autem Aldefon-
sus ibidem sepultus est cum vxore sua Regina Semena, & consobrinis. Regnavit au-
tem Aldefonsus annis quinque, & mensibus septem, & in quinto anno regni sui fuit
orbatus oculis, & postea duobus annis, & septem mensibus superuixit.

ant. d. cccc.
xxxix.

Turij, ff.
S. Iulianus.

De victoria Ranimiri, & comitis Fernandi Gundisalui.

Caput. VI.

RANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obsedit op-
pidum Maioritum, & muros dirumpens, sublatis rebus incolas capti-
uauit, & reduce exercitu remeauit. Post hæc Arabes fines Castellæ
inuadere decreuerūt, & comes Fernandus Gundisalui, qui Castellæ tunc
temporis præsidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui con-
uocato exercitu, properauit in auxilium comitis Castellani. Cumque Legionen-
sis, & Castellanus exercitus conuenissent, Arabibus apud oppidum Oxoniam oc-
currerunt, & collatis signis adinuicem dimicarunt, sed Dei gratia adiuuante Christia-
nis victoria, Arabibus cessit fuga, multaque millia captiuorum Christiano exercitui
prouenerunt. Sicque Rex Ranimirus ad sua fœliciter est reuersus.

Maioritū.

De prodicione Abenaizæ, & victoria Ranimiri.

Caput. VII.

g iij

Cæsaragustana
gula.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæsaragustam exercitum congregauit, Abenaia autē, qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus, & Ferdinānus Gundisalui comes Castellæ adinuicem concordarant, timuit in immentum. Vnde & seipsum cum terra Ranimiri subdidit dicioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat subiectione simili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes mutationes regni Cæsaragustæ, quæ Abenaia: resistebāt, cædibus, & irruptionibus cogit Abenaie obedire. Post quæ Ranimiro ad sua reuerso, Abenaia, proditoris non immemor, fregit pacta, & reconciliatus principi Cordubensi ratus est posse inuadere terminos Ranimiri. Et agens exercitum peruenit celeriter Septem mancas, quod audiens Ranimirus assumpto exercitu processit obuius contra eum, & ibidem adinuicem utroque exercitu dimicante cæsi Arabes, nec fuga, nec strage, sed victoria caruerunt. Et secunda feria in festo, scilicet, sanctorum Iusti, & Pastoris ex Arabibus vsque ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus, cæteri, qui euaserant, ad oppidum quod Alfonso deca dicitur, confugerunt. Ranimirus autem plus sanguine Arabum, quam prælijs, vel spolijs cupiens satiari, eos viriliter insecutus in castro Alfonso deca, quo confugerant, comprehendit. Abderramen autem cum paucis fugæ comitibus vix abcessit. Tunc fuit solis eclipsis per vnam totam horam diei. Tunc Rex, & sui cum multis spolijs, & multa turba pedisequa captiuorum reuertitur gloriose secum ducens Abenaia captiuatum.

Septem
manca.

Alfonso deca

Item de prælijs Ranimiri.
Caput. VIII.

Turmius

HIS peractis exercitus Sarracenorum per ripam Turmij fluminis est ingressus sub principe, qui Accipha dicebatur, & fauentibus sibi Fernando Gundisalui, & Didaco Munionis magnatibus regni sui cepit populare Salmanticam, Letesimiam, Ripas, Balnea, Alfonso deca, Pennam, & alia multa castra. Tunc etiam comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Asturijs in partibus sancte Iulianæ. Post Rex Ranimirus talibus coniurationibus prouocatus exijt obuiam Sarracenis, & bellis, & cædibus sæpe repulsi a cæptis operibus destiterunt, & Ferdinandum Gundisalui non illum comitem Castellæ, & Didacum Munionis fautores Arabum comprehendit, & alterum Legionem, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alij murmurabant, recepto ab eis iuramento fidei obseruandæ a carcere liberauit, & filio suo Ordonio dedit vxorem Vrracam filiam Fernandi Gundisalui comitis Castellani. Post hæc Rex Ranimirus, qui ex Regina Tharasia sorore Garzia Tremulosi Regis Nauarræ cognomine Florentina genuerat Sancium, & Geloiram in honore sancti Saluatoris iuxta regale palatium, monasterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni sui anno obsedit oppidum, quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur in dicecesi Tolctanensi. Arabes autem ei succurrere festinantes victi a prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cæsis fere duodecim millibus, vsque ad septem millia captiuauit, & reuersus ad sua se misericordiæ operibus dedicauit, & vxore sua Regina Tharasia operante, sancti Andree, & sancti Christophori super Cæci, & sanctæ Mariæ in ripa Dorij, & sancti Michaelis archægeli in valle Orna, quæ nunc dicitur Desfriana, mona-

Salmantica
Letesimiam
Ripas
Alfonso deca
Pennam
Amaiam
S. Iuliana.Aquis. q
Talauera.Cæci.
Orna.
Desfriana.

steria edificauit, & possessionibus multis ditauit. Et cum Ouetum causa orationis adisset, ibidem grauiter egrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confessione Episcopis, & Abbatibus, qui secum aderant, deuote suscepit sacramentum corporis, & sanguinis domini Iesu Christi, quo facto a se regnum, quod a patre susceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis. Nudus egressus sum de utero matris meae, nudus reuertar illuc, dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

His ita peractis vitam finiuit, & in monasterio sancti Saluatoris, quod filie suae confluxerat, tumulatur. In his decem & nouem annis computantur quatuor anni Aldefonsi praedicti, quia post primum annum statim substituit sibi fratrem, per se autem regnauit, Aldefonsus anno vno, Ranimirus annis quindecim.

De Rege Ordonio, & dissensione cum Castellanis, & morte eius.

Caput. IX.

HVIC successit in regno Ordonius filius eius era nonagesima quinta quagesima octaua, & regnauit annis quinque, mēibus sex. era. dccc. lviij. Iste Ordonius satis prudens, & in regimine exercitus circumspectus. Vnde frater eius Sancius, quem Rex Ranimirus ex Tharsia sorore Garfiae Regis Nauarræ susceperat, fauore, & auxilio eiusdem Garfiae auunculi, & Fernandi Gundisalui comitis Castellani ipsi personaliter cum ipsis venientibus, Legionem accessit, ut fratrem suum a regno expelleret, & ipse dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius, ut erat in armis strenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defensauit, & regnum sibi intrepidus conseruauit, & uxorem suam Vrracam, quia comitem Fernandum socerum suum hostem senserat, dereliquit, & duxit uxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium, qui fuit podagricus nomine Veremundum. Gallicij autem audientes dissensionem inter Legionenses, & Castellanos ceperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipse vero congregato exercitu Gallicos perdomuit usque Vlixbonā, & vastatione, & incendio omnia depraedatus est, & redijt inclutus multis spolijs, & captiuis.

Post haec autem inter Regem Ordonium, & Fernandum Gundisalui comitem Castellanos discordiam sedata, exercitus Arabum venit ad sanctum Stephanum in ripa Dorij, & usque Burgis omnia deuastabat, sed comes Fernandus Gundisalui cum exercitu Regis Ordonij, & suorum, eos usque Dozium insecutus pugna subegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimaque captiuauit. Dozium. Quo audito Rex Ordonius disposuit in Arabes exercitum congregare, sed infirmitate praeventus Zemorae moritur, & Legionem delatus in monasterio sancti Saluatoris, quod pater suus condiderat, sepelitur.

De Rege Sancio, & Ordonio malo. Caput. X.

DEFUNCTO Ordonio frater eius Sancius Regis Ranimiri filius successit in regno, era nonagesima sexagesima tertia. Et regnauit annis duodecim. era. dccc. lviij. Cumque magnates regni contra ipsum vnanimiter conspirassent, ad Garfiam Regem Nauarræ, qui dictus est Tremulosus, suum auunculum festinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, unde dictus fuit Sancius grassus, & consuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubae postulare, ut pos-

set a tanta pinguedinis pondere releuari. Cumque cum eo pacem firmasset, Cordubam veniens ab Abderramen magnifice est susceptus, qui conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbae a grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati, & dispositioni restituitur ceterorum. Inter haec autem comes Fernandus, & magnates regni Asturiarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonsus caecus ex vxore sua Semena suscepit, in Regem, & principem elegerunt. Et comes Fernandus Gundifalui dedit ei vxorem filiam suam Viracum Regis Ordonij derelictam. Erat autem tunc temporis quidam nobilis adolescens nomine Vegila, qui cum esset de nobilioribus illius patriae, nolebat comiti Fernando, vt subditus obedire. Comes autem eum grauius infecutus compulit exulare, & ad Arabes compulit transmigrare. Rex autem Sancius assumpta ab Abderramen multitudine Arabum est reuersus, vt absens regnum, quod perdidit, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius malus in Asturijs se recepit, vt difficultate montium sibi rebellaret. Rex autem Sancius olim grassus, quam cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem malus cum esset vilis, & pusillanimis, & effeminatus, Deo, & hominibus prauus, operibus odio sus, nec in Asturijs se tutum reputans iuit ad sacerum fugiens, & abiectus. Comes autem filiam ei abstulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coegit, cum quibus dum vixit, vilitatis suae poenas exsoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem, quae Tharasin dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum esset homo deuotionis suadentibus vxore sua Tharasia, & forore sanctimoniali Geloira milit Velasum Legionensem Episcopum, & alios nuncios pro pace firmada, & pro petendo corpore sancti Pelagij martyris, qui sub Abderramen fuerat Cordubae martyrio coronatus. Rex autem construxit monasterium Legionem, in quo corpus sancti Pelagij statuerat collocandum, & hac legatione pendente, Galleci discordes inter se praedas, et iniurias exercebant. Sed Rex adueniens insolentes domuit, et iniurias coegit vsq; ad Dorium, qui diuidit Galleciam, et Lusitaniam. Quod audiens Gundifaluis, qui trans flumen Dorij princeps erat vsq; ad ripam eiusdem fluminis congregato potentiae suae exercitu, praiceps venit, sed videns se Regi Sancio non posse resistere, suae gratiae se commisit, & praestito iuramento de tributis soluendis, etiam terrae suae dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditoris virus in corde referuat, virus mortiferum pomo immissum Regi obtulit ad edendum, in cuius escor Regis cepit ilico titubare, sicut natura exigit venenorum, & Rex intelligens dum Legionem mortis conscius properaret, tertia die in via moritur, & Legionem iuxta patrem in sancti Saluatoris monasterio sepelitur.

Legio-
Corduba

Dorius.

De rege Ranimiro, & strage Normanorum.

Caput. XI.

ANCIO defuncto, filius eius Ranimirus habens a natiuitate annos quinque patri successit in regno aera nongentesima septuagesima quinta. Et regnauit annis viginti quinque. Hic de consilio matris suae Reginae Tharesie, & amicitiae suae Geloire monialis secundum legationem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus sancti Pelagij, pro quo pater miserat, impetrauit: & in monasterio, quod pater ad hoc construxerat, collocauit. Anno secundo regni eius multitudo Normanorum cum Rege suo nomine Gundiredo in finibus Galleciae applicauerunt, & stragibus, &

mra. dcccc
lxxv.
dccc.
xxxvij.

Norman

incurſibus vrbes, & loca Galleciæ vaſtauerunt, & Siſnandum Episcopum ſancti Iacobi peremerunt diſcurrentes patriam, vsq; ad locum, qui mons dicitur Onagrorum Tertio anno cum patris vaſtationibus velleit ad propria nauigare, inuocato nomine Domini, & beati Iacobi, Comes Gundifaluus Sanci occurrit eis, ſi poſſet exterminium vendicare, & cum prælium iniuiſſent, Dei gratia, & virtute Apoſtoli, qui ſine lege vaſtauerant, Dei iudicio ſunt proſtrati, & tam ipſi, quam Rex eorum in ore gladij ceciderunt, & comes Gundifaluus Sanci eorum nauigia igne conſumpſit.

Onagrorum
mon.

De vaſtatione Caſtellæ, & Zemoræ, & Galleciæ, & morte Ranimiri.
Caput. XII.

HT dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem ſecuri contra Caſtellanorum exercitum direxerunt. Cumq; Ferdinandus Gundifalui comes reſiſtere non valeret, occuparunt Arabes Septem mancas, Donias, & Septem publicam, et Varinatium, et multa alia terræ cadibus, et incendio deuſtauerunt. Ad hæc oia inhumaniter adiuuante Vegila quodam nobili, qui a Fernando Gundifalui comite ob rebellionem a partibus Alauç erat eiectus. Ex tanto ergo ſucceſſu Arabes inſolentes etiam ſædus, quod cum Ranimiro habuerant, inſregerunt, et venientes Zemoram inuaſam funditus ſubuerterunt. Ea tempeſtate vir ſtrenuus Fernandus Gundifalui Comes Caſtellæ moritur, qui in acquisitione, et tuitione, & dilatione patriæ vtiliter, ſtrenueq; et fideliter laborat, & in monaſterio ſancti Petri de Aſlãtia, quod ipſe cõſtruxerat ſepelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumq; eſſet puer, nec ad diſcretionem ætatis veniſſet, ſtultis actibus cepit comites Galleciæ prouocare, iam a conſilio matris, & amicæ alienus. Cumq; Galleci non poſſent eius inſolentiam tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonij ſuper ſe Regem beati Iacobi creauerunt. Quod audiens Ranimirus contra ipſum collecto exercitu in Galliciam feſtinauit. Et ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium commiſerunt, et licet inuicti adinuicem diceſſiſſent, ex vtraq; quam plurimi cæde mutua egeciderunt, & duobus annis non ſine grandi viriusque gentis exterminio bellum inuoluſit in teſtinum. Ranimirus autem morbo correptus obiit Legionis, & in Deſtriana traditur ſepulturæ. Interea Alcorrex Rex Agarentorum cum partem Galleciæ, que nunc Portugalia dicitur, & vsq; ad ſanctum Iacobum non veritus Apoſtolum deuſtauit, ſed merita Apoſtoli occurrerunt, & inmiſſa in eis inſirmitate, aut pauca, aut nulli ſuperſtites euaserunt, qui in patria nunciarent.

Septem mancas.
Donias.
Septem publicam.
Varinatium.
Zemoram.

Aſlãtia.

Portella.

Legio.
Deſtriana.

De Rege Veremundo, & miraculo Tauri.
Caput. XIII.

MORTVO itaq; Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonij veniens Legionem ab omnibus ſuſcipitur, & ad regni gloriam promouetur, eo quod mortuo Sancio patris ſuo, & Ranimiro conſobrino ad ipſum erat de iure regni ſucceſſio deuoluta æta Milleſima, & regnauit annis decem & ſeptem. Hic leges Gothorum liberaliter conſirmavit, & ſanctorum patrũ canonicas ſanctiones ſeruari præcepit, & licet alias eſſet ſatis prudens, ſufurrionibus, & detractoribus aures bibulas inclinar. Accidit autem quod tres ſerui de familia eccleſiæ ſancti Iacobi, quorum vnus

æta. M.

vocabatur Zadon, alter Cadon alter Anfilon a pud Regem Dominum suū Aarhaulphum de criminē pessimo accusarent, & quod etiam promiserant Sarracenis se legem Mahometicam susceperunt, & Galliciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Episcopus esset filius illius principis, qui Regi Sancio in pomo mortis poculum propinaret. Cumq; prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante Paschæ venisset Orietum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequam ecclesiam descenderet, se Regis conspectui præsentaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quod prius se præsentie Saluatoris omnium exhiberet, & post in præsentia tyranni Principis compareret, intransq; ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebravit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt inuenientem Episcopum desquiritet. Sed Episcopus innocens cum talia præsensisset, consummatis officijs, ad locum vbi taurus aestuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manibus eius misit, quibus dimissis ad montem vnde venerat, remeavit. Episcopus autem cornua, quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus soluit laudes, actores vero falsæ suggestionis, & eorum semine maledicto coarctans ad exemplum Dauid, qui pro morte Abner innocui, Ioab cum semine condemnauit, sententialiter sic profatur. De semine Zadon, Cadon, & Anfilon nō deficiat leprosus, & claudus, cæcus, & mancus, vilis, & tenens fufam. Rex autem viso miraculo perturbatus obtulit Episcopo satisfacionem, sed Episcopus regem videre noluit, immo secunda feria post festum paschæ iter arripens ad Pamariensem ecclesiam sanctę Eulalię vsque peruenit, ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumque sui vellent corpus eius ad ecclesiam beati Iacobi deportare, immobile est inuentum, & attendentes quod a Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem ecclesia sanctę Eulalię sepulture.

Pamariensis
s. Eulalia.

De insolentjs Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzori.

Caput. XIII.

EX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erant forores, legem Domini obliuiscens. Et ex vna genuit infantem Ordonium, & ex alia Geloiram. Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonsum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas Velasquitam videlicet, quam viuentem dimisit, & non contentus incestu sibi aliam nomine Geloiram adulterio contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonsum, & Tharesiam. Ex Velasquita autem genuit Christinam infantem. Ipsa vero Christina ex Ordonio cæco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonsum, Ordoniū, Pelagiā Comitissam, & Eldontiā. Eldontia autem ex Pelagio Froilę diacono genuit comitē Petrum, Ordonium, Pelagiū Munionem, & matrē Suerij comitis, & fratrem eius, & Tharesiam comitissam. Quę cū esset dña Carrionis, ibi ecclesiā sancti Zoili edificauit. Hi omnes dicuntur vulgariter infantes de Carrion. Igitur propter peccata Principis Veremundi, & populi Christiani, Rex Arabū, qui Alhagib dicebatur, se Almanzor constituit nominari. Alhagib autem interpretatur supercilium, quia sicut supercilium defensio est, siue vmbra oculorum, sic & ipse dicebatur defensio populorum. Vnde & clariori vocabulo se Almanzor instituit nominari. Almanzor autem interpre-

tatur

tatur defensio, siue defensio, eo quod multis victorijs gloriosus se, & suos strenue defendit. Cumq; Vegila, de quo prædiximus, & quidam Comites, & alij plurimi Christiani ad eius præsidium confugissent, promittebant ei terram reliquarum Hispaniæ se daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum, & Christianorum, qui secum aderant, assumpto etiam filio suo Abdelmelic, quod in tempore famulus erat Regis, cepit Legionis, Castellæ, & Nauarreg provincias devastare, cui exterminio pro maiori parte causam præbuit dissensio principum Christianorum, qui sibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum esset prudens, strenuus, hilaris, atque largus ita sibi Christianos allicere satagebat, vt Christianos Arabibus ostenderet chariores. Hac benignitate charissimus erat vsi adeo, quod omnes ex animo ei seruire pari studio laborabant, ita quod a Dorio, qui erat limes inter Christianos, & Arabes, vsq; ad fluiuium Estolam omnia vastauit, in cuius ripa tentoria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & insultum faciens in tentoria Almanzori multos de suo exercitu interfecit. Cum autem esset Almanzor magnanimus, atque constans, a proprio solio deposito aureo pileo, quem pro corona gestabat, humi resedit iuxta morem Principum gentis suæ.

Dorio;
Estola.

Exercitus autem, qui cum ex animo diligebat, confusionem autem ferre non sustinens, prælium restaurauit, & fugatis Veremundi militibus vsque ad Legionis ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuijs hymalibus, quæ solent in illis partibus inundare, Almanzor ad propria est reuersus. Ciues autem Legionenses, & Astoricenses timentes in futuro anno super se tantam multitudinem aduenturam, corpora Regum, quæ erant sepulta Legionis, & Astoricæ cum corpore sancti Pelagij martyris ad Asturias transfulerunt, & apud Ouetum in ecclesia sanctæ Mariæ sepelierunt, & super altare beati Ioannis Baptistæ corpus sancti Pelagij posuerunt. Quidam autem ex ciuibus Legionensibus corpus sancti Froilani Episcopi dekrentes infra Pyrenæum ad vallem, quæ Cæsaris dicitur, in sancti Ioannis Apostoli ecclesia collocarunt.

Valle Cæ
saris.

De irruptione Legionensi, & Astoricæ.

DVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum exercitum congregauit, & veniens Legionem obsessam firmiter impugnavit. Veremundus autem se apud Ouetum recepto morbo podagrico præpeditus, Almanzor vero captioni Legionis seruiens inuisitens, dum fere per anni circulum impugnasset, in porta occidentali prima irruptio facta fuit. Quarta die post hoc secunda irruptio iuxta portam meridionalem. Tunc Guillemus Gonsalui Comes Gallicie, qui ad defensionem venerat, grauiter ægrotabat, sed audiens murum effractum ad locum periculi se armatum deferri præcepit, vt mortem videret antequam excidium ciuitatis. Irruuntibus itaq; Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Almanzor portas vrbis opere marmoreo constructas, & arcem præcipuam portæ orientalis murum, & ceteras turres fecit destrui a fundamentis, vna duntaxat relicta, quæ esset posteris in memoria, quod talium murorum, & tantarum turrium destruxerat ciuitatē. Cepit Astoricā, et summitatē turriū decurtauit, Coiancā, quæ nūc Valētia, et sanctū Facundū & alia plurima loca subuertit, Albā, Lunā, Gordonē, & Arbolū, licet impugnaverit,

Legio.

Astoricæ.
Coëcia.
Valencia.
S. Facundus.
Alba.
Luna.
Gorda.
Arbolū.

h

Orenia. non potuit optinere. Deinde rediens per terras Castellæ, Oxoniam, & Alcouelam, Alcouela. Valeranicam, quæ nunc Berlanga, & Auentiam optinuit, & destruxit, exinde ad sua Valeriano. redijt fastu, & superbia eleuatus. Sic enim super Christianos ira cælestis Regis ex- et. q. q. arserat, vbi cum fere per duodecim annos Christianorum terminos inuadisset, & vt nunc Ber- voluerat, vastauisset, & plurima loca sibi tributaria effecisset, semper inuictus redijt langa. cum triumpho. Vnde etiam ab Hispania Gothorum gloria recessisset, thesauros ec- Auentia. clesie Arabes abduxerunt, & cultus ecclesie datus est in contemptum. Et plaga, quæ acciderat tempore Roderici, & iam videbatur obduci, passa est reciduum.

De morte Almanzor. Caput. XV.

Ponucle

S. Jacob

GIT VR anno. XIII. Almanzor resumpto exercitu ingressus est per eam partem Gallicie, quæ dicitur Portugale, munitiones, & ciuitates hostiliter deuastando. Cumq; ad maritima peruenisset, etiam ciuitatem, & ecclesiam beati Iacobi deuastauit, sed fulgure ter- ritus ab eo loco, vbi esse corpus Apostoli credebat, abstinuit, quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victorie secum tulit, & in Mezquita Cordubensi pro lampadibus collo- cauit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu per- cussus a Domino pro scelere sacrilegij dignam sustinuit vltionem, nam qui sanctum locum apostoli profanarat, immunda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus, reliqui morte subitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus misit multitudinem peditem expeditam, qui imbelles, & infirmitate consumptos in montanis facile trucidarunt. & sic Almanzor coactus peste ad propria est reuer- sus. Rex autem Veremundus coactus hostibus legationem misit Garfiae Fernandi Comiti Castellano, & Garfiae Tremuloso Regi Nauarrorum, vt obliui iniuriarum ad agenda prælia fidei federati in simul conuenirent. Quod audientes Rex Gar- fias misit exercitum, Comes Garfias Fernandi personaliter cum sua multitudine, & Rex Veremundus licet podagricus gestatus humeris bæulorum, collecta potentia regi sui omnes in simul conuenerunt, & in loco quodam, qui Arabice Calacanzor, Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor venienti cum suis arabibus, vt castellam inuaderet, occurrerunt. Cumq; sese mutuis cædibus inuassissent, maxi- ma pars cecidit de exercitu Agareno, tamen noctis tenebris intercepti, neuter neutri cessit campum, & tanta strage comperta suorum bellum in crastino timuit restaura- re. Vnde & de nocte fugiens cum venisset ad vallem Borgecorexi, dolore vexatus animam exhalauit, & ad Medinam, quæ cælum dicitur, est delatus. Cumq; dies crastina illuxisset, exercitus Christianus putauit Arabes ad prælium reuersuros, sed cum tentoria vacua hominibus conspexissent, ipsa tentoria, & suppellectilem, & spo- lia varia occuparunt. Comes autem Garfias Ferrandi viriliter insecutus eos, qui cæ- dem euaserant, fere vsq; ad interuentionem deleuit. Almanzor autem, qui semper inuictus fuerat, tanto dolore prostrernitur, vta die prælij neq; cibum, neq; potum sumpserit, donec diem concludit extremum.

Calacanzor.

Borgecorexi.
Medina
Cali.

De fuga Abdmelich, & morte Regis Veremundi.
Caput. XVI.

IBIDEM anno sequenti Abdemelich filius eius postquam patris num suscepit honorem, exercitum congregauit, vt vastationibus in Christianorum finibus restauraret, veniensq; Legionem, quod residuum inuenit, in muribus & turribus dissipauit, ne posset iterum reparari. Sed Comes Garfias Fernandi adueniens ex Castella cum magna multitudine militum, & populorum sibi Legionem adiunxit, & Abdemelich in ore gladij effugauit. Sicq; Christianis finibus a tot cladibus liberatis, aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Christianis, Rex Legionis, & Rex Nauarrae, & Comes Castellae possessiones, & iura militibus restituerunt, ne particularia schismata herent Arabibus occasio praeualendi.

Eo tempore Rex Veremundus a susurrone deceptus praecipit capi Gudestem Episcopum Ouetensem, sed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta est siccatas magna in terra, ita quod totus populus ciborum penuria arctabatur. Cumque quibusdam religiosus fuisset a Domino reuelatum pestem propter iniuriam Episcopi accidisse, & Regi esset reuelatio intimata, confestim absoluit Episcopum, & per Semenum Astoricensem Episcopum, cui Rex Episcopum commendauerat, fecit restitui Gudestem, & statim Dominus pluuiam voluntariam segregauit, & terra retulit fructus suos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus ecclesiam beati Iacobi, & caetera loca, quae Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, restaurauit, & bonis operibus, & elemosynis iam intentus de commissis cum consilio Prelatorum poenitentiam agere satagebat, & in villa, quae est in Berizo, moritur, & sepelitur, & ab Alphonso filio, & successore transfertur post aliquantum temporis Legionem, & in ecclesia beati Ioannis Baptistae cum coniuge Geloira, denuo sepelitur.

Botz6/

De Aldephonso, & miraculo fororis suae, & morte Comitis Garfiae Fernandi.

Caput. XVII.

POST obitum Veremundi Aldephonso filius eius successit in regno, q; quinque annorum erat cum regnare coepisset aera. M. XVII. & regnauit annis. XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum esset paruulus datus est nutriendus Menendo Gundisalui Comiti Galliciae, & vxori eius Comitissae Maiori. Cum autem adoleuisset, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuisse Veremundum, & Sanciam, & haec Sanciam procedente tempore nupsit Regi Fernando filio Regis Sancij Nauarrorum. Hic autem Aldephonso in reprobum sensum datus, cum esset puer, dedit Tharsiam sororem suam in vxorem Abdallae Regi Tolcti sub pacto auxilij contra Principem Cordubensem, ipsa penitus reclamante. Cumq; Rex ille vellet eam suis amplexibus commiscere, inquit illa, Christiana sum, & abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo; Dominus Iesus Christus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, statimq; percussus ab Angelo sensit mortis periculum imminere, vocatisq; familiaribus oneratis camelis auro, & argento, & vestibus preciosis, & suppellectili valde decora remisit eam protinus Legionem, quae ibidem in monachali habitu diu vixit, sed ad monasterium sancti Pelagij se postea transferens ibidem, & vitam finiuit, & sepulturam accepit. Eisdem diebus Sancius filius Comitis Garfiae Ferdinandi contra patrem visus est rebellare. Cumque inter patrem, & filium esset discordia

ara. M. XVII.

h ij

Abela.
Clonia.
S. Scpha-
rum.

Cardonia

concitata, Sarraceni fomentum impetus habuerunt, & Castellæ terminos inuadentes Abulam, quæ populari ceperat, destruxerunt, Cluniam, & sanctum Stephanum occuparunt, caedes, & incendia in patria exercentes. Cumq; Comes Garxiæ Ferdinandus talia percepisset, magna nimitate pulsatus, licet gens sua in eum, & filium esset diuisa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, sed multitudine circumclusus viuus capitur inter caesos vndiq; comprehensus, sed paucis diebus moritur, eo quod in bello fuerat lætali ter vulneratus, & corpus eius a Sarracenis redemptum in monasterio sancti Petri de Cardonia requeiuit.

De Sancto Comite, & pijs operibus Aldephonfi.

Caput. XVIII.

HIC successit in Comitatu Sancius filius eius, vir prudens, iustus, liberalis, strenuus, & benignus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minoribus seruitutis duriciam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens sustinere iuxta fecedus cum patre inuim Nauarorum, & Legionensium exercitus conuocauit, & ingressus cum eis ad partes Toleti caede, & clade cuncta vastauit, & prædis abductis, quæ remanserant, flamma consumpsit, nec ab his stragibus fuit regnum Cordubæ alienum. Sed utroq; regno vastatione consumpto, & munera obtulerunt, & indignationis faciem donariorum copia placauerunt, & sic patris iniuria vindicata gloriosus, & inelytus remeuit. Rex autem Aldephonfus concilium celebrauit, & reedificauit Legionem, quam Almanzor, & Abdelmelich filius eius destruxerant, pro ut superius est expressum, & leges Gothicas reparauit, & alias abdidit, quæ in regno Legionis etiam hodie obseruantur, & colligens ossa Regum varijs directionibus dispersita in sancti Ioannis Basilica sepeliuit. His temporibus duo filij Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter insolentias, quas agebant, a Sancto Comite recesserunt, & a Rege Aldephonso benigne recepti in submontanis dominium acceperunt. Post hæc Rex Aldephonfus cum suo exercitu veniens ad oppidum, quod Viscum dicitur, mox obsedit. Cumq; inermis infirmiora oppidi prospiceret, inter scapulas sagitta percussus lætalis vulneris sensit ictum, & rebus in præsentia pontificum ordinatis facta confessione, & sumpto viatici sacramento vitam finiuit, & soluta obsidione a suis Legionem deducitur, & in paterno mausolo sepelitur.

Legior

Viscum.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancij Comitis Castellani.

Caput. XIX.

POST mortem Aldephonfi Veremundus filius eius successit in regno aera. M. XLIII. & regnavit. X. annis, & quamuis puer postremis patris actibus adherens, tam ecclesias, quam monasteria, quam loca sacra ab Arabibus dissipata studuit reparare, & malorum insolentias refrenare. Hic duxit uxorem nomine Tharsiam filiam Sancij Comitis Castellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram, alij dicunt vocatam Maiorem, quam dedit uxorem Regi Nauarum Sancio, qui dictus est maior, ex qua suscepit idem Sancius duos filios Garxiam videlicet, & Fernandum.

aera M.
xliij.

De ortu, & genealogia Regum Nauarræsum.

Caput. XX.

VERVM quia genealogiæ Regum Castellæ linæ, & Legionis in iuris post tempora Vremundi, & Comitis Sancij defecerat, & successiones Castellæ, & Legionis fuerunt ad feminas deuolutæ, oportet genealogiam terere a Regibus Nauarrorū, qui hæc uedes feminas in matrimonium assumpserunt. Cum enim Castella, Legio, & Nauarra varijs Arabum incursionibus vastaretur, vir aduenit ex Bitorgetiæ comitatu bellis, & incurfibus ab infantia assuetus, qui Enecho vocabatur, & quia asper in prælijs Arista agnomine dicebatur, & in Pyrenæi partibus morabatur, & post ad plana Nauarræ descendens ibi plurima bella gessit, Vnde & inter incolas regni meruit principatum, hic genuit filium Garfiam nomine, cui uxorem Vrracam de regio femine procurauit.

Bitorgetia.

De Rege Garfia Enechonis, & filio eius Sancio.

Caput. XXI.

MORTVO autem Enechone Arista regnauit Garfias Enechonis filius eius, vir largus, & strenuus, & in bellis continue se exercens. Cumq; quadã die minus caute in quodam uiculo, qui Larumbe dicitur reideret, superuenientes Arabes improuidū occiderunt, & Reginam Vrracam uxore suam prægnantē in utero lancea percusserunt. Sed continuo aduentu suorum latrunculis Arabum effugatis

Larumba

Regina morti proxima, tamen uiua, per vulnus lanceæ sicut Domino placuit, insensitum est enixa, & fetus ministerio muliebri vitæ miraculo omnium est seruatus, & Sancius Garfiæ fuit uocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis, qui a tempore Enechonis Arista adhaeserat Regi Garfiæ suscepit infantulum, & fecit eum diligentissime nutriri, & transfactis infantia, & puericia annis, cum adolescentiam peruenisset, ætatem indolæ, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regno Regi Garfiæ æra. DCCCC. XVIII. Nutritius autē eius cum esset nobilis, & abundans semper cum consilijs, & auxilijs ad magnalia prouocabat, & procuratus est ei uxorem de Regio femine, quæ Theoda vocabatur, ex qua suscepit filium Gartiam nomine, qui agnominatus est Tremulosus, habuit etiam quatuor filios, Semenam, Mariam, & Tharalam, & Valasquitam, quæ fuit data Comiti Biscagiæ Munioni.

ma. doce
xviij.

Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infestabat adeo, quod vsq; ad mortem Auce, & Fudeliæ, & prope Oscham fere omnia subdidit dicioni. Acquisiuit etiam Aragoniam, & Montana. Verum populi Cantabrorum agilitati, & frigore assueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter sustinebant, & quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent Pampiloniam, & Rex Sancius ultra Pyrenæum ageret, audito periculo, periculo se ingessit, & propter impunitatem iniuriam de crudis corijs fecit abarcas, quibus pro sotularibus per medias nites transiit illæsus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca, & aliqui qui ex genere eius processerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca, & circa auroram obfessis adueniens imperu dirupuit obfessores, & tanta succubuit multitudo, ut vix superesset, qui Arabum infortunium nunciaret, & quia habebat populos agiles, & ipsorum actibus expeditos, ut eos ad bella, & infestationibus Arabum amplius prouocaret, interdum cum militibus studio militari, interdum cum peditibus officio peditat,

Anco.
Tudela.
Oca.
Aragonia
Pempia

b iij

semper tamen prælijs fidelis insistebat, & in rupibus arduis munitiones sæpius construebat, & aliquando pugna, aliquando furtim castra plurima occupabat, & more peditum calcatis abarcis peditibus comitatus pari, immo præcellenti agilitate, in Carpentania, & Celtiberia loca plurima acquisiuit, quæ adhuc hodie Regis Sancij Abarcæ dicuntur, & ipse Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde sic compescuit incurfantēs, vt terra diebus eius securitate continua lataretur, & regna iit Rex Sancius dictus Abarca annis. XXV. & decessit æra. DCCCC. XLIII.

tra. dccc
xliij.

De Rege Garfia, qui dictus est Tremulosus.

Caput. XXII.

O mortuo, Garfias filius eius regnauit pro eo, qui dictus est tremulosus, eo quod quando rumores periculi audiebat, vel debebat in prælio experiri, a principio totus tremulabat, sed postea constantissimus persistebat. Hic bonus, pius, & largus, strenuus, & benignus, & quicquid habere poterat, militibus erogabat, & quia imitator patris interdum se peditum phalangibus immiscebat, perdans aggregatim, & etiam calcamētis similibus utebatur: Vnde dictus fuit Garfias Abarca. Regnauit autem annis. XXV. & mortuus fuit æra. DCCCC. LXVIII.

tra. dccc
lxvij.

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ.

Caput. XXIII.

O ST mortem eius filius eius Sancius dictus maior successit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancij de Castella, quæ Maior, vel Geloira secundum alios, dicebatur, & suscepit ex ea duos filios, Garfiam, & Fernandum, & Rex Garfias habuit duos filios Regem Sancium, quem sibi ordinauerat successorem, sed fuit occisus in Pœna leni, & alium, qui Sancius similiter est vocatus, apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentia morabatur, & suscepit ex ea filium Garfiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancij Maioris sedē regni a Nauarra transtulit in Castellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Castellæ, & Aragoniæ, quasi acephali fluctuabant. Vnde cum post mortem Petri, & Aldefonsi Regum Aragoniæ, qui sine filijs decesserunt, regnum Nauarræ diuersis studijs traheretur, Nauarri Garfiam Ranimiri, de quo diximus, missis duobus Baronibus, Guillemo Accenarij de Oteica, & Fortuño Enechonis de Iet, clanculo a Montionis curia tuocarunt, & cum sibi & Principem elegerunt, & per eum fuit regnum Nauarræ satis tenue reparatum. Hic duxit vxorem Magelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua suscepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & strenuus in agendis, habuit etiam duas filias Rex Garfias, Blancam, quæ nupsit Sancio Regi Castellæ, & habuit filium nomine Aldefonsum, de quo inferius prosequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupsit Guillemo Regi Siciliae, ex qua suscepit Regem Guillelmum, qui semper diuitijs, & delicijs abundabat. Hic duxit vxorem Ionnam filiam Enrici Regis Anglorum,

Pœna le-
nis
Rhodam

Oteica.
Montio.

Perticarij
C.

nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor sua Registra Ioanna nupsit
 Raimundo comiti de Tolosa, ex quo suscepit filium nomine Raimundum, qui Tolo- Tolosa.
 se adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garfias duxit vxorem Vr-
 racam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gontroida sorore Didaci Abirregonis, ex
 qua suscepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garfia, Vrraca Regina nupsit Aluaro
 Roderici, & me sua tempora inuenerunt. Et ex ista habuit Rex Garfias tertiam fi-
 liam nomine Santiam quae data fuit Gasconi vicecomiti Bearnensi, & eo mortuo sine Bearnis
Velonis
Narbon-
ensis.
 prole, nupsit Petro comiti Molinensi, & suscepit ex ea filium nomine Almericum, qui
 fuit vicecomes Narbonensis, eo quod comes Petrus fuit filius Ormilindae, ad quam
 Narbona successione prouenit. Sancius autem Rex Nauarrae duxit vxorem
 nomine Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios: Sancium, qui successit
 in regno, qui dicebatur agnomine Inferatus, eo quod in castro Tudelae residens se Tudela.
 ab omnibus praeterquam a paucis domesticis occultabat, habuit & alium filium Fer-
 dinandum, qui erat merito probitatis in oculis omnium gratiosus sed casu miserabi-
 li equi praecipio quassatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Be-
 rengariam, quae Ricardi Regis Angliae fuit vxor. Quo mortuo sine prole, in uidui-
 tate laudabili diu vixit, & in ciuitate Cenomani ex donatione propter nuptias, qua Anglia.
Cenomas
ni.
 habebat, frequentius morabatur. Eleemosinis, & orationibus, & pijs operibus inten-
 dendo castitatis, & religionis exemplo prouocans studia foeminarum, & in eadem ci-
 uitate vitae cursu, felici exitu consummauit. Secunda filia Regis Nauarrae fuit
 Constantia, quae fuit mortua nondum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quae nupsit co-
 miti Campaniae Theobaldo, & suscepit ex eo filium posthumum Theobaldum, hic
 duxit vxore de Lothoringia filiam Metensis comitis, sed ab ea postmodum fuit iudi-
 cio ecclesiae separatus. Postea duxit filiam nobilis baronis Guiseardi de bello ioco, &
 Sibilae filiae Philippi comitis Flandriae, & Hanoni, ex ista suscepit filiam nomine Blan-
 cam, quae est vxor nobilis Ioannis ducis Britanniae. Postea duxit vxorem tertiam no-
 mine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua suscepit duos filios
 Thebaldum, & Petrum, & filium Alienor, quorum infantiam Dominus alar, pro-
 uocat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo succensus assumpta secum maxima mul-
 tudine militum, principum & baronum iuit in subsidium terrae sanctae, & loca plu-
 rima acquisiuit, quae Christianae restituit potestati ibique omnibus militibus indigen-
 tibus etiam ijs, qui in expensis eius non iurant, vsque ad reditum in sumptibus satisfe-
 cit, praeterosque milites, quos Agarenorum versuta captiuauerat, pacis, & pecunias libe-
 rauit, & reuersus in Campaniam comitatum, & regnum laudabiliter gubernauit,
 omnibus mansuetus, iustus, pacificus, & modestus, qui nunc Nauarrae, & Campa-
 niae principatur, & Dominus dirigat vias eius.

De infante Garfia, qui fuit occisus in Legione.

Caput. XXIII.

NVNC ad historiam Regis Sancij, qui dictus est maior, a qua di-
 uertimus, reuertamur. Mortuo comite Sancio successit in comita-
 tu filius eius Garfias, cui magnates Castellae vxorem procurati sunt
 Regis Veremundi sororem, quae Sancicia dicebatur. Cumq; in-
 fans Garfias cum suo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorum vsq;
 ad sanctum Facundum facturus nuptias peruenisset, ibidem dimis-

h iij

fo exercitu cum paucis clanculo iuit Legionem, vt posset sponfam conspectu mutuo intueri. Erant autem tunc temporis Legionis filij Vegile Comitis, Rodericus Vegile, Didacus Vegile, & Enechus Vegile, qui ob patris odium prodicionis anhelum in filium conuellerant factionem, & ei obuiam occurrentes, manus osculo, pro vt exigit mos hispanus, se eius dominio subiecerunt, quorum Hominio iam securus, & paronymphis dulci alloquio persuasus, permillus est insans optatis solacijs delectari. Cūq; se mutuo conspexissent, ita fuit uterq; amore alteri colligatus, vt vix possent a mutuis aspectibus separari. Tunc quidam milites de regno Legionis cum prædictis filijs Vegilæ ad Sarrazenos transfugæ, eo quod a comite Sancio indignanter recesserant a Castella prodicione tracta, infantem Gasiam annorum terdecim occiderunt, Roderico Vegilæ ea manu, qua eum de sacro fonte leuauerat, gladio feriente, & prodicionem huiusmodi sponsa sua Sancia, quæ utcumq; perceperat, reuelat, sed magnates, qui secum aderant, cum essent nobiles, & fideles tantum facinus credere noluerunt. Vnde & peracto facinore Castellani, & Legionenses intestinæ plagæ vulnere corruerunt. Sponsa vero sponsi dulcedine vix gustata, ante vidua, quam tractata, fletu lugubri semiuivus lacrymas cum oculi sanguine adnisebat, se occisam ingeminans eum occiso. Qui cum in ecclesia sancti Iohannis cum patre sponsæ sepeliretur, & ipsa cum sepulto voluit sepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confugerunt. Sancius autem dictus maior, qui sororem infantis Gasilæ maiorem duxerat in vxorem, statim Castellæ ingressus est Comitatum, ad quem erat ratione vxoris successio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cantabrię pertinebat, eo quod pater eius Rex Gasias fuerat filius Sancij, qui regno Nauarræ Cantabriæ addiderat principatum, & regnum Navarræ, & comitatum Castellæ, & ducatum Cantabriæ bellis indefinitibus mirabiliter ampliarat, cuius sedes fuit Anagaru ab antiquo. Sub isto Comes Didacus Porcelli populauit Burgis, quam quia ex Burgellis plurimis adimerat, Burgis statuit nominari, æra nonagesima vigesima secunda, & iter sancti Iacobi, quod propter insultus Arabum per Alauam, & Asturiarum deuisa frequentabant, ab Anagaro per Birusca, & Amata immutauit, & per confinia Carrionis donec ad Legionem, & Astoricam veniatur.

De diuisione regni, & infamatione Reginæ.

Caput. XXV.

VMQVE Arabes victorijs attriuisset, satis secure degebat, habebat autem equum, quem tenerime diligebat, eo quod celeri fortitudi dine equis omnibus præminebat, erat enim strenuus, domitus, & probatus, & in eo tanquam in vitæ subsidio confidebat, quem dimisit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc temporis infestatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in domibus vbi vxorem Talami ornabatur, equis statio parabatur, vt quacumq; hora clamor inuadentium insonaret, ad equos, & arma possent sine dilatione aliqua festinare. Filius autē eius Gasias, qui erat primogenitus, commendatū equū a matre petijt sibi dari. Et cum illa annuisset precibus inclinata, miles quidam Reginæ seruitio deputatus, eam a proposito reuocauit, ne forte contra tam Regis indignatio incanderet.

Sed & ipsa acceptans consilium, quod promiserat, denegauit. Indignatus autem filius vehementer suauit fratri, vt matrem suam apud patrem de familiari commercio

Hominio

Cantabria.

Anagaru.
Burgis.
Burgis
conditum.
æra, dccc
xviij.
Anagaru.
Birusca.
Amata.
Cario.

Anagaru.

cum milite, qui de equo diffuaserat, accusarent. Sed Fernandus nolens esse matris delator dixit fratri, non accusabo, sed quæ dixeris, tolerabo. Garfias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio quia dura, matris infamiam coram patre propoluit impudenter, & fratris testimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum uxorem suam in castro Anagari obseruauit, & super hoc curia congregata decretum est Reginam condemnandam duelli certamine, aut saluandam. Sed cum nullus adesset, qui contra Regis filios uellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis strenuus, & Regis Sancij filius, non ex illa, quam alij ortus matre. Ipse se obtulit duelli periculo pro Regina. Cumq; negotium in magno discrimine tractaretur, accessit monachus sanctitate præcipuus ex monasterio Anagariensi, qui dixit Regi. Si Regina falso susurro accusatur, uelletis eam a crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui respondit. Si posset cum iusticia liberari, nihil posset mihi gratius obuenire, filij autem confessi fuerant sancto viro, se in matrem suam falso infamiam concessisse. Vir autem sanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi qui perceperat, reuelauit: & saluatus est Reginæ sanguis innoxius illa die. Rex autem de absolutione Reginæ iucundius eam rogauit, ut filijs impetatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, ut Garfias in Regno Castellæ, quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret. Quod & ita fuit. Nam cum regnum filijs diuidere decreuisset, ne occasio discordiæ uiam daret Arabibus præualendi, ordinatione patris Garfiæ primogenito regnum Nauaræ, & Ducatus Cantabriæ prouenerunt. Fernando uero Castellæ tradidit principatum. Regina itaque honori pristino restituta, & etiam ampliori, Aragoniam, quæ eius erat ex donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam se obtulerat ad duellum, id ipsum Rege Sancio confirmante.

LIBER SEXTVS RE RVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

ED quia Ranimirus principium fuit Regum, qui in Aragoniæ regnauerunt, a genealogia fratrum suorum aliquantulum diuertentes successione Regum Aragonum, qui multis uictorijs claruerunt, stilo continuo usq; ad hæc tempora prosequemur. Fuit itaq; Ranimirus filius Regis Sancij, q̄ dictus est maior, quæ suscepit ex quadam nobilissima domina de castro Auarum, qui patre mortuo cum esset strenuus primus in Aragonia Regem stauit se uocari, & hic fuit in Aragonia Regum primus. Hic genuit filium, quem a patris nomine Sancium nominauit.

Hic Sancius obsedit Osam, & sagitta percussus sensit se letaliter vulneratum, & adiurauit filios suos Petrum, & Alkensonum, quod nunq; ab obsidione recederet, donec ciuitas caperetur, & ipso uitam ex uulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu ser uauerunt, donec ciuitas fuit capta. Cumq; ad soluendam obsidionem multitudo Arabum aduenisset, Petrus, qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Re-

Castro
Auaru.

Osca.

gem fuerat cleuatus, à monasterio sancti Victoriani martyris fecit afferri corpus, & eius orationibus se commédans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnae instituit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum spolijs exercitui inopia laboranti copiam ministravit, & interpolitis paucis diebus, sic ciuitatem strenue impugnavit, vt & ciuitate sibi redderent, & se eius dominio mactarent. Hic est Petrus, qui in bello postmodum a Roderico Didaci fuit captus, sed hostis clemētia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonsum, cuius facta postea prosequimur, & Ranimirum, q̄ in monasterio sancti Pontij de Thomaris fuit monach⁹, & sacerdos.

Osa a
piaz.

Tomaris

De diffensione Aragonensium, & de regno monachi Ranimiri.

Caput. II.

VERVM interpolitis multis annis, alijs duobus fratribus decedentib⁹ sine prole, fuit inter Aragonēses dissensio subsecuta, quia cū Ranimirus, vt diximus, esset monach⁹, & sacerdos, nō posset bella, neq̄ iusticiam more regio exercere, nec posset vxor legitime sibi dari.

Vnde & quendā nobile qui dicebatur Petrus Tharasiae, volebant Regi mortuo subrogare, & quā ille min⁹, p̄uide se gerebat, cepit de futuro nomine se insolere, & sp̄ci, nō rei dominio superbiere, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates scilicet, Petrus Titionis de Catherecā, & Peregrinus de castello Acioli cum essent nobiles, & potentes, & vellent fidelitatem naturali domino custodire, plurimorum animas a primo proposito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum a monasterio euocaret, vigilantī studio procurarunt. Dum enim quadam die apud Boriam Aragonensium curia prouenisset, vt praedictum Petrum ad regni fastigium subleuarent, & ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenissent, & eos Aragonenses minus curialiter recepissent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter, & iucunde, & sciens Petrum Tharasiae balneis detineri, praedictos magnates duxit ad eum, sed fuit eis a ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato proposito recesserunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus, fuit promotio Petri Tharasiae impedita, & res dilatata vsque ad curiā Montionis. Cum q̄ in Montione iterum conuenissent, potiorū consiliū hoc firmavit, vt Ranimirū monachū fratri mortuo subrogarent, & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comit̄ Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis ascuerunt. Hic fuit in prae alijs fortunatus, & suis benignus, propicius, liberalis adeo, quod fere omnes vilas, & castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Petroniam, quae postea dicta fuit Vrraca, quae Raimundo Barcinonensi Comiti fuit nupta, & cum esset nubilis, statim Rex monachus fuit suo monasterio restitutus, qui tamen dum in regno existeret, monasterium suum ecclesijs, & possessionibus multis ditauit, quae adhuc hodie possidet in Aragonia, & Nauarra.

Boria.

Pictaui.

De vnione regni, & comitatus Barcinone, & filijs Comit̄, & Reginae.

Caput. III.

IVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinone, fuit regni, & Comitatus vna deinceps successio subsecuta, & suscepit idē. Comes ex Vrraca Regina duos filios, & vnā filiā, Aldefonsū, scilicet, & Sancū, & Dulciam, quae nupsit Regi Sancio Portugalsi, cuius generationē infer

rius describemus, Sancius duxit uxorem Sanciam filiam Nunij Comitis ex Castellâ, ex qua suscepit filium Nunium, qui fuit mortuus sine prole. Aldelsonus autem primogenitus patri, & matri succedens scepra regni, & comitatus. Hic fuit strenuus, & liberalitatis satis amator, & in partibus Prouinciæ multa gessit. Comitatus enim Prouinciæ suus erat. Hic populauit Turolum, & alia plura castra, & duxit uxorem Sanciam nomine, quam Imperator Hispaniarum susceperat ex Richa Imperatrice, quæ fuit filia Ducis Poloni, ex qua suscepit tres filios scilicet Petrum, Aldelsonum, & Fernandum, & tres filias, Constantiam, Alienor, Sanciam. Aldelsono dedit comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, strenuus, atque largus, & duxit uxorem nepotem Comitis Folocalquerij, ex qua suscepit filium, qui nunc Prouinciæ principatus, & est strenuus, atque prudens, qui ciuitates multas, & castra a comitatu perdidit acq̄iuit. Hic duxit uxorem Beatricem filiam Comitis Maurienem ex qua suscepit quatuor filias, quarum vna nupsit Regi Francorum domino Ludouico. Aliam duxit dominus Angliæ Rex Henricus. Constantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta, & viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quæ Rex Petrus frater eius dedit in uxorem Regi Siciliæ Federico, qui fuit postea Imperator. Cumque Aldelsonus Comes Prouinciæ frater eius cum sorore Regina in Sicilia nauigasset, ipsa iuncta matrimonialiter Federico Aldelsonus Comes vitam finit cum multis alijs nobilibus, qui cum eis ex Aragonia, et Catalonia nauigabant, Federicus autem suscepit ex Cōstantia filium Henricum, qui adultus duxit uxorem filiam Ducis Austriae. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum, donec in Apulia diem vltimum consummauit.

Turolum

De Petro Rege Aragonia, & eius morte.

Caput. IIII.

PETRVS autem, qui erat primogenitus Aldelsono patri successit in regno. Hic fuit strenuus curialis, & largus, & vnde cumque pecunias habere poterat, liberaliter erogabat adeo, quod interdum castra, & municipia creditoribus obligabat, ne manus solita semper dare, inueniretur a largitionibus aliena. Hic semper fuit Regi Castellæ Aldephonso nobili fidei amicitia scederatus, & cum eo in famosissimo bello Vbetæ fuit victor, vt inferius latius disseremus. Hic cepit castellum Abidemuz, & alia castra, quæ a Sarracenorum instantia liberauit. Hic duxit uxorem Mariam filiam principis Guillelmi montis Pefulani, quæ habuerat ex filia Imperatoris Constantinopolitani, & suscepit ex ea filium nomine Iacobum.

Vbeta.
Abidemiua.

Hic Rex Petrus sub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in ecclesia sancti Pancratij didemate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonensis Antistes contra hereticos, qui prouincia Narbonensi nomen Domini blasphemabāt, de Gallijs crucis signatorum multitudine aduocasset, aduenit Petrus Rex Aragonum in auxiliū Comitis Tolosani. Nam ipse Raimundus Comes Tolosæ Alienor sororē Petri Regis Aragonensis duxerat in uxorem. Raimundus enim eius filius patri equitocis sorori Regis nomine Sanctæ erat matrimonio copulatus, & ex ista Sancta genuit filiam, quæ nupsit Aldelsono filio Ludouici Regi Francorum Comiti Pictauenti. Rex itaque Petrus cum paucis Aragonensibus, & pluribus Catalanis, & predicto Comite, & etiā cum Fuxensi, & alijs magnatibus Gallie Gothice, iuxta ca-

Nardum *Fuxensu.* strum, quod Murelum dicitur, cū Gallicis cōmiserunt, & sicut Domino placuit Rex cum Aragonensibus in prelio occiderūt, quia ipsi soli viriliter perstiterūt, Fuxensū, & Tolosano Comitibus terga præbentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus, cum esset plene catholicus, in fauorē venerat blasphemorū, sed, vt diximus, affinitatis debito. Mortu⁹ autē sepultus est in Sexena, quā mater sua Regina Sancia cōstruxerat hospitali, & instituerat ibi collegium dominarū. Occubuerunt autem cum eo in bello de magnatibus Aragonis, Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gomecius de Luna, et Michael de Lusā, & multi alij de potioribus Aragonis. Hoc prælium fuit æra millesima ducentesima quinquagesima secunda.

æra. M. cc.
44.

De Rege Iacobo, & filijs eius, & magnalibus eiusdem.

Caput. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fuerat a patre Simonis Comitis montis fortis custodiæ deputatus, & eius filia de spōsatus. Sed quia in bello Murelli idem Simon Regi Petro dederat causam mortis, sedes Apostolica sic prouidit, vt infans suis naturalibus redderetur, & per Petrū Beneuentanū sanctæ Marię in Acquirō Diaconū Cardinalē fuit Rex Iacobus suis fidelibus restitutus. Hęc omnia venerabili Hispano Socobiensi Episcopo sollicitè procurate, & in proprijs sumptib⁹ personaliter laborante. Cūq; iam ad annos adolecētis peruenisset, Alienor filiā Aldefonsi Regis nobilis ex Castella, quā pater dimiserat, domicellam duxit vxorē, & genuit ex ea filiū, qui dicitur Aldefonsus, sed postea per venerabilem Ioannē apostolicę Sedis Episcopū Cardinalē, fuerūt iudicio ecclēsię seperati. Eo quod ibi cōsanguinitatis linea attingebat, filio tamē per eundē legatū legitimato. Rex vero Iacobus emulatione magna contendens parentum magnalia superare, cepit terras Arabum infestare, & cepit oppidum, quod dicitur Burriana, multis alijs castris, & villis Arabum occupatis. Postea vero magno nauigio congregato ex omni littore regni sui Balgares in insulas est aggressus, & Maioricam caput regni ciuitatem nobilem, maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam Rege, & in colis p̄are cælis, suo dominio subiugauit, licet de suis multi occiderūt bellis varijs intercepti. Obtentis etiā Eniza, & Minorica relictis defensoribus, in Aragoniam cisfretauit. Nec vnus regni acquisitione contentus regnum Valentia, quod multis munitionibus præminebat, adiit confidenter, & longis concertationibus ciuitas infestata inuictio Regis victam tradidit. Et subiectam, nec se credens Rex inuictus aliquid peregisse, dum agendum aliquid romanebat, & inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incurtusus, & cædibus regni incolas coarctauit, donec vrbes, castra, & fere omnia municipia regni Valentia Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate suis regnis vndique procurata, & omnib⁹ aduersarijs iam obtentis, non habuit, quibus moueat ex se queram. Hic, vt diximus, a prima vxore per ecclesiam separatus duxit aliam nomine Iolefā filiam Andreæ Regis Vngaria, & Iolefæ Regina, quæ fuit filia Petri Imperatoris, & Iolefæ Imperatricis Constantinopolitanensis, qui erant de genere Regū Francorum, & ex hac vxore suscepit filiam nomine Iolefā, quam dedit vxorem domino Aldefonso primogenito Regis Fernandi, qui Castellæ, Toletō, Legioni, Gallicia, Cordubæ, Lusitania, & Murtia principatur. Suscepit autem ex eadem alios filios paruulos, quibus Dominus benedicit, & deinceps dirigit vias eius.

Burriana.

De matris

De Matrimonio Regis Fernandi cum sorore Veremundi,
& de morte Sancij Regis.

Caput. VI.

NUNC ad Regis Sancij, & filiorum eius historiam reuertamur. Itaq; Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquiuit. Hic Sancius dum quadã die se in venationis studio recrearet, aprum secutus, con-

stitit in ciuitate olim nobili tunc deserta, quæ Palentia dicebatur, ery-
ptam in forma ecclesiæ inuenire, & altare in honore sancti Antonini martyris adhuc Palentia;
extans, ad quam cum aper fugiens aduenisset, & Rex vibrato venabulo feram in cry-
pta occidere voluisset diuino percussus miraculo quod proposuit, non potuit adim-
plere. Obrigit enim brachium eius dextrum, & sic aper illæsus euasit. Rex au-
tem conuersus ad preces beati martyris Antonini suffragium implorauit, & ilico de-
stitutus iussit ciuitatem diruptam reparari, & super cryptam ecclesiam ædificari, &
procurauit ibidem Episcopum consecrari, & totam ciuitatem cum omnibus termi-
nis, & pleno dominio Episcopo, & ecclesiæ donatione obtulit liberali; villas, & pos-
sessiones alias superaddens, quibus adhuc hodie gaudet ecclesia Palentina. Magnates
autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum suasionem, & colloquio in-
duxerunt, vt sororem suam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio
Regis Sancij in vxorem, qui & consensit, & a partibus veniens Gallicie, regales nu-
ptias in magnis copijs, & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sancius dictus Maior
quicquid acceperat vltra Pisoricam Fernando filio suo dedit Sancie: nura cum be-
ne placito Veremundi. Post hæc Garfias, qui Nauarris Rex fuerat assignatus caufa
voti beatorum apostolorum Petri, & Pauli limina visitauit, & eo peregre sic agente,
Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum consummauit, cum regna-
set annis triginta quinque. Obijt autem æra. M. L. III. quem suus filius Rex Fer-
nandus regalibus exequijs celebratis in Ouetensi monasterio sepeliuit, æra. M. L.
up

De victoria Regis Garfias contra Regem Ranimirum.

Caput. VII.

INTEREA Ranimirus, cui pater in Aragonia partem dederat, confederatus Regibus Castraugusta, Tudelie, atq; Osce contra Castraug-
usta.
Tudelie.
fratrem suum Regem Garfiam indebite conspirauit. Qui cum per
acto voto Roma redisset, inuenit Ranimirum fratrem suum iam
Regis nomine superbire, & super Tafalam exercitum congrega-
se. Sed Rex Garfias cum esset strenuus, & magnanimus Ranimi-
ro occurrit, & insultu turbam fugæ reliquit, adeo enim improuisus aduenit, quod
Ranimiro, & exercitui ad arma noluit conuolare, immo Ranimirus solis pannis li-
neis circumiectus nudis pedibus in equum prosilijt, equum non freno dirigens, sed
capistro. Sicque peracta cæde tam in Reges, qui auxiliores venerant, quam in
exercitum Ranimiri occupatis tentorijs, & suppellectilibus vtrorumq; Rex Gar-
fias victor sededit, & quicquid Ranimirus a patre habuerat præter Taphalia.
& ripam Gursiam Rex Garfias strenue occupauit.

De morte Regis Veremundi. Caput. VIII.

PORRO est orta discordia inter Regē Fernandum, qui Castellæ, & Veremundum qui præerat Legioni. Causa autem discordiæ ista fuit. Cum Aldeionus pater Veremundi adhuc puer regnare cœpisset, Rex Sanci' a flumine Ceij versus Castellā omnia occupauit. Sed cū, vt dictū est, Fernandus Regis filius Sanci' sororē Regis Veremundi duxerat in vxorē, terrā illā, quæ in cōtrouersia habebat, pacifice possidebat, eo quod sibi, & vxori fuerat a Veremūdo libere derelicta tēpore matrimonij celebrati. Mortuo autē Rege Sancio, Veremūds præteritæ iniuriæ remissens pacta, quæ fecerat, non seruauit, & partē, quā sponte sorori dimiserat, & sorori, noluit vindicare, quod percipiēs Rex Fernāds ascito Garfia fratre suo Rege Nauarę contra Regē Veremundū, qui cū toto potētiae suę exercitu ueniebat iuxta fluuiū Carrionis occurrit, ibiq; exercitus cōgredientes adinuicē pluribus cœdibus se læserūt. Et Rex Veremundus de uelocitate, & fortitudine equi præsumens, & ipse acer per caneos militares imperterritus se iniecit, vt Regem Fernandum posset impetere gladio speciali. Sed Rex Garfias, & Rex Fernandus non minori ferocia pertinaces ex aduerso uiriliter resistebant, & dum Rex Veremundus equi impetu traherēt, confosus latē ea in terrā cecidit expers uictorię, simul & uisq;. Multi etiā de suis militibus post eius impetum concurrētēs inibi ceciderunt, & eodē momento uita, & dominio caruerunt. Corpus autē Regis Veremundi Legionē delatū cum vxore sua Tharalsa est sepultū.

De vnione regnorum Castellæ, & Legioni, & de filijs Regis Fernandi.

Caput. IX.

POST hæc autem æra. M. LIII. cum regnum Legionis ad Regem Fernandum ratione vxoris suæ Sanciæ pertineret, non enim alius hæres supererat, cōgregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionem. Et quamuis propter Veremundi mortem cœpissent indigne aliquatu lum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat post destructionē Arabum firmiter reparata. Et ingreditus Legionem in Regem ab omnibus est receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulij a uenerabili Seruando Legionensi Episcopo insignitus, & regnauit annis. XL. mensibus. VI. & sic regnorum schismata quicuerunt. Confirmauit etiā leges Gothicas, & alias addidit, quæ spectabant ad regimen populotū. Hic Rex Fernandus uir bonus, & iustus, ac timens, Deum, & strenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi sorore genuit Vrracam primogenitam ornatam moribus, & decore, antequam regni fastigium obtineret. Postea genuit Sancium, postea Geloiram, postea Aldephonsum, postea Garfiam, hos filios fecit instrui liberalibus disciplinis, adultos uero militaribus studijs assuetos, incuriones, & prælia indidit frequentare, filias autē in deuotione erudiri præcepit, & studijs sexminarum.

De discordia fratrum, & morte Regis Garfiæ. Caput. X.

SUCCEDENTIBVS autē prosperis Fernando, frater eius Garfias Rex Nauarrorū cum esset magnanimus, & superioris impatiens de fratris successibus torquebatur. Cumq; cum contigisset apud Anagarum egrotare, & Rex Fernandus uenisset ad eum gratia uisitandi inique

Cria.

Cario.

ma. V.
L. iij.
Lego.

Anagari.

cogitans Rex Garſias eum propoſuit retinere. Sed cum conſiliū p̄tūiſſet, Rex Fernandus Dei gratia liberatus exiit oppidū, & ad propria remeauit. Paucis autē diebus interpoſitis Regem Fernandū accidit inſirmari. Cumq; ad viſitandū Rex Garſias modo ſimili adueniſſet, vt ſcelus præteritū expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipſe noxius eſt perpeſſus. Et captus a Rege Fernando cuſtodiendū Ceia deputatur, ſed paucis diebus elapſis promiſſione ſuis cuſtodibus, ſoluitur, & ſuæ patriæ reſtitutus coepit vindictā totis viribus procurare, & cōgregato exercitu tam ſuorū, quam Ruſchonū, Vaſconū, & Maurorū ad fratris iniuriā properauit. Cūq; poſt tranſitū montis Auçę cōſediſſet in loco, qui dicitur Ataporea, Rex Fernandus veniēs ex aduerſo, per legatos pacem humiliter poſtulauit, vt contenti ſuis pace perpetua lætarentur.

Quod Rex Garſias renuēs nuncios cōminando grauiā in honores ad ſe miſit. Cumque iam belli periculū immineret, magnates, & milites regni ſui ad ipſum communit̄ter acceſſerunt humiliter ſupplicantes, vt eis, & ablata reſtitueret, & leges patrias confirmaret. Cum enim præcelleret ſtrenuitate corporis, & virium magnitudine ſuper omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli ſuperbia graſſabatur, & poſſeſſiones militum inſiſcibat, & iura patriā immutabat. Ipſe autem ſolis viribus autumans præualere, petitiones militum reſutauit, ne uideretur annuere ex timore. Tunc duo milites, quorum bona proſcripſerat, naturale debitum abnegantes ſe in aduerſarium trāſtulerunt, ad hoc Nutritius eius, qui eū ab infantia nutrierat, vir prudēs, & bonus: ſtrenuus, & fidelis, ſinceris lachrymis cōſulebat, vt & petitis annueret, & ſibi ſuorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris ſatiſfecit. Tunc ille Nutritius inquit: Intellego quod hodie victus, & inglorius morieris, ſed ego præmoriar, ne te videam morientem, quem tanto ſtudio enutriui. Cumq; ſe exercitus circumſpicerent, & ad certamen vndiq; properarent, ille Nutritius depoſitis elyptō, & galea, & lorica, pannis duntaxat vſualibus circumtectus, ſola lancea, & gladio comitatus, morti in prima acie ſe obiecit, ne alumni, & gentis excidij eſſet teſtis. Cūq; mutuis caedibus hinc inde exercitus ſe impeterent, coepit præualere exercitus Caſtellanus, eo quod numero, & potentia excedebat, & Rex Garſias ſuorum animos non habebat. Tunc quidam milites, qui fuerant ex familia Vermundi, & noctu collem qui Nauarrorū exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garciae acies cum duobus militibus, qui ab eo reſeſſerant, impetu irrupentes, ad Regis aciem peruenerunt, & alter militum, qui ab eo reſeſſerat, dicitur cum lancea perſodiſſe, ex quo ic̄tu in terram cecidit Rex Garſias, & duo magnates, qui cum eo aderant inibi occiderunt.

Cumq; Rex Fernandus fratre occiſo, & fugato exercitu de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit ſuis ne fugientes læderent Chriſtianos, tamen Sarraçeni, qui aderant, pro maiori parte captiuitate, & gladio perierunt. Tunc Rex Fernandus præcepit corpus Regis Garſiaę honorifice Anagarum deportari, & in monaſterio ſanctæ Mariae, quod ipſe conſtruxerat, & donarijs plurimis adornaue rat, ſepeliri.

De Monarchia Regis Fernandi, & de acquisitione Portugalliaę,
& diuifione Regnorum. Caput. XI.

GITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia, quā de victoria glorioſus, regnum fratris obtinuit ſine mora factus Monarchus Hiſpaniæ vltioris, ſcilicet Gallicię, Aſturiarum, Legionis, & Caſtellæ, Anagari, & Iberi. Terra autem Nauarræ inter Iberum, & Pyrenæum

remansit Sancio filio Regis Garsiae, qui fuit occisus in Pennaleni, & Aragonia cum
 Ripagurtia Ranimiro. Cumq; in tranquillitate secunda gauderet, congregato exerci-
 tu processit, ut Portugalam, & Lusitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes de-
 tinebant, & primo ingressu cesis pluribus cepit Senam eo pacto, ut incolae remanerent,
 & essent subditi sub tributo, inde Viscum veniens obsedit eam. Sed quia ciuitas multis
 sagittarijs abundabat, Rex exploratis ingressibus ciuitatis precepit vrbis ianuas ab-
 armatis, & fortibus obseruari, & propter sagittarum instantiam precepit alferes ely-
 peis superponi, ne impugnantes a sagittarijs lederentur, & duplex lignum sagittarum
 impetus hebetaret. Cumq; ciuitate fortiter, & continue, impugnaret Viscorum, coar-
 ctam obtinuit, & habitatoribus captiuatis, & interfectis, diripientibus dedit manus, re-
 pertusq; fuit ille sagittarius, qui in alia obsidione focerum suum interfecerat Aldephon-
 sum eumq; captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeq; pro-
 cedens peruenit Lamecum, & quamuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videre-
 tur, tamen castris lignis, & diuersis machinis coarctata in continenti capite incolis, &
 opibus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad refarciendas ecclesias
 diruptas reseruauit. His itaq; munitionibus occupatis proposuit Coimbriam maio-
 rem illius patriae ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum caeleste
 subsidium ecclesiam beati Iacobi uisitauit, & implorato per triduum diuinae auxilii
 Maiestatis, beati Apostoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum con-
 gregauit, ubi fixis tentorijs circumquaq; machinas, & castra ligna eleuauit. Sed
 quia ciuitas fortitudine, & magnitudine praeminebat, obsidione contigit diutius pro-
 telari. Erant autem sub Arabum potestate monachi religiosi in loco arcto, qui Lor-
 uanum adhuc hodie appellatur, hi laboribus manuum insistentes thesauros frumen-
 ti, ordei, & milij, & siliginis ignorantibus Arabibus conseruauerant, haec omnia pro-
 prio victui subrahentes. Verum quia protracta obsidio victualibus indigebat, de-
 recessu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quae a longis
 temporibus conseruauerant, Regi, & obsidioni liberaliter obtulerunt, & his victuali-
 bus exercitus confortatus longanimitas effectus, & cibis refocillati impugnationi vr-
 bis de die in diem viriliter insisterunt, donec obsessi fame, & pugna coacti elanguidis
 animis marcuerunt. Verum Christianis viriliter insistentibus, & machinis vndiq; quas
 fantibus, auxilio Dei, & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis, quo vi-
 so Arabes confternati ciuitatem, & opes Fernando Principi obtulerunt pro uita tan-
 tummodo supplicantes, quod Regis clementia acceptauit, & die Dominica hora ter-
 tia inuicti Principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Graecus
 ex Hierosolyma causa peregrinationis ad ecclesiam sancti Iacobi aduenisse, qui in-
 uocatione pernoctans audiuit indigenas enarrare, ut militem in Christianorum prelijs appa-
 rere, sed ipse licet deuotus Apostolo praedicabat non militem, sed piscatorem, cum in tali
 pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equum splendore conspicuum
 Apostolo praesentatum, & armorum insignijs decoratum obsidentibus Coimbriam subuenire,
 & peregrinus, de quo dixim, uisione huius certus factus, & die, & horam captionis Co-
 imbriae in ecclesia Apostoli publice praedicauit, & sicut ipse praedixit, sic postea rei ueritas
 patefecit, & sic remansit terra citra Mondaicum fluuium Christianae fidei acquisita. Com-
 muni autem custodia illius patriae Sisemado, qui olim exul adhaeserat Abenadab Regi Ag-
 renorum, et suae merito probitatis fuit in eius oculis graciosus, quod bella, et vastationes exer-
 cuit contra Christianos Lusitaniae, et Portugaliae habitates, iam nunc reconciliatus Principi

Ferdinando fuit restitutus gratiæ, & honori Rex vtr̄ Ferdinandus pro triumpho gratias agens ecclesiam beati Iacobi visitauit, & oblatis donarijs ad propria est reuersus, & cepit bonis actibus abundare, & toto tēpore vitæ suæ ab infestationibus Arabum non cessauit. Et timens ne post mortem eius de regno filij decertarent, ipse viuens regnū diuisit, & dedit Sancio primogenito a flumine Pisorica Castellam, Anagurum, & Iberum: & dedit Aldefonso Legionem, Asturias, & Transmeram vsq; ad flumen, quod dicitur Oue, Astoricam, & partem camporum, qui Gothici nunc pantur, & Berizum vsq; in Villā in monte qui dicitur Ezebredus, dedit Vrracæ, & Geloizæ filiabus Zemoram, & Taurum: Garsia: dedit totam Galliciam cum ea parte, quæ dicitur Portugale.

Pisorica
Castilla.
Anaguri.
Talisma
Oue.
Berizum.
Ezebred?

De vastatione regni Toleti, & de translatione reliquiarum in regnum suum.

Caput. XIII.

OST hæc apud Legionem curia celebrata, direxit acies contra Mauros, & quædam castra Christianis infesta victriæ gloria subiegit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valerianicam, quæ nunc Berlanga dicitur, Ripam sancti Iusti, sanctam Ementianam, Gormicis, & turres multas Speculatorum, quas nunc dicitur Atalaia, per quas Christianorum introitus nudabatur, in

Gormati
um.
Vadum
Regis.
Aquilaria.
S. Ementia
na.
Gormi
cis.
Borgecor
ra.
Caracena
Medina
Celi.
Auca.
Ionia.
Tolum
Talaman
ca.
Gualda
fara.
Alcala.
Maieriti.
Burgia.

valle Borgecorra, & in loco, qui nunc dicitur Caracena, vsq; ad Medinā Caelim solo diruptas adæquauit. Inde ad loca Cantabriæ properans expulsis Mauris montana Auca & Ionæ suæ subdidit dicioni. Inde firmans propositum versus Toletum, Talamanticam, Guadalfaram, Alcala, Maieritum, cætera loca dominij Toletani sic cæde, & incendio deuastauit, vt Rex Toleti suorum clamoribus concitatus, & muñera dedit, & iuramento promisit tributa annis singulis se daturum. Postea adeo Regem Hispalis infestauit, vt corpus beati Isidori permitteret inde leuari, quod a duobus episcopis Aluito Legionensi, & Ordonio Astoricensi multis miraculis coruscantibus translatum est ab hispali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ iustæ cum corpore beati Isidori tunc translātū. Sed quia nostris tēporibus corpora sanctarū iustæ, & Rufinæ reuelatione ostensa per Petrū Fernandi nobilem Principē sunt translata ad regale monasterium prope Burgis, ego nolo, sed diffiniat, qui præsumit. Verum Rex Fernandus ecclesiam honorificè fecit construi, & in honore eiusdem sancti Isidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus preciosis, & cortinis sericis decorauit, & eandem ecclesiā vespere, & mane, nocturnisq; horis, & sacrificij tempore frequentabat interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdum e iam vices cantoris explebat. Cumq; Sepulturam in monasterio sancti Facundi, aut sancti Petri de Aslantia eligere decreuisset, vxoris suæ Regine Sancie precibus inclinatus Legionem in ecclesia, quam construxerat, elegit sibi, & coniugi & successoribus sepulturas, & etiā ab vxore suasus Regem Sancium patrē suum a monasterio Ouetensi ad eandē transtulit sepulturam ad instantiā etiā Legionensium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Postea cum ciuitas Abulensis longis temporibus diruta remansisset, Rex Fernandus ab ea corpora sanctorum martyrum Vicentij, Sabine, & Christete dicitur transfulisse, sed quia aliqui dicunt ea esse Abulæ, alij in monasterio sancti Petri de Aslantia, alij corpus sancti Vicentij Legionem, alij corpus Christete Palentia, dubium pro certo asserere non præsumo. Constituit etiam vt in toto regno Legionensi leges Gothice seruarentur.

Zemora.
Abulensis.

De religiosis actibus Regis Fernandi, & morte eius, & vxoris illius.
Caput. XIII.

HIC itaq; Rex Fernandus iam senectute confectus vitam suam bonis operibus, & Deo placitis dedicauit. Ecclesias regni sui, & precipue sancti Iacobi, sancti Saluatoris, sancti Isidori, & cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus, & donarijs incluytauit, monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus subleuabat. Dum vero quadam die in cathedrali ecclesia Legionis audiret diuina, vidit ministrros ecclesie causa familiaris inopie nudis pedibus ministrare, & statim certos reditus ad calcementa instituit ministrorum. Caterum cum ad sancti Facundi monasterium veniebat, cibus eorum contentus pari ordine, & consortio quasi vnus ex eis, & diuinis officijs insistebat, & cibarijs regularibus utebatur. Cumq; oblatu vas vitreum de manu Abbatis ad mensam rediens suscepisset, vas decidens de manu Regis ilico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens incontinenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de regio fisco mille aureos annuatim perpetuo soluendos, nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis, & pijs operibus abundabat, & in regni regimine, & bellorum discrimine eius solertia utilis, & sedula apparebat. Cumq; Regi Fernando Arabes Celtiberie, & Carpentiniæ tributa negarent, ipse Rex cum exercitu eos aggrediens, & vastationibus infestauit, & pristina restituit seruituti. Sed iam vitæ sibi termino imminente, apparuit eis beatus Isidorus, & die sui obitus intimauit, & cum cepisset post modicum infirmari, fecit se Legionem abluui, & nono Kalendas Ianuarij die Sabbati ingressus est ciuitatem, & ex more corpora sanctorum, flexis genibus adorauit petens, & supplicans, vt cum dies obitus iam instaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipsa autē nocte Dominicæ natiuitatis licet arger ipse Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obseruabatur ibi tunc temporis officium Toletanum. Facto autem die vocatis Episcopis fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit corporis, & sanguinis Domini sacramentum. In crastino autem vocatis Episcopis, & Abbatibus, & viris religiosis vna cum eis fecit ad ecclesiam se deferri, & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago sancti Isidori clamauit ad Dominum voce clara: Tua est potentia; tuum est regnum Domine, tu es super omnes Reges, tuo Imperio omnia sunt subiecta, quod te donante accepi, restituo tibi regnum, tantum animam meam in æterna luce iubas collocari, & his dictis exutus regalibus ornamentis pro venia exorabat, & recepta ab Episcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio, & conspersus cinere duobus diebus in pœnitentiâ, atq; lacrymis superuixit. Tertiâ autē seriâ hora sexta in festo. S. Ioannis Euangelistæ plenus dierum rediit Deo spiritum immaculatum, & iuxta patrem suum in eadem ecclesia sancti Isidori est sepultus. Regnauerat autem viuentē patre annis. XII. In Castella mortuo patre, annos. XII. in Castella, & legione annis. XVI. In vniuerso annis. XL. mensibus. VI. diebus. II. Regina autem Sancia vxor eius superuixit. II. annis, & obiit sexto Idus Nouembris, & sepulta est iuxta eum.

De discordia Fratrum, & qualiter vicit Sancius Aldephonsus.

Caput. XV.

POST mortem itaq; Regis optimi Fernandi, tres filij eius, & duae filiae remanserunt. Sancius, Aldefonsus, Garfias, Vrraci, & Geloi. ra, sed licet ipse regnum filijs diuissit, & partem suam vniceiq; assignaret, quia omnis potestas impatiens est consortis, & quia Reges Hispaniae a feroci Gothorum sanguine contraxerunt, ne maiores aliquem velint patrem, nec minores superiorem, sepius inter Gothos regalia funera fraterno sanguine maduerunt. Rex itaq; Sancius Castellae, & Navarrae finibus non contentus, in humanitatis Gothicae successor, & haeres, & sanguinem fratrum sitre, & ad eorum regna cepit cupidus anhelare, vt nihil fratribus, vel fororibus de ijs, quae pater dederat, remaneret, sed solus totum ambitiosus haberet. Vnde contigit, & caedes varias prouincire, & sanguinem innoxium saepe fundi. Pater vero eorum attendens filij Aldefonsi plus quam caeterorum modestiam, Vrracam, & Geloiram filias commendarat. Cum esset vero Vrraca solers, & prouida, Aldefonsus ei tanquam matri in omnibus deserebat, & eius consilio se regebat.

De pugna fratrum, & transitu Aldefonsi ad Regem Toloti.

Caput. XVI.

SANCIUS vero, qui erat primogenitus, cepit regnare aera millesima nongentesima quinta, & sex annis regnauit. Hic Regna fratrum sibi noluit vdicare, & primo incurfu cepit Aldefonsum, qui erat medius, infestare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregasset, ille veniens ex aduerso occurfu opposito se obiecit, & in loco, qui Plantaca dicitur sunt congressi, & Dominus disponente, qui Sancium extollebat, vt lapsu rueret grauiori, Rex Sancius fugauit fratrem, & exercitum Legionis, & de vtroq; exercitu plurimi ceciderunt. Et quod Arabes consueuerant sustinere, fraterno gladio in se verso, Christiani miseri perterriti, vitusq; in praelio Aldefonsus abijt Legionem. Iterum autem diem constituerunt ad pugnam, tali pacto, vt victus victori regnum cederet sine pugna. Cumq; in loco, qui Vulpecularia dicitur, conuenissent, iuxta ripam fluminis Carrionis ex vtroq; parte pluribus bello caesis, demum Rex Sancius fuit victus, & cu fugae dubie se dedisset, Rex Aldefonsus volens parere Christianis precepit, vt nullus presumeret persequi fugientes. Erat autem cum Rege Sancio miles strenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic Regem suum deuictum animans persuasit, vt quoad posset fugientem exercitum reuocaret, & in aurota Legionensibus, & Gallicis improvidis adueniret. Gens enim illa consuevit in prosperis se iactare, & alios deridere, in aduersis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt, & irridente exercitu Regis Sancij sunt praeventi, & multis captis, alijq; caesis, caeterisq; fugatis, Rex etiam Aldefonsus capitur in ecclesia beatae Virginis, quae est in praedio Carrionis, & Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Assurij Comite cum consilio Vrracae fororis ei condicione eductur, vt in monasterio sanctorum Facundi, & Primitui monachali habitu vestiretur. Cumq; hoc totum Rex Sancius acceptasset, Rex Aldefonsus non proposito, sed timore sumplit habitum monachalem. Verum procurato consilio cum Petro Assurij Comite fugit noctu, & Tolotum veniens ab Almeone Rege inibi dominante solemniter est receptus, & multis muneribus honoratus. Et Rex Toloti interposito iuramento securi

tatis sibi præstitit cautionem, & in ipso atrio regio domos, & mansionem congruam fabricauit, vt Rex Aldefonsus extra strepitum ciuitatis cum suis Christianis commodius habitaret, & iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant autem cum eo tres fratres vici nobiles, & fideles videlicet, Petrus Assurij, Gundifalvus Assurij, & Fernandus Assurij, quos Vrraca Regina fratris sui Regis Aldefonsi custodiæ, & consilio deputarat, & Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quasi filium diligebat. Ipse vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella vtiliter exercebat, & pacis tempore per montana, & ripas fluminum venationibus intendebat.

De venationibus, & pronosticis Aldefonsi.

Caput. XVII.

Teuina.
Brioca.

ERV M tunc temporis inter condesa arborum, & in humore fontium, ripa Teuinæ vris, & apris, & alijs bestijs abundabat, & ipse ascendens per aluam, locum sibi placidum, qui nunc Briocadicitur, adiuuenit. Cumq; sibi castellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuisset, reuersus Toletum a Rege postulans impetrauit, & collocatis ibi montarijs, & venatoribus Christianis, remansit locus suæ subditus dicioni, & pauculos Christianos gnaros venandi, & officij sagittandi ibi accolos collocauit, quorum successio ibi mansit vsq; ad tempora Ioannis tertij Archiepiscopi Toletani, qui locum ipsum habitatoribus ampliauit, & vicum parochiæ sancti Petri, quasi suburbium, populauit. Quadam autem die cum Almenone descendit in viridarium gratia spaciandi, & cum eis turba Arabum circumfedit, & prospiciens cominus ciuitatem, coepit altius cogitare qualiter posset tanta ciuitas restitui Christianis. Verum cum confessu diuino fatigati per viridarium ambularent, Rex Aldefonsus sub vna arbore decubuit recreandus, & eo somnium simulantem, Rex Almenon cum suis Arabibus loquebatur, si posset tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quispiam sic respondit. Si per septem annos huic vrbi fruges, & vindemiæ auferrentur, deficientibus victualibus posset capi. Quod Aldefonsus audiens corde intimo conseruauit. Iterum quadã die cum Aldefonsus iuxta Almenonem causa solacij consideret, coeperunt erigi capilli verticis Aldefonsi. Et Almenon coepit comprimere manu sua, sed capilli tanto amplius coeperunt erigi, quanto amplius premebantur. Et sapientes Arabum hoc notantes suaserunt Regi, vt interficeret Aldefonsum, qui pronosticum hoc signabat ipsum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit scelus promissæ fidei violare, sed iurare petijt, ne eo viuentis sui regni terminos infestaret, & Rex Aldefonsus spontaneus Almenoni hæc iurauit. Eo itaque Toleti degente, Vrraca Regina præsentit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam ijs, quæ pater sibi dederat spoliare. Zamorenses vero Regis Aldefonsi exilium æquanimitè non ferentes, Arriam Gundifalui virum nobilem, & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce resisterent Castellanis.

Qualiter regnà fratrum Rex Sancius occupauit,

Caput. XVIII.

SED Rex Sancius ex Castellæ, & Navarrae partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infestam, ut videtur inuasit, & caetera, quae Regis Aldefonsi fuerat ditionis, & sibi trium regnorum imposuit diadema. Et cum Rex Sancius circa huiusmodi moraretur, Rex Garsias in suos tyrannide grassabatur, & vilis ab omnibus, & a suis etiam habebatur, & contra fratrem bellicose, licet segniter, intentabat. Habebat autem quendam Vernulam causa familiaris secreti plus debito sibi charam, cuius delationibus contra milites, & barones aures credulas adhibebat, & licet saepius supplicassent, ut a se predictum Vernulam remoueret, discessum eius nullatenus voluit sustinere. Et ipsi reputantes, delatorem in eius presentia occiderunt, in cuius morte se laesum reputans, & confusum illatum dedecus saepe obijciens, omnes suos cepit affligere in distincte, distincte cominans se indignationi suae nullum terminum positurum.

Sui autem minarum pericula pauescerent, & illatum dedecus recolentes ab eius dominio, prout poterant, discedebant. Occupatis vero Legionem, & Asturijs, Rex Sancius vultum versus Galleciam obfirmavit. Gallecis autem turbatione, qua diximus, in vota diuisis, Rex Sancius de facili obtinuit, quod optabat. Interim autem Rex Garsias assumptis secum trecentis milibus iuit ad Agarenos, & nisus est suadere, ut secum contra fratrem suum exercitum destinarent, regnum fratris, & suum eis pollicens se daturum. Cui taliter responderunt. Cum Rex esses, regnum tibi seruare minime potuisti: Quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, sed despectum ad Christianorum patriam remiserunt, qui duplici confusione contritus cepit prouincias infestare, & in Portugalia se receptans loca plurima occupauit.

Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco, qui sancta Hirenica dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito praelio, victus Garsias regno perditio captiuatur, & apud Lunam vinculis, & custodiae mancipatur.

Luna.

De obsidione Zamoræ, & Sancij Regis morte.

Caput. XIX.

OCCUPATIS itaque fratrum regnis terram sororum voluit etiam occupare indignis sororibus, eo quod Aldefonso fugitio, & exuli condolebant, & ditionis suae phalangibus conglobatis urbem aggressus est Zamorem, & obsidione conclusam cepit fortiter impugnare. Sed Arias Gundisalu, de quo diximus, & obsessi alij viriliter resistebant, nec obsessor obtinere potuit, quod optabat.

Zamora.

Cumque utrinque certamina agerentur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi Regem per castra deambulans lancea petijt incunctanter, & festinatione, qua venerat, se restituit ciuitati. Verum Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti cum prosequitur sine mora, & fere in ipsa urbe ianua interfecit, sed velocitatem Belidij non potuit praeuenire. Rex autem Sancius priuatus habitis, & ambitis recepto vulnere, vita caruit, atque regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obsessos, & obsessores confictus etiam interuenit. Et alij diuersa fugae pericula attentantes alij per deuia deuiantes in captiuitatis, & mortis supplicia inciderunt. Castellani autem, quorum constantia audaci consilio semper fuit, corpus principis in sarcophago egregie locauerunt, & commertio lugubri, & re-

Galensis. sonis planctibus subsequentes ad Oviense monasterium detulerunt, vbi expletis exequijs sepulturae honore regio tradiderunt.

De recessu Aldefonsi ab Almeone, & reditu in terram suam.

Caput. XX.

ELEBRATIS vero exequijs, Castellani, & Nauarri Burgis pariter conuenerunt, & quia Rex Sancius decesserat expers prolis, Castellani, & Nauarri fidelitatis inatae semper memores Aldefonsum, qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem, & dominum concorditer elegerunt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentum, quod Rex Sancius de eius conscientia non fuerat interceptus. Et eidem electos nuncios clanculo destinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionensium, & Zamorenium curia congregata, & eorum recepto consilio ad fratrem suum Aldefonsum, quem praeceteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios destinauit, vt acceleraret accipere regna fratrum. Et praecipit nuncijs, vt hoc consilium secretissimum haberetur, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur iniurati, & solebant Arabibus Christianorum proposita denudare, Regis Sancij morte comperta, nunciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Assurij vir discretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriae curiosus omni die extra Toletum, quasi spaciandi gratia, ad tria millaria, vel amplius equitabat. Et casu accidit quodam vespere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit sibi se ideo aduenire, vt Regi Almenoni Regis Sancij interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quasi causa colloquij extraviam, quem amputato capite interfecit, & ad viam rediens, & paulisper procedens inuenit alium rumore, & causa simili venientem, quem excidio simili decollauit, sed via alia alijs venientibus secretum non latuit Almenonem. Petro vero Assurij gressu tertio procedente Vrracae Reginae nuncius superuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit, & ille festinus Toletum rediens cepit Aldefonso in scio itinere necessaria praeparare. Cumque die altero Castellanos nuncius aduenisset, & Regi negotium indicasset, ipse & Petrus Assurij dubitabant, ne si Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauius postulareret, vel si celarent, & ipse alias posset scire, hostilius desquirit. Et dum ipsi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonsus confidens in Domino sic respondit, honorifice me recepit, & necessaria liberaliter ministravit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero, quae Dominus mihi fecit? & accedens ad eum, quod per nuncios acceperat, reuelauit. Almenon autem haec omnia iam sciebat, & omnium viarum transitus fecerat diligentissime obseruari, vt si eo in scio vellet abire, ab obseruatoribus caperetur. Cumque audisset, quae dixerat Aldefonsus, factus hylaris sic respondit. Gratias ago Deo altissimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit custodire. Si enim me in scio affugisses, captionem aut mortem nullatenus euasisses. Nunc autem vade, & accipe regnum tuum, & de meo accipe aurum, argentum, equos, & arma, quibus possis tuorum animos complanare. Cumque inter eos multa amicitabiliter tractarentur, inter caetera hoc exegit, vt Rex Aldefonsus iuramentum sibi, & filio suo primogenito, quod de securitate fecerat, innouaret. Et cum necessitas immineret, contra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipse, & filius primogenitus Aldefonso se foedere simili

obligarunt. Erat autem minor filius de cuius fœdere nil dixerunt, nec Aldefonfus fuit ei in aliquo obligatus. His peractis Almenon cum maioribus gentis suae vsq; ad montem de Velatome Aldefonso regaliter comitato, dedit munera, & pecunias, quibus Aldefonfus Rex inclutus, dicto vale, in summitate montium ab eis discessit, & suis foeliciter redonatur.

v. c. c. c. c.

De sublimatione Aldefonsi in Regem, & de vxoribus, & filiabus eius.

Caput. XXI.

VENIENS itaq; Zemoram cum Regina Vrraca, quae erat prudens, & pijs operibus dedicata, habito consilio diligenti coepit in operibus iusticiae exerceri. Castellani etiam, & Nauarri ad ipsum illico conuenerunt, & ante omnia iuramentum, vt diximus, exegerunt, quod non fuerat conscius mortis Regis Sancij fratris sui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum se obtulit solus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & postea licet strenuus, non fuit in eius oculis gratiosus. Et Rex Aldefonfus optento regno, quod perdiderat, & etiam regnis fratrum omnibus acclamantibus viuat, viuat, omnes ei communiter iurauerunt, & accepit imperij diadema æra millesima centesima prima. Tringinta annorum, & septem mensium erat, cum regnare coepisset, & regnauit quadraginta tribus annis.

ma. M. cl.

Hic habuit quinque vxores successiue legitimo matrimonio sibi iunctas, prima fuit Agnes, secunda Constantia, ex qua suscepit filiam nomine Vrracam, quae fuit vxor Comitis Raimundi de qua ipse Raimundus genuit Sanciam, & Aldefonsum, qui fuit postea Imperator. Tertia Berta ex Thufcia oriunda. Quarta Elisabet, ex qua genuit Sanciam quae fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Rex Siciliae. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiscardi, & filius Tancredi de Alta villa qui veniens a Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriam, & Capuam occupauit. Quinta Beatriz ex partibus Gallicanis, habuit etiam aliam vxorem, quae Ceida postea Maria fuit dicta, habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semen Munionis, ex qua genuit Geloiram, quae fuit vxor Raimundi Comitis Tolosani, & ex illo Comite genuit Aldephonsum Jordanis, qui sic dictus, eo quod fuerit in Jordanis flumine baptizatus. Ipsa enim cum viro in Syria transfretauit tempore illo, quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarum isto Raimundo Comite duce, ac praeuio cum Episcopo Auiciensi Ierusalem, Tripolim, & Antiochia acquisit, hortante, & personaliter in Gallijs, & Italia praedicante beatissimo Urbano Papa secundo, qui primus substituit cunctis in subsidium terrae sanctae in dextro humero crucis signaculo insigniri, & eadem Semen Munionis genuit aliam filiam, quae Tharasa dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Bifontinis, congermanus Raimundi Comitis patris Imperatoris, ex qua suscepit idem Enricus Aldefonsum, qui fuit postea Rex Portugaliae.

Normania.

Telosa.

Syria.

Antiochia
Tripolis.
Anacoria.

De virtutibus Aldefonsi. Caput. XXII.

VNC ad gestorum eius principia redeamus. Hic fuit strenuitate maxima nobilis, virtute excelsus, gloria singularis, abundauit in diebus eius iusticia, finem accepit fructus consolationem lachrymae, augmentum fides, dilationem patria, audaciam populus, confusus est inimicus, obtinuit gladi, cessauit Arabs, timuit Apher, ploratus, & ululatus Hu

pania vsq; ad istum mansit absq; conſolatore, dextera eius præſidium patriæ, munitum abſq; timore, fortitudo ſine perturbatione, protectio pauperum, virtus magnatum magnitudo cordis eius infra anguſtias Aſturiarum non potuit contineri, & elegit laborem indiuiduum comitem vitæ ſuæ, delicias miſeriam reputabat, & belli dubia experiri delectabile, & iucundum, id deperditum reputans vitæ ſuæ, in quo belli pericula non agebat. Rex accreſcens magnanimus Aldeſonſus, Rex accreſcens ſedit in fori, arcus eius conſiſſus in Domino inuenit gratiam in oculis Creatoris, magnificauit eum in timore inimicorum, & in populo ſuo elegit eum zelare fidem, dilatare regnum exterminare inimicos, concludere aduerſarios, multiplicare eccleſias, reſtaurare ſancta, reſtituere diſſipata. Cumq; vt diximus, Almenoni, & filio primogenito ſcedere teneretur, cum iuxta ſcedus adiuuit in omnibus, quo aduixit. Et cum Rex Cordubenſis regnum Almenonis inuadere conaretur, Rex Aldeſonſus contra eum pro ſcedis debito properauit. Cumq; aduentum eius Almenon audiuiſſet, timuit eum in ſui diſpendium aduenire. Sed Rex Aldeſonſus nunciavit eidem, quod in eius auxilium veniebat, propter pacta, quæ olim præceſſerant inter eos. Tunc Almenon occurrit ei cum actionibus gratiarū, & ambo intrantes fines Cordubæ omnia cædibus, & incendijs vaſtauerunt, & actis prædis, vterque ad propria ſcilicet eſt reuerſus, nec præſumpſit Rex Cordubenſis regnum Toleti amplius infeſtare. Tunc mortua Agnete, duxit uxorem nomine Conſtantiam ex partibus Galliarum, cuius ſuperius fecimus mentionem.

De obſidione, & captione ciuitatis Toletanæ.

Caput. XXIII.

MORTVO Almonone, & filio ſuo Iſſem primogenito, de quo diximus ſicut patri ſuit ſemper propicius, & adiutor, ipſo mortuo ſecundus filius Almenon Hiaie dictus poſt fratrem in regno ſubſtituitur Toletano, qui a vijs fratris, & patris minus aberrans cœpit in ſeniores, & populum, quos tot angarijs, & perangarijs conuexabat, vt mortem vitæ præferrent. Alias ignominioſus, inutilis, & imbelis. Almenon autem pater ſuus Regi dederat Aldeſonſo quædam municipia, Canales, & Vlmos in quibus cum ipſe veniebat in adiutorio Almenon, infirmos, & debiles collocauit. Cumq; vt diximus, Toletani a ſuo principe præmerentur, & a vicinis gentibus vexarētur, & Rex eorum de eorum miſerijs non curaret, coniurati inſimul Regi dixerunt, populi, & patriæ te exhibe protectorem, aut quæremus alium deſenſorem. Hiaie autem captus luxurijs dicta dicentium paruipendit. Tunc ipſi preſſi dominio, & cladibus vicinorum Regi Aldeſonſo nuncios deſtinarunt antiquam eius noticiam attendentes, & auxilia impenſa fideliter recolentes. Et ei per nuncios ſuppliarunt, vt ciuitatem quamuis inexpugnabilem obſideret, vt coacti pugna colorem excuſationis haberent, cum ei traderent ciuitatem. Cumq; ipſe illi Regi ſuo ſcedere teneretur, ciuium oblatione ſuſcepta, congregauit exercitū ex omnibus partibus regni ſui, & fruges, & vindemias deuaſtauit per totū territorium Toletanum, & per quatuor annos id ipſum intulit ſucceſſiue. Et licet ciuitas cunctas ſuperet ſui opulentiæ ciuitates, tamen tot annorum vaſtatione continua non potuit victualibus non carere, & Rex Aldeſonſus id ipſum percipiens congregato exercitu inſedit

Canales.
Vlmos.

Chledit

O Obsedit secura suum Castella Toletum Toletum
 P Castra sibi Septena parans, aditumq; recludens
 P Rupibus alta licet amplexu situ populosa,
 I Circumdante Tago rerum virtute referta
 D Victu victa carens inuiscto se dedit hosti.
 A Huic Medina Caelim, Talauera, Comimbria plaudat
 C Abula, Secobia, Salmantica, Publica Septem.
 A Gauria, Cauca, Colar, Iscar, Medina, Canales,
 P Vimus, & Vinetum, Magerit, Atencia, Ripa,
 T Osoma cum Flusio lapidum, Valerancia, Mauria,
 A Aiscalona, Fiza, Consoera, Maqueda, Butracum
 Victori sine fine suo modulantur ouantes.
 Aldephonse tui resonent super astra triumpho,

Cepit itaq; Toletum æra. M. C. XXXIII. multis passionibus interpositis, videlicet, vt Sarraceni haberent plene, & integre domos, & possessiones, & omnia, quæ habebant, & Regi remaneret præsidium ciuitatis cum viridario vltra pontem.

Rediit autem, qui antiquo iure dabantur Regibus, ei perfoluerent Agareni, & etiam quod maior Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicq; Rex adepto præsidio, & ciuitatis dominio mansit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo se exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunij, vicesimo anno regni sui, & quia de eius intentione dubium adhuc erat, distulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe Regia statuit thronum suum, donec securum præsidium stabiliret, & gentem fidei confirmaret, & electionis populus præualeret.

De dote ecclesiæ Tolctanæ. Caput. XXIII.

VIDENS autem Rex, quod Deus prospera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Episcopos, & Abbates, & viros religiosos, & quædecimo Kalendas Ianuarij omnes in vrbe Regia cõuenerunt, & habito diligenti tractatu dominum Bernardum virum religionis, & prudentiæ cõmuniter, & concorditer in Archiepiscopum elegerunt, & Rex incontinenti dotauit ecclesiam liberaliter, & hanc

fit. & dedit ei Briocam, quam sibi retinuerat a tempore Almeonis, Barciles, Cabañas, de Sagra, Couera, Rodiellas, Alcoleia sub Talauera, Azebuch, quæ nunc dicitur Melgar, Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes stationes, quas vulgariter tenendas vocamus, necnon domos, molendina, furnos, viridaria, vineas, & hortos, pro quibus hodie eius memoriam, & exequias veneratur ecclesia Toletana, & multa alia priuilegia dedit immunitatis.

Quod Mezquita Maurorum facta est ecclesia Christianorum.

Caput. XXV.

BT quia adhuc littera Gothica, & translatio Psalterij, & officium Missæ institutum ab Isidoro, & Leandro Pontificibus, quod cum translatione, & littera dicitur Toletanum, per totam Hispaniam seruabatur, ad instantiam vxoris suæ Reginæ Constantiæ, quæ erat de

Auxitani.

partibus Galliarum misit Romanum ad Gregorium Papam Septimum, ut in Hispanijs omisso Toletano Romano, seu Gallicano officium seruarietur. Bernardus autem Toletanae ecclesiae electus fuit de Agenensi territorio oriundus scilicet de oppido Salutatis. Hic cum fuisset ab infantia literatus omisso clericatu militiae se ascripsit, & postmodum infirmitate coactus in monasterio sancti Aurentij Auxitani beati Benedicti regulae sumpto habitu se dicavit, exinde vocatus ab Hugone Clumacensi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonsus vellet sanctorum Facundi, & Primitivi ex ea causa, quam diximus, monasterium ampliare mitit ad venerabilem Hugonem Clumacensem Abbatem, ut ei virum providum, & religiosum mitteret, qui in praedicto monasterio sanctorum Facundi, & Primitivi Abbatibus officio fungeretur, & sicut in Gallijs illud monasterium praecellebat, ita & istud omnibus monasterijs eiusdem ordinis in Hispanijs praesideret. Praedictus autem Abbas Clumacensis Bernardum, quem ob sanctitatis meritum charum habebat, cum alijs monachis destinavit, qui mox veniens factus Abbas, omnibus se exhibuit amabilem, & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletum Christianae restituit potestati, mox ipse post modicum intervallum fuit electus in Archiepiscopum, & Primate. Cumque rex ad partes Legionis iuisset, ipse electus Regina constantia hortante ascitis militibus Christianis maiorem Mezquitam ingreus est Toletanam, & eliminata spurcicia Mahometi erexit altaria fidei Christianae, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocavit. Quod cum ad Regis notitiam pervenisset, indignatus animo, & dolore accensus, eo quod Sarracenis pacem firmaverat de Mezquita a sancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardum electum, & Reginam Constantiam incendio concremare. Cumque tanti furoris indignatio ad notitiam Toletanorum Arabum pervenisset, maiores, & minores cum parvulis, & vxoribus in pago, qui Magam dicitur, Regi obviam exierunt. Cumque Rex ad eorum multitudinem pervenisset, existimans eos causa querelae venisse sic respondit, non vobis iniuria facta fuit, sed mihi, cuius fides fuit haecenus illibata, sed iam de caetero de fide non potero me iactare, mea autem intererit, & vobis satisfacere, & in praesumptores acrius vindicare. Arabes autem, ut erant prudentes, eleuatis vocibus, & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam postularunt. Tunc Rex aliquantum subsistit tenens equum, & Arabes in hunc modum perorare ceperunt: Bene nouimus, quod Archiepiscopus, Dux, & Princeps est legis vestrae, & si causa fuerimus necis eius, ob zelum fidei Christiani nos percutent una die, & si Regina perierit causa nostri, femini eius erimus perpetuo odiosi, & post dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, ut parcas eis, & nos voluntarie te absoluius a foedere iuramenti. His auditis ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat sine fidei laesione, & ingressus urbem Regiam, omnia pacifice pertractauit.

Magam.

De commutatione officij Toletani. Caput. XXVI.

REGORIVS autem Septimus, de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonsi misit quendam Ricardum Abbatem sancti Victoris Marsiliensis, ut ecclesias Hispaniae tot persecutionibus perturbatas, ecclesiastico moderamine ordinaret. Qui minus religiose officium peragens cepit irregularius se habere. Quod attendens Toletanus electus per maris, & terrae pericula se Romani Pontificis conspectui

presentavit, & Gregorio Septimo viam vniuersę carnis ingresso inuenit Vrbanum secundum in sede Apostolica substitutum, a quo gratanter, & benigne susceptus consecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas institutus Hispaniarum Apostolicę sedis benedictione suscepta, & per Tolosam rediens ibidem cum Episcopis Gothicę Gallię, & Narbonensis Archiepiscopo concilium celebrauit. Ideo per pyrenęum in Hispanias transiens omnium ecclesiarum Hispanię curam gessit, & statuto die in festo scilicet sanctorum Crispini, & Crispiniani octauo Kalendas Nouenbris in honore beatę Marię, semper virginis, & beatorum apostolorum Petri, & Pauli, & sanctę crucis, & beati Stephani protomartyris Toletanam ecclesiam conuocatis Episcopis dedicauit, & in maiori altari multas, & preciosas reliquias, quas a sede Apostolica attulerat, & quas Rex, & Regina de suis, & patrum suorum thesauris obtulerant, collocauit, quorum hodie beneficijs latetur populus Christianus. Verum quia Ricardus legatus se gerebat in aliquibus minus caute, religione, & autoritate compescuit attentata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Urbano summo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus, & populus totius Hispanię turbatur, eo quod Gallicanum officium suscipere a legato, & Principe cogebantur, & statuto die, Rege, Primate, legato, clero, & populo maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum clero, militia, & populo firmiter relitentibus ne officium mutaretur, Rege a Regina suo contrarium minis, & terroribus intonante, ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumq; duo milites fuissent electi, vnus a Rege, qui pro officio Gallicano, alter a militia, & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles Regis ilico victus fuit populis exultantibus quod victor erat miles officij Toletani. Sed Rex adeo fuit a Regina Constantia stimulus, quod a proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem, qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantię prope Pisoricam, cuius hodie genus extat. Cumq; super hoc magna sedicio in militia, & populo oriretur, demum placuit, vt liber officij Toletani, & liber officij Gallicani in magna ignis congerie ponerentur & indicto omnibus ieiunio a Primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne consumitur liber officij Gallicani. Et prosilij super omnes flammis incendij cunctis videntibus, & Dominum laudantibus, liber officij Toletani illæsus omnino a combustione incendij alienus. Sed cum Rex esset magnanimus, & suę voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suafusus, voluit inclinari, sed mortis supplicia, & direptionem minitans resistens, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni sui finibus seruaretur, & tunc cunctis flentibus, & dolentibus inoleuit prouerbium. Quo volunt Reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum officium tam in Psalterio, quam in alijs nunquam ante susceptum fuit in Hispanijs obseruatum, licet in aliquibus monasterijs fuerit aliquanto tempore custoditum, & etiam translatio Psalterij in plurimis ecclesijs cathedralibus, & monasterijs adhuc hodie recitatur. Ricardo itaq; legatione priuato, primas Bernardus cepit in Hispanijs ecclesias ordinare,

Maurelij
Pisone.

De schismate clericorum, & de reitu Primatis, & de bonis viris a Gallijs ductis.

Caput, XXVII.

k ij

E ISDEM diebus sanctissimus Urbanus Papa secundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hierosolymitana ciuitas tenebatur, personaliter verbum crucis cepit omnibus predicare, sicut superius meminimus nos dixisse, eius indulgentijs prouocatus. Venerabilis Primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam ecclesiam ordinauit, & assumptis ad viam necessarijs, crucis signaculo insignitus recessit a propria ciuitate volens cum exercitu, de quo superius diximus, in Syriam transfretare. Cumq; vix esset tribus diebus a sede propria elongatus, clerici, quos in ecclesia instituerat, stulte locuti dixerunt adiuuicem primatum suum nunquam de carcere reuerfurum. Vnde spiritu malignitatis, & insipientiae, inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito Dominum consequentes prout factum fuerat, intimarunt, at ille non immerito admiratus Toletum redijt in auctores sceleris indignatus, quos cum electo suo non tardius degradauit, quam ipsi sceleri praecipitio intronizauerant maledictum. & tollens aliquos de monachis sancti Facundi in ecclesia collocauit, ne interim dum rediret, ecclesia diuino officio fraudaretur. Ipse vero cepto itinere Romam iuit. Sed cum ad sedem Apostolicam peruenisset, prohibuit eum Dominus Papa Urbanus, ne procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia nouella plantatio periculo subiaceret. Cumq; eum a voti & crucis proposito absoluisset, ipse per partes redijt Galliarum, vbi eligens de diuersis locis viros honestos, & literatos, necnon & iuuenes dociles, quos habere potuit, in Hispaniam secum duxit. De Mofaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem in ecclesia Toletana, postea fecit Archiepiscopum Bracharensem. De Vituricis sanctum Petrum, quem prius Archidiaconum toletanum. Postea fecit Episcopum Oxoniensem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor ecclesiae Toletanae, postea fecit eum Episcopum Seguntinum, postea Archiepiscopum Compostellanum, & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in ecclesia Toletana, postea Archiepiscopum, postea Episcopum Socobiensem, & alium Petrum, quem fecit Episcopum Palentinensem, & Raimundum, qui fuit oriundus de Salute, & fecit eum post beatum Petrum Episcopum Oxoniensem, qui postea successit eidem in ecclesia Toletana, & Hieronymum de partibus Petragoricae quoniam tempore Roderici Campiatoris fecit Episcopum Valentinum, sed in breui ciuitate deperdita eum Dominus Bernardus Metropolitanus eius, & primas, in ciuitate posuit Zamorensis, vt ibi Episcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Episcopus, nec ecclesia cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit Episcopum in ecclesia Zamorensi, & iste fuit primus proprius Episcopus Zamorensis.

Mofaico

Compostellanum

De schismate, & despositione Burdini. Caput. XXVIII.

D V X I T etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanum, postea Episcopum Coimbriensem, postea Archiepiscopum Bracharensem. Hic erat astutus, & versipellis, qui cum vocaretur Burdinus, factus Episcopus fecit se Mauricium appellari, & immemor fidelitatis, & gratiae sanctae recordationis Urbano Papa secundo viam vniuersae carnis ingresso, accessit ad Paschalem Papam secundum, qui praedicto Urbano fuerat substitutus, & magnum pondus pe

cuniae secum portans promisit Domino Paschali Papae secundo nouiter instituto magnam pecuniam se daturum, si remoto Bernardo, qui cum creauerat, fieret ipse Pontifex Toletanus. Qui nequiciam eius in eo, quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & cum postea petitione frustraui. Cumq; eo tempore ecclesia persecutione grauissima laederetur, eo quod Imperator Oto praedictum Papam captiuitum cum Cardinalibus carceri mancipasset, idem Burdinus dolore pecuniae instimulatus ad schismaticum Imperatorem accessit, eius simulatus se despondens. Cumque de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini astutiam, mox praecipit eum eligi ad culmen Apostolicae dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romam ingreditur Imperiali potentia comitatus, & in ecclesia sancti Petri, vt Papa refedit, & solennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumque diuina gratia adiuuante Paschalis Papa carcerem euasisset, persecutione coactus per maritima, & Apuliam ferebatur incertus, ibiq; diu degens, vt exul, persecutionem constantissime tolerauit, & Gaiete dicitur obijisse. Ibidemq; fuit in Papatu Gelasius substitutus qui scripsit Toletano Primati, sicut in eiusdem Pape inuenitur regesto epistolam sub his verbis: Gelasius Episcopus seruus seruorum Dei Venerabili fratri Bernardo Toletano Primati, & ceteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram, qualiter frater noster Mauritius Bracharensis Episcopus se iam diu habuerit, & quomodo ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhaerit. Illud etiam, vt opinamur, nostis, quod a praedecessore nostro sancte memorie Paschali Papa in concilio excommunicatus sit, & quod Bracharensi ecclesiae sit mandatum, vt pastorem sibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem post longum electionis meae spacium in cubile sanctae matris Ecclesiae se ingressit. Ideoq; fraternitati vestrae mandamus, vt ad electionem in Bracharensi ecclesia faciendam sollicitudine charitatis debitae operam praebatis. Ipsum vero Mauritium excommunicatum, periurum, & matris ecclesiae constupratorem, ceteris ecclesiae filijs publicetis. Datis Gaiete, octauo Kalendas Aprilis. Et eidem Papa in Gallias nauigans Lugduni decessit in Pontificatu anni circulo vix expleto. & huic successit Calixtus secundus, qui erat Archiepiscopus Viennensis frater Raimundi Comitis patriae Aldephonsi Imperatoris Hispani. Hic mox pace formata debite restituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum Sutrij conclusit obsessum & captum. Et depositum, Calabriae in monasterio sanctae trinitatis de Cauca captiuitati perpetuae mancipauit, qui ibi vixit fere vsq; ad tempora Eugenij Papae tertij, a quo fuit quartus Dominus Alexander. Vnde & in secretario palatii Constantiniani hi versus reperiuntur inscripti.

Lugduni
Vienna.

Sutrium.

Eccae Calixtus, honor patriae, decus Imperiale;

Nequam Burdinum damnat, pacemq; reformat.

Hos inquam praedictos viros literatos, prouidos, & honestos primas Bernardus per Gallias transiens in Hispania secum duxit, & eos in Toletana ecclesia canonicos ordinauit. Monachos, quos ibi reliquerat, sancti Facundi monasterio, & ex eis, quos secum duxerat, vt sapiens architectus fundandis ecclesijs prouidit primaria fundamenta, quorum solers prudentia, & honesta religio causam dotationis, & incrementi ecclesijs praebuerunt, sicut adhuc hodie patet in priuilegijs possessionum, & libertatum, quae ecclesijs supra dictis ob eorum sanctitatis reuerentiam Principes indulserunt.

k ij

Alcalá.

Valentia.

M ergo primas Bernardus ad sedem propriam rediisset, Castro, quod dicitur Alcalá, vix ex pugnabili obsidione parauit, & incolæ, qui eidem castro immineret, castrum aliud obfirmavit. Demumque fame affecti loci incolæ per devia aufugerunt, relicto castro venerabili Bernardo Primati, quod adhuc hodie in Toletanæ ecclesiæ possessionibus numeratur. Rex autem Aldephonsus acquilita iam vrbis Regia, & munita, restauratis oppidis, & ciuitatibus extremorum Dorij, incertie incisius Sarracenorum patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuastans adeo, quod sibi coegit seruire Cisnarinos Arabes sub tributo, & cum tanta gloria emigraret in priuilegijs, quæ personis, vel ecclesijs conferebat, Imperatorem Hesperie se vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex causa, quam diximus, non erat in eius oculis gratiosus, conferta manu consanguineorum, & militum aliorum proposuit per se Arabes infestare. Cumque versus frontariam Aragonie peruenisset, congressus cum Rege Petro Aragonie obtinuit contra eum, & etiam viuum cepit, sed continuo manumisit. Et inde procedens peruenit Valentiam, & obsedit. Cumque ad succursum Valentie Buchar Rex Arabum cum exercitu aduenisset inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, caesa tamen ex suis multitudine infinita. Et incontinenti ciuitas se reddidit Roderico, & eam habuit, quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus, de quo diximus in Episcopum consecratus a Domino Bernardo Primati Archiepiscopo Toletano. Sed postea mortuo Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata: Corpus autem Roderici Didaci inter insultus Arabum fuit a suis fideliter, & strenue deportatum ad monasterium sancti Petri de Cardigna, vbi hodie etiam quiescit humatus.

Doria.

De morte Regis Gasie, & sororis eius.

Caput. XXX.

His diebus Rex Gasie cepit in vinculis negotiaræ, quod audiens Rex Aldephonsus doluit ultra modum, diligebat enim eum, & quia filium non habebat proposuerat eum substituere successorem, & quam cito Toletum rediit, a vinculis absoluit, sed verebatur ne cum esset insolens, in regnis rebellia excitaret. Unde fecit eum liberiori custodia custodiri, & placita indulgeri. Et cum esset infirmus & sanguinem minuisset, præcepit Rex, vt a vinculis solueretur. Ex quo ipse alt: Deus noluit, vt in vita soluerer, absolutionem renuo moriturus, sed rogo, & mando sororibus meis, vt me cum compedibus sepeliant Legionem. Cumque eum ducerent Legionem, prout præceperat, a sororibus, & Pontificibus, qui conuenerant, ibidem regio funere est sepultus, anno. XVI. regni fratris, æra. M. C. XVII.

æra. M. C. XVII.

Et interfuit etiam Renerius legatus, & Romanæ ecclesiæ Cardinalis, ibidemque celebrato concilio cum Bernardo Toletano primati, multa de officijs ecclesiæ statuerunt, & etiam de cætero omnes scriptores omissa litera Toletana, quam Gulfilas Gothorum Episcopus adiuuenit, Gallicis literis vtentur. Post hæc obiit Regina Vrraca Fernandi, & sepulta est legionem. Post modicum tempus obiit etiam Geloira, quæ cum sorore sua Vrraca, & patribus Legionem habuit sepulturam.

De adventu Arabum, & morte Auenabet.

Caput. XXXI.

ORTVIS autem vxoribus, quas habuerat successiue Agnate, scilicet Constantia, Berta, & Elisabet, duxit Ceidam filium Auenabeth Principis Hispalensis, quæ postea baptizata dicta fuit Maria.

Hic auditis magnalibus Aldefonsi, licet non visum, vehementi tamen desiderio adamauit, adeo vt fidem Christi susceperet, & castra, quæ sibi pater dederat, Regis Aldefonsi dominio manciparet. Castra autem quæ viro dedit, sunt ista, Caracui, Alarcuris, Cõsoca, Mora, Occania, Aurelia, Vekium, Opra, Amassatrigo, & Cõcha, & suscepit ex ea filium, qui Sancius vocabatur, quem Comiti Gartiae de Capra dederat nutriendũ, & de consilio soceri Auenabervocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabũ tenebant tunc tẽporis principatum, vt eorum auxilio vteretur cõtra Arabes cismarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipsi in magna multitudine cõfretassent, ceperunt Auenabeth grauius infestare, adeo quod eum in quodam pœlio peremerunt, reputabant enim eorum potentiam perpendissent, adinuicem tractauerunt, quid esset gratius, aut Christianorum porcos, aut camelos Almorauidum custodire, & sectæ suæ zelo commoti seruire Almorauidibus elegerunt. Et extunc vltra marini, & cismatini subvnius Regis regimine seruiunt.

Caracui.
Alarcuris
Cõsoca
Mora.
Occania.
Aurelia.
Vekium
Opra.
Amassatrigo.
Cõcha.
Vandalucij.

De strage Christianorũ in Sacralijs, & victoria Aldefonsi in prouincia Hispalensi.

Caput. XXXII.

ONGREGATI igitur Agareni ceperunt inuadere Christianos, & effusi sunt super terræ faciem vt locusq;. Cumq; venissent ad locum Castellæ, qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Gartias, & Rodericus. Et in congressu interfectis vtrinq; multis militibus, tandem succubuit exercitus Christianus, & magna captiuitate patrata,

& locis plurimis concrematis Agareni cum superbia redierunt. Post hæc Aldefonsus stragem huiusmodi non leuiter ferens iterum exercitũ adunauit occurrens exercitui Agareno, qui cũ suo maximo principe, quæ Amiramomeninũ vocant, ex opposito egressus est. Cumq; ambo exercitus in loco, qui Sacralia dicitur, conuersassent, de mum cessit populus Christianus. Et licet multi de Arabibus perijissent, tot & tanti de Christicolis perierunt, quod illius belli strages, & memoria, quasi in prouerbum adhuc extant. Fugatus itaq; Rex Aldefonsus, quem tot victoriæ coronauerũt, non fuit tamen animo consternatus, sed resumptis suis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuocandis corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hispalim obfirmauit. Intransq; Beticam, & eam partem Lusitaniæ, quæ sibi non suberat, prædis, vastationibus, & incendijs sic omnia deuastauit, quod horũ fuga, & Agarcnorum victoria scelici commercio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Gartia Ordonij Christianos, non tamen ausus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonsus reuersus est præda, & victoriæ gloriosus.

Roda.

Sacralia.

Hispalia.

De obsidione Velefij, & morte Infantis Sancij.

Caput. XXXIII.

k iij

Vdifon.

VM itaq; post labores, & bella plurima Rex Aldefonfus longe-
uus degeret, & grandeuus contractus infirmitatibus & ætate, Ami-
ramomeninus, qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Velefium
obfidere. Sed Rex Aldefonfus, vt diximus, fenio, & grauedine
non permiffus, milit Garfiam Comitem cum filio fuo Sancio adhuc
paruulo, & cum eis magnates, & milites regni fui. Cumq; prope

Velefium perueniffent, Sarracenorum maxima multitudo, quæ iam obfeffis Velefij
præualebat, contra venientes egreditur ad pugnandum, & hinc inde difpofitis aciebus
congregari inceperunt. Et ficut Dominus placuit, pars Christiana cepit virtute Ara-
bum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum paruo aderat, cepit fortius inualere.

Cumq; quifpiam equum, cui infans Sancius infidebat, grauiter vulneraffet, Comi-
ti dixit, Pater pater equus, cui infideo, eft percuffus, Cui Comes præftolare, quia te
etiam ferient fuccelfiue, & incontinenti cecidit equus, qui fuerat fuciatus, & Regis fi-
lio fimul cadente, Comes defendit, & inter fe, & clypeum paruum collocauit, eode vn-
diq; perturgente. Ipfe vero cum effet strenuus, & clypeo paruum tutabatur, & vn-
diq; irruentes ædibus repellebat, fed pede ictu gladij amputato, non potuit amplius
fufrenari, & incubuit fuper paruum, vt ipfe, quam puer, antea cæderetur. Cæteri
vero magnates, & milites Christiani, qui mortis periculum euafcerunt fugientes, & vi-
cti victoriam effugerunt. Cumq; Comes Garfias Ferrandi, & Comes Martinus,
& alij Comites, & magnates ad locum, qui nunc Septem Comites dicitur perueniffent,
eos Arabum fequella præuenit. Et feptem de magnatibus cum multis alijs ibidem
occis, occifionis locum vocauerunt Arabes Septem porcos, quem poftea locum Pe-
trus de Franco Commendator Vclenfis mutato nomine feptem Comites appellauit.

Septem
comites.
Septem
porci.

Comites autem & magnates, qui fugerant a conflictu, cum Toletum deiectis vul-
tibus adueniffent, & Regis præfentiæ astitiffent, Rex dolore ineffabili conturbatus ta-
lia dixit eis. Vbi eft filius meus iucunditas vitæ meæ? folacium fenectutis, vnicus
hæres meus? Ad quod Comes Gometius fic refpondit, Nobis filium, quem expo-
fcitis, non dediftis, cui ille, & fi dedi alijs, confortes prælij & cuftodiæ vos adiunxi, &
ille cuius cuftodiæ fpecialiter reputaui, fuftrinit, incubuit, & occubuit fuper eum, vos
autem relicto puero cur veniftis? Tunc Aluarus Fanun vir strenuus, & fidelis fic
dicitur refpondiffe. Memores laborum, quos ab adolefcentia toleraftis, ciuitatum, &
oppidorum, patriæ, & caftorum, pro quibus totiens fanguinẽ effudiftis, & quod au-
xilium extincto paruo non prodeffet, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magna
lium veftrorum gloria extinguatur, fi ea, quæ a iuuentute veftra feliciter acquififtis,
nobis perditis perderẽtur, fed nec fic vis doloris potuit mitigari, quãto enim talia dice-
bantur, tanto amplius rediusuis fingultibus memoria filij torquebatur. Tunc per-
dita fuit Concha, Amaffatrigo, Opta, Velefium, Aurelia, Ocania, & Confogra.

Concha.
Amaffas
trigo.
Opta.
Velefij.
Aurelia,
Ocania,
Confogra
Magam.

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Ara-
goniæ Aldefonfo. Caput. XXXIII.

ALIQVANTO itaq; temporis interuallo videntes Comites, &
magnates Regem dolore, & fenio tẽdere ad defectum in pago prope To-
letum, qui Magam dicitur, pariter conuenerunt tractaturi, vt Vrraca
Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro fuo adhuc vidua per-
manebat, nuptui traderetur. Et cum inter fe aliquandiu tractauiſſent,

demum communi consilio elegerunt, vt Comiti Gontezoni dicto postea de Campo
aspice, qui erat potior matrimonio iungeretur. Et quia consilium Regi proponere non
audebat animi solitatis eius magnificentiam formidantes, quendam Iudæum Cidellum
nomine ascuerunt, qui satis erat familiaris Regi propter industriam, & scientiam medi-
cinæ, & huic consilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunci-
ret. Tunc Rex quasi dolore duplici stimulatus Iudæo tale dicitur dedisse respon-
sum. Non tibi imputo, quod hoc dicere præsumpsisti, sed mihi, cuius familiaritate
in tantam audaciã prorupisti. Caue ergo ne de cetero audeas in mei præsentia com-
parere, quod si feceris, ilico morieris. Mea autem intererit, meæ filij sed non, vt postu-
lant, prouidere. Hoc audito recesserunt confusi Comites, & magnates. Iisdem die-
bus Aldefonsum paruulum filium Raimundi Comitis & Vrracæ Comes Petrus de
Traua in Gallecia nutriebat, de quo quia Comes Raimundus non fuerat in Regis o-
culis gratiosus, quasi eius immemor non curabat, sed vocato Toktano primate, & ce-
teris Episcopis, & abbatibus regni sui, decreuit cum eis, vt filia eius Vrraca Aldefonso
Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum, quod decreue-
rant impleuerunt. Nuptijs itaq; amara conspersione peractis, Aldefonfus Rex Ara-
goniæ vxorem suam in Aragoniam secum duxit. Rex autem Aldefonfus dictus
Hesperiae Imperator in senectute sua regni pericula sic sedauit, vt nobiles, & ignobiles
potentes, & impotentes vniuersi legis moderamine regerentur, adeo vt vtriusque sexus
quantumlibet imbecillis per omnes regni semitas incederet sine metu,

Campus
spira.

Terra.

De morte Regis Aldefonsi, & miraculoso prognostico mortis eius.

Caput. XXXV.

VMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmi-
tate chronica tenebatur, & tamen consilio medicorū cotidie aliquan-
tulum equitabat, vt laboribus assuetus, exercitio foueretur, & quia
Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognostico
flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate sancti Ioan-
nis hora sexta de lapidibus, qui erant in altaris gradibus cemetati non

ex terra, vel ex iuncturis, sed ex ipsa substantia lapidum cœpit aqua cunctis videnti-
bus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciui-
tate Petrus Legionensis Episcopus, & Pelagius Ouertensis, qui audito miraculo cum
vniuerso clero, & populo ciuitatis, induti sacris vestibus ab ecclesia cathedrati vsq; ad
altare sancti Ildori vbi hoc acciderat, processerunt, & peracta missa, & sermone pro-
posito ab Episcopo Ouertensi ad locū miraculi accesserunt, & ex ipsa aqua Pontifices,
& ceteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid
portenti nouitas præsignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod lu-
ctus, & tribulatio Hispaniæ orphanæ imminerebat, quare & duri lapides plorauerunt.

Plenus itaq; gratiæ, & dierū kalendis Iulij, quinta feria clarescente, reliquit luctum
populo suo, periculum patriæ, gaudium hostibus, lamentum pauperibus, suspiria reli-
giosis, in eius obitu exiuit læro, præsumpsit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luit
incola, sequit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur, & patria
exterminio præparatur, quolibet, quod bonum erat, in suis oculis faciente. Rege itaq;
finito exitu glorioso primas Bernardus cum magnatibus, & alijs qui aderant, viginti
dierum exquias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non spera-

Aldefon-
sus Rex
moritur.

bant, corpus eius ad monasterium sanctorum Facūdi, & Primitiuū, quod ipse ditauerat detulerunt. Vbi sepultus cum hymnis, & laudibus requiescit. Regnavit autem duobus annis fratre vivente, sed isti anni annis fratris annumerantur. Postquam vero Toletū rediit annis quadraginta, mēlibus sex, diebus duodecim, qui cū alijs mensibus fiunt quadraginta vn' anni, sepultus ibidē cū suis vxoribus superius nominatis,

LIBER SEPTIMVS RE RVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

ERVM Rex Aragonum Aldefonsus socii sui atque dico decessu, mox cum vxore sua Vrraca in Castellam congregato exercitu properavit, & totam terram nullis se resistētibz, eo quod vxori eius successione prouenerat, occupavit: quam vt bonus princeps quiete, & pacifice ordinavit, & a Maurorum incursum viriliter custodivit, & regnum Castellæ tantquam proprium vndique dilatavit, & loca deserta restituens ductis incolis populavit, videlicet Bellisoram, Valeranicam, Soriam, Almazanam. Cumq; de vxoris

contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas Regis Castellæ Castellanis omisissis Aragonensium fidei commendavit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hæc autem erat consanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus maior fuit pater Fernandi Regis Castellæ, & Ranimiri Aragoniæ primi Regis, Fernandus genuit Aldefonsum, qui cepit Toletum, Aldefonsus genuit Vrracam Reginam, Ranimirus genuit Sancium, qui Oseam obsedit, Sancius autem genuit Aldefonsum, qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Assurij a Rege Aldefonso, qui cepit Toletum, Reginam Vrracam paruulam susceperat nutriendam.

Mortuo autem Rege post patris exequias Regina ingratiuitatis spiritu incitata, terram abstulit Comiti Petro Assurij. Sed Rex Aragonum vxoris ingratiuitatem non acceptans restituit Comiti terram suam, & quia Regina in his, & in alijs excedebat, Rex fecit eam in castro, quod Castellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans custodiri, vocauit milites ex Castella, cum quibus suis custodiibus sibi datis rediit in Castellam, sed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes varijs tractatibus interpositis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexisset a suis beneplacitis alienam, Soriam vsque eam duxit, ibiq; repudians dimisit eam suæ arbitrio voluntatis, & ipsi ad Comitem Petrum Assurij properans suo consilio se commisit. Tunc celebrata curia terram petijt ab omnibus Castellanis, quam tamen a Rege Aragoniæ tunc tenebant. Sed, vt fidelitatis debitum exposcebat, terram, quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumq; sui ad eam ex omnibus regni partibus euenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragoniæ præponeret, eiusdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones, & castra omnia, quæ tenebant, Regi naturali dominæ reddiderunt. Tunc Co-

Bellisora
men.
Valeranic
ca.
Soria.
Almazana
num.

Osea.

Castellare

mes Petrus Assuerij indutus scarlato, & insidens equo albo, & portans funem in manu accessit personaliter ad Regem Aragonum in castris, quod dicitur Castellare, cui manu, & ore hominum fecerat procierra, quam ab eo ceperat in honorem, in plena curia sic proponens. Terram, quam mihi dedistis, Regina restitui, cuius erat, meo dominij naturali. Manus autem, os & corpus, quae fecerunt hominum vobis offero morte, vel dispendio consumenda. Tunc Rex cum esset aliquantulum iracundus, voluit in continenti sententialiter condemnare, sed suavis a suis sententiam distulit promulgare. In crastino autem magnates sui in consilio suaserunt, ut tali principi, qui fidelitatem naturali dominae sic seruauerat & ei corpus, & membra ad dispendium offerrebat, liberaliter indulgeret, fidelitatem enim utriusque domino obseruauerat, pro ut dominij debitum exposceret, & insontem simul cum munitionibus, & honore, cuius factum Hispani adhuc hodie imitantur.

Castellare

De victorijs Regis Aragoniae contra Gallicos, & Castellanos, & morte Comitis Gomitijs. Caput. II.

CASTELLANI autem conestim castra, & oppida intermutant, & sic regnum in discordia constitutum, ab utraque parte grauius vexabatur. Interea Comes Gomitijs ad Reginae connubium anhelabat, sicut patris tempore, ut praediximus, a magnatibus fuerat pertractatum, sed Regina Vrraca clanculo non legitime Comiti Gomitijs satisfecit. Unde & Comes quasi de matrimonio iam securus, cepit agere bella regni, & pro viribus Aragonem propulsare, & genuit ex Regina filium furuue, qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Petrus de Lara Reginae gratiam clandestine procurabatur, quod voluit, impetrauit, ut exitus comprobauit. Cumque regnum discordia, & cladibus vexaretur, Aldefonsus Rex Aragonum, qui adhuc munitiora loca in Castellae terminis detinebat, exercitum congregato Castellae fines inuasit, & Castellani omnes cum Comiti Gomitijs communiter occurrerunt. Cumque utriusque in Campo spinae prope Septem publicam conuenissent, Castellani suas acies ordinarunt. Primam aciem cum regni vexillo Petro de Lara Comiti concesserunt. In postrema vero fuit Comes Gomitijs tanquam maior, & cum exercitus congregari inceperat, Comes Petrus, qui ad Reginae connubium anhelabat, in primis ictibus vexillo proiecto cecidit hostibus sine pugna, & venit Burgis, ubi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitijs cum ceteris Castellanis bello institit strenue preliando, sed preualente Rege Aragonie victus occubuit, & occisus. Sed & miles quidam de domo Oleae, qui vexillum Comitis in sua acie praeferebat, occiso equo, ad terram cecidit, & amputatis manibus brachijs vexillum tenens non cessabat, Oleam fortiter inclinare. Fugit ergo exercitus Castellanus, multis ex eis cadibus truncatis, & Castella nuper inelyta pro vili commercio prosternitur derelicta. Aragonenses autem de Castellae victoria eleuati, Doriam transeuntes per campos Gothicos aduent Legionem, intermedia irruptionibus, & incendijs deuastantes, & licet inelyti essent praedis, tamen ceperunt defectu pecuniae stipendia minorari. Unde & Rex Aragonum ad sanctuaria militum manum, & thesauros auri, & argenti, & preciosorum lapidum, quos Regum, & Reginarum deuotio dedicauerat, manu sacrilega usurpauit, & etiam possessiones oblatas a Regibus inuiscauit. Unde erga Deum, & homines cecidit ei in scandalum, & peccatum,

Campus
spinae.
Septem
publica

Burgis

Olea

Doria.
Campi
Gothici.

sperabat enim se regna vxoris perpetuo habiturum. Cumq; vltius processisset, Gallici, & Legionenses cum infante Aldefonso, qui, vt diximus, in Gallicia consistebat, Regi Aragonum occurrerunt inter Astoricam, & Legionem in loco, qui dicitur Via anguis, & commisso p̄lio fugatis Legionensibus, & Gallicis, & cretis pluribus ex vtriusq; Rex Aragonum fuit victor, & per partes Castellæ rediens fautores Petri Comitis deuastauit, & eos persequens, in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes se receperant cū Regina, & ex eis aliquos ibi cepit, & sic in Aragoniam redijt triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commercium cum Regina indebite propalaret, sperans illud matrimonio cōfirmare, omnibus præminabat, & cepit Regis officium exercere, & quali dominus omnibus imperitare, sed magnates alij infamiam dominæ non ferentes, coeperunt ei resistere, & matrimonij propositum impedire.

De electione Aldefonsi Regis in Regem,

Caput. III.

ERVM timentes, ne res ad effectum casu aliquo perueniret, Gomeho de Maceneto, & Guterrius Fernandi de Castro, præ omnibus institerunt, vt Aldefonsum Regine filium, & Comitis Raimundi, quem a tempore aut in Gallicia nutriebant, ad regni fastigiū euocarent, qui fauore omnium euocatus, in regni solio collocatur, resistente nihilominus sibi matre, & Comite Petro de Lara, sed adiutus a suis Comitum Petrum de Lara a regno expulit, & expulsus ad Asilum Comitis Barcinonæ abijt destitutus. Rex autem matrem suam Reginam Vrracam obsedit in turribus Legionis, sed pace inter matrem, & filium procurata, retentis, quæ Regina voluit, cætera filio resignauit, & intestinis discidijs iam sedatis coepit Rex, quibus iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno suo potiora loca sub potestate suæ dominio detentabant.

Cumq; ex Gallicia, Legionem, Asturiam, & Castellam, exercitum congregasset, Rex Aragonum ex aduerso per partes Anagari cum suo exercitu veniebat. Videntes autem Episcopi, & Abbates Castellæ, & Aragoniæ quod ista dissensio posset Arabibus viam dare, sicut tempore Roderici, vtriusq; Regi humiliter supplicarūt, vt a p̄lio abstinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum esset iunior Rex Aldefonsus, fuit taliter procuratum, vt supplicaret per Episcopos, & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt sibi restitueret regnum suum, & cum de iure non posset, nollet eum de facto priuare, quia ipse paratus erat tanquam filius, cum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum esset vir pius, & optimus, sic respondit. Gratias ago Deo vero, qui filio meo tale consiliū inspirauit, quia & si antea hoc fecisset, me nunquam hostem, sed propicium habuisset, & ecce nunc ex quo petijt gratiam, nihil eorum, quæ ad eum pertinent, mihi volo, sed cuncta restituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus, qui munitiones, castra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni priuigno suo omnia restituerent sine mora, & firmata pace concorditer, & benigne, vterq; exercitus sine belli periculo ad propria remeavit Aldefonso Rege iuvene in integrum restituto.

Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes suis finibus aduenisse, & in eorum occursum properans in loco, qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui alias semper inuictus fuerat, strenuitate Aragonum frigefcente sacrilegij, quod Legionem commiserat, soluit p̄enas, nam victus occiditur.

eiditur, & si occisus inuētus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum, a Mauris tamen ante redemptum. Ab alijs dicitur vitus a prælio exalisse, & confusionem prælij nequens tollere, peregrinum se exhibuit huic mundo, effugie, & habitu immutatus. & annis aliquot interpositis quispiam se ostendit, qui se eundem publice fatebatur, & multorum Castellæ, & Aragoniæ id ipsum testimonia affirmabant, qui cum eo in utroque regno fuerant familiariter conuersati, & ad memoriam reducebant secreta plurima, quæ ipse olim cum eis habita recolebat, & antiquorum assertio ipsum esse firmiter asserbat. Demum tamen quia cum ex regno plurimi sectabantur, & de die in diem eorū numerus augebatur, Aldephonsus Rex Aragoniæ fecit eum suspendio interire.

Aragonis
mons.

De magnalibus Regis Aldephonsi circa principium regni sui.

Caput. III.

ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi cepit regnare æra. M. C. XLVI. & regnavit. LI. annis. Mater autem eius regnauerat post mortem Aldephonsi, qui cepit Tolctum. IIII. annis & fuit vir bonus, largus, strenuus, mansuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & alijs strenuis magnatibus abundarunt, cum quibus magna, & ardua attentauit, & liceli exercitu consummauit, circa principium regni sui ciuitatem Cauriam acquisiuit, & in ea per Bernardum Primatem, qui eius tempore adhuc erat dignitatis perditæ insignia reformauit, & Mauros, qui in Lusitania habitabant, sæpe, & sæpius conculcauit. Interea Bernardus Primas venerandus ordinatis ecclesijs prouinciæ, & Primatus, beneplacitis Deo actibus gloriosus quarto Nonas Aprilis quartodecimo anno regni Imperatoris defectu naturæ migravit ad Christum, & in ecclesia, quam de Mezquita ad Titulum beatæ virginis consecrasset, obtinuit cunctis fletibus sepulturam, acclamantibus vniuersis Cur nos pater desolis desolatos. Vixit in Pontificatū annis quadraginta quatuor. Est autem titulus tumuli sic inscriptus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus, Huic successit Raimundus Episcopus Oxomenlis. Postea Imperator per partes Toleti Mauros aggrediens, Calatravam, quæ regnum Toleti grauius infestabat, & diu obsessam pugnis, & machinis occupauit, & ecclesiam cum multis possessionibus, & decimis regalium reddituum Domino Raimundo Toletano primati concessit, & eiusdem villæ iurisdictionis municipia, quæ munitionibus præminabant, quædam retinuit, quædam solo dirupta adequauit, scilicet Alarcuris, Caracoi, Petrochium, sanctam Euphemiam, Mestantiam, Alcludiam, Almodouar. Et cum esset irruptione frequenti Mauros infestus, omnia sibi prospere succedebant, & iam Hispaniarum Regem in suis seuecabat,

ma. M. c.
xli.

Cauria.

Calatrava
Alarcuris
Caracoi.
Petrochis
um,
S. Euphe-
mia
Mestancia
Alcludia.
Almodouar.

De ortu, & genealogia Regum Portugalliæ.

Caput. V.

VERVM Comes Enricus, de quo diximus, quod Rex Aldephonsus Tharsiam filiam ei dederat in vxorem, cum esset vir bonus, iustus, strenuus, timens Deum cepit aliquantulum rebellare, non tamen subtraxit Hominium toto tempore vitæ suæ, sed a finibus Portugalliæ eiecit, prout potuit, Agarenos, sibi iam specialem vendicans

Principatum. Hucusq; etenim cum gente sua mandatū ad exercitum, & ad curiam veniebat, sed benignitas immo negligentia Aldephonſi tanquam conſanguineo, & aſſini improvide deferebat. Ipſe vero Enricus Viſeo, & Lameco, & Portugali ſedes reſtituit cathedrales, & a Toletano Primate earum Epifcopi fuerunt conſecrati. Coimbræ etiam eius tempore fuit Burdinus, de quo diximus, primus Epifcopus conſecratus. Bracharam etiam, quæ varijs vaſtationibus adhuc diruta permanebat, vigili ſtudio reſtauravit, & per Bernardum Toletanum Primatem fuit dignitati priſtinæ reſtituta. In ea enim ſanctum Giraldum Toletanum cantorē, de quo diximus, in Archiepiſcopum conſecrauit. Comes autem Enricus ad petitionem vxoris ſuæ Tharaſiæ, quæ Regina, quia Regis filia dicebatur, terræ ſuæ ciuitates ſingulis Epifcopis donationis titulo aſſignauit, præter Coimbriam, quæ apud eos tunc temporis, vt vrbs Regia habebatur. Hic Enricus genuit ex Tharaſia Aldephonſum, qui mortuo patre ſucceſſit in principatu, & a principio Dux Portugallie dicebatur.

Hic duxit vxorem Maſaldam filiam Comitis Maurienæ, ex qua ſuſcepit filium Sancium, & Vrracam, quæ fuit poſtea vxor Fernandi Regis Legionenſis, & genuit ex ea filium Aldephonſum, de cuius genere poſt dicemus, & aliam filiam, quæ Tharaſia dicebatur, & nupſit Philippo Comiti Flandriæ, & Hannoni, & fuit mortua ſine prole. Filius eius Sancius duxit vxorem nomine Dulcem filiam Raimundi Comitis Barcinonæ, & Vrracæ Aragonenſis, & ſuſcepit ex ea filios Aldephonſum, qui ei ſucceſſit in regno, & habuit vxorem Vrracam filiam Regis Caſtellæ nobilis Aldephonſi, & genuit ex ea filios Sancium Regem Portugallie ſucceſſorem, qui etiam adhuc regnat, habuit ſecundum filium Aldephonſum, qui duxit vxorem Matillam nomine de partibus Franciæ Babiloniæ Comitiffam, & per eam habet hodie Comitatum, habuit etiam tertium filium nomine Fredinandum, qui in Caſtella duxit vxorem Sanciam filiam Comitis Fredinandi, habuit etiam filiam Alienor, quæ nupſit Regi Datia, & ibi fuit mortua ſine prole. Rex autem Sancius, de quo diximus, præter Aldephonſum, cuius generatio iam eſt dicta, filium habuit alium nomine Petrum. Hic duxit vxorē filiam Argmengaudi Comitis Vrgelenſis, quæ ex perſolis vitam finiuit, habuit & alium filium Ferdinandum, qui duxit vxorem Flandriæ Comitiffam, & antequā prolem ſuſciperet, vitam finiuit, habuit & aliam filiam Tharaſiam nomine, quæ Aklephonſo Regi Legionenſi fuit inceſtuoſo contubernio copulata, ex quo ſuſcepit filium nomine Fernandum, & filias Sanciam, atq; Dulcem, & Fernando, & Sancia iam defunctis, Dulcis remanet nondum nupta.

De inſignibus præliorum Regis Portugallie Aldephonſi.

Caput. VI.

Rex primus Portugallie.

Alcobatia

VNC contexta generatione Principum Portugallie ad Aklephonſum Ducem, de quo cepimus, reuertamur. Hic Aldephonſus fuit ſtrenuus, & pertinax in agendis. Hic primus in Portugallia ſibi impoſuit nomen Regis, cum pater eius Comes, & ipſe Dux antea dicerentur, & ab Eugenio Papa tertio, cui regnum ſuum conſtituit cenſuale, multa priuilegia, & indulgentiæ impetrauit. Hic apud Coimbriam conſtruxit monaſterium ſanctæ Crucis, quod donarijs, & poſſeſſionibus multis ditauit. Conſtruxit & aliud monaſterium, quod Alcobatia nominatur, quod multis dotauit poſſeſſionibus, & ditauit, cepit ſanctam

Ireneam, Sintriam, & Vixbonam, Elboram, & Alanquellum, multa etiam loca, quae patriae utilitas exposcebat, & muris firmavit, & diu deserta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus, & captus: sed clementia aduersarij suis protinus redonatus propria autem morte decessit, sepultus Coimbrae in monasterio sancte Crucis. Cui successit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnae prudentiae, & strenuus in agendis, contra Mauros plurima bella gessit, & Syluam nobilem ciuitate animosus obsedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea Pontificalem cathedram eleuauit, sed postea incurfu Arabum veniente remansit primis incolis subiugata expulso inde catholico incolatu, populauit etiam loca plurima, quae in ditione Regis Portugalliae adhuc extant, Cauam Lusiani, quae vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem sacrum, Portum molarum, & turres nouas, & multa alia, quibus remansit Portugallia dilatata, & morbo chronico diu detentus vitam finiuit, in monasterio sanctae Crucis iuxta patrem traditus sepulturae. Huic successit filius Aldephonsus in principio Christianissimus, in fine suae deditus voluntati. In diebus eius Alchazar, & castra alia in ditione fidei catholicae peruenerunt, moriturus autem elegit in monasterio Alcobatie sepulturam. Post haec Sancius filius eius successit in regno, huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpis, & multa alia castra Maurorum Christianorum victorijs accesserunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogie Regum Portugallie seriem texeremus a proposito diuertimus aliquantum.

Quod Imperator diuisit imperium filijs suis.
Caput. VII.

NVNC ad gesta Aldephonsi Hispaniarum Regis, prout cepimus, reuertamur. Mortuo itaq; Aldephonso Rege Aragonum, & substituto eidem Ranimiro monacho fratre suo cepit Aldephonsus Rex Hispaniarum Aragonum infestare, adeo quod ciuitates, & castra, quae sunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem post longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia supradicta teneret in feudo a Rege Hispaniarum, & ei fieret in vassallum, quod & fuit fideliter obseruatum, vsq; ad obsidionem Conchae, in qua dicitur Rex Castellae Aldephonsus nobilis Regi Aragonum Aldephonso hominum, & dominium remisisse. Post haec rediens Legionem imposuit sibi Imperij diademata, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas uxores Berengariam, atq; Richam, ex Berengaria genuit Sancium, & Fernandum, Elisabeth, & Beatiam, Elisabeth nupsit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam, quae dicta fuit Adelaide, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa comitissa genuit Mariam, quae fuit mater Ioannae Reginae Castellae, & Legionis. Beata nupsit Sancio Regi Nauarrae, & suscepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus superius est iam dictum. Post haec consilio quorundam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Transflamarim discordia seminare volentium, diuisit regnum duobus filijs Sancio, & Fernando. Sancio primogenito dedit Castellam vsq; ad sanctum Facundum, & Morum Reginae, & aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, & Araualum, & totum territorium Abulensem, & inde sicut diuidit calcata, quae dicitur deguinea, & in asturijs sicut diuidit ripa Oue. Residuum versus mare, & Portugalliam dedit minori filio Fernando.

S. Ireneam
Sintra.
Olyssa
ma.
Elbea.
Alanquellum.
Sitra.
Francia

Couilla
iana.
Couilla
na.
Cruada.
Sacer.
Portus
molarum
Turres
nouae.
Alchazar.
Alcobatia
Heluis.
Iurmenia
Serpis

Concha.

Pontino.
Lara.
Transfla
marim.
S. Facun
dum.
Morum.
Agger fum
orum.
Oronia.
Couellas.
Medina.
Araualu
Sema ga
ma.

De captione Cordubæ. Caput. VIII.

Corduba

POSTEA cum magna suorum multitudine metuēda urbem aggressus est Cordubensem. Cumq; prope tam venisset, Princeps Auengamia, qui Cordubę p̄sidentabat, de viribus non confidens exiit obuiam Imperatori, & clauis obtulit ciuitatis eius dominio sese tradens. Cumq; Imperator acceptasset oblata, recepit etiam ciuitatem & in Mezquita Raimundus primas, & Archiepiscopus Tolenus ritu catholico solennia celebrauit. Cum vero ciuitas effer populosa, nec Imperator sufficeret tot ibi ad conseruationē dimittere bellatores, qui possent resistere incolis, si uellent forsitan malignari, demum consilio minus sano Auengamię, qui ei ciuitatem dederat, commisit custodiam ciuitatis. & ille super librum Mahometi, qui Alchoranus dicitur, sibi & Regi Sancio filio suo fecit hominum, & iurauit.

De aduentu Regis Franciæ in Hispaniam.

Caput. IX.

Burgis.

POST hæc quidam maligni inter eum & Regem Franciæ uolentes odium seminare, Regi Franciæ obreperunt dicentes, Helisabeth uxorem suam esse ortam ex uillissima concubina, & Rex Ludouicus uolens experiri suggesta iter arripuit ad sanctum Iacobum ueniendi quod p̄sentiens Imperator Burgis occurrit, turba herulum procerum comitatus, equorum & thesaurorum copijs adornatus, & gener eius ab eo, & Rege Navarra, qui cum eo uenerat gloriosissime est susceptus, ita quod ipse Rex Franciæ in aspectu tantæ gloriæ obstupebat. Cumq; eum usq; ad sanctum Iacobum produxisset, inde rediens Toleti curiam celebrauit tam Christianorum, quam Arabum eius Imperio subiectorum, cui etiam interfuit Raimundus Comes Barcinonensis. Cum que Rex Franciæ tam nobilem curiam inspexisset, admiratus omnia dixit coram omnibus protestatus, similem curiam, similem apparatus in orbis ambitu nusquam esse, nec tantam supellectilem se uidisse. Tunc imperator ostendens ei Comitrem Barcinonæ, qui in magno, & honorabili apparatu erat. Ecce, inquit, ex huius sorore Berengaria suscepi filiam, quã uobis contuli in uxorem, & si uobis hanc ignobilem, & me inglorium suggesserunt, oculi uestri uideant ueritatem. Tunc Rex Ludouicus gratias egit dicens: Benedictus Deus, quod filiam tanti Domini ex sorore tanti Principis habere merui in uxorem. Obtulit autem Imperator infinita donaria, quæ sine ualere numerum excedebant, sed nil eorum uoluit recipere Ludouicus, nisi quendam Carbutulum, quem in corona spinæ Dominię apud sanctum Dionysium collocauit, quem etiam meminisse me uidisse.

De ortu Almohadum. Caput. X.

IN diebus autē huius Imperatoris Aldefonsi surrexit apud Arabes uir quidam nomine Auentumerth, homo in Astronomia, & naturalibus ualde doctus. Hic curiositate uigili inuestigans quæsiuit iuuenem filium figuli, qui Abdelmon proprio nomine dicebatur, & ei suadens grandia prædixit eum Regem Arabum affuturum, qui mox consentiens prophetię moniti acquiescit. Auentumerth autem asciiuit quendam, qui Almohadi uocabatur, & erat in Mahometi doctrina

valde per'us, & cepit librum Mahometi, qui dicitur Alchoranus, exponere, & doce-
 ere, & Caliphe de Balda, qui est Papa Arabum, & descendit generationis linea de se- Baldus
 mine Mahometi contraria predicare, similiter contra Almorauides, qui tunc cul-
 men regni in Africa optinebant, rebellia adhortari, & tantam seduxerunt populi mul-
 tudinem, quod licet Rex Albadi, qui erat Rex, & Dominus Almorauisum, cum
 eis sepius concertasset, & etiam deuicisset, tanta fuit commotio eius gentis, quod non
 potuit prauelere. Ille etiam Abdelmomus, qui regalia exercebat, adiutus predica-
 tione Almohadi, & concilijs Auentumerthi, Regem Aboali vicit, & interfecit, & to-
 tum regnum optinuit Africanum, & apud Marrochum gentis illius Metropolitim Marroch
 statuit sedem suam, & Almohadi quasi Dei prophetam in omnibus honorabat, cu-
 jus predicatione tota Africam acquisiuit, & suo gladio subiugauit. Tandem etiam Marroch
 in Hispaniam cisfretauit, & fere suo dominio omnes Arabes incurauit & eo reuer-
 so in terram suam, mortuus est Almohadi, quem Abdelmomus non longe a Marro-
 chis regio funere sepeliuit, & in tanta veneratione habetur, vt in necessitatibus suis
 ad eum recurrant subsidia peturi, & ab eius nomine complices huius secte Almoha-
 des nominantur. Alij tamen dicunt Almohades, vnitos interpretari. Post haec
 mortuo Abdelmuno filius eius Aueniacob successit in regno, qui in Hispanias ve-
 niens a quodam Christiano occisus fuit in Portugali. Cui successit frater eius Adu-
 niuceph, qui in bello Alarcuris repulit Christianos, & hoc mortuo successit ei filius
 eius Auenmahomath, qui in Nauis Tolose ab Aldephonso Rege nobili fuit victus,
 quae victoria discessionis, & exterminij Almohadibus causam dedit,

De captione Beatiae, & Almariae. Caput. XI.

VM Q V E iam in purpura diadematis seminarium discidij ge-
 minasset, congregato exercitu obsedit Beatiam, & cum de suis alijs Beatia
 recessissent, Sarraceni vndiq; congregati ad soluenda obdione, in
 eo aduenerunt. Apparuit autē in nocte Sanctus Isidorus confortans
 Imperatorem, & in congressu crastino se pollicens adiutorem.
 Igitur luce crastina apparente, inno praelio iuxta promissum san-
 cti Isidori obtinuit Imperator, & fugatis auxilijs, Mauri incolae, quia resistere non ve-
 lebant, eius dominio se dederunt, & ei vrbis praesidium tradiderunt, quod ipse in con-
 tinenti repleuit bellatoribus, & incolis Christianis, & remanserūt Mauri subditi sub
 tributo, & propter miraculum ecclesiam sancti Isidori conuentu regularium ordina-
 uit, & donarijs plurimis adornauit. Et inde procedens peruenit ad ciuitatem marij
 mam, quae dicitur Almaria. Cumq; aliquandiu ibi mansisset, Raimundus Comes
 Barcinonae, & naues Ianuensium aduenerunt. Qui cum eum in acquisitione fidei
 iter adiuuissent, obtinuit. Et sibi retinuit ciuitatem, & spolia omnia Ianuensibus est
 largitus, inter quae inuentum fuit vas Sijra lincum, vt scutella, & Ianuenses illo
 contenti caetera dimiserunt, quae fere omnia Comiti Barcinonae contulit Imperator,
 & reuersus est Imperator inclytus victoria, & honore, & Beatiam vsq; peruenit, ibi Almaria
 que relicto filio suo Sancio ad custodiam ciuitatis, & Andugari, & quod Sate ipse Bona
 Imperator per montem, qui muralat dicitur, iter arripuit redeundi. Cumq; venisset Andugar
 ad Ilicem quamdam frondibus densam, & ramis, ibidem infirmitate vexatus vnam Murarij
 sinuuit, & statim Fernandus filius eius timens a fratre suo Sancio preueniri cum ma-
 gnatibus regni sui regnum adijt Legianis,

De successione Regis Sancij in Regno Castellæ.

Caput. XII.

B. n. a.
M. u. r. a. l.M. c.
x. vj.

P. e. r. t. i. c. a. r. u. m.

V M Q V E Rex Sancius, qui Beatæ remanserat, hoc sensit, reli-
ctis omnibus, qui ultra montem de Muratal Christianitas posside-
bat, ad funus patris velociter properavit, & cum Primate Iohãne, qui
tunc aderat, patrem suum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali
ecclesia honorifice sepeliuit, & cepit regnare æra. M. C. XC. VII.

& regnavit anno vno, & ex tunc cepit assignati regni negotijs pro-
videre, & viuentem patre uxorem duxerat nomine Blancam filiam Garciæ Regis Nas-
uarræ, & Margelinc filie Rotromis Comitis Perticarum, ex qua iam susceperat fi-
lium nomine Aldefonsum, qui trium annorum remanserat in morte imperatoris.

Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobiliũ dicebatur, & tan-
ta congerie virtutũ claruit, vt pater pauperum, amicus religionũ, defensor viduarum,
tutor pupillorũ, iustus iudex omnium ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputa-
bat, quod ad cordis magnificentiam pertineret, ascensiones uirtutum in corde suo con-
tinue disponebat, & mundiciã amans ad ea, quæ virtuosum faciunt, anhelabat. Quid
de moribus eius, de strenuitate in hostes, de liberalitate in omnes, de iusticia in suos,
de pietate in fratrem, de deuotione in ecclesias, de timore in Deum dicam? Huic pa-
ter diuinit imperium, sed ipse uirtutes omnium in se uirtutum fibula colligauit.

De restitutione magnatum Legionis per Regem Castellæ.

Caput. XIII.

S. Facun-
dus.

REX autem Fernandus cum esset pius, misericors, & benignus, su-
ffronũ tamen linguis aures credulitate facili inclinabat, qui uolens
regni exordia perturbare mala de quibusdam Comitibus suggeste-
serunt, & ipse eorum susurris inclinatus abstulit eis temporalia feuda,
quæ tenebant. At illi Regem Castellæ Sancium adierunt, qui
statim congregato exercitu, uenit ad sanctum Facundum. Quod
cum Fernandus Rex Legionis audisset, uerẽs cum fratre cõmittere habito suorũ con-
silio, fratris arbitrio se cõmisit, & cum paucis equitans uenit ad fratrem velocissime sine
armis. Ipso uero improuisis omnibus ueniente Rex Sancius in mensa conuiuij con-
sedeat, & adeo Rex Fernandus uenit festinus, quod uix potuerunt ei assurgere con-
uiuantes. Rex autẽ Sancius, ut improuisus aduentus potuit tolerare, eam recepit cu-
rialiter, & iucunde, & iuxta se in collegio regio collocauit. Erat autẽ Rex Fernandus
de cultu non curans, & uenit illotus uestes, & caput. Cumq; uidisset eum Rex San-
cius, qui mundiciã uestium, & corporis diligebat, fecit incontinenti balneum prepara-
ri, & tandiu in mensa non comedens expectauit, donec lotus corpus, & caput opti-
mis uestibus innouatus in cõuiuio cultu regio sedit ornatus. Et cõuiuio splẽdide cele-
brato, Rex Sancius aduentus sui causam, & cuius cõsilio sic aduenerat, sciscitatur. Cui
respondit: Ad uos tanquã ad patrem, & Dominũ ueni securus de uirtute bona præsuf-
mẽs, & supplico, quod regni mei fines inuadere non uelitis, quia etiam si uelletis, uobis
hominium facere sum paratus. Cui Rex Sancius sic respondit. Absit a me, ut terrã, quã
pater meus uobis contulit, meẽ subieciã potestati, uel frater meus filius tanti patris ali-
cui hominio sit astrictus. Sed cũ pater noster regnum nobis diuiserit, & uos uestris,
& ego meis, & prouentus, & terrã tenemur magnatibus impartiri, quorum auxilio

patres nostri terram perditam habuerunt, & Arabes repulerunt. Reddatis ergo feudis sua Comiti Pontio de Minerba, & alijs magnatibus, quos priuastis, & non creditis susurrionibus contra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum esset pijsimus, & benignus, omnia, quae Rex Sancius dixerat, acceptauit, & statim abinuicem amicabiliter recesserunt.

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiteriensi, & de morte Regis Sancij.
Caput. XIII.

QVIBVS peractis Rex Sancius venit Toletum & rumor increuit, quod Arabes veniebant cum magno exercitu Calatrauam, fratres autem militiae templi, qui arcem Calatrauae tenebant, timentes quod non possent Arabum violentiae obuiare, ad Regem Sancium accesserunt supplicantes, vt & arcem, & villam Calatrauae reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus, qui vellet defensionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe regia Raimundus homo religionis Abbas Fiterij, & cum eo monachus quidam, qui Didacus Velasqui dicebatur, homo nobilis, & quondam strenuus in officio militari, & de Buronae partibus oriundus, & a iuuentute cum Rege Sancio enutritus. Qui videns Regem sollicitum pro discrimine Calatrauae, suavitur Abbati, vt a Rege peteret Calatrauam, & licet Abbas se a principio retraxisset, demum consensusit monacho olim militi supplicanti, & accedens ad Regem petijt Calatrauam. Et licet aliqui fatuum reputarent, tamen sicut Domino placuit, Rex consensusit. Et Abbas cum monacho incontinenti venerunt ad primum Ioannem, qui tunc praererat ecclesiae Toletanae. Qui audiens sanctum propositum gratias egit Deo, & statim rerum suarum dedit auxilium, & fecit publice praedicari, vt omnes cunctes in auxilium Calatrauae omnium peccatorum veniam mererentur. Et facta est tanta commotio in ciuitate, vt vix esset, qui aut in propria persona non iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur. Et Rex Sancius incontinenti dedit Abbati, & sanctae Mariae de Fiterio in possessionem perpetuam villam, & praesidium Calatrauae, & Abbas cum Didaco Velasqui monacho venit duce Domino Calatraua, & sic est factum dispositione altissimi ordinata, quod Agarenorum exercitus, de quo rumor increuerat, non aduenit. Et tunc multi, quos deuotio incitauit, temperato habitu, vt militaris agilitas exposcebat, eorum ordinem receperunt, & incontinenti ceperunt contra Arabes caedes, & praelia exercere, & Domino adiuuante prosperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuersus ad monasterium armenta, & greges, & caetera mobilia, quibus tunc temperis Fiterium abudabat, nec non & multitudinem beliatorum, quibus stipendia, & viatica ministravit, duxit secum veniens Calatrauam exceptis debilibus, & aegrotis, quos ad ministerium monasterij dereliquit, & vt auditum ab his, qui viderant, fere viginti milia hominum secum duxit, & hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem sepultus est in villa, quae Cirolus dicitur prope Toletum, vbi Deus per eum, vt fertur, miracula operatur. Didacus autem Velasqui postea diu vixit, quem etiam memini me vidisse, & obiit in monasterio sancti Petri de Gomello, & ibi sepultus requiescat in pace. Rex vero Sancius postquam dedit Fiterio Calatrauam, consummatus in breui compleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius, & ideo festinauit eum Dominus educere de medio iniquitatis,

& dare ei imperium non diuisum. Obijt autem Toleti secundo Kalendas septembris cui regni, & vitæ anni circulus finem dedit. Regnauit enim anno vno, diebus duodecim, iuxta patrem sepultus in maiori ecclesia Toletana.

De Rege Aldefonso, & persecutione, quam infantia tolerauit, & nuptijs eius.

Caput. XV.

POST obitum desiderabilis Sancij successit ei filius nomine Aldefonsus Trimus, & patris priuilegio amplectendus, æta millefima centesima nonagesima octaua, hunc genuerat ex Blanca filia Garfiae Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax, memoria tenax, intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent discordia etiam in adultis, multi de suis, qui ad discidia inhiabant, Fernando Regi Legionensi infantis patruo suaserunt, vt Regis pueri iniuria perturbaret, qui continuo acquiescens aliquas ciuitates, & oppida occupauit, ita vt ipse Rex paruulus quaeretur.

Causa autem huius seditionis, vt dicitur, ista fuit. Cum desiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus inuadit omnibus, vt terrarum dominia, quæ ab eo tenebant feudo temporali, vsq; annos quindecim retinerent, & tunc filio suo fideliter resignarent. Cumq; puer Guterio Fernando de Castro a desiderabili Sancio fuisset commissus, & ipse post patris obitum Custodiæ pueri diligentiam adhiberet, accesserunt ad eum Garfias Garfiae de Atia Comes Amalaricus, Comes Aluarus, Nunnus Petri de Lara, & hi tres vltimi erant fratres filij Comitis Petri de Lara, & Auę Comitissę. Garfias Garfie erat frater eorum ex matre, & filius Comitis Garfie, qui in bello Velefij cum infante Sancio fuit occisus. Itaq; omnes suaserunt Guterio Fernando de castro, vt daret puerum Comiti Amalarico, qui erat potens, & charus habitantibus Extrematuram, & sic posset terrę seditioni complanari, & ipsi autem Guterio Fernando maiori deserrent. Erat enim vir grandæ uis, & honorabilis, qui etiam desiderabilis Sancij patris pueri curam habuerat, cum visceret Imperator. Hic dicitur fere quingētos milites manu propria accinxisse cingulo militari, & habuit vxorē nomine Theodam, ex qua tamen prole aliquā non suscepit, sed habuit fratrem nomine Rodericum Fernando, qui fuit Caluus agnominatus.

Hic habuit quatuor filios Fernandū Roderici, & Aluarum Roderici, & Petrum Roderici, & Guterium Roderici, & filiam Sanciam Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumq; Guterius Fernando adhibuisset fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum suorum, eorum fidei commisit infantem, & infantem receptum Garfias Garfie de Atia tanquam maioris custodiæ commiserunt. Ipse vero cum esset simplex, & rerū non prouidus dispensator, quęsiuit a fratribus vnde posset de sumptibus prouidere. Ipsi vero gaudentes eo quod ad custodiam pueri inhiabant, dixerunt ei, vt se ab expensarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico, quod & ipse acceptans sumptibus caruit, & regimine, & honore.

De dispensatione magnatum Castellæ super custodia Regis Castellæ, & de fuga eiusdem Matienza,

Caput. XVI.

M vero Gutierrez Fernandi percepisset hos fratres cum Rege paruo rebeliare, iuxta quod promiserat, petijt ab eis restitui sibi Regem, quem ipsi tanquam improvidum deriserunt. Cumq; inter utrumq; domum de Castro videlicet, & de Lara longa concitatio incidisset multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderunt, adeo quod hæc discordia occasionem præbuit Legionensibus prævalens di in tantum quod & aliquam partem Castellæ, & Extremorum Dorij occuparent.

Castrum Lara.

Extrema.

Cumq; Comes Amalaricus, & fratres sui sibi timerent Regem puerum Dorij dimiserunt sub fidei custodia in parrochia sanctæ Crucis. Inter hæc autem Gutierrez Fernandi vitam finiuit, & in monasterio sancti Christophori de Eueis fuit sepultus, & Comes Amalaricus in continenti petijt terram a nepotibus Gutierrez Ferdinandi, sed illi vsq; ad quintum decimum annum pueri iuxta statutum Regis Sancij patris sui reddere noluerunt. Vnde & ipsi corpus Gutierrez Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione nisi terram restituerent, reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huiusmodi liberarunt dicentes, quod Rex ab ipso nunquam petierat terram suam.

Vnde iam mortuus non poterat criminari & sententia curiæ absolutus propriæ restituitur sepulturæ. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorque, responderunt se testamentari edicto Regis Sancij terram sibi creditam vsq; ad annos quindecim retinere, & tunc parati erant terram restituere Regi suo. His decretationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere, & tueri, incursionibus, & cladibus affecerunt, & crescentibus malis vsq; adeo res processit, vt Regi Legionensi fere totius regni, & etiã Toleti per duodecim annos soluerentur redemptus, & tributa, & Comes Amalaricus ad tantæ necessitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionensi facere hominum cogereretur de dando Rege puero in vassallum.

Cumq; cum ipso Rege Soriani peruenisset, vt iuxta hominum Regem puerum reciperet in vassallum, facto concilio Soriani, illi quorum fidei Rex Tenellus fuerat deputatus Amalarico Comiti sic dixerunt. Liberum vobis damus, & liberum custodite, & tunc puer a quopiam concitatus in brachijs Bauili cepit flere, & in domum ducitur sub specie cibi dandi, vt sic a fletu cessaret, & patriuo traderetur. Tunc Petrus Nunij de fonte Almexiri miles strenuus, & fidelis Regem puerum protexit sub cappa, & velocissimo equo insidens ei die ad castrum sancti Stephani duxit eum.

Soria.

Cumq; in concilio Soriani Rex Legionis, & Comites, & Varones varia varie pertractarunt, & simulatum somnium Regis pueri spectarēt, Rex Legionis de puero percontatur. Erat enim spectatione, & desiderio fatigatus. Et dum quæreretur a pedagogo pueri quonam esset, respondit, miles venit, qui eum duxit patriuo presentandum. Cumq; Comites moram varijs protractionibus procurant, demum in ciuitate festa perturbatione non modica, ea conditione a Rege patriuo recesserunt, vt sollicitè inquirentes vbilibet inuenirent, puerum restituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad sanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quasi quaesitorius puerum præcurrit, & inde assumpto puero sequenti die Ateniã se recepit, & pacta, & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Fernandus doluit reputans se delusum, & misit quendam militem Comiti Amalarico, qui eum de infidelitate, & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quilibet faciendum, & tenellum dominum omnibus præponendum, nūcium, qui ad reptandum venerat, iocose delusum sine responso alio remisit. Tandem cum

S. Stephanus.

Atencia.

Rex Ferdinandus Comitem Amalaricū preſentialiter repēret, Comes Amalaricus ſic dicitur reſponſiſſe. Si ſum fidelis, aut proditor, aut alcuoſus, neſcio: ſed quocunq; modo potui tenellum puerum dominū meum a ſeruitute indebita liberaui, cum ſim eius dominij naturalis. Ad hæc omnium iudicio eſt ab impoſito crimine obſolutus,

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extremaduram.

Caput. XVII.

QUO PAVIT itaq; Rex Fernādus omnes ciuitates, & caſtra, & villas preter puercillimas, in quibus Rex puellus receptabaſ alia quādo minus tunc, & qui adhuc a mammillis nutricis paruulus depen- debat, ætatis gratia fauorabilis, nature beneficio innocēs, patris priuilegio amplectendus, ſuorum iudicijs obſeruādus quali iam reus, vel nocens ad mortē queſitur, quali non verus hæres exheredatur, quali non filius primogeniti Imperatoris, qui debebat eſſe hæres ex integro, a patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec ſtatū ſuę infantie agnoſcebat: niſi hoc dignū perfectione dicatur, quod quicquid poſſibilitati illius ætatis ſube- rat, hoc in puero bonorū preſagij monſtrabatur, que omnia proceſſus infantie iam in pueritia oſtendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puercilis ignara ſucceſſione tempo- rum mirabiliter coalebat. Queq; in alijs principibus vix ætas etiam operatur, in iſto gratia ſuperabat. Itaq; puercorum ludicra vir mente tranſcendens, & bella pluri- rima contra patrum decenter exercuit. Et munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, fauentibus ſibi Amalarico, & Nunio Comibus, & plurimis magnatibus, qui toto tempore vitæ ſuę ei inſeparabiliter, & fideliter adhæſerunt, qui etiam eum proprijs humeris, & brachijs nutrierunt. Nec etiam fuit locus, vel ciuitas, licet Regem Fernandum prædictis de cauſa ſulta vulgi mobilitas ſequeretur, in quibus aliqui ſaniori, & fideliori mente præditū Regi puero non fauerent. Vnde & quidam ex eis perſecutionē, & damna a Fernando Rege, & ſuis complicitibus pertu- lerunt, & ipſi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quam fide læſa vitæ litatis cauſa indebito principi obedire. Horum nomen, & genus etiam hodie habetur in omnibus regni finibus glorioſum, remuneratione plēnū, obprobrio vacuum, potentia ſublimatum, familiaritate regia honeſtatam.

De commendatione fidei, ſeu fidelitatis.

Caput. XVIII.

QUID fide glorioſius, impoſſibile eſt Deo placere quempiam ſine fide. Si prima gratia in iuſtificatione impij fides a Theologis prædicatur, per hanc dānatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitatis potius appetendum: cum enim ſit vtilis, & honeſta, ſine hac Deus, qui omnia poteſt, noluit mundum regi, quia ſi hæc periret, homo homini non ſub- eſſet, nec quiſquam ab alio tutus eſſet, & conuictus inter homines non adeſſet, ſed nec quiſquam ſufficeret ſibi ſolus, & ita congregatio hominum deperiret, igitur eun- cta pro nihilo facta eſſent. Fides itaque ſit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui eſt Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tan- quam pupillam oculi inuolutam cuſtodiat, & illeſam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta poſſeſſio violatur, & eius negotiatio nunquā mercede fraudatur, non eſt in ea labor ſine præmio, nec eſt timor ſine adiutorio, oculi eius ſecuri, frons velari ne-

scī non indiget velamento tūtā in occulto gloriosa in publico, iucunda inter amicos nobilis inter odiosos, probris infesta, laudibus gratiosa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi displicet approbatur. Sed & vitiorum monstrofa caterua fidelitatem abnuens, quam in se reuicit, in alijs concupiscit, dignitate enim humanæ naturæ conspicua non prono, sed vultu incedit erecto, & terras dedignata similis caelestibus inuenitur. Quis scit securitate conscientiae, roboratur spei magnitudine, tota pura, tota desiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquisiuit a iuuentute sua Aldefonsus desiderabilis Saneij filius, qui cum esset paruulus, vt dictum est, & fere regno priuatus suorum fidelitate, & industria recuperauit perditā. Acquisiuit non habitā, reedificauit deserta, donec iacet fundamēta vrbium, & erigeret excessa turrium, & ruinas a seculis repararet. Proficiebat enim apud Deum, & homines sapientia, & ætate, persequentium manus euasit suorum solertia liberatus. Tandem etiam Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus, persecutus est persecutorem, & quem iniuste senferat hostem, saepe persecutus est fugientem. Omnia enim, quæ perdidit, acquisiuit, & etiam infantaticum, quod sub dubio vertebatur. Erexit cum Deus altissimus, & magnificauit eum Creator ipsius, donec stabiliret illi folium gloriæ, & exaltaret ei dia demā victoriæ. In fraude circumuentium illi assuit, & honestum gloria fecit illum custodiuit eū ab inimicis, & a seductoribus tutatus est illum, & dedit illi certamē, vt vinceret, & sciret quoniam omnipotens regit Reges, & per cum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia, quæ fuerant patris sui.

Infantaticum.

De Rege Fernando Legionensi filio Imperatoris.

Caput. XIX.

NUNC a prosecutione propositi aliquantulum diuertentes Regis Fernandi magnalia prosequamur. Fuit autem Rex iste Fernandus pius, hilaris, liberalis, strenuus, benignus, & in prælijs fortunatus, erga religiones, & ecclesias sic deuotus, vt eis fere omnia regalia largiretur, quæ tamen filius eius postea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod, tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis industria immoratus, plus fauore, quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine filiam Regis Portugalliae Aldefonsi, ex qua suscepit filium nomine Aldefonsum, Rex igitur Fernandus licet gener Regi Portugalliae pacificus raro fuit. Vnde ad consilium cuiusdā Vernali, qui a Rege Portugalliae læsus effugerat, locum optimum populauit, qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliae intulit multa mala, populauit etiam Letesnam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Cauriensi. Beneuentum, & Coiancam, quæ nunc Valentia dicitur in dicecesi Ouetensi. Villare pandum, Mansellam, & Maioricā in dicecesi Legionensi, castrum Toraph, in dicecesi Zamorensi.

Roderici ciuitas.
Letesna.
Granata.
Beneuenti.
Coianca.
Valentia.
Villarepandum.

De bello eiusdem cum Salamantinis.

Caput. XX.

MUQUEVE Salamantina ciuitas ceteras regni vrbes, & habitatoribus, & terminis superaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contra Regem fauentibus sibi Abulensibus seditionē mouerunt, & in valle Muze pariter congregati cum duce quodam, qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando prælium inierunt, & præter

Mansella.
Maieica
Castrum
Toraph.
Vallis
Muze.

Ipem omnium victoriã Regi prouenit, & ducem, quẽ sibi fecerant, Munionem Rauig viuu cepit, quẽ capitali sententia condemnauit, & sic maioribus sibi fauentibus, quorum sententia principio non potuit præualere vim vulgi multitudinem faciente, demum experti præsumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc suis maioribus, & suo principi pro venia supplicabant, & sic Rex victor ciuitatem, vt voluit, subiugauit maioribus, qui sibi fauerant, honoratis. Post hæc Rex Fernãdus corpus Regis Ranimiri Desfriang sepultum Astoricam transtulit, & in cathedra ecclesia sepeluit.

Desfrira.

De succursu ciuitatis Roderici. Caput. XXI.

Roderici
ciuitas.

RAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus ex Castella Fernandus Roderici agnomine Castellanus, qui, postquam feuda, quæ tenebat, Regi restituerat Castellano, recesserat a Castella, & transtulit ad Agarcnos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit festinus, vt præoccuparet locũ, & incolas improuisos. Sed dicitur sanctus Isidorus custodi sacrorum suæ ecclesie aduentum prædicti principis, & Arabum reuelasse, vt ipse Fernando similiter reuelaret, & Rex Fernandus audiens egit gratias incontinenti properans ad subsidium obsessorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & scrinia, dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu posuerit, quibus vsq; ad aduentum Regis hostibus institerunt. Rex autem veniens inuictus animo, confusus in Domino, & oraculo confortatus cum obsessores concertauit. Et maxima eorum multitudine interfecta, quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura, & munita ciuitate Roderici quieuit terra a prælijs diebus multis.

De bello Fernandi Roderici. Caput. XXII.

Lubricæ
Campi
Gothici.

REX Fernandus optans strenuos, Fernandum, de quo diximus, reuocauit. Sed idem Fernandus quiescere nefcius cepit inuadere Castellanos, & in campis Gothorum in loco, qui dicitur Lubricæ, pugnavit cum Comitibus Castellanis. Et socerum suum Osorium Comitem, qui debebat tunc temporis in Castella, & Aluarum Guterrij fratrem Roderici Guterrij interfecit, & multis alijs fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium, & Rodericum Guterrij captiuauit, qui tamen postea recepto reuertere in hominio taliter dicefferunt, vt Comes Nunius statuto tempore, & Rodericus Guterrij postquam sepelisset Aluarum Roderici, se restituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrij esset sagax, fratrem suum in sarcophago posuit, & tandiu distulit sepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & sic fuit a captiuitatis hominio liberatus. Comes autem Nunius die, & loco, quo redire debebat, assumptis secũ sexcentis militibus venit Donias, & in præsentia omnium Fernandi Roderici se obtulit captioni dicens coram omnibus, ecce adsum, & iuxta conditum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non esset facultas sexcentis militibus resistendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius protestatus coram omnibus captiuitati se tempore placiti obtulisse abiit liberatus, & sic sollicitudo delusa est captiuantis. Occiso autem Osorio Comite Fernandus Roderici filiam eius, quam in vxorem duxerat, dereliquit afflicte addens afflictionem, sed ipsa nupsit Petro Arig, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum, & post paucos dies Rex Fernandus foro

duo foro

aus fororem suam ex parte nomine Stephaniam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit postea magnus, & coram Regibus honoratus.

De victorijs Regis Fernandi, & morte eius.

Caput. XXIII.

ALDEPHONSVS autem Rex Portugalliae dolens, quod Rex Fernandus edificauerat ciuitatem, misit exercitum cum filio suo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus a Rege Castellae infestabatur, diuiso exercitu partem reliquit, quae occurreret Castellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti intermino ciuitatis in loco, qui dicitur Arganale, & conferto praelio, Regi Fernando victoria, Portugallensibus cessit fuga, & multis occisis multisque fugatis caeteri Regis Clementiae se dederunt, quos non ut victor euertit, sed ut clemens abire permisit. Rex autem Portugalliae indignatus cepit Galleciam infestare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca, deinde congregato exercitu Badalloeum est aggressus, quae in diuisione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumque super hoc nuncius aduenisset, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonso, & cum sue cumberet exercitus Portugallis, Rex eorum confugit ad eam, de qua agitur, ciuitatem, iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce conclusis. Sed nec ibi quidem se tutum existimans dum per portam effugeret ciuitatis, quae pefulo ferreo claudebatur, impedit ad pefulum, & crure fracto vix in equo poterat residere.

Arganale

Lincia.
Turonis
Badalloeum.

Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando satis miserabilis praesentatus, quem benigne suscipiens Rex Fernandus iuxta se in confessu regio collocauit. Sed Rex Portugalliae grauis discriminis attendens statum, confessus est se Regem Fernandum indebite offendisse, & pro satisfactione regnum obtulit & personam. Sed Rex Fernandus pietate solita mansuetus, suis contentus Regi Portugalliae sua remisit.

Tunc restituit rex Aldephonsus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & caetera, quae suae fuerant ditionis, & dimissus ad propria est reuersus, nec propter lesionem tibiae potuit postea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badalloeum oblideret, egressus ad eum Agarenis ab arce se cum praesidio tradiderunt, quorum hominio, & fide susceptis praefecit eis quendam Arabem, qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commisit custodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte praedictus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramonino se tradens Regem Fernandum postea grauiter infestauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonsum debilitate, qua diximus, praepeditum, eundem in castro sanctae Irenae congregata multitudine obfederunt. Quod audiens Rex Fernandus in succursum eius celeriter properauit, & eius aduentu territus Rex Aldephonsus timuit ne ad vindicandas iniurias adueniret, sed cognita veritate egit gratias, ut debebat. Agarenis autem Regis Fernandi praesentiam non ferentes ab oblidione continuo recesserunt, & Rex Fernandus ad regnum rediens dimisit Vrracam uxorem, quia eum totum sanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit uxorem Tharsiam filiam Comitis Fernandi, quae fuerat vxor Comitis Nunij de Castella. Et ea mortua duxit Vrracam filiam Lupi Comitis Nairaelis, ex qua suscepit duos filios Sancium, & Garfiam, quorum uterque expers prolis vitam finiuit. Caeterum Rex Fernandus annis triginta

Luniam

S. Irenae

vno in regno feliciter consumatis, obiit Benauenti æra. M. CC. VIII. & in ecclesia beati Iacobi est sepultus iuxta auum suum Comitem Raimundum, & Imperatricem Berengariam matrem suam.

De Rege Aldephonso, & eius militia, & filijs.

Caput. XXIII.

Carion.

MORTVO Rege Fernando, successit ei eius filius Aldephonso. Hic fuit homo pius, strenuus, & benignus, sed successuum vicissitudine mutabatur, & a consobriuo suo Aldephonso Rege Castellæ, & Sancio Rege Portugallie infestatus circa principium regni sui venit ad Regem Castellæ, & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari manū eius fuit in plena curia osculatus, & in eadem curia Rex Castellæ nobilis Aldephonso Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit similiter cingulo militari, & ei primogenitam Verengariam desponsauit. Sed ipso Conrado in Teutonium reuertente prædicta domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisaluum Toletanum Primatem, & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apostolice sedis legatum diuortio celebrato, puella Verengaria mansit innupta, & sic ad tempus quieuit terra pace amicabilem reformatam. Sed quia, ut diximus, auriculariorum susurris ad varia trahebatur, eorum consilio duxit Tharasiam filiam Sanci Regis Portugallie in vxorem, licet essent consanguinei in secundo gradu, ex qua suscepit Sanciam, & Fernandum, qui fuerunt mortui sine prole, & aliam filiam, quæ dulcis dicitur, & adhuc vivit, & in odium Regis Castellæ fuit hoc contubernium procuratum suggerentibus enim suis venulis, dolebat se a Rege Castellæ recepisse cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio ecclesiæ separatus. Demum inter ipsum, & Regem Castellæ guerris, & vastationibus perpetratis, duxit vxorem Dominam Verengariam Regis Castellæ filiam, de cuius virtutibus post dicemus, & suscepit ex ea filios Fernandum, cui Castellæ, & Legionis prouenit postea Principatus; & Aldephonsum, & duas filias, Constantiam, quæ fuit in Burgenli monasterio monialis, & Verengaria, quæ nupsit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris, quam habuerat, Ierosolimitani regni ad tempus negotia ministravit. Postea vero filiam suam, quam ex prædicta Verengaria suscepit, Baldouino Imperatori Constantinopolis desponsauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer a Græcorum incurribus non poterat Imperium defendere, sedes Apostolica Ioanni dicto Regi commisit Imperium toto tempore vitæ suæ, & sic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix, quibus defunctis Baldouinus cum vxore sua Maria in Imperij culmine dominantur, & Dominus custodiat eorum statum. Rex autem Aldephonso, & Regina Verengaria susceptis filijs su prædictis propter consanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa Tertio separati, & postea inter Reges guerræ, & vastationes vix aliquo tempore cessauerunt, Rege tamen Castellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius castra, & plurima occupante, sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Fernando omnia acquirerebat.

De actibus Aldephonso Regis Legionensis.

Caput. XXV.

VERVM in senectute positus Rex Legionis actus suos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem angn, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atq; Canceeres, populauit etiam Saluã leonem, Saluam terram, & Sabucate, & alia plurima loca, per quę regni terminos ampliauit, & conflixit etiam eum

Mois
Bi-
Emerit.
Badallo-
cium.
Alcantarã
Canceeres.
Saluã leon
Saluã terra
Sabucate.
Villano-
na.
Sarrã
na. M. cc.
lxxij.

Voandalie vsurpauerat monarchiam. Sed bello subactus Aldephonso Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus. Mortuus est autem in Villa noua de Sarrã æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi requiescit, & reliquit duas filias Sanciam, atq; Dulcorã, quibus etiam successione regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de alijs olim filio suo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filie obtinere. Sed aliquantis discidijs procuratis, & ciuitatibus, & nobilibus in varia studia separatis, Nobilis Verengãria Regina Castellæ interposuit partes suas, & sic omnes gratiæ solertia dulcorauit, quod licet infantes quam plurimos fautores haberent, & munitio nes, & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc infantes & matrem, earum Reginam Tharasiam necessitate induxit, vt eius gratiæ se sponderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate sua vt infantes coadiuuarent, magnos redditus fecit a filio assignari, & sic obtinuit pacifice regnum patris æra millesima ducentesima sexagesima octaua.

æra. M. cc.
lxxij.

De insignibus Nobilis Aldephonfi, & captione Conchæ.

Caput. XXVI.

VNC ad Aldephonfi Regis historiam reuertamur. Licet ignitur fidelitate suorum regni perdita reparasset, tamen semper fuit a patruo infestatus. Post hæc Rex Nobilis Aldephonfus guerram habuit cum auunculo suo Sancio Rege Nauarræ, & eicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Casareum, & Biruescam, & fere omnia vsq; Burgis, quæ idem auunculus in eius

Lucroniũ
Nauarretum
Antilenam
Grannonem
Casareum
Biruescam
Pezam.

infantia occuparat. Post hæc orta est dissensio inter eum, & Regem Aragonũ Aldephonsum, & abstulit ei nobile castrum, quod Feriga nuncupatur, per industriam nobilis viri, qui Nunio Sancio dicebatur, qui cepit castrum, & dedit illi nobili Regi Aldephonso. Post hæc autem virtute altissimi roboratus conuertit manus ad infideles, vt bella fidei exerceeret. In manu robusta vastauit eos, & in cordis magnificentia coegit eos, succendit ignibus ciuitates, & succidit viridia deliciarũ, repleuit terram timore suo, conclusit Arabes aduentu suo, destruxit munitiones insidiantium, & fidei terminos dilatauit, obledit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus, & victus defecit ei, sed cor regiũ confortauit eũ, neglexit delicias seducẽtes, & zelatus est nomen glorię, longanimitas sua glorificauit eum, & regalis cõstantia direxit eum donec concluderet obfesos in arcto, & hostis clementiam imploraret. Miserunt legatos ad Almohades, verba doloris ad gentẽ Arabie, induratus auditor conclusit aures, & suum auxiliũ denegauit, timor belli confudit eũ, & odor belli terruit eũ, fama Regis conclusit mare, & nomen eius compescuit transuentes, donec reddita est ei munitio Conchę, & turres eius subditæ ei, rupes eius factæ sunt peruia, & aspera eius in planicies,

Conchã

possedit etiam post labores multos, & extruxit eam in urbem Regiam, posuit in ea cathedram fidei, & nomen præfuls exaltauit in ea, congregauit ibi diuersos populos, & vniuit in populum magnitudinis, statuit in ea præsidium fortitudinis, & Regiam decoris honestauit in ea. Dedit ei Aldeas subiectionis, & pascuis ybertatis deliciauit eam, ampliuit in alto muros eius, & vallauit eam munimine tuto, creuit in urbem multitudinis, & dilatata est in terminos populorum, miratur eam antiquus incola, & in aspectu eius formidat Arabs, munitio eius in rupibus eius, & abundantia eius in decursibus fluuiorum, gloria eius in Principe suo, & sanctimonia eius in cathedra dignitatis, delicatæ eius in pascuis gregum, & copia eius in pane, & vino. Recole Concha dies Principis, & in memoria eius exhalara faciem, nomen eius in laudibus tuis, & gloria eius memoriale tuum, addidit protectionē terminis tuis, & dilatauit iurisdictionem cathedræ tuæ.

Item de magnalibus, & pijs operibus nobilis Aldephonfi.
Caput, XXVII.

Alarcon

Veleſio

EPIT Alarconem in rupibus sempiternis, & firmauit seras defensionis, Aldeis multis dotouit illud, vt abundaret in eo incola fidei, constituit fortes in munimine, vt esset Arabibus via necis, deserta apte repleuit gētibus, & in via tutatus est habitatores, Alcarias rupiū domuit populis, & duriciam isicis conuertit in vias. In Veleſio statuit caput ordinis, & opus eorum ensis defensionis, persecutor Arabum moratur ibi, & incola eius defensor fidei, vox laudantium auditur ibi, & iubilus desiderij hilarescit ibi, rubet ensis sanguine Arabum, & ardet fides charitate, mentium execratio est cultori demonum, & vita honoris credentium in Deum, Ripam

Tagus

Ocania

Aurora

Fiterium

Tagi repleuit habitatoribus, & incolis defensionis saltus Ocaniæ, obtulit excessu terram illam, & militiæ sancti Iacobi dedicauit eam, rupes Aureliæ vniuit cit, & præsidium more subiecit illi, vt dedicaret terram sanctimoniae, & particeps fieret religionis. Desiderabilis Sanctius pater eius dedit Fiterio Calatrauam, Aldephonſus nobilis consumator eorum, suscepit militiā contemplatio, & egressus fratrum a Fiterio, Rex Aldephonſus educauit eos, & possessionibus ditauit eos, Zuritam, & Almochariam, Machedam, Acecham, & Cuculutum obtulit eis, & sustulit sarcinam paupertatis, & super addidit diuitias competentes, multiplicatio eorum corona Principis, qui laudabant in Palmis, accincti sunt ense, & qui gemebant orantes ad defensionem patriæ victus tenuit passus eorum, & asperitas lanæ tegumentū eorum, disciplina assidua probat eos, & cultus silentij comitatur eos, sicquens genu flexio humiliat eos, & nocturna vigilia macerat eos, deuota oratio erudit illos, & continuus labor exercet eos. Alter alterius obseruat semitas, & frater fratrem ad disciplinam.

Zurita

Almocharia

Machedam

Acecham

Cuculutum

De populatione Placentiæ, & exercitu Martini Primatis.
Caput, XXVIII.

CONVERTIT manum ad nouitatem operum, & ædificauit de nouo ciuitatem gloriæ. Statuit in ea præsidium patriæ, & nomen eius vocauit Placentiam, conuocauit populos in urbem nouam, & exaltauit ibi Tiarā Pontificis, Sacerdotio legis ordinauit eam, & dilatauit terminos ensis sui. Toletanum urbem vallauit castris, & territorium

eius repleuit populis. In diecedi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis, magnificentiae suae addidit opus, & aedificauit Alarcuris vallem sanguinis. ^{Alarcuris} Iudicia Dei abissus multa, & ignota filijs hominum. Iudicium Dei super opera eius, & sententia caeli in agmen illius. Commouit arma in Regem Aphricae, & prouocauit cito gentem Arabiae, populus eius instaurauit acies, & arma potentiae direxit in Mauros. Exercitus eius transiuit Baetim, & Dux eius Praefule Toleti. Magna ^{Pisicis} res regni in consilijs praefulis, & exercitus omnis sub Praefule dignitatis, nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius a Pisorica, honor gentis vita eius. Et stola eius didema ecclesie. Sapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio disciplinae. Manus eius ad subsidium pauperum. Et cor eius ad compassionem humilium. Cingulum eius zelus fidei. Et arma eius ad persecutionem blasphemiae. Agmen omne ad nutum illius, sanguis Arabum in conspectu illius. Regio Betica flammis succenditur, & factum Praefulis prosperatur, processit enim per castra Betice terras, & oppida succendendo, foeliciter autem ad propria est reuersus.

De bello Alarcuris. Caput. XXIX.

Vbannauit eum blasphemia Aphricae, & incanduit ira Arabum, Ioseph Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & varijs vocibus repleuit campestria, Parthus, Arabs, Apher, Aethiops, Almohat, & de claris montibus in exercitu eius, & Valduis Beticis ad ^{Alarcuris} nutum illius transiuit Tyrrhenum in stricto Hispalis, & undas maris calcavit trieribus. Exercitus eius innumerabilis, multitudo illius vt arena maris, Applicatio eius ad Hispalensem Metropolim, & processus illius ad campestria Cordubae, firmavit vultum versus Alarcuris, & faciem indignationis ad regnum Toleti, plana Tolosa nudauit pascuis, & scopulorum semitas ampliavit Vngielis, transiuit montis supercilia, & in multitudine nimia siccauit riuos, fama volatilis perfudit sacula, & celer rumor pulsauit Hispaniam, in auditu nuncijs fatati sunt multi, & aduentus hostium prouocauit plurimos, ignorat homo viam altissimi, & filij Adae consilia caeli. Cumq; congressi fuissent exercitus, succubuit exercitus Christianus, & nobilis Rex a suis violenter eductus a bello, suorum industria est saluatus, licet ipse mori potius eligeret, quam saluari. obtinuit etiam Agareus post praelium quaedam castra. Hoc est bellum Alarcuris, quod fuit era. M. CC. XXXIII. Quindecimo ^{222. M. CC. XXXIII.} Kalendas Augusti sedente Celestino Papa Tertio.

De discidio Regum Legionensis, & Nauarrae, a Rege Aldephonso nobili.

Caput. XXX.

VM autem Aldephonso Rex Legionis, & Sancius Rex Nauarrae venisse in auxilium ad bellum Alarcuris simulassent, & iam ad regni Castellae confinia peruenissent, audito quod in praedicto bello non bene successerat, a proposito desisterunt, & Rex Nauarrae, qui iam ad regnum Castellae peruenerat, retrocessit. Rex Legionis peruenit Toletum, vbi paucis diebus eum Rege nobili commemoratus ad terram redijt Legionis, & post modicum temporis interuallum ambo regnum Castellae hostiliter inuaserunt. Sed Rex Legionis Arabibus foedere sociatus, multis ex ^{m ij} eis

secum ascitis regnum Castellæ per campos gothicos est ingressus diruens, diripiens, & deuastans, & Rex Nauarræ ex alia parte deuastans Soriam, & Almazanum cedes, & incendia extorcebat. Ex illa parte contra Toletum Rex Almo hadum, dictus lucef, anno secundo obsedit Toletum, deinde Mageritū, & Alcalam, Optam, & Condam, & Veleſum, & deinde per Alcaratium est reuersus vastatis omnibus, & destructis, quæ extra murorum ambitum sunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonſus ſcederato ſibi ſideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat, terram ingressus est Legionis, & optinuit plura castra, ſcilicet Bollanos, Vallem Ararum, Caſtrum viride, Coiancam, quæ mutato nomine Valentia nuncupatur, Carpium, & Paradinas, & plurimis prædis actis, & caedibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis, quos Rex Legionis ſecum duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almo hadum, de quo diximus, iterum veniens obsedit Toletum, Maquclam, & Tala ueram, ſed nullam earum potuit obtinere. Euerit tamen ſancſtam Eulaliam, & alia loca, quæ munitione carbât, & inde procedens cepit Placentiam, ſancſtam cruceſ, Montem angrj, & Turgellum, & inde cum faſtu, & ſuperbia eſt reuerſus. Tunc temporis Rex Castellæ, & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte Palumbaria morabantur. Reuerſo autem Agareno ad propria ex monte Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter proceſſerunt, & obtinuerunt Caſtrum legio nis & Ardon, & Caſtrum Gundifalui, & Caſtrum terræ, & Albam de aliſte, & vſ que ad Aſtoricam cuncta caedibus, & incendio vaſtauerunt, & inde per partes Aluę, & Salmanticæ venientes omnia exterminio conſumpſerunt, & Montem regalem caſtrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefon ſus dignum iudicans furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum ſecit trê quam, vt poſſet tutius vicinis Regibus obuiare.

Quod Rex Aldephonſus nobilis dedit filiam ſuam Regi Legionenſi.

Caput. XXXI.

VMQVE proponeret Regem Legionis truciore diſpendio infeſtare, quidam guerra periculum pauſcentes familiari conſilio procurarunt, vt Rex Legionenſis peteret a Rege Castellæ filiam ſuam Berengariam in vxorem, & licet Rex nobilis hoc reſpiceret, eo quod ipſe, & Rex Legionenſis conſanguinitatis linea eſſent vincſti, Alicnor Regina vxor nobilis Aldefonſi cum eſſet prudētiffima ſa gaci prouidentia, & ſolenter rerum pericula attendebat, quibus per coniunctionem hu iuſmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum ſuis magnanibus ve niantæ prædicſtam filiam in vxorē, & propter nuptias datis donationibus, quæ tantæ Domingæ compeſcibât, & nuptijs ſolemniter celebratis traduxit eam in regnum ſuum. Rex autem Castellæ nobilis Aldephonſus omnia, quæ abſtulerat, nunc ge nero olim hoſti dedit filia ſuæ nuptæ, & ſic pace quali cum filio reformata a vaſtatio nibus quietuerunt.

De captione Victoriæ, Guipuzchug, & Iuidæ. Caput. XXXII.

O S T hoc Rex nobilis Aldephonſus volens Regis Nauarræ iniu rias vindicare, cum Rege Aragonum ſideli amico congregauit exerci tum in Nauarram, & obtinuerunt Ruchoniam, & Aiuarc, quæ Regi Aragonum prouenerunt, Obtinuerunt etiã Inzuram, & Mirandam.

Ruconia.
Aiuarc.
Zura.
Inzuranda.

quæ Regi nobili remanserunt. Et sic uterq; Regum patris varijs vastationibus, ad propria est reuersus. Iterum autem Rex Castellæ nobilis Aldefonsus cepit Ibidam, & Alauam infestare, & obsidione diutina Victoriã impugnavit. Interim autem Sancius Rex Nauarræ fortis viribus, armis strenuus, sed voluntate propria obstinatus, regno discrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad Arabes transmigravit, & eis aliquandiu commorans nuncios, quos ad Miramomeninũ Transyrrhenum trãsmiserat expectauit, quibus pecunias, & donaria redudentibus Rex nihilominus deductionis causa peragrans Arabum ciuitates, & in eorum patria morabatur. Interim autem obsessi Victoriæ pugnis, & laboribus fatigati, & defectu victualium macerati in deditionis periculum inciderunt. Sed venerabilis Gasias Pampilonensis Episcopus libertatis studio gratus cum famis periculum comperisset, ad Regem Sanctum in terram Arabum cum obsessorum aliquo festinauit, qui rei exposita veritate a Rege obtinuit, vt Regi Castellæ Victoria trade retur. Qui rediens tempore constituto cum eo milite, quoniam obsessi Victoriæ destinant, Regis Sancij mandatũ exposuit, vt Regi Castellæ Victoria redderetur. Obtinuit itaq; Rex nobilis Aldefonsus Victoriã, Ibidã, Alauã & Guipuscam, & earum terrarum munitiones, & castra, præter Treucennium, quod fuit postea commutatione Inzuræ datum sibi, Mirandam etiam dedit commutatione simili pro Portella, sanctum Sebastianum, Fontem Rapidũ, Beloagam Zeguitagui, Aircorroz, Asluceam, Arzorociam, Victoriã Maranionem, Aullam, Athauit, Iruritam, & Sanctum Vicentium acquisiuit, verum Rex Nauarræ redijt onustus muneribus Agareni, sed exoneratus prædictis omnibus, & honore.

Ibidã
Alauã
Victoriã

Guipu
scia.
Treucennũ
Zura.
Miranda.
Porella.
S. Sebastianus.
Fora Rã
pedus.

De discidio Didaci Lupi, & obsidione Castellæ, & ædificatione monasterij regalis.

Caput. XXXIII.

IS igitur consumatus Didacus Lupi Biscagiæ dominus, qui inter omnes magnates Hispaniæ præcipuus habebatur, a voluntate Regis nobilis familiari discidio discordauit. Vnde seuda, quæ tenebat restituens, ad Regem se transtulit Nauarrou, indeq; bellis, & incursionibus frequenter insistens, damna plurima intulit Castellanis, sed Rex nobilis Aldefonsus iniuriarum impatiens ascito sibi genero suo Rege Legionis fines ingressus est Nauarrou. Cumq; Stellam nobilissimum oppidum obsedissent, Didacus Lupi ex Biscagia, qui erat in oppido cum multis Castellanis nobilibus impugnantibus, resistit violenter, & inter obijces vinearum intercesserunt cedes, & pericula præliorum. Sed quia oppidum sui munitione vires impugnantium minorabat, nec spes victoriæ animos protraheret, Reges ab obsidione oppidi recesserunt, & vastatione in circuitu damnosa incolis consummata Reges ad propria redierunt. Postea autem inter Regem Castellæ, & Regem Nauarræ, & Regem Legionis treuga per interuallum temporis interuenit. Rex enim nobilis Aldefonsus bellum de Alarcuris corde altissimo reponbat. Sed vt altissimo complaceret, prope Burgis ad instantiam serenissimæ vxoris suæ Alienor Reginæ monasterium dominarũ Cisterciensis ordinis ædificauit, & nobilissimis fabricis exaltauit, & multis redditibus, & possessionibus varijs sic dotauit, vt virgines sanctæ Deo dicent, quæ ibi dicæ nocte laudabiliter Deo psallunt, nec inopiam sentiant, nec defectum, sed stru-

Biscagia

Stella.

Burgis
Monasterium.

cturis, clauſtro, & eccleſia, & cæteris ædificijs regulariter conſumatis, expertes ſolici-
tudinis in contemplatione, & laudibus iugiter delectentur.

De conſtructione hospitalis, & inſtitutione ſcho- larum, & acquisitione Vaſconie.

Caput. XXXIII.

Borgia
hospitale.

ONSTRUXIT etiam hospitalē iuxta monaſterium ædifi-
ciji, & domibus mirabiliter decoratum, quod tantis diuitijs dilata-
uit, vt omnibus peregrinis nullo patentiæ repulſam, omnibus horis
ſibi neceſſaria miniſtrarentur, & omnibus volentibus pernoctare le-
ſi mirabilis apparatus continue præparentur. Infirmis autem
uſq; ad mortem, vel reſtitutionem priſtinæ ſanitatis per manus mu-
lierum miſericordiam, & virorum omnia neceſſaria erogantur adeo vt opera pietatis
in eodem hospitali quali in ſpeculo poſſit quilibet contemplari, & qui in vita propter
excellentiā operum ab omnibus meruit collaudari, poſt mortem multiplicatis in-
terceſſoribus merebitur a Domino coronari. Sed ne falſis chariſmatum, quæ in eum
a ſancto ſpiritu confluxerunt, virtute aliqua fraudaretur, ſapientes a Gallijs, & Italia
conuocauit, vt ſapientiæ diſciplina a regno ſua nunquā abeſſet, & magiſtros omnium
facultatum Pallentiæ congregauit, quibus & magna ſtipendia eſt largitus, vt omni
ſtudium cupienti quali manna aliquando in os inſlueret ſapientia cuiuſlibet facultatis,
& licet hoc fuit ſtudium interruptum, tamen per Dei gratiam adhuc durat. Et
poſtquam ſere totam Vaſconiam præter Burdegulam, Regulam, & Vaionam, ſuæ
ſubdidit ditioni, finito termino treguarum quas cum Amiramomenino ad tempus
inierat, poſtquam & Moiam populauerat, idem Rex nobiliſ pro fide Chriſti mori
deſiderans præteritū dedecus licet prudenter, non tam equanimiter tolerabat. Et quia
ſemper magnaliſ inhiabat noluit treguam ulterius proſolari, ſed ſtrenuitatis propo-
ſito, & zelo fidei animatus in nomine Domini mouit guerram.

Vaſconia
Burdegala.
Regula.
Vaionam.
Moia.

De captione Saluæ terræ.

Caput. XXXV.

VARE nuncijs incipientibus inchoata eſt pugna inter Regem
nobilem, & Agarenos, poſt vaſtationem autem aliquam factam a
noſtris in terra Beatia, Endugari, & Gieminiſ filius prædicti Re-
gis Agarenorum Mahomat nomine collecto gentium ſuarum exer-
citu caſtramentatus eſt in circuitu Saluæ terræ. Cumq; eum ſere
tribus menſibus obſediſſet, diuerſiſq; machinis impugnaſſet, multis
de iſs, qui erant in caſtro, oculis, plærſq; vulneratis, turribus, & muro ſere dirutis, de
obſeſſis pluribus ſiti, & impugnationibus interceptis, ad vltimum caſtrum occupa-
tum eſt in opprobriū fidei Chriſtianiæ æra milleſima ducentelima quadrageſima octa-
ua menſe Septembri. Caſtrum illud caſtrum ſalutis, & deperditio eius ademptio
gloriæ, ſuper ipſum fleuerunt populi, & ſoluerunt vincula brachiorum. Zelus il-
lius excitauit omnes, & ſima eius conſperſit plurimos. In auditu eius ſurrexerunt
iuuenes, & in zelo eius amaricati ſunt ſenes, dolor illius ad gentes externas, & compa-
ſſio eius ad emulantes. Eo tempore Aldeſonſus nobiliſ exercitum ſuum congrega-
uerat circa conſinia Talauerę, & cum vellet dubie forti belli ſe committere præci-
pue ad inſtantiā filij ſui primogeniti Fernandi, maturiori vſus conſilio mandauit

Vicia,
Endugari.
Eam.
Gieminij.
Saluæ terra.

æra. V. cc.
xliij.

in sequentem annū belli dubia prorogari, vtilior est enim dilata opportunitas, quam auidacię p̄ceps temeritas.

De condicto bello, & morte infantis Fernandi.

Caput. XXXVI.

AGARENVS autem adeptus p̄fidium Saluę terre cum magna superbia ad propria est reuersus. Aldefonſus vero Rex nobilis habitu cum Archiepiſcopo, Episcopis, & magnatibus conſilio diligenti, ore eius vniuerſis acclamantibus est prolatum melius eſſe in bello voluntatem ecclie ſub diſcrimine experiri, quam videre mala patrię, & ſanctorum. Fecitq; adiectum per omnes provin-

cias regni ſui, vt milites, & pedites relictis ſuperfluis veſtium, & aurifigij, & ornatus cuiuſlibet, quę ad rem non pertinent, armis vtilibus ſe munirent, & qui prius in ſuperfluis diſpicebant, nunc in neceſſarijs, & vtilibus altiſſimo com-
placerent. Omnes autem a minimo vſq; ad maximum voluntati regię paruērunt.

Ad hęc omnia dulciſſimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonſi competentem ſuę modeſtię operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli terminus adueniſſet. In cuius morte ſletus patrię, luſtus in-
conſolabilis genitori, quia in ipſum tanquam in vitę ſpeculum contemplabatur.

Erat enim ſpectatio populorum: Sic enim eum Dominus honeſtauerat, vt etiam ab omnibus amaretur, & quod ętas in adoleſcentibus non permittit, iam in ipſo gratia diſpenſabat. Obijt itaque in oppido Magerito in diceceſi Toletana mēſe Octo-
bri, ęra milleſima ducentiſima quadageſima nona vacuus dierum, plenus gratia, & virtute. Sepultus eſt in monaſterio ſanctę Marię regaliſ prope Burgis a Rodērico Toletano Pontifice, & multis Episcopis, & magnatibu ſecularibus, & religio-
ſis, excelentiſſima ſore ſua Berengaria Regina, ad quam poſtea regnum Caſtellę ſucceſſione prouenit, impendente liberaliter, & decenter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris, vbi virtutum eius ſic plenitudo claruit, vt eius prudentia deuoti ſexus excederet pietatem. Et elemoſinarum largitio, principum largitates, etiam pu-
dica modeſtia in conſolabili luſtui ſolatia prociabatur, vt exinde famę eius dulcorata ſuauiſ in augmentum creſceret, & dulcorē. Religionum, & pauperum, & quorum
titulos pauperis in cruſtabat, toto tempore vitę ſuę ſubuentrix extitit, & leuatric, præter opera magnifica, quę regnante ſuo filio mirifice claruerunt. Verum nobi-
lis pater conſolationem de morte filij niſi in magnalibus non admittens collecto ſuo-
rum exercitu per ripam fluuij, qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarraceni, &
obſedit caſtrum, quod dicitur Aleala, & cepit illud, & Surcariam, & Garadem, &
Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam ſpolia ſunt inuenta, qui-
bus occupatis, & munitis vtiliter, ſceliciter ad propria eſt reuersus vrgente instan-
tia hÿemali.

Mageriti
m. Mccc
xliij

Sucaris.
Aleala.
Surcaria.
Garada.
Cuba.

LIBER OCTAVVS RE- RVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON,

Caput Primum.

Toletum.

VERTENTE autem anno factum est, eo tempore, quo solent Reges ad bella procedere, Aldephonsus nobilis citatis gentibus, congregatis armis, virtutibusq; comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellum erectis, factus est occursum omnium apud Toletum, quæ sola potuit sui opulentia, omnium necessitatibus non desesse. Interim Roderico eiusdem urbis Pontifice, & cæteris nuncijs propter opus simile destinatis, aduersis partibus redierunt. Et coepit vrbs regia repleri populis, abundare necessarijs, insigniri armis, diuersificari linguis,

variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuersarum nationum varietas cõcurrerat. Nec erat, qui posset alicuius rei casuari defectum, cum & ipsa ciuitas sui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia necessaria ministraret. Conuersus autem venientium a mense Februario particularis inceptit, & multiplicationis paulatim incrementa suscipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum multitudine copiosa. Et quia diuersarum nationum varietas diuersitate morum, linguarum, & cultuum discrepabat, de voluntate principis in eadem vrbe eiusdem vrbs Pontifex morabatur, vtdiffidentium varietas per eius industriam sedaretur, & sic factum est per omnipotentis Dei gratiam, qui solo nutu omnia disponebat, vt nulla seditio, nulla perturbatio exorta fuerit, quæ posuerit belli negocium impedire, licet per hostem humani generis fuerit sæpius attentatum. Et quia de die in diem crescebat numerus stigmata Domini in corpore suo portantium, ne intra vrbs angustias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis providere extra vrbeam circa fluuenta Tagi delitiosa viridaria, quæ ob Regiæ grauitatis recreandam maiestatem coalita fuerant, eis exposuit, vt sub vmbra culis arborum æstus iniurias evitarent, ibiq; ex fructiferis arboribus constructis tabernaculis vsq; in diem processus ad bellum in regijs sumptibus permãserunt. Octavo itaq; die post festum, quo Christiana religio Penthecosten celebrat. Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonsi fidelis amicus secundum foedus apud Concham iustum dietis plus fastu regio festinatis die præfixa venit Toletum: vbi a Pontifice, & toto clero processionaliter est receptus, ibiq; in viridario regio fixis tentorijs gentis sue præstolabatur aduentum.

Tagum.

De aduentu vltimontanorum ad bellum.

Caput. II.

Cibacit
fo.

OEPPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarum, Burdegalensis, & Nanatensis Episcopus, multiq; Varones de eisdem partibus, & Italia conuerunt, & simplices milites nec non & de pedestri ordine plurima multitudo. Aduenit etiã venerabilis Arnaldus, qui aliquando sollicitudine Sifiterij functus, tunc regebat ecclesiã Narbonensem. Hic paulo ante emulatiõe legis Catholice prouocat cõtra

quosdam qui in Narbornensi, & vicinis prouincijs blasphemare nomen Domini, & ecclesiam ore nephario præsumperunt, corda fidelium excitauit, vt signo crucis contra hereticorum versutias armarentur. Et sic factum est per Dei gratiam, quod vbi contempta prædicatione non profecit, falce crucis putatis hæretibus fides Catholicæ de die in diem feliciter coalescit, & destructis Biterijs, & Carcastona blasphemantium sanguine, & flamma vorace, & vtrici gladio est consumptus æra millefima ducentesima quadragesima sexta. Hic itaq; pontifex cum multitudine ceterioris Gallie vasis belligeris, signis, & armis honesta vrbe ingressus est Toletanam, in qua decenter a nobili Rege, & eiusdem vrbs præfule est receptus. Conuenerunt etiã ad eandem vrbe[m] pleriq; milites de partibus Portugallis, peditum vero copiosa multitudo, qui mira agilitate expeditionis onera facile sustinebant, & audaci impetu impetebant.

Biterijs
Carcastonæ
æra. M. ccc.
xlvi.

De concursu Pontificum, & magnatum Hispaniæ ad congressum.

Caput. III.

D hæc magnates Regis Aragonum strenuitate inelyti, apparatu insignes, armis, & equis honesti Toletum ad exercitum perueniunt, inter quos fuerunt Gasias Romerij, Eximius Cornelij, Michael de Lusia, Anazarius Pardi, Guillelmus de Ceruaria Comes Empurenis, Raimundus Fulconis, Guillelmus de Cardona, & multi alij principes, & Varones, & simplices milites, nec non ballistiarum, & peditum copia gratiosa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatū suorum generosa societas, nobilitate, strenuitate, & multitudine approbanda, quos sic, & morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & strenuitatis super eminentia venusta uerat, vt & in oculis hostium non solum terribiles, verum digni honoribus apparent. Ciuitatum vero & oppidorum concilia sic copiose phalanges, & equis, & armis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellum necessarijs præmunita uenerunt, vt non esset inter eos, qualiquo indigeret, immo sua alijs liberaliter communicarent. Quamuis vero in oppidis, & ciuitatibus sub vno degant principis regimine, tamen a suæ principio gentis, & armorum, etiam & militaris dignitatis insignia habuerunt, & militare nomen sortiti sunt ab antiquo. Multa etiam contra Saracenos, & contra Christianos ipsi, & eorum parentes decenter exercuerunt. Fuerunt etiam ibi Pontifices, qui se, & sua pro vt Deus dedit in sumptibus, & laboribus deuote pro fidei negotio impenderunt. In solitudinibus vigiles, in officijs deuoti, in consilijs prouidi, in necessitatibus largi, in exortationibus seduli, in periculis strenui, in laboribus patientes.

Empo
riensis.
Ceruaria.
Cardona.

De regno Castellæ Archiepiscopus Toletanus, Tellijs Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomenis, Petrus Abulensis. De regno Aragonum Gasias Tyrazonensis, Befengarus Barcinonensis electus.

Toletanus
Palantinus.
Segontinis
Oxomenis.
Abulensis.

De seculari vero militia regni Castellæ Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernandus de Lara, Comes Aluarius, & Comes Gundifaluus, frater eius Lupus Didaci de Camberis, Gonfaluus Roderici, & frater eius, & multi alij nobiles, & magni, & strenui, quorum nomina longum esset enumerare. Fuerunt etiam fratres Calatraue sub vno militiae suæ magistro Roderico Didaci, grata Deo, & hominibus fraternasocietas, fratres militiae templi sub vno magistro Gomitio Ramiri, qui post bellum feliciter expirauit. Hi sunt, qui primi in nouo testamento signo crucis suscepto superbiae militaris fastum strenuitate seruata, charitatis, & religionis vinculo arcuæ

rum, fratres etiam militiae hospitalis, qui fraternitatis, charitatis insistentes deuote, zelo fidei, & terrae sanctae necessitate accensi defensionis gladium assumpserunt. Hi sub vno priore Gutterio Ermegildi, Fratres etiam militiae sancti Iacobi sub vno magistro Petro Aug, hi in partibus Hispaniae multa opera militiae decenter egerunt, multi etiam Christianae religionis diuersorum votorum, & professionum zelo, & compassione moniti, insigni signaculo sanctae Crucis insibi couenerunt.

De prerogatiua virtutum, & largitatis nobilis Aldefonsi.

Caput. III.

ICET autem tam diuersa, tam varia, tam extranea multitudo non esset facilis ad regendum, etiam patienti nobilis tamen Rex magnanimitate sua omnia pacifice regerebat, omnia equanimiter, & tranquille tolerabat, ita, vt tedium in virtute mutaret, cum vultu hilari tedium superaret. Iracundenter prolata reuerenti responso in reuerentiam conuertebat. Ambitionis loquacem tristitiam larga manu in letitia facundiam commuebat, curiali applausu fustibus militaribus occurrebat, regaliū morū grauitate seruata, id in ipso operabat benignitas, vt praexcellentia videretur equa-
 litas, sapientia grauitate cōspersa, sic omnia manabat, vt his fieret eius curialitas in suspitium, & strenuitas in exemplum, ita quod de eo dici posset. Hic virtutis habet plus, quam possedimus omnes. Adolēscētes, iuuenes, & quos virilis aetatis robur persue-
 derat, senes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere si facultas suppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius industriam in agendis stupore attoniti mirabātur, quem doni, & dati perfectio sic perfecit, vt gratiae, & naturae charismatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonsum nobilem Hispaniae se debere. Iuuenes, & adolēscētes, quorum aurore nobilitas praesentabat, praeficiebat titulo militari, vt quos nondum propriae virtutis extulerat gloria, & creatis manus, & parentum magna magnalibus obligarent. Hos sic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copiosa securitate, vestium speciosa varietate, vt in ipso inuenirent & dominum, quem diligerent, & munificū, quem laudarent. Et quamuis diuersus esset ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis dissiderent, quia mores omnes virtus magistra diducat: potuit omnibus satisfacere, qui virtutes omnium in se potuit conseruare, & quasi non vnus patrie incolae, sic mores omnium in se sciuit assumere, vt nulli videretur a suis moribus dissidere. De largitate autem eius quis loqui praesumeret? cum id in ipso modicum fuerit, quod in alijs vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem seruauit, vt obliuisci non potuerit, quod de matris utero secum traxit. Sic omnia largitatis suae priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata sententia omnibus munifici silentio imposito prerogatiua munificētie sententia liter obtineret, & licet magnis magnifice distribueret, manu a minoribus non retraxit. Cū enim esset Ultramontani plusquam decem millia equitū, & centū millia peditū, dabant omni die viginti solidi vsuales, pediti vero quinque solidi, mulieres, paruuli, debiles, & caeteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Haec erant, quae in communi, & publice donabantur, praeter donaria priuata, quae sui quantitate hunc numerum excedebant, quae magnatibus non diurna distributione, sed potiori summa per nobilis Regis nuncios mittebatur. His muneribus cumulabatur equorum numerosa generositas,

generofitas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenècitatis curam feueritas vul-
tu propicio non poterat inueniri. His autem omnibus li iungantur Regibus oblata
donaria, fuis diftributa ftipendia, plus modus dantis, & hilaritas meruit, quam his o-
mnibus emi poffet. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indi-
geret, omnibus tentoria, & eorum vehicula eft largitus. Addidit etiam gratiam gra-
tiae, & cabariorum vehicula cum ceteris neceffarijs fexaginta millia fummæ, & ultra
cum fummarijs erogauit.

De proceffu ad bellum, & captione Malachonis.

Caput. V.

SATISFACTO itaq; omnibus per omnia duodecimo Kaleri-
das Iulij exercitus Domini ab Vrbe regia eft profectus. Ultramon-
tani p fe dato eis pro Duce Didaco Lupi de Pharo, Petrus strenuus
Rex Aragonum cum fuis. Aldephonfus nobilis cum fuis, & licet
feperatim procederent, modicum tamen fpatium exercitus diuide-
bat. Primo die castrametati funt iuxta Alueum Guadararaz. Se-
cundo iuxta Guadalcelet. Tertio iuxta Algodor. Ultramontani vero iuxta Da-
rallerciam castra fixerunt. Et inde procedentes obfederunt præfidium Malachonis,
& fignum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce fatis viriliter fe defen-
derent, instantia tamen ultramontanorum, quæ magna ftrenuitate feruebat pro Chri-
fti nomine mori defiderans, virtutem refiftentium, & munitionum præfidium in no-
mine Domini minorauit, cepitq; Malachonem, omnibus, qui inerant, interfecit. Se-
quenti die exercitus Regum aduenit, ibiq; fubftitit vno die, fed & aliquidulum vi-
ctualia defecerunt, tamen occurrit induftria Regis nobilis, & fecit exponi victualia co-
piofe.

De captione Calatræ, & difceffu Ultramontanorum.

Caput. VI.

IND Eigitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatratiam.
Agareni autem, qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos fer-
reos fabricare, & per omnes transitus Anæ fluminis proiecerunt,
& quatuor habentes aculeos qualitercumq; eaderent, vno eorum
erecto pedibus hominum, & equorum vngulis figebatur. Sed quia
humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, fic Deus vo-
luit, vt pauciffimi, vel nulli fere illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei manu fuppo-
fita tranfuiimus flumen Anam, & castrametati fuimus in circuiu Calatræ. Aga-
reni autem oppidum illud fic in fummitatibus tutrium armis, & vexillis, & machi-
nis munierant, vt volentibus impugnare fatis difficile videretur. Præterea licet fit op-
pidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per tactum fluminis inaccessibi-
le inuenitur, ex alijs partibus fic muro, & antemurali, foftatis, & turribus, & pro-
pugnaculis eft munitum, vt abfcq; longa machinarum impugnatione inexpugnabile
videretur. Erat autem ibi Agarens quidam nomine Auencalix longa armorum affue-
factione aftutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius induftria plus
feipfis confidebat populus obfefforum, licet effer ibi in præfidio quidam Almohat,
qui præfidij custodiæ præfidebat. Cumq; in obfifione per dies aliquot moraremur,

& Reges cum Principibus de impugnatione præsidij dubitarent, post longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet in pugnatione difficilis videretur. Pleriq; autem melius iudicabant cepto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus castrorum insistere, præsertim cum in talibus, & strenui periclitentur, & exercitus fatigetur, cum & ius acquisitionis, & retentionis talium pendat ex fine belli. Assumptis itaq; armis, locisq; oppidi specialiter Religionibus, & Principibus assignatis voce fidei eleuata oppidum sunt aggressi. Sicq; per Dei gratiam factum est, vt die Dominica post festum sancti Pauli expulsis Arabibus fuit Calatrava Regi nobili restituta, quæ statim a fratribus, qui dudum ibidem resederant, fuit munita, & Christiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil sibi retinuit, sed vltimontanis, & Regi Aragonum curata cessit. Sed quoniam humani generis inimicus non cessat Christianis actibus invidere, misit Sathan in exercitum charitatis, & corda emulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei se accinxerant, retrorsum a bono proposito abierunt. Omnes enim fere vltimontani communi proposito statuerunt, vt relictis Crucis signaculis, ommissis etiam belli laboribus ad propria remearent. Rex autem nobilis suorum victualia compartitus, quantum necesse erat omnibus est largitus, sed nec sic cepta obstinatio potuit reuocari, immo passim omnes inglorij recesserunt excepto venerabili Arnaldo Narbonensi antistite, qui cum omnibus, quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Viennensi semper in bono constants a bono proposito non recessit. Et erant circiter centum triginta milites præter pedites, de quibus etiam alij qui remanserunt. Remansit etiam de partibus Pictauæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & strenuus, & natione Hispanus, & genere Castellanus. Rex Aragonum cum omnibus suis vsq; ad finem permansit indissolubili dilectione Regi nobili foederatus, & quia sicut dicit Salomon: Si possides amicum, in tentatione posside illum. Hic probari potuit, quisq; qualiter diligebat. Sed quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, licet schismatis huius periculosus exitus timeretur, omnia tamen ceperunt de die indiem feliciter prosperari. Recedentibus itaq; his qui Crucem Domini in Angaria attulerunt, soli Hispani cum paucis vltimontanis superius nominatis proficisci ceperunt ad bellum Domini confideret, & primo venerunt Alarcuris, ibiq; castrametati municipium occuparunt, necnon, & Castella alia in vicinis. In eadem mansione aduenit Sancius Rex Navarrae, qui licet a principio simulasset nolle venire, cum ad discrimen peruentum fuit, strenuitatis suæ gloriam a Dei seruitio non subtraxit. Sicq; Regum ternarius in Sanctæ Trinitatis nomine processerunt, & primo die castrametati sunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die sequenti visum fuit Regibus, & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum disponerentur, & per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & signis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hostibus, & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens discessum absentium compensaret, ita quod etiam corda magnanimatorum creuerunt, pusillanimes confortati, dubij confirmati, & discedentiũ schisma, quod multos terruerat, recessit a cordibus timidorum: ibiq; etiam die altero spectantes, post peruenimus ad aliam mansionem, quæ dicitur Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam mansionem eiusdem nominis. Tertio vero die ad aliam mansionem in radice montis de Murad, quæ dicitur Guadaluar.

Calatrava
restituatur

Fraxineda
Murad
Guadaluar

De decupatione montis, vnde ad prælium processit Christianorum exercitus.

Caput. VII.

INTEREA dum hæc ageretur, Mahomat Rex Agarenorum prope Giennū in montanis congregauerat gentes suas, ibiq; præstolabatur exercitum Christianorū. Nec erat ei corde pugnare, quia vehebatur auxilia peregrina, sed vt in reddito insiliret, vt forte Christiani fatigati laboribus, diminuti mortibus ei resistere non valerent. Et ideo forte consilio altissimi factum fuit, quod aduenticij discesserunt, post discessum enim eorum, quidam inicitati diabolo clanculo de nostro exercitu se furantes ad Arabes transfugerunt, eis statum Christiani exercitus, & defectum victualium detegentes, qui tamen cessauerat post discidium Calatrauæ. Sicq; procurante prouidentia, quæ in sui dispositione non fallitur, fuit factū, vt Agareni mutato consilio, assumpta audacia præsumens gloriā a partibus Gienni processit, contra nos propeans Beatiam vsq; peruenit, & aliquos inde misit ad Nauas Tolosæ, vt in angustia transitus, vbi est rupis fere in via, aluēq; vorago, vt Christianerum transitum impedirent. Et si Christiani summitatem montium non cepissent, in montis supercilio residerent, vt ascensum exercitus Domini prohiberent, sicut capti in bello postea narrauērunt. Hac intentione obseruabant transitum, vt tandem deficientibus victualibus affecti tedio, & inedia rediremus. Domino autem aliter faciente, Didacus Lupi de Pharo, cui ducatus exercitus erat commissus, præmisi filium suum Lupum Didaci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcederent ad montis supercilia obtinenda. Verum cum illi de strenuitate consili aliquantulum procederet improuisi, in summitate montis iuxta castrum, quod Ferral dicitur, quosdam Arabes inuenerunt, qui insulam facientes in eos fere læsissent, nisi diuina gratia operante acceptis armis prædicti Christiani cum suis Arabes viriliter repulsi sent, & summitatem montis per Dei gratiam obseruauerunt, ita quod statim fixis tentorijs inibi remanserunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pedem montis, & eadem die pleriq; de nostris ad montis ardua conscenderunt. Maior vero pars circa Guadalसार alucum remanserunt. Sexta feria in mane tres Reges Aldephonus de Castella, Petrus de Aragonia, Sancius de Nauarra, inuocato nomine Domini ascenderunt, ibiq; in quodam decliua montis fixis tentorijs residerunt, & ea die occupatum fuit a nostris Castrum Ferral, sub quo sunt quedam voragines, & in rupe anfractus, & scopulorū præcipitia iuxta Losam, & tanta est ibi angustia transitus, vt etiam expeditis impedit difficultas. Ibiq; quedam phalanges Agarenorum per diem illum, & partem sequentis Christianorum transitum obseruabant, ibique frequenter illo die inter nostros, & ipsos quedam belli præludia intercesserunt, ita quod ex vtracq; parte aliqui non tamen plurimi ceciderunt. Dum hæc agerentur, Regum, & Principū deliberatio eligebar, qua esset sine periculo procedendum, transitus enim Losæ non erat possibilis sine damno. Et cum iam exercitus Agareni vicinior nobis esset, necnon & eius tentorium rubeum appareret affixum, diuersorum de processu exercitus diuersæ sententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impossibilitatem transitus retro cedere consulebant, & per locum faciliore ad Agrenorum campestria transire. Ad hoc nobilis Aldephonus Rex Castellæ, & si hoc consiliū discretionem fulgeat, periculū secū portat, populus enim, & alij inexpectati cū nos retro cedere, viderint, non bellū querere, sed bellū fugere iudicabunt, & fiet discessio in exercitu, nec

Ferral.

Guadal-sar.

poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hostes prospicimus, ad eos necesse est, ut eas mus, sicut autē fuerit voluntas in caelo, sic fiat. Cumq; hoc consiliū nobilis Regis praeualuisset, Deus omnipotens, qui negociū speciali gratia dirigebat, misit quendam hominem plebcium satis despiciabilem, & habitu, & persona, qui olim in montanis illis pecora paucrat, & cuniculorum, & leporum ibidem captioni insisterat, ostendit facilem viam, omnino possibilem per decliuum lateris montis eiusdē, nec oportet ab aspectu hostium occultari, & ipsis videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locū pugnae congruum poteramus.

De processu ad locum pugnae, & occurſu Agarenorum. Caput. VIII.

ED quia in tanto discrimine tali personae vix credi poterat, duo Principes praecesserunt, Didacus Lupi de Pharo, & Gasias Romerij, ut si inuenirent esse vera, quae pastor dixerat, montē quendam in summitate sui habentē planiciem occuparent, & dante Domino sic euenit, ut ille tanquam Dei nuncius, qui infima mundi eligit, verax inueniretur, & praedicti Principes montis planiciem occuparunt, &

tres Reges die Sabbati summo mane suscepta benedictione Pontificali, & gratia sacramenti, ad praedictum montē cum suis agminibus peruenerunt: Castrum Ferral quasi omnino tunc inutile est dimissum. Ipsi tamen credentes nos a praedio deuiare, eo quod Losae transitum non seruauius, praedictum Castrum cum magna laetitia occuparunt. Reges itaq; postrema exercitus obseruantes cum toto comitatu ad suos Principes, qui praecesserant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non esse subterfugium sed processum, grauitur doluerunt, & prospicientes tentoria, quae in praedicti montis cacumine figebant, cateruā militū destinauerunt, ut a metatione castrorū primos agminis cohiberent. Nos enim propter viae angustias porrecto agmine procedere cogebamur: cum nostris autē diutius confligentes Domino faciente viriliter sunt repulsi, & nostri occupata planicie montis per Dei gratiā castra feliciter locauerunt. Et tentoria vix metatis, videns Rex Agarenorū, quod in obseruatione transitus nihil ei proderant insidiae, neq; doli, dispositis aciebus eadem die processit ad campum, & praecipuam aciem, quae eius erat custodire deputata, super quodā promontorio, ad quem difficilis erat ascensus, nobiliter collocauit, caeteris suis aciebus a dextris, & a sinistris prudentissime ordinatis, & ibi ab hora sexta usq; ad vesperū spectarunt, putantes nos eodem die ad praedictum processuros. Sed consilij deliberatione habita prouisum fuit, ut bellum usq; ad secundā feriā differretur, eo quod equi erant montium difficultate vexati, & exercitus fatigatus, & ut citā statum eorū, & processum possemus in isto medio conuerti. Cumq; intellexisset Agarenius, quod non procedebamus ad bellū, elatus ingloriā, nō ex cautela, sed prouenire credidit ex timore. Vnde epistolas misit Bentii, & Giennum quod tres Reges obsederat intra triduum capiendos. Tamen aliqui de suis, qui altius cogitabāt, dixisse talia referuntur: Videmus prouide, & sollicite collocatos, & plus videntur ad pugna parari, quā ad fugae subsidia anhelare. Sequenti die Dominica summo mane iterū egressus est Agarenius in campū, ut pridie, & mansit in campo usq; ad meridiē dispositis aciebus, & ad aestus iniuriā repellendā allatū fuit tentoriū rubeū ad vmbraclū Agareni diuersis artificijs adornatū, sub quo gloriosus debito residēs consiliū sustulit, regio expectabat. Nos vero sicut pridie fecimus eorum exercitū attendentes obseruatis castris deliberabam⁹, qualiter in castrino procedere deberemus. Toletanus autē, &

Castrum
Ferral.
Loz.

ceteri Pontifices per singularum ciuitatum, & singulorū Principum mansiones verbum exhortationis, & indulgentiē deuotissime proponebant. Eo die illustris Rex Aragonum confobrīnum suum Nuniū Sancti acingū cingulo militari. Agareni etiam in modum torneamenti circa vltimam partem castrorum quēdam belli praeludia attentabant. Tandem inter sextam, & nonam post longam expectationem Agareni ad locum, quo castra metati fuerant, sunt reuersi.

De dispositione acierum, & ordinibus bellatorum. Caput. IX.

EQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis, & confessionis insonuit in tabernaculis Christianis, & per vocē precōnis inelamatum est, vt omnes ad bellum Domini se armarant. Celebratis itaq; Dominicę passionis misterijs, & facta confessione, sumptis sacramentis, acceptis armis ad campū certamina processerunt, dispositisq; aciebus sicut iam dudū fuerat pertractatū, inter Principes Castellanos Didacus Lupi cum suis habuit primos ictus. Mediā aciem Comes Gundisaluus Nunij cū fratribus Templi, & Hospitalis, & Valesij, & Calitrauę. Collateralem habuit Rodericus Didaci de Camberis, & Aluarius Didaci frater eius, & Ioannes Gundisaluus, & alij nobiles cum eisdem. In vltima acie nobilis Rex Aldefonsus, & Rodericus Archiepiscopus Toletanus cum eo, & alij episcopi supradicti. De Baronibus Gundisaluus Roderici, & frater eius Rodericus Petri de Villa lyporū, Suerrius Telli, & Fernandus Garfse, & alij. In qualibet autem istarum acierū, erant communia ciuitatum, sicut fuerat ordinatum. Strenuus autē Petrus Rex Aragonum ex trecentum suum disposuit in totidē aciebus: primos ictus habuit Garfias Romerij, secundam aciem Eximinius Cornesij, & Aznarius Pardi: in vltima fuit ipse cū alijs magna tibus regni sui: similiter & in collateralī acie alios de suis nobilibus collocauit. De comitibus etiā ciuitatū Castellę habuit ipse fecū. Rex Nauarrę Sancius speciali pręrogatiua strenuitatis perspicuus cū suis a dextris Regis nobilis procedebat, & in comitatu suo cōmunia ciuitatū Sicobię, Abulę, & Medinę. Dispositis itaq; aciebus, deuotis ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyriū excitatis, proteris vexillis fidei, & nomine Domini inuocato ad belli discrimina omnes pariter peruenērunt. Primi autē, qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo, fuerunt suus filius, & nepotes superius nominati strenui, & audaces. Agareni vero in summitate quadam præsidium instar atrij firmauerunt de serinis sagittarū, infra quod erant precipui peditū collocati, ibidemq; Rex eorū recedit habens iuxta se enses, induens cippam nigram, quę fuerat Abdelmumi, qui fuit principiū Almo hadum, & librum etiam sectę nescię Mahometi, qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam alię acies peditum, quorum quidam tam de interioribus, quam de exterioribus sibi adiuuicem colligatis, vt quasi de fuge præsidio desperarent, cōstanter belli instantiā sustinebant. Erat autē exterius ante atrium acies Almo hadum militaris equis, & armis, & infinita multitudine terribilis in aspectu: a dextris autē ipsorum, & a sinistris erant Arabes velocitate, & lancearum agilitate nocui in expertis, qui & fugiendo impetunt, & fugati acrius inoleseunt. In planitie vero vbi volubilitati non obest angustia, nouiuiores reperiuntur, hi similes Parthis sagittarum insistenti negocijs, & in clauarum ponderibus vasa ferūt vertiginis, & hi, & illi extraordinarijs negationibus intēti acierum ordinem non obseruant, vt aduersarios incursionibus turbent, & suis ordina-

tim venientibus ruptis agminibus ex aduerso grassandi tribuant facultatem. Sed & istorum, & aliorum innumerabilem multitudinem nullum credo de nostris potuisse veraciter extimare, nisi quod postea ab Agarenis audiuius, quod erant octoginta millia militum, pedum vero turbæ non poterant numerari. Ad hæc dicebantur adesse quidam Agareni de partibus Azdore prope Marrochos, mirius accepti in oculos Regis sui, hi equis relictis, Regi suo, vt eius gratiam compararent, pedites astiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euasisse, astabat etiam Regi eorū quædam acies stupenda multitudine obstitata, & militaribus insignibus mirabiliter adornata.

Adora.
Marochi

De victoria Christianorum, & strage Sarracenorum.

Caput. X.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes ceperunt repellere primos nostrum, qui ascendebant per loca satis congressui importuna, & in his repulis aliqui ex nostris congressibus difficultatibus fatigati aliquantulum substiterunt. Tunc etiam aliqui ex medijs aciebus Castellæ, & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerunt, & fuit ibi commotio magna, & res duobus periculosa, ita vt etiam aliqui, non tamen de magnis, viderentur fugæ præsidio inhiare, sed primi, & medijs ex Aragonia, & Castella coniunctim congressui insistebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabant adeo, quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonsus nobilis, vidensq; quosdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus Pontifici Toletano: Archiepiscopo ego, & vos hic moriamur. Qui respondit ei: Nequaquam, immo hic præualebitis inimicis. Rex autem inuictus animo se stinens, inquit, primis succurrere in periculo constitutus. Tunc Gonsaluis Roderici, & fratres eius processerunt ad primos, Fernandus vero Garzia vir strenuus, & in militia industrius retardauit ipsam Regē consulens, vt obseruato moderamine procederent ad succursum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiscopo moriamur, talis enim in tali articulo mors non dedecet. Et ille: Si Deo placet corona victoriæ non mors insistat. Sin autem aliter Deo placuerit, vobis commori omnes communiter sumus parati. In his autē omnibus testificor coram Deo nobilis Rex non mutauit vul tum, nec gestum solitum, nec loquelam, immo viriliter, & constanter, vt leo imperterritus, aut mori, aut vincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum festinato gressu vsq; ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum insignia peruenerunt. Crux vero Domini, quæ coram Toletano Pontifice consecuerat baiulari, præferente eā Dominico Paschasi canonico Toletano per Agarenorum acies miraculose transiit, & ibidem illeſo baiulo sine suis vsq; ad finem belli sicut Domino placuit, perdurauit. Erat autē in vexillis Regum imago beate Marię virginis, quæ Toletanę prouincię, & totius Hispanië semper tutrix extitit, & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hæcenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, caesa gladijs, fugata lanceis, victa ichibus terga dedit. Tunc etiam ad instantiã germani sui, qui Zeit Auozecith vocabatur, Rex Agarenis iumēto varij coloris infidēs fugę præsidio se cōmilit, & cum quatuor militibus periculi focijs Beatiam vsq; venit, & Beatiensibus quid facerent scicitantibus, dicitur respondisse: Nec mihi, nec vobis possum consulere, Dominus sit vobiscum.

Beata.

Ibiq; mutato iumento, Giennū ea nocte peruenit. Inter ea Aragonensibus ex sua, Castellanis ex sua, Nauarris ex sua parte instantibus cæsa sunt multa millia Agarenorum. Quo viso, & audito Toletanus Pontifex hæc verba dixit nobili Regi. Estote memor gratiæ Dei, quæ omnes defectus in vobis suppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releauit. Estote etiam memor vestrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam peruenistis, his & alijs in hunc modum dictis, ipse Toletanus, & alij Pontifices, qui simul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum deuotis vocibus proruperunt dicentes. Te Deum laudamus, te dominum confitemur. Erat etiam ibi Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomenis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulensis. Multi etiam alij clerici Domino cantica decantantes. Campus autem sic strage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robustissimis equis vix super eorum caduera absq; periculo transiremus. Erant autem Agareni, qui supra prædictum atrium inuenti sunt, statura proceri pinguedine dilatati, & quod mirabile est dictu, licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam a pauperibus spoliati, in toto campo nec signum sanguinis poterat inueniri. Quibus peractis nostri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vsq; ad noctem eos insatigabiliter sunt secuti, & secundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De nostris autem vix defuere viginti quinque.

De magnalibus bellatorum.

Caput. XI.

Quæ autem specialiter facta sunt a magnatibus, neminē credo sufficienter posse dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri. Scilicet qualiter Aragonensium audax strenuitas operam dedit stragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes. Quam viriliter Eximius Cornelij cum turba suorum aduenerit agentibus primos ictus. Qualiter Garlas Romerij, & Aznarius Pardi cum alijs magnatibus Aragoniæ, & Cathaloniciæ belli dubia magnifice peregerunt. Qualiter Nauarrorum bellicosa agilitas belli instantiæ se obiecit, & persecuta sit fugientes. Qualiter & Ultramontani, qui remanserant in occursum, magnanimi Agarenorum in cursibus restiterunt. Qualiter Castellanos magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copijs suppleuit omnia, manu strenua compressit pericula, victricigladio pacuinit velocia, foelici victoria cōplanauit aspera, & crucis impropria in gloriam commutauit, & hostis blasphemias laudum canticis dulcorauit. Sed si singulorum magnalia vellem prosequi, citius in scribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi dæset. Sic enim omnes præuentrix armauerat gratiā, vt nullus de ijs, qui esse aliquid videbātur, aliud appeteret, nisi aut pati martyrium, aut obire. His itaq; omnibus peractis foeliciter, iam circa solis occasum in Agarenorum tentorijs sedimus fatigati, satis tñ pro victoriæ laticia recreati, neq; ex nobis ad castra qui redierunt, nisi fumuli ad sarcinas deportandas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitudo, quod medietatem spacij vix potuimus occupare. In campo autem, qui voluerūt rapere, plurima inuenerunt, aurum scilicet, argentum, vestes preciosas, suppellectilia serica, & multa alia preciosissima ornamenta, necnon & pecunias multas, & vasa preciosa, quæ omnia pro maiori parte pedites, & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim, & quos fidei zelus, & Regis reuerentiā, & amor strenui-

tatis nobilitauerat, hæc omnia contemnentes vsq; ad noctem persecutioni viriliter intenderunt. Præsertim cum præcedenti die Pontifex Toletanus sub interminatione anathematis inhibuisset, ne quis prædæ campî insisteret, si diuina prouidentia victoriam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cæterorum animalium, necnon & victualium, quæ inibi sunt inuenta, vix possent quantumlibet subtilis discretio estimare. In eodem itaq; loco illo die, & sequenti moram fecimus fatigati. Homines, & vehicula, & res, & sarcinas, quæ fuerant ob belli instantiam propoliti, vel neglecta, famulorum studio sunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verum, in illis duobus diebus ad vsus omnes nulla alia ligna combusimus, nisi hastas læcarum, & sagittarum, quas secum duxerant Agreni. Vix tamen in illo biduo potuimus consumere medietatem, quamuis ex industria non ad necessitatem ignem apponrent, sed ad eorum multitudinem consumendam.

De captione Beatæ, & Vbetæ, & aliorum castrorum, & reditu exercitus.

Caput. XII.

HINDE procedentes quidam ex nostris castrum de Bilche fortissimum obsederunt. Nos vero die tertia post bellum quarta scilicet feria venientes cepimus castrum Bilche, necnon & alia tria scilicet, Ferral, & Balnea, & Tolosam, quæ vsq; hodie per Dei gratiam a fidelibus incoluntur, ibiq; moram per vnum diem fecimus, & procedentes ex nostris ad ciuitatem Beatam vacuum inuenimus,

fugientibus Agrenis, & suorum periculo iam comperto se in Vbetam receperunt, præter quosdam inexpeditos, qui in eorum oratorio, quod Mezquita dicitur, incendio perierunt. Hoc audito Reges, & Principes communi consilio decreuerunt Vbetam obsidere. Hoc factum fuit feria sexta post bellum. Igitur secunda feria octauo scilicet die post bellum aggressi sunt ciuitatem inuocato nomine Christiano, & sicut Dominus placuit ex ea parte vbi instabant Aragonenses, quidam armiger Lupi Ferrerij de Luna murum ascendit, & in eius ascensu corda resistuntum languerunt, & se Regis gratiæ sponderunt. Super hoc itaq; habito frequenti tractatu primo obtulerunt Sarraceni mille millia aureorum, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceperunt. Dolentibus admodum Regibus, dissimulantibus tamen propter instantiam magnatorum, demum Toletano, Narbonensi, & cæteris Pontificibus auctoritate Pontificali pacta huiusmodi prohibentibus, factum est, vt ciuitas funditus euerteretur, Sarracenis ad vitam seruatis, captiuitati nihilominus mancipatis, & iam Dei gratiâ propter luxum hominum tepescente Christiani cupiditate illecti intentabant iniurias, & rapinis. Vnde & Dominus imposuit frenum ori eorum, & percussit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis, qui commilitoni posset socio, vel domino ministrare. Et necessitate compulsi rediimus Calatrauam, ibiq; inuenimus Ducem Austriæ de partibus Theothoniæ, qui satis in magno venerat apparatu. Inde cum Rege Aragonum, cui erat consanguinitate coniunctus, in Aragoniam est reuersus. Nos vero cum nobili Rege Aldephonso ad urbem peruenimus Toletanam, ibiq; cum Pontificibus, & clero, & vniuerso populo in ecclesia beate Mariæ virginis processionaliter est receptus, multis Deum laudibus, & in musicis instrumentis acclamantibus, quod eis Regem suum reddiderat sanum, & incolorem, & corona victoriæ coronatum. Inde diuiso exercitu, vnusquisq; ad propria

Bilche.
Ferral.
Balnea.
Tolosam.
Beata.
Vbeta.

Austria.
Terciona

est reuerfus. Hic finis belli, quod fuit aera millefima ducentefima quinquagefima ^{era. M. ccd}
ria fecunda decimo sexto kalendas Augufti.

De captione Alcaratij, & Alcantare, & aliorum caftroꝝ,
& foedere cum Rege Legionenfi. Caput. XIII.

POST hæc autem, licet Christianoꝝ populi eſſent laboribus, & infirmitatibus fatigati, Rex tamen nobilis a magnalibus non poterat abſtinere. Et congregato exercitu eodem anno menſe Februario Caſtrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & reſtituit, quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens cepit caſtrum, quod Ezmuexore dicitur, & militiæ ſancti Iacobi dedit illud. Et inde perueniens ad caſtrum famoſum, quod Alcaratiſimum dicitur, obſidione diutina impugnauit, & in die aſcenſionis Domini eiufdem anni cepit illud Domino faciente, & a Roderico Toletano Pontifice, & clero, qui aderat, proceſſionaliter eſt receptus in eccleſia ſancti Ignacij, quæ Mezquita fuerat, diuinis ſolemniter celebratis, cepit etiam aliud caſtrum, quod Riuus Oppæ dicitur, expulſis Arabibus ab eodem. Et ſic reuerfus in terram ſuam, in villa eccleſiæ Toletanæ, quæ ſanctus Torquatus dicitur, feſtum Pentecoſtes præſente vxore ſua Regina Alienor, & filio ſuo Enrico, & filia ſua Berengaria Legionenſi Regina, & nepotibus ſuis Fernando, & Alphonſo cum gratiarum actionibus, & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno, vt Dei iudicium Hiſpaniam viſitaret, nam ſic in omnibus regni finibus victualia defece-
runt, vt homines panem petentes cum non eſſet, qui porrigeret, in plateis, & compitis famis exitio morentur. Licet ipſe Rex nobilis largiſſime elemoſinas erogaret, & Pontifices, & magnates milites, & populares ſupra poſſe ſtudent, quæ habere poterant, pauperibus impartiri. Nec tantum ſterilitas in fructu terræ, ſed etiam in volucribus gregibus, & armētis, q̄ conceptu, & ſætu eo anno ſterilitate ſimili caruerunt, & equitaturæ, & equi multi defectu palæarū, & ordi perierunt. Et licet tanta peſtis patriam infeſtaret, Rex nobilis ab aſcenſionibus corde conceptis non potuit retineri, & cum Aldeſonſo Rege Legionenſi olim genero foedus initum innouauit, & reſtituit ei Rex Caſtelliæ Carpium, & Montem regalem, vt diruta de cætero non ſtarent. Et dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo magnate nobili, & potente, Reges pariter condixerunt, vt vterq; per confiniâ regni ſui exercitum duceret contra Mauros, & Rex Legionenſis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem, quam dedit poſtea fratribus Calatrauæ.

C. diſcã

Ezmaue
ore.
AlcaratũOppæ
ma.
S. Torca
tus.Carpium
Monſte
gati.

Alcantã

De obſidione Beatia, & tregua cum Arabibus, & populatione
Miraculi, & peſte famis. Caput. XIII.

ALDEPHONSVS autem nobilis Rex Caſtelliæ, aera. M. CC. quinquageſima prima octauo kalendas Decembris congregato exercitu urbem ingreſſus eſt Toletanam, & per Conſocram, & Calatrauam trãſiens circa Beatiam fixit caſtra, & ſic inualuit famis ibi, vt exercitus carnes humano generi inſuetas edere cogercntur, ſicq; aduenit prædictus Diſlacus Lupi cum magno militum comitatu. Rex enim Legionenſis poſt captam Alcantaram reuerfus fuit in terram ſuam. Cumq; diu Beatia obſidio traheretur, nec a patria victualia portarētur, omnibus

era. M.
ccij.
Conſocra
Calatraua
Beatia.

fr̄e fame deficiētibz, suorū confilio Rex nobilis tregua cū Arabibus reformata redijt Calatrauā, & cū fratres, & ſeculares, qui inibi morabant̄ fame, & inedia laborarēt, magna gñates, & milites, & ceteri populorū, prout vnusquisq; potuit ſubuenere, ſicut tāta aduerſitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus Pontifex attendens verbū Ioannis Apoſtoli, qui viderit fratrem ſuū neceſſitatem habentem, & clauserit viſcera miſericordie ſue, quomodo Dei charitas eſt in illo. Et itē dicit ſcriptura. Paſce fame moriētē, quē niſi paueris, occidiſti: totum argētum, quod apud ſe potuit inuenire, fratribz erogauit. Et ne caſtra frontarię remanerent habitatoribus deſtituta, elegit ipſe cum indigentibus indigere, & cum fratribz in terrę ſolaciū, & ſubſidium eo tēpore remanere. Rege itaq; cum exercitu ad patriā redeunte, prædictus Pontifex omnibus ſæcularibus remanentibus Calatraue a feſto Epiphanię vſque ad octauas ſancti Ioannis omni die edulium miniſtrauit. Sed in quadrageſima ad tantę neceſſitatis anguſtias peruēerunt, quod ipſe Pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam terram deſerere decreuerunt, niſi Dominus aliter prouideret, ſed Dei abundantia pietatis miſericorditer ſic prouidit, vt prædicto Pōtifici alimonia non deceſſet, & fratrum indigentiam ſupportaret vſq; in diem, qua terra Domini diuitibus, & pauperibus fructum dedit. Eo tempore idem Pontifex in via publica, per quam Toletū Arabes grauius infeſtabant, caſtrum, quod Miraculum dicitur, populauit, vbi cum aliquandiu cōſediſſet pluuijs & inundationib; impeditis, caſtri fabrica non creſcebat, tamen in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & alijs bellatoribus, qui nouę populationis ambitum cuſtodirent, imminente ſolemnitate Ramis palmarum venit ad eccleſiam Toletanam. Vbi proceſſione ſolemniter celebrata, cum clamor inſurgeret egenorum, idem Pontifex verbum expoſuit charitatis, & ſic Omnipotens corda audientium inflammauit, vt ipſo incipiente ceteri, qui verbum Domini audiebant, vſq; ad tempus fructum ceteros pauperes receperint, & ſic charitatis gratiarum numerum augmentauit, vt in tota vrbe vix remaneret, qui exhibitorum proprium non haberet, & eadē die, qua fuit hæc diſtributio charitatis, ſeptingenti milites, & mille quadringenti pedites Arabum caſtro Miraculi aduenerunt, & eos, qui intus aderant, vnus diei cōcertatione fortiter impugnarunt, adeo quod aliquis de intriſecis line morte, aut effuſione ſanguinis vix remanuit. Agareni autem incluſorum conſtantiam formidantes, multis ex ſuis ſagittis, gladio, & lapidibus interfectis, grefſu retrogrado reſceſſerunt, & tanta fuit caſio obleſſorum, quod nullus ex eis in caſtro potuit manere. Sed poſt acceſſum Arabum Roderico Pontifici, cuius erant, nuncio deſtinato, ſucceſſores fortes, & incolumes receperunt, & ipſi Toletum vehiculis ſunt aduēcti, vbi commoditate debita recreati vſq; ad ſanitatis gaudium ſub chirurgico remanſerunt. Rodericus autem Pontifex his diſpoſitis iuit Burgis ad Regem nobilem Aldephonſum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in poſſeſſionem perpetuam eccleſiæ Toletanæ.

De morte Regis nobilis Aldephonſi.

Caput. XV.

Placina
Guterius

PONSVMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno, Rex nobilis Aldephonſus generum ſuum Regem Portugallię ad colloquium conuocauit. Cumque eſſet in prociectu itineris cundi Placentiam vltimam ſui domini; ciuitatem in aldeia quidam Arcuali, quę dicitur Guterius Munionis, cepit grauius inſirmari, vbi denum ſe

hæc correptus vitam finiuit, & secum gloriam Castellæ sepeliuit. facta prius confessio
 ne Roderico Pontifici, & sumpto summi Viatici sacramento, assistentibus Episcopis
 Tello Palentino, & Dominico Placentinensi. Sequenti die in præsentia Alienor
 vxoris suæ charissimæ, & Reginæ Berengariæ filiæ suæ dulcissimæ cum Enrico filio,
 & Alienor filia, & nepotibus suis Fernando, & Alphonso in ætate consistētibus pue
 rili, æta millelima ducentesima quinquagesima secunda in die Fidis virginis secunda
 feria decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, sed virtutibus, & honore bea
 tum spiritum suo, qui dederat, restituit creatori. Et factus est luctus omnium, &
 desolatio magnatum, necnon & omnium popolorum, & corpore eius in decenti sar
 cophago collocato, ea die peruenimus Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni par
 tibus Pontifices, & Abbates, religiosi, & seculares, milites, & magnates, humiles, &
 maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda hominum vulnera
 uit relatio mortis eius, quasi quilibet improuise sagitte iaculo feriretur. Sic enim sire
 nuitas, largitas, curialitas, sapientia, & modestia eum sibi ab infantia vendicant, vt
 post mortem eius sepulta credantur omnia cum sepulto. Omnes enim non tantum
 in suis, sed in alijs Hispaniæ finibus effrenatis studijs, & laxatis habenis licentiæ, quo
 libuit abierunt, & nihil sibi retinuerunt, cum thesauros verecundiæ amiserunt. Sepul
 tus est autem in regali monasterio prope Burgis a Roderico Toletano, Tello Palen
 tino, Roderico Segontinensi, Meinendo Oxomēsi, Girardo Segobienſi Episcopis, &
 alijs religiosis officiosa obsequia funeris filia eius Regina Berengaria impendente: que
 tanto dolore eius exequias consumauit, qd' fere dilaceratione, & lachrymis seextinxit,
 & sicut in vita regnū virtutibus adimpleuit, sic in morte totam Hispaniā, immo mun
 dum lachrymis madefecit. Sepultus est autem in prædicto monasterio a Pontifici
 bus supradictis, vbi laudum eius præconia, nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

ms. B. C.
 ff. x. l. Ma
 cc. 107.

LIBER NONVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON.

Caput Primum.

O igitur sepulto iam continuo filius eius Enricus par
 uulus, & hæres a Pontificibus, & magnatibus, vnuer
 so clero, Te Deum laudamus, cæcitate ad regni fastigium
 eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœ
 pisset, & duobus annis, & decem mēſibus regnauit.

Verum post mortem Regis nobilis viginti quinque
 diebus tranſactis Alienor vxor eius fuit rebus huma
 nis exempta. Hæc erat Enrici Regis Angliæ filia, pu
 dica, nobilis, & discreta, & sepulta est in prædicto mo
 nasterio iuxta virum, & custodia pueri Regis, & regni
 gubernatio remansit penes Berengariam Reginam fororem eius. Cuius diligentia
 sic apparuit toto tempore sui regiminis, vt pauperes, diuites, ecclesiastici, seculares si
 cut tempore Regis nobilis fuerat, in suis statibus seruariantur, licet Baronum varietas
 zelo inuidiæ circum acta discidia procuraret. Cum autem essent tres Comes, Fer

mandus, Alvarus, Gundifalvus filij Comitis Nunij supradicti ceperunt ad custodiam Regis pueri inhare, vt concepta odia possent in his, quos oderant, vindicare, sicut pater eorum fecerat tempore puritatis patris eius, aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studijs conserunt, mediante quodam milite Palentino, qui Gasias Laurentij dicebatur, & de mandato Reginae erat custodiam Regis pueri deputatus. Hic promissa sibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quae dicitur Tabulata, Regi fualit, vt ad Comitis Aluari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit, sed timens insolentias, quae uenerunt, fecit iurare Comitem Aluarum, & magnates, vt sine ipsius Reginae consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec uicinis Regibus uerum mouerent, nec multam, quae Hispaniae peccata dicitur, imponerent in aliqua regni parte, & iuramento, & hominio in manu Roderici Toletani Pontificis firmauerunt, & si contrarium facerent, prodicionis infamia tenerentur. Sed quia Regina propter importunitates militum, & maiorum tedio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus supradictis, Qui cum Gundifaluo Roderici, & fratribus suis tunc sibi fauentibus incontinenti Burgis egrediens coepit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi diuites exhaerere, religiones, & ecclesias ancillare, & decimarum tertias, quae ad ecclesiarum fabricas pertinebant, coepit similiter inuiscare. Sed excommunicatus a Roderico Toletano Decano, qui uices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & iurare ne de cetero attentaret, & ecclesiarum homines, qui priuilegiarum regalium immunitate gaudebant, coepit Angarijs, & exactionibus subiugare.

De conturbatio Regis Enrici, & Dominae Mafaldae,

Caput. II.

ERVM cum apud Vallenaoleti curiam celebrassent magnates alij, Lupus Didaci de Pharo, Gonsalus Roderici, & fratres eius Rodericus Roderici, & Alvarus Didaci de Camberis, Alphonfus Telli de Menes, & alij nobiles regni exterminio condolentis curauerunt tantis cladibus obuare, & Reginae Berengarie prudentiam aduertes humiliter supplicarunt, vt regni miserijs condoleret. Comes autem Alvarus coepit Reginam nobilem infestare, adeo vt ea, quae sibi pater suus dederat, occuparet, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum sorore sua Alienor, quae fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gonsalui Roderici, quod Aprellu dicitur, se recepit, ibique deguit usque ad mortem fratris. Sed praedicti magnates tanquam naturali domino fideliter adherentes Regi paruo fidelitatis debitum in omnibus seruauerunt. Caeterum praedictae Reginae solers industria omnia sic prouide ordinauit, vt magnates sibi fauentes, & Comitis Aluari insolentias refrenaret, & iura sua Regi paruo conseruaret. Verum cum Rex Tenellus intentionem Comitis sagaci indolem iam sentiret, libenter uolebat ad fororis custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per suos coplices ita cauit, quod Rex puer, quod uolebat, non potuit effectum incipere. Nam Comes callide cogitauit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua medianse posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam filiam Regis Portugallie adduxisset, & puer non esset in aetate nubili, remansit domina coniugali

Apellum

coniugali commertio defraudata, & quia se consanguinitatis linea attingebant, de man dato Innocentij Papæ fuit contubernium separatum, & post, vt fertur, inter se, & dominam voluit Comes Aluarus connubiū procurare. Sed ipsa, cum esset pudica, verbum respuit indignanter.

De morte nunciij, & captione Montis alacris, & obsidione Villæ albæ.
Caput. III.

POST curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum suis complicibus, & cum Rege extrema Dorij peragravit maiorum animos sibi concilians, vt eorum fauore posset alijs imperare, & habentium diuitias exhaurire, & inde se transtulit vltra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in dicecesi Toletana. Regina nobilis militi nunciū de fratris statu clanculo percunctari. Erat enim solicitæ, eo quod a Comite Aluaro negligentius seruabatur, & cum Comes Aluarus de nuncio comperisset, fecit scribi literas imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus de consilio magnatum de campis, vt cum toxico sibi misso fratri suo exitiæ poculum propinarent, vt sic puerum ad fororis odium grauius prouocarent, & hominem continuo suspendere. Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susanam a falso testimonio liberauit, Reginam nobilem, & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declarauit, & vt in suis mendacijs aperirentur inquit, communis, & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem, detestans maledictis, & conuitijs, quod iniquitas adinuenit. Et licet e fronte superbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsanatio populi contra eum, vt cogere tur recedere a partibus dicecesis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autem miles nobilis Rodericus Gundisabai de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iam habebat, vt ad sororem suam in scio Comite Aluaro se transferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor, & nepos aduentum prædicti nobilis comperisset, ei ex improviso assumptis militibus superuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus, vt in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis mouit guerram, & assumptis, quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oletū in sequenti Quadragesima peruenerunt, & Paschate resurrectionis Dominicæ celebrato, cum militibus Castellanis, & de extremis Dorij Vallem triticariam vastauerunt, & donos magnatum, qui Reginæ fauebant, hostiliter dissiparunt. Deinde in castro, quod Mons alacer dicitur, Suerium Tellij obsederunt. Sed cum Gonfalus Roderici, & fratres eius, & Alphonfus Tellij pluribus militibus præminerent, Regis præsentiam reuerentes noluerunt obsessio fieri in succursum. Sed ipse Suerius Tellij Regi petenti protinus castrum dedit.

Ex inde Comes cum Rege procedens in campis plurima deuastauit, & apud Carriorem per dies aliquos fecit moram. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonsum Tellij præperauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionem Alphonsum Tellij reppererunt, & captis equis, & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit, vbi per aliquot dies obsessus viriliter se defendit.

Maqueda

Opta

Alarcon

Extremi
Dorij
Vallis ol
eticaria
Mons ala
cenCarriore
Alcor
Villalba

Pallentia.
Cinifario

B obsidione vero Comes recedens Pallentiam festinauit. Regina autem, & sui nobiles in Aptello, & Castro Cinifario morabantur, & nesciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege praesente non poterant insilire, nec illatas iniurias sustinere. Vnde communiter decreuerunt Regi restituere terram suam, & de caelo auxilium expectare. Cum igitur terra, vt dictum est, varijs incurSIONibus vastaretur, & Comes cum paruo Pallentiam aduenisset, contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ecclesiae, vt hostem consumere, & deuastare. Quadam autem die cum Rex puer instaret ludicris cum coactantibus Domicellis minus provide custoditus, Domicellus quidam e turre casu tegulam proiciens Regem in capite vulnerauit, ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed ante quam rumor loquacitas diuulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci, & Gundifaluum Roderici magnates pro filio suo Fernando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri suspenserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes cum Infante Fernando ad Regnam Verengariam redierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem a Pallentia, vt in castrum, quod Tarecum dicitur, ceclaretur. Sed quia res non potuit occultari, foror eius Regina funestis rumoribus concitata Pallentiam cum magnatibus properauit, ubi a venerabili Tello Episcopo ciuitatis cum processione sollemniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Donia dicitur, procedentes continuo vi ceperunt.

Tarecum.

Donia.

Tunc magnates cum Comite Aluaro de concordia tractauerunt, sed nihil uoluit Comes Aluarus acceptare, nisi Infans Fernandus Rex futurus suae custodiam, vt auunculus traderetur, cui praestioni Regina nobilis, & magnates verentes praeterita nullatenus consenserunt, & procedentes ad Vallem oleti uenerunt, & consilio habito ad extrema Dorij processerunt. Et cum uenissent ad villam, quae Cauca dicitur, habitatores villae eos recipere noluerunt, sed ad Aldeam quandam, quae Sanctus Iustus dicitur, secesserunt, & ibidem nuncios receperunt, ne Socobiam, vel Abulam, vel ad aliam quam extremorum Dorij accederent ciuitatem. Nunciatum est etiam quod Sanctus Fernandus frater Regis Legionensis contra Regnam, & filium eius magna cum multitudine adueniret. Vnde & Regina nobilis, & filij sui cum his, qui aderant ad Vallem oleti prociuis redierunt.

Cauca.
S. Iustus
Socobia.
Abula.

Quod Infans Fernandus factus est Rex Castellae.

Caput. V.

M autem audisset Regina potiores extremorum Dorij, & de ultra Serram Socobiae conuenire, misit nuncios, qui eis fidelitatis debitum suaderunt. Cumque uiri extremorum Dorij hoc audissent, uenire ad Regnam nobilem continuo consenserunt, & cum ad Vallem oleti communiter conuenissent, ibidem tam extremorum Dorij potiores, qui pro omnibus uenerant, quam etiam magnates, & milites Castellani communi consensu regnum Castellae fidelitatis debita Regine nobili obtulerunt, Ipsi etiam decedentibus filijs, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris priuilegio probabatur, quod in armario Burgensis ecclesiae seruabatur, & totum regnum, ante quam Rex haberet filium, bis

iuramento, & hominio hoc firmarat, ipsa autem intrà fines pudicitiae, & modestiae supra omnes mundi dominas se coarctans regnum sibi voluit retinere.

Sed extra portum Vallis olei educta multitudine extremorum Dorij, & Castellæ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam Sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni salutem sublimatur, anno ætatis suæ decimo octauo, clero, & populo decantantibus: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam iurauerunt, & sic honore regio ad regale palatium est reductus. Cum autem audisset Regina nobilis Aldephonsum Regem Legionensem ad villam, quæ Airoium dicitur, aduenisse: modestiæ suæ insistentis pudori, per Mauritium Burgensem, & Dominicum Abulensem Episcopos humiliter supplicauit, vt se ab inquisitione filij temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia, quam cordi eius Comes Aluarus instillarat, supplicationi, & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat, immo transiit Pisoricam, & venit Lacunam, vbi cum diebus aliquot permanisset, direxit faciē contra Burgis, & cū loca plurima, & domos militum deuastasset, & alias incendio concremasset, ad villam, quæ Arcus dicitur, superuenit: sperans ciuitatem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in eadem vrbe Lupum Didaci, & multos milites congregatos, frustratus spe vacua, & mani contra consiliarios indignatus in terram suam prope remcauit.

Airoium

Pisoricam
Lacuna
Arcus

De tumulatione Regis Enrici. Caput. VI.

REGINA autem, in Regem filio sublimate, dum hæc fierent Palentiae morabatur, & ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & alijs oppidis extremorum Dorij milites copiosi consiliorum suorum seruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices Telliū Pallentinum, & Mauritium Burgensem misit Tarecum, vt Enrici Regis corpus reciperent cum suis parentibus tumulandum, præsertim cum & hoc ipsum Comes Aluarus iam mandasset, & præfati Pontifices recepto corpore Pallentiam redierunt. Et inde Rex nouus cum matre sua Regina nobili ad castrum, quod Munio dicitur, aduenit, & dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem suum Enricum Regem in Sarcophago nobiliter præparato detulit ad monasterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem suum Fernandum Infantem cum planctu magno exequijs celebratis regaliter sepeluit. Inde vero Regina veniens Munionem inuenit castrum a Rege Fernando, & suis fidelibus occupatum, militibus, qui inerant, captiuatis. Post hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgenfi concilio procedentes inuasas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vicerunt. Inde ad urbem Burgensem redeuntes a Pontifice, clero, & populo honorifice, & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hostibus in dominæ naturalis dominio remanserunt.

Tarecum

Munio

Munio
Lerma
LaraDe largitate Regine Verengariæ, & decapitione Comitis Aluari.
Caput. VII.

o ij

VERVM quia perturbatione huiusmodi obsistente, regales redditus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis, quidquid habuerat in largitionibus, dispensarat, ad argenti, & auri, & gemmarum donaria militum erogavit, & quaeque ex talibus reſeruarat, in auxilium filij liberaliter erogavit, & de conſilio magnatum, qui ſecum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, & Naiaræ proceſſerunt, & receptis villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reuerſi, munitiones enim, quas Comes Gonſalus Nunij detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudinem expugnare. Et dum Rex, & Regina nobilis eſſent Burgis, Comes Aluarus cum fratribus, & complicitibus per Aggerem Alliorum, & Quintanam fortunij tranſierunt, & in Belli foramine hoſtiliter irruentes, nec ætati, nec ſexui pepercerunt, ſed cuncta caede, & incendio conſumpſerunt, quod ceſſit nouo Regi, & Reginae nobili in amaritudinem, & dolorem, & hac vaſtatione peracta Comes ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili, & ſuis magnatibus Burgis Pallentiã cepit ire. Et dum ad villam, quæ Pallentiola dicitur, perueniſſent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guariaræ aciebus diſpoſitis ſubiſtebat, Comes Aluarus cum ſuis militibus Ferrariolam ſe recepit, & quarta feria quatuor temporum menſis Septembris cum Rex Fernandus, & Regina nobilis ituri Pallentiã iuxta Ferrariolam pertranſirent, collateralem aciem cum Alphonſo Tellij, & Suerio Tellij ſeparauit, ne agmen exercitus tranſeuntis a militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus reſediſſet, in villam cæteris intromiſſis, vt poſſet exercitum contemplari, remanſit cum paucis in villam colligi deſignatus. Sed cum Alphonſus Tellij, & Suerius Tellij, & Aluarus Roderici, & quidam alij eum eminus agnouiſſent, contra eum equorum impetu proceſſerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis ſuperbus recolligere ſeſe cepit. Sed cum prædicti milites aduenſiſſent, Comes Aluarus de equo deſcendit, & iacens in terra clypeo ſe obtexit. Sed illi manibus eum trahentes captum cum duobus militibus conceptiuus Regi, & nobili Reginae præſentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ eius dominum abnegarat, diuino iudicio nunc proſtratus ſuorum militum, & fratrum intuentium auxilio deſtitutus capitur inglorius, & conſuſus. Tunc Regina nobilis gaudio, & lachrymis Deum laudans diu gratiarum inſtitit actioni, quod inimicum ſuum, & regni, & filij ſibi tradidit tam facili captione.

Quod Comes Aluarus, & Comes Fernandus reſtituerunt
quædam caſtra nouo Regi. Caput, VIII.

Cannetum.
Alarconem.
Amariam.
Belli foraminem.
Anagarium.
Naiaram.
Pandicurum.
Caſtrum Xoriz.
Orzeionem.

VIDENTES igitur cuncti, qui aderant, quod Deus omnipotens Reginae nobilis opera dirigebat, cum gaudio, & actionibus gratiarum Pallentiã intrauerunt, & inde ad Vallem oleiſtuerunt, ubi fuit Comes Aluarus in captione, & vinculis cuſtoditus. Cumque ibidem de compoſitione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus reſtitueret caſtra omnia, quæ tenebat, ſcilicet Cannetum, & Alarconem, Amariam, & Tarecum Caſareum, & Villam francam, Turrim Belli foraminis, Anagarium, Naiaram, & Pandicurum, & his dedit ſolueretur. Caſtrum Xoriz, & Orzeionem detinebat Comes Fernandus

frater eius, & ad eorum captiōnem tenebatur Comes Aluarius cum centum militibus Regem sequi, donec ea sua potentiae subiugaret. Comes autem Aluarius Gundifaluo Roderici fuit commissus donec compleret superius prænōtata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualium, & multitudine armorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum, & Orzeionem, vt eius vassallus fieret, & ab eo, vt vassallus proprius, Castra teneret. His peractis Domino disponente, quicuit perturbatio noui Regis, & sex mensium spacio fuit sedicio sic sedata, quae credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus susceptus ab omnibus cepit sibi iurisdictionem regiam exercere.

De Comitum morte Aluari, & Fernandi. Crput. IX.

POST haec autem, Comites videntes in Regno potentiae suae gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorij Pallentini ceperunt iterum rebellare, & praedas in campis Gothicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre sua, & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem fumorum, & Medinam de riuo sicco, & sic Comitum insolentiae pro parte maxima cessauerunt. Sed videntes Comites in Valle iuniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt, & vt moueret guerram filio, suaserunt. Cumq; vtrinque exercitus conuenissent, & quidam nobiles ex Castella versus partes Salmanticae intrauissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in Aldea Medinae del campo, quae Castellio dicitur, intrauerunt. Cumq; Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Aluarius cepisset caligis ferreis calciari, percussus a Domino cepit grauissime infirmari, & firmata tregua inter patrem, & filium ab inuicem discesserunt. Comes autem Aluarius morbi, & treguae dolore vexatus Taurum semianimis est delatus, vbi mortis anxietate coactus militiae Sancti Iacobi seledit, & ibidem vitam finiuit, & vclerij est sepultus. Et post modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui, non vt voluit, in regno Castellae desideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino susceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora, vt moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos, qui Elbora dicitur, se transferi. Vicus enim a Christianis duntaxat incolis colebatur, & dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, a Gundifaluo fratre Hospitalis, qui Innocentij Papae Tertij familia ris extiterat, suscepit habitum Hospitalis, & vniuersae carnis viam ingressus cum alijs, qui ibidem obierant, ad domum Hospitalis, qui Pons fierij dicitur, in dicecesi Pallentini, in Sarcophago est delatus, & ibidem ab vxore sua Comitissa Maiore, & filijs suis Fernando, & Aluaro, & multis alijs est sepultus.

Vallis Iu
niperi.Agger fu
morum.
Methyia
Riuus.Salmanti
ca.
Medina.
Castellio.Taurus.
VclerumElbora.
Marrochi.Pons
Pons.

De Laude Regis Fernandi, & eius vxore Beatrice. Caput. X.

ADuersarijs itaq; sic a Domino iudicatis, Rex Fernandus regnum obtinuit pacifice, & quiete, Regina nobili omnia disponente, quae adeo filium educavit, vt regnum, & patriam iuxta morem aui sui nobilis Aldephonsi in pace, & modestia gubernaret, vsq; ad regni sui vicissimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus Princeps extraordinarijs petulantijs traheretur, mater sua, quae semper voluit eum ab illicitis custodire, procurauit ei vxorem nomine Beatricem, quae

fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filia Corfæ Constantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica, mis-
 ſiq; pro ea nuncijs, Mauritius Burgensis Epifcopus, vir laudabilis, & discretus; Pe-
 trus Abbas Sancti Petri de Aslantia: Rodericus Abbas de Riua ſecco: Petrus Odo-
 arij Prior Hoſpitalis ad Fredericum Romanorum Regem, ſub cuius cuſtodia erat
 tunc temporis Domicella, in Theutonia acceſſerunt: ab ipſo Rege honorabiliter ſunt
 recepti. Cumq; Legationis cauſam, vt in iunctum fuerat, explicaffent, prædictus
 Rex, & ſui Principes reſponſionem aliquandiu ſuſpenderunt, & ſere per meſes qua-
 tuor prædicti nuncijs expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorem electus
 conſobrinam ſuam Beatricem Domicellam nobilem, pulchram, compoſitam, & pru-
 dentem Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili deſtinauit, & cum
 Pariſijs adueſſent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallijs præſide-
 bat, eam honeſte recepit per terram ſuam honorifice dans ducem, ad regnum Caſtel-
 læ ſœcili itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Verengaria cum comitatu nobili re-
 ligioſorum, & ſecularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum, qui Victoria
 dicitur, occurrit nobili Domicellæ, & Burgis ex inde venientes inuenerunt Regem
 Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem,
 qui Domicellam, & nuncios honore, quo decuit, recepit, & tertia die ante feſtū San-
 cti Andree in regali monaſterio prope Burgis celebrata Miſſa a venerabili Mauri-
 tio Burgenti Epifcopo, & armis militariſus benediſtis ipſe Rex ſuſcepto gladio ab al-
 tari manu propria ſe accinxit cingulo militari, & mater ſua Regina nobilis enſis cin-
 gulum deaccinxit, tertia die in feſto ſcilicet Sancti Andree Beatricem dulciſſimam
 Domicellam duxit ſolemniſer, & legitime in vxorem, Miſſam venerabili Maurio in
 cathedrali eccleſia celebrante, & benediſtionem nubentibus largiente. Et fuit ibi curia
 nobiliſſima celebrata aſſiſtentibus totius regni magnatibus, dominabus, & ſere o-
 mnibus regni militibus, & primoribus ciuitatum.

Burgis.
Victoria.

De rebellionē quorundam magnatum, & morte Comitis Gundifalui.

Caput. XI.

POST modicum vero temporis propter iniurias, quas Rodericus
 Didaci de Camberis in terra ſibi credita exercebat, licet eſſet Cruce
 ſignatus in ſubſidium Terræ ſanctæ, Rex Fernandus citauit eum,
 vt ad curiam veniens ſatiſfaceret de obiectis. Cumq; ille ad Vallem
 oleti curiam adueſſet, cum naturaliſer iræ inconstantia duceret
 tur, a falſis amicis ſuaſus inuiſo, & inſalutato Rege reſceſſit. Rex au-
 tem pro huiusmodi indignatus abſtulit ei terram. Et cum prædictus Rodericus Di-
 daci nollet reſtituere munitiones, tandem reſtituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuor
 decim millia aureorum, & cum pecuniam ſuſcepiffet, tunc demum reddidit caſtra Re-
 gi. Anno poſtea iterum reuoluto, Gonſalus Petri Molinæ conſilio Comitis Gun-
 difalui cepit contra Regem minus provide rebellare, & partem Reginæ Molinæ
 vicinam rapinis, & vaſtationibus moleſtare. Cumq; monitus nec deſiſtere, nec
 ſatiſfacere voluiſſet, Rex Fernandus ſuper eum exercitum congregauit, ſed ſuperue-
 nienti nobili Regina Verengaria matre ſua, cum Rex non poſſet Caſtrum Zapha-
 re expugnare, concordiam procurauerat, & certis paſſionibus Rex ſolutum exercitu a
 Molina reſceſſit. Et diebus aliquot interpoſitis Comes Gundifalvus Nunij, qui ad

Valles O-
letis.

Molina.

Arabes se transfulerat, cum a Rege Castellæ beneficiâ non posset assequi, vt optabat, iterum se restituit Agarenis, & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa, quæ Beatia dicitur, infirmitate grauissima contigit ipsum mori, & cælius a suis sepultus est in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi.

Beatia.
Cephini.

De filijs Regis, & primis vastationibus contra Mauros.

Caput. XII.

SVSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Aldephonsum primogenitum, Fedricum, Fernadum, Enricum, Philippum, qui oblati a domina Berengaria Regina nobili auia sua Deo, & Roderico Toletano Pontifici per manus eiusdem Pontificis ad titulum ecclesie Toletane in forte Domini est vocatus, & in continenti idem Pontifex prebendam, & alia beneficiâ in predicta ecclesia assignauit. Habuit alios filios, Sancium, qui oblati Roderico Toletano Pontifici, a quo cum clericali tonsura Psalmiste officium est adeptus, prebendam, & beneficiâ in Toletana ecclesia est consecutus: Hemanuelem, & duas filias Alienor, quæ decessit paruula, & Berengariam, quæ in regali monasterio degit virgo Domino consecrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eam a Christianorum iniurijs alienum, militie suæ primitias voluit Domino dedicare, & treguam cum Arabibus noluit vterius proteclari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice, & alijs magnatibus regni sui per Beatiam, & Vbetam vastationes exercens aggressus est Cascatam, & captis, & interfectis multis millibus Sarracenorum, quia castrum varijs impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Cascata occupata, per ripam Betis magni fluminis ad partes peruenit Gianni, & destructis quibusdam munitionibus vrgente instantia hyemali ad propria est reuersus. Post hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas sibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdelle filij Abdelmumi cepit Beatiam, Andugarum, atq; Martos, & castrum istud nobilissimum dedit fratribus Calatraue, & destructis alijs castris, & municipijs, ad sua foeliciter est reuersus. Et tertio ingressus terram Arabum cepit Seuiot, Xodarum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmavit, alijsq; vastationibus peractis ad urbem reuersus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispanijs legatus Romanæ ecclesie Ioannes de Abbatis villa, quæ est in Comitatu Pontini, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, literatus, qui celebratis in singulis regnis concilijs, postquam monita salutis proposuit, ad Sedem apostolicam est reuersus, tribus annis legationis expletis. Post hæc iterum Rex Fernandus terram Arabum est ingressus, & cepit Eznatoraph, turrem de Albeq, Sanctum Stephanum, & Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium sancti Ioannis, quod propter sui fortitudinem non potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis, & occisis, munitionem funditus desolauit, & veniens ad oppidum, quod Alhama dicitur, castris habitatoribus, & oculis, locum destructione simili dissipauit. Post quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui Guadilphaiare remanserat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euasit, sed misit cum exercitu Dominicum capellanum suum virum venerabilem Episcopum Placentinensem, qui in exercitu loco eius pontificalia exercebat.

Beatia.
Vbeta.
Casata.
Gienniu.

Beatia.
Andugarum.
Martos.
Seuiot.
Xodarum.
Gartiez.
Pontinũ.

Eznatoraph.
Terris.
Albeq.
S. Stephanus.
Gienniu.
Pegum.
Alhama.

LIBER,

De captione Capellæ, & fundatione ecclesiæ Toleti, & Abenhuth.

Caput. XIII.

Capella.

LT procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrū munitissimum, in dicecēsi Toletana, & diutius impugnationibus tandem cepit, & expletis quatuordecim hedomadibus expeditionibus, ad urbem Regiam est reuersus. Et tunc iecerunt primum lapidem Rex, & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitarū a tempore Arabum adhuc stabat, cuius fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum, exaltatur. In diebus huius Regis Fernandi surrexit quidam nomine Abenhuth in castro Rechoc in territorio Murcensi, & cepit contra Almohades rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuthi proposito consenserunt, & obtenta Murria, & finitimis oppidis, & castellis omnes Almohades, quos habere potuit, capite detrūcavit, & omnes Mezquitas præsentia Almohadum iudicans inquinatas asperione aquæ fecit a suis sacerdotibus expiari, & armorū suorum insignia fecit nigra, quæ in bellis, & alibi præferrebat, quasi luctu præsignis excludam gentis suæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam hispanorum, præter Valentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autē Auenhut de genere Aboltaget olim Regis Casaraugustæ, & cū fere Monarchus in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, iustitia, veritate, prout gentis eis infidelitas, seu versucia tolerat, præmixerat. Sed a quodam suorum, qui Abenroman dicitur, inuitatus ad epulas, & delicias familiares, quas gentis illius coke voluptas, factione ho-
spitis, & vasalli occiditur in conclauis apud præsidium Almaria. Et tunc inualuit Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante bouis, & aratri vestigia sequebatur. Hic Arione, & Gienni, Granata, Vastæ, & Accji, & locis alijs adhuc hodie principatur, & post interitum Abenhuthi, Vandalia cismarina in plures Regulos est diuisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis vile inuenitur.

Rechoc,
Murcia.

Vandalia

Cisrau-
gusta.

Almaria.

Ariona.
Gienni.
Granata.
Basta.
Accum.

De morte Aldephonſi Regis Legionensis, & successione Regis Fernandi.

Caput. XIII.

Abd.
Sara.
ara.M.c.
lxxij.

POST hæc iterum obsedit Giennium, & machinis validis impugnavit, sed videns quod ciuitas tanta fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito magnatum suorum cōsilio inde recessit, & cum Abdaralferriam peruenisset, rumor aduenit patrē suum in villa noua de Sarría ab hoc sæculo migravisse, & in ecclesiā beati Iacobi traditū sepulturæ, æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & quod etiam regnum legauerat, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater eius Regina nobilis domina Berengaria ad eum materna sollicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantoocius festinaret, quod ei de mandato patris Pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarent, ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Aluarus Petri, Gonfaluus Roderici, Garrias Fernandi, Alphonſus Tellji, Guillemus Gonfaluus, Didacus Martini, & alij nobiles, & magnates, & plures milites ciuitatum, qui cum Rege inelyto venientes Reginam nobilem in pago, qui Orgatium dicitur, inuenerunt, & inde cōmuniter urbem Regiam intrauerunt, a qua mora pro-

Orgatiū.

posita omnes continuo recesserunt, & ad oppidum, quod Agger Sellarum dicitur, peruenierunt. Indeque ad castrum Sancti Cypriani de Mozoth cum matre, & comitatu veniens castrum ei, ut domino, reddiderunt. Sequenti die cum similiter in Villa Lali receperunt, ubi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobilissimo oppido milites aduenerunt, qui Regem sui, & oppidi naturalem dominum cognouerunt, & ut sequenti die Taurum adiret, instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, ubi omnibus annuëtibz Rex Fernandus facto sibi hominio in Regem, & dominum est receptus. Indeque per castra dominæ Regine aliquandiu incedentes recepimus ex alijs ciuitatibus milites, & nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim domini Regis Sancta, & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest regnum, & sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, scilicet Ioannes Ouetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonenis, Michael Ciuitatensis, Sanctus Caurienis. Hi omnes cum suis ciuitatibus patre mortuo filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam, & Mansellam, Regi se protinus reddiderunt.

Agger Sellarum.
S. Cypriani.
Mozoth.
Lali villa.
Taurum.

Maioricam.
Mansellam.

De ingressu Legionensis, & concordia Regis cum fororibus.

Caput. XV.

EQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno illo sedis regie præminet dignitate, ibique ab Episcopo, & vniuersis ciuibz ad regni Legionis fastigium eleuatur, clero, & populo cantantibus concorditer, & iucunde, & extunc Rex Castellæ, & Legionis pariter est vocatus. Ibi que nuncijs aduenerunt ex parte Regine Tharalie super compositione internuncia referentes, & licet verbis magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis intantum timuit regni, & pauperum vastationem, quod procurauit, ut Rex subsisteret Legioni, & ipsa iret Valentiam de concordia cum Regina Tharalia tractatura.

Castella.
Legio.

Cumque ambæ Regine Valentie conuenissent, sic solertia Regine nobilis Berengarie procurauit, ut Regis sorores Regi restituerent omnia, quæ tenebant, & ipsæ essent prouisione contentæ, quam eis Rex, & Regina nobilis assignarent, si quid iuris in regno habebant, simpliciter resignarent. Et pacto huiusmodi confirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentum, quo etiam infantes filie Regine Tharalie aduenerunt, ubi Rex Fernandus, & Regina nobilis eis redditus triginta milium aureorum in locis competentibus assignarunt, percipiendos toto tempore vite suæ, & sic obtinuit omnes munitiones, & omnia castra quietæ, & pacifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quam plurimum Regine nobilis solers cura, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ, quod ad eam iure hereditario pertinebat. Sic enim sciuit omnia ordinare, ut licet regnorum unio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter prouidere, ut sine sanguinis effusione regnorum unio proueniret, & utrumque regnum pace perpetua laxaretur. Indeque Rex iuit Zemoram, Salamanticam, Leicisiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, & per ceteras regni partes, in quibus honore regio, & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Fernandus dedit Castellam iure hereditario Roderico Archiepi-

Valentia.

Beneuentum.

Zamora.
Salamantica.
Leicisiam.
Ciuitatem Roderici.
Albam.
Castella.

scopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Sarracenis incolis tenebatur.

Sed Rodericus Archiepiscopus euolutis a donatione mensibus tribus exercitu congregato iuit contra Casertam cum multitudine armorum, & expulsis Mauris, qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat ecclesie sig. Toletanæ, custodiuit hæcenus, & custodit cum alijs castris, scilicet Pilos, Toyam, Laca, Agosmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, duobus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Castorla, Concha, & Chelis. Post hæc iterum Rex Fernandus obsedit Vbetam, oppidum populosum belatoribus, & munitione magna tutatum, sed adeo fortiter impugnavit, vt conclusi saluis corporibus oppidum reignarent. Et tunc Rex oppido acqulito ad urbem Regiam est reuersus, æra millesima ducentesima septuagesima secunda. Obijt Regina Beatrix in oppido, quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter est sepulta.

De obsidione, & captione Cordubæ. Caput. XVI.

Corduba

Astroquia

AETERVM elapso biennio a morte patris sui Regis Legionensis obsedit Cordubam regiam, & patriciam ciuitatem, ad cuius obsidionem hoc modo venit. Sarraceni quidem offensi primoribus ciuitatis uenerunt ad quosdam milites Christianos spontentes se daturus vnum ambitum el Axarquia ciuitatis. Hi autem milites, qui Almogaueres dicuntur Arabice, verbum gaudij audientes, licet non crederent, periculose se dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignauia tenebatur, appositis scalis, quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascenderunt, & turres alias occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum, qui Axarquia dicitur, inuaserunt multis ex Arabibus interfectis, qui in hoc ambitu habitabant, & ipsi metu postposito in turribus resederunt, licet ex alio ambitu Arabes sagittis fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnant, & successum huiusmodi nunciarunt Christianis, qui in frontaria morabantur. Quod cum audisset miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, statim omnes, quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens, & nobilis, & obsidentibus se adiecit, & Rex Fernandus, qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuncio conuocatis ciuibus, & militibus licet non expectatis vix cum centum militibus cepit continuo proficisci, sed imbrium, & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat, aduenit tamen tempore opportuno, & cotidie tam ex Castella, quam ex Legionibus ueniebant milites, & magnates, & comitia ciuitatum. Cepit Corduba grauius coarctari, tandem affecta pugnis, & inedia victa redditur, & inuita, & vitæ tantum modo conseruati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri, & Pauli a fordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori, ubi solebat nomen perfidi inuocari, præcepit signum crucis uiuifice exaltari, & ceperunt omnes cum gaudio, & lachrymis, Deus adiuua, conclamare, & subsequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cepit in iustorum tabernaculis gaudij, & lætitiæ vox audiri, clero cum Pontificibus acclamante. Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

De reſtauratione, & dote eccleſiæ Cordubeniſis, & campanis reſatis ad ſanctum Iacobum.

Caput. XVII.

Tunc venerabilis Ioannes Oxomenſis Epiſcopus regalis aulae cari cellarius cum Gundifaluo Condenti, Dominico Beaceni, Adamo Placentinenſi, Sancio Caurienſi Epiſcopis Mezquitam ingreſſus eſt Cordubenſem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu, & magnitudine ſuperabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud ſedem Apoſtolicam morabatur, eliminata ſpurcicia Machometi, & aqua luſtrationis perſuſa in eccleſiam cõmutauit, & in honore beatæ Virginis erexit altare, & miſſam ſolemniter celebravit, & ſermonem exhortationis diem proponens ſecundum ſapientiam ſibi datam, & gratiam ſuis labijs inſtillatam diffudit in cordibus auditorum, adeo vt poenitentiali gaudio recreati contriti cordis ſacrificia, & laborum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ eccleſiæ dotem obtulit competentem. Poſtea conſecrato ibi Epiſcopo magiſtro Lupo, Rodericus primas, & Pontifex Toletanus, aliquos redditus priuilegio confirmauit, & Lucenam in ſuper dedit ei. Et tanta eſt vrbis ſilius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantæ vrbis ex omnibus Hiſpaniæ partibus habitatores, & futuri incolæ relictis natalibus ſedibus, quaſi ad regales nuptias cucurrerunt, & ſic incolis continuo eſt repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus deſecerunt. Et cum in opprobriũ populi Chriſtiani campanæ ſancti Iacobi, quas, vt diximus, Almanzor deuulerat in Cordubæ Mezquitam dependerent ſanctæ officio lampadarum, Rex Fernandus eaſdem campanas ſecit ad eccleſiã beati Iacobi reportari, & eccleſiæ beati Iacobi reſtitutæ ſunt, cũ cæteris cymbalis benefonãtibus in ſanctis ſuis peregrinorum deuotio laudat Deum.

Lacera.

S. Iacobus.

Stabilita igitur incolis, & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Reginam nobilem eſt reuerſus, quæ pari victoria iucundata, vtpote quæ conſilio, & ſubſidio, licet abſens, omnia procurarat, gratias cũ lachrymis egit Deo, quod antiqua dignitas ignauia principũ liturata ſui ſolertia, & ſtudio filij fuit Hiſpaniæ reſtituta.

Hæc enim Regina nobilis Berengaria ſic filium in bonis operibus enutrit, quod bona ſtudia, quæ Regina nobilis nullius virtutis oblita, nullius chariſmatis experta, vt ſic mellifluum gratijs circumfuſum cordi eius influere non ceſſauit, nec vnquam ab vbere pleno virtutibus abſtauit, & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam ceſſauit, nec ceſſat, quæ Deo, & hominibus ſunt accepta, ſtudio vili ſuadere, quia nec vnquam fœmina, ſed ſemper magnificentiæ opera perſuaſit.

Hæc enim Regina nobilis tanto ſtudio conſeruauit, & adeo dilatauit recepta chariſmata gratiarũ, vt omnis ætas, omnis ſexus, omnis condicio, omnis proſilio, omnis natio, omnis lingua affectum ſentiat cum effectu, & virtutum ſaſciculo non partito, omnibus miſericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inuenitur regni, & rerum prodiga, quam virtutum, quam merito noſtra tempora admirantur, cui nunquam ſimilem, nec moderna, nec partuum noſtrorum tempora habuerunt. Pro qua Dominum exoremus, vt eam digne diutius conſeruare, & ſibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec feliciſſimum ſuo reſtituat redemptori.

LIBER

De translatione secundae uxoris Regine Ioannae.

Caput. XVIII.

Pontificatus
mra. M. cc.
lxxv.

Line Regis pudicitia alienis commertijs legeretur, Regina nobilis mater sua domicellam nobilem generosam, proneptem Regis Francorum illustrissimi Ludouici, filiam Simonis illustris Comitis de Pontino, & Mariae illustris Comitissę eiusdem Ioannam nomine procurauit in coniugem sibi dari, æra millesima ducente sima septuagesima quinta.

Burgis adueniens more regali curia, & ruperijs cebratis ad Regine assumitur dignitatem. Hęc vero Regina pulchritudine, præstantia, & modestiæ floruit, vt in conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo, & hominibus sic accepta, & suscepta ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus, & filiã paruulam, quę a proaua Alienor est vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filijs suis Aldephonso, & Fernando, qui tunc in flore adolescentię letabantur, Cordubã est reuersus, & in aduentu suo multa castra Sarracenorum, quę Christianorum incursum, & intestinis cędibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas supradictis interpositis se Regis dominio tradiderunt.

Tunc datę sunt ei ciuitates, & castra, quorum præsidia Christianis, vt diximus, inuestiuit, & ab Arabibus tributa suscepit, & eorum nomina hic notantur. Ecija, Almodouar, Luc, Luxena, Stepa, Sede & sila, & multa alia, quorum nomina longum esset enumerare. Hoc opusculum, vt sciu, & potui consumaui, Anno incarnationis Domini millesimo ducentesimo quadragesimo, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei trigesimo tertio. Sede Apostolica adhuc vacante anno vno, mensibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuersę carnis ingresso.

Ecija.
Almodouar
147.
Luc.
Luxena.
Stepa.
Sede filia.

OSTROGOTHORVM

HISTORIA INCIPITVR.

Prologus.

V M Gothorum causa olim in Athanaricū, & Frigidernum fuisse diuisa, ea lege in concordia redierunt, vt Frigidernus Ostrogothis, & Athanaricus Vefegothis regali excellentia præmerent. Hi autem, qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti sunt Ostrogothi, quasi Orientales Gothi, Oster enim vocant in lingua Gothica Orientem, & inde Osterrie, id est, Orientale regnum. Vuest autem Occidens interpretatur, & inde Vuestgothi, quasi Occidentales Gothi, inde alia pars Theutonice Vuestfalia nuncupatur, quasi Occiden-

Athanaricus.
Fridigernus.
Ostrogothi.
Vefegothi.

talis campus, & ex tunc vsq; ad Frigiderni interitum regni diuisio perdurauit. Post cuius mortem Athanaricus solus obtinuit principatū sed & eo mortuo in Alaricum, & Redagarum interim sunt diuisi, Vnde Redagarus in Thufcia interfecto Alaricus solus obtinuit curam regni, & sic postea res manit, donec Ostrogothi seiuñcti ab alijs sedes proprias metabantur, & in Misia, & ripa Danubij morabantur. Vefegothi autem Pannoniam, Gallias, & Hispanias inuaserunt, in quibus etiam sedes vltimas posuerunt. Vnde quasi propheticè dicti sunt Vefegothi, id est, Occidentales Gothi. Ostrogothi autem, qui Hugnis, Pannonijs, & Romanis graua bella gesserunt. Sed quia sue cessiones, & acta Vefegothorum in alio libro digessimus, in hac parte Ostrogothorum successiones, & prælia prosequemur.

Alaricus.
Redagari.
fius.

De Regibus Ostrogothorum, & de actibus Theodoric.

Caput Primum.

MORTVO Athila, Valamer Rex Ostrogothorum, & Ardarius Rex Gepidarum contra Hugnos, qui remanserunt, procellerunt, Hugni autem ex aduerso venientibus occurrerunt, & conferto prælio Hugni cesserunt, & tot ex Hugnis celi fuerunt quod deinceps Ostrogothorum potentia metuerunt. Post hæc Leo Imperator cum Ostrogothis pacem firmavit, & Valamer Rex eorum dedit oblidem nepotem suum Theodoricum filium fratris sui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum suscepit Ostrogothorum, cui Leo Imperator statim restituit suum filium Theodoricum, quem oblidem receperat a Valamer. Mortuo Theodemiro successit in regno Ostrogothorum filius eius Theodoricus, huius bonitas ita enituit, cum esset obles, vt tam ab Imperatore, quam a Romanis charissimus haberetur, adeo vt fame eius pura sinceritas, ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zeno, qui Constantinopoli Imperabat, Theodoricum ad se venire suis epistolis inuitauit, & recepit iucundo applausu, & congruis honoribus venientem, & in Consulem & Patricium exaltauit, & ei arcem statuam ante Palatium collocauit. Cumq; ibidem aliquanto tempore Imperialibus delicijs teneretur, ceperunt Ostrogothi aliquantulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licbat eis propter pacis scedera a vicinis Gentibus aliquid attentare. Vnde

Athila.
Valamer.
Ardarius.
Gepide.
Hunni.

& pacem initam causabantur, & Theodorico talia nunciarent. Quae audiens Zenon continuo reuclauit. Zenon autem de Ostrogothorum penuria contristatus, quia nolebat Theodoricum a se fieri alienum, quem tantis virtutibus cōpererat abun- dare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiā subueniret, & commendauit ei Senatum populumq; Romanum. Egressus igitur a Zenone venit ad Ostrogothas nuncians eis, vt se pararent ad obtinendam Italiam sibi datam. Cumq; pergere inceperant, Gepidae, & Vulgari se illis in itinere obiecerunt, sed ex eis plurimi ceciderunt, & victor Theodoricus exiens de Misia, & transiens per Pannonias Italiam est ingressus.

De Odocare & morte eius. Caput. II.

ODOCAR autem Rex Herulorum, & Turingorum fugato Oreste Patricio, & obtenta ciuitate Ticini deposuit ab Imperiali purpura Augustudulum, qui Imperialem vsurpauerat potestatem, & Romam obtinuerat, & totius Italiae principatum. Hic cum audisset aduentum Theodorici, prope Aquileiam occurrit Theodorico, ibiq; pugna inita, Odocar victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vsq; Veronam eum persequi non cessauit, presumptione denud restaurata bellum iterum innouauit, sed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de sua multitudine interfecit, ipse iteratę fugę subsidio est relictus, sed Theodoricus impetu persequens fugientes etiā Veronam locum refugij occupauit. Odocar autē in urbē fugiens a ciuibus est abiectus, & ei introitus denegatus. Ipse vero, quae attingere potuit, gladio, & incendio deuastauit, & Rauenam veniens ibi se clausit, gestiens rebellare. Theodoricus autē obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibiq; dimissis matre, & foronibus, & supelleciliis familiari Rauenam iuit, Odocar prologū obseffurus, & cum obsidione diutina arctaretur, Odocar sub fide se dedit Theodorico. Qui de mum volens iterum rebellare, a Theodorico morte crudelissima est peremptus.

Mortuorq; Odocar, frater eius Onoulphus cum residuis Odocar Theodoricum voluit infestare, sed victus ab eo transconfinia Danubij est fugatus.

De regno Theodorici in Italia. Caput. III.

POST hęc autem Theodoricus pacifice optinuit Italiae principatum, & Romam veniens a Romanis omnibus voluntariae est receptus. Ipse vero, vt erat vir gratiæ, & virtutum, sic se sciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc tēporis stipendia victualium fuerat minorata, assignauit Romanis singulis annis. C. XX. millia modiorum, pro quo Romanis charior est effectus, & quāuis tot fauoribus redundaret, nunquā voluit Imperator dominio derogare, sed omnia quiete, omnia pacifice gubernabat, & per totā Italiam regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes, & acta Sidonius, & Enodius latius prosequuntur. Cum itaq; in Italis annis decē, & octo victor regnasset, audiens extinctū Regem Gothorum Gisaleicum, cepit in Hispaniā proficisci, & in via Francorum superbiam domuit, & prostrauit, & partem regni, quam manus hostium occupauerant, Gothorum reseruauit potestati. Et intrans Hispanias Regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote suo, qui paruulus adhuc erat, & totam Hispaniam, & Galliam Gothicam subiugauit. Cumq; nepos Amalaricus ad aetatem legitimam peruisset, Theodoricus regnum Gothorum dimisit eidem, mandans filiae, & nepoti,

& quasi voce testamentali denunciatis, vt Senatū, populūq; Romanū diligere-
rent, & Imperatorem Orientalem haberent propiciū, & pacatū. Ipse vero reuer-
sus est in Italiam, & per ipsum fuit Romæ dignitas restituta, nam partem murorum,
quam Alaricus, & Athaulphus Reges Gothorum, & Gisericus Rex Vandalorum
vastationis tempore dissiparant, ipse redintegrauit & prospere regnum rexit. Vnde ^{Vandali}
& a Senatu statuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cepit regna-
re æta. D. LXV. & quinque annis regnavit sine auro, & tam suam adolescentiam, ^{grad. lvi}
quam matris viduitatem Iustino Orientis Principi commendavit.

De Theodorici hæresi, & mortecius. Caput. III.

MORTVO Zenone Iustinus Catholicus suscepit Imperium Orien-
tis, tunc Ormisda Papa misit ad eum Germanum Episcopum Capua-
nensem, quem Iustinus propter sanctitatis præconium honoravit. Eo
tempore hæresis Arriana adeo inualuerat, quod fere vtrūq; Imperium
infecerat viru suo. Gothi etiam, Vandali, & Alani, & Sueui a tempore
Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Prædictus autem Germanus Epi-
scopus multos apud Constantinopolim ad fidem catholicam reuocavit, & Iustinus <sup>Confessio
sinopoli</sup>
mandavit catholicis Episcopis ecclesias restaurare, & per sacerdotes catholicos guber-
nari. Quod audiens Theodoricus Arriano veneno repletus ad Iustinum nuncios
destinavit, vt Arrianis Episcopis ecclesias restitueret, & eos in pace permitteret rema-
nere, alioqui ipse in omnes de Italia defauiret, nec sexui parceret, nec ætati. Nuncios
autem cum lachrymis postularunt, vt petitioni annueret, & Arrianos permitteret
frui pace, & sic parceret Italis occidendis, quod & fecit compassionem Italiæ prouoca-
tus. Ormisda Papa defuncto, Ioannes Constantinopoli ad Papalē apicem subleua-
tur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum
Patricium, & Boetium Senatorem gladio interfecit, nec in eo primis operibus vlti-
ma responderunt. Eo cum Ioannes Papa a Constantinopoli adueniret, inuenit Ra-
uennē Theodoricum, & cum ei verba salutis proponere incepisset, ipsum Papam cum
ijs, qui cum eo venerant, interfecit, indignans, quod Iustinus reuerentiam honoravit.
Paucis autem diebus interpositis, Theodoricus sacrilegijs Arrianus impiam animam
Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam solitarius Heremita vidit Ioannem Papam, &
Symmachum Patricium eius animam deportare, quam in ollam Vulcani, que ipsi
littori est vicina, vt executores diuinæ sententiæ proiecerunt. Iustinus vero Impera-
tor cum per vndecim annos apud Constantinopolim regnauisset, in pace quieuit.

De Guthide, & successoribus eius. Caput. V.

MORTVO Theodorico Ostrogothi nepotē eius Amalaricū in Principē ele-
gerunt, sed paruo post tēpore in Hispania vitā finiuit. Post hunc etiam
Ostrogothi cum voluntate Amalasuente Theudem elegerunt, sed quia
Theudis Amalasuentam paucis diebus interpositis in balneo strangula-
uit, Ostrogothi Regem alium elegerunt, qui Guttis nominabatur. Hic
ad regale fastigium eleuatus iuit Ravenam, & filiam Eurici Regis, & Amalasuente
Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abstulit violenter, & sibi matri-
monio copulauit. Cumq; Belesarius Neapolim inuassisset, & Gothos cum incolis
extinxisset, veniens Romam voluit Gothos, qui inibi habitabant, gladio simili extir-
pare. Sed qui fugere potuerunt, Ravenam ad Gutidem perueniunt. Guttis autem

vt cognouit talia, statim cum magno exercitu contra Belesarium venit Romam. Belesarius autem non ratus congregari opportunum, vrbis portas facit claudi, & introitus custodiri. Ostrogothi autem extra muros omnia cucuebant, & incendio consumebant, & loca sacra bonis omnibus spoliabant, & quoscumque de Romanis habere poterant, trucidabant, & ciuitatem vniuersam grauiter infestabant. Belesarius vero e contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur, nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumque per annum fuisset obseffa in Rauennâ cœlitus territi redierunt. Eo tempore tanta famis inualit Lyguriam, vt secundum quod prædixerat Sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus, matres filiorum carnes charissimas at tentarent. Post hoc iterum Gutis exercitum congregauit, & veniens contra Romanos a Belesario fuit victus, & crudelitatis sue recipiens talionem multis de suis occisus, dum ipse fugeret, a Ioanne magistro militum fuit captus, & Belesario presentatus. Belesarius autem tanta victoria gloriosus Gutim Constantinopolim secum duxit, & obtulit cum Iustiniano. Ille autem benigne recipiens honorauit patricia dignitate, & factum patricium, quia strenuus esset, misit eum ad fines Persidis contumeliosos, vbi & vitam finiuit, hoc tempore Sanctus pater Benedictus in monte, qui Cassinus dicitur, habitabat, & gens Longobardorum Romani populi tunc amica Pannoniam possidebat, & habebat Regem, qui Alboini dicebatur. Ostrogothi autem mortuo Guthide super se Regem alium leuauerunt nomine Heldebatum, & isto post annum occiso, alium præfecerunt, qui intra anni circulum vitam finiuit.

Lyguria.

Cassinus mons.

De Tothila, & actibus eius. Caput. VI.

DEINDE Tothilam elegerunt. Hic fuit strenuus, & crudelis, qui suo exercitu congregato cepit Italiam impugnare, & per Campaniam, & montem Cassinum, per Lucaniam, & per Britiam transeuntes ad regnum Calabriae peruenerunt, indeque mare modicum transientes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuersi, quia fame grauissima laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent. Tandem cede, inopia tabefacti a defensione penitus cessauerunt. Tothila autem per portam ingressus est Hostiensensem, & præcepit buccinis intonare, vt Romani se in latebris occultarent, aut ad sanctuaria se transferrent, vt a gladio seruarietur, & fecit volens parere sanguini Romanorum. Post hæc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filiis habitauit, & cum antea crudelissimus haberetur, hanc humanitatem creditur Beati Benedicti monitis induisse, ad quem iurauerat, vt intelligeret, si haberet spiritum prophetiae. Ciuitates autem Italiae varijs incurSIONIBUS dissipauit. Ciuitatem, Castellum, Perusium, & Fulgineum, & multas Emiliae ciuitates, cum plurima cede hominum diruit, & euerit. In tantis vero excidijs aliqui Senatores tota lamitibus cruciati Constantinopolim adierunt, & Iustiniano excidijs Italiae nunciarunt. Imperator vero dolore repletus continuo misit Narsen cubicularium eunuchum cum magna multitudinem pugnatorum, qui veniens in Italiam Ostrogothis oblita praelia reparauit, & ad extremam virtutis vltima eoracitauit, & Regem eorum Tothilam interfecit, & eos ab Italia finibus propulsauit. Ciuitates, & oppida, quae Tothila decem annis tenuerat, Romano Imperio restaurauit. Reliquae autem Ostrogothorum, quae remanserant, ad ripam Danubij confugerunt, & ex tunc Ramani a Gothorum cladibus respirarunt, nec Ostrogothi leguntur Regem postea habuisse, nisi quod se Vesegothorum coetui miscuerunt, qui in Hispanijs, & Gallia Gothica regnarunt,

Ciuitas. Perusium Fulgineum Aemilia.

Vesegothorum.

Hugnorum, & Vandalorum, & Sueuorum, & Alanorum, &
Salignorum historiae Prologus incipitur.

VIA stylo flebili nostrae gentis repetita saepius excidia recitavi, ne per intercapedines digitorum mira defluant Hispanorum, descriptis cladibus, quas fere semper a sui principio est perpessa, ad eorum tempora verto stylum, qui licet brevior, acriori tamen dominio fauerunt. Quorum inhumanitas tanta fuit, ut omnem bestiarum rabiem superarent, nec unquam humani generis ingluviae satiatu pietatis spiritum admiserunt, sed semper exterminio inhiantes caedibus, & excidijs intenderunt, quod diuini iudicij talio sic curtit, ut parum aut raro in tutis sedibus remaneret, & fere semper intestinis supplicijs poenas criminum, ut oportuit, receperunt, quorum principium, medium, atque finem, prout maiorum relatio docuit, si Dominus dederit annotabo. Gothorum originem, gloriam, & processum, quorum insignia super omnes Barbaros effulserunt, in superiori volumine declaravi, prout docuit veritas primaeuorum. Verum quia praeter Gothos quatuor gentes ferocissimas secula habuerunt, scilicet Hugnos, Vandalos, Alanos, & Sueuos, qui semper caedere, nunquam quiescere voluerunt, horum originem, sedes, & acta, cogit suscepti laboris ratio explicare.

De origine Hugnorum. Caput. VII.

HVGNORVM origo, ut refert antiquitas, ita cepit. Rex Gothorum Gardarici Magni filius, qui post egressum a Scandia tertio loco Gothorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas, ut diximus, occupauit, in populo suo reperijt quosdam Magas, quae in exercitu stupra, & maleficia procurabant, & factijs strenuos curabant, quas habens suspectas longe ab exercitu effugas in solitudine fecit exponi. At immundi spiritus per deserta, & inuia euagentes, ut multorum cogit ratio opinari, se earum complexibus ad coitum miscuerunt, & genus hoc ferocissimum ediderunt, primum minutum, tetrum inter paludes exisse commemorant, & quasi genus hominum, nec alia voce notum, nisi quod humani seminis imaginem exhibebat. Tali ergo Hugni stirpe progeniti procedente tempore magis humanae naturae vicini, licet satis dissimiles, humanae formae imaginem praeferebant, & a rugibus bestiarum humanis vocibus se aptabant, Gothorum linguam, quam a matribus didicerant, in aliquibus imitantes. Et ut Priscus historicus refert, in vltiori ripa paludis Maerotide insidentes non alijs laboribus, sed tantum venationibus, & piscationibus insistebant, nisi quod postquam creuit, fraudibus, & rapinis vicinarum gentium commoda perturbabat. Erat autem eis species pauenda nigredinis, & velut ossa incomposita, & informis, non plene, ut facies, & figurata, sed habens in facie quasi puncta pro luminibus oculorum, & saeuitiam animi toruus prodebat aspectus, etiam in proles recenter natas imple sequebant, nam genas earum ferri calidi stigmatibus figurabant, ut ante vulnus, quam lactis susciperent nutrimenta, exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti, ad equitandum promptissimi, latis scapulis, ad arcus, sagittasque parati, ceruicibus, & superbia semper erecti. Quadam autem die, dum venatores eorum in vltiori ripa Maerotidae circa venationis studia la-

Hundli
Phlomet
Scarcia
Maga

borarent, cerua se obtulit improuisa ingressaq; paludem nunc progrediens nunc sub
 sistens, vt index viae sollicita praecedebat, & venatores paludem impertuiam, quam
 vt pelagus existimabant, pedibus transierunt, moxq; ignotis apparuit Scythia nun-
 quam visa, & creduntur spiritus illi, vnde prognicem traxerant, id egisse, quod etiam
 in tam modico tempore a non multis sexminis quocunq; concubitu tantus populus
 processisset, tamq; ferox, non videtur humana posse contingere ratione. Illi vero,
 qui praeter Maeroticam alium esse mundum penitus ignorabant, admiratione Scy-
 thiae stupefacti, vt erant solertes, iter illud ostensum diuinitus crediderunt, & ad lu-
 os in maeroticam reuertentes, gestum prout euenerat, retulerunt, & terras Scythiae
 laudauerunt. Et continuo Hungnorum exercitus paludibus procreatus Scythiam
 adiuerunt, & quoscunq; in principio inuenerunt, suae victoriae litauerunt, & ingen-
 tem Paludem Scythiae transierunt. Alpizuros, Lizuros, Iumaros, Boiscos, qui
 in ripa paludis Scythiae infidebant, quasi cum turbine rapuerunt. Alanos quoq;
 pugna sibi pares, sed humanitate, victu, formaq; dissimiles, frequenti certamine subiu-
 garunt. Nam quos bello forsitam minime superabant, terrore vultuum consterne-
 bant, & iam longa generatione veri hominis imaginem natura scientes ferali saeuitia
 trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gothorum, qui, vt superius retulimus,
 multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere faucibus agram vitam im-
 becillitate contraxit, & tunc Voalamber Rex Hungnorum in Ostrogothos, qui
 iam a Gothis seuncti manebant, fecit insultum, eosq; prostravit. Hermanaricus au-
 tem dolore vulneris, & Hungnorum potius vitae suae anno centesimo decimo est de-
 functus, cuius mors Hungnis occasionem praebuit praualendi, ipsosq; Gothos, qui
 remanserant, & Ostrogothos sece extinxit. Ostrogothi autem, & Gepidae vsq; ad
 bellum Cathalanicum sub Hungnorum dominio remanserunt. A tempore Hema-
 narici Regis Gothorum vsq; ad Voalamer Regem Ostrogothorum, & Ardaricum
 Regem Gepidarum, qui tempore belli Cathalanici rati posse restitui libertati, se Go-
 thorum auxilijs addiderunt. Post quod bellum, de quo in superiori libro latius est
 expressum, Athila pro discessu hostium non restitutus praesumit gaudia, medita-
 tur grandia, erigitur ad coronam, oppressioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuer-
 titur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum coepisset Alanos
 infestare, Thurisimundus adueniens vicit eum, & licet fugatus post Thurisimundi dis-
 cessum virtutem animi non abiecit, sed maiore exercitu congregato corde intimo re-
 ponens iniuriam Romanorum perfectionem dirigit in excidium corundem habens
 secum quam prius exercitum ampliore. Primum partes Aquilegiae deuastravit,
 quae erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obsidionis ambitu coarcta-
 uit. Cumq; obsidio diutius traheretur, coepit exercitus victualium penuria murmu-
 rare. Quadam autem die cum ciuitatem Athila circuiret, vt videret, qua posset faci-
 lius impugnari, inspexit eleonias in rostris filios deportantes egredi ciuitatem, & lae-
 tus auspicio dixit suis: Pugnate hilariter, quia transmigratio auium transmigrationem
 indicat obsessorum, & tunc fortius solito dimicantes obsessae urbis muros, & ianus
 irruerunt. Et quaedam domina nomine Digna, quae in turre altissima habitabat,
 in Natissam fluium se proiecit, ne Barbaroru ludibrio seruaretur. Inde vrbe euer-
 sa & penitus dissipata, vicina oppida diruit, & castella. Concordiam, & Bellunum, &
 Feltrum, Vicentiam, & veronam, Pergame, Brixam, atq; Cunam, Mediolanum Me-
 tropolin, Ligurum, & Ticinium, quae nunc Pavia, omnes diripuit, & euerit, caedi

Alpizuri.
Lizuri.
Iumari.
Tauris.
Boiscos.
Alani.

Gothi.
Ostrogot
thi.
Gepidae.
Cathala-
nicu bel-
lum.

Aquilegia

Digna.
Natissa.
Concordia.
Bellunum.
Feltrum.
Vicentia.
Verona.
Pergame.
Brixam.
Cunam.
Mediola-
num.
Ticinum.

tamen, & in medio paruus insisibat. Ipso talia perpetrante, & Liguriam, & Venetias devastante, quæ erant quasi viscera Romanorum, proposuit Romam simili dispendio visitare, sed suorum consilio dissuasus timuit sibi, vt Alarico, si Romam inuaderet euenturum, qui postquam Romam vastauerat, humanæ vitæ protinus sensit finem. Dumq; inter consilia fluctaret, venit ad eum cum legatione placida sanctissimus Leo Papa, in cuius aduentu sic furorem deposuit consuetum, vt sui, & alij mirarentur intantum, vt idem Papa recessum eius ab Italia impetraret. Fucrat enim Athila Dei territus potestate, viderat enim dum sibi Papa cominus loquebatur, aliū prope stantem in similitudine sacerdotis tenentem gladium euaginatū, & mortē terribiliter comminantem, si nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumq; suis visionem huiusmodi reuelasset, pacem, vt Papa petierat, susceperunt, & in loco vbi Ticinus Pado flumini admisceretur, ab inuicem discesserunt.

De Honoria, & morte Athilæ. Caput. VIII

HONORIA autem Valentiniani germana Athilam incitauit per clandestinum eunuchum, vt eam sibi peteret in vxorem. Athila autem audito nuncio est gauisus, & statim ad Imperatorem Valentinianum interuencios destinauit, vt sororem eius peterent supra dictam, quod si renueret, interminans minuit se in Italiam reuersurum, & grauiora prioribus patratum. Igitur Athila Danubium transiens contra Alanos mouit arma. Quod cum Thurismundus Rex Gothorum non imparis gloriæ presensisset, in auxiliū Alanorum exercitui Athilæ mox aduenit, conseritoque prælio sicut in campis Cathalanicis pauenda Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipsūq; Athilam fugientem coëgit oblitus olim repetere mansiones. Et præter alias, quas habebat, duxit vxorem, quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia, quæ sobrietatis terminos excesserunt, plus solito bibit vinum, & cum sanguis per os, & nares cepisset effluere, fuit continuo post breue spacium suffocatus.

In ipsa nocte Imperator Martianus, qui tunc Constantinopolim morabatur vidit in somni sarcum Athilæ esse fractum, & intellexit eum mortuū, aut con fractum.

Vnde Ethrium patricium interfecit, eo quod in bello Cathalanico eius consilio, quod Thurismundo dederat, Athila euasisset, sed eorum prælia, & processus in superiori volumine descripsi calamo latiori.

De Vandalis. Caput. IX.

VANDALOS autem Scythas fuisse superioris libri auctoritas protestatur, quos Gothi egressi a Scancia primo impetu prostrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingi per se exercitū faciebant, & speciali nomine vocabatur, licet a principio utriq; vnā gens fuerint Vandalorum. Alani similiter ex Scythia oriunda est a Gothis in Vandalorum Coloniam transferunt, vt Gothis impares possent cum Vandalis se tueri. Sueui etiam, qui a Germanis processerunt, eam partem Scythiæ inuaserunt, quæ a Sueuis, & Scythis Suetia nominatur, in qua est Metropolis ciuitas Vbsalensis. Horum nomen, & patria in Theutoria adhuc antiqui celsipitis nomen habet, quæ Suzuia nominatur. Hi itaq; genitale solum egressi,

Vandal.
Silingi.

Alani.

Sueui.

Vbsalensis
Theutoria
Suzuia.

& in obtenta Suetia habitantes, & Gothorum gladios formidantes se Vandalorum, & Alanorum cœtui miscuerunt, vt simul iuncti Gothorum potentie obuiarent, quibus tamen semper in bellis impares sunt inuenti. Cumq; enim Gebericus Gothorum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuabant Alani, & Sueui, tanta strage fuere prostrati, quod nunquam postea in Scythiæ sedibus præsumpserunt remanere, nec nobilitati Gothicæ obuiare, sed a Constantino Cæsare Pannoniam petierunt, & per sexaginta annos terrâ, vt agricolæ, coluerunt tributarij Romanorum.

Pannonia

Quod Barbari a Pannonia in Gallias transfugerunt.

Caput. IX.

DEMVM Frigidigenus Rex Gothorum eis aduenit, sed morte præuentus eos non potuit obtinere. Verum ipsi timentes Atharicicum, qui in Gothorum regimine adhuc stabat, a Stilicone consule, & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes, sua multitudo subiugarent. Cumque ad Gallias peruenissent, biennio ante irruptionem vrbis Romanæ vastatis prouincijs interiectis in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, siue Gallicos mirabili impetu prostrauerunt, & etiam Aquitaniam subiecerunt. At postquam tyrannus Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingi, Alani, & Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellauerunt. Sed Theodosius progrediens contra ipsos duxit de Gothis plusquam viginti milia armatorum, & Eugenio interfecto, prædictæ gentes fugaci compendio recesserunt, & Pyrenæis montibus se dederunt. Sed Didymus, & Veranianus ambo fratres de nobilioribus, & potentioribus Romanorum se in eorum transitu obiecerunt, & fratrum obiece potentatu a transitu sunt repulsi, & tribus annis per prouincias Galliæ vagabundi a Romanis, & Gothis cædes frequentissime sunt experti, sed prædicti fratres, qui claustra pyrenæi potenti præsidio tuebantur, fuerunt apud Constantinum Cæsarem accusati quasi rebellionis Eugenijs consensissent, sed licet innoxij, & infantes a Constantino Cæsare sunt occisi.

Gallia.

Burgundiones,
Franci,
Aquitani.

De introitu Barbarorum in Hispaniam.

Caput. X.

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Suetis occupandi Hispanias viam dedit, qui intrantes Hispanias vastationes, & neces cruentis incurribus exercebant. Ciuitates, & oppida, villas, & pagos incendio consumentes, spolia occisorum diuisione cruentissima partientes, ad tantam cladem accolæ perduxerunt, vt humanas carnes famis periculo attentarent. Bestiæ quoq; cadaueribus asuetæ in viuorum interitum ferebantur, atq; ita quatuor plagis bestiarum, scilicet famis, pestis, gladij Hispania misera lacerata diuini iudicij sentit iram. Tandem vero videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere, & fructibus defraudari, & in ipsos penuriam redundare, non miserijs incolarum, sed suæ ceperunt penuriæ con dolere. Vnde & incolis conuocatis, cum eis prouincias diuiserunt, vt incolæ terram colerent, tributa dominis soluturi. Ipsi autem prouinciarum dominia sorte sacrelega partirentur. Alani itaq; Lusitaniam, & Cartaginensem prouincias habuerunt.

Vandali,
Alani,
Sueui.Lusitania
Cartagi-
nensis.

runt. Vandali, qui Silingui in Bætica refederunt. Alij Vandali Galleciam occuparunt. Sueui maritima, & occidua Oceani tenuerunt, & partem Celtiberiae, quæ ad montana Oceani tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hispananorum, cum supereminerent guttura voratorum carnibus occisorum, nec subiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorum.

De regno, & fuga Vandalorum, & primo introitu Gothorum.

Caput. XI.

POST QVAM autē Hispanias sunt ingressi, primus in Vandalis regnum obtinuit Gundericus, & in Gallecijs posuit sedem regni annis decem & octo, & sedere interposito ipse; & Sueui pariter ibidem corregebant. Alani enim, qui Carthaginensem prouinciam, & Lusitaniam occupant, præminebant Vandalis, & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infestabant, quæ sola in Hispanijs in potestate remanserat Romanorum, Valia Rex Gothorum, qui erat in amicitia Romanorum, per Constantium patricium, qui in Celtiberia residebat, in auxilium est vocatus, & intrans Hispaniam, adeo Alanos infestauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictijs sedibus Carthaginensis, & Lusitaniae ad Gundericum Regem Galleciæ, quem nuper prostrauerant, se transferrent, regni nomine iam obliuio. Omnes tamen in bello Valia superauit, & Silingos, qui in Bætica morabantur, bello simili coarctauit. Valia autem victorijs inclutus ad Galliam Gothicum est reuersus. Post cuius discessum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis subiectis ipse solus præesset Vandalis, & Sueuis, sed Sueui obstinatione solita pertinaces in Nerualis montibus resisterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obsedisset, cepit de victoria desperare, sed ne videretur desperatione, siue impotentia recedere ab obsessis, causam maioris negotij simulauit, & obsidione relicta, ad Baleares insulas se conuertit, & eos prædis, & caedibus deuastauit. Inde rediens ad Carthaginem cismarinam, quæ Spartaria dicitur, eam diruit, & deleuit. Hanc olim Scipio Africani delecta maiori Carthagine, vastatione simili dissiparat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed postquam ipsa a Vandalis fuit euerfa, Gothorum tempore dignitas ad Toletanam ecclesiam est translata, & adhuc hodie Carthaginensis dicitur prouincia Toletana. Euerfa Carthagine, processit, vt Bæticam deuastaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus, & gens vna.

Sed cum Hispaniam diruisset, & acta cede diripuisset, in Bæticam Vincentij martyris eius vrbs sacrilegus misit manus. Sed Dei sententia nolens tantum facinus totitate demonij impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadragesima sexagesima septima. Et tunc remanserunt in Hispanijs tria regna in Carthagine, & Lusitania Alanorum, qui ad mansiones suas post recessum Valiæ redierunt. Secundum regnum in Gallecia Sueuorum. Tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio a Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, & incolas Andaluzes.

De Glicerico, & transitu eius in Africam.

Caput. XII.

MORTVO Gunderico, frater eius Gilericus suscepit in regno, & regnavit quadraginta annis. Hic cum esset Catholicus in apostatiam Arrianæ perfidie est elapsus, & cum frater eius Gundericus verens viciniam Gothorum Regum, qui in Gallia Gothica, & Aquitania residebant, & partem Hispaniæ veniente Valia occuparant, proposuit in Africam transfretare sperans vreni obire a Gothorum insultibus fore tutum. Gilericus autem propositi conscius cū omnibus Vandalis eorumque familijs relictis Hispanijs ad Africam transfretavit, & continuo obsedit Hipponam. Cuius obsidionis anno primo beatus Augustinus, beati Ambrosij discipulus, eiusdem vrbs Episcopus migravit ad Christum inter impetus obsidentium Vandalorum, anno decimo post mortem Hieronymi, Episcopatus sui trigesimo quinto. Cum autem Vandalorum transitum Valentinianus iunior, qui occidentali prælio præerat ausuisset, timuit ne totam Africam subiugarēt, & cum obsistere non valeret, per Trigerium pacem misit, & partem Africæ, Ipponæ videlicet regionem, concessit ei pacifice possidendam, conditionibus interpolitis, ne quid ultra inuaderent de Imperio Romanorum, & hoc ipsum firmavit iuramenti robore Gilericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obseruator, & sacramenti velocissimus violator ilico pacta fregit, & festinauit Carthaginem obsidere, & id reiduum, quod reparatum fuerat post tempora Scipionis, impetu inuadens, Carthaginem pace deceptam dirupit, & consumpsit. Carthago ante Romam fuit condita septuaginta duobus annis, & septingentis triginta septem annis, & diebus decem & septem a fundatione sua, a Scipione incensa in puluerem est reducta. Post centum & duos annos fuit denuo reparata, & post iterū a Gilerico destructa, quæ vnde decimo Kalendas Nouembris, & adhuc hodie simul irreparata. Et cum esset Arrianæ sectæ perfidus obseruator, statim in exordio sui regni cepit persequi catholicos Christianos, & eorum Episcopos in exilium condemnauit, & eos, qui ei resistere non timebant, poene ultimo condemnabat. Ex tanta fuit tunc temporis persecutio in ecclesijs Africanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Proseripit etiam bona ecclesiarum, & seruitutem imposuit omnibus clericis, qui utcumque sub eius dominio latitabant ecclesijs profanabat, & iumenta sua tam in ecclesijs, quam in portibus reliquit, & adeo per totam Africam Arrianam hæresim seminavit, quod loca sacra, & Deo dicata in habitacula suis domesticis cōcrebat, & viros sanctos Arrianam hæresim detestantes ipse detestabatur, & sine intermissione eorum sanguinem procrebatur, & cum poterat effundebat, ita ut vsquæ ad os totam Africam sanctorum sanguine ebriaret. Per idem tempus quæuor viri Hispani in Arrianam sectam transire nolentes, diuersis mortibus interempti illustri martyrio consumantur. Arcadius, Probus, Paschasius, & Eunicus, puer autem Paulillus nomine frater Paschasij, & Euticij propter fidem Catholicam damnatus est infimæ seruituti.

De transitu Vandalorum in Siciliam. Caput. XIII.

VERM quia nec sacrilegijs, nec cedibus hominum poterat satari, Africa conculcata in Siciliam nauigauit, ut eam pari exterminio lacceraret, & directionibus iam peractis, obsedit Panormum eius insulæ regiam ciuitatem. Cumque hæc omnia Theodosius iunior, qui Orienti præerat, percepsisset, exercitum congregauit, ut Gilericum a

Hippona.

Carthago

Sicilia
Panormum.

Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hugni Thracias, & Illi-^{Hugni.} ry cum deuastabant, & hac necessitate Theodosius exercitum, quem contra Vandalos destinauerat, reuocauit, ut Thracibus, & Illyricis fieret in succursum. Martianus autem, seu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hispaniam est profectus, & cum ad Carthaginensem prouinciã peruenisset, in eodem litore aliquantas mures ad transitũ cõtra Vandalos præparauit, sed prodicione suorũ fuit Vandalis reue-
latũ, qui in prouiso nauigio ueniẽtes ex eis aliquas succenderũt, & aliquas abduxerũt. Sicq; Martianus dispositione frustratus in Italiam est reuersus, & Tertone a Richimi-
ro patricio occiditur circumuentus, eo quod reipublice ignominiam intulerat, & in cõ-
rã: Quod audiens Gisericus non contentus Aphricæ, & Siciliæ uastatione, aggressus est patriã Romanorum, Romanæ autem ecclesiæ adhuc præerat Leo Papa. Ro-^{Romani} mani uero timentes aduentum principis Giserici relicta ciuitate ad montium ardua confugerunt, & ueniens Gisericus ciuitatem habitatoribus uacua, sed plenam diu-
tius occupauit, sed nec incendere uoluit occupatam nec in eos, qui remanserant, gladio defauire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat ueniẽti, & diuini uerbi pabulo Giserici tyrannidem sic sedauit, ut a ferro, & incendio abstineret, & suus ab Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, ut Romam ingrede-
retur, Romanorũ copis cupiebat, & per quatuordecim dies exhaustis opes, & thesau-
ros absconditos eorundẽ, & Christiani Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas filias duxit captiuas cum multis milibus captiuorum. Roma itaque domina ciuita-
tum remansit uida quasi tremotu tertio conuassata. Primo Alarici, Secundo Athaulphi, Tertio Giserici. Vandali uero Romam egressi se per Campaniam di-
uiserunt omnia gladio, & incendio dissipantes. Nolan, & Capuam nobiles Campa-^{Nola. Capua.} niæ ciuitates impetu subuerterunt, & incendio cõsumperunt, & similia in alijs ciuita-
tibus Castellanis, & ruribus peregerũt. Sanctus uero Paulinus Nolanus Episcopus quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ rogauit. Supplicanti etiam uiduæ, ut unicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet omnibus ro-
gatis, se ipsum in seruum uendit, & filium uiduæ liberauit, & cum alijs captiuis ipse quoq; in Aphricam est delatus, ubi sanctis operibus gloriosus meruit obtinere sibi, & omnibus conceptiuis, qui a patria sua ducti fuerant, libertatem, & sic cum omnibus in Campaniã est reuersus. De hoc beatus Augustinus in libro Dialogorũ plenus declarauit. Et sic Gisericus victor, & inclutus ad Carthaginem est reuersus, & mox misit nuncios ad Theodosiũ, qui præerat Orienti, & pace firmata remisit ei honorifice Valentiniani relicta, & unã filiam, alteram retinens suo filio Hugnerico, & tamen persequi ecclesiam non omisit insistens hæresi Arrianæ. Paucis autem diebus interopolis, Gisericus iterum in Italiam uoluit nauigare, sed repulsus a Bisilio patricio nauali uictoria in Aphricam est reuersus. Sicq; uesanæ suæ uirus ubiq; refundens, frequenter victor, ultimo uictus, quadragesimo regni sui anno uitam finiuit.

De Hugnerico.

Caput. XIII.

MORTVO Giserico, filius eius Hugnericus succedit in regno, & re-
gnauit annis octo. Hic habuit uxorem Valentiniani filiam, ex qua sus-
cepit filium nomine Heldericum. Initium autẽ regni sui conspexit ui-
ru perfidiæ Arrianæ, & sicut in regno, sic patris in hæresi fuit hæres, & in persecutione Catholicorum patre atrocior est inuentus, ecclesias infi-

seuuit, sacerdotes, & ceteros in ecclesiasticis officijs constitutos exilio condemnauit, monachos, & laicos circiter quatuor millia durioribus poenis arctauit, & eorum plurimos martyrio consumauit, plurimis confessoribus linguas abscidit, qui tamen linguas abscissas. Domino faciēte, vsq; in finem vsu loquelae non amiserūt, Lætus etiam Neptensis Episcopus sub eo martyrio coronatur, & quia Arriani contagij labem non luit maculari, victor, & martyr ecclesti consortio meruit adunari. Et quia Hugnericus calycem irę Dei alijs propinauit, ea potione, qua, & Arrius doctor eius effusus visceribus impium spiritum suo restituit innocentiori regni sui anno octauo.

Letter.
Neptensis.

De Gutamundo, & Thrasamundo.

Caput. XV.

MORTVO Hugnerico Gutamundus nepos ex filio Gilerici successit in regno, & regnauit annis vndecim, mensibus octo, qui statim pacem cum ecclesia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit.

Isto mortuo, Thrasamundus frater eius successit in regno, & regnauit annis viginti sex, mensibus nouem. Iste infantiae Hugnerici successor, & haeres statim in catholicos misit manum, & eos a portans, & euerrens bona eorum Fisci titulis assignauit, & ex omni Aphrica centum triginta Episcopos mittens Sardiniam exilio condemnauit, nec sui temporis haeresi sciscitatus Hildericum filium Hugnerici iuramento astrinxit, ne catholicos exules reuocaret, ecclesiam restitueret, aut solueret. Isto autem Thrasamundo impium spiritu Carthagine exhalante Hildericus filius Hugnerici ex filia Valentiniāni in regno substituitur Vandalorum, sed nolens transgredi iuramentum, quod fecerat Thrasamundo, antequam regni culmine donaretur, Episcopos, & ceteros catholicos ab exilio reuocauit, & ecclesijs restituit insinsecta, & per totam Aphricam pacem datam ecclesiae adiecti praecōnio publicauit, & priuilegia, quae Thrasamundus abstulerat ecclesijs, redonauit. Cum enim mater eius esset catholica, fidei opera suadebat. Gilericus autem de prioribus Vandalorum contra Hildericum proditiōe, & tyrannide infurrexit, & praelio victum cepit, & cum cum filijs custodię carceris mancipauit, multosque nobilium Vandalorum, qui in Aphrica, vt indigenae, residebant, & Hilderico, vt domino obediebant, & propter captionem eius tyranno indebito resistebant, sustinuerunt a Gilericio persecutiōnes varias, & iacturas, ita quod multos ex eis cum Hilderico in carceribus coarctaret, aliosque proscriptis subiectis capitali sententiā condemnauit, omni que scelerē inquinatus, venundatus nulli malitię se subtraxit. His miseris

Aphrica.

Aphrica dissipata, sanctus Lætus Episcopus Neptensis, martyr eximius, de quo diximus, in visione apparuit Iustiniāno Imperatori, vt succurreret tantae cardī, quo oraculo incitatus Imperator constitem misit exercitum cum Belesario magistro militum contra tyrannidem Gilericij, qui Belesarij aduentum verens Hildericum Regem cum affinibus sui generis, & alijs nobilibus interfecit. Veniensque Belesarius Gutimirum, & Gebanundum fratres Gilericij primo praelio interfecit. Deinde praelio iterato ipsum Gilericium fugae exterminio propulsauit, sed insequens capti uauit, & ipsum captum cum diuitijs, & rapinis nequiter conuulsis Imperatori Iustiniāno Constantinopolim destinauit, & eo misso redegit totam Aphricam in prouinciam Romanorum anno nonagesimo septimo. ex quo Vandali Aphricam intruerunt,

uerunt, & mansit postea Romanorum subdita ditioni, donec per Mahometi astutiam fuit reddita hæreticæ peruersitati, in qua peccatis exigentibus adhuc manet. Sicq; regnum Vandalorum cum populo suo funditus extirpatur, quod a Gunderico Rege vsq; ad interitum Gilmeri durauerat centum tredecim annis.

D. historia Alanorum. Caput. XVI.

NVNC a Vandalorum historia liberatus Alanorum me ingero seruituti. Eorum originem, processum, & acta, donec Gallias intraverunt & Hispanias intraverunt, superius enarraui. Postquam igitur Hispanias fuit ingressi in Carthaginensi, & Lusitania provincijs superbo oculo corde auido, crudeli proposito sedes altissimas collocarunt ita vt Silinguis in Bætica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Celtibria præeminerent, & Vandalos, quos in vna provincia concluderant cum Sueuis potius imperauerunt, & incursums coarctauerunt, Romanis etiã in Carpætonia, quã a Carthaginensi provincia defalarat, intulerunt multas cedes, & abstulerunt multas vrbes, quoru necessitate Constantius Patricius, vt dixi superius, Gothorũ Regem Valiam inuocauit, qui mox veniens Alanos tanquam acie durę silicis hebetauit, & quam in alijs exercuerant feritatem venienti Valie reliquerunt, & regni nomine abnegato, se Gunderico, quem deuicerant, subiecerunt, sed cum eo, ad quem confugerant, Gunderico in conspectu Valie ceciderunt, & ciuitates suæ ditionis in Carthaginensi provincia Valia tradidit Constantio Præsidi Romanorum, & sic fuit in Hispanijs eorum potentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, cessere Romanis Vandalis, & Sueuis, qui fere totam Hispaniam occuparunt, & sic facti ignaui pro maiori parte non militiæ, sed ascripti populo remanserunt, nec, vt magnanimi, ad sedes alias migrauerunt, donec post temporis interuallum Gothis venientibus, vt accolas peruenierunt, & hic finis regni, & gloriæ Alanorum.

De regno Sueuorum. Caput. XVII.

Liberati ab ignaui Alanorum transire restat ad historiam Sueuorum. Horum originem, & processum in superiori opere declarauit. Sueui autem cum Hispanias intraverunt, Hermericus Principem habuerunt, & cum Vandalis Galleciam occuparunt, sed Vandalis nauigantibus in provincias Africanas, soli Sueti Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua parte proprio dominio utebantur, quos Hermericus assiduis incursums prædabatur. Tandem morbo chronico aggravatus pacem iniit cum Gallecijs, & tanquam insufficientis filium suum Recilam regni substituit successorem, qui armorum studijs promocius raro a prælijs quiescebat. Cum autem Romani misissent quendam militie sue Ducem nomine Andebodem cum multis copijs, vt Bæticam occuparet, occurrens ei Recila ad fluum, qui Silingius dicitur, in Bætice regione, cõserto prælio Andebodem vicit, & interfecit magnis auri, & argenti copijs occupatis, & Romanorum exercitu dissipato Bæticam sue subdidit ditioni, & volens Lusitaniam subiugare, obsedit Emeritam, & captam regno proprio adunauit, Hermericus autem pater ipsius inierit, postquam septem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duobus, Carthaginensem etiã provinciam suæ subdidit potestati, & ita Gallecia, Lusitania, Bætica, Carthaginensi provincia suo dominio subiugatis, erat in Hispanijs

fere Monarchus, & ut in hac quiete securior permaneret, Carthaginensi prouincie regionem Carpentaniam, uidelicet quam Romanis abstulerat, restituit facta pace. Cumq; uenisset Emeritam, prout fertur, sub gentilitatis errore vitam infeliciter consumauit, cum regnasset annis octo.

De Rhecario, & morte eius, Caput. XVIII.

MORTVO Ricila Rhecarius filius eius, & factus Catholicus successit in regno annis. IX. Hic duxit uxorem filiam Theuderedi Regis Gothorum, & pro tanto coniugio eleuatus est, suspicatus non tantum Hispania, sed & Vasconijs Imperare, & ad Theuderedum socerum suum in Galliam Gothicam est profectus, & ab eo rediens honoratus Gothorum auxilium secum duxit, & Tarraconensem prouinciam & Caesaraugustam Carpentaniae, quae Romano Imperio seruiebant, impetens occupauit, Carthaginem, etiam regiones, quas Romanis reddiderat Ricila pater eius praedae incurSIONIBUS deuastrauit. Mortuo autē socero suo Theuderedo in bello Cithalnico, & eius filio Thurismundo, succedente Theodorico secundo filio, Rhecarius coepit in Hispanijs insolare, & Theodoricus Rex Gothorum filius Theuderedi, qui regnabat in prouincia Narbonensi, contra eum citius properauit. Rhecarius autem de suis uiribus plus praesumens occurrit Theodorico, & praelio aduincem inchoato, Rhecarius effugatur, postea capitur, postea interijt interfectus.

Tarraconensis.
Cesaraugusta.
Carpentago.
Catalani.

De Sueuorum Regibus, Caput. XIX.

SUEVI autem bifarse diuisi, alij Masdrum Massilię filium in Principem elegerunt, qui tantum duobus annis regnauit. Alij Frantam. Masdra autem statim mortuo, pars Masdrae filium eius substituit Remismundum, qui cum Franta ilico pacem fecit, & ambo pariter federati partes Lusitaniae deuastrabant, post biennium mortuo Franta pars eius Frumarium sibi praefert. Qui cum Remismundo super regni praesentia litigaret, euertit Flauiam, uastauit patriam. Remismundus etiam Lucum & Auriam, & maritima deuastrabat, Sed post biennium Frumario deeedente, Remismundus pace eum Gallecijs inita Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum sibi in Regulum praefecerunt. Qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace deceptam diripuit, & exhausti. Vlixbonā etiam occupauit, Lusiduo ciue, & incola, qui illic praerant, eam tradente. Post aliquot dies Remismundus his successibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gothorum nuncios destinauit, & pacem, & amicitiam postulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit postulatis, & in signum veri amoris coniugem misit ei per Sallanum quendam ex officio Palatino cum adiectione armorum, & munerum copiosa. Et recepta coniuge, & muneribus, coepit amplius superbire, & Sallanum muneribus honestatum remisit ad Theodoricum cum epistolis suae laudis, qui cum ad Gallias redijisset, Theodoricum ab Eurice fratre suo reperijs interfectū, huius tempore Alax natione Galata effectus apostata Regis auxilio sectae se contulit Arrianae, & inuentus est fidei catholicae inimicus, qui de Gallia Gothorū adueniens hoc virus pestiferū genti Sueuorū insudij, Regibus in Arriana heresi permanentibus. Catholici persecutionē, & pericula pertulerunt, donec regnauit Theodemirus, qui praedicatione Martini Dumiensis Episcopi

Flauia.
Lucum.
Auria.

Lusitania.
Coimbra.
Vlixbona.

fidei catholicæ redoratus eliminata (purgata) Arriana Sueuos restituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumienſis Episcopus religione, doctrina & fide præclarus multa docuit, & firmavit in ecclesiasticis institutis, pro cuius memoria ecclesia Gallicæ adhuc gaudet. Regnavit autem Theodemirus annis decem.

De Miro, & fine Sueuorum.

Caput. XX.

Post Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorum, & regnavit annis tribus. Hic secundo regni sui anno Ruchonibus movit guerram, & bellis attritos opibus spoliavit. Et dum Leouigildus Rex Gothorū Hermegildum filium suum propter fidem catholicā Hispali obsedisset, Hispalia. Mirus proecessit in auxilium Leouigildi, & Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminū vitæ clausit. Huic successit Euricus filius eius in regno, quem in adolescentia constitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & cogit, tum monachum fieri, & detonsum in monasterio inferavit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gothorum Leouigildus ingressus Hispanias bellum intulit provinciæ Sueuorum, & Andecam deivictum regno priuavit, & regnum eius in provinciam redegit Gothorum. Ipsum autem Andecam post regni honorem fecit tonderi, & presbyterij officio mancipari. Enimvero oportebat, vt, quod Regi suo fecerat innocenti, ipse proditor congrua vicissitudine pateretur. Et sic Sueuorum regnum obtentum a Gothis expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & septuaginta septem annis.

De Silinguis. Caput. XXI.

Explicatis regno & actibus Sueuorum, me cogit materia acta describere Silinguorum, quorum ratio cum Vandalis vna fuit, nisi quod Silingui. illis in Africam transfretatibus isti in Bætica remanserunt. Vbi experti cædes, & incursions, & pericula Romanorum non euaserunt excidia Alanorum. Sed & Reges Gallicæ Sueuorum eos multis direptionibus subicerunt, & Hispali eorum Metropolis interdum diruta, interdum inuasa nunquam felicitate stabili potuit efflorere: donec sub Leouigildo Gothorum principe siluit captiuata, Regis & regni gloria uiduata, & in Gothorum provinciam iam reiecta. Et hic finem habuit principatus & potentia Silinguorum, quorum exterminium a Gothorum Rege Valia inchoauit, & per Leouigildum postea consummatum. Primus enim Gothorum Athaulphus Hispanias est ingressus, sed Barcinonæ interfectus est. Post ipsum Valia, qui Vandalos & Sueuos, Alanos & Silinguos domuit, & prostravit, & in Silinguis provincijs de Gothorum maioribus instituit principes populorum, nec tamen ibi sedem regni voluit collocare. Theodericus etiam Sueuos suo dominio subiugavit, & extunc ceperunt Gothi in Hispanijs dominari, & regni sedem a Gallia Gothica in Hispaniam transfulerunt.

P I N I S.

q ij

DOMINI ALPHONSI

DE CARTHAGENA EPISCOPI BVRGEN

sis Regum Hispanorū, Romanorū Imperatorū, summorum
Pontificū, necnon Regū Francorū anacephaleosis.

PROLOGVS.

OGITANTI MIHI FRATRES DILECTIS

simi, & frequenter in animo reuoluenti, quantum sit humanis animis sciendi infixata cupido, vt nullo præcipiente, nemine suadente, omnis homo a natura scire desideret, quatenus hominem exuere videatur, cuius animus ad sciendum nullo desiderio teneatur, & illius repulsionis dignus haberi merito debeat. Tu scientiã repulisti & ego te repellã.

Dulcedo quædã mentis aduenit. Considero enim prompto humano animo iucunditatem adesse, si sciendi desiderii operi applicare aequaliter voluerit. Sed cum infinita pene scientiarũ & artium sit multitudo, quarũ aliquę de necessarijs nature, quorum directio humano iudicio non subest, aliæ vero in cõtingentibus occupantur, quę aliter & aliter interdum eueniunt. & ad quę dirigẽda cogitationes humanæ accurate declinant. Multorũ animos ad diuersas sciendi species inclinari videmus. Alij enim ad scientifica & naturalia & supra naturã, alij vero ad aliquas alias disciplinas vehementius inclinantur, prout ingeniorum suorum acumen vel hebetudo videtur exposcere. Sed hoc vnum inter caetera, quod nec ingenij altitudinem possit, nec etiam capacitã, licet mediocrem aut paruam transcendit, contẽnendum non est. Historiarum quippe notitia audiendũ quid in sua, quid ve in alia regione antiquis in sæculis, & prope nostra tempora actum sit: & qui principis has terras, quas incolimus, per diuersa sæcula gubernarunt, rationi congruũ desiderii est. Nec enim, cũ homines simus, aliena prorsus putare debemus, quæ inter homines transferũt, illi vulgato etiam trito Terentiano verbo adherẽtes. Homo sum, nihil humanũ alienũ puto. At, licet hoc cõtinue in memoria habere necessariũ nõ erat, vtile tamẽ pariter ac delectabile censo, libellũ aliquẽ tenere, qui hæc sub breui cõpendio cõtineat: vt cũ sermo de huiusmodi rebus occurrerit, aliquãlẽ cognitionẽ apprehendere valeamus. Hac itaq; intentione motus cõscribere fecerã arbore quandã genealogiẽ Regũ Hispaniæ, eorũ gesta aliquantulũ miscẽs, vt nec historiẽ, plicitatẽ, nec arboris breuitatẽ haberet, sed quodã mediocri modo historiã latitudinẽ, et arboreẽ breuitatẽ responderet. Illicq; excellẽtissimo, ac indekbalis memoriẽ Regi honestorũ studiorũ avidissimo, qui nuper ab humanis oculis ad superos euocatus est, dedicauerã. At, cum particula prima suę Regiẽ maiestati tradita transitus eius interuenisset, quicquid opusculum illud alijs temporibus per me vel alium altioris & abundantioris ingenij sorte si placuerit diuinę mäsuetudini, prosequendũ. Interim autem ascendit in mentem, ne ex toto calamus refrigesceret, ex illis quæ tunc scripseram, quantum ad tempora quæ attingerunt, & alijs scriptis, quæ sequentiũ temporum actiones enarrant, breuiorem arborem transplantare, quæ nec historiã lato sermone cõtineat, nec ex toto illam sub silẽtio dimittat, sed Reges omnes, qui in Hispaniã regnarunt, ab illo tempore, quo hæc politia in Regum nostrorũ genealogia, ac eorum Regia familia continuata est, seriose describat. Aliorum enim sæculorũ, quæ ante præcesiterant, profundissima abyssus inuestigabilis facta nobiscum nullam iam proportionem habere videtur. Reduxi ergo ad modũ arboris omnes, qui in hac Hispania nostra

Regis diademate sunt potiti ab Athanaricho incipiens in quo stipitem genealogiae huius rationabiliter, ut puto, construxi, usque ad insignem, ac potentissimum Enricum quartum hodie regnantē, cuius regnum Regum Rex feliciter dirigat, & exaltet. At quia imagines rerū fortius memoriā coadiuuant, quā nuda scriptura, Reges ipsos congruo arboris loco depingi feci in recta linea Regibus solis depictis. In marginibus vero aliquibus alijs, quorū strenuitas non ab re iuxta Reges collocari petebat per sola capita figuratis. Et quia aliorū insignium etiā extraneorū Principum nosse tēpora, concurrentiamque, quā cum nostris Principibus habuerunt, redū delectat, quinimo etiā ad cognoscendū aliquā, quę interdū inuestigamus, non modicū confert, congruere mihi visum est, illorū adijcere tēpora, quorum celsitudo, imperijque magnitudo abscondende non sunt, sed perpetuis tēporibus propalade, posui itaque summos Pōtiffices, qui non alieni Principes iudicandi sunt, quia tam nostri, quā aliorū hominum omnium superiores existunt, & in vniuerso orbe plenissimā habent potestati. Denique Romanorū Imperatores, quibus licet non subsumus, cū Hispani Romanū Imperium supra se non recognoscant, eruerunt enim Deo adiuuante de faucibus infidelium regnum. Solū enim Reges suos, ut supremos principes in tēporalibus habent, sunt tamen merito memorandi Imperatores Romani, qui inter omnes Reges primā sedem, & quasi quandā primogenituram non incōgrue habent. Ideo in illis concurrētis adiunxisse & Reges Francorum, qui in altitudine solij magno splendore clarescunt, amicitiaque, & sanguinis necessitudine ab antiquis tēporibus nostris extiterūt Principibus sociati, indignū fuisse a concurrentia hac segregare. Ideo hac concurrentia his tribus principibus supremo si quidē pontificatu, qui omnes principatus excedit, Romanoque, & Gallicano tēporalibus, regū que insignissima sunt inuenire decreui. Sed & illud nō equalitate presidentie motus, cum non equari, sed pontificatu Romano subijci, & regna tēporalia cum debita humilitate reuereri dignissimū est, qualitate tamen personarū tam scribentis, quam quibus scribitur attente pensata, non indignū arbitratus sum, ut in calce concurrentie adijcerē Pontiffices, qui in ecclesia Burgensī federunt, ab illo incipiens tēpore, quo sedes ipsa cathedralis effecta est, & usque ad tēpora nostra producens. Nam & si principatus alij supremi tam eminentia, quā magnitudine, & alijs numerosis dotibus longe altius presertent, quoad nos tamen nosse presules, qui, & quo tempore in hac insigni ecclesia presuerunt, delectabile pariter, ac vtile est. Consonumque rationi putauī hanc arbore charitati, ac fraternitati vestre dirigere, cū ecclesia hęc caput dicecesum Castelle capitis nomine tā a nobis, quā ab omnibus populis vulgariter insignitur. Cum ergo capita sint ecclesia ecclesiarū, & ciuitas ciuitatū Castelle, nescio cui cōgruentius ad aptari queat memoriā omnium Regū tenere, quā illis, qui capita dicuntur, & sunt illarum terrarū, quarum Monarchia describi, & in perpetuā recordationē reddigi breui stylo tentatur, caput enim principalis pars corporis est, quinimo & totum corpus representare videtur, eiusque Mausoleum locū religiosum facere solet, ac si totum corpus cum capite ibi esset. Sit ergo Principū ibi seriosa memoriā, vbi principalis pars regnorum, in quibus principatū gesserunt, consistit. Accipiat ergo fraterno corde fraternitas vestra munusculū hoc, quod fraterna manu donatur, illudque multitudini librorum, quibus insignis bibliotheca vestra abundanter munita est adijcere curet, ut qui annalia antiqua hac ex parte scienti cupidus fuerit, illud legendi aliqualis notitie adeptione congaudeat. Sed iam his preludijs finem imponens, quod dicere gestio diuino auxilio humiliter precibus inuocato, ut sequitur, prosequar.

REGVM HISPAN.

Caput Primum.

LLV D autem præmittendum est, Hispaniam, de cuius Regibus loqui intendimus, partem quandã honorabilem orbis esse. De qua, vt sciamus, quanta sit, & in quot prouincias diuidatur, meti adducendum est, orbem a rotunditate circuli dictum, quia rota quaedam est, cum Oceanus vndiq; circumfluens fines eius circulo ambiat. Hunc in tres partes antiqui diuidendum dixerunt, quarum vna Asia vocatur, altera Europa, tertia Africa, quæ etiam Libya aliquibus in libris nuncupari solet, hæc autem partes æquales non sunt. Nam Asia a Meridie per Orientem vsq; ad Septentrionem peruenit. Europa vero a Septentrione vsq; ad occidentem, & inde Africa vsq; ad meridiem, & sic dimidium orbis tenent Europa, & Africa; aliud vero dimidium sola Asia occupat. Quod ideo sic a sapientibus descriptum esse putandum est, quia mare Terrenum, quod Mediterraneum vocatur, ab Occidenti inter Septum & Gibeltarium, seu Tarisam ingrediens, & versus Orientem fluens, has duas partes Meridianam, & Aquilonem intersecat, & cum vna esse deberent, aquarum inundatione diuidit. Sic ergo si in duas partes Orientis, & Occidentis diuidatur orbis, Asia Orientalem, Europa vero, & Africa Occidentalem partem tenebunt. At cum Hispania in Europa sit, congruens est, vt Asiam, & Africam dimittentes de Europa modicum quid dicamus. Europa siquidẽ a flumine Tanai descendens ad occasum per Septentrionalem Oceanum vsq; ad fines Hispaniæ venit. Cuius pars Orientalis, & Meridiana a Ponto confugiens tota mari magno coniungitur, & in insula Gadibus finitur.

Prima Europæ regio Scythia inferior est, quæ a Mæotidis paludibus incipiens inter Danubium, & Oceanum vsq; ad Septentrionalem Germaniam porrigitur. Quæ terra generaliter propter Barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbarica dicitur. Huius pars prima Alemannia est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc Dacia, vbi & Gothia, & post illas multæ aliæ prouinciæ sequuntur, donec ad Hispaniam perueniatur, quas describere operosius esset intentu, quia non descriptionẽ orbis seu mapam mundi conficere propositum est, Sed Hispaniæ, de cuius Regibus dicturus sum, situm ad mentem adducere. Qui autem de alijs Europæ prouincijs informari desiderat, Isidorum, & alios, qui orbis partes sermone lato curauerunt distinguere, diligenter inquirat. Ego enim hanc solam primam Europæ partem breuiter in memoriam adduxi, quia intra eam Dacia continetur, & Gothia. Vnde & Gothi existere feruntur, qui in Hispania, vt infra dicitur, regnarunt. Alijs ergo Europæ prouincijs omittis Hispaniam calamo nostro Daciæ, & Gothiæ a quibus primi Reges nostri ortum habuerunt, coniungamus.

Caput secundum.

HVIT autem Hispania prius ab Ibero amne, seu flumine Iberia nuncupata, postea ab Hispano Hispania cognominata est. Ipsa est enim vera Hesperia ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita autẽ est inter Africam, & Galliam, a Septentrione Pyrenæis montibus clausa, a reliquis partibus vndiq; mari cõclusa, salubritate celi equalis omnium frugum generibus feracida, gemarum, metallorumq; copijs ditissima, interfluunt eã flumina magna, Bætis, quod modo Guadalquivirum vocat, Minus, Iberus, Tagus, in aliquibus aluci sui partibus aurum trahens. Habet prouincias sex, Tarraconen

sem, Carthaginensem, Lusitaniã, Galleciam, Beticam, & transfretũ in regione Africę Tingitaniam. Duę sunt autem Hispanię, citerior, quę in Septentrionali plaga a Pyrenęo vsq; ad Carthaginem porrigitur. Vterior, quę in Meridiem a Celtiberis vsq; ad Gaditanum frenum extenditur, citerior, & vterior dicta, quasi citra terras, & vltra, quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla. Est autem Hispania de latioribus prouincijs, quę sub Europa includuntur, habens in se sex prouinciãs, vt prædixi, quę iam alijs nominibus nominantur. Neq; enim dicimus Tarraconensem, quia hic loquimur de prouincia ecclesiastice sumpto vocabulo, pro vt Metropolim, & ecclesias suffraganeas designat. Sed quandam particulam, seu contractum terrarum.

Illam igitur, quę Tarraconensis dicebatur, Catalonia vocamus. Carthaginensis vero est illa particula terrę, in qua regna Valentię, & Murcia consistunt. Lusitania continet partem Portugalię, quę intra Fagum, & Guadianam, necnon etiam particulam illam, quę citra Tagum, & vltra Dorium est, aliasq; huius regni terras, quas Extrematuram dicimus. Gallecia vero in suo nomine durat. Sed sub Gallecię nomine, etiam pars Portugallię intelligenda est, quę intra Dorium, & Miniũ consistit. Betica vero Vandalia est, quam Andaluziam dicimus, dicta a Bęti flumine, quod Guadalquivirum vocatur, ab Arabibus sumpto vocabulo. Etenim apud Arabes Guadalqueuir flumen magnum significat. Hęc intra se Granatę partē continent. Tingitania autem est in Africę parte, quam dicimus Benamarin, a Tingi ciuitate, quę Taniar vocamus, nomen assumens, alię uero terrę, quas in Hispania hodie diuersis nominibus nominamus sub illis, quas diximus, tunc contineri putarem, vt Castella, & Nauarra cum Carthaginensi, Legionensis pars cum Gallecia, Toletana, & Conchenis cum Lusitania, quę simul cum Bętica, quam Andaluziam, & Granatam dicimus Hispaniam vltiorem faciebant, quam ceteriorem post respectum ad nos possumus appellare, cum vltra, & citra respectiue ad locum, in quo loquētes existunt, dicitur. Nos igitur cum citra Iberum sumus, has partes Hispanię citiorem Hispaniam vocamus, Italici, & alię Orientales vltiorem vocant. Cum per respectum ad eos vltra Iberum commoremur, quę sic grosse tetigi, vt aliquam cognitionem horum nominum habeamus, & aliquanter correspondere denominationibus, quas hodie partes Hispanię habent ex ipsa propinquitate vocabulorum, sentiamus.

Non quod sigillatim his finibus distinguantur, difficillimum enim esset nunc limites illarum diuisionum certitudine plena tenere. Hoc tamen ex his diuisionibus constat Tingitaniam, quę vltra mare Mediterraneum est, licet in Asia sita sit, intra Hispanię partes contineri, quod licet peregrinum ab aliquo importuno videatur, intentius tamen intuentibus aliquid forte non parum importare valeret, vt memor sum alibi ad propositum aliud dixisse.

Caput tertium.

NVNC vero intentum nostrum prosequens, hoc de regno Hispanię, pro vt terram, in qua regnatur designat, sufficiat dixisse, tamen pro vt Reges, & potentia demonstrat aliqua dicamus. Nescio enim quare apud nos vnico verbo hęc duo diuersa coniungimus, vt regnum ipsam terram vocemus, & hoc eodem verbo regnandi vim, & potentiam exprimamus. Dicimus namq; regnum Hispanię, vel Francię, cum de terris illis loquimur, similiter quoque cum de aliquibus Regibus

REGVM HISPAN.

earum sermo sit, regnum eorum tot annis durasse scribimus, vel dictamus exercitū, ac potestatem regnandi, quæ temporalia sunt, & regnum vocantes, vt Salomon dixit, nam terra in æternum stat. Non sicut apud Italicos, qui terram, in qua regnāt, non regnum, sed reatum vocant. Cum ergo de Hispania, pro vt reatum est modi cum diximus, de regno eius, pro vt regnantium tempora significat, paulum quoq; dicimus. Nemo autem dicere posset, qui fuerunt hi, qui ab initio seculi ante diluuium in Hispania regnarunt, quia impossibile est hoc scire, cum omnes chronicae post diluuium principium narrationis assumāt, nec aliqua authenticæ historia reperiri potest, quæ ante aquas diluuii gesta hominū narret, excepto canone sacro, qui ab initio creationis mundi sermonem assumens, tam ante Noë, quam etiam postea, multa historice prophetica reuelatione descripsit. Quicumq; tamen illi fuissent, si aliqui fuerunt, qui Hispaniam gubernassent, sub inundatione aquarum constat perisse. Sed & post ipsum diluuium expleta infantia seculi, & in quandam adolescentiam mundo quoddam modo ascendente, hoc distinctum sciri non posset. Licet aliqui sub glebo diuisionem gentium post diuisionem ab Abel descriptarunt. Sed nos illud non querimus specificè, & particulariter scire, grosse tamen, pro vt antequam abissum inuastigari aequaliter potest. Conicere conuenientibus oculis, vt cuncti; uelemus, qui fuerunt illi, qui Hispaniam antiquis in sæculis inuaserunt. Ferunt autem, quod Europa recepit populos a generatione Iaphet, qui septem filios dicitur habuisse. Quorū primus fuit uocatus Gomer. Secundus Magoth. Tertius Madians. Quartus Inanus. Quintus Tubal. Sextus Moretus. Septimus Tirasus. A Gomero primo filio dicunt populatam Galleciam. A Tubalo quimo filio alij descenderunt Hispani. A Magotho secundo filio scythæ, Gothi, Vandali, Sueui, & Alani, & ab alijs uero filijs alij profluxere nationes. Inter istos deniq; adinuicem magna bella, & grandes dissensiones processerunt. Alij enim alios e terris expellentibus, & alijs resistentibus oportebat, vt bellici labores insurgerent. Nam inter offendentes, & defendentes tunc, & nunc consequens est, vt gladius hostilis insurgat. Nam alij inuasionem potentia incitante desiderant, alij defensionem necessitate cogente procurant. Et ne hoc, nec illud ad rationis persuasionem quiete confici potest, ad arma oportet recurrere. Transierunt ergo multa tunc tempora, & in eis armorum plurimi actus, quos referre calamus non ualere. Sed hoc unum dicitur, quia a confusione linguarum in Abel, usq; ad tempora Gedeonis iudicis Israël fluxerunt anni mille, & ducenti, & triginta, & tres. Et huius Gedeonis tempore natus est Hercules magnus, qui ingenia facinorosa, & armorum miranda exercicia per diuersas orbis partes præsertim in Hispania egit. Hic enim, vt ferunt, vna cum Iasone obtinuit vellus aureum insulæ Colcos, & destruxit Troiam prima irruptione occidentis Laomedontem Troiæ Regem, necnon uicit Diomedem Thraciæ, ac Centauros, & Lacedæmonios. Superauit quoque filios Leui, qui erant nepotes Regis Saturni, necnon Bulirim Aegypti, & Anthem Aphricæ Reges, sceminas quoq; Amazonas, quæ tunc erant multarum gentium uictrices, pro vt hæc omnia aliqua historia ferunt, & fabulæ poetarum. Hic quoq; in metris suis horum aliqua narrat, dicens, Herculem duri celebrant labores, Ille Centauros domuit superbos, Abstulit sacro spolia leoni, Reliqua, quæ illic in metro sequuntur, quæ hic succincte tetigi, ueritatem eorum Deo, qui omnia cognoscit, relinques, vt scripta reperi huic scripturæ inferere, non asserere curam cepi. Cum autem hæc omnia Hercules alijs in orbis partibus expluisset, ab Aphrica in Hispania

nias transfijt. Audierat enim Gerionem Hispaniæ principem potentia suæ robori plus debito nitentem erga Hispanos tyrannice se habere. Aduentum vero eius audientes Hispani nimium lætati sunt, sperantes manu Herculis a Gerionis tyrannide liberari, quod & factum est. Nam Hercules Gerionem desiderans duellum cum eo aggressus est, victumq; strangulauit, & super caput eius turrim dicitur fundasse prope Curuniam, quod oppidum in Gallecijs finibus ipse fundauerat. Demum occidit Cacus illum ferum hominem, qui tanta feritate uigebat, ut potius fabulæ quam historiciæ narratio feritatis eius ab aliquibus scribenda putetur. Ab hoc Caco montem ei, quem uulgariter Moncaio dicimus, prope Tiraſonam & Agredam situatum nomen assumpsisse ferunt. Hercules itaq; occisus Gerione & Caco, & multis magnificis operibus in Hispania factis ad Græciam est reuersus, dimittensq; nepotem quendam suum, qui Hispaniam uocabatur, ut in Hispania regnaret, a cuius nomine Hispaniam uocatam putant. Nam primo Iberia ab Ibero flumine seu Hesperia ab Hespero Planeta, qui prope occidentem aduerserante die lucet, uocabatur. Hic Hispanus est primus, quem in Hispania regium titulū assumpsisse historiae narrant. Qui magno tempore in pace regnans multa magnifica opera dicitur construxisse. Inter quæ ille singularis aquæ ductus habetur, qui apud Segouiam in sua firmitate huc usq; perdurans, ciuitati aquarum copiam ministrat, pulchritudinem nimiam in ipsa operis fortitudine ostendens. Nam cum quædam particula supereminens, per quam eloaca dirigitur, sæpe reficitur, & relecta facilliter corruiat, ipse tamē pōs et aquæ ductus tanta firmitate ædificatus fuit, ut ab illo seculo usq; in præsentem diem quali quadam incorruptione fulgens maneat. Tantaq; differentia diuturnitatis inter moderna opera & uetustissima est, quod, quidquid ibi nostris diebus reficitur, raro per decennium durat, tanto ponte, qui Hispani temporibus factus est, per totæ sæcula immutabiliter perdurante.

Caput. IIII.

HISpanus filiam suam nomine Liberiam in matrimonium tradidit insigni Principi Græciæ uocato Pyrrho, qui ex iure uxoris suæ post mortem Hispani soceri sui in Hispania regnauit. Hoc tempore dicunt tantam ariditatem per totam Hispaniam fuisse, quod uiginti septem annis pluuia uisa non est descendisse: quo factum est,

ut omnia flumina prorsus areſcerent præter modicū aquarū, quæ in Guadalqueuero & Ibero profluebāt, & ut aliqui dicūt in Guadiana. Cuius causa Hispani ad diuersas terras uitæ saluaturi abierūt, ariditate autē cessante habitatores ad Hispaniā reuerſi sunt. Pyrrho deniq; defuncto Græci post eū aliquo tēpore regnauerūt, quorū nomina expresse nō legi. Post hæc gētes quædam extraneæ, quæ Almonizi uocabantur, Hispaniā intrātes Græcos expulerūt, & regnarūt in ea quadraginta annis. Demum exercitus multi ab Alemānia & insulis aduocentibus Hispaniam inuadentes Almonizis expulſis apud Hispanos magnis temporibus regnauerunt. Donec Pœni ab Africā trāſeuntes magnam partē Hispaniæ subiecerūt. Et enim Hamilcar primo Saguntū obſidens occiſus fuit. Deinde Hannibal immanissimus fortissimulque obſidionem repetens Saguntum oppidum expugnauit. Quod utique non ciuitatē Saguntiam nostram, sed castrū illud iuxta Valentiam Monuiedrum uulgariter nunc cupatū fuisse autumant. Sagunto autē occupato & alijs multis partibus Hispaniæ fug

ditioni subiectis Hannibal nomine & gloria excellere incipiebat, quod Romanus populus, qui tunc quasi adolefcens erat, & alijs gentibus imperare non mediocriter præfumebat, moleſte tulit; maxime cum iam Saguntum Romani in amicitiam recepiffent. Cuius occasione bellum contra Hannibalem & Pœnos implacabile indixerunt. Quo factum eſt, vt Hannibal, qui potentia magna & animo bellicoſo vigebat, in Italiam proficiſcetur, dimiſſis Haſdrubale & Magone fratribus eius, vt ea tuerentur, quæ apud Hiſpanos acquiſerat. Romani vero miſerunt contra eos nobiles quosdam de familia Scipionũ, qui pugnãtes contra Haſdrubalẽ victi et occiſi ſunt. Poſt quorum mortem alium de Scipionibus, qui, P. Cornelius Scipio minor dictus eſt, ad Hiſpanos miſerunt, multi namq; fuerunt Scipiones. Scipionis enim verbum cognomentum familiae, non nomen particulare hominis eſt. Hic Scipio dimicauit contra Magonem acerrimo prælio, vt tunc inde occiſi plurimum caderent, & Magonem victum & captum cum alijs captiuis miſit ad urbem. Magone vero ſic uictõ Haſdrubal frater eius occurrit obuſum Scipioni, præliumq; intrans uictus euafit, & profectus eſt in Italiam ad Hannibalem fratrem ſuum. Scipio vero victor exiſtens expugnatis Haſdrubale & Magone fratribus Hannibalis redijt Romam, Hiſpania manente ſub regimine Romanorum. Aliquibus autem temporibus ſic elapſis, cum Romani gubernantes inſolenter, ceu fieri ſolet, haberent (raro enim euenit, vt peregrina potentia, ſi diu continuatur, ad grauamina non profilit ſubditorum, unde & Bonifacius Papa dicebat, non modica diſpendia Romæ atuliffet peregrina regimina, hinc eſt quod ſucceſſione principantium naturalitas acquiſita Regum ad ſubditos & ſubditorum, ad Reges, nimium conciliat animos, & regnantis iugũ benignum & tolerabile reddit) Hiſpani ergo proteruiam Romanorum non ferentes rebellare cœperũt. Contra quos Romani miſerunt ducem nemine Tiberium Sempronium, qui vi armorum pluſquam centum & viginti ciuitates, oppida & caſtra occupans Hiſpanos ſub ditione Romanorum reduxit. Demum exacto aliquo tempore, ſexcentiſimo ſere anno poſtquam Roma condita fuerat, iterum rebellauerunt Hiſpani, & taliter ſe inuenerunt contra Romanos, quod nullus ex ducibus Romanis reperiebatur, qui acceptare auderet ſe mitti aduerſus eos. Et tunc miſerunt quendam nomine Sergium Galbam conſulem, qui, multis prælijs cum Hiſpanis conſectis, poſtremo ab eis fuit deuictus. Quo ſic deuictõ miſerunt Romani alium ducem, qui obſedit Numantiam, quæ nunc Zamora vocatur, in cuius obſidione magnam ſtragem, damnã & pericula Romani habuerunt, ciuitate in ſua rebellionẽ contra eos manente. Sed poſt iſtud miſſus eſt, P. Scipio, qui poſt Africani inferior vocatus eſt, nepos alterius Scipionis quem Africani ſuperiorem appellant. Hic Numantiam tam ſtriſtiſſima obſidione afflixit, quod expugnatam ex toto deſtruxit. Et ſic manſit Hiſpania ſub ditione Romanorum aliquo tempore. Sed poſt conſuetã animoſitate rebellantibus Hiſpanis venit Pompeius, qui ſubiſcens eam dimiſit in illa filios ſuos ac duces Petreum & Afranium, & in Italiam redijt. At cum inter Romanos tunc illud inſteſtinum & famoſum bellum ſurrexiſſet, & Pompeio cum Iulio Cæſare genero ſuo impacabiliter deſidente, Iulius Cæſar in Hiſpaniam venit, & contra Petreum & Afranium apud Leridã dimicauit, vbi exercitum Petrei & Afranij immenſã ſiti afflictum in ditionem reduxit. Manſit itaq; tunc Cæſare ſubiſciete ſub poteſtate Romanorum Hiſpania vſque ad tempora Honorij Imperatoris. Cuius tempore Vandali & Alani ad Hiſpaniam venerunt, & eã magna ex parte occupauerũt.

ac Sueui Gallciam. Sed paulo post Vandali in Africam transferunt, & quidam alij Barbari, quorum nomina non habentur, Hispaniam intrarunt. Et sic huiusce modi inundationibus diuersarum gentium, & rituum magnis temporibus Hispania afflicta fuit. Partim Romanis, partim Vandalis, Alanis, Hugnīs, & Sueuis illam sibi iuxta potentiam suam tyrannice occupantibus, donec exercitus nobilis militiæ Gothorum illis expulsus ad illam habiturus deuenit. Quorum Reges ex ipsa habitatione, & incolatu Hispani effecti in ea regnarunt, & regnant, non iam Gothorum, sed Hispanorum sub diuersis titulis Reges vocati.

Caput. V.

T quia de his sub arboris figura particulariter dicendum assumptum, aliqua ex illis, quæ intra Hispaniam gesserunt, suis congruis locis dicturi de origine eorum, & his, quæ ante Hispaniæ ingressum alijs in locis per eos gesta sunt, breuissime vt aliena, non vt nostra ad clariorem intellectum dicendorū breuissimo cursu transcamus. Origo autem Gothorum, vt ex aliquibus historijs colligitur, ex insula Scanzia, seu Scythia fuit. Illam namq; primo sunt adepti, cuius possessione non contenti, inde excentes propinquas Scythiæ insulas, & terras peragrantes, vicinas gentes bellis laceſcebant, quod antiquissimum est. Nam ante Herculem, qui tempore Gedconis iudicis Israël fuisse dicitur, Gothi Reges habuisse dicuntur, quos nominant Beric, & Gadarie, & Philimer, & Zamolxem, & Tanaisum, qui successiue in eis regnaverunt. Et post tempora Herculis, & Telephi filij eius multos Reges Gothi habuisse feruntur, ac plurima bella tam versus Aquilonem, quam etiam Orientalem mundi plagam gessisse. Tamq; in illis animositas, bellandiq; desiderium erat, quod etiam fortitudinem, & militare exercitium ex eorum origine ad fœminas dicitur pertransisse. Nam illæ pugnantissimæ fœminæ, quas Amazonas vocant, ex genere eorum profluxisse narrantur, vt in hominibus, qui anima sua rationabilia sunt, illud, quod in aubus rapacibus natura operante fieri videmus, in illis sæculis factum audiamus. Et sicut inter aues rapaces, seu de rapina viuentes, fœmelle soleant esse audaciores. Sic apud illos, qui aliena rapere, & populos ex suis sedibus expellere continue instabant, Amazonæ fœmellæ impetum etiam audaciorē habeant, licet ipsi Gothi masculi audacissimi fuerunt. Etenim Tomiris Amazona Regina Getarum, immo Gotharum Cyrum Regem Persarum, & Medorum, qui tantæ potentiæ fuit, vt regnum Chaldæorum Baltasare Rege occiso, & Babylone destructa extinxerit, & in regnū Persarum mutauerit bellū gerens, illū deuicit, ac oculum capite mutilauit, quod in vtre pleno sanguine consanguineorū, & nobilium de exercitu suo misit, dicens. Sacia te sanguine, quem sisti, vt qui sanguinem aliorum crudeli cœde sæpissime fuderat, sanguine suo, & suorum infelix opere riretur, vt illud euangelicum verbum etiam illo tempore completeret. Qui gladio occidit, gladio peribit. Sic & Samuel Propheta cum Galaath Regem gladio scinderet, dixit, sicut fecit absq; liberis mulieres gladius tuus, sic etiam erit sine liberis inter mulieres mater tua. Sæpe enim impij, & crudeles crudeliter opprimuntur, & potentes, vt Sapiens ait, potenter tormenta patiuntur. Nam iuxta prouerbiū vulgare, canis lupos occidens, plerunq; a lupo occiditur. Tomiris vero adepta victo-

Beric.
Gadarie.
Philimer.
Zamolxis
Tanais.

Tomiris
Cyru.
Baltasar.

Samuel

Tomiris

tur, victrix abscellit, & mutato nomine minorem Scythiam appellavit, & ciuitatem Tamera a suo nomine edificauit. Et adhuc hodie successores earum fecminæ agentes militiam strenue habentur in opere militari. Et terra earum, vt Roderici hystoria refert, vulgariter Fecminea vocatur, ego tamen licet, vt legi, describo, non tamè me mini me uidisse aliquem, qui militarem exercitum fecminarum segregatum uidisset, licet vna, vel alia militari exercitio dedita aliquando videatur, Sicuti apud Francos pridè Poncella militabat.

Poncella

Caput. VI.

Beric.
Gadatic.Prelim-
nus.

ED exercitum fecminarum dimittentes, ad viriles Gothorum tu-
neos redeamus, post mortem autem Beric, qui primus inter Gothos
Rex nominatur, successit, Gadaricus, qui fuit magnificus triumphator,
& multos in Scythia, quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit.
Post hunc filius eius Philimerus videns Philimerigorum terram
vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus
transmigrarent, & cum diu altissimas sedes, & congrua loca perquirent, ad vltio-
res Scythiæ terras venit, vbi regionū vbertatem, & votiuu gaudia admiratus decre-
uit ibi, vt in proprijs residere. Et cum terram explorans deambulasset, & pontem in
vasto flumine reperisset, regionemque vltra flumen illud placidam propexisset, vo-
luit regionis vltima peragrarè, & parte exercitus iam transmissa pontis structura
corruit transeuntium pedibus conuulsata. Et sic nec transmissis licuit remeare,
nec alijs transuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulis concluditur, &
ex vtraque parte confusione imperuius inuenitur, & forsam pons ille ligneus erat, &
pondere multitudinis ruit, ac citra remanentibus, quia difficilis reparatio videbat, repa-
rare noluerunt, vel forte cum nullam aliam causam itineris continuandi haberens, nisi
quia terras ad inhabitandum querebant, circa flumen remanentes confederunt, grãdi
parte exercitus sui vltra procedente suis sibi habitationis videbat in terris citra flumē
situatis mansisse. Pars vero Gothorum, quæ cum Philimero citra remanserat, opta-
tum portu solum, ad gentem Spalorum aduenit, vbi conserto prælio victoriam sunt
adepti. Exinde, vt victores ad extremam partem Scythiæ, quæ adiacet Ponto ma-
ri cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victorijs subiecerunt. Et quia ibi diu-
cius resederunt, & regimen tenuerunt, Scytæ, vt indigenæ, sunt vocati. Et licet
Gothi ad gentes alias sæpius se veruissent, rectores tamen suos in Scythia dimitte-
bant, pœnes quos gentis regimen consistebat. Hinc euenit, quod Iosephus Scy-
thas, Iudorus Getas appellat. Vnde & illud in laudem eorum per quendam poë-
tam dictum est. Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ. Ac si diceret tanta
animositas Gothorum militiæ est, quod pro honore adipiscendo mortem cõtemptul
habent, laudantes vulnera, quæ pro reipublicæ tuitione, ac exaltatione in prælijs vi-
rilter recipiunt. Nam mutata prima litera, e. in, o, & vltima, e in, i, qui Getæ
appellabantur, Gothi dicuntur. Hi septentrionalia iuga tentantes Scythica regna
montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc Gothia appellatur, interpretatio au-
tem nominis eorum in lingua nostra est fortitudo, & re vera nullius gentis strenui-
tas ita regnis, & imperijs se obiecit, sicuti huius, in primo enim egressu a Scania gen-
tem stolidam Vimerigorum, Vandalorum a suis sedibus elecerunt, iuga Scythica
subiecerunt, Vexorem Regem Aegypti prælio fugauerunt. Aliam subiugarunt,
& eorum

Spali.

P. 108.

& eorum aliqui inibi remanserunt, ex quibus partibus, ut dicitur procefferunt, & partem Asiae subiecerunt, Armeniam, Syriam, Siliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioni-
 am, & Aeoliam expugnaverunt. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, in-
 teremit Therсандrum, inlecutus fuit Vlyxem, Darius Hyftaspis filius, & Xerxes ab

Telephus
Therсандrum
Darius.
Vlyxes.
Darius.
Xerxes.
Alexander.
Pyrrhus.
Caesar.

Rege Gothorum inferiores in praelio sunt inuenti. Hos Alexander vitans
 dos docuit, Pyrrhus pertimuit, Caesar exhorruit. At cum Pompeius pro arripi-
 endo reipublicae principatu contra Iulium Caesarem arma moueret, isti caeteris for-
 tius dimicauerunt, in Franciam irruerunt, Italiam vastauerunt, Romam ceperunt, Ve-
 ronam aedificauerunt, nonnō imponentes, Verona, quasi ve Roma in odium Ro-
 manorum, Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibique apud Toletum se-
 dem vite, & Imperij locauerunt, in habitaculis, & tentorijs habitauerunt. Terras vbe-
 res seminabant, nusquam munitiones, vel domicilia fabricabant. Et licet terras & ci-
 uitates, & oppida subiugarent, semper bellis, & vastationibus insisterent, non concen-
 ti dominio populorum, sed praelii omnia infestantes. Et licet in sui principio fero-
 citati dediti, vix humanae rationis debitum attendebant, tamen postquam mores alia-
 rum gentium viderunt, & vrbes, humaniores effecti benignitatem, & mansuetudi-
 nem induerunt, adeo quod & philosophis, ad quorum sapientiam humili studio
 peruenirent, diu proprijs Ducibus se rexerūt, & postea regale fastigium adscuerunt,
 quod & sacerdotio ornauerunt. Hos omnes Europae populi tremuerunt, Alpium
 obices his cesserunt. Post exterminium Scythae gens Vandalię a Pannopa non tari-
 tum eorum praesentia fuit exterrita, quam opinione fugati, eorum impetu Alani sunt
 extincti. Suci inter angustos Hispaniarum angulos eorum arma proprio periculo
 sunt experti, & regno, quod sediciose tenuerant, turpiori dispendio caruerunt, liber-
 tatem Gothi potius bello, quam pace seruauerunt: In bellandi necessitate vires pre-
 cibus praetulerunt, & in armis spectabiles hastis, & iaculis, arcibus, & sagittis, ensi-
 bus, ac clavis tam equestri, quam pedestri praelio conflegebant, & in armorum ex-
 perientia solo noualis belli exercitio caruerunt, vsq; ad tempora Sisebuti. Sub quo
 ad tantam gloriam peruenirent, ut victoriarum insignia non solum in terris, sed in
 ipso mari publicarent. Fuerunt autem naturaliter magnanimi, & audaces, ingenio
 faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & constantes, gestu, & habitu approbandi,
 viribus praepolentes, stata ardui, & proceri, duri vulncri, & manu prompti, corpo-
 ris validi, membris apti, dispositione compositi.

Sisebutus

Caput. VII.

ED sic confuse generaliter scripsi, prout scriptum inueni, ut ali-
 qualem notitiam Gothicę gentis sub genere habeamus. Nam illo
 rum temporum seriosa, & specialis narratio certitudinaliter non
 habetur, quia Salomon inquit. Tempus cuncta obliuione operit,
 nec ad gesta Principaliter attinet, quid Gothi in remotis regionibus
 seculis antiquis gesserunt. Sed hoc addendum est, quod Gothi, qui
 cum Philimero Rege citra Pontis fretum manserunt, multa strenuissima opera ar-
 morum agentes sub multis Regibus, ac Ducibus suis per per discursum temporis
 succedentibus contra plurimos Reges, gentes, & nationes dimicauerunt, pluries victo-
 res, licet aliquando tamen raro fuissent deuicti. At cum ad hanc partem Europae,
 quae Italia, Alemaniam, & Gallia, & Hispania est, venissent, se iterum subdiviserunt,

Philimero
rus

Et illi, qui apud Italiam, & Arcum adiacentes terras remanserunt, Ostrogothi vocati sunt. Illi vero qui ad Hispanos accesserunt, Vesegothi sunt vocati, Ostrogothos, id est, Orientales Gothos, Vesegothos, id est, Occidentales, vocantes ex vulgari suo idiomate, ut arbitror, interpretatione recepta. Et quia Gothi, qui in Italia remanserunt Ostrogothi appellabantur. Ideo Theodoricus, de quo mentio fiet, Ostrogothorum Rex appellatus est. Gothi vero, qui Pyrenæos montes transeuntes Vesegothi dicti sunt. Procedente tempore Gothicum titulum exuentes Hispanorum nomen induerunt, ut in dicendis exprimitur. At licet differentia nominum esset, large tamen assumpto vocabulo omnes dicebantur Gothi, cum ab eadem origine descendissent. Origo autem, ut proxime dixi, ab Aquilonari parte fuit. Et si accurate attendere volumus, terram illam, quam hodie Reges Dacię tenent cum aliquibus adiacentibus, fuisse illam, vnde Gothi principaliter exierunt, existimandum est. Sunt enim quatuor regna, Dacię, Suecię, Noruegę ac Gothię, siue Gethorum a quibus terris, necnon alijs quibus alijs qui vltra illas intra illum summum Aquilonis in magna latitudine sitę a Barbaris hodie incoluntur. Putandum est illam multitudinem armatę militię copioso numero exiuisse. Nam Gothiam solam, quę parua terra est, incredibile esset, tot populos genuisse. Ne huic rei obstat, quod omnes nomen Gothicum assumpserunt, quia tam antiquis, quam modernis temporibus hoc fieri consuevit, a parua terrarum gleba gentes multas interdum nomen accipere, cum generaliter nominantur, licet in particulari suas nominum subdiuisiones accipiant, sicuti omnes, quotquot sub amplitudine horum regnorum morantur, Castellanos vocamus, licet Castella vna provincia sit, & multę alię propria nomina, & designationes habentes sub hac Monarchia spaciolis sinibus sitę consistāt. Sic itaq; fieri potuit, vt a terra Gothię licet non magna, omnes finitimę gentes, quę ad occupandas terras aliorum animositate vigenti exierunt, nomen acceperūt. At quia inter regna Regis Dacię, Gothia computatur, illa arma regia Regibus, qui in arbore sequenti depicti sunt, quandiu titulum Gothorum habuerunt, apponi feci, quę Reges Dacię pro omnibus quatuor regnis adducunt. Titulo vero mutato, & Castellę, & Legionis separatim, vel coniunctim assumpto, arma, quę procedente tempore assumpserunt prope illos ponuntur. Nec tamen volo, vt quisquam putet eos, qui in illis regionibus frigidissimis remanserunt, Hispanis præstare, quia ab illis descendunt. Cum hoc in vetustis, & in recētibus seculis crebro vtitum sit, quod cum ex aliquibus terris insigniores, & animosiores viri exentes alias regiones virili animo expugnāt, easq; perpetua habitatione incolunt, licet a terris, vnde exierunt, denominationem, & arma retineant, longe tamen eminentiores sunt illis, qui in originis suę terra quieti manserunt. Nam Alexander Magnus a Macedonia provincia Gracię exiens nomen Macedonis retinuit, sed quis non dicat illum totius esse Dominum factum, ac illos, qui post eum in regnis expugnatis regnarūt, illustriores fuisse illis, qui intra Macedonię latebras reiderunt. Sic & Pharamundus a Pannonia Vngarię provincia exiuit, sed eo in Francia manente, Reges Francorum, qui ab eo descēderūt, quis dubitat clariores Vngarorū Principibus esse? licet illi clari, & excellentes existant. Sic & Hispanię Reges, licet ab illis Ferrarum Principibus in suis protoparentibus descenderunt, tamen sceptrā altiora, & clariora acquirentes manentibus intra illarum terrarum confinibus, eorumq; successoribus nimum præstare, non incongruum est. Sic & apud nos in alijsq; regionibus sit, vt nobiles, & Barones ex montanis domibus exeuntes, ac in alijs partibus terrarum dominia acquirentes

Theodorici.

Alexander.

Pharamundus.

Duces, Comitēs, & Barones effecti longe præstantiores habentur illis, qui in domibus, quas solaria vocant, morantur. Licet etiam ipsi cognomentum illarum domorum retineant, quæ similia memor sum respondisse cuidam Prælaro oratori Regis Dacia, qui audiens aliquam, quæ in disputatione sedium cum Anglicis de antiqua claritate, & clara antiquitate Gothorum, ad Regis nostri eminentiam demonstrandam in medium adducebantur, se interferere voluit, & Regi Dacis, qui Gothorum Rex nunc cupatur, sedem eminentem querere. Nam & si magnum, & insignem illum Regem faceret, tamen maiores, & insigniores illos fuisse, qui a Gothia, & circum vicinis regionibus exeuntes Italiam, & Galliam, ac etiam Hispaniam occuparunt, quis negare videret? Et ex illis profuit is, qui hodie Hispaniæ sceptra gubernat, licet a Gothia quæ si quodam solario cognomentum magnis temporibus seruauerunt. Et etiam hodie realiter tenent, Licet titulorum nomina ex prælijs, & alijs insignibus gestis, quæ postea venerunt, sunt mutata. Hæc ad intelligentiam dicendorum præmissis sufficiat, etiam quod mente concepitur exequatur, & ex deuotis præcordijs omnipotentis Dei iterata deprecatione, suffragio implorato Reges ipsos, prout temporum suorum ordo deposcit, huic arbori inferamus.

Caput. VIII.

ATHANARICVS iuxta propositum huius arboris ponitur primus, qui gentis Gothorum regium solum suscepit anno a natiuitate Domini tricentesimo quadragesimo tertio, & regnauit annis tredecim. Nam licet dubitandum non est, quin Gothi ante istum plurimos alios Reges, & Principes habuissent, tamen postquam fines terrarum suarum exeuntes, terras, & regna aliorum tam per Italiam, quam per Græciam, & Hispaniam occupare decreuerunt, hic Athanaricus primus Rex habetur, ideo merito, ut radix arboris proponitur, ab hoc enim tempore cum Gothis Hispani quandam communionem habemus, ut intra Hispaniæ historiam illos includere debeamus. Primo namque intra fines suos morantes, vel partes Orientales infestantes ad annalia nostra non pertinent, sed tanquam exteri, ut ceteræ nationes sunt reputandi. Huius Athanarici tempore Gothi sub gentilitatis erroribus tenebantur, licet aliqui eorum catholicam fidem susceperunt. Ideo Athanaricus gentili errori faciens persecutione crudelissima aduersus fidem mota contra Gothos, qui in gente sua tenebantur, cedes incepit exercere, ex quibus plurimos, qui volebant idolis immolare, martyres fecit. Tunc Gudilla Episcopus legem eos docuit Christianam, & in linguam eorum scripturas nouæ, & veteris Testamenti transtulit. Gothi itaque, qui hactenus idolatriæ superstitioni dediti gentilibus sacrificijs se vouebant: iam fide suscepta ecclesias construxerunt, & sacerdotes Evangelicos, speciales literas, quas eis vna cum lege Gudilla eorum Episcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hispaniarum, & Galliarum scripturis adhuc hodie apparent, quam literam aliqui Toletanam vocant, sed communiter Gothi eam dicimus, legitur cum difficultate propter dissuetudinem, quia ille modus scribendi desit, & alia forma literæ utimur. In Italia tamen a paucis citra temporibus vetustissimum modum scribendi cum diphthongis, qui iam ab usu omnium recesserant, oratores eloquentis libris, & etiam in epistolis familiaribus sequi ceperunt, & quasi a sepulchro vetustæ antiquitatis sepultam literam, ut alium Lazarum, suscitare voluerunt.

Hic autem Athanaricus a Theodosio Imperatore inuitatus ad Constantinopolim accessit vrbisque illius situm, stationemque nauium populosque diuersarum gen-

Atharic
cub.
Annua
xij.

Gudilla

Theodos
sus.

tium, quas in vno fonte ex diuersis mundi partibus scaturire videns, nunc deniq; inquit, cerno, quod incredulus audiebam, paucisq; mensibus interiectis obiit. Quem Imperator, sicut viuentem honorauerat, sic mortuum honorans digne tradidit sepulturae, depingitur Athanaricus sub cultu armorum, quia fuit bellicosus, strenuus, & in armis exercitatus. Habet autem in scuto suo arma regia Gothorum, quae continuantur vsq; ad Pelagij tempora, depingitur etiam hic Gudilla Episcopus, quia Gothos legem Christianam docuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanarico, & prope tempora eius in sede Apostolica Liberius primus natione Romanus annis quinque, & Felix secundus natione Romanus anno vno, & Damascus primus natione Hispanus annis decem & octo. In folio vero Imperij Romani Valentinianus, qui imperauit cum fratre suo Valenti annis vndecim, & Valens cum Gratiano imperauit annis quatuor. Hoc tempore Sanctus Ambrosius Mediolanensis Archiepiscopus claruit.

Caput. IX.

Alaricus.

ALARICVS huius nominis primus post Athanaricum regni Gothorum culmen ascendit. Non tamen confestim, nec pacifice, sed tempore intermedio, & etiam dissensione eiusli interuenientibus, defuncto namq; Athanarico anno Domini tricentesimo quinquagesimo sexto attendentes Gothi Theodosij Imperatoris Romani benignitatem Romano Imperio se dederunt, & fuerunt sine Rege vigintiocto annis quib; expletis coepit regnare Alaric^o anno Domini. C. LXXXI. regni Hispaniae anno. XLI. & regnauit annis. XX. & VII. Hic Romam expugnauit, sed ad ecclesias confugientibus nullam offensam intulit. Huius expugnationis causa Augustinus librum de Ciuitate Dei composuit, vt in prologo eius patet. Obijt autē Alaricus apud Cusaniam, quā ipse detruerat, morte subita, quem sui nimia dilectione lugētes flumine quodam a suo aluceo in aliam partem deriuato, in medio alucei collecto captiuorum agmine, locum effodiunt sepulturae. In cuius fontis gremio Alaricus cum multis copijs sepelitur, & loco confestim oblecto rursus flumen proprio cursui reddiderunt. Et, vt nesciretur locus sepulturae eius ab aliquo, omnes fossores captiuos, qui interfuerant, extinxerunt. Tanta superbia elati, vt quod Deus immortalis in sepultura Moyse serui sui propter causas suae inliniae sapientiae notas obseruare decreuit, secretam illam sine alicuius periculo esse volens, isti timidi, & inflati in sui temporalis Regis tumulo cum caede innocentium seruorum mutari quomodo vouerunt, depingitur autem Alaricus cum vexillo alto, ensesq; nudo in manu ekuata contra cuiusdam imaginē vrbs propter euersionem, quam fecit in vrbem Romanam, quae praecipua inter omnes orbis mundi fuit, & est. Concurrentia. Concurrerunt tempore illo, quo Gothi sine Rege erant, quod durauit vigintiocto annis, & post cum Alarico, & prope tempora eius in sede Apostolica Quiricus primus natione Romanus annis vndecim. Anastasius natione Romanus annis tribus. Et Innocentius primus natione Albanensis annis quindecim, in folio vero Imperij Romani Gratianus cum fratre suo Valentiniano, & Theodosio patre annis sex. Per idem tempus Christianorum templa iubente Theodosio destructa resciantur. Et hic Theodosius postquam cum Graciano imperauerat annis sex, imperauit cum Valentiniano alijs vndecim. Hic destruxit templa Deorū, & Arcadius in Oriente, & Honorius in Occidente imperauerunt annis tredecim.

Anno. cc.
c. lvi.

Caput. X.

Athaulphus consanguineus Alarici, & ei forma, menteq; consimilis post Alaricum in regni fastigio sublimatur anno Domini quadringentesimo vndecimo regni vero Hispanie anno sexagesimo octauo, & regnauit annis sex, & apud Barcionam fuit inter familiares fabulas iugulatus, & depingitur sub armato cultu, quia armis se dederat, in terram tamen prostratus, & mortuus, quia fuit occisus. concurrentia. Concurrerunt cum Athaulpho, & prope tempora eius, in sede Apostolica Zozinus natione Græcus annis duobus, & Bonifacius natione Romanus annis tribus. In folio vero Imperij Romani Honorius cum Theodosio iuniore Areadij fratris sui filio imperauit annis quindecim.

Anno. cc.
cc.xi.

Caput. XI.

SIGERICVS Athaulpho defuncto Rex a Gothis præficitur, anno Domini quadringentesimo decimo septimo, regni vero Hispanie anno septuagesimo quarto, & regnauit anno vno. Depingitur in veste pacifica absq; cultu armorum, quia bella non gessit. Fuit autem tanta breuitas temporis regni eius, vt concurrentiam Pontificum Romanorum, & Imperatorum non capiat,

Anno. cc.
ccxvii.

Caput. XII.

VALIA successit in regno post Sigericum anno Domini quadringentesimo decimo octauo, regni Hispanie anno septuagesimo quinto, & regnauit tribus annis. Hic ad Hispanias per Constantium Patricium euocatus Romani nominis causa Barbaris intulit magnas cedes, Vandalos, Silignos in Bætica bello prostrauit, depicisq; Vandalis Vndericus Rex Vandalorum, qui in Gallecia refederat, in Africam transfretauit. Post hæc apud Tolosam Valia longa valetudine reprimente rebus excessit humanis. Depingitur sub cultu armorum, quia bella plurima gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Valia, & prope tēpora eius in sede Apostolica Celestinus primus natione Romanus annis octo. In folio vero Imperij Romani imperabat præfatus Honorius, anno vero secundo huius Valie primus omnium ex Francis Rex assumptus est in Regem gentis Francorum, coronamq; regni sibi imposuit Pharamundus Marcomiri Ducis filius, cepitq; regnare Imperij Honorij anno nono, a natiuitate vero Domini quadringentesimo decimo nono, vel vicesimo. Regnauit autem in Germania super Francos annis vndecim.

Anno. cc.
ccxviii.

Caput. XIII.

Theodoredus post Valie obitu successit in regno anno Domini quadringentesimo vicesimo primo, regni Hispanorum sexagesimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic cum Athila Rege Hugnorum in campis Cathalanicis magnum prælium habuit, in quo Theodoredus est interfectus, & Athila Rex victus. Hoc autem prælium fuit de famosis prælijs mundi. Depingitur Theodoredus sub cultu armorum in campo mortuus, quia in prælio fuit occisus. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodoro Rege, & prope tempora eius in sede Apostolica Sixtus tertius natione Romanus annis octo, & Leo primus natione Thufcus annis viginti quatuor: in so-

Anno. cc.
ccxxi.

lio vero Imperij Romani. Theodosius iunior cum Valentiniano consobrino suo, imperauit annis viginti septem, & iste fuit secundus Rex Francorum. Anno autem decimo regni Theodoredi obiit Pharamundus primus Rex Francorum, & successit ei Clodius filius eius, & regnauit annis viginti, iste fuit secundus Rex Francorum, sed tricesimo anno regni Theodoredi obiit hic Clodius Rex Francorum, & successit ei Meronus filius eius, qui regnauit annis duodecim, iste fuit tertius Rex Francorum.

Caput. XIII.

TURISMUNDVS filius Theodoredi patre mortuo in campis Cathalanis, vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur. Anno Domini quadringentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ nonagesimo primo, regnauit anno vno, & a suo cliente fratrum consilio interfertus est. Sed ante mortē vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, sui sanguinis vltor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit. Depingitur Turismundus in veste pacifica vulneratus, quia licet bellicosus extiterat, in domo tamen pacifice sedens a proditore fuit occisus, cuius regni temporis breuitas concurrentiā Pontificum Romanorū, & Imperatorum non capit.

Anno. cc.
cc. liij.

Caput. XV.

THEODERICVS huius nominis primus Thurismundi Germanus post mortem fratrum regni solium ascendit. Anno Domini quadringentesimo quinquagesimo quarto, Hispaniæ vero regni nonagesimo secundo, & regnauit annis tredecim. Hic in principio sui regni iniuit prælium cōtra Rheciarium Regem Sueuorum, qui in Gallecia regnabat, in quo Rheciarius Rex interfertus est. Paululum vero postea cum ad Gallias redisset a fratre suo Enrico occisus est. Ideo depingitur Theodericus occisus, quia fraterno occubuit gladio. Concurrentia, concurrerunt cū Theoderico, & prope tempora eius in sede Apostolica Hilarius natione Sardus, annis sex, in folio vero Imperij Romani Mauritianus, & Valētinianus imperauerunt annis septem. Sub istis martyrizantur vndecim millia virginū: anno octauo præfati Theoderici obiit Meronus Rex Francorum, & successit ei Childericus filius eius, & regnauit annis viginti duobus, & iste fuit quartus Rex Francorum.

Anno. cc.
cc. liij.

Caput. XVI.

ENRICVS post necem fratris successit in regno anno Domini quadringentesimo sexagesimo septimo, regni Hispaniæ anno centesimo quinto, & regnauit annis decem & septem. Hic Enricus apud Arrelatum conuocatis magnatibus, & proceribus, attento quod Gothi leges in scripto non habebant, sed moribus absq̃ scriptura, quasi per quoddam arbitrium regebantur. Sicut apud Græcos Lacedæmonij legibus sine scripto regebantur, ideo leges ad scripturam reduxit, vnde & hic inter cæteros legislatores merito computari potest. Et vbi Isidorus in quinto Ethimologiarum narrat Foroneum primo Grecis leges tradidisse, Mercurium Frimogistum Aegyptijs, Solonem Atheniēsis, Licurgū Lacedæmonijs, Numam Pompiliū Romanis, congrua hic Enricus potest cōputari, qui primus leges tradidit Gothis, vt inter illos, q̃ leges humanas primi in scriptis tradiderūt, hic noster interkratur, vt de lege diuina taceamus, quæ excellentior absq̃ aliqua proportione superior omni

Anno. cc.
cc. lxxij.

bus est. Obijt autē Henricus Arelati, & morte naturali vitā finivit. Depingit̄ in veste pacifica. Quis in pace, & quiete mortuus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Henrico, & prope tempora eius in Sede apostolica. Simplicius natione Tiburtinus annis quindecim, in folio vero imperij Romani Leo primus imperauit annis decem & septem.

Caput. XVII.

ALARICVS huius nominis secundus Henrici filius patre defuncto ad Gothorum regimē apud Tolosā sublimatur, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo vicesimo secundo; & regnauit annis viginti tribus, aduersus quem Fludigwinus Francorum Princeps Galliae Gothicae regnum affertans Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fuisseq; Gothorum copijs ipsum postremo Regem apud Pictauium prælio interfecit, ideo depingitur armatus, & occisus, quia in prælio vulneratus occubuit. Concurrentia.

Anno
ccclxxxv

Concurrerūt cum Alarico, & prope tempora eius in Sede apostolica Felix tertius natione Romanus annis octo, & Gelaius natione Aphricus annis tribus, & Anastasius natione Romanus annis tribus, & Simacus natione Sardus annis quindecim.

In folio vero imperij Romani Zeno imperauit annis decem, & septem. Anno vndecimo huius regni Alarici obiit Childericus Rex Francorum, & successit illi Clodoricus eius filius, qui regnauit annis triginta, sed tamen quindecim annis Paganus fuit, alijs quindecim Christianus. Iste fuit quintus Rex Francorum, & primus ex Regibus Franciæ fidem catholicam suscepit.

Caput. XVIII.

ISELARICVS filius Henrici Regis ex cōcubina Alarico fratris defuncto, qui filium Amalaricum nomine, quem ex Amalafenta vxore sua filia Theodorici Regis Ostrogotorum in Italia regnantis genuerat, & infantem quinque annorum reliquerat, ad regnū Gothorum tyrannide assumptus est, anno Domini quingentesimo octauo, regni Hispaniæ centesimo quadagesimo quinto, & regnauit annis quatuor, & a quodā Duce Regis Theodorici Ostrogotorum in prælio campestri apud Barcinonam victus fugit, & Aphricam transfretauit, & nunquam rediit, & extunc in antea Rex reputatus non est. Depingitur Gifelaricus in veste pacifica, ense extra manum erepto, quia armis depositis fugitiuus euasit. Concurrentia.

Anno
dxxi.

Concurrerunt cum Gifelarico, & prope tempora eius in Sede apostolica, Orniza natione Campanus, annis nouem. In folio vero Imperij Romani, Anastasius imperauit annis viginti & sex.

Caput. XIX.

REX Ostrogotorum Theudoricus huius nominis secundus annis maternis Amalarici Gothorum regnum assumpsit, anno Domini quingentesimo duodecimo, regni Hispaniæ centesimo quadagesimo nono, & regnauit annis duodecim, mensibus septem. Hic cum audisset Gifelaricum sua timiditate, ac cordis pusillanimitate fugatum, & per diuersas orbis prouincias vanum incedere, & regimi-

Anno
dxiij.

ne Gothorum ad Analaricum nepotem suum pertinere, maturo consilio habito potentem exercitum congregauit, & in Hispaniam ueniens cum esset nobilissimus, magnificus, & uirtuosus libenter ab omnibus in Regem assumptus est, quandiu Alarici nepotis sui pueritia duraret. Ea namq; mente regnum assumpsit, ut nepoti, cum uir aetatis perfecte factus esset, confestim regnum dimitteret, quod & fecit. Ei namq; adolecenti facto regnum dimisit, & ab Hispania in Italiam se reduxit, ubi obiit morte sua bita. Depingitur senex in ueste longa, quia in pace obiit grandaeuus aetate, & magne auctoritatis quo ad alia, licet in fide erroneus fuit, sequens haereticum Arrianam, & catholicos persequens. Et quia nedum in Hispania, sed etiam in Italia regnabat, habet in quarta parte scuti Aquilam ad denotandum, quod regni Italiae aliquam partem habuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico, & prope tempora eius in sede Apostolica, Ioannes Priscus natione Thuscus annis duobus. In solio uero imperij Romani Iustinus primus imperauit annis septem. anno tertio huius regni Theodorici obiit Clodoneus Rex Francorum, & successit ei Clodarius filius eius, qui regnauit annis quinquaginta. Iste fuit sextus Rex Francorum.

Caput. XX.

MALARICVS Alarici filius, & nepos Theodorici ex filia post Theodoricum in regni solio collocatur, anno Domini quingentesimo uicesimo quarto, regni Hispaniae centesimo sexagesimo primo, & regnauit annis quinque, mensibus octo, & Achilberto Rege Francorum in quodam praelio occisus est. Depingitur autem armatus, occisus, quia in praelio interfectus. Concurrentia. Concurrerunt cum Amalarico, & prope tempora eius in sede Apostolica, Felix quartus natione Sabinus annis quatuor, & Bonifacius secundus natione Romanus annis quatuor, Agapitus natione Romanus annis uidecim. In solio uero imperij Romani, Iustinianus primus imperauit annis triginta & octo.

Caput. XXI.

POST mortem Amalarici Theudius in regno assumitur anno Domini quingentesimo tricesimo secundo, regni Hispaniae anno centesimo sexagesimo septimo, & regnauit annis decem & septem, mensibus quinque; assumptio autem eius sic fuisse dicitur, Amalafenta mater Amalarici timens sexus fragilitatem cum sperneretur a Gothis, hunc Theudium consobrinum suum olim filij sui tutorem ob consanguinitatis gratiam a Thuscia acceperat, ubi pugnare debebat, & tunc in Regem eum fauore Principum eleuauit, qui licet esset haereticus, patrio tamen concessit, ut licentiam catholicis Episcopis daret, in unum apud Toletum, quae tunc urbs Regia habebatur, conuenire. Et quaecumque ad disciplinam ecclesiae pertinent libere ordinare. Hic Theudius immemor beneficii ab Amalafenta Regina recepti, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari, & quia ipsa se, & filium Iustinianum catholico Orientis Principi commendarat, qui cum audisset facinus, condoluit interfecit, & mihi Belasarium Ducem, & patrum, ut in Theudium uindictam, sed ipso intercepto negocijs Romanorum ante aduentum eius fuit Theudius interfectus in hunc modum. Cum quadam die in palatio cum suis proceribus loqueretur, quidam histrio, quem vulgari nomine Aluardanum uocamus, fingens se insanum,

vulneravit eum, ex quo vulnere Rex prostratus vi gladij indignantem animam ex-
halavit, fertur autem in emissione sanguinis coniurasse, ne quisquam interficeret per-
cussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quia ipse priuatus occi-
derat Amalasantam Reginam dominam suam. Depingitur Theudius occisus, &
quasi percussus clau, quia ab Histrone, seu Albardano percussus interiit. Con-
currentia. Concurrerunt cum Theudio, & prope tempora eius in Sede apostolica,
Ioannes secundus annis duobus, & Siluerius natione Campanus ex parte Ormize-
da Episcopo Romano anno vno, & Virgilius natione Romanus annis decē & octo.
In folio vero imperij Romani imperabat prædictus Iustinianus primus. Huius Iu-
stiniani tempore respublica Romana multum est prosperata tam in Oriente, quam
in Occidente. His temporibus apud montem Casinum post solitariam, & arctam
vitam in ecenobio monastico sanctus Benedictus degebat.

Caput. XXII.

THEVDISELVS Dux exercitus interempto Theudio a Go-
this in Regem præficitur, anno Domini quingentesimo quadragesi-
mo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo octauo, & regnauit
anno vno mensibus tribus, qui dum plurimorum potentium conu-
bia prostitutione publica macularet, & necem pluribus procuraret,
magnates Gothorum attendētes grandem maculam, ac plurima ob-
probria ex hoc posse venire Gothicæ nobilitati, necnon ingentia pericula. Nam si
sub tam scelerato, & turpi principe prælia intrassent, vinci, & perire timebant, quia
nonnunquam propter peccata Ducū exercitus militares sunt cum magna strage pro-
strati, deliberauerunt eum capere, & occidere, quod opere compleuerunt. Nam cum
quadam die apud Hispalim in prandio esset, ingressi sunt omnes, qui illius cōiurationis,
& tractatus fuerant participes, & ceperunt eum, aliqui vero ex illis, quorum vxo-
res adulterio maculauerat, & consanguineos occiderat, tam lethaliter vulnerauerunt
eum, quod mortuus est. Depingitur cum in mensa prandet occisus. Cuius breuita-
tis temporis tanta fuit, quod concurreretiam Pontificum, & Imperatorum non capit.

Anno. d.
xl.

Caput. XXIII.

AGILDA extincto Theudiselo in regno subleuatur, anno Do-
mini quingentesimo quadragesimo primo, regni Hispaniæ anno
centesimo sexagesimo nono, & regnauit annis quinq;. Iste aduer-
sus Cordubam mouit bellum, & in cōtemptu religionis catholice
sepulturam beatissimi Ascii, & victoriæ martirum hostium, &
iumentorum præsentia profanauit, & into certamine contra ci-
ues poenas dignas sanctis inferentibus, pro vt meruit, est expertus.
Nam & in illo conflictu filius eius interfectus est, & thesaurum suum, & partem
exercitus amisit. Et post aliquod tempus apud Enfricam a suis occisus est. Depin-
gitur autem Agila pugione in corpore fixo, quia sic occisus est. Concurrentia. Con-
currerunt cum Agila, & prope tempora eius in Sede Apostolica, Pelagius primus
natione Romanus annis quatuor. In folio vero imperij Romani imperabat idem
Iustinianus primus. Hoc tempore Armeni fidem Christianam receperunt.

Anno. d.
xli.

Anno. d.
lv.

ATHANAGILDVS post mortē Agilæ per tyrānidem efficitur successor in regno. anno Domini quingentesimo quinquagesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo septuagesimo quarto, & regnavit annis quatuordecim. Hic cum iam dudū Agilam regno priuare coniretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniāno poposcit. Sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit apud Curcnam interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti mortē i propria, & vacauit regnum mensibus quinque. His diebus Theodomirus ex Sirenis, & Sireni, qui in Gallecia morabantur ab hæresi Atriana qua infecti erant, ad fidem catholicam sunt conuerti prædicante quodam sanctæ vitæ Episcopo, nomine Martino, per cuius saluberrimam doctrinam, & honestam vitam ecclesiæ Galleciæ magnum decorem, & honorem repercerunt, sanctus quoque AEmylianus Abbas hoc tempore in Hispania claruit. Depingitur Athanagildus in veste pacifica, quia bella non dicit gessisse, & ex propria agitudine obijt. Depinguntur etiam in latere capita illius Martini Episcopi, qui in Gallecia prædicabat, & sancti AEmyliani. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanagildo, & prope tempora eius in sede Apostolica, Ioannes tertius natione Romanus annis septem. In solio vero Imperij Romani Iustinus secundus imperauit annis undecim. Anno decimo huius Athanagildi, obijt Detarius Rex Francorum, & successit Chiluericus filius eius, qui regnavit annis viginti tribus. Iste fuit septimus Rex Francorum.

Anno. d.
lvi.

LVIBA primus Gothus in regno præfici, Anno Domini quingentesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ centesimo octogesimo octauo regnavit annis tribus, qui secundo anno, postquam adeptus est principatum, Leouigildum fratrem suum non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ prouisorum, non tamen Galliæ regno fuit contentus, obijt autem Luiba Narbonæ morte communi. Depingitur in veste pacifica, quia non fuit bellicosus. Concurrentia. Concurrerunt cum Luiba, & prope tempora eius in sede Apostolica, Benedictus quintus, natione Romanus annis quatuor, & in solio vero imperij Romani Tiberius secundus imperauit annis septem.

Anno. d.
lvij.

LEOVIGILDVS defuncto Luiba fratre eius Hispaniæ, & Galliæ adeptus est principatum, anno Domini quingentesimo septuagesimo secundo, regni Hispaniæ centesimo octogesimo nono, quia vnus annus solum Luibæ cōputatur, & regnavit annis decem & octo. Hic Leouigildus habuit uxorem Theodosiam filiam Seueriani, qui erat Dux prouinciæ Carthaginensis, filius Regis Theodorici, qui Seuerianus ex uxoris nomine Theodora, quæ ex genere Regum descendebat, genuit inelytos filios, & filias. Inter hos quidem Leandrum, Iudorum, qui fuerunt Archiepiscopi Hispalenses, vnus post alium, & Fulgentium Aftygitanum Episcopum, & duas filias Florentiam virginem Abbatissam, & Theodosiam Reginam, quam diximus uxorem Leouigildi,

ex qua Leouigildus genuit duos filios Hemergildū, qui fuit martyr, & Recaredum, qui fuit Rex, vt statim dicitur. Hic Leouigildus bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, & studio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos populos subiugauit. Cantabrigiam namq̃ iste obtinuit, & destruxit Baregiam, iste cepit Sabādrīam, & cesserunt ei plurimi rebelles Hispaniæ ciuitates, fudit quoq̃ diuerso prælio militem aduersantem, & quædam castra, quæ occupauerant, eis abstulit dimicādo. Hemergildum deinde filium obsessum Hispani dolo cepit. Et quia nefandis ritibus Arrianiæ perfidiæ noluit consentire, tormentis varijs cruciavit. Demum securi percussus patricida ipsius dignum Deo Martyrem consecrauit. Postremo bellum Sirenis intulit, regnumq̃ eorum in ius Gothorum bello sceleri cōmutauit. Et magna ex parte Hispaniam ampliavit. Nam antea gens Gothorum angustis finibus arcēbatur, non tantum totam Hispaniam, sed aliquas partes eius tenebant, hoc tempore regnum Sueuorum destructum est.

Regina
Sabādrīa.

Nam Leouigildus in Gallecia pugnans contra Andecām Regem Sueuorum, illum deuicit. Et extunc in antea regnum Sueuorum, quod centum, & septuaginta, & septem annis durauerat, extinctum est, & Gothorum regno applicatum, vt deinceps sub Gothico nomine censeretur, & Sueuicum nomen cessaret; Hic Romanos milites apud Legionem bello extinxit, urbemq̃ cepit, & ex suo nomine Legionem vocauit. Obijt autē Leouigildus morte propria Tolēti, & depingitur in uelate pacifica, ac longa, quia leges condidit, quarum promulgatio auctoritatem, & maturitatem desiderat, sed habet ensē nudum sub manu, quia bellicosus fuerat. Depingitur etiā in margine prope eum Seuerianus Dux Charthagenensis, & Theodora uxor eius, & Leander, & Isidorus Hispanenses Archiepiscopi, ac Fulgentius Episcopus Tingitanus illius siquidem ciuitatis, quam hodie Tanger uocant. Hi fuerūt probissimi Pontifices filij Seuerini, & Theodora. Nec non depingitur Florentia Abbatisa, & Theodosia Regina uxor Leouigildi filia præfitorū Seueriani, & Theodore ac post eos Recaredus filius Leouigildi, qui postea fuit Rex, & ibi integre est depictus, vt Hemergildus habens securim in capite fixā, quia a patre Leouigildo securi percussus martyrium consumauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Leouigildo prope tempora eius in sede Apostolica Pelagius secundus annis decem, & Gregorius primus natione Romanus insignis sanctus, & doctor ecclesiæ annis quatuordecim. In solio uero imperij Romani Mauricianus imperauit, & annis viginti, anno quintodecimo regni Leouigildi obiit Tilboricius Rex Francorū, & successit ei Cletaurus filius eius, qui regnauit annis quadraginta tribus, iste fuit octauus Rex Francorum.

Caput. XXV.

Recaredus post mortem Leouigildi patris eius successit in regno anno Domini quingentesimo nonagesimo, regni Hispaniæ ducesimo sexto, & regnauit annis quindecim. Hic fuit cultu præditus religio nis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille religiosus, & bello promptus. Hic fide pius, & pace præclarus. Ille armorum exercitio gentis imperium dilatauit. Hic gloriosus eandem gentem tropheo fidei sublimauit. In ipsis regni enim sui exordijs per Leandrū, & Fulgentiū auunculos suos, erant enim fratres Theodosiæ Reginae suæ matris, in fide catholica institutus totius Gothiciæ gentis populos Arriani erroris labe deterfa ad cultū rectæ

fidei reuocauit synodum sexaginta quatuor ad condemnationem Ariani heresis de diuersis Hispaniæ, & Galliæ prouincijs in vrbe Regia Tolcto congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit, gestaq; concilio subscriptione firmavit Pontificibus, & palacij primioribus, clero, & milita approbatus abdicans cum populo vniuerso perfidia, quam hucusq; Gothorum populus didicerat ex dogmate Ariano, & predicans trium personarum vnitatem, vnum Deum, filium a patre consubstantialiter genitū, Spiritum sanctum inseparabiliter a patre, & filio procedentem, & esse amborum vnum spiritum, vnde & vnum sunt. Eggi etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus, Francos enim, cum quadraginta fere milibus armatorum in Galliam Gothicam irruentes, misso aduersus eos Claudio Duce glorioso triumpho repulit, & prostrauit. Nulla vnquam in Hispanijs Gothorū victoria maior, vel similis inuenit. prostratis enim, & captis plurimis militibus hostiū residua pars exercitus Gothi sequētib; vsq; ad limina regni sui cesa fuit. Seperetiam cōtra insolentiam Romanorū, & irruptiones Vasconū, plurima bella gessit, Tolcti sine pacifica migravit ad Christum. Depingitur Recaredus sedens in veste pacifica magnæ autoritatis propter excellentiā suam, quia fuit vnus de melioribus Regibus Hispaniæ, & habet crucē in manu propter expulsionē heresis Ariane, quam fecit, ab eius tēpore vsq; in presens nulla alia apud Hispanos publice hæresis reperta est, habet etiā ensē nudū in alia manu quia bella feliciter tam per se, quā per suos Duces, & exercitus egit, sic enim deoet Principes catholicos fidē nedum monitis, sed etiā ense tueri. Concurrētia. Concurrerunt enim cum Recaredo, & prope tēpora eius in sede Apostolica Sauiianus natione Tuscus anno vno, & Bonifacius tertius natione Romanus mēsis septem, & Bonifacius quartus de ciuitate Valentie annis sex. In solio vero imperij Romani Phocas imperauit annis octo. Hic concessit beato Bonifacio quarto Pontifici Romano templum, quod Pantheon dicebatur, vt consecraretur in honorem beate Martæ, & omnium sanctorum, vt latius continetur in legenda illius festi, quod celebratur Calendis Nouembris.

Caput. XXVIII.

Anno. dc.
v.

LUISA huius nominis secundus Recaredi filius nomen assumpsit, anno Domini sexcentesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo primo, & regnauit annis duobus, mensibus quinq; de ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignita, quem in primo flore adolescentiæ Vitericus sumpta tyrannide innocuum deiecit, precipiq; dextera occidit anno ætatis suæ sexto decimo. Depingitur Luisa in ætate adolescentiæ gladio in pectore fixo, quia adolescens interfectus est, cuius breuitatis temporis tanta fuit, quod concurrentiam Romanorum Pontificum, & Imperatorum non capit, hoc tempore prælia grandissima aduersus Regem Persarum exhorta sunt, quibus Romani fortiter debellarunt plurimas prouincias, & Hierosolimam dimiserunt.

Caput. XXIX.

Anno. dc.
vi.

VITERICUS extincto Luisa per tyrannidem regnum assumpsit anno Domini sexcentesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo tertio, & regnauit annis septē, strenuus quippe in armis. Et tamē victorie expertus. Nam cū aduersus Romanos bellū tentasset semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdā milites captos duxit Sagunciam.

Hic in

Hic in vita sua multa illicita fecit, in morte gladio perijt, quia gladio innocentē Luit-
 ban occiderat, vt illius innocētis sanguis non maneret inultus. Et vt iuxta veritatis
 verbū gladio occidens gladio periret inter epulas enim prandij coniuratione quorum
 dam, qui Luitbe cōsanguinei esse dicuntur, excita interfectus est. Corpus autē viriliter
 expectatum, vilis est humatū. Depingitur Vitericus cum ense in capite percussus,
 & occisus, quia gladio interijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Viterico, & pro-
 pe tempora eius in sede Apostolica Deusdedit natione Romanus annis tribus, in so-
 lio vero Imperij Romani Heraclius cum Constantio filio suo imperauit annis trigin-
 ta vno. Hoc tēpore Machometus nefandus Pseudodropheta Agarenorū nequitiam
 sectæ suæ stultis populis prædicauit. Tertio anno Imperij huius Heraclij
 Perfarum Rex multam partem reipublicæ Romanæ cepit, deuastrauitq; Hieroso-
 lymam, & venerabilia loca incendit populorum captiuās copias vna cum Patriarcha
 Zacharia, & preciosum lignū sanctæ Crucis in Persidem duxit. His temporibus
 floruit sanctus Galius in Alemania sancti Columbanī discipulus.

Caput, XXX.

Vndamirus post interitum Vitrici cepit regnare anno domini sexcente Anno. dci
 limo quartodecimo, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo, & regnauit xiii.
 annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Ro-
 manum obsedit. Hic statuit, vt nullus ad ecclesiam confugiens inde inui-
 boratium priuilegiorum, quod non quasi quid nouum accipiendum est, sed corro-
 boratium priuilegiorum, quæ Romani Pontifices, & Imperatores alij Principes ec-
 clesiæ Dei concesserunt, propria morte Toleti decessit. Depingitur in veste pacifica
 cum ense in manu propter bella, quæ gessit Concurrentia. Concurrerunt cum Gun-
 damiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Honorius primus natione Campa-
 nus annis duodecim. In solio vero Imperij Romani imperabat idē Heraclius, hoc tem-
 pore Cosdroe Perfarū Rex interēptus est per Heraclium, & tunc populus a captiui-
 tate liberatus, & cū sancta Cruce reuocatus, Hic Heraclius deuisa Perside cum glo-
 ria rediens Patriarchā Zachariam, & omnē populum Christianū captiuum Hieroso-
 lymam reduxit, & sanctā Crucē, quā a Cosdroe recep- rat, portās ornatus regio sche-
 mate dū per portā per quā Christus baiulans Crucē ad passionē exiuit, vellet intrare,
 porta diuinitus clauditur, & humiliato illo ad intrandum aperitur, & Cruce reporta-
 ta celebritatē exaltationis ipsius instituit fieri annuatim. Et fit hoc Festum quartade-
 cima die septembris.

Caput, XXXI.

Sisebutus post Gundamirum ad regale fastigium reuocatur anno Domini Anno. dci
 ni sexcentesimo decimosexto, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo secun- xvi.
 do, & regnauit annis nouem, mensibus sex. Hic Christianissimus per his-
 toriatores vocatur, zelo autē fidei accensus in initio regni sui Iudæos ad
 fidem Christianā permouens emulationem quidē habuit, sed non secun-
 dum scientiam, potestate enim compulsi, quos prouocari oportuit fidei ratione. At-
 tendens tamen, quod sicut Paulus dicit, siue per occasionem, siue per veritatem Chri-
 stus annunciet, in hoc gaudeo, & gaudebo, fecit baptizari omnes Iudæos in regno suo.
 Hic Sisebutus per Hispaniā vrbes Romanas sibi subiecit. Hoc tēpore venerabilē Clau-
 dium Toletanum sedis Metropolitanæ sanctitatis præconio præfulgentem ecclesia ve-
 neratur. Isidorum quoq; Hispanensem Metropolitanum tunc temporis Hispania ce-
 lebrabat, vt sanctissimū doctorem, egregium, & præclarum, qui anno septimo præfati

Principis Sisebuti contra Acephalorum hæresim apud Hispalum in sacratio sanctæ Hierusalem conciliū celebravit. Hic Sisebutus de Romanis personaliter bis feliciter triumphavit, & quasdā eorum vrbes pugnando subiecit, & classe nauigās aliquas gentes iuxta fretum morantes bello constravit, quas gens Gothorū post in suam redegit facile ditionem. Tante clementiæ extitit erga victos, quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, vt dato precio restitueret libertati, cuiusq; thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicaminis haustu, alij veneno asserunt decessisse, cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis laicis exitu luctuosus. Depingitur Sisebutus armatus, & cum ense nudo, & brachio elevato propter bella, quæ gessit, scuto vero rubeo, & cruce alba propter zelum fidei, quæ habuit, sic enim depinguntur Reges, ac milites Hispanorum, qui inuocantes Sanctum Iacobum infideles expugnant. Concurrentia. Concurrerunt cum Sisebuto, & prope tempora eius in sede Apostolica Scuerin^o natione Romanus anno vno, & Ioannes tertius natione Dalmatius anno vno, in folio vero Imperij Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tēpore Machometus Princeps Sarracenorū moritur, post quē Obier principatur.

Caput. XXXII.

Ann. dc.
xxv.

Recaredus huius nominis secundus Sisebuti filius post patris obitum Rex effectus anno Domini. DC. XXV. regni Hispaniæ. CC. XXIII. septē mēibus duntaxat regnavit, cuius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignū. Depingit autē puer, & in veste puerili, quia puer obiit.

Caput. XXXIII.

Ann. dc.
xxvi.

Vintila huius nominis prim^o filius Recaredi primi Regis gloriosissimi res efficitur anno Domini. DC. XXVI. regni Hispaniæ. CC. XXXIII. & regnavit annis decem, iste sub Rege Sisebuto Ducis nactus officium, castra domuit Romanorum, Rucones etiam superavit, postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas, quas in Hispanijs manus occupauerat Romanorū, confecto prælio obtinuit, & subiecit, tantaq; triumphij gloria præ ceteris Regibus claruit, vt felicitatē mirabiliter reportare videretur. Totius autē Hispaniæ Monarchiā intra fretum Oceani, quod nulli recto Principū est collatum exclusis Romanis primus obtinuit inter Gothos: auxit eo prælio virtutis suę titulū duorū Patriciorum obtentus, quorū alterum prudētia suam fecit, alterum virtute prælij subiugavit. Toleti propria morte decessit. Huius filius Rachimirus in cōsortio regni assumptus pari cū patre folio correxnavit. In cuius infantia ita sacre indolis splendor enituit, vt in eo, & vultus, & mētis paternarū virtutū effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo supersites remanserunt alij duo filij Suinila, & Sisenandus, quos sulceperat ex Theodora filia Principis Sisebuti. Hoc tēpore beatus Isidorus Gothorū historiæ descriptor, egregiusq; doctor Hispalēns Archiepiscopus migravit ad Christū anno quarto prædicti Principis, Secūdo Nonas Aprilis. Depingitur Suinila armatus, quia bella plurima feliciter gessit, & habet prope se adolescentē filiū Rachimirum, quia illū se viuente correxnavit. Concurrentia. Concurrerunt cū Suinila, & prope tēpora eius in sede Apostolica Theodorus primus natione Græcus annis sex, in folio vero Imperij Romani Constantinus tertius cū Adriano fratre suo imperavit annis viginti sex: anno octauo regni Suinilæ obiit Clotarus Rex Francorū, & successit ei Degibertus filius eius, qui regnavit annis decē & sex, iste fuit nonus Rex Francorum.

Caput. XXXIII.

Siseuandus Suintilæ filius cepit regnare anno Domini. DC. V. regni Hispaniæ. CC. XLII. & regnavit annis. V. mensibus. XI. Iste per tyrannidem in regni Gothorum solio collocatur, cum Suintilæ fratri suo primo genito deberetur, propria morte Toleti obiit. Depingitur Siseuandus in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse, sed leges condidit, quæ in foro illo, quem librum ludicum vocant, continetur. Concurrentia. Concurrerunt cum Siseuando, & prope tempora eius in sede Apostolica Martinus primus natus de ciuitate Tiburtina annis sex. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius. Sub hoc magna pars Romanæ reipublicæ a Sarracenis destructa est.

Caput. XXXV.

Suintila huius nominis secundus Gothis præfuit anno Domini. DC. XL. regni Hispaniæ. CC. XLIX. & regnavit annis quatuor. Hoc tempore duo concilia apud Toletum fuerunt celebrata sub Beato Eugenio vrbis regniæ Metropolitanæ Primate subscribentibus Salua Narbonensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicarijs absentium Episcoporum. Depingitur autem Suintila in veste pacifica, quia pacem habuit, & in margine caput Sancti Eugenij Archiepiscopi Toletani, quia famulos Pontifex fuit, & sub eo concilia aliqua celebrata fuerunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius in sede Apostolica Eugenius primus natione Romanus annis duobus. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius.

Caput. XXXVI.

Twigas bonæ indolis ex radice regia Gothorum regnū assumpsit anno Domini sexcentesimo quadragesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo quinquagesimo tertio, & regnavit annis duobus. Iste blandus, & catholicus est inuentus, regna sibi subdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex claruit, largitate præfuit, lenitate synodos a suis prædecessoribus confirmatas, auctoritate simili confirmauit, doluit autem gens Gothorum tam cito, tam bonæ indolis iuuenem amisisse cunctis flentibus, quia flostantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte decessit. Etenim nonnunquam accidit, ut optimi Reges tollantur de medio propter demerita subditorum. Depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia iuuenis obiit, & bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Tulga, & prope tempora eius in sede Apostolica Vitilianus natione Campanus annis quatuordecim. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus tertius.

Caput. XXXVII.

Cindasuinus post Tulgam regno Gothorum per tyrannidē inuaso cepit regnare anno Domini sexcentesimo quadragesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo quinquagesimo quinto, & regnavit annis decem. Huius tempore in Toletana vrbe duo concilia sunt celebrata, obiit propria morte Toleti, Depingitur in veste pacifica, quia bella gessisse non legitur. Concurrentia. Concurrerunt cum Cindasuindo, & prope tempora eius in sede Apostolica Deodatus natione Romanus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani Constantinus quartus imperauit annis decem & octo. Huius tempore Sarraceni Siciliam inuadunt, & cum spolijs multis recedunt. Istius tempore

ta synodus celebratur Constantinopoli contra Græcorum Patriarchum, cui interfuerunt ducenti & octo Episcopi. Anno secundo huius regni Cindasirindi obiit Dagibertus Rex Francorum, & successit ei Clodoneus secundus filius eius, qui regnavit annis decem & septem, iste fuit decimus Rex Francorum.

Caput. XXXVIII.

Anno. dc.
lxxv.

Recensuindus filius Cindasuindi post mortem patris successit in regno anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo sexagesimo quinto, & regnavit annis decem & octo, mensibus undecim. Hic tria concilia clarente Eugenio vrbis Regiæ Metropolitanæ Toleti instituit celebrari. Huius Recensuindi Principis anno nono suscepit Sanctus Illesonfus Pontifex ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem Beatus Illesonfus de genere nobili, discipulus Sancti Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus. Et cum hoc tempore Eluidius, & Pelagius a Gallis venientes plerasq; partes Hispaniæ errore infecerent, virginitatem beatæ Virginis infamantes: Beatus Illesonfus illis occurrens sacrarum literarum testimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs suis diffusa eorum dogmata confutavit, & ab Hispanijs confusos abegit, unde etiam in festo gloriosæ Virginis, quod in Hispanijs quindecimo Kalendas Ianuarij celebratur, cum ipse ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam convenisset, apparuit ei beata Virgo choris Apostolorum, martyrum, ac virginum comitata, & sic ait, quia fide certa, & conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo accinxisti, & gratia in labijs tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus hælium depinxisti, accipe vestem de thesauris filij mei, ut iam in hac vita vestimento gloriæ adornes, & ea in meis, & filij mei solennitatibus vestiaris, & his dictis cum glorioso cætu, quo apparuerat, ad gloriam filij remeavit. Beatus autem Illesonfus de promissis securus suscepto munere lætus remansit.

Hac autem veste nullus post eum uti præsumpsit, nisi Desiderius Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus fuit exilio relegatus. Sedit autem novem annis, & duobus mēsis in cathedra Toletana, & expleto decimo octavo anno Recensuindi Principis decimo Kalendas Februarij vitæ finiuit Toleti, & in ecclesia Beatæ Leocadiæ ad pedes Beati Eugenij prædecessoris, ac avunculi sui cum magna reuerentia est sepultus. Obiit autem Recensuindus morte propria Toleti relicto filio Theudofredo, quæ Viriza postea exegavit. Et depingit in veste pacifica quia pacæ habuit. Depinguntur etiā in margine sanctus Illesonfus, quia illo tempore claruit, & Theudofredus filius Recensuindi, qui exegatus fuit, & duo filij Theudofredi Costa, & Rodericus nepotes Recensuindi, ut genealogia clarius cognoscatur, de quibus suis locis congruentibus dicitur. Concurrentia, Concurrerunt cum Recensuindo, & prope tempora eius in sede Apostolica Donus natione Romanus annis tribus, in solio vero Imperij Romani imperabat idem Constantinus quartus. Anno nono regni Recensuindi obiit Clodoneus Rex Francorum, & successit ei Theodericus filius eius, qui regnavit annis decem & novem. Iste fuit undecimus Rex Francorum.

Caput. XXXIX.

In nobilis Bamba de Godhorū genere procreatus, strenuus, pacificus, mī fuetus, qui ante regni fastigium multorū celebrationibus celebris habebatur. Defuncto Recensuindo ad regni solium vnanimiter subleuatur anno Domini. DC. LXXVI, regni Hispaniæ ducentesimo octogesimo quar

to, & regnavit annis novē, mense vno. In principio regni eius Paulus Græcus vnus de magnatibus eius contra eum rebellavit. Contra quem Bamba cum magno exercitu apud Nemaufum obsedit, & per vim obtinuit civitatē, atq; muros eius destruxit, & captum Paulum vinculis ad Toletum reduxit, vbi triūphaliter Bamba est receptus præcedentibus Paulo, & cōplicibus suis decaluatis capitibus, & barbīs talis, pedibusq; nudatis. Ibant autē induti saccis, & camelis impositi, Paulus vero corona picta coronatus, vbi carceribus mancipati manserunt. Rex vero civitatē miris operibus insigniuit. Quarto autē regni sui anno consiliū Toleti celebrauit sub Quirico Primate, cuius tēpore ducentę & septuaginta naues Arabū ad lictus Hispaniæ peruenērūt. sed nullo per Regem exercitu cōcremantur. Ac cum humana prosperitas aduerfantibus carere non solet, & extrema gaudij luctus occupet, Rex Bamba, qui cum insigni triumpho coronatus extiterat, postremo per Eringidium consobrini Cindasuindi Regis veneno potui mixto inficitur, qua potione memoria Regis turbatur, quod Quiricus Pontifex Toletanus, & optimates palatij cernentes, & causam penitus ignorantes, ne Rex Catholicus sacramētis fidei fraudaretur, statim confessionis, & penitentig antidotum obtulerunt, quod religiosus Rex devote suscipiens religionis habitū postulauit, & ad monasterium conuolans quod in villa, quæ Pampliga dicitur, in districtu Burgenfi in quadā ecclesia extra muros subdita monasterio Sancti Petri de Arlanca tunc situm erat, finiuit vitam. Vixit autem in regno annis nouem, & in monasterio annis septem. Depingitur Bamba armatus, sed coopertus cucula monachali, quia gloriose bellum contra Paulum & fautores regnans gessit, sed in fine monachus effectus ab hac luce subtractus est. Concurrentia. Concurrerūt cum Bamba, & prope tempora eius in sede Apostolica Agato natione Siculus annis duobus, & Leo secundus natione Syrus mensibus decem. In solio vero Imperij Romani imperabat islem Constantinus quartus.

Caput. XL.

Hermigius eo quod esset Recensuindi sobrinus successit in regno tyrannice, & non de iure, reliquerat enim Recensuindus filium parvulum Theodosiurdū, cui successio regni debebatur. Cœpit autem regnare Hermigius anno Domini. DC. LXXXV. Regni Hispaniæ. CC. XC. III. & regnavit annis septem. Hic Cilionem filiam suam magno viro Egice, Bambe Principis consobrino dedit uxore,

Anna. dc.
lxxxv.

propter Recensuindi filiū Theufredū, ne regni eius primordia impediret. Huius tēpore famas valida Hispaniam pro parte depopulavit. Hoc tempore tria consilia in Toletina vrbe sunt celebrata sub Iuliano primate. Hic Iulianus Archiepiscopus dictus Pommerius ex genere Iudeorum, vt flores rosarum inter vepres spinarū productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus. Non enim perfidia maiorum suorum, qui fidem catholicam pertinaciter recipere noluerunt, sed fidelis Habrahæ, qui credidit Deo, & reputatum est illi ad iusticiam, vestigia secutus, rebellium, & incredulorum Iudeorum pertinaciam abhorrens, vt verus Israëlita, in quo dolus non est, Christianæ veritatis cultor, & prædicator fuit, & inter multos claros Pontifices, qui Toleti fuerunt, vnus hic de clarioribus fuit. Depingitur Hermigius in veste pacifica, quia bella non legitur gessisse, sed plura concilia celebrari fecisse. Depingitur quoque in margine Iulianus Pommerius Archiepiscopus, quia famosus vita, & scientia fuit.

quia non legitur cum in catalogo sanctorum collocatum, licet sanctus communi-
ter reputatur. Concurrentia. Concurrunt cum Hermigio, & prope tempora eius
in sede Apostolica Benedictus secundus natione Romanus mensibus decem, in so-
lio vero Imperij Romani Iustinianus secundus imperauit annis decem.

Caput. XLI.

EGICA gener, & successor Hermigij post mortem eius ad regni
Gothorum assumitur principatum anno Domini sexcentesimo no-
nagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo, regnavit annis de-
cem, & cum filio annis tribus, sed isti tres anni patri non filio com-
putantur, & ita in vniuerso regnavit annis tredecim, & confestim vt
habuit regnum filiam Hermigij, quam in vxorem acceperat, ob cri-
men Hermigij patris sui, quod in veneratione Bambaë Regis commiserat, a se abiicit,
cõmuni morte dicitur obiisse. Depingit Egica in pacifica veste, quia bella non gessit.
Concurrentia. Concurrerunt cum Egica & prope tempora eius in sede Apostolica
Sergius primus natione Syrus annis tredecim, & Leo tertius annis duobus in solio ve-
ro Imperij Romani Leo secundus annis tribus, & Tiberius tertius annis septẽ. An-
no sexto Egicæ obiit Theodoricus Rex Francorũ, & successit Chibericus secundus
filius eius, qui regnavit annis duodecim, iste fuit duodecimus Rex Francorum.

Caput. XLII.

VITIZA filius Egicæ post patris mortem successit in regno anno
Domini septingentesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo deci-
mo, & regnavit annis nouem. Iste luxuriose vixit, & alij luxurians
di causam dedit. In initio regni sui Theodosfredum filium Recinuin-
di Regis apud Cordubam exilio relegauit, & oculos eius effodit.

Qui Theodosfredus Rex ex vxore sua nomine Retilene de Regũ ge-
nere procreata genuit Costam, & Rodericum. Hic Vitiza voluit occidere Pelagium,
cuius patrem apud Tudam fuisse peremerat, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam
persequentis, quia volebat dominus liberationis asylum in Hispanijs conseruare. Vi-
tiza autem sacrorum canonum inimicus Opæ fratri suo Archiepiscopo Hispanensi
tradidit ecclesiam Toletanam eiusdem vrbs viuente Pontifice Sinderedo, vt sicut ipse
carnali, ita & frater spiritali adulterio scedaretur, & vt iniquitatem iniquitati adijce-
ret violatis priuilegijs ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis priuile-
gijs, quæ ecclesijs * sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt a cõtores scelerũ pce-
nas subeant vltionis, de manu Domini supplicia susceperit, qui pro simplicibus satisfacere
cete voluit. Igitur Rodericus filius Theodosfredi, quem Vitiza, vt patrẽ, priuare ocu-
lis visus fuit, fauore Romani senatus, qui cum ob Recinuinidi gratiam diligebat, con-
tra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præminens cepit cum. Et quod
patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulso sibi regnum electione Gothorum, & se-
natus auxilio vindicauit. Vitiza itaq; plenus abominationibus, vacuus regno, or-
bus oculis propria morte Cordubæ, quo Theodosfredum relegauerat exul, & Rex
vitam finiuit. Cumque duos filios reliquisset Siibertum, & Ebam nullus successit in
regno, eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi. Depingitur Viti-
za absque oculis, & cum compedibus ferreis, quia cæcus, & incarceratus vitam ex-
iuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Vitiza, & prope tempora eius in sede
Apostolica Ioannes sextus natione Græcus anno vno, & Ioannes septimus simili-

ter natione Græcus annis tribus, in folio vero imperij Romani Iustinus secudus, qui primo imperauerat, & expulsus fuerat, recuperauit imperium annis sex.

Caput. XLIII.

COSTA Theodofredi filius regnum Gothorum assumpsit, anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo nono, & dicitur regnasse quinque annis, & septem mensibus, quod tamen temporum computatio non recepit, quia secundum tempora, quibus alij Reges regnarunt, tot anni ei attribui non possunt, sed licet quanto tempore regnauit certitudinaliter nesciatur, hoc tamen testantur historiæ vulgari sermone conscriptæ, quod Vitiza ex abundantia maliciæ suæ noluit eum excæcare, sicut Theodofredum patrem suum excæcauerat. Sed Costa viriliter existens fretus auxilio Senatus, & populi Romani, qui intuitu amicitiae, quam cum Recinsuindo Rege auo suo habuerant, fauorē ei præstiterunt, & auxilium, rebellauit patenter contra Vitizam, & indixit ei bellum, & uenerunt ad prælium campestre, in quo Vitiza fuit victus, & captus, cui Costa præcepit effodi oculos, sicut ipse fecerat Theodofredo patri suo, & sic vita, & regno priuatum, ac cæcum misit Cordubam in exilium, ubi infelicitier vitam finiuit. Dæpe namque iustitiæ diuinæ ineffabilis statera in hoc sæculo male meritos digne punit, ut prauitatis suæ exuberantia petente exuberantes poenas recipiant, & in hac vita temporalibus supplicijs afflicti ad æterna supplicia in futuro sæculo transeant puniendi. Merchantur enim Vitizæ execranda flagicia, ut hic, & ibi acriter puniretur. Hic Costa relicto duobus filijs paruulis morte propria obiit. De regno huius historicus Rodericus mentionem non facit, sed post Vitizam immediate inferuit Rodericum, posuit tamen illum, ut utriusque historiæ satisfacerem. Depingitur Costa in veste pacifica, quia in pace obiisse dicitur.

Anno
dec. xi.

Caput. XLIII.

Rodericus vltimus Rex Gothorum, qui etiam viuente Vitiza corre gnare coeperat, hortante, & adiuuante Senatu Rex Gotorum efficitur, coepit autem regnare anno secundo regni Vitizæ, qui fuit annus Domini septingentesimus nonus. Et regnauit annis duobus cum Vitiza, & vno post se, ideo dicendus est coepisse regnare anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ tricentesimo decimo nono, & regnasse per vnum annum, ut alij duo anni Vitizæ computententur, quod utique intelligendum est secundum illos, qui nullam mentionem faciunt de Costa Rege, Nam iuxta opinionem illorum, qui dicunt Costam regnasse immediate post Vitizam, hoc non obtineret, quia quinque anni addi deberent. Sed nos licet interferimus Costam, ut satisfaceremus vni opinioni, prosequamur tamen secundum aliam, quam historiator Pontifex Rodericus sequitur, ut iuxta Rodericum Historiatorem Roderici Regis gesta narrentur. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus dissimilis Vitizæ. Nam & circa initium regni sui Vitizæ filius Disibertum, & Ebam obprobrijs, & iniurijs lacessitos a patria propulsauit, qui relicta patria ad Riciliam Comitem Tingitanæ ob patris amicitiam transfretarunt. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis, quæ in regali curia morabatur, violenter oppressit, Iuliano per eum legationis causa in Africam misso, quo redeunte, stuprum filizæ intemistime

Anno.
dec. ix.
Anno.
dec. xi.

doluit, & nauigio septem veniens ibi vxorem cum rebus domesticis collocauit. Et ha-
 bita coniuratione secreta cum Arabibus in Hispaniã est reuersus, & egrotantis matris
 diuidium simulans a Rege filiam impetrauit iussione matris solatio destinãdam, quam
 receptam restituit matri suã, & extunc in Antea cepit ad destructionem Hispaniæ
 totis viribus properare, & se Arabibus, qui Machometistæ erant, copulare. Et quia
 Arabes timebant in Hispaniã transire, voluerunt primo paulatim experiri. Et qui-
 dam Princeps nomine Muza præses Africæ constitutus ab Vlic Miramabolino
 milit cum Comite Iuliano quendam Principem nomine Tarif cum aliquibus mili-
 tibus, & peditibus Africanis, qui transeuntes strictum maris venerunt Tarifum,
 & post hæc fecerunt insultum suum in Algeziram, & alia loca maritimã, & mul-
 tis hominibus occisis, magnaque præda habita redierunt in Africam, & cum eis Iu-
 lianus Comes, qui referentes hoc Muzae magnam confidentiam tribuerunt iterum
 in Hispaniam audaciustrãfundi. Muza vero vocatus ab Vlic Miramabolino iuit
 in Africam relicto in patria principatu Tarif, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti au-
 xilia largiretur, qui ei dedit duodecim millia bellatorũ, quos Iuliano separatim in
 Hispaniam duxit in nauibus mercatorũ, ne causa transitus perciperetur, qui omnes
 conuenerunt in monte, qui Atarif Gebel dicitur, Gebel enim Arabice, id est quod mons,
 hodie autem corrupto vocabulo dicitur Gibraltar, quod cum ad Roderici Regis no-
 ticium peruenisset, misit contra eos nepotem suum nomine Sancium, qui cum eis sæ-
 pius dimicans sæpius fuit victus, & ultimo interfectus. Vnde & Arabes sumptis ani-
 mis audaciam sumpserunt Iuliano Comite eos per Beticam, quæ hodie dicitur Anda-
 luzia, & Lulitaniam, quam vocamus Strematuram deducente, ceperunt diruptio-
 nes, & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita strage suorum, & prouinciæ va-
 statione Gothis omnibus congregatis ad aduentũ Arabũ se obiecit, & ad occursum
 strenue properauit. Cumq; venissent ad flumen, quod Guadaleth vocatur, prope
 Alidoniam, quæ nunc Xericium dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex
 autem Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis a duobus mulis in lecto
 eburneo ferebatur, vt Gothorũ Regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos
 a Dominica in Dominicam dimicauerunt, ita quod de Tarif exercitu fere decem & sex
 millia ceciderunt. Sed Iuliano Comite, & Gothis, qui secum aderant, dure instanti-
 bus franguntur acies Christianorum, qui longa pæce, & abundantia desides, imbel-
 les, & ignaui certaminis sunt inuerti, & obicibus terga dantes die Dominica anno Do-
 mini septingentesimo quarto decimo: a Machometi vero errore principis anno no-
 nagesimo secundo, Rex Rodericus, & Christianus exercitus deuincuntur, & fuga in-
 docti perierunt. Duo autem filij Vitizæ, qui cum Iuliano Comite conspirauerunt,
 Regi Roderico in hoc prælio astiterunt, & alter a dextris, & alter a sinistris, collatera-
 les acies gubernabant, & dicuntur in præcedenti nocte cum Tarif consilium habuis-
 se, vt ipsi a bello cessantibus Gothorũ exercitus de facili vinceretur. Et Rex Rode-
 ricus cum esset magnanimus, antequã fugeret, permitteret se occidi, vt eo mortuo pos-
 set eis regnũ peruenire. Non enim credebant quod possent, vel vellent Arabes patriã
 retinere. Vnde in conflictu animis depositis quantocies effugerunt, & hoc ipsum Ta-
 rif promiserat, quod restitueret eis omnia, quæ fuerant patris sui, quod postea non imple-
 uit. Alij tamen putant hos fuisse filios Costæ fratris Roderici, qui prætendebant
 ad se regnũ pertinere, sed siue siue Vitizæ, Costæ fuissent, constat eos in fideliter se habuis-
 se, prælio itaque infeliciter acto, quid Regi Roderico aduenerit, ex certo nescitur, nisi

quod corona, vestes, & insignia, & calciamēta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta flumen sine corpore sunt inuēta, quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod post multa tempora apud Viscum ciuitatem Portugalliae inscriptus tumulus fuit inuentus. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum. Depingitur autē Rodericus sub luctuosa veste, vt qui superbe cum pomposis insignijs ad praelium processit, infeliciter victus sub nigra veste miserabiliter depingitur. Habuit enim magnam lamentandi causam, & cum eius tempore Hispani regni monarchia humiliata est, Gothorum nomen apud Hispanos prorsus cessauit. Nam licet Hispaniae Reges a Rege illo descenderant, titulum tamen Gothicum dimiserunt, alijs regijs titulis sunt insigniti. Depinguntur etiam in margine iuxta eum sceleratissimi proditores, Iulianus Comes, & Opa Archiepiscopus, decet enim, vt sicut proborum virorum depinguntur imagines, vt ad memoriam nostram veniant laudandi, sic & sceleratorum, vt veniant execrandi, sicut & Iudas in cena Domini solet depingi, Tarif quoque infidelis Machometista depingitur, qui cum eis venit in exercitum Hispanorum, vt a memoria nostra non cadat ab istis Machometistis terras nostras occupatas fuisse, vt cum eos debellamus, non existimemus, quod a terris suis illos expellimus, sed quod nostras, quas violēter occuparunt, recuperamus. Concurrerunt cum Roderico, & prope tempora eius in sede Apostolica Sisuius natione Romanus diebus viginti, & Constantinus natione Syrus annis septem, cum isto Constantino fuerunt in sede Apostolica nonaginta & duo Pontifices, in solio vero imperij Romani Philipus secundus imperauit anno vno, mensibus sex.

Caput, XLV.

Elagius post cladem cepit rebellare Agarenis, & principatū Hispaniae inter Christianos obtinere, sed quia hoc paulatim effectum est, clare non apparet in chronicis, quo tempore regni titulum assumpsit, licet aliqui post biennium a clade in Regem assumptum dicant. Ne tamen interruptionem ponamus, congruēter dici potest, quod ex eo die, quo Rodericus infeliciter regnum amisit, Pelagium nutu diuino in regno sceleriter subrogatum putemus, & illi illud biennium, licet in illo forsam regnum vacasset, attribuamus. Sic ergo regni eius tempora computando regna re illum coepisse existimandum est, anno Domini septingentesimo duodecimo, regni Hispaniae trecentesimo vicesimo, & regnauit annis viginti. Hic de regio Gothorum genere descendens plurimas Agarenorum ciuitates cepit, & multa praelia contra Agarenos deuicit. De caetero autē alij Reges nuncupati non fuerunt Reges Gothorum, sed Reges Legionis, vel Asturiarū. Hic Pelagius genuit duos filios, scilicet Fasilam, qui post mortem eius regnauit, & Ormiseldam Reginam vxorem Alphonfi Regis catholici. Et quia in isto coepit regnum Hispaniae reparari, ideo ab eo incipit tertia computatio annorum, videlicet a reparatione regni. Obijt autē Pelagius morte comuni, & depingitur armatus in manu ensen nudum habens, quia multa praelia, & vrbium obsidiones gloriose peregit. Habet in scuto leonem depictū rubeum in campo albo, quae sunt arma Regum Legionis, quia ab eius tempore cessauit in Hispania intulatio Gothorum, & arma eorum, & successit intulatio a regno Legionis, quod forte fuit, quia prima ciuitas, quam ab Arabibus occupauit, fuit Legio, & extunc in Antea Regia ciuitas reputata est, continuantur autē haec arma in Regibus Legionis,

Anno.
duodecim.

qui separatim in Legionē regnauerunt. Coniunguntur vero per catela scuti cum armis Castellæ, quando regna mutata fuerut. Depingitur etiam in margine Regia vxor eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Pelagio, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius secundus natione Syrus, annis decem & sex, in folio vero imperij Romani Anastasius secundus imperauit annis tribus. Hic Philippum Imperatorem captū oculis priuauit. Ille in omnibus malus fuit. Huius exercitus Theodosium elegit Imperatorem, qui Anastasio deuicto ordinauit ipsum in presbyterum. Post quem Theodosius imperauit anno vno. Secundo vero anno huius regni Pelagij obiit Childibertus Rex Francorū, & successit ei Degibertus secundus filius eius, qui regnauit annis quinq;. Ille fuit tertius decimus Rex Francorum. Post quem successit Theodoricus filius eius, qui regnauit annis quindecim, & iste fuit quartus decimus Rex Francorum.

Caput. XLVI.

Anno.
dcccxxij.

Asila Pelagij filius ccepit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo primo, & ab eius reparatione vicefimo, & regnauit annis duobus. Hic a quodam vrfō cum venationi inlisteret, miserabiliter est interfectus. Ideo depingitur cum vrfō pugnans, quia vrfi dentibus, & brachijs depressus obiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fasila, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius tertius natione Romanus annis decem. In folio vero imperij Romani Leo tertius imperauit annis viginti quinq;. Huius tempore Sarraceni Constantinopolim venerunt, & tribus annis ciuitatem obsidentes abeferunt, & inde multa bona abstulerunt.

Caput. XLVII.

Anno.
dcccxxij.

Alphonfus huius nominis primus cognominatus Catholicus gener Pelagij post mortem Fasile ccepit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo quarto, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo tertio, & ab eius reparatione anno vicefimo secundo, & regnauit decem & nouem annis. Hic vir catholicus, & bellator, & magnanimus est inuentus. Ex vxore sua Ormiselda Pelagij genuit hos filios, Froilā, & Aurelium, qui regnauerunt post eum gradatim, vt sequitur, & Egimadam, quæ fuit vxor Silonis, qui propter eam regnauit. Et Ilmarum patrem Veremundi Regis in arbore suo descripsi. Et Mauracatum ex concubina, qui etiam regnauit, sicq; habuit duos filios legitimos, & vnum bastardum, & vnum generum, & duos nepotes Veremundum, & Alphonsum Castum vnum post alium in gradibus suis. Depingitur autem Alphonfus armatus ensē nudum manu tenens, quia multa bella feliciter peregit. Obiit autem Alphonfus morte eorumuni. Depingitur autem in margine Ormiselda vxor eius, & Aurelius, qui regnauit post Froilam primogenitum, & Ilmarus, qui non fuit Rex, sed fuit pater Veremundi Regis. Et Egimada vxor Silonis, qui propter eam regnum habuit, & Veremundus, & Mauracatus, qui regnauerunt, & infra in rectitudine arboris integre sunt depicti. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Zacharias natione Græcus annis decem. In folio vero imperij Romani Constantinus quintus imperauit annis quindecim. Anno octauo regni Alphonfi obiit Theodoricus Rex Francorum, & successit ei Childericus frater eius, qui regnauit annis nouem.

Caput. XLVIII.

Froila huius nominis primus post mortem patris cepit regnare anno Domini septingentesimo quinquagesimo tertio, regni Hispaniæ trecentesimo quinquagesimo secundo, & ab eius reparatione anno quinquagesimo primo, & regnavit annis tredecim. Iste populavit Ouetum, & construxit ecclesiã cathedralem. Hoc tempore Homa Dux Cordubiæ fines Gallæciæ infestabat, & occurrens ei Rex Froila prælium contra Agrenos habuit, & deicit. In quo prælio quinquaginta quatuor milia Arabum ceciderunt. Postea vero apud Tangas oppidum Alsturiarum a fratre suo Aurelio fuit interfectus, relinquens filium parvulum Alphonsum, qui fuit cognominatus Castus. Depingitur Froila cum ense in manu, quia Agrenos deicit, & pugione in pectore, quia ab Aurelio fratre suo occisus est. Depingitur & in margine Regina vxor eius, & Alphonfus Castus filius eius, qui postea loco suo integre depictus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in sede Apostolica Stephanus secundus natione Romanus annis sex. In folio vero imperij Romani Constantinus sextus cum filio suo Leone imperavit annis quindecim, anno secundo huius regni Froilæ Childericus Rex Francorum depulsus est a regno Franciæ per Pepinum filiũ Cardi Marcelli, qui in Regem Francorũ est assumptus autoritate Zachariæ Papæ, vt habetur libro Decretorũ, & regnavit annis quindecim.

Anno.
ccc.lij.

Caput. XLIX.

Aurelius Alphonfi catholici filius post interitum fratris cepit regnare, anno Domini septingentesimo sexagesimo sexto, regni Hispaniæ trecentesimo sexagesimo quinto, & ab eius reparatione quinquagesimo quarto, & regnavit annis sex, & morte propria vitam finivit. Depingitur Aurelius versa facie, quia fratrem suum iniuste occidit. Et quasi ex verecundiã de tanto flagitio faciem non monstrans, vt alter Caym verecundans ob Abel occisum. Concurrentia. Concurrerunt cum Aurelio, & prope tempora eius in sede Apostolica Paulus natione Romanus annis decem. In folio vero imperij Romani Leo quartus imperavit annis sex.

Anno.
ccc.lix.

Caput. L.

Silo gener Catholici Regis Alphonfi post mortem Aurelij ex iure Hereditariã vxoris suæ Regis Alphonfi filie cepit regnare anno Domini septingentesimo septuagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo septuagesimo primo. Et ab eius reparatione sexagesimo. Et regnavit annis octo, cum Arabibus pacem firmavit. Et Gallæciam rebellantem in monte Ciperio superavit, & suo imperio subiugavit. Obijt autem Silo morte communi, & depingitur in veste pacifica, & ense in manu prope montes, quia suos rebellantes in montibus subiecit, licet cum hostibus bellum non habuerit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, quia propter eam habuit regnum. Concurrentia. Concurrerunt cum Silone, & prope tempora eius in sede Apostolica Constantinus secundus natione Romanus anno vno, & Stephanus tertius natione Syrus annis quatuor. In folio vero imperij Romani Constantinus imperavit annis decem.

Anno.
ccc.lij.

Caput. LI.

Anno.
dec. lxxx.

Mauracatus commemorati Alphonſi Catholici ex cōcubina filius Sione defuncto per tyrannidem Rex efficitur. Anno Domini ſeptingentimo octogefimo, regni Hiſpaniæ trecentefimo ſeptuagefimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic Mauracatus, vt fauorē Arabum acquireret, contra Dei legem multa commiſit. Puellas namq; virgines tam nobiles, quam plebeias ſub certo numero quolibet anno Arabibus dabat. Iniquus, & malus in omnibus eſt inuentus. Obijt morte comuni. Depingitur Mauracatus in veſte longa, & coopertus clamyde iuxta morem Arabum, quia cum Arabibus turpem amicitiam fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum Mauracato, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Adrianus primus annis quatuordecim. In ſolio vero imperij Romani Nicephorus imperauit annis nouem.

Caput. LII.

Anno d.
ccc. lxxxij.

Vere mundus huius nominis primus filius Biſmarai, filij Alphonſi cognomento Catholici, Mauracato mortuo in Regem eligit. Anno Domini, DCC. LXXXIII. regni Hiſpaniæ trecentefimo octogefimo primo, & ab eius reparatione ſeptuagefimo primo, & regnauit annis duobus. Hic fuit magnanimus, & regnum ſponte dimiſit, recolens ſe olim ordinem diaconi ſuſcepiffe, & conſobrinum ſuum Alphonſum, qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno ſuſtituit ſucceſſorem, & cum eo alijs quatuor annis, & ſex menſibus dulciſſimam duxit vitam, & communi morte vitam finiuit, cū vxore ſua Iurſione, quam a ſe propter conſcientiam ordinis ſeparauit, relictiſ ex ea duobus filijs paruulis Ranimiro, qui fuit Rex, & Gaſfia. Depingitur Vere mundus in veſte longa, & pacifica, quia bella non geſſit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij eorum Ranimirus, qui fuit Rex, & Gaſſas, qui cum Ranimiro fratre corregnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Vere mūdo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Leo tertius natione Romanus annis viginti tribus. In ſolio vero imperij Romani Michael imperauit annis duobus.

Caput. LIII.

Anno.
dec. lxxxvj.

Alphonſus ſecundus cognominatus Caſtus, filius Regis Froilæ cepit regnare anno Domini ſeptingentimo octogefimo quinto, regni Hiſpaniæ octogefimo tertio, & ab eius reparatione ſeptuagefimo tertio, & regnauit annis quadraginta vno. Hic fuit optimus Rex, & ædificator eccleſiarum, & reædificauit eccleſiam Ouetenſem. Et quia deſiderabat in ea ponere aliquam precioliſſimam crucem, Deus voluit, vt miraculoſe per Angelum crux inſignis fieret, quæ hodie ibi inter reliquias in magna veneratione habetur. Hic dicitur deuiſiſſe Carolum magnum Regem Francorum, & Rolandum, & alios famoſiſſimos milites vocatos Pares in Nauarra apud Ronces valles, vbi Carolo ad Hiſpaniã venienti obuiam occurrebat. Hic Caſtus vocatus ſine liberis deceſſit. Depingit hic Alphoſus ſenex in veſte longa, & honeſta angelis ſibi dantibus crucem, quã fabricauerant. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Stephanus quartus natione Romanus ſedit menſib; ſeptē. Et Paſchalius natione Romanus annis ſeptem.

Et Eugenius

& Eugenius secundus natione Romanus annis tribus. In folio vero Imperij Romani Carolus Magnus Rex Francorum electus fuit in Imperatorem Romanorum anno vno, regni huius Alphonfi vicefimo tertio. Et ex tunc ceperunt esse simul Reges Francorum, & Imperatores, quod durauit aliquo tempore.

Caput. LIII.

Ranimirus huius nominis primus filius Regis Veremundi cepit regnare anno Domini octingentesimo vicefimo tertio, regni Hispanie quadringentesimo vicefimo quarto. Et ab eius reparatione centesimo decimo quarto. Et regnauit annis sex mensibus nouem. Hic cum Arabibus decertauit in illo celeberrimo praelio campestri, quod apud Calagurram habitum est, in quo sanctus Iacobus apparuit, &

Anno. dñi
cc. xliij.

deuicta immensa copia Arabum vota emissa fuerunt de dando perpetuis temporibus ex quolibet iugere bouum, seu iumentorum serentium certam mensuram grani ecclesie sancti Iacobi, quae hodie in multis huius regni prouincijs exoluitur. Ex illo autem praelio in antea consueuerunt Hispani, cum praelijs campestribus pagnant, eluatis dextris clamando inuocare sanctum Iacobum. Obijt morte communi relicto Ordonio filio. Depingitur hic Ranimirus dormiens in castris armatus, eo quod sic dormienti apparuit ei sanctus Iacobus. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Gasias frater, qui licet non fuit Rex, corregegnauit tamen cum eo, & Ordonius filius eius, qui post eum regnauit, qui infra depingitur integre in relictitudine arboris. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Valentinus natione Romanus diebus quadraginta. Et Gregorius quartus natione Romanus annis decem & sex. In folio vero Imperij Romani Ludouicus Rex Francorum imperauit annis decem & octo.

Caput. LV.

Ordonius huius nominis primus filius Ranimiri cepit regnare anno Domini octingentesimo vicefimo septimo, regni Hispanie quadringentesimo vicefimo. Et ab eius reparatione centesimo vicefimo, & regnauit annis decem. Hic deuictus in praelio Muzam Regem Cordubae, in quo praelio dicuntur occisi duodecim millia milites Arabes, & alij plurimi pedites. Obijt autem Rex aegritudine podagrica relicto filio Alphonso, qui fuit Rex, & alijs filijs, videlicet Veremundo, & Nunnio, & Ordonio, & Froila. Depingitur armatus sub capa longa. Depinguntur etiam in margine Regina vxor eius, & praefati filij Veremundus, & Nunnius, Ordonius, & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis tribus. In folio vero Imperij Romani Lotarius imperauit annis decem. Huius tempore Sarraceni funditus ecclesias beatorum Apostolorum Petri, & Pauli cum omnibus Romanorum sinibus dilapidarunt.

Anno. dñi
cc. xlvij.

Caput. LVI.

Alphonfus huius nominis tertius cognominatus Magnus filius Regis Ordonij cepit regnare anno Domini octingentesimo tricesimo tertio, regni Hispanie quadringentesimo, & ab eius reparatione centesimo tricesimo, & regnauit annis quadraginta. Hic genuit duos filios, videlicet Gasiam, Ordonium, & Froilam, qui omnes fuerunt Reges, vnus post

Anno. dñi
cc. xxxviij.

alium. Et vnum alium vocatum Gundifaluum, qui fuit Archidiaconus Queterifis. Iste erigi fecit ecclesiam Compostellanam in cathedralem, & postea fuit erecta in Metropolitana. Huic rebellauit Bernardus de Carpio famosus Varo. Obijt autem Alphonfus apud Zamoram morte communi. Depingitur sub cultu armorum, quia bella gloriose gessit. Depingitur etiam in margine Ximena Regina vxor eius, & quatuor filij tres Reges, & vnus Archidiaconus. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonfo, & prope tempora eius in sede Apostolica Leo quartus natione Romanus annis octo, post obitum Leonis Ioannes Anglicus natione Maguntinus sedidit annis duobus, & mortuus est, fertur per aliquos, quod erat foemina. Et Benedictus tertius annis duobus. In folio vero Imperij Romani Ludouicus secundus imperauit annis viginti.

Caput. LVII.

Anno. dc
cc. lxxviij

Garfia primogenitus Alphonfi cepit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo tertio, regni Hispaniae quadringentesimo octogesimo sexto, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo sexto, & regnauit annis tribus. Obijt apud Zamoram iuuenis absque liberis morte communi. Ideo depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse. Concurrentia. Concurrerunt cum Garfia, & prope tempora eius in sede Apostolica Adrianus secundus natione Romanus annis quinque. In folio vero Imperij Romani Carolus secundus cognominatus Caluus Rex Francorum regnauit in Francia annis vndecim, & in Imperio anno vno mensibus nouem.

Caput. LVIII.

Anno. dc
cc. lxxxvij

Ordonius secundus frater Garfie cepit regnare anno Domini octingentesimo octogesimo septimo, regni Hispaniae quadringentesimo nono, & ab eius reparatione centesimo septuagesimo nono, & regnauit annis octo mensibus sex. Hic multa praelia contra Arabes vicit, semel tamen ab eis fuit deuictus, in praelio apud vallem lunquerem, quo plurimi ex catholicis occiderunt, & aliqui captiui fuerunt. Inter quos duo Episcopi Legionensis, & Asturienfis capti sunt. Et pro Episcopo Legionensi Pelagius nepos eius obses datus apud Cordubam pro fide catholica martyrium suscepit. Hic Ordonius Comites Castellae, qui Regi Legionis tunc obediabant ad palatium regium venientes sub securitate eius occidi fecit. Quam ob rem Castellani Regibus Legionis ex tunc in antea rebellauerunt, & sibi duos iudices constituerunt, ex nobilibus, & prudentioribus regni, videlicet Nuntium Rasuram auum celeberrimi, & bellicosissimi Principis Fernandi Gundifalui Comitis, & Lainu Caluum proauu proauu insignis bellatoris Roderici de Baur. q Cidus cognominatus est, quod in lingua Arabica Dominu sonat. Ex utroque autem horum iudicum Reges Castellae descendunt per aliqua latera, vt infra suo loco in duobus ramis arboris demonstrabitur, quorum vnus ramus, in quo Fernandus Comes ad dexteram; alius, in quo Cidus ad sinistram per respectum ad arborem depinguntur. Obijt autem Ordonius apud Zamoram absque liberis morte communi. Depingitur armatus, quia plurima bella gessit. Depinguntur etiam in latere Regina vxor eius, & Pelagius martyr, qui fuit temporarius eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Ioannes octauus annis. In folio vero Imperij Romani

Carolus secundus Rex Francorum, qui tunc imperabat, obiit anno tertio eiusdem Ordonij, & successit ei in Imperio Carolus tertius filius eius, qui imperauit annis duodecim. Et in regno Franciæ Ludouicus secundus filius eiusdem Imperatoris, & Regis Caroli, & regnauit annis duobus. Ille fuit decimus nonus Rex Francorum.

Anno quinto eiusdem Regis Ordonij obiit Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Carolus tertius frater eius, qui regnauit annis sex. Ille fuit vicimus Rex Francorum.

Caput. LIX.

Roila huius nominis secundus frater Ordonij, & filius Alphonſi tertij cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quarto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo septimo, et ab eius reparatione centesimo octogesimo septimo, & regnauit anno vno mensibus duobus. Hic genuit quatuor filios, Alphonſum quartum, & Ranimirum secundum, qui ambo Reges fuerunt, & alios duos Ordonium, & Froilam, qui non fuerunt Reges. Hic occidit absq; culpa filios Dimundi magnatis, & fratrem eius Ferrinum Episcopum relegauit, & ob hæc crimi-
 na, vt creditur, lepra percussus vitam finiuit. Depingitur Froila in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij, qui non fuerunt Reges, videlicet Ordonius, & Froila. Concurrentia, Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in sede Apostolica Martinus secundus anno vno. In folio vero Imperij Romani Arulplus imperauit annis duodecim.

Anno. dē
ccc. lxxxij

Caput. LX.

Alphonſus huius nominis quartus filius Froilæ Regis cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo octauo, & regnauit annis quinque mensibus septem. Hic ex Ximena vxore genuit Ordonium vocatum Malum, & monachus effectus regnum Ranimiro fratri dimisit. Sed leuitate ductus penituit, & cum regnum recuperare vellet a Ranimiro fratre suo iam Rege facto apud Legionem obsessus captus, & exæcatus in vinculis vitam finiuit. Depingitur Alphōſus cæcus in veste longa, quia bella non gessit, & cæcus mortuus est. Depingitur etiā in margine Regina vxor eius, & Ordonius filius eius cognomēto Malus, qui postea regnum assumpsit. Concurrentia, Concurrerunt cū Alphonſo, & prope tēpora eius in sede Apostolica Stephanus quintus annis sex, & Fermosus anno vno, & Bonifacius tertius quindecim, & Stephanus sextus anno vno. In folio vero Imperij Romani Ludouicus secundus imperauit annis sex. Anno secundo huius regni Alphonſi obiit Carolus Rex Francorū, & successit ei Ludouicus tertius, qui regnauit annis . . . Ille fuit vicimus primus Rex Francorum.

Anno. dē
ccc. cvj.

Caput. LXI.

Ranimirus huius nominis secundus frater Alphonſi, & filius Froilæ cepit regnare anno Domini nongentesimo primo, regni Hispaniæ quingentesimo tertio, & ab eius reparatione centesimo nonagesimo tertio, & regnauit annis decē & nouē duobus mēlibus. Hic genuit duos filios, qui ambo Reges fuerunt Ordoniū, & Sanctiū. Et multis bellis prospere actis obiit morte cōmuni. Depingitur cnsēm in manu habens, q̄a bella gessit. Depingit etiā in margine vxor eius, & Sanctius cognomēto Grosfus, qui postea fuit Rex. Cōcurrētia, Concurrerūt cū Ranimiro, & prope tēpora eius

Anno. dē
ccc. l.

t ij

in sede Apostolica Romanus diebus quindecim, & Theodorus natione Romanus diebus quindecim, & Ioannes nonus annis duobus, & Benedictus quartus annis tribus, & Leo quintus diebus quadraginta, & Christoforus mensibus sex. Hic de Papatu eiectus est, & factus est monachus. In folio vero Imperij Romani Verengarius primus imperauit annis quatuor, & Rorardus imperauit annis septem, qui fuit Alemanus. Anno primo huius Regis Ranimiri obiit Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Carolus quartus cognominatus Simplex, qui regnauit annis viginti quinque, qui fuit vicessimus secundus Rex Francorum.

Caput. LXII.

Anno. dc
ccc. xx.

Ordonius huius nominis tertius filius Ranimiri cepit regnare anno Domini nongentesimo vicessimo, regni Hispaniae quingentesimo vicessimo secundo, & ab eius reparatione ducentesimo duodecimo, & regnauit annis quinq;. Hic genuit Veremundum, qui fuit Rex. Obiit autē apud Zamoram morte communi. Depingitur in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiā in margine Regina vxor eius, & Veremundus filius, qui postea fuit Rex. Concurrentia. Concurrent cum Ordonio, & prope tempora eius in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis septem, & Anastasius natione Romanus annis duobus. In folio vero Imperij Romani Verengarius secundus imperauit in Italia annis septē. Anno secundo huius regni Ordonij obiit Carolus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus quartus filius eius, qui regnauit annis decem & septem, iste fuit vicessimus tertius Rex Francorum.

Caput. LXIII.

Ordonius quartus cognominatus Malus, filius Alphonfi Regis excecati vsurpare conatus est regnum. Habuit autem filiam Comitis Fernandi Gundisalui in vxorem. Sed propter malitiam eius abstulit eam ab eo. Comes ipse vero fugatus a regno per Sancium Regē apud Cordubam occisus est. Ideo depingitur cum gladio in pectore fixo. Nec computantur ei anni regnandi, nec concurrentia. Quia hæc omnia attribuuntur Sancio.

Caput. LXIII.

Anno. dc
ccc. xxvi.

SANCIVS huius nominis primus cognominatus Grossus, filius Ranimiri, & frater Ordonij tertij cepit regnare anno Domini nongentesimo vicessimo sexto. Regni vero Hispaniae quingentesimo vicessimo sexto, & ab eius reparatione ducentesimo decimosexto, & regnauit annis duodecim. Contra hunc rebellauit Ordonius malus filius Alphonfi Regis excecati, & se Regem vocauit. Sed fugatus a regno prope Cordubam, vt præmisimus, occisus est. Huius Sancij tempore Fernandus Gundisalui Comes bellum contra Arabes continue gerens multa prælia gloriose gessit cum hoc Rege Sancio, vt fertur, idem Fernandus illum contractum, qui vulgariter narratur super equo, & accipitre iniuit, cuius occasione Castella a subiectione Regum Legionis ex toto liberata est. Obiit autem Sancius (vt aiunt) ex veneno in pomo sumpto, relicto Ranimiro filio, qui fuit Rex. Depingitur Sancius in veste pacifica, & grossus corpore, quia magna pinguedine occupatus erat. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Ranimirus filius, qui etiam fuit Rex. Concurrentia. Concurrent cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Anastasius Pertius natione Romanus

annis duobus, & Laudo natione Romanus mensibus sex, & Ioannes decimus sedit
annis tredecim. In folio vero Imperij Romani Enricus primus imperauit annis de-
cem & octo.

Caput. LXV.

Ranimirus huius nominis tertius filius Sancij cepit regnare anno
Domini nongentesimo tricésimo septimo, regni Hispaniæ qui ngen-
tesimo tricésimo nono. Et ab eius reparatione ducentésimo viceésimo
nono, & regnauit annis viginti quinque, obiit absq; liberis apud Le-
gionem morte communi. Huius Ranimiri tempore, illi famosi no-
biles vocati Infantes de Salas filij nobilis viri Gundisalui Gustios
ab Arabibus occisi sunt dolo, & coniuratione Enrici de Lara auunculi sui. Depingit-
tur Ranimirus in veste pacifica, quia bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt
cum Ranimiro, & prope tempora eius in sede Apostolica Leo sextus natione Roma-
nus mensibus sex, & Stephanus natione Romanus mensē vno, & Ioannes vndeci-
mus natione Italicus mensibus decem, & Stephanus octauus mensibus quatuor. In
folio vero Imperij Romani Hugo imperauit annis sex, & Verengarius tertius im-
perauit annis septem. His temporibus maximum schisma fuit in Italia. Anno deci-
monono huius regni Ranimiri obiit Ludouicus, & successit ei Lotarius primus,
qui regnauit annis triginta tribus, iste fuit viceésimus quartus Rex Francorum.

An. dccc
xxxviij.

Caput. LXVI.

Veremundus huius nominis secundus filius Regis Ordonij tertij mor-
tuo Sancio patruo suo, & Ranimiro consobrino, regnum, quod ad
eum reuolutum erat, suscepit anno Domini nongentesimo sexagesi-
mo secundo, regni Hispaniæ quingentesimo quadagesimo quarto, &
ab eius reparatione ducentésimo tricésimo quarto, & regnauit annis de-
cem & septem. Hic duxit duas vxores, ex quarum prima genuit Al-
phonsum, qui post eum regnauit. Huius tempore Almanzor Dux Arabum multa
mala Christianis intulit, & vsq; ad Compostellā fertur accessisse. Sed hic Veremun-
dus Rex, & Garfias Fernandi Comes Castellæ simul contra eum procedentes apud
Calatañazor in famosissimo p̄glio illum deuicerunt. Qui ex huius victorie dolo-
re, cum vincere assuetus esset, intra paucos dies dicitur decessisse. Hic Veremundus
sua seductione ductus a Thaulpho Episcopo Compostellano ad se taurū ferocem in-
fici iussit, Episcopus vero benigne spectans suscepit, & taurus mansuete accedens cor-
nua in manibus eius dimisit, quo miraculo viso Rex stupescit de commisso p̄ce-
nituit. Iste idem Rex Athaulphum Episcopum Ouetensem in carcerauit, quo in carce-
re existente sicitas magna venit in terra, donec Rex p̄ceniuit, illumq; liberauit, & il-
lo liberato pluuia de caelo descendit. Obijt autē Veremundus ex podagrae aegritudi-
ne, & depingitur cum malis pedibus, & baculo in manu. Quia propter podagram
incedere libere non valebat. Depingitur etiam in margine Archiepiscopus Compo-
stellanus cum tauro, & Episcopus Ouetensis in turri ubi erat in carceribus, & duæ
Reginæ vxores eius, & Alphonfus filius eius, qui fuit Rex, & Eluira filia, quæ fuit
monialis. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius
in sede Apostolica Martinus tertius natione Romanus annis tribus, & Agapitus se-
cundus natione Romanus annis octo, & Ioannes duodecimus annis septem. In fo-
lio vero Imperij Romani Ioannes secundus imperauit annis duobus, & Verenga-
rius quartus annis duodecim.

An. dccc
lxi.

REGVM HISPAN.

Caput. LXVII.

Anno. d. c.
ecc. lxxvii.

Alphonfus huius nominis quintus filius Veremūdi cepit regnare anno Domini noningētesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ quingentesimo sexagesimo primo, & ab eius reparatione ducentesimo quinquagesimo primo, & regnavit annis viginti septem. Hic genuit Veremundum, qui successit in regno, & Sanciam, quæ nupsit Fernando filio Regis Navarrae, qui fuit Rex Castellæ, & post ea propter eam fuit Rex Legionis, ut infra dicitur. Hic Alphonfus cum teneret obsesam Viseum civitatem Portugalliæ, quæ tunc erat Arabum, & quadam die ambularet in circuitu eius inspicendo muros, sagitta e muro emissa letaliter est percussus, ex quo vulnere vitam finivit. Huius tempore Sancius Comes Castellæ deiecit Arabes in vno magno prælio apud Cordubam. Ierat enim in auxilium cuiusdam Arabis contra aliū Arabem Regem. Depingit Alphonfus armatus sagitta in corpore fixa, quia sagitta perijt. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius & Sancia filia eius, quæ postea fuit Regina Castellæ, & Legionis. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Benedictus quintus mensibus sex, & Leo octavus anno vno, & Ioannes tertiusdecimus annis octo, & Benedictus sextus anno vno, & Bonus anno vno, & Bonifacius septimus annis octo. In folio vero Imperij Romani Otho primus imperavit annis duodecim, & Otho secundus annis viginti. Anno nono huius Regis Alphonfi obiit Lotarius Rex Francorum, & successit ei Ludouicus quintus filius eius, qui regnavit in Francia annis duobus, iste Ludouicus fuit vltimus Rex Francorum ex regali prosapia Pipini, & Carleniuni.

In ipso siquidem defecit regalis progenies Caroli Magni, quæ regnaverat annis ducentis & triginta octo, translato regno ad progeniem Comitum Parisiensium: anno vndecimo huius Regis Alphonfi post mortem Ludouici Regis Francorum regnavit in Francia Robertus Pijissimus filius Hugonis parisiensis Comitum, qui regnavit cum patre suo annis novem, & post mortem patris annis triginta tribus. Iste fuit vicesimus quintus Rex Francorum.

Caput. LXVIII.

Anno. M.
vi.

Veremundus huius nominis tertius filius Alphonfi Quinti cepit regnare anno Domini millesimo sexto, regni Hispaniæ quingentesimo octogesimo octavo, & ab eius reparatione ducentesimo septuagesimo octavo, & regnavit annis decem. Hic Veremundus desponsavit Sanciam sororem suam cum Infante Garfia filio Sancij Comitum, & Domini Castellæ, qui Garfias fuit proditorie interfecit apud Legionem, & post mortem eius hæc Sancia fuit desponsata Fernando filio Sancij vocati Maioris Regis Navarrae, qui postea fuit primus Rex Castellæ propter vxorē suam, quæ erat filia Comitum Sancij. Et cum inter hos Fernandum, & Veremundum dissensio exorta fuisset, in prælium venerunt, illisque apud Carrionem ad invicem pugnantibus Veremundus victus, & mortuus est, & absque liberis obiit, & regnum Legionis translatum est ad Fernandum Regem Castellæ propter Sanciam vxorem suam, & sic fuerunt tunc vnita regna Castellæ, & Legionis. Depingitur Veremundus armatus lancea fixa in corpore, quia in prælio occisus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius in sede Apostolica Benedictus sextus annis octo, & Ioannes quartusdecimus mensibus septem, & Ioannes quin-

tusdecimus quatuor, & Ioannes decimussextus natione Romanus mensibus decē, & Gregorius quintus natione Saxo annis duobus, & Ioannes decimus septimus natione Græcus mensibus decem, & Siluester secundus natione Gallicus annis quatuor. In folio vero imperij Romani Otho tertius imperauit annis decem.

Caput. LXXIX.

Vetusq; in hac arbore textura facta est Regum Legionis. Nam licet in Castella Comites gubernarēt absq; recognitione superioris, non tamen titulum regum assumpserunt. Sic ergo prima gubernatio Hispaniæ ab Athanarico, quem primum in arbore posuimus, vsq; ad Rodricum inclusiue fuit sub titulo Gothorum. Ideo illis depinximus arma

Gothica, quibus hodie vtuntur Reges Daciæ, qui etiam intuluntur Reges Gothorum. Demum post ingressum Arabum magna ex parte Hispania occupata, & regno ad angustos fines reducto, regnauit Pelagius, qui de regio genere Gothico erat.

Sed non est intitulatus Rex Gothorum, assumpsit enim titulum a Legionē, vel Asturij, & vocatus est interdum Rex Legionis, aliquando Asturiarum. Ideo depinximus ei, & successoribus suis arma Legionis sola, Leonem videlicet rubeum in campo albo. Darauit autem hæc intitulatio absq; eo, quod in Castella aliquis Rex esset vsq; ad Sancium inclusiue, qui cum Rex Nauarræ esset, propter vxorem, quæ filia Sancij Comitis Castellæ erat, Castellam habuit. Et extunc in Castella regius titulus fuit, vt in arboris discursu patebit. Et vt claris radix istius arboris ex omni parte clarescat, non incongruum puto ad memoriam reducere, quod nobilis quidam de partibus Lugornæ ad Nauarram veniens Arabibus expulsus regni titulum in ea assumpsit. Hic autem vocabatur Eneus Arista, & fuit primus Rex Nauarrorum.

Et post eum filius Garfias cognomento Enei, quia filius Eneei erat, illis enim temporibus etiam Reges a patribus cognomina accipiebant, ac post eum Sancius filius eius, quem ferunt a matre pregnante, & ab Arabibus lancea percussa, per aperturam vulneris extractū fuisse. Hic Sancius Abarca cognominatus est euctu, ex eo quod montes tempore niuium ad bellandū contra Arabes transiens, quia pedibus transire oportebat, Abarcis iuxta rusticorum morem vsus est, totusq; exercitus suus Abarcarum ministerio niues pertransit, propter quam animositatem, animiq; ad pugnandum feruorem Abarca cognomen assumpsit. Post hunc regnauit Garfias filius eius, huius nominis secundus, qui Tremulentus cognominatus est, quia licet strenuus in armis esset, tamen cum prælium illud ingredi oportebat, membra tremebant. Hic fuit quartus Rex Nauarrorum, & post hunc regnauit Sancius filius eius, qui cognominatus est Maior. Hic Castellæ regnum propter vxorem assumpsit, & ponuntur infra in reatitudine arboris hi quatuor Reges Nauarræ, videlicet Eneus, Garfias, Sancius, & alius Garfias, licet in Castella non regnarunt, vt sciatur, tamen a qua radice descendit Sancius, qui propter vxorē in Castella primus regnauit, eos hic nominauimus.

Eneus
Arista,
Garfias
Eneei.

Sancius
Abarca.

Post hunc regnauit Tremulentus cognominatus est, quia licet strenuus in armis esset, tamen cum prælium illud ingredi oportebat, membra tremebant. Hic fuit quartus Rex Nauarrorum, & post hunc regnauit Sancius filius eius, qui cognominatus est Maior. Hic Castellæ regnum propter vxorem assumpsit, & ponuntur infra in reatitudine arboris hi quatuor Reges Nauarræ, videlicet Eneus, Garfias, Sancius, & alius Garfias, licet in Castella non regnarunt, vt sciatur, tamen a qua radice descendit Sancius, qui propter vxorē in Castella primus regnauit, eos hic nominauimus.

Garfias
Tremu-
lentus.
Sancius
Maior.

Caput. LXX.

Ominatis supra proximis Regibus Nauarræ, & in recta linea arboris politis, a quibus per lineam masculinam Sancius Maior, demum Fernandus filius eius Reges Castellæ descendunt. Deinde in margine descriptis Nunio Rasura, vno de iudicibus Castellæ, ac Comite Ferdinando, cæterisq; Comitibus, de quorum genere Ferdinandus Rex ex latere materno propagatus est. Congruens est, vt

non omittamus illos, per quorum texturā Reges Castellæ a Laino Caluo vna cū Nūnio Rasura Castellæ iudice per lineā maternā processerunt, licet non in præfatū Fernandum, sed in Alphonsum octauum vnum ex descendētibus eius, qui prælium Vbetæ deuicit, & monasterium de Huelgas ædificauit. Illa linea deriuata est in modum, qui sequitur. Lainus Caluus vna cum Nūnio Rasura iudicauit Castellā. Hic genuit Fernandum, a quo genitus est Lainus Fernandī, qui genuit Nūnium Laini, a quo genitus Lainus Nūnij, qui genuit Didacum Laini. Qui ex vxore sua Theresia Nūnij, quæ neptis fertur fuisse ex cōcubina Regis Legionis, genuit illū strenuum bellatorem Rodericum cognomento Cidi, qui fuit pater Eluiræ Reginæ Nauarræ, a qua natus est Garfias Rex Nauarræ pater Blanchæ, quæ fuit Regina Castellæ, vxor Sancij Regis cognomento Desiderati. Ex quorum matrimonio præfatus Rex Alphonfus octauus procreatus est, fuit autem hic Alphonfus vndecimus a Laino Caluo, & quintus a Cido, & duodecimus a Nūnio Rasura, & decimus a Comite Fernando Gundifalui. Depinguntur autem descendentes per lineā Laini Calui in margine omnes per capita exempto Cido, qui propter strenuitatem operum depingitur integre, & supra equum, sicuti Fernandus Comes, hi enim duo inter ceteros strenuos Hispaniæ bellatores famosi nimium fuerunt, illorumq; celebris fama nostris temporibus durat.

Caput. LXXI.

Sicuti Reges Nauarrorum præmisiimus, vt clarius sciretur, a qua radice Sancius Maior descendebat, sic non incongruum est, vt nomenus Castellæ gubernatores, a quorum sanguine Fernandus Rex Sancij Regis filius ex latere materno descendit. Ad mentem erigere ducendum est, quod antiquis temporibus regnum Castellæ aliquantulum Reges Legionis in superiores cognoscebat. Sed cum Ordonius huius nominis secundus, qui in Legionem regnabat, ad se euocasset, illic secure ad præsentiam regiam irent, ille, nescio quo spiritu ductus, illos occidi fecit, quo sceleratissimo facinore Castellani nimium, & non immerito moti ab obedientia Regum Legionis perpetuo recesserunt. Et ne absq; gubernatore vagarentur, ex nobilibus regni duos sibi iudices elegerunt. Quorum vnus Nūnius Rasura, alius Lainus Caluus vocabatur, & ex vtroq; eorum Reges moderni descenderunt. Sed quia prius stirps Nūnij Rasuræ stirpi regie coniuncta est, illam primo describamus. Deinde stirpē Caini Calui, quæ tardius regio generi vnita fuit, enarremus. Fuit namq; Nūnius Rasura iudex Castellæ. Et post illum iudicauit Gundifaluu Nūnij filius eius, quia, vt diximus, mos antiquorum erat filio cognomen patris apponere. Hic fuit pater Ferdinandi Gundifalui, qui iam non solum iudicis, sed Comitum nomen assumpsit. Cuius corpus apud monasterium de Arlanza quiescit. Post hunc gubernauit Castellam Garfias Ferdinandi Comes filius eius, qui in monasterio de Cardena tumulatus est. Cui successit Sancius Comes filius eius, qui monasterium de Oña ædificauit, & in eo sepultus quiescit. Post hunc incepit gubernare Castellam infans Garfias filius eius, qui adolescens apud Legionem occisus absq; liberis obiit. Deuolutumq; est regnum ad Eluiram sororem suam vxorem Sancij Regis Nauarræ, ex quibus ortus est Fernandus Rex sextus a Nūnio Rasura primo iudice Castellæ. Et quartus a Comite Fernando Gundifaluo. Depinguntur autem hi progenitores sui in margine vno per capita, solo Comite Fernando integre, armatoq; supra equum depicto, quia strenuitas, & singularitas operum eius, vt singularius depingeretur, merito poscunt.

Caput. LXXII.

Sancius Rex Navarrae dictus Maior filius Garſiæ Tremulenti Regis Navarrae genuit ex Eluira filia Sancij Comitis Caſtellæ vxore ſua duos filios Garſiam, & Fernandū, & ex concubina alium, qui dictus eſt Ramirus. Et quia infans Garſias filius Sancij Comitis Caſtellæ apud Legionem per ditionem filiorum Comitis Veſe occiſus eſt, priuſquā Sanciam filiam Regis Legionis ſponſam ſuam in matrimonium duceret, dominium Caſtellæ deuolutum eſt ad Eluiram Reginā Navarrae, & eius cauſa ad Sancium virum eius, qui poteſt dici primus Rex Caſtellæ. Sed quia paruo tēpore ſe intitulauit Regem Caſtellæ, non computantur illi tempora regnandi. Diuiſit autem dominia ſua, & Nauarram dedit Garſiæ primogenito, Caſtellam Fernādo ſecundo genito, Aragoniam Ramiro baſtardo, qui primus in Aragonia Rex vocatus eſt. Et Fernandus fuit primus, qui ſegregatim in Caſtella Regium titulum aſſumpſit. Ideo in eo computantur tempora regnandi. Sed quia Sancius pater eius habuit dominium Caſtellæ vna cum dominio Navarrae, & Aragoniæ, depinguntur iuxta cum duo ſcuta, vnum cum armis Caſtellæ ad dexteram, & aliud cum armis Navarrae, & Aragoniæ ad ſiniſtram, ipſe vero depingitur in veſte longa tanquam vir magnæ autoritatis. Depingitur etiam in margine Eluira vxor eius, & tres filij Fernandus Caſtellæ, Garſias Navarrae, Ramirus Aragoniæ Reges. Non additur enim concurrentia, quia infra addetur Fernando,

Caput. LXXIII.

Fernandus huius nominis primus filius Sancij dicti maioris Regis Navarrae cepit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo decimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ quingentefimo nonageſimo octauo, & ab eius reparatione ducentefimo octogefimo octauo, & regnauit annis quadraginta. Hic duxit vxorem Sanciam filiam Alphonſi Regis Legionis, ſororē Veremundi Regis. Et cū hic Veremundus abſque liberis in prælio cecidiſſet, Fernandus propter Sanciam vxorem ſuam regnum Legionis obtinuit. Et ſic fuit primus, qui Rex Caſtellæ, & Legionis intitulus eſt. Hic genuit ex vxore ſua Sancium, & Alphonſum, qui ei, vnus poſt alium, in regno ſucceſſerunt, & Garſiam, qui Rex Gallæciæ vocatus eſt, ſed captus in vinculis ſerreis deceſſit, & Vrracam dominam Zamoræ, & Eluiram dominam Tauri ſororem eius. Ex concubina vero genuit Fernandum, qui fuit Cardinalis. Hic Rex optimus, & bellicoſiſſimus Coimbriam diuturna obſidione expugnatam ſancto Iacobo vilibiliter ap parente obtinuit, & magnam partem Portugalliæ cum ea. In huius regia camera inſignis Rodericus de Biuar, qui ſtrenuitate operum Cidi cognomentum accepit, quod in lingua Arabica dominum ſonat, adoleſcēs nutritus eſt, & ſub eo arma exercere cepit. Obijt Fernandus morte communi apud Cabezonem prope Vallemolero. Depingitur in equo armatus ſancto Iacobo clauis ciuitatis Colūbæ tradente, quia cum diuino auxilio ad preces ſancti Iacobi ciuitatem habuit. Depingitur etiam in margine Sancia Regina vxor eius, & Sancius, & Alphonſus filij eius, qui in Caſtella poſt eum regnauit, & Garſias, qui Rex Gallæciæ intitulus eſt licet in vinculis deceſſit, & filia eius Vrraca domina Zamoræ, & Eluira domina Tauri, necnon Fernandus filius eius ex concubina, qui fuit Cardinalis. Depingitur etiam ſanctus Dominicus de Sillos, qui eius tempore claruit. Depinguntur in ſuo ſcuto arma Caſtellæ, & Le

Anno.
M. lxxij.

REGVM HISPAN.

gionis, quæ hodie durant, quia iste fuit primus Regum, qui in Castella, & Legionẽ simul regnavit. Concurrentia. Concurrentunt cum Fernãdo, & prope tẽpora eius in se de Apostolica Ioannes decimus octauus mensibus quinq;, & Sergius quartus annis duobus, & Ioannes decimus nonus annis quinq; natione Romanus. Et Benedictus octauus natione Tusculanus annis vndecim. Hic fuit ciectus de papatu, & factus est quidam alius Papa, vnde maximum schima fuit, & Ioannes vicẽsimus natione Romanus annis nouẽ, & Benedictus nonus natione Tusculanus annis quatuordecim. Iste fuit ciectus de papatu, & factus est Papa Sabinensis Episcopus, qui vocatus est Siluester tertius, qui sedit diebus quadraginta quinq;, & Gregorius sextus annis duobus. Et Clemens secundus mensibus decem & nouem. Hic fuit inuasor ecclesiæ, & per vim habuit papatum. Et Damafus secundus sedit diebus viginti tribus. Hic fuit inuasor sedis Apostolicæ, & subito defunctus est. Et Leo nonus natione Alemanus sedit annis quinq;. In solio vero imperij Romani Enricus secundus imperauit annis duodecim. Et secundus annis viginti. Et Enricus tertius annis decẽ & sex. Anno tertio decimo huius Regis Fernandi obiit Robertus Rex Francorum. Et regnavit Enricus primus filius eius in Francia viginti quinq; annis. Et anno tricẽsimo nono obiit Enricus Rex Francorum, & successit Philippus primus filius eius, qui regnavit in Francia annis quadraginta nouem.

Caput. LXXIII.

Anno.
Mlviij.

Ancius huius nominis secundus primogenitus Fernãdi cepit regnare anno Domini millesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ sexcentesimo tricẽsimo octauo, & ab eius reparatione tricẽsimo octauo, & regnavit annis sex. Hic cum Alphonso fratre suo cõten dens regnum Legionis, quod ei pater dimiserat, obtinuit. Et cũ Vrracam sororem suam apud Zamoram obsessam teneret, a Vellido proditore proditoraliter occisus est. Ideo depingitur in terra prostratus proditore in illo lanceam mittente, sepultus enim est in monasterio Ouienfi. Concurrentia. Concurrentunt cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Victor secũdus gere Alamanus annis duobus. Hic timore imperiali factus est Papa, Et Stephanus nonus natione Tuscus mensibus nouem. Et Benedictus decimus mensibus nouẽ per violentiam est Papa factus, postea cessit, & Nicolaus secundus annis duobus. Et Alexander secundus natione Mediolanensis annis duodecim. In solio vero imperij Romani imperabat idem Enricus quartus.

Caput. LXXV.

Anno.
Mlciij.

Alphõsus huius nominis sextus filius Fernãdi, ac frater Sancij cepit regnare anno Domini millesimo sexagesimo tertio, regni Hispaniæ sexcentesimo quadagesimo quarto, & ab eius reparatione tricẽsimo quarto. Et regnavit annis quadraginta tribus. Hic habuit sex vxores. Ex quarum prima genuit Vrracam, ex alijs alias filias, & ex vna earum, quæ fuit Sarracena filia Regis Scullig, quæ vocabatur Zaida, & ad fidem conuersa nominata est Maria, genuit filium masculum, quidictus est infans Sancius, qui puer existens occisus est in prælio cum Arabibus octo prope Alcazarium de Consuegra. Ex nobili vero quadam concubina genuit Therasiam filiam, quæ nupsit Enrico Comiti Lotoringiæ consanguin-

neo Imperatoris, & dedit illis partem Galleciae, quae nunc Portugallia vocatur, ex istis autem descendunt Portugalliae Reges, ille enim Enricus fuit pater Alphonfi primi Regis Portugalliae. Hic Alphonfus Castellae insignissimam urbem Toletum varijs, & crebris vastationibus fatigatam, & diuina obliuione afflictam obtinuit. Et in ea Metropolitanam sedem antiquissimam, ac honorabilissimam reparauit, multaq; oppida in vicinia Toleti ab Arabibus erepta Christiano nomini adiecit. Hic Rex inter alia insignia opera sedem Burgensem instituit, illiq; magnam dotem, & multa priuilegia contulit, & sic ab vno eodemq; Rege, & eodem tempore, & sub eodem Romano Pontifice, videlicet Urbano secundo Toletana Metropolis reparata, & Burgenfis sedes instituta est, obiit autem Alphonfus morte communi, & apud monasterium sancti Facundi vna cum Caia iam Maria sepultus est. Receperat enim ibi primo habitum monachalem sicte ob timorē Sancij fratris sui. Depingitur autem Alphonfus armatus in equo, quia gloria multa bellicosa peregit. Depinguntur in margine ex utroq; latere sex vxores sic nominatae, Agnes, Costanza, Beatrix, Elisibet, Therasia, & Zaida vocata Maria. Depingitur etiam nobilis Ximena concubina, quam, ferunt, de domo Guzmanica fuisse, ex qua Reges Portugalliae processerunt. Depinguntur quoq; in linea inferiori praefatus Sancius infans, & Vrraca Regina, quae fuit filia Costanciae Reginae, & duae infantillae Eluira, & Sancia filiae Elisibet Reginae. Depinguntur etiam Enricus Comes, & Theralia vxor eius filia Alphonfi ex Ximena. Depinguntur etiam Reges Portugalliae, qui ab eis processerunt, vt venerunt, Alphosus, qui fuit primus Rex, Sancius, Alphonfus secundus, Sancius secundus cognomento Capello, cuius corpus Toleti tumulatum est. Alphonfus tertius, Dionilius, Alphonfus quartus, Petrus, Fernandus, Ionnes, Eduardus, Alphonfus quintus, qui nunc in Portugallia regnat, fuerunt autem omnes numero duodecim. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Gregorius septimus natione Tuscius annis septem, & Victor tertius anno vno, qui veneno misso in calice dicitur obiisse. Et Urbanus secundus annis nouē. Et Paschalis natione Tuscius annis decem & octo. Et Gelasius secundus natione Cāpanus anno vno. Et Calixtus secundus natione Burgundus Comitis filius sedit annis quinque. Hic ecclesiam Compostellanam in Metropolitanam erexit, & illi prouinciam Emeritensem subiecit. Huius tēpore Bundinus, qui olim Archidiaconus Toletanus fuerat, deinde Bracharensis Archiepiscopus, qui per Enricum Imperatorem in papatum fuerat intrusus, in carcere obiit. Et Honorius secundus natione Bononiensis sedit annis duobus. In folio vero Imperij Romani Enricus quintus imperauit annis quindecim, & Lotarius tertius annis vndecim. At licet hucusq; solum illorum principatum cōcurrentiam adiecimus, quorum excellentia omnibus notissima est. Summorum enim Pontificum superioritas, ac potestatis plenitudo ab omni catholico humiliter reconoscitur, merito tempora in sede Romana sedentium in omnibus annalibus, ac historijs annotanda sunt. Imperatorum quoq; Romanorum & si aliquo modo potentia debilitata sit, eminentiam tamen dignitatis, ac quandam prioritatem inter ceteros mundi principes nulli sillis vnquam negauit, vt quasi primogenitus Regum, & primus eorum in generalibus Christianorum conuentionibus imperator Romanus sedeat, & loquatur. Non ergo ab re de nominibus ac temporibus illorum in chroniciis aliorum regnorum mentio communiter interheri solet. Regum autem Francorum celebritas non ignota omnibus est, & etiam illorum memoria non immerito ha-

beri debet, præsertim in Hispanorum annalibus, qui cum eis antiquam, & modestam communionem habemus. Et enim hæc duæ domus gloriose Hispaniæ, & Franciæ, vt alibi nonnuquam dixisse, & scripsisse sum memor, sanguinis coniunctionem, arctamq; & strictam confidentiam tam antiquis, quam modernis temporibus habuerunt.

Nunc tamen vltra has, & alia quarta concurrentia occurrit, quæ licet tantæ reputationis non sit, vt his concurrentijs tribus adæquari debeat, scribentis tamen, & loci, in qua hæc scribuntur, & personarum, quibus præfens dirigitur arbor, qualitas non ab re annectendam proclamant. Hæc autem est Burgenfis sedis ortus, & continuatio, quæ ab huius Regis diebus vsq; ad moderna tempora continuatis pontificibus durat. Non incongruum ergo cuiquam videri debet, si aliarum concurrentiarum calcibus Burgenfes Pontifices annectamus, vt breui compendio sciatur, qui fuerint Præfules, & quorum Regum temporibus ab institutione ipsa sedis in cathedra Burgenfi sederunt, fuit autem ecclesia Burgenfis cathedralis, & Aucensis sedes, quæ dirupta per Arabes ab antiquis temporibus erat, cum sua diccepsi ad eam translata per hunc Alphonsum sextum dotantem, Urbano Papa secundo erectionem hanc confirmante, illamq; Apostolicæ sedi immediate subiiciente. Anno Domini millesimo nonagesimo septimo, huius regni anno sedit autem in ea primus Simeon, qui prius Aucensis Episcopus erat, viginti tribus annis. Ac post illum successit Gometius in sede Burgenfi, qui decem annis. Et post Gometium Garthas huius nominis primus cognomēto Aragonensis nepos Simeonis sedit in ea decem & octo annis, qui tres Episcopi successiue sedem Burgensem rexerunt huius sexti Alphonfi temporibus.

Caput. LXXVI.

OST obitum huius Alphonfi Vrraca filia eius cepit regnare, nam, vt præmisimus, Alphonfus Rex habuit multas filias. Et quia filium masculum non reliquerat, succedere debuerat Vrraca, quæ primogenita erat earum. Hæc in vita patris nupsit Raimundo Comiti, ex quo genuit Alphonsum, qui intitulatus est Imperator Hispaniarum, mortuo vero hoc Raimundo in vita Alphonfi Regis, secundo nupsit Alphonso Regi Aragonum, ex quo nullum genuit filium, neq; etiã matrimoniale vitam duxerunt. Nam & si non diuertissent in forma ecclesiæ, semper tamen vix erant adinuicē separati, illam nimis honestã vitam ducente. Post mortē vero Alphonfi Regis Castellæ patris sui, Alphonfus Rex Aragoniæ voluisset regnũ habere propter vxorē, illa vero renuebat, multi etiã de magnatibus nobilibus Castellæ adhæserunt Alphonso puerulo filio Vrracæ, & Raimundi Comitis. Et huius occasione fuerunt multa discidia in Castella, alijs pro Alphonso Rege Aragonũ, & alijs pro Vrraca, alijs pro Alphonso infantulo decantantibus, sed finaliter regnũ mansit infanti Alphonso. Vrraca vero obiit apud Legionem morte subita, & quia modico tempore durauit, & etiam illo non recte, nec libere cepit, non computantur tempora regni, sed scribuntur Alphonso Imperatori filio eius. Hoc tempore claruit sanctus Ioannes de Vrraca, & ad euitationem præliorum cum alijs prælatis, & religiosis nimium laborauit. Depingitur autem Vrraca in recitidine arboris, quia ad regnum pertinebat, & in margine depinguntur duo viri, quos habuit, Raimundus Comes, & Alphosus Rex Aragonum. Depingitur etiam Alphonfus Imperator filius eius, in recta linea iterum integre depingendus, & sanctus Ioannes de Vrraca.

Caput. LXXVII.

Alphonfus

Alphonſus huius nominis ſeptimus intitulatus Imperator Hiſpanie
cepit regnare anno Domini milleſimo centeſimo octaſimo, regni Hiſpanie
ſexcenteſimo octogelimo ſexto. Et ab eius reparatione trecento
ſextimo ſeptuagelimo octaſimo, & regnavit annis quinquaginta vno. Anno. M.
cviij.

Hic Alphonſus fuit, vt diximus, nepos ex filia Alphonſi ſexti, qui de-
ceſſerat abſq; filio maſculo, relictiſ filiaſibus, quarū primogenita vo-
cabatur Vrraca, que primo nupſit inſigni Comiti Raimūdo, ex qua genuit hunc Al-
phonſum ſeptimū. Hic Alphonſus conſtruxit Hoſpitale, quod Imperatoris vocabatur
in ſuburbio Burgēſis, & obtinuit Almeriam, a qua rediens obiit in via ex agritu-
dine ſub quadā arbore in portu, qui dicit del Muradar, diuiſis regniſ ſuis. Dedit enim
regnū Caſtelle Sancio primogenito, & regnū Legionis Fernādo ſecundo genito, que
diuiſio nimīū diſplicuit regnicolis. Depingitur Alphonſus cum diademate Imperia-
li, & ſedens propter eminentiā dignitatis, quā Imperator vocatus eſt. Nullus autem
aliorum Regum ſedens depingit præter iſtum propter ſingularitatē tituli Imperialiſ,
Depingitur in margine Imperatrix vxor eius & Beatrix filia corū, quæ nupſit Regi
Franciæ, & ſanctus Adelelmus, qui tempore iſto florebat. huius corpus reconditū eſt
in eccleſia ab eius nomine intitulata, que vocatur ſanctus Adelelmus prope extra mu-
ros Burgenſis. Concurrentia. Concurrerūt autē cum Alphonſo Imperatore, & pro-
porepora eius in ſede Apoſtolica Innocētius ſecundus natione Romanus annis tredecim,
& Celeftinus ſecundus natione Tuſcus menſibus quinque, & Lucilius ſecundus
natione Bononiſenſis menſibus decē, & Eugenius tertius natione Piſanus annis octo.
Et Anaſtaſius quartus natione Roman⁹ anno vno, & Hadrianus tertius natione An-
glicus annis quatuor, & Alexander tertius natione Tuſcus annis viginti vno. Hic vi-
cit quatuor ſchiſmaticos. Fuit autē illud magnū ſchiſma. In ſolio vero Imperij Ro-
mani Cornandus ſecūduſ Imperauit annis quindecim, & Fredericus primus impera-
uit annis triginta ſeptem. Anno tertio huius regni Imperatoris obiit Philippus Rex
Francorū, & ſucceſſit ei Ludouicus ſextus filius eius cognominatus Groſſus, q regna-
uit in Frācia annis triginta. Iſte fuit viceſſim⁹ octauus Rex Francorū. Anno. XXX.
II. huius regni Alphonſi obiit. Ludouicus ſextus Rex Francorū, & ſucceſſit ei filius
eius Ludouicus ſeptimus, q regnavit in Frācia annis quadraginta tribus, q fuit Chri-
ſtianiffimus Rex Francorū. Iſte Ludouicus duxit in vxorē Beatricem filiā huius Al-
phonſi Imperatoris. Venit autē ad ſanctum Iacobū, & cum magna honorificentia ab
Alphonſo Imperatore ſocero ſuo receptus, & tractatus eſt. Sederunt autē in ſede Bur-
genſi tempore huius Alphonſi Regis Imperatoris tres Epiſcopi, videlicet Paſchaſius
annis quatuor, & Simeon huius nominis ſecundus annis viginti. Et Petrus huius no-
minis primus annis octo.

Caput. LXXVIII.

Sancius huius nominis tertius cognominatus Deſideratus primoge-
nitus Alphonſi Imperatoris cepit regnare ſegregatim in Caſtella, vt
pater diſpoſuerat, anno Domini. M. C. LIX. regni Hiſpaniæ. Anno. M.
clix.
DCC. XXXVI. Et ab eius reparatione. CCCC. XXIX. & re-
gnauit anno vno. Hic duxit vxorem Blanchā filiā Garſiæ Regis
Nauarre, qui fuit nepos ex filia inſignis bellatoris Roderci Cidi. Ge-
nuit autem hic Sancius ex ea Alphonſum octauum, qui poſt eū regnavit in Caſtella.
Obiit Sancius iuuenis morte comuni Alphonſo filio ſuo infantulo remanente. De-
pingitur in veſte longa, et pacifica, quia propter breuitatem temporis bella non geſſit.

REGVM HISPAN.

& in latere depingitur Regina vxor eius, & Alphonfus eorum filius, qui post eum regnavit. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in sede Apostolica Lucius tertius natione Tuscus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani imperabat idem Federicus primus. Tēpore huius Sanchi Victor Episcopus sedebat in sede Burgenſi decem annis computatis illis, quibus federat viuente Imperatore, Caput. LXXIX.

Anno.M.
c.liz.

Fernandus secundus frater Sanchi, & filius Imperatoris cepit regnare segregatim in Legionē anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo sexto, & ibi eius reparatione quadringentesimo viceſimo nono. Et enim vno eodemq; tempore ceperunt regnare Sancius in Castella, & Fernandus in Legionē iuxta dispositionē paternā, sed duratio regnandi fuit diuersa. Nam Sancius regnavit anno vno, vt proxime scriptum est. Fernandus vero regnavit annis triginta vno. Hic deicit in prælio Alphonsum, qui primus fuit Rex Portugalliæ. Obijt autem Fernandus morte communi relicto Alphonso filio, qui post eum regnavit in Legionē. Depingitur hic Fernandus in parte sinistra, depictus etiam prope in latere Regina vxore eius & Alphonso filio, qui post eum regnavit in Legionē. Non assignatur ei, nec Alphonso filio eius concurrentia, quia attribuitur Regibus Castellæ, & victorum regnum vnum, & idem est tempus.

Caput. LXXX.

Anno.M.
c.iz.

Alphonſus octauus filius Regis Sanchi, cum eſſet ætatis tantū trium annorum, ſueceſſit in regno Caſtellæ anno Domini millesimo centesimo sexagesimo, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo octauo. Et ab eius reparatione quadringentesimo tricesimo, & regnavit annis quinquaginta tribus. Hic duxit vxorē Eleonorem filiam Recharedi Regis Angliæ, qua genuit Sancium, qui deceſſit in ætate infantili, & Fernandum, qui deceſſit in adoleſcentia, & Enricū, qui post eum regnavit. Filias vero Blanchā, quæ nuplit Regi Franciæ, ex qua genitus eſt ſanctus Ludouicus Rex Francorū, & Berengariam, quæ fuit vxor Alphonſi Regis Legionis, ex qua genitus eſt Fernādus Rex, qui Seuilā expugnauit, & Alphonſus, qui dictus eſt Infans Molinæ, & Vrracā, quæ fuit Regina Portugalliæ, & Leonorē, quæ fuit Regina Aragonū, Et Conſtanzam, quæ fuit monialis, & Abbatissa de Huelgas. Hic Alphōſus fuit deictus ab Arabibus in prælio de Alarcos, & post illā aduertitatē reuertens ad cor fundauit inſigne monaſteriū de Huelgas prope Burgis cū ſolenni Hoſpitali, quod Hoſpitale Regis vocatur, & alia monaſteria monialiū in diuerſis locis ſubdita monaſterio de Huelgas, quæ eius filiæ vocantur, & post multa pia opera proſectus iterū ad bellum contra Arabes deicit eos in prælio, quod dicit de Nauis Tolofæ. Et quia ibi ter veniſſe dicitur miraculū Crucis, celebratur Feſtum, quod dicit triumphū ſanctæ Crucis decima ſexta die Julij aliquibus eccleſiis præfertim Toletana, & Burgenſi cathedralib⁹, & in monaſterio de Huelgas, quod ipſe edificauerat, & in quo corpus ſuū Tumulatū quieſcit. Obijt autē morte cōmuni. Depingitur armatus in equo propter illud inſigniffimū, & vltimū præliū, quod apud Nauas deicit, & depingit in latere Eleonor Regina vxor ei⁹, & filij eius, videlicet Sancius, qui deceſſit in ætate infantili, & Fernandus, qui deceſſit in adoleſcentia. Et Blancha, quæ fuit vxor Regis Franciæ, ex qua genitus eſt ſanctus Ludouicus Rex Francorū, qui etiā depingitur hic infra matrem ſuam, & Vrraca, quæ fuit Regina Portugalliæ,

& Leonor, quæ fuit Regina Aragonū, & infra istas depingitur Costança Abbatiſſa de Huelgas: Depingitur etiam hic ſanctus Dominicus Pater prædicatorū, qui claruit tempore illo. Enricus autē filius eius non depingitur hic in latere, quia eſt depictus in regre infra in recta linea arboris, Berengaria quoque filia ſua depingit ſupra prope Alphonſum Regem Legionis virū ſuum. Concurrentia. Concurrentur cum Alphonſo, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Urbanus tertius natione Lombardus anno vno menſibus decem, Hoc tempore erepta eſt Hieroſolyma a Sarracenis, qui cum a Tranſmarinis partibus rem tam flebilē auდიſſet, præ nimio dolore obiit, & Gregorius octauus natione Romanus menſe vno, & Clemens tertius natione Romanus diebus decē & ſex, & Celeftinus tertius natione Romanus annis ſeptem, & Innocentius tertius natione Campanus annis decē & octo menſibus quatuor diebus viginti tribus. Huius tēpore a Francis, & a Venetis capta eſt Conſtantinopolis: tempore huius Innocentiſ Papæ tertij inceperunt duo ordines ſolennes, videlicet ordo fratrum prædicatorū, & ordo minorū, ordinis prædicator ſuit inuentus ſanctus Dominicus natione Hiſpanus, inceperit autē in partibus Toloſanis, vbi contra hereticos verbo, & exemplo prædicabat anno Domini milleſimo duecentefimo tertio, Pontificatus Domini Papæ Innocentiſ anno ſexto, Ordinis vero minorū fuit pater ſanctus Franciſcus, incepit vero prope ciuitatē Aſiſiam apud ſanctā Mariam de Portiuncula anno Domini milleſimo duecentefimo ſexto. In folio vero Imperij Romani Enricus ſextus imperauit annis octo, & Ottho quartus imperauit annis . . . Anno nono regni huius Alphonſi obiit Ludouicus ſeptimus Rex Francorum, & ſucceſſit Philippus ſecundus filius eius, qui regnauit in Francia annis . . . Iſte fuit tricelſimus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus octauus filius eius, qui regnauit in Frācia annis tribus, qui fuit tricelſimus primus Rex Francorū. Hic Blancham filiā huius Alphonſi Regis Caſtellæ habuit vxorē, ex qua natus eſt filius ei nomine Ludouicus nonus, qui fuit canonizatus per Boniſacium Papam octauum. Et regnauit in Francia annis quadraginta quatuor. Iſte fuit tricelſimus primus Rex Francorū. Sederunt autē in cathedra Burgenſi tēpore huius Alphonſi quatuor Epiſcopi, videlicet Petrus ſecundus viginti ſex annis, & Martinus decem & octo, & Matthæus annis tribus, & Fernandus primus duobus annis. Hic dicitur fuiſſe nepos Regis, huic fuit data Villaluſ de Ferreros.

Caput. LXXXI.

Alphonſus huius nominis nonus filius Fernandi Regis Legionis cepit regnare anno Domini milleſimo ducentefimo, regni Hiſpaniæ ſeptingentefimo ſexageſimo octauo. Et ab eius reparatione quadringentefimo ſexageſimo. Et regnauit annis viginti octo, qui fuit annus tricelſimus regni Alphonſi Regis Caſtellæ, ex qua genuit, vt proxime dictū eſt, Fernandū, in quo vnita ſunt regna, & Alphonſum Infantem Molinæ. Obijt autē morte cōmuni. Depingitur in veſte pacifica in latere arboris, & prope eius Berengaria Regina vxor eius, & infra eos duo filij, videlicet Fernandus, qui poſtea regnauit in Caſtella, & Legionē, & Alphonſus Infans Molinæ.

Caput. LXXXII.

ENRICVS huius nominis primus filius Alphonſi Regis Caſtellæ cepit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo ducentefimo decimo quarto, regni vero Hiſpaniæ ſeptingentefimo nonageſimo primo, & ab eius reparatione quadringentefimo octogelimo tertio, & regnauit

v ij

Anno. M.
cc.

Anno. M.
cc. xiiij.

annis duobus, obiit puer in aetate tenera ex vulnere sibi illato a tegula ex casu cadente, cum luderet cum pueris nobilibus domicellis suis Pallentiae ad tegulum, vt interdum facere solent. Depingitur puer, quia in aetate puerili decessit, & manu posita in capite ad ostendendum dolorem illati vulnecris, & prope cum filia Regis Portugalliae, quae in vxorem delata est, licet postea diuerterunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in sede Apostolica Innocentius quartus. In folio vero Imperij Romani imperabat idem Ottho quartus. Sedebat autē tempore huius Regis in Burgenli sede Garfias huius nominis secundus cognomento de Contreras, qui sedit annis sex, & sic teigit tempus duorum Regum.

Caput. LXXXIII.

Anno. M.
cc.iiii.

Fernandus huius nominis tertius, nam computamus in nominatione Reges Legionis, fuit filius Regis Legionis Alphonfi, ex Regina Be-
 rengaria filia Alphonfi Regis Castellae. Et mortuo Enrico auunculo suo cepit regnare in Castella anno Domini millesimo ducentesimo decimo sexto, Regni Hispaniae septingentesimo nonagesimo tertio, & ab eius reparatione quadringentesimo octogesimo quinto, & regnavit annis triginta quinque. Mortuo enim Enrico deserebatur regnū Castellae ad Ecengariam sorore eius. Sed illa, vt nobilissima Domina, cessit regnum Fernando filio suo, qui veniens a Legionē vbi cum patre morabatur, in Regem Castellae receptus est viuentē Alphonso patre suo, & regnavit in Castella. Postea vero, XVI. anno regni sui decessit Alphonfus Rex Legionis, & successit Fernandus in Legionē, & ex tunc fuerunt iterū vnita Regna, quae vnio hodie durat, durabitque Deo dirigente in perpetuum. Et quia in hac vnione renouata est quodam modo Monarchia, & arma regia mixta sunt ex Castellis, & Leonibus, ideo incipimus ex ea quartā computationem annorū, vt legens sciat, quo tēpore incepit hęc vnio anno Domini. M. CC. XXXII. Qui fuit annus regni Fernandi in Castella decimus sextus. Hic Fernandus duxit duas vxores, quarū prima vocata Beatrix fuit filia Philippi Ducis Barbarie, qui electus in Imperatorē Romanorum obiit antea quā coronā assumeret. Et post obitum eius fuit Imperator Federicus frater eius, apud quē erat hęc Beatrix Domicella, ex qua Rex Fernandus genuit Alphonsum, qui post regnavit, & Federicū, & Manuelē, & Philippum, & Sancium, & Enricum. Et post obitum huius Beatricis Reginae duxit secundam vxorem Ioannam filiam Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicū, & Eleonorē. Hic gloriosus Rex obtinuit Sculliam, Cordubā, Gienum, & totam fere Vandaluciam, & etiā regnum Murciae per Alphonsum primogenitū suum. Et post insigniflima opera obiit deuotissime apud Sculliam, quā de manibus infidelium eripuerat, morte cōmuni, praesentibus filijs, & magna copia Praelatorū. Depingitur Fernandus armatus in equo prope ciuitatem Sculliam, quodam arabe dante illi clauē, quia ciuitas illa per longam, & obstrictam obsidionem ab eo afflicta in deditionem eius deuenit. Depinguntur in latere duae Reginae vxores, & infra eas quinque filij masculi, quos genuit ex prima Regina, videlicet Federicus, Emmanuel, Enricus, Philippus, & Sancius. Alphonfus autē primogenitus infra in recta linea, vt Rex depingitur. Depinguntur etiam duo filij ex secunda vxore, videlicet Ludouicus, & Eleonor. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius in sede Apostolica Honorius tertius natione Romanus annis decem. Et Gregorius Novus natione Campanus annis nouem. Et Celestinus quartus natione Mediolanensis diebus viginti.

In folio vero Imperij Romani Federicus secundus imperavit annis triginta tribus, sederunt autem in sede Burgensi huius Regis tempore tres Episcopi, videlicet Ioannes huius nominis primus, qui fuit electus, sed munus consecrationis non recepit, vixit autem uno, & Mauritius Famosus Episcopus, quæ ferunt Anglicum fuisse, vixit viginti sex annis. Hic insignis Pontifex ædificavit ecclesiam Burgensem, quæ hodie est. Primo enim, ut aiunt, sedes erat in ecclesia sancti Laurentij apud quam palatium Pontificale constructum hodie durat. Fuit autem primus lapis positus in Ecclesia Burgensi vicesima die mensis Iulij anno Domini. M. CC. XXII. Et, ut creditur, fuit totum corpus ecclesiæ ædificatum temporibus huius Mauritij, claustrum tamen, & insignis capella sanctæ Chatarinæ fuerunt post eum alijs temporibus ædificata, necnon turres duæ principales, quæ sunt in porta, quæ vocant Regiam, non fuerunt tunc ex toto finitæ, sed post anno Domini. M. CCCC. XLII. CC. XX. postquam incepta fuerat ædificari ecclesia. In eadem fere die cepit continuare ædificium illarum turrium Alphonfus Episcopus huius nominis secundus, qui hodie per diuinam misericordiam sedet, & cum diuino auxilio opus hoc facit continuari. Illo vero tempore, quo Mauritius cepit ædificare ecclesiam Burgensem, Rodericus Pontifex Toletanus cepit ædificium ecclesiæ Toletanæ. Post Mauritium sedit in ecclesia Burgensi Ioannes huius nominis secundus duodecim annis.

Caput. LXXXIII.

Alphonfus decimus filius Fernandi cepit regnare anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ octingentesimo vicesimo octavo, & ab eius reparatione quingentesimo vicesimo, & regnavit annis triginta duobus. Hic duxit uxerem Violantam filiam Iacobi Regis Aragonum, ex qua genuit Fernandum primogenitum, qui ex Blancha uxore sua filia sancti Ludouici Regis Francorum genuit Alphonsum, & Fernandum, qui vocati sunt dela Cerda. Obijt autem Fernandus primogenitus viuentis Alphonso patre suo apud Villam regiã. Genuit autem idem Alphonfus Rex alios filios, videlicet Sanctum, qui post eum regnavit, & Ioannem, & Iacobum, ac Petrum, & Berengariam, & Eleonorẽ. Et ex concubina genuit Beatricem, quæ fuit vxor Alphonfi Regis Portugalliæ, ex qua genitus est Dionysius, qui fuit Rex Portugalliæ. Hic Alphonfus fuit electus in Imperatorem Romanorum in discordia electorum ex eo enim, quod erat de domo Barbarie, voluissent aliqui, ut imperaret in Alemania. Habuit autem hic Alphonfus vigentem discordiam cum Philippo fratre suo, & cum multis magnatibus, demum cum Sanctio filio suo. Et plurimis laboribus fatigatus se retraxit ad Seuiillã, vbi obiit morte cõmuni. Hic fecit cõponi Paritas, quarum legibus regnum regitur. Hic attribuitur illi tabule astrologiæ, quæ vocatur Alphonsiã, & etiã illa copiosissima historia, quæ Generalis dicitur. Depingitur Alphonfus sedens indutus veste longa, ut mos est petitorum, habens librum in manu, quia scientificus fuit, & communiter vocatus Astrologus. Et in latere depingitur Regina vxor eius, & infra eam duo filij, videlicet Sanctus secundo genitus cum corona, quia fuit Rex, & Fernandus primogenitus sine corona, quia decedens in vita paterna regnum non habuit. Et infra hos duos depinguntur alij quinque tres filij, & duæ filiæ, videlicet Ioannes, Iacobus, Petrus, & Berengaria, & Eleonor. Hic obtinuit Regnum Murciæ, necnon Xericum, & alia oppida illius tractatæ. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica Alexander quartus natione Campanus annis septem. Et Vrbis

Anno. 118
cc. 11.

nus Gallicus quartus annis tribus, & Clemens quartus natione Prouincialis annis tribus, & Gregorius decimus natione Lōbardus annis quatuor, & Innocentius quintus natione Burgundus mensibus quinque, & Adrianus quintus natione Gebenensis mense vno, & Ioannes vicesimus primus natione Hispanus mensibus octo, & Nicolaus tertius natione Romanus annis duobus, & Martinus quartus natione Italicus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani obiit Federicus secundus Imperator, & post mortē eius electores se in duo diuidentes, quidam eorum hunc Alphonsū Regem Castellæ, quidam vero Ricardum Comitem Coimbric fratrem Regis Angliæ ad Imperium elegerunt, quod schisma multo tempore durauit, nec aliquis eorum benedictionem Imperiale obtinuit. Anno decimoquarto huius regni Alphonsi obiit sanctus Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Philippus quartus filius eius, qui regnauit in Francia annis viginti quinque. Iste fuit tricesimus Rex Francorum. Sederunt autem tempore huius Alphonsi in ecclesia Burgenſi quinque Episcopi, videlicet Aparitius vndecim annis, & Mattheus huius nominis secundus duobus annis, & Martinus cognomento de Contreras annis octo, & Ioannes cognomento de Villahoz duobus annis. Post istum vacauit ecclesia Burgenſis septem annis. Quibus expletis Gundisaluis Conchēſis Episcopus fuit translatus ad ecclesiā Burgenſem, & rexit eam sex annis. Demum ab ea translatus est ad ecclesiā Tolctanā.

Caput. LXXXV.

Anno. M.
cc. lxxxiij

Sancius quartus filius Alphōſi decimi cepit regnare anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo quarto, regni Hispaniæ octingentesimo sexagesimo. Et ab eius reparatione quadringentesimo secundo. Et ab vltima viuione regnorum quinquagesimo quinto, & regnauit annis vndecim, duxit uxorem Mariam filiam Alphonsi vocati Infanti de Molina, qui fuit frater Regis Fernandi, qui Seuilliam obtinuit. Et genuit ex ea Fernandū, qui post eum regnauit, & Petrum, & Philippum, & Enricum, qui fuit mutus, & Helisabeth, quæ fuit vxor Regis Britanniæ. Hic Sancius obtinuit Tarifam, quæ fuit vnam de primis oppidīs, quod occupauerunt Arabes tēporibus Roderici Regis. Obiit autem Sancius morte comuni. Depingitur in veste longa, & ense nudo in manu, quia licet multa bella non gessit, obtinuit tamen Tarifam. Depinguntur etiam in margine Maria vxor eius, & quatuor filij videlicet Fernandus, qui fuit Rex, & Petrus, & Enricus, qui fuit mutus, & Philippus, & Helisabeth, quæ fuit vxor Ducis Britanniæ. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tēpora eius in sede Apostolica Honorius quartus natione Romanus annis duobus. Et Nicolaus quartus natione Lōbardus annis quatuor. In solio vero Imperij Romani Radūphus primus imperauit annis decē & octo. Anno secundo huius Regis Sancij obiit Philippus quartus Rex Francorū, & decessit apud Gironam Cataloniæ, quā tunc obſeſſam tenebat, & successit ei Philippus quintus filius eius, qui regnauit in Francia viginti nouem annis. Iste fuit tricesimus quartus Rex Francorum. Sedit in sede Burgenſi tempore huius Regis Sancij frater Fernandus de Cuenas ruias vndecim annis.

Caput. LXXXVI.

Anno. M.
cc. xcvi.

Sancij filius Fernandus quartus cepit regnare anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto, regni Hispaniæ octingentesimo septuagesimo primo, & ab eius reparatione quadringentesimo sexagesimo tertio. Et ab vltima viuione regnorum sexagesimo secundo, & regnauit annis

quindecim, duxit vxorē Conſtanciā filiam Dionifij Regis Portugallie, ex qua genuit Alphonſum, qui poſt eum regnauit, & Eleonorem, quæ fuit vxor Alphonſi Regis Aragonum. Hic Fernandus obtinuit Gibraltarum, & prima oppida, ad quæ applicauerunt, & occupauerunt Arabes cum Tarifo duce eorum, & Comite proditore, & ab illo nomen receperunt. Nam a Tarifo dicitur Tarifa, & ab eodem nominatū eſt Gebeltarif, id eſt, mons Tarif, Gebel enim Arabice idē eſt, quod mons, licet poſt corrupto vocabulo dicatur Gibraltar. Obijt autem Fernandus apud Gienum morte communi. Aliqui dicunt citatum fuiſſe a duobus militibus, quos tanquam homicidas occidi præcepit per formam iuſtitiæ apud Marthos, vt compareret coram Deo redditurus rationem triceſima die. Ille vero ægritudine præcedente obiſſe dicitur vltima die termini, quæ caſus ſingularitas aliquos putariſſe fecit, propter hanc cauſam Deum ſic illum vocare voluiſſe. Sed an hoc tuenit a caſu, an ex illa cauſa iudicio diuino relinquendum eſt. Depingitur in ætate adoleſcentiæ, quia adoleſcens deceſſit. Depinguntur etiam in margine Conſtancia Regina vxor eius, & duo filij Alphoſus Rex, & Eleonor Regina Aragonum. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Celeftinus quintus menſibus ſex, & Bonifacius octauus natione Campanus annis nouem, & Benedictus vndecimus natione Lombardus menſibus octo, & Clemens quintus natione Burgundus annis octo, & poſt mortem eius vacauit ſedes annis duobus, menſibus tribus, diebus decem & ſeptem. in folio vero imperij Romani Radulphus ſecundus imperauit annis ſex. Sedit autem in ſede Burgenſi tempore huius Regis Petrus huius nominis tertius cognomento Quixada, huius autem Petri Epifcopi, & ſequentium Epifcoporum non reperi certum numerum temporis vitæ eorum, ſed ſolum nomina, quæ collegi ex temporibus Regum, qui eis aliqua priuilegia indulſerunt, & in quorum priuilegijs rotas Epifcoporum Burgenſium confirmantium nomina, vt moris eſt, deſcribuntur: ſufficiat ergo ſcire nomina eorum, & quorū Regum diebus ſedebant, licet neſciamus deſignare vnicuique Regum numerum temporis, quo ſedit, præter illorū tempora, qui in ætate noſtra, vel iuxta eam in hac ſede ſederunt, quæ magis ex memoria, quam per ſcriptum recognoſcimus.

Caput. LXXXVII.

Alphonſus vndecimus filius Fernandi cœpit regnare anno Domini milleſimo trecentefimo decimo, regni Hiſpaniæ octingenteſimo octogefimo ſexto, & ab eius reparatione quadringenteſimo ſeptuagefimo octauo, & ab vltima vnione regnorum ſeptuagefimo ſeptimo, & regnauit annis quadraginta. Duxit vxorem Mariam filiā Regis Alphonſi Portugallie, ex qua genuit Fernandum, qui in pueritia deceſſit, & Petrum, qui fuit Rex. Et ex nobili Eleonore de Guzman genuit Enricum, qui poſt Petrum regnauit, & Federicum, qui fuit Magiſter ſancti Iacobi, & Sancium, & Tellum Comites, & Petrum, & Didacum, quos duos pueros exiſtentes occidit Petrus. Hic vicit Reges Benamarim, & Granatæ in magno, & famoſo prælio apud flumen Salatum, cui interfuit Alphonſus Rex Portugallie focer eius. Hic etiam obtinuit Algeziram diuturna obſidione præcedente, oblederat enim eam viginti & tres menſes, obtinuit etiam Alcalam, quam Regalem vocant, & cum teneret obſeſſam Gibraltarum, quam pater eius obtinuerat, et tempore huius Alphonſi per culpam, vel dolum tenentis, quem Alchaidum vocamus, perdita fuerat, & in caſtris peſtis epidemice

Anno.MI
ccc.x.

REGVM HISPAN.

miæ vigeret, & a suis crebris exhortationibus vrgeretur, vt propter pestem ab obli-
dione discederet, ex animositate cordis non acquieuit, & ex glandula pestifera infirma-
tus obiit feria sexta in Parasceue Romano subileo currēte. Erat enim annus Domi-
ni millesimus trecētesimus quinquagesimus, & sepultus est apud Cordubam in eccle-
sia cathedrali cum Fernando Rege, patre suo. Depingit Alphonfus in equo armatus,
quia bellicosissimus fuit. Depinguntur in margine Maria Regina vxor eius, & Eleo-
nor de Guzman concubina, & infra Mariam Reginam duo filij eius Fernandus, qui
decessit puer, & Petrus, qui fuit Rex. & infra Eleonorē septem filij eius, videlicet En-
ricus, qui post Petrum regnavit, & Federicus, qui fuit Magister sancti Iacobi, & San-
cius, & Telius Comes, & Petrus, & Didacus, & Fernāndus, q̄ in pueritia decesserūt.
Concurrētia. Concurrerunt cū Alphonso, & prope tempora eius in sede Apostolica
Ioannes vicēsimus secundus annis decem & nouem, & Benedictus duodecimus annis

Et Clemens sextus natione Gallicus annis decē. In folio vero imperij Romani
Albertus primus imperauit annis . . . Et Enricus secūds imperauit annis quinque,
anno quarto huius regni Alphonfi obiit Philippus quintus Rex Francorum, & suc-
cessit ei Ludouicus decimus, qui regnavit in Francia anno vno, & iste fuit tricesimus
quintus Rex Francorum. Anno sexto huius regni Alphonfi obiit Ludouicus Rex
Francorum, & successit ei Philippus sextus frater eius, qui regnavit in Francia annis
decem & nouem. Iste fuit tricesimus sextus Rex Francorum. Et anno decimo nono
huius regni Alphonfi obiit Philippus Rex Francorum, & successit ei Philippus se-
primus, qui regnavit in Francia annis viginti duobus. Iste fuit tricesimus septimus
Rex Francorum. Sederunt in sede Burgenſi tempore huius Regis tres Episcopi, vi-
delicet Gundisaluuſus secundus cognomēto de Finoiosa, & Garſias tertius cognomen-
to de Torres, & Ioannes quartus.

Anno. M.
cccl.

Caput. LXXXVIII.

Petrus filius Alphōsi cepit regnare anno Domini millesimo trecen-
tesimo quinquagesimo, regni Hispaniæ nongētesimo vicésimo octa-
uo, & ab eius reparatione sexcentesimo vicésimo, & ab vltima
ne regnorum cētésimo vicésimo, & regnavit annis decem & nouem,
ex nobili Maria de Padilla, quam primo in concubinam habuerat, &
post obitum Blanchæ filia Ducis Barbariæ duxit in vxorē, genuit

Anno. M.
cccl.

Alphonsum, qui obiit in ætate infantili, & Costanzā, quæ nupsit Ioanni Duci Alan
caultrig, ex qua genuit Catharinam Reginam Castellę. Hic Petrus Rex occidit Fe-
dericum Magistrum sancti Iacobi, & Petrum, & Didacum fratres suos, & Ioannem
infantem Aragoniæ, & alios non paucos magnates, & nobiles: voluisset autem occi-
dere Enricum fratrem suum, sed contrario res euenit. Nam Enricus prudens, & ma-
gnanimus primo aufugit ab eo, deinde collecta potenti manu Gallicorum regnum
ingressus est, & recollectis ad eum multis potentibus, & nobilibus de Castella abhor-
rentibus a Petro Rex intitulatus est, & Petrum insecutus apud Montiel obsedit,
cum effugere putasset, auisatus de fuga eius Enricus ad illum accessit, & cum ambo
Reges, & fratres, sed capitalissimi adinuicem inimici in duelli colluctatione pugnāret,
Petrus ab Enrico occisus est. In cuius obitu cessauit intestinum bellū, quod propter
hanc fraternam discordiam in Castella erat, & omnes vnanimiter receperunt. Huius
autem disturbij tempore Algezira, quę nostra erat, ab Arabibus occupata, destructa
fuit. Depingitur Petrus cum Enrico pugnans, & in terram cadens ab eo occisus, &

in caeuine montis castellum positum, per quod Montiel figuratur. Depinguntur in margine blancha Regina, & infra eam Maria de Padilla primū concubina, demum Regina vocata, & infra eam Costanza filia eius, & Ioannes Dux Alancaustriæ vir suus, & infra eos Catharina filia eorum, & Enricus vir eius, qui regnauerunt, & infra in arbore descripti sunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Petro, & prope tempora eius in se Apostolica Innocentius sextus annis Et Lombardus quintus natione Lombardus annis In solio vero imperij Romani post mortem Enrici Imperatoris electores se in duo diuidentes quendam Federicum Ducem Austriae, & quendam Barbaria ad imperium discorditer elegerunt, cuius dissensionis causa magnum schisma fuit in imperio. Anno primo huius regni Petri obiit Philippus septimus Rex Francorum, & successit ei Ionnes filius eius, qui regnauit in Francia annis quatuordecim. Hic fuit victus, & captus ab Anglicis in praelio de Piteos, & iste fuit tricesimus octauus Rex Francorum. Sederunt in sede Burgenfi tempore huius Petri Regis duo Episcopi Lupus cognomento de Fontetha, & Fernandus tertius.

Caput. LXXXIX.

Enricus secundus filius Alphonfi cepit regnare anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ nongentesimo quadragesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo, & ab vltima vnione regnorum centesimo tricesimo nono, & regnauit annis decem. Nam licet duobus annis regnauerit in discordia cum Petro, honestius tamen videtur, vt illos annos regni ei attribuamus, quibus post obitum Petri regnauit, duos vero præcedentes Petro ascribamus. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Ioannis cognomento Emmanuel, & per matrem lineam proneptem infantis Fernadi primogeniti Regis Alphonfi decimi, qui viuente patre decesserat, ex qua genuit Ioannē, qui post eum regnauit, & Eleonorem, quæ fuit Regina Nauarræ. Obijt autem Enricus ex podagræ infirmitate apud sanctum Dominicum dela Calciata. Depingitur Enricus in veste pacifica, quia licet bellicosus fuit, non tamen cum Arabibus pugnavit. Depinguntur in margine Ioanna Regina vxor eius, & infra eam duo filij Ioannes, & Eleonor Regina Nauarræ. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tēpora eius in sede Apostolica Gregorius vndecimus natione Gallicanus. Post obitum eius Cardinales, qui tunc in curia Romana erant decimā die obitus eius elegerūt Bartholomeum Archiepiscopum Barensem, qui sibi vrbani sexti nomen constituit. Sed non longe ab hoc Cardinales Romani exierunt, & apud Anaganiam se transferentes elegerunt Robertum Cardinalem Gabenensem in Papam, qui vocatus est Clæmens septimus, asserentes primā electionem esse nullam, eo quod violentia fuit facta. Nam Romani tantum incusserunt cardinalibus timorem, quod ad euadendum periculum mortis Bartholomeum in Papam elegerant. Maximū schisma fuit hoc, quod durauit per quadraginta annos, quousq; in concilio Constantiensi, quod fuit celebratū tempore Ioannis Regis secundi, extinctum est. Adhæsit autem Clæmenti Hispania, præter portugalliam, & Galliam. In solio vero imperij Romani Carolus quartus Ioannis Regis Bohemiæ filius imperauit annis triginta quatuor, anno quinto huius Regis Enrici obiit Ioannes Rex Francorum, & inaccessit ei Carolus quintus, qui regnauit in Francia annis decem & sex. Iste fuit tricesimus nonus Rex Francorum, Sedit in sede Burgenfi tem-

Anno. M^o
ecc. lxxxix.

REGVM HISPAN.

pore huius Enrici Dominicus Episcopus. Iste fuit oriundus de Arruiclo villagio Onienſis monaſterij.

Caput. XC.

Anno. M.
ccclxxv.

Ioannes huius nominis primus filius Enrici cepit regnare anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo nono, regni Hispanie nonagesimo quinquagesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo nono, & ab vltima vnione Regnorum centesimo quadragesimo nono, & regnavit annis vndecim. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Petri Regis Aragonum, ex qua genuit Enricum, qui post eum regnavit, & Fernandum, qui fuit Rex Aragonum, qui Fernandus genuit Alphonsum, qui hodie in Aragonia regnat, & Ioanem, qui regnat in Navarra, & Enricum, qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancium, qui fuit Magister Alcantarae, & Petrum, qui exitu bombardae apud Neapolim obiit, & Mariam Reginae Castellae, ex qua genitus est Enricus quartus Rex, ac dominus noster hodie regnans, & Eleonorem, quae nupsit Eduardo Regi Portugalliae, ex qua genitus est Alphonſus, qui in Portugallia regnat. Ioannes Rex hic post obitum Eleonoris vxoris suae duxit secundam vxorem Beatricem filiam Fernandi Regis Portugalliae, ex qua nullum filium genuit. Sed propter eam graue bellum inter Castellam, & Portugalliam exortum est. Nam Fernando Portugalliae Rege sine liberis decedente, & regno ad Beatricem filiam suam Reginae Castellae delato, Ioannes huius vxoris prosequens Portugalliam manu potenti ingressus est, ac Vlixbonam obsedit, sed peste grauissima vigente accessit, et anno reuoluto regrediens apud Algibam rotam campestre praelium ex animo sine excessiva praemature, & non spectatis multis de exercitu suo, quae veniebant, ac fessis militibus suis, qui in die illa seruente aestu Aleria oppido satis distanti venerunt, sicut minus prudenter tentauit, sic & infeliciter res gesta est. Nam multi ex magnatibus, & nobilibus nostris, licet viriliter decertantes obierunt. Hic Ioannes, cum Enricus pater suus schismate orto nulli contententium adhaesisset, congregauit praelatos, & proceres regni, & magno tractatu, & deliberatione habita declarauit pro Clamete septimo, cui, & Benedicto tertio decimo vocato post eum adhaesit Castella vsque ad conciliū Constantiense. Hic Ioannes apud Alcalam de Henares cum quadam Dominica die post missarū solemniam ante praedium spaciaturum equo insidens iret, & calcaribus, ut fieri solet causa solacij, eum ad currendum infestasset, equus velociter, & fortiter currens in sine cursus in valle quadam ostendens cecidit, & Regem sub se, & sella recipiens lignis sellae stomacho lethaliter vulnerato, tam graue oppreſsit, quod illico Rex animam exhalauit. Depingitur itaque sub equo cadens, quia sic casualiter vitam finit. Depinguntur in margine duae Reginae vxores eius, & Eleonor prima, & Beatrix secunda, & infra Eleonorē duo filij Enricus Castellae, & Fernandus Aragoniae Reges, & infra Fernandum sex filij videlicet, Alphonſus Aragoniae, & Ioannes Navarrae Reges, & Maria Castellae, & Eleonor Portugalliae Reginae, ac Enricus, & Petrus infantes, filij autem Enrici Regis Castellae infra depinguntur, & prope eum in loco suo. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tempora eius in sede Apostolica Clamens septimus in Auinione, & apud Romam praeterea vrbanus sextus. In solio vero imperij Romani imperabat idem Carolus quartus, anno secundo huius regni Ioannis obiit Carolus quintus Rex Francorum, & successit ei Carolus sextus, qui regnavit in Francia annis Iste fuit quadagesimus Rex Francorum, iste

Carolus ex portione sibi data, ut aliqui putant, vel ex aduersa valetudine amens factus est, cuius amentia ingentia damna Franciæ attulit. Sederunt in sede Burgenſi tempore huius Ioannis Regis Ioannes quintus cognomento Manrique duobus annis, qui Seguntinensis, deinde ad Burgenſem eccleſiam, & post ex Burgenſi ad Compoſtellanam translatus est, cui ſucceſſit Gundifaſius tertius cognomento de Vargas, qui ſimiliter ex Calagurritana eccleſia ad Burgenſem, in qua ſedit quinque annis, & Burgenſi ad eccleſiam Hiſpalenſem translatus est.

Caput. XCI.

Henricus tertius filius Ioannis cepit regnare anno Domini milleſimo trecentiſimo nonageſimo regni Hiſpaniæ nongentiſimo ſexageſimo nono, & ab eius reparatione ſexcentiſimo ſexageſimo primo, & ab vltima vnione regnorum centiſimo ſexageſimo, & regnauit annis decem & ſex. Duxit vxorem Catharinã filiam Ioannis Ducis Alan cauſtriæ, & Coſtançæ filię Petri Regis, ex qua genuit Ioannem qui

Anno. M.
CCXX.

post eum regnauit, & Mariam Reginam Aragoniæ, quæ hodie cum Alphonſo Rege Aragonum viro ſuo in Aragonia regnat, & Catharinam, quæ fuit vxor infantis Enrici Magiſtri ſancti Iacobi. Hic Henricus Rex iuſtitiæ magnus zelator fuit, & in pace regna ſua gubernauit. Erat tamen pro maiore temporis parte infirmus corpore. Geſſit bellum aliquandiu contra Regem Portugalliæ, in quo aliquæ obſidiones, & particularia prælia nobilium, & gentium adinuicem proceſſerunt, non tamen euenit aliquod prælium campeſtre generale. Tenuit captum in vinculis Federicum Ducem Beneuenti patrum ſuum, filium Enrici Regis auſi ex cõcubina Leonore Ponce. Nec non obſedit Alphonſum filium eiufdem Regis ex concubina apud Griſonẽ oppidum Aſturiarum, obſeſſus autem Comes Alphonſus auſugit, & ſemper in exilio fuit, & occupauit terras eorum donans alijs magnatibus. Illi vero, alter in vinculis, alter in exilio poſt obitum huius Enrici obierunt. Hic Henricus cum bellum contra Arabes indixiſſet, & Andaluz iam procederet, quatenus licet propter infirmitatẽ corpoream bellicos labores ſubire non poſſet, ſaltem in conuicinia regni Granatę moraretur, ut exercitijs ſuis Arabum regnum intransibus aptius, & velocius ſuorem, & auxilium daret. Apud Tokum aggritudine, quæ eum continue premebat vehementius inualeſcẽte in die natalis Domini albeſcente celo diem vitę ſuę clauſit extremum. Depingitur Henricus in apparatu honeſtiſſimo regali ſedens in cathedra, & enim habens in manu propter grauitatem morum, & iuſtitiæ zelum, quem habuit, ſicuti alter Recharodus, & iuuenis facie, quia in iuuentute deceſſit incipiente viceſimo octaſuo anno regni ætatis ſuę. Et depinguntur in margine Catharina Regina vxor eius, & infra eam filij eius Ioannes, qui poſt eum regnauit, & Maria, quæ in Aragonia regnat, & Catharina infantilla. Concurrenterunt cum Henrico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica idem Clæmẽs ſeptimus, & Benedictus tertius decimus natione Hiſpanus, ſed in ſchiſmate apud Romam vero ſederunt prætenſi Bonifacius nonus, & Innocentius ſextus. In ſolio vero imperij Romani federũt idem Carolus quartus, & poſt eum Bladiſlaus Rex Boemiæ filius eius. Sed iſte non cepit coronam imperialem, nec habuit pacificum imperium, ſed in diſcordia cum Roberto Duce Barbariæ. In ſede Burgenſi Ioannes huius nominis ſextus cognomento de Villa creces, primo Epicoſopus Calagurritanus, & ſedit vndecim annis, & poſt obitum eius vacauit eccleſia tribus annis.

Anno M.
D. vj.

Ioannes secundus filius Henrici tertij cepit regnare anno Domini millesimo quingentesimo septimo, in die enim natalis Domini in quo pater obierat, ipse Ioannes Rex acclamatus est, regni vero Hispaniae anno nonagesimo octogesimo quinto, & ab eius reparatione anno sexcentesimo septuagesimo septimo, & ab vltima vnione regnorum ceterisimo septuagesimo sexto, & regnavit annis quadraginta septem, erat aetatis viginti mensium cum regnare cepisset. Et habuit tutores Catharinam Reginam genitricem suam, & infantem Fernandum fratrem patris sui, quos pater in testamento suo nominaverat. Demum infante Fernando Rege iam Aragonum facto abeunte, cum adhuc Ioannes impubes existeret, ad Reginam matrem suam tutela integre devoluta est. Et paulo post Regina decessit, Ioannes in quarto decimo anno aetatis constitutus absq; tutoribus mañit, & in principio quinti decimi anni cōgregatis praelatis, ac proceribus, & procuratoribus civitatu apud Maiorium cum consensu omnium gubernationē accepit. Duxit autem vxorem Mariam filia Fernandi Regis Aragonum patris sui, ex qua genuit Enricum, qui post eum regnavit, & regnat, regnabitq; diuturnis temporibus, vt in elemēta diuina speramus, & Catharinā, & Elconorem, quae in Francia obierunt. Et post obitū Mariae Reginae duxit secundā vxorem Elisabet filiam Ioannis infantis Portugalliae, qui fuit filius Ioannis Portugalliae Regis, ex qua genuit Alphōsum, & Elisabet, quos infantulos, & in tenerrima aetate reliquit, quoru vltimā, & statū Deus prosperare dignetur. Huius Regis tempore, cum adhuc in Francia esset, exercitus sui sub infante Fernando tutore suo bellū, quod Henricus pater suus Arabibus indixerat, continuantes, Antequeram magna obsidione afflictam occuparunt, & Zaharam, & aliqua alia castella de Granatae regno. Deinde illo iam in virili aetate existēte, aliqui ex capitaneis suis obtinuerunt Ximenā, Huescam, Huesmā, & Benamiruedum, & multa alia Arabum fortalicia, ex quibus non nulla per Arabes recuperata fuerūt, ipse vero personaliter ad ciuitatem tendens praelium caepstre cum Arabibus iniuit. In quo Arabes deuicti multis eorum caesis intra urbem se reduxerunt. Huius tempore Federicus Dux Beneuenti in vinculis, & Alphonfus frater suus in exilio obierūt. Hic alium Federicum Ducē Arionē, necnon & alium Federicum Comitem de Luna filiū Regis Siciliae ex cōcubina in vinculis poni praecipit, qui in custodia decesserunt. Necnon alios Comites, & magnates regni Castellae, videlicet Fernandum Aluarum de Toledo Comitem de Alba, & Alphonsum Pigmentel Comitem de Beneuento, ac nobiles viros. D. Enricū filium Admiranti, & Petrū Sueri, ac Suerum de Quisones fratrem suum capi fecit, & in custodia retineri. Qui omnes diuersis modis, & temporibus liberati sunt. Hic etiā captum tenuit infantē Enricum Magistrū sancti Iacobi consanguineū suum per trienniū, & postea liberavit. Deinde incrementē discordia tam cum, quam Ioannē Regem Nauarrae fratrem suum, qui in Castella multa oppida, & castra tenebant, a regno expulit, cuius occasione bellum inter Castellam, & Aragoniā, pariter & Nauarrā aliquandiu duraret. Et cum hi duo fratres, non nullisq; ex magnatibus Castellae concomitantibus regnum manu armata intrarent, & prope Olmetum praelium caepstre iniuissent, Rex noster Ioannes, & Enricus primogenitus eius victoriae gloriam habuerunt. Illi vero victi abscedentes in Aragoniam se reduxerunt. Hic Rex a pueritia sua nobilem virum Aluarum de Luna acceptissimum habuit, cuius consilio praee omnibus adhaerebat, illumq; nimium exal-

tavit.

tauit. primo Comitem, deinde Comestabile, demum magistrum sancti Iacobi faciendo, quas dignitates in vnius persona concurrisse, nunquam auditum est. Tantæque affectione ad eum inclinabatur, vt omnia ad voluntatem eius facere crederetur. Et cum huius amoris exuberantia triginta quique annis fere durasset, prope finem tamen iuxta fortunæ morem res aliter successerunt. Nam voluntate ex incredibili amore ad incredibile odium mutata, apud Burgis capi illum fecit, & ad castrum de Portillo ductum in arcta custodia detineri. Et paulo post super criminibus contra eum per procuratorem fiscalem propolitis inquisitione facta decollari mandauit. Decollatus autem est apud Vallem olei in forma iustitiæ clamore præconis præcedente in medio plateæ super altum, & magnum ambonem ex ligno ad hoc aptum ædificauerunt tapetibus ornatum. & caput eius a corpore abscisum fixum est clauo in vno lignorum. Fuit autem sepultus in quadam ecclesia extra muros & post ex illa ad ecclesiam minorum translatus. In quo singularissimo spectaculo satis cognoscere poterunt, qui viderunt, & etiam non videntes, qui audierunt, quanti valoris mundana prosperitas sit, cum ex summa prosperitate ad summam aduersitatem fortunæ rota frequenter, ac velociter humanos successus reuoluat. Et vt cognoscamus quam periculosissima sit nimia familiaritas Regum, quam nonnulli, vt summum bonum, desiderant. nullo alio exemplo opus est, multa enim alia exempla, quæ nos hoc doceant, ante nostra tempora præcesserunt. Sed hoc inter cætera singularissimum, & ad instruendum nos, & etiam alios, qui post nos magnis temporibus subsequenter, efficacissimum est. Obijt autem Ioannes apud Vallem olei in quinquagesimo anno ætatis suæ ex febre quartana, quam habuerat alijs exortis accidentibus, & in domo prædicatorum corpus eius repositum fuit, & anno fere reuoluto ad monasterium de Miraflores prope Burgis, quod ipse ædificari mandauerat, & pro sepultura sua elegerat, solenniter translatus est. Etenim Alphonus Burgensis Episcopus cum honorabili copia obuiam illi vsque ad Pallentiolam exiens, illumque associans vna cum nobilibus Baronibus, Roderico Didaci de Mendoza, & Ioanne de Padilla, qui cum eo a Valle olei veniebant, multitudine clericorum ex circumuicinis castris, & oppidis ad viam processionaliter exeuntibus, ac ecclesiasticorum, & nobilium ciuium Burgensis multitudine concomitante ad insigne monasterium de Huelgas adductus est.

Ibiq; officio defunctorum, quod Vigiliis vocamus, tam per moniales, quam per capitulum cathedralis ecclesiæ eodem Episcopo celebrante solenniter, ac deuote expleto ad monasterium prædicatorum, quod sancti Pauli vocatur, humeris nobilium deportatur. Ibiq; religiosis vigiliis deuote dicentibus, nocte tota quieuit ac sequenti die, quæ sancti Ioannis Baptistæ erat, similiter humeris nobilium ad Miraflores adductus est. Ibiq; sub panis, & pulchro ornatu, quia domus illa adhuc ædificata non erat, quæ tantum populum capere possit, capella cõstituta eodẽ Episcopo missarum solènia celebrante, ac sermone faciente officium finitum fuit, illoq; finito nobilissimum, & regium corpus in sepulchro suo reconditum est, cuius anima in domino quiescit. Depingitur Ioannes Rex armatus in equo, quia diuersis bellis fere toto tempore occupatus fuit tam super ciuilibus dissensionibus, quàm etiã aliquando contra Reges Aragonum, & Nauarræ, interdum contra Arabes, quod quidem Arabicum bellum ipse mente gerebat, licet alijs bellicis actibus impeditus continuare nequibat. Depinguntur etiam in margine ex vno latere Maria Regina vxor eius prima, & infra eam

Henricus primogenitus, qui hodie regnat. Cuius vitam, statum & regnum omnipotentia diuina feliciter dirigere, conseruare, & exaltare dignetur, & duae filiae Catharina, & Eleonor Infantissae, quae in infantia decesserunt. Et ex alio latere Elisabeth vxor eius secunda, & infra eam Alphonfus Infans, & Elisabeth Infantilla filij eorum in infantia constituti, quos misericors Deus custodire velit. Depingitur etiam magister Vincentius ordinis praedicatorum, qui huius tempore claruit. Cuius vita, & doctrina taliter splenderunt, vt congrue mereatur canonizari, & catalogo sanctorum apponi. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tempora eius in sede Apostolica idem Benedictus tertiusdecimus apud nos durante schismate, & apud Romanos se derunt praetensi Innocentius sextus, & Gregorius decimus, & Alexander quintus & Ioannes vicimus tertius. Schismate autem per concilium Constantiense sublato sedis Martinus quintus natione Romanus in vnitatem obedientiae annis tredecim, & Eugenius quartus natione Venetus annis decem & sex, & Nicolaus quintus natione lanuensis de Cerezana annis decem & sex, vsque ad obitum eiusdem Ioannis. In folio vero Imperij Romani imperauit Sifemundus viginti & tribus annis, & coronam Imperij recepit. Et post eum Albertus Dux Austriae gener eius quatuor annis, sed diadema imperiale non habuit. Ac illo defuncto imperauit Federicus Dux Austriae nepos Alberti, qui hodie imperat, & per Nicolaum Papam coronatus est Romae. Tempore autem huius Regis Ioannis decessit Carolus sextus Rex Francorum, qui compos mentis non erat. Et successit ei Carolus septimus filius eius, qui hodie regnat. Hoc tempore propter peccata Christianorum, quae interdum Deus visibilibus flagellis castigare decreuit, capta est Constantinopolis a Turcis occiso Imperatore Gregorum, & alijs plurimis. Sed Romanus Pontifex, & nonnulli Principes ad eius recuperationem cum Dei auxilio operam dare intendunt, speramusque in diuina misericordia, quod recuperabitur, sicuti alijs temporibus perditam, & recuperata fuit. In ecclesia autem Burgenli tempore huius Regis sederunt quatuor Episcopi, videlicet Ioannes septimus cognomen Cabeça de vaca sex annis. Hic fuit primo Episcopus Condiensis. Et Alphonfus de Illecas anno vno & dimidio, hic fuit primo Episcopus Zamorensis, & vacauit ecclesia Burgenlis anno vno, & Paulus annis viginti, hic fuit primo Episcopus Carthaginensis, & aedificauit ecclesiam beati Pauli cum sacristia, & capitulo prope muros Burgenlis, composuitque additiones ad Postillam Nicolai de Lyra super Biblia, & librum, qui dicitur Scrutinius scripturarum. Et Alphonfus huius nominis secundus cognomen de Cartagena, qui nunc sedet, sedebitque quandiu diuinae prouidentiae placuerit.

Caput. XCIII.

Henricus huius nominis quartus filius Ioannis secundi cepit regnare vicesima quarta die mensis Iulij anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, regni Hispaniae millesimo vicesimo septimo. Et ab eius reparatione septingentesimo vicesimo quarto. Et ab vltima vnioue regnorum ducentesimo octauo, etatis vero suae anno tricesimo, & regnat hodie, speramusque in Dei misericordia, quod regnabit feliciter diuturnis temporibus. Hic in principio regni sui conuocatis praelatis, ac proceribus regnorum suorum, necnon procuratoribus ciuitatum recepit ab eis omagium fidelitatis iuxta leges peritorum, ac morem ab antiquis temporibus seruatum. Postea vero intra breue tempus patrauit differentiam, quae cum Ioanne

Anno. M.
eccc liii.

auunculo suo Rege Navarrae erat. Quia se praetendebat grauatum in confiscatio-
 ne bonorum suorum, quae in Castella habet, facta per Ioannem patrem suum, & assi-
 gnata ei certa quantitate in redditibus regis cessit omni iuri, quod praetendebat. Recon-
 ciliauitque, & recepit ad gratiam suam Federicum Almirantum, qui extra regnum va-
 gabatur, liberauitque a custodia Comitem de Alba, qua per sex annos, & ultra deten-
 tus fuerat, restituens utriusque istorum bona sua, quae eis ablata fuerant per Ioannem Re-
 gem. Pacatisque suis, & alijs patentibus differentijs, quae in regno erant, disposuit bel-
 lare contra Mauros, & mira celeritate se posuit cum exercitu suo in conspectu ciuita-
 tis Granatae. Et enim discedens in secunda feria post Dominicam in passione a Se-
 uia ciuitate sibi gratissima, quam praeter caeteris ciuitatibus pro habitatione, & recreatio-
 ne sua solet eligere in quarta feria intra octauas Pasche apparet cum quinque millibus
 equitum prope muros Granatae. Quae itinerandi velocitas etiam vni equiti expedito,
 hostium incursum non timenti, sed per tutas vias equitanti, ac tanta distantia viarum fa-
 ctis congrua fuisset. Inspecitoque districtu diligenter per quatuor dies regressus est ad
 Ectiam, & paucis diebus interpositis, dum segetes crescebant, ingressus est territorium
 Malacae, ibique moram trahens per quindecim dies vastauit districtum eius. Demum
 venit Cordubam, vbi celebrauit nuptias cum Ioanna Regina vxore sua filia Eduardi
 Regis Portugalliae, diuiterat enim iam ex aliquibus causis autoritate Nicolai Pa-
 pae quinti a Blanca filia Ioannis Regis Navarrae, quam primo habuerat. Expleuit au-
 tem benedictionem nuptialem Archiepiscopus Turonensis, qui in regia curia tunc erat,
 Orator Caroli septimi Regis Francorum. Celebratis vero nuptijs coestum intrauit
 iterum districtum Granatae maiore cohorte magnatum, & militum associatus. Ibant
 enim iam cum eo Ioannes de Guzman Dux Metinae, Federicus Almirantus, Petrus
 Giron Magister Calatrae, Encus Lupi de Medoza Marchio sanctae Iulianae, Ioan-
 nes Patheco Marchio Villenae, Aluarus de Astuñiga Comes Placentinus, Alphon-
 sus Pigmentel Comes Benauentanus, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua,
 Ioannes Manriq Comes de Castañeda, Ioannes Ponze de Leon Comes de Arcos,
 Rodericus Manriq Comes de Paredes, & Ioannes de Luna Comes de sancto Ste-
 phano, & Gabriel Manriq Comes de Osorno. Et aliqui alij magnates, & multi alij
 nobiles, dimiserat autem Alphonsum Carrillo Archiepiscopum Toletanum, & Pe-
 trum Fernandi de Velasco Comitem de Haro in gubernatione harum regionum, quae
 citra montes sunt, qui apud Valsen oleti existentes terras sibi commissas solerter, ac
 prudenter in absentia Regis rexerunt, Rex vero cum exercitu suo prope Granatam mor-
 ram trahens per viginti dies vastauit Vegam, & circum vicinam regionem, quibus
 vastatis redijt ad Ectiam. Et licenciauit Marchionem sanctae Iulianae, & Comites Pla-
 centinum, & Beneuentanum, & de Alua, aliosque magnates, qui versi sunt ad domos
 suas. Ipse vero Rex manens apud Andaluziam cum gentibus terrae, & alijs magnati-
 bus, & nobilibus citra montaneis, qui cum eo remanserant, aliquos alios ingressus fe-
 cit in terris Maurorum, adueniente vero hyeme redijt citra montes ad Abulam, & Se-
 gouiam, nunc vero incipiente anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sex-
 to profectus est ad Andaluziam ea intentione, vt bellum contra Mauros toto conatu
 continuet. Deus omnipotens, qui est Dux omnipotens, qui est dux exercituum ca-
 tholicorum prospere dignetur dirigere gressus eius, & sub manu sua fidei Catholi-
 cae terminos ampliare, proteruiamque hostium sanctae Crucis potenter humiliare.
 Depingitur Henricus in equo armatus, quia suscepto septro regio coestum bellum

Mauris indixit, & ad modum Ginetari, qui hac specie equitandi libentius, & frequen-
tius vitur.

Obijt tempore huius Emerici Nicolaus Papa quintus, & successit
in Apostolica sede Calixtus tertius natione Hispanus de regno Valentiae. In solio ve-
ro imperij Romani idem Federicus quartus, & in regno Franciae idem Carolus re-
gnauit. In sede Burgenli idem Alphonfus secundus.

Caput. XCIII.

HAEC fraternitati vestrae fratres charissimi, vt audistis, descripsi bre-
uitati nimium desferens, vt compendiose arboris descriptionem de-
cebat, produxiq; vsq; ad vltimū Februarij diē anno millesimo qua-
dringentesimo quinquagesimo sexto, quae autem in futurum eueniēt,
futuri scriptores depromant. Nos vero Reges hos, quos descripsi-
mus, praesertim illos, qui fide ac virtutibus lucidius claruerūt, in ora-
tionibus nostris ad memoriā reducimus. Nūquam obliuioni tradi sinentes Alphon-
sum sextū qui hanc honorabilē sedē ab Urbano secundo erigi, ac sedi Apostolicę im-
mediate subijci precibus deuotis obtinuit. Illamq; tam in capite, quam in membris
plurimis dotauit. Necnon & alios insignes Reges ab eius femore descendentes, a qui-
bus diuersa beneficia praedecessores nostri, ac nos temporibus diuersis recepimus. Ro-
manosq; Pontifices, quorum Burgeneses praesules speciales suffraganei sunt Pontifi-
ci futurorum bonorum Christo Iesu Domino nostro specialiter commēdemus illos
etiam dignum est, vt orationum nostrarum memoria recipiat, qui hanc ecclesiam re-
gentes in cathedra Burgenli federūt, quos suis locis incouerrētis sine nominatos vide-
tis, omnipotentis Dei clamentia implorantes, vt eorum ex illis, qui iam in patria coele-
sti recepti sunt, deprecationes nos foueant. Illos vero, qui adhuc in purgatorio for-
sam manent, nosq; cum illis, quando ab hac vita euocati a carcere huius corporis disce-
serimus, intra illam coelestem Ierusalem, quae a miseris huius vitę temporalis exuta di-
uina gaudet fruitione, misericorditer dignetur admittere. Qui in trinitate perfecta vi-
uit, & regnat Deus in saecula saeculorum. Amen.

Regum Hispanorum, ac Romānorum Impera-
torum, simul & summorum Pontifi-
cum, ac aliorum anacepha-
laeosis Finis.

EPISCOPI GE
RUNDENSIS PARALI,
POMENON HISPA
NIAE LIBRI DE
CEM ANTEHAC
NON EX
CVSSI.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.

APVD INCLYTAM GRANATAM.
ANNO. M. D. XLV.
Mense Octobri.

VEM ADMODUM ALIBI TESTA-
ti sumus, nulla alia fuit ratio, quæ nos impelleret lector can-
dide, vt hæc duas Chronicas cum Nebriffensis hiftoria
annecteremus, nili quia quæ ab illo fcripta fuerant, non ita
numerosa erant, vt ad legitimam codicis magnitudinem ex-
crescerent. Ob eam igitur rem adiunximus, præter Roderi-
ci Archiepifcopi Chronicorum libros nouem fuperius po-
fitos, etiam hos Paralipomenon Hifpaniæ libros decem,
tum quia de rebus in Hifpania geftis difputabant, tum quod

antehac excuffi non fuerant, neque congruentiorem locum fortiri poterant, quam
hunc: vt attexerentur alijs hiftorijs de eadem materia tractantibus. Cæterum ordi-
nem in illis digerendis non obseruauimus, nam fi id feciffemus, hæc in primo, Ro-
derici Archiepifcopi Chronica in fecondo, Nebriffensis vero hiftoria vltimo lo-
co collocari debuerat. Nam præfens autor de ijs, quæ ante Gothorū in Hifpaniã
aduentū a Romanis gefta funt, fcribit. Rodericus autem ab aduentu Gothorū ope-
ris fui exordium aufpicatur, his omnibus recentiora funt, quæ a Nebriffenfe diffe-
runt. Sed potius in hoc auiditatem lectorum fecuti fumus, vt ea priori loco ap-
ponerentur, quibus maxime lectorem capi poffe fperabamus. Nemo est enim, qui
non mala, aufpicatiffima Ferdinandi & Elifabes Hifpaniarum Principum gefta co-
gnoscere, quam ea quæ a prædecefforibus Hifpaniæ Regibus patrata fuerant, præ-
terea nullus eft, qui non magis in actorum, quæ ab Hifpanis Regibus confefta funt,
quam eorum, quæ a Romanis, lectione moretur. Id propterea prædicti ordinis ve-
ftigijs in collocandis hiftorijs inhaefimus. Sed iam finem admonitioni meæ impo-
nam, fi illud vnum prius dixero, nos de huius autoris proprio nomine (nam exem-
plar non habebat) pluresque viros doctos frustra confuliffie, illud tamen ex eius
fcriptis colligere licuit, Gerundensem fuiffie Epifcopum, hisque decem libris Para-
lipomenon, hoc eft, relictorum Hifpaniæ titulum indidiffie. Sane eius ftylus longe
terrior, quam Roderici oratio, quæ nihil nili Gothicum fonat, magisq; eius dicendi
charaeter, ad hæc noftra fæcula, quibus bonæ literæ mirifice repubuerūt, accedit.

Hominemq; fuiffe eruditum varięq; lectionis autorū caterua, quos citat,

oftēdit. Exēplar tamē, quo vfi fumus, adeo erat pperam fcriptū ma-
nu cuiusdā imperitiffimi librarij, vt in aliquibus locis in lite-
rarū agnitōe nobis efferet repueralfēdū, vt Hercules nō
plus laboris in expugnādis mōftris, q̄ nos
in expurgādis huius codicis mendis,
fumpiffie videatur. Hęc funt,

q̄ te, lector optime, latere

nolui. Vale ex offi-

cina noftra

litera

ria.

ANNO. M. D. XLV.

INDEX.

INDEX
FORVM, QVAB IN HIS
 decem Hispaniæ Paralipomenon libris cō
 tinentur, per. a. priorem folij faciem,
 per. b. posteriorē designamus.

Avtoris proemium, in quo Fernando & Elisabe Ca
 ssele & Aragoale Regibus presens opas confes
 erat. folio. i. a.
 De historiographis Hispaniæ. folio. i. b.
 Europe divisio. folio. ii. b.
 Hispaniæ terminatio. folio. iii. b.
 Divisio Hispaniæ. folio. iii. a.
 Hispaniæ descriptio, & terminatio per maritimā littora,
 & Pyrenæum. folio. iii. b.
 Descriptio Hispaniæ per Mediterraneā. folio. iii. b.
 De terra Quasclentur au si in Hispaniā. folio. v. b.
 Hispaniæ quot nominibus ab antiquis appellata sit. folio. vi. a.
 Quot nationes & populi vsq. ad nostra tempora in Hispaniā
 obtinuerunt. folio. vi. b.
 De primis Hispaniæ localis. folio. vii. a.
 De liberis & Celtis, vnde Celtiberi. folio. vii. b.
 De vrbibus Hispaniæ ante Herculis aduentū folio. viii. a.
 De Regibus, qui a Hercules in Hispaniā regnauerunt. folio. viii. b.
 Que de Celtiberis & Celtis scripserunt antiqui historici et
 poete. folio. ix. a.
 De Pyrenæis montibus ac metallis eorum. folio. ix. b.
 De provinciis Hispaniæ que nomina mutauerunt. folio. x. b.
 De ciuitatibus Hispaniæ. folio. xi. b.
 De nominibus Hispaniæ, qui nomina mutauerunt. folio. xii. a.
 De fluminibus, que nomina mutauerunt. folio. xii. a.
 De vrbibus Hispaniæ, a propria nomina mutauerūt. folio. xiii. b.
 De vrbibus que quodam in Hispaniā florēt, iuxta sunt de
 lete. folio. xvi. b.

LIBER SECVNDVS.

De aduentu Herculis in Hispaniam. folio. xix. a.
 De origine Herculis nostri, & eius sceleribus. folio. xx. a.
 De pluribus alijs Herculis. folio. xx. a.
 De vrbibus ab Hercule in Hispaniā conditis. folio. xxi. b.
 De reditu Herculis ab Hispaniā in Græciam. folio. xxi. b.
 De aduentu Tencri, & aliorum Græcorum in Hispaniam et
 vrbibus ab eis conditis. folio. xxii. b.
 De Galdis & eorū nomine & vnde prodierūt. folio. xxiii. a.
 De aduentu Phœniscū in Hispaniā, et vrbe Emporia. folio. xxv. a.

LIBER TERTIVS.

De Thrjs & Sidonij, vnde Carthaginienses, & Gælliani
 originem habuerunt. folio. xxv. b.
 Quomodo Carthaginienses Hispaniæ post Græcos dominium
 obtinuerunt & per longa sæcula tenuerunt. folio. xxvii. a.
 De Colonij & vrbibus à Carthaginiensibus in Hispaniā cō
 struētis. folio. xxviii. a.

LIBER QVARTVS.

De his, que gesta sunt in Hispaniā durante primo bello Pa
 nico. folio. xxxviii. b.

De diuisione Hispaniæ in pace primi belli Panici, & mora
 te Aluicibon, folio. xxxix. a.
 De violato facere pacis, & obliuione Sagunt. folio. xlii. b.

LIBER QVINTVS.

De secundo bello Panico & exercitu Romanorum aduersus
 Hannibalem. folio. xxxxi. a.
 Gnei Scipij aduentus in Hispaniā, Imperatoris vrbe. folio. xxxxi. b.
 De Tarrecona vrbe, & alijs vrbibus à Romanis in Hispaniā
 conditis. folio. xxxxi. a.
 De gente Numantorum, & vrbe Atanegro que hodie Pam
 pilona dicitur. folio. xxxxi. b.
 Quomodo Publius Scipio Gnei frater Consul & Imperator
 in Hispaniam venit, & fratri largitur. folio. xxxxi. b.
 Quomodo Scipiones duo, alter terra, alter mari ex coact
 dia bella gesserunt. folio. xxxxi. a.
 Litteræ Carthaginiensium ad Hasdrubalem vt in Bellam tran
 seat relicta Hispaniā. folio. xxxxi. a.
 De morte duorum Scipionum in Hispaniā Publij videlicet
 & Gnei. folio. xxxxi. b.
 Caius Nero à Senatu Impator in Hispaniā mittitur. folio. xxxxi. a.
 Publius Cornelius Scipio filius alterius Publij anteo natus.
 xxxii. a. creatus Consul, & in Hispaniā mittitur. folio. xxxxi. b.
 Dux & maxima prodigia. folio. xxxxi. b.
 Capti noue Carthaginiensium in Hispaniā à Scipione. folio. xxxxi. a.
 Præliū Publij Cornelij Scipij cetera Hasdrubalis. folio. xxxxi. b.
 De transitu Hasdrubalis in Italiam ab Hispaniā. folio. xli. b.
 De prælio ac morte Hasdrubalis. folio. xli. b.
 Hanno Pannonum Imperator ex Africa in Hispaniam mit
 titur. folio. xli. b.
 Prælium. M. Syllani cum nouo Imperatore Pannoni in Han
 non, & Magone. folio. xli. b.
 Obsidio et capio Ortigi vrbe p Lucio Scipione. folio. xli. a.
 Pugna Scipionis cum Hasdrubale Gisconi filio, & fuga
 Hasdrubalis in Oceanum & Gades insulam. folio. xli. b.
 Quomodo Carthaginienses ultimo ex Hispaniā sunt expulsi.
 folio. xli. b.
 Quomodo Scipio & Hasdrubal ad Syphacem Mafiborum
 Regem uenerunt pro fardere. folio. xli. b.
 Scipio patri patruoque, exequias facit, & reddit Dux uois p
 vindiā. folio. xli. b.
 Ascapa vrbe Carthaginiensium igne ferroque vastatur. folio. xli. a.
 Infirmitas Scipionis, & que mala perdidit. folio. xli. b.
 Quomodo puniti sunt tante seditionis auctores. folio. xli. a.
 Fugam iterū Hanno pfecto Magone à Lucio Marcio. folio. xli. a.
 Prælium Scipionis, & Indibilis, ac Mandonij Celtiberorum
 Regulorū, qui aduersus Romanos rebelauerunt. folio. xli. b.
 Mago pannonum Dux à Gallibus ad minorem Balarium in
 sulam cum classe hibernarum venit. folio. xli. a.
 Scipio obtenta Hispaniā Romanis reuertitur atq. Consul crea
 tur, atq. Sicilia & Africa assignate sunt. folio. xli. b.
 Mago Amilcharis filius à portu & vrbe Magone minor
 ris insule Balaris exercitum Genium traiecit, & vrbem
 in cepit, Indibiliū, defectio & pugna. folio. xli. b.

LIBER SEXTVS.

De his, que gesta sunt in Hispaniā, & quomodo Pansis ex
 pulsus vsq. ad tempore ciuitatis belli quicquid Hispaniā à bel
 lis ante fere decem, in quibus Carthago magna capitar
 à Scipione. folio. l. a.

INDEX.

Martius Porcius Cato consul cum exercitu in Hispaniam ve-
nit. folio .i. b.
 Rebello Turditanorum & provincia eis liberata, propter
 quoniam arma adempta sunt. folio .ii. a.
 Praetium Helviam Celeriter. folio .ii. a.
 Cajus Tolemus parva urbe, & Olbia quae nunc Olith dicitur,
 & oppidum Lycabram, ac Rex Corbitho. folio .ii. a.
 Lucius Emilius Paullus contra Lusitanos tumulতোমো exerci-
 tu pugnat. folio .ii. a.
 Publi⁹ Cato praetor in Hispania mortuus ex vulnere. folio .ii. b.
 Praetib⁹ Q. Falai Flacci cum Celeriter. folio .ii. a.

LIBER SEPTIMVS.

De tertio Punico bello, & primo quo modo Scipio Corneli-
 us Aemilianus Carthaginē ac Numantiam evertit. folio .ii. b.
 De Vincto Hispanorum Duce. folio .iii. b.
 Brutus veteris Galiam occupat. folio .iii. a.
 De Numantia urbe, quae fuit quondam Hispaniae decus, &
 eius situs. folio .iii. a.
 Numantia vobis Hispaniae decus crematur a ciuib⁹ suis. folio .iii. b.
 Mars Scipionis Aemilianus. folio .iv. a.

LIBER OCTAVVS.

De gestis in civili bello inter Marium & Syllam, & primo
 de origine Caij Marij, & eius maritus. folio .v. a.
 De origine Syllae eius conditionibus. folio .v. b.
 De casu dissensionis inter Marium & Syllam. folio .vi. a.
 De Caedibus quas Marius in urbe fecit. folio .vi. b.
 De malis, quae Sylla Romae operatus est. folio .vi. b.
 De origine Gaii Pompeij magni, & eius successu. folio .vii. a.
 Pompeius quo modo Magnus sit appellatus & institutum
 militum. folio .vii. a.
 De Strabone & Appio Metello. folio .viii. b.
 De morte Tertiarj & Perpernae. folio .ix. a.
 De Marij morte. folio .ix. a.
 De Syllae obitu. folio .ix. a.

LIBER NONVS.

De civili bello inter Caesarem & Pompeium & eorum pro-
 gressibus vsq; ad Augustum Caesarem, & primo de tri-
 gite Caii Iulij Caesari. folio .x. b.
 Caius Iulius Caesar in vltiorem Hispaniam Quae sit res-
 sit est. folio .xi. b.
 Caius Iulius Caesar creatus Consul, sibiq; decretum provin-
 cia Galliarum & Illiriarum. folio .xi. a.
 Initium civilis belli Caii Iulij Caesari & Pompeij. folio .xi. b.
 Quomodo Caesar a Ravenna suus populi Romani aggre-
 ditur, & in urbem properat. folio .xii. b.
 Pompeius à Laocria digressus Brundisium Apolliae praetorij
 Caesar inspicitur, & obsidet. folio .xiii. b.
 Caesari epistola tunc. folio .xiv. a.
 Caesar Romā intrat & inde in Hispaniā properat. folio .xv. a.
 Praetor Caesari apud Ilerdam urbem cum Lucio Afranio, &
 Marco Petreio. folio .xvi. a.
 Superatis Lucio Afranio & Marco Petreio Caesar Marij
 Varonem inspicitur in vltiorem Hispaniam. folio .xvii. a.
 Caesar obtenta omni Hispania & Mithridate Pompeium efes-
 quitur. folio .xviii. a.
 Praetor Caesari et Pompeij in Thessalia. folio .xix. a.
 De morte Pompeij, & bello Alexandrico & Africano à
 Caesare gesto. folio .xx. a.
 Caesar iterum in Hispaniam venit ad persequendum Pompeij
 liberos. folio .xxi. b.
 Britannia ad Cordubam à Caesare secundo gesto. folio .xxii. b.
 De bello Caesari ad Mandan gestis contra Quam Pom-
 petium. folio .xxiii. b.

LIBER DECIMVS.

De gestis in Hispania ab Augusto Caesare & alijs imperato-
 ribus vsq; ad Theodosium, & quomodo Orlantius
 Augustus Caesar sempiternum, & est cognominatus
 Augustus. folio .xxvi. a.
 De adventu Augusti Caesari in Hispaniā. folio .xxvi. b.
 Probatum quod eadē ab Evangelista Luca nominatum decretū sit
 Tarracone, & de differentijs amaram edicti & Christi
 autuitatis. folio .xxvii. a.

FINIS.

AVTORIS PROEMIVM,

IN QVO FERNANDO ET ELISABAE
Castellæ & Aragoniæ Regibus præfens
opus consecrat.

QVUM DESCRIPSISSEM LIBRIS decem oblitterata Hispaniæ, quibus illa dignius consecrare potui, quam vobis serenissimis Ferdinando & Elisabethæ Regi & Reginæ Castellæ & Aragoniæ: Qui succedentes paternis & avitis regnis, ipsa coniugali copula, utriusque Hispaniæ citerioris & ulterioris unio nem fecistis. Quæ a Romanorum & Gothorum temporibus semper diuisa nunquam sub eodem imperio perstiterunt. Accedit ad hoc non modo auctoris deuotio in eius benemeritos Reges & Dominos, sed & virtutis laus & omnium preconium de suscepto bello aduersus illum Beticum ac Machometicum Regem, qui per multa tempora ipsius Hispaniæ partem occupatam tenuerat, in magnum Regem Hispaniæ non minus opprobrium quam iacturam. Quoniam si ab ipsa pellatur Hispania ipsius prouinciæ pene omne imperium apud nos sit necesse est, & Christiani nominis religio in tota ipsa colatur Hispania. Ex qua re consecuturi estis æterna vite præmium, immortalemque gloriam & honorem: ut constituamini supra omnes Christiani nominis Reges & principes seculi nostri decus & gloria. Quum videamus huius ætatis nostræ Principes non modo ad dilatandam Catholicam fidem non elaborare, verumetiam vim, quam continet Turcus Christiani nominis hostis in Christicolos infert, propullare reculent, ac negligunt. Alii seculum paciscentes, alii tributa illi pendentes, alii fomno & desidii vacantes. Ex quo factum est, ut ætate nostra Turcus ipse transactio Hællæsponto Bizantium, primum illiusque imperium, inde uniuersam Græciam, Dalmatiam, Macedoniam, Epirum, aliasque plures prouincias, magnam insuper Europæ partem a veri Dei religione cultuque auerterit, & occupauerit. Ad eoque creuit eius audacia, ut Rhodum unicum Christianæ religionis propugnaculum obsidere, & fines Italiæ inuadere ac vastare non dubitaret, nobilemque Hieronymi urbem in Apulia expugnare, ac diripere incolis trucidatis. Vos autem serenissimi Reges huic cladi velocissime occurristis munitissima ac opulentissima classe, cæterisque dormitantibus Pontificem maximum, cæterosque potentatus Italiæ vestris legationibus sollicitatis ad vindicandum tantam Christianam religionem offensam. At ubi omnium torpentes animos comperistis, animum erexistis ad eliminandam ab Hispania Machometicam sectam, omnium antecessorum vestrorum irreligionem ac negligentiam emendando. Suscipite igitur serenissimi Reges opus obliorum Hispaniæ, cuius præclara antiquitas nulli prouinciarum non modo Europæ verum nec totius orbis cedit. Cuius exordia siluisse, usque ad nostra sæcula Hispanis tanquam in fine mundi iacentibus obscuritate tribuit. Arguitque præcorum aut ignorantiam, aut negligentiam. Hoc potissimum gloriosum visum est huius operis sumplisse laborem, quoniam per illum video prouinciæ afferri splendorem. Et illud gloriosius consideratum est, quod ipsa oblitterata instaurari contigerint temporibus vite vestre, quorum ætate & imperio non dubito nobilissima primordia præclarissimis vestris operationibus illustrari.

VM INTER RERVM MAXIMAS

Hispaniæ vbertates, illius præcipua a scriptoribus gesta accuratissime perferutaret, tantam huiusce rei ariditas exhibuit admirationē, quod nõ leuem attulerit, si quo modo fieri potuit, vt inde tot viri clarissimi procedētes, Hispaniæ tan grandia clarissimæq; gesta scripturis tradere sint obliti. Et quoniam inter omnes, quos memoria hæctenus celebravit, quatuor recoluntur, quorum tres laudabiles, quartus vero tolerabilis iudicantur. Laudabilis enim Trogus Pompeius Hispanus, quē Iustinus mirabili eloquentia abbreviauit, Paulus Orolius Tarraconensis, & Isidorus Hispanicus: tolerabilis Rodericus Toletanus. Carteri vero ignorantium caterua plurima; qui diuinationes & somnia cõtexuerunt. Quia tamē superiores tres, singuli sua historia delectati, nobilissima maximaq; Hispaniæ gesta prætermiserūt. Quū Trogus Pompeius, quem Iustinus abbreviauit licet Hispanus Græcorum ac Asiaticorum gesta, potius quam propriæ prouinciæ, describere delectatus, in eius opere ex quatuor & quadraginta libris vltimum Hispanis concedere est dignatus. Orolius insuper, cū rogatu Augustini Romanorum historiam, seu verius cūctarum gētium clades descripsisset, ex cuius scriptis Augustinus factus instructor librum de ciuitate Dei in medium prouulit, quæ maxime ad Hispanos pertinebant, omisit: nisi quatenus ad Romanorum tempora pertinuerunt. Isidorus vero sacram historiam insecutus ab Adam principium sumens tempora cum illorum calendarijs breuissima compressione notauit vsque ad Iustiniani iunioris tempora, in quibus aliqua & non multa de Gothorum successibus inseruit. Cuius opus institutionemq; prosecuti Aldephonfus Toletanus & Sulpitius aliqua etiam de Gothorum successibus addiderunt. Quartus vero Rodericus, & si ab aduentu Herculis in Hispaniam historiam exorsus sit, inde tamen tanquam super prunas gradicens, neque in ea historia diutius immoratur, quoniam & aliqua minus verā interferens maiora ac potiora dimisit: & tantum in Gothorum prosecutione, & in ijs, quæ recentissimis temporibus occurrerunt, versatus est. Quum vero compererint inter omnes mundi prouinciās maximam nobilissimamque Hispaniæ antiquitatem maximis laudibus extollendam, & exterarum gentium cõmentarijs ac varijs libris atque descriptionibus labore maximo cõprobatam, non potui calamus continere. Quin licet stylo rudi incompositoq; sermone scripturus eandem antiquitati consecrarem, oblitamque atque obliteratam futuris hominibus instaurarem: memor, quantum ab hominibus rerum scriptoribus debeatur, quoniam nihil adeo ad cognitionem veritatis pertinet, quam gestarum rerum habere notitiā. Quod ipse Deus omnipotens contemplantus, non prius legē Moyli tradere dignatus est, quam earum rerum, quæ præteritis temporibus occurrerūt, plenam notitiā concessisset spiritu quodam siue prophetico siue euangelico: vt meruerit describere celi & terre ceterarumque rerum creationem vsque ad sua tempora. Ex qua re factus instructor ad humanam vitam peragendam, legem digne recipere, & populi gubernacula meruit. Quis enim futuram agere vitam excogitat, qui diem suę natiuitatis ignorat: aut quis quo tendat scire potest, qui vnde venit nesciat? His igitur circumspectis librum de Hispanorum gestis (maxime antiquorum) sum exorsus: quem in libros decem illum partitum, Paralipomenon Hispaniæ appellari institui, id est, libri

oblitorum. Quoniã & si quę in eis inserui, descripta comperiantur, non tamen apud maiores nostros Hispaniæ scriptores, sed illa omnia conquisiui ex ceteris commentarijs tam Gręcis quam Latinis. Finemq; operi facturus sum ad Gothorum in Hispania ingressum, qui contigit temporibus Honorij & Archadij Augustorum. Quorum progressum resque in Hispania gestas Orosius, Isidorus, Ildephonsus, ac Rodericus Toletanus sunt profecuti. Nostri autem propositi est oblitterata tantum modo instaurare. Distinxi enim opus nostrum in libros decem. Primus continet veterem Hispanorum exitum, descriptionem, & originem vsque ad Gręcorũ aduentum, mutationesque nominum prouinciarum, urbium, montium, fluminum, & syluarum. Secundus liber habet gesta Gręcorum ab aduentu Herculis in Hispaniam, discretionemque Herculum, ipsorumque gesta vsque ad Pcenos. Tertius continet gesta Pcenorũ vsque ad primum Punicum bellum. Quartus per Pcenos gesta temporibus prioris belli Punicus vsque ad secundum. Quintus habet Pcenorum & Romanorum progressum in secundo bello Punico, captionẽque Saguntĩ, ac Hannibalis trãsitum in Italiam. Sextus describit gesta in Hispania post Pcenos expullos vsq; ad tertium Punicum bellum. Septimus bellum aduersus Numantinos, euerсионẽq; Carthaginis, & Numantia, gesta que in Hispania a Romanis vsque ad tempora ciuilibus belli. Octauus ciuile bellum inter Cæsarem & Pompeium. Decimus gesta Imperatorum in Hispania ab Augusto vsque ad Theodosium Seniore patrem Honorij & Archadij, quorum temporibus Gothi in Hispaniã intrauerunt. Vt atq; præter antiquorum morem testimonio scriptorum maxime circa antiquiora, ne legentes me deliberasse, aut confinxisse vetustiora opinẽtur. Sequarque vt plurimũ autores antiquissimos tam Philosophos quã Geographos, Hipparcum, Eudorum, Heratosthenem, Hyppiam, Schofum, Biontem, Xenophontem, Bctonem, The-maum, Dionysium, & totius artis splendorem & constantem artificem Claudium Ptolemęum, Plinium, insuper Pomponium Mellam, Polybium, Arthemidorum, Polydonium, ac Strabonem Cretensẽm, Diodorũ, Titum Liuium, Trogum Pompeium, aliosque plurimos.

INCIPIT LIBER PRIMVS

EVROPAE DIVISIO.

EUROPA PROVINCIA EST, quae primo a filijs Iaphet & filio eius Thubale dicitur incolatum habuisse, quoniam secundum librum Genesis insulae maris Iaphet deputatae sunt, inter quas insula Europa dinumerata est. Quoniam terminatur ab Asia Meoti palude siue Getico mari vsq; ad Oceanum per medias duas Sarmatias diuidente fluuio Tanai. Sunt autem tres orbis partes Asia, Africa, Europa, quae tres orbis partes tribus Noe filijs assignatae sunt. Asia enim primogenito Noe Sem sacerdoti, secundo vero Cham terra Chanaan, & Africa Iaphet vero minori insulae maris, inter quas Europa nuncupatur, quia modico sinu insula fieret, & id multi Imperatores efficere cogitarunt. Sed tantum ex eo prohibiti sunt, quia visum est, Oceanum ipsam Europae insulam ex eius altitudine esse suffocaturum. Diuiditur autem orbis (vt diximus) in partes tres Asiam, Africam & Europam. Quarum trium partium Asia respectu magnitudinis media est, & quae terminatur ad Orientem mari Arabico, Persico & terra incognita, Septentrione Oceano & flumine Tanai, quo quidem flumine ab Europa diuiditur. Asia ad partem Austrum Arabico mari terminatur ad illud promontorium, vbi ciuitas Heroum sita est, & Mediterraneo mari ad eum locum vbi Palaestina Iudea ab Aegypto sciungitur: & velut quidam referunt, ne diuidatur Nilus, ipse annis Nilus Asiam ab Africa diuidit. Vt autem Asiam & Africam omittamus, de quibus nobis ad praesens sermo non est, Europa secundum Claudium Ptolemaeum orbis accuratissimum descriptorem habet provincias sedecim, quae sequuntur. Prima ad Oceanum & Septentrionem Hybernia insula Britannica. Secunda insula Albion Britannica, Hispania Betica, Hispania Lusitania, Hispania Tarracensis, Celtogallia Aquitanica, Celtogallia Lugdunensis, Celtogallia Belgica, Celtogallia Narbonensis, Germania magna, & Germania parua, Rhetia & Vindelicia, Noricum. Pannonia superior, Pannonia inferior, Illyris aut Liburnia, Dalmatia, quae simul iunctae sedecim numero sunt. Dicitur autem Europa ab Europa filia Agenoris Libyae Regis ac sororis Phaniae, quam Iupiter Saturni filius ac Rex Cretae rapuit, & provinciam ab ea cognominauit: ad quam recuperandam Cadmus praefatus Agenoris filius & Europae frater missus est, statuto a patre, vt sine sorore non rediret in regnum. Ipse vero cum non reperisset sororem Apollinis Delphici oraculo Euboiam provinciam atque Thebanorum urbem in provincia construxit.

Hispaniae terminatio.

Hispania autem terminatur ab occidente Oceano mari & insula Gades, ad quam veniens Hercules fortissimas turres construxit, quas Gades Herculis appellauit. Terminatur autem ab Austro Mediterraneo mari & freta Herculeo & Balearico pelago, a Septentrione vero & Oriente Pyreneo monte, qui mons protenditur ab Oceano promontorio Easo iuxta ciuitatem Easo (quae hodie Baiona vulgo appellatur) vsque ad montem Canum, qui hodie Canigo mons a modernis nuncupatur: & influit

in Mediterraneum ad eum portum, vbi portus Veneris situs est, vbi erat olim Veneris templū. Vel, vt placet Pomponio Mellæ, ad oppidum Ceruarie, quod modico interuallo distat ab ipso Veneris tēplo. Qui mōtes ab Oceano mari vsq; ad Mediterraneū continent spacia sexcentorū milliariorū, vt placuit Iustino post Trogū Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & Pyrenæo monti medio Gallie adheret, ceteris vero partibus vndiq; mari Oceano & Mediterraneo cingitur. Et est ipsa prouincia quasi quadrata, cuius anguli sunt ad Orientē ad Veneris tēplum, in Pyrenæo ad Oceanū, vbi est ecclesia de finibus terrę sita, quæ quondā Solis ara dicebatur, ad Austrū ad fretū Herculeū & Iunonis promōtorij seu montē Gibeltarif, ad Septētrionem ad promōtorij & ciuitatē Easo, quæ nunc Baiona dicitur, ipsa enim terra quasi quadrata est, vt placet Iustino. Continet autē in lōgitudine secundū Appium clarissimum Historiographū a Gadibus vsq; ad Oceanū septētrionalē decē milia stadorū. Latitudo vero a portu Veneris vsq; in Cōpostellā totidē. Vel verius secūdū Strabonem libro .iij. quod ipsi probauimus cū carta nauigabili, habet in longitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine etiā circiter quinq; milia, alicubi tamē arctior est maxime circa Pyrenæū. Est autē stadiū centū viginti quinq; passus, & p cōsequēs octaua pars vnus miliarij, & octo stadia faciūt vnū miliarij, & vt placet Straboni & Pomponio Mellæ & Plaudij Ptolemęo, illius figura ad modū corij pecudis est. Collum ipsius pellis est, quātū ptēdiē mōs Pyrenæus a Mediterraneo mari ad Oceanū Britannicum. Inde dilatatur ad brachia a noua Carthagine vsq; ad Cantabros seu Bardulos. Ipsi corij crura a fretu Herculeo vsq; in Cōpostellā & Oceanū Britannicū. Vltimū corij ad modū caudę promontoriū sacrū, quod nos hodie caput sancti Vincentij appellamus, quod præminet, & extēditur in Oceanū Atlanticū longe vltra omnē Hispaniam. Continet autem permagna flumina Iberum, Tagum, Bætīm, Anā, Dorium, Minium, minoraq; plurima intermedia, & quæ superioribus immiscentur.

Diuisio Hispaniæ.

VIDITVR AVTĒM HISPANIA IN PRO-

Diuincias tres secundū descriptiones Claudij Ptolemęi, Pomponij Mellę, Plinij, & Strabonis, & aliorū pluriū, scilicet, Tarraconensem, Beticā, & Lusitanā. Sciēdū tñ est Hispaniā tēporib⁹ Romanorū Cōsulū in duas esse diuisam pfecturas & puincias citeriorē & vltiorē. Citerior continebat a noua Carthagine p Castulonē vsq; in Cantabriā spatio trecēta septē miliaria, & a Pyrenęo vsq; i Carthaginē & Castulonē totidē, de quib⁹ late differuit Plinius lib. .iij. natura. histo. Postea vero Augustus superatis Vaceęis, Illiturgibus, & Cātabris illā i vnā redegit puinciā, vt Iustin⁹ in vlti. lib. sui Epitomatis voluit. Fuerat tñ ab initio Hispania diuisa in tres, Tarraconensē, Beticā, ac Lusitanā, vt placet oībus historicis. Beticā prouincia cōtinet quicqd amnis Bētis nunc Guadalquivir vocitatus, claudit a montibus altis nouæ Carthaginis vsq; in Hispalim inclusiue per Castulonē & Cordubā, vocaturq; Beticā ab ipso amne Bētī, puincia interfecāte Lusitania quod quid interiacet inter duo flumina Bētīm & Tagū interfluēte medio Ana flumine. A quo Ana puincia denotata est, tāq; apud eūdē amnē Liber pater ac Lisias cū eo Bacchante iulerint, ppter cognomē dedisse puincię, vt Plinio placet lib. .iij. Ad Tarraconensem vero puinciā ptinebat oīs eterior Hispania, & quicqd vltra Tagū est, indueans Cōpostellā, Gallitiā & Asturias per medium Toletanū agrū vsq; in Oceanum Atlanticū, & vsq; in orā fluminis Dorij. Postea vero ad tēpora Cōstāntini Pij diuisa

LIBER PRIMVS.

est ipsa Hispania in puincias quinque secundū Appiū, Tarracōnēsem, Carthaginēsem, Bæticā, Lusitanā, Gallaciā, & singulis puincijs assignatę sunt Metropoles & Archi epi in consilio Illiberitano. Videlicet citeriori Hispanię, Tarracōnēsis; Carpeniæ, Carthaginēsis; Beticę Hispalēsis; Emeritēsis Lusitanię; & Bracarēsis Gallacię. Postea vero ad tēpora Gothorū addita est sexta puincia Tingitana trās frctū in Libya. Dein de vero modernis tēporibus, videlicet sub Ioāne. xxij. Pontifice summo superscriptis quinque puincijs semota Tingitana, q̄ a Mauris & Machumetēibus possidetur, adiūctę duę alię Metropoles Cefaravgustana, q̄ detracta est ex Tarracōnēsi, Vllbonensis vero ex Hispalēsi Beticā. Dicit autē Hispania citerior & vltior. Citerior autē a septētrionali plaga mōteq; Pyrenęo vsq; ad nouā Carthaginē Cantabrięq;. Vltior vero a Celtiberis vsq; ad Oceanum Gadefq; insulam protenditur, tūq; citra & vltra. Sed citra quasi circa terrā, vel vltra, quia vltima, vel quia post hanc non sit alia terra. Hęc Strabo & Plinius.

Hispanię descriptio, & terminatio per maritima littora & Pyrenęū.

Hispania, vt diximus, terminatur Pyrenęis mōtibus, quibus Gallia diuiditur ab Hispania. Hos autē mōtes quidā dixerūt incipere a Fōte Salsule, p̄pinquo promōtorio Leocate. Quidā vero a Veneris portu, in quo Veneris Templū locatū fuerat, nō longe a capite Illibero, seu ab oppido Ceruaria, quod ab eodē loco modico distat intervallo, Protēdunt autē iđem mōtes ab Iberico & Mediterraneo mari vsq; in Oceanū Britannicū ciuitate Baiona, q̄ quōdam Eslo dicebatur, spacio tercentenōrū quinquaginta miliariorū, quāq; Trogus Pompeus, & alij plures dixerūt multo plura continere. Nostra autē mensuratio experimēto numerata est ex carta nauigantiū, Curua ipsē mōs paululū ex Mediterraneo in Oceanū, vrbēq; Baionam. A Salsule itaq; fonte vsq; in Barchinonā miliaria. cxx. A Veneris vero portu siue tēplo, seu oppido capite Illibero miliaria. c. A Barchinona vero vsq; in Tarracōnam vrbem miliaria. lx. A Tarracōna vsque ad ostia Iberi vsq; in vrbem Valentiam miliaria. cx. A Valētia vero vsq; ad p̄mōtoriū Artemisium Demamq; oppidū (quod Martini Caput modernitas vulgi appellat) miliaria. lxx. Erat in eodem promontorio Dianę Ephēsinę sacellum a Dema vero in Alecanthum miliaria. lxx. Ab Alecātho vero in nouā Carthaginem hodie Carthaginiā appellatam etiam miliaria. lxx. Ibiq; celeberrimus portus est. A noua vero Carthagine vsq; in Veram, q̄ quondā Abdera dicebatur, etiam miliaria. lxx. Ibiq; principium regni Granatę est & Maurorū, q̄ partem in Hispania possident, & Castalos & Itanos. A Vera vero, q̄ Abdera quondā, ad Almeriam, q̄ quondā Illiberis dicebatur, miliaria. l. Hęc enim vrbis differt ab altera Illibera, altera vero Elibera, duoc; epi Illiberitani cōperiuntur in concilijs Hispaniæ. Ad cuius distinctionē cū Hieronymus in lib. de viris Illustribus meminisset de quodā Gorgonio epi Illibero, adiecit Beticō ad differentiā alterius Tarracōnēsis. Ibiq; p̄mōtorium est ab antiq; descriptorib; nō descriptū, & quod moderni Caput Gactę appellāt. Ab Illiberi vero ad Granatę portū, quā moderni Malacā Secūgam dicūt, miliaria. lxxx. Granata enim vrbis exoppo sito est, ad quā mercatoria a maris littore & ab ipso portu deducuntur. Hęc autem Strabo Exitanorū vrbem appellari dicit antiquitus. Alij autem Menassem, vt Strabo refert, ibiq; p̄mōtorium est ab antiquis omiffum Caput Capū a modernis vocatū. Ab ipsa vero Malacā ad Gibeltarem seu Calpe montem

iterū miliaria nonaginta. A Calpe autē monte (qui hodierno die Gibelzar appellatur) miliaria sexaginta ad Gades insulā. A Gadibus vero siue Bætis ostio vsq; ad Anā fluiuium, qui hodierno idiomate Gaudiana dicitur, & a quo Lusitania denominationem habet propterea, quia apud illum annē Liber pater cū Lilia luserit, vt Plinius voluit lib. iij. naturalis historie, miliaria centū. Ab Ana vero flumine vsq; ad Sacrū Promontorium, quod antiqui Hieron appellabant, quod hodie Caput sancti Vincentij appellamus, miliaria. lxx. A Sacro uero Promontorio vsq; ad annem Tagum, vbi Vlisbo seu Vlisbona vrbs in Portugallia sita est, miliaria centū quinquaginta. Ibiq; Promontoriū est ab antiquis pretermisum, distans ab ostio Tagi miliarijs. xl. vbi Castellū Castar & Suctres oppida sūt. Ab ostio vero Tagi vsq; ad Mūdā fluuiū, supra quem Colimbria vrbs est sita, quam antiquitus Mundam aliqui dixerunt, alij oppidum esse eiusdem nominis Mundego dictum, miliaria centum. A Munda vero flumine vsq; ad ostium Dorij amnis, qui ad Portum vrbē fuit in Portugallia, etiā miliaria centū. Et est sciendū quod prouincia Gallecia a Tago flumine incipit, quanquā Ptolemæus velit incipiāt a Dorio, qui influit in Portura. Incipit enim Gallecia Bracharensis a Tago flumine, Brachara enim vrbs inter Tagum & Iberum amnes est: ipseq; Dorius & Portus per fluxum & refluxum Oceani cōmodissimus portus sit ad nauigationes rerū omnium Gallecię. Ex q̄ sit, vt portus Gallecię etiā ipsa vrbs appellet, à q̄ nomē recipit Portugallię Rex. Cuius metropolis Bracharū ē, ex qua Gallecia Bracharia dicta est, & p̄tendit vsq; ad flumē Liminū, post sequūt Artabri, et inde Gallecia Lucētia vsq; ad Pyrenæum. A flumine vero Dorio vsq; ad promontoriū, quod antiqui Oneriū appellabant, moderni vero Caput Panisarij seu sancti Martini, vbi nunc Baiona oppidū est, & Pontuedra magnusq; portus, miliaria. lxx. Ab ipso vero Promontorio vsq; in Promontoriū, vbi ecclesia de sinibus terrę cōstructa est, quę quondam Ara Solis dicebatur, etiam miliaria. lxx. A cuius Promontorio vsq; in Cōpostellam miliaria sunt. xij. De istis vero Gallecijs refert Strabo de situ orbis lib. iij. quod Deum non haberent, sed Solē & Lunam adorarēt. Videntes autē quod apud eos Sol occumberet, illi eo in loco tanquā in vltima terrę parte aram constituerunt. Huic autem promontorio oppositæ sunt insulæ Casytecides ad Austrū in pelagus, quāquā Strabo dixerit ad Aglonē, quod satis charta nauigationis ostēdit, et color incolorū, q̄ sunt fusci coloris. A promontorio vero de sinibus terrę vsq; ad sequēs promontoriū, q̄d Prioris appellāt, & antiq̄ Lapacianorū Scutritēū vt Ptolemæo placet, seu (vt dicit Strabo) Ierna, miliaria. xc. Intraq; hoc promontoriū magnus portus Artabrorū est, vbi Clunia oppidū est. Ab ipso vero promontorio vsq; in oppida sancta Martha et Nineriū, miliaria quinquaginta, ab ipso v̄o oppido sancta Martha ad sequēs promontoriū, vbi Hyaneo est, et caput dictū Statiōes cētū. xx. miliaria. Hicq; oēs a magno portu, vbi Clunia oppidū est, vsq; huc Gallecię Lucētij sunt, et quāquā p̄tenditur vsq; in Pyrenæū habēt tm Bastulos seu Bardulos, q̄a Biscaynos appellamus, q̄ maximos in medijs mōtes inhabitāt, illorū p̄cipiū ab hoc p̄mōtorio est. Ab isto vero p̄mōtorio vsq; ad oppidū Pānder itidē cētū viginti miliaria. Ab ipso vero Sātan der vsq; i Pyrenæū Baionāq; vrbē cētū quinquaginta miliaria, videlicet vsq; ad oppidum Bilbao, quod metropolis Biscayę est, miliaria. xx. Ab oppido vero Breuico ad oppidū Mophrygo miliaria. x. A Mophrygo vero vsque ad sanctum Sebastianū in quo Biscayę finis est, miliaria. xx. A sancto itaque Sebastiano ad Pyrenæū miliaria. xxx. Sicque circuit Hispania per Pyrenæum ab eius principio ex Mediterræ

neo mari vsq; in Oceanum Britannicum & per ipsius montis iugâ vsq; ad principiũ ipsius montis miliaria duomilia quingenta octoginta.

Descriptio Hispaniæ per Mediterranea.

Descriptissimus enim vniuersam Hispaniam per marina littora, nunc autẽ describenda est per Mediterranea. Habet enim, vt diximus, Hispania figurâ ad modũ pecudeꝝ pellis, habetq; in lōgitudine stadia circiter sex milia, & in latitudine quinq; faciunt ad numerũ miliariorũ per lōgitudinẽ septingẽta quinquaginta, per latitudinẽ circiter quingẽta quidecim, vt placet Straboni. Et a Promōtorio Pyrenæi, vbi Venetis templum est, in Iberico mari, quod antiqui Aphrodyfin appellabant, vt Straboni placuit libro quarto, vsq; ad Oceanum Britannicum, miliaria trecenta & quinquaginta. Partitur autem Hispania in duas partes, citeriorẽ & vteriozem, citerior terminatur ad nouam Carthaginem, & per Castulonem protenditur per Iberum vsq; ad Cantabros, includens regnum Nauarræ, quæ ab antiquis omnis Hispania citerior Celtiberia dicta est. Suntq; in ea Prouinciæ quicq; Catalonia a Pyrenæo vsq; ad vltimum Iberum, Valentia & Murtia regna per orã maritimã, inde regna Aragoniæ & Nauarræ, quæ clauduntur excelsis montibus & Ibero amne vsq; in Calagurum, & Tirasonom. Vterior Hispania in duas diuisa est partes, discreta altissimis montibus, quæ a Pyrenæo procedentes vsq; ad Oceanum Atlanticum dilabuntur, distinguentes Castellæ regnũ, vna quæ ad Oceanũ Britannicũ spectat, altera quæ ad nostrum Ibericũ mare. Quæ autem ad Oceanum, frigida, sterilis, inculta est, magnis refuta montibus; quæ vero ad nostrum mare spectat, maximeq; citra columnasæra, irrigua, omnibus abundans bonis, grano, vino & oleo, fructibus, piscibus non paucis. In ea vero, quæ ad nostrum spectat mare, Granatæ regnum esse constat, quod Mauri Machumetes obtinent in Hispania, quod clauditur Bæti flumine (quod hodierno idiomate Guadalquebir arabica lingua vocant) & per maritimam orã a Vera vrbe vsq; ad Malacam. Extra flumen in Mediterraneo Andalusij sunt, ibiq; sunt vrbes & regna Hispalis, Murtia, Gehen, Cordubæ, Gibelterra, quæ omnia excepto Granatæ regno possidet Rex Castellæ. Post Andalusios Toletum est vsq; in Celtiberiam, Citerioremq; Hispaniam per oram fluminis Tagi vsq; ad Dorium. In quibus terminis sunt amplissima ciuitates, & omnis hæc regio Lusitania dicitur, fluitq; per mediũ eius Tagus & Dorius amplissima flumina, (quæquã regio Lusitania ab Ana flumine, qui Godiana dicitur, nomẽ receperit) ibiq; in maritimis cõfinia regni Portugalliæ sunt vsq; ad vltra Dorium amnem. Vltra fines Portugalliæ est Zamora vrbs, oppidũ Trullũ, Magistratus, & Militia sancti Iacobi de Spata, Calathraua & Alcantara, Ercualũ oppidũ. In alia vero parte vltra montes Alaua prouincia est, & caput regionis oppidum Victoria, inde Burgēs vrbs, Legio, Biscaya, Asturia, Galleciæ vsq; in Oceanum Britannicum ac Atlanticum. Omni autẽ citeriori Hispaniæ & Celtiberis, excepto Nauarræ regno, solitus erat imperare Aragoniæ Rex. Vteriori vero Castellæ, Portugalliæ, et Aragoniæ Reges. Hacaũt nostra ætate cõiuncta sunt hæc duo regna Castellæ et Aragoniæ per copulam matrimonij inter serenissimos Ferdinandum Ioannis Aragoniæ Regis digniss. Gnatum, qui patri successit in Regnis, & Elisabeth alterius Ioannis Castellæ Regis filiam, & quæ vltimo Henrico Regi fratri & sine filijs mortuo successit in Regnis Castellæ. Hęc est em̃ gũralis Hispaniæ descriptio, q; ad tẽporale dominũ, puinciaq; nostri tẽporis.

Quo ad spiritualitatem potest & alio describi ordine, habet enim ipsa Hispania quo ad religionē spiritualitatēq; puincias & metropoles septē, vt supra diximus, quinque antiquas & duo modernas, quibus singuli Archiepiscopi metropolitani assignati sunt, quatuorq; & quadraginta ecclesias cathedrales. Quarum metropolium Aragoniæ regnum duas obtinet Tarraconensem & Cæsaraugustanam. Castellæ regnū tres Toletum, Hispalim, & Compostellam. Portugalliæ duo, Bracharum & Vlisbonam. Et est sciendum, quod duo ex his ex priori institutione mutatae sunt, quoniam Toletana & Compostellana recentibus temporibus a cathedralibus erectae sunt in metropolitanas, sicut & modernissimis temporibus, Cæsaraugustana & Vlisbonensis. Quoniam post Nicenam generalem synodum in Bithinia celebratam tercentiorū & decem octo Episcoporum, sub Constantino Proimperatore & beatissimo Syluestro Pontifice in primo Hispaniæ concilio, quod in Illiberita vrbe celebratum est, sancta Helena Cōstāntini matre p̄sente, quinque tātū metropolitani Episcopi designati sūt, Tarraconēsis q; Celtiberis p̄sset, Carthaginēsis q; Carpetanis, Hispalēsis q; et Beticis, Emeritenis qui Lusitanis, Bracharenis q; & Gallecijs. Aucta vero & ampliata Toletana vrbe Gothorū temporibus metropolis Carpetaniæ de Carthagine in Toletum translata est, remanente exempta e Carthaginensi sub nomine metropolitano. Postea vero successu temporum post occupatam Hispaniam per Mauros Machumetenses, ab octingentis circiter annis Emeritenis metropolis trāsata est in Ouetum, & de Ouetu successu temporis in Compostellam, remanente etiam exempta ecclesia Ouetensi. Cæsaraugustana vero & Vlisbonensis modernis temporibus scilicet a ducentis annis citra de cathedralibus erectae sunt in metropoles tēporibus Ioānis. xxij. Paepae. Quarum Cæsaraugustana detracta est a Tarraconensi, Vlisbonensis ab Hispalensi. Habet autem Hispania vltra hos metropolitanos catholicas sedes cathedrales Episcoporum. xliij. Quarum Aragoniæ regnum habet. xij. Nauarrae vnam, Portugalliæ septem, Castellæ quatuor & viginti. Cathedrales Aragoniæ Helna siue Helena, Gerundenis, Barchinonenis, Maioricēsis, Dertusensis. Vicēsis, Vrgellēsis, Illerdēsis, Valētina, Segobricēsis, Tirafonēsis, Oscēsis. Vna Nauarrae, Pampilonēsis, Castellæ cathedrales, Carthaginēsis, Cauriēsis, Sagūtina, Viennēsis, Cordubēsis, Zamorēsis, Salamātina, Palētina, Pacēsis, quae & Badaioz, Conchenis, Oxomēsis, Calagurritana, Burgenis, Legionensis, Abulensis, Segouienis, Ouetensis, Mindonienis, Palentina, Ciuitatensis, Tudensis, Lucensis, Astoricensis, Gadicensis. Regni Portugalliæ cathedrales sunt, Colimbriensis, Portugallensis, Eborensis, Syluentis, Egitanensis, Vicēsis, Lamacensis. Bracharensi subiiciuntur Portugallensis, Colimbriēsis, Egitanēsis, Vicēsis. Subiiciuntur autem iure Metropolitico Tarraconensis, Barchinonenis, Gerundenis, Vicēsis, Illerdenis, Vrgellensis, Dertusensis, Valentina. Cæsaraugustanae metropoli subiiciuntur Oscensis, Tirafonensis, Pampilonensis, Calagurritana, Segobricensis, Toletanensis subiiciuntur Saguntina, Oxomenis, Burgenis, Segobricensis, Conchenis, Cordubensis, Compostellanae subiiciuntur Abulensis, Pacensis, Salamanticensis, Chaurgenis, Zamorensis, Ciuitatensis, Placentinensis, Cauriensis, Tudensis, Lucensis, Astoricensis, Mindonienis, Vlisbonensi subiiciuntur Eborensis, Syluentis, Lamacensis, Hispalensi subiiciuntur Viennensis, Gadicensis. Ecclesiae exemptae in Hispania Maioricēsis, Carthaginensis, Legionensis, Ouetensis. Et haec est generalis descriptio Hispaniæ quo ad vtrumq; dominium spirituale & temporale.

QUVM multi ex antiquis scriptoribus terminent Hispaniam Pyrenæo monte, ad eum locum ubi fons Salsulæ manat, hoc habebat communis omnium vulgariū opinio. Veterum vero scriptorū assertio habebat, quod terminetur ad Pyrenæum ad Veneris templū oppido Caput Illiberæ. Incōueniēs satis videt provinciā Ruscilionis silentio præterire. Quippe cui ego debitor sum, tanquam qui et præfuerim cathedra Episcopali annis octo. Igitur de illa disseramus, quoniā amestate & hyeme semper inibi niues inhabitent, a cuius vertice duo montium iuga emanant. Quorum alterum ad Veneris templū mare pertingit. Alterum vero per multa oppida peruenit ad Salsulæ fontem. Inter hos terminos provincia Ruscilionis est habēs duo flumina, quæ influūt in Mediterancū, & totidē opulētissimas quorundam vrbes, quæ corruerunt, de quibus etiā aliquid dicendū est. Est enim ea in provincia flumē, quod veteres Ruscifon appellauerunt, quod quidem provinciæ & metropoli vrbi regiōis nomē indidit secūdu Claudiū Ptolemæū, prout ab antiq̄s fieri solitū est, vt maxime enim a fluminibus nominentur provinciæ, sic Indi ab Indo flumine, Alamani ab Alamanno amne, Iberi ab Ibero, a Bacti Bactica, ab Ana Lusitania. Hic itaq̄ annis urbem habuit provinciæ metropolim sui nominis quam Ruscii dixerunt priores, non longe a Perpiniano oppido, cuius hætenus vestigia patent, & ex quorum fluminis & vrbis vetustate provinciæ in hodiernum emanat nomen, vt a Ruscifon Ruscilion appellatur. Flumini autem Romani nomē mutauerunt, nā a fluminis vbertate Tethim appellauerunt. Est eim fluuius ad irrigandū aptissimus vbertissimusq̄, quoscunq̄ enim agros irrigat, hos & quā maxime alit atq̄ fecundat, quod ab alijs provinciæ præfixæ fluminibus est alienum. Ab ista enim vbertate, tanquam qui materno vberē patriā fecundaret, Tethis appellatum est, Tethis enim fuit Oceani vxor mater Nympharum, quæ aquarū Dea a poetis dicte sunt. Thetis enim amnis totam pene per longum regionem irrigat vbertissimo lacte atq̄ fecunditate. Erat præterea & aliud flumen Illiris dictum ab eodem monte manans per quandam Illiberant urbem ad radicem montis, & per He'nain urbem influens in Mediterancum, quod a Romanis Tetrū est appellatum, quia per diuersas metallorū venas maximeq̄ ferri scaturiens, nigrum colorē gestat, & propterea ad irrigandū maxime nocet. Quod vulgus vocabulum corrumpens ethymologie ignarus Techum appellat. Sciendum est enim duas esse Illiberas vrbes, vnā in Bætica, quæ nostra tempestate a Mauris possidetur, & Almaria dicitur. Altera in Ruscilione ad radices Pyrenæi territorio Volusto, in quo Volonum oppidum situm habet, cuius termini intra Hispaniam distribuuntur. In ea eim vrbe est celebratū primū Hispaniæ Christianorū cōciliū, prout in libro cōciliorū legitur. Eodē sigdē synodus congregata est post Nicenā generalē synodū tricesima. xviij. Episcoporū tēporibus Constātini Cæsaris, in qua etiam synodo Illiberina interuenit, & præfens affuit Helena Constantini mater cū Cōstante nepote, qui denuo Helenam condidit urbem. Quoniam fide Christi per orbem terrarum proclamata & in Nicena Synodo explanata erroribusque maxime Arrianis purgata, Constātinus tribus filijs imperiū partitus est Cōstantino priori, Cōstanti, & Cōstatio, Cessit autē Gallia et Hispania plurimeq̄ Libyę partes Constāti, Decretus

est autem in suam provinciam Constans sub tutela sanctæ auig Helenæ, quæ cupiens Hispaniã & Galliã sicut ceteras provincias ad Christi fidẽ ordinare, ordinavit synodum in Illibera vrbe. In qua Hispaniæ metropolitanæ, atque cathedrales ecclesiæ ordinatæ sunt, & distinctę metropoles, diocesesq; pro more gẽtiliũ secundũ decreta per sanctos viros Clemẽtẽ & Anacletũ successores Petri apostoli, ædita. Eisdẽ tẽporibus Helena ciuitas, quæ a modernis Helna dicitur, cõdita est siue ab ipsa Helena siue a Cõstãte nepote in sancta auig Helene honorẽ, apud eã etenim Constans decessit, prout de eius obitu meminit Eutropius li. ix. & Paulus Orosius li. vij. Quorũ verba ista sunt. Obijt autẽ Cõstans Cõstãtini filius vico vocato Helena nõ lõge ab Hispania distãte. Quia necdũ duabus leucis iuxta morẽ regionis distet a Pyrenço. Vocata est autẽ ipsa Helna ciuitas Helena ab antiquioribus vsq; ad circiter annos centũ, ex quibus recẽtiores Helenã abbreviãrũt in Helnã, vt satis liquide cõstare potest ex antiquis libris & codicibus ecclesiæ iã dictæ, cui in episcopali, vt retulimus, cathedra præsumus annis octo. Ipsa enim Illibera vrbs Pyrenço ad modum coniuncta erat vltra omnem Illyrim siue Tetrum, oppido vero Coquo libro sic enim vulgus propter diuersas mutationes linguarum corrupit. Quod non longe a promontorio Pyrençi & Veneris tẽplo distat, quoniã ab ipsa vrbe Illibera caput Illiberæ dicebat. Perpiniani etiã oppidũ a recẽtissimis etiã tẽporibus dicitur, Stabulũ enim antiquitus vocabãt. Sic nãq; reperitur in Itinerario Antonij Pij, de quo mentionẽ per hæc verba, vbi iter faceret ab Italia in Hispaniã facit: i Biterras Narbone, Salsulis ad Stabulũ, ad Pyrençũ Iuncaria Gerũda &c. Quod autẽ Ruscilionis provincia sit intra Hispaniã fines, sequentibus testimonijs comprobatur. Primo ex libro conciliorum, ex quo patet, q; primũ catholicorũ cõcilium in Hispania congregatũ fuit in Illiberitana vrbe, q; fuit intra fines Ruscilionis in radice Pyrenæi ad Galliẽ partẽ, prout de deletis vrbib; in sequẽtibus dicemus, fuitq; congregatũ post Nicenã synodũ tẽporibus Cõstãtini Pij, vt supra dictũ est. Cõstat insuper ex dicto libro, q; ipsi Illiberitani conueniunt pene oibus Hispaniẽ cõcilijs sub metropoli Tarraconensi. Secũdo probat ex dictis Strabonis lib. iij. de situ orbis cuius verba iterferã. Quũ em̃ Galliã trãsalpinã describeret et puinciã Narbonẽ sem, adiecit. Hoc igĩ latus vsq; ad Pyrençẽ Veneris tẽplũ extẽdit, hic est et huius prouinciæ et Hispaniẽ terminus. Quia vero hunc tractũ, in q; Põpẽij trophæa sũt, Hispaniæ et Galliæ cõfinia declarãt. Ex q; patet trophæa Põpẽij vltra Veneris tẽplũ posita esse ad eũ Pyrençi locũ, q; altera ex Pyrenæi radici b'a mõte Cano, qd est ad Pyrenæũ, pminet ad pmõtoriũ Leocatẽ, ad Sallulicq; fontẽ deflectitur. Quod etiã sequẽs Strabonis miliariorũ cõputatio declarat.

Hispania quot nominibus ab antiquioribus appellata sit.

Hispania Europæ terminos claudit, hanc veteres ab Ibero ante Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominauerũt. Ab innitio autẽ Igletae dicti sunt, vt placet Straboni lib. iij. vbi de Iberia loquens ait: nostri sæculi homines ipsius cõfinia Pyrenæos mõtes ponũt, eandẽq; Iberiã et Hispaniã nominãt, q; intra Iberũ cõfinẽ. Vtustiores autẽ, Hõspos Igletas nominãt, hæc Strabo. Hęc int̃ Africã et Galliã posita Oceani freto et Pyrenæis mõtib; claudit, ac sicut minor vtraq; terra, ita vtraq; fertior, nam neq; vt Africa violẽto sole torret, neq; vt Galliã assiduis vëtis fatigatur:

sed media inter vtrancq; hinc temperato calore, inde scelicibus & tempestiuis im-
 bribus in omni frugum genere fecunda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, ve-
 rumetiam Italiae, vrbicq; Romanæ cunctarum rerū abundantia sufficiat. Huic enim
 non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleicq;, nec ferri solū ma-
 teria præcipua, sed & equorum pernices greges, sed nec summa tantum terræ laudan-
 da bona, verumetiam abstrusorum scelices diuitiæ. Iam lini ei spartiq; uis ingens,
 nunq; quoq; nulla feratior terra. In hac cursus annuū sunt, nō torrentes rapidiq;
 vt noceant, sed lenes vt uineis campisq; irrigui. Pleriq; etiam ditantur auro, quod
 in paludes vehunt, auris quoq; Oceani afflata vni tantum Pyrenæi montis dorso
 adhæret & Galliæ, reliquis partibus nuda in orbem mari cingitur. Forma terræ
 ppe quadrata, nisi q; arcibus freti littoribus in Pyrenæū coit. Porro Pyrenæi mō-
 tis spacium trecenta quinquaginta milia passuum amplectitur. Salubritas cæli per
 omnem Hispaniam æqualis, quia aeris species nulla paludum graui nebula insicitur.
 Huc accedūt & marinæ auræ circum vndiq; assidui flatus, quibus omnem provinci-
 am penetrantibus euentilato terrestri spiritu præcipua hominibus sanitas redditur.
 Corpora hominum ad inedia laborancq;, animi ad mortem parati, dura & astricta
 parsimonia, bellum quam ocium malunt. Si extraneus deest, domi hostem querunt.
 Quorū plurimi sepe in tormentis ob silentium rerum creditarum expirauerūt, adeo
 illis potior taciturnitatis cura, quam vita celebratur. Hinc est etiam bello Punico ser-
 uilibus patientia, qui vultus hominum inter tormenta risu persecutus est. serenaq;
 læticia crudelitæ torquentium vicit. Velocitas est genti pernix & inquietus animus.
 Plurimi ibi militares equi & arma sanguine ipsorum chariora, nullus ibi festus dies,
 nec apparatus epularum. Aqua calida lauari post secundum bellum Punicū a Ro-
 manis didicere. In Lusitanis iuxta fluuium Tagum vento equas concipere multi au-
 tores prodidere, quæ fabula ex equarum fecunditate & gregum multitudine nota
 est, qui tati in Gallecia & Lusitania, ac tam pernices uisuntur, vt nō immerito vento
 ipso concepti videantur. Nec minora adiecerunt ad Hispaniæ laudes Plinius de natu-
 rali historia & Strabo de situ orbis.

Quot nationes & populi vsq; ad nostra tēpora Hispaniā obtinuerunt.

NCESSARIUM quidem existimamus ad nostrorum origi-
 nem indagandum, non ignorare, quot nationes gentiumq; populi
 hanc nostræ Hispaniæ provinciam obtinuerunt vsq; ad nostra tem-
 pora, res quidem admodum difficilis, maxime propter obliteratam
 maiorum antiquitatem. Quo sit, vt ipsius antiquitatis inuestigatio
 nobis admodum reddatur difficilis, & legentibus, quæ scribimus, fa-
 bulæ videantur. Ideo contra morem cæterorum scriptorum testimonia illorum,
 ex quibus difficilia detraxero, in medium afferam, ne me oblitterata recentem exi-
 stimet delirare. Primi omnium fuere Cætibales, vt quidam dixerunt, a Tubale Ia-
 phet filio, Quorum ad nos pauca & admodum nulla saltem autentica peruenerunt.
 Secundi omnium fuere Igetæ, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Tertij Sicani.
 Quarti Iberi, Graeci quinti, Pæni sexti, Romani septimi, Gothi octauī, Mauri no-
 ni. Et quoniam nobis intentio est istorum successus discutere vsque ad Gothos,
 quia Iudorus, Orocius, & Rhodericus Toletanus sunt Gothorum gesta
 plenissime persecuti, non vltra progrediar. Quidam vero, quos scriptores
 fabulosos

res fabulosos existimo scripserere, quod post Hispanum, a cuius nomine Hispania dicta est, qui Herculi successerat, gentem, quam Almoniphides appellant, venisse in Hispaniam, ac illam possedisse annis, XL. quam gentem aiunt ex Chaldaeis ortam. Vnde quia neque verisimilia sunt, neque a probatis scribuntur, illa praetereo. Primum Hispaniam priores appellauerunt Hesperiam omissis Cetubalis, & Igetis, de quibus supra diximus. Sunt autem, ut antiqui tradunt, Hesperiae duae, Italia, & Hispania, quarum quaelibet Hesperia dicta est. Est autem Hesperia Italia ab Hespero Rege fratre Athlantis Regis Aethiopiae, qui regnavit in Italia. Vbi autem additur vltima Hesperia de Hispania intelligendum est. Vbi vero magna, Italiam significat, vnde Vergilius in principio septimi libri Aeneidos: Hesperia magna si qua est, ea gloria signat, sed Hispania dicitur vera Hesperia. Dicta est autem Hispania Hesperia ab Hespero stella, quae post solis occasum primum in Hispania apparet, & ortum habere videtur. Vel secundum aliquos dicitur utraque Hesperia Italia, & Hispania, quia ab Oriente in Occidentem Hespero stella nauigatur. Sic enim loquebatur magister in historia tripartita, quam Valentinianus Imperator ad oras Hesperias nauigare, utraque Hesperiam per ipsius nauigationem intelligens. Secundo Hispania ab Iberis Iberia dicta est ante Herculis aduentum secundum Claudium Ptolemaeum, & Plinium de naturali Historia libro, tertio, & Iustinum post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, & alios plures scriptores. Tertio vero Hispania nominata est ab Hispano Rege successore Herculis, qui in ea diutius summa pietate regnavit secundum Iustinum loco superiori, siue ab Hispalo vrbe, ut placet Appiano historico satis claro.

De primis Hispaniae incolis.

Priores Hispaniae incolae Cetubales appellati sunt, ut plurimis antiquis scriptoribus placuit. Sunt autem dicti Cetubales a Tubale filio Iafet, quorum filij primi dicti sunt Hispaniam incoluisse. Quanquam Iosephus lib. primo antiquitatum incolatum filiorum Iafet, sic dixerit. Item filiorum Iafet Medeus, & Ianus fuerunt. Et ex Medeo sunt gentes, quae a Graecis Medii vocantur. De Iano vero omnes Ianij bella, dicitur descendunt, qui & Graeci, rudi, & mare Ionicum appellatur. Condidit autem Iobel lobelos, qui nostris temporibus Iberis, qui & Hispani, a quibus postea Celtiberi appellati sunt, haec Iosephus. Post hos, quorum vetustas nobis obliuionem relinquit, primi fuerunt Igetrae, ut voluit Strabo de situ orbis lib. tertio. Deinde Sicanos eam incoluisse autentica multa referunt, quoniam ab illis Italiae omnis, vrbsque Roma, & originem, & incrementum habuisse constat. Iam ad eos veniamus: Sicana gens Hispaniae antiquissima fuit, quae Iberum amnem ab initio incolebat, ut refert Diodorus Siculus, qui lingua Graeca sua priscae antiquitatis fabricauit historiam, de insula Sicilia agens. Idem etiam describere multi ex Italiae scriptoribus inter quos fuit Solinus de mirabilibus mundi. Idem hoc etiam meminit Aulus Gellius, lib. primo nocturni Atticorum. Idem etiam Leonardus Aretinus, nostrae aetatis historiographorum princeps in descriptione Siciliae, in lib. quem edidit de primo bello punico. Hoc idem etiam censuit Zozomenus praesbyter Pistoriensis, dicentes quod insula Siciliae primus Sicania dicta est a Sicanis, quae eam primum incoluerunt. Dicti sunt autem Sicani, quia prodierunt ex Sicore amne Hispaniae. Est autem Sicoris flumen, per Ilerdam decurrit, & miscet Ibero flumen, non longe ab ipsa Ilerda, de quo Celsus meminit in Commento, cum apud Ilerdam pugnaret. Habebat autem gens Sicana ora ipsius fluminis, Sicoris, ab ipso nomen recipiens, & inde magna Hispanorum

manu congregata nauigauit in insulam Siciliae, quam ex suo nomine Siciniam appellauit, & hoc ante Troiana bella, ut dicit Solinus: instruxeruntque in ea vetustissimam urbem Syracusam. ab ipsaque urbe Syracusa prodixisse Italum illum nemo dubitat, qui quum diu Syraculis regnasset transfretans in Italiam, primus in ea regnauit, nomenque genti, ac regioni dedit, ut refert Vergilius in septimo Aencidos: Italusque paterque Sabinus vitulator curuam seruans sub imagine falcem.

De Iberis, & Celtis: Vnde Celtiberi.

HISPANIA primum, ut supra diximus, ante aduentum Herculis Iberia dicebatur, ut scribit Trogus Pompeius ultimo libro, & Claudius Ptolemæus de Hispania agens, & Plinius de Naturali historia, Strabo denique, & alij multi, & deinde ab Hispano, qui Herculi successit, Hispania est dicta. Est autem Iberia dicta ab Ibero amne Hispaniae. Huic autem fluuijs nomen dedit gens, quæ oram fluminis ante incolerat. Processerat enim hæc gens a prouincia Iberia, quæ in Asia situm habet, media inter Armeniam, & Colchos secundum Claudium Ptolemæum. De qua etiam & eius situ meminit Paulus Orosius libro sexto per hæc verba: Iberia regio est Asiae prope Pontum, Armeniae iuncta. Hanc itaque gentem vetustissimo tempore refert Pulcianus libro sexto, ab eius prouincia prodixisse, & peruenisse in Scythiam, & inde in Oceani oram, & ab ipsa ora nauigasse in insulam quam ex suo nomine, atque aduentu Hiberniam appellarunt, quæ insula est in Oceano Britannico. Altera nauigatione peruenisse tradunt in Hispaniam, quæ oram amnis incolens, flumini, & Regioni tradidit nomen, ut Ibero amnis, & Iberia prouincia appellata sit. Iberis vero post multa sæcula admixti sunt Celte, qui unde prodierunt videamus. Celtae Galli sunt, scribit enim Diodorus Siculus libro quarto: Celtas appellari Gallos, qui habitant a Pyrenæis montibus usque ad Alpes ad Mediterraneum. Quorumque diutius cum Iberis contendissent, & decertassent pro agris conterminis, ad vltimum pace composita simul inhabitauere, & mutuis inter se iniuris coniugibus Celtiberi dicti. Hoc idem testatur Titus Liuius libro quinto dicens: Tertiam Galliae partem Celtas appellari, qui venientes ad Ibero fluum Hispanorum, ibique confidentes, retenta primi nominis parte, & assumpto fluminis nomine, iuxta quod confederant, Celtiberi dicti sunt. Quod Lucanus meminit libro quarto dicens: Profugique agente vetusta Gallorum Celtae miscentes nomen Iberis. Adiecit etiam Diodorus superiori loco, Gallos, qui ad Oceanum sunt, a Pyrenæis montibus usque ad Danubium amnem Gallatas appellari. Inde Claudius Ptolemæus Aegyptius, Galliam omnem in quatuor Celtogallias diuidit, Belgicam, Lugdunensem, Aquitanicam, & Narbonensem. Ex quibus euidenter colligitur, Celtas, qui admixti sunt Iberis, Celtiberos appellari. Admixti vero Gallatis, Celtogallatas vocari. Ex his vero Celtis fuerit, qui terra peruagati sine nauigatione in vltiorem peruenierunt Hispaniam. Ibi que confidentes Celticam regionem apud amnem Tagum effecerunt: idemque Ptolemæus, Strabo, & Plinius ibi recolunt Celtarum regionem. Galli vero Gallatae aliam Gallaciam prouinciam in Graecia effecerunt hoc modo. Quoniam aduocati Gallatae a Rege Bithinia in eius auxilium, quum tulissent, dimidium cum eo regnum partiti sunt, & primū Gallograeci, inde Gallatae cognominati sunt, Ab his enim etiam prouincia Gallacia Hispanica proce-

fit, prout late dicitur infra in Græcorum progressibus. Dicti sunt autem Galli a Gā late. i. candore, gala enim candidum significat, quia humido educati cælo corpora alba habeant. De quibus Iustinus libr. XV. Herodotus autem Græcorum historicorum maximus de Celtis libro secundo ita meminit: Celtæ aut. m. sunt extra Cyp̄os Herculis, Syneſis finitimi omnium in Europa habitantium vltimi.

De vrbibus Hispaniæ ante Herculis aduentum.

Erst Iustinus post Trogum Pompeium, quoniam superiori loco commemorauimus Abium, qui secundo loco regnauit Hispanis ad oram Oceani, populos in septem vrbes reduxisse, illas tamen non nominat, quas non stare credo ad præsens præter duas, cæteræ autē aut mutauerunt nomina, vel terremoto, vel succedentibus cladibus bellorum deletæ sunt. Verius tamen putandum est eas corruisse, quum omnium vrbium Hispaniæ autoribus circūspectis, præter has duas, nulla ipsius ab his temporibus scribēda comperiat. Prima siquidē e duabus Scalabius est, quæ hodie Vlyf bona nuncupatur, vrbs siquidē admodum vetustissima. Per cuius simbria Tagus amnis decurrit in Oceanū, hæc vrbs omnium vetustissima, autorem Abium secundum Regem habuit. Et dicta est Scalabius, quam postmodū moderni breuitatem sequentes dixerunt Scalabum, perstititq; sub eo nomine vsq; ad tēpora Romanorum secundum Claudium Ptolemæū, & dicta est Scalabius, quoniā in eo loco Abius primum ceperit cibum, ac sequens ceruorum greges inibi nutritus sit. Cuius denuo loca, æris salubritate ei conferēte prospecta, vrbes statuit ex suo nomine appellandā, quāquam reperiam Pomponiū Mellam lib. tertio appellasse hanc vrbes Elisopom. Aliam enim, & tertiam vrbes cōperio, quæ ad Iberos incolas pertinuit, Iberiā nomine, demolitā tēpore Romanorū. Illius enim situs fuerat ad hostia fluminis Iberi Occidentē versus, apud quā Gneus Scipio patruus illius, qui primo cognominatus est Africanus Hasdrubalē Pœnorum Ducē, fratremq; Hannibalis vicit nauali certamine. Hæc quidē ad primarios incolas pertinere, duæ ad tēpora Abij secundi Regis, tertia ad tēpora Iberorū. Sunt & aliæ vrbes, quæ non adeo uetustā habuere originē, fuisse tamen ante tēpora Herculis. Et quoniam Isidorus, atq; Toletanus nullā in Hispaniā vrbes nominant, nisi ab Herculis aduentu, per necessariū nobis visum est, antiquitatē recensentes illas, illarūq; autores in mediū producere. Inter has igitur, quæ ad recentiora tēpora ante Herculis aduentum pertinent, primum vrbes nostram Gerundā conumerabo. Hanc etenim vrbes cōdidit Geryon Chrysauro filius Hispaniæ Rex, quē id m Hercules interfecit, & dicitur Gerunda a Geryone, & Vnda flumine, quod per vrbes mediū fluit. Certū est enim quod vrbes siue ab autoribus, siue a fluminibus inundantibus nomina receperūt. Vnde a Belo Babylonia, a Nino Ninie, a Romulo Roma, a Constantino Constantinopolis, & plurimæ orbis vrbes. Et si quæ sunt quæ ab autoribus, siue fluminibus nomē ad præsens nō retinuerint, huius rei causa sunt Græci, ut meminit Iosephus li. primo Antiquitatū, qui præsumpserūt nominibus ornare tēp. tanquā a se constitutā. Huic testimonio accedit nomen maioris amnis, q licet ad oram ipsius vrbes decurrēs ab ipsa vrbe, & illius cōditore nomē recepit. Ipse enim Geryon triceps vir, siue tria gestans capita describit a poetis secundū Iustinū lib. vltimo. Vnde Vergil. octa. Aenci. agens de Hercule, & morte Geryonis ait: Ter gemini nece Geryonis, spolijsq; superbus Alcides aderat. Cui fabulę Trogus Pomp. Hispanus reddidit

rationem. Quod essent tres fratres, adeo vnus animi, & effigiei, quod non facile discernerentur. Cui sententiæ tribuit argumentum ipsius vrbs fabrica triangularis, quæ singulis angulis arcem habet, singulis fratribus, vt a pluribus creditur, pertinentem. Huic accedit & Oſca ciuitas, cuius initium a Caco Hispano est, quem Hercules ab Hispania rediens apud Tyberinam Italiæ amnem interemit, de quo Vergilius meminit in octauo libro Aeneidos: Hic spelunca fuit vasto submota recessu Scmihominis Caci, facies quæ dira tegebat. & denuo subdit sequentibus versibus: Huic monstro Vulcanus erat pater, illius atros ore vomens ignes magna se mole ferebat. Hunc itaq; Cacus finxere poëtæ semiuirū, & appellarunt eum Vulcani filium, pro eo quod ignes fumiferos ore euomeret. Hic enim Cacus iuxta historiam Princeps in Hispania fuerat, Carpentanis regnans. Fuere autem Carpentani Cefaraugusta, Oſca, Calagurris, & Tirassona, vel verius a noua Carthagine vsq; in Toletum, & Tirassonam, & Oſcam, hæc est vera Carpentania. Hic Cacus in montibus regnans, nomen monti in dedit, quem hodie montem Caium vulgus appellat, effectumque est, vt horribilitate, ac dira conuerſatione, & aspero cultu semiuir appellaretur. Hic autem primus omnium dicitur inuenisse ignem ex diuerso compositum puluere, quo lapides factabat in altum modo licet. inculito quo nos bombardis vtimur in hodiernum. Hic itaq; que Cacus Oſcam condidit urbem, quam eius incolæ Oſcati semiseri appellauerunt. Hic vero Cacus fugatus ab Hercule extincto Geryone, in vindictam aspirans more patrio, qui ad vindictas ab omni æuo promptissimi fuerunt, intellecto recessu Herculis ab Hispania illum vsq; Italiam secutus, quum apud Tyberinam hostia quatuor ipsius Herculis boues rapuisset, comprehensus ab Hercule in spelunca, in qua habitabat, peremptus est maximo igne euomito. Propter quem finxere poëtæ Vulcani filium. Has itaq; vrbes ad tempora ante aduentum Herculis compertas habeo veraci historia. Et si quæ alia sunt, quia de illis probata non monstrantur testimonia, ornantur.

De Regibus qui ante Herculem in Hispania regnauerunt.

ROdericus Toletanus antiquitatem Hispaniæ subiticens, vel ignorans neminem ante Geryonem, Herculesq; tempora regnasse referens, ipsa Hercules, & Geryonis gesta siccò pede pertransit, tanquã qui per ignotam prouinciam fugitiuus cupit ad notam sibi regionem pertingere, quadam nimia celeritate, & minus vera relatione discurrens ipsius operis, & gestorum temporibus est orſus. Nos vero omnem antiquitatẽ amplectentes, vetustiora Hispaniæ gesta, quatenus ex approbatis scriptoribus comprobare potuimus, futuræ posteritati decreuimus annotare. Primum Hispaniæ Regem refert Iustinus vltimo lib. sui epitomatis per multa ante Hercules sæcula fuisse Gorgonium, qui etiam primum vsum mellis dicitur inuenisse. Huic cum ex filij stupro nepos, & filius prouenisset, pudore flagicij varijs generibus extingui paruulũ voluit. Sed per omnes casus fortuna quadã seruatus ad postremũ ad regnũ tot periculorũ miseratione puenit. Primum enim quum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus est vario serarũ lacte nutritus. Deinde relatum demũ in tramite angusto, per quẽ armenta commutare cõsueuerant, proijci iubet, crudelis proflus, qui proculcarĩ nepotem, quam simplici morte interfici maluit. Ibi quoq; quum iniolatus esset, nec alimentis egeat, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam

subus obiecit. Itaq; cum ei non solum non noceret, verum etiam quarundam ferarum vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abduci iussit. Tum plane manifesto quodam numine inter furcantes aestus, & reciprocantes vndas veluti naue, non fluctu vehitur, leuicq; salo in litore exponitur. Nec multo post cerua adfuit, quae vbera paruulo offert. Inde denique conuersatione nutricis eximia puero pernicias fuit, inter ceruorum greges diu montes, saltusq; haud inferior velocitate peragravit. Ad postremum laqueo captus Regi donatus est. Tunc & lineamentorum, similitudine, & notis corporis, quae paruulo fuerant, nepos agnitus, admiratione deinde tot casuum, periculorumq; ab eodem successore regni destinatur, nomen illi impositum Abius. Qui, vt regnum accepit, tantae magnitudinis fuit, vt non frustra Deorum maiestate tot periculis ereptus uideretur. Quippe & barbarum populum legibus iunxit, & boues primum aratro domari frumenta q; sulco quaerere docuit, & ex agresti cibo mitioribus vesci odio eorum, quae ipse passus fuerat, homines coegit. Huius casus fabulosi viderentur, ni & Romae conditores lupa nutriti, & Cirus Rex Persarum cane alitus proderetur. Ab hoc enim, & ministeria populo indicta sunt, & plebs in septem vrbes diuisa memoratur. Et insuper alium ante Grisaurū, & Geryonem nomine Argantonium, de quo meminit Herodotus Anachreonem poetam dixisse. Equidem Amalthee cornu nolui, neq; annorū centum quinquaginta Imperium tenuisse Tarsi. De quo etiā & meminit Strabo de situ orbis libro tertio. Mortuo insuper Abide, regnū per multa tempora a successoribus eius retentū est. In alia parte Hispaniae, & quae insulis constat, regnū penes Grisaurū Geryonis patrem, deinde apud eiuſdē Grisauri filium Geryonem fuit. In hac tanta pabuli lectitia est, vt nisi abstinentia interpellata sagina fuerit, pecora rumpantur. Inde deniq; armenta Geryonis, quae illis temporibus solę opes habebantur, tantę fame fuerunt vt Hercule ex Asia præde magnitudine illexerint. Porro Geryonē ipsum non triplicis naturę, vt fabulis proditur, fuisse fixerūt, sed tres fratres tantę concordie extitisse, vt anima vna regi videretur, nec Herculi sua sponte bellū intulisse, sed quū armenta sua rapi vidissent, amissab bello repetisse: Hęc Iustinus. Post hos igitur decimus Geryon fuit, quem Hercules Græcus vir fortis deuicit, & peremit. Erat enim & ipse Geryon ditissim⁹ Rex pecudibus, & armētis, in quibus pro eo tempore hominū diuitiæ consistebāt, quū & pecuniarū vsus nondū hominū mentes carcassēt, nec vsui habebantur. Huius itaq; Geryonis diuitijs allectus Hercules, vt eū prædari valeret, suisq; armētis spoliare, post prioris Troie excidiū, ceteraq; fœda, quae ibi gesserat, in Hispaniam venit. Hunc enim Geryonem poetę tricipitē hominē, id est, tria tenentē capita descriperunt. Inter quos Ouidius lib. nono Metamorph. & Vergilius in septi. Aeneid. Causas insuper quare hunc sic poetę descriperūt, declarat Iustinus post Trogū Pompeiū vltimo lib. anti quitatū. Regnavit autē hic Geryon, & fratres eius ad alterā partem Hispaniæ, quae ad Mediterraneū pertinet, & Iberi oras secundū Iustinū. Quare autē alij Reges, qui fuerunt inter Abidem, & Geryonē non nominentur, ex hoc creditur, quia nihil memorabile fecerunt.

Quae de Celtiberis, & Celtis scriperunt antiqui historici, atq; Poetæ.

IOdorus lib. quinto de vniuersis orbis regionibus, quum de Celtis, ac Galatis, ad Celtiberos peruenisset, hæc q̄ sequunt, inseruit, quae ad nostrā primum antiquitatē pertinent. Iberi quondā, Celteq; pro agris bello certantes, pace demū constituta, cōmunicata inuicem patria, quum mutua

bb ij

conuubia prouenissent, dicuntur hac rerū communione id nomen sortiti. Dux igitur robuste nationes in patria fertili cōiuncte effecere, ut magnū esset Celtiberorum nomē. A Romanis post modū multo post tempore bello cum eis gesto vix tandem subacti sunt. Non enim solū equites, sed & pedites aptos bello, robore, malorūq; tolerantia ceteris excellentiores habēt. Breui utitur veste, ac nigram lanam habente simile caprarum pilis. Armantur Celtiberorum quidā scutis leuibus, alij rotundis vmbonibus magnitudine clipei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluunt, galeas ferunt creas criatas, & palmis gladios ex calybe puro ad palmi mensuram, quibus inconsecta videntur pugna, ferrū in super suo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas laminas in terram abscondentes, ibi tamdiu esse sinunt, quoad debiliori parte ferrugine asumpta validior superfit. Ex ea tum enses fortissimos, tum cætera ad belli vsum arma necessaria componunt, hoc pacto fabricata, adeo cædunt omnia, ut neq; scutum, neq; galea, neq; aliud quid eis obsistat. Duobus gladijs sulciti, cum equestri certamine luptatores euaserint, ex equis desiliunt, pedestremq; adiuuant pugnam. mirabilis apud eos viget consuetudo. Nam cum in victus mundicia elegantes existant, in vna re videntur immundi, spurcicieq; pleni. Vniuersum enim corpus lauant vrina, dentesq; fricant, hanc optimam corporis curam existimantes. Erga nefarios homines, atq; hostes, crudeles sunt, cum aduenis humani, atq; hospitales, aduenientes enim externos benigne inuicē pro illorū honore certant recipere, quos aduenæ secunt, hos laudant, amicos deorū putāt. Nutriuntur affluenter varijs carnibus, potum ex melle cōficiunt, eius copiam præbente affatim patria, vinum emptum bibunt, mercatorum opera aduectū. Ex propinquis gentibus gratior est eis Vacceorum natio, n̄ enim singulis annis sortitos inter se agros colunt, fructusq; cum cæteris communicant, cuiq; sua portione præbta. Quod si quid agricolæ abstulerint, euestigio morte multantur. Celtiberorū fortissimi habentur, qui appellantur Lusitani, peltas in bello paruas ex neruis confectas, quibus tegatur corpus, habent, n̄ in bello ea agilitate vtuntur, ut ictus, & sagittas euectent, iaculis ferreis vtuntur, galeam, ensesq; more Celtiberorum ferūt, iaculū longe iaciunt, & summa arte in acie diucius perseverant mobili corpore, leuicq; ut facile fugiant hostem, & insequantur. In profundis periculis superantur a Celtiberis. In pace choreas leui saltu exercēt mirabili crurum, ac totius corporis agilitate. bella ad numerum aggrediuntur, aliquid ex poematibus quum hosti obuiant cantando. Iberi, Lusitanicq; etate integra, præsertim inopia oppressi, qui robore præstāt, atq; audacia, in montibus asperis manu facta diuersis per Iberiam locis latronum more, leui armatura, agilicq; corpore veloces discurrunt, populaticq; agris ad montē, veluti tutam patriā, cum locorum asperitate nullus eo exercitus adire possit, confugiunt. Aduersus hos profecti sæpius cum exercitu Romani eorum audaciam represserunt, latrocinia nequaquam tollere potuerunt. Sequitur, ut de argento, quod plurimū apud Iberos, optimumq; effoditur, quodq; multum vtilitatis incolis afferat, scribamus.

De Pyrenæis montibus, ac metallis eorum.

MEMORIAE proditum est ab antiquis Scriptoribus Iberiæ mōtes, qui Pyrenæi vocantur, & latitudine, & longitudine longe alios excellere. Nam a mari, quod est ad Meridiem, incunt vsque ad Oceanum ferme ad arctos situm, Galliciamque ab Iberia diuidunt. Per Celtiberiam quoque protenduntur stadijs tribus milibus, in quibus cum sint fre-

quentes syluæ, serunt priscis temporibus igne a pastoribus iniecto montanas omnes regiones fuisse combustas. Qua ex re montes, aiunt, cognominatos Pyrenæos, ardente continuis diebus igne, pluresque ex montium incendijs argenti puri riuiuli effluerunt. Quod incolis ignotum Phœnices mercatores vili rerum permutatione emptum in Græciam, asiameq; ac nationes ceteras deferentes, magnas ex eo commercio opes contraxerunt. Adeo autem mercatores questus exciuit cupiditas, vt quum onustis nauibus superaret argentū, amoto ab anchoris plumbō argentum subderent eius loco. Hoc lucro Phœnices admodum opulenti facti plures colonos, tum in Siciliam, propinquaq; insulas, tum in Libyam, Sardiniamq; ac Iberiam destinauerunt. Multis postmodum sæculis cognito argento, Iberi metallis quærendis operam dedere, magnaq; argenti copia reperta ingens ex eo vetigal prodijt, quum æs, aurum, argentumq; sint metalla præcipua. Qui reperiēdo æri dant operam, quartam eius, quod effodiunt, portionem capiunt. Qui in argento effodiendo occupantur, singulis tribus diebus cuboicum cutiunt talentum. Terra enim omnis argento, ceterisq; metallis adeo referta est, vt mirabilis sit, & eius soli natura, & operatiorum cōtinuus labor.

Nam qui primum his metallis reperiendis incumbebant, magna com parabant. In promptu est enim argentum, terra abunde illud præstante. Postea quū Romani Iberiam subægissent: Italici, qui lucri cupiditate id sibi opus assumpserē, maxime ex editati sunt. Emptam enim seruorum copiam ad effodiendā metalla deputant, qui vtriusq; locis metallorum venas scrutati, & alte, lateq; terra effossa, plurimum auri, argentiq; eruunt, varijs multorumq; stadiorum cuniculis sub terram actis. Multoq; scelerior, & quaestuosior est hæc cura, quam metallorum, quæ apud atticos reperuntur. Ibi enim multas impēsas effodiendo subeunt, sæpius opinione frustrati quum aut non inueniunt, quod quaerunt, aut inuentum ita parui sit, vt superetur a sumptu.

Apud Hispaniam, qui metallis incumbunt reperiendis, ampliori spe percipiunt. Bonitate quippe soli glebas semper auro, argentoq; fertiles inueniunt, vtpote terra metallis penitus plena. Reperiuntur ab eis nonnunquam in visceribus terræ flumina decurrentia, quorum fluxum spe quaestus vi magna recidunt, aut quod mirabilius videt, cochleis, quas dicunt Aegyptiacas ab Archimede, quum in Aegyptum profectus est, adiuuentas. Eisdem instrumentis loca diuertūt, vbi metalla effodiuntur, eiecta superius aqua summa arte, diligentiaq; excitāt. Mirabitur profecto quis Archimedis ingenium, non solum in his, sed in ceteris quoq; maioribus, quas multis in orbis partibus egregias fabricauit. De quibus scribetur diligentius, quum ad eius tempora veniemus. Serui, qui ad hæc metalla deputati sunt, incredibilem quaestum afferunt dominis. Verum enim die, noctuq; in labore perseverant, quorum multi ex nimio labore moriuntur, quum vix vlla eis ab opere detur requies, aut laboris intermissio, sed verberibus ad continuum opus coacti raro diutius viuunt. Quidam tamen robustiori corpore, ac animi vigore plurimum temporis in ea versantur calamitate, quibus tamen ob miserie magnitudinem mors vita est optabilior. Quum plurima in hoc metallorum munere sint admiratione digna, nequaquam tamen quis admiretur, cur nullus recens horum reperiendorū extiterit autor. Verum argenti studio a Carthaginensibus, quo tempore Iberiam tenuere, ea metalla adiuuenta sunt. Hæc sicut euasa, vt eorum postmodum excrecerent vires. Precio enim optimis militum conductis plura gesserunt aduersus hostes bella, neq; domestico, neq; sociorum milite vsu Romanos, Siculosq; ac Libycos ad maxima deduxerunt pericula, quum omnes

diuitijs ab auri argentique copia superarent. Perspicaces sane, ut videntur, priscais temporibus extitere Phoenices. Itali nullis alijs cessere. Oritur & stannum in pluribus Iberiae locis, non casu repertum, ut quidam scriptores vulgarunt, sed effosum, constatque, quemadmodum aurum argentumque traditur. Nam supra Lusitaniam plurimum stannum effoditur, in insulis Oceani Iberiae proximis, quae a stanno Calaterides denominantur. Plurimum tamen a Britannia insula ad oppositam Galliam affertur: Nisi per loca mediterranea Celtici mercatores equis per Massiliatas, ac Narbonam urbem Romanorum coloniam optimum earum partium tum opportunitate, tum commoditate adeuntium emporium producant. Sed de Gallis, ac Celtiberis haec tenus.

De prouincijs Hispaniae, quae nomina mutauerunt.

DIXIM VS Hispaniam omnem in tres distinctam prouincias Tarraconensem, Beticam, & Lusitaniam secundum Claudium Ptolemum, Strabonem, Plinium, Pomponium Mellam, ceterosque antiquiores geographos. Quorum Betica continet flumen Bætis dictum Guadalquivir a noua Carthagine, a cuius motibus defluit in Oceanum Atlanticum, cuius regionis, & prouinciae caput est Hispalis, quae & Metropolis Beticae a palude, quae vbi circumfertur sic dicta, siue ut aliqui voluerunt, quia vrbs eo in loco constructa sit in fixis palis, in quibus vrbs fundata est propter aquarum redundanciam. Lusitania vero dicitur ab Ana flumine, quod hodie Gaudiana appellatur, quod ab eius exortu per totam decurrens prouinciam continet quicquid interiacet inter duo flumina Bætis, & Tagum decurrente per medium amine, a quo prouinciam denominationem habet, propterea quia apud illum Liber pater, & Lilia iuferint, & Phana eius praefectus, ut Plinio placet libro tertio Naturalis historiae, quamquam idem Plinius eodem loco dixerit, quod flumen Anas intersecet, & diuidat prouinciam Lusitaniam, in quo non recte dixit, quum ipsa Lusitania prouincia contineat quicquid interiacet inter ipsa duo flumina Bætis, & Tagum, decurrente per medium prouinciae ipso flumine Ana, usque in Citeriorem Hispaniam, Celtiberiamque. Caetera ad Tarraconensem spectant, scilicet omnis Citerior Hispania a Pyrenaeis montibus usque ad nouam Carthaginem, & Cantabriam, & inde quicquid continet trans flumen Tagi ab illius exortu, Oceanumque Atlanticum, & Britannicum. In his quoque tribus prouincijs, populis, ac regionibus plurimi sunt, qui sua nomina mutauerunt taliter, quod difficillimam reddant lectionem rerum antiquarum, quum propter obliuionem antiquorum nominum ignorantiam faciant legentibus tum circa prouincias, tum etiam circa montes, & flumina, vrbesque deletas, quae quum non extant, neque quibus in locis fuerint, neque res apud eas gestae facile deprehendi possunt. Igitur primum de populis, prouincijs, & regionibus. Secundo de vrbeb. Tertio de fluminibus. Quarto de motibus. Quinto & ultimo de deletis vrbeb. agendum est. Habet igitur Hispania tres & quadraginta populos, regiones, & prouincias, quae sequuntur, incipientes a Gadibus, & freto Herculeo, & inde usque ad nouam Carthaginem, quantum continet vltior Hispania, & inde a Gaditano usque in Pyrenaeum promontorium, ad Oceanum Britannicum ad oram maritimam, & inde mediterranea, ac postremo citeriorem Hispaniam. Oram itaque maritimam Bætis fluminis inhabitant, & Turduli, inde Bastuli, & Ithani, Contestani, Orcetani ad

alteram oram, Celtici, Bracharij, Artabri, Callaici, Lucencij, Celerini, Memerani, Lacerini, Cygures, Hedij, Seburi, Asturici, Amaces, Ceperani, Pelendones, Betones, Celini, Pificori, Tugones, Austru, Austrigones, Caristi, Cantabri, Varduli, Vascones, Edetani, Lacertani, Ilorgetes, Ilarqueones, Pheni, Lctani, Cositani, Ceretani, Autheani, Castellani, Indicites. His itaq; tota continebatur Hispania. Atq; quicumq; perlegerit antiquorum historias, atq; annales, potius populos, quam vrbes, expressos comprobabit. Incipientes igitur a Gaditano, & Herculeo freto, ipsaq; ora maritima, quæ ad Gades pertinet, & hostia fluminis Bætis, quæ Guadalquebir modernitas nominat, Turditaniam appellatur, & protenditur vsq; ad Calpem montem, quem vulgus Gibeltarem appellat. Illi autem, qui ab hostio Bætis incolunt, vsq; ad Anam fluuium Turduli appellatur, quamquam Ptolemus libro secundo dixerit Turdulos tenere mediterranea a Baria, vsq; in nouam Carthaginem, quasi Turditanos, & Turdulos eisdem dixerit. De quibus Strabo libro tertio de situ orbis sic ait, Turditaniam, incolæ vero ipsi Turdetani, & Turduli appellantur. Sunt, qui eisdem arbitrentur idem esse, sunt tamen diuersi, ex quibus est Polibius, qui Turditanis Turdulos finitimos esse dixit ad Septentrionem. A quibus dicimus fines Turdetanorum, & Turdulorum esse Bætis. Turditani sunt ad austrum, ac montem Calpe, & protenduntur per medium duorum fluuiorum Bætis, & Anam, vsq; in Castulonem quoq; urbem. Turduli vero sunt habitantes oram maritimam Oceani Athalantici, vsq; in Anam flumen, & Sacrum promontorium, quod caput sancti Vincentij appellamus. Post Turdetanos sequuntur Bastuli, a monte Calpi, siue Gibeltarem, vsq; ad nouam Carthaginem, quos simul & Ithanos Ptolemus appellat. Sed veritas est, quod Bastuli, licet largo modo protendantur vsq; in nouam Carthaginem, Carthaginiam appellatam, tamen strictius non protenditur Bastulia, nisi a monte Calpe, vsq; in Bariam, & a Baria vsq; in nouam Carthaginem Ithani appellantur. Ii vero, qui incolunt mediterranea vsq; ad Obulustulū, quæ Baecia appellatur, sunt Turditani vsq; ad Hispalim, & oram maritimam. Ii vero, qui incolunt mediterranea vsq; ad Vbedam, & Murciam appellantur Bæfani, incolæ vero a noua Carthagine vsq; in Sueconem omnem, & Valentia regnum Oretani sunt, cuius regionis caput est Orantia vrbs, quæ & Oriola appellatur. Redeuntes vero ad oram maritimam Oceani post Turdulos, & Sacrum promontorium, sequuntur Celtici, qui a Gallis in eam regionem translati sunt, & protenduntur a Guadiana flumine Ana antiquitus dicto, vsq; ultra Tagum, & flumen Mundam, & protenduntur vsq; in urbem Salamanticam.

De istis autem Celtis refert Strabo, ob quandam seditionem per eos commissam cum Turdulis in eam regionem venisse, apud eos dicit esse flumen Lethes, quod ideo flumen obliuionis esse appellatur, inde sunt Gallaici, Bracharij a Brachada vrbe sic dicti, & protenduntur vsq; in oppidū Baiona, & Ponteuedra includentes Tidores, qui incolæ Tudeses sunt. Et quoniam in Brachariorum incidimus mentionem, hæc Galleciolorum regio, & prouincia magna est, & adeo magna, quod refert Strabo continere in se triginta populos. Et quoniam ipse asserit, multi ex illis adeo humiles sunt, quod rarissimam mencionem de eis antiqui scriptores faciant. Quoniam quum de illis Ptolemus meminit, plures ex dictis populis singula quæq; oppida, ait, continere, & aliqua duo, aut tria. Propterea non oportet per illa singula discurrere. Ad Galliciam itaq; pertinent Artabri, qui antiquitus Arotæbræ vocabantur, vt voluit Strabo libro tertio, a promontorio Onerio, & portu Baiona, & Ponteuedra protenduntur

tur ad aliud promontorium Hauatiacorum, in quo magnus portus est, & oppidum Clunia. Ad istos enim Gallecios pertinent Tudures, qui & Tutenses ab vrbe Tutense, ad istos pertinent Noniciani ab oppido Noia, Celerini, Luanci ab oppido Luanco, Limici ab anne Limino, Bibali ab oppido Bibalo, nunc Birbao, Lacerni, Siltini, Cepori, Lamauori, Tibures, Gigures, Seburi, Amaces, Ceperani, Lugones a Lugo oppido, Oriuaces, Auftri, Auftrigones, Caristi a Caristo oppido, nunc Castro, Ad ipsos insuper Gallecos pertinent Vaccii, Milburgi, Vectones, siue Vergones, Palendones, Aruaces, Asturici, Pilicorij vocati sunt, qui a Gallecijs Lucentibus, & ora mariuina mediterranea possident, quæ prouincia nunc Alaua dicitur. Complectunturq; agrum, & urbem Burgeñ, quamquam specialius Burgenses Milburgi sint ab antiquis scriptoribus appellati, Vaccii enim etiam complectuntur, & continent quicquid est vsq; ad Orontiam urbem, vt Strabo voluit. Hos sequuntur Vectones, qui Legionenses sunt, quos aliqui Vergones appellant, & complectuntur agrum Toletanum, immo vt Strabo vult Toletum, licet re vera in Carpentanis sit, quod satis declarat eius Metropolis, quum illius præful Metropolitanus Carpentanix in Tolatanis concilijs descriptus reperiatur. Inde Palendones a Palentia vrbe sic cognominati, postea Pacicori a Pascensi vrbe sic dicti, Asturici ab Asturgo flumine appellati, Aruaces ab Arena flumine, & oppido ipsius nominis sic dicti. Inde sunt Antrigones, quorum caput Calaguris est. Inde sunt Hedetani, qui sunt Soriceses a Sorria vrbe, & continent vsq; ad Aragoniæ fines, & vt plaricq; asserunt Tirassonam. Vultq; Ptolemæus, quod complectantur Cæsaraugustam, quamquam alij scribunt eos in Lacetanis, vt placet Straboni. Hæcque descriptio generalis vltioris Hispaniæ est mutationis nominum, regionum & prouinciarum.

De citeriori Hispania.

IAM nunc citeriorem Hispaniam aggrediamur. In citeriori Hispania ad partem Oceani Britannici, ad interiora Mediterranei Cambria est continens regnum Navarrae, habens populos tres Vardulos, Vascones, atque Betones. Varduli sunt n, qui montana tenent, atq; Opliscuam. Vascones Pampilonenses, & vsq; ad Pyrenæi iuga. Betones, vbi nunc Taphalla est, quæ antiquitus Trucium metallum dicebatur, & Olicum, quod & antiquitus Olibar, & Tutella dicta hodie antiquitus Titulia. Inde sunt Celtiberi, quoniam licet omnis citerior Hispania nominetur Celtiberia, specialius tamen prouincia Celtiberia dicta est, cuius caput Cæsaraugusta, & protenditur vsq; ad urbem Segobriam, post Celtiberos vero sunt Illegetes, continentq; Oscam, & Ilerdam vrbes, & quicquid nō interminis interiacet. Reuertes igitur ad maritimam oram post Oretanos, & Succonem, siue Succonem amnem Contestani sunt. Complectunturq; Valentiam, & Saguntum, quod hodie Murietus appellatur, & Magistrum Monteliæ vsq; ad Iberum amnem. Hos sequuntur Iarqueones, qui sunt Dertusenses, & Tarraconenses. Inde Pœni, cuius caput Vילה franca est dicta Pœnorum, quoniam eo in loco erat vetus Carthago Hispaniæ. Quam deleuerunt. T. Sempronius, & Publius. C. Scipiones, qui primi secundo bello punico intrauerunt in Hispaniam. Illam quia penitus euerterunt in vindictam euerisionis Sagunti factæ a Pœni, neq; illam sub illo nomine vltius esse voluerunt. Sed post euerisionem concessa immunitate redeuntibus incolis non priori nomine,

sed Villam francam nominari voluerunt, sub eoq; nomine manet in hodiernum. Sed in memoriam antiquae urbis prouincia a Poenis nomen retinuit, ita vt Villa franca Pœnorum, siue Phenicum vsq; in hodiernum appelletur. De hac veteri Carthagine meminit Ptolemæus libro secundo, & statuit eam in Ilarqueonibus, quum tamē verum non sit, neq; Ilarqueones pœnos attingunt, sed solum Tarraconensem agrum complectuntur. Post Pœnos sequuntur Lethani, quorum caput regionis Barchinona vrbs est, concluditq; per maritimam oppidum, & flumen Tarmin, nunc Torderia nuncupatum. Abinde ad mediterranea sunt Anthetani, quorum caput est Gerunda ciuitas, & illius ager, complectunturq; Besulam, quæ hodie Bisuldunum appellatur. Inde ad montana habitant Castellani, dicti Castellani ab oppido Castellione, quod caput regionis erat, habetq; nunc oppidum parui momenti Castrum Castellionis nuncupatū, quod omni regioni Bassi sic dictæ nunc præest. Protendebant ijdem Castellani vsq; ad Basagodam oppidū, & Ceretanos per montana, hos sequentur a parte occidua Occetani, quorum caput est Vicus vrbs, & omnis Aufonia, suntq; dicti huiusmodi Occetani Aufonij a Vico vrbe, quæ quondam Aufonia dicebatur ab Italis condita, quū perantea Italia Aufonia diceret, maxime ad tēpora. Hos vero ad septentrionem sequuntur Costiani, qui Vrgelenses dicuntur, complectentes Comitatus Vrgelensem, Cardonæ, & Palaricensem vsq; ad Pyrenæi iuga. Post hos ad ortum solis sunt Ceretani incolentes oram Pyrenæi, & pene intra Pyrenæi montes constituti, qui & nunc dicuntur Sardones, cuius caput Iulium oppidum erat, a Iulio Cæsare conditum, quod nunc modernitas Lyncam appellat, ibiq; est Sardonum oppidum, quod nunc Podium Ceretanorum appellatur, suntq; hi Ceretani ab Italia in Coloniam missi a Cereto oppido, a quo Cereto Ceremoniæ nuncupantur. Vltimi vero omnium ad maris littora sunt Indicetes, ab oppido Ciuixellensi, vsq; ad Pyrenæum, & continet Emporium urbem, ac omnem Emporitansensem agrum, ac Rhodam quondam urbem a Rhodijs conditam, necnon mediterraneas vrbes Iunariam, & Sinianam, Runas est vltra vrbes Iunariam, & Sinianam; vltra est Rufcilionis prouincia, & Trophea Pompei, vt supra satis diffuse differuimus. Et sic expediuimus mutationes omnium prouinciarum Hispaniæ, pro vt apud veteres scriptores nominantur, & quibus ad præsens modernis nominibus vocitentur. Iam nunc de urbibus, fluminibus, & montibus videndum est, urbibusq; deletis. Sed prius quam ad eas deueniamus, aliqua memoratu digna, quæ ad nonnullas Hispaniæ prouincias pertinent, inseram. Primo enim sunt multa, quæ Strabo meminit de Turdetanis, qui ad Bætiam amnem habitant circa maritima littora. Hi inter Hispaniæ populos sapientia putantur excellere, & in terris studijs vtuntur, & memoranda vetustatis volumina habent, vatum codices, legesq; a sex annorum millibus versibus conscriptas. Cæteri autem Hispani vsum quidem habent literarum, sed non vnius generis, nec vna lingua est. Addit insuper, & alio loco in præfato tertio libro, quæ sequuntur. Verum ad regionis felicitatē, mansuetudo simul, & vrbinitas accedit Turdetanis, & Gallis propter vicinatē, cognitionemq;, vt testis est Polybius, ceterum illis minorem, vt plurimum enim vicatim habitāt, & viuunt. Nam Turdetani præsertim, qui circa Bætiam loca tenent, in Romanos penitus vsus transformati sunt, nec proprie linguæ memoriā seruant amplius, plurimiq; Latini facti secū accolas accipere Romanos. Itaq; parū abest, quin vniuersi Romani sint, & nūc habitatae vrbes, & in Gallia pax Augusta, & in Celtiberis Cæsaraugusta, & aliæ Coloniae

quædam permutatos dictarum ciuitatum ritus demōstrant. Hispani quoq; qui hoc institutionis seruāt genus stolidi, vel togati dicūtur, in quibus sunt & Celtiberi, qui quondā cæteros immanitate superare credebant. Ad illius autē vbertatis fidē faciendam in tertio libro etiā Strabo addidit, quæ sequūtur. Quanta vero rerum ex Turdania exportandarū copia sit, maxime declarat nauigiorū magnitudo, & numerus, ingentes enim naues onerarię istinc Puteolos nauigant, & Hostiā Romanorum nauale permancant. Insuper multitudo Africanis ferme equi paranda, tantum est incrementum. Quū autem huiusmodi sit mediterranea Turdanię copia, æqualem maritimam ex pelagi bonis inuenies. Ostrea namq; & conchilia omnia, & multitudine, & amplitudine omnīū ex parte exterius mare superat, præcipue cū fluxus, & refluxus hic ageātur, qui causa, vt par est, magnitudinis, & multitudinis propter innudationes existunt. Eundem se habet in modum circa Cætia genera, Origos, Phalenas, Physceras, quibus resstantibus nebulose cuiusdam cotumne vilio longe cernentibus offertur. Quid Congri, quid Murenæ, quanto nostris maiores capiuntur, Aliq; complura huius generis edulia. In Carteia vero Cerycas, id est, Murices, & purpuras librarū decem, in exterioribus autem locis Murenulā, & Congrum, minarum supra LXXX. Polypum talenti pondō. Duorum autē Sepias cubitorū, & similia, frequēs vero Thymnus euetusto seruore ingēti aruina horsum impelliē. Quæna vero quædam glande saginā, quæ ad mare nascitur, humilis admodum, ferulē ingentemq; impendio producens fructū, quæ quidem copiosa in ipsa etiā terra generatur Hispania. Ingentes sanę radices, perinde ac integrę quærcus habēs, quæ profecto ab humili radice collitur nimis. Tantum vero fructū affert, vt post maturitatē littora, & extra columnas, & intra glande referta sint, quam æstus aquarū cieciat. Cæterū intra columnas semper minus, ac minus reperit. Vt autem autor est Polybius, vsq; Latinā ipsæ glandes emittunt, nisi Sardinia quoq; inquit, & huic vicinia regio ferat. Verum Thymni ipsi quo magis columnis propinquant ab exteriori delati pelago, eo amplius esca deficiente macerant. Hæc in mari belua semper adest, plurimū glande gaudens, cuius cibo eximie pinguescit. Quumq; glandium sit copia, thymnorum itidē sit vberitas. Quum vero prædicta regio omnibus bonis exhuberet, effodiendorū sane metallorū ingenium admireris. Tota enim talibus plenissima est Hispania, non tota tamē procreandis fructibus facilis, nec tota ferax, eundem in modum, præsertim quæ metallis abundat. Rarum est enim vtriusq; rei commoditate fortunari. Rarum & eandem diuersis paruo in loco abundare metallis. At Turdania, agerq; cōiunctus nullam in hoc felicitatis genere rationem commendare volentibus abesse sinit. Nam aurum, argentū, æs, ferrum nullibi terrarū, neq; tantum, neq; tam probarum generari hæc nus compertū est. Aurum enim non solū ex metallis effoditur, verum etiā fluit, flumina namq; torrentesq; auream deferūt arenā, quæ passim, & per loca aquarum indiga existens cognoscitur. Cæterum, quū illic quidē minus appareat per aquatilia, quidā elucent grumuli. Quod si quibus a natura negatę sunt aque, illatis rigantes aquis, dehinc splendescentem efficiunt grumulū, puteos quoq; effodientes, & aliā per solertiā tractantes artificia, lauandis arenis aurum excipiunt. Pluresq; hac ætate sunt, qui aurum eruant, quam qui effodiāt. Vnde & chrysophilia, id est, auri lauacra sunt appellata. Galli quidem digniora esse sua prædicant metalla, quæ in Cimerio monte sunt præsertim, quæ ad Pyrenæum vergunt. Verum enimvero quod his locis deducit magis probatum est, inter auri micæ autē quandoq; dimidia libra admodum purgationis

purgationis, grummos, quos pilas vocant, repertos fuisse memorie traditum est, qui paruè admodum purgationis indigent. Traditum etiam est scissis lapidibus glebularum quasdam papillis mammarum similes inueniri. Ex auro autem excocto, & ex tenaci quadam creta repurgato purgamentum eiectum rursus excoquitur commixtionem auri, atque argenti habens. Argentum quidem exurit, ceterum aurum ipsum romanet, forma enim est facile fusilis, & lapidosa. Ea propter paleis aurum potius liquefit, quoniam quum flamma mollis existit ad illud sese pariter metitur, quod & facile cedit, facileque diffunditur. Carbo autem caloris vehementia liquefaciens, & sublimans magis ac magis absumit. In erythrijs vero extrahitur, & prope lauat, & in aluocolis, vel puteis mundificatur, limusque huic exhaustus eluitur. Argentarias autem fornaces excelsas efficiunt, ut fumosa illa glebarum euaporatio tollatur in altum, grauis enim est, & perniciofa. Aeraria quoque effodine vocantur, & aureæ, ex quibus licet per coniecturam agnoscere aurum, inde prius effodi solitum. Posidonius autem quum effodiendi locos, multitudinemque laudibus extollat, & eorum virtutem, a solita minime sese abstinet eloquentia. Verum diuino quodam afflatus spiritu per ipsos agitur excessus. Haud enim fidem, inquit, abnego fabulæ, quod syluis aliquando per incendia absumptis terra ipsa auri atque argenti feracissima noua quædam in superficie, & superiorem Telluris faciem germina effert. Montes enim omnes, & omnem tumulum materiam esse monetæ, quam quædam felicitatis abundantia cumulauit. Quod si quis regionem inspiciet, inquit, effluentis ubique perpetuo naturæ thesauris, & imperatoriæ cuiusdam maiestatis nequaquam deficiens ararium esse dicat. Non enim diues tantummodo, sed diuitias sufficiens, & suggerens est regio, penesque illorum, ut vere dicam, subterraneum locum, non infernus, sed Pluto ipse opulentia Deus inhabitat. Talia quidem speciosa quædam figura de hisce locutus est, perinde ac si & ipse de metallis copiosa usus sit oratione. Effodientium vero solertiam commemorans scitum illud Valerij adiungit qui in argentifodinis agri Attici, sic intente, atque acriter homines effodere asserit, ut in superiora, Plutonium ipsum adducendum esse præstolentur.

De montibus Hispaniæ, qui nomina mutauerunt.

Regionum Hispaniæ descriptionem absoluimus quæ in hodiernum nomina mutauerunt, ne legentes auertantur a sensu historiæ propter ignota nomina regionum. Nunc autem, ut promissimus, iterum faciendum est de montibus, fluminibus, ac urbibus. Igitur a montibus incipiemus. Sunt montes excelsi in Hispania. Primum Pyrenæi, qui Hispaniam a Gallijs seiungunt, & incipiunt secundum communem historicorum opinionem a templo Venus, & Mediterraneo, ultimoque confine agri Gerundenfis, & protenduntur usque in Oceanum ad promontorium, & ciuitatem sui nominis Easo, quæ hodie Baiona dicitur, seu, ut alijs placet, a uico sancti Ioannis de Lucza, ne scindatur mons. Hi montes usque in hodiernum suam appellationem retinuerunt. De istorum tamen montium nomine diuersi diuersa sentiunt. Quoniam dixerunt quidam Pyrrhenos a Pyrrho Hispani successore vocitari. Diodorus vero libro quarto ait, quod cum mons ipse plenus esset maximis arboribus, plurimisque pastoribus propter greges, qui inibi pascuntur, accidit, ut die quadam apposito igne monti quum uentus validus excreuisset, ignis urens glebas ipsius montis coegit

aurum, atq; argentum colligendum, reliquā ipsorum montium partem incenderunt, & ab ardenti Pyra, quæ est lignorū congeries ardens, Pyrenæi montes appellati sunt. Hæc Diodorus. Idem etiam censuit Appianus. Aliqui a crebris fulminū ictibus illic cadentium Pyrenæos dixere, a Pyr, quod est ignis. Ab his itaq; montibus procedunt & alij montes, qui per Lacham urbem in Castellam, ac vltiorē Hispaniam protenduntur, & ad vltimam Oceani oram in Portugallia terminantur ad oppida Cintres, & Turres vedres, & hi montes Castellæ regnum per mediū scindunt in partes duas. A primis enim habitatoribus Ebullei montes appellati sunt. Hi radicem habent a Pyrenæo, atq; Cantabris magnam regni Nauarræ partem claudentes. Hi iidem montes, qui in Aragoniā vergunt, mōs Caci, siue Moncaio a Caco Hispano dictus, de quo meminit Vergilius lib. octauo. Vnde protenduntur per vltiorē Hispaniam, includentes diuersas vrbes Segouiam, urbemq; Rhoderin, quæ Ciuitatensem vocant, & secundum diuersa loca diuersa nomina sortiti sunt. Sunt & alij montes in Bætica, qui ab ora fluminis Bætis alias Gaudalcauir supra Hispalim in fretum Herculeū protenduntur, & pene illis clauditur Granatæ regnū. Vnde inexpugnabile sit regnū montibus altissimis circumseptum. Hi montes quatenus oram freti Herculei contingunt, Calpe montes ab antiquis scriptoribus appellati sunt, ibiq; fixæ sunt alteræ ex columnis Herculis, mediū habentes inter Malachā, & Gades insulam, vbi alteræ fuere fixæ columnæ. Nunc vero mons iste mutationem nominis fecit ab aduentu Arabum, qui eandem inhabitant regionem, & Gibeltarich appellatur. Gibel itaq; Arabica lingua montem significat tanquam mons Tarich. Hic itaq; Tarich primus Dux Arabum fuit, qui classe instructa Arabib; de Africa traiecit in Hispaniam. Ipsi vero montes, qui in Hispalim protenduntur, Illipæ montes dicebantur, quum in Cordubam versus, Themarini mōtes siue Orabofadæ montes dicti sunt. Erat enim per antea ibi vrbs Calpe dicta a monte ipso. Promontorium vero, quod in Oceanum mittit, & Iunonis antiquitus templum habebat hodie Tarypha oppidum est. Ibiq; non longe est Minister portus, & vrbs Belon, & fluiuius eiusdem nominis. In hocque monte incipiunt Herculei freti fragores exaudiri, habetq; ex opposito Libyam, & alium montem Abulam, quanquam Calpe mons excellior sit, & hi montes, quatenus ex opposito Malachæ sunt, habent Vlisicam urbem, & Mineruæ templum, vt voluit Strabo libro tertio de orbis situ. Suntq; montes ipsi referri auro, argento, aere, ac diuersis metallis, vt idem asserit. Illi vero montes, qui Valentiam sciungunt a Murtiæ regno, Vbedæ montes appellati sunt etiam ab antiquis Sturiarum, & Biscaia.

Insuper qui ad Oceanum, alteramq; partem Hispaniæ pertinent Numidicæ montes dicebantur, & a Pyrenæo procedentes per Cantabriam, Nauarræq; regnum protenduntur. Item per Biscaiam, Opuscuaq; Sturias, & Galliciam, vsq; in vltimam oram ad promontorium, vbi ecclesia de finibus terræ sita est, & hi montes secundum vnamquaq; prouinciam, per quas progrediuntur, nomen acceperunt. Et propter ea mons vrbi Barchinonensi adiacens ad oram maritimā mons Iouis, vt placet Pomponio Mellæ libro secundo & tertio, dicitur. Quod quidem nomen vulgus corrupit, & Iudaicum montem appellat idiomatum confusio. Sunt præterea Scalæ Anibalæ inter Barchinonem, & Tarraconem, quæ Costæ de Garafa modernis dicuntur. Reperiuntur præterea & alij montes in Hispania omitti ab antiquis scriptoribus non emittendi propter illorum singularitatem. Sunt enim in Tarraconensi Hispania duo montes, Primus in Lctanis inter Vrbes Barchinonem, & Gerundam op

positus oppido Blande dictus Mons signi, siue signorū, tanquā nauigantibus per mari-
timā orā primus totius regionis signa terrę præbeat. siue graua regionalibus signa plu-
uiarum, & imbriū signa præstet. Est & alius mons in comitatu Cardonæ sale plenus,
præstatq; omnibus regionalibus salis fertilitate, quē montem, quū maxime sale euacua-
tur, tunc latius in altum crescere nemo dubitat. Et hæc de montibus sufficiant.

De fluminibus, quæ nomina mutauerunt.

Primum omnium fluminum Hispaniæ, quæ nomina mutauerunt,
Bætis est, a quo Bætica Hispaniæ prouincia dicta constat. Hic a-
mnis ortum habet a montibus propinquis Carthagini, qui quon-
dam Orthosidag dicebantur, & decurrens per Castulonem, & Cor-
dubā influit in Oceanū Atlanticum ad urbē Hispalum, claudatq;
suis terminis prouinciā Beticam, in qua Granatæ regnū situm est.

Corduba insuper ciuitas, quæ in medio pene fluminis cursu est, ab eodem flumine de-
nominationē habet, ut tanquā cor Bætis dicta sit Corduba. Huic autem flumini Ara-
bes nomen immutarunt, quum Gothis expulsis Hispaniam obtinuissent. Quorum
reliquiæ in Granatæ regno permanent. Annem itaq; appellarunt Gaudalchauri,
quod nomen in hodiernum manet. Post hunc oram sequendo Oceani anas fluiuis
est, a cuius nomine prouincia Lusitania dicta est. Hic amnis ortum habens a mon-
tibus Orthosidag, & Vbedæ vicinis Carthagini, & Murtiæ per mediam vltio-
rem Hispaniam, & Castellæ regnum decurrens ad oppidum Calatrauam influit in
Oceanum ad confinia Portugalliæ, diuidens regna Castellæ, & Portugalliæ loco
uocato Lanis. Huius autem fluminis priori nomini addiderunt Guadi, quod Ara-
bica lingua interpretatur aqua, & sic Ana Guadiana dicta est vsque in hodiernum
diem. Tagus autem, qui a Ebulis montibus nascens per Tolerum, & Vlisbonam
urbem decurrit in Oceanum, nomen retinuit ab antiquis impositum. Item apud
hunc amnem sinitæ poëtæ, ut ait Iustinus, equas ex aura concipere propter agri
vbertatem. Ad prætiū Oceani oram Compostellam versus sequitur alius amnis de-
currens per Coimbriam in Portugallia, qui ab antiquis Munda appellabatur simul
cum ipsa urbe Coimbría. Hoc etiam flumen a modernis Mundeuo appellatur, est q;
ibi oppidum ad Oceani littorā eiusdem nominis veterem & nominationem reti-
nens, apud quod Caius Iulius Cæsar, seu eiusdem Duces Agrippa, & Brutus bella-
runt vltimo contra Pompeij filios Gneū, & Sextum, quorū alter ibi occubuit, alter au-
fugit, quoniam mortuo patre apud Aegyptum postea quā superatus est in Thessalia
apud Pharsalię cāpos victis, perēptisq; Scipione, & Catone, Lucio Afranio, M. Pe-
treio, ac Iuba Getulorum Rege Pompeij filij Hispaniam omnem occupauerunt.

Postea ad eam urbem ad prælium coacti fuerunt. De quo prælio, & urbe memi-
nit Lucanus in principio, dicens: Vltima funesta concurrant prælia Mundaæ. Et
hec Lusitania dicta est, quanquam enim Lusitania dicta sit prouincia hi tamen spe-
cialius, qui incolunt Vlisbonam, & Coimbriam Lusitani dicti sunt vsque ad flu-
men Doricum, ut placet Strabonī. Post Mundam Doria est procedens ex mon-
tibus Ebulis, & decurrens per mediam Castellam influit in ciuitatem Portum,
& hic amnis priscum retinet nomen. Post hunc Limum fluiuis est, quem Iu-
stinus Minium appellat ab ingenti copia Minij, in montibus Asturiarum, & Bís-
caïæ, qui quondam Vidumi montes dicebantur nascens. Hic amnis influit in O-

ceanum, Portugalliamq; a Gallicijs feiungit loco dicto Toi, quæ vrbs est, & a modernis nomine immutato Vnga vocatur. Post Vngam tria sunt in Gallicijs flumina, quæ nomina mutauerunt. Primum est ad Pontuedrum, quod Vias ab antiquis dicebatur. Alterum, quod decurrit non longe a Compostella, Tamarus. Tertium est post vltimum promontorium de finibus terræ Asturios versus Vir nomine. Post hæc in Sturijs tria alia flumina sunt. Primum versus Gallicios Viatus. Secundum decurrens non longe ab Oneto Natum. Post hæc in Biscaia vltimisq; finibus Asturiorum Nebealmonus. Item alia tria. Primum ad Asturios Nelus non longe ab oppido Castro. Secundum est Negangelia, quem alio nomine appellat Iustinus Chalybim, & ad oppidum Birbao decurrit in Oceanum. Tertium ad Nauarram pertinet, & Nerua dicebatur. Hæc quidem flumina aptiora sunt omnibus aquis adferri fortitudinem faciendam. Ad partem vero Mediterraneam euntibus a Bætica, & noua Carthagine primū flu. decurrens in Mediterraneū ab oppido Oriola, quod antiqui Oritigum dixerunt, non longe a vico dicto Gardemar Alana dicebatur. Nunc autem a modernis Segura. Alterum vero sequens, quod influit in Mediterraneum, quondam Secabur dicebatur ab antiquis, nunc vero . Tertium vero, quod decurrit per Alzefiram oppidum ab antiquis primo Succon dictum est, deinde Sueco, nunc Chucarus. Apud hunc amnem Pompeius pugnavit cum Sertorio, & viceret Sertorius, nisi superuentu Appij Metelli Pompeius adiutus fuisset. Amnis insuper, qui per Valentiam decurrit in mare, Pallentia dicebatur, nunc vero Gaiadalycar. Qui vero per Saguntum quondam nunc Murinctus Turris nomine habet. Qui vero prope Barchinonam decurrit a montibus Pyrenæis, ab antiquis Rubricatus dictus est, a nostris vero, R, litera est mutata in, L, & dicitur Lubricatus, postea Betulo annis, vt placet Pomponio Mellæ, non longe a Barchinone, qui nunc Bisotio dicitur, alias Besotium. Inde Tarrum flumen secus Blandam decurrens, quod Tordera hodie vocatur. Ticer vero amnis, qui per Gerundam urbem decurrit, & influit in Mediterraneum ad oppidum Turricellam, nomen retinuit. Cluuianus, qui non longe ab Emporio quondam maxima vrbe Gerundenfis agri per Occasum influit in Mediterraneum, solam vnam mutauit literam, c, in, f, & Fluuianus dicitur, quanquam Plinius de Naturali historia libro tertio illum Flumialbum appellat. Sembroca alter amnis, qui ad Orientem diruptæ vrbs Emporia influit in Mediterraneum, a modernis Sambucha dicitur. Sunt & alia duo flumina, quæ in mare non influunt, sed coniunguntur Ibero, de quibus accurate disseruit Iulius Cæsar in suis Commentarijs, quum aduersus Lucium Afranium, & M. Petreium in Hispania apud Ilerdam pugnasset, quorum alterum Cioris, alterum Cinga appellatur. Cioris ad Ilerdam, Cinga ad Fragam fluit. Hæc igitur de fluminibus, quæ in Hispania nomina mutauerunt, dicta sufficiat. Iam ad vrbes venimus.

De vrribus Hispaniæ, quæ propria nomina mutauerunt.

Am enumeratis ad plenum prouincijs mōtibus, & fluminibus Hispaniæ, quæ nomina mutauerunt, restat & vrbes discutere. Primū itaq; ab Oceano, Gadibusq; Herculis, ac freto Herculeo incipientes orā Mediterranei vsq; ad Carthaginē, inde alterā orā Oceani cū residuo interiorēti Mediterraneo, & vltiorē Hispaniā describem⁹. Inde redeūtes itaq; ad ppr.ā domū, ad citeriorē describēdā deuoluemur. Pri

ma igitur omnium ciuitatum Gades erit, de qua meminit Dyonisius Alexandrinus quem ætate nostra Antonius Bacharia Veronenſis tranſtulit, quod ante aduentum Herculis Tarteffus dicebatur. Poſtea vero quã Hercules ad eam peruenit, ſtatuitque in eadẽ columnas ad emulationẽ alterius Herculis Aegyptij, qui alias columnas ſtatuerat ad alteram librę oram ſecundũ Diodorum libro quarto, ab ipſis columnis erectis Gades Hercules inſula, & illius vrbs appellata eſt. hæc Priſcianus. quanquam Strabo libro tertio referat, Polybiũ dicere eam regionem, quæ circa Bætım eſt, cognominari Tarteffum, Gades vero prius Erythreã vocitatum cum duabus adiacentibus inſulis huic autẽ propinquũ eſt oppidũ ſancti Luçę de Baromeda, in nauigatione per flumen Bætım, quod quondã Mendalia dicebatur illi enim adiacet vrbs Belon ad partẽ freti. quę hodie Tarıpha oppidũ eſt, & erat ibi templũ Iunonis, & Mneſtei portus, hanc regionẽ a Calpe monte uſque in Bætım annẽ, vocitari Tarteffum. Alij uero dicunt agrũ Turditanorum, qui oppoſitus eſt inſulae gadi per oram Bætis fluminis uſque in Sacrũ promontorium, quod caput ſancti Vincentij hodiernis temporibus uocitamus appellari Tarteffum. De hac enim Tarteffo late diximus ſupra de prouincijs, quę nomina mutauerunt. Sed de hac vrbe Gade prætereundũ non cõſeo, quod de ea refert Strabo libro tertio de ſitu orbis. Quod quũ eſſet primũ oppidũ, Balbus Gaditanus uir triumphalis aliud illi inſuper edificauit, quod Neapolim, id eſt, nouã urbẽ appellauit. Addeũt ſunt etiam a Balbo ipſo inſulae duæ, una, quam Didimam appellat, & altera illi adiacens, quæ maximum urbi incolatum præbuerunt. Adiecit etiã Strabo ad illius magnitudinem, quod adeo creuerat, quod poſt Romanam urbem, ceteras vrbes mundi antebat. Et quũ illi ager nullus eſſet, omnes illius urbis incolæ ad nauigationẽ ſe contulerant, in aſportandis Romam rebus mercatorijs, maximeque eis, quæ ab Hiſpania exportabantur. Adiecit etiã Strabo ad illius amplificationẽ, quod quũ cenſus ſemel exigeretur ex ea, reperti ſunt in ea militaris ordinis equites aurati uiri quingenti, quod nuſquam in aliqua ciuitatũ Italię compertũ, quam in Patauiũ urbe. Poſt bellonẽ urbem ſequitur vrbs Mellaria ante fretum, quæ nunc Alzezira nũcupatur, ut placet Plinio libro tertio. Ptolemũs uero libro ſecundo uel quod Alzezira fuerit Charteia Charteios primo a Græcis dicta ſub Calpe monte in Oceano Athlantico locata ante fretũ. Inde ſequitur Molena, quæ antea Suelũ dicebat, ut placet Ptolem. lib. II. Ad mediterranea Obeuſca eſt, quã hodie appellamus Baheſam. Inde eſt Siſapo oppidum quod Xeres appellat, apud quod metalla expoſunt. Hanc itaque per orã Mediterranei maris ſequitur vrbs Granata, quæ ab Arabibus occupata eſt, a qua urbe regnũ Arabũ nominationẽ capit: Atea enim uocabat magna Illipula ſecundũ Claudiu Ptol. Cauſam uero mutati nominis autenticã non memini me legiſſe, de ipſa tamen uaticinari libet. Conſueuere arborũ fructus appellari a regionibus, ubi ijdem fructus ab initio ſunt reperti, ut ait Hieronymus in Epiftola ad Euſtochium, dicens: Ceraſa ex eo ſic appellari, quod primum Lucullus a prouincia Ceraſa Romam ueniens detuliſſet, ſic a Perſide perſica. Granata mala punica dicta ſunt, quia ij fructus apud Pœnos primum reperti ſunt. Quum uero Hiſpania diutius ſub Pœnorum ſuſcit poteſtate, perſicẽ facile fuit, ut illius generis arbores de Aphrica tranſlati ſint in Hiſpaniã. & ea vrbs, a qua forte per Hiſpaniam tranſlati ſunt, ab eorum fructu conuerſionem nominis ſecit, ut Granata dicatur, Hiſpano ſiquidẽ nomine mala punica Granata appellatur. Almaria vrbs ab antiquis Illibera dicebatur, quæ ad oram Mediterranei eſt. De hac igitur Illibera vrbe, & eius Epifcopo Gregorio meminit Hierony. in lib. de uiris

illustribus, quod est Beticus, nec immerito illum non expressit Hispanū sed Beticum, quum Hispania habeat duas vrbes illiberas, vnam in Bætica, alteram in Tarraconensi ad iugum Pyrenæi, quæ confinis quondam fuerat nostræ dicecelsi, de qua suo loco dicitur de vrbeb, quæ corruerunt in Hispania. Post oram vltioris Hispaniæ, quæ est in Mediterraneo, sequitur & altera ora ad Oceanum. Post Gades Hispalum est, Hanc vrbem multi ferunt ab Hercule conditam, siquæ vocitatam, siue quia palis suppositis condita sit siue a palude quæ maximā vrbem circumdat, Hispalis dicta est a prioribus antiquis. Postea vero a Iulio Cæsare Iulia Romulea appellata, vt Straboni placuit, a cuius nomine vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur tanquam a Iulio Cæsare instaurata, & dicatur ciuitas Iulia, referuntq; præfatum Cæsarem eandem vrbem construxisse, quod tamen verum non est, quum apud Titum Liuium, Commentariiq; præfati, C. Iulij Cæsaris, ac Lucium, plurimosq; scriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mētio. Potuit tamē Iulius Cæsar illam instaurasse libentem, auxisse, ac dilataste, obtinuit tamen moderna literarū locutio, vt pristino nomine ab eis nuncupetur. Post Hispalū sequentes Oceani oram præuenitur ad Guadianam fluuium, regnumq; Portugalliæ, vbi ciuitates Sylua, & Eura conditæ sunt, & ad extremum Oceani promontoriū, vbi sacrum erat Herculis templū, & sacrum est appellatum promontoriū. De hoc vero Herculis templo, & sacro promontorio libet aliquid dicere, quū refert Trogus Pompeius Hispanus, quem Iustinus singulari eloquentia abbreviauit, esse in Hispania saltus Terrenorū, apud quos finere poëtæ Titanas belasse cum Dns in quibus primi Hispaniæ Reges Gorgonius & Abius regnauerunt. Hos autem saltus non declarat, vbi sunt, nec bellum Titanum aduersus Deos elucidat quam vltra fibulam falsa admodum videantur, quoniam & si fibulæ falsitatis plurimum habent, semper tamen veteres poematibus sunt vsi, quum aliquid ad historiam fictio veritatis habuerit. Vnde Firmian. Lactantius vtrudiuissimus, de poëtarum licentia primo lib. sic loquitur: Hic homines decipiuntur maxime, quæ d hęc omnia ficta esse apoëtis arbitrantur, colunt, quod ignorant, nesciunt enim quæ sit poëtice licentia: modus, quousq; progredi fingendo liceat, quū officium poëtæ in eo sit, vt ea quæ vere gesta sunt, in alias species obliquisfigurationibus cum decore aliquo cōuersa traducat. Totum autē, quod referas fingere, id est ineptum, & mendacis potius, quā poëtæ. Vnde, qui hi saltus Terrenorū iant, videndū est, vbi inhabitauere Curetes & quid fuerit ad historiam prælium Deorum cum Titanis. Saltus enim nemo est Terrenorum. Itaq; vel ciuitas Gades est, vel littus Bætis, vt satis declarauimus. Saltus vero istorum Terrenorum sylua quondam maxima erat vltra Gadianam flumen. Hæc enim sylua protendebatur ab Eura vrbe vsq; ad vltimum promontorium Oceani, quod Sacrum promontorium veteres appellabant. Hic Saltus non longe a Gadibus, siue a Bæti flumine distabat, quæ Saltum Curetes primi incolere. Ab ipso itaq; Saltu Sylua vrbs Portugalliæ hodierno idiomate nuncupatē quoniā Latino sermone Saltus, & Sylua idē sunt. Quū enim Hercules in Tartessum venisset, finitimi regionis intelligētes aduenā potentissimū hostem aduenisse, finitimiq; occupasse vrbe, seu provinciam Tartessum, apud eandē ad ipsum saltū congregari ceperūt anni propinquum. Inde Hercules quū provinciales apud eundē Saltum, qui vltra Anā, siue Guadianam flumē est, inuasisset, cui usq; certasset, illos prælio vicit atq; propterea parta victoria ibi Hercule lusisse ferunt, atq; ludos, quos alter quondā Hercules Cretensis patri Ioui inuasiuerat, ibi renouauit, quem ipse se fore mentiebat. Erat enim gens ea tempestate ru-

dis, & ad bella infueta, & propterea quia illos apud eandem syluam vicit, Titanas eū dñs certasse finxere poëte, cui fabulæ causam tribuit, quod Hercules ad excusandum matris Alcumenæ adulterium propter eius robustitatē Iouis summi dei filium falso mentitus est. Quoniam cum Iupiter Cretensis Herculem alterū, qui hunc per multa secula antecessit, habuisset filium, a Græcisq; vt Deus fuisset adoratus, ille se illum asserēs a Ioue summo Deo genitum rudi populo affirmauit. Vnde Ioui patri, ac ibi tanquam Deo templa, & adorationes constituens infania quadam rudem populum circumuenit. Aduersantes propterea sibi prouinciales populos Titanos, Herculeos vero deos poëta fingens ad illum saltum Tercenorum pugnasse refert. Quomodo vero Titanes cum Ioue Cretensi antiquiori historia pugnauerint, ex quibus diuersimoda poëmata prodierunt, scribit enim Firmianus Lactantius de falsa religione libro secūdo, quam historiam hic refert, accommodatum videtur. Quod fuit apud Græcos, insulamq; Cretam quædam Regum genealogia a Saturno incipiens, quam propter nōnulla ab eis facta, prima gentiliū ætas vana superstitione in deos translata esse credidit, de eisq; poëtæ multa fingentes ad nos multa vana perduxerunt. Saturnus enim huius genealogiæ principium, & Titan eiusdem frater Vrani Regis Cretæ filij fuit. Titan enim primogenitus fuit, & Saturnus secundus. His autem mater erat Vesta, sororesq; Ceres, & Ops. Saturno vero vxor fuit Ops. Quum vero Saturnus fuisset facie hilarior, aspectuq; magis decorus, quoniam Titani facies admodum tristior esset, regnumq; Titani tanquam primogenito pertineret, suauis est a sororibus matre id præstante consilium, vt Saturnus Titani præficatur in regnum, re itaque peracta ad concordiam ventum est. Quod vbi Saturno aliquis liber masculi sexus nasceretur, necaretur. Eo modo, vt successio regni saltem in Titanis filios deueniret. Firmata itaq; pactione interueniente Vesta matre, quod primo natum est, a parentibus est extinctum. Quū vero denuo Ops Saturno peperisset geminos Iouem siquidem, & Iunonem. Vesta occultauit Iouem, & Iunonem palam edidit. Quumq; Iouem clam educasset, Ops iterū parturiuit Neptunum, quem quum denuo occultasset Vesta, iterum & Ops geminos parit Plutonem, & Glaucom. Pluto item celatur, Glauca vero oblata in medium statim emoritur. Re itaq; cognita Titani, quod nati essent Saturno masculi, quos etiam educasset. Congregatis filiis, alijsq; adherētibus, quos Titanos antiquitas appellauit, Saturnum, vxoremq; Opem vinxit compedibus, & in custodia posuit. Quum vero Iupiter Saturni filius adoleuisset, intellexissetq; parentes carcere detineri, collecta iuuenum manu ad liberandos parentes properat, & commisso prælio cum Titanis Iupiter Titanos vicit, parentesq; in regnum restituit, atq; in Cretam redijt. Hęc, & longe alia de Ioue, ac Saturno prosequitur Firmianus Lactantius primo libro de falsa religione. Quum vero Hercules primus, prout inferius suo loco de Herculis dicitur, Iouis filius Regis Cretensis fuerit, ob eiusq; virtutes a Græcis vt deus veneratus sit. Illum Herculem hic noster Alcides se esse falso mentitus est, atq; illius instar, quū etiam ipsi Ioui, vt persuaserat, patri ad orationes tēpla constituerit, poëta fingens Herculem, suosq; deos, Hispanosq; cum eo belligerantes Titanes appellauit, tanquam Ioui summo Deo aduersantes, & hostes, quod quidem præliū apud syluam ad oram amnis Anę commissum est. Quæ sylua non longea Tercenorum vrbe distat, nunc vero Gades appellata, apud quam Titanos cum alijs certasse finxerunt, siue vt Strabo, & pleriq; alij voluerunt apud oram Bætis, id est, agrum Turdetanorum, qui, vt supra diximus,

Tartessus vocabatur. De hac etiam Tartesso miminit, Solinus de mirabilibus mundi, quum de insula Sardinia ageret. Sed iam nunc aliquatenus peruagati ad nostrum propositum redeamus. Post Tercenorum sylvam, ubi Sylua, & Eura vrbes constitutę sunt. Passa in agro Lucetino posita est, quę licet Latini nominis prioritatę retineat, vulgari tamen sermone conuersionem fecit, & dicitur Badabos. Hanc sequitur Vlisbona vrbs ad oram fluminis Tagi, hac autem apud veteres Scalabus dicebatur, pro vt supra retulimus in titulo de vrbibus ante Herculis aduentum. Inter saltus vero Tercenorum, & ipsam vrbem Vlisbonam, & Tagum interiacet promontorium dictum Sacrum ab antiquis, quod nunc caput sancti Vincentij appellamus, in quo ad Oceani oram, post obtentam de prouincialibus victoriam. Hercules loui, vt assererat patri, libauit, & ipsi patri, & Herculi mendacibus Dijs templum constituit.

Quod vsq; ad tempora Claudij Ptolemęi persistit, quamquam multi ex antiquis scriptoribus asserant huius templi institutionem non ad nostrum Herculem, sed ad alterum pertinere, qui columnas in parte Lybię constituit, vt placet Diodoro. Vlisbonam vrbem sequitur Colymbrium quę simul suo flumini iuncta ab antiquis Munda dicebatur. De qua Lucanus in principio, & Cęsar in Commentarijs libro vltimo, & superiori titulo de fluminibus; causam vero mutationis nominis Rodericus Toletanus assignat. Apud ipsam itaq; Mundam vltimo pugnans Pompeius maioris Pompei filius cū Bruto, & Agrippa Cęsarianis Ducibus victus, perēptusq; est. Colymbriā vrbē sequitur Portus ciuitas, a qua vrbe Portugallię regnū nomē habet.

Dicebatur enim eadem vrbs ab antiquis Lauara, per ipsam enim decurrens flumen Doria latissimo sinu influit in Oceanum. Comperta itaq; opportunitate, atq; salute britate Portus ciuitatis, quum prouincia ipsa Gallecia dicta sit ab Vlisbona vrbe ad omnem Oceani oram vsq; in finem Pyrenęi montis, & promontoriū Easo, vrbēq; Baionam, ideo Portus Gallecię dictus est. Vnde & Portugallię nomen exortū est, & creuit in hodiernum. post Portum Gallecię sequit̃ Compostella, quę per antea Ara Solis dicebatur, sed verius dicitur, quod locus Arę Solis sit vltimus locus promontorij, ubi hodie ecclesia beata Marię de sinibus terrę sita est. Compostella vero ciuitas a promontorio, & Ara Solis duodecim milliarijs distat. Vtres enim Iberiam vsq; a Chaldeorum sinibus progressi, ubi Solem vti deum adorant, illum ab illius ortu, vsq; in occasum profequi statuerunt. Quumq; inde vltimos terrę fines illum secuti, & ultra non posse progredi, conspexissent, ibi Soli tāquā Deo aram constituerunt. A cuius adoratione, & ritu remota est posteritas, quūq; ad eam partē Hesperum stellam oriri vidissent, ipsamq; tāquam regionibus illis salubrē, Compostellam nominarunt. Vnde & Compostella vrbs vicina denominationem trahit. eiq; vicinum oppidum est Clunia. Ad vltimū vero promontorium Pyrenęi sita est Baiona ciuitas, quę quondā Easo dicebatur. Sicq; vltiorem omnem maritimam Oceani, atq; Mediterranei maris expediuimus, quatenus ad vltiorem pertinet Hispaniam. In cuius pergrinatione potuissimus & multa Medierranea, atq; maritima recensere, vrbes, & oppida, quę maximis commentarijs indigerent. Inter quę ciuitas Complutū est dicta hodie Alchala lingua Arabica vicina Toletu, vt placet Ptolemęo, quum post Complutum subiūgat immediate Toletum, sed satis sit principaliores vrbes, & castra expressisse. Iam nunc citiorem Hispaniā aggrediamur, & primum de insulis differamus. Sunt itaque in Mediterraneo pelago insulę tres memorabiles, duę siquidem, quas Baleares vocant moderni, quarum maiorem a maiori

tate Maioricam, & minorē a minoritate Minoricam vulgus appellat. Hæc itaq; insula ab antiquis Gymnasia prinū ante Græcorum aduentū appellatæ sunt secundum Claudium Ptolemæum, & Diodorum. Postea vero Baleares a Græcis, vt Ptolemæus ait, siue a Romanis, vt ait Diodorus a peritissimo fundarum vsu, quas veteres Baleas dixerunt. Refert enim Diodorus adeo accuratam esse curam ipsis insularibus de fundarum vsu, vt eorum natis statim illarū vsum pro magisterio, atq; continua exercitatione tradāt, nec vnquā quis paruulus apud eorum præseos poterat cibum sumere, nisi matre consentiente vt educaretur, prius panem supra palum impositū funda ipsa deieceret. Quumq; in prælium veniunt tribus fundis vtuntur, prima caput cingit, secunda ventrem, tertia manu exercentur, adeo vt quum ab eorum manu lapis emittitur, a quodā tormento emissus videatur. De ipsis insularibus refert Diodorus multum habuisse auri, & argenti vsum ad Romanorum, & Carthaginensium tempora, existimantes si auro, & argento carerent, omnia in fortuna se facile euasuros. Meminerāt enim Geryonem Chrysauro filium ob maximas eius diuitias ab Hercule peremptum. Quumq; a Carthaginensibus semel fuissent conducti, nihil pecuniæ, auri deniq; neq; argenti habere curarunt, sed tantummodo mulieres, & vinum pro stipendio acceperunt. Hæc Diodorus. Erat enim maior admodū populosa ad triginta milia hominum, in qua opulentissimæ fuerunt vrbes Palma, & Polentia secundū Claudium Ptolemæum. In minori vero est Iana oppidum, quod Ciuitatella hodie ab incolis vocatur, alterum vero oppidum Mago est, a Magone filio Amilcaris Hannibalis fratre conditum, quum a Scipione Africano fuisset Hispania pulsus. De Balearibus vero populis refert Diodorus libro quarto faceret historiam, quod consueuissent ijs, qui vxores ducebāt, primi ex amicis, secundi, & tertij vsq; ad certum numerum mulieris concubitum prætentare rogatu viri, atq; quum placuisset, explicato sponso, atq; consulto ad eam vltimus accedebat, hæc Diodorus. Strabo vero libro tertio de situ orbis addit & aliā de his insulis faceret historiam. Quoniā quum antiquo tempore incolæ dictarum insularum infestarentur a quibusdā animalibus, quæ alij cuniculos, alij lepufculas vocant, tanta enim illorum multitudo creuerat, vt in insulas ipsas inhabitabiles redderent, quoniā & vnguibus terrā effoderent, & radices frugum euellerent, vastitatemq; inferrent. Ii legatos Romam miserunt petentes auxilia aduersus huiusmodi bestias, quoniam eiectati ab ipsis bestijs propter illarum multitudinem resistere non valerent. Itaque præstitis auxilijs, quum ad mediocritatem reducta essent, plures ad eas capiendas repertæ sunt venationes. Adiuuentæ enim cattellæ agrestes, quas ab Africa eduxerunt, eas vulgari idiomate furones appellamus, quæ funiculis ligatæ intra foramina admittuntur, ea vero, quæ capiunt, vnguibus extrahunt, aut in summum telluris effugere cogunt, indeq; eas venatores capiunt. Sunt autem & alię duæ insule, quarum minor caret incolatu, hæc ante aduentum Herculis Petrusæ sunt appellatæ secundum Claudium Ptolemæum, atq; Diodorū, Dionisius vero Alexandrinus cosmographus dicit primā illam Laulom appellatā. Post Hercules vero aduentum maior insula nomen mutauit, ita vt Ebusa diceretur, quod nomen vsq; ad omnia Romanorum tempora retinuit. Dicta Ebusa a cādore salis, quod eborisimillimum est. Nunc autem eadem insula Aluiza dicta est ab Auicensi Arabe medico, quem ibi regnasse ferunt Arabum tempore. Huic autem insulæ adiecit altera dicta a nostris Sementaria, quæ habitatoribus caret. Post insulas Baleares, atq; Petrusas, quæ ad citeriorem Hispaniam pertinent, quarum Ebusa Tarraconam, Baleas

res vero Barchinonam ex opposito habent. Nunc ipsa littora citerioris Hispaniæ describamus. Prima itaq; omnium ciuitatum in litore citerioris Hispaniæ Saguntum est, quæ hodie Muriuetus appellatur, quatuor distans a Valentia Iucis, quæ quondam opulentiſſima vrbs Hispaniæ ab Hannibale Pœnorū Duce octo mensiū obſidione capta est, indeq; deuastata, ac diruta, sola antiqua arcis menia extant. Vnde a successio-ribus muri veteres dicti sunt, & a modernis Muriuetus oppidum dictum est. Post Saguntū Oriola vrbs fuit, quæ ab antiquis Orontia, siue Oryntigu dicebatur, quoniam ex oppidanis in ipsa expugnatione duo milia perempta sunt, fuitq; ipsa expugnatio statim capta ab Africa non noua Carthagine. Hinc sequitur Cæsarea Augusta ciuitas olim Agrippa dicta, ab eius conditore Agrippa, ut multis scriptoribus placet, inter quos Strabo libro tertio, & Plinius item libro tertio de Naturali historia, quæ prius vocabatur Saldyba, conuersione autem nominis ei dedit Augustus Cæsar, quum postea quæ deſicto Antonio Romanam rediens est cognominatus Augustus, qui victoriam arma quum transtulisset in Hispaniā. Ibiq; Vaccis, Ilyturgibus, plurimiq; Hispaniæ populis perdominis demum Agrippam, vel Saldybam urbem venit, eamq; ampliavit, atq; ex suo nomine Cæsaream gustam nominauit. Apud amnem Iberum due quondam florentissimæ fuerunt vrbes, quæ hodie in parua oppida sunt relictæ, Aſca prima, quæ a modernis Aſco oppidum dicitur. Altera Aſcapa, quam hodie Celsum vulgus uocinat. Est & præter ea oppidum ad Iberum, quod Hitona dicitur, Octogesima ab antiquis appellatum. De quo Cæsar meminit in Commentarijs ciuiliſ belli libro primo, Vicus ciuitas ab antiquioribus Aſca dicta est a recēioribus vero Aufonia, Aufum multi dixerunt ab aufu hominum, quum ceteris cōſinitimis sint Audaciores. Quidam vero Aufoniam, tanquam ab Aufonijs, qui Itali sunt, condita sit. De quibus Aufonijs meminit Vergilius ſarpus, Post Aufam, siue Aufoniam, quæ tamen Vicus ciuitas nuncupatur, Berga oppidum est, quod veteres Birginiam appellauerunt. Post hos iam nostram intremus diceſem, in qua Byſuldiu oppidum est quondam vrbs, quæ Betula dicebatur. Inde Balneole, oppidum quod Aquis botonis perantea dicebatur, ut ex itinerario Antonij Pij constat, post nostram diceſem sequuntur Ceretani, quorum apud antiquos maxima vrbs fuerat Libyca, quam Iulius Cæsar Iuliam Libycam appellauit. Nunc vero ad paruum momentiarcem, tutiſſimam tamen, reſecta est. Et iam expediti ab urbibus, quæ nomina mutauerunt, nunc delatas vrbes aggrediamur.

De urbibus, quæ quondam florentissimæ in Hispania sunt delatæ.

Ignorantia prouinciarum propter mutationes nominum urbium motum, & fluminum legentibus verum sensum impedit. Itidem quoque existimandum est, quum memorantur florentes quondam vrbes quæ diuersis casibus sunt delatæ, quæ quum non appareant, quibus in locis extiterint, turbatione legentibus inde fieri necesse est, ideo vrbes quondam memorabiles Hispaniæ statui recensere, præmittens quod multe fuerunt in Hispania vrbes, & oppida delata, quæ in veteribus historijs nominantur. Nunc autem nec eorum vestigia extant, nec euersiones illarum memorantur. De quibus recēſere libet, quod refert Strabo Polybium dicere in tertio libro. T. Tiberium Gracchum in Celtiberia tercentas vrbes eueruisse. Quod idem Strabo videtur tridere, ut more comico dictum, nisi turres vrbes dixisset. Quamquam Lucius Florus in suo Epitomate

secutus Titum Lium libro secundo dixerit Tiberium Gracum patrem duorum Graccorum Celtiberos centum quinquaginta urbium euerfione multaffe. In Bæticaq; primam omnium urbium delectarum Calpe urbem esse in radice montis Calpe, quæ posita erat ad fretum Herculeum, de qua meminit Strabo libro tertio, referens Thymosthenem dicere illam ab Hercule conditam, & Heradiam appellatam, ostentari etiam magnum murum in circuitum, & naualia, estq; mons Calpe, & quondam vrbs in Turdetania. Ab eo enim monte in nouam Carthaginem tenditur, & ab ijs temporibus, quibus Titus Lius eloquentissimam historiam texuit, vrbs collapsa refertur. Vnde a Lusitanis erit incipiendum, prima itaq; omnium Lusitaniæ erit vrbs Lemacenorum quondam opulentissima, grandi murorum ambitu circumspccta inter flumina Doriam, & Liminum, quem Liminum vulgus vngium vocat. Collapsa vero refertur Traiani Imperatoris temporibus propter rebellionem. Erat autem ipsa vrbs Dorio flumini satis propinqua, vicina Portugalliae regno. Erat præterea maior omnibus urbibus Hispaniæ secundum Claudium Ptolemæum, a qua Lemacenorum vrbe, vel ab amne Limino illius agri incolæ Limicæ dicti sunt. Secunda opulentissima quondam vrbs Hispaniæ fuerat Norbea, quam Claudius Ptolemæus Cæsaream appellat, propterea quia quum in primo ciuili bello partibus Cæsarianis adhereret, a Pompeianis, siue sexto Pompeio, vel Petreio, seu Afranio Pompeianis Ducibus in odium Cæsareanorum euerteret. Vnde Norbea Cæsarea dicta est, hæc enim vrbs situm habuit in Lusitania inter duo flumina Tagum, & Anam nunc Godiana appellatū, Tago tamē magis appropinquabat, magna liquidē, & opulentissima quondam vrbs erat, ad cuius emulationem, vel verius satisfactionem Augustus Cæsar superata Hispania urbem aliam instituit ex dispersis populis, & veteranis Hispaniæ militibus, qui cū Cæsaris Iulio, seu Augusto militauerāt, quos quoniam emeritos appellabat, ideo Emeritā urbem vocauit. Ad alterā partem Norbæ vrbs constructā, quæ anni Tago magis appropinquat, quæ perstitit vsq; ad Gothorum tempora, maxima quidem vrbs Lusitaniæ Metropolis temporibus Dioeletiani, & Maximiani Cæsarum, in qua multi martyres passi sunt, inter quos fere Eulalia ab Emerita vrbe oriunda, & Iulia eius soror, quarum in Elnensi ecclesia corpora quiescunt, a Mauris itaq; euerfa putatur, quoniam Gothorum Archiepiscopum habuit, qui interfuit pene omnibus Toletanis concilijs. Et inde delecta Emerita Metropolitana sedes trāslata est in Ouetensem, & ab Ouetensi in Compostellanam. Tertia vrbs euerfa est in Asturijs Asturica Augusta, quæ etiā a Mauris euerfa putatur, sita enim erat in planicie inter Pisorgiam, atq; Storgiam flumina interq; duas vrbes Legionem, & Burgium. Oppressi liquidem Christiani a Mauris plana deseruere, atq; in montana confugientes Ouetum urbem condiderunt, seu ampliarūt, qui Pontificum summorum concessione Ouetum Metropolim Galliciarum effecerunt, inde per posteros Reges edificata Compostella, ipsam Metropolitanā ecclesiam in Compostellam trāstulerunt. Erat præterea & alia vrbs opulentissima, quæ Illiturgium dicebatur, non longe ab Aragoniæ finibus distans, quam Publius Cornelius Scipio is, qui Africanus cognominatus est, incendit, atq; euerit in vindictam patris, & patru, qui illi vrbs opere perierūt. Obstant liquidē noua Carthagine ab ipso Scipione prima aggressionem Illiturgium inuasit, atq; igne vastatā deluit, hanc itaq; non longe a Medina cæli distare Titus Lius designationes ostendunt. Deinde fuit & altera vrbs Castulo quondam opulentissima, medium tenens in citriorem, vltioremq; Hispani-

niam, de qua Cecilius Italicus de bellis punicis libro primo. Fulget præcipuis partibus Castulo signis. Et Plinius de Naturali historia libro tertio. longitudo citerioris hispaniæ est ad finem Castulonis a Pyrenæo sexcæta septē millia passuum, & paulo amplius. Istitudo a Terracona Diarionis ab hac enim vrbe quæquæ collapsa, atq; diruta, a multis creditum est Castellæ Reges traxisse nomen, vnde versus. Castulo barbarica luget ditione Granata. a qua Rex habet denominationem Castulonensis. Fuit enim hæc ciuitas ab eodem Africano in patris, & patris videlicet euerfa, quæ non longe ab Iliturgio, eadem suppuratione distabat. Hæc sunt vrbes vltioris Hispaniæ, quæ delectæ maxime memorantur. Iam nunc ad citeriorem Hispaniam veniamus. Prima igitur omnium vrbiū citerioris Hispaniæ est Numantia, ceteris Hispaniæ vrribus vulgatioꝝ propter virtutem ac res ipsius mirifice gestas: quæ vrbs in citeriore Hispania sita erat inter medios fines Cantabrum, Vaccæorum, & Galliciæ, qui hodie terminantur sunt Nauarræ, Castellæ, & Aragoniæ regnorum fines, vt placet Claudio Ptolemeo in eius cosmographiâ, necnon & Tito Liuius, & Lucio Floro in suo epitomate. Estq; illius situs ad oram Iberi supra flumen: secus oppidum Grunium Catabriæ prouinciæ, modico in colle subleuata, maxima vndiq; planicie circumstâte, vrbi per montis radicem decurrente Ibero. Eratq; vt placuit Lucio Floro, nec muro circumdata, nec turribus munita, quia ex ipsa naturalis situs natura munitissima erat, difficilimū hostibus aditum præbens propter eius circumundiq; altitudinem, vidimusque ipsi oculis situm præmissis autoribus concordantem. Proptereaq; in hac describendū errauit Pomponius Mella, qui illam hodie Cæsar Augustam dixit appellari, quia nec litus, nec locus possunt illi conuenire. Quod Strabo declarauit libro tertio, vbi dicit Numanciam distare a Cæsaraugusta stadiis octingentis, quæ sunt milliaria centum. Quo itinere Cæsaraugusta recte distat ab oppido Clunia, vt est dictum. Adit etiam idem Strabo, quod Numantia supra Iberum sita fuerat. Erat enim vrbs Carthagini, Capuæ, Corinthique opibus aliquantulum impar, virtute tamen omnibus præstantior. De cuius ruina dicitur inferius latius in gestis Romanorū in tertio punico bello. Solū sufficiat de eius ruina, ac situ nunc mentionē fecisse. Post Numantiã cōmemorabo Saguntum maximam olim in Hispania urbē, quæ hodie Muriuetus appellatur, non longe a Valentia distans, de cuius situ dicitur infra libro quarto in eius vastatione, post Saguntum, quæ vicina Ibero fuerat, Iberia est, quondam nobilissima vrbs ab Iberis condita. De ea etenim sepius signatè meminit Titus Liuius, quū describit ingressum Cornelij Scipionis in Hispaniam classe instructa. Resert enim secunda Decade nauali certamine pugnasse cum Hædrubale fratre Hæmibalidis, ac Imperatore Pænorum apud eandem urbem Iberiã, cuius situm late ibi declarat. Erat enim eadem vrbs ad alterã partem fluminis Iberi Occidentem versus, cuius ruinas hæctenus ibi visuntur. Post hanc fuit vrbs Bilbilis in Vrgeleni agro posita secundum Claudium Ptolemeum, a qua vir maximus Valerius Marcialis poëta clarissimus traxit originem. Post Bilbilim fuit quondã maxima, nobilissimacq; vrbs dicta Carthago vetus Hispaniæ situm habens secundum Claudium Ptolemeum libro secundo eo in loco, seu prouincia, vbi nunc Villa franca Pænorum est constructa inter populos Ilarqueones, a cuius Carthaginis deuastatione, ac gentis nomen hæctenus est prouinciæ Pænorum. Hæc quidem vrbs colonia Carthaginensium facta post obtentum Hispaniæ dominium ad effodiendum aurum, argentumque a montibus Pyrenæis, ac vrbi propinquus se totã contulit, a qua effossione Carthago maxima, ac omni

genre

genere diuitiarum affluentissima facta, omnibus formidabilis apparuit vsq; ad tempora Cornelij & Publij Scipionum patris, & patris illius, qui primo Africanus est cognominatus, qui, vt superius diximus, eam expugnavit, ac deleuit. Noua vero Carthago seu ab Hannibale secundū Plinium de Naturali historia libro tertio, seu ab alijs Pœnis, vt multi voluerunt, condita, non ab alia magna Carthagine noua Carthago sed ab ipsa veteri Carthagine Hispaniæ dicta est, vt iam dicto loco condita, & statuta. Post veterem Carthaginem ciuitas Rubricata erat ad oram fluminis Rubricati ad Occidentalem partem a flumine dicta. Vrbi autem & flumini nomen dedit eiusdem nominis gens, sicuti de Iberis superius diximus. Fuit enim ea gens ex Africa in Hispaniam translata Carthaginensium temporibus. Habet enim Africa quali ex obiecto fluminis Rubricati alium amnem eiusdem nominis, cuius finitimi Rubricati appellantur, de quo Africano amne Rubricato meminit Cæsar libro secundo ciuilibus bellis, & Claudius Ptolemæus libro quarto. Ex huius enim ora incolæ translati in Hispaniam oram ipsius fluminis per longum incolentes, nomen flumini ac prouinciæ dederunt, vrbenq; in ea condiderunt a nomine patrio Rubricatam appellantes. Ex cuius ruina Barchinona ciuitas aucta de tenui oppido in vrben magnam creuit. Rubricatam insuper vrbe sequebantur tres nobilissimæ ciuitates in nostra dicecesi. Prima omnium erat Emporium a Græcis forensibus quondam condita, a qua Emporitana prouincia hæc nostra dicecesis appellata est, vrbs quidem & nobilissima, & maxima quondam, de qua sapius meminit Titus Liuius in vita Marci Porcij Catois illius, qui Cenforius dictus est, qui quum iam deleta Carthagine Consul in Hispaniam missus aduersus multas Hispaniæ prouincias apud eandem vrben sapius pugnaisset, & quidē prospere, vt refert Flauius historicus, q̄ ea tēpestate annualia describebat, in agro Gerundensi, atq; Emporitano, vbi pugna conferta fuit victore Catone. xl. millia Celtiberorum occubuisse. Cato vero suam historiam scribens refert detractor laudum suarum multa millia hominum interuenisse, sed numerum non expressit. In eadem etiam vrbe referunt scriptores moderni Iulium Cæsarem instituisse coloniā Romanorum ciuili bello, itemq; peracta dicta colonia mansisse vrbe sub triplici custodia, murorumq; distinctione diuersis spatijs, ac idiomatibus seiuncta. Vna siquidē, quæ ad littora maris ad Orientem spectabat, Græcorum erat. Altera vero, quæ ad Occidentem, Romanorū. Tertia vero, quæ ad Septentrionem vergebat, prouincialium, seu Celtiberorum erat. Hæc enim vrbs in tres diuisa, singule vallo, menibusq; seiuncte, alia aduersus aliam se tutabatur. Ad eam itaq; ab Italia veniens in Hispaniam Cæsar applicuit pugnaturus aduersus Pompeianos, qui Hispaniam obtinebant. L. videlicet Afranij, M. Petricij, ac, M. Varronem. Habuit autē hæc vrbs eandē originē cum Massiliensibus ex Phocæsis Græciæ populis, in qua, vt refert Strabo lib. tertio, cum ipsis Massiliensibus Dianā Ephesiam maxima reuerentia colebāt. Hæc gens quū primum littori applicuisset, apud parua admodum insulā, quam Palempolim prius vocitabant ex opposito vrbis, nunc vero Medā appellant habitauerunt; inde postero tēpore ad continentē translati simul cū paucis ibi stantibus incolis habitauerunt, seiunctis tamen incenib; sed ex cōmuni cōcordia temp. administrarūt. Deinde Iulius Cæsar ad ductis ibi Romanis populis tertiā vrben cōstituit, quā Coloniā Romanorū effecit. Appellata est autē Emporia Iuncaria, sicuti noua Carthago Spartaria ab amne nauigabili, qui in eo agro ab oppido Iuncaria emanat, per vrbenq; delabitur, & ab eo vsq; in Italiam nauigatur, hæc Strabo. Satis itaq; sit de Emporio hæc perstrinxisse. Ferunt

nutē quidā hanc urbem Trāniā tēporibus euerſam propter rebellionem, quod tamen non exiſtimo verum, quum legatur Maximiani, & Diocletiani temporibus conſtitiffe, diuerſaſq; inibi per prætores exercuiſſe paſſiones martyrum, fueruntq; a patribus inibi ſtatuti epiſcopi. vt tuncq; igitur euerſa ſit, illam non extare nunc certum eſt, qua liſq; & quanta fuerit, oſtendunt ruine, ac veſtigia collapſe vrbis. Erat præterea & altera vrbis in præſata noſtra diceceſi, de qua meminit Titus Liuius, & Valerius Antias ad oram maritimam ſub iugo Pyrenge poſita, quę quondam Rhoda dicebatur, à Rhodis condita. Ad quam veniens Marcus Portius Cato is, qui Cenſorius eſt appellatus, ad domandos nonnullos Hiſpanię rebellantes populos, ad eam primum applicuit ex portu Lunæ, prout in vita præſati Catonis legitur. Ipſa verò vrbis collapſa manet omnino carens incolatu, cuiſq; pauca admodum veſtigia manent, præter inſigne quoddam monaſterium ſub beati Petri nomine conſtructum, cui cognomen de Rhodis inditum eſt a vicina vrbē, quę in radice montis locata fuerat. Moſtaſterium enim collei vrbis ſuperiorem occupat. Hęcq; vrbis vſq; ad Gothorum perſiuit tēpora, & Episcopos habuiſſe legitur, qui diuerſis concilijs interfuere. Fuit & alia vrbis Iuncaria dicta in noſtra diceceſi ſub iugo Pyrenæi, quę etiam collapſa manet redacta ad parui momenti oppidum, quod tantum viatoribus ſolitum eſt præſtare receptaculum, de qua meminit Ptolemæus libro ſecundo. Et ſic finem faciemus narrationi dirupturarum vrbium.

INCIPIT LIBER SECVN

DVS DE ADVENTV HERCVLIS IN Hiſpaniam.

VASTATA igitur Troia ſub Laomedonte Rege inſceliciſſimo, traditaq; ab Hercule Eliona præſati Laomedontis filia Thelamoni Salaminorū Regi in concubinam. Is vtiq; omni ſcleratiſſimo ſcleracior quum nihil in Aſia prædandum conſpexiſſet, audita Geryonis Hiſpaniarum Regis fama, quod ditiffimus eſſet, vt reſert Iuſtinus libro vltimo, ad illum prædandum animum flexit. Erat enim Geryon ea tempeſtate armenis ditiffimus, in quibus ſolis tunc hominum diuitiæ conſitebant. Magna itaq; manu pugnatorum hinc inde collecta ex diuerſis Aſie, Libye, Europeq; populis inſtructa claſſe in Hiſpaniā pergit. Peragrato ſiquidem Phœnicum regno, in quo clariffimę tunc Tyrus, & Sidonis vrbes erant. Achaïęq; ac Illyridis diſcuſſione facta per Ioniam nauigans alto pelago in Hiſpaniam properat. Ab Aufonijs itaq; ac Latio vbi nunc Roma eſt, & quę quondam Aufonia, & Latium dicebatur, per oram maritimā ad montem Tuſcię Tyberis propinquum perueniſſe ferunt. Ex cuius aduentu nomen portui inditum eſt, vt portus Hercules diceretur, quod vſq; in hodiernum durat. Inde per pelagus mediterraneum in Sardiniam peruenit, ibiq; cum inter inſulas Sardiniam, Corſicamq; quę quondam Cyrenus dicebatur, apud paruulā inſulam intermediam libamina proſpera nauigatione dijs obtuliſſet, eam ex ſuo nomine Herculis inſulam appellauit ſecundum Claudium Ptole. Sardis autem filium Sardum Regem dedit,

qui ex suo nomine insulam Sardiniam nominauit. Fuit enim Sardus filius Herculis secundum antiquorum scripta. Altera vero navigatione ab insula Sardinia, Cirroque in Balearis insulas peruenit, quae ante praefati Herculis aduentum Gymnasia dicebantur secundum eundem Ptolemaeum, quamquam Diodorus refert a Romanis Balearis esse dictas, in quo potius Ptolemaeo credendum esse puto. Quum enim insulares inuaditam, ferocemque Graecorum gentem fundis, quae Graeca lingua Baleae appellantur, propellerent, ac propulsarent, Hercules Baleares insulas censuit appellari. Habebat enim per eadem tempora isdem insulares peritissimum fundarum usum, ut supra de urbibus, quae nomina mutauerunt, late differuimus. Quumque primo in minore insulam peruenisset, templum Iano dicauit, cui rerum initia consecrare solebat antiquitas, intrans enim in Hispaniam eam expugnaturus Ianum deum sibi propitiatorum statuit, apud oppidum, quod nostris temporibus Ciuiatella dicitur, & templum Iano statuit, & urbem, quam a Iani templo Ianam appellauit, portusque ab urbe nomen retinuit usque ad Ptolemaei tempora. Ab insulis itaque Balearibus & altera navigatione in alteras insulas minores Tarraconae oppositas peruentum est, quae ante eius aduentum Pethrusae dicebantur, quae ab eodem postea mutato nomine Ebusae sunt dictae, prout superius dictum est in capite de Urbibus, quae nomina mutauerunt. Et a Pethrusis insulis in Oceanum properans, quidam dixerunt iam primum Hispaniae oram attigisse apud Dianae promontorium, quoniam Dianae templum ibidem erat, quod Herculi ad ea litora in Hispaniam intranti ascribitur, quoniam ducatum itinerum, ac sylvarum Dianae tribuebatur. Indeque per altum pelagus ad Herculeum fretum peruenit. Vbi primum resedit, & columnas fixit ad emulationem alterius Herculis, qui alias fixerat ad alteram Libyae oram, ab eodem siquidem Hercule fretum Herculeum ibi dicitur, Iunonisque eo in loco construxit templum, quod usque ad Claudij Ptolemaei perstitit tempora. Cui terrarum spatia, ac planicies Gentilium obseruantia consecrabantur. Indeque in Gaditanam insulam nauigans, in ea aliquandiu resedisse ferunt, quae quondam Thartessus dicebatur. Deinde accinctus ad praelium ad oram Antae fluminis cum prouincialibus decertauit. Ex cuius pugna finxere poetae, Titanes pugnasse cum dijs apud Saltus Tercenorum. Victisque prouincialibus quum ibi lulisset gaudens de obiecta victoria ab Ana flumine, & luso facto Lusitaniam prouinciam dixit, ut supra diximus, quamquam Plinius libro tertio de naturali historia sic propter ea dicat appellatam, quia apud illam Liber pater, ac Lysias iugerunt cum Phana eiusdem Liberi praefecto. Inde Hercules victor ingressus Hispaniam ab vltiori Hispania inciteriorem peruenit, in qua regnabat Geryon, eumque cum praelio vicisset, interemit, omnemque Hispaniam in suam subegit ditionem. Thartessum autem urbem in Gades mutato nomine ex Tirijis, & Sidonis ampliauit. Post enim Herculis aduentum ex Tirijis, & Sidonis fuit eiusdem urbis incolatus, & ampliatio secundum Iustinum vltimo libro suarum antiquitatum.

De origine Herculis nostri, & eius sceleribus.

Em maxime difficilium aggredior, dicturus de Hercule nostro, in quo omnes fere scriptores, tum varij, tum ignari Herculem errore quodam ducti sunt. Scribentes enim de Hercule, quidam, quod tantum vnus fuerit Hercules, putauerunt, gestaueque omnium huic nostro

dd ij

Herculi, qui venit in Hispaniam, tribuunt. In quo numero fuit Toletanus noster, necnon & Firmanns Lactantius lib. primo de falsa religione, plurimiq; alij. Nonnulli vero plures Hercules confitentur, nec tamen inter eos facta parciuntur, sed illa inter se conculcantes, qualis quisq; fuerit, non discernunt. Ex quibus est Iustinus post Trogum Pompeium penultimo lib. Papias insuper quum duos fuisse Hercules asserat inter eos non discernit. Dicit enim duos Hercules, vnum Argiuū alterum Euham. Ioannes insuper Boc. in lib. quos de genealogia Deor. inscripfit, quū diuersos admodum Hercules confiteatur, de illorū iugulis gestis non differit. Eodē etiam modo August. noster in. xvij. libro de Ciuitate Dei, quum secretiori historia plures Hercules esse confiteatur, inter eos facta non diuidit. Sic & Macrobius libro Saturnalium: non existimes, inquit, Alcumenæ apud Thebas natum solum, vel primo Herculem nuncupatum, immo post multos, atq; postremos ille hac appellatione dignatus est, quod multa fortitudine nomen Dei promeruit. Ego vero plurimis hinc inde digestis codicibus, quæ de Herculis inuenire potui, proferam in medium. Et primo de nostro disseramus. Hercules enim nomen Græcum esse monstratur, & Græce Herculeos dicitur, nomen compositum ab her, quod Græce significat hominem, & culeos fortem, siue strenuum, agonesq; superantem. Hic autem, de quo dicitur fumus, natus est in ea Italiae ora, quæ magna olim Græcia dicebatur ciuitate Tarento, ipsius enim pater ignoratur. Erat in ea vir priuatus nomine Amphitriso, cui erat vxor nomine Alcumena. Quæ hunc Herculem absente viro peperit ex adulterio, & Alcidem appellauit. Sic enim eum appellat Vergilius in septimo Aeneidos, dicens: Ter gemini nece, spoliisque superbus Alcides aderat. Postea vero Alcides Thebas Euboias mittitur educandus, qui admodum puer, quum serpens duo ei serpentes occurrissent ambos pariter interemit. Quumq; coetaneos suos iam animo, & virtute superaret, Hercules cepit cognominari. Per antea enim præcesserant alij eius nominis, qui hoc Herculis nomine insigniti immortalitatem famæ iam fuerant consecuti. Hic autem quum adoleuisset, magnaq; de eo roboris, ac virium corporis fama percurreret, Peleus dolo concepto, quū Iasoni nepoti parasset classem virosq; strenuos ad vellus aureum conquirendum, ei hunc Alciden socium dedit, qui expleta nauigatione in Colchos, delectaq; Troia cum Laomedonte Rege, ac suo ad fraudes Iasone ob raptum Medææ, quum iam sibi nihil prædæ in Asia, Græciaq; esset, audita fama Geryonis Hispaniæ Regis, quod ditissimus esset pecudibus, & armentis, quæ tunc solæ hominum diuitiæ habebantur, cogitauit in Hispaniam venire sola prædæ cupiditate allectus, vt placet Trogo Pompeio. Non ergo quisquam putet hunc Herculem nostrum illum esse, qui illa. xxi. pericula superauit, neq; illum, qui Anthem in Oetha monte peremit, neq; illum alium, quem Græci Deum putauerunt. Hic enim noster sceleratissimorum sceleratissimus, & omnium sui nominis deterrimus fuit. Hic enim quum ex adulterio Alcumenæ procreatus esset, poetæ ad excusandum adulterium matris, sibiq; adulari cupientes, sinxerunt Iouem cum Alcumena concubuisse, ex Ioueq; hunc Herculem peperisse infantē, qui quum tandem cepisset bella facere, nec quicquam, quod ad vitium, sceditatem, atq; immanitatem pertineret, omisisset. deductus ad Troianam urbem ad perdendum eam dedit operam, & illa duo sceda, ac immania facinora, ab omniq; posteritate vituperanda commisit, Regem scilicet Laomedonta deuictum armis proprijs perimendo, truncans

doq; manibus, & eiusdem Regis filium virginem Thelamoni Aiaci tradendo in concubinam, vt superius diximus. Qui item, quum in colchos peruenisset, qua deprauata consilia Iasoni dederit, docent historiae velleris aurei. Operatis siquidem fraudibus, raptam Medea, orbatoq; patre, qui aduenas summa pietate colebat, cogitauit in Hispaniam transfretari. Collecta q; magna manu Tyriorum, ac Sodomorum, Italicorumq; classe instructa in Hispaniam venit. Vbi quum alterum Hispaniae Regem, seu tres fratres Geryones etiam armis victos peremisset, falso mentitus est se Deum, Iouisq; filium nouam q; in Hispania, ac falsam intr oduxit religionem atq; omnia, quae ad priscos sui nominis Hercules pertinebant, laudandaq; occupauit. Sic itaq; noua per eum introducta religione ad multorum praedam conquirendam omnium decimas sibi mendaci praestari diuina autoritate decreuit, vt refert Diodorus libro quarto, & quinto, & Iustinus libro penultimo. De isto enim Hercule, quanquam aliorum virtutes huic refert Rodericus Toletanus, tanquam qui praeter vnicum Hercules aliorum notitiam non habuerit, subleu in istius detestationem. Quod fati fuit Hispano successori dirupta, & praedata ab Hercule emendare grate sua, tanquam qui nihil laudis, & virtutis dignum Hispanis reliquerit, illius vitia prosequitur Firmianus Lactantius de falsa religione libro primo. Inde postquam Hispaniam iam multis annis, praedis, & incurtionibus foedasset euocatus a Thelamone Salaminorum Rege, caeterisq; Graecis pro vindicando Helenae raptu, cuius causa extiterat ob raptum Elyonae, venissetq; in Italiam regnumq; Fauni, recepto ab eodem Fauno humaniter curauit eius filiam stupro pulucre nomine Carmentem Nicostratam. Ex cuius concubitu creditum est Latinum Regem genuisse. Traditisq; nonnullis Deitatis, ac religionis ceremonijs Latinis, & maxime Pontificiae domui, vt refert Iustinus libro penultimo, & Valerius libro primo, in decenniali obsidione Troiana post annum firmata obsidione obiit correptus febre. Cuius vim, ac impetum quum ferre non posset in ardentem ignis pyram se iactare instituit, atq; ministrata sibi camisia a Deianira eiusdem concubina ea indutus in ignem se proiecit, cuius mortem poetae fictionibus ornantes dixerunt Deianiram cum ipsa camisia sibi ministrasse venenum, qua autore se in ignem praecipitauit, sed tamen veraci historia ex eo fuit, quia ardorem febris ferre non poterat. Haec de Hercule nostro a veridicis scriptoribus relata comperta sunt. Iam nunc nobis ad alios transeundum est.

De pluribus alijs Herculibus.

Vgustinus in. xviij. libro de Ciuitate Dei multos Hercules, ac liberos patres secretorii historia fuisse affirmat. Quam secretam historiam cum multi ignorauerint nos Deo ductore eam aggrediemur. Primoq; dicemus vnum fuisse Hercule natione Syrum ex Phoenicia, ad quem illa. xij. pericula referuntur, quem Sampsonem vt opinor, dixit antiquitas. Hunc, affirmat Diodorus libro tertio & quarto, praecessisse Troianum bellum annis fere mille, quibus temporibus nondum arma erant ad bella apta, sed tantum homines fustibus utebantur pro armis, & pellibus pro indumentis. Augul. vero eodem loco, quem multi sequuntur, refert illum fuisse tempore Moyfi alias exactis annis anno ab orbe condito millesimo tertio, ac sexagesimo quinquagesimo secundo tribus millibus sexcentis quinquaginta duobus. Illuq; Hercule aiunt Syru, Delphyniaq; appellari apud Phoenices. Vnde de eo haec Macedonibus remansit nomen,

Hic locus est corruptus, vt ostendimus.

dd ij

LIBER,

vt Dethanans appellatur. Secundus fuit Græcus, filiusq; Iouis Cretensis Regis, ac nepos Saturni. Ferunt enim veteres scriptores Iouem habuisse duos filios Herculem, & Dionysium, qui Liber pater dictus est. Hercules enim in Creta insula, & Græcia regnavit, Dionysius vero intrauit in Indiam ibi regnaturus, duxitq; secū mulieres quas Bacchas appellauit. De istis enim duobus refert Iustinus, quod fuerunt Reges Orientis, lib. xliij. quoniam aliter in India, aliter in Græcia regnauerunt. Fuerunt autem Hercules, & Dionysius Iouis filij per annos circiter trecentos ante Troianum bellū, vt de eis meminit Firmianus Lactantius in fine primi libri hicq; Hercules computationem Olympiadum constituit, ac Olympicū ludum, multaq; laudanda Græcis reliquit, propter quæ ab indocta multitudine Deus putatus est. De isto etiam Hercule meminit Augustinus dicto. xvij. lib. hunc Hercule falso se fuisse finxit Hercules noster Hispanus, de quo superiori loco diximus. Tertio Hercules fuit Aegyptius, siue Afer, de quo late diseruit Diodorus li. primo, & quarto antiquitatum. Et hic Aegyptius siue Afer Antheum palestine inuicentorem in Oetha monte peremit. Mons enim Oetha in Libya est, hic Antheus Tangin urbem in Mauritania Libyæ construxit, apud quam urbē sepultus comperitur. De cuius corporis magnitudine refert Plutarchus in Sertorij vita, quod quū cepisset ipsam urbem Tangin, ibiq; multa dicerentur de magnitudine corporis ipsius Anthei quū ibi esset sepultum corpus ipsius, ipse Sertorius iussit aperiri sepulchrū, in quo quū nihil inueniretur, illud cfidere iussit, vbi comperit ossa illius longitudinis cubitorū. lxx. Hic enim Hercules Aegyptius siue Afer totam peragrauit Libyam, & quum peruenisset in Oceanum, ibi columnas fixit ad Libyæ partem. Ad cuius emulationē noster Hercules, quū in Hispaniam venisset, fixit alias ad partem Europæ in Gaditano, vt meminit Diodorus libro quarto. Hic autē Hercules Aegyptius, siue Afer per annos vltra centum Troianum bellum antecessit, & hic a multis Nili filius dictus est, tanquam apud illum natus, & educatus fuerit, vt refert Ioannes Boccacius libro quarto, & septimo de genealogia Deorum. Fuit Hercules noster Hispanus ex Græcia ex Alcumena, & incerto patre ob adulterium natus, de quo etiam superiori capite late disseruimus. Tantum itaq; horum Herculum fama claruit, vt quicunq; strenui, ac fortis nomen essent adepti, ij omnes Herculis nomine conscriberentur. Vnde Varro quum nominasset tres & quadraginta Hercules, adiecit postea, quod omnes, qui fortiter aliquid fecissent, Hercules appellatione nominis dicti fuerunt. Sed huic, qui Iouis ex Alcumena filius dictus est, cuncta potæ abscq; aliorum differentia tribuunt. Hoc itaq; Herculis nomen ob virtutem, resq; gestas vel gerendas etiam Euander habuit, & Archadiæ Hercules appellatus est, vt de eo meminit Ioannes Boccacius li. xij. de genealogia deorum. Item Alexandri Macedonis filius ex Bersyna natus Hercules appellatus est, tanquam qui Alexandro patri successurus alterum Herculem se exhibere conueniebat. De isto Hercule meminit Iustinus post Trogum Pompeium, xiiij. lib. Maximianus quoq; Imperator propter virtutem Hercules fuit cognominatus, & ab eo Constans gener eiusdem Maximiani, & Pij Constantini pater creatus Imperator Occidentis Hercules & ipse dictus est. Et sic concludendo septem Hercules connumerati sunt veraci historia, & climatibus, & operibus distincti, quanquam Boccacius in libro de genealogia Deorum longe plures asserat, gesta tamen eorum, & origines ita conculcat, vt non facile deprehendi possint.

De urbibus ab Hercule in Hispania conditis.

Singula quæq; per Herculem in Hispania gesta non possunt descri-
 bi veraci historia, quum quali vetustate consumpta maiorū nostro-
 rum taciturnitate obliterata probentur. Extant tamen nonnulla ex
 gratis scriptoribus fragmenta, quæ ad nos transmissa certiores red-
 diderunt de quibusdam in Hispania ab hoc Hercule gestis, quæ ta-
 men de eo incidenter, non vt historia Herculis texeretur, eõs per se
 guntur. Herculem igitur antiqui ferunt Hispalim construxisse, pro vt superiori lo-
 co dictum, vel a palis infixis, vel vtrinq; voluit a palude, quæ urbem circumdat appel-
 latam, deinde Iulius Cæsar illam Iuliam Romuleam cognominauit, & Romanorum
 coloniam effecit. Vnde adhuc remanet vrbi vulgare nomen, vt a ciuibus Iulianis Ci-
 uilia, id est, ciuitas Iulia appelletur. Post Hispalum ad Hercule pertinet Calpe vrbs
 dicta prius Heracli, de qua diximus in vrbsibus deletis. Ad ipsum etiã Herculem per-
 tinet Cartheia vrbs, quæ nunc Algezira dicitur ad fretum Herculeum, quæ prius
 Carthios a Græcis dicta est, vt placet Ptolemæo, & Straboni. Ad ipsos item Græ-
 eos pertinent, quæ de Vlissea vrbe Strabo meminit, dicens, quum de Malacha vrbe
 disseruisset, superiora regionis montana loca Vlisseam ostentant, in qua erat Miner-
 uæ templum, vt auctor est Posidonius, ad Græcos quoq; vrbs Saguntum spectat a
 Zacynthijs condita, vt Strabo voluit, qui cum Hercule in Hispaniam nauigarunt.
 Segouiam insuper vrbe ad Herculem pertinere multi asserunt. Postea vero quam
 citeriorem omnem Hispaniã conquiuisset fugato Caco, Geryoneq; ac fratribus eius
 deuictis, & interemptis, ij qui eum ab Oriente, Græciacq; secuti sunt sedes proprias
 exposcentes, partemque a Græcis ob acquisitam victoriam eo annuente sibi vendi-
 carunt. Vnde Tirijs, & Aufonijs Tirafionam concessit, Tirijs siquidẽ Afiani sunt,
 & Aufonij Itali, qui eum ab initio secuti fuerunt. Vrbe itidem construxerunt Illi-
 ridi, qui Achei sunt, & apud nos hodierno idiomate Sclauones dicuntur, quæ apud
 amnem Sicorum sita, instar eorum propriæ regionis agrum valde fertilem sortita est,
 Hanc a propriæ gentis cognomine nominauerunt Illerdam. Illirici enim Dalmaciæ
 contigui sunt secundum Claudium Ptolemæum, & oram Adriatici sinus obtinent,
 qui hodie Sclauones appellantur, licet enim vniuersa Græcia, maximeq; ea, quæ ad
 Pontum, & Propontidem expectat, Illiricus appelletur, Illirici tamen specialius ap-
 pellantur ij, qui oram Adriatici sinus inhabitant secundum Claudium Ptolemæum,
 Aufonijs insuper, qui Itali sunt, Aufoniam concessit, quam terram ex suæ gentis no-
 mine appellarunt. Italia si quidẽ ante Italum Syracusanorum Regem, Aufonia dice-
 batur, & Aufonium regnum. Vnde Vergilius de Aufonijs meminit sæpius in libro
 AEneidos. Parta itaq; victoria vsq; in Pyrenæũ, vltimosq; fines Hispaniæ, etiam
 Barchinonam condidit, quam Ioui Deo sacrauit, statuit enim templum Ioui in mon-
 te vrbi contiguo, quem montem ipsi Ioui dicauit, & ab eodem nomen retinuit vsq; in
 hodiernum, vt placet Pomponio Melle, quãquam vulgus idioma corrumpit, vt apud
 nostros mons Iudaicus appelletur, quum tamen Iouis mons ab antiquis fuerit appel-
 latus secundũ Claudium Ptolemæum, & Mellam. De vrbsis autem nomine multi au-
 ctiores dissentunt, quoniam qui vrbe Barchinonam appellant, tanquã terminetur
 in, a, & sit primæ declinationis, alij autem vti Claudius Ptolemæus, Strabo, & Mel-
 la, multiq; alij antiquiores Barchinonam appellant, & tertij declinationis instituũt.
 Ex quorum differentijs diuersas vrbi etymologias constituunt. Ii enim, qui eam in, a,
 terminant, & primæ declinationis constituunt, affirmant ex noua Herculis barcha sic

uocitari. Aiunt enim quod Hercule citeriorem Hispaniā nouiter subactā peragran-
te, nouem a Græciā rates aduenisse noua legatione a Thelamone, Aiace, ceterisque Græ-
cis aduocatus, ut in Græciam rediret, petiturus cum regionalibus Græcis secundam
Troiaē vindictam, quoniam præsumpisset Paris dictus Alexander Priami filius, ac
Laomedōtis nepos, in vindictam Ephyonæ ab Hercule raptæ, & Thelamoni Sa-
laminorum Regi traditæ in concubinam Helenam Menelai Micenarum Regis u-
xorem rapere, & uolenter in Phrygiā transferre. Atque quum ad littora His-
paniæ rates applicuissent, vna apud urbem Barchinonam contracta traditur cæteris
in Oceanum decursis, ubi Herculem moram trahere intellexerat. Interea captis ho-
minibus nonæ ratis a prouincialibus, & ad Herculem deductis audita legatione Her-
cules in Græciam redire parat, quod & fecit, urbemq; pro noua barcha in eo loco con-
stituit, quam Barchinonam appellauit. Hoc tamen fibulosum existimo doctissimorū
auctoritati assensiens, qui urbis nomē tertiæ declinationis constituunt, ut Bar-
chinon dicatur, quod nomen ueraci historia Græcum est, & significat domūculas ex
virgultis contextas, quæ ad maris littora ad piscandum sunt, in quibus se piscatores
recipiunt, quarum quum ibi magnus esset numerus, loci, ac aëris salubritate prospe-
cta Barchinon urbem eodem in loco constituit, sicq; eam ab eisdem domūculis appel-
lauit. Plinius uero libro tertio de Naturali historia etiā Græco nomine Barchinon
appellans Fauentiam quoq; dixit cognominari a Romanis, quorum colonia effecta
est. Ipsam Hercule pertinet Calpe urbs dicta primum Heraclia, de qua satis in
deletis urbibus dictum est.

De reditu Herculis ab Hispania in Græciam.

Vstinus post Trogum Pompeium penultimo libro sui Epitomatis
Herculis reditum de Hispania in Græciam refert, postquam Fauni
regnum descripsisset, qui tertio loco post Saturnum regnauit in Ita-
lia, adiecit hæc uerba, Fauno uxor fuit fatua, quæ assidue diuino spi-
ritu impleta ueluti per furorem futura præmonebat, Ex filia huius
Fauni, & Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone armenta
uictoriæ præmia per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procrearetur. Dio-
dorus uero postquam ueritatem Herculem ex ueteribus historijs cōscripsisset, quū
pœtarum antiquorum fabulas de Heroibus, ac Semideis retulisset, sicq; multorū
Herculū ex uario scriptorū assensu, reditū Herculis ab Hispania per Cætogallaciā de-
scribit per hæc uerba, Peragrata maioris Libyæ parte Hercules ad Oceanum, qui est
ad Gades peruenit, ibiq; in Iberiam cum exercitu transijt, ubi columnis positis Chry-
sauri filios tribus magnis exercitibus sedentes singulari prouocatione sustulit.
Capta Iberia greges bouum secum ducens, iterque per Iberiam faciens, quum qui-
dam eius gentis Rex, uir iustus præ cæteris, ac probus cum magno honore exce-
pisset, partem bouum Regi dono dedit, quos ille Herculi dicens singulis annis ex
his pulchriorem taurum illi sacrificauit. Hos sacros in Iberia boues usque ad nostra
tempora constat permanisse. Et postquam columnarum Herculis meminimus,
uidetur de his paulo amplius dicendum, montes ab utroque latere continentis ma-
ri Oceano imminet, in quibus statuit columnas, cupiens autem sempiternum
sui nominis monumentum esse, aiunt utrumque montem, ut Oceani maris adi-
tum antea arcūissimum ampliorem, longioremque redderet, excidisse, ut magnis

nauibus ab Oceano in nostrum mare aditus præbere t, vt vsq; ad posteros perpetua
 huius operis gloria maneret. Tradunt alij, maxime poetæ, contunctis prius monti-
 bus ab eo effossi sub Oceano ad nostrum mare aditum præbuisse. Verum hæc, quæ
 singulis liceat pro libito credere, existimationi hominum reliquenda sunt. Post hæc
 Iberorum regno optimis eius regionis viris tradito cum exercitu in Celticam Galliã
 profectus est. Nunquam peragrataprouincia, quum ingens ex omnibus gentibus
 exercitus cum sequeretur urbem condidit amplam, quam appellauit Alesiam pluri-
 mis ex propinquis incolis sponte in ciuitatem confluentibus, qui quum reliquam
 Celtæ etiam nunc in honore habent, tanquam omnis Celticæ prouinciæ Metropo-
 lim, permansit hæc vrbs a sua constructione semper libera, ac sui iuris vsq; ad tempó-
 ra Caij Cæsaris, qui propter res gestas Deus dictus est, a quo vi capta Romanorum
 imperio cum alijs Celtis cessit. Ab his Hercules in Italiam tendens, iterq; per Alpes
 faciens ita difficilem aditum, asperamq; viam strauit, vt postea exercitibus cum iumen-
 tis, impedimentisq; facile iter esset, Barbarosq; montanos transeuntibus infestos, ac la-
 trocinis assuetos occisis eorum Ducibus deleuit, posteris reddita itineris securitate,
 transcendensq; Alpes ad eam oram, quæ nunc Gallia appellatur, per Ligustos, qui
 hodie Geniuenses dicuntur, transijt patriam asperam, & omnino duram, multoque
 etiam incolarum labore, ac studio paucos omnino fructus ferentem. Qua ex re ro-
 busti sunt homines, validiq; & agiles, ac in bello præcipue fortes ob inopiam, & labo-
 rem, quibus eorum corpora durantur. Hi enim quum vltra cæteros agrorum exer-
 citio fatigentur, sceminas quoq; rustico assuefecerunt operi, quorum partem Hercu-
 les mercede conduxit ad ferendum Græcis auxilium in oppugnatione Troiæ, trire-
 mibusq; in portu Ligustico relictis ad Tiberim fluuium, vbi nunc Roma est mult-
 is postea sæculis a Romulo Martis filio condita, peruenit. Tenebant tunc Aborigi-
 nes locum, vbi nunc palatinum est, urbem penitus partuulam incolentes. Inter hos
 præstantiores Poticius, & Piramus erant, qui Herculem, vt hospitem, magno hono-
 re, donisq; susceperunt. Horum virorum monumenta vsq; ad hanc ætatē Romæ per-
 manent. Nam inter nobiliores habentur Piramorum descendentes, tanquam ve-
 rustissimum genus, Poticiorum in palatio Coeleq; descensus est lapideq; ab illo Potina
 dicta propinqua domui, quæ tunc Pocij fuit. Hercules ob honorem sibi a Palati-
 nis impensum, dixisse fertur eos, qui sibi, postquam ad eos translatus esset, decimam bo-
 norum dicarent, vitam scelicem victuros, quod & euasisse vsq; ad hoc tēpus constat.
 Multi enim Romanorum non solum mediocri censu, sed qui ditissimi sunt habiti, de-
 cimas Herculi vouerunt, posteaq; fortunaciores facti bona sua ad quatuor talento-
 rum millia Herculi sacrarunt. Iuculus Romanorum ferme ditissimus æstimatis bo-
 nis decimam partem Herculi dedit, epulas præbens continue, ac profundens multa.
 Templum insuper iuxta Tiberim egregium condidit, qui ex decimis sacra Deo of-
 ferbant. Deinde a Tiberi profectus Hercules per litus Italiæ ad mare, quum de-
 scendisset ad eum locum, vbi Rhegium vrbs condita est in loco valde angusto, vtpo-
 te tredecim stadis distante a continente Trinacria, ipse cornu bouis innixus gregibus
 præmissis mare traiecit, in Siciliamq; quæ & Trinacria a tribus promontorijs dici-
 tur, ingressus est, quam cupiens circuire ad Ericem Regem perductus est, cui Nym-
 phæ ad lauandum aquas calidas exhibuerunt. Inde quum in Syracusam peruenisset,
 cum Sicanis, qui regionem incolebant, in prælium venit, quos superauit, Inde in Ita-

nam rediens, quum Cacus Hispanus, quem Diodorus Latinum dicit, quatuor illi boues, quos ab Hispania duxerat, rapuisset, Cacus ab eodē Hercule peremptus est, quum quam Vergilius ad oram Tyberis hoc fuisse ferat. Et quoniam in Caci memoriam incidimus, quem Hispanū fuisse, tam Toletanus, quam alij plures cōmemorant, quodq; Carpentanijs princeps esset, a quo mons Caci dicitur sit, & vrbs Osea, tanquam os Caci, aliquid de eo dicendum est. Hic enim victus, & fugatus ab Hercule in Hispania extincto Geryone Rege secutus Herculem vindictæ causa cupiebat ei siue publice, siue latenter mortem inferre. Quumq; opportunitas non daretur, quum diutius in quadam spelunca latuisset, quatuor Herculi boues rapuit, quos quum mugientes Hercules persensisset in spelunca, illos interempto fure extraxit. Hic autem Cacus Vulcani filius appellatus est, propterea quia ignes fumigantes euomere dicitur est in spelunca, quod ex eo fuisse fertur, quia primus puluerem ex diuersis compositum speciebus adiaciendos lapides adiuuenit, qui an in Calabria, an apud Tyberim interemptus sit, incertum est. Refert etiam Diodorus præfato libro quinto, post mortem Caci Herculem colonis prædixisse futuram ibi vrberem, quam demum fundatores illius oraculo Herculis a Caco Catronam appellasse, hæc Diodorus. Inde iter inceptum agens, cū Adriaticum sinum circuisset per Calabriam, Apuliam, Brucium, ac Pyceum agrum in Epirum peruenit. Inde in Macedoniam, Thraciamq; vbi, quarto anno postquam Troiana obsidio firmata esset, obiit correptus febre, cuius vim, quum ferre non posset, pyram ardentem ordinari iussit, in qua se iactaret, quumq; petiisset camisiam, a Deianyra concubina sua, ministrata est ei, de qua multi poetæ dixerunt, Deianyram sibi ministrasse venenum cum ipsa camisia, quæ ipsum Herculem præcipitaret ad mortem. Hæc autem dixisse libuit ad memorandum, quæ de reditu ab Hispania retulere priores, vt sciremus, an terra, an mari redierit. Refert tamen plures Herculem nauigatione traiectum in Italiam redisse, regnūq; Fauni, vbi nunc Roma cōdita est, de cuius aduētu monuit Iustinus libro quadragesimo tertio, extincto Geryone armenta victoriæ per Italiam ducebat, stupro conceptus Latinus procreatur. Vocatur autem filia Fauni, Latini mater Carmentis, Nicostrata autem secundum Eutropiū libro primo, quæ prima dicitur Latinas litteras inuenisse, quas denuo Latinus eius filius quum correxisset, & emendasset ex suo nomine denominauit Latinas.

De morte vero Caci dissentiunt Vergilius, & Ouidius a Diodoro, quoniam Diodorus in Calabria apud Catronam vrberem dicit interemptum. Cæteri vero apud Tyberim amnem. Refert etiam ij, qui dixerunt Herculem nauibus ab Hispania rediisse in Græciam, quod decedens ab Hispaniæ sinibus, iugūq; Pyrenæi ad Mediterraneū litus dicauit templum Veneri, a quo etiam hæc tempestate Portus Veneris nomen habet. Sciens autem se ad vindicandum Helenæ raptum in Græciam redire, vouit Veneri illius vindictam, & templum Dææ dicauit, quod vsq; ad hæc tempora permansit ad iugum Pyrenæi in sinibus Hispaniæ. Et hæc de Hercule dicta sufficiant, iam de alijs Græcis, qui venerunt in Hispaniam videamus.

De aduentu Theucri, & aliorum Græcorum, & vrbibus ab eis conditis.

Refert Iustinus post Trogum Pompeium vltimo libro sui Epitomatis, quem sequitur Isidorus libro nono, quod Thelamon Salaminorum Rex dicitur Ajax, quum duos habuisset filios Aiactem, & Theucrum, Theucrum exolum habuit, Aiactem vero regni successorē instituit ex-

eluso Teucro, post finem itaque Troiani belli Teucer intellecta morte Aiæ fratris venit in regnum Salaminorum, atq; quum ibi non reciperetur instructa classe in Cipro properat, ibiq; Salaminam urbem condidit ex nomine suæ gentis. Postea vero audita fama Hispaniæ per rumorem eorum, quæ de ea Hercules se fecisse iactabat, in ipsam Hispaniam veniens appulit ad littora Hispaniæ ad eum locum, ubi nunc noua Carthago situm habet. Qui expositis sedibus urbem construxit, quam a Salamaniis, & Aëticis Salamanticam appellauit. Aëtica enim prouincia Græciæ est ab Athenis, Athiq; illius primo Rege sic dicta, Salamin a Salamine ciuitate. Ex his igitur duobus populis, quos secum duxerat, Salamanticam ciuitatem instituit. Teucer itaq; a Salamantica in Galliciam venit, eamq; regionem incoluit. Vnde ab aduentu suo Gallacia dicta est, tanquam a Galatis inhabitata. Vnius autem regionis Galliciæ partem occupauit Amphiloia gens secundum Iustinum. Sunt enim Amphiloici populi in Græcia inter Epyrum, & Achaiam prouinciâs, habentq; duo flumina Arathum, & Acheloum, & in Mediterraneum fluunt. Habent insuper ex opposito insulam Cephaloniam secundum descriptionem Claudij Ptolemæi. Ipsius etiam prouinciæ Galliciæ partem occupauere, & proprias sedes ibi construxere Migdonij, qui ex nomine suæ gentis urbem Migdoniam dixerunt. Est enim Migdonum regio Mediterranea in Græcia, seu Græcis propinqua inter duo flumina Aium, & Erygon, quæ simul iuncta fluunt in Egeum mare. Hæc itaq; & aliæ sedes sunt, quas in Gallicia Galatæ construxerunt, de quibus Iustinus breuissime meminit. Ad hos etiam Græcos pertinet portus ciuitas, quæ quondam Lauara urbs dicebatur. Dicitur autem Portus Gallatiæ, quoniam amnis Dorus per eam decurrens quodam latissimo sinu comuectus omnes ab Oceano recipiat in Gallacia, à quâ Portugalliæ regnum nomen habet. Portugallia enim omnis ad Galliciam spectat, vel saltem quicquid ultra Tagum, ac Doriæ amnē est. Apud istâ itaq; prouinciâ Galliciæ Hispaniæ mons ille Sacer est auro refertus, de quo Iustinus ultimo libro meminit in hæc uerba. In huius gentis sinibus Sacer mons est, quem ferro violari, ut nefas habetur. Sed si quando terra fulgure profissa est, quod in his locis assidua res est, deiectum aurum, veluti Dei munus, colligere permittitur, hæc Iustinus.

De Galatis, & eorum nomine, & unde prodierunt.

LX superioribus scriptis ostensum est Galliciam Græcam habuisse originem a Teucro Telamoniis filio. Vnde Hieronimus in proemio epistolæ ad Galatas ait. Galatæ Græci sunt, quomodo autem Græci sunt appellati Galatæ, quum per antea alio nomine vocarentur, de quibus suo loco dicitur. Dicendum est Galatas omnes ex Græcia prodijisse. Vnde Diódorus libro sexto de Galatis agens ait, Galliam duas habuisse vetustissimas gentes Galatas, & Celtas. Eæ enim Galliæ ora maritimæ, quæ ad Mediterraneum spectat, Celtae fuerunt, & incipiunt ab Alpibus, quæ diuidunt Galliam a Liguribus, & protenduntur per Massiliam usq; in Pyrenæum, ceteri vero qui incolunt Oceanum a flumine Rheno usq; in Pyrenæum cum cetero interiacenti Mediterraneo Galatæ sunt. Vnde Celtae per tempora commixti Galatis, & Iberis finitimis populis, ij, qui Iberis admixti sunt, Celtiberi sunt dicti, ab Iberis, & Celtis. Ceteri vero, qui Galatis admixti sunt, Celtogallatæ sunt appellati à Celtis, & Galatis. Vnde Gallia omnis his duobus iuncta populis in quatuor Celtos

gallacia diuisa est, Celtogallaciam Lugdunensem, Belgicam, Narbonensem, & Aquitanicam secundum Claudium Ptolemæum, & Strabonem. Hæc autè admixtio Celtarum cum Galatis recens est, perantea enim omnis Gallorum regio, quæ ad Oceanum spectabat, dicta est Gallacia a candore populorum sic appellata, quia homines illius regionis humido caelo educati corpora cæteris habet candidiora. Vnde Galatæ qui & Galli dicti sunt, quæ intra proprias sedes non recipiuntur præ illorû multitudine, coadunatis trecentis millibus Alpes transiit, ac trecentesimo & quadragesimo quinto anno post urbem conditam Romam præter Capitolium incenderunt. Inde in Traciam, Græciamque declinantes quibusdam intra Pannoniam relictis, diuersa in Oriente, ac Macedonia bella gessere Ducibus Belgio, & Bremio, de quibus Iustinus meminit vigesimo tertio libro sui Epitomatis cum sequentibus. Et deinde quæ a Rege Bithiniae, qui ab hostibus præmebatur, essent in subsidium aduocati, quum uicisset Rex, cum Galatis dimidium regni partitus est. Vnde simul inhabitantes Gallogræci primû dicti sunt a Gallis, & Græcis, deinde Galatæ. Cæterum Bithinia Græciæ prouincia est, cuius prouincia Metropolis Nicena urbs est. Inde Galatæ ex dicta causa, & suæ gentis nomine prouinciæ Gallaciæ inditû nomen est. Huius autè Galatarum nominis originem describit Diodorus præfato libro sexto de eis latius agens per hæc uerba. Celtis olim imperauit, ut aiunt, uir egregius, ex quo filia corporis magni gignitudo ultra naturæ modû, decoremque cæteras excellens orta est. Hæc enim tum uiribus, tum specie elata omnes, qui tam uxorè expectabant, cõtempti, existimâs neminem suo matrimonio dignû. Interim quum Hercules bello aduersus Geryonè motouenisset in hanc prouinciâ, ibique ciuitatè Aleciam condidisset, admirata tum uirtutem Herculis, tum corporis præstantiâ permissu parentû eius concubitum appetiuit, iuncta illi filiû genuit nomine Galatæm, qui coeuos suos tum uirtute animi, tum uiribus corporis excessit, uir factus quum paternû regnum suscepisset, plures oras sibi subdidit propinquas præclaris rebus bello gestis. Quumque eius gloria celebraretur, subditos omnes suo nomine appellauit Galatas, ex quo omnis ea regio Gallacia dicta est. Huius gens sola erga Romanos antiquam, & quæ ad hanc usque ætatè durauit amicitiam cõseruat. Natio ut plurimum ad Arctõ sita, regio utique frigida, ac hyemis tempore pro aqua niuium opulentia abundas, glacies quoque immensa adeo regionè illam occupat, ut cõgelata flumina non solû paucis hominibus, sed exercitibus quoque cum curribus, ac impedimētis transitû præbeant. Suntque in Gallacia plures magnique fluij, alij ex profundis stagnis, alij ex montibus emanâtes, alijque in Oceanû, alij in nostrû mare decurrētes. Eorum, qui in nostrû mare labuntur, maximus tenetur Rhodanus, qui in montibus fontes habens quinque ostijs descendit in mare. Ibiq; Diodorus multa miranda de Galatis profequit, sed tamen omittendû non est, quod, quamquam Gallia omnis a flumine Rheno usque in Pyrenæum dicat Gallacia, Diodorus tamè a dicto loco extendere eam uidet usque in Danubiû, atque Scythiam, omnēque Oceanî maritimam oram, subiiciens post multa, quæ de Galatis disseruit, hæc, quæ sequunt. Nunc, quod a multis ignorat, scribetur. Ultra Massilias, qui Mediterraneas regiones, quique iuxta Alpes, & montes Pyrenæos incolunt Celtæ appellant, ultra hos, qui ad nostrum Oceanû uersus pertinēt oras, & Herciniû montè, quique deinceps & in Scythiâ usque habitat, dicunt Galatæ, quas omnes gentes cõmuni nomine Romani Galatas appellat, hæc Diodor⁹. De Galatis uero Hispaniæ refert Strabo libro tertio de orbis situ, quod Gallici Hispaniæ olim nullû habebant Deû, quod Biscayæ usque ad hæc tempora perdurat,

perdurat, quæ regio intra Galliciæ fines sita est, & sicut eiusdem incolæ Christianæ religionis cultores appellantur, ab illis tamen nullum venerari, coliq; Deum certum est, solumq; Christianam religionem sabijs profitentur. Apud illos presbyter nullus recipitur non habens concubinam, arbitrantur enim neminem posse a carnalibus continere. Quod quum non possent, dicunt necesse esse presbyteros ad parochiano rum uxores conuerti. Ad Biscaia regionem nullus ex institutione Episcopus adire potest, quinimmo horrendam rem narrabo, quam ipse vidi. Quum enim sub Cælygotitano Episcopo sint, ad illos tamen idem, nec alius Episcopus, etiam pro sacramentalibus, adire potest, immo quum anno. M. CCCC. LXXVII. Ferdinandus Castellæ Rex inelytus in Biscaiam intrasset, adducens secū Pampilonensem Episcopum, occurrentes prouinciales dixerunt hoc esse contrarium suis legibus. Itaq; ne tumultus fieret, Episcopus ab Rege remissus est. Tantaque ex aduentu Episcopi se affectus molestia ostenderunt, quod vbiuncq; Episcopus eorum solum calcasset, prosequentes illius vestigia, acerala terra puluerem colligentes maximo coadunatum puluerem igne cremarunt, illiusq; cineres in quandam superstitionem, ac diuini honoris ignominiam in mare proiecerunt,

De aduentu Phocensium in Hispaniam, & vrbe Emporia.

Esripto aduentu Herculis in Hispaniam, & inibi per eum gestis. Viso siem de Galatis, ac Theuci aduentu. Iam cætera, quæ ad Græcos spectant, nobis videnda, ac describenda sunt. Nunc igitur de Emporia vrbe, quæ a Græcis Phocensibus originem habet, videamus.

Eadem enim vrbi Emporio origo est, quæ & Massiliensibus. De quibus vtrisque meminit Strabo libro tertio, nosq; de eis satis supra reuulimus in capite de deletis vrbibus. Alij vero secuti Valerium Anciam, Flauium, Titum Liuum, ac Plinium libr. tertio de Naturali historia, aliosq; autores referunt in hæc verba. Marcus Porcius Cato Consul, postquæ abrogata est lex Appia, ex templo. xxv. nauibus longis, quarum quinq; sociorum erant ad Lunæ portum alijs omnis generis contractis, cum ingenti classe a Luna soluens edixit, vt ad portum Pyrençi omnes sequerentur. Quo feliciter acto inde Rhodam venerunt, & presidium Hispanorum, quod in castello erat, vi deiecerunt. Ab Rhodaq; secundo vento Emporias perueniunt, vbi copiat omnes, præter socios naualis classis custodes, in terra expositæ sunt. Iam nunc Emporiæ duo erant oppida muro diuisa, vnum Græci habebant a Phocensibus, vnde & Massilienses oriundi, alterum Hispani, sed Græcum oppidum in mare expositum muri ambitum minus quadringentis passibus patentem habebat, Hispanum vero retractius amari erat, cuius murus ad tria millia passuum in circuitu complectebatur. Tertium etiã genus ex Romanis colonia diuo Casare post deuictos Pompeij liberos adiectum est. Nunc vero in corpus vnum cõfusi omnes habitant prius Græcis, postremo & Romanis in ciuitate adscitis, Mirandũ prorsus erat, quæ res Græcos tutaretur, ab altera parte aperto mari, ab altera Hispanis tã ferè, & bellicose genti obiectos. Sed disciplina certe custos erat infirmitatis, quã inter validiores optime timor cõseruat. Hispani siquidẽ oppidi murum agros verlus egregie munitũ habebant, vna tantũmodo in eum regionẽ porta imposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistratibus erat. Nocte vero pars tertia ciuiũ in muris exuebat non minori certe vigilantia, quam si hostis ad portas efferet, & custodientes, & continue circumeuntes ciuitatem

citra Hispaniam, neminem in urbem recipiebant, nec ipsi quidem temere vrbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus, portis alterutrius oppidi e regione factis. Ex eis nunquam nisi frequentes, aut pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliae in muris fuerant, egrediebantur. Causa exundi haec erat, commercio eorum Hispani non adhuc experti mare gaudebant, mercariq; ipsi ea, quae externa nauibus adhaerentur, volebant. Huius mutui vsus desiderium, vt Hispana vrbs Graecis pateret, faciebat. Erant enim eo tutiores, quod sub vmbra Romanae amicitiae latebantur, qua sicut in notibus viribus, quam Massilienses, pari colebant fide. De huius autem vrbis incitjs satis diximus supra in capite de deletis vrribus. Tunc quoq; consulem, exercitumq; Romanum comiter, ac benigne susceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi, & quantae hostium copiae essent, modicumq; id tempus in re frumentaria milites exercendo consumpsisset, id enim erat tempus anni, quo frumentum in horrea portatur, ab Emporijs profectus agros hostiu vllit, vastauitq; omnia fuga, & terrore concutens.

LIBER TERTIVS DE TIRIIS, ET SIDONIIS. VNDE CARTHAGINENSES, & Gaditani originem habuerunt.

T quoniam diximus, Iustinum post Trogum Pompeium scripsisse vltimo lib. sui Epitomatis, Gaditanos ex Tirijs duxisse originem, qui quum a finitimis Hispaniae impeterentur ab eorum consanguineis Carthaginensibus auxilia petiuerit, quorum auxilio, ac felici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciae suo Imperio adiecerunt: quapropter, a quibus Carthaginenses originem habuerunt, nobis videndum est. Carthaginenses itaque Assyrijs suere ex Sidonijs, & Tirijs. Vnde Vergilius referens aduentum Aeneae in Carthaginem, quam Didoe construxerat, Sidoniorum, & Tiriiorum ostendit originem in quarto Aeneidos, vbi ait, Nunc media Aeneam secum per moenia ducit, Sidoniaeq; ostentat opes, urbemq; paratam. Paulusque post ostendens non solum Sidonios, sed etiam Tiriios, atq; amore Didonis in Aeneam, sic ait, Dotalesq; tuae Tiriios permittere dextrae. & paulo post subiungit, Sed satis incerta seror, si Iuppiter vnam esse velit Tirijs urbem, Troiaeq; profectus, Misericve probet populos aut foedera iungi. Iustinus vero post Trog. Pöp. li. xvij. illorum originem profectus sic ait, Et quonia ad Carthaginensiu mentionem ventu est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tiriiorum paulo altius rebus quatuor casus etiam dolendi fuerunt. Tiriiorum res condita a Phoenicibus fuit, qui terrae motu vexati relicto patrio solo Assyrium stagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt condita ibi vrbe, quam a piscium vbertate Sidona appellauerunt, nam piscem Phoenices Sidon vocant. Post multos deinde annos a Rege Ascaloniorum expugnati, nauibus appulsi Tiron urbem ante annu Troianae cladis condiderunt. Ibi Persarum bellis diu, variq; fatigati victores quidem fuere, sed attritis viribus a seruis suis multitudine abundantibus indigna supplicia perpeffi sunt,

qui conspiratione facta omnem liberum populum cum dominis interficiunt, atque ita positi vrbe lares dominorum occupant, rempublicam inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot milibus seruerum fuit, qui miti ingenio senis domini, paruulique filij eius fortuna moueretur, de minoribus non truci feritate, sed pia misericordiae humanitate respiceret. Itaque cum velut occisos occulasset, seruique de statu reipublicae deliberantibus placuisset, Regem ex corpore suo creari, eumque potissimum, quali acceptissimum Dñs qui solem Orientem primus vidisset, rem ad Stratonem, hoc enim illi nomen erat, dominum occulte latetem detulit.

Ab eo informatas, quum medio noctis omnes in vnum campum processissent, caeteris Orientem spectantibus solus Occidentis regione intuebatur. Id primum alijs videri furor, in Occidenti solis ortum quaerere. Vbi vero dies aduentare coepit, editissimisque culminibus vrbis Oriens splendere, expectantibus alijs, vt ipsum solem aspicerent, is primus omnium fulgorem solis in summo fastigio ciuitatis ostendit, non feruili ingenij ratio est visa, requirentibusque autorem de domino confiteretur. Tunc intellectum est quanto dominorum ingenia praestarent, malitiaeque seruos, non sapientia vincere. Igitur venia seni, filioque data est, & velut numine quodam referuatos arbitantes, Regem Stratonem creauerunt. Post eius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes transijt. Celebre hoc seruorum facinus, metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, quum interiecto tempore in Oriente bellum gereret, veluti victor publicae securitatis expugnata eorum vrbe omnes, qui praelio superauerant, ob memoriae veteris caedis crucibus affixit, genus tantum Stratonis inuolutum seruauit, regnumque stirpi eius restituit. Ingenuis, & innoxijs incolis insule attribuitis, vt stirpato feruili germine genus vrbis ex integro conderet. Hic igitur modo Tiroij Alexandri auspicijs conditi parsimonia, & labore quaerendi cito conualuere. Ante cladem dominorum cum opibus, & multitudine abundarent, immixtaque in Africam iuuente Vticam condiderunt. Quum interim Rex Mulo Tiro decessit filio Pigmalionis, & Elifa filia insignis formae virginis haeredibus institutis, sed populus Pigmalionis pacto regnum tradit. Elifa quoque Aceruae auunculo suo sacerdoti Herculis, qui honos fecundus a Rege erat, nubuit. Huic magnae, sed dissimulae, opes erant, aurumque metu Regis non tectis, sed terrae crediderat, quam rem, & si homines ignorarent, fama tamen loquebatur, qua incensus Pigmalion oblitus iuris humani auunculum suum, eundemque generum sine respectu pietatis occidit. Elifa diu fratrem propter scelus auersata, ad postremum dissimulato odio, mitigatoque interim vultu fugam tacitam molitur assumptis quibusdam Principibus in societate, quibus par odium in Regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, fingit se ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus cupidae obliuionis grauem lutum renouet neve ultra amara admonitio oculis eius occurrat. Non inuit Pigmalion verba sororis audiuit, existimans cum ea aurum Aceruae ad se venturum. Sed Elifa ministros migrationis a Rege missos nauibus cum omnibus opibus suis prima vespere imponit, prouectosque in altum compellit eos onera arenae pro pecunia inuolueribus inuoluta in mare deijcere. Tunc deserta ipsa, lugubrique voce Aceruam sciet, orat, vt liberae opes suas recipiat, quas reliquit, habentque inferias, quas habuerat causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur, sibi quidem ait optam olim mortem, sed illis amarus cruciatus, & dira supplicia imminere, qui Aceruae opes, quorum spe parricidium Rex fecerat, avaritiae tyranni subtraxerint. Hoc metu omnibus iniecto comites fugae accepit, iunguntur & Senatorum in ea nocte preparata

agmina, atq; ita facris Herculis, cuius Acerus sacerdos fuerat, repetitis, exilio sedes
 quarunt. Irimus illis appulsus terræ Ciprus insula fuit. Ibi sacerdos Iouis cum con-
 iuge, & liberis Dei monitu comitem se Elifæ, sociumq; præbuit, pactus libi, poste-
 ritq; perpetuum honorem sacerdotij. Conditio pro manifesto omine accepta. Mos
 erat Ciprijs virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quaesituras in
 quaestum ad litus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas.
 Harum igitur ex numero octoginta admodum virgines raptas nauibus imponi Eli-
 fa iubet, vt & iuuenes matrimonia, & vrbs sobolem habere posset. Dum hæc agun-
 tur, Pigmalion cognita fororis fuga cum impio bello fugientem persequi pararet egre
 precibus matris, deorumq; minis victus quieuit. Cui quum inspirati vaus canerent
 non impugnie laturū si incrementa vrbs toto orbe auspiciatissimæ interpellasset, hoc
 modo spatium respicendi fugientibus datum est. Itaq; Elifæ delata in Africæ sinum
 incolas loci eius, aduentu peregrinorum, mutuarumq; rerum commercio gaudentes
 in amicitiam sollicitat. Deinde empto loco, qui corio bouis regi posset, in quo fessos
 longa nauigatione socios, quoad proficisceretur, reficere posset, corium in tenuissimas
 partes secari iubet, atque ita maius loci spatium, quam petierat, occupat. Vnde poste-
 ra ei loco Byrse nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui spe lucri mul-
 ta hospibus venalia inferebant, sedesq; ibi statuentibus, ex frequentia hominum vesut
 instar ciuitatis effectum est. Vnicæ quoq; legati donauit cōsanguineis attulerūt, hor-
 tatiq; sunt, vt vrbsm ibi condèrent, vbi sedes sortiri essent. Sed & Afros detinendi
 aduentus amor cepit. Ita& consentientibus omnibus Carthago conditur, statuto an-
 nuo vestigiali pro solo vrbs. In primis fundamentis caput bubulum inuentum est,
 quod auspicium fructuosæ quidem, sed laboriosæ, perpetuæq; seruæ vrbs fuit, ro-
 pter quod in alium locum vrbs translata, ibi quoq; equi caput repertum, bellicosum
 potentemq; populum futurum significans. Vrbi occurrentibus gentibus breui &
 populus, & ciuitas magna facta. Quum successu rerum florentes Carthaginis opes
 essent, Rex Mauritanorum Hiarbas decem Pecnorum Principibus ad leaccelitatis
 Elifæ nuptias sub belli denunciatione petit, quod legati Regiæ referre metuentes, pu-
 nico cum ea ingenio egerunt, nunciantes Regem aliquem potere, qui culciores vi-
 ctus cum, Afrosq; perdoceat, sed quoniam inueniri non posset qui ad barbaros, & se-
 rarum more viuentes transire a consanguineis vellet: tunc a Regina castigati, si pro
 salute patriæ asperiores vitam recularent, cui etiam ipsa vita, si res exigat, debeatur.
 Tunc Regis mandata aperuere, dicētes, quæ præcipiebat alijs ipsi faciendā esse, si velit ci-
 uitati consultum esse. Hoc dolo capta diu Aceruæ viri nomine cum multis lachry-
 mis, ac lamentatione flebili inuocato ad postremum ituram sese, quo sua, & suæ vrbs
 fata vocarent, respondit: in hoc trium mensium sumpto spatio. Interim Pyra in alta
 parte vrbs, velut placitura viri manes, inferiasq; ante nuptias iustura multas hostias
 cedit. Sumpto gladio pyram conscendit, atq; ita ad populū respiciens ituram se ad
 virum, sic præceperat, dixit, vitamq; gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit,
 pro Dea culta est. Conditā est hæc vrbs, lxxij. annis ante quā Alba, Cuius, vt vir-
 tus bello clata fuit, ita domi status varijs discordiarum calibus agitatus est, quum in-
 ter cætera mala etiam laborarent cruenta sacrorum religione, & scelere pro remedio
 vti sint. Quippe homines, vt victimas, immolabant, & impuberes quæ ætas etiam
 hostium misericordiam prouocat, aris admovebant, pacem Deorum sanguine coruam
 exposcentes, pro quorum vita dij rogari maxime solent.

Quomodo Carthaginenses Hispaniæ post Græcos dominium
obtinuerunt, & per longa sæcula tenuerunt.

Ista Carthaginensium origine, introitum eorum in Hispaniam, & gesta memoratu digna videmus. Quum enim Græci per multa sæcula Hispaniæ dominium tenuissent, tandem a Pœnis ab ipsa Hispania expulli sunt. Vnde Iustinus post Trogum Pomp. in suo Epitome lib. vltimo de aduentu Carthaginensium meminit per hæc verba: Post regna deinde Hispaniæ primi Carthaginenses Imperium occupauere. Nam cum Gaditani a Tiro, vnde & Carthaginensibus origo est, sacra Hercules per quietem iussi in Hispaniam transfuissent, urbemq; ibi condidissent, in uidentibus incrementis nouæ urbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacescentibus, auxilium consanguineis Carthaginenses misere. Ibi felicitæ expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ suo Imperio adiecerunt, hæc Iustinus. Diodorus vero lib. sexto, & Hispaniæ Carthaginensium Imperium narrat, & quomodo ex Hispaniæ auro, argentoq; que in eadem prouincia effodiuntur, Carthaginenses ditiores, & opulentiores facti multa bella gesserunt, & diuersas colonias in ipsa Hispania, Libya, Sicilia, & Sardinia construxerunt.

De colonijs, & urbibus a Carthaginensibus in Hispania constructis.

Rimam omnium urbem memorare libet veterem Carthaginem Hispaniæ, quam ex suo nomine denominauerunt, lingua enim Pœnorum Carthago noua ciuitas interpretatur, quæ primo Birta, deinde Tirtos, tum Carthago a Cartha oppido, vnde fuit Dido, vel a Cartha, id est, corio bouis in tenuissimas partes secto, quo locum urbis cinxit. Hæc in citeriori Hispania situm habuit inter Elarqueones secundum Claudium Ptolemæum libro secundo, quæ Lethanis, Barchinoni, & Rubricatæ propinqua erat. Nunc quoq; ager Pœnensis, ac prouincia dicitur, ab urbe Pœnorum demolita nomen retinens. Itaq; ibi urbem condiderunt, quam Carthaginem dixerunt, & a succedentibus vetus Carthago Hispaniæ dicta est. De hac meminit Claudius Ptolem. libro secundo describens Tarraconensem Hispaniam. Alia enim noua Carthago Spartaria secundum Strabonem appellata, non est dicta noua respectu magnæ Carthaginis, sed respectu veteris, de qua diximus, quæ condita est a Carthaginensibus secundo punico bello, post euerfam hanc veterem Carthaginem. Euerfa est autem vetus Hispaniæ Carthago a duobus Scipionibus Cornelio, & publico fratribus post captam Saguntum a Pœnis, & in illius vindictâ dirupta, vt supra diximus. Secunda noua Carthago est cõdita ab Hasdrubale genero Amilcharis Barchæ, qui primus eidem Amilchari successit, vt refert Strabo libro tertio. Constat tamen, quod ante illorum imperium habuit incolatū, cum referat Trogus Pompeius libro vltimo, Theocrum Thelamonis Aiæcis filium ad eundem locum venisse, ibiq; resedisse. Hoc etiam placet Pomponio Mellæ in sua Cosmographia. Sed potuit illius ampliatio, ac dilatatio ad Hasdrubalem pertinere. Plinij quoque verba de Carthagine noua sunt hæc: Tarraco Scipionum opus, sicut & Carthago Pœnorum. Causa autem huius ædificandæ ac construendæ urbis fuit duplex. Vna euerfio veteris Carthaginis Pœnorum coloniæ, ac Metropolis citerioris Hispaniæ. Secunda causa fuit institutio, seu ampliatio Tarraconæ per Scipiones post deletam veterem Carthaginem

in Metropolitim citerioris Hispaniæ erectæ. Sicut enim Romani voluerunt obsistere partes citerioris Hispaniæ cis Iberum, ita & Carthaginenses illas ultra Iberum, quarum dominium apud Pœnos erat. Comperto itaque salubri loco, portuque nouam Carthaginem Tarraconæ oppositam Pœnorum Coloniam exerunt. Inde est Malacha, quam etiam in hodiernum Mauri possident in Hispania, de qua Strabo libro tertio sic meminit: Malacha vero Phœnicie civitatis propinquioris tenet formam, Idem & de Abdera, quæ nunc Bera dicitur, de qua idem Strabo eodem loco meminit dicens: Abdera Phœnicum etiam ipsa ædificium. Brachara etiam vrbs Gallicæ, nunc in Portugalliæ regno sita, ad Pœnos pertinet. Bracharij enim gens Libyca sunt, quæ incolit ripam fluminis Bracadæ, quod est propinquum Carthagini ad solis ortum, & ibidem influit in Mediterraneum. Incolæ enim riparum dicti fluminis ad partem vtramque Bracharij appellantur secundum Claudium Ptolemæum lib. ij. Fluit autem amnis Bracada ab ultimis Aethiopiæ montibus, latissimoque sinu influit in Mediterraneum. Quum enim Carthaginenses, ut supra diximus, a Gaditanis aduocati essent, collecta magna Libycorum manu, in qua expeditione viciniore Carthagini fuerunt, tandem liberata vrbe, quam Gaditani intra Hispaniam exerant, passim Carthaginenses occupauere prouinciã cum sacro Herculis promontorio, quod est ultra amnem Anam ad Oceanum, principiumque regni Portugalliæ, quod Hyron appellabant. Vnde & Bracharij milites urbem ex sua gente constituerunt, ac nominarunt. Eaque prouincia a duobus populis Galatis, ac Bracharijs, Gallatia Bracharia dicta est, sicuti Celtiberiæ quoque, ac Celtogalliæ accidisse diximus, ab Iberorum, ac Galatarum gente Celtis commixta. Numantia quoque a Carthaginensibus condita est, seu a Numidis, qui vicini sunt Carthagini, quibus imperauit Masinissa Rex Numidarum, qui pro Carthaginensibus bellauit in Hispania, de qua Africæ prouincia late mentionem facit Crispus Salustius in historia Iugurtina. Vnde Numantia a Numidia Libyæ dicta est, quæ semper fuit infesta Romanis, de cuius situ, & euerfione suo loco dicitur. Legio autem ciuitas, licet multi asserant eam ad Romanos pertinere, veraci tamen historia ad Pœnos pertinet. Fuit autem eadem ciuitas a primis institutoribus cognominata Eleona, dicta a prouincia Eleona Libyæ propinqua, Cyriæ, & Aethiopiæ, in qua maxima leonum copia inuenitur adeo, ut præ multitudine pecudum greges videantur. A quibus, ut caueant homines regionis, leones sibi domesticos nutriunt ad tutelam. Est enim leo domabile animal, & aptum suum benefactorem tutari. De cuius regionis situ, leonumque multitudine, ac ferocitate differit Diodorus libro tertio. Hæc autem gens ab Eleona Libyca Legionem urbem, quam a sua gente Eleonem vocauit, construxit magna domesticorum leonum multitudine pro suæ regionis moræ adducta. Qua ex re leonis illi vrbi, ac regno figura pro armis, & insignibus est usque in hodiernum. Quomodo autem Legio dicta sit, cum in signis nomini non conueniant, a multis refertur, inter quos est Isidorus iunior. Ait enim, quod Traiani Imperatoris temporibus, qui Hispanus fuit, diuersæ vrbes in vteriori Hispania rebellarunt, & ab Imperio deseruerunt, ad quas recuperandas quum Traianus quatuor in Hispaniam militum legiones misisset, vna legio, quæ Gerionarum fuit, in Eleona vrbe diu confedit, vnde ab hac legione vrbs nomen mutauit, & Legio dicta est. Sic enim eam nominat Claudius Ptolemæus, qui paulo post Traiani tempora orbem descripsit temporibus diui Antonini. Hinc etiam est controuersia, quod arma Leonis nomini vrbs, ac regno non quadrent, quoniam veri, ac vetustioris nominis insi-

gnia sunt. Rubricata autem vrbs apud Rubricatum amnem sita ad oram Mediterraneam non longe a Barchinone Lybicam habet originem. Habet enim vrbs & amnis aliud flumen eiusdē nominis Rubricatū ex opposito in Africa, pro vt videri potest ex descriptione Claudij Ptolemæi libro secundo, cuius regionis incolæ translati Carthaginensium tēpore flumini, & vrbi dederunt nomen, vt de Iberis supra diximus. Asturica insuper vrbs, & prouincia Libyicam habet originē. Asturi enim secundum Claudij Ptolemæum Libyci sunt, incoluntq; eam Libyæ partem, quæ a Carthagine respicit Orientē, Aegyptumq; ad oram magni fluminis, qui Symphus dicitur, quod ab altissimis Arabiæ mōtib; per ipsos Astures, aliasq; Libycas gētes defluit in Mediterraneū secundū Claudium Ptolemæū. Hæc gens cum Carthaginensibus in Hispaniā peregrinata urbē condidit, eamq; cum prouincia a suo nomine denominauit, diciturq; Asturica vrbs, & Asturica prouincia, quas mundat duo flumina Asturga, & Pisurga, quæ fluunt in amnem Doriā, & suis terminis claudunt prouinciam, quam, vt diximus, Pœni primo incoluerunt, deinde Asturi, postquā primo, & secundo bello punico eis adhaerunt. Pœnis vero ab Hispaniā fugatis Romani urbē Romanis impleuerunt, eamq; augētes, ac dilatātes Romanorum coloniame fecerunt, quam postea Augustus Cæsar Augustam cognominauit. Abinde enim secundum Claudium Ptolemæum Asturica Augusta dicta est. Hęc enim vrbs ad Galatas, Galaciamq; pertinet, quæ perstitit vsq; ad Gothorum tempora, quibus exactis ab Arabibus vrbs deleta est. Postea vero conualescentibus Christianis, & præfatā regionem occupantibus post Pelagium, & Petrū Cantabriæ Ducem primi Asturicarum Reges appellati sunt, in eaq; regione Ouertū urbem prouinciæ Metropolitim crexerūt, vrbeq; regiā efficientes, in ea Reges diutius morati sunt, & ab Emerita vrbe in Ouertū sem ecclesiā cathedralem sedē transtulerūt, postea vero de Ouerto trāsata est in Cōpostellā. Biscaia quoq; partim Libycam, partim Græcam habet originē, & licet antiquorum eorum origo Græca sit, habens Ephyloicos, ac Migdones, qui Græci sunt, his tamē admixti sunt Bastuli, a quib; Biscaia prouinciæ nomē est inditū a Maurorum tēporibus, Bastuli enim sunt ij, qui quondā prouinciā Beticā incolebāt, q̄ hodie Granatæ regnū continet, & a Mauris, & Arabibus possidēt, & a prouincia bætica Bastuli dicti sunt secundū Claudium Ptolemæum, qui ex vicinitate regionis Libycam habent originē, quā alterā Europæ oram Mediterraneo Africa, & Libyæ obiectam obtinerēt, ex qua vicinitate iam secūdo Libycis in Hispaniam aditum præbuerunt. Primo enim quū Carthaginēses Hispaniā occupauerūt, secūdo quū & Mauris præbuerūt aditū aduersus Gothicā gētē. Hoc enim secūdo trāsitu Afrorū Bastulorū gēte pulsa a Mauris finibus suis passim propulsi in montes Gallaciæ confugerunt, ibiq; domicilia statuentes nomen gentis retinuerunt, vt Bastulia ab eo tempore dicta sit, atq; etiam appellata, qui admixti sunt Galatis, Græcis, Asturij, Britannisq;, quorum vicinam Oceano oram incoluerunt. Hi propriū idioma Barbaricum a Latino non admodū distans effecerūt, quod vsq; ad nostra tēpora retinet. His in montibus in Hispaniā passim grassante Maurorū vastatione Christi nomen seruatuū est, quoad vsq; Dominus suscitauit Pelagium in populo suo Hispano belli fulmen, alterūq; Gedonē, qui primus prostratis Christianis spem victoriæ aduersus Mahumetēses exhibuit. Ita vt eo præstante victoriā Christi nomen per Hispanias ampliatur sit vsq; in fines dictæ regionis Bæticiæ, quam vsq; ad nostra tēpora ijdem Mauri obtinent.

LIBER Q VARTVS

DE IIS Q VAE GESTA SVNT IN

Hispania durante primo bello punico,

FXPEDITI iam a Carthaginensibus, gestisq; per eos in Hispania. Nunc gesta Romanorū describamus, qui Pœnis superatis Hispaniæ imperium diu tenuerūt. Consulatum agente Appio Claudio, qui primus contra Carthaginenses arma sumpsit, anno ab vrbe cōdita qua dringētesimo septuagesimo septimo secundū Eutropium, & septuagesimo octauo secundū Titum Lium in principio quartæ Decadis agebat de bello cōtra Carthaginenses incundo, mortuo iam Alexandro Macedone, qui obierat per annos ante sexaginta duos, anno ab vrbe cōdita quadringentesimo sexto decimo. Causas autē huius belli perneccēssarium est exquirere. Occupauerūt Romani antea cū tempus ad subiiciendā Tusciam agrū Piceniam, Campanam, cæterasq; Italiæ partes, quæ ad Orientē Septētrionemq; respiciunt, nec vsq; ad ea tempora extra Italiam arma assumpserunt. Interea Carthaginenses iam potentes facti Africam, omnēq; Hispaniā possidebant. Ceperantq; Messanam potentissimā, vetustissimamq; Siciliæ urbem infestare, obsidereq; Messanēses, qui & Mamertini appellant, maximam Carthaginensium potentiā formidantes auxilia a Romanis petere decreuerūt. Legatos igitur Roman mittūt, decernentes potius parere Romanis, quam Pœnorū imperiū sustinere. Facta Mamertinorū expositione legationis in Senatu res anxie tractabat, periculū capte Messanæ Romano Senatui obijciēbāt, ex aduerso metuebant Carthaginensium potentiā, eis enim parebat omnis Africa, plurimæq; insulæ, Hispania insuper, quæ Romanis admodū formidabilis videbatur, timebatur nauale prælium, quod a Romanis eatenus incognitum fuerat.

Sic æqua lance negotium in Senatu gerebatur. Interim Mamertini causam ad plebem deferunt, exponūt periculū vrbis. A plebe causa suscipitur, & instante plebe bellum aduersus Carthaginenses decernitur. Et appius Claudius Consul creatur, & constituitur Imperator, qui consec̄ta classe apud Neapolitanam littora exercitum traiecit in Siciliam. Interim Hiero Siracusanorum Rex audiens Romanos bellum aduersus Pœnis suscepisse, inito sc̄edere cum Carthaginensibus Hiero terrestri robore Messanam, Carthaginenses vero nauali classe obsidere acris decreuerunt.

Igitur quum Appius exercitum in Siciliam traiecisset, cum Hierone prælium cōmuniter cepit, vbi tamen cū aliquandiu dubie pugnatum esset, tandem Hiero ab Appio deuictus est. Cœpit interim Appius agros vsque Siracusanos deuastare, Messanamq; redijt. Erat Pœnorum naualis Dux Hasdrubal, qui commisso prælio cum Appio, cessit Hasdrubal. Quumque diutius terra, mariq; tam in Sicilia, quam in Africa, Hispaniaq; pugnatum esset Appio Claudio, Quinto Flauio, Marco Acilio Regulo, Catuloque consulibus per annos viginti quatuor, quum Carthaginenses incommodo graui, ac inopia laborarent, pacem a Catulo poposcerunt, qui nec pacem repulit, sed pluribus adiectis conditionibus pacem ad Senatum remisit, qui quidem Senatus missis in Siciliam decem legatis adiectis nonnullis, etiam

alijs legibus pacem Carthaginiensibus concesserunt, quæ per annos triginta septem perstitit. Durauit autem primum punicum bellum, & pax sequuta vsque ad secundum punicum bellum per annos quadraginta duo, quatuor scilicet, ac viginti sub bello, reliquos vero sub pace. Et quoniam in Marci A. C. C. l. j. Regulæ incidi-
dinus mentionem, cuius erat maxima laus de fide seruata, ipsius obitum intercre-
mus. Marcus igitur Regulus, quum in ipso primo punico bello Consul, & Imper-
ator factus obfessa Carthagine rupto exercitu captus esset a Carthaginiensibus, Ro-
mam remissus est, pro commutandis captiuis iuramento præstito, vt cõfecto, vel in-
fecto negotio rediret Carthagine. Quumq; idem Regulus Romam venisset, con-
sedi. Itaq; in Senatu, legationemq; de commutandis captiuis exposuisset, ac a Senatu
libi remissum esset, in quam ipse sententiam declinaret, censuit captiuos non commu-
tandos. Quum a cognatis maxime vrgeretur, ne rediret in Carthagine, post positis
mortis periculis iusiurandum anteposuit omni morti. Qui quum applicuisset Car-
thagine, innotuissetq; eius sententia Carthaginiensium Senatui diuersis cruciatibus
exulceratus est, atq; extinctus.

De diuisione Hispaniæ in pace primi punici belli, & morte Amilcharis.

Interea composita pace in Sicilia Pœni exercitum curarunt in Car-
thagine traducere, qui quum datis pluribus interuallis copias tra-
duxissent, quia militibus grandis pecunia debebatur propter exha-
ustum Carthaginis ærarium, Carthaginiensium exercitus ad oppidum
Tunez deductus est, quod miliaribus distat vndecim a Carthagi-
ne. Milites urbem Carthagine in festare cœperunt, & diu Cartha-
ginenses cum proprio exercitu de vita, & sanguine certauerunt. Romani vero retra-
ctis copijs a Sicilia, neq; eas otiosas voluerunt, cœperunt enim Macedonicū, & Gal-
licum bellum agere. Interim turbatis rebus in Africa, bellum adhuc in Hispanijs age-
batur per Amilcharem Hannibalis patrem aduersus Romanos. Post inchoatum igitur
in Sicilia bellum, plurimę Hispaniæ vrbes, & populi, qui Carthaginiensibus ob-
temperabant, defecerunt ad Romanos, missis itaq; a Romanis auxilijs ad eos iuan-
dos contra Amilcharē, qui eos bello impetebat, interim moritur Amilchar, quo mor-
tuo Hasdrubal ipse Amilcharis gener Carthaginiensium ducatum administrabat,
Nec prætereundum est, quod refert Titus Liuius libro vigesimo primo tertię De-
cidis, quod Hannibal, quum esset annorū nouem, patre Amilchare sacrificante apud
Carthagine, quum copias in Hispaniam traducturus esset, ad aras iurauit se Ro-
manorum inimicum, atque quandiu ætas perstaret, arma contra Romanos sumere.
Amilchare mortuo, qui dum fortunam sequeretur, incautus in insidias deductus oc-
cisus est, pax in Hispania firmata est, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo se-
ptimo, quo tempore Onyas sacerdotiū Hierosolyms administrauit, de quo in secun-
do Machabeorum libro habetur historia. Cuius pacis cõditiones fuere, vt ea pars, quę
contra Iberum fluuium est, & Pyrenæum respicit, Romanis cederet. Alia vero pars,
quę ultra est, & in Herculeum fretum contendit Carthaginiensibus deberetur. Sagun-
tum vero nobilissima Hispaniæ vrbs, quę hodie Muriucius appellatur, quum ultra
Iberum esset, & ad Pœnorum partem conuideret, post longa certamina libertate do-
nata est, quum facile diuidi non posset, nec propter eius magnitudinem, splendorēq;
in portionem distribui. Hac itaq; conditione, ad æquosq; pax inter Romanos, Car-

thaginensēq; iterū in Hispania confirmata est, vt refert Titus Lilius, agentibus pro Romanis Lucatius Consule, & pro Carthaginensibus Hasdrubale Amilcharis genero, anno ab vrbe condita quingentesimo decimo septimo. Hoc itaq; pactum paci adiectum esse dicitur, vt media inter partes libera maneret ciuitas, vt placet Tito Lilio, & Lucio Floro. Mortem autem Amilcharis Iulianus libro vltimo agens de rebus in Hispania gestis describit per hæc verba. Postea quoq; hortantibus primæ expeditionis auspicijs Amilcharem Imperatorem cum maiore manu ad occupandā provinciam misere, qui magnis rebus gestis dum fortunam inconsultus sequitur in insidias deductus occiditur, in cuius locum gener ipsius Hasdrubal mittitur, qui & ipse a seruo cuiusdam Hispani vlciscente domini iniustam necem interfectus est. Post obitum autem Amilcharis remansit in Hispania Pœnorum Imperator Hasdrubal, qui primus omnium nouam instruxit Carthaginem in Hispania.

De violato fœdere pacis, & obsidione Saguntī.

Ac itaq; firmata post annos quindecim, quib; primā pax inter Romanos, Carthaginensēq; in Sicilia composita est auctoribus Lucatius Consule, ac Imperatore Romano, & Carthaginensium Duce Hasdrubale Amilcharis genero, durauitq; per annos tres & viginti, vel vt placet Tito Lilio, & Lucio Floro per annos decē & octo, postquam in Hispania confecta, firmataq; est. Interim magnæ hinc inde struuntur vrbes. Agebantur interea pace composita in magnæ Carthaginis vrbe ciuiles contentiones in Senatu. Senatus hinc inde diuisus videbatur, quidam Amilchari, cui cognomen Barcha erat, eiusq; genti, ac soboli, qui magni in vrbe Principes habebantur, fuebant; & ex cuius nomine Barchina factio appellata est, quidam vero Hannoni alteri vrbis Principi. Interim ciuilibus altercationibus sic se agentibus adoleuit Hannibal. Quumq; inuicem euasisset, agit in Senatu, vt Hannibal Amilcharis filius concessis copijs in Hispaniam militaturus accedat, partes Hannonis contradicere conantur, tamen obtinet Hannibal, vt sub Hasdrubale cognato militet. Quumq; concessis copijs in Hispaniam transfretasset, triennio sub Hasdrubale cognato Imperatore militauit. Interim moritur Hasdrubal, & Hannibal Amilcharis filius Imperator creatur. Quumq; ætati, adolescentisq; ardori successisset impetium, Hannibal in Romanos insultare parat, Vaccæosque aggreditur, quæ ea gens est, quæ ad Asturicas, Burgiumq; contendit, in quibus Romani vrbes ex pacis conditione tenebant. Inde Carpentanos pariter insultauit, Carpentana enim ea gens, vt diximus, & prouincia est, quæ Casaraugustam, Oscham, Tirallonam, Caucham, Calagurimq; continet. His igitur prouincijs debellatis, quæ cætera omnia, quæ ultra Iberū erant, Carthaginensium imperio subegisset, Saguntum obsidere cepit. Quo intellecto Saguntini legatos mittunt in vrbem petentes auxilia dari, amicitiam, & fœdus Romani populi allegantes, res huiusmodi diu dubie agitur, in Senatu quidam auxilia dari dicebant, illis obstabat otium, ciuitas inconsulta, res diuersa, hinc inde prælia, Macedonicum videlicet, & Gallicum agitata. Vicerunt, qui dixerunt legatos destinandos ad Hannibalem, Carthaginemq; requirendosq; fore, vt pacem, & fœdera obseruarent, Saguntum in pace dimitterent, ac illata damna reparent. Mittuntur ad hoc legati Publius Valerius Flaccus, & Quietus Fabius Pamphilius. Hannibal vero acriter Saguntum diuersis ingenijs expugnabat, Centum & quinquaginta hominū mil-

lia Hannibali parebant in ea obfidiōne. Quumq; fupradicti Romanorū legati fani Sagunti littora nauibus, feu triremibus attigiffent, ab Hannibale recepti non funt, a quo refponfum habuerunt, non opus eſſe verbis, legationibufq; homini in tanta rerū turbatione agēti. His itaq; auditis legati Romani Carthaginē contendunt. Expo- nitur legatio Romanorum in Senatu Carthaginenſium. Hanno, & ij, qui partibus Hannibalis aduerfabantur, Romanorum partes fuſcipiunt, Hanno quū in delibera- tionem Senatus res veniret, orationem habet ad Senatum, dicens ſe hæc omnia vrbis incommoda prædixiſſe, quum de Hannibale cum copijs in Hiſpaniam tranſmiten- dis diſceptaretur. Hannibal vero ſuæ factionis viros per litteras ſollicitat, ne legatū Romanorum aliquid a Senatu obtineant. Interea octauo menſe, quo Sagunti ciui- tas ab Hannibale obfeſſa eſt, capitur: fit magna in vrbe caedes, & hominum interitus, vrbifq; magna vaſtatio. De ſitu autem huius vrbis alij ignorantia rerum antiqua- rum dixerunt eſſe Segontiam, alij Medinam cæli, quos viroſq; plurimum a veritate diſtare certū eſt, quoniā Claudius Ptolemaeus libro ſecundo ſuę cosmographię cum propinquam Valentia dicit. Titus vero Lilius ſecunda Decade in principio refert illam vno, vel duobus miliaribus a mari diſtare, quod nemini ex ipsis vrbibus per- tinere poſſet, concordat etiā eorum aſſertio cum Romanis annalibus, quoniā in pace primi punici belli fines Romanorum, Carthaginenſiūq; Iber amnis erat, atq; quum Sagunti vrbis vicina eſſet Ibero, & propter illius opulentiam in maximā con- certationem veniſſent, nec de ea valeret faciliter cōcordari, libertati relicta eſt. Ex quo fatiſ patet fuiſſe vicina Ibero, quod neq; Segontia, neq; Medina cæli patet aliquatē nus conuenire. De ſitu vero Sagunti Strabo libro tertio meminit per hæc verba. Hi ſpaniæ adiacent inſulæ, duæ quidem Pythuiſe, duæ vero Gymnaſia, quæ Baleres appellantur, quibus inter Tarraconis, & Sutronis maritimam eſſe ſitus contingit, ſuper has conditum eſt Saguntum.

INCIPIT LIBER Q VINT TVS DE SECVNDO BELLO PVNICO,

& exercitu Romanorum aduerſus Hannibalem.

CAPITulum igitur Sagunto vrbe, legati Romani Ro- mam redeunt, exponētes omnia hoſtilia fore. Magnus & terror, & ira fit vrbī. Populus Sagunto compatitur, quod perierit vrbs amica populi Romani, nec iuuare potuerunt, dolet populus non præſtitiffē auxilia. Interim metus fit vndiq; populo formidatur callidi adoleſcētis Hannibalis ferocitas, animuſq; exercitatus ani- mus Macedonum, Gallorumq; quibus bellum intule- rant, & non quidem bellum, ſed turbationem, quum bellum cum ſolis Pœnis geſſiffent. Inter hæc decernit- tur bellum aduerſus Carthaginem. Creantur Conſules ad id bellum gerendum, Im- peratoresq; cōſtituunt Publius Cornelius Scipio, & T. Sempronius: ex arario pecu- nia miniſtrae ad parandum exercitū, componitur claffis, viri equeſtris, & pedeftris generis conducuntur, qui apti ad bellum comperi potuerunt. Interea Hannibal con-

syderans, quod ipse causa huius belli fuerat, non decretum Carthaginensium Senatus, quum milites in nouam Carthaginem reduxisset partitis spolijs, militibusq; ex victoria iucundatis, munitis Hispaniae urbibus in Italiam venire parat, Hispaniae igitur praefecit Hasdrubalem fratrem suum. Igitur Hannibal occupata reliqua Hispania Pyrenaeum transire satagit. De cuius vero itinere auctores dissentiunt, quoniam dixerunt aliqui Hannibalem superatis Ilergetibus, qui Nauarrenses hodie dicunt, suntq; coniuncti Pyrenaeo, per Rucissum uallem transisse in Vasconiam, Titus uero Lilius, cui magis studium est, refert Hannibalem per Emporitani agrum transiisse Pyrenaeum, dicit enim in secunda Decade, transacto Pyrenaeo Hannibalem ad oppidum Illiberum fecus Ruciffonem concessisse, & quinto mense a capta Sagunto Italiam aggressus est. Interim audito aduentu Hannibalis Romani ad Gallos legatos mittunt ad reconciliandos eorum animos, utq; Hannibali transitum prohiberent. Aspernuntur a Gallis legati Romanorum asserentibus, Romanos de Gallis non bene meritos esse, neq; Carthaginenses male meritos, ut transitum prohiberent. Hannibal ergo superato Pyrenaeo Vasconiam, Auxiumq; quae ad dorsum Pyrenaei situm habent, occupat, inde ad Alpes per medias Gallias peruenit, quae Alpes Galliam ab Italia seungunt. Quumq; igne, acetoq; rupium aspera itinere obstantia fregisset, in Italiam traiecit exercitum. Titus uero Sempronius in Siciliam properat cum exercitu nauali, & Publius Scipio alter Consul obtinuit Hannibali cum exercitu terrestri mittitur. Qui cum audisset Hannibalem iam Alpes superasse, is apud Ticinum amnem Italiae con-sedit, qui cum furore valido amnem Ticinum pertransisset, occurrit ei Publius Scipio Consul ex insperato, grauis pugna committitur, & satis aequa lance pugnatu est, Publius uero Consul multa dubitans intra Padum apud Placentiam se recepit.

Hannibal uero mox sequutus Consulem Emporium oppidum vicinum Placentiae inexpugnatum deleuit, cuius habitatores, & qui euadere potuerunt, ad Maritimam Liguriam fugientes ab altero Consule, qui in Hispaniam cum exercitu mittebatur, recepti sunt; interim Gneus Scipio Publij Scipionis frater in Hispaniam mittitur nauali exercitu praeparato, qui primu in Emporiam urbem nostrae dicecesis exercitum duxit.

Gnei Scipionis aduentus in Hispaniam, Emporiumq; urbem.

Hic quum Gneus Scipio Emporium uenisset, fama ingens per Hispaniam uolat, Consulem Scipionem aduenisse. Erat enim ea ciuitas non longe a Pyrenaeo monte. Dimisso itaque exercitu apud Emporium discurrit partim pro renouando, partim pro instruendo exercitu. Magnus clementiae Scipionis rumor non solum per maritima, sed etiam per plana, & montana aspergitur, sit inter eos non solum pax, sed cederatio, multi ex prouincia in Romanorum auxilia ascribuntur.

Erant apud eam regionem Duces duo Carthaginensium Hanno scilicet, & Hasdrubal, quos magna militum manu Hannibal ab Hispania recedens in prouincia praesidium reliquerat. Hanno itaq; alter ex Ducibus apud Tarracanam agens, de Consulibus aduentu factus certior, castra mouit aduersus Romanorum Consulem. Gneus uero Consul animaduertens necessario cum Hannone, & etiam Hasdrubalem properare, ut trans Iberum cum Consule certamen iniret, potius cum altero certandum decreuit. Quumq; Hanno prope Romanum exercitum castra mouisset, inde instructa acie in praelium uenit. Grauis hinc inde praelium committitur, Contigit autem hoc certamen

hoc certamen, vt ex veterum scripturis colligitur apud vrben, quæ quondam vetus Carthago dicebatur, vbi nunc Pœnetensiu prouincia dicitur, ad eū locum, vbi nunc Villa franca Pœnetensium sita est, vbi secundū Claudium Ptolemaū vetus erat Hispaniæ Carthago, sicuti supra disseruimus. Igitur commissio prælio inter vtraq; copias, vicit Consul, & captus est Hanno Dux exercitus, sex milia Carthaginensiu caesa sunt, duo milia capta cum castrorum præsidio. Deinde expugnatur vrbs, quæ facile victa cesso, & capto præsidio in vindictam Sagunti, & iniuriam nominis Carthaginis demolita est, cuius incolæ per prouinciā dispersi, promissa immunitate volentibus eam inhabitare. Villam francā ipsam in moenibus construxerūt, vt superius diximus, & sic postea semper vsq; adhæc tempora nominata est cognomine adiecto Pœnetensium, quia primo Pœni, id est, Carthaginenses in ea habitassent. Igitur capto Pœnorum duce, superataq; vrbe Romani milites multa supellectile ditati sunt, quoniam omnino Pœnorum supellex, eorumq; præcipue qui cum Hannibale ex Hispania recesserunt, ne honoris incederent, in ea vrbe dimissa a Romanis militibus intercepta est. Hasdrubal vero nouorum hostium aduentum præsentens cum mille equibus, ac octo millibus peditum transiitio flumine Ibero in occursum consulis properat, sed adito castrorum suæ gentis anfractu, non vltra ire ausus est. Sed Tarraconam versus, vbi Scipio classē habebat, quum Romanorum milites per agros baccharētur, multos ex Romano exercitu interfecit, & reliquam partem exercitus ad naues fugere compulit. His sic actis consul Scipio præsidio Tarraconę dimisso, classē Emporiū redire iussit. Hasdrubal vero consulē timens in vltiorē Iberi partē ad mare se recepit.

De Tarracona vrbe, & alijs vrribus a Romanis in Hispania conditis.

LT quoniam in Tarraconę incidimus mentionem, a quibus Tarraconi originem habuerit videndum est. Strabo enim declarans in tertio libro conditores vrbiū Hispaniæ adiecit, Tarraconam Scipiones construxerunt, ideo caput est Tarraconēnsis prouinciæ. Idem pene dicit Plinius de Naturali historia libro tertio, dicēs, Tarraconem Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum, quod tamē non existimo verum, quoad illius foundationē, sed quoad illius instaurationem, vel ampliationem, vt sapius ex antiquis scriptoribus factitatum constat. Refert enim Varro Cecropes construxisse Athenas, sed veraci historia Athis Rex primis illam construxit, a quo Athenæ nomē vrbi est, & atticæ prouinciæ, vt meminit Iustinus in suo Epitoma te. Et ideo puto eiusdem vrbis primam constructionem ad Græcos, & Herculem pertinere, sequentibus rationibus. Prima est, quoniā nequaquā verissimile est, vt Scipiones, si illā ab initio fundassent, Græcum illi nomen imponderent, quū essent Latini, quod euidenter ostēdit Ildorus existimans illā ad ipsos Scipiones pertinere: propter ea Tarraconā nominat, facitq; tam primæ declinationis in, xv. etymologiat ū lib. Sed antiqui omnes non quasi Latinā habens originē Tarraconā dicunt, sed Tarraconem, quali plane Græcū sit, tertie declinationis faciunt, inter quos est Claudius Ptolemęus Aegyptius libro secundo suæ Cosmographiæ. Et Plinius de Naturali historia libro tertio, & pene omnes antiquiores. Secunda ratio est, quoniam constat ex Romanis annalibus Gneum Scipionem, qui primus cum Romano exercitu ex omnibus Scipionibus intrauit Hispaniam, in primo suo aduentu comperisse Han-

nonem Pœnorum Ducem considerare apud Tarracordm, ipsoq; Hannone deinde statim paruit Scipioni, ex quo clare constat antiquiorem illi esse originem a Græcis profectam, & quanquam autentice non legerim, tamen vaticinari licet eius exordium ad Herculem, Græcosq; pertinere, quod sequenti ratione firmatur, quoniam quum idem Hercules diuersis populis, quos ex Tirijs, & Phœnicibus, cæterisque regionibus secum adduxerat, concesserit sedes, vrbesq; construxerit, atq; ex nomine gentis eas appellauerit, non videtur a vero distare, quod Aconitis, quos secum adduxerat, Tarraconenses agros concesserit, & terram Acon appellauerit. Acon enim vrbs est in Phœnicia non longe distans a Tiro, & Sidone. Cuius Tiri, & Sidonis incolæ cum Hercule militantes Gades instruxerunt, vt refert Iustinus. Sic enim ab ipsis Aconitis terra Acon appellata dici potest. Eam tamen præfati Scipiones Cneus, & Publius Cornelius fratres auxerunt, ac dilatarunt, validissimæq; muro cinxerunt, & Metropolim totius citerioris Hispaniæ effecerunt. Ex quo non est dubium, quod potuit dici Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Ad Romanos igitur pertinet Corduba Bætica, quæ a Marco Marcello condita est, vt placet Straboni libro tertio. Item & Emerita a Iulio Cæsare condita ex veteranis militibus, quos emeritos appellabat, & ab ipsis Emeritis, emeritam appellauit. Item & Hispalum quoniam licet illius prima constructio ad Herculem pertineat, illius tamen instauratio, & amplificatio ad Caium Iulium Cæsarem pertinet, ipseq; Iuliam Romuleam appellauit, illiusq; denominationem vulgari idiomate vsq; in hodiernum retinet, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuita, id est, ciuitas Iulia appelletur. Inde etiam Pampilona, quæ a Pompeio condita est, dum non longe ab ea pugnasset cum Sertorio, & dicta fuit Pompeiopoli, scilicet, ciuitas Pompeij, vt voluit Strabo libro tertio de situ orbis. Brutus insuper cognominatus est Gallecus, qui quum obtenta Gallecia diutius cum Lusitanis pugnasset, illosq; vicisset, Tolcum vrberem ex natura loci munitissimam in præsidium Lusitanorum construxit. Quæ quum ab initio parua fuisset vrbs, Gothorum tempore tanta effecta est, vt in Metropolim creata sit suppressa Metropoli Cartaginensi, sub qua erat, vt ex libro Conciliorum constat. Ad Romanos etiam pertinet Castra Augusta Salduba per antea dicta, vt Plinio placet, ab Augusto Cæsare condita. Pertinet insuper ad Romanos Villa Franca Pœnorum, Sardoniumq; oppidum, & Iulum in Cæretanis, quæ omnia non a Romanis prius fundata, sed vel ampliata, vel instaurata fuille constat.

De gente Nauarrorum, & vrbe Atanagro, quæ hodie
Pampilona dicitur.

Cipio vero capta Tarracona, ibiq; dimisso præsidio, classe Emporiorum remissa Illegem gentem opprimere decreuit. Interim profectus Atanagram vrberem, quam hodie Pampilonam dicunt, obsidet, quæ caput illius gentis habebatur, dicta est autem Pampilona a Pompeio, vt supra diximus, postatq; obsidione, & infesto exercitu post dies paucos obsidibus imperatus Illeges etiam pecunia multatos in ius, deditionemq; recepit. Inde in Austranos procedens Turiam vrberem ad oras Iberi perueniens obsedit. Quumq; Lacetani, qui & Castraugustani, vicinique ferrent auxilia, nocte non longe ab vrbe, quum intrare velent, exceptis insidijs eorum cæsa sunt duodecim millia, reliquos vero periecit.

pene omnes excutos, per agros diffugere compulerunt. Vrbi tunc maximo adiutorio
 erat nix iniqua, infestaq; oppugnantibus, quæ, quum hyems esset, per. xxx. dies, quibus
 durauit obsidio, pedes alta quatuor extitit. Deinde quum Annibitus Princeps
 eorum ad Hasdrubalem confugisset oblati de vrbe. xx. talentis argenti, obsides
 Tarraconam deducuntur. Hæc in hyeme gesta sunt anno ab vrbe condita quingentesimo
 tertio vicesimo octauo. Sequenti vero æstate dum Hannibal duro bello Romanos
 in Italia quateret, in Hispania terra, marisq; pugnatum est. Hasdrubal. xxx. habe-
 bat naues, siue triremes sibi ab Hannibale dimissas. His autem. xxx. decem adiunxit,
 quas. xl. Amilchoni commisit, atq; cum illis Carthaginem profectus exercitum
 ad maris littora ducebat, paratus pugnare terra, marisq; ad quancunq; partem hostis
 occurrisset. Gneus Scipio primum terra hostem aggredi statuerat, sed tamen intel-
 lecto cum nouis hostibus consultius esse, mari pugnandū statuit, parataq; classe quin-
 que & triginta triremium hostem sequi parat, qui delectis militibus ex omnibus co-
 pijs suis triremem conscendit. Primaq; statione deno milliario ab hostio Iberi flumi-
 nis classem duxit, auditoq; classem hostium ad Iberi ostia stare, duæ Massiliensium
 speculatiuæ triremes a Consule missæ sunt, quæ retulerunt Carthaginensium clas-
 sem ad fluminis Iberi ostia esse, castraq; in ripa posita. Unde visum est, vt incautos,
 improvidosq; magno clamore, simul & terrore aggredederetur, atq; sublati anchoris
 ad hostem vadit. Multas ea Hispaniæ pars altas turres habet, quibus & speculas, &
 propugnacula aduersus latrones, maximeq; pyratas, habent. Ex quibus primum
 conspectis Romanorum nauibus signum dederunt Hasdrubali, ortusq; tumultus ma-
 ximus est, prius in terra, quam in mari nondum vlllo pulsu Romanorum, aut alio nau-
 tico strepitu audito, quum nihil minus eo die quam prælium expectarent. Conscen-
 derunt igitur quam raptissime naues, atq; arma capere iussit Hasdrubal, castrorum
 milites potius fugæ locum dabant, quam in prælium properabāt, Carthaginensium
 adeo omnia præpropere gerebantur, & perturbatione nautica prohibebantur, vt ten-
 tata sit potius, quam inita pugna. Iam satis in lato pelago Carthaginenses terram con-
 tingere conati in littus triremes ire coegerunt, sicq; alij vago, alij sicco littore excepti,
 partim armati, & partim inermes ad instructam per littus aciem suorum confugere
 conabantur. Duæ tamen fuere naues Carthaginensium, quæ primo congressu capte
 sunt, & submersæ quatuor. Romani vero quanquā terra hostium erat, armataq;
 aciem paratam in litore cernebant, insecuti trepidam classem hostium præter eas
 triremes, quæ proris in terrâ collisis, aut carinas vadis fixerāt, puppes in altū extraxe-
 re, atq; ex. xxxv. xx. ceperunt, indeque parua victoria Consul Romanus Carthagi-
 nem profectus est, atq; omnē agrum circumqua; depopulati tecta vrbi, muroq; cons-
 iuncta incenderūt. Inde grandi, ac maxima præda ditati, Consul cum classe Uticam
 peruenit, quæ vrbs nō multū a Carthagine distat in litore, quod ad fretū Herculeum
 pertinet. Ibiq; sublati ijs, quæ Hasdrubal ad nautica officia parauerat, ceteris vero
 incensis, deinde Ebusum insulam, quæ hodie Iuiza dicitur, nauigauit, ibiq; oppugna-
 ta vrbe, quæ caput est insule, quum tam expugnare non valuissent, biduo ibi cōmorati
 cum summo labore, specq; frustrati se in agri depopulationē verterūt, direptisq;, ac ins-
 censis pluribus vicis, multa; parua præda quū in naues se recepissent, ex Balearibus
 iunc petentes. Interim flexa retro classe multorum populorum, tam ceterioris
 quam vterioris Hispaniæ ad Scipionē legationes missæ sunt, qui vere dominio im-

perioq; Romanorum sese dederunt obsidibus datis. Fuerunt autem populi Hispanie, qui ea statione ad Romanum venerunt Imperium, amplius quam centum & viginti millia. Consul vero Romano exercitu satis fidens exercitum vsq; ad Castulonem, seu illius saltus perduxit. Fuit enim Castulo vrbs amica satis populi Romani, quæ in principio vterioris Hispanie, seu Castellæ sita erat in capite Bætis fluminis, a qua Castellæ Rex, vt diximus, nomen & arma habet. Interea Hasdrubal exercitum in Lulitaniam duxit, ac propius Oceanum confedere fecit, sperans reliquum ætatis ibi tranquille transigere. Interim sicut Hispanis mos est noua expetere, Mandonius quidam nobilis ex Ibergetarū gente, quæ, vt diximus, hodie Nauarrensis dicitur, quum intellexisset Romanum Consulem a saltu Castulonis ad maritimam oram duxisse partem Romanorum sociorum, quæ pacata erat, & pacifica, eos inuasit. Cōtra quem, quum a Scipione missi fuissent tria millia Romani exercitus cum expeditis auxilijs leui certamine deuictus est Mandonius, ipsoq; ac omnibus suis oculis tumultus sedatus est. Huius autem tumultus causa fuit, vt Hasdrubal, qui ad Oceanum sedebat, in socios Romanorum castra punica ad Hibernica littora retraheret. Cuius aduentus alio vertit bellum, quoniam Celtiberorum Princeps, qui Romanis datis obsidibus se dederat, accepto nuncio a Scipione arma capit, qui nouæ Carthaginis prouinciam valido exercitu inuadit, tria oppida expugnat, & cum ipso Hasdrubale bis pugnantes, & quidem egregie, tria millia hominum occiderunt, quatuor millia etiam vi ceperunt cum multis militibus signis.

Quomodo Publius Scipio Gnei frater Consul, & Imperator in Hispaniam venit, & fratri coniungitur.

SVPRA scriptis rebus sic se agentibus Publius Scipio iam Consul, Imperator constituitur, prorogatoq; consulatu in Hispaniam venit missus a Senatu triginta secum adductis nauibus, & octo millibus militum, magnocq; commatu rerum. Ea enim classis procul visa a socijs in Hispania militantibus magna cum lætitia ciuium, sociorumq; recepta est in portu Tarraconæ, ibiq; in terram expositis militibus profectus Publius Scipio fratri coniungitur, quorum ab inde communi consilio bellum gereretur. Occupatis igitur Carthaginensibus Celtiberi co bello, transacto Ibero, ac nullo penitus viso hoste Saguntum pergunt, eoq; ibi traditos ab Hannibale omnes Hispaniæ obsides fama erat, modicoq; in arce præsidio custodiri. Erat autem apud Saguntum Bostar Carthaginensium Dux, qui quum intellexisset Scipiones aduersus Saguntum castra mouere, ipse secus Saguntum castra posuit, medius inter Saguntum, quod, vt diximus, Muriuetus hodie appellatur, & littora maris, ne classis Romanorum veniens posset urbem inuadere.

Erat & insuper Dux quidam Carthaginensium alias Pœnis fidus natione Hispanus Abelo nomine, qui calido potius, quam fidei consilio Bostarem aggreditur, dicens se durum arbitrari, statuiq; Carthaginensium, nec modicum periculosum, si vterius apud eum sit violenta obsidum detentio, consultiusque putare se. Pœnis, si obsides gratia Carthaginensium patribus remitterentur, qui, cum viri maiores urbium forent, fortius beneuolentia aduersus Romanos dimicarent. Quumq; hoc satis Bostare placuisset, eum huiusmodi genere ministrum fecit. Præsciuerat enim

Abelox, Scipiones Saguntum versus venisse, quibus per quendam transfugam innotuit, se ad maxima quæq; acceptissimæq; Romanis paratum esse. Qui quum obfides a custodibus accepisset mandato a Bostare dato, vt eos genitoribus, atq; propinquis redderet, ipse data notitia Romanis in eorum manus se finxit incidisse. Vnde, quod facere Bostar, Carthaginensescq; de Hispanis obsidibus statuerant, fecere Romani, qui magnam inde populorum Hispaniæ captauerunt beneuolentiam. Redditis enim filiis patribus, atq; propinquis Romanorum nomen, quod perantea ferum, crudeleque credebatur, clamens, ac liberale habitum est. Communis itaq; omnium ciuitatum defectio secuta a Carthaginensibus fuisse, nisi hyems supervenisset, quæ Romanos, Carthaginensescq; ne in castra prodirent, detinisset. Dum hæc igitur a Scipionibus in Hispania agerentur, Hannibal primo a Q. Fabio magistro militum victus est. Deinde Hannibal apud Cannas Apuliæ vicum Romanos vsq; ad finalem interitum vicit, adeo, vt si victoriam secutus fuisset, non dubium est quin Romanos pernitus deleuisset, per ea tempora Pholonicus Philopater sextus Aegyptiorum Rex, qui annis decem & septem regnauit, annis ab orbe condito quatuor milibus nongentis octoginta decessit.

Quomodo duo Scipiones, alter terra, alter mari prælia ex concordia gesserunt.

Interea dum hæc sic in Italia agerentur, acriter bellum in Hispania gerebatur. Sed ad eam vsq; diem magis prospere pro Romanis, Publius Scipio, & Gneus frater communi concordia decreuerunt, vt exercitibus partitis Gneus terra, Publius mari bella gererent. Hasdrubal Pœnorum Imperator neutri parti terra, mariq; satis fidens procul ab hostibus ducebat exercitum. Et quum sæpius, ac sæpius Carthaginensibus auxilia postulasset, tandem quatuor sibi a Carthagine missa sunt equitum millia, & pedites quantum sufficerent. Tunc Hasdrubal resecta spe propius castra mouit, classemq; & ipse instrui, parariq; iubet ad insulam, maritimamq; oram tutandam. Nunquã enim ex illa ora Hasdrubal nautis, nauiumq; præfectis fidem habuerat, qua ad Iberi oram turpiter pugnarunt, vel potius classem deseruerunt: illis tamen plurimum increpatis classem de integro instaurat, & motis aduersus hostem Romanum castris Calbul nobilem Tricenorum Ducem, qui se in castris valido exercitu detinebat, aggredi statuit. Præmissa igitur leui suorum comitiua, vt illum posset ad prælium concitare, partem etiam ad vehementius excitandum ad agrorum deuastationẽ laxauit. Tumultus interim oritur, & per agros fuga simul, & cædes fit. Quum interea Tricenorum Dux ad castra se recepisset magna trepidatione, hostem Pœnum aggredi statuit, nedum se ab eo tueri. Quumq; Hasdrubal eorum animos deprehendisset, copias in altũ locum retrahere curauit, qui clausus flumine satis fortis erat, nec se etiam tutum confidens castra vallo muniuit. Iterum quum Hispani sæpius Pœnos ad prælium incitassent, pari fortuna, ac pauore vtrinq; pugnatũ est. Quum vero Hispanus vidisset Pœnos non posse ad bellum eliceret: Aschuam urbem aggressus est, quam vi cepit, agrosq; hostium deuastauit. Ea enim ciuitas Aschua apud fluiuium Iberum sita hodie Ascho dicitur,

Literæ Carthaginensium ad Hasdrubalem, vt in Italiam transeat relicta Hispania.

ff ij

His igitur sic se habentibus a Carthagine ad Hasdrubalem littere delatae sunt, ut primo veris tempore exercitum in Italiam traduceret, quae res vulgata per Hispaniam omnium Hispanorum animos ad Romanos conuertit. Ita Hasdrubal statim literas Carthaginem mittit, dicens, & indicans quanto damno profectionis suae fama fuisset. His addebat, si a prouincia discederet, Romanorum Hispaniam fore, seque non habere praesidium, minusque Ducem, quem praeficere prouinciae posset, atque duos esse Romanorum Imperatores Scipiones Publium, & Gnum, quibus vix aequis viribus resistere posset. Itaque, si vllam Hispaniae curam haberet, orabat, ut successore sibi cum valido exercitu mitteret, cui omnia prospere eueniret, non tamen opus esse eum ociosum morari in prouincia. Hae littere quanquam primo aspectu Carthaginensium Senatus animos mouissent, tamen quia eis de Italia propior cura erat, nihil de Hasdrubale, & copiis eius mutatum est. Amilcho successor Hasdrubali, & Imperator missus est in Hispaniam valido cum exercitu, classeque instructa ad retinendam terram, maritimamque oram tutandam, qui cum exercitum, classemque in Hispaniam traiecit, castris communitis, & vallo circumdatis, nauibusque subductis ipse cum quibusdam delectis militibus festinanter, & quantum accelerare potuit, per dubios, infestisque populos ad Hasdrubalem peruenit. Quumque decreta Senatus exposuisset, edoctus ab Hasdrubale, quemadmodum bellum in Hispania gerendum esset, retro in sua castra rediit, arbitratus nihil adeo quam celeritate opus esse, ne hostes eius reditum praesentirent. Hasdrubal igitur prius quam castra moueret, pecuniam omnibus Hispaniae populis imperat, non ignorans quemadmodum Hannibal ipsius frater transitum pecunia mercatorum comparasset, nec auxilia Gallica aliter quam conducta habuisse, inopemque tantum iter ingressum, vix ad alpes penetraturum esse. Pecuniam igitur raptem exactis ad Iberum flumen descendit. Vbi vero decreta Senatus, & Hasdrubalis iter Romanis innotuit, omnibus omissis rebus ambo Duces iunctis copiis ire obuiam Hasdrubali ceperunt, ut ei obisterent, rati, si Hannibali Hasdrubal in Italia iungeretur cum Hispano exercitu, finem Romano Imperio fore. His anxij curis exercitus ad Iberum ducunt, & transacto flumine quum diu consultassent, an deliberarent castra castris coniungere, tandem urbem propinquam flumini, quae Hibera dicebatur, quam ex illius litu quidam Detursam arbutantur, obsidere ceperunt. Quod ubi Hasdrubal intellexit, ope ferre urbi parat, quae paulo ante in amicitiam Pcenorum venerat, ita cepta oblitio a Romanis omissa est, & in ipsum Hasdrubalem verterunt bellum. Quumque quinq; milliarium intervallo castra posuissent utrinque singulis diebus commissis hinc inde praesidijs, tandem vno, eodemque die velut ex composito utrinque signum pugnae propositum est. Triplex eo die fuit Romana acies, peditum pars ante inter signa locata, pars post signa, equites cornua cinxere. Hasdrubal vero mediam aciem Hispanis firmat, in cornibus, dextero Pcenos locat, leuo Afros, non longe utraque acies viribus distabat, tum equitum, tum peditum numero, sed vincendi dispar Pcenis animus. Romani quidem persuadebantur pro patria, pro re publica, pro reditu in Italiam pugnare, pro aduersa Pcenorum parte non ita pertinaces animi erant, quasi mallet in Hispania vinci, quam in Italia vincere. Primo igitur concursu cum solum pila coniecta essent, retulit pedem media acies inferentibus sese magno impetu Romanis, media Hispanorum acies, quae cum Hasdrubale erat, terra vertit, & tantum in cornibus praelium committitur, hinc Pcenus, hinc aler yrgent, & anceps praelio pugnant, iamque duo

prælia esse videbantur, quonia submotis medijs ad alterutram partium pugnabatur. Iam Romana acies media Hasdrubalis acie submota satis virium habebat ad dimouenda Pœnorum cornua, quâ & numero, & viribus potiores hostibus forent. Hasdrubal vero ad vltimum euentum pugne monitus ex media cœde solum cum paucis auferat. Romani victo Hasdrubale Pœnorum castra cepere atq; diripuerunt. Ea pugna, si qua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit, Hasdrubalicq; non solum in Italiam traducendi exercitum, sed ne manendi quidem satis tuto loco in Hispania spem reliquerat. Quæ posteaquam litteris duorum Scipionum Romæ nunciata sunt, non tam victoria, quam prohibito in Italiam Hasdrubali transitu lætabantur. Post priores igitur literas Publij, & Gnei Scipionum, aliæ sunt delatæ literæ eorundem ad Senatam, nunciantes quales, quantasq; res gessissent in Hispania prospere, sed primum stipendia, vestimentaq; & frumentum exercitui, & naualibus socijs deesse. Deinde postquam de publico aerario, & priuata pecunia a populo Romano prouisum fuit, conducta omnia magno animo fuerunt. Factum est hoc anno ab orbe cõdito quarto milleno nongentesimo octogesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo secundo. Postea vtro anno secundo, quum duobus sequentibus annis pene nihil memoria dignū egisset Hasdrubal, cum Magone fratre & Amilcharis filio urbem Ilyturgum obsidere ceperunt, quam urbem Medinam celi hodie vocitari arbitror. Hanc enim obsidionē Hasdrubal, Mago, & Amilcho fecerunt propter defectiorem, quam a Carthaginensibus fecerant ad Romanos. Quum vero ea vrbs frumento maxime indigeret, duo Scipiones inter tria hostium castra maxima cum angustia commeatum frumenti afferentes ad urbem peruenierunt, cohortatiq; sunt ciues vt eo animo, quo prius se defenderent, etiam incenia tutarentur. In eo autem transitu committatus magnam suorum stragem, cædem ac ruinam passi sunt Romani. Quum vero Carthaginenses maxima eruptione in duos Scipiones irruissent, grauis pugna commissa est. Fuerunt enim eo die in Carthaginensium exercitu vltra sexaginta milia hominum. Romanorum vero sexdecim milia tantum. Eoq; die ex Carthaginensibus plures occisi sunt, quam essent Romani numero. Ceperunt & insuper eo die ex Carthaginensibus circiter tria milia equorum, & sexaginta signa militaria, quinque etiam elephantum mortui, atq; omnibus Carthaginensium castris in direptionem ad ductis Ilyturgum ab obsidione liberatum est. Hanc Ilyturgi obsidionem fecerunt Carthaginenses in ostium vrbis, quæ Castulo dicitur propinqua Ilyturgo, quæ, quâ olim affectissima Pœnis esset, ab eis tamen defecerat ad Romanos, quorum præsidium a Scipionibus positum in Ilyturgo erat, longe maiora hoc anno in Hispania gesta sunt, quam in Italia. Inde Carthaginenses reparatis statim exercitibus, nouis deniq; auxilijs ab Africa traductis Burgiam urbem, quæ Romanis sociata fuerat, Carthaginenses oppugnare ceperunt. Quam obsidionem veniens Gneus Scipio soluit, ad Mundam exinde urbem castra punica mota sunt. Est autem Munda vrbs, quam hodie Colymbriam appellamus, in qua denuo Sextus Pompeius cum Aggrippa Cæsaris Duce pugnavit. Quum vero Romani intellexissent, ad Mundam urbem castra mouisse, statim se eo contulerunt, ibiq; collatis signis ad bellum ventum est, & per quatuor oras fere pugnatum est. Vincentibus Romanis signum in exercitu datum est, quod Publius Scipio tragula in femore vulneratus esset, pauor ceperat milites, ne vulnus mortiferum esset, nisi casus vulneris Scipionis occurrisset, castra punica eo die capta fuissent, in hocq; prælio dicuntur occisa ex Carthaginensibus duodecim milia, & capta

tria millia. Interim Pœni ad Aurigem urbem recesserunt, quos, vt territos, non deseruit sequi Scipio, quoniã lectiçula aduectus iterum cū Pœnis prælium cœpit, atq; in hac secunda pugna circiter sex hominum millia fuere cæsa, & mille quingenti capti.

His igitur peractis Hasdrubal Magonem fratrem pro reparandis exercitibus ad conquisitionem militum misit, qui quidẽ breui exercitum repleuit militibus, animosq; ad instaurandũ denuo certamen excitauit. Deniq; cõserto prælio eodẽ euentu, fortunatq; pugnarũt. In eo enim plusquam octo millia Carthaginensũ cæsa sunt, elephanti octo capti, tres occisi sunt. Rebus igitur Romanorum sic se prospere in Hispania habentibus, verecundia cepit Romanos Saguntum urbem, quæ causã belli fuerat, non ob fidere, quæ per multos iam annos in hostium potestate fuerat, itaque ad illud exercitus duxerunt, quod modica vi expulso præsidio obtinuerunt, indeq; Turditanos, qui Saguntinis parauerant bellũ, vendiderũt, illorumq; urbem precio inde recepto. Turditani ea gens Hispaniæ est secundum Claudium Ptolæmeum, quæ a flumine Bæti est, & vrbe Hispali vsq; ad flumen Anam, quod hodie vulgo dicitur Godiana, ibi enim vrbs erat a nomine prouinciæ dicta, quæ ob istam ipsius vrbis hominũ venditionem deleta dicitur, & prouincia manet. Apud eadem enim urbem, & prouinciã Hannibal quum primo a Carthaginensibus Dux exercitus creatus est, dicitur exercitum instruxisse, vt Saguntũ urbem populi Romani amicissimam oppugnaret. Hæc enim gesta sunt, anno ab orbe condito quarto mille no nongentesimo octogesimo quarto, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo sexto.

De morte duorum Scipionum in Hispania Publij videlicet, & Gnei.

Equentibus igitur duobus post annis, videlicet anno ab orbe condito quarto milleno nongentesimo octogesimo sexto, & ab vrbe condita quingentesimo tricesimo octauo, quum in estatem tenderent transactis hyemalibus turbidinib; ambo Romani Imperatores Publius, & Gneus Scipiones duos exercitus cõiunxerunt cõsulte, & decreto cõsilio, vt Hasdrubalẽ, quem censebant in Italiam transiturum, totis viribus impedirent. Ad hoc credebãt satis virium, quã ad eorum exercitum, & potentias accessissent viginti millia Celtiberorũ, qui transacta hyeme ad arma fuerant cõfati. Tres enim fuerunt Carthaginensũ exercitus, Duces vero duo Hasdrubales, quorũ alter maximus erat Pœnorũ Dux in Hispania Amilcharis filius, & frater Hannibalis, alter vero Hasdrubal Gisconis filius, & Mago etiã Amilcharis filius. Hi etiam omnes tres exercitus iungere statuerunt. Hasdrubal Gisconis filius ambos exercitus iam simul iunctos habebat, distabantq; dierum quinq; itinere ab Romanis, propior ipsis Romanis erat Hasdrubal Amilcharis filius magnus Hispaniæ Imperator, qui exercitũ ad urbẽ Astorgum habebat. Eam igit; urbẽ Imperatores Romani maxime obtinere cupiebãt, & Hasdrubalis Amilcharis filij exercitum delere, rati, si illum frangere possent, facile alterum Hasdrubalem, & Magonem per deuiã, & saltus fugere compulsuros. Itaq; decreuerant copias in duos exercitus diuidere, vt scilicet Publius Scipio duas Romani exercitus partes assumeret dimicaturus cū Magone, & Hasdrubale Gisconis filio. Gneus vero Scipio cū reliqua tertia parte adiunctis Celtiberis bel lum aduersus Hasdrubalẽ Amilcharis filij assumeret. Sic igit; rebus cõpositis Gneus cū fratre Publio adiunctis Celtiberis pariter omnes cum duobus exercitibus aduersus

hostes itinere arrepto ad Astorgium urbem castra posuerunt ex opposito Hasdrubalis eos diuidente urbe, quibus castris firmatis Publius ad decretos hostes progressus est cum duabus exercitus partibus. Gneo ibi cum Celtiberis remanente. Hasdrubal vero quum conspexisset imminutum exercitum Romanorum ex discessu Publij, forsitanq; vim exercitus Gnei Scipionis consistere in Celtiberis, quorū Duces ex diuturno bello, atq; consuetudine linguae cognitos habebat, quum totum exercitū plenum Hispanis haberet. Per multiplicata igitur, & occulta colloquia tractare coepit, ut Celtiberi, illorumq; principes ad patriam decederent, atq; copias inde abducerent magna mercede eis promissa: illis vero tum illectis premio, tum ob dubiū euentum futuri belli, spe etiam remeandi ad propria, suosq; visendi, non atrox iniuria videbatur, quod non vertendi belli opus videbatur, sed abstinendi ad tempus. Haec res Celtiberis haud dubia facta est propter Romanorum metum, quum adeo pauci Romanici essent in exercitu, ut Celtiberis resistere non valerent. Ex qua re haecenus Romanis restat pro uerbiū, ut nunquam adeo debeant in exteris fidere, quin in suis fiant etiam potiores. Signa itaq; mouentibus Celtiberis, mirantibusq; instantibus, rogantibus, ac contradicentibus Romanis, ut remanerent, nullam aliam causam allegarunt, nisi se domestico bello reuocari. Quum vero Gneus Scipio uidisset, nec hortatu, nec vi posse Celtiberos compellere, ut remanerent, cum anxietate cogitans quid inde acturus esset, quum nec ibi tutus esse posset, nec etiam fratri ob distantiam se coniungere, nullum aliud consultius in promptu visum est remedium, quam retro paululum exercitum ducere. Nec minor anxietas, terrorq; fratrem premebat, periculumq; maius ex nouo hoste. Quoniam interea Malinissa Rex Numidarum eo tempore socius Carthaginensium factus est, quem postea Romana amicitia fecit elatum. Is quum uenisset ualido Numidarum exercitu, Publius Scipio aduenienti occurrit, qui deinde diebus, ac noctibus Romanis adeo infestus erat, ut non sineret eos longius lignatum, pabulatumq; ire, quoniam sepe inuentus inter medias Romanorum stationes omnia ingenti tumultu miscebat. Noctibus quoq; eorū incursum repentinum in portis, & uallo Romano trepidatum est, nec uel locus, uel tempus ullum vacuum a metu, ac sollicitudine erat, Romanis compulsis intra vallum adempto omnium rerum usu consistere. Quum igitur prope esset obsidio, eimq; a ratione conciperet, Dux cautus, ac prouidus Scipio uictus necessitatibus temerarium capit consilium, ut nocte hosti obuiam iret, & quocumq; loco occurrisset, praelium caperet, relicto igitur modico praesidio in castris Tito Fronteio legato, media nocte profectus cum hostibus obuijs manus conseruit, agmina magis, quam acies pugnabant, nec tempus noctis, nec hostium impetus ordinari acies permittebat. Superiores uero ex tumultuaria turba Romani erant, sed quum uenissent a lateribus equites Numidarum, quos repentino incursum sefellisse Scipio arbitrabatur, ij magnum terrorem Romanis intulerunt. Contracto insuper nouo certamine aduersus irruentes equites Numidas, superuenerunt etiam noui hostes duo Duces Poenorum a tergo pugnantes, anceps, & durum committitur praelium. Quumque tam diutius praelium ad utranque partem dubie perdurasset, prouidus, & strenuus Imperator hinc inde prouidebat, ubi maxime uideret occurrendum esse, interim dum strenue ad alteram commissi certaminis partem praelium ageret, latus eius dextrum lancea transfigitur. Quumq; hostes, qui in Imperatorem Romanum dimicabant, eundem ex quo labentem prospexissent, alacres, ac magno gaudio exultantes cum clamore per totam aciem nunciauerunt Imperatorem Romanum

occidisse. Quæ vox vulgata passim, Carthaginenses victores, Romanos victos esse
 ait. Fugam igitur Romani amisso imperatore statim arripere ceperunt, multoq; plu-
 res ex Romanis in fuga, quam in prælio cæsi sunt, quoniam velocitate equorum Bar-
 barorum statim fugientes comprehensi fuerunt. Nullusq; eo die Romanorum euasis-
 set, nisi nox occurrisset. Quum vero Pœnorum Duces victoriam ex hostibus cõspe-
 xissent, eam ociosam esse noluerunt. Statim enim citato gradu exercitum Hasdrubali
 Amilcharis filio coniungere decreuerunt, pro indubitato tenentes, si illi coniungeren-
 tur, alterum Romanum Imperatorẽ Gneum Scipionem deleturos esse. Nec eos spes
 fecellit, læti enim ex priorè victoria in alterum Imperatorem Romanum vnitum exer-
 citum ducere parant. Gneus vero quamprimum fratrem occisum intellexit, auctiũq;
 exercitum hostium, suumq; imminutum, & socios territos ex amisso fratre, nihil con-
 sultius esse duxit, quam paululum retrocedere, vt interim ad aliquem tutiorem locum
 se reciperet, quo deliberare valeret, quid ei agendum esset. Vnde vna nocte ignorantibus
 hostibus exercitum illinc eduxit. Capto igitur aliquantulo itineris antequam re-
 cessus Imperatoris Romani ad hostes peruenisset, Hispani statim cognita fuga præ-
 missis Numidis, quantum poterant citatis agminibus, sequi ceperunt, quos ante no-
 ctem affectos Numidæ nunc a tergo, nunc a lateribus incurstantes Romanos consi-
 stere coegerunt, Gneus vero Scipio Imperator prouide suum tutabatur exercitum,
 nunc agendo, nunc consistendo expectatis pedestribus, vt simul omnes iuncti conflig-
 erent. Quum vero aliquandiu non multum procederetur, & iam instaret nox, Sci-
 pio suos e prælio reuocat, & in vnum tumulũ collegit, qui locus non satis tutus erat
 timore concussio exercitu, sed tamen tutior, quam aliquis ex circumstantibus, ibi igitur
 impedimentis in medium receptis, & pedibus circumstantibus vix exercitum ab impe-
 tu incurstantium Numidarum tutabantur. Postquam igitur omnes tres Imperato-
 res Pœnorum aduenerunt cum eorum exercitibus, Imperatori Romano visum est
 in loco sine præsidio, & vallo non posse tuto consistere, & quum locum accuratius
 circumspexisset, minime aptum iudicauit, vt vallo circũdari posset. Nam adeo nudus
 erat, ac asperi soli, vt nec in eo virgula essent, nec terra effodi, nec vlla opera aptari
 posset, vt hostibus difficilẽ aditũ præberet. Cui nullũ præsentius remediũ fuit, quam
 locum sarcinulis exercitus circumdare, vt ipsis obiectis hostes non tam facile valerent
 inuadere. Quum id factum esset, Imperatoresq; Pœnorum clausum vidissent Ro-
 manum exercitum, vociferantes, acclamantesq;, quasi capti intra sarcinulas Romani
 tenerentur, inuadere Romanos curant. Et quum magno impetu irruentes hostes,
 nec illa clausura, nec defensione possent ab aditu prohibere, multi ex Romanis mili-
 tibus in sylvas, quidam in castra Publij Scipionis mortui, quibus præerat, T. Fron-
 tæius legatus confugerunt. Ferunt aliqui ipsum Gneum Scipionem Imperatorem in
 primo congressu, ac impetu mortuum fuisse, quidam vero, eum in propinquam tur-
 rim cum paucis effugisse, quam circumdatam, quum nulla vi possent superare, igne
 foribus succenso cum ipso Imperatore, omnibusq;, qui intus erant, crematam dicit.

Sicq; Gneus Scipio Imperator Romanus tricesimo die post Publij fratris obitum
 interfectus est. Luctus ex morte eorum non tantum Romæ, sed & per totam Hispa-
 niam fuit, lugebant Romani amissos Duces, dissipatum exercitum, & alienatam pro-
 uinciam, Hispani vero ipsos lugebant, desiderabantq; Duces, Gneum tamen magis,
 qui diutius prouinciæ præfuerat, maioremq; ex diutiori mora fauorem populorum
 fuerat consecutus, experimentumq; iustitiæ, ac temperatiæ Romanæ primus Hispa-

nis fuerat. His itaq; peractis quū delect⁹ esset Romanus exercitus, amissa q; Hispaniæ viderentur, vir vnus Lucius Marcius Septimi filius, qui erat Romanus impiger iuuenis, animiq; & ingenij aliquanto maioris, quam pro fortuna in qua erat natus, huic ad summam indolem accesserat Gnei Scipionis disciplina, sub quo tot annos militiæ artem edoctus fuerat: qui ex fuga collectis militibus, & quibusdam ex præsidijs vrbium adductis non contemnendum exercitum fecerat, cõiunxeratq; cum Tito Frenio Publij Scipionis legato, tantumq; ei omnes Romani equites tribuerunt, vt ad eum summam imperij detulerint. Commutatis igitur, & cõmunitis castris circa Iberum amnem modico temporis interuallo omni re necessaria, victualibusq; & com meatibus referta sunt, adeo omnia per nouum Imperatorem Lucium Marcum turis impigre, tam præstanti animo exequabantur. Ceterum postquam Romani milites intellexerunt Hasdrubalem Gilconis filiū ad delendas reliquias belli venisse, Iberūq; transisse, appropinquasse, signum pugnae datum esse, recordati quos prius Imperatores habuissent, quibusque Ducibus, & copijs freti prodire in campum ad pugnam soliti essent, flere omnes repente, offensareq; capita ceperunt, & alij manus in cælum tendentes, & Deos inculantes, alij strati humo suum quisq; Ducem inuocâtes erant, nec celari poterat lamentatio, excitantibus tamen centurionibus, & increpâte Martio porrectis manibus, quod in muliebres, & inuiles se proiecissent fletus potius quã ad tutandos semetipsos, ac rem publicã hortarent, vt secum accuerent animos, & ne inultos Imperatores suos sinerent iacere. His verbis aliquantulum excitati, quum repente clamor, tubarumq; sonitus audirentur, iam enim hostes prope vallū erant, omnes a suctu ad arma discurrunt, & in hostem negligenter, & in composita venientem occurrunt. Quæ res improuisa primo aspectu terrorem intulit Pœnis, admirâtes, vnde tot hostes delecto paulo ante exercitu tunc occurrissent. Vndeq; tanta audacia, vt duobus victis Imperatoribus in bellum ire præsumerent, percunctantibusq; quis ex stris præcesset, exercitumq; duceret, quis pugnae signum dedisset, omnia admirationi erant. Deinde facta in eos valida impressione retro fugam capere Pœnis ceperunt, & magna eo die fuisse caedes fugientium, nisi Marcius incurstantes suos repressisset, citatimq; aciem ad prima signa se opponens caedis, ac sanguinis avidam ad castra retraxisset. Carthaginienses, vt diximus, primo aspectu trepidantes vallo se munierunt.

Quumq; viderent Romanos substitisse, metu id fecisse arbitrati, lento gradu in castra redeunt, contemptiq; Romanos habentes, grandis illis negligentia in custodiendis castris erat, quoniam & si vicinos hostes sciebant, occurrebat tamen illis esse reliquias duorum exercituum ante paucos dies delectorum. Quum ergo omnia apud Pœnos neglecta essent, exploratis his Lucius Marcius ad consilium magis temerarium, quam audax animum adiecit, vt scilicet castra hostium inuaderet, consultius arbitratus vnus Hasdrubalis aggredi castra, quã si se omnes tres exercitus, ac Duces iunxissent, in sua illorum expectare oppugnatione. Nec tamen subita res malitum animos turbaret, alloquendos milites statuit, & adiuuata concione declarat, quid facienda sit, hortans, vt constanti animo pugnent, neq; etiam si difficillimum videatur, paueant, quum rem facillimam commoditate captata aggrediantur. Statuit enim eis tertiam vigiliam noctis, in qua exploratum habere dicebat, nullum vigiliarum ordinem in castris hostium esse, stationes deniq; ac custodias non visas fuisse. Quum igitur ora aduenisset, primo impetu castra hostium cepit. Tum in omnes passim grassatur, mucro, qui semel somnes, trepidiq; ob inopinatum tumultum, & incrimas trucidabat

tur. Erant vltra eos proxima Pœnorum castra distantia intervallo sex miliarium. Itaq; Lucius Marcius silenti agmine proximos hostes aggreditur, quum nullæ in castris portæ, neq; in vallo custodiæ forent, in quæ, velut in sua castra, nullo vsquam obliſtente penetravit, inde tubæ canunt, signa prædunt, rumor tollitur, & clamor. Pars Romanorum semisomnos hostes cędunt, pars portas occupat, pars ignem succendit, pars obruit tecta, vt fugam aggressis intercludant, ignis, clamor, cædes velut alienatos sensibus hostes reddebant, incidunt inermes inter cateruas armorum, alij ruunt ad portas, alij interceptis itineribus supersaliant vallum, & vt quisq; euadere poterat, ad alia sociorum castra fugiebat, inter quæ Romani cohortem in medijs syluis statuerant, quæ fugientib; præcludere viam posset. Quū igitur aliqui a trucida-
 tis castris euadere crederent, ad alia castra fugientes intercipiuntur a cohorte media Romanorum, a qua cæsi ad vnum omnes sunt, si qui tamen euaserūt in ipsa proxima castra, non prius ab eis renuntiarī potuit sociorum cædes, quam priori exercitu cęso Romani milites adessent, qui feroces ex nocturna victoria facti, quum eis in castrorum portis obliſtere non valerent, graue, atroxq; intra portas incunt præliū. Quūq; Pœni cladē alterius exercitus intellexissent, terrore versi sunt in fugā, itaq; die, ac nocte Pœnorum castra exptugnata sunt ductu Lucij Marcij, ex quibus septē & triginta millia hominū cæsa sunt secundū Claudium, qui annales Acciales de Græco in Latinum vertit. Capti vero mille octingenti ac triginta præda ingenti parta, in qua non absuit clipeus argenteus Hasdrubalis librarū centum ac triginta, in quo desuper imago Barchini ferebat, ob quā causam Hasdrubal Barchini ab autorib; appellatus est. Magnum deinde Lucij Marcij nomē fuit, eius insuper victoriæ quidā addūt ex eius capite flammam igneā emicuisse, qua hostes debebat. Tantū Romę de eius victorijs exultatū est, vt in tēplo Iouis eius statua locata fuerit cū imagine Hasdrubalis, tātuscq; ignis pro lætia accensus est, vt pene capitoliū cōflagratū sit. Post hæc vero res aliquāto tēpore pacifice in Hispania fuerūt. Dum hæc tamen in Hispania gerunt, omnis belli cura a Romanis versa est in obsidionē Capuę in Italia, quę iam ante diutius ab Hannibale tenebatur, quam, quum Romani fortiter oppugnarent, Hannibal ad eam obsidionē liberandam occurrit, quam tamen quum non posset liberare, urbem Romanam obsidere decreuit. Ad eam igitur veniens castra firmavit ad tertium milliare apud amnem Amenem. Fuluius Flaccus Imperator Romanus inter Collinam, & Equilinanam portam extra urbem castra posuit, Caium Calphurnium prætorium capitolio Consules præfecerunt, & arci Senatū frequenter in foro contineri ordinarunt, vt si in tam dubijs rebus aliquid occurrisset, prouideretur. Altero vero die postquam Hannibal ad eum locum castra firmasset, cum duobus militibus equitū a porta Collina vsq; ad Herculis templum discurrit propius, quæ potuit moenia explorando. Quod Fuluius Flaccus, vbi vidit adeo licenter Hannibalem hoc facere, indignum existimans, iussit equitatum submoueri, & in castra hostium exerceri. Ad pugnam igitur venientes illo, & altero die pluuia immixta grandine vtrumque exercitum semel, & secundo diremit, ita, vt alteruter in propria castra compulsus sit remeare. Quam rem Hannibal ad miraculum capiens credidit Romam ex eo aduentu sibi nullatenus deberi, vt ab ipso vinceretur. Sic post paucos dies abire statuit, speliatq; templo Feronię, quod multis ditatū donis, auro, argētoq; erat, discessit, per Reatemq; in Samnium profectus est. Interim Capua capitur a Romanis.

Caius vero

Caius Nero a Senatu Imperator in Hispaniam mittitur.

Rdinatis igitur, quæ ad vrbs Capuæ tuitionem pertinebant, Romani patres cum Senatu Caium Neronem, qui ad Capuam urbem militauerat, cum duabus peditum legionibus, quas Capuæ habuerat, & equitibus, adiunctis sibi totidem peditibus, ac equitibus octim gentis, quos ipse legisset Latini nominis, Puteolos miserunt, vt inde in Hispaniam nauibus transfret. Qui, vt Puteolos exercitum ad duxit, naues exercitum conscendere iubet, indeq; traiecit in Hispaniam, ad Iberumq; fluuium venit, atq; exinde eum Lucio Martio, ac Tito Frontonio coniunctus est, statimq; properauit ad hostes ire. Hasdrubal Amilcharis filius interea ad Lapides Atros castra habebat in Ausitanis. Is enim locus est inter oppida Ilyturgum, quod Mediana cæli ex illius situ hodie appellari arbitror. Ementus alios montes iam huius salus Nero fauces occupauerat. Quam rem quum prospectasset Hasdrubal, legatum mittit ad Neronem, dicens: si secum colloqui vellet, omnem suum exercitum ex Hispania educturum. Quam rem cū læte suscepisset Claudius Nero, colloquium ad posterum diem cum Hasdrubale petiuit, vt Romæ leges componeretur de tradendis arcibus, vrribusq; dicq; statuenda, ad quam præsidia deducerentur, omniaq; sua, Pœni sine fraude asportarent. Hoc enim Hasdrubal egisse probat, dubitans, ne restringeretur in arcto, excogitans si quomodo hostem fallere posset, vt inde exercitum educeret. Quod colloquium quum a Nerone non minus libenter, quam auide expectaretur, Hasdrubal interim exercitum nocte parat educere, Primumq; quod in exercitu grauissimum erat, prima noctis hora iubet e castris educi, dataq; opera est, vt pauci simul, vt hoste silentio aptius fallerent, egredereñt. Nam euadendū per arctas, ac difficiles vias erat. Quum vero iam maior pedestrium pars ex salu eualisset, iamq; si de decrescente, non sine maximo metu stari posset, prima luce omnem aciem simul cum elephantibus educit. Ea hora nebula densa omnem agrum, montesque texerat, quod videns Hasdrubal, nuncium mittit ad Neronem orans vt in alterū diem differat colloquium, asserensq; illum diem religiosum Carthaginensibus, ac feriatum esse.

Exacta deinde hora diei quarta nebula abeunte, & claritate diei facta, fraus detecta est. Tunc enim Hasdrubal instructa acie, omnibusq; elephantis tutus extra salus angustias per campos apparuit. Quum vero Nero clarescente die Punicam fraudem agnouisset, proficiscentem hostem insequitur, acieq; instructa ad pugnam coegebat. Sed Hasdrubal detrectabat pugnam, leuia tamen conferebantur prælia per Romanos, & extremam Punicam aciem. Inter hæc Hispaniæ populi, qui post cladem Scipionum a Romanis defeceant, nec redibant ad Romanos, nec vlli deiciebant.

Publius Cornelius Scipio filius alterius Publij annos natus, XXIII. creatur Consul, & in Hispaniam mittitur.

Apta igitur Capua in Italia a Romanis anno ab orbe cōdito, MM. MM. DCCC. LXXXVII. ab vrbe vero condita, D. XXX. VIII. iam misso in Hispaniā Nerone, eodē anno Senat⁹ Romanus decreuit, vt exercitus auerent, Imperatorq; item alius in Hispaniam mitteretur. Non tamen, quæ mitterent, idoneum aliquē censebant, animo volentes, qd duoadco in ligned Imperatores intra dies, XXX. ced

derant, quorum loco deligendus Imperator substitueretur. Quumq; alij alios nominarent postremo decursum est, ut populus super Imperatore creando, qui in Hispaniam iret, comitium haberet. Dicitur autem comitiū congregatio, in qua omnes magistratus, & Romanus populus descendebant in campum Martiū Romæ pro creando Imperatoribus, & reliquis magistratibus. Statutoq; die ad comitiū interim consultant, quæ dignum Imperio tanto arbitrentur. Quumq; destituta expectatio videretur, nomen idoneum inueniendo, redintegratus est luctus acceptæ cladis, desideriumque amissorum Imperatorum. Qua ex re incesita ciuitas erat, inopsq; consilij videbatur. Die tamen statuta omnes in campum conueniunt. Tum magistratus versi circumspiciunt ora Primatum, ac ipsius populi, illiq; illos intuentes dolent, fremuntq; adeo perditas res videri, desperatumq; de republica esse, ut nemo, vel non inueniatur, vel non audeat imperium in Hispanos capere. Tunc statim Publius Cornelius Scipio alterius Publii Scipionis, qui in Hispania occubuerat, filius adolescens quatuor & viginti annos natus, in alto eminentiq; loco, ut videri, prospiciq; ab omnibus posset, consistens, Imperium aduersus Hispanos petijt. In quem omnium ora, vultusq; conuerſi, cum maximo assensu, totiusq; comitiū fauere proclamatur dignus eo Imperio, ut in Hispaniam mitteretur. Caterum post rem actam dum ardor, animorumq; imperus quieuiſſet, silentiū statim, & tacta cogitatio suborta est, considerantes quidnam fecissent, pœnitebatque eos, quod plus valuisse fauor, quam ratio atatis.

Quim etiam fortunam domus horrebant, ac Scipionum nomen. Scipio vero ad rem tantam delectus ita de ætate sua, Imperioq; mandato, quomodoq; bellum gerendum esset magno elatoq; animo disseruit, ut ardentissimum omnium in se amorem excitaret, certosq; redderet omnes considerantes de futura victoria. Fuit autem Scipio non tantum veris suis virtutibus mirabilis, sed arte quoq; quadam adiutus, & in ostentationem earum compolitus, ita ut multis modis quadam superstitione de ipso capta mentes occupasset. Postquam enim togam virilem suscepit nullo vniquam die villem rem aut publicam, aut priuatam egit, quin in Capitoliū iret, ingressusq; perniciorem templi locum quasi cum Dijs consultaturus, solus diutiuscule manebat, ita, ut stirpis diuinæ eum fuisse fama retulerit. Multa alia eiusdem generis, alia vera, alia simulata admirationis humanæ in eo iuvene exceſſerant modū. Ad has itaq; copias, quas Claudius Nero a Puteolis traiecerat, decem milia peditū, & equites plurimi adduntur, & Marcus Iunius Sillanus prætor adiutor ad res gerendas datus est. Ita cum XXX. nauium, id est, quia queremium classe a Tyberis ostio soluens per mare Tuscum, sinumq; Gallicum Emporias peruenit, ibiq; descendens nauibus iussis sequi restricti itinere Tarraconam urbem petijt. Audita igitur fama sui aduentus legati ad eum ex omni prouincia concurrerunt. Naues in Tarraconæ portu consistere iussit, remissis quatuor irremibus Massiliensiu, quæ causa officij Scipionē secutæ fuerant. Tum responsa legationibus dare cœpit, suspensa tamē suspensis prouisionibus varietate tot casuū, ita elato animo ab ingenti virtutū suarū fiducia, ut tamen nullū ferrox verbū excideret, ingensq; omnibus, quæ diceret, cū maiestas inesset, tū fides. Profectus a Tarracone ad Iberi ostia exercitū duxit, vbi Nero, & Titus Frontonius exercitū habebāt, ibiq; collaudauit milites, quia duob; tantis cladibus perpeſſis deinde prouinciā obtinuiſſet, necq; passi essent hostes fructus habere secundarū rerū, atq; ipsos hostes coeuiſſent ab omni agro cis Iberū, sociosq; Romanorū cū fide turati essent. Lucium vero Martiū secum cū tanto honore habebat, ut facile apparet nihil magis

vereri, quā ne quis obstaret gloriæ illius. Successit inde Sillanus Neroni. Deducto itaq; nouo exercitu ad Iberum amnem, vt alteri exercitui iungeretur, compositisq; ordinibusq; rebus Scipio Tarraconam rediit, qui ob quandam futuri diuinationem non minori fama apud hostes fuit, quam apud ciues, sociosq; suos, cuius diuinationis ratio reddi nullatenus poterat. Erat per idem tempus iam h yemis principiū, antequam obtineretur Capua, & Scipio in Hispaniam mitteret, in hac hyeme Romanus exercitus eis Iberū hib. rnauit, Scipio vero Tarraconæ. Hasdrubal Amulcharis filius apud Saguntum, orasq; Iberi vltra amnem, a' ter Hasdrubal Gisconis filius ad Oceanum, & Gades. Mago vero apud Mediterraica, circa Saltus Castulonis cum suis exercitibus hibernauerunt.

Dira, & maxima prodigia.

Idem anno multa prodigia visa, nunciataq; sunt Romæ. Nam in vrbe Roma Idolum Victoriæ in culmine tēpli Concordiæ locatum fulmine percussum corruit, omniaq; victoriæ signa quæ ante Idolum pendebant, a fulmine succensa sunt. Idemq; fulmen Ananiam percussit muros, ac portas vrbis arsit, in foro insuper Subertano sanguinis riuulos per diē fluxisse ferunt, & lapides immixtos grādini pluuisse in Reate vrbe, mulamq; peperisse. Quæ prodigia Romani plurimum metuentes hostis placare Deos statuerunt, & multiplicatis sacrificijs per nouem dies hostias immolarunt.

Captio nouæ Carthaginis in Hispania a Scipione.

Equenti igiē vere videlicet ab orbe condito. MMM. DCCC. LXXXVIII. & ab vrbe condita quingentesimo. XXXVIII.

Quū iam ver esset, præfectos militū, qui in classe apud Tarraconā h yemabant, accersit, illisq; edixit, vt cum omni classe onerarijsq; mulibus ad amnem Iberum traicerent. Ipse vero terrestri itinere cum quinq; millibus sociorum in exercitiū profectus est ad Iberū amnem.

Vbi quum iunxisset omnes exercitus, ac Romanas legiones, conuocata contione milites alloqui statuit, præcipueq; eos, qui tantis superfluerant cladibus. Quos omnes ad oppugnandam nouā Carthaginam excitat, bonoq; animo ac magna spe esse iubet. Quumq; omnes vna voce id faciendū conclamarent, eos Carthaginē duxit. Quo vilo Mago dux Pænorum, qui ad præsidium vrbis erat, statuit cum Scipione inire certamen in urbem aggredi auderet, quā militibus ordinans, duo millia oppidanorum ex aduerso, vbi castra Romana erant, opposuit vt eis ad eam vrbis partē resisti valeret. Quingentos insuper milites in arce constituit, alios itē quingentos disposuit ad quendam tumulum, qui ad partem Orientis in ea vrbe loco eminenti fortissimus erat, reliquā vero multitudinem instruit, vt vndiq; occurrat, hostiq; resistat. Patefactaq; porta vrbis eos, quos ordinauerat, in via ad Romanorū castra mittit. Romani Duce suo præcipiente parumper cessere, vt propiores subsidijs in certamine submitteris essent. Tum Imperator Romanus dato signo copias immittit, quæ facto impetu in oppidanos eos vlcq; in urbē propulerūt, adeo, vt nisi ipse Imperator eis cōsistendi signū dedisset, commixtę oppidanis in urbem confugientibus irrupissent. Magna trepidatione Carthaginensibus militibus, tum etiam toti vrbi fit, multaq; stationes a militibus deseruntur. Scipio vero circumspecto, quod erat in vrbe locus, cui ob fortitudinē nul-

lum aderat præsidium occupatis omnibus ad ferendam opem militibus ad ciuitatis portam configentibus, cui loco stagnum suberat. Ad eam igitur partem scalis admotis paucos quosdam milites descendere iubet, quibus concessis sine ullo certamine, obstatuloque quanto potuerant cursu ad eam portam concesserunt, circa quam omne contræctum certamen erat, adeo fuerunt omnium non solum oculi, sed etiam animi intenti ad prælium, ut non prius intelligerent a tergo captam urbem, quam porta interius, exteriusque infringere tur, ad quam Romani impetum facientes ea dirupta in urbem irruunt, in forumque acie instructa procedentes magnam hominum caedem faciebant. Deinde quam hostes alij in tumultum se recipere, alij in arcem confugerent, in qua ipse Mago erat cum omnibus armatis, qui e muris expulsi fuerant, ipse Scipio partem militum ad oppugnandum tumultum, partem ad oppugnandum arcem mittit. Tumulus primo congressu captus est, Mago vero, qui arcem conabatur defendere, quam vidisset omnia hostibus plena, nec in arcis præsidio satis fideret, se arcem, & præsidium dedit. Quum vero arx data est, eadem maximam per totam urbem facta est, nulli etiam puberum, qui obuiam reperitus sit, parcitum est, tum signo dato, ut a cædibus abstinent, ad prædam victores versi sunt, quæ ingens omnis generis fuit. Liberos capitum virilis sexus decem millia capta sunt. Inde qui ciues erant nouæ Cartaginis dimisit, urbemque reliquam, quæ illis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant, eos populi Romani fore cum propinqua spe libertatis fecit, si enixe ad ministeria belli darent operant. Cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum seruorum in classem ad supplementum remigum mittit. Ex his captiuis auxerat octo quinquereuibus classem. Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant, quorum perinde cura suscepta est ac si liberi, vel socij essent. Captus est & ibi apparatus belli maximus. Machinæ ferme, CC. XX. minores, CC. XCI. balistæ maiores XXIII. minores, LIII. Scorpiones minorumque armorum, ac telorum infinitus numerus. Signa militaria, LXXIII. auri, & argenti relata ad Imperatorem magna vis. Patinæ aureæ, CC. LXXVI. singulæ ponderis fere vnus libræ, argenteæ vero decem & octo millia, & CCC. Valorum argenteorum infinitus numerus. Hæc omnia Caio Flamini quaestori assignata, numerataque fuerunt tritici modia quadraginta millia, Hordei, C. LXX. millia, & naues onerariæ, LXIII. in portu expugnatae, captaeque cum suis oneribus frumento, armis, aere, ferro, lintheis, & sparto, aliisque nauali materia ad classem ædificandam. Eo die Scipio, C. Lelio cum socijs naualibus urbem custodire iussit, ipseque in castra milites, ac legiones adduxit. Postero vero die comilitonibus, naualibusque socijs conuocatis primum Dijs immortalibus laudes, & gratias egit, qui se non urbis solum opulentissimæ omnium in Hispania vno die compositæ fecisset, sed quod ante ipsum cõgessissent omnes Africæ, & Hispaniæ opes, ne hostibus aliquid relinqueretur, ac sibi, & suis omnia superessent. Militum deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptus hostium, non altitudo mœniũ, non explorata stagni vada, non castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderet omnia proruperentque. Itaque omnes laudans, omnibus se debere dicebat, præterea muralis coronæ decus eius esse, qui primus murum ascendisset. Deinde Scipio pronunciauit se satis compertum habere Quintum Tyberillum, & Sexdignitum pariter in murum ascendisse, seque eos virtutis causa coronis muralibus donare, tum reliquos, prout cuiusque meritum virtutis erat, donauit. Postremo Scipio vocatis obediens Hispaniarum, vniuersos bono animo esse iussit, dicens ipsos venisse in por-

puli romani potestati, qui beneficio potius, quā metu obligare homines malit, exterarūque gentes fide, ac societate vincas habere, quā tristi seruitio subiectas, deinde acceptis nominibus ciuitatū recensuit captiuos, nunciosq; ad easdē ciuitates misit, vt ad suos vnusquisq; recipiēdos veniret. Si quarū forte ciuitatū legati presentes erant, suos cuiq; restituit. Curā vērō aliorum benigne tūendorū, C. Flaminio quaestori dedit. Inter hanc mediā turbā obsidū mulier magni generis, quę Mandonij vxor erat fratris Ilergetæ Principis, flens ad pedes Imperatoris procedit, supplicare, ac obtestari cœpit, vt eam cultumq; sceminarū impensius custodibus cōmendarer. Cum vero Scipio nihil defuturū præfecto diceret, tunc rursus mulier inquit, quid enim huic, cui nos commisit, non satis est fortuna, ætate enim, & forma florens est, & extra periculū mulierum ætas eam stimulat. Ipsi autē omnes obsides nobilitate clari eam vti parentē colebant, venerabaturq;. Tum Scipio, meq; populiq; Romani disciplinę causa facerē, inquit, ne quid, quod Sanctum vsquā esset, apud vos violaretur. Nunc, vt curem id impensius, vestra quoq; virtus, dignitasq; laet, quę nec in malis quidē oblite decoris matronalis estis: spectata deinde integritatis viro tradidit eas, tueriq; non secus verecunde, ac modeste iussit, quā hospitem coniuges aut matres. Captiua deinde a militibus ducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, vt quacūq; parte se verteret, omnium ad eam conuerteret oculos. Scipio percunctatus patriā, parenteq; inter cetera accepit de sponsatā eam Principi Celsiberorū adolescenti, cui Lucio nomen erat. Hęc a Scipio ne honestissime, pudicissimeq; seruata est. Interim vocato spōso, parētibuscq; per dies, cum interim audiret spōsum deperire sponse amore, vbi primū venit, accuratiore eum sermone priusquā parentes alloquitur: Iuuenis, inquit, cū sim, appellor Iunior, sic inter nos huius sermonis verecundia. Ego cū sponsa a militibus nostris ad me deducta esset, audiremq; eam tibi cordi esse, & forma faceret fidē, voluissem pro ætate mea secū lulif se læto, legitimoq; amore, nisi eura reip. meum animū occupasset. Nunc autē eam tibi sponsa amanti impensius conseruaui. Fuit enim sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos, parenteq; suos verecundia, atq; seruata est tibi, vt inuiolatum, & dignum me teq; dari tibi donū posset, hanc mercedē vnā pro eo munere paciscor, vt amicus populi Romani sis. Et si me virum bonum credis quales patrē, patruumq; meum, scias multos nostri similes in ciuitate Romana esse, nec vllum in terris populū hodie dici posse, qui tibi, tuiscq; minus hostis esse velit, aut amicus malit. Adolescens vero simul pudore, gaudiocq; percussus dexterā Scipionis tenens Deos omnes inuocare cœpit ad gratiā illi pro se referendā, ad quā iam sibi neq; satis facultatis pro suo animo, atq; illius erga se esset. Parentes inde cognatq; virginis appellati, quoniā gratis sibi redderetur virgo, ad quā redimendā satis magnū attulissent auri pondus, orare Scipionem cœperunt, vt id a se donū acciperet, neq; ob id minorem a se susceptā gratiam arbitraretur. Scipio, quoniam tanto opere peterent, accepturū se pollicitus, auri pondus poni ante pedes iussit. Vocatoq; Lucio super dotem, inquit, quā accepturus a soceris, hæc tibi a me dotalia dona accedant, aurūq; inde tollere, ac sibi habere iussit. His lætus donis, honoribusque dimissus domum impleuit laudibus popularibus Scipionis. Et congregato, delectocq; maximo comitatu, ne ingratus Scipioni tanti beneficii fieret, cum mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem venit. Interim Scipio Lelium, postquam captiuos, obsideq; ac prædā ex consilio eius disposuerat, omnibus satis compositis ei data quinquereme eum captiuis, Magone, quindecimque Senatoribus Carthaginensibus nuncium victoriæ Romam mittit.

Ipsē paucos dies, quibus morari in noua Carthagine statuerat exercendis naualibus, pedestribusq; copijs absumpsit, ne otiose uacarent. Primo enim die legiones spatium quatuor millium decurrerunt, ne otiosis, dum in armis essent, anhelitus deficeret.

Secundo uero die arma curare, & iergerē ante tentoria iussit. Tertio die rudibus inter se in modum rusticae pugnae concurrerunt, conglobatisq; iaculati sunt. Quarto die quies data est. Quinto insuper die iterum in armis decursum est, hunc ordinem laboris, quietisq; quandiu apud Carthaginē morati sunt, seruauerunt. Remigium etiam classis, ac ciues in altum euecti agilitate nauium simulacris naualibus pugna experiebantur. Haec extra urbem terra, mariq; corpora simul, animosq; ad bellum acuebant. Res ipsa publica strepebat apparatus belli fabris omnium generum in publica officina inclusis. Data cuncta pari cura subibat, nunc operibus aspiciēdis tempus dabat, quae in officijs, quae in armamentario, quae in naualibus sociorum fabrorum multitudo plurima in singulos dies certatim faciebant, considerans. Urbis itaq; inchoatis, relictisq; muris, dispositisq; praedijs Tarracoram profectus est. Cui multa etiā in uia legationes occurrerunt, quas partim ex itinere dato responso remisit partim distulit in Tarracora urbem, ad quam omnibus suis ueteribus socijs edixerat conuentum, cunctiq; qui cis Iberum erant, multiq; ex ulteriori Hispania ad eum conuenerunt. Iterum de industria Carthagineniū Duces famam captae nouae Carthaginis conpresserunt. Tandemq; quum uulgari cepisset, aiebant, nec tanti momenti esse ipsis captam urbem unā in Hispania ab adolescente in experto una die furtiue, & non uicopugnata ipsi uero tacite considerabant, quanti esset nouam Carthaginem in Hispania amisisse. Facto igitur conuentu Hispanorū Tarracora a Scipione tota illa aestas consumpta est ad reconciliandos Hispanorum animos, partim donis, partim remissione obsequij, captiuorumq; solutione. Clarus inter Hispanorū Duces ad Scipionem uenit Ildibalis, Mandoniusque, erat enim coniux, liberiq; eius apud Romanos, sed praeter eam causam etiam suis fortunata inclinatio animorū, quae Hispaniam omnem a punico Imperio auertens ad Romanos trahebat. Unde quasi omnes Hispanorum Principes cum omni populari manu ad Romanos confugere uidebantur. Sicq; Scipio tota hyeme Tarracora hibernauit.

Prælium Publij Cornelij Scipionis contra Haldrubalem.

Quum uero iam altera aestas aduenisset sequentis anni, & Haldrubal cerneret res Romanas tot augeri incrementis, suasq; imminui, & quod nū forte aliquid audendo tentaret, frui forte ex toto possent. Dimicare igitur cum Scipione quam primum statuit. Scipio autem certaminis audior erat, considerans quod sibi res prosperè succederent, consultusq; existimabat cū Haldrubale Barchini praeliari, quā si omnes simul Pœnorū exercitus, Duceq; iungerentur. Igitur irritatis ad certamē animis Romani castra posuerunt nocte. Haldrubal in quodā plano castra habebat, qui quū appropinquasse Romanos intellexit, copias in quendā tumulū in plani summitate cōstituit utu recepit, habēs a posteriori parte flumē, & hinc, & inde ripam, quae tumulū omni ex parte cingebat. Cū uero Romani ad iactū lapidis tumulo appropinquassēt, omnia generis telorū copia iactata est, Pœni uero econtra, saxa etiam, quibus tumulus omnis respectus erat, iactabatur non solum a militibus, sed etiam a multitudine magna colorum eis immixta. Verum licet ascensus difficilis esset, licet pene telus, saxisq; Roma-

ni obruerentur, tamen quadam audacia, & consuetudine subcendendi muros, primò aliqui ripam cõscenderunt quadã pertinacia animi, qui simul cõperũt aliquid in eo loco, quo firmo gradu perstitẽrũt. Quũq; modico intervallo sibi aliquandiu perstitissent, Pœni impetu factò eos inde expulerunt. Scipio vero quum in mediã hostiũ aciem irumpere cuperet, assumpto Lelio, qui ad dexteram tumuli partem decurreret, ipse vero ad leuam, inde utrõq; altitudine loci explorata, qua ascensus facilis in tumulum fieret, Scipio apto satis ascensu in altum prodijt. Dumq; instructas acies ordinẽsq; in Scipionem Pœni voluere volunt, ex alia parte Lelius subiijt. Dum vero ipsi retro ordines auertere curant, ne a tergo vulnerẽtur, dilatatur prima acies, locusq; datus medius ad peruadendum aciem. Quumq; inter medias copias præliarẽtur, quia locus eis ad prælium difficilis erat, partitõs hinc inde stationibus, elephantisq; in medio constitutis & ante signa locatis magna Romanorũ cõdes fiebat, neq; inde cedere potuissent, nisi Scipio, qui a leuo cornu in dextrũ incurerat, acriter in vnda hostiũ latera opugnasset. Et iam adeo a Romanis fortiter retro, leuoq; cornu pugnabat, quod fugæ non dabatur locus. Præcluserant enim vias, & portas castrorum, clauerant & elephants inter mediã aciem, & Romanorum impetu plurimum trepidabant.

In eo igitur prælio caesa sunt ad octo millia hominum ex Hadrubalis exercitu. Hadrubal vero quum exercitum exterminatũ conspexisset rapta pecunia, elephantisq; præmissis quos potuit ex cõde fuga liberauit, atq; transacto flumine Tago Pyrenatum versus in Illygetes contendit, vbi nunc Nauarra regnum esse constat. Scipio vero recensitis captiuis Pœnorum reperti sunt ad decem millia pedum, equitum vero ad duo millia, qui retentis Iberis hominibus cæteros cum omni præda, spolijsq; castrorum, quibus omnibus potitus est, militibus diuisit, Hispanos vero captiuos sine pretio omnes domum remiit, Afros vero quẽstori vendi iussit. Quumq; Hispani magnam Scipionis liberalitatem considerarent, & ij, qui Romanis prius adhaeserant, & ij, qui libertati fuerant, circumfusi Regem Scipionem appellare cõperunt. Quum vero regium nomen a libi magnum & videretur, & ellet, Romæ tamen tolerabile non erat, ex qua re multitudinem allocutus dixit. Si enim animi magnitudinẽ Regem iudicarent, a voce tamen abstinerent animo, stupebant Hispani, Barbariquẽ omnes magnitudinẽ animi eius, cõlitusq; hominem proditum, ad magnaq; fastigia euectum prædicabant. Iussit etiã Scipio dona dari principibus Hispanorum, atq; Indibilem sibi diligere trecentos ex omnibus captiuis, qui sibi dono darentur. Quũ autem quẽstor Afros iussu Imperatoris venderet, inuentus est inter eos puer adultus forma insignis. Audiens autem Scipio eum regni generis esse iussit afferri ad se quem quum percunctaretur Scipio, quis, & cuius ellet, & cur tali ætate in castris ellet, lachrymans Numidam se esse ait. Matsumq; appellari, orbũq; patre apud Gallã maternum auum Regem educatum cum auunculo Masinissa, qui nuper cum equitatu in subsidium Carthaginensium venisset, in Hispaniam traiecisse, atq; cum fuisset prohibitus a Masinissa nunquam ante prælium adisse, eo die, quo pugnatum cum Romanis ellet, in seio auunculo clam arma sumpsisse, equoq; in præceps delapso captum a Romanis esse, Scipio referuari Numidam iussit, quæ tunc agenda erant, pro imperij rebus peregit. Inde quum se in prætorium recepisset, accitum eum interrogat, an vellet ad Masinissam reuerti, quũ effluis gaudio lachrymis cupere se diceret, tum puerò annulum aureum donat, tunicam insuper admodum ornata cum Hispano sagullo, sigulaq;, ac aurca zona, equo quoq; ornato iussit, quo vellet, progredi.

De transitu Hasdrubalis in Italiam ab Hispania.

Anno itaq; ab orbe condito quarto millesimo nongentesimo nonagesimo primo, & ab vrbe condita quingentesimo quadagesimo secundo, Scipio post hanc victoriã consiliũ de bello habuit. Et dum quidam consulerent, vt fugatũ Hasdrubalem insequeretur, diu super consultatione huiusmodi anceps fuit, dubitãs ne alter Hasdrubal Gisconis filius, ac Mago eidẽ Hasdrubali Amilcharis filio iungerent. Tandem cõsultius remanere ratus, quãsdã exercitus copias milit, vt Pyrenęus intereideretur, ne ad illum possit Amilchar descẽdere. Interim Scipio Tarraconã venit, vbi reliquũ gestatis in recipiendis in fidẽ Hispaniãe populis consumpsit. Interea paucis post praelium diebus Hasdrubal Gisconis filius, & Mago Imperatores Carthaginensium, & Masinissa Numidarum Rex ad Hasdrubalem Amilcharis filium cum magno exercitu venerunt, tardum post rem male gestam auxilium, consiliũq; ad cetera belli oportuna. Consultantibus itaq; de progressũ belli, qualesq; Hispanorum animi erga se essent in quacuncq; prouincia, vnus Hasdrubal Gisconis filius ignorabat tam vterioris Hispaniãe partem, quã ad Oceanum, & Gades vergit, Romanorũ esse, quam ipse satis fidam Carthaginensibus credebat. Constabat tamen alteri Hasdrubali, & Magoni eandẽ Scipionis beneficijs occupatã esse, & ne Hispani milites, quorum defectionem timebant, ad Romanos transferrentur, nihil eis consultius visum est, quam vt omnes ab Hispania Hispani milites amouerentur, atque in Italiam, vbi caput bellicerat, transferrentur, etiam si Senatus Carthaginensium decreta obstarent. Itaque Hasdrubal Amilcharis filius cum omnibus Hispanis militibus in Italiam transferretur, vbi Hispanos milites a Scipionis nomine alienos nõ aliter quã strenue bellicum opus acturos credebant. Interim Mago decretus est, vt tradito exercitu Hasdrubali Gisconis filio cum magna pecunia in Baleares insulas ad congreganda auxilia mitteretur. Masinissaq; ex omnibus decretus est, vt lectis ex vniuerso exercitu tribus millib; equitum expeditus prouinciã peragraret auxilia socijs prætaturus, ac hostiũ agros depopulaturus. Hasdrubal vero Gisconis filius cum omni exercitu ad tutandã prouinciã ordinatus est. Deinde Hasdrubal Amilcharis filius magna pecunia vi cõgregata trãsiit Pyrenęũ, mercede Gallorũ auxilia cõducturus in suo trãsitũ. Ita quibusq; in opus suũ digressis in hyemem ventũ est. Quũ indies cura de trãsitũ Hasdrubalis in Italiã creuisset, mittuntur legati Masiliensium Romanis, nunciãtes Hasdrubalem in Galliam trãsisse, attractosque ad se plurimorum Gallorum animos esse, quia magnum auri pondus attulisse diceretur ad conducenda Gallorum auxilia. Missi deinde ab Roma legati sunt Sextus Antistius, & Marcus Retius ad rem inspiciendam, qui in vi bem rescripserunt misisse se cum Masiliensibus Ducibus, qui per principes Gallorum, & hospites Carthaginensium omnia explorata referrent, qui redeuntes dixerunt, Hasdrubalem ingenti coactõ exercitu proximo vere Alpes trãsiturum, nec eum tunc quicquam morari, nisi quod clausa niuib; Alpes essent.

Romã igitur creantur Consules Claudius Nero, & Marcus Liuius. Magnã vrbi trepidatio fit pro aduentũ Hasdrubalis in Italiam, creatis Consulibus magna Romę sacrificia pręter solitũ fiunt, per nouem enim dies ducebantur ab eade Apollinis boves binę albe, quas sequebantur duo tigna cõpressa. Deinde virgines viginti septẽ longa indutæ veste carnẽ Iunoni Reginę cantabãt, Virginũ ordines sequebantur omnes

erant. Festinato igitur gradu Claudius Nero Consul per Picenum in occursum Hasdrubalis properat, maximeq; ut iungatur alteri Consuli Marco Livio: Missis itaq; literis, nunciisque ad alterum Consulem de suo adventu Livius ordinat, ut Tribunus Tribunum, Centurio Centurionem, miles militem, pedes peditem hospitaretur, quoniam Claudius per literas indicasset nihil cum exercitu ferre se præter arma. Intèrim, quum per agros, vrbesq; pertransiret, occurrebant viduæ, ac matronæ, quæ Deos precabantur pro victoria, simulq; cantantes virgines, ceteriq; necessaria mini strabant. Claudius vero Consul monebit, ut nihil nisi ad victum necessaria susciperent, & ita citato gradu iter accelerabat. Quum igitur Claudius prope Livij castra venisset, nocte clam hospitaliter ab exercitu Livij recepti sunt omnes, & quotcumq; erant, alter alterum ad prælium invitabant, qui omnes validissimo corpore, ac robustissimo ad cœnam conscripti sunt. Postero die consilium habitum est, cui Lucius Porcius Prætor affuit, multi in eam sententiam declinabant, ut dum Claudius reficeret fatigatos milites ad cognoscendum hostem paucos sibi sumeret dies. Erant autem Porcorum castra ad quingentos passus. Claudius vero necdum huic sententiæ acquieverat, sed consilium tutissimum in celeritate putavit, in morando temerarij arbitratus est, signumq; dari pugne iubet, concilio dimisso signum pugnae proponitur. Hasdrubal, quum signa belli audivit, suspicatus, ne novis auxilijs Romanorum castra aucta essent & ipse suas acies instrui iussit. Quumq; iam ante signa fuisset Hasdrubal, quædam scuta vetera hostium notavit, quæ ante non viderat, strictiores acies, ac multitudo maior solito visa est. Sciscitatus quid hoc esset, acies stare iussit, ac cecinit, misitq; milites exploratores ad flumen, ubi aquabantur, ubi & accipi possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris ut ex recenti via essent, simulq; se circumuchi procul ad eorum castra iubet, speculariq; nun aliqua ex parte auctum sit vallum. Atq; attenderent utrum ferret an bis signum caneret in castris. Ea omnia, quum per ordinem relata essent, castraq; aucta non fuisse, errorem enim faciebant, quod antea castra duo erant, vna Livij, altera prætoris Porcij, in neutra enim aliquid de novo adiectum est, sed omnes, qui cum Claudio Nerone altero Consule venerant, apud alios Livij Consulis, & Prætoris fuerant hospitali. Illud autem dubium maxime referebant, quod in castris Prætoris signum datum semel, in Consulis vero castris bis referebant cecinisse. Cura quæ maxime Hasdrubalem angebat, quid nam Hannibal ageret, cum quo castra collocata haberet ignorans, serumq; ei suum auxilium dubitabat, timens ne Romanis eadem in Italia, quæ in Hispania, fortuna belli foret, vel suas ad eum literas non pervenisse credebatur, interceptisq; litteris Consulem accelerasse ad eum opprimendum. His anxius curis extinctis ignibus prima noctis vigilia dato signo, ut taciti vasa colligerent, signa afferri iussit. Ita in trepidatione, ac nocturno tumultu Duces parum intenti, inconsiderati in recessu, quidam in destinatas animo iam latebras concesserunt, quidam per vada ultra Metaurum fluvium transfatarunt, ita desertum agmen, primo vagi per agros, ac palantes eunt, fessiq; aliqui somno & vigilia sternunt corpora passim, atq; infrequentia relinquunt signa. Hasdrubal vero dum viam ostenderet, in ipsa fluminis ripa signa ferri iubet, & præ tortuosi amnis sinus, flexusq; cum errore volvens, quum non multum processisset, impeditus altioribus fluminis ripis, vadisque altioribus ne transiret, spacium dedit Consulibus ad eum insequendum. Claudius Nero primum cum omni equitatu advenit insequens Hasdrubalem. Porcius deinde secutus cum levi armatura, qui quum fessum exercitum Hasdrubalis attigissent, ab omni parte incur-

ſantur, omiſſo itinere, quod fugæ ſimile erat. Pœni in montem qui ripæ fluminis præ-
 pinquus erat, caſtra metati ſunt. Tum aduenit ſecundus Conſul Marcus Lilius
 cum omnibus pedeftribus copijs ad conferendum prælium inſtructis, armatiſq;. Sed
 vbi omnes copias coniuſerunt directæ eſt acies. Caius Claudius Nero dextro cor-
 nu, Lilius a ſiniſtro pugnam inſtruxerunt, media acies prætori Lucio Porcio tuen-
 da data eſt. Haſdrubal vero omiſſa caſtrorum munitione, poſtquam neceſſario pu-
 gnandum videt, ſuas acies inſtruxit. In prima acie autẽ ſigna collocat & elephantos,
 circa vero læuum cornu aduerſus Claudium Neronẽ Gallos opponit, neq; tantum
 in illis fidebat, quantum putabat illos a Romanis timeri, dextrũ cornu aduerſus Mæg
 cum Lilium ſibi, atq; Hispanis reſeruauit, & ibi maxime in veteribus ſuis militibus
 ſpem habebat, in medio poſt elephantẽ ſumpſit Ligures. Interim ea frons, quã Hiſ-
 pani tenebant concurrat cum ſiniſtro Romanorum cornu, in quo Lilius præſide-
 bat, inter Haſdrubalem & Lilium ingens prælium certamenq; contractum eſt, a-
 troxq; cædes vtrinq; fiebat, ibi Duces ambo, ibi pars maior pedum, equitumq; Ro-
 manæ pugnæ, & Ligures aſperriſſimum hominum genus in armis in eum locum ven-
 ſi, elephantis inſuper, qui primo impetu ante ſigna turbauerant Romanos, etiam ſigna
 a ſuo loco mouerunt. Deinde eſcendente certamine & clamore, iam regi milites inter
 duas acies non poterant, pugnantq; velut incerti, quarum eſſent, non aliter quam
 nauibus ſine gubernatore vagis contingit. Claudius ergo clamabat militibus, quid
 ergo milites tam celeri curſu, tam longũ iter menſi ſumus inaniter? Quum in aduer-
 ſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet, videns eum in partem penetrare non
 poſſe ad hoſtẽ, cohortibus aliquot ſubduãtis e dextero cornu, vbi cruentũ magis præ-
 lium iudicabat, a tergo hoſtium ſuis etiam inopinantibus in ſiniſtrum hoſtium latus
 incurrit, tantaq; celeritas fuit, vt quum aſceſdiſſet a latere, mox in terga ſua pugna-
 ret. Ita ex omnibus partibus a fronte, a latere, & a tergo trucidantur Hiſpani, Ligu-
 reſq;, & ad Gallos iam cædes penetrabat, ibi enim minimum certaminis fuerat, ipſe
 autem Haſdrubal pugnatẽs nunc hortando, nunc aduãdo pericula ſuſtinit ille feſtos,
 abeunteſq; tedio, & labore, nunc precando, nunc caſtigando accendit, ille fugiẽtes re-
 uocauit, amiſſamq; pugnam aliquot locis reſtituit. Poſtremo, quũ iam victoria Ro-
 manorum notiſſima eſſet, ne fracto tanto exercitu tantĩ nominis Dux ſuper eſſet, con-
 citato equo in cohortem Romanorum irruit, ibiq;, vt patre Amilchare, & Hanni-
 bale fratre dignum erat, pugnant occidit, & interfectus eſt. Nunquam vna acie tan-
 tum Pœnorum interfectum eſt, quantum eo bello, reddita eſt pugne Cannenſi equa
 cædes & vindicta, ſex enim & quinquaginta millia hominum, & quadringenti ceci-
 derunt. Præda inſuper magna, tum auri, argentiq;, tum alia omnis generis: capti inſi-
 per ſunt Romani, qui ſerui apud eodem tenebantur, ſupra triginta millia capitum, il-
 liq; pro ſolatio amiſſorum in prælio militum recepti ſunt. Nam ipſa victoria nec ſi-
 ne languine fuit, octo enim millia Romanorũ occiſa ſunt: Die vero poſtero, quũ nun-
 ciũ eſſet Lilius Cõſuli, Gallos Ciſalpinos, Liguresq;, qui aut prælio nõ interfuiſſent,
 aut inter cede effugiſſent, vno agmine abire ſine certo Duce, ſine ſignis, ſine ordine vl-
 lo aut imperio, atq; poſſe omnes deleri, ſi vna militũ ala mitereẽ, ſine ait, vt ſuperſint
 liqui nunciũ & hoſtiũ eladis, & noſtrẽ virtutis. Claudius vero Nero Cõſul ſecurida
 nocte poſt pugna citatori itinere, quo inde venerat, die ſexto ad caſtra ſua, quẽ obiecta
 Hannibali dum ſerat, peruenit. Hic igitur dicenda reſtant, quæ per Claudium cum
 Hannibale geſta ſunt iuxta Titi Liviũ narrationem. Sed quoniã ad res Italicas perti-

ment, subfistito. Obiit enim Hasdrubalis, sicut in Italia contigerit, inferere volui, quia de eo res maxime in Hispania praedicantur.

Hanno Pœnorum Imperator ex Africa in Hispaniam mittitur.

LT quoniam paululum digressi sumus ab Italia, iam ad propria, id est, ad Hispaniam revertamur. Post transitum Hasdrubalis in Italiam, quantum in Italia eius transitus turbauerat, tantum alleuare in Hispania Romanorum statum visum est. Nihilominus statim bellum in ea par priori exortum est. In eius enim transitu, ut dictum est, duo in Hispania Pœnorum Duces remanserant Mago Hamilchæris filius, fraterque Hannibalis, & mortui Hasdrubalis, & Hasdrubal Gilconis filius. Hi enim duo Duces post Hasdrubalis transitum, ad Oceanum, Gadeseque concesserunt; Mediterranei vero maris nostri oram, & quicquid Orientem versus pertinet, Scipio, Romanique tenebant. Interim nouus Imperator ex Africa in Hispaniam mittitur Hanno nomine, qui traiecto ex Africa in Hispaniam exercitu in Celtiberiam Magoni coniungitur. Dicitur autem Celtiberia ea omnis regio, quae ad Iberum fluvium inter utrumque mare est usque in nouam Carthaginem. Hanno igitur coniunctus Magoni in Celtiberia breui tempore magnum gentium numerum armavit aduersum Romanos Duces. Scipio Marcum Syllanum cum decem millibus equitum, pedumque misit, qui quam festinatiores poterat iussu properabat, ut Pœnorum castris occurreret. Sed plurimum impediens, tum salubus, tum asperitate viarum, angustiarumque, quibus ea omnis regio inclusa est, ex quo factum est, ut non solum fama, sed nunquam aduentus Syllani ad Pœnos peruenerunt. Vnde factum est, ut ex ipsis Pœnis transfuge venirent ad Syllanum, qui nunciaret, decem millia a Pœnis abesse, atque bina esse castra eorum, ad leuam itineris, quo irent, castra esse noui exercitus Pœnorum, nouem millia hominum habere, dextera vero punica castra esse tuta ac firma militari custodia, altera vero noui exercitus soluta neglectaque esse, utpote Barbarorum, ac Tyronum. Ea prius Syllanus aggredienda censuit, & signa ad leuam afferri iussit, ne a stationibus Punice conspicerentur. ipse vero Syllanus praemissis speculatoribus tacito agmine ad hostem pergebat, ad tria iam prope erant miliaria, quae una leuca more Gallico dicitur, & nemo Pœnorum Syllanum senserat, quoniam confragosa loca, & obsita virgulis tenebant, ibique in caua valle, ac propterea occulta confedere, cibumque cepere, interea speculatores transfugae dicta affirmantes venerunt. Tunc itaque sarcinis in medium coniectis Romani arma sumpsērunt, instructaque acie in pugnam vadunt.

Prælium. M. Syllani cum nouo Imperatore Pœnorum Hannone, Magoneque:

LAm quum instructa acie in bellum Romani properarent, quum ad mille passus hosti appropinquarent, ab ipsis hostibus equispecti sunt, & Mago ex castris citato equo ad primum clamorem deuehitur. Erant autem in Celtibero exercitu quadraginta scutati, & equites ducenti, hanc igitur legionem, & quicquid roboris erat, in prima acie locat, leuam vero armaturam in insidijs posuit. Quum vero ita instructos ex castris adduceret, vix dum vallum egressus, in eos Romani pila iniecta coniecerunt, subdideruntque Hispani Celtiberos aduersus immissa tela a Romanis, mille ad immitenda ipsi consurgunt, quae quum Romani densatis exceperunt scutis, tunc

his tunc pes cum pede collatus est, & gladijs res gerere cepta est. Asperitas vero locorum Celtiberis propter eorum velocitatem spem faciebat euadendi, sed angustie, & inter nata virgulta ordines dirimebant, & singuli, bini velut cum paribus conferere pugnam cogebantur, quod ad fugam impedimento Carthaginensibus erat, idque eos iunctos ad caedem ducebat, parabatque, & iam pene omnibus scutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginenses, qui ex alijs castris subsidio venerant, percussis cedebantur. Denique duo amplius millia pedum, & equitatus omnis, & ex veteribus pedibus euaserunt fugientes, qui decimo die in Gaditanam prouinciam ad Hasdrubalem Giscois filium Lucii Imperatorem peruenerunt. Noui vero milites Celtiberorum in proximas suas dilapsi, inde in domos diffugerunt proprias. Scipio igitur collaudato benigne Syllano cum animaduertisset, si proptus fuisset, & reliquum Pœnorum exercitum facile deleturum in ultimam Oceani, Gadisque Hispaniam aduersus Hasdrubalem Giscois filium pergit. Hasdrubal vero, perantea cum uisitasset urbes sociorum in Bæticam, ut contineret illos, quos in fide habebat, sublatis signis in modum fugae, potius quam itineris ad Oceanum, Gadisque confugit. Verumtamen antequam fretum Gadis traieceret exercitum omnem passim in ciuitates amicorum misit, diuisitque, ut muris seipfos, & ipsi armis muros tutarent. Scipio vero cum uidisset dissipatum exercitum, ac singulas urbes debellare diuturni magis, quam magni operis retro vertit iter, & ne hostibus eam reliqueret regionem, Lucium Scipionem fratrem suum cum decem millibus equitum, pedumque ad oppugnandum opulentissimam in locis urbem, quam Ortigem Hispani appellant, dimisit.

Obsidio, & captio Ortigis urbis per Lucium Scipionem.

Rat enim eo tempore ista in regionibus urbs opulentissima, quae Ortigis dicebatur, agro fertilis, quam Oriolam moderni appellant, in ea quoque fodiebatur argentum. Hanc igitur Lucius Scipio obsidere decreuit. In ea arx erat Hasdrubali ad faciendas circa Mediterraneos populos incursiones.

Scipio castris prope urbem positus, priusquam vallaret urbem, nuncios misit ad portas qui ex propinquo colloquio tentarent animos, suaderentque, ut amicitiam Romanorum potius, quam arma experirentur. Vbi vero nihil pacati responderunt, fossa duplici, valloque circumdata urbe in tres partes exercitum diuisit, ut una pars semper quiesceret, & duabus urbem oppugnaret. Prima igitur pars adorta est urbem oppugnare, scalisque muro admotis, quidam, qui ascenderunt, vel a muris deiectiones fuerunt, vel suspensum videbatur. Magna itaque telorum, ac saxorum vi a muris ruente antecepti bellum ducebant. Tunc animaduertens Scipio nimia suorum paucitate inaequale certamen esse, e duabus simul partibus urbem est aggressus, quae res tantum pauorem incertum animis iam fessis, ut oppidani nimia trepidatione incerta repentina fuga desererent, & punicum praesidium, metu ne urbs prodita esset, relictis stationibus in unum se colligerent. Timor inde oppidanos inuasit, ne si Romani urbem intrassent, siue Pœnus, siue Hispanus forent, obuij passim cederentur, atque patefacta repente porta frequentes se esse oppido eiecerunt scuta post se tenentes, ne tela procul post se proijcerentur, dexteraeque suas nudas ostentantes, ut apparet gladios abiecitisse. Id vero cum dubitaretur an dolus esset, impetu hostili in transfugas facto, non secus quam si aduersa foret acies cetera est, eademque porta signa infesta in urbem illata sunt, & alijs partibus securibus, dolabrisque cedebatur porte, & ut quisque intrauerat eques, ad forum occupandum currebat citato equo, sic enim preceptum fuerat. Carthaginenses omnes in custodia dati sunt, ex oppidanis vero, qui clausis portis euaserunt, libertate donati sunt, & sua omnia reddita sunt. In ea oppugnatione

tam ex oppidanis, quā ex Carthaginensibus ceciderunt circiter duo millia, ex Romanis vero octoginta. Lata igitur fuit ijs, qui rem ipsam gessere, eiusdē vr̄bis expugnatione, & Imperatori Publio Scipioni ceteroq; exercitui spatiosus, ac iocūdu aduentus: collaudatq; fratē. F. Luciu cum quāto potuit verborū honore, & Carthagini a se capte Orontia equat, Caeterū quia instabat hyems, nec Gades tētari poterat, nec dispersum exercitū Hasdrubalis per totā provinciā consecrari expediebat, in eiteriorem Hispaniam ad Iberum fluiuium omnes suas copias, exercitumq; reduxit. Ipse vero Imperator Scipio cum Lucio fratre, & Hannone Pcenorum Imperatore, & alijs nobilibus captiuis Tarraconam venit.

Pugna Scipionis cum Hasdrubale Gisconis filio, & fuga Hasdrubalis in Oceanum, & Gades insulam.

ANNO ab orbe cōdito quarto milleno, DCCCC, XCII. & ab vr̄be condita, CCCC, XLIII. quū in Italia prospera omnia essent, de retinēda Hispania solliciti erāt Romāni, quę tamē eandē quasi fortunā habebat exercitus Romani gestis feliciter cedentibus. Nam Pcenis amisso Hannone Duce exercitus vsq; ad vltimā Oceani oram, Gadesq; perfrugerant, qui tamen tum situ locorū, tum hominū ingenijs ad bellū reparandū idonei videbant. Itaq; cū Hasdrubal Gisconis filius, tertius post Barchinos Hannibalē scilicet, ac Hasdrubalē fratres p̄cnorū Dux maximus eo bello haberet regressus a Gadib⁹ rebelladi sp̄e Hispanis dedit, Adiuaateq; Magone Hamilcharis filio directis per vltiorē Hispaniā literis, nūchq; ad quinquaginta millia peditū, quingētoq; ac quadraginta milites armavit. Deinde fama vulgata, quod ad lxx. millia peditū cōpararet, ad Alpiā vr̄bē cōcessit, in cuius agro Pcenis positis castris eo animo erāt, vt nullo pacto detrectarēt certamē. At Scipio cū ad eum fama tāti cōparati exercitus perlata esset p̄missio Syllano, qui milites a locis, quibus per hycmē degēbat, acciperet, ipse protinus a socijs contrahēdo auxilia Castulonē peruenit, ad quē adducta sunt a Syllano auxilia peditū, equitūq; tria millia. Inde ad Betulā vr̄bē cum omni exercitu progressi sunt, in quo erant equitū quinq; millia, & peditū quadraginta millia, quibus castra ponētibus, eos Mago, & Masinissa cū omni equitatu aggressi sunt, turbassentq; muniētes castra Pcenis incurssates in Romanos, nisi a Scipione in tumultū propinquū loco adducti fuissent. Interim graue cōmittit̄ praeliū ad eam partem, vbi signa locata erāt. Interim cū omnis multitudo ex Romanorū castris efflueret, Pcenis ordinibus iam confusus in fugā versū sunt, profugientes hac, & illac vbi propior vnicuiq; salus videret. Inde cū iam ex ea pugna Romani potiorē p̄tē obtinuissent alijs quibus tamen postea diebus licet tentati essent, abstinerunt ab incurssionibus. Deinde quum tentati a Romanis Pcenis essent, Hasdrubal primo e castris copias in aciem eduxit, & Romani inde sequuti sunt. Quumq; vtraq; acies vallo aspero intermedio astutisset instructa, a neutrisq; pugna caperetur, iam die ad occasum vergente, a Pcenis prius, deinde a Romanis in castra copię adductę sunt. Hoc etiam postea per dies aliquot factum est, quoniam Pcenus primo e castris copias educebat, & prior fessis instando signum receptui dabat, quum a neutra parte procursum esset, tekumve immissum aut vox exorta. Hoc sic per dies aliquot perpetrāto, cum iam Hasdrubal tyrones Hispanorum, & Balearum matutino tumultu a militibus Romanis mandato Scipionis oppressi pugna deficerent, Pcnorū Duces, priusquā corpora cibum reciperent, raptim in aciem copias extraxerunt, Scipio hac contemplatus detardare, & in vesperum differre praelium statuit. Nam hora septima primo cornua cepit in-

struere, & longe tardius ad medias acies peruenit. A cœtu a meridiano sole, laborq; ar-
 morum, ac insuper fames, & sitis, prius quã manus ad præliũ conferrent, corpora non
 mediocriter affecerũt. Ita utraq; acies innixis scutis, signisq; diutius perstiterũt. Cum
 vero dies declinaret, pugnaq; e cornibus, & quidẽ valde tumultuosa inciperet, cum ele-
 phãti aliquãtulũ a leui armatura Romanorũ in mediã aciem se intulissent, Pœni fessi
 corporibus, animisq; retulere pedẽ castra versus, ordinẽ tamen seruãtes, non secus, quã
 si hoc Ducis arbitrio fieri cõtigisset: & sic aliquãtis per seruatẽ sunt integre acies, quum
 tamen Romani eas in fugã inclinatas viderent, impetusq; ab illis non posset facile su-
 stineri, quanquã Hasdrubal quantũ poterat retineret, resisteretq; cedẽibus: qui vidẽs
 collem esse a tergo, vbi tutũ esset receptaculũ, si modico suos intervallo retraxisset, cla-
 micabat, vt in eũ se collẽ reciperent. Interim cũ verecundiã vicisset metũ, Hasdrubale
 paulisper in vna montis radice, exercitum continente, atq; in ordinẽ suos milites reuo-
 cante, citato Romani gradu signa in collẽ, quẽ prius Hasdrubal occupare cogitauerat,
 erexerunt, cumq; hoc Pœni vidissent, integra fuga in castra profugerunt, ne interci-
 peretur a Romanis iter. Superuenit interea post vehementẽ solem tanta vis aquæ, vt
 vix Pœni in castra se reciperent, nec dum introirent, procul a vallo Romani erant, qui
 proculdubio castra cepissent, nisi vi aquæ fuissent prohibiti. Ex eo itaq; die Carthagi-
 nenses vterius aliquid tẽtate non sunt auli, ipsi enim, licet labore fessi, ac vulneribus
 essent, noxq;, & imber ad pernecessariã quietẽ eos traheret, tamen quia metus, & peri-
 culũ cessandi tẽpus non dabat, prima statim luce castra faxis vndiq; ex propinquis
 vallibus aduectis augent vallo, quoniã in armis parũ fidebant. Castra itaq; Punica
 oppugnaturũ Romani quãprimũ erant, sed impediti sunt ob defectionẽ Hispanorum
 ad Romanos. Nam Athenas Regulus turditanorũ cum magna populorum manu
 transfugit, duo insuper munitissima castra cum eorũ præsidijs sese Romanis dederẽ.
 Turditani ea gente, & prouincia cõtinentur, quæ a Bætis flumine, quod hodie Guadal-
 cauir appellatur, per orã Oceani vergit ad orã fluminis Ang, quod hodie Guadiana
 dicitur, vsq; ad sacrũ Hercules promontoriũ in Portugallia secundũ descriptionem
 Claudij Ptol. Interim Hasdrubal Gisconis filius cũ intelligeret animos suorũ ad de-
 fectionẽ inclinatos, ne alij ex suis transfugerẽt, silentio noctis facto castra inde mouet.
 Quũ vero dies aduenisset, & ab ijs, qui in stationibus erant, relata esset Hasdrubalis
 cum toto exercitu profectio, Romani præmissõ equitatu signa moueri, ac ferri iubent,
 adeoq; citato agmine ducebãtur, vt si recta via issent, proculdubio eũ fuissent affecuti,
 sed Ducibus creditum est, qui dixerũt breuius esse iter aliud ad Bætis flumiũ, qui, vt
 diximus, Guadalcauir dicit, vt transeũtes aggredierentur. Hasdrubal vero cũ intellẽ-
 xit clausum esse transitũ fluminis, ac interceptũ a Romanis, flecit ad Oceanũ exerci-
 tum, qui fugientiũ more dispersi abibãt. Tandẽ assequuntẽ eos equites Romani, & ij,
 qui leuiter armati erant, qui Pœnos nũc a tergo nunc a lateribus incurfabãt, fatigabãt,
 & morabãtur, adeo vt legiones Ro. ac signa iã appropinquaret. Cũ enim ad crebros
 tumultus signa cõsisterent, & nũc equestres, nunc pedites præliũ confererẽt, superuene-
 runt legiones, ac signa Romanorũ, iam nõ pugna, sed trucidatus velut pecorũ fieri cõ-
 pit, donec ipse dux, & fugæ autor in proximos colles cũ sex millibus fere inermiũ p̄bõ
 fugit, atq; euasit, ceteri vero caesi, captiq; sunt. Interim Pœni in ipso colle castra tu-
 multuaria cõmunierunt. Romani vero, cũ in collẽ subire tẽtassent, iniquo ascẽsu sm
 pediti nequiterunt. Præterea considerãtes, quod obsidio in loco inopi, atq; nudo vix
 ad paucos dies tolerabilis esset, obsidionẽ firmauerũt. Interea multi ex Pœnis ad Ro-

manos confugiebant. Postremo Hasdrubal ipse Dux acceptis nauibus, quum nocte clam fugisset, Gades traiecit, erat enim locus ipse non longe a mari. Scipio vero supra Hasdrubalis audita decem millia peditum, & mille equites Syllano ad obsidionem castrorum reliquit. Ipse enim ceteris copijs causa recognoscendorum Regulorum, populorumq; vt pramia pro meritis posset elargiri, Tarraconam rediit. Post profectionem vero eius Masinissa Rex Numidarum clam nocte ad colloquia venit cum Syllano, in quibus se gentemq; suam amicam Romani populi spopondit, in qua amicitia vsq; ad finem, vltimamq; senectutem permansit, indeq; concilio facto in Africam reuersus est.

Quomodo Carthaginenses vltimo ex Hispania sunt expulsi.

Posteua vero quam Hasdrubal in Gades profugerat, naues Magoni remisit, quae eundem in Gades asportarent. Mago igitur dimissis ijs, qui ex exercitu superuerant, in Gades transit, quorum pars ad Romanos confugit, pars a Ducibus deserta per vicinas vrbes, & oppida dispergitur nullo robore munita. Postea vero quam Syllanus vidit omnes Carthaginenses ab Hispania pulsos, & dissipatum exercitum, Duceq; fugatos, Tarraconam ad Scipionem properat. Qui cum venisset, Lucius Scipio Magni Publij Scipionis frater Romam a fratre nuncius missus est cum multis Hispaniae nobilibus captiuis, quos in victoriae signum secum attulit, qui res mirifice in Hispania gestas, atq; victorias Senatui nunciaret.

Quomodo Scipio, & Hasdrubal ad Syphacem Massiliorum Regem venerunt pro foedere.

Quam fama Scipionis ingenti gloria celebraretur, vulgoq; Hispaniarum victor proclamaretur. Vir Magnanimus, inexplabilis laudis amore captus iam Africam, magnamq; Carthaginem petere statuit, vt maiorem suo nomini honorem, gloriamq; compararet. Et vt voti compos facilius euaderet, reconciliandos animos Regū, ac gentium partiu illarum tētare decreuit. Primūq; aggredi Syphacem Massiliensium Regē curat, quē gēs est ad sinē Maurorū nouē Carthagini obiecta diuidēte sinu Mediterranci maris. Erat enim cū Carthaginē sibus ipsi Regiae gētū foedus, ipsiq; praeter ceteris barbaris de obseruatione foederis preclarior nomen erat: cū ipsis barbaris, vt multi dixerunt, fides ex fortuna esse consueuerit. Ad eundē itaq; Regē Caium Lelium oratorē mittit cū donis, qui iocūde receptus est ab eo, quia res tam prospere Romanis successissent, maximeq; Scipioni. Cūq; etiā in Italia Patris aduersae res essent, in Hispania nullē, amicitia Romanorū Syphax Lelio annuit firmandā. Eam tñ nec dare, nec recipere posse, nisi corā ipso Romanorū Duce Scipione. Itaq; Lelius accepta fide a Rege ad Scipionē reuertitur. Erat enim Syphax Rex opulētissim^o, bello aptus, Carthaginēq; magnē vicinus, illicq; suis finibus cōiungebatur, modico maris freto ab ipsa Hispania distans. Scipio igitur audito Lelio ratus rem dignam non posse sine maximo periculo agi, Tarraconē Lucio Martio, nouē vero Carthagini Syllano ad praesidiū Hispaniae relicto, ipse terrestri itinere a Tarracona nouam Carthaginem venit. & a noua Carthagine cum duabus trirēmibus tranquillo mari in Africam traiecit. Casuq; accidit, vt eadem hora Hasdrubal ab Hispania pulsus septem cum trirēmibus ad Syphacem veniens iactis anchoris in terrā descenderet. Ita prior in terram

Hasdrubal, mox Scipio, & Lelius ad terram egressi pergunt ad Regem. Vt Siphacem visum est duorum opulentissimorum populorum Duces ea tempestate, eadēq; die suam pacem, amicitiaq; petentes venisse ad eum, vtrunq; ad hospitium inuitat. Et quoniam eos sub vno eodemq; tecto fors perduxit, conatus est eos ad colloquiū deducere causa dirimendarū inter se factionū. Scipio hoc renuit, dicens nullū cum Pcenis priuatum odium esse, quod colloquendo finiret, neq; de rep. se cum hoste agere quicquā nisi iussu Senatus posse, in illudq; magnopere Rex tendebat, ne alter hospitū exclusus mensa videretur, ideoq; Scipionē ad eandē mensam cum Hasdrubale inuitat, quod Scipio non abnuuit. & quia id maxime Regi placebat, Scipio & Hasdrubal simul cœnati eodem etiā lecto simul dormierunt. Tantum autē erat comptus Scipio, etq; ad omnia naturalis ingenij claritas, atq; facundia erat, vt non modo Syphacem barbarū, insuetumq; Romanis moribus, sed etiam hostem quencunq; infelicitissimum alloquendo sibi conciliaret, mirabilioremq; aspectum, ac maiestatem præ se fecerat, quam gestarum rerum gloriam. Nec dubium est Regem, regnūq; sola Scipionis allocutione in Romanorum esse potestate, tantam artem ad conciliandos animos eidem natura tribuerat. Itaq; non tantum quomodo Hispaniæ amissæ essent, sed quomodo Africae retineretur, Carthaginensibus necessarium fuit cogitare. Injū igitur Scipio fœdus cum Syphace Rege, nec postea diutius immorans statim prouinciam a se derelictam cum duobus exercitibus repetiit. Non enim peregrinandi causa, neq; solatiū Africam petierat sed desiderio ea potiendi, hocq; cum iā diutius in animo reuoluisset, tandē palam efficere voluit, vt quemadmodū Hannibal in Italia bellū gereret, sic Scipio in Africa; qui a recessu suo duobus plerūq; & contrarijs vētis in altum iactatus quarto die noue Carthaginis portū tenuit. Hispani vero licet a punico bello quieti essent, in quibusdā tamē ciuitatibus nō bonus animus erat, quæ metu tranquillæ manebat, cōscientia enim illos premebat cōmissorum delictorū, inter quas maxime insignes erant magnitudine simul & culpa Ilyturgū, & Castulo opulentissimæ vrbes. Cum enim prosperis rebus Romanorū focj fuissent, post cæsos tñ Scipiones cū exercitib; defecerūt ad Pcenos, Ilyturgitani vero defectioni hoc addiderunt, quoniā Romanos, qui ex illa clade ad eos profugerāt, hostibus prodiderūt interficiēdos. In eos itaq; populos, cum dubiè adhuc Hispaniæ foret, seuitū fuisset, nili vtiliter potius quā merite factū distulisset. Cum vero res tranquillæ visæ sunt, tempus expectandæ vindictæ non amplius dissimulauit. Aduocatūq; Lucium Marcium a Tarracona cū tertia parte copiarū ad expugnandum Castulonē mittit. Ipse vero Scipio cū reliquo exercitu quinq; castrorū stationibus ad Ilyturgū peruenit, cuius portas occlusas reperit. Tum omnibus instructis ad oppugnationē faciendā, ipse Scipio milites adhortari cœpit, vt multo infestioribus animis cum suis, quam cū Carthaginensibus bellum gerendū esset, quippe cum illis de imperio, & gloria sine ira certabant, cum istis vero, vt perfidiæ, crudelitatis, ac sceleris pœnas luant, quo & nefandam commilitonum necem vlciscerentur, vt in omne tempus documentum, ac prouerbiū fierent, ne quis unquam Romanū militem, ciuemq; in qualibet fortuna constitutum iniuria premeret. Ab hac exhortatione Ducis incitati milites electis viris, qui per manipulos scalas erigerent, partito exercitu, vt alteri Lelius præfesset legatus, duobus simul locis ancipiti terrore urbem aggrediuntur. Non enim Dux vnus, aut Princeps oppidanos ad defensionem inuitabat, sed sola conscientia, & culpæ metus, ex quibus non gloriam, nec imperium, sed supplicii quærebant Romani. Quapropter seipsos oppidani animabant ad pugnam, di-

entes melius esse in acie mori, ubi Mars omnibus communis esset, qui sapius victum erigeret, ac victorem affligere solitus esset, quam postmodum cremata, diruptaq; vrbe ante ora captarum coniugum, liberorumq; inter verbera, & vincula omnia foeda, ac que indigna passos expirare. Igitur non militaris tantum ætas, & viri, sed femine quoq; ac pueri supra animi corporisq; vires adsunt, pugnantibusq; arma, telaq; ministrant, faxa quoq; ad murorum munitionem adducunt. Ac cœdebantur ita animi certamine, labore, ac periculo, atq; ipso inter se conspectu, adeoq; magno ardore certamē initum est, vt a iuuentute oppidanorum exercitus Scipionis a muris repulsus sit. Quod factum vt Scipio vidit, veritus ne vanis conatibus hostium animus cresceret, & remissiones sui fierent, sibimet conandum esse censuit, partemq; periculi capessens ferri scalas iubet, & seipsum ascensurum, si cæteri recusarent, comminatur. Tum a multis partibus ceptæ sunt scalæ erigi, ex aliaq; parte vrbis Lelius vehementi conatu instabat. Tunc victa est vis oppidanorum, diœctisq; propugnatoribus occupantur muri. Arx insuper ab ea parte, que inexpugnabilis videbatur, capta est. Viderant enim eminentissimam eius partem, quæ alta rupe tegebatur, neq; villo opere munitam, & a defensoribus vacuam. Hanc partē leuium corporum homines, & multa exercitatione dispositi clauos ferreos secum portantes per inequaliter prominētia rupis scandebant. Vbi per modica intervalla distantes figebant clauos, quibus, velut quosdam gradus facientes ita in summum perue nerunt. Capta igitur vrbe Romani iram in eos, odiumq; euomunt. Nemo enim viuus capiebat nemoq; præda memor erat. Trucidantur passim incrimis simul cum armatis infantibusq; cum mulieribus. ignemq; insuper tectis insiciunt, dituunt, que ignis absumere nequiuit, ita enim memoriã vrbis penitus extinguere voverunt. Castulonem deinde Scipio exercitum duxit, quam non modo oppidani defendebant, sed etiam reliquæ exercitus Pœnorum, qui ex dissipata fuga passim in eam confugerant. Sed cum Scipio aduenisset, fama cladis Piturgitanorum eis pariter terrorem ad desperationem intulit. Et quum in diuersas sententias quisq; prout sibi videbatur, consuleret, discordia inter Pœnos, ac Hispanos orta est. Oppidanorum atq; Hispanorum caput erat Cerdubulus autor deditiois, qui proposuerat vrbem Romanis tradere, Pœnis vero præerat Amilcho. Cerdubulus vero sine accepta a ciuibus Hispanisq; vrbem clam Romanis prodit, quæ, quoniam non tantum deliquerat, partemq; indignationis Romanis abstulerat cruenta Ilaurgi vastatio, & voluntaria ipsorum deditio, humaniter tractata est.

Scipio patri patruq; exequias facit, & reddit Dijs vota pro vindicta.

Scipio igitur nouam Carthaginem redijt redditurus Dijs vota, ac daturus munera gladiatoribus, hastilatoribusq; pro vindicta patris, patruq;. Statuit igitur diem ad munera gladiatorum, conueneruntq; ad statutum diem non solū obscuri generis, sed etiam Regulī, illustresq;, & clariore viri, quorum aliqui per se pugnaverunt, alij qui per alios, alij professi sunt se pugnaturos ob gratiam Ducis, alij es a mulatio traxit, vt certamen prouocarent, prouocaticq; non abnuerent. Quidam contouectias, quas inter se terminare non poterant, pacto inter se inito, vt victorem res sequeretur terro terminare decreuerunt, spectaculoq; ludi funebres additi sunt. Interim Martius inultas ciuitates in deditioem accepit sine villo certamine.

A scapa vrbs Carthaginensium igne ferroq; vastatur.

Scapa erat vrbs, quæ hodie A scho dicitur, quæ semper Carthaginensium fuerat, quæ singulare quoddam odium semper habuit in Romanos, & tamen urbem nec sita, nec munimēto tutam habebat, quæ ferotiores illis animos fecerat, sed ingenia incolarum atrocissimi dedita, qui ob excursiones, quas infinitimum agrum sociorū populi Romanifaciebant, ad Romanorum odium prouocati sunt. Ii etiā vāgos Romanorum milites, ac mercatores dietim intercipientes, & magnum quendam Romanorum comitatum per eorum fines transgredientem, in quo loco circumuentum interfecerant. Ad hanc igitur urbē expugnandā, quum admotus exercitus esset, Oppidani conscientia scelerum, quia nec deditio tuta ad tam infestos hostes videbatur, nec spes in incensibus, aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se, ac suos ferum ac terribiliter excogitant. Locum enim in foro ordinant, in quo pretiosissima rerum suarum congererent, super eum tumulū coniuges, ac liberos cōsidere quum iussissent, ligna, fasci q; virgultorum circa eum extruunt: vt donec incertus euentus pugnæ esset, præsidium in eo loco fortunarū suarum, corporumq; quæ chariora omnibus fortunis erant, seruaerent, si vero rem inclinam viderent, atq; in eo esse, vt iam ciuitas caperetur, scirentque omnes quotquot in prælium issent obituros, eos per superos, inferosq; Deos orauere, vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honesta, aut misera seruitute finienda esset, nihil relinquerent, in quo seuire hostis posset: ferrum, ignemq; in manibus esse, manusq; amica, ac fideles potius ea, quæ peritura erunt, absumant, quam hostes superbo ludibrio insultarent. His adhortationibus excitati, ne quem a proposito spes, mollitiæve animi flecceret, die adiecta concitato agmine, patētibus portis, ingenti tumultu erumpunt, nec enim erat aliqua opposita statio firma, quia nihil minus timeri poterat, quam, vt ex vrbe oppidani egrederentur. Per pauca igitur turmæ equitum, leuisq; armaturæ repente e castris ad ipsum occurrit, acrior impetu, atq; animis, quam compositior pugna sit, quoniā sine ordine vilo ab vrbe plebs egressa est. Itaq; puli sunt equites, qui prius se oppidani obtulerant, cæterisq; terrorem non leuem intulerunt, trepidarumq; parumper est circa signa, quum robur legionum præ angusto tempore dato ad instruendum, non potuerit tempestiue occurrere, quoniam ipsi oppidani in vulnera, hostes, ac ferrum vehementi vecordia rubant. Occurrerunt tamen interea probati, ac electi milites, qui temerarios impetus cæde primorum suppresserunt. Patefacta itaq; acie quo ad fieri poterat, multitudo armatorū abstinebat a cædibus, nec tamen poterat propter obstinatos oppidanorum animos, qui sic passim in eos insultabant, vt in urbem pugnando intrantes coacti sint omnes vsque ad vnum occidere. Hoc itaque bellico more decertando actum est in prælio, sed feccior in vrbe trucidatio fuit, quoniā proprii ciues omnem seccinarū turmam, puerorumq; imbecillem, inermemq; multitudinem occiderunt, & incenso rogo semiuia adhuc eor pora in ignem iecerunt. Præterea ipsi etiā suorum cæde miserandi cum armis in medium se iecerunt incendium. Cæterum iam cæde perpetrata su peruenierunt Romani, ac primo conspectu tam atrocis rei mirābundi parumper obstupuerunt. Deinde, quum aurum, argētumq; flamma liquefaciente tumulo rerum aliarum interfluere, auiditate ducti milites, dum capere vellent, alij correpti flamma sunt, alij combusti a flamma, quum primi vrgente turba retrocedere nequirent. Itā A scapa sine militum præda igne, ferroq; assumpta est, Marcius vero cæteris eius re-

gionis partibus in deditiōnem acceptis victorem exercitum reduxit.

Infirmitas Scipionis, & quæ mala pertulit.

SCIPIO interea graui morbo impeditus est, grauiorem tamen argritudinem reddebat, quum plerique adijcerent, ei corruptionem humorum ex nimia castitate accidisse. Vnde factum est, vt prouincia omnis, & maxime longinqua turbaretur. Ex quo deprehendi potuit, quid subsequutum fuisset, si vera fuisset mors, quum vanus rumor tantas excitasset procellas, non enim socij, ac foederati in fide manserunt, non exercitus in officio. Mandonius enim, & Indibilis Celtiberorum princeps, qui Aragonenses hodie dicuntur, quum Scipioni expulsis Carthaginensibus adhesionem, nihilque ex eo prosperi obtinuissent, congregata magna Celtiberorum iuuenum manu agrum Socetanum, in quo ciuitas Soria sita est, & agrum Suecitanum, in quo & Sanguessa oppidum est in Nauarrae prouincia, sociorum populi Romani multipliciter infestarunt, atque hostiliter pene depopulati sunt. Deinde alius, & quidem maximus ciuili rumor in castris ortus est. Erant enim ad praesidium octo millia militum in castris suis gentibus, quæ cis Iberum morabantur, ab Imperatore impositum, motæ sunt autem eorum mentes, quum primum de vita Imperatoris dubij facti sunt: sed per antea ceperunt ex diuturno, vt fit, ocio, quum arctiores in pace res essent, occulte disseminare, quid esset, si debellata confectaque prouincia esset, quid item inter pacatos facerent, quidve, si bellum in prouincia esset, quomodoque in Italiam remearent. Petitumque est stipendium sæpius procatius ac auidius solito ex more ac modestia militari, & a custodibus in circuncuntes vigilias, tribunosque opprobria iactabantur, & nocte multi in agrum pacatum prædatum ibant, deinde iam crescente licentia si mandato a signis abibant, omnia libidine, ac licentia militum infestabantur, nihilque institutum aut disciplina militari, aut imperio eorum, qui præerant, gerebatur. Fortuna autem Romanorum castra seruabantur, eo quod Tribuni a principio iura reddere omiserant ex contagione furoris, non ex parte seditionis, defectionisque. Postquam vero Tribuni reprehendere, atque improbare ea, quæ fierent, ceperunt, & propalâ dicere se furoris eorum non futuros socios, statim erupit seditio. Fugatis itaque principibus, ac deinde Tribunis e castris expulsis ad duos principes seditionis Caium Albiū, & Caium Atrium delatum est imperium omnium consensu, qui nequaquam Tribunicis contenti ornamenti insignia etiam summi imperij falces, securisque atrectare ausi sunt, neque in mentem veniebat suis tergis ceruicibusque vias illas, ac securas imminere, quas ad meritum aliorum præferrent. Mors enim Scipionis saluo credita erigebat eorum animos, ob cuius vulgatam famam mox non dubitabant totam Hispaniam arsurâ bello. In eo enim tumultu nec socij pecunias Imperatori afferre nec adire propinquas vrbes poterant propter turbatas res, quum omnia omnes auderent. Expectabant enim singulis horis non tam nuncios mortis, quam funeris, neque superuenire aliquid posse arbitrantur, quod eorum posset propositum euacuare. Verum, quum viuere primum, mox etiam valere Scipionem, certi nuncij afferrent, Tribuni militum septem ab ipso Scipione sunt missi, ad quorum aduentum primo seditionis viri exasperati sunt animo. Percunctati igitur, quæ causa iræ, consernationisque subite esset, dissimulando stipendium ad diem non datum iactabant.

Et quum eodem tempore zelus Ilyurgitanorum extitisset post duorum Imperatorum

torum, duorumq; exercituum stragem, suaq; virtute defensum nomen Romano-
rum, ac retenta prouincia esset. Ilyturgitanos poenam noxę meritam habere, suis ve-
ro non esse qui gratiã exoluat recte factis; talia querētib; responderūt Tribuni vere
se oraturos, ac ad Imperatorē delaturos. Lætari insuper se fingebāt seditionis auto-
res, quod nihil tristius insanabilisq; euenisset, & quod superesset Scipio, qui Deū be-
nignitate reipublicę gratiam reddere posset. Scipioni itaq; in principio leuiter agi pla-
cuit, & missis circa stipendiarias ciuitates exactoribus, stipendię spem propinquam
dedit. Edictumq; subinde positum est, vt ad stipendium petendum cōuenirent in no-
uam Carthaginem, spemq; maximam suę factionis, seditionisq; abstulit Mandonio,
& Indibili, qui audito quod uiueret, & valeret Scipio, omisso incepto in suos fines
redierunt, nec; videbant quenquam, non principem, non priuatum, apud quem reci-
pi possent. Omnia enim circumspectantes, nihil reliqui habebant, præter non tutissi-
mum a multis consilium receptum, dubijsq; erant, an Imperatoris iussu pro stipen-
dijs irent, vel de eius clementiã desperarent, quum scirent eum etiã hostibus igno-
uissē, cum quibus dimicasset, suamque seditionem sine sanguine, sine vulnere esse, ac
propterea non atrocem, aut atroci poena dignam: vt humana ingenia sunt, ad suam
quicq; leuandam culpam declinabat. Maior tamen inter eos illa erat dubitatio, an co-
rum Tribuni & Centuriones, an vero omnes pro recipiendo stipendio irent, & va-
luit sententiã, vt omnes irent, quia tutius esse cōsuebant.

Quomodo puniti sunt tantę seditionis autores.

Q Vum vero per eosdem dies hæc illi inter se consultarent, consilium de
his nouæ Carthagini agebatur, certabaturq; sententijs. Vtrum in au-
tores tantę seditionis, an vero omnium supplicio culpa vindicanda es-
set. Erant enim autores paulo plures quinq; ac triginta, viciã tandē poe-
na leuior, vt vnde culpa esset, ibi poena consisteret, ad multitudinem
vero satis esse castigationem verbalem. Concilio itaq; dimisso parari expeditio cœ-
pit aduersus Mandonium, Indibilemq; cibarięq; exercitui, qui Carthagini erat, para-
ri iubentur. Et cum eis Tribuni septem, qui perantea Succonem missi fuerant ad le-
niendam seditionem, obuiam exercitui irent, quibus singulis data sunt nomina princi-
pum seditionis, vt eos per idoneos homines benigno vultu, & sermone prius lenitos
Carthaginem adducerent. Qui, quum venissent, ad concionem vocati in forum ad
Imperatoris tribunal ducuntur. Imperator vero sedis paulisper tacitus, tum silentio
per præconem facto, pluribus verbis de eorum seditione habitis, atq; errore consu-
tato, tum ex præparato omnium rerum oculis, auribusq; omnium est effusus.

Inter hæc exercitus, qui corona concionē circumdederat, gladijs & scutis cōcrepuit.
Tum præconis audita vox est citantis nomina damnatorum, qui statim in cōcilio
nudi in medium protrahuntur, & simul omnis apparatus supplicij exprimebatur.

Deligati igitur ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi sunt: adeo concussis metu,
qui aderant, vt circumstantium gemitus exauditi sint. Tracti inde de medio omnes
sunt, purgatoque loco, citati milites nominatim apud Tribunos militum intraue-
runt, stipendiumq; ad nomen singulis persolutum est. Hunc finem seditio militum
habuit.

Fugatur iterum Hanno præfectus Magonis a Lucio Marcio,

Er idem tempus Hanno prefectus Magonis missus à Gadibus cū parua manu Afrorum, data mercede Hispanos sollicitando ad quatuor millia iuvenū armauit. Castra deinde parans ab Lucio Marcio dissipatis castris, multis captis, cæteris in fugam datis, ipse Hanno cum paucis effugit, reliquos per deuia vagos pallantesq; persecutus est. Dum hæc agerentur ad Bætīm fluiuium, qui hodie Guadalcauir dicitur Arabica lingua, Lelius cum classe in Oceanum nauigauit ad urbem, quæ Carthæ dicitur. Erat enim ea vrbs in Oceani ora ad eam Hispaniæ partem, qua ex angustiis faucibus panditur mare ad Gades. Causa autem aduentus Lelii erat, quia Gaditani, missis ad Romanos nuncijs in castra, obtulerant urbem sine certamine tradere. Romanis interim vulgata proditio est, quoniam Mago, qui in ea vrbe erat, comprehensos eos omnes Adherbali Prætori Carthaginem deuchendos tradidit. Adherbal vero cōiuratis in quinque remibus impositis, præmissisq; ipsis quinque remibus, quæ tardiores quam triremes erant, ipse cum octo triremibus modico intervallo secutus est. Iamq; fretum intrabat quinque remis Carthaginensium, & ecce Lelius cum classe affuit, qui, quum quinque remem Carthaginensium capere conatus esset, sequentibus septem triremibus ad Adherbalem euectus est. Quinque remis vero pœna videns se deprehensam, & obstitente æstu freti in aduersum reciprocate non posse, in re subita parumper timuit, an videlicet suæ triremes sequerentur, an vero hostis rostra conuerteret, ipsa enim dubitatio moram fecit detractandæ pugnae. Iam enim sub istu teli erāt, & vndiq; stabāt hostes, æstus quoq; morandi naues adimebat arbitriū, necq; enim erat simile nauali pugnae, quum nihil voluntariū haberet, nihilq; artis, vel cōsilij esset; quoniā & natura freti æstusq; suis, alienisq; nauib; pariter inuehebat, vt remigi vllus locus non esset, si in contrarium æstus tetēdisset, sit igitur coacta pugna. Quu igit quinque remis Pœnorū coacta, infestaq; in Romanā rostro decurrisset, inuasissetq; obliça Romana iētū alterius rostri recipiebat, interim anæps præliū commissum est. Quinque remis vero Romana, seu pondere tenacior, seu quia pluribus remorum ordinibus referta facilius regetur, duas triremes suppressit, & vnus ex alijs remos detorsit oppressa, cæterasq; quas adeptæ esset, multastet, nisi Adherbal cū quinque remibus extensis velis in Africam transfretasset. Lelius vero victor ceterarū reuersus auditis, quæ acta Gadibus essent, ob patefactam proditionem, coniuratosq; Carthaginem missos, spe ad irritum redacta, nuncios ad Lucium Marcium misit, de eunctis certiore faciens, & quia frustra sibi tempus tereret, assentiente Marcio redire ad Imperatorem decreuerunt, postq; paucos dies ambo nouam Carthaginem redierunt. Ad quorum discessum nec ociosus Mago fuit, quæ poterat terra, marisq; ordinans, vt in Hispaniam rediret. Audita enim Ibergetum rebellionē, quæ Nauarrorum gens est, vt supra diximus, spem recuperandæ Hispaniæ dedit. Missis igitur nuncijs ad Senatum Carthaginensium, qui simul seditionem ciuilem in castris Romanis, defectionēq; sociorū in maius verbis auerēt, imperiū Hispaniæ posse repeti persuasit.

Prælium Scipionis, & Indibilis, ac Mandonij Celtiberorum Regulorum, qui aduersus Romanos rebellarant.

Mandonius itaque & Indibilis audita Scipionis sanitate, quia in fines suos regressi fuerant, visuri paulisper quid seditio incepta statueret, quoniam si conspiratis ciuib; in castris indulgeretur, sibi quoq; ignosci nō dubitabant. Postquam vero vulgata est atrocitas supplicij, suam quoq;

noxam pari poenā vindicandā arbitrati, vocatis rursus ad arma popularibus, cōtra
 etisq; quæ ante habuerant auxilijs in Sucetanum agrum, vbi delectio prin. um exor-
 dium habuerat, cum viginti millibus peditū, & duobus millibus, & quingentis equi-
 tum transcenderunt. Scipio vero quum omnibus noxijs, innoxjsq; stipenda m. de-
 disse vultu, & sermone in omnes placato, facilerē cōciliatis militum animis p. r. us quā
 castra a noua Carthagine moueret, concione aduocata multis verbis in pericidā Re-
 gulum verba faciens asseruit, non se eo animo ire ad vindicandū hoc scelus, quo cui-
 lem errorem nuper sanauerat, quoniam id fecit non secus, quam sua viscera si cās eum
 genuit, ac lachrymis triginta hominum capitibus liberasse octo millium siue imprū-
 dentiam, siue noxam, nunc vero lēto, & e. cto animo in eedem llergetū ire. Dein-
 de se ad iter præparare in diem alterum iubet, profectusq; decimis castris peruenit ad
 Iberum flumen, deinde quarto die castra in conspectu hostiū posuit. Campus enim
 erat ab interiori parte montibus circumseptus, in eam vallem Scipio, quū pecora mul-
 ta ex hostium agris rapi iussisset, ad irritandos Barbarorum animos velites, qui pro-
 prie Hispano nomine Ginecarij appellātur immisit. Vbi vero per excursionem com-
 missa fuit pugna, Lelium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet, mons enim
 præeminens equitum insidijs texit, nec vlla mora ad pugnam facta est. Hispani cer-
 nentes eorum pecora tolli, in velites Hispanos præda occupatos incurere cœpe-
 runt. Vnde quum cœpisset iam pugna, & gladjs nudatis, collatoq; pede certamen
 fieret, superuenere equites & maiores inde cedes fiunt, quā per excursions, ac leuia
 certamina fieri solent, & magnæ inde cedes fiunt, ita magis accēduntur ira Hispani
 ad vindictam, qui ve puli viderentur, postero die prima die luce in aciem processere,
 neq; capiebat omnes copias angusta vallis; duæ namq; peditū partes, & omnes de-
 niq; equitatus in aciem descendunt, reliqua vero peditum pars in vnum ex obliquo
 colle consistit. Scipio cōsiderans loci angustiam pro se esse, quia in arceto pugna aptior
 Romanis, quam Hispanis futura videbatur, quodq; in eum locum retracta eorum
 multitudo esset, qui omnes minime capere possent, nouo consilio animum adiecit, vt
 scilicet tam angusto spatio circumdaret cornibus hostium aciem, quo peracto Hispani
 inutiles forent pedestres copiae. Itaq; imperauit Lelio, vt per colles occultissimo
 itinere circumducat equites, segregetq; quantum possit equestrē a pedestri pugna, ipse
 quoq; Scipio statim omnia peditū signa in hostes vertit, quatuorq; cohortes in fron-
 te statuit, quia latius non poterant aciem pandere, neq; moram pugnandi vllam fe-
 cit, vt eum certamine auerteret conspectum equitum transeuntium per collem, neq;
 ante conspicerent circumductos esse, quam a tergo inuasos se esse sentirent, ita duo præ-
 lia, duæ peditum acies, & duo equitatus per lōgitudinem campi, nam milicri non po-
 terant, quia vallis angustia hoc non patiebatur, pugnabantq; adeo, vt neq; pedes es-
 quibus, neq; equites peditibus auxilio esse possent, quoniam quum pedes, qui in
 fronte erant, pugnarent, putantes equites a tergo eis auxilio esse, trucidantur, quoniam
 equites ipsi a Lelio, & Romanis ab ipso tergo inuasi etiam debebantur. Quumq;
 ipsi equites aliquandiu Lelji impetum sustinuisent, finaliter tamen ad vnum omnes
 cegi sunt, nec quisquam equitum, peditumve superuit, eorum scilicet, qui in valle pu-
 gnauerunt. Tertia vera pars, quæ super collem secesserat, potius ad spectaculū, quā
 ad pugnam steterat, & locum, & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos enim Man-
 donius, & Indibilis Reguli fratres ipsi fugerunt, prius quam a tergo tota circūuenire
 tur acies, elapsi inter tumultum. Castra itaq; Hispanorum eo die præter aliam præ-

Jam cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Ex Romanis vero eo die, ac pro-
 lio circiter mille ac ducenti ceciderunt, vulneratiq; sunt amplius quā tria millia homi-
 num. Neq; enim adeo cruenta fuisset victoria, si patētiore campo decertasset, & ad
 fugam capellendam facilitas fuisset. Indibilis itaq; abiectus bello, & fugatus consiliū
 cepit, & afflictis, prostratisq; rebus nihil tutius esse duxit, quā vt in Scipionis clemen-
 tia speraret. Experta itaq; eius fide Mandonium fratrem ad Scipionem mittit, qui ad-
 uolutus genibus eius fatalem rabiem temporis acculat, quum velut contagione qua-
 dam pestifera, non Illeges modo, & Lacedæoni, sed castra quoq; Romana insanierint,
 suam itaq; & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem esse, vt, si velit,
 reddant spiritum Scipioni, vel si seruari malit, tanquā ab eo acceptum, illum pro eius
 voluntate deuouerent, tanquam ab eo seruatum. In causa enim fuerat eatenus, ipsam
 clementiam non petiisse, quum de ea, eius inspecta magnanimitate, non haberetur si-
 duta, nunc autem e contra, quoniam quum victor euaserit, non est dubium in eius
 maxima clementia sperare. Ille enim semper Romanis mos fuit, parcere prostratis,
 & debellare superbos. Scipio igitur, licet vetus mos Romanorū fuisset, vt eis, quos
 non fecdere, sed armis superassent, non prius daretur amicitia tanquam in pacatū po-
 pulum, quam omnia diuina, & humana dedissent, obsides insuper acciperentur, adi-
 merentur arma, praesidiaq; vrbibus composita forent: multis igitur verbis detesta-
 tus Mandonium praesentem, Indibilemq; absentem eorum suo ipsorum maleficio af-
 feruit, victuros populi Romani beneficio. Itaq; eisdem Regulis, & illam pugna, &
 rebellionem liberam esse voluit, eisq; velle praeter Romanum morem, & arma relin-
 quere, nec obsides petere, ne si iterum deficerent in obsides innoxios, sed in se ipsos seui-
 ret, atq; eorum esse, an pacatos, an iratos Romanos velit. Ita dimissus est Mando-
 nius, pecunia tantum imperata, qua militibus subsidiū parari posset, qui, Lucio Mar-
 cio in vltiorem Hispaniam praemisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecu-
 niam Illeges numerarent, cum expeditis Lucium Marcium iam Oceano appropin-
 quantē allequitur, incohata enim res erat de Massinissa, vt ad colloquiū cum Scipio-
 ne veniret, vulgatum est in castris Scipionis Massinissam cum Scipione velle cōgre-
 di, ad hocq; dexteris sibi inuicem dedisse. Massinissa vero quum Gadibus esset cer-
 tius factus a Marcio, Scipionē aduentare, causando dixit corrumpi equos in insula, pe-
 nuriamq; rerum omnium pati, & ideo se velle traicere ad depopulandos Mediterra-
 neos agros, vtq; Imperator Mago hoc pateretur, mai cesere se dixit equitum desi-
 dia. Transgressus itaq; tres Principes Numidarum praemittit ad tempus, locumq;
 pro colloquio statuendum, duos pro obsidibus retineri a Scipione iubet, remisso ter-
 tio, qui quum iussus esset, adduceret Massinissam, cum paucis itaq; ad colloquium
 venerunt. Ceperat enim Numidam Scipionis fama, gestarumq; rerum admiratio,
 qui animos ad speciem corporis eius amplam, atq; magnificā erexerat, ceterum ma-
 iorē venerationē praesentia fecit, & praeterquā q; a natura multa in eo erat magestas,
 adiuuabat tamē praemissa caesaries, habitusq; corporis, non cultus ex exquisitis mun-
 dicijs sed virilis, ac vere militaris, quod plenius, nitidiusq; ex morbo apparebat, ve-
 lut renouatus flos iuuentute, prope attonitus ipso primo cōgressu Numida est. Agit
 igitur Massinissa primum Scipioni gratias de fratris filio remisso, ex eoq; tempore
 eam se quesisse occasionem, quam tamen oblatam Deorum immortalium beneficio
 non omiserit, cupitq; se illi, populocq; Romano operam nauare, ita, vt nemo vnus
 externus magis enixe adiuuerit rem Romanam, seq; diu hoc faciurum parauerat in
 Hispania

Hispania ignota, alienaque sibi patria, cum autem hoc fieri non valuerit, se id in Africa, ac propria patria facturum, quoniam si Romani eundem Scipionem in Africam mittant, non est dubium, sperare posse, se breui illam adepturos. Lætus enim vidit cum Scipio audiuitque, cum caput rerum in omni hostium equitatu Masinissam sciret, qui & iuuenis erat, & decorem præ se ferebat. Fide igitur data, receptaque Scipio regressus est Tarracoram. Masinissa vero permisso Scipionis, ne sine causa traiecitse videretur, depopulans vicinos agros Gades redijt.

Mago Pœnorum Dux à Gadibus ad minorem Balearium insulam cum classe hibernaturus venit.

Mago igitur desperatis in Hispania rebus, quoniã cum spes selessetat, quã primum in militari seditione cõcipiens indefectione Indibilis, ac Ilergetum posuerat, quę duo eius animũ diu sustinuerãt. Dum pararet classẽ in Africã trajcere, nunciũ a Carthagine accepit, iubere se natum, vt classẽ, quã Gadibus haberet, in Italiã trajceret, conductã ibi quanta possẽt Gallorũ, ac Ligurũ iuuentutẽ, coniungeretque Hannibali, ne sineret se necesse bellũ maximo impetu, ac fortuna cceptũ. Ad eam rem maxima pecunia a Carthagine magna adducta est, & ipse quantũ potuit a Gaditanis exegit, non modo publice ab eorũ erarijs, sed etiã templis spoliatis, priuatim ab omnibus eos cogendo, vt aurum, argentũque in publicũ conferrent. Qui cum a Gadibus cum classe discessisset, ac præterueheretur ad Hispaniẽ oram, non procul a noua Carthagine expositis in terrã militibus proximos depopulatur agros, inde ad urbẽ classẽ appulit, ibique, cũ die milites in nauib⁹ tenuisset, nocte in littus exposuit ad eã muripartẽ, qua capta a Romanis noua Carthago fuerat, pro cõstanti habens, eã vrbis partẽ nullo saltẽ valido præsidio teneri, & aliquos oppidanorũ ad spem nouandĩ res moturos. Interim nuncijs ex agris trepidi simul depopulationẽ, agrestiumque fugã, & hostium aduentum retulerunt. Tum visa est classis, nec sine causa electa ante urbẽ statione apparuit, arma ei igitur oppidani, instructique ad portã mare versus, ac stagnũ cõcurrerũ, vbi circumfusi hostes ad muros tumultu maiore, quã vi subierãt, patelactaque repente porta Romani cũ clamore erũpunt, turbatosque hostes ad primũ incursum, coniectumque telorum vsque ad littus cũ multa ege persequunt, & nisi naues littori appulsæ trepidos recepissent, non superuissset fugę, aut pugne quiesq̃. In ipsis quoque nauibus trepidatũ est, ne hostes eũ suis simul in naues irruerent. Retrahunt igitur scalas, anchorasque, ne morã nimia facerent, præcidũt, quorũ multi in littore derelicti, vt naues natãdo assequerentur, incerti præ tenebris quid peterẽt, aut vitarẽt, fluctibus obruti sunt. Postero vero die eum classis retro in Oceanũ, vnde venerat, fugeret circiter duo millia, ac cõtingenti homines egi inter muros, littusque reperti sunt. Mago autẽ in Gades cũ classe reuertus excluditur, inde ad Cymbros non longe a Gadibus classe appulsa claudunt illi portã. Inde ad Petrusam centũ penẽ miliaria amplectens, quã Pœni adhuc obtinebant, incõsebantque. In ea classis bona cum pace suscepta est, nec modo cõmeatus ab ea benigne prebiti sunt, sed etiã in supplementũ classis iuuentus, armaque data sunt, quorũ fiducia Mago in Baleares insulas quinquaginta abinde miliaribus distantes transfretauit. Duę enim sunt Balearium insule, vna maior, quam Maioricam a maioritate insule, vt supra diximus, altera Minor, quã a minoritate respectu maioris. Minoricam dicunt, armis, hominibusque copiosior, ac portum habens pulcherrimum, in quo se hibernaturus

rum sperabat, ad extremum enim aurumnerat. Quum itaq; ad maiorem insulam cum ipsa classe transfretasset, cum fundis insulani omnes hostiliter occurrerūt, quo solo armorum genere, sicuti in aduentu Hercules supra narratum est, utebantur, & inde etiam Baleares dēte sunt, tantaq; vi lapidum appropinquantem classem obruebant, vt introitus portus eis omnino vetuerint. Inde igitur recedentes ad minorem Balearium insulam traiecerunt. In cuius portum locum munientes sine certamine, vrbe, agroq; & quidem fertili, potiti sunt, in qua tota hyeme residens Mago duo millia auxiliarium ex eis conscripsit, vrbeq; ipsam amplians, & portui, & vrbi nomen dedit, Magoq; vsq; in hodiernum appellantur. Gaditani vero post eius ab Oceano discessum Romanus se dederunt.

Scipio obtenta Hispania Romam reuertitur atq; Consul creatur, eiq; Sicilia, & Africa assignatae sunt.

IS itaq; peractis anno ab orbe condito quarto milleno & ab vrbe condita. D. ac. XLIII. Scipio obtenta Hispania Romam rediit & iterum Consul creatur, & multis in Senatu contradicētib; die illi prouincia decreta est, & insuper Africa Romanis armis aggredienda. Magnus itaq; Romae apparatus fit ad bellū in Africa transferendum, Scipioq; transire exercitiū in Sicilia, & inde in Africā parat.

Sed, quoniam haec ad Hispaniam pertinere non videntur, illa praetermitto, de quibus satis, abundeq; Romani scriptores meminerunt. Nos autem de nostris videmus.

Mago Amilcharis filius a portu, & vrbe Magone minoris insulae Balearis exercitum Genuam traiecit, & vrbe vi cepit, Indibilisq; desertio, ac pugna.

Mago igitur cum hibernasset, vt diximus, in minori insulae Balearum sequenti vere anno ab orbe condito quarto milleno. DCCCC. XIII. & ab vrbe condita. D. XLIII. ex ipsa minore insula Baleariū iuuentute lecta, & in classem imposita in Italiā triginta rostratis nauibus, & multis onerarijs duodecim millia peditū, duoq; ferme equitum traiecit, Genuam nullis praesidijs maritimam oram tutatibus repentino

aduentu cepit. In Hispania denuo bellum exortum est consentiēte Indibili, ac iterum rebellante nullam aliā ob causam, nisi propter admirationē virtutum, Scipionē q; solū militari peritia clarum putabat superfuisse Romanis, caeteris omnibus ab Hannibale interfectis. Contēnens itaq; reliquos intra paucos dies concitatis finitimis populis ad Hispaniā liberandam triginta millia peditum, & quatuor ferme equitū in Sede tanum agrū congregauit, Romani quoq; Imperatores. L. Lentulus, & L. Manlius exercitiū contra Indibilem duxerunt, & cōmissa pugna tandē cum vidissent turbatos hostium ordines, trepidantesq; atq; fluctuātia signa, hortantur milites, vt percullos in vadant, nec restitui aciem patiantur. Neq; sustinissent impetū Hispani, nisi Indibilis ipse cum equibus pedes digressus ante prima signa peditū se obiecisset. Ibi enim aliquandiu atrox pugna fuit. Tandē postquam ij, qui circa Regem semimortuum, ac deinde terrae confixum pugnabant, obruti telis occubuerunt, tunc fuga passim cepta est, pluresq; caeli equites, quia eis conscendendi equos spatium non dabatur, & quia Romani perculis Hispanis institerunt acriter, nec anteabscessum est, quam a castris

hostem penitus expulissent, tredecim millia Hispanorū eo die cōsa sunt, octingenti v̄ro capti. At Romanorū sociorum paulo amplius quā ducenti, & præcipue in nauo cornu ceciderunt. Pulsi itaq; e castris Hispani sunt, & qui ex prælio effugerunt dispersi primo per agros, inde ad suas ciuitates redierūt. Tum a Mandonio Regulo fratre Indibilis ad conciliū euocati, conquesti sunt ibi clades suas, valdeq; detestari ceperunt autores belli Indibilem, cæterosq; Principes, quorū pleriq; in acie occidissent. Qui cum legatos ad arma tradenda, deditiōneq; faciendam misissent, responsum est a Romanis Imperatoribus, in deditiōnem ita accepti, si Mandonium, cæterosq; belli contitatores v̄uos traderent, sin aliter facerent, exercitus in agrum Illegetanum, moxq; Aufetanum, & deinceps aliorum populorū se ducturos cum maximo eorum malo. Hæc dicta ubi a legatis renunciata sunt, Mandonius, cæteri q; Principes in concilio comprehensi traditi sunt Romanis ad supplicium, sic pars Hispaniæ populis reddita est, stipendium insuper duorū, & frumentum sex mensium imperatum est, & obsides a triginta ferme populis accepti sunt. Ita Hispaniæ rebellantis tumultus magno metu intra paucos dies concitatus, & cōpressus est, & omnis terror in Africā verius,

INCIPIT LIBER SEX

TVS DE HIS, QVAE GESTA SVNT IN HISPANIA, & quomodo Pœnis expulsis vsq; ad tēpora ciuiliſ belli Quieuit Hispania a bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur a Scipione.

AM itaq; superiori anno, id est, ab vrbe cōdita quīnto quingentesimo quadragesimo quarto vsq; ad euſdē annum D. LIII. nil memorabile in Hispania gestū est, sed qui euit a bellis. Quo decennio Scipio in Africā cum exercitū traiecit Carthaginē, vniuersamq; Africā debellauit, ex qua re Africanus est cognominatus. Moxq; exacto tēporis huius curriculo ciuiliſ contentio in vrbe cōmota est instantibus mulieribus, vt lex Oppia, quæ mulierum ornatum prohibebat, abrogaretur. Tulerant enim cam Marcus Oppius, & Titus Romulus Tribuni populi Quinto Fabio, & Tito Sempronio Consulibus in medio ardore punici belli, ne qua mulier plusquā semuntiam auri gestaret, neq; vestimento diuersi coloris vteretur, neq; vehiculo, currucq; in vrbe, oppidove ad mille passus, nisi sacrorū causa vteretur. Tulerunt enim ad plebem abroganda lege Marcus Fundanius, & Lucius Valerius Tribuni populi. Brutus, & Titus Iunius legem Oppiam tuebantur, nec etiam abrogari se passuros aiebant. Ad suadendū vero, dissuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium, aduersantiumq; legi complebatur. Matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundiā viros vno imperio contineri limine poterant. Omnes enim vias vr̄bis, aditumq; in forum obsidentes viros descendit, & ad forum orabant, vt florente republica, ac per consequens crescente in dies etiam priuata, omniumque fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc mulierum frequentia in dies, nam etiam ex oppidis, conciliabulisq;

consuerant. Itaque consules, & praetores publice rogare audebant, habebant tamen alterum Consulem Marcum Portium Catonem inexorabilem, qui pro tuenda lege publice orationem habuit. Contra vero Lucius Valerius pro rogatione mulierum confutauit Marcij Portij Catonis orationem. Vicit itaque mulierum petitio, ut lex abrogaretur. Omnes enim urbis matronae, & mulieres una acie in Capitolium confluentes rogarunt omnes magistratus, ac Tribunos, ex qua restitutus fuit mulierum fauor, quod omnes pariter iudicauerunt legem Appiam esse abrogandam, quae vicimo, postquam lata fuerat, anno abrogata est.

Marcus Portius Cato Consul cum exercitu in Hispaniam venit.

Postquam igitur lex Appia abrogata est anno ab orbe condito quinto millesimo tertio, & ab urbe condita quingentesimo quinquagesimo quarto Lucio Valerio Flacco, & Marco Portio Catone Consulibus, idem Marcus Portius Cato cum exercitu ad Lunum portum cum quinque ac viginti nauibus venit. Deinde nauibus omnis generis hinc inde contractis proficiscens edixit, ut ad portum Pyrenaei omnes sequerentur, indeque ad urbem Rhodam ventum est. Haec enim urbs in Gerundenis erat Dicecisi, cui nunc praesidemus, & a sexcentis annis Episcopos habuit, quae urbs iuxta Claudii Ptolemei descriptionem non longe a Pyrenaeo distabat, sita ad litus maris portu a vulgo vocato Lalana, quae omnino deleta est: extat tamen in ipso vertice montis caenebium, quod sancti Petri de Rhodis aecolae dicunt, ab ipsa urbe Rhoda. Erat autem in ipsa urbe arx, quam Hispani tenebant, eam itaque vi expugnata Cato cepit. Indeque secundo vento Emporias urbem a Rhoda non longe distantem venit, quae in tres diuisa erat. Primam enim mari undique circumdata tenebant Graeci, qui a Phoenicibus, unde Malitenses, ortum habuerant, de quorum origine Iustinus post Trogum Pompeum late disseruit, quod Graecum oppidum pene mare hinc inde cingebat, cuius muri quadringentorum passuum spatio protendebantur. Secundam Hispani tenebant, cuius trium milliarum spatium muri ample staretur, quae distans a mari milliario prope vno magnam Hispanorum, ferocissimorumque virorum numerum continebat. Tertiam urbem oppidumque incolabant Romani ad litus maris, quod ad Oceanum respicit. Hanc itaque tertiam refert Zozomenus Pistoriensis historicus Iulium condidisse, postquam deiecit in Hispania Pompeij liberos, quonia cum prima Geruda sextum Pompeium fugasset, inde etiam usque ad Ilerdam venit. Postquam Brutus eum apud Mundam urbem, quae nunc colimbrii dicitur, in Portugallia victum interfecisset, Iulius Caesar oppidum ex Romanis, Italicis, qui primum, ut opinor, cum Cornelio Scipione venerant, construxit, coloniamque Romanorum effecit. Sicque enim Emporiorum urbs in tria oppida diuisa diuersis linguis voluntatibusque consistebat. Per eadem enim tempora rebellat citerior Hispania omnis, ac Romanum oppidum, quod apud Emporias erat, vi occuparunt. Ad hanc igitur rebellionem perdomandam Cato Consul in Hispaniam venerat. Graecorum vero oppidum non modo non est rebellionem secutum, verum seruata Romanorum fide seruatum legimus. Accurata enim disciplina, quae potissimum, ubi metus accidit, seruatur, eos eatenus conseruarat, partem enim murorum ad Hispanos verum optime munitam habebat, vna tantum porta ad eam regionem urbem, in qua semper aliter ex magistratibus urbis praesidebat. Nocte vero qualibet tertia civium pars in muris excubabat, & tanquam si hostis ad portam esset, & seruabant vigilias semper, & circuebant ciuitatem diligentem cura, Hispanum neminem intra urbem recipiebant, nec ipsi temere ab urbe

exibant. Ad mare enim patebat omnibus exitus ad portam ad Hispanorum oppidum versam, a qua non nisi frequentes egrediebantur. Causa vero excundi tantum erat commercia cum Hispanis. Hispani enim tanquam maris imprudentes, inexpectique met cari gaudebant, ut ex ijs, que mari afferebatur, haberent, suosque fructus illis venderent. Huius igitur desiderij causa Hispana urbs Græcis patebat. Sic Græcū Emporiæ oppidum seruatum est. Erantque tutiores, quod sub specie Romanæ amicitie tutabatur, quam sicut Massilienses, a quibus descenderant, minoribus licet viribus, pari tamen colabant fide. Sic consulê Catonem ad eam declinantem comiter, ac benigne susceperunt, paucoque dies ibi moratus est, dum explorare cepit, ubi & quantæ hostium copiæ essent. Unde ne mora ipsa inutilis esset, omne id tempus exercitus militibus consumpsit, erat enim tempus, quo frumentum in horreis coaceruatur. Redemptoribus itaque veritus ne frumentum exportaret, & urbe Græca eisdem repleta ad bellum se parat, ac profectus ab Emporijs agros hostium vrit, vastatque omnia fuga, & terrore complens. Qui, cum castra non longe ab Emporijs in agro, que est inter medios fines Gerundæ urbis & Emporiæ posita esset, cum hostibus, que ex reliqua Hispania confluerant, conseruit prælium: quos deuictos egredidit, ac dissipauit, qui exuti castris, signa, armaque abiicientes usque ad vicinorum oppidorum portas fugant, in quibus ipsi Hispani suo se agmine, ac pressura perimebant, cadentibus Romanis a tergo, ac eos comprimentibus, quorum castra omnia Romani diruperunt. Refert Valerius Antias historicus eo die supra quadraginta milia Hispanorum caesa. Cato vero ipse gesta sua conscribens, detractor laudum suarum multa milia hominum ait se interemisse, sed numerum non expressit. Nihil denique a victoris testatum est. Quum enim receptum signum datum esset, suosque spolijs onustos ad castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis ad prædandum in agros hostium sparsos rediit ad comprehendendum hostes hinc inde sine ordine fugientes, quæ res, non minus quam pugna prioris diei, Emporitanos Hispanos, accolasque eorum in ditionem compulit. Sic Cato urbem Emporiæ Hispanorum obtinuit ditione recepta, ex aliisque vicinis urbibus eos, qui Emporiam profugerant, Cato benigne ad se vocatos in sua quædam diuisit. Inde castra mouit, ac itinere recto per Gerundam, Barchinonamque Tarracônem peruenit. Interim ad quencumque locum Cato cum exercitu applicuisset, occurrebant vndique legati ciuitatum se illi dediturum. Ita per Catonem omnis cis Iberum Hispani perdonata, & Romano nomini restituta est. Captiuque non modo Romani, sed etiam sociorum, & Latini nominis varijs casibus in Hispania oppressi, ad domum Consulis ducebantur. Fama deinde vulgata, Consulê velle in Turditaniam proficisci cum exercitu, & inde ad deuos motaneos esse venturum, quem rumorem falso vulgus iactauit, quæ ob causam ciuitates septem cis Iberum, & castella plurima deseruerunt, ad easque deducto exercitu in potestatem redegit, quas cum pacatas reliquisset, ac Tarracônem reuertisset, iterum rebellauerunt, quas iterum subiugauit, & ne pari indulgentia relinquerentur, eos iussit venditari, & redigi in seruitutem, atque quæstori, ut venundarentur, traditi sunt.

Rebellio Turditanorum, & prouinciæ cis Iberum propter quam illis arma adempta sunt.

Quoniam Turditani interim rebellauerunt, qui sunt incolæ maritimæ oræ Bætis fluminis, & per Mediterraneum usque Castellonem, ut supra satis declarauimus. Hæc enim gens præ cæteris Hispanis imbellis erat, & armis infusa. Audita itaque rebellionem Publius Manlius, qui

Minutio successerāt, accepto veterē exercitū Romano ab eodem. Q. Minutio, ad-
 iunctoq; Appio Claudio Nerone ex vltiore Hispania cū exercitū in Turditaniā
 proficiscuntur. Turditani igitur audito Romanorum aduentu freti sua multitudine
 ire obuiam Romanis parant, quumq; ipsis Romanis occurrissent, equites Romani in
 agmen Turditanorū immissi statim eos turbauerunt, atq; in fugam conuersos pluri-
 mos simul, & ceperunt, & trucidarunt. Nec praelio locus fuit, sed in praedam, & fu-
 gam praelium conuersum est. Quumq; Romani indubitatam victoriam obtinuis-
 sent, neq; ob id Turduli paruerunt, sed conductis decem millibus Celtiberorum, alie-
 nis auxilijs bellū parant. Interea Catoni consuli in Turditaniā properanti nunciatum
 est rebellasse Bargustanos, quę gens ea est, quę inter Valentīā, & Carthaginem Spar-
 tarianā, siue nouam Carthaginem sita est, ipseq; consul ratus ceteras Hispaniæ vrbes
 itidem facturas, si non prouideretur, omnibus Hispaniæ vrbibus, quę cis Iberū erant,
 arma ademit, quam rem adeo prouinciales agre passi sunt, vt multi ex eis mortem li-
 bi intulerint, gens siquidem ferox, vt ab antiquis scriptoribus traditum est, nullam vi-
 tam sine armis esse arbitantes: quod vbi Consuli nunciatū esset, Senatoris omnium
 vrbium ad se euocari iussit, quibus in hanc sententiam verba fecit. Non quidem no-
 strum, nec vestrum interest rebellare, multoq; maiore malo vestro id, quam Roma-
 norum, sit a vobis. Verum vno modo fieri posse video, vt vltius non rebelletis, vo-
 loq; id quā mollissima via consequi, vos quoq; me adiuuare debetis, nullum enim
 consilium libentius sequar, quam quod vosmetipsi attuleritis, tacentibusq; omnibus
 tempus respondendi dixit. Quumque acciti secundo consilio tacuissent, vno die
 muri omnium illarum vrbium Catonis edicto disrupti sunt. Ad eosq; deinde omnes,
 qui nec sic parebant cum exercitū profectus est, ita in quancunq; regionem veniebat,
 omnes sese dedebant, Sygestam tantū grauem, & opulentā ciuitatem vi cepit. Deinde
 Lathanos, qui hodie Barchinonēsis ager dicūtur, in deditiōnem recepit. Inde victor ad
 Regium castrum castra direxit, quod receptaculum praedonum erat, inde enim ex-
 cursiones in agros pacatę prouincię fiebant. Transfugit interea Princeps Largus-
 tanus, & purgare se, ac populares suos cepit, dicens non esse in manu ipsius praedo-
 nes expellere, castrumq; illud suę potestatis non esse, eum Consul domum redire iussit,
 postquam eum eo ordinasset, vt quamprimum secum exercitum castrum muros sui-
 bere cerneret, intentosq; praedones ad tuenda mœnia, ipse cum suę factionis homi-
 nibus emeretur arcem occupare. Id vti praeceperat factum repente est, hinc multos
 ascendentes Romanis, illinc arce capta. Cato eos, qui arcem obtinuerant, cum co-
 gnatis, suisq; omnibus liberos esse iussit, omniaq; sua habere, Largustanus ceteros
 Quaestori, vt venderet, imperauit, de praedonibus vero supplicium sumpsit. Ex
 ferrarijs, argentarijsq; fabris, a quibus prouincia locupletior fiebat, consilio expecta-
 to vsq; indiem tertium, nihil supplicij sumens, eos conuenienti modo disposuit. Post
 modum vero sequentibus duobus annis, anno videlicet ab orbe condito quinto mil-
 leno quinto, & ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo sexto Caius Flami-
 nius in citeriori Hispania bella gessit, & Lunam in Oretanis cepit. Inde exercitum
 ad hibernandum ad Iberum amnem adduxit, & per hyemem bella aliquot gessit, va-
 rio euentu, non tamen memoratu digno, quia potius aduersus incurSIONES latronum,
 quam hostium pugnatum est. Multo maiores res fuere Marci Fuluij, qui apud To-
 letum oppidum cum Vacceis, Vectonibus, Celtiberisq; signis collatis dimicauit, ca-
 rumq; gentium exercitum fudit, atq; Iberum Regem viuum in praelio cepit.

Prælium Heluij cum Celtiberis.

Nterea Heluius missus a Publico Claudio prætorè ex vltiori Hispania cum exercitu sex millium occurrit, vt Catoni Consuli iungere-
retur. Quo audito Celtiberi interciderè viam Heluius parant, atq; ad oppidum Iliturgum occurrentes cum viginti millibus armatorum prælium cum Heluio fecerunt, in quo, vt refert Valerius Antias, eo die duodecim millia Hispanorum ceciderunt, indeq; Romani ad oppidū Iliturgum occurrentes, quod receptū hostibus præbuerat, puberes omnes ipsius oppidi Romani interfecerunt, ac deinde Heluius ad castra Catonis peruenit. Et quia iam ab hostibus tuta regio erat, præsidio in vltiorem Hispaniam remisso, Cato Romam rediit, & ob rem foeliciter gestam urbem triumphans intrauit. Attamen de triumpho sibi concedendo fuit aliquantisper disputatū. Agebant enim, qui sibi triumphum negari dicebant, quod fortuito casu, & non in propria, sed aliena prouincia pugna-
ssent. Vicit tamen sententia, vt decerneretur triumphus. Magnumq; argenti pondus attulit, & in ærarium vrbs misit.

Capitur Toletum parua vrbs, & Oliba, quæ nunc Olish dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio.

Equenti vero anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno sexto, & ab vrbe condita. D. LVII. Caius Flaminius oppidum Lycabrum munitū vineisq; refertissimū expugnauit, ac Regem Corbionem viuum cepit, & Marcus Fuluius Proconsul cum duobus exercitibus hostiū, duo prælia fecit, oppidaq; duo cepit, Vecelliam, & Eleonam, quæ nunc Legio corrupto vocabulo dicitur, & castella multa expugnauit. Ad eundem de alia voluntate defecerunt, qui Nauarræ cōfinia tenent. Progressus vero duobus potitur oppidiis, Oliba, quod hodie Oletum dicitur, & altero eius vicino, indeq; pergit ad Tagum amnem, Toletumq; quæ parua vrbs erat, sed tamen munita, oppugnatur. Quumq; eam oppugnaret Vaccorū, Vætonum, Celtiberorumq; magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his igitur signis collatis prospere pugnavit, quibus fufis Toletum cepit.

Lutius Emilius Paulus contra Lusitanos tumultuario exercitu pugnat.

Vum anno ab orbe condito quinto milleno decimo, & ab vrbe condita quingētesimo sexagesimo primo Romani Lucium Belum Prætorcm in Hispaniam misissent cum exercitu in Liguria, quæ terra Genuensium, ac vicinarum est urbium, a Liguribus circūseptus magnam exercitus partem amisit, ipse cum paucis vulneratus aufugit, Massiliamq; peruenit, vbi spatio trium dierum expirauit. Quod vbi Romæ nūciatum est per legatos, decreuit Senatus, vt Publius Mumius Brutus, qui cum exercitu in Tuscia erat, diuiso exercitu, cui vellet ex legatis, ipse in vltiorem Hispaniam iret, eaq; prouincia illi cederet. Hocq; quum egisset Brutus, perante Lucium Emilius Paulus, qui postea vir maximus fuit, & Perseum Macedonice Regem maxima cum gloria cepit, & Macedonicus appellatus est: iam virtutis suæ præsigium faciens tumultuario exercitu coadunato, signis collatis eū Lusitanis pugnavit, & ab eo fufis, atq; fugatis, octodecim millia armatorū ab eo cæsa sunt, & tria millia capta.

Publius Catinus Prætor in Hispania moritur ex vulnere.

Einde secūdo post anno, videlicet, ab orbe cōdito q̄nto milleno duo decimo & ab vrbe cōdita CCCCC sexagesimo tertio. Caius Catinus per bienniū ante Prætor cū Lusitanis in agro Hastensi Agnis collatis pugnavit, in qua pugna Hispanorum sex millia cęsa sunt, cęteri vero logati, fusiq; sunt. Inde ad Hastā vrbē oppugnandā exercitū duxit, quā nō lōge minori vi cepit, sed dum incautus muros subiret, ic̄tus ex vulnere paucos post dies morit̄. Statimq; Senatusconsultū Calphurniū Prætorē, ac successorē misit, ne provincia sine imperio esset. Per eadē tēpora P. Marius Acinius, qui eodē tēpore, quo, C. Catinus in provincia erat, cū Celtiberis acie cōflexit, & tandē incerta victoria discessum est, nisi quod Celtiberi nocte proxima moterunt castra. Quæ res Romanis, & suos sepeliendi, & spolia legēdi ex hostibus potestatem fecit. Paucos post dies Celtiberi maiore coactō exercitū Romanos ad Calagurum oppidum lacesserunt. Neq; tradiur, quibus auxilijs Celtiberi firmiores, potentioresq; facti fuerint. Tandem inito certamine duodecim millia cęsa, & plus quam duo millia capta ex eis referūt, & Romani Celtiberorum castris potiti sunt. Post hæc, quum Calphurnius applicuisset, Prætores ambo exercitum ad hyberna reduxerunt. Duobus vero post annis, videlicet, anno ab orbe condito quinto milleno decimo quarto, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo quinto, quum Lucius Manlius successisset in prætoriam dignitate Lucius Quincius, & Caius Calphurnius, primo vere ambo Prætores pariter in castra prodierunt, in Carpentaniamq; vbi hostium castra erant, progressi iunctis copijs communi animo, consilioq; rem gesserūt. Quū enim non longe a Toletō inter pabulatores pugna exorta esset, dū ipsi vtrinque subuenitur, a castris paulatim omnes copię in aciem adductæ sunt, in eo enim tumultuario certamine, & loca sua, & genus pugne pro Hispanis fuisse. Nam Romani duo exercitus fusi, atq; in castra compulsi sunt, vbi non perstiterunt Romani Prætores, ne postero die castra oppugnarentur. In silentio igitur proximæ noctis tacito signo tubę exercitum abduxerunt, luce itaq; prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuaq; castra præter spem ingressi, quę relicta inuenerunt inter nocturnam trepidationem, diripuerunt, regressiq; in castra sua; paucos dies quieti ibi manserunt. Romanorum, atq; sociorum in hac pugna ad quinq; millia occisa sunt, quorum spolijs Hispani se armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Interea Prætores Romani omne tempus in contrahendis ex ciuitatibus Hispanorū socijs, reficiendisq; auxilijs dederunt. Vbi vero satis virium conduxisse visum est, excitatis militum animis ad defendendum priorem ignominiam se præparant, profecti itaq; cum toto exercitu ad duodecim millia a Tago flumine castra posuerunt. Inde tertia vigilia sub aitis signis ad Tagi ripam peruenērūt: trans fluuium enim in colle castra hostiū erant. Deinde ab omnibus clamor, & pugna incipit, Romani fundunt, sternūtq; Hispanos, percussosq; metu, ac fugientes in castra persequūt, immixtiq; turbę hostium intra vallum penetraverunt, vbi ab Hispanis in præsidio castrorum relictis prælium instauratur: cogunturq; Romani equites ex equis descendere. Dimicātibus his, legio quinta Romanorum superuenit, aliq; q; vt quęq; poterant, copię affuebant. Tum cęduntur passim Hispani per tota castra, nec plures, quam quatuor millia hominum cępugerunt. Ex quibus tria millia fere, qui arma retinuerunt, montem propinquum cęperunt, mille vero semicrines per agros vagi, pallantesq; fugerūt, supra enim quinq;

ac triginta hominum millia fuerunt, ex quibus iam exigua pars pugnae superfuit. Cruentę maxime victorię causam tribuit subita castrorum inuasio, ex qua Hispani aggressi non habuerunt spacium sua communiendi castra. Ex Romanis tantum centum ac duo & triginta ceciderunt, ex socijs paulo plus quam sexcenti, & ex prouincialibus auxilijs centum fere quinquaginta ceciderunt, Tribuni militum quinque amici, & pauci equites Romani. Postero die laudati, donatique sunt milites a Caio Calpurnio, qui pronunciauit eorum opera maxime hostes fusos, expugnata castra, & signa capta esse. Quintius alter Praetor suos itidem milites donis affectis, & Centuriones maxime, qui in utroq; exercitu mediam aciem tenuerant,

Prælium, Q. Fuluij Flacci cum Celtiberis.

LN ceteriore Hispania magnum bellum exortum est sexto post anno, quam superiora gesta sunt, anno ab orbe condito quinto millennio decimo octauo, & ab vrbe condita quingentesimo sexagesimo nono, Celtiberi enim comparauerant quinque ac triginta hominum millia, quantum nunquam antea coadunauerant. Quintus enim Fuluius Flaccus prouinciã obtinēs, quũ armari iuuentutē Celtiberorũ audisset, & ipse quãta poterat auxilia a socijs cõtraxit, sed tamē hostē nō quabat nūmero milium, ac deinde pugna ab utriusq; cepta est, in qua tria & viginti millia Celtiberorum eo die caesa sunt, quatuor millia & septingenti capti cum equis plus quam quingentis, & signa militaria octingenta septem. Magna quidem fuit Romanorum victoria, non tamen sine cruore. Ex Romanis enim millibus ex duabus legionibus paulo plus quam ducenti superferunt, sociorum Latini nominis octingenti ac triginta, exterorum auxiliorum mille ferme & quadringenta ceciderunt. Praetor igitur viatorē exercitũ in castra reduxit, Atilius tamē manere in castris a Romanis captis iussus est. Postero die spolia de hostibus lecta sunt, & pro condicione donati sunt omnes, quorum insignis virtus fuerat. Sauehs vulneratisq; in Eburam oppidum missis per Carpentaniam ad urbem Cãtabriam, quæ hodie Sahtronitogo appellatur, inde ductæ sunt legiones, vrbesq; circũfessa, quum Celtiberis auxilia postulassent, morantibus ijs, non quia auxilia dare renuerent, sed quia adeo inexplicabiles pluuię imbreseq; ceciderunt, & amnes intumuerunt, ut subueniendi illis potestatem impediret, ab auxilio suorum desperati ciues in deditionem venerunt. Flaccus vero tempestatibus scedis coactus exercitum omnem in urbem introduxit, Celtiberi demum deditionis signati, vbi primum viæ aditum viderunt, imbreseq; cessarunt, Cantabria cum auxiliarijs copijs venerunt, ibiq; nulla castra extra mœnia videntes, alioq; hostem commigrasse credentes, negligenter ad oppidum peruenerunt. In eos itaq; Romani patefactis duabus portis eruptionem fecerunt, incompositosq; aggressi fuerunt, & ex Celtiberis tandem duodecim millia cęsa sunt, & capti plusquam quinque millia equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo, ceteri vero per vicos, & castella sua dispersi sunt. Deinde Flaccus a Cantabria profectus per Celtiberiam legiones duxit, multa castella expugnãdo, sic maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hęc in ceteriore Hispania gesta sunt.

LIBER SEPTIMVS DE
TERTIO PVNICO BELLO, ET PRIMO
 quemodo Scipio Cornelius AEmilianus Carthaginem,
 ac Numantiam euertit.

POSTEA vero quā supradicta gesta sunt, exacti sunt ani-
 ni tres ac triginta, quibus nihil memorabile de Hispania fert
 prū cōperio. Post quod tempus, quū euerſa Carthago es-
 set per Scipionem Cornelium Aemilianū, iterum bella sue
 rexerunt. Qui Consul eam deleuit anno ab orbe condito
 quinto milleno. CCCC.II. & ab vrbe cōdita. DC.II.
 ex cuius euerſione Africanus appellat⁹ est, qui quilibet fuit ne-
 pos alteri⁹ Publij Scipionis, qui eandē urbē primo subiuga-
 uerat. Hic em adoptatus est filius a Scipione filio Scipionis Africani maioris, qui vxorē
 habuerat Aemiliā Lucij Pauli Aemilij filiam, quē fratrē habuit Paulū Aemiliū,
 qui Perſeū Meceдонiæ Regem, & ipsam Meceдонiam subiugauit. Qui Paulus
 Aemilius duos filios habuit ex priori coniuge Papyria Nafonis viri consularis filia,
 quæ licet illi prolem nobilissimam genuisset ipsos duos filios, tamen ab eodem paulo
 Aemilio repudiata est. Post eius diuortii aliam duxit vxorē, ex qua dum alios duos
 genuisset filios, tamē priores duos alijs duab⁹ maximis, nobilissimisq; familijs per ado-
 ptionē inseruit, quorū maior a Fabio maximo quinquies cōsule, & Scipio minor a Sel-
 pione filio maioris Africani adoptati sunt, videlicet a Publio Scipione alterius Publij
 Scipionis filio, & q; Aemilius Papyriæ repudiauerit, nō tradit ab autorib⁹. Sed quū
 a multis cōsanguineis, & amicis impeteret dicentibus, nōne hæc pulchra est? nōne ho-
 nestat⁹ nonne fecunda? quibus ille calcem porrexit in medium dicens: nonne pul-
 cher hic calcus? nonne nouus? sed tamen nemo vestrum videt, qua ex parte me pre-
 munt. Hic igit⁹ Scipio Pauli Aemilij filius naturalis a Publio Scipione Africani ma-
 ioris filio adoptatus Scipio Aemilianus appellat⁹ est, & quia vltimo Carthaginē fun-
 ditus euertit, etiam Africanus appellatus est. Hic, quū Carthaginenses contra soc-
 dus initum arma sumplissent, Consul creatus est ad eam euertendam. De qua euer-
 tendā, quum pluries in Senatu controuersia haberetur, Cato censebat eam euertendā,
 Scipio vero Nasica Pontifex eam seruandam esse censebat, prædicens, illius ruina
 interitum vrbi minari, quia non stātib⁹ vrbi emulis, ac hostibus facile vrbs in mul-
 ta vitia laberetur. Vicit tamen Catonis sententia, vt deleteretur, Scipio igitur Aemilia-
 nus ad eandem euertendam Consul creatus est. Quam tandem quum funditus euer-
 tisset post diuturnum bellum, de quo apud platonēq; autores de tertio bello punico
 agitur historia, in urbem redijt.

De Viriaco Hispanorum Duce.

INterea in Hispania Romanis res non prospere successerant, surrexe-
 rat enim per eadem tempora Viriacus quidā Hispanus ex Lusitania, de
 quo Cicero in secundo Officiorum mentionem fecit, qui primum pastor
 fuerat, inde latro, & quum latronum copias coadunasset, vias primū
 inuadere, ac deinde provincias vastare cepit. Postmodum verocitiam

Prætorum exercitus superare, & in fugam vertere, adeo, vt magnum terrorem Romanis intulerit. Huic primum Caius occurrit, ac eius exercitum pene profligauit. Deinde idem Viriatus Caium Plantium multis prælijs victum fugauit, & ipse Prætor cum paucis euasit, ac denuo, quum Claudius Numidanus cum magno belli apparatu, quasi ad delendam superiorem Prætorum infamiam, a Senatu missus cum Viriaco congressus esset, pene vniuersas, quas secum adduxerat, copias Romanorum amisit. Viriatus deinde tot ex Romanis Ducibus victorij habitis trabeas, falces, ceteraque insignia Romana in suis montibus trophæa, quasi de Romanis triumphans, præfixit, ita minus prospere aliquandiu in Hispania bellatum est a Romanis, adeoque confusæ res videbantur, vt vix aliqui reperirentur, qui aut tribunatum in Hispania suscipere vellēt, aut legationis munere fungi. Tum Scipio Cornelius Aemilianus in medium processit, sequæ accepturum quodcumque militiæ genus imperatum fuisset profectus est, quo exemplo omnes ad studiū militandi concitauit. Perantea enim in vltiori Hispania Lepidus Proconsul Vaceam gentem, quæ in Castellæ confinis ad Nauarram spectat, quæ gens innoxia fuerat, ac simplex, prohibente Senatu expugnare tentauit. Vnde tam memoris audaciæ pœnas luit, nam ab eis prælio victus sex millia Romanorū amisit, atq; exustis castris vix cum paucis fuga euasit. Isto etiam tempore Gaius Mantinius apud Numantiam infelicissime bellauit, pro vt infra dicetur. Interea mittitur contra Viriatum Brutus Consul, qui eum pugnando vicit, & in fugam vertit, ac Laconiam oppidū, quod idem Viriatus cum suis obsederat, liberauit. Post cuius fugam Viriatus a suis dolo interfectus est, cuius interfectores, quum a Romanis præmij postulassent, indigni præmio iudicati sunt, ex eo quod eorum Ducem dolo interfecissent.

Brutus vniuersam Galliam occupat.

Rutus itaq; post Viriati interitum per totam vagatus Hispaniam vsq; ad Oceanum peruenit, quadragintaq; millia Gallorū, & Græcorum, qui Viriato, & suis auxilium præbuerāt, atrocissima pugna deleuit, ob quam victoriam vniuersæ Galliciæ populos in deditio- nem recepit. Hæc, quæ dicta sunt de Viriato, & Bruto, cæterisque Romanorum Ducibus a Viriato deuictis, acciderunt anno ab vr-

be condita sexcentesimo nono.

De Numancia vrbe, quæ fuit quondam Hispaniæ decus, & eius situ.

Rat in Hispania eiteriore vrbs nobilissima, Hispaniæ decus, vltima Celtiberorum, inter vltimos fines Galliciæ, Cantabrię, Vaceo- rum de cuius situ hesitatur a multis. Quoniam Pomponius Mela libro secūdo dixit illam esse Cæsaraugustam, & Rhodericus Tolanus dicit esse Zamoriam, ego vero testimonia antiquorum ad ducum ad illius situm comprobandum. Vnde Lucij Anni Flori in secundo libro Epitomatam Titi Liuij verba audiamus, quæ sunt hæc.

Numantia quantum Carthaginis, Capuę, & Corynthis opibus inferior, tantum virtutis nomine, & honore par, simulq; si viros existimes Hispaniæ decus, quippe quæ sine muro, sine turribus modice edita in tumulo, apud flumen sita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit, nec su-

stinuit modo, sed saevius aliquanto pertulit, pudendisque vulneribus affect. Ex his enim constat Numantiam in Celtiberia conditam. Hoc idem de eius situ meminit Claudius Ptolemaeus in sua cosmographia, & Strabo de situ orbis libro tertio sic ait. Sunt & Lusones, qui ad ortum spectantes, & ipsi ad Tagi fontes pertinent, oppidum est Arnettorum Segeda, & Pallantia, Numantia, quae ab Augusta Cæsarea, cuius super Iberum situm esse diximus, abest ad stadia octingenta. Ad hanc itaque expugnandam fuerat decretus Consul Caius Mancinus, qui, quum exercitum apud Numantiam suscepisset, adeo cuncta praelia infeliciter gessit, ut in supremam desperationem redactus foedus cum Numantinis componere coactus sit, quod Senatui, populoque Romano molestum, ac irritum fuit, quo non accepto Mancinum tam turpis foederis autorem nudato corpore, ac manibus post tergum ligatis ante Numantinorum portam iusserunt exponi, ubique usque ad noctem manens, a suis derelictus, & ab hostibus non receptus, utrisque miserandum spectaculum praebuit. Videtur autem quod Scipio Aemilianus Africanus, qui per hoc tempus potens in re publica habebatur, & Tiberius Gracchus, qui cum Mancino quaestor erat, ad salutem profuerunt. Sed nihilominus aduersus Scipionem querelae iactabantur, quod non etiam Caium Mancinum servasset.

Numantia urbs Hispaniae decus igne crematur a ciuibus suis.

Deleta itaque Carthagine a Scipione Aemiliano, qui Consul erat iam creatus, Senatus circumspecta infamia, qua iam diu Romani in Hispania militauerant, Scipionem Aemilianum, qui secundo Africanus cognominatus est, in Hispania maxime aduersus Numantinos mittere decreuit. Quumque profectus esset, primo infestissimos, insolentissimosque Numantinorum animos, superiorum Romanorum Ducum culpa auctos, contundere curauit. Sed quum reperisset exercitus voluptatibus omnibus ante eius aduentum occupatos, atque corruptos, non magis cum hostibus, quam cum Romanis militibus pugna fuit. Praecipit enim, ut omnia, quae ad voluptatem, atque lasciuiam aderant, de castris abijcerentur, & confestim scortorum multitudo de castris amota est, itaque coquorum, & scortorum ultra duo millia expulsi, adire culinas, & tabernas inhabuit, atque iumenta exonerantia fessos venundari iussit, militemque cotidiano labore exercuit, & sic a turpi libidine purgatus est exercitus, nam tantae est exercitus virtutis, quantae Imperator. Igitur Scipio non ilico cum hostibus pugnavit, ut quasi incautos circumueniret, sciens nunquam Numantinos oculos, sed iugiter ad bella paratos, ac expeditos. Unde milites suos in castris tanquam tyrones exercuit in ludis, & sic totam estatem, hyememque sine pugna transiit, ac dein de redacto, siue exercitato exercitu ad praelium cum Numantinis descendit. Sed Numantini impetu facto iam Romanos egebant, & vertebant in fugam, nisi Scipio surgentes vi coactos ad pugnam redire coegisset. Ac tandem cum difficultate maxima Romani fugassent Numantinos, Scipio Numantiam urbem fossa, & obfatione circumdedit. Numantini itaque sic obfessi, ac fame coacti ad ultimum humanis carnisbus vescentes, ditionem postremo Scipioni obtulerunt, si tolerabilia, & humana iuberet. Quae postquam a Scipione repudiata sunt, pugnam Numantini petierunt, ut saltem, non ut pecudes, sed ut homines trucidarentur. Quod etiam quum a Scipione negatum esset, Numantini primum vino caldacti confestim duabus portis trumpas, & contra Roma-

tra Romanos acriter insurgunt, atrox diu certamen fuit, & fortasse Romani occidissent, nisi Scipionis virtus affuisset. Numantini igitur sic certantes, non tamen tamquam fugientes, in urbem reuertuntur, suorumque corpora a Scipione oblata recipere noluerunt. Postremo de salute desperantes, ne in Romanorum ditionem venirent, clausis ianuis urbis totam ciuitatem igne consumpserunt, ipsique pariter vel igne, vel ferro, venenoque mortem oppetierunt. Et sic Romani nulla de Numantinis spolia reportarunt. Nec vnum solum Numantinum victum in triumpho suo adduxit, nec etiam aurum, argentum, arma, atque vestes, quae omnia ignis consumpserat, sed tantum de nomine triumphatum est, Numantinum enim victoris catena non tenuit.

Mors Scipionis Aemiliani.

POST deletas vero vrbes Carthaginem, scilicet, ac Numantiam in Hispania Scipio Aemilianus Africanus cognominatus quum in urbem redisset, & graues inter eum, & Caium Gracchum, catrosque Gracchos discordiae ac similitates successissent, quadam die quum fortis validusque se domum recepisset, mortuus nocte in cubiculo repertus est. Suspecta de ea re fuit vxor Sempronia, tanquam illi ministrasset venenum, & hoc ex eo creditum est, quum praefata vxor soror Gracchorum fuerit, de morte tamen eius nulla quaestio facta est. Post cuius mortem multum ciuiles contentiones exarserunt, quo viuente tanta erat eius autoritas apud Romanos, vt nullo pacto sociale ac civile bellum oriri posse crederent. Pro huius autem Scipionis morte Tullius librum de Amicitia composuit, in quo introducit Leulum cum Mutio Scuola, & Fannio generibus suis de amicitia disputantem.

Explicit liber septimus de gestis a Romanis in Hispania post Pcenos expulsos vsque ad tempora ciuilis belli.

INCIPIT LIBER OCTAVVS

DE GESTIS IN CIVILI BELLO INTER

Marium, & Syllam, & primo de origine Caij Marij,

& eius moribus.

IN superiori hucusque libro actum est de ijs, quae gesta sunt in Hispania a Romanis post Pcenos eictos a provincia vsque ad tempora ciuilis belli, quae duo fuerunt, Marij videlicet, ac Syllae, & secundo Caesaris, & Pompeij. Et quoniam alterum ab altero dependet, de eorum initijs aliquid nobis dicendum est. Quonia eorum strages non modo urbe, sed vniuersum quoque orbem insecerunt, diuersisque cladibus impleuerunt. Coeperat enim & perantea ciuiles contentiones in urbe, quae ea cruentis ceclibus maculauerat, a Gracchis initium sumentes ob leges

kk

LIBER.

Agrarias. Tulerant enim Græchi, ut agri inter plebē dividerent, quos nobilitas perperrā possidebat, cuius rei contentio multos necauit viros illustres in vrbe, inter quos fuit Lucius ille egregius Consul Scipio Aemelianus, qui quum Tito & Græcho aduerfaretur, nocte sanus dormiens mane in lecto defunctus est compertus, & creditum est, quod vxor eius, quæ Gracchorum soror erat, venenum ei ministrasset, ex hoc etiam plurimus sanguis nobilium effusus est. Ex quorum interitu deficiente nobilitate Marius ad consolatum euectus est. De quo nobis primo, deinde de Caio Cæsare, & Pompeio nobis dicendum est. Caius Marius obscura latius origine ortus, patrem habuit Marium, matrem Felicianam pauperes homines, atq; mechanicos, qui in vrbe proficiscens studia vrbana aliquantulum degustauit, reliquo tempore in villa Ticcinate, quæ erat in agro Arpinati vitam ab vrbanis viuendi moribus alienam, sed modestā, & priscis Romanorum institutis propriam egit. Primumq; in Hispaniā militauit sub Scipione Aemiliano Numantiam obsidente, vbi & præstantia, & fortitudine videbatur cæteres adolescentes superare, cuius præstantia Scipioni non latuit. Recepit enim cum Scipio apud se egregium forma, sed corruptum rei militaris disciplina emendauit, quem, serunt, cum bellicoso hostium Duce congregientem illum ante ora Scipionis interfecisse, quapropter plures dignitates sub Scipione consequutus est. Et quum aliquando post cenam sermo de Imperatoribus fieret, dum iocose Scipionem interrogasset, quem Ducem post illum Romanus populus habiturus esset, Scipio leuiter percussio Marij humero hunc inquit, nam magnam de se in adolescentia exhibet experientiam, ab ipsis enim curabulis futuram auguramur virtutem. Fertur, hac Scipionis voce Marium elatum animum ad rem publicam applicuisse, tanquam diuino quodam oraculo. Inde Marius Tribunatum obtinuit fauente sibi Metello Cecilio, cuius in domo ipsa pueritia, ac pater eius ministri fuerat. Inde quum adilitatem petiuisset, non obtinuit. Quumq; Iuliam ex insigni Cæsarium familia ortam in vxorem duxisset, Prætor creatus est, & in prætura mediocres laudes consecutus, post præturam vltiorem Hispaniam assecutus est sorte.

Quumq; Cecilius Metellus contra Iugurtam creatus esset Consul Marium legatum in Numidiā duxit, ibiq; quum strenue bellasset, magno etiam militum consensu Consul creatur ad bellum contra Iugurtam, contradicente sibi vniuersa vrbis nobilitate, populo vero assentiente. Opponebatur Mario, quod antecessorum imagines non haberet, atq; etiam nouus homo potiores honores in vrbe consequi non deberet, qui septimum consulatum obtinuit, qui primum Consul creatus in Libya erat, ad eumq; Sylla Quæstor cum exercitu venit in Libyam. De cuius Syllæ natalibus aliquid etiam nobis dicendum est, ut vtriusq; origo, per quos incendium ciuilibus belli in vrbe cœpit, nobis nota sit.

De origine Syllæ & eius conditionibus.

SYLLA igitur patritiæ gentis nobilis fuit, eius familia iam prope extincta erat, maiorem suorum ignauia, quæ litteris Græcis, atque Latinis doctissime eruditus fuit. Animus illi erat ingens, cupidus voluptatis, sed tamen gloriæ cupidior, & licet otium luxuriosum sectaretur, a negotijs tamen cum nunquam voluptas abalienauit. Causa autem paupertatis parentum Syllæ fuerat, quia

Vnus ex antecessoribus suis Rufinus nomine cum Consul esset, repertū est in eius domo argentum non bonum, immo falsificatū, quod veteres stultum dicebant, ad libras decem, & quia a lege vetitum erat, a senatu cum omnibus suis remotus fuit, cuius deinde progenies vitam satis tenuem vixit. Qua ex re Sylla pauperrimis parentibus ortus domum non habuit propriam. Cui etiam pro conuicio dictum fuit, quod postquam diuitias consequutus fuerat, indigne prosperabatur, quomodoq; vir bonus esse posset, postquam ex hereditate paterna nihil accepit. Erat praeterea Sylla oculis ardentibus, & terribilibus, vultuq; albus, & rubens, quo terribilior reddi videbatur.

Fuit etiam in adolescentia alacer, cum histrionibus & cum sodalibus rixabatur, ac etiam postquam in aetatem processerat, diuulgus ac potens factus fuit, in theatris & in cenis cum eis hibeat, & amore captus Nicopolym vxorem duxit, quae postea moriens cum reliquit haereditem, & similiter bona nouercae suae post eius mortem ex testamento suo consequutus est, & sic ex consecutis haereditatibus diues factus fuit. Facundus etiam, & callidus, & amicitiae facilis erat, ad simulanda quoq; negotia aptus, altissimi quidem ingenij, incredibilisque multarum rerum largitor erat, ac maximae pecuniae, & omnium fidelissimus fuit ante ciuilem victoriam, nunquam enim fortuna industriam eius superauit, multiq; de eo dubitauerunt, fortior, an scelicius esset. Igitur Sylla, vt superiori capite dictum est, postq; in Africam venit ad castra Marij cum exercitu & equitatu, rudis antea, & ignarus belli expertissimus omnium paucis diebus effectus est. Ad hoc milites benigne appellare cepit, solitus multis rogantibus, & ex se beneficia dare, & inuitus accipere, sed ea propensius curare, vt si quod mutuum reciperet, redderet, ipse vero a nullo repetere, idq; laborabat, vt ipsi quam plurimi deberent. Loca cum humilibus exercebat, neq; quod multorum praua ambitio facere solet, Consulis, aut cuiusquam boni viri famam laedere satagebat, tantummodo ne minem neq; consilio neq; manu priorem pati. Quibus rebus breui Mario, militibusq; charissimus fuit.

De causis dissensionis inter Marium, & Syllam.

Agebat Marius Romanorum Consul & Imperator bellum aduersus Iugurtam Numidarum Regem, quem quum regno pene expulisset, Iugurta ad Bocchū Getulorum Regem sibi vicinum confugit, ab eo auxilia postulans, promittensq; tertiam Numidiae partem si auxilia praestitisset. Quo audito Bocchus maximo gentium numero collecto in Numidiam venit, & Iugurta coniunctus est.

Qui ad praelium cum Mario venientes, obtinuit Marius, Numidiaeq; ac Getuli superati sunt. Quo facto legati a Boccho ad Marium venerunt petentes, vt idem Marius duos fidelissimos de suis ad eundem Regem Bocchū mitteret, atq; velle de suo, ac reipublicae Romanae commodo differere, ille statim Syllam, & Aulum Manlium ire iussit. Qui cum celeres issent, Sylla ad Regem orationem habuit, cui cum Bocchus respondisset, impetrauit Bocchus ea legatione, vt per Marij mediū legati Boechi Romanam mitterentur ad senatum. Habito quidem de infra scriptis pluribusq; alijs inter Mariū, & Bocchū tractatu, Bocchus a Mario per literas petiuit, vt ite Syllā ad se mitteret, cuius arbitratu cōmunibus negotijs consulere. Is igitur Sylla missus est cum praesidio militum atq; peditum sigittarijs insuper, & fundibularijs, qui accepta tantum leui armatura muniti erant. Postquā enim Bocchus Rex & Sylla congressi sunt

Sylla dicit se missum a Consule, ac venisse quaesitum ab eo, pacemne an bellum agiturus esset? Tunc Rex post decem dies iterum venire iubet. Exactis deinde decem diebus Rex Bochus praetextu pacis vocatis Iugurta & Sylla statim signo dato vidi que simul ex insidijs Iugurta capitur, ac caeteri socij sui obruncantur, atq; idem Iugurta viuus, ac victus Syllæ traditur a Bocho. Hinc graues, & nefariae seditiones inter Marium, & Syllam, quæ fere Romam, & vniuersum orbem funditus euerterunt, primordia habuerunt. Nam multi, qui contra Marium propter inuidiam accenti erant, Syllæ opera captum esse Iugurtam, ac sibi a Bocho traditum. Marius vero, qui neminẽ parem in gloria patiebatur, decertabat. Aduersarij vero Marij qui primas, maximasq; belli laudes Metello, secundas autem, & vltimas tribuebant Syllæ in illum vehementer agebant. Itaq; populus, qui in primis Marij partibus fauebat percussus terrore Marium deferebat.

De caedibus, quas Marius in vrbe fecit.

Augustinus in tertio libro de Ciuitate Dei de malis, quæ in Mariano bello Romæ secuta sunt, sic ait in capite. xxvi. Quum vero Martius ciuili sanguine, iam multis aduersarum sibi partium peremptis, victus vrbe profugisset, vix paulũ respirante ciuitate, vt verbis Tullianis vtar, superauit postea Cinna cum Mario. Tunc vero clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victorię crudelitatẽ postea Sylla, nec dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. De hac enim vindicta, quæ perniciosior fuit, quam si scelera, quę puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus: Excessit medicina modum, nimiumq; secuta est. Quæ morbi duxere manus, perire nocentes. Sed cum iam possent soli superesse nocentes. Tunc data libertas odijs, resolutaq; legẽ frenis iraruit. Illo bello Mariano, atq; Syllano exceptis ijs, qui foris in acie ceciderunt, in ipsa quoq; vrbe cadaueribus vici, plateę, fora, theatra, tẽpla cõpleta sunt, vt difficile iudicaretur, quando victores plus funerũ ediderint, vtrum prius, vt vincerent: an postea quã uicissent. Cum primũ victoria Mariana, quando de exilio se ipse restituit, exceptis passim quaqua versum caedibus factis, caput Octauij Consulis poneretur in rostris, Caesar, & Fimbria in domib; trucidarent a suis. Duo Crassi pater & filius in conspectu mutuo mactarentur, Bebius, & Numitorius vno tractis visceribus interirent. Catulus hausto veneno se manibus inimicorũ subtraheret. Merula Flaminialis incisus venis loui etiam suo sanguine litaret. In ipsius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere noluisse.

De malis, quæ Sylla Romæ operatus est.

De Syllano quoq; bello Augustinus dicto tertio lib. de Ciuitate Dei sic prosequitur cap. xxvij. Syllana vero victoria secuta, huius videlicet vindex crudelitatis post tantum sanguinem ciuium, quo sulo comparata fuerat, finito iam bello inuicis viuensibus crudelius in pace grassata est. Iam etiam post Marij Maioris pristinas, ac recentissimas caedes, additæ fuerant aliæ grauiores a Mario luente, atq; Carbone earundem partium Martianarum. Qui, Sylla imminente, non solum victoriam, vtrum etiam ipsam desperantes salutem, cuncta suis aleisq; caedibus

impleuerunt. Nam præter stragem late per diuersa diffusam, obseſſo etiam senatū de ipsa curia tanquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scœuola Pontifex, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habebatur, aram ipsam amplexus, occisus est, ignemque illum, qui perpetua cura virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit. Urbem deinde Sylla victor intrauit, qui in via publica, non iam bello, sed ipsa pace sæuisente septem millia peditum vndecimq; inermium non pugnando, sed iubendo prostrauerat. In vrbe autem tota, quem vellet Syllanus, quisq; seriebatur. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ fugeretur sinendos esse aliquos viuere, vt essent, quibus possent imperare, qui vice-rant. Tunc iam cohibita, quæ hæc, atq; hæc passim funbunda seriebatur licentia iugulandi tabula illa cum magna gratulatione proposita est, quæ hominum ex vtroq; ordine splendido equestri scilicet, atq; Senatorio occidendorum, ac profenbendorū duo millia continebat, contristabat numerus, sed consolabatur modus. Nec quia tot cades-bant tantum erat mœroris, quantum lætitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibus-dam eorum, qui mori iussi erant, etiam licet ipsa crudelis cæterorum securitas, gene-ra mortium exquisita congemuit. Quendam enim sine ferro laniantium manus dis-riperunt, immanius homines hominem viuum, quàm bestia solent discerpere cadauer abiectum. Alius oculis effossis, & particulatim membris amputatis in tantis crucia-tibus diu viuere, vel potius diu mori coactus est. Subuastatæ sunt etiam tanquàm vilæ quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus occidi iubetur, sic tota iustæ est ciuitas trucidari. Hæc facta sunt in pace post bellum, non vt acceleretur obtinen-da victoria, sed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit, & dicit, illud enim prostrauit armatos, ista nudatos. Bellū erat, vt qui seriebatur, si pos-set, feriret. Pax autem, non vt, qui euaserat, uiuere, sed vt moriens non repugnaret. Quæ rabies exterarum gentium? quæ scruitia barbarorum huic de ciuibus victorię ciuium comparari potest? Hæc Augustinus loco iam dicto.

De origine Gnei Pompeij Magni, & eius successū.

Am ad Gnei Pompeij Magni, & Caij Iulij Cæsaris ortum, ac ge-
sta veniamus, qui e superioribus ciuilibus bellis ortū trahentes, aliam
nouam pestem orbi effuderunt. Et quoniam diuersa, ac maxima
eorum gesta Hispania habuit, de eis, ac de eorum origine, vt clarior
nobis eorum notitia fiat, aliquid describamus. Gneus Pompeius
Magnus appellatus alterius Pompeij filius Romæ natus est, quum
Marius, de quo supra diximus, Consul contra Iugurtam in Africa bellum ageret an-
no ab orbe condito quinto milleno. XCVI. & ab vrbe condita. DC. XLVII.
Cuius superiori anno. M. Tullius Cicero vir præclarus Arpinati natus fuerat. Hic
igitur Gneus Pompeius Magnus primo sub patre Pompeio, ac deinde sub Sylla mi-
litauit, illi ab initio omnes Romani populi beniuolentiæ plurimū contulerūt, fuit enim
bellicosissimus, & imagine videlicet ex coma protenta, & lineamento oculorum adeo
persimilis Alexandro, vt a multis Alexander nominaretur, illi vna label tantū fuit,
quæ totius odij ciuilis fuit seminarium, inexplera cupido, & auaritia, quoniam sicut
ti Cæsar neminem superiorem, ita & ipse neminē parem volebat. Ei beneuolentia plu-
res attraherant, vitæ continentia habebat, armorum insuper peritiam, lingue persua-
kk ij

tionem morum, fidem, & conueniendi modestiam. Aderat etiã eius gratijs, nihil enim fastu dare, nihil nisi ample recipere. Adhuc enim adolescens, & sub patre militans Aristiam Aristij filiam accepit vxorem. Erat & insuper populari gratiæ plurimum accommodatus. Postea vero quã adokuisset mortuo patre sub Sylla militauit, & cum Syllam fuisset secutus, ipse Sylla obtenta victoria cõtra Caium Marium Iuniorem, cæterosq; partium suarum dictator factus multa in vrbe fecit. Primo enim quod nemo vnquã fecerat, cum, xxiiij. falcibus processit, & rebus nouis temp. confirmauit. Tribunalium plebis potestatem minuit, & cuncte ius legum ferendarum ademit. Pontificum, augurumq; collegium ampliavit, vt essent quindecim. Senatam ex equestri ordine suppleuit: proscriptionum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eorum vendidit, ex quibus plurima rapuit: constituitq; quod de nullo maleficio, homicidioq; factõ, atq; fiendo possit cognosci, nisi per ipsum. Bona præterea proscriptionum formosis mulieribus, & in cantu eruditis, & histrionibus, ac salibus distribuit. Puellas item inuuptas, ac nobiles, inuitas hominibus facinorosis, ac vilibus matrimonio cõiunxit. Omnes insuper sui exercitus præfectos insigniuit meritis, hos ad diuitias, alios ad dignitates, magistratusq; prouehens, alios abunde donis erexit. Gnei vero Pompeij magnam virtutem admiratus, magnumq; præsidium sibi fore existimans afinitate cum sibi iungere curauit. Cui rei cum Metella vxor nutu, consilioq; faueret, Pompeio suauit, vt Aristia dimissa Aemiliam Syllæ priuignã videlicet ex ipsa Metella, & Scauro genitã ducat. Hæc enim Aemilia dudum viro nupta fuerat, & ex eo grauidata erat. Vnde hoc coniugium magis tyrannicum, quam tempestati Syllanæ congruum fuit, quam Pompeio placeret. Ad ipsum itaq; Pompeium Aemilia per quamdam domesticum adducta repudiata est Aristia proba, ac misera, quæ dudum etiam patre orbata fuerat, quoniam perantea iugulatus fuerat in Senatu Aristius pater propter Pompeium, qui Syllanam factionem sequebatur. Hoc repudium Aristiæ mater quum agnouisset, mortem sibi intulit. Vnde noua quædam materia tragicorum hæc nuptiæ visæ sunt, quum etiam nupta ipsa apud Pompeium mox e partu obiisset. Hic igitur Pompeius cum valido exercitu a Sylla aduersus Carbonem, Perpennam, atq; Domitium, cæterosq; Marianarum partium, qui in Siciliam traiecerant, missus est: quos deuicit; atq; Perpennas a Sicilia fugatus est, & Carbonem ab exercitu Pompeij comprehensum tribunitio Subtelio sedens damnauit, ac occidi iussit, ciuitatesq; afflictas recepit præter Messanam. Dum itaq; hæc Pompeius ciuilitate in Sicilia administrat, decretum Senatus, ac Syllæ literæ missæ sunt ad eum, quibus præcipiebatur in Africam trajicere, omnique manu oppugnare Domitium, apud quem omnes eæ conuenerant copiæ, cum quibus nuper Marius ex Africa in Italiam rediens rerum potitus erat, tyrannus ex exule factus. Statim igitur Pompeius omni apparatu in expeditionem instructo, præfectum Siciliae Mumium sororis suæ virum instituit, atq; a Sicilia cum centum & viginti longis nauibus proficiscitur. Hæc quum partim ad Uticam partim ad Carthaginem applicuissent, septem millia hominum ex Mauris ad Pompeium defecere, ipse enim Pompeius sex integras legiones in exercitu habebat. Domitius autem contra instructo exercitu vallem quandam grauem, & asperam superaturus ab imbre validissimo, ventoq; qui matutinis inspirabat, detentus est. Vnde ea die pugna desperata a Domitio ad stationes reditum est.

Sed Pompeius ratus ad tempus sibi congruere agmine citato vallem inuadit, tum Mariani tumultu factõ nullo ordine subistere, neq; omnes plane mansere. Ventus

præterea circumstabat, procellam insuper propellebat, nihil tamen minus ea hyems Syllanos perturbabat, quoniã se adinuicem mutuo videre non poterant. Hocq; Pompeius ferocius bellare satagebat, quum eius nomen adhuc fuisset incognitum, & sic magna cede hostes vrgebat. Fertur enim ex tribus ac viginti millibus tria tantum millia effugisse. Deinde Pompeius Magnus appellatus est. Quum vero sic eum vniuersi milites appellare cœpissent, exclamauit: non sum itaque dignus tali nomine, quo ad vsq; vallum hostile staret, siq; dignum cum tali appellatione iudicarent, vallũ deſceret, mox impetu factõ in vallũ irruere, quo in conatu Pompeius priori periculo motus non sine galea certauit. Vallum tandem captum est, perijtq; ibi Domitius. Ciuitates vero aliae confestim paruere, aliae vero vi capte sunt. Percurrit deuo Pompeius Africam, Numidiamq; per quadraginta enim dies, postquam superius bellum gestum est, totam obtinuit Africam, concurrerunt deinde omnes Africæ Reges ad Pompeium, & frequens inter eos factus est, & inter plures arbiter multa iudicauit.

Pompeius quomodo Magnus sit appellatus, & in Hispaniam mittitur.

Pompeius igitur, quum Vticam confecto bello Africano redisset, et cœ literę sibi Sylla sunt redditæ, quibus iubebatur, vt reliquo dimisso exercitu successorem expectaret, & cū vna legione Romã venire properaret, in quibus tacite ipse tristatus est, ægreq; id tulit, sed manifeste totus exercitus eius est motus indignatione maxima. Deinde orante Pompeio, vt iussa exequerent, cœperunt obiectare Syllam, Pompeiumque non permiserunt sine exercitu vniuerso abire, dicentes, Syllæ tanquam tyranno non esse credendum. Pompeius igitur tentauit eorum animos mollire, sedareq; ac persuadere, vt iussis obtemperarent. Sed postquam persuadere id nequit, a subsellio in stationem descendens cessit illachrymãs, sed milites arreptum in suggestum reponunt. Suggestus enim est locus, in quo Reges sedere consueverunt pro magnis rebus tractandis. Hac itaq; altercatione plurima diei pars assumpta est, volentibus illis manere eum, & imperare. Econuerso autem Pompeio exhortate vt Syllæ iussis absque seditione parerent, tandem non darentibus illis sed arctius vrgentibus, precesq; cum clamore admiscens iurauit Pompeius se ipsum interfectorũ, si vim afferrent, quo illos pacto vix acquiescere coëgit. Ceterum ad Syllam per primum nuncium allatum est Pompeium defecisse. Re tandem certius cognita, compertaq; vt aduenientem Pompeium vndiq; viri omnes obuiam irent, cumq; beneuolentia cum ampla pompa prosequerentur, mandat: præuenire tamen eum Sylla accelerauit. Profectus ergo, & illi obuiam factus quam lætissime dexteram iunxit, cumq; ingenti voce Magnũ Pompeium salutauit, iussitq; omnibus qui tum aderant, vt similiter Magnum eum appellarent. Alij dicunt cognomen hoc primum in Africa ab vniuerso exercitu illi inditum, deinde vim, atq; consuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius tamen longo post tempore Proconsul in Hispaniam missus est aduersus Sertorium, qui illam detinebat, & in eius epistolis, actisq; se Magnum Pompeiũ scripsit. Neq; hoc cuiquam admirationi sit, nam consueuerunt Romani non hos solum, qui præclara confecerant bella, quive strenue manu vsi sunt, sed eos etiam, qui rem publicam consilijs, ac virtutibus suis decorarunt, huiuscemodi cognominis sæpe exornare. Duos enim populus Romanus cognominauit maximos Valerium, quod patres a plebe dissidentes conciliauit, Fabium Tullium,

kk iij

quod diuites quosdam viros e libertis genitos e Senatu amouit.

De Sertorio, & Appio Metello.

LRat in Hispania ea tempestate Sertorius, qui illam diu tenuerat, & civili bello adheferat partibus Marianis, tremendus hostis Syllæ & terroꝝ suæ factionis. Aduersus Sertorium diuersi Duces missi sunt, quos Sertorius valide superauit. Denuo aduersus huiusmodi Apius Metellus vir clarissimus missus est, & quidem bellicosissimus, ac sapientissimus, satiscq; Marco Lepido dissimilis, sed nimis grandi cura implicitus propter senectutem, ob hanc enim tardus nimium erat ad bellum, Sertoriusq; propter velocitatem, ac promptitudinem sepius grauitatem eius deluserat.

Ex qua etiam re Senatus decreto Magnus Pompeius in Hispaniam missus est, ut Sertorium comprimeret Pompeius, itaq; Proconsul a Senatu ordinatus contra Sertorium, iam Magnus cognominatus, quum Hispaniam venisset Proconsul, primū Appio Metello se in præsidium disposuit. Interim tamen Hispanos populos Sertorio parum donatos, seu beneuolos sollicitare cœpit, & quosdam ad defectionem adduxit, ex quo fertur Sertorium dixisse quam insolentissime, virga, & loro sibi opus esse ad puerum Pompeium castigandum, nisi vetulum pertimelceret de Metello sene locutus. Hoc itaq; verbū iactauit, factus est tamen de cætero Sertorius ciuior, metuq; Pompeij cautiꝝ in hostem ferebatur. Metellus quidem, quod incredibile erat, propter senectutem delicijs omnibus, & voluptati fræna laxabat. Vnde crescebat Pompeij gloria, ac beneuolentia in ea militari disciplina, qua milites tenebat, quoniam non magno degebat apparatu. Natura enim sobrius fuit, & a cupiditatibus longe abstinentens, verum belli fortuna varia est. Cœpit enim Pompeius Vylauronam urbem, nam putabat Pompeius Sertorium circouenire, ex quo gloriam quam maximam sperabat, in cuius spem maxime elatus multa iactauit, prospexerat enim Pompeius ante suos oculos urbem captam, & incensam, castraq; sua a Sertorio circumdata, Sertorio enim spem fecerant Perpennas, & Eninus maximi Duces, quia a Pompeio ad Sertorium profugerat, illicq; se socios belli addiderant. Quo audito Pompeius eos vsq; in urbem Valentiã fudit, atq; fugauit, in qua fuga vltra decem millia hominum interemit. Ex qua re Pompeius spem, simul & gloriam consecutus, elatus victoriæ mox in ipsum Sertorium festinat irruere, ne gloria Metello impartiretur, iuxta ergo Sueronem amnē sole iam ad occasum vergente copias ad pugnam ambo Duces instruxere. Metellus enim & Pompeius ambo cupientes belli gloriam, alter alterum præuenire in bello cupiebat. Sertorius etiam, ut cum solo pugnaret, studuit. Conserta itaq; pugna est, tandemq; equo Marte dirempta, uterq; enim alterum cornu strauit, verum ex duobus maiorem gloriam reduxit Sertorius, nam solus aciem oppositam in fugam obtulit. In Pompeio vero cornu vir permagnus equo ex pedestri comitatu Sertorio obuiam Pompeio egressus, postquam ad conflictum ensium peruertum est, pugnavit cum Pompeio dissimili tamen plaga, quoniam ad manus quum venissent, Pompeius satius factus est ensis ictu, hosti vero a Pompeio est amputata manus. Quãprimum deinde postera dies illuxit, ambo Duces simul acies instruxerunt, proximę pugne victoriam quisq; suam fuisse asserens, sed ex aduentu Metelli soluto exercitu absq; Sertorio. Ceterum Pompeius, quum priuatum ad hoc bellum multa exposuisset, pecunias a Senatu postulat, addens, ni mittant, se cum copijs in Italiam reuersurum.

Lucillus tunc consulatum gerebat, qui vir, licet a Pompeio dissentiret, quoniam sit Mithrydaticum bellum mitti affectabat, in mittendis pecunijs studebat, timens ne Pompeio redeundi materia esset, qui dimisso Sertorio cupiebat etiam Mithrydate inuadere, Regem gloria splendidissimum, hostemq; quod credebat facile obtinere.

De morte Sertorij, & Perpennę.

Sertorius igitur post clarissimas res in Hispania gestas, sicut a principio omnium Hispanorum animos ad se flexerat, ita postea ab ipso deseriuit. Huius autem defectionis autor Perpennas fuerat, qui tanquam nobilitate familiarum præstantior Sertorio inuidebat, principatumq; affectabat, sermonesq; padebat in detractorem Sertorij. Ex quibus inquinamenti ciuitates quædam Hispaniæ a Sertorio deserunt, efficitq; ut in dies minus Sertorio pareretur, auxitq; indignationem Hispanorum immensa Sertorij ab initio humanitas in crudelitate conuersa. Is enim, quum ab initio pueros Hispanorum obfides sibi assignari iussisset, & in Olcha vrbe tenuisset, illos liberalibus studijs, alijsq; bonis artibus erudebat. Deinde vero in eorum indignationem crudeliter conuersus, quum alios necasset, alios vendidisset, magnam exinde populorum indignationem contraxit. Qua opportunitate comperta Perpennas in eiusdem mortē cepit conspirare. Qui quum multos sibi ascuisset, Manlium quendam ex Sertorianis Ducibus ad hoc sibi adiunxit. Hic tum forte adolescenti, cuius amore detinebatur, hæc omnia pandit, & hac spe elatus, cæteris amatoribus omissis sibi vni se addiceret hortabatur, maximam cõfestum potentiam habituro. Adolescenti cuidam Aufidio amatori, qui sibi gratior erat, hæc apperuit, quæ quum audisset Aufidius obstupuit, nam & ipse vnus ex coniuratis erat, ignorabat tamen Manlium ista sentire. Perpennam vero, & quosdam alios, de quibus sibi notum erat, nominante adolescente, conturbatus sermonem abruptit, & insanū, contemndūq; Manlium dixit, qui ita vanas fictiones inducat, ipse autem ad Perpennam profectus rem, pro vt audiuerat, & quanta celeritate opus foret, exposuit. Rem igitur aggressi conficiendam nuncium induxerunt victoriam quandam vnus ex Sertorianis Ducibus, & cædem magnam inimicorum significatē. Ad quem exhilaratus Sertorius quum immolasset, Perpennam ipsum, & alios, qui aderant, hi erant omnes coniurati, ad cenam inuitat, exoratq;. Mos erat Sertorio in conuiuijs plurimam semper honestatē, decoremq; seruare, nec videre quicquam turpe, nec audire sustinebat. doctus ratq; omnes suos ab omni maledicto, ac iurgio abstinere, sed placide, ac modeste ioco uti. Tunc igitur in medio conuiuij rixæ initium querentes aperte verba turpia, flagitiosaq; factabant, & sicca ebrietate multa scelestæ agebant, vt Sertorium provocarent. Sertorius vero siue quod grauiter ferebat incontinentiam eorum, siue quod ipsorum mentes ex tarditate loquendi, & in consuetu contemptu animaduerneret, mitato discumbendi modo se supinum disposuit, quali nec videre quicquam vellet, nec atque dire. Perpenna autem phialam meri in medium proiecit, & strepitu inde facta, quod erat signum coniuratis datum, Antonius, qui supra discumbebat, gladio Sertorium percutit. Conuersi vero ad plagā, & insurgere conātis in pectus ruit, manusq; ambas capit, ne resistere valeret, per hunc modum multis confossus occiditur. Maxima Iberiæ pars Metello, & Pompeio post mortem Sertorij sese tradit. Eos, qui manserant, Perpenna suscipiens, aduersus inimicos bellum gerere adortus est, in quo

statim sui experientiam dedit, ut viri nec ad parendum, nec ad imperandum apti.
 Nam fretus Sertorij apparatibus aduersus Pompeium congressus breui superatus fuit, & captus, nec vltimam quidem fortunam ingenue tulit. Sed quum haberet Sertorij literas Pompeio promissas, virorum consularium, & qui plurimum Romae poterant, epistolas propria manu scriptas, per quas cupidi nouarum rerum Sertorium in in Italiam vocabant, se offerentem. Sed Pompeius non ut iuuenis, sed ut grauis, & prudentis animi vir eas quidem literas nec legere ipse voluit, nec, a quoquam ut legerentur permisit, sed ipsas omnes in vnum collectas cremauit. Quod eius factum multos ciuis periculo, & magnis nouitatibus patriam liberauit. Perpennam insuper statim occidit, veritus ne vulgaris quorundam nominibus turbationes, & scandala orientur. Reliquorum vero, qui Sertorianę necis conscj fuerant, alij ad Pompeium deducti maculati sunt, alij in Lybiam profecti a Maurucijs interfecti fuerunt, nec quisquam euasit preter vnum Aufidium Manlij riualem. Hic enim siue latens, siue neglectus in quadam Barbarię villa inops inuisusq; consenuit. Neq; praeterire libet in factis Sertorij, quod dum ab Hispania venisset in oppidum Tanginum in Libya, ibiq; vidisset sepulchrum Anthei, non credidit facile vulgationi Barbarorū de illius corporis magnitudine, quod vbi effodi fecisset, repperit illius esse longitudinis septuaginta cubitorum, res quidem auditu stupenda. Post mortem itaq; Sertorij Perpennas celiior habitus est, qui imperiū occupans aduersus Pompeium se instruit. Pompeius igitur extemplo exercitū eduxit, decemq; cohortes in eam hostium milit, iurbens, ut paulatim per agros in conspectu Perpennę vagarentur, quas videns Perpennas, rerum incilius, illas passim insequitur, Pompeius vero instructa acie irrucens contra pugna omnium victor fuit. Quum vero pleriq; primorum Perpennam cepissent, Pompeius ad se aductum occidi iussit, non immemor eorum, quę in Sicilia contigerant, quemadmodū a nonnullis criminatus est. In huius enim captura Pompeius maxima arte ad omnium salutem vsus est. Perpennas enim quum in potestate literas omnes, ceteraq; Sertorij monumenta habuisset, epistolas quorundam clarissimorum virorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad res vrbis inuouandas studebant, in Italiamq; Sertorium vocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maior suscitarentur bella, quam quę iam restinxerat, Perpennam trucidauit, & epistolas omnes a nemine inspectas incendio tradidit. His peractis Pompeius quum Hispaniam, & Naxim. Celuberiam deambulasset, omnes tumultus inuatos oppressit, incendiaq; rerum extinxit. Post hæc vero Pompeius Romam redijt, ibiq; triūphum petijt, cui se obiecit Sylla, Consuli enim tantum, & non Proconsuli ziebat triūphum lege permitti. Vnde Scipio, quum magnis & arduis prælijs superauisset in Hispania Carthaginenses, triūphum non postulauit, non dum erat Consul, aut id bellum suis gerbatur auspicijs. Obstabat præterea triūpho Pompeij quia vix pubescebat, quive ob ætatem nondum in Senatū admissus fuerat, omnino sibi gloriā inuidiosum erat pariturus, principatusq; suus ab vniuersis ciuibus egre perferendus erat. Hęc aduersus Pompeium Sylla obloquebatur, veluti illi non assensurus, sed contentione sua impediturus rogationem. Non tamen Pompeius ob hoc territus est, sed quum denouo instaret Pompeius, admiratus iuuenis fiduciam bis acclamauit, ergo triumphet. Quæ ex re quum indignatio complures caperet, grauitercq; id ferretur, optans Pompeius eos grauiori molestita afficere, conatus est curru a quatuor elephantibus ducto triūphum ducere, angustiori tamen porta vrbis prohibitus equis vsus est.

De Marij morte.

Quoniam de civili bello Marij & Syllæ diximus, de eorum quoque factione, ac morte dicendum videtur. Marius igitur postquam de exilio se restituit, quum magna Romanos strage, ac nece urbem fecisset, omnia pariter diuina, ac humana confundens septimum Consulatum assumpsit, quod nemini Romanorū adhuc cōtigerat. Quum quum Magistratum cepisset ad Kalendas Ianuarias, quibus annus incipitur, quendam Sextum Lucillum præcipitem dedit, quod ipsi, & urbi magnū fuit augurium ad futuras calamitates. Ipse autem Maurus corporis laboribus, atque sollicitudine perterritus, quia multa pericula expertus fuerat, animi ferocitatem amisit, existimans in se crimen rediturū. Nam Sylla, qui ipsum Marium patria expulerat, ad Mithrydatemque potentissimum Regem fugere compulerat, Romam repetebat: huiusmodi mentis agitationibus Maurus affectus, quum ante oculos errores, exilia, periculaque maris ac terræ adduceret, in varias, dubiasque partes distrahebat, & nocturnis, turbulentisque somnis perterrebat. Videbatur enim continuo quendam audire dicentem, dura sunt cubilia leonum. Sed quum maxime vigilas pertimesceret, in tempestiuis potationibus, & ebrietatibus indulgebat, tanquam per somnum animi cogitationes vitaturus esset. Cui quum quidam nunciaret ea, quæ apud mare per Mithrydatem, ac Syllam facta erant, nouis timoribus percussus, partim futura timens, partim tanquam presentium vulnere male affectus, paulo post exilium restitutus, ut Posidonius Philosophus scribit, in malam valetudinem incidit. Caius autem Piso vir historicus memoriæ literarū tradidit: Marium post cenam cum amicis deambulantiem in sermonem de rebus ab eo gestis venisse, & a rerum primordijs incipientem, sepiusque de vtraque fortuna disputantem dixisse, non sane mentis hominem esse, qui fortunæ sese committeret. Post hæc appellatis læto vultu, qui aderant, quū per septem dies paulatim deficere, diem obiit. Quidam ferunt, eius ambitionem in ipsa mala valetudine omnino detectam in vanam spem euasisse, putabat enim se in Mithrydati bello imperatorem esse. Deinde, quemadmodum in ipso langore corporis accidere solet, varias in corpore mutationes cum gemitu, ac multis vlulatibus patiebatur. Sic adeo ingens cupiditas Magistratus illius belli cum ceperat, ut nulla consolatio curari posset. Duos ac septuaginta annos natus obiit, primusque omnium Romanorum fuit, qui septimum Consulatum attigerit, qui quum domum magnificam instruxisset, quæ multis Regijs ædibus clarior erat, fortunam suam crudelem appellabat, quod priusquam consilia, desideriaque sua peregisset, morte obiret. Septimo igitur die sui septimi Consulatus Marius diem clausit extremū, cuius mors statim Romam magna lætitia, atque exultatione affecit, ex eo quod graui tyrannide liberata esset.

De Syllæ obitu.

Utius Sylla postquam omnia mala, quæ multis voluminibus descripta fuerunt, peregisset; voluptati, ac ebrietati ad vltimum datus electis maximi pretij serculis, potationibusque, in quibus vinis quadraginta annorū vrebatur, inter quas potationes Metella vxor eius obierat, & cū aliam Valeriam, quæ per antea diuortium cum viro suo fecerat, amore captus duxisset vxorem, ac vitam suam ageret cum cantoribus, tibicinibus, & histrionibus, cæterisque ad voluptatē pertinentibus ad vlti-

num mala valetudine correptus est, atq; grauatus propter flegmā, quod adco viscera sua putrefecerat, vt fetorem emitterent, & quidem maximum: ac eius corpus pediculis totū abundans erat, nec tonfores continue radentes eos remouere valebant. Nam illis remotis alij plures pullulabāt vestes eius implentes, & intra oculos cum etiā molestabāt, cui nec balnea, nec alia remedia proderant, & sic pediculis afflictus erat quoti die. Pridie vero quam moreretur, quum Granium quendam potentissimū ciuem Romanum, qui magnam pecuniam populo Romano debebat, audisset solutionem tergiverfari, atq; ipsius Syllae mortem expectare, ad se accitum hominem in secretiorum locum adduxit, accersitis deinde ministris, vt illum necarent, praecipit. Ipse vero Sylla cum clamore, ac totius corporis contentione laborasset, disrupto, quod gestabat, apostemate maximā vim sanguinis effudit, qua de causa vehementer debilitatus, atq; omnino viribus amissis magna anxietate nocte illa vitā ducens mane obiit. Aderat enim eius morti Pompeius, qui licet contra Syllam simulates haberet, maxime quum Sylla ostendisset, se minus beneuole habere cum Pompeio ex testamento, alijs enim munera legauit, alios filiorum curatores instituit, sed Pompeium omnino omisit. Tulit tamen hoc Pompeius modeste, nimis placideq; non obstante quod Lepidus Consul, caeteriq; nonnulli contradicerent, ne Sylla in campo Martio sepeli retur, neve funus fieret publica impensa. Pompeius suo praesidio gloriam simul, defensionēq; funeri attulit, & corpus eius in campo Martio sepultum est, & statua magna ad eius similitudinem posita est, & epitaphium positum, quod ipsemet fecerat, videlicet. Nullus meus amicus me bonitate superauit, nec inimicus malitia. Filios praetera duos gemellos reliquit, vt dictum est, Faustum, & Faustam, & ex Valeria post eius mortem nata est puella, quae more Romano Posthuma est appellata.

LIBER NONVS DE CIVILI BELLO INTER CAESAREM, ET POMPEIUM, & eorum progressibus vsq; ad Augustum Caesarem, & primo de origine Caii Iulij Caesaris.

Caius Iulius Caesar ex patre Lucio Iulio Cesare ortus est, qui Marianae factioni adhaerebat. Erat enim Marius senior cognatus Lucij Caesaris, quoniam Iulia soror Caesaris vxor Marij erat, cuius respectu suae factioni adhaesit, qui Lucius interfectus est a Sylla, dū ultimo in urbem intrauit. Erat quidem ex nobilissima Iuliorum familia, a Syluio Posthumo Aeneae Veneris & Anchisae filij, & Lauinia Latini Regis filia ortum trahens. In cuius familiae laudem Caius Iulius Caesar dum orationem haberet in laudem amicitiae Iulij vxoris siquidem Marij senioris sic ait. Amicitiae meae Iulij Marij senioris vxoris matrem genus ex Regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus coniunctum est. Nam ex Anco Marcio sunt Marcij Reges, & a Venere sunt Iulij, cuius gentis familia nostra est. Est ergo sanctitas in genere Regum, qui plurimum inter homines pollent, & ceremonia Deorum, quorum in potestate sunt ipsi Reges. Erat itaq; Caius Iulius

Julius Cæſar annorum ſexdecim, cum illi mortuus Lucius pater, & cum a principio ignoraretur, in quas partes declinaret, Cæſuriam ex equeſtri familia, quæ primo prætextato depoſita erat, duxit vxorem, ipſe autem ſatis inops habebatur. Poſtea vero Cæſuriam vxore repudiata Corneliam Cyninæ filiam, qui. IIII. Conſul fuerat, vxorē duxit, poſtea quam Pontifex factus eſt. Quam cum Sylla voluiſſet repudiari a Cæſare, quia hoc renuit, ſacerdotium, & vxoris dotem publicauit, & gentilijs hæreditarijs mulctatus eſt, aduerſarij enim partium habebatur, vt etiam diſcedere e medio conaretur, tñ morbo quartanæ aggrauate prope per ſingulas noctes mutare latebras cogebat, ſeq; ſæpius ab inquititorib⁹ pecunia redimebat, donec per Mamertium Aemiliū, & Aureliū Cottam conſanguineos & affines, ac per Veſtales virgines, quarū ſumma tunc erat autoritas, Sylla deprecatus multis tandē ac validis precibus acquieuit. Vbi illud memorabile contigit, quod cum Sylla diutius obſtiſſet, neq; vllus eſſet precandi ſinis, victus ad vltimum exclamauit vel diuino oraculo, aut coniectura humana.

Vincite itaq; atq; habetote vobis cunctiſq; nobilibus hoc damnoſum donum, prædico autem vobis, quoniā hic, quem adeo enixe ſaluum vultis, optimatam partibus, quas vos mecum deſcendiſtis, erit quoque excidio, in Cæſare enim multi ſunt Marij. Suetonius etiam Tranquillus vitam Cæſaris deſcribens ſic ait: quoniam ornatus incederet, utebatur enim lato clauo & nimium ſimbriato, ſed tamen ſupra eum cingebatur, & quidē fluxiore cinctura, quoniā Romanis mos erat, vt ſtriſte cingerentur. Vnde emanare dicitur Syllæ dictum ad Pompeium, cæterosq; nobiles ſuæ ſectio- nis, vt male præcinctum puerum cauerent. Vnde etiam legitur illud Ciceronis, cum poſt ciuile bellum interrogaretur, cur ita aberratſſet Pompeium Cæſari præferendo, Præcinctura, inquit, me decipit. Militauit ergo adoleſcens in Aſia primū, deinde in Græcia, ac Sicilia, nunc clara ſima, nunc obſcura. Audita autē Syllæ morte nouandarum rerum ſpe trahente Romam redijt. Sed ciuili motu præter ſpem compreſſo ne nihil ageret, Cornelium Dolabellam virum conſularē, ac triumphalē accusauit, quo iudicio magnam ſibi eloquentiæ famam acquiſiuit, ſed multum inuidiæ. Quam vt leniret abſentiæ, abſoluto reo reuſq; præter vota fluentibus in inſulā Rhodum ſe transferre diſpoſuit, vt ſimul & otio operam daret, & literis apud Apollonium Molonem virum clariffimū, tunc ſecundæ præceptorē, ſub quo Cicero ipſe Romanæ Princeps eloquentiæ didiciſſe credit. Sed dū eo nauigat, captus eſt a Piratis, & familiarib⁹ omnibus præter tres Romā remiſſis ad redēptionis ſuæ pecuniā procurandā, manſit cum prædonib⁹ dies circa quadraginta nō ſine triſtitia, & indignatione grauiffima. Cumq; illi ex conuiſtu familiaritate orta cum percontaretur, quid ei, ſi in ſua poteſtate eſſent, fieret, reſpondebat iocanti ſimilis, ſe illos crucibus affixurum, idq; tacitus facere iururando etiā confirmauit. Cum vero comitibus & ſeruis Roma redeuntibus quinquaginta talenta pro redēptionis precio perſoluiffet, libertati redditus claſſe ilico conſilia illos attingit, comprehenditq;. In quibus iam tum ſecuræ lenitatis, & clementiæ guſtum dedit. Nam quum & fontes plectere, & iuramentū ſeruare fixum eſſet, modum excogitauit, quo vtrunq; leniore ſupplicio completeretur. Itaq; iugulari illos primum, poſt exanimis crucib⁹ iuſſit affigi. Nec per otium publicas res neglexit, Mithridate enim Aſiam infeſtante congregatis auxilijs obſtitit, & præfectum Regis Aſiæ pepulit, & prouinciā conferuauit. His exactis Romam redijt, primuſq; illi honor ſuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam a Sylla tribuniciam poteſtatem reſtituere ſummo ſtudio niſus eſt.

Caius Iulius Cæsar Quaestor in vltiorem Hispaniam missus est.

Post præmissa igitur Cæsar a Senatu in vltiorem Hispaniam missus est Quaestor factus. Qui cum venisset in Gades, vbi Herculis erat templum summa veneratione celebratū, in quo erat imago Alexandri Macedonis, quā imaginē cum Cæsar diutius contēplatus esset, vehemēter indoluit, quod etate illa, quā ipse tunc ageret, Alexandri famā sui nominis in fines terræ extendisset, a se vero nihil adhuc dignum actū esset, ideo petijt a Senatu, vt pro eo mitteretur, cupiens esse, vbi maioris famæ materiam inuenisset. Romam itaq; reuersus secundo ilico turbatus est somno, visus enim sibi est per somniū dormiēs cum matre concūbere. Est hæc quidē vna humanarum miseriarū, vt quāuis verū sit, quod ait Cicero, quodq; de Homero scribit Ennius: plerunq; ea videre dormientes, de quibus sapissime vigilātes sint soliti cogitare, & loqui: tamē illud certissimū est, solere se quieti hominū visiones scedas, ac turbidas, & a somnante anima pegrinas offerre, vt qd' nunq̄ vigilātes cogitarēt, quodq; potius quam facerent, mori eligerent, consopiti facere videant. Patē acta igit̄ visione illi, quorum vasrum, falaxq; est artificium, ad coniecturas redigentes, estimatis, vt credo, viri moribus ac natura cōsentanea interpretatione magnalia terrarū, & orbis imperium significari somnio dixerunt, quod ea scilicet, quam sibi subditam habuisset, nihil aliud esset nisi terra patris publica, sicut experiētia perhibet. Ad amplissimā itaq; sp̄c incitata uerunt, quod ego potius narro, quia sic ab alijs scriptum inuenio, quam quod verum credam, virū tanti animi, tantēq; prudentiæ ad immensum spem somnio inani ac nocturno phantasmate, aut omnino circularorū fallacinculis incitatū. Ad quā implendam, quanta fortuna, quanto ingenio, quantis bellicis artibus, quantisq; laboribus, quantis deniq; rebus alijs opus fuisse, quā somnio, quis non videt? Dehinc Aedilis factus est, quo tēpore in suspicionē magnam venit, vt non modo semel, sed pluries consp̄rasse crederetur cum viris insignibus, vt totum statum reip. perturbaret. Numerabatur enim inter Catilinæ coniuratos, sed vel poenitētia, vel metu, seu morie consp̄ratorū effectū consiliū caruisse. In ea enim Aeditate multa fecit insignia ad ornatum vr̄bis, quorū omnium ipse solus excluso collega populi gratiā consecutus est, sperans que sibi nihil negatum iri, tentauit extra ordinem Aegyptum provinciā adipisci, quod Alexandrini Regem suum solio deiecissent. Sed ab optimatibus impeditus, vt quo poterat modo se de illis vindicaret, in illorum contemptū Caij Marij noui hominis trophaea de Iugurta scilicet, ac Cymbris, atq; Theutonīs, quæ Sylla hostili superbia euerterat, reparauit, perditā itaq; ipse Aegypti Pontificatum maximū petijt non absq; fluxu munerum ingenti. Ita iam ambitio Romanum orbem inuaserat, vt iam tunc Pontificatus pecuniā venderetur. Qua in re quū ipse sibi non sufficeret, alienum aēs, & quidem non modicū mutuauit. Quod deinde secum existimans, cum in campum mane candidatus descenderet, matri eum deosculanti dixisse traditur, domum nisi Pontifex non reuertar. Reuersus est autem Pontifex duobus clarissimis competitoribus superatis etate & dignitate præstantibus. Interea Cæsar de coniuratione Catilinæ, q; cum ipso Lucio Catilina ceterisq; viris illustribus coniurasset, a Lucio Vēctio, & Q. Curio accusabatur, asserēbatq; Vēctius se ostensurū chyrographum Cæsaris Catilinæ pro coniuratione oblatum, quod tamen Cæsar ægre ferens confutatis accusatoribus liberari obtinuit, & præmia illi decreta a Senatu, Vēctiusque, &

Curius grauius mulctati sunt & priuati honore. Allegauit enim Caesar innocentiae suae testem Consulem Cicronem, cui praefatae coniurationis multa reuelauerat. His peractis Caesar Praetor in Hispaniam decernitur. Tanta vero fuerat eius inopia, ut sequestraretur Romae a creditoribus, impedireturque, quominus posset in praeturam proficisci, nisi quia oblati fideiussoribus permissus est in Hispaniam ire, quam profectioem quum peregisset, compositis prouinciae rebus pacatiscque simultatibus, quae in ea fuerant, etiam successore non expectato properat Romam redire petiturus consulatum, triumphumque. Sed quum legibus utrunque perere prohibitus esset, omisso triumpho consulatum petijt cupidus rerum gerendarum.

Caius Iulius Caesar creatur Consul, sibiq; decernitur prouincia Galliarum, & Illyricum.

Actus est itaque Consul cum M. Bibulo, quem collegam facta contentione legis Agrariae, cum Bibulus dissentiret, foro armis eiecit. Vnde Caesar solus remp. gubernabat nemine prorfus obstante, & si quis obstitisset, non tamē minis sed factis quoque exterreret, in quibus Marcum Catonem virum tantae sapientiae & virtutis actibus suis contradicentē manu Licetoris exactum curia mitti fecit in carcerem, quo euntē illum Senatus profectus est, non aliter quā si vnus in persona capti omnes videretur. Sunt etiam qui dicant, vestem quoque velut in luctu publico permittasse, quia quidē tanta veneratione ac pietate, nisi fallor, iniuria carceris compensata est, ut optabile fuisse videatur Catoni, sic in carcerem duci, vnde mox sic educeretur. Si quidem haec Senatus tanta consensio Caesarem ipsum mouit, utque ait Valerius, diuinae animi perseverantia flexit. Et quanquā hic aliquantulum fines Hispaniarum rerum egredi si fuerimus, quia tamen rerum factorumque Caesaris, ac Pompeij in ipsa Hispania magna stat copia, ipsius Caesaris vitam, originemque civilis belli pernecessarium est attingere. Igitur Caesar initio consulatus sentiens inuidiam contra se laborantē, & Consulibus a senatu prouincias nullius laboris, & gloriae decretas, idque in se vnū fieri cogitans, & ad suam, sicut erat, iniuriā trahens, quod collegā scilicet ista non tangeret, atque incensus cupiditate vindictae Gneum Pompeium Magnum tunc Senatui infensum, quod Mithrydate perdomito ad ipsius Pompeij honores silicium habuisset, omni obsequio promereri studuit. Utque solidior Gneus esset, M. Crassi amicitiam vetusto odio interruptam ex consulatu, quem ambo dissidentissime gesserant, resarcire visus est. Effecitque solito ac solerti ingenio, ut ipsi tres in repub. vnum essent: ratus, ut quae eis placuisset, nullus rescinderet, nec cum sefellit spes. Utque amicitiam consanguinitate firma ret, filiam suam Iuliam Pompeio coniugem dedit, & vndique sibi adminicula coacervans ipse Calpurniam Lucij Pisonis successuri sibi in consulatu filiam in matrimonium accepit, generique atque loceri suffragijs fultus ex omnibus prouincijs Gallias, atque Illyricum praeelegit, amplissimam quidē opum viam, atque vberissimam materiam triumphorum, non quod Senatus ei transalpinā Galliam libens daret, sed veritus, ne a se negatus populus largiretur, & quod suum nolent munus, fieret alienum. Necum itaque inuidia quiescente iam profectus in prouinciam accusatus ab aemulis procurauit, ut absens reipublicae causa vocari ad iudicium non posset, posuitque in animum, omnes, qui ad Magistratum ascensuri essent, sibi amicos efficere atque nullum adiuuare, sed pro viribus impedire, nisi qui sibi pollicerentur se eius amicitiam

defensores, ita ut à nonnullis iurandum, ac chyrographum non vereretur accipere. Audiens vero Lutium Domitium Consularem candidatum, qui cum Prætor anno altero vexare voluerat, factare solitum se, quod prætor nequisset, Consulē effecturum, sibiq; exercitum crepturum, illius consulatū impediendi viam unā meditatū nouos amicos Pompeiū, & Crassum ad se Lucam iure amicitiaē euocatos induxit, ut anni instantis consulatū peterent, quatenus tantis cōpetitoribus ille succūberet. Prouidentiq; in posterum, ne quid in se liuor posset hostilis, illud quoq; suffragatoribus tantis obtinuit: imperiū a senatu sibi in quinque niū prorogari, quæ quidē res & in Gallia, & in Italia, & in toto orbe magnorum motuum caula fuit. His enim ad vota fluētibus iam securior & despexit aduersarios, & legionibus nouis pro arbitrio conscriptis, omne quantum libet periculolum, & graue belli genus aggressus, Gallicū bellum per annos decē exercuit, de quibus ipse latius in suis commentarijs meminit, quæ Franciscus Petrarca Lucidius & explanauit, & abbreviauit in libro de uiris illustribus, cum uitā, & gesta Cæsarī latius descripsisset. Et quoniā in ciuili bello bis Cæsar Hispaniam ingressus est, ubi res bellicas mirifice gessit. Primō aduersus Duces Pompeianos, Luciu Afranium, Marcum Petreium, ac M. Varronem, secundo aduersus Pompeij liberos progressus eiusdem Cæsarī saltem summatim & compendiose narraturi sumus, ac dein de ciuili belli initiū, ex quibus mala bellorū tum in Hispania, tum alibi successere.

Initium ciuili belli Caij Iulij Cæsarī, & Pompeij.

Git itaq; Cæsar, ut diximus, bellum Gallicum annis decem, cuius finis initium ciuili belli fuit. Peractō siquidē bello Gallico in ipso temporis discursu, Pompeius, qui Romæ temp. administrabat ab antiqua Cæsarī amicitia discessit, amicosq; Cæsarī cepit multipliciter infestare. Hęc causā ciuili belli multi autores tradunt, quod Pompeius parem in rep. Cæsar autem dominum recusarent. Præstitit autem causam dissensionis Iulia filia Cæsarī Pompeij vxor, quæ abortiuo vno filio obiit, uinculumq; affinitatis solutum, quo perantea fuerāt foederati. Soluta itaq; conjunctione inter Cæsam & Pompeiū per obitum Iuliæ vxoris Pompeij ac filij Cæsarī, Pompeius solus temp. administrare cupiens amicos Cæsarī cepit multipliciter molestare, & etiam vrbe peltare. Multa itaq; clam contra Cæsam dicta tractataq; sunt, inter quæ illud est de Labieni defectione. Procurauit itaq; Senatus, Pompeiusq;, ut Labienus a Cæsare deficeret, quod effectum fuit. Erat quidē Labienus legatus Cæsarī, qui in Gallico bello multa, & præclara peregerat. In Senatu quoq; multa tractabatur in damnum Cæsarī, noueq; viæ quærebatur, quibus potestas Cæsarī, quæ iam multis formidabilis esse ceperat, tolleretur, aut certe minueretur. Siquidem cunctis iam magnificentia & liberalitate Cæsarī stupefactis, & quid his rebus tantis & tam late estulis sibi uellet secum tacitis meditantibus, nec loqui aliquid audentibus, M. Claudius Marcellus Consul, cui, aut amore publico, aut uero priuato odio dignitas Cæsarī ac potestas inuisa erat, frequenti Senatu testatus de salute reipublicæ se acturum definiuit. Ut quum bellum in Gallia finitum esset, dimitteretur victor exercitus, & quisquā ante tempus successor Cæsarī mitteretur, qui in pace prouinciam gubernaret, ipse uero sine imperio rediret. Addidit etiam neabsentis ratio comitijs Consularibus haberetur, quod licet communi lege de omnibus cautum esset, legi tamen Cæsar exceptus erat, ita ergo sublata erat exceptio. Et non contentus Consul

iniuria Cæsaris in personam illata, ijs quoq; quos Cæsar ciuitate donauit, adimer-
dam iudicauit, ambitiosam, & immodestā concessionem assuecans. His & alijs tur-
batus Cæsar, nec immerito, cogitanq; quod saepe dicere solitū fama fuit: operosius
multoq; difficilius Principē a summo dignitatis gradu ad mediā deriui, quā a mediā
ad extrema: non cedendū, vt Africanus Maior fecerat, sed obstandū statuit inuidiæ, &
turbare potius omnia quam exemplo illius quāuis laudatissimo inuictū ab hostibus
vinci a ciuibus. Sed donec iure potius quā bello agendi spes superfuit, quiescendū sta-
tuens pacienter quidem, sed rectius dissimulatē cuncta sustinuit, & quoniā non nisi
verbis offenderetur, adhuc verborū quoq; defensionem parans e collegio Tribuno-
rum Caium Curionē multa sibi, ac profusa largitione quaesuit, ne quando vel in Se-
nato, vel ad populum deessent suae causae defensores. Cum vero iam multi Cæsaris,
necnon alij Pompeij formidarent potentiā, saepe Curio ipse Senatui obtulerat, vt vter
que simul ab armis abscederet, atq; ad equā ciuilitatē pariter remearent. Itaq; demum
securam liberamq; remp. fore idq; non solum pollicetur, sed etiam contentiose nifus
est efficere, certus de Cæsaris voluntate, qui id ipsum a Senatu literis petijt, vt scilicet
aut sibi populi Romani beneficium integrū seruetur, hoc est imperium cum legio-
nibus, aut caeteri saltem Duces in eadem conditione essent, exercitusq; dimitterent.
Ad hocq; plurimū inducibat Cæsarem fides, quam ad suos veteranos habebat, quod
hoc facilliter poterat polliceri, sciebat enim eos quacumq; sua necessitate ei non esse de-
futuros. Tantā enim cum eis Cæsar longo vsu familiaritatem contraxerat, utq; erat
eis affabilis, & animorum rapax, quod haec ab eis poterat sperare. Sed tamen neq;
per se neq; per Tribunos, quod ptebat, obtinuit obstantibus fautoribus partis ad-
uersae, qui nullum Pompeio parem pati poterant. Incidit in hoc tempus Senatuscon-
sultum prima equum fronte, re autē iniquum, vt duae quidem, vna scilicet ex Pom-
peij, altera ex Cæsaris legionibus ad bellum Parthicū mitterētur. En in verbis aequa-
litas, in rebus autem iniquitas. Siquidem quum Pompeius vnā ex suis, quibus ipse
præerat, amicitie iure Cæsari concessisset, illā bello Parthico deputauit verbo non ani-
mo, eamq; repetijt, eam Cæsar remisit, & ex suis misit vnā. Ita Pompeium nul-
la, Cæsarem vero duabus legionibus imminutum nemo fuit qui non intelligeret.
Tulit tamen cum etiā cum aduersarijs pacisci voluit, vt transalpina Gallia, & Illi-
ricum cū duabus tantū legionibus, & nomen imperij remaneret, donec Consul fieret.
Deniq; eo vsq; submisit excessum animū, vt qui Cæsarem non nosset, suspicari cum
posset belli metu ad ista descendere, quo nihil erat ab illius viri moribus, ac mente re-
motius, sed tantū illi studiū fuit, vel exercendē, vel simuladē modestie, vt quiduis vide-
ri potius eligeret, q̄ publicē tranquillitatis cuerfor. Cumq; obstinatos ad negandum
cerneret, Senatum sibi aduersum, & e suis inimicis designatos iam Consules, audiret-
que Tribunos, q̄ sibi adhibebāt, nihil posse, imo propter se periculo, atq; odio ex posi-
tos, nō amplius differendū rat⁹, ne autē sui periclitarent, aut ipse cū ciatione vilesceret,
dispositis more solito per hiberna legionibus vltimo trāsitu ex Gallijs in Italiā redijt.
Quo cū venisset, inuenit illas duas legiones sub obrētū Parthici belli sibi ereptas, nec
ad bellū profectas, sed in Italia detētas, quin & Pōpēio assignatis. Quod ad cuiusdem
Cæsaris iniuriā pertinere, non solū ipse vir talis, sed quicumq; de populo perpēdebat,
adhuc tamen tacitus processit, conuentibusq; peractis, vt sciebat, Rauennā venit vr-
bem suę prouincię ab ea parte nouissimam, vt neq; tamines suos excederet, & pro-
ximus esset aduersarijs, & paratus vlcisci, si quid forte sui odio in Tribunos inimici

sui decreuissent. Et hoc quidem belli ciuilis initium, hæcque fuerunt causæ, aliquã fortã se non paruã iustitiæ faciẽ habentes, si qua vnquã esse potest iustitię causa patriã oppugnandi, quãuis ab alijs minus iustæ causę quædã afferant, sed odium manifestũ testimonij fidẽ leuat. Gneus igitur Pompeius gener atque hostis factus Cæsaris dicit, eum, ideo quod non posset opera incepta perficere, neque de se populi expectationẽ adimplere, ideo turbare omnia uoluissẽ, ne in turpitudine ueritas apparet. Fuere, qui timuissẽ illum dicerẽt, ne eorum, quæ primo consulatu cõtra leges gesserat, rationẽ reddere graui suo periculo cogeretur, cum. M. Cato iste ultimus, cuius uirtus, & grauitas comminationẽ eius non minus terribilem quã cuiuscunq; Consulis faciebat, palam diceret, ac iuraret: se nomẽ Cæsaris, mox ut priuatus ipse inciperet, inter reos delatorum, siue hoc publicę ille iustitiæ studiosus, seu propriæ memor iniuriæ. Vnde iam in uulgo effusum erat, idem Cæsari euenturũ, quod Miloni, ut circumseptus armatis apud iudices, seu ex uinculis causam dicat. Alijs uisum est, eum spatio plurimorum annorum imperio assuescitum dedidicissẽ priuatũ modum, & sola cupidine dominandi in bella ciuilia concessissẽ. Hæc est enim diuersitas opinionũ in causã Cæsaris, quã Tullius diuersis in locis damnat. Franciscus uero Petrarca in lib. de uiris illustribus Cæsarem excusat, adducẽs ad hoc plurimas epistolas signanter Tullij. Ad historiam igitur reuertamur.

Quomodo Cæsar a Rauenna fines populũ Romani aggreditur, & in urbem properat.

Vum Rauennæ igitur Cæsar substitisset, ne provincie suæ terminos transgrediendo aperte agere contra remp. uideretur, audiens Tribunos, qui pro eo erant, contẽptui habitos, & uel vi urbe depullos, uel sua sponte digressos: Romæ omnes unanimitè contra se sentire, omnia sui odio diuina, atque humana misceri, ac perueri, se quoque per patientiã contemptum iri cogitans, neque iam amplius ferendũ dissimulandũque aliquid existimans, euocatis legionibus ubique essent, præmissisque clam cohortibus, quæ aderant: sero tamen clandestino egressu secretum iter paucis comitatus arripuit, in quo quum nocte tota deerrasset, uix ad auroram in ducem aliquem casus obtulit. Quo primo ad rectum iter a perplexo ac difficili calle reuerso, inuentis cohortibus, quas præ miserat, ad Rubiconem uenit amnẽ exiguum, sed magnarũ tunc litem regionum, ibique parumper cogitabundus substitit secum tacitus, examinans quantũ opus aggredereur. Tandem uersus ad comites adhuc, inquit, ecce ptis resistere, & reueri licet, & si riuum hunc transgredimur, ferro nobis gerenda sunt omnia, ibi hærens, dubiusque animi huic uisumodi uisione firmatus est. Quidam sibi & statura & specie corporis supra humanum modũ subito uisus est, qui amnis ad ripam sedens pastoris modulabatur arundine. Ad quem, ut alias non uisum, pastorem locorũ & quidam quoque militum conuenissent, ille subito unius e manu tubicinũ erepta tuba uehementi infatu increpuit. Motus ergo tanto spectaculo, eatur ergo, ait, eatur, quo Deorum prodigia, atque hostium notat iniquitas, cepta res est. Hæc dicens transijt, ac traduxit exercitum, Ariminumque urbem proximã longa pace tranquillam attingit, & patentibus portis introgressus Tribunis plebis, qui propter eius odiũ pulsi sibi obuiã ueniebãt, astutibus concione habuit ad exercitũ in medio fori. Fuit autẽ concio efficacissima scissa, ut ferũt, ueste ueris, seu fictis cũ lachrymis ad suã dignitatẽ cõtra inuidiã hostiũ conseruandã, fidẽque militũ implorans, & ingentiã promittẽs, Cæsare itaque Arimini agentẽ Lucius Cæsar

Adolefcēſ adijt, qui patrē habebat Cæſaris legatum, is a Pōpēio ad Cæſarē miſſus erat iure amitiæ, quæ inter eos erat. Ea vero huiusmodi fuit. Execuſare ſe Pompeium Cæſari, & poſcere, ne ea, quæ pro rei publicæ ſtudio, atq; amore geſſerit, ad iniuriã ſuam trahat, charum enim eſſe ſibi Cæſarem, ſed rem publicã rebus omnibus chariorē, & eſſe, & ſemper fuiſſe. Similiter & Cæſari etiam charam eſſe debere, vt priuatus ſuas iniurias, ac inimicitias rei publicæ remittat, ne tam grauius irasceatur, vt dum hoſtibus vult nocere, patriæ immeritè noccat, idq; ita facere, ad ſuum decus eximium pertinere. Ad ea Cæſaris reſponſio paulo lōgior fuit. Rememorauit iniurias pro multis in rem publicam meritis ſibi illatas, paratum ſe tamen omnia rei publicę condonare, ita tamen, vt decedant omnes ab armis, & ad ciuilitatem ſolitam reuertantur. Proficiſceatur ergo Pompeius in Hiſpaniam prouinciã ſuam, dimittantur exercitus omnes per Italiam, arma deponant, ceſſent motus, & metus publici, ſit togata ciuitas non armata, ſe quoq; æquiſſimo animo quieturum, iniuriãq; omnes, & contumeliã obliturum. Ad hæc tamen faciendã, & iure iurando confirmanda petijt, vt Pompeius accederet, vel ſe accedere pateretur, ſperare enim ſe colloquię, & conſpectu mutuo omnes controuerſias finiendã. Hæc itaq; reſponſione in ſcriptis in Senatu redacta, reſponſum eſt a Pompeio, vt Cæſar quam primum in Galliam reuertatur, exercitumq; dimittat, quo factò iturum in Hiſpaniam Pompeium, alioqui nihil de deſectibus armiſq; omiſſiuos Conſules. Hinc paciſeſperatio, & belli præludium viſum eſt. Erat interea ad cuſtodiam Arimini ciuitatis Aëtius Varus, quem Decurio nec Arimini ſummo aduentu conſenſu, dicuntq; notum ſibi eſſe Cæſaris aduentum, neq; vero propoſiti ſui eſſe, ſuorumq; ciuium, neq; rationi conſonum videri, Imperatorem populi Romani talem virum de imperio ſic meritum, tot victorijs inſignem incenſibus amię vrbis arceri, orant, vt ſamæ, vt ſuo ſuorumq; discrimini, dum tempus eſt, conſulat. His permotus Varus, & perniciem timens, fugam arripit, & inſequentibus Cæſaris militibus prælio decernere coactus, ac deſertus a ſuis ſolus abiit, quibuſdam eorum domum, alijs vero ad Cæſarem conſugientibus, quos Cæſar colaudatos benigne ſuſcepit, & Lutium Pupium Centurionem partiſe ad ſe adductum ilico relaxari, ac dimitti iuſſit, Ariminum ingreſſus ciuib; gratias egit, atq; illorum erga eum charitatis non immemorem ſe futurum ſpondet. Quibus Romę cognitjs tantus pauor omniũ mētē inuaſit, vt ab vrbe omnes fere abſcederent, ipſiq; Conſules, atq; ipſe Pompeius actum ſuis de rebus opinantes, & ex vniũ oppidicenu tu omnia metuētes, Mirum valde, vnde in tam paruis animis tam magna ſuperbia, vt eius viri meritis honores, ac gloriã tam pertinaciter deſectarēt, cuius nec conſpectũ certe, neq; viciniam pati poſſent, & talem patriam ſolum ad illius nomen vniuerſali animorum conſeruatiōe deſecterent: ſed vrgebat hinc inuidia, inde autem terrebatur fama viri, quę eouſq; creuerat, vt clemētiffimus omnium præ omnibus atq; ab omnibus timeretur. His ad Arimium geſtis Picenum omne, cuius olim Sculum, hodie Ancon eſt caput, nullo vſquã contradicente peruigatur, ſed cunctis ſibi vrbib; atq; oppidis obuiam mittentibus, lætoq; eum atq; exercitum eius obſequio ac fauore proſequentibus. Diſſuſo itaq; metu, ſimul & fama virtutis, & vulgato horum, de quibus diximus exemplo, cæteri omnes ſeq;uebantur, vndiq; fiebant deditiones, & ſi quis præfectorum contradiceret, capiebatur, aut pellebatur. Itaque pulſus ex Etruria Libo, Termus ex Umbria, ac Sculo Lentulus captus & Gneus Magius præfecti ambo. Et quum Magius ad cæſarem ductus eſſet, & ſupplicium formida-

ret, Cæsar cum placato animo dimisit, & vade, inquit, ad Pompeiū, etq; meis verbis nuncia, quoniam ad hunc diem non fuerit nobis opportunitas colloquendi, atq; ego Brundisium, quo iussisse illum audio, profecturus sum: credo, vt colloquamur, expedire publicæ salutis, cuius curam gerere maxime nossum est. Non est autem par et factus, per nuncios de longinquo, atq; inter præsentis ista tractari, quod cōspecti vultus, & viuæ voces ad mouendos animos multum possint. Occupato sine ictu gladij Piceno Corfinum progreditur, ibi contentionis plusculum fuit. Pendente tamen obsidione Lentulus per murum egressus, & sinem metuens ad Cæsarem venit, sibi, atq; intrinsecis veniam petens. Ad quem Cæsaris responsio fuit. Non se, vt cuiquā malefaceret, venisse, sed, vt ab inimicorum malitijs, atq; iniurijs tueretur, ac tribunos plebis sui odio in exilium actos in suam reponeret dignitatem. Deniq; vt seipsum, ac populum Romanum ex paucorum tyrannide conculcatum antiquæ redderet libertati. Oppido tunc præerat Lucius Domitius vir magni animi, sed exiguæ fortunæ, & bello promptus, sed infastus, is defensionem parans, sed ab oppidanis ad deditio- nem coactus quum mori mallet, venenum a seruo medico poposcit, quod ille nec dare volens, nec negare ausus, vt qui domini mores nosset, poculū semni serum pro veneno obtulit, quo ille hausto graui sopore resolutus conqueuit. Experrectus postmodum, & delusum se intelligens, vix q; a seruo manus abstinens cum multis nobilibus, qui secum sentiebant, vincitus ad Cæsarem est perductus, mori appetens; quem Cæsar ilico solui iussit, neque quis eorum a militibus re vel verbis offenderetur, inhibuit, quæstusq; breuiter, quod pro suis ingentibus, & in illos, & in temp. meritis referre sibi debitam gratiam neglexissent, & iniurias, ac cōtumelias retulissent, cunctos dimisit incolumes, quin & pecuniæ pondus ingens Domitij depositū, & ab oppidanis oblatum, quāuis & pecunia publica esset, & in stipendium numerata, Domitio restituit, ne sanguinis, quam pecuniæ abstinentior videretur. Nihil postremo ex ea victoria, vel prædæ cuiuspiam, vel victionis accepit, nisi quod Domitij milites sacramento adiegit, non inuitos, vt arbitror, sed eo libentius iurantes, quo scelicitus est sub victore, quam fugaci Duce militare. Vulgatis namq; quæ ad Corfinum acta erant, multum metus omnibus demptum, multumq; spei additum est cognoscentibus, Cæsarem nihil bello nisi victoriam petere. Vnde, vt diximus, & Tuscorum populi, & omnis Umbria pulsus inde præsidij ad Cæsarem transfere.

Pompeius a Luceria digressus Brundisium Apuliæ petijt,
eum Cæsar insequitur, & obsidet.

HIS itaq; rebus more Cæsaris velociter gestis, ac prospere, cum iam secum Gallia omnis Cisalpina sentiret, magnas Italiæ partes primo occupauit aduentu. Sed cum spes cæteris omnibus, soli Pompeio, ac Senatui additus timor fuerit, qui Pompeius, ac Senatus in Domitio multum momenti reposuerant, & sæpe eum per literas euocatum expectabant. Itaq; cōsestim his cognitis Pompeius Luceria digressus, vbi belli sedem constituisse videbatur, Brundisium petijt, vt Italiæ litore in extremo promptior esset ad transitum. Ita enim animo decreuerat relicta Italia transmarina tentare, siue id solo metu pellente, siue intentione illa, quia ibi tutior esset ab hoste, Cæsar autem semper propinquus, atq; contiguus hostibus esse festinans, non nisi septem dierum mora ad Corfinum exacta eo ipso die, quo Domitium, captiuosq;

dimiserat, motis castris in Apuliam perrexit. Et quoniam Cæsar inter omnes exactos de clementia laudatur, quum a quibusdā amicis Cornelio Balbo, Oppio fuisset per literas collaudatus de ijs, quæ Corfini gessit, ipse sua illis epistola memoratu digna respondit per hæc verba.

Cæsar Oppio, Cornelioq; Salutem.

Audeo me hercle, vos significare literis, quam valde proberis ea, quæ apud Corfinum gesta sunt. Consilio vestro utar libenter, & hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me preberem, & Pompeium darem operam ut reconciliarem. Tenentis hoc, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria uti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non poterunt, necq; victoriam diutius tenere, præter unū Lutiū Syllā, quæ imitaturus non sum. Hæc nostra sit ratio vincendi, ut misericordia nos muniamus, id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentē veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. Gneum Magium Pompeij præfectum deprehendi, scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Iam duo præfecti partium Pompeij in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt. Si volent grati esse, debent Pompeiū hortari, ut malit mihi esse amicus, quam illis, qui illi, & mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificijs effectum est, ut resp. in hunc statum pervenerit.

Ciceroni præterea, qui etiam sibi de hoc scripserat, factumq; laudauerat, qui se inter partes ad hæc medium, licet magna animi fluctuatione, & multa consiliorum varietate, constituerat, rescripsit per hæc verba.

Cæsar imperator Ciceroni salutem dicit.

Recte auguraris de me, bene enim tibi cognitus sum, nihil a me longius crudelitate. Atq; ego, cum ex ipsa re magnā capio voluptatem, tamen meum factum probari abs te triumpho, gaudeo. Neq; illud me movet, quod ij, qui a me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent. Nihil enim malo, quam & me meis similes esse, illos sui.

Quum itaq; Cæsar Apuliam attingisset, mox Brundisium adiit, Pompeiumq; iam pregressum valida obsidione circumdedit. De quo idem Cæsar supradictis scribit per hæc verba.

Cæsar Oppio, Cornelioq; salutem. Ad septimum Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisij; misit ad me Gneum Magium de pace, quæ visa sunt respondi. Hæc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam.

Et quoniā propter navium penuriam mari eum obsidere non poterat, timens hostis fugam famosissimū maximūq; illū portū saxorū molibus iniectis obstruere nihil est, opus non taneum hominum, sed nature improbum, atq; inestricabile. Quum vero exitu eum prohibere illo modo natura ipsum prohibente non posset, catenis os portus præclusit. Sed nec sic detinere valuit Pompeium, quin mari Hadriatico Dyrachium nauigaret.

Cæsar Romam intrat, & inde in Hispaniam proprocat.

Vum itaq; intellexisset Cæsar Pompeium à Brundisio digressum fugatumq; cum non posset eum commode sequi propter nauium penuriam, vt dictum est, Brundisium ingressus est, ibiq; concionem habuit, qua iustitiam causę suę iniuriasq; hostium omnibus aperiret. Quo factò cum sua illis in locis inutilis mora esset, ne quod sibi tempus otiosum esueret, Urbem Romam versus iter arripuit, totè belli Gallici decennio non visam. Cuius aduentus fama cognita quantus Romę terror fuerit, non facile dictum est, multo quidem maior, quam necesse fuerat. Iratus siquidem multis erat, & fortasse non immerito, sed iratiorem existimabant. Non enim naturaliter, neq; nisi magnis ex causis ad iracundiam pronus erat. Venit igitur Romam, Senatūq; habuit ex ijs patribus, qui domi substiterant, ibi perpetuam dictaturam ipse sibi sua autoritate arripuit. Vnde Cæsar's dictatoris nomine multa quoque constituit, in quibus pro lege voluntas fuit. Illud inter cuncta memorabile est, nam aerarium populi Romani, quod tot victorię, tot secula compleuerant, vno die exhaustit, interq; alia, vt scriptum est, protulit ex eo latorum aureorū viginti & sex millia, non thesaurizandi cupiditate, sed largiēdi. Nam, vt alter ait, nemo liberalius victoria vsus est, nihil sibi retinuit præter dispensandi potestatem. Compositis itaq; rebus urbanis, vt melius visum est, animum ad extrema conuertit, atq; in primis Siciliam, atq; Sardiniam, illa duo horrea populi Romani per legatos administrare disposuit, de Gallia nihil sollicitus, quam in summa pace reliquerat, solam respexit Hispaniam, cogitantē que, quum primū classis opportunitas affuisset, vestigijs Pompeium assequi, ne quid a tergo formidabile relinqueret. Decreuit ergo in ipsam Hispaniā proficisci, vbi Pompeij copię ingentes erant, quarum præsidio Hispania omnis tenebatur sub legatis tribus, M. Petreio, Lucio Afranio, & M. Varrone. Eo vero in Hispaniam pergente, Masilia fœderata ciuitas, & ab ipso principio anticiſſima populi Romani non sui odio sed ingenti studio reip. portas clausit, quam ille quū obſidione cinxisset, Decium Brutum adoleſcentem, & C. Trebonium legatum cum parte copiarum ad eam oppugnandam reliquit. Caium Fabium legatum cum tribus legionibus, quas Narbonę circumq; ea loca hycmandi causa disposuerat, præmittit ad occupandum Pyrenæi saltus, celeriterq; ab eo occupati sunt, qui eo tempore a Lucio Afranio præſidijs tenebatur. Reliquas legiones, vti longius hibernabant, subsequi iubet. Afranius enim se continebat ad oppidum Castellionē non longe a Pyrenæi Saltu, loco vocato a modernis Pertusio supra collem vbi nunc arx constructa est. Diuisa siquidem Hispania erat inter tres præſatos Pompeij legatos, quoniam Afranius præſidebat a Pyrenæo Castellioneq; citriori omni Hispaniæ: Petreius vero ab Ana flumine nunc Godiana dicto vsq; ad Cantabros, qui Nauarri sunt, Oceanūq; Marcus vero Varro Lusitaniam, Bæticamq; obtinebat. Fabius itaq; vt fuerat imperatū a Cæsare, a Narbona primo aduentu Pyrenęum occupat, præſidiumq; a Saltu deiecit, magnaq; celeritate ad exercitum Afranij contendit. Afranius vero intelligens colle Pyrenæi occupato, patere aditum Cæsari in Hispaniā, ab agro Emporitancni properat coniungi Petreio, ac Varroni, communicatoque consilio de aduentu Cæsaris statutum est, vt Cæcius cum duabus legionibus coniungatur Afranio, Varro vero alijs duabus legionibus tuetur omnem vterioſiorem Hispaniam, statutūq; insuper est, vt bellum ad Illerdam geratur propter loci opportunitatem. Interim Petreius a Lusitania per Vectones, qui legionenses sunt, cum legionibus, & omnibus amicorum auxilijs

ad Ilerdam urbem citerioris Hispaniæ properet. Interea Cæsar occupato Pyrenæo a Fabio Emporium urbem ingressus est. Erat enim urbs regionis Metropolis in duas diuisa vrbes & moenia, vna quidem fuerat ad mare, quæ Græcam habuerat originem cum Massiliensibus ex Phocensibus, & ea etiam Græco idiomate loquebatur; altera, quæ fuerat Celtiberorum ad Occidentem versus, hæcque regionalium colonum fuit. Vtraque vero suo vallo, suisque moenibus, ac seunctis custodijs tutabatur.

In ea si quidem vrbe Cæsar ab utrisque acceptus benigne timens, nisi ab hinc digrederetur, urbem propter Pompeianorum amicitiam Massiliensiumque affinitatem deliceret, tertiam urbem addidit, instruxit si quidem urbem ad Meridianum vtrique Græcæ, & Celtiberorum vicinâ, quam ex Romanis instruxit, & Romanorum Coloniam effecit in præsidium regionis. Cæsar igitur his compositis occupato omni Emporitano & Gerundeni agro ad Ilerdam properat secutus Afranium Petriumque.

Prælia Cæsar's apud Ilerdam urbem, cum, L. Afranio, & Marco Petreio.

Quum itaque peruentum esset ad Ilerdam, erant exercitus Afranij, Petreique cum vrbe coniuncti. Est enim Ilerda ciuitas sita inter duo flumina Sicorim, & Cingam. Cæsar itaque duos pontes astruxit ad Sicorim amnem quatuor miliaribus inter se distantes, per quos exercitus pabulatum iret, quum magna pars eorum, quæ fuerant citra Sicorim, consumpta fuerint. Idemque Pompeiani fecere, propter

eaque sæpius inter se equestribus prælijs contendebant. Cæsar igitur castra posuerat inter duos amnes Sicorim, & Cingam supra urbem ad eam partem, vbi oppidum Baleguerum situm est, ibi in Sicori duo pontes erant a Fabio constructi.

Quumque Fabij duæ legiones irent præsidio pro more eorum, qui vltra flumen pabulantur, quum transissent pontem vrbi proximum, præ multitudine iumentorum sequentium, & vi aquarum pons interruptus est. Quod vbi intellectum est a Pompeianis, quatuor legiones missæ sunt ab Afranio vrbi ac castris, vt fortunæ beneficio viderentur ad opprimendum duas Fabij legiones. Re itaque nunciata Lucio Planco, qui duabus legionibus Fabianis præerat, necessaria re coactus locum capit superiorem, omnemque comitatum induas diuidit acies, ne ab equitatu circūueniri facilliter posset. Ita Planco hostium impetum satis dispari numero sustinet. Commisso itaque prælio ab equitibus signa legionum duarum procul ab utrisque conspiciuntur, quas Fabius vltiori ponte subsidio suis miserat, suspicatus id, quod accidit, quarum aduentu prælium dirimitur, ac vterque reducit suas legiones in castra. Post vero die scilicet tertio refectio iam prope ponte, qui fuerat interruptus, relicto præsidio in castris pontibusque triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur, & sub castris Afranij constitit. At Cæsar vbi paululum sub armis constitisset, exhibet de se opportuno loco pugnandi facultatem, qua opportunitate facta Afranius copias educit, & in medio colle sub castris constitit. Cæsar autem vbi cognouit Afranium prælium respicere, ab infimis radicibus montis intermissis quadringentis circiter passibus castra ponere constituit, & ne milites in opere faciundo impedirentur incursionibus hostium, propugnacula in castris fieri prohibuit, quæ a procul cernerentur, sed constitutis aciebus prima & secunda ante castra fossam latitudinis pedum quindecim fieri iussit. Adstantibus itaque duabus aciebus ante castra ne opus inceptum videretur ab hostibus, tertia a tergo acies opus fosse perficiebat. Sic omne opus, perfectum est, antequam ab Afranio perciperet

retur. Vespere itaq; facto Cæsar legiones intra hanc fossam reduxit, & omne per circuitum opus patentibus propugnandis a cæteris legionibus fieri iussit, & interim legiones expeditas contra hostes constituit. Afranius itaq; atq; Petreius quum intellexisset inceptū opus terrendi, & impediendi causa, copias suas ad infimas montis radices produciunt, ut prælio Cæsarianos laceant. Neq; tamen Cæsar opus intermittebat, confusus præsidio trium legionum, quas in armis habebat, & fossæ ipsi tamen non diu sibi commorati, nec ab infima collis radice digressi copias in castra reduciunt. Erat itaque in vrbe Ilerda, ac prope vbi Petreius & Afranius castra habebant, mons planiciem habens desuper passuum trecentorū; atq; in ipsius planicie medio planicies paulo eminentior, quam tumulum Cæsar cogitauit occupare, & communire, sperans ab eodem loco & occupare pontem, & comitatum ab vrbe castris Afranij & Petreij prohibere. Hoc cogitans legiones tres Cæsar a castris eduxit ad occupandum collem acie in locis idoneis instructa, atq; vnam legionem ad occupandum collem percurrere iubet. Qua re ab Afranianis cognita celeriter cohortes Afranij breviori itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Locus namq; ab Afranianis præoccupatus est veloci cursu, atq; Cæsariani compulli sunt intra suas se legiones recipere, qui hoc graue ferentes in hostes vrbes versus prorumpentes, quiq; horis præliatum est, & Afraniani in vrbes compulli sunt. Multi virinq; mortui sunt, multi vulnerati; Afraniani enim tumulum eo die retinuerunt, & plurimum magnis operibus munierunt, præsidium q; eodem in loco posuerunt, in quo nunc templum monasteriumq; de Gaderni stare cognouimus. Interim post biduum vero accidit incommodum inopinatum. Tanta enim vis tempestatis exoritur, ut nunquam maiores aquas illis in locis fuisse constaret, ex omnibus enim montibus nives maxime profuerunt, adeo ut omnes ripas fluminum superassent, pontesq; ambos, quos Fabius in Sicori consecerat, vno die interrupit, quæ res maximas incommoditates attulit Cæsarianis. Castra enim Cæsaris posita erant inter duo flumina Sicorim, & Cingam, neutrum transiri poterat pro comitatu, necessarioq; omnes intra has continebantur angustias, neque ciuitates, quæ ad Cæsaris amicitiam accesserant frumentum portare, neq; ij, qui pabulatum ire longius decreuerant, interclusi fluminibus reuerti poterant, neq; maximi comitatus, qui ex Italia, & Gallia veniebant, transire. Tempusq; erat difficillimum, quo frumenta non comperiebantur hyemis decurso tempore, neq; frumenta noua multū a maturitate distabant, atq; omnes ciuitates frumentis exinanite fuerant, quoniam Afranius ante Cæsaris aduentum, omne frumentum Ilerdæ duci iusserat. Reliqui si aliquid fuerat, Cæsar ipse cum ipso exercitu consumpserat. Exercitus autem Afranij rebus omnibus abundabat, causam ad id præstante ponte vrbes Ilerdæ, per quem comitatus ab omni parte ad Afranij castra poterant asportari; & frumentum perante superioribus temporibus iam prouisum. Permanerunt itaq; aquæ dies complures, Cæsarq; conatus est pontes reficere, sed nec magnitudo fluminis, & aquarum, & expeditæ cohortes aduersariorum ad ripam fluminis ad defensionem paratæ hoc permittabant. Iterum magnus comitatus, qui ex Gallia & Ruthenis cum multis curribus Gallico more cum multisq; iumentis ad Cæsaris castra portabatur, inuaditur a Pompeianis, frumentum capitur, & multi ex ijs, qui comitabantur. Nunciatur res per literas Romæ, magna hinc inde laus Afranij Petreijq; prædicatur, multiq; ad Pompeium currunt, finis belli ex illo incommodo breuissime speratur. Inter ea Cæsar, quo melius poterat, incommoda supportabat, colonos vrbiū remittebat

ciuitatibus,

ciuitatibus, quæ ad eius amicitiam accesserant, quæ blado crebante, pecus imperabat. His sic se habentibus, inter quæ has angustias Cæsar positus naues & scaphas militibus fieri iubet, cuius generis superioribus annis cum Britannia vsus docuerat, ex leui primum materia viminibus cõiectas, corioque coopertas, piceque linatas, quas perfectas curribus suppositas deducit ad flumẽ loco a castris duobus & viginti millibus passuum distanti, militesque trans flumen in proximã ripã transportat, collẽque ripe proximũ occupat, ipsumque collẽ antequã intelligeretur ab Afranio summa celeritate cõmuniuit, legionẽque statim traiecit, pontemque ab utroque latere biduo perfecit. Ita eos cõmeatus, qui frumenti causa processerãt, tunc recipit ad se, & rem frumentariã incepit expedire. Eodem die equitum magna pars traiecit flumen, qui pabulatores inopinantes & sine ullo dissipatos timore aggressi, quã magnum numerũ hominum atque iumentorũ interceptiunt, capiuntque. Multisque alijs centuriatis cohortibus in subsidiũ in duas se partes diuidunt, ut alij videlicet prædẽ sint præsidio, alij vero ut venientibus resistãt, eosque propellant: circumueniuntque cohortẽ vnã, quæ ante alias percurrerat, secundam, atque eam interficiunt, in columasque cũ magna præda eodẽ ponte in castra reuertunt. Itaque perfecto ponte statim fortuna mutat, Afraniani namque perterriti virtute equitũ minus libere ac minus audaciter vagabantur. Interim Oscanes & Calagurritani cõfcederati ad inuicẽ legatos ad Cæsarẽ mittunt, se facturos quicquid per eum fuerit imperatum, hostiam sequuntur Tarraconenses, & Lactani, qui & Barcinonenses sunt: & Ausetani, qui & Vicenses, & post paululum Ilarqueones, qui & Derthulenses fuere, orasque Iberi obtinent. Hos Cæsar hortatur, ut eius castra frumento iuuent, quod ipsi se facturos pollicentur, conquisitisque hinc inde iumentis in Cæsaris castra deportant. Eratque cum Afranio cohors vna Lurgauomensiũ siue Ilarqueonũ, quæ cognito consilio ciuitatis ad Cæsarẽ transit. Magna quidẽ celeriter fit rerum cõmutatio perfecto ponte: magnis quidẽ ciuitatibus ad amicitiam adiuuentis, extinctis rumoribus de auxilijs legionum, quæ cum Pompeio per Mauritaniam venire dicebantur. Multæ longiores ciuitates ab Afranio desiciunt, & Cæsaris amicitiam sequuntur. Quibus rebus perterritis animis aduersariorũ Cæsar, ne semper magno circuitu equitatus per pontẽ esset mittendus, compertis idoneis locis fossas, xxx. pedum in latitudinem complures fieri iubet, quibus partem aliquã Sicoris auerteret, vadumque in eo flumine efficeret. Quibus effectis Afranius Petreiusque in magnum timorem perueniunt, ne omnino frumento pabuloque intercluderent, quoniã multum Cæsar equitatu valebat, itaque constituunt ipsi locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Iuauat hoc propositũ Valentia, nonnullæque ciuitates, quæ olim a Lucio Sertorio desecerat, adhæserantque Pompeio, in eiusque amicitia permanserant multis receptis ab eo beneficijs, & enixe cum diligebant. Cæsaris enim in Celtiberis & Hispanis erat nomen obscurius, & enixe plurimĩ facie pertimebãt. Ab his itaque ciuitatibus magnos equitatus, magnaque auxilia expectabãt. deferuntque bellũ in hyemẽ, in quo potuissent hinc inde plurima auxilia cõtrahisse. Hoc incho cõsilio per totũ annũ Iberũ naues cõgregari iubet, atque ferri in oppidũ Octogesima, quod hodierno idiomate Hitona dicit, ibique pontẽ instrui iubet ad transitum Iberi, distabatque oppidum Octogesima siue Hitona a castris milliaribus, xx. Interim legiones duas pontẽ Iberdẽ trãsilire iubet, trãs Sicorim castra muniunt fossa latitudinis pedũ. xij. Quare per exploratores cognita summo labore militũ Cæsar cõtinuato opere die noctique in auertẽdo flumine huc reducerat rem, ut equites, & si difficulter ac agere possent, tamen auderent flumen trãsilire, pedãtes vero tantũ modo humeris ac summo

LIBER.

pectore stare, & tam magnitudine aquae, quam etiam rapiditate fluminis ad transeun-
 dum impedirentur. Eodē tamen tēpore pons in Ibero ab Afraniis effectus nūciaba-
 tur, & in Sicori iam vadum reperiebatur, & ideo iam magis Afranius atq; Petreus
 festinandum iter existimabant. Itaq; duabus auxiliariis cohortibus Ilerdæ pro
 præsidio relictis cum omnibus copijs Sicorim transeunt, & cum duabus legionibus,
 quas superioribus diebus traduxerant, castra coniungunt. Cæsar enim nihil spera-
 bat nisi equitatum aduersus Pompeianos, & cum pons eius magnum habuisset cir-
 cuitum, multo breuiori itinere Pompeiani poterāt ad Iberū peruenire. Equites itaq;
 a Cæsare missi flumen transeunt, & cū tertia vigilia Afranius & Petreus castra mo-
 uissent, repēte Cæsariani ad vltimū agmen ostenduntur, atq; magna multitudine cir-
 cūfusa morari, atq; iter impedire incipiūt, atq; ipsi Cæsariani Pompeianos aggredium-
 tur, insultant, & incurant adeo, vt nunc sustinere, nunc in eos irūpere, nunc fugere,
 compellerētur, sepius rūpere alas cogebant, inferri signa. Totis vero castris milites cir-
 culari, & dolere hostem e manibus dimitti, bellum necessario longius duci, hortaban-
 turq; milites Centuriones, Tribunosq; milium, vt per eos certior Cæsar fieret, ne
 labore suo, neve periculo parceret, paratos sese audere ea omnia, q̄ xp. darent, transire
 flumen vado eo modo, quo traductus fuerat equitatus. Quorū studio & vocibus ex-
 citatus Cæsar, & si timebat tantę magnitudinis flumini exercitū obijcere, conandum
 tamen, atq; experiendū iudicauit. Itaq; infirmiores milites ex omnibus Centurijs de-
 legi iubet, quorū aut animus, aut vires viderētur sustinere non posse, quos cū legione
 una castris præsidio reliquit, reliquas omnes legiones expeditas aducit, magno nume-
 ro iumentorū in flumine supra infraq; constituto traduxit exercitum. Pauci tamen a
 flumine crepti sunt, qui statim ab equitatu suscepti sunt, & nemo ibi interiit. Tra-
 ducto itaq; incolumi exercitu copias instruxit, triplicēq; aciem ducere incipit, ac tantum
 fuit studij in militibus, vt sex miliaribus ad iter per vadum de circuitu factis, magna
 que fluminis morā interposita eos, qui tertia vigilia exissent e castris, ante horam diei
 nonā attingissent, & consecuti fuissent. Quos vbi Afranius, & Petreus procul vider-
 sent, noua re perterriti locis superioribus constituerunt, aciesq; instruxerunt. Cæsar
 tunc in campis exercitum refecit, ne defessum prælio obijceret: rursus conantes pro-
 gredi insequitur, & detinet, & moratur. Properant maturius, atq; consultius, quam
 constituerant, castra ponunt, suberant enim montes, atq; a millibus passuum quin-
 que itinera difficilia atq; angusta excipiebant. Hos mōtes intra se recipiebant, vt equi
 tatum Cæsaris effluerent, præsidijq; in angustijs collocatis exercitum itinere prohi-
 berent, & ipsi sine periculo ac timore ad Iberum copias traderent, quod fuit illis co-
 nandum, atq; omni ratione efficiendum, & totius diei pugna & itineris labore defes-
 si rem in posterum diem distulerunt. Cæsar quoque in proximo colle castra po-
 nit; mediā circiter nocte ij, qui aquandi causa longius e castris processerant, ab equi-
 tibus Pompeianis correpti sunt. Fit certior Cæsar, Duces Pompeianos silentio co-
 pias ex castris aducere, quo cognito signum dari iubet, & vasa omnia castrorum
 militari more cōclamari. Illi exaudito clamore veriti, ne nocte impediti non pari con-
 ditione confugere cogerent, aut ne ab equitatu Cæsaris in angustijs iterum teneren-
 tur, iter supprimūt, copiasque in castris continēt. Postero vero die Petreus cū paucis
 equitibus occulte ad explorāda loca proficiscitur, hoc etiā idem fit ex castris Cæsaris,
 mittitur Lucius Decidius Saxo cum paucis, qui loci naturā perspiciant, vterq; idem

suis relinquat, esse quinq; milliaria campetris itineris, inde incipere loca saxosa, atq; montuosa: vnde qui prior has angustias occupauerit, hostem ab eodem itinere prohiberi disputat. Igitur in Petreij, & Afranij concilio tempus profectionis pleriq; celebant, vt noctu iter fieret, sic enim eos posse prius ad angustias peruenire, quam sentirentur: alij sumebant argumento ex nocturno conclamatu in castris Caesaris ex eo loco non posse clam exiri: atq; circumdari noctis tempore equitatu Cesaris, omniaq; loca & itinera obsideri, nocturnaq; praelia maxime esse vitanda, quoniam perterriti milites timori magis, quam religioni consulere consueuerint: ad lucem multum prodesse pudorem omnium oculis, multum etiam Tribunorum, militum, & Centurionum presentium asserre, quibus rebus coerceri milites, & in eorum officio contineri solent. Haec tandem post multa euicit in concilio sententia, vt omni ratione esset interdu prurumpendum, etiam si aliquo accepto incommodo, tamen conieciabant salua summa exercitus locum, quem petebant, capi posse, & prima luce postero die constituunt proficisci. Caesar exploratis regionibus albente caelo omnes copias e castris educit, magnoque circuitu nullo certo itinere exercitum educit, quoniam itinera, quae ad Iberum & Octogesimalam siue Hytonam ducunt, castris oppositis Pompeianorum tenebantur, erantq; transcendendae valles, maximeq; difficillima saxa multis locis preupta iter impediabant, ita vt prae difficultate viarum arma de vno in altum per manus necessario traderentur, militescq; inermes subleuatiq; alij ab alijs magnam partem itineris conficerent: sed hunc laborem nemo recubabat, existimabant enim cum esse laborum finem si Pompeianos Ibero intercluderent, & frumento potuissent prohibere. Pompeiani contra milites loci videndi causa ex castris percurrerant, contumeliosiq; verbis Caesarianos prosequerantur, quod coacti victus inopia cogerentur Ilerdam reuerti, quod satis erat a Caesaris proposito alienum. Duces enim Pompeianorum consilium eius summe laudabant, si se in castris tenuisset, considerantes, quod Caesar sine iumentis, atq; impedimentis ad iter profectus esset, ideoq; non posse diutius cum inopiam sustinere, confidebant. Sed vbi viderunt paululum retorqueri agmen ad dexteram, iamque primos Cesarianorum superare locum, & regionem castrorum Pompeianorum nemine ex Pompeianis fuit adeo tardus, aut laboris lugiens, quin statim castris excedum, atq; occurrendum putarit. Conclamabant ad arma, atq; omnes copiae paucis praesidio relictis exeunt, retroq; itinere ad Iberum contendunt, erat in celeritate positum omne praesidium, ideo utiq; prius angustias, montemq; preoccupare contendebant. Sed exercitus Caesaris viarum difficultate superata prius iter confecit, atq; ex magnis rupibus nactus planiciem in hac contra hostem Caesar aciem instruit. Res a Pompeianis huc erat necessario deducta, vt etiam si priores montes, quos petebant attingissent, ipsi quidem periculum vitarent, impedimenta tamen totius exercitus, cohortesque in castris relictas seruare non possent. Afranij autem quum ab equitatu Caesaris in nouissimo agmine premeretur, & ante se hostem videret, collem quendam natus ibi constitit, ex eo loco quatuor cohortes in montem excelsum, qui erat in conspectu omnium, mittit. Hunc magno concursu concitatos iubet occupare eo consilio, vt ipse cum omnibus copijs ad illum conscenderet, & mutato itinere Octogesimalam siue Hytonam per iuga montium concederet. Hunc cum obliquo itinere cohortes peteret, conspicatus equitatus Cesaris in cohortes impetu fecit, nec minimam quidem partem temporis equitatum impetu cohortes sustinere valuerit, sed omnes ab eis circumuenti in conspectu vtriusq; exercitus interficiunt. Quae res maxima fuit occasio Cesari bene gerende rei. Neq;

hoc Cæsar ignorabat perterritū exercitum tanto in conspectu omnium, & sub oculis accepto tali detrimento cum sustinere non posse, præsertim quum eorum exercitus esset circumdatus equitatu magno, tum quia loco apto atq; aperto esset configendus. Concurrabant insuper legiones, Centuriones, Tribuniq; militum hortantes, ne dubitaret prælium conferere, ad hocq; omnium militum animos esse paratissimos, contrario autem Pompeianos multis rebus sui timorem ostendentes, quod suis, dum interficerentur, non subuenissent, quod denuo de colle non recederēt, quod vix suorum equitum incurssus sustinerent, collatisq; in vnum locum signis neq; ordines neq; signa seruarent. Quod si iniquitatem loci timeret, futurum esse, vt aliquo opportuno loco pugnandi facultas captaretur, quoniam in eo loco essent Pompeiani, vbi re aquaria laborantes diutius esse non poterant. Cæsar tamen in eam spem deuenerat, se sine pugna ac sine vulnere suorum rem conficere posse, quum iam rem frumentariam eis interclusisset. hocq; sit munus Imperatoris, non minus consilio superare, quam gladio. Moueatur etiam Cæsar misericordia ciuium Romanorum aduersariorum suorum, quos interficiendos videbat, quibus saluis atq; incolumibus rem obtinere malebat. Hoc autem consiliū Cæsaris a plerisq; non probabatur, militeq; inter se palam loquebantur, quod non daretur talis pugnandi occasio, ipse tamen Cæsar in sua sententia permanebat, & paululum ex eo loco digreditur, vt timorem aduersarijs minueret. Petreius atq; Afranius data pugnae facultate in castra se referunt. Cæsar interclusis omnibus itineribus præsidijq; in montibus relictis ad Iberum castra ponit, quam maxime potest castris hostium coniuncta, illaq; communiuit. Postero vero die Duces Pompeianorum comprobato, quod rei frumentariae, & Iberi spem omnē amisissent, de reliquis rebus consultabant. Erat enim vnum iter Herdam, si reuerti vellent, aliud Tarraconam, hoc ipsi consultantibus nunciatur aquatores Pompeianos ab equitatu Cæsariano premi. Quare cognita diuersas stationes equitum disponunt, vallumq; a castris ad aquam facere incipiunt, vt intra munitionem & sine munitione ac stationibus aquari posset, idq; opus Petreius & Afranius inter se partiunt: ipsiq; perficiendi causa operis longius progrediunt, quorum discessu nacti milites colloquiorum facultatem procedunt, & quem quisq; in castris notum ac municipem habebat conquirat, atq; euocat. Primum itaq; agunt gratias omnibus, quod sibi perterritis pridie pepercissēt, eorumq; se beneficio viuere, deinde de Cæsaris fide inquirunt, an ne illi se possent tuto committere. Queruntur præterea, quod arma sumpserint in homines amicos, & consanguineos. His prouocati sermonibus fidem a Cæsare petunt de Petreij atq; Afranij vita, ne quod in eos scelus concepisse, neq; suos Duces prodidisse viderentur, quibus confirmatis rebus se statim signa transiuros confirmant, Legatosq; de primo ordine Centurionum ad Cæsarem mittunt. Interim alij suos in castra inuitandi causa adducunt, alij a suis adducuntur, adeo, vt vna eademq; castra esse facta viderentur. Conpluresq; Centuriones, & Tribuni militum ad Cæsarem veniunt, seq; ei commendant, idem etiam hoc fit a Principibus Hispaniæ, quos illi euocauerant, & secum in castris habebant oblidum loco: hi suos notos & hospites quaerebant, per quem quisq; eorum additum commendationis haberet ad Cæsarem. Afranij etiam filius adolescens de sua, ac parentis sui salute per Sulpitium Legatum agebat, erant plena lætitia, & cōgratulatione omnia, & eorum, qui tanta pericula vitasse, & eorum, qui sine vulnere tantas res conficisse videbantur. Magnūq; fructum suę pristinę lenitatis omnium iudicio Cæsar ferebat, consiliumq; eius

a cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio ab instituto opere discessit, seq; in castra recepit, sic paratus, ut videbatur, ut quicumq; accidisset casus hunc quieto, & aequo animo ferret. Petreius vero non differt seq; arma, ac familiam suam, Praetoriamq; cohortem cum paucis Hispanis beneficiarijs suis, quos custodire causa habere consueuerat, ad vallum aduolat, colloquiaque militum intercumpit, Caesarianos repellit a castris, & quos deprehendit interficit, reliqui vero recipiunt se inter se, & perterriti inopinato periculo sinistris vestimenta inuoluunt, gladiosq; distringunt, atque ita se a militibus defendunt, castrorumq; propinquitate consilij se in castra recipiunt, & ab ijs cohortibus, quae erant in stationibus ad portas castrorum, defenduntur. Quibus factis scens Petreius circuit, militesq; appellat, obsecratq;, ne se, neq; Pompeium absentem Imperatorem suum tradant Caesari ad supplicium, sitq; celeriter concursum in tabernaculo Ducis, postulat Petreius, ut iurarent milites omnes se exercitum, Ducisq; non deserturos, neq; prodituros, neq; separatim a reliquis consilium capturos. Iurat itaq; Princeps Ilerdae primus, secundus Petreius, tertius Afranius. Afranium sequuntur Tribuni militum, Centuriones centuriam producant. Milites idem iurant, & dicunt, penes quem quisq; sit Caesaris miles, ut eos palam producant, productosq; interficiant. Sed pleriq;, quos ceperant, celant, noctuq; per vallum emittunt. Sic terrore oblato a duobus crudelitas facta in Caesarianos, nona insuper iuramenti religio spem instantis deditionis sustulit mentes militum conuertit, & rem in praestitam belli rationem redegit. Caesar milites aduersariorum, qui per tempus colloqui ad sua castra venerant, perquiri summa diligentia, ac remitti iubet, sed ex numero Tribunorum, militum, Centurionumq; nonnulli sua voluntate apud eum remanserunt, quos Caesar postea in magno honore habuit, Centuriones amplioris ordinis, & Tribunos in tribunatum honorem restituit. Praebebantur Pompeiani pabulatione, aquabantur egregie, frumentum nonnulli Legionarij habebant, quoniam frumentum viginti duorum dierum ab Ilerda iussi portare fuerant, auxiliariorū nonnulli, quorumq; erant facultates tenuiores, & corpora infueta ad portandum onera, magnus cotidie numerus ad Caesarem perfugiebat. Res itaque eorum erat inter has angustias, ut vel Tarraconam contenderent, cuius itinere loci nimium in longum protrahi videbantur, vel Ilerdam reuerterent. Probatur vltima sententia, & probato consilio ex castris proficiscuntur Ilerdam versus. Caesar equitatu praemisso, qui nouissimum agmen caperet, atq; impediret, ipse cum legionibus subsequitur, neque vllum intercidebat tempus, quin extremi cum equitibus praeliarentur. Tali igitur dum pugnatur modo, lente atq; paulatim proceditur. Quum igitur miliaria pene quatuor progressi essent, ibi vnanimi fronte hostis contra hostem castra muniuit, neq; tamen iumentis onera deponunt. Vbi vero Caesaris castra posita sunt, tabernaculaq; constituta, & diuisi equites pabulandi causa, animaduertunt Pompeianos iter facere sese subito proripiunt, & illos more solito insequuntur. Erat enim quasi hora diei sexta. Spem igitur eis fecerat euagatio militum Caesarianorum, qui ad pabula digressi fuerant. Quumque iter facere inceperent, Caesar subsequitur relictis quibusdam cohortibus praetidio impediendis, qui pabulatores reuocari, & hora decima subsequi iubet, & celeriter equitatus ad cotidianum itineris officium reuertitur. Pugnatur itaq; acriter ad nouissimum agmen, adeo, ut pene terga conuerterent, pluresque milites, & Centuriones Pompeianorum interficiuntur. Instabat agmen Caesaris, & ab omni parte premebat, adeo, ut neque ad explorandum

tdoneum locum ad castra ponendum, neq; ad progrediendum data esset facultas.

Tandem necessitate coacti consistunt, & castra ponunt loco iniquo, & procul ab aqua. Caesar autem iisdem de causis, quae supra sunt demonstratae, praelio amplius non laessit, & eo die tabernacula statui passus non est, quo cunctae paratio res essent ad insequendum, siue nocte, siue die erumperent. Pompeiani vero animaduerso loco, quo castra posuerant, de vno loco in alium castra mutare satagunt, hoc & sequenti die faciunt, totumq; diem in ea re consumunt, sed quantum a priori loco discesserant, tanto longius ab aqua distabant. Prima itaq; nocte nemo aquandi causa a castris egrediatur. Proximo die praesidio castris relicto vniuersas ad aquam copias educunt, pabulum emittitur nemo, his eos supplices malis Caesar necessariam subire deditionem, quam praelio decertare malebat, conatur tamen vallo fossaq; circummuniri, ut quam maxime eorum repentinas eruptiones demoretur. Illi vero & inopia pabuli adducti, & quo essent ad id expeditores, omnia sarcinaria iumenta iubent interfici, in his operibus consilijq; biduum consumitur. Tertio iam die magna pars operis Caesaris processerat, Pompeiani vero impediendae rei, quae munitionis causa fiebat, hora circiter nona signo dato legiones e castris educunt, aciemq; sub castris instruunt, Caesar legiones ab opere euocat, equitatum omnem conuenire iubet, aciem instruit contra opinionem militum, qui dicebant Caesarem praelium diffugere, consistunt itaque armatae acies ab utrisq; vsq; ad solis occasum. Caesar staturat non pugnare certus de victoria, Pompeiani aggredi metuebant, scientes pugnam satis esse disparem, illis satis erat operam impedire, ne circumdarentur vallo. Post vero occasum solis utrique in castra se recipiunt. Postero vero die Caesar parat munitiones perficere. Pompeiani amnis Sicoris Vadum tentare satagunt, si transire possent. Qua re animaduersa Caesar Germanos, equitumq; parte flumen transire iubet, plurimosq; in ripis fluminum disposuit, & ordinauit. Tandem omnibus rebus obsessi, quarto iam die sine pabulo recentis iumentis & equitibus, aquae, lignorum, ac frumenti inopia colloquium petunt, & id, si fieri potest, loquitur Caesari Afranius filius. Venitur itaq; in eum locum, quem Caesar delegit, & audiente utroq; exercitu loquitur Afranius, cuius orationem Caesar in Commentarijs libro primo civilis belli explicat prolixo sermone: quam Franciscus Petrarca in libro de viris illustribus adeo compressit, ut multa effectualia omiserit in explicatione Afranii, & replicatione Caesaris, ideo Caesarem sequar in Commentarijs, quem in omnibus potissimum sum secutus. Loquitur ergo Afranius in hanc sententiam. Non est aut mihi, aut militibus his Caesar irascendum, quod fidem erga Imperatorem nostrum Gneum Pompeium conseruare voluerimus, sed iam satiscimus officio, satisq; supplicij tulimus perpeffi omnium rerum inopiam. Nunc vero quoniam pene, ut socinas, circumuentos nos intelligimus, prohibiti aqua prohibiti ingressu neq; corpore dolorem, neq; animo ignominiam ferre possumus, itaq; victos nos consuetas oramus, atq; obsecramus, ut nobis locus aliquis misericordiae relinquatur, ne ad vltimum supplicium veniendum nobis sit. Sequitur exponit Afranius quam dimississime, & subiectissime potest. Ad eaque Caesar respondit. Nulli hominum has miserationes, & quaerimoniae preces minus conuenire quam ipsis, reliquos enim omnes officium suum prestuisse, qui etiam bona conditione, & loco, & tempore congruo confingere noluerunt, ut quam integerrima ad pacem essent omnia. Exercitum vero suum in iniuria accepta suisq; interlectis conseruauit, & texit, illius deniq; exercitus, qui per se de concilianda pace egerant. Qua in re omnium suorum

vitæ consulendum putarunt, sic omnium ordinum suorum patres in sola misericordia constituisse, ipsos duces a pace abhorruisse, eosq; nec colloqui, neque indutiarium iura seruasse, & homines imperitos per colloquium deceptos crudelissime interfecisse. Accidisse igitur eis, quod plerumq; nimia pertinacia & arrogancia viris accidere solet, vt eo recurrant, & id cupidissime petant, quod paulo ante contempserant, neq; nunc se illorum humanitate, neque aliqua temporis opportunitate postulare, quibus rebus opes suæ augeantur, sed eos exercitus, quos contra se annos iam multos aluerant, velle dimitti. Neque enim sex legiones in Hispaniam per Pompeium missas, ac septimam in ipsa Hispania conscriptam, neq; tot, tantasq; classes paratas, neq; submissos Duces rei militaris peritos, nihil eorum ad pacandas Hispanias, neq; ad vsum provincie comparatum esse, quæ propter diuturnitatem pacis nullum auxilium desiderarit. Omnia hæc impridem in se parari, in se noui generis imperia constitui, vt idem apportans vrbis præsidia rebus, & duas bellicosissimas provincias absens tot annos obtineat, in se iura magistratuum commutari, ne ex prætura & consulatu, vt semper fit, perpauci probati & electi in provincias mittantur, in se ætatis excusationem nihil valere, quod superioribus annis probati ad obtinēdos exercitus euocentur, in se vno non seruari. Quod si omnibus datum semper Imperatoribus, vt rebus se liciter gestis, autem honore aliquo, aut certe sine ignominia domum reuertantur, exercitumq; dimittant, quæ tamen omnia & se tulisse patienter, & esse laturum. Neq; id agere, vt ab illis abductum exercitum teneat ipse, quod tamen difficile non sit, sed ne illi habeant, quo contra se vti possint: proinde, vt esset dictum, provincijs excederent exercitumq; dimitterent, sed si id sit factum, se nociturum nemini, hanc vnam atq; extremam pacis esse conditionem. Id itaq; pergratum fuit militibus, & iocūdum, vt ex ipsa significatione cognosci potuit. Nam cum de loco & tempore huius rei contrauersa inferretur, & voce & manibus vniuersi, ex vallo vbi constitierant, significare coeperunt, vt statim dimitterentur, neq; aliter firmum esse, quod promittebant, si in aliud tempus differretur. Et cum paucis verbis esset in vtrancq; partem disputatum, res in hanc conclusionē deducta est, vt ij, qui haberent domicilium aut possessionem in Hispaniam statim dimitterentur, reliqui vero ad Varum flumen, quod est in ingressu Italię, dimitterentur, neq; eis a quoquā noceretur, neq; quis inuitus astringeretur sacramento militię Cæsari. Atq; Cæsar eis, qui ad Varum fluuium dimittēdi erant, se frumentum necessarium daturum pollicetur. Addidit etiam Cæsar, vt cuique, qui in bello aliquid, quod sit penes milites amississet, hoc illi restitueretur, data satifictione ei, apud quem res ipsa esset, quam estimationem ipse Cæsar ex proprio soluit militibus. Itaq; post biduū pars ipsa, quæ ad Varum flumen dimittēdi fuerat, dimissa est. Ordinatumq; est, vt duæ legiones præcederent, & reliqua postea sequeretur, ne simul castra ponerent, illisq; vsq; ad Varum flumen præfectus est Quintus Fufius Calenus, & reliqua pars, quæ ad Hispaniam pertinebat, statim dimissa est.

Superatis Lucio Afranio & M. Petreio Cæsar. M. Varronem
insequitur in vltiorem Hispaniam.

Superatis itaq; Lucio Afranio, & Marco Petreio cum eorū exercitibus apud Ilerdā statuit nullā belli rationē in Hispaniis relinquere, sed. M. Varronem tertium Pompeij legatum, qui vltiorem Hispaniam tuebatur, insequi. Comparauerat autem Varro multa ad belli opus, indixit

rat enim ciuitatibus vltioris Hispaniæ cohortes octoginta, necnon & argenti pondera viginti millia, frumenti modios centum & viginti millia, illisq; ciuitatibus, quas Cæsaris amicus arbitrabatur, grauiora onera iniungebat, prouinciamq; omnem in Pompeij fidem adexit, cognitiq; rebus, quæ ad Iberdā gerebantur, bellum parabat. Ratio autem & summa gerendi hæc erat, vt duas legiones, quas secum haberet, Gades conferret, Gadibus enim sex cohortes præsidij causa reliquerat, omnemq; pecuniã atq; thesaurum, & ornamenta ex templo Herculis rapuerat, & in Gades contulerat. Cui prouinciæ Gallonium equitem Romanum familiarem Domicij præfecerat, cognouerat enim prouinciam omnem rebus Cæsaris fauere. Vnde sperabat frumento in insulam transportato nauibusq; facilius bellum duci. Itaq; Cæsar duas legiones præmittit in vltiorē Hispaniam cum. Q. Cassio Tribuno, & sexcentis equitibus, qui magnis itineribus progreditur, edictumq; præmittit ad certum diem, quo omnes Magistratus Principesq; omnium ciuitatum præsto sint Cordubæ, quo edicto per totam prouinciam promulgato nulla fuit ciuitas, quæ non ad id tempus partem Senatûs mitteret Cordubam. Corduba vero per se nunciato edicto Cæsaris portas claudit, Varroniq; custodias ac vigilias in turribus muroq; disposuit: & cohortes duas, quæ Coloniciæ appellabantur, & cum Varrone venerant, tuendæ vrbis causa penes se retinuit. Hisdem interea diebus Carmonenses, quæ est longe firmissima totius prouinciæ ciuitas, deductis in arcem oppidi cohortibus a Varone pro præsidio, per se cicerunt cohortes, portasq; præcluserunt, hæc magis properare compulerunt Varronē, vt cum legionibus Gades veniret, ne itinere, aut traiectu intercluderetur, tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntas prouinciæ reperiebatur. Progressi octidi paulo longius hiterē a Gadibus redduntur, continentes, quod simul cū esset cognitum de edicto Cæsaris & eius Cordubam aduentu, concordasse Gaditanos Principes cum Tribunis cohortum, quæ essent in præsidio, vt Gallonium ex oppido expellerent, vrbemq; ac insulam Cæsari seruant. Hocq; inuito consilio denunciauissē Gallonio, vt sua sponte, dum sine periculo liceret, a Gadibus excederet, & si id non fecisset, consilium esse executuros, hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis altera ex duabus legionibus, quæ Vernacula appellabatur, quæ cum Varrone fuerat, ex castris Varronis adstante & inspiciente ipso signa sustulit, seseq; Hispalim recepit, atq; in foro & porticibus sine maleficio consedit: quod factū adeo conuentus ciuium Romanorum, qui ibi aderant, probauerunt, vt eos quisq; ad propriam domum hospitio cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, certior a suis factus præclusas esse portas, tum vero omnium interclusus itinere ad Cæsarem mittit, paratum se esse legionem, cui iusserit, tradere. Cæsar vero ad eum Sextum Cæsarem mittit, atque huic illam tradi iubet, tradita vero legione Varro Cordubam ad Cæsarem venit, relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum fuit pecuniæ tradidit, & quod habebat vbicq; frumenti ac nauium ostendit. Cæsar contione habita Cordubæ omnibus generatim gratis agit ciuibus, Romanis, quod oppidum in sui potestate stiduisissent habere: Hispanis quod præsidia expulissent: Gaditanis, quod conatus hostiū infregissent, seseq; in libertatem vendicauissent: Tribunis militum, Centurionibusq; qui eo præsidij causa venerant, quod eorum consilia sua virtute confirmauissent. Pecuniis, quæ erant in publicum ciuium Romanorum, Varroni remittit, ac bona restituit ijs, qui in eius fauorem liberius sunt locuti, & pecuniam tulisse cognouerat: tributis quibusdam publicis priuatissq; præmijs reliquos in posterum bona spe complet. Bis

duoq; Cordubæ commoratus Gades proficiscitur, pecunias, ac monumenta, quæ ex phano Herculis ablata fuerant, & in priuatâ domum Gallonij collata, refertur in templum iuberet:provinciae. Q. Cassium præfecit, illic quatuor legiones assignauit, ipse vero ijs nauibus, quas, M. Varro, qualesq; Gaditani iussu Varronis fecerât, Tarracônâ paucis dieb⁹ peruenit. Vbi totius fere provinciae ceterioris Hispaniæ legiones Cæsaris aduentum expectabant, vt redderent rationem de pecunijs ad suffragia belli priuatim ac publice exactis, ibiq; paucos commoratus dies ab ea discedens terrestri itinere Narbonam, atq; inde Massiliam peruenit.

Cæsar obtenta omni Hispania, & Massilia Pompeium insequitur.

AEfar itaq; vt diximus, a Tarracôna Narbonam terrestri itinere peruenit, & a Naborna Massiliam, quam olim in transitu in Hispaniam obsidione cinxerat relictis ibi Legatis, quam suo aduentu cepit, & dirupit quibusdam interiectis discriminibus. Deinde classe & nauibus paratis Pompeium insequi studet, missosq; ad occupandum Adriaticum sinum, ipse cum copijs traiecit in Epirum, quæ perantea Pompeius occupauerat, provinciam sibi ad bella gerenda aptissimam. Repperat se igitur Pompeius in Dyrrachium urbem Epiri, ad hanc igitur contendit Cæsar, Pompeiumque ibi obsedit, qua obsidione firmata, Cæsar diuersis tractatibus de pace agere cepit, & ubi hoc a Pompeio obtinere non potuit, pugnae opportunitatem exhibet, quam Pompeius recusauit. Vbi vero neq; hoc eum iuuare vider, cogitauit Pompeij castra vallo circumdare, & paucioribus plures constringere. Fossa itaq; circumdare incipit & vallo Pompeij castra, turreseq; ac propugnacula instruit, vt intercederent eruptiones in castra Cæsaris. Cupiebat enim Cæsar, vt quicumq; belli futurus esset exitus, statim esset:omnia tamen frustra erant. Nam & Dyrrachium inexpugnabile erat, & Pompeius immutabilis, vt qui contrario Cæsaris consilio nitetur, sperans dilatione victoriam propter inopiam rei frumentariae, quæ valde Cæsarem premebat, neq; diutius tollerari posse videbatur: insuper, & quod simillimum veri erat, vt virtus animosissimi Imperatoris tedio atq; expectatione senesceret, impetusk; lentesceret, ac ardor tepesceret: hac spe pugnam recusabat, neq; rationis partes fortunæ committere volebat. Sic quum Pompeio cunctatio, Cæsari celeritas grata esset, statuit Cæsar, quum non posset prælio, vincere obsidione, propterea, vt dictum est, Dyrrachium & castra Pompeij sexdecim milium passuum fossa circumduxit ac vallo: impositosq; castellis ac turribus cum paucioribus obsedit plures, si modo obsideri dici possunt, quib⁹ maria patent. Idcirco crebræ fiebāt eruptiones, & sæpe etiam penibus funeste succedebant, pugnabaturq; etiã sæpius diuerso Marte. Quoniam quum semel Cæsar profecturus publium Syllam castris præfecisset, & ille auxiliis cohortem vnâ ab hostibus vrgeri, duarum legionum auxilium tulit laborantibus, quarû occursum versi sunt in fugâ Pompeiani, & si insequi præfugos victoribus licuisset, creditum fuit die illo confici bellum potuisse. Sed Sylla suorum impetum continuit, cecinit receptuq; cuius consiliû a scriptoribus excusatur, quoniam aliud est Legati, & aliud Imperatoris officium. Imperator rei totius exitum expectat, & consilio metitur: at Legatus solum Imperatoris sui iussu aspicit, & mandati finibus se continet, Syllæ enim castrorum a Cæsare custodia commissa fuerat contentus fuit custodisse, & suos periculo liberasse. Multæ præterea eruptiones hincinde fiebant, & in

Durrachium, & a Durrachio in castra Caesaris, adeo, ut vno die sex in locis pugnaret. Quibus in praelijs de Caesarianis viginti duntaxat, Pompeianorum vero duo millia perire, inter quos multi erant Centuriones, & insignes viri: in quibus congressibus insignis virtus laudatur. Vulcasi Tullij, qui cum tribus cohortibus Pompeianam legionem pertulit, repulsiq; necnon & quorundam Germanorum, qui e munitionibus erumpentes multis hostium caesis sospites rediere. In castello autem quodam, quod Pompeius inuaserat, tantus fuit sagittarum imber, ut sine vulnere defensorum nullus euaderet, quin & Centuriones quatuor oculis capti sunt: & quum sero diurni laboris & periculi summam representare decreuisset, triginta sagittarum millia numerarunt. Inter cuncta Sequae caeli Centurionis admirabilis virtus fuit, cuius scutum relatum Caesari eum centum viginti foraminibus est inuentum, de quo quidem varia fama est.

Quidam enim tradunt, Caesarem viri & de se & de re publica, ut ait, meriti omnia virtute permotum, qua castellum prope sua seruatum esset, pecuniarijs cum donis ingentibus & magnis honoribus cumulasse: & inter cetera ab octauis ordinibus ad Primipilum prouexisse, cohortem vero totam duplici stipendio, & donis militaribus profecutum. Apud alios Sequae idem Duce absente cedentibusq; suis clipeo centum viginti telorum ictibus transiit, mirisq; ac incredibilibus rebus gestis occubuit. Sic igitur rebus se habentibus Caesar neq; prosperitate tumidior, neq; aduersitate contritior cotidie in aciem ducebat exercitum, & pugnae copiam faciebat. Quotidie interim congressus fiebat in praelia, & utrinq; caedes, atq; insignium virorum casus miserabiles, pacisq; consilijs male repudiatis locus irae atq; odio datus erat. Fuit dies vnus Caesari satis aduersus, quo erupcio ab hostibus violentissima facta est. Fuitq; eodie Aquilifer illius virtus insignis, ac spectata dies, qui quum letali vulnere transiit, morti proximum se sentiret, versus ad Comites, porrigensq; aquilam, qua iam agere sustinebat, hanc, ait, o commilitones mei viuens multis annis & multa cura seruaui, & nunc moriens eandem Caesari pari fide restituo: vos autem per communis Imperatoris amorem oro, atq; obtestor, caute dedecus Caesaris castris insolitum, ne forte hostium in manus veniat tanci Ducis signum, per manus vestras salua ad Caesarem reuertatur. Haec dicens corruit, centumq; alij primae suae cohortis cum Principe ceciderunt, multaq; diuersis in locis caede edita vicit Pompeius illa acie, & Imperator est appellatus. Quumq; cedentes fugientesq; non sequeretur, negavit Caesar aut vincere, aut victoria uti scire. Caesi sunt autem eo die de Caesarianis, ut refert Orosius, militum quatuor millia, Centuriones viginti duo, plurimiq; equites Romani. Labienus vero in suum olim Ducem inexpiabili odio accessus a Pompeio captiuos sibi dono dari petijt, quod quum impetrasset, productos omnes in medium, & contumeliosissimis verbis increptos in conspectu omnium interfecit. Hoc enim euentu Pompeianis tantum spei accreuerat, ut non de bello amplius, sed de victoria cogitarent, & multa varia decernerent, & quasi nil iam incidere posset aduersi, famam victoriae per terrarum orbem nuncijs ac litteris diuulgant. Caesar concione aduocata milites consolatus est, hortatus ne deficerent animis, debere enim eos vnum, & idipsum non nimis graue praelium ac infaustum, multis scelicibus compensare, & fortunae gratiam habere, quod Romam, quod Italiam, quod Hispaniam utranq; sine sanguine quasi diuinitus recepissent, non posse praesertim in bello prospera omnia prouenire, verum tristia laetis temperanda esse, aduersamq; fortunam virtutis ope leniendam, & haec quidem ad exercitum. Quosdam vero signiferos, quorum culpa clades accepta fuerat, notatos infamia

à gradu militiæ suæ amouit, exercitum reliquum tantus pudor & tantus dolor inuulnerat, tantumq; desiderium abolendæ ignominiaë, vt non expectato superioris imperio vltro quisq; pro supplicio grauissimo sibi labores assumeret, omniumq; animi arderent incredibili quadam cupiditate pugnandi, viam illam expugnandæ infamiæ vnicam existimantes. Quin & Legati, & qui ad consiliũ vocabantur oratione Imperatoris & pudore tacti persistendum pugnandumq; censerent, & acceptam prælio hostibus refundendâ eladẽ. Solus Cæsar erat in contraria sententiã, nam neq; victis tam cito in aciem reuersuris satis fidebat, & reparandis animis spacio opus esse, neq; præterea tam hostem, quam frumenti inopiam esse metuendam eo loco manentibus iudicabat, Illico igitur lauciorum & egrotantium cura suscepta, noctuq; impedimentis præmissis Apolloniam profectus est, qua mestri obsidione derelicta & hinc in Thessaliam satis impellentibus commigravit.

Prælium Cæsaris, & Pompeij in Thessalia.

Vanquam hæc Cæsaris gesta nullatenus ad Hispaniã illiusq; gesta pertineant, quia tamē gesta Cæsaris in Hispania plurima & magna sunt, visum est, & alia alibi facta innectere duplici cõsideratiõ: prima, quoniã eius facta adeo magna sunt, & a viris illustribus commendata, vt debite debeãt interferi, ne ab Hispanis ignorentur: secunda quia res Cæsaris in Hispania gestæ magnæ sunt, & plurimæ quæ duplici transitu, vt illorum facta & gesta continuentur ad ea, quæ apud exteras nationes & prouincias ab eo gesta sunt, quoq; ordine gesta sint per necessarium est intelligere. Hunc tamen in eis explicandis obseruauimus modum, vt res extra Hispaniã gestas breui relatione perstringam, ceteræ vero, quæ ad Hispaniam pertinet copiosa relatione describentur. Intellecto itaq; a Pompeio discessu Cæsaris concione facta suis pro rebus bene gestis gratias agit eos vero, qui cum Metello Scipione focero Pompeij paucis ante diebus venerant, hortatur non tam ad bellum, quã ad præmia belli, ipsi autem focero & classicum & prætorium tribuit, quæ fuerant Imperatoris insignia, omniscq; & honoris & imperij cum participem fecit. Duobus enim tantis exercitibus in eadem castra coniunctis nemo erat, qui de victoria dubitaret, vsq; adeo, vt iam omnes de præmijs & honoribus, & quæ stultius est, de Cæsaris cõtumelia plurimum inter se agerent. Pompeius quidẽ solitis artibus bellũ trahere cunctãdo erat intentus, vt ceperat, Principes vero ipsius ambitionem in prorogando bello arguebant, tot vocibus consilijsq; superatus vnus omnibus cõstit inuitus, decreuitq; pugnare, adhuc tamen rem traherebat. Cæsar vero dilationem oderat, neq; sperabat Pompeium posse vilo ingenio ad pugnandum induci, hæc difficultate perplexus vtilimum belli genus elegit, vt motis castris in perpetuo motu esset, neq; vnquã amplius, quam vnũ diem, vno ageret in loco, hoc sibi consiliũ vna ratio suggerebat, nouerat enim exercitum suum fortem, durumq; laboribus: Pompeianum vero molliorem, versatum in vr-bibus, & discursibus insuetum, itaq; circumducẽdo illum posse fatigari. Cræterea mutatione locorum quod frumenta iam in agris essent, victurum vberius exercitum con-fidebat, illa autem spẽ potissimum mouebatur, si forsitan se vagante hostis etiam moueretur, & sic intereundum casus aliquis atq; occurus exoptatæ pugnaë tribueret facultatem. Ex his enim omnibus hoc vltimum evenit, vt sine ampliore discursu pugnaë daretur occasio. Vnde quum ab Apollonia Cæsar castra mutatus esset in Thes-

saliam regionem vicinam, & vt decreuerat signum dedisset itineris, & iam tētoria vel-
lerentur, ecce iam mota Pompeij castra prospiciūt. Qui, vt diximus, victus omnium horta-
tionibus fiducia paulo ante hunc diem in concilio dixerat euenturum, vt ante congreg-
sum exercitus Cæsaris vinceretur, quibusdam mirantibus, non se nescium incredibili-
lem rem videri prima facie, de hinc latius ingressus exposuit: quum equitatu abun-
darent, circumueniri omnes Cæsaris copias, esset persicile. Quod quum pluribus
verbis explicauisset, Labienus inceptit Pompeij sententiam atq; potentiam laudib-
us ad caelum ferens, & Cæsaris imbecillitatem oratione deprimens insolenti. Qui-
bus dictis, ne quid deesset infanæ, iurauit se, nisi victorem, nunquam e prælio reuerfu-
rum, cæterosq; ad id iusiurandum verbis incitauit, nec minus exemplo Pompeius
dictum laudans iurauit similiter, & sic omnes pariter iurauerunt, vt necesse fuerit, mul-
tos ibi fieri periuros. Inq̄nti gaudio, tanquã seclitice rebus gestis, nec minori spe a cõsi-
lio discesserūt, iuramentũ tanti Imperatoris de tam magna re velut arrã victorię tenen-
tes, digressi autem e cõcilio, non ita multo post, vt diximus, in aciem sunt progressi.
Quos vbi Cęsar, quum ipse etiã castra mouisset, aduertit in eum locũ descēdisse, vbi
equo Marte certari poterat, substitit, & conuersus ad suos ait: non est modo amplius
de itinere sed de prælio laborandũ, adest ecce nobis occasio, quã semper optauimus, pu-
gnãdi, & finẽ laboribus imponẽdi. Hæc dicens, instruere acies cepit omni militari ar-
te, cuius peritissimus erat, suosq; interim admonere, ne se a multitudine hostiũ circum-
ueniri sinerent, omnibus iubens ne sine iussu eius inciperet, se in tēpore quid agẽdum
sit signo indicaturũ. Circumuenire inde acies, & animos verbis accendere, virtutẽq;
insitam excitare cõmemoratione suę erga illos semper optime ac beneficię voluntatis.
Inter alia non omisit se modis omnibus pacem queuisse, & humiliter forte etiã quam
deceret: nominauit etiã per quos de pace Pompeium & Scipionem interpellasset, atq;
hęc omnia non metu aliquo sed pietate, vt ciuili sanguini parceret, ne res publica pau-
corum furoribus in magnas calamitates incideret. Ex aduerso autem quam superbe
ac impie petitiones suas neglexerunt, telorũq; missione repulerunt, magnam nobili-
bus animis indignandi materiam præbuisse. Hisq; explicitis obsecrantibusq; militi-
bus pugne signum dedit. Erat in exercitu Chrastinus quidam, qui priori tempore sub
Cæsare honesto gradu militauerat, tunc vero non militiae sacramento, quo solutus er-
rat, sed iure quodam amicitie euocatus aderat, vir bellica virtute memorabilis. Hic
Cæsaris concione intellecta, & signo prælij audito alacri vultu & voce sequimi-
ni, inquit, me manipulares olim mei, Imperatori nostro, quam debetis operam, exhibe-
te, vltimum hoc prælium est, quo peracto ille suam dignitatem, nos nostram recu-
perabimus libertatẽ. Dehinc versus in Cæsarem, faciam, inquit, hodie Imperator vi-
de vel viuo vel mortuo mihi gratias agas. Hęc dicens, primus in hostes impetũ fecit,
eumq; delecti milites circiter centũ viginti voluntarie prosecuti sunt. Concursumq;
est in campis Thessaliæ, quos Philippicos vocit, ad Pharsalum oppidum: illum sibi
locum Romę inuidens fortuna delegerat. De numero vero copiarum longe autores
dissentunt, Annei quidem Flori, qui hanc rem breuissima oratione perstrinxit, ver-
ba sunt hæc: nullo vnquam loco tãtum virium Romani populi fortuna vidit, trecenta
& amplius millia bellatorum hinc atq; illinc præter auxilia Regum & Senatus.
Eutropius vero describit in eo bello fuisse cum Pompeio peditum quadringenta mil-
lia, milites vero mille & centum, sexcentos videlicet in sinistro cornu, in dextero
vero quin-

vero quingentos. Cæsar vero habuit peditum non plene trecenta millia, equites vero mille. Huic autem concordat Oroſius. Cæſar vero in Commentarijs numerum copiarum non exprimit, ſed aſſerit eodem bello interſuiſſe mille viginti duas cohortes, ex qua expreſſione de ſupradicto numero facilius poteſt haberi credulitas. Petrarca vero in libro de viris illuſtribus tranſit cum aſſertione Anni Flori. Hic exitus pugne ad Pharaſalum fuit.

De morte Pompeij, & bello Alexandrino, & Africano a Cæſare geſto.

Pompeius igitur viſo aduerſo belli euentu fugiens in Larifam urbem ad Egeum mare in oſtio Pœneis amnis onerariam nauē naſtus in Aſiam tranſijt, inde in Ciprū, poſt in Aegiptum venit. Ibiq; mox, vt litus attigit, iuſſu Ptolemę Regis Aegypriorū in gratiā Cæſaris vtictoris occiſus eſt. Pompeij filij iugerunt. Cætera Pompeiana claſſis direpta eſt omnibus, q in ea erāt crudeliſſime trucidatis, ibiq; & Pōpeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus vero vir conſularis etiā apud Peluſium interfectus eſt. Cæſar compoſitis apud Theſſaliā rebus Alexandriā venit: prolatoq; ad ſe per Ptolemę ac viſo Pompeij capite anuloq; fleuit. Cumq; Ptolemęus in Regiū ſe domum recepſiſſet, hortabatur a tutoribus, vt pecuniā omnem acciperet, ac tēpla ſpōliaret ſuis ornamentis, & regio theſauros vacuos eſſe oſtenderet, & in odium Cæſaris populum excitaret. Præterea Achillas Dux Regijs imbutus ſemel Pompeij ſanguine, & Cæſaris meditabatur, nā iuſſus exercitiū dimittere, præter enim viginti millibus armatorū, non modo ſpreuit imperiū, verum etiā aciem direxit: in ipſo prælio regia claſſis, quę ad terram adducta fuerat, iubetur incendi ea flamma, pars quoq; bibliothecę Philadelphi proximis aedibus conſtructa exarſit. Cæſar poſtea inſulā, vbi pharos eſt, cepit. Achilles deinde cū Gaunianis militibus venit, ingens vbi pugna commiſſa eſt, magnā quidem ibi Cæſarianorum militum multitudo occidit, omnes etiā interfectores Pompeij interfecti ſunt. Cæſar vi inſistentiū hoſtium preſſus ſcapham aſcendit, qua mox ſubſequentium pondere grauata ac merſa per ducentos paſſus ad nauem vna manu eleuata, qua chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine inſito magna facilitate claſſem Regiam depreſſit, & Alexandriam cepit, petentibusq; Alexandrinis Regem ſuum reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanam, quam arma experiri ſtuderet, qui tamen ilico, vbi liber fuit, bellū intulit, ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello caſa referuntur, duodecimq; millia cum ſeptuaginta longis nauibus dedita, & quingenti ac duo ex victoribus occidiſſe dicuntur. Rex vero ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſipientibus merſus ac necatus eſt, corpusq; eius ad litus euoluſū indicio lorice aureę cognitū fuit. Quo peracto Cæſar Alexandrinos omnnes deſperatione ad deditionē compulſit, regnumq; Aegyp̄i Cleopatrz Regis ſori ob in eam illecebrarum amorem conceptū dedit, inde Syriam peruagatus pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quam Roman venit, in Aphricam tranſiuit, & apud Tarſum cum Iuba & Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit, caſtraque vtriuſque dirupit, ac ſexaginta elephantos cepit. Cato ſeſe apud Vticam occidit: Iuba Rex percuffori iugulum dato precio præbuit: Petreus eodem ſe gladio perſodit: Scipio in nauī, qua ad Hiſpaniam fugere contendens

LIBER.

vento coactus in Africam redierat, semetipsum iugulauit, in eadem nauī etiam Titus Torquatus occisus est. Inde quatuor triumphus urbem ingressus, disposito recuperatoque reipublice statu continuo in Hispanias contra Pompeianos Pompeij filios profectus est.

Cæsar iterum in Hispania venit ad prosequendum Pompeij filios.

Am igitur quarto Cæsar intrat Hispanias persecuturus ultimo Pompeij filios. Hæc enim, quæ ad Hispaniam non pertinerent, cursim pertingimus, ut Hispaniæ gesta quo ordine constarent, facile quisque intelligeret. Nunc vero paululū digressi ad nostrū Hispaniæ propositū reuertamur. Decimo igitur septimo die post quæ ab urbe egressus fuerat, ut ait Orosius, Saguntū Hispaniæ, nunc Muriuetus, peruenit, & inde septimo die terrestri itinere videlicet. xxiiij. die, post quā ab urbe discessit, ut refert Petrarca libro de viris illustribus, Cordubā urbem vltioris Hispaniæ attigit. Duo enim superfuerant filij Pompeij Gneus & Sextus., Sextus perantea in Hispaniam se receperat post patris mortē, Gneus vero, quum Cæsar bellum Africanum ageret, pulsus ab oppido Sturro in litoribus Africanis per Baleares insulas in Hispaniam peruenit. Sextus Cordubam cum presidio tenebat, Gneus vero circuebat provinciam, & quarundam ciuitatum amicitiam petebat a patre receptis beneficijs, quarundam vero amicorum beneuolentia, aliarum precibus, cæteras vero etiam bello & armis tentabat. Interea Gneus nullum oppidum inter Hispalum Cremonamque quondam opulentissimam urbem oppugnare statuit. Oppidani quidem Hullæ portas Gneo Pompeio clausurunt, intellecto enim Cæsarī aduentu duos ab oppido nuncios per media hostium castra miserunt, nunciantes Cæsarī, nisi citissime occurreret, oppidum in manus Gnei Pompeij esse venturum. Cæsar, audiens urbem Hullam tam bene de ipso meritam, sexdecim cohortes totidemque equites ad illorum auxilia nocte secundaque vigilia milit, illisque præfecit hominem eiusdem rei militaris & præticum L. Viminium Paciecum. Qui quum venisset ad Gnei Pompeij præsidia, quæ tempestate aduersa ac vento afflictarentur, adeo, ut vis proximæ cōspicere possent, maxime exinde opportunitatem assecuti sunt. Nam quum videri non possent, per media hostium castra bini emittuntur equites, qui, simulantes esse de Pompeianis, ad oppidi portas venerūt, & signo dato tam ipsi quam equites & pedites sunt recepti. Inde rebus dispositis in Pompeianos obsessores eruperūt, plurimamque illis tanquam inscijs damnā intulerunt. Cæsar igitur missis ad Hullam præsidio, ut Gneum Pompeium ab obsidine auerteret, Cordubam, quæ principalis tunc urbs erat illius regionis, concessit.

Bellum ad Cordubam a Cæsare secundo gestum.

CÆSAR, ut diximus, ut Gneum Pompeium ab Hullæ obsidione deduceret, Cordubam venit: venerant enim ad eum perantea legati a Corduba promittentes urbis deditionem. Sextus vero Pompeius frater Gnei in ea se continebat. Præmisit igitur Cæsar nonnullos loricatoros viros fortes cum parte equitatus, qui quum ante conspectum urbis se contulissent, ab oppidanis & ciuibus deprehen-

sum est, Cæsarem proximum esse. Propterea erupit magna vr̄bis multitudo ad excitandum prælio loricates. Ipsi autem loricati ab equis descendentes magnum ibi prælium commiserunt, superuenienteq; equitatu Cæsaris, qui latebat in insidijs, maxima multitudo erumpentium cecit, & capti sunt, ita quod pauci in vr̄bem redierunt.

Qua ex re timore Commotus Sextus Pompeius literas misit ad fratrem Gneum, vt celeriter sibi subsidio veniret, ne prius Cæsar Cordubam caperet, quam ipse venisset. Itaq; Gneus Pompeius Hulla vr̄be capta litteris fratris excitatus cum copijs Cordubam venit. Est autem Corduba sita ad flumen Bæt̄im Guadalchaur moderna lingua vocitatum, estq; posita vr̄bis ad Occidentem ad Lusitaniam partem. Ad eam itaq; partem Cæsar castra posuerat, inde ad Bæt̄im annem pontem instituit, quo in Bæt̄icam transiret, per eumq; traiecit exercitum. Vr̄bis vero pontē habebat, quo transitur in Bæt̄icam. Pompeius igitur quum venisset, castra posuit contra vr̄bem, & Cæsar Lusitaniam versus, qui, vt comeatum ab vr̄be prohiberet, pontem vr̄bis interciderere conatus est. Quod quum fuisset prospectum a Pompeio, ad pontem concursus est, ibiq; diuersis prælijs pugnatum: quod vt expeditius fieret, Gneus Pompeius intra vr̄bem se recepit. Per hos igitur dies pedites duo a Cæsarianis capti sunt, qui se seruos dicebant. Illis autem non licuit Cæsare suam seruare consuetudinem, antequam enim ad Cæsarem ducerentur, quod ex Cæsariano exercitu transfugissent, a militibus interfecti sunt: & tabelliones capti, qui ad Pompeium Cordubam mittebantur, & præcis ilico manibus sunt remissi. Similiter speculator Pompeianus captus, atque occisus est. Creditur enim milites hoc fecisse tanquam iratos bello, & cognito Imperatoris sui more, qui in hos semper consuevit esse elemens hoc remedijs genus excogitasse, ne quis faciem eius videret, vt sic nullus euaderet. Multis igitur, & magnis insultibus vr̄inq; decertatū est in ea obsidione. Quamq; die quodam ferro & flammis solito etiam grauius pugnaretur, ciues ira in furorem versa in hospites, qui securi secum iure veteris hospicij morabantur, inspectante Cæsaris exercitu iugulatos e muris præcipitauerunt. Qua re audita ex genitu morientium vnus, quidam, qui ad muri custodiam stabat in cuniculo, scilicet ad murum perfodiendum, exclamauit: Terum scelus, & immane flagitium, nullaq; excusandum barbarie commisitistis absq; vlla causa, nihil enim mali merebantur, quia nihil mali fecerant, qui ad vos vestrasq; aras, ac focos infausta fiducia se contulerant: ius hospicij sanctum gentibus soli vos spreuistis, atq; vtiq; spreuisse sufficeret, inhumano illud scelere violastis. Multa quoq; in hanc sententiam dixit, quorum verecundia repressi ciues ab hostium cædibus se continuerunt. Sic interdum vni boni viri inter multos malos valuit oratio. Ea res relatu transfugæ in exercitu primum Cæsaris innotuit. Die proximo Tullius quidam cum Catone Lusitano quodam legatus ex oppido ad Cæsarem venit. Huius prima pars orationis fuit optare, vt suus potius fuisset, quam Pompeij miles, suamq; constantiam in Cæsaris potius felicitate, quam in Pompeij miseria præstitisset. Finis autem fuit, se a Pompeio desertos, victos a Cæsare, leq; & vr̄bem dedere, atq; orare, vt elamentiam, quam victis gentibus præbuisset, suis ciuibus non negaret. Multa præter hæc loquutus est, quæ, vt refert Petrarca libro de viris illustribus, librorum culpa confusa vix intelligi possunt. Vnum tamen hoc intelligi, quod multis vltro citroq; dictis tunc vr̄bis deditio non est facta. Sequenti tēpore duo Lusitani fratres, qui a Pompeio ad Cæsare transfugerat, nūciarunt

LIBER.

Gneum Pompeium contionem habuisse: quoniam vrbi subsidium ferre non posset, qui ex Pōpeianis essent, nocte se deducerent mare versus vrbe relicta, quod vbi quidam respondisset expedire potius, vt ad dimicandum descenderent, quā fugę signum ostenderent, cum Pompeus iussit occidi, secundū Petrarcam. Quancquā Anneus Cirtius & Iulius Celsus, qui Commentaria Cæsaris de vltimo Hispano bello alter composuit, & alter emendauit, de hoc nullā faciunt mentionē. Pugnatum est itaq; pro his nunciatis ad murū acriter, donec turres lignę Cæsaris altera vi telorū corruit, altera vero igne incensa est. Sequenti vero die quedā materfamilias demuro se deposuit, & transfugit ad Cæsarem. Hoc præterea tēpore tabellę de muro sunt deiectę, in quibus inuentum est scriptū: Lucius Mutius Cæsari. Si mihi vitam tribuis, quoniā a Gneo Pompeio sum desertus, qualem me illi præstiti, tali virtute & cōstantia me tibi præstabo. Eodem tēpore iidem legati ex vrbe, qui ante euerant, Cæsarem adierunt: si sibi vitam concederet, sese in sequenti luce vrbem esse daturos: quibus respondit, se Cæsarem esse, fidemq; præstiturum. Ita ante diena vndecimā Calend. Martij Cæsar vrbem obtinuit, & Imperator est salutus. Quod vbi Pompeius ex profugis scisset, castra mouit, Vebimq; oppidum peruenit, quod quidam Vbedam, alij vero Bæsfam arbitrantur: illucq; cū peruenisset, conuocatis, quos in oppido fidos habuerat, seu arbitrabatur, imperauit discerni, qui sibi, qui Cæsari fauerent. Quę res quum sibi relata esset, & distincti essent, quali foret socius maximū amasse Cæsarem, septuaginta quatuor ictu securis occidit, reliquos intra oppidum inclusit, ex quibus centum & viginti elusis custodijs ad Cæsarem transfugerunt. Multaq; per hos dies a Pompeio eiusq; militibus crudeliter gesta sunt. Per hos etiam dies multa bella & prælia gesta sunt ad oppidum Theugam, Grimiumq; ac alia oppida, quę Pompeius, cum retinere non posset, incendit, & hodie non extant, de quibus late disserunt Anneus Cirtius & Iulius Celsus in explicatione Commentariorum de Cæsaris vltimo bello Hispano. Pompeius igitur cum amicis magnanimitatem suam & metum Cæsaris dissimulabat. Inuentę autem sunt litterę eius, continentes Cæsarem non audere copias in campum educere, suis tyronibus desicientem, qui si copiam equis in locis aliquando faceret, se rem omni opinione celerius confecturum, idq; se expectare. Ibat interea Hispanias ambiēdo, & vt ipse dicebat, ciuitates suarum partium conseruando. Itaq; Hispalum venit, contraq; vrbem in Oliueto castra posuit, indeq; alias atq; alias adijt, ad extremum Mundam venit, quam tutissimum belli locum delegerat, & quam fortuna vltimam præcis cladibus conseruarat, ibiq; Pompeius subsistit.

De bello Cæsaris ad Mundam gesto contra Gneum Pompeium.

PER VENIT ergo Pompeius ad Mundam vrbem. Fuit autem Munda ciuitas, quę a nostris Coimbrum appellatur, in regno & regione, quę nunc Portugallia dicitur, ab antiquis Gallatia. Ad eam itaq; vrbem Cæsar applicuit, castraq; castris Pompeij adiuuixit. Erat autem locus vbi Pompeius castra posuerat altus, difficilis, atq; præruptus, ne inuaderetur a Cæsarianis. In medio vero duorum castrorum planities erat pro parte Pompeij paludosa, voraginosā, atq; difficilis, & per eam aditus habebatur ad castra Pompeij. Interim Pompeius Faustos scripsit, qui se intra vrbem continebat, cui significabat Cæsarem non audere exercitum ad plana deducere, neq; in vallem descendere, tō quod exercitus suus pro magna parte

ryronum esset. quæ literæ miris modis animos oppidanorū attollebant. Dum sic igitur Pompeius alios solaretur, & ingenti, quantum arbitror, sollicitudine agitatus magna parte noctis instructis stare aciebus, Cæsar, nescio quonam iturus esset, castris egrediebatur. Cui cū status hostium nūciatus esset, consistit, ordinavitq; acie, & inde concursum est magnis hinc & hinc clamoribus, sed maioribus animis, ineffabilibus atq; immensis odijs, pugnatūq; est acriter, atq; pertinaciter. Et quod pene pudendū dixeris humanæ fragilitatis indicium, nusquā Cæsari neq; cū hostibus neq; cū ciuibus aut tam anceps cūctus, aut propius extremo periculo res fuit, vsq; adeo, vt, sicut elegātissimi ait Florus, plane videret nescio quid deliberare fortuna. Tāq; hæc fortunæ delibere ratio diuturna fuit, vt, inter moras prælij neutrā in partem declinante victoriā quum iam veterana illa militū manus totē probata victorijs, Cæsaris oculis insuetū dedecus, sensim retrocederet, nec quominus palam fugeret, tam virtute quā pudore teneretur, dubitare quod nunquā ante illum diem fecerat, Cæsar cœperit, atq; diffidere, & solito incesstior ante aciem stare. Ita tamen, vt nihil penitus de imperatoria solita virtute remitteret. Immo equo desiliens, & furenti simillimus in aciem primam peditū euolauit, clamans, increpans, obsecrans, atq; exhortans, nec tantum voce, sed oculis, sed manu, & pectore fugam sistens, & fugere incipientes in prælium vi retorquens. Tanta deniq; trepidatio illius Ducis seu Imperatoris fuit, tamq; diu ambigujs pugnae finis, vt cogitasse de extremis Cæsarem scriptorum plurimi tradiderint, & eo vultu fuisse, quasi iamiam mortem conscire cogitaret. Et quamquam apud eos, qui in prælio fuerunt, nulla penitus huius rei sit mentio, dicunt tamen, & quidam etiam pro conuicto asserunt, tam diu hanc rerum ambiguitatē durasse, donec quinque cohortes hostium a Labieno castris laborantibus auxilio directæ, mediamq; per aciem properantes fugæ speciem portenderunt. O fortuna in omnibus potens, sed in bellis potentissima, siquidem Cæsar siue illas fugere arbitratus, siue credulitatem simulans Ducem sagacissimus, velut in profugas, impetum fecit, animosq; & suis addidit, & hostibus depressit; & hostes fugere, & suos hostes insequi compelleret; & dum Cæsarianos fugere suspicarentur, fugerent ipsi. Ita Labienus Cæsaris defector & transfuga, & Aetius Varus cum triginta millibus hominum ex Pompeianis ceciderunt eo prælio, ac mortui sunt; cecidissentq; longe plures, nisi adeo habuissent propinquū refugium vr̄bis. Ex victoribus vero Cæsaris ceciderunt ad tria millia, pluresq; tam ex militibus quam ex pedibus fauciati. Itaq; quum Cæsar muris vr̄bis oblidionem admo uisset, ager sicilis & horrendus ex cadaueribus erat, per quem ad oppugnationem vr̄bis ascenderetur, in quo telis atq; mucronibus tanquā calce compactū tibi iniuicem cohærebant, muricq; officium exhibebant. Visuntur autē adhuc eo in loco sepulchra Labieni & Vari iussu Cæsaris facta, non respicientis ad iniurias ab eis, sed præcipue a Labieno receptas. Gneus quidem Pompeius humero & lauo crure sautio inter medias cædes prælio pulsus excessit. Hunc in lectica, quum nec equo nec vehiculo vti posset, per nemorosas vias penetrantem, atq; fuga humili & occulta in speluncis latitantem Cesonius Cæsaris Legatus ad Lauronā oppidū consecutū occidit, & obruntatū caput ad Cæsarē detulit talibus donis & muneribus minime gaudentē. Hic vero autores dissentiūt, quoniā Anneus Florus, quē secutus est Petrarca in libro de viris illustribus, asserit Gneum Pompeiū Mundensī prælio sautiātū, Iulius vero Celsus, qui Cōmentaria Cæsaris emēdauit, videtur dicere, quod alio loco, & prælio fuerit fauciatus. Vtuncq; fuerit, satis est eum post Mundæ prælium tali morte occubuisse.

LIBER

Interea Munda a Cæsare expugnata captaq; est, & magna sanguinis diluione perfusa. Sextus itaq; Pompeius frater intermedio tempore Cordubam urbem occupauerat, intraq; eam se continebat. Quumq; confugisset ad eum Phalorius adolescens cum paucis, Sextoq; nunciasset belli exitum, quicquid pecuniæ, & bonorum habebat, distribuit militibus ac oppidanis, dixitq; se ad Cæsarem pro componenda pace proficisci, licq; e Corduba fugiens, ut Petrarca post Anneum Florum refert, in Cæstiberiam concessit. Post eodẽ dies expugnata est denuo Corduba, q̄ qualiter a Cæsare defecerit, non inueniẽ, magni in ea motus erãt, magnaq; dissensio, parte vna in Cæsare, altera in contrariũ inclinãte. Quũq; esset ad arma cõcursum, vicit pars, q̄ Cæsarem colebat, libiq; oppidũ cecit, de parte vero Põpciana viginti duo millia cecideret magna siquidẽ in vrbe ciuili strages erat. His pactis Cæsar Hispalum venit, ibiq; Caninũ cũ præsidio reliquit. Phyllo itaq;, qui in ea vrbe defensor fuerat, Pompeianorum partium acerrimus vir per totã Lusitaniã notissimus, & ad cõparanda auxilia aptissimus in Lusitaniã proficiscit, atq; quodã Cecilio Nigo nomine in auxiliũ aduocato, qui magna Lusitanorũ manum cõgregauerat, rursus Hispalũ de nocte per murũ aggrediv, vigiliãsq; iugulauit. Caninius partẽ vrbis cum præsidio defendit. Inde Cæsar cum in Gades traicisset auditis, quę Hispali gesta essent, iterum Hispalũ redijt Caninũ & suis præstiturus auxilia. Interim Lusitani, qui intra vrbe erant, decreverũt in castra Cæsaris eruptionẽ facere, sed Cæsarianis acriter resistentib; vltra progressi cogitant classẽ maritimã, quæ intra Bætim amnẽ erat, incendere. quod cũ incepissent, a Cæsarianis repressi & intercepti pro maiori parte occisi sunt. Vrbeq; denuo recepta ad res Hispaniæ vltimo disponẽdas Cæsar concione aduocata ad Hispanos verba fecit: se videlicet, cum primũ Hispaniã Quæstor intrasset, tam provinciã scilicet vltiorẽ Hispaniã inter omnes alias sibi peculiãre elegisse: inde cum secũdo Prætor aduenisset, multa illis beneficia cõtulisset: inter quæ illud fuit, cum vestigal, quod Metellus illis imposuerat, donari. & eis remitti a Senatu obtinuit. Deinde Cõsul factus, ipsi provinciẽ curã atq; patrociniũ assumpsit. multis legibus in Senatu introductis, multis publicis ac priuatis odĩs cõceptis eos defendit, ac iuuit. Eorum omnĩu beneficiorum & commodorũ eos fuisse, & esse immemores & ingratos & in se, & in populum Romanũ, & hoc bello & præterito tẽpore cognouisse: quodq; ipsi sepius traicissent eũ medio foro capere more barbarorũ, eosq; semper odisse pacẽ, atq; in eadẽ provincia semper haberi maleficia pro beneficijs, eosq; neq; in otio concordẽ, neq; in bello virtute præditos vilo tẽpore esse potuisse. Quoniã venisset ad eos vt priuatus ac fugatus Gneus adolescẽs, ab eisq; receptus esset, illiq; obtulissent fasces & imperiũ, multosq; occisis ciuib; auxilia ei contra Romanũ populũ contulissent, provinciãq; suo impulsu vastassent. In quo ignorabat, quo freti auxilio sperarẽt Romanũ populũ suoperare, quoniã si sperarent eo mortuo finẽ belli, meminisse debuissent Romanũ populũ immortalẽ, ac sibi superesse decẽ legiones, quæ non modo Hispalẽs, & Hispaniã domare, sed cælũ quoq; euertere sufficentes forent: multaq; alia in hanc sententiã protulit. Hisq; peractis construxit in regione urbem ex ips regionalibus, & alijs, qui eodem in loco consistere voluerunt, qui cum eo militauerant, quam Emeritam a merito ipsorum militum appellauit. Hispalum vero Romanis tam militibus quam alijs impleuit, & ampliauit, & vt multi referunt Iuliam Romuleam appellauit, ex qua re vsq; in hunc diẽ remanet nomen, vt ab ipso Iulio Cæsare Ciuitia moderano idiomate, id est, ciuitas Iulia nominetur. Et hic ciuili belli finis est.

INCIPIT LIBER DECIMVS DE GESTIS IN HISPANIA AB

Augusto Cæsare, & alijs Imperatoribus vsq; ad Theodosium. Et quomodo Octavianus Augustus Cæsar sumpsit imperium, & est cognominatus Augustus.

NONVS præcedens continet gesta in civili bello Cæsaris & Pompeij in Hispania, illiusq; exordium, atq; finem: nostri autē operis institutio est prosequi gesta sequētia temporibus Augusti Cæsaris, aliorūq; Imperatorum vsq; ad tempora Theodosij senioris, atq; Honorij, & Archadij filiorum eius, quorum temporibus Gothi ab Arcto venientes Hispaniam occupauerunt, quorum decursum Ildorus, aliique scriptores sunt prosecuti, vbi nos operi nostro finem propoluimus facere: ad historiam igitur scriam redeo. Quum Cæsar obienta Hispania, vt superiori libro late diximus, Romam redijisset, dum rei publicę statum contra exempla maiorum clemēter cepisset instaurare, autoribus Bruto & Cassio consciōq; plurimo Senatu viginti tribus vulneribus cōfossus interijt, in qua coniuratione fuisse amplius quam sexaginta conscios ferunt. Post Cæsaris vero mortem anno ab vrbe condita septingētesimo decimo Octavianus, qui testamento Iulij Cæsaris auunculi sui & hæreditatem & nomen assumpsit, creatus est Imperator Pansa & Hircio Consulibus. Erat quidem Octavianus adolescens natus annos septendecim, qui cum duobus Consulibus Pansa & Hircio missus est a Senatu ad persequendū Marcum Antonium, qui pro Iulio Cæsare Africam tenebat, & multa nefaria committebat. Missi tres autem Duces contra Antonium cum apud Vtiā vicerunt, acciditq; vt ambo Consules Pansa & Hircius morerentur, omnesq; simul tres exercitus vni Imperatori Octauiano cesserunt. Antonius amisso exercitu & fugatus confugit ad Lepidum, qui Cæsaris Magister equitum fuerat, & secum copias militiū grandes habebat in Sicilia, a quo benigne susceptus est, & statim Lepido operam dante Octavianus Cæsar cum Antonio pacem fecit. Et quasi vindicaturus patris sui mortē a quo per testamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorsit, vt libi ad vicēsimū annum Consulatus daretur, atq; Senatum proscripsit, & rem publicam cum Antonio & Lepido armis tenere cepit. Qui posteaquā vicisset Cassiū & Brutum interfectores Cæsaris patris, Sextumq; Pompeium in Sicilia, plurimaq; alia bella prospere gessisset, intellecto quod Antonius repudiata sorore Octuiani Cleopatra Reginam Aegypti duxisset vxorem, aduersus eum bellum mouit, quo deuictō ac superato nauali pugna apud Actiū, qui locus in Epiro est, post eam pugnam Aegyptus Romano accessit imperio. Atq; qui duodecim iam annis cum Antonio & Lepido imperasset ab eo anno, quo primum Consul creatus est, vt placet Eutropio, Romam quum venisset, primū Augustus nominatus est: atq; Consulatum, tunc enim rerum omnium summam, atq; absolutam potestatem, quam Græci monarchiam voeant, adeptus est. Eoq; die hoc factum est, quo Magi ab Oriente venientes Christum Regem adorauerūt, videlicet octauo Idus Ianuarias, quem diem nos Christiani Epiphaniam

nn iij

phaniam, siue apparitionē appellamus, vt placet Oroſio. Et tunc primus Auguſtus Cæſar, quia Aegypto & Oriente perdomito, victo atq; mortuo Antonio quum ceſſaſſent ciuilia bella, claudi iuſſit portas Iani, quæ iam ab vrbe condita tertio tantum clauſe fuerant, vt reſert Oroſius libro ſexto. Cōſiderās tamen poſtea Cantabros, atq; Aſturos, nonnullaſq; alias Hiſpaniæ vrbes, quæ Romano non parent imperio, iterū iuſſit aperiri portas Iani, tranſlatiſq; victricibus armis in Hiſpaniam ipſam provinciam pacare inſtituit.

De aduentu Auguſti Cæſaris in Hiſpaniam.

AEſar igitur iam cognominatus Auguſtus cōſiderans parum fuiſſe bellum geſtum eſſe in Hiſpania per annos ducentos, ſi Cantabros, atq; Aſturos, duas potētiffimas Hiſpaniæ gētes, & provincias ſuis legibus vti ſincret, aperuit ergo portas Iani, atq; in Hiſpaniam ipſe cum exercitu ſuo profectus eſt: & vt Iuſtini verbis vtamur in vltimo libro, victricia arma Cæſar tranſtulit in Hiſpaniam. Et quoniam de portarum Iani apertione ſecimus mentionem, eius rei rationem aperire liber. Erat in vrbe Romana templum dicatum Iano, cui offerbantur victimæ bellorum temporibus, cuius portæ tantummodo claudebantur, quū vrbs ceſſaret a bellis. Haſ autem portas a condita vrbe bis tantum clauſas fuiſſe conſtat, primo quidē poſt Romulum temporibus Numæ Pompilij, ſecūdo vero capta ſeu deleta Carthagine, iam enim tertio tunc portæ clauſe ſunt Iano. Hic ergo Octauianus Cæſar iam cognominatus Auguſtus videns parum ſibi eſſe Aſiam, Africamq; perdomuiſſe, ſi Cantabros, Vacceos, Aſturos, Iliturgos ferociſſimas Hiſpaniæ nationes, Romanoq; imperio non parentes prætermiſiſſet, apertis iam portis redditiſq; ſacrificijs in Hiſpaniā venit debellaturus dictas quatuor regiones, vt placet Iuſtino in ſuo Epitomate. Inter haſ itaq; gentes potentiores duæ erant Cantabri, & Aſturos. Cantabrorum vero & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem ſuam defendere, ſed finitimis etiam imperare tentabant, Vacceosq; ac Iliturgos, & alias eis vicinas nationes crebris incurſionibus fatigabant. Igitur ad Cantabros primum veniens, partito exercitu eos debellare cepit. Habebat enim claſſem ab Oceano, quæ terga hoſtium grauiter præmebat, adeo, vt ad Cantabriæ moenia bellice pugnatum ſit. Hinc Cantabri deficientes, nec vim Romanorum ferre valentes, fugam in eminentiſſimum vicinum montem arripiunt, in quem potius Oceani maria, quam Romanorum arma aſcenſura eſſe crediderant, inde Romani Aracillum oppidū magna vi repugnantem capiunt. Cantabri vero quum Medulli montis iuga occupatiſſent, quæ faciliter expugnari non poterant, Octauianus Auguſtus ipſum montē ſoſa, & vallo quindecim milliariū obſidione circūdedit, aſſiſtente circum viciq; Romano exercitu. Quum vero obſeſſi extrema vitæ vidiſſent, dietimq; ſere certarent, certi de ſuo interitu, quidā, qui ferro cum hoſtibus agere non poterant, venenofum pro, quod ex arboribus Taxeis exprimitur, quarum arborum in ipſo monte copia magna eſt, mortem ſibi conſciuerunt: ſicq; illorum pars maxima obſeſſorum a captiuitate, quæ imminere videbatur, ſubtracta eſt. Durauitq; bellum hoc per annos quatuor, vt placet Oroſio, & Lucio Floro, in hoc tamen autores diſſentiū, an per ſe Auguſtus Cæſar hoc bellum geſſerit, an per Legatos: pluribuſq; placuit Auguſtū per ſe bellum geſſiſſe, Lucio vero Floro in ſine ſui Epitomatis vilum eſt Auguſtum hoc

gessisse bellum per Antistiū Firmium, & Agrippam Legatos ibernante Augusto Cæsare in Tarracone maritimis. Deuictis itaq; Cantabris, Asturibus, Vacceis, Iliturgib; alijsq; populis Hispaniæ inimicis Romani imperij Augustus Cæsar ampliat a vrbe Cæsaraugusta, quam ex suo nomine appellauit Cæsaraugustam, quæ etiam perantea Agrippa dicebatur, quū Tarraconā recessisset, & omnia bella humani generis cessassent pacatis omnibus, quum portas Iani iam secundo eo imperante claudi iussisset, illud decreuit Edictum, quod in Euangelio Lucæ legitur, & in nocte salutiferi partus recitatur. Exijt Edictum a Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, qui sub eo erat, & cætera.

Probatio quod hoc Edictum ab Euangelista Luca nominatum decretum sit Tarraconæ, & de differentijs annorum Edicti & Christi natiuitatis.

LT quia sicut Christi natiuitas Orientem, ita & Occidentem quoq; id est, ipsam Hispaniam illustrauit prophetarum vaticinijs ex tempore eius edicti effectum suum habentibus, ideocq; quibus probetur testimonijs, id Tarraconæ fuisse decretum, videamus. Primū quidem testimonium est a maioribus nostris traditum in Romanis annalibus, vbi in calce Edicti legitur: Datum Tarraconæ. Secundum testimonium est Pauli Orosij præsbiteri Tarraconēsis viri clarissimi & in historia summi in eius Ormista libro sexto, qui sic ait. Post deuictos Cantabros, Vacceos, Astures & Iliturgos, quod bellum annis quatuor expeditum est: quum Augustus Cæsar Tarraconam concessisset, iterum ac secundo, id est, ab vrbe condita quarto Iani portas claudi iussisset, orbisq; quieuisset a bellis: illa gloria Augusto Cæsari Tarraconam allata est de Orientibus populis, quæ quondam a Alexandro Macedoni de Occidentalibus Babylonem est allata. Ex quo constat tunc Augustum habuisse vniuersale dominium, completasq; prophetias, quæ excinerant Christum pacis tempore esse nasciturum. Accedit etiam testimonium Titi Liuij in historia clarissimi, vt refert Anneus Lucius Florus in fine tertij libri sui Epitomatis. Postquā retulisset Catabri cū bellū per annos quatuor gestū, concessionemq; Augusti Cæsaris ad vrbem Tarraconam, hæc per Antistium Firmum & Agrippam Legatos ibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit, ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus astrinxit, hos sub corona iure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru Senatui visa est, licet Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine a montibus suis descenderant, & positis castris apud Asturam flumen trifariam diuiso agmine tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset anceps & cruentum & vtinam mutua clade certamen, nisi iam fortes tanque subito consilio venientes Dirigemi prodidissent, a quibus præmonitus Charisius cum exercitu adueniens oppressisset consilia. Sic tamen non incremento certamine reliquias validissimi ac suli exercitus ciuitas Lautia exceperit, vbi adeo pugnatū est, vt quum in captam vrbem faces poscerentur, egre Dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romane beneficio potius extaret, quam in vindictam destrueretur. Et post subdit Florus. Hic finis Augusti bellorum accertaminum fuit, idem rebellandi finis Hispaniæ, mox certa fides. Et postea quibusdam adiectis subdit. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoq; duntaxat intra Rhenum atq; Danubium, item ad Orientē intra Cirum & Eufratem illi quoq; reliqui,

LIBER DECIMVS.

qui immunes imperij erant, sentiebant tamen magnitudinem & victoriam gentiū populi Romani. Nam & Scythæ, & Sarmatæ mūltre Legatos amicitia petētes, Seres etiā habitantes sub ipso Sole, inclyti Gemmis & Margaritis, elephātes quoq; inter mūnera trahentes nihil magis quam longinquitatem via imputabāt, quia in itinere quadriennium exegerant, quos ipse hominū color ab alio venire cælo fatebatur. Parthi quoq;, quali victoriæ pœnitēret eos, rapta classe Crassiana signa vitro retulere. Sicq; vbiq; cuncta atq; continua totius generis humani aut pax fuit, aut pœctio. Tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab vrbe cōdita anno Ianum geminum clausit, bis ante se clausum sub Numa Rege, ac victa primum Carthagine. Et hæc de perpetua & æterna pace.

De aris vero Edicto subitūgit idem Lucius Florus in fine. Hinc conuersus ad pacem pronum, & in omnia mala luxuriamq; fluens sæculum grauib; seuerisq; legibus multis cōcreuit. Ob hæc tot facta ingētia Dictator perpetuus, & pater patriæ appellatus est. Tractatū etiā est in Senatu, an quia condidisset imperium Romulus, inter Deos relatus esset: an sanctius ac reuerentius visum esset nomen Augusti.

Probatū etiā quod hoc Edictum in Hispaniā & vrbe Tarracona sit decretum, quoniam ab illo Edicto ac græa cōstitutione Hispania omnis semper postea computauit annes vsq; vltra millesimum ac ducentelimum annum, & maxime in ecclesiasticis rebus, in quibus non a mūdi creatione, non ab indictionib;, non ab Olympiadibus, nec a Christi natiuitate, seu incarnatione, sed ab ære, illoq; Augusti Cæsaris Edicto, vt factis patet ex libro conciliorū, omnibusq; Hispaniæ concilijs ac ceteris veteribus ecclesiasticis Hispaniæ codicib;, hæc cōputatio solū ab Hispanis retēta est & obseruata, vt meminit Guilielmus Durāti in vltimo libro Rationalis diuisorū officiorū. Cur autē differat hæc cōputatio ab anno incarnationis seu salutiferi partus annis viginti sex, dicimus, quod quū ipsum Edictū decretū fuisset Tarraconē, & pronuntiatum per Augustum Cæsare sextodecimo sui imperij anno, vel saltē decimo septimo, videlicet post quā annis duodecim imperasset cum Antonio, & denuo victo Antonio Romam rediens post annum duodecimum, quum fuisset cōsalutatus Augustus, transtulissetq; victorica arma in Hispaniam, quod bellum aduersus prædictas quatuor gētes quū intra annos quatuor absoluisset, rediēs Tarraconē ipso sexto decimo vel septimo decimo imperij sui anno, non fuit tamen executioni mandatū vsq; ad quadragesimum secundum sui imperij annū. Quoniā quum putaret pacem omnibus sæculis constitutū in emanatione decreti, quā scuta hominum salus & in terrā venire debuerat, iuxta Elaię, David, & ceterorum prophetarū varietia. Ob eam Edicti pronuntiationē nonnulli populi in Gallia & Germania rebellarunt, suspensioq; Edicto missi sunt ad illos domandos a Cæsare Tiberius & Drusus, qui postquam omnia pacassent, Romanoq; imperio subegissent, anno quadragesimo secundo sui imperij, quo anno Christus natus est, a prælide Syrię Cirino cæteroq; orbe Edictum Tarraconæ decretum executioni mandatum est, cuius computationem Hispania omnis, non a generali executione per vnuersum facta, sed a die decreti facti retinuit. Qua ex causa differunt computationes Christi incarnationis & partus salutiferi ab ipsa ærea computatione ipsis viginti sex annis, quibus æræ cōputationis Edictum præcessit, & si qui plures addunt annos errant vehementer.

FINIS.

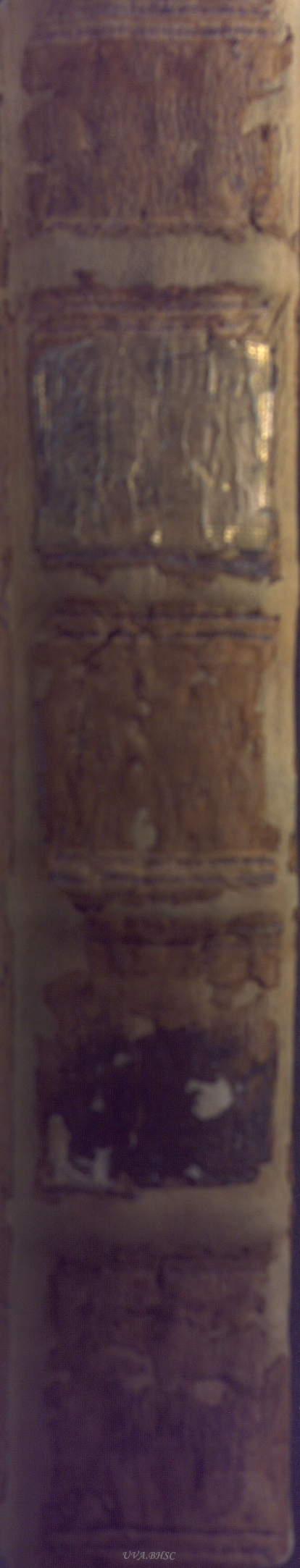
УВА.ВНС

VVA.BHSC

n4

C2

UVA BHSC

СЕРГЕЕВИЧ

СЕРГЕЕВИЧ